LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 1 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3900 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ

— oo —

Երկու անմար հրաբուխ ունի աշխարհը,— Պալքաններն ու Կովկասը :

Առաջինը, մաս կազմելով Եւրոպայի, աւելի շատ ենթակայ է մեծերու ազդեցութեանց ու խաղերուն :

Շուրջ երկու տասնամեակներ խաղաղ մնաց ան : Փոքր Համաձայնութիւն եւ Պալքանեան Ուխտ,— երկու հաւաքական ուժեր էին անոնք, որոնք, կռթնած Արեւմտ. Եւրոպայի երկու մեծ պետութեանց, թոյլ չէին տար որ դժգոհներէն մէկն ու մէկը չարժի : Գերմանական յարաճուն ծաւալումը, բայց մանաւանդ Չեխոսլովաքիոյ քայքայումը հիմնովին փոխեցին կացութիւնը :

Մինչեւ ընդհ. պատերազմ, երեք գլխաւոր ուժեր իրարու կը բախէին հոն,— Ռուսիա, Աւստրօհունգարիա եւ Իտալիա : Պատերազմէն առաջ, ոչ միայն Աւստրօհունգարիան չկար, այլեւ զայն կազմող երկու պետութիւնները— Հունգարիա եւ Աւստրիա — պարտեալներ ըլլալով, հսկողութեան տակ էին : Գերմանիա տկար էր : Ու Իտալիա, տիրելով Ֆիումէի եւ Թրիէսթէի, «Դանուբեան քաղաքականութիւն» կը վարէր՝ ընդդէմ մասնաւորապէս Ֆրանսայի, որ Եւրոպայի քաղաքական կեդրոնն էր ու Փոքր Համաձայնութեան հովանաւորը :

Պերլին - Հռոմ առանցքը, իր բոլոր հետեւանքներով, փոխեց նաեւ այս կացութիւնը : Իտալիա իր քաղաքական ղեկը ցամաքէն դարձուց դէպի ծով,— հռոմէական կայսրութիւն՝ դէպի Ափրիկէ, Արեւելեան Միջերկրական եւ ասիական ափունք : Իսկ Գերմանիա, թաթը երկարելով մինչեւ Վիէննա ու Փրակ՝ երկու իրողութիւններ չըջեց : Առաջին,— 1918էն ասդին ազդեցութեանց ու պայքարներու ենթակայ Վիէննան (Հապսպուրկներ, Տոլֆուս, ինչպէս նաեւ Թարտէոյի դանուբեան ծրագիրը՝ տարիներ առաջ) վերածեց ազդեցութիւններու ճգտող տնտեսական կեդրոնի : Երկրորդ,— ազդեցութիւններ կիրարկող Փրակն, ընդհակառակն, դարձուց իր ճգտումներուն ենթակայ եւ անոնց ճամբայ տուող ուրիշ կեդրոն մը :

Անկէ ասդին, վերջին երկու ամսուան ընթացքին, իրերայաջորդ դէպքերը ծանօթ են : Միւնիխը վերջաբան մը կազմեց Արեւմտեան Եւրոպայի համար : Բայց յառաջաբան մը եղաւ Արեւելեան Եւրոպայի համար : Այդ է պատճառը, որ քաղաքական ու զինուորական կարգ մը շարժումներ տեղի կ'ունենան հոն : Եթէ փորձէք այդ շարժումները համադրել, կը տեսնէք որ բաւական բարդացած է Արեւելեան Եւրոպայի կացութիւնը : Որպէսզի պարզ ըլլայ, թուենք մէկ քանին : Կարպատեան Ուքրանիոյ հարց, որով շահագրգռուած են Հունգարիա, Լեհաստան, Ռումանիա, Ռուսիա եւ Գերմանիա : Մէմէլի դէպքեր,— առայժմ փոքրիկ ծաւալով : Պուլկարիոյ հողային հարցը : Լեհեւռումանական զինակցութիւն : Ու, յանկարծ, լեհեւռուս դաշնագրի նորոգում : Պուլկարիոյ, Յունաստանի եւ Ռումանիոյ վեհապետներուն եւ Եուկոսլաւիոյ խնամակալին յաջորդական այցելութիւնները Լոնտոն, Փարիզ եւ Պերլին :

Կը տեսնուի, որ Պալքաններէն սկսած ու մասամբ միջին Եւրոպայի արեւելեան մասը քերելով՝ մինչեւ Եւրոպական Ռուսիոյ հիւսիս - արեւելեան սահմանները քաղաքական բարդ վիճակ մը կը տիրէ : Այդ շփոթութիւնը աւելի կը թանձրանայ, եթէ մամուլի առօրեայ լուրերուն կառչինք : Այսպէս, ընդդէմ Ռուսիոյ՝ գերմանեւլեհ համաձայնութիւն : Ընդդէմ Ռումանիոյ՝ գերմանական ճգտում : Միանգամայն՝ լեհեւռումէն զինակցութիւն : Գերմանեւանգլիական համաձայնութիւն եւ գերմանեւանգլիական մրցակցութիւն՝ Եւրոպայի այդ մասին մէջ : Պուլկարիոյ հողեր վերադարձնելու լուրեր, ու հեղինակային արտայայտութիւն՝ Թուրք մամուլին կողմէ : Հունգարական ներքին տագնապ : Եւ, վերջապէս, լուրե՜ր լեհական զինուորական շարժումներու մասին, որոնք «շատ մօտ ատենէն պիտի սկսին» :

Այս բոլորին մէջ ո՞րն է ճիշդը, եւ ո՞րը՝ ենթադրականը : Ի՞նչ են այս այցելութիւններուն պատճառներն ու արդիւնքները : Ի՞նչ հաւանականութիւններ կան : Ու ով՝ ի՛նչ կը հետապնդէ :

Այս հարցումները դրինք, ոչ այն բաղձանքով թէ կարելի է անոնց ճշգրիտ ու անվիճելի պատասխանները տալ, այլ որպէսզի փորձենք, քաղաքական այդ բաւիղին մէջ, մէկ քանի կաբեւոր կէտեր մատնանշել :

Այսպէս, սխալ պիտի ըլլար, մեր կարծիքով, ենթադրել թէ Անգլիա եւ Գերմանիա քաղաքական կամ տիրակալութեան մրցակցութիւն մը ունին մասնաւորապէս Պալքաններու մէջ : Այդ մրցակցութիւնը եթէ կար՝ կար մինչեւ Գերմանիոյ զօրանալը, ինչ որ, իրականին մէջ, ոչ թէ մրցակցութիւն էր, այլ «յաղթականներու» տիրակալութիւն մը՝ իրենց արբանեակներով, նաեւ այդ կողմը անխլիրտ պահելու համար : Այն օրէն ասդին, երբ Գերմանիա զօրացաւ, ծնած էր արդէն Չեխոսլովաքիոյ հարցը, բայց հրապարակ դրուած չէր : Լոնտոն ու Փարիզ գիտէին թէ այս ամառ կը պայթի նաեւ ան : Իսկ Լոնտոն շատո՜նց լուծած էր զայն : Ռինսիմէնը այդ լուծումին նախաքայլն էր : Չմոռնանք որ մինչ անգլիացի «իրատարր»ը Զուտէթեան իրաւունքներու մասին կը համոզէր Պէնէշը, «Թէյմզ», յանկարծ, Գերմանիոյ հողամաս տալու տեսակէտը դրաւ իրիկուն մը, երբ նոյն օրը իր խմբագրապետն ու լորտ Հալիֆաքս միասին էին ճաշած . . . : Այսպէս է Ալպիոնը : Բոլոր հարցերը կը լուծէ նախապէս, ու զանոնք աստիճանաբար կ'իրականացնէ : Անգլիական շրջանակները Պէնէշ . . . յանցաւոր պիտի հանէին, եթէ առիթ տար բարդացումի : Նոյն Ալպիոնը չէ՞ր, որ Կլատսթընի բերնով իր խորհրդարանի բեմէն յարձակեցաւ «կարմիր սուլթան»ին վրայ, որպէսզի Պոլսոյ իր դեսպանին բերնով նոյն Համիտին ականջին փափսայ,— «եթէ կիպրոսը ինծի տաս, կրնաս նոյնքան Հայեր եւս ջարդել» . . .

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՁԱԽՈՂԵՑԱՒ

— oo —

Երէկուան ընդհ. գործադուլը ձախողեցաւ կառավարութեան ձեռք առած խիստ միջոցներուն հետեւանքով :

Տալատիէ «զինուորեալ ազգ»ի վերածած էր բովանդակ Ֆրանսան,— օգտուելով հին ու նոր հրովարտակներէն, Տալատիէ հրամայած էր հանրային սպասարկութեանց պաշտօնէութեան որ իրենց գործին գլուխը գտնուին, ճիշդ ինչպէս երբ պատերազմ ծագած ըլլար : Այս հրովարտակին պատճէնը փակցուած էր մայրաքաղաքին մէջ պատերուն : Նոյն հրահանգը տրուած էր նաեւ բոլոր նահանգապետներուն :

Ձախակողմեան թերթերը գրեցին թէ ապօրինութիւն է օգտագործել այդ հրովարտակները, որոնք կը վերաբերին պատերազմի շրջանին եւ ոչ թէ խաղաղութեան շրջանին : Տալատիէ յայտարարեց եւ հրովարտակին ստորագրութեան համար հանրապետութեան նախագահին ներկայացուած տեղեկագրին մէջ ալ բացատրեց թէ իր բոլոր կարգադրութիւնները կը կռթնին օրէնքին տրամադրութեանց :

Այսպէս գործադուլը գրեթէ ամբողջովին ձախողեցաւ հանրային սպասարկութեանց մէջ : Շոգեկառքերը, մեթրօները, օթօպիւսները բանեցան սովորական ձեւով : Բաց էին նամակատուները, հեռագրատուները, դրամատուները, եւայլն : Գործարաններն իսկ աշխատեցան, թէեւ կարգ մը շրջաններու մէջ փակ մնացին բազմաթիւ գործարաններ :

«Իւմանիթէ», «Փոփիւլէր», «Լօվր» լոյս չտեսան : Միւս թերթերն ալ երկու կամ չորս էջերով տպուեցան : Թերթերու վարչութեան կողմէ հրատարակուած յայտարարութիւն մը կ'ըսէր թէ ընկերային օրէնքներու հրատարակութենէն առաջ իսկ՝ թերթերը կատարած են զոհողութիւններ, ի նպաստ աշխատաւորներուն : Ոչ մէկ վէճ կայ թերթերու տնօրէնութեան եւ աշխատաւորութեան միջեւ : Այսուհանդերձ կարգ մը աշխատաւորներ չկրցան իրենք - զիրենք զգալ այնքան ազատ, որպէսզի չարունակէին աշխատանքը :

Կառավարութիւնը որոշած է հետապնդումի ձեռնարկել երկաթուղիներու աշխատաւորական սէնտիքային ընդհ. քարտուղարին դէմ, որ շրջաբերականով մը գործադուլի կը հրաւիրէր՝ հակառակ 15 յուլիս 1845 թուակիր օրէնքին 18րդ յօդուածին : Կառավարութիւնը պիտի հետապնդէ նաեւ բոլոր անոնք որ չեն հնազանդած «զինուորեալ ազգի» յատուկ հրովարտակին տրամադրութեանց :

Ի՞նչ հարցեր պիտի քննուին Հռոմի մէջ

— oo —

Հռոմի թերթերը այժմէն կ'աշխատին ճշդել այն հարցերը, որոնց շուրջ տեղի պիտի ունենան խօսակցութիւնները, երբ Չէմպըրլէյն եւ լորտ Հալիֆաքս այցելեն Հռոմ, 12 յունուարին :

1. Անգլեւիտալական յայտարարութիւն մը, ճիշդ ինչպէս կատարուեցաւ անգլեւիտալական յայտարարութեամբ :

2. Սպանիոյ հարցերը եւ իտալեւֆրանսական յարաբերութիւնները :

3. Ափրիկէի, Միջերկրականի եւ Սուէզի հարցերը :

4. Գերմանիոյ մասնակցութիւնը յետագային կատարուելիք խորհրդակցութեանց՝ ի խնդիր ընդհանուր խաղաղութեան :

Ալպեաններէն ասդին թէ անդին թերթերը շատ կը կրկնեն այն լուրը թէ Չէմպըրլէյն պիտի աշխատի հաշտեցնել երկու լատին ժողովուրդները,— Ֆրանսան եւ Իտալիան : Արդարեւ Իտալիա շատ դառնութիւն ցոյց կուտայ հանդէպ Ֆրանսայի, նոյնիսկ կարգ մը ֆրանսական թերթեր կը գրեն թէ Հռոմի մէջ այդ դառնութիւնը այն աստիճանի հասած է, որ Ֆրանսայի ներքին կացութենէն հետեւցնելով՝ յուսահատական կ'ուզեն ցոյց տալ երկրին վիճակը եւ ճիգ մը կ'ընեն կարծես Անգլիան բաժնելու Ֆրանսայէն :

Եթէ Չէմպըրլէյն յաջողի հաշտեցնել երկու դրացիները, կ'ըսուի թէ Մուսոլինի իր կարգին պիտի միջնորդէ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ, հետեւեալ ուղղութեամբ .

1. Օդային դաշինք մը կնքել Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ուրեմն, Լոնտոն, իրեն համար լուծած ըլլալով Չեխոսլովաքիոյ հարցը, բնականաբար կը գիտակցէր թէ Գերմանիա, տիրացած մանաւանդ Աւստրիոյ, եւ,— չմոռնանք,— ձեռնարկած մեծ Ջրանցքի շինութեան, բնական կերպով իր մօյկերը պիտի երկարէ մինչեւ Ռումանիա : Միւնիխը, լռելեայն կամ խօսուն, հաւանութիւն մըն էր այդ մասին : Աւելցնենք նաեւ ուրիշ փաստ մը : Անկէ առաջ գրուեցաւ թէ Անգլիա, Թուրքիոյ յատկացնէ վերջ 16 միլիոն սթերլինի փոխառութիւն մը, մեծ գումար մը տրամադրած է նաեւ Ռումանիոյ : Ըսելու պէտք չկայ, կը խորհինք, թէ ի՛նչու Լոնտոն փոխառութիւններ կ'ընծայէ : Սիրէն սանթիմ չի տար մարդու, եթէ հիմնական նպատակ մը չունենայ : Թուրքերուն տրուածը թող Թուրքերը մեկնաբանեն : Օսմ. կայսրութեան ժառանգն է նաեւ այդ կէտը : Այժմ կը պարզուի, սակայն, որ Լոնտոն մերժած է նաեւ Ռումանիոյ փոխառութիւն ընել : Այս ճշգումը կ'ընէր «Տէյլի Թէլէկրաֆ» իր 24 նոյեմբերի թիւով, պատճառաբանելով թէ ինչո՛ւ «անգլ. կառավարութիւնը սկզբունքով անօգուտ նկատած է» զայն :

Կ'արժէ, ուրեմն, մէջբերել նաեւ այդ պատճառաբանութիւնը :

Վ. Ի.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Տարագ, որու լոյսին վազեցի՝ երբ կորսնցայ հարկագիտութեան մութ բաւիղներուն մէջ, մանրավէպեր կը պատմէ ինծի, հասկցնելու համար թէ երբեւս թէ հին ու բարի օրերուն՝ այնքան բարդ չէր կեանքը : Իր այդ մանրավէպերէն մին հանոյք է արձանագրել հոս .—

« Օրմանեան չէր սիրեր *սալաթան*, ոչ ալ կը կերցնէր Արմաշի դպրեվանքին աշակերտներուն : Մեծ - հայրդ, դպրեվանքին խոհարարապետը, ամէն առաւօտ կը մտնէր Օրմանեանին աշխատասենեակը, իր պարթեւ հասակը կը ցցէր խնկահոտ գրասեղանին առջեւ ու կը սպասէր որ սրբազանը քննութենէ անցընէ օրուան ճաշացուցակը : Օրմանեան կարմիր մատիտով մը գիծ կը քաշէր սալաթային վրայէն եւ ճաշացուցակը կը յանձնէր մեծ - հօրդ : Բայց ոչ մեծ - հայրդ կը յոգնէր *սալաթա* գրելէ ճաշացուցակին վրայ, ոչ ալ Օրմանեան կը մոռնար *սալաթան* ջնջել ճաշացուցակին վրայէն :

Օր մը, սակայն, խոհարարապետը կը բարկանայ եւ կ'ըսէ .

— Սրբազա՛ն, տղաքը շատ կը սիրեն սալաթան, ձգէ՛ որ այսօր ալ սալաթա մը ուտեն բերնի համով . . .

Օրմանեան գլուխը կը բարձրացնէ, փոքր կը տնկէ, պահ մը կը դիտէ մեծ-հօրդ յանդգնութիւնը, յետոյ դարձեա՛լ կը ջնջէ *սալաթա* բառը եւ տեղը կը գրէ . . . խոտ :

— Լա՛ւ, տո՛ւր որ ուտեն :»

Ու մինչ Տարագ ֆըֆըլալով կը խնդայ, ես դժուար չեմ գտներ հասկնալ թէ ի՛նչ ըսել ուզեց Օրմանեան սրամտօրէն : Ինչ որ դժուար կը գտնեմ հասկնալ,— վերադառնա՛նք մեր նիւթին,— արդի տուրքերն են : Թող ներեն « *Օրը Օրին*» կարդացողները, եթէ շատ կանգ կ'առնեմ տուրքերու ճանաչողական գիտութեան վրայ, փոխանակ կանգ առնելու տուրքերու սարսափեցուցիչ ծանրութեան վրայ : Պատճառն այն է որ ես, համբակ եւ մտական խմբագիր, պիտի կրեմ տուրքերու ծանրութեան լախտին հետ՝ տուրքերու գիտութեան հարուածն ալ : Ա՛յս, եթէ ինծի մտիկ ընէին, տուրքերը ա՛յնքան կը պարզացնէի, որ ոտանաւոր մը արտասանելու չափ հաճելի կը դարձնէի հարկավճարը : Ու մարդիկ երգելո՛վ կ'երթային հարկահաւաքին ատեք : Այնպէս որ ո՛չ գործադուլ կը պատահէր, ո՛չ երկիրը իրար կ'անցնէր, ոչ ալ . . . գլուխս կը պայթէր՝ տուրքերու վերաբերեալ յօդուած թարգմանելով :

Ա՛յ խելացիներ, հաւատացէ՛ք որ այդքան ալ դժուար չէ պարզ տուրք հաստատելը : Քանի որ մանրավէպով սկսանք, վերջացնենք մանրավէպով :

Կարդացա՞ծ էք Սուետոնիոսը, հռովմայեցի այս պատմագրին գործերը : Տեսէք թէ ի՛նչ կը պատմէ Սուետոնիոս .—

Հին Հռոմի մէջ, Վեսպասիանոս կայսեր օրով, պարապ էր պետ. դրամատունը՝ ճիշդ իմ դրամապանակիս պէս : Կայսրը, դրամ ճարելու համար, տուրք կը դնէ . . . մէզին վրայ : Տիտոս, իր երիտասարդ եւ տաղանդաւոր տղան, կը զայրանայ՝ յիշելով մէզին հոտը : Երբ առաջին ոսկիները կը հոսին գանձատունէն ներս, կայսրը կ'առնէ ոսկի մը եւ կը մօտեցնէ տղուն քթին .

— Հոտ կ'առնե՞ս, մէզ կը հոտի՞, կը հարցնէ :

Ո՛չ, մէզի հոտ չկար անշուշտ : Եւ ապահովաբար Հռոմի փառաւոր յուշարձաններէն մէկն ու միւսը շինուած են այդ ոսկիներով :

Լաւ չէ՞ր ըլլար, որ արդի նմտացէտ նախարարներն ալ, փոխանակ բարդ եւ անհասկնալի տուրքեր սահմանելու, մէզի տուրք մը հաստատէին : Տուրք մը վճարելի ըստ կամս :

Եւ ի՛նչքան դրամ կը դիզուէր պետական գանձատան մէջ : Ո՞վ կը խորհէր այլեւս բռնանալ, զայրանալ եւ գործադուլ ընել : Կը վճարես . . . կաբողութեանդ համաձայն : Քիլոկրամին համեմատութեամբ : Ուզես՝ ջրէ ջաղացք մը դարձնելու չափ : Պարպելով ծանրութիւնը ընդերքիդ մէջէն :

— Չեմ գիտեր, սակայն, ինծի ալ սպայման պիտի դնէի՞ . «Եթէ չես ուզեր թարգմանել, մի՛ ջրեր» :

Ո՞վ կրնայ մերժել : Ի՞նչ տուրք ուզեն, ի՞նչ բեռ ալ տան, յօժար ես այլեւս :

Օր պիտի գայ, որ բառերը պիտի կորսնցնեն իրենց նախկին իմաստը, եւ տուրք վճարել պիտի նշանակէ միզել, ճիշդ ինչպէս «ֆոնկրէ» (համաժողով) բառը, որուն իմաստը գիտցողներուն արգիլուած է ըսել չգիտցողներուն :

ԱՐԱԶ

Ցոյցեր եւ խռովութիւններ Պուլկարիոյ մէջ

— oo —

Գրեցինք թէ Սոֆիայի մէջ լուրջ խռովութիւններ ծագած են կիրակի օր, այն պահուն երբ Պուլկարները ցոյց կատարեցին՝ Նէօյեի դաշնագրին վերաքննութիւնը պահանջելով :

Փրակայէն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կուտայ հետեւեալ մանրամասնութիւնները .—

Թէ՛ Պուլկարիոյ եւ թէ՛ Ռումանիոյ մէջ խիստ գրաքննութիւնը արգելք դրած է, որ լուրերը դուրս չտրուին, բայց «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Պուքրէշի թղթակիցը կը տեղեկանայ թէ Սոֆիայի մէջ ծանր խռովութիւններ տեղի ունեցած են, թէ պատերազմական վիճակ յայտարարուած է, թէ հրամայուած է որ ժողովուրդը տուներէն դուրս չելլէ ամբողջ օրը, եւ թէ մայրաքաղաքը կտրուած է արտաքին հաղորդակցութենէ՝ զինուորական շղթայով մը : «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը հաստատել այսքանը ըսելէ ետքը միայն՝ գրաքննութիւնը հրամայած է դադրեցնել նաեւ հեռաձայնի հաղորդակցութիւնը :

Յունաստանի սահմանները անձեռնմխելի են

— oo —

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ Նէօյեի հաշտութեան դաշնագրին տարեդարձին առթիւ, Յունաստանի վարչապետ Զօր. Մեթաքսաս ճառ մը խօսեցաւ եւ յայտարարեց .—

« Յունաստանի յարաբերութիւնները իր բարեկամներուն ու դաշնակիցներուն հետ կը մնան անեղծ, իսկ Թուրքիոյ հետ՝ անխզելի : Պուլկարիոյ հետ մենք կապուած ենք Սելանիկի համաձայնագրով, որով ամէն հարց կարգադրուած վերջացած է եւ անլուծելի ո եւ է խնդիր մնացած չէ, բացի առեւտրական ու տնտեսական հարցերու կարգադրութենէն :

Ոչ ոք նեղացուցիչ պահանջ ներկայացուցած է Յունաստանի : Այդպիսի պահանջ մը, եթէ նոյնիսկ ամէնէն հաշտարար ոգիով ալ ներկայացուի, մեր կողմէ պիտի նկատուի իբրեւ թշնամական գործողութիւն մը :

Կը կրկնեմ, որ այդպիսի բան չկայ, ուստի բոլոր Յոյներն ալ կրնան հանգիստ եւ ապահով ապրիլ իրենց երկրին սահմաններուն մէջ, որոնք անձեռնմխելի են ոչ միայն զինուորական տեսակէտէ, այլեւ եւրոպական կացութեան խաղաղ զարգացման համար» :

ԲԱՆՏԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Պատահում է որ թոյլ են տալիս տընից ստանալու կերակուր, երբ կալանաւորը խոստովանում է իր չունեցած մեղքերը եւ մանաւանդ եթէ օտարահպատակ է։

Կան բանտեր, որ բնաւ սովորութիւն չունեն դրսից թոյլ տալու, որ ոեւէ ուտելիք մտնէ կալանաւորի խուցը։ Նման բանտերի շարքում փայլում են, օրինակ, Ռաստովինը եւ Տագանրոգինը։

Եթէ կալանաւորը դրսից ուտեստեղէն չի ստանում ո՛եւէ կերպով՝ նշանակում է, թէ նա ուժասպառ եւ կիսամեռ վիճակ է ապրում... Հարցաքննութիւնների ընթացքում յաճախ է պատահում, որ ձերբակալուածին են. ծարկում են ծեծի։ Հարիւրաւոր դէպքեր գիտեմ, երբ քննիչի մօտից բանտախուցը վերադարձողը մահացել է։

Այդպիսի դէպքեր շատ են տեղի ունեցել, օրինակ, Դոնբասի շրջանում՝ Կոստանտինովկայում եւ Ստալինում (նախկին Իւզովկա)։ Նման դէպքերից ահաբեկուած՝ շատերն էլ անմիջապէս ստորագրել են իրենց համար պատրաստուած մեղադրական ակտերը, յաճախ նոյնիսկ առանց կարդալու՝ բացագանչելով, «սատանան իրանց հետ, ինչ ուզում են թող անեն, բոլորը մէկ է»...

Բայց դրանով բոլշեւիկեան հալածանքները չի վերջանում, երբ կալանաւորը ստորագրել վերջացրել է իր մեղադրականը, այնուհետեւ մեղադրեալին հարկադրում են խոստովանել իր ընկերների անունները։ Եւ նա չարաչար տանջանքներից իր մարմինը զերծ պահելու համար՝ տասնեակ ընկերների անուններն է շարում, որոնք ի հարկէ նոյնպէս անմեղ են։ Ի՞նչ ասել կ'ուզէ, որ այդ խեղճերին եւս անմիջապէս ձերբակալում են եւ ենթարկում միեւնոյն ֆիլտրացիային, այսինքն՝ «զտման»...

Ահա՛ ձեզ սովետական արդարադատութիւն։ Անհատի, աշխատաւորի եւ ճնշուած ազգերի իրաւունքների եւ ինքնորոշման մասին ճառողներն այդպէս են տրորում իրենց բանտերում։

Իմ կարծիքով ո՛եւէ պետութեան քաղաքակրթութեան աստիճանը չափելու համար պէտք է ուսումնասիրել նրա բանտերի վիճակը։ Եթէ բանտարկեալները ահաբեկուած են եւ զուրկ տարրական յարմարութիւններից՝ պարզ է, որ քաղաքակիրթ չի կարող համարուել այդ պետութիւնը, որքան էլ նա ճառէ լուսաւորութեան եւ ազատութեան մասին։

Բոլշեւիկեան բանտերը այլեւս ուղղիչ տներ չեն, ինչպէս, օրինակ, Հանրապետական Ամերիկայում, այլ դըժոխքներ են։ Ցարական բանտերը իրաւական կարգերի արտայայտիչն էին։ Այդ բանտերն ունէին որոշ կանոնադրութիւն, որի սահմաններում արգելափակուած քաղաքացիները կարող էին պաշտպանել իրենց իրաւունքները, բողոքել եւ թեթեւացնել իրենց վիճակը, իսկ այժմ բոլշեւիկեան քննիչները ոճիր են գործում, զեղծում են կատարում, բռնադատում են ստորագրելու անմեղներին նախապէս պատրաստուած մեղադրականները եւ իրենց զգում են եօթներորդ երկնքում, երբ կարմիր ընկվիզիցիայի շնորհիւ իրանց յաջողւում է ստորագրել տալ այդ մեղապարտ ակտերը...

Սովետական Ռուսիայում տանջում են ոչ թէ միայն անմեղ կալանաւորներին, այլեւ նրանց անմեղ հարազատներին։ Կալանաւորի ընտանիքն ամիսների ընթացքում չի իմանում, թէ ո՞ւր է իր բանտարկուած հարազատը։ Բանտարկեալի մօտ եղած դրամը խուզարկում են եւ վերցնում, ձեւականութեան համար նոյնիսկ անդորրագիր են տալիս բայց շատ քիչ է պատահում, որ ի հաշիւ այդ դրամի բաց թողնեն ծխախոտ, մախորկա, շաքար կամ թէ ինչ որ կայ բանտային խանութում, որ առհասարակ միշտ դատարկ է լինում...

Կալանաւորը ցանկութիւն է յայտնում խնդրագիր գրելու եւ ամիսների ընթացքում միայն նրան հասցնում են մի կտոր թուղթ, որ անմիջապէս պէտք է գրի եւ վերադարձնի։ Կալանաւորի խնդրագիրը նախ եւ առաջ գընում է Էնկավեդէ (իմա Չեկա), որից յետ ամենայնի կախուած է ընթացք տալը. եւ ո՛չ մի խնդրագրի պատասխանը չի տրւում տասնեակ ամիսների ընթացքում։

Ներկայումս Ռուսիայի բանտերը լեցուն են ոչ միայն տղամարդկանցով, այլ եւ կանանցով, որոնցից շատերը յղի դրութեան մէջ են, շատերն էլ ծծկեր մանուկները գրկին, իսկ կան եւ այնպիսինները, որոնց ծծկերները տանն են մնացել, չեն թողել որ բանտ տանեն...

Եժովեան սովետական բանտերում թոյլ չեն տալիս ոեւէ լրագիր կամ գիրք կարդալ, իսկ Եագոդայի օրերին կարելի էր ընթերցանութեամբ զբաղուել, ի հարկէ սովետական-կոմունիստական ուղղութեամբ։ Ցարական ամենախիստ ռէժիմ ունեցող բանտերում անգամ հնարաւոր էր գըրքեր ձեռք բերել եւ նոյնիսկ յարատեւ դրական աշխատանքով զբաղուել։ Աւելին կ'ասեմ, այն գրքերը, որ դըրսի աշխարհում դժուար էին ձեռք բերւում, հեշտութեամբ ճարւում էին ցարական բանտերում, իսկ ամենածայրայեղ դէպքում, երբ բանտապետը դաժան մարդ էր լինում, ցերեկ օրով, էլի հնարաւոր էր դառնում թոյլատրելու Աստուածաշունչի, Աւետարանի եւ դասագրքերի ընթերցումը...

Եժովեան բանտերում զբօսանք գոյութիւն ունի օրը մի անգամ, տասը րոպէի տեւողութեամբ, իսկ բանտախուցերը կողպէքի տակ են գիշեր ու ցերեկ։ Թոյլ են տալիս արտաքնոց գընալու իւրաքանչիւրին օրական երեք անգամ, շատ կարճ տեւողութեամբ ի հարկէ եւ այն էլ խմբով քշում են իբր վայրենիների։

Բանտերի պատուհանների դրսից կախել են տախտակի վրայ ամրացուած երկաթեայ փեղկեր, որոնք ծածկում են լուսամուտների երեք չորրորդ մասը եւ արգելք են հանդիսանում օդի եւ լոյսի ներս թափանցելուն։

Պարապ մնացած կալանաւորները ստիպուած են զբաղուելու առաւօտից մինչեւ երեկոյ այլ եւ այլ պատմութիւններով եւ հաղորդում են իրար շարունակ իրենց կրած տանջանքների եւ ո՞ր յօդուածներով մեղադրուելու մասին։ Կան բազմաթիւ ձերբակալուածներ, որոնց 5—7 ամիս շարունակ թողնում են անորոշ վիճակում եւ հարցաքննութեան չեն կանչում. այդպիսիները հոգեպէս աւելի են տանջւում։ 12—85 տարեկան բանտարկեալներ կան։

Գիւղացի տարրը, կոլխոզ, խեղճ ու կրակ, մեծամասնութիւն է կազմում բանտերում։ Դրանք իրենց տեսքով, կեցուածքով, խոտից հիւսած ոտնամաններով, պատառոտուած լաթերով շատ թշուառ վիճակ են ներկայացնում։ Այդպիսիները բանտային պարէնը՝ 600 գրամ սեւ հացը՝ համարում են երկնային մանանա, քանի որ իրենց գիւղական կոլխոզներում այդքան բաժին էլ չեն ստանում...

Զնայած Եժովեան խիստ կարգերին, այնուամենայնիւ բանտարկեալները յաճախ ունենում են վիճաբանութիւններ եւ զեկուցումներ քաղաքական ընթացիկ հարցերի շուրջը եւ բանտարկեալները միայն բանտերումն են դառնում աչքաբաց եւ ճանաչում «Խորհրդային դրախտի» ողբալի պատկերը. տեսնելով մանաւանդ բանտարկեալների երեք քառորդի կատարեալ անմեղ լինելը...

Բանտում երգելը եւ բարձր ձայնով խօսելը նոյնպէս արգիլուած են եւ անսաստողը տեղն ու տեղը պատժի է ենթարկւում խուցերում, մի քանի օրով։

ԿՈՐԻՒՆ

ՇԵՀԵՐԱԶԱՏԻ ՈԳԻՆ

Վերջերս «Յառաջ»ի մէջ գրութիւն մը կարդացի Շէհերազատի մասին։ Պատահաբար ձեռքս անցած գիրք մը, որուն հեղինակն է Լահի Հոլպէք, աւելի կ'ընդլայնէ այդ նոր տեսութիւնը։

Շէհերազատ հերոսուհին է «Հազար ու մէկ գիշերներ»ուն։

Այդ երկը կուգայ Ժ. դարէն։ Բնագիրը պարսկերէն է եւ կը բովանդակէ շուրջ երեք հարիւր հէքեաթներ, առակներ եւ պատմութիւններ։

Ի՞նչ կը ներկայացնեն այդ զարմանազան պատմութիւնները, եւ մանաւանդ ինչ աղերս ունին անոնք Փէմինիզմին հետ։

«Հազար ու մէկ գիշերներ»ը՝ համեմուած առածներով, գեղեցիկ խօսքերով, պատմութիւններով, ժամանակագրութեամբ, հրապուրիչ ասացուածքներով եւ բանաստեղծութեամբ ցոլացումն է մարդկային կեանքին իր ամբողջ ապրումներով թագաւորներէ մինչեւ ամենայետին արարածը։ Անոնց մէջ կինը կը փայլի արժանիքներով։

Այնտեղ արաբական քաղաքակրթութեան գեղեցկագոյնները կը պատմուի կնոջ մը բերնով եւ այդ այնպիսի դարու մը եւ երկրի մը մէջ ուր կինը զլացուած է խորհելու, ճանչնալու, ստեղծելու ազատութիւնը։

Ամբողջ գիրքը տեսակ մը մարտահրաւէր է կինը կաշկանդող իսլամական յետադէմ օրէնքներու դէմ։

Շէհերազատ պիտի ապացուցանէ կնոջական բարոյական ազդեցութիւնը այր մարդուն վրայ։

Թագաւոր մը կայ՝ բռնաւոր, դիւրահաւան, դիւրագրգռ, առանց կամքի ու նկարագրի, տգէտ ու վայրագ։ Ան խաբուած է իր կնոջմէն եւ դիմացնել տալով զայն, ուխտած է իր թագաւորութեան մէջ գտնուող կոյսերը կնութեան առնել մէկ գիշերուան համար, յաջորդ առաւօտ սպաննել տալու համար։

Հարիւրաւոր աղջիկներ տարուէ տարի զոհ կ'երթան վայրագ թագաւորին։ Սգաւոր ծնողքներ կողբան դառն ճակատագիրը իրենց գլխատուած աղջիկներուն։ Ընտանիքներ կը թողուն իրենց տունն ու տեղը եւ կը փախչին հեռաւոր երկիրներ։

Ամայութիւն կը տիրէ ամէն կողմ։ Թագաւորին վէզիրը կը շուարի։ Կոյս պէտք է ճարել հրէշին համար, եթէ ոչ իր գլուխը վրայ պիտի տայ։

Շէհերազատ վէզիրին աղջիկն է, կը խնդրէ հօրմէն որ տանի յանձնէ զինքը թագաւորին։ Եթէ յաջողի թագաւորը դարձի բերել եւ իր սեռակիցները ազատել մահուընէ, լաւ, իսկ եթէ ոչ թող ինքն ալ ողջակէզ մը դառնայ հրէշին՝ ինչպէս շատեր իրեն պէս։

Ուրեմն մանկամարդ աղջիկ մը կը նետուի կրկէս։

Կին մը դէմ դիմաց մարդ հրէշին։ Կին մը որ իր ծրագիրը գործադրելու համար ունի միայն մէկ գիշեր։

Որո՞նք են իր զէնքերը։ Անշուշտ գեղեցկութիւնն ու հրապոյրը։ Բայց իր նախորդները ոչ նուազ հրապուրիչ եւ ոչ ալ նուազ գեղեցիկ էին, եւ թագաւորը չխնայեց անոնց։

Աղջիկը գիտուն է եւ իմաստուն։ Թագաւորը չէր հանդիպած մէկու մը որուն զէնքը եղած ըլլար գիտութիւնն ու իմաստութիւնը։

Շէհերազատ մարմնացումն է մենամարտի մը — մտաւոր ուժը՝ բիրտ ուժին դէմ։

Երկու տարբեր նկարագիր, երկու տարբեր ըմբռնում, որոնց միջեւ տեղի կ'ունենայ ողբերգութիւն մը, տեւելով հազար ու մէկ գիշերներ։

Շնորհալին Շէհերազատ կարդացած է ամէն գիրք, հին թագաւորներու պատմութիւններ, դիւցազներգութիւններ, պատմութիւնը անցնող ժողովուրդներուն։ Իր ճկուն միտքը բեղմնաւորուած է բանաստեղծներու հըրաշալիքներով։

Առաջին գիշերն է։ Աղջիկը ծնրադիր արտասուաթոր կը պաղատի որ որքան իրեն շնորհէ քանի մը վայրկեան միայն, երթալ հրաժեշտ առնելու համար իր փոքրիկ քրոջմէն։

Փորձ մըն է որ կը կատարէ ան։ Թագաւորը տեղի կուտայ։

Քիչ յետոյ Տոնիազատ՝ Շէհերազատի փոքրիկ քոյրը բեմ կուգայ։

Փոքրիկ աղջիկը Շահրիարի (թագաւոր) առջեւ կը խնդրէ քրոջմէն որ իրենց պատմութիւն մը պատմէ։ Կը նստին երեքը մէկ եւ Շէհերազատ կը սկսի պատմել, այնքան գրաւիչ։

Երբ կանչ կ'առնէ յանկարծ հոն ուր ամէնէն հետաքրքրական մասը կը կազմէ իր պատմութեան, թագաւորը կ'ուզէ շարունակութիւնը իմանալ, բայց աղջիկը կը խնդրէ յաջորդ առաւօտ ողջ ձգել զինքը, որպէսզի կարենայ պատմել գիշերը։

— Քոյր իմ, կ'ըսէ Տոնիազատ, այս որքան անուշ են, մեղմ եւ համեղ եւ հրաշալի քու խօսքերդ։

Շէհերազատ կը պատասխանէ.

— Բայց ասոնք ոչինչ են բաղդատմամբ անոնց որ պիտի պատմեմ վաղը գիշեր ձեր երկուքին, եթէ թագաւորը ուզէ ինծի շնորհել օր մըն եւս։

Եւ թագաւորը հրապուրուած աղջըկան խօսքերէն, ինքն իրեն կ'ըսէ.

— Այլահը վկայ, պիտի մեռցնեմ զայն երբ իմանամ իր պատմութեան մնացեալ մասը։

Աղջիկը ամէն գիշեր կը պատմէ անուշ հէքեաթներ, գրաւիչ պատմութիւններ կը գտնէ բաներ որոնք գիտեն համոզել, զինաթափել իր դիմացինը։

Սուրբ է ան իր շարժուձեւերով, հմայիչ ձայնով ու նայուածքով եւ շատ բարեկիրթ։

Բայց թագաւորը չէ մոռցած իր երդումը։ Ամէն գիշեր մէկ օր միայն կը խոստանայ շնորհել։

Շէհերազատի յաղթութիւններէն մէկն էր իր համեստութիւնը։

Կ'անցնին օրեր։

890րդ գիշերը թագաւորը կը շնորհաւորէ աղջիկը եւ կ'ըսէ.

— Ով դուն առաքինի եւ խոհեմ աղջիկը իմ վէպերին, ո՛վ Շէհերազատ, քու պատմութիւններդ ինծ շատ հաճելի եղան, անոնք ինծ զարգացուցին եւ մտքիս լոյս շնորհեցին։

Համեստ աղջիկը կը պատասխանէ.

— Այլահն է միայն դաստիարակ, ան կը լուսաւորէ միտքերը։

Շէհերազատ կինը՝ յաջողած էր կերտել մարդը հրէշին մէջ։

Շահրիարի հոգին կ'ալեկոծի։ Ան յուզուած է որովհետեւ իրեն համար անծանօթ աշխարհ մը երեւան կուգայ, հոգեկան աշխարհ մը այնքան հրաշալի որուն գեղեցկութեան կ'անգիտանար մինչեւ այդ տարիքը։ Եւ կը սկսի փնտռել գեղեցիկը։

Շէհերազատ երկու սիրող սրտերու պատմութիւնը կը պատմէ 900րդ գիշերը։

Շահրիարի աչքերուն մէջ առաջին անգամ ըլլալով լճացած է խոշոր կաթիլ մը արցունքի։ Սէրը կը խօսի իր մէջ։ Կը հառաչէ ու կ'ըսէ.

— Ո՜հ Շէհերազատ, այդ պատմութիւնդ ալեկոծեց իմ սիրտս, անոր մէջ ես լսեցի երգը ծաղիկներուն եւ մեղեդին թռչուններուն, սիրտս պճնուեցաւ բանաստեղծութեամբ, տեսայ թէ ամէն ինչ աշխարհի վրայ մաքուր է ու անբիծ՝ անբիծ ու մաքուր սիրողներու համար։

Առաջին օրերուն պատմութիւնները միայն կը զուարճացնէին զինքը, եւ որովհետեւ հաճելի էին անոնք իր ականջներուն, ամէն գիշեր օր մը եւս կը շնորհէր աղջկան, միշտ ուխտելով մէկ օր վերջ սպաննել տալ զայն։

Նախապէս չէր կրնար թափանցել այդ պատմութիւններուն խոր իմաստին։ Միտքը քարացած էր, հոգին [illegible]։

Օրեր վերջ կը գնահատէ աղջիկը։

— Ո՜հ Շէհերազատ, սկսայ հասկնալ թէ դուն նման չես այն շատ մը աղջիկներուն զորս գլխատել տուի ես։ Դուն աննման ես, քու հրապոյրդ անմահ է, որովհետեւ գեղեցկութեանդ զարդն է գիտութիւնը։ Ով դու մեղրաբերան, դուն ինծ մոռցնել կուտաս յիշողութիւնները, դուն արժանի ես ապրելու, մի հեռանար դուն ինծմէ։ Հոգիս կը հրճուի երբ դուն մօտս ես, ականջներս կարօտ ունին քու անուշ խօսքերուդ, աչքերս միշտ քեզ կը փնտռեն։ Օրհնեալ ըլլան այն մայրերը որոնք քեզ կը նմանին։

Հազար ու մէկ գիշերներու մէջէն կինն է որ կը կանգնի այր մարդուն կողքին, հաւասար արժանիքներով։

Շէհերազատով կնոջական դատը փէմինիզմն է որ կը պարտադրէ ինքզինքը։

ՀԵՐՄԻՆԷ

ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՅԻ ԳԱՆՁԱՐԱՆԸ

Խ. Հայաստան (Նոյ. 5) կը հրատարակէ Պրաւդայի Նոյ. 1ի թիւին մէջ Մ. Կոսլեարովի հետեւեալ յօդուածը Երեւանէն։ Այս յօդուածէն քաղուածաբար տուած էինք այն լուրը, թէ պալանուած են Վաղարշապատի թանգարանի ձեռագիրները։ Այժմ կուտանք յօդուածը ամբողջութեամբ.

Հայաստանն իրաւամբ համարւում է ամենաարժէքաւոր պատմական հնութիւնների երկիր։ Այստեղ գիտահետազօտական հիմնարկներում եւ թանգարաններում պահւում են ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ ամբողջ Կովկասի եւ Մերձաւոր Արեւելքի շատ երկիրների ժողովուրդների ամենահնադարեան կուլտուրայի հազւագիւտ գրաւոր յուշարձաններ։

Երեւանից 20 կիլոմետր հեռու, Վաղարշապատ քաղաքում (նախկին Էջմիածին) գտնւում է հնադարեան ձեռագրերի հռչակաւոր պետական մատենադարանը։ Այն գոյութիւն ունի համարեա 1500 տարուց ի վեր։ Այդտեղ պահւում են աւելի քան 11 հազար մանուսկրիպտներ, որոնք մեզ են հասել Ե. դարից, այսինքն՝ Հայաստանում գրերը երեւան գալու ժամանակներից։

Հնադարեան պատմութեան այդ հիանալի փաստաթղթերից շատերը ներկայացնում են ունիկումներ։ Դրանք գրուած են մագաղաթի վրայ, հնադարեան մի քանի լեզուներով՝ հայերէն, վրացերէն, արաբերէն, յունարէն, ասորերէն, պարսկերէն, հապէշերէն, հրէական լեզւով եւայլն։

Ձեռագրերի մէջ շարադրւում է Հայաստանի, Վրաստանի, Հնդկաստանի, Բիւզանդիայի, Պարսկաստանի եւ այլ երկիրների ժողովուրդների կուլտուրայի բազմադարեան պատմութիւնը։ Հին հայկական խոշորագոյն պատմիչների շարքում յատուկ տեղ են գրաւում Ե. դարում ապրած Խորենացու համաշխարհային համբաւ ունեցող աշխատութիւնները։

Ուշադրութիւն է գրաւում Ժ. դարում ապրած հին վրացական ականաւոր պատմիչ Ջիւանշիրի լաւ պահպանուած ձեռագիրը։

Ջիվանշիրը հետաքրքիր տեղեկութիւններ է հաղորդում, որոնք ապացուցանում են հայ, վրացի եւ ալպան ժողովուրդների եղբայրական ազգակցութիւնը։

Մանուսկրիպտները չափազանց վառ կերպով ցոյց են տալիս սոցիալական յարաբերութիւնները, ճարտարարուեստը, արուեստը, կենցաղն ու բարքերը, ռազմական ստրատեգիան։ Մանրամասն նկարագրւում են այն ժամանակւայ, այժմ վաղուց արդէն անհետացած քաղաքները, մասնաւորապէս հին Հայաստանի Դ. դարի մայրաքաղաք Դւինը։ Խոր հնադարի այդ քաղաքի վայրում այժմ կատարւում են հնագիտական պեղումներ։

Կրօնական թեմատիկայից բացի, ձեռագրերի մէջ շարադրուած է այն ժամանակւայ փիլիսոփայական աշխարհահայեացքը։ Հսկայական տեղ են գըրաւում քիմիայի, աստղաբաշխութեան, դէոլոգիայի, բժշկականութեան, մաթեմատիկայի, պատմութեան, աշխարհագրութեան, գրականութեան վերաբերեալ գիտական յայտնութիւնների եւ հետազօտութիւնների նկարագրութիւնները։

Բացառիկ հետաքրքրութիւն է ներկայացնում մագաղաթի վրայ գրի առնուած ժողովրդական էպոսը՝ հէքեաթները, լիրիկական երգերը, առածները, ասացուածքները։ Բազմաթիւ ձեռագրերի, փրագմենտների մէջ պահպանուել է արաբ նուաճողների դէմ Հայաստանի, Վրաստանի, Ադրբէջանի ժողովուրդների համատեղ պայքարի պատմական փաստերի նկարագրութիւնը։ Այժմ մեզ յայտնի է, որ հէնց այդ խիզախ ու[illegible], պատմական իրադարձութիւններն ու հերոսներն են կազմել հայկական հնադարեան ժողովրդական ստեղծագործութեան հանճարեղ երկի՝ Ժ. դարի հերոսական էպոսի «Սասունցի Դաւիթ»ի հիմքը, որի հազարամեակը հայ հասարակութիւնը կը տօնի եկող տարւայ Մայիսին։

Ձեռագրերից շատերն ունեն բարձր գեղարուեստօրէն, նուրբ կերպով պատրաստուած արծաթազօծ ու ոսկեզօծ կազմեր։ Տեքստերի մեծամասնութիւնն ունի իլլուստրացիաներ, որոնք հին հայկական նկարչական արուեստի ու տեխնիկական գծագրութեան արժէքաւոր նմուշներ են ներկայացնում։ Երբ նայում ես դրանց, հիանում ես ներկերի փայլող թարմութեամբ, որոնք այսպէս հիանալի կերպով պահպանուել են մինչեւ մեր օրերը։

Բացի ձեռագրերից, նոյն այդ մատենադարանում պահւում է համաշխարհային կլասիկ գրականութեան՝ անգլիական, ֆրանսիական, սպանիական, յունական, արաբական, իրանական, գերմանական, իտալական եւայլն գրքերի հիանալի ֆոնդը, որն ընդգրկում է աւելի ուշ ժամանակաշրջան՝ ԺԶ եւ յետագայ դարերը։ Այդ ֆոնդն ունի 150,000 հատոր։

Պատուաւոր այցելուների տպաւորութիւնների մէջ կան Սերգէյ Միրոնովիչ Կիրովի, Հանրի Բարբիւսի եւ մեր դարաշրջանի այլ ականաւոր գործիչների տպաւորութիւնները։

Երկար ժամանակ հնադարեան ձեռագրերի պետական մատենադարանը գտնւում էր թշնամիների ձեռքում, որոնք աշխատում էին խորհրդային ժողովրդից թաքցնել մատենադարանում պահւող հնադարեան կուլտուրայի արժէքները, յափշտակում էին դրանք։ Մի քանի ամենահազւագիւտ պատմական նիւթեր, որոնք մինչ այդ յայտնի չէին գիտութեանը, համապատասխան ձեւով «մշակել» եւ դրանք տպագրել են արտասահմանում՝ Իտալիայի ու Գերմանիայի ֆաշիստական մամուլում։ Գիտական լուրջ աշխատութիւններից ոչ մէկը չի հրատարակել ԽՍՀՄում։

Այժմ մատենադարան են եկել նոր մարդիկ, երիտասարդ խորհրդային գիտնական - էնտուզիաստներ։ Նրանք եռանդուն ձեռնամուխ են եղել ձեռագիր ֆոնդի ուսումնասիրման ուղղութեամբ գիտա - հետազօտական աշխատանքի կազմակերպմանը։ Բայց այդ նախաձեռնութիւնը հարկ եղած աջակցութեան չի հանդիպում Հայաստանի Լուսժողկոմատի եւ Հայկական ԽՍՀ կառավարական այլ հիմնարկների կողմից։

Մ. ԿՈՍԼԵԱՐՈՎ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Եոլլէս ու իր լարային նուագախումբը Հարաւ. Ֆրանսայի մէջ

Դաշնակի ընկերակցիս՝ Հայկ Եոլլէս (հիմնադիր-տնօրէն չորս տարիէ ի վեր գոյութիւն ունեցող Լա Սոնադ ընկերութեան)՝ վերջերս հրաւիրուած էր Մաքոնի, Լիոնի, Ավինեոնի, Մարսէյլ ու Էքս ան Փրովանսի մէջ նուագելու՝ ընկերակցութեամբ 11 երաժիշտներէ բաղկացած լարային նուագախումբի մը (որուն violon - soloն դերն ստանձնած էր)՝ հին երաժշտութեան ամենափառայեղ ներկայացուցիչներէն՝ Եոհան - Սէպասթիէն Պախի Զորս Քոնչէրթօները եւ իտալացի վաղամեռիկ նուագաստեղծ Փէրկոլէզի Քոնչէրթինօն։

Ամենուրեք Եոլլէս ու իր նուագախումբը ունեցաւ լեփ - լեցուն սրահ ու խանդավառ հասարակութիւն. ըլլայ [illegible] անմահ հեղինակ Լամարթինի ծննդավայրը՝ Մաքոն, ըլլայ ֆրանսական ճարտարարուեստի կեդրոնը՝ Լիոն, ըլլայ Պապերու քաղաքը՝ Ավինեոն, ըլլայ հանրածանօթ ... ճշմարտախօս Մարիուսի բնակավայրը՝ Մարսէյլ, ըլլայ ազնուապետական ու համալսարանական քաղաքը՝ Էքս ան Փրովանս։

Հազուադէպ է որ դաշնակահար մը միակ նուագահանդէսի մը ընթացքին տայ Պախի չորս Քոնչէրթօներուն ամբողջական ունկնդրութիւնը։

Եոլլէս՝ շնորհիւ իր հրայրքոտ ու հաղորդական հոգիին, իր խոր երաժշտականութեան, իր երանդաւոր ու ոգեւորիչ նուագածութեան, մինչեւ վերջը լարուած պահեց ունկնդիրներու հետաքրքրութիւնը եւ լիովին յաջողեցաւ միանգամ ընդ միշտ անոնց սիրելի դարձնել վերոյիշեալ հրաշակերտներուն ազնուական, կրօնական, միսթիքական, մերթ ժպտուն բայց մերթ խիստ նկարագիրը։

1723ին է որ Պախ կը լքէ Քէօթէնի Լէոփոլդ իշխանին մօտ վարած դպրապետի պաշտօնը Լայփցիկ երթալ հաստատուելու համար։ Իշխանը նոր ամուսնացեր էր երաժշտութիւն չսիրող կնոջ մը հետ։ Ուստի Պախի ներկայութիւնը անհրաժեշտ չէր այլեւս։ Արդէն հեղինակ ստուար ու հիանալի գործերու՝ սակայն եւ այնպէս վարպետը չէր ցանկար ձգել զաւակի հանդարտ կեանքը մեծ կեդրոն փոխադրուելու համար։ Միայն պարագաները կրնային անոր բռնադատել զինքը։

Լայփցիկի Թոմաս Շուլէի դպրապետ Քուհնաու մեռած էր 1722ին։ Պախ սոյն պաշտօնին թեկնածու ներկայացաւ նախ եւ առաջ, անոր փոխանցումը կը թուէր վիճակուիլ Թէլեմանի, որ այդ ատեն իրմէ աւելի մեծ երաժիշտի մը համբաւը կը վայելէր։ Բայց Թէլէմանն՝ որ Համպուրկ կը բնակէր՝ ձեռնպահ մնաց։ Պախ թեկնածութիւնը դրաւ վերջապէս։ Սովորական փորձերուն ըռհացում տալէ ետք՝ ընդունուեցաւ քաղաքային ժողովէն։

Բազմակողմանի էր դպրապետի պաշտօնը։ Ան պարտ էր աշխատցնել Թոմաս-Շուլէի աշակերտները, որքան երաժշտական նոյնքան ընդհանուր զարգացումի տեսակէտով, նոյնիսկ լատիներէն ուսուցանելով։ Հուսկ ուրեմն՝ պարտ էր ղեկավարել ձայնական գործադրութիւնները եւ նորանոր ստեղծագործութիւններով ճոխացնել քաղաքին չորս ծխական եկեղեցիներուն նուագացանկը։ Պախ չյապաղեց՝ 1729ին՝ ընդունելէ տեսչութիւնը Թէլէմանի կողմէ հաստատուած համբաւաւոր ընկերութեան, որ մէկ նուագահանդէս կուտար ամէն շաբթու։

Սոյն ընկերութեան ու իր կազմակերպած ընտանեկան փոքր նուագահանդէսներուն համար է որ Պախ յօրինեց դաշնակի եւ նուագախումբի համար վերոյիշեալ Քոնչէրթօները, որոնք 1730էն ետքը յօրինուած ըլլալ կը թուին։ Անոնք նախապէս ջութակի համար յօրինուած համասեռ գործերու ձեւափոխութիւններ են։ Այդ է պարագան առաջնակարգ Քոնչէրթօին րէ մինորէն, շարքին ամէնէն ծանօթացուածն, ինչպէս նաեւ Բ. Քոնչէրթօին (ֆա մինօրէ)։

Եոլլէսի յայտագրին մաս կազմող ու իբրեւ առաջին ունկնդրութիւն տրուած Փէրկոլէզի Քոնչէրթինօն կը պատկանի վեց Քոնչէրթինօներու շարքի մը որմէ միայն մէկ ընդօրինակութիւն գոյութիւն ունի Փարիզի երաժշտանոցի մատենադարանը։ Սոյն գործերը երբեք տպուած չեն իտալիոյ մէջ։ Քոնչէրթինօ ին փա մինորէն կը բաղկանայ չորս մասերէ (Ալլեկրօ,

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ

Երեւանի Պատմութեան եւ Գրականութեան Ուսումնարանին մասին խօսելով, Գ. Նազարեան կը պարծենայ «Խորհ. Հայաստան»ի (4 Նոյ.) մէջ թէ ընկերային համեստ դասակարգերէ բարձրացնելով՝ կոմունիստ կուսակցութիւնը նոր մասնագէտներ է հասցուցեր,— ինչպէս Արսէն Առուսամեան, նախկին բանուոր Բագուի ելեկտրակայանին, այժմ քարտուղար Գրականութեան եւ Պատմութեան Ուսումնարանին: Իսկ որբերէն՝ Սերոբ Վօզուեան եւ Համօ Յարութիւնեան այսօր դարձած են մասնագէտներ հայ ժողովուրդի պատմութեան: Հայ գրականութեան հին եւ միջին դարերու մասնագէտ Երուանդ Թորոսեան հասած է Լենինականի յետամնաց ձըլոնան գիւղէն: Ախլցխայի պարտիզպան Բարխուտենց Մկրտիչի որդին, Արամ Ինճիկեան, ինչպէս Ղանալանեան, առաջինը իր աշխատանքներով Թումանեանի ստեղծագործութեանց մասին, երկրորդը՝ Ֆոքլորի մասին, կարեւոր դէմքեր դարձած են արդի մտաւորականներու շարքին մէջ: Վերջապէս Պատմութեան եւ Գրականութեան Ուսումնարանին պատրաստած մասնագէտներն են, որ լծուած են աշխատանքի՝ խմբագրելու եւ պատրաստելու համար հայ ժողովուրդին պայքարի պատմութիւնը, գրականութեան պատմութիւնը, «Սասունցի Դաւիթ» վիպասանութեան ուսումնասիրութիւնը, հին ժողովրդավար գրողներու գրական ժառանգներուն վերլուծական ներկայացումը, ինչպէս նաեւ ուսումնասիրութիւններ պատմական հարցերու մասին:

ՓՐՈՖԷՍԷՕՐ ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ԿԱՌԱՋԱՐԿՈՒԻ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԱՆԴԱՄ

Խորհրդային Միութեան Կոմիսարներու Խորհուրդի եւ Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախագահութեան ցուցմունքներու համաձայն, Գիտութիւններու Ակադեմիայի իսկական անդամ առաջարկուած է Փրոֆ. Յակոբ Մանանդեանը, որ կը համարուի մեծ պատմաբան: Հայ ժողովուրդի հին եւ միջին դարերու պատմութեան ուսումնասիրման վրայ Փրոֆ. Մանանդեան աշխատած է 40 տարի: Այդ ուղղութեամբ ան ունի գիտական շատ կարեւոր աշխատութիւններ:

Խորհրդ. Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի աշխատակից անդամի թեկնածու է առաջարկուած գիւղատնտեսական գիտութիւններու տոքթոր Փրոֆ. Մ. Թումանեանը, որ մեծ ծառայութիւն է մատուցած հացահատիկային մշակոյթներու, մանաւանդ վայրի ցորենի մշակոյթի զարգացման տեսակէտէն: Այնուհետեւ աշխատակից անդամի թեկնածու են առաջարկուած նաեւ Գիտութիւններու տոքթոր Փրոֆ. Ա. Մադակեանը եւ հնագիտութեան տոքթոր Ս. Տէր Աւետիսեանը:

Հայաստանի գիտական հաստատութիւնը հաւանութիւն տուաւ նաեւ Վ. Համբարձումեանը Խորհ. Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի աշխատակից անդամի թեկնածու դարձնելու առաջարկութեան: Վ. Համբարձումեան համաշխարհային անուն վաստակած աստղաբաշխութեան տոքթոր է: Անոր թեկնածութիւնը առաջարկուած է Պուլկովի աստղադիտարանին կողմէ:

Փէչեթօ, Լարկէթթօ, ձիկա): 1710ին ծնած ու 26 տարեկանին հիւծախտէ մեռած հեղինակին ազնուական, զգայուն, թովիչ հանճարը մասնաւորապէս ի յայտ կուգար սոյն գրաւիչ գործին մէջ, որմէ որոշ մասեր ամենուրեք կրկնել պարտաւորուեցաւ Եոլլէն ու իր լարային նուագախումբը:

ՓԻԼԻՓ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՐԻԱ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՍԻՐԱԼԻՐ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՀԱՍՑԷԻՆ

«Ազդակ» 8 Նոյեմբեր.—

Շաբաթ օր, կէսօրէ առաջ, ժամը 10ին, Կարոյեան Սրբազան, ընկերակցութեամբ Քաղաքական Ժողովի ատենապետ Տոքթ. Գուլակեանի եւ ատենադպիր Պ. Խ. Սուքիասեանի, Փոքր Սէրայի մէջ շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ նոր վարչապետին եւ նախարարներուն:

Վարչապետ Ապտուլլահ պէյ Եաֆի շատ սիրալիր ընդունելութիւն ըրաւ եւ իր սէրն ու համակրանքը արտայայտեց հանդէպ հայ ժողովուրդին: Յիշելով նախորդ ընտրութիւնները, վարչապետը աւելցուց թէ լաւ տպաւորութիւններ կը պահէ այդ օրէն, երբ ինք հայ ժողովուրդի մեծամասնութեան քուէն ստացաւ:

Վարչապետը յետոյ թուեց այն բազմազան դժուարութիւնները, որոնց ենթակայ է նոր դահլիճը եւ խնդրեց Սրբազանին օրհնութիւնները: Ուժ ու կորով մաղթելէ վերջ, Սրբազան Հայրը խոստացաւ ամէն Կիրակի, եկեղեցական արարողութեան միջոցին, 5 վայրկեան աղօթել կառավարութեան համար, որպէսզի յաղթահարէ դժուարութիւնները:

Սրբազանը եւ ընկերակիցները յետոյ ընդունուեցան ներքին նախարար Խալիլ պէյ Քաէյալի կողմէ, որ ծանօթ է իր հայասիրական զգացումներով:

Ընդունելէ վերջ Լիբանահայութեան ներկայացուցիչներու շնորհաւորութիւնները, նախարարը ըսաւ.

«Ինչպէս ըսած էի ասկէ առաջ, կը սիրեմ Հայերը եւ կը մնամ միշտ բարեկամ անոնց: Պատրաստ եմ ծառայելու այդ ժողովուրդին: Իսկ Ձեզ՝ Սրբազան Հայր, կը յարգեմ որպէս հայրս եւ կը խնդրեմ որ անպակաս ընէք Ձեր օրհնութիւնները»:

Սրբազանը պատասխանեց.

«Շնորհակալ եմ Ձեր զգացումներուն համար եւ վստահ եղէք որ միշտ պիտի աղօթեմ ձեզի համար: Բայց եղբա՛յր, այնքան արագօրէն կը մեծնաք որ կը նեղուիմ որդի կանչելու ձեզ: Խմբագրապետ էիք՝ երեսփոխան եղաք: Շատ չանցած՝ կրթական նախարար դարձաք, իսկ հիմա ներքին գործերու նախարար: Եթէ այսպէս շարունակուի մօտ օրէն ձեզ պիտի տեսնենք վարչապետութեան, նախագահութեան աթոռներուն վրայ»:

Զաւեշտանց գոհ Սրբազանին այս փաղաքշանքներէն, Պ. Քաէյալ կրկնեց. «Որքան ալ բարձրանամ, կրնաք Ձեր զաւակը կոչել զիս եւ միշտ բաց են մեր դուռները ձեր առջեւ»:

Մեր ներկայացուցիչները շնորհաւորեցին նաեւ ելեւմտական նախարար Պ. Ֆրէնճիէն եւ այցետոմս ձգեցին կրթական նախարարին, որ կը բացակայէր իր գրասենեակէն:

Ելեւմտական նախարարը եւս հաստատեց թէ իր կարելի աջակցութիւնը պիտի չխնայէ հայ ժողովուրդին համար եւ աւելցուց. «Մեր դռները միշտ բաց պիտի ըլլան ձեր առջեւ»:

Սրբազանը Փոքր Սէրայէն մեկնեցաւ շատ գոհ տպաւորութիւններով:

ԱՄԵՐԻԿԱ

ՄԱՄՈՒԼԵԱՆԻ ՆՈՐ ՖԻԼՄԸ

Հոլիվուտի մէջ առաջին անգամ ըլլալով, Մամուլեան սկսած է մանուկներու միջեւ սիրային լուրջ ֆիլմ մը դարձնել, ուր պատանեկան սիրային ամէնէն ինքնատիպ դրուագները հիանալիօրէն պատկերացուցած է:

Հոլիվուտ անհամբերութեամբ կը սպասէ այս ֆիլմին, նկատելով որ անոր մէջ հիանալի նորութիւններ պիտի տեսնուին:

Տիանա Տիւրպինի կողքին, այս ֆիլմին մէջ կ'երեւի մանուկ ու ծանօթ աստղերէն Ճէքի Քուփըր:

Տիանա Տիւրպին իր բազմազան արժանիքներուն համար շարժանկարի ընկերութիւններէ շատ կը փնտռուի: Վերջերս Մամուլեանի նախընտրութեան արուած է, այս արուեստագիտուհին օգտագործելու համար վերջինիս ֆիլմին մէջ:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԱՆԻԷՐ.— Տր. Կ. Խաչի Անիէր-Գոււա Քոլոմպի մասնաճիւղը թէյասեղան մը սարքած էր նոյեմբեր 20ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ: Սրահը կանուխէն լեցուած էր, այնպէս որ նստելու տեղ չկար: Շրջանային վարչութեան կողմէն օրուան նախագահուհի Տիկին Շահլամեան հանդէսը բացուած յայտարարելով՝ Տիկին Թիւրքիճեան (դաշնակ) եւ մեր երիտասարդ ընկեր Հիմէնեան (ջութակ) նուագեցին «Մերհայրենիք»ը յոտնկայս: Յարգելի Տիկինը բացատրեց Կ. Խաչի դերը արտասահմանի մէջ եւ հայ կնոջ վրայ դրուած պարտականութիւնները: Ան կոչ ըրաւ բոլորուիլ Կ. Խաչի շուրջ:

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկեր Վ. Իշխանեան որ մէկ ժամ տեւող բանախօսութեամբ մը բացատրեց Կ. Խաչի դերը գաղթաշխարհի մէջ:

Գեղարուեստական բաժինը շատ յաջող անցաւ, մեր մէջ ունեցանք շնորհալի երգչուհի Օր. Կնիազեան, որ իր քաղցրիկ ձայնով արժանացաւ բուռն ծափահարութեան եւ գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը խաչուհի Օր. Եղնիկեանի կողմէ:

Մեր դպրոցի աշակերտուհիներ Օր. Մանուկեան, պզտիկն Սօնա Կրպոյեան (6 տարեկան), Օր. Զաղալեան, Օր. Տէր-Գրիգորեան յաջող կերպով երգեցին եւ արտասանեցին, Օր. Գասպարեան (հազիւ 8 տարեկան), իր մաքուր եւ անթերի արտասանութեամբ բուռն ծափեր խլեց հանդիսականներէն: Մեր երիտասարդ ընկեր Ս. Հիմէնեանի ջութակը բոլորովին մեզ անակնկալի բերաւ:

Գեղարուեստական բաժինը լրանալէն վերջ ներկաները հիւրասիրուեցան թէյով եւ խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած կարկանդակով: Մթնոլորտը այնչափ ջերմ էր որ հասարակութիւնը չէր ուզեր բաժնուիլ:

ԱՐԱՔՍ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ «THE TROUBLE WITH TIGERS»

Հարքորթ-Պրէյս հրատարակչական ընկերութիւնը լոյս ընծայած է Ուիլեըմ Սարոյեանի մէկ նոր գիրքը, որ կը կոչուի «The Trouble With Tigers» «Դժուարութիւնը Վագրերուն հետ»:

«Նիւ Եորք Հերըլտ Թրիպիւն»ի ամենօրեայ գրախօս Լուիս Կանէթ խօսելով երիտասարդ հեղինակի այս նոր գրքի մասին, մասնաւոր ուշադրութիւն կը հրաւիրէ այն կտորին վրայ, որ վերնագրուած է «Երրորդ Դասի քաղաքացիներ», որ ըստ գրախօսին.—

«Կատարեալ առակ մըն է աշխարհի ներկայ կացութեան մասին, եւ գեղեցիկ կերպով կը լուսաբանէ Օր. Թամփընի (յայտնի հրապարակագիր) այն տեսակէտը թէ իմացականութիւնը բաւական չէ. պէտք է սորվինք դաստիարակել մեր յուզումները»:

«Միւս պատմուածքները», կը շարունակէ Լուիզ Կանէթ, «այնքան լաւ չեն. երբ կը ջանամ վերլուծել թէ ինչ կ'իրագործեն անոնք եւ ուր կը ձախողին, կը թուի թէ կը յիշեմ որ ան մըտածած ու գրած է նոյն բաները առաջ ալ, ու կը գտնեմ որ ըսած եմ ու կրկնած այն ամէնը, որ ըսելու էի Պր. Սարոյեանի մասին, իր նախորդ գրութիւններու այսպիսի գրախօսութեանց ժամանակ, 1934, հոկտեմբեր 15ին, 1936, փետրուար 19ին, 1936, դեկտ. 16ին, 1937, օգոստոս 13ին եւ 1938, Մարտ 1ին:

«Ան չափազանց շատ կը գրէ, եւ չափազանց կը կրկնէ նոյն բանը: Ան գեղազանց է իր սահմաններուն մէջ: Եթէ ան իրապէս մեծ գրող մը ըլլար, մենք, քննադատներս նոր բաներ պիտի աւելցնենք մեր ըսածին ամէն անգամ թէ ան նոր գիրք մը գրէ: Ան պիտի աճէր ու մեծնար: Բայց, ան չաճիր: Այսուհանդերձ, ան պարագայաբար, աւելի արտայայտիչ շեշտ մը կը գործածէ լուսանկարչական սրբապղծութեանց վրայ, աւելի խորութիւն՝ հասարակ բաներու մէջ, արեգակնային շող մը՝ ժողովրդական խօսքի մը մէջ, աւելի բուռն յոյզ մը՝ քանի մը տող արձակի մէջ, քան գրեթէ ո եւ է այլ գրող»:

ՀԱՅ ԵՐԳԻՉ ՍԱԳԸԶԵԱՆ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՌԱՏԻՈԿԱՅԱՆԷՆ

Ծանօթ թէնոռ Պ. Կիրակ Սագըզեան, որուն տուած երգահանդէսները այնքան յաջողութիւն ունեցան, 5 Դեկտեմբեր 1938ին ժամը 18.40էն մինչեւ ժամը 19 պիտի երգէ Պուքրէշի ռատիոկայանէն (Ռումանական ժամ):

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Քէմալի մահուան առթիւ «Յուսաբեր» խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (17 Նոյեմբեր).

Քէմալի մահը անակնկալ մը չէր մեզ համար: Հ. Արմսթրոնկ, Քէմալի կենսագիրը, իր «Գորշ Գայլը» խորագրով 352 էջնոց գրքին մէջ, բազմաթիւ դրուագներ կը պատմէ Թուրքիոյ դիկտատորի կեանքէն, ցոյց տալու համար, որ ան տակաւին հանրապետական նախագահի աթոռին չտիրացած՝ արդէն քայքայած էր իր առողջութիւնը:

«Ինկած կիներու հետ,— կը գրէ Արմսթրոնկ,— Մուսթաֆա Քէմալ ինքզինք կը գտնէր շատ աւելի ազատ: Այս կիներու ընկերակցութեանը մէջ ան կը լուցնէր գիշերները սրճարաններու եւ հանրատուներու մէջ: Իր խաղամոլութիւնը զինք արթուն կը պահէր մինչեւ ուշ գիշեր: Ան անձնատուր կ'ըլլար իր բոլոր կիրքերուն: Ան փորձեց բոլոր անառակութիւնները, վարակուեցաւ սեռական ախտերէ եւ խորտակեց իր առողջութիւնը: Այս բոլորին հետեւանքն այն եղաւ, որ ան կորսնցուց իր հաւատքը կիներու հանդէպ եւ սկսաւ— եթէ ոչ վերջնապէս, գէթ առժամեայ մը համար— սիրա[illegible] իր սեռակիցներու վրայ» (էջ 63):

Շարունակութեանը մէջ կրկին անգամ դառնալով Աթաթիւրքի ապրած ցոփ ու շուայտ կեանքին, Արմսթրոնկ կը գրէ.

«Պատանի տարիքէն ան ապրեցաւ չափազանց անբարոյ կեանք մը, եւ երբ երիտասարդական խենթութիւնը անցաւ՝ վերստին շարունակեց նոյն անմաքուր կենցաղը: Չունէր բարոյական եւ չունէր հաւատք ո՛չ կիներու եւ ոչ ալ առաքինութեանց հանդէպ: Իրեն կը պակսէր մինչեւ իսկ նուրբ ճաշակը՝ բարոյականէ իսպառ զուրկ իր բնաւորութիւնը սանձելու համար:

«Իր յարաբերութեանց մէջ չկար ուժեղ սէր, որով կարելի ըլլար իր մեղքերը ներել: Ամէն ինչ կը դառնար ճղճիմ եւ հասարակ դաւերու շուրջ սպոռնիկ, լըվանքէն Պոլսոյ հանրատուներու կանանց հետ: Երբեմնապէս այս ցոփուհիներու տեղը կը գրաւէր պարզ գեղջկուհի մը: Մուսթաֆա Քէմալ չափազանց շուայտ կեանք վարած էր Փարիզի, Սոֆիայի եւ Բերայի հանրակիններու հետ եւ վարակուած հիւանդութենէ: Ան հաճոյքով գիշերները կը լուցնէր սանձարձակ, անծանօթ եւ չպարուած կիներու ընկերակցութեանը մէջ, որոնք կը խմէին իրեն հետ եւ իր գինարբուքի մտերիմ ընկերներն էին Շան Քայայի տանը մէջ» (էջ 201—202):

Ու նոյն կեանքը — նաեւ իր փառքի օրերուն.

«Մուսթաֆա Քէմալ հասած էր բաւական մեծ փառքի եւ դարձած անպատկառ: Ան կը խմէր աւելի քան երբեւէ: Սկսած էր սիրային քանի մը բաց խնդիրներ կիներու եւ այրերու հետ: Պատանիները անոր աչքին աւելի հրապուրիչ էին: Ունեցաւ սիրային խնդիրներ մինչեւ իսկ իր բարեկամներու կանանց եւ աղջիկներու հետ: Ամէնէն ազդեցիկ անձերն իսկ կը նախընտրէին իրենց կիները հեռու պահել Քէմալէն: Իշխանութիւնը անոր մէջ երեւան բերած էր վայրագ անասունն ու գազանը» (էջ 254):

Շատանանք այսքանով: Համակիր դէմքէ մը եկած այս քանի մը տողերը բաւական են ցոյց տալու համար, թէ Քէմալ ոչինչ խնայած էր թէ աշխարհը վայելելու (անշուշտ իր հասկցած ձեւով) եւ թէ իր առողջութիւնը վերջնապէս քայքայելու համար:

Ըսել կ'ուզենք, որ իր վաղաժամ մահուան բացատրութիւնը պէտք է որոնել ժամանակէ առաջ իր ապրած կեանքին մէջ: Իր մահը, գէթ մեզ համար, այս տեսակէտով, անակնկալ ոչինչ ունէր իր մէջ: Բուն հիւանդութիւնը (Cirrhose Hepatique), որ զինք գերեզման տարաւ, բոյն դրած էր սեւ լեարդի մէջ եւ հոն հիմնապէս արմատացած, ոգելից խմիչքներու չարաչար գործածութենէն:

Հակառակ այս ամէնուն, այնուամենայնիւ, մեզ տարօրինակ եկաւ բըժշկական այն խնամքը, որ ցոյց տրուեցաւ Թուրքիոյ դիկտատորին: Անհասկնալի մնաց մեզ, թէ ինչո՞ւ անմիջապէս հիւանդի սնարին քով չհրաւիրուեցան եւրոպական հռչակ ունեցող քանի մը մասնագէտներ, որոնք իրենց անունովն ու հեղինակութեամբ լիակատար վստահութիւն պիտի ստեղծէին հիւանդին ընծայուած բըժշկական խնամքին շուրջ: Դրա՞մը պակսեցաւ Թուրքիոյ թէ ըմբռնումը այս նուրբ եւ կարեւոր հարցի կարգադրութեանը մէջ: Անշուշտ ո՛չ մէկը եւ ոչ ալ միւսը: Ու ճիշդ ասկէ ալ— մեր հարցումները: Թուրքիոյ բժիշկները, որքան ալ ձեռնհաս եւ հեղինակաւոր, բաւական պիտի չնկատուէին այս գործին մէջ, երբ դուրսը, Եւրոպայի մէջ, իրենցմէ շատ աւելի հմուտ եւ միջազգային համբաւի տիրացած մասնագէտներ կան, որոնց կարողութեանը նկատմամբ բժշկական աշխարհն ու հանրային կարծիքը լիակատար վստահութիւն ունին: Ճիշդ այդպէս վարուեցան նաեւ հոս, Եգիպտոսի մէջ, երբ անոր նախկին գահակալը, Ֆուատ Ա. ծանրապէս հիւանդացաւ. զայն խնամելու համար անմիջապէս սաւառնակով յատուկ մասնագէտ բերուեցաւ Իտալիայէն:

Այս հարցերը մեզ կը շահագրգռեն անշուշտ ոչ իրենց զուտ բժշկական առումով: Մեր տարակուսանքները կը յայտնենք (հիւանդին ընծայուած բըժշկական խնամքին առիթով) աւելի ըմբռնելի դարձնելու համար քաղաքական այն մթնոլորտը, որ Աթաթիւրքի մահով եւ Իսմէթի անակնկալ ընտրութեամբ ստեղծուած է Էնկիւրիի մէջ:

Բոլոր պայմաններու տակ երբեք չմոռնանք, որ դիկտատորական երկիրներու մէջ լռութիւնը— երբեք խաղաղութեան յայտարար չէ: Էնկիւրիէն լսուած բառերը Էնկիւրիի մէջ կատարուած գործերու հարազատ թարգմանները չեն: Մանաւանդ այսօր, երբ Սուտը այնքան տիրականօրէն կ'իշխէ մեր մոլորակին վրայ: Ամէն լսուած ծափ պէտք չէ գնահատանքի տեղ առնել եւ ամէն արցունք պէտք չէ սուգի նշան նկատել: Ապացո՛յց — մեր աշխարհի ամէնէն հակահամայնավար երկիրը՝ Ռուսիան՝ ուր ամէնէն աւելի կը փառաբանուի համայնավարութիւնը»:

Օր. ԼՈՒԻԶ ՊԱՅԸՆՏԸՐԵԱՆ
եւ
ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՅԸՆՏԸՐԵԱՆ
Նշանուած
Տէթրոյթ, 5 Նոյ. 1938

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ ...

ԿՈՉՈՒՈՐՆԵՐԸ

Անոնք՝ որ ծնած ու ապրած են գիւղերէն հեռու հոծ ու փարթամ ոստաններ, ոստայնակներու պէս քիթ քթի, ծովերու եղերքը, սեւցած քաղաքներու մէջ՝ բուռ մը արեւի կարօտ.

Անոնք՝ որ արուեստական լոյսերու տակ ու գոյնզգոյն տուփերու մէջ տեսած ու վայելած են գիւղի բարիքները.

Նոյնիսկ անոնք՝ որ ըմբոշխներ են պաշտ աշխարհի անապատային, մեղկ, լո՛ւռ խաղաղութիւնը միօրինակ, երբեք, երբեք պիտի չկրնան հասկնալ, թէ՝ ինչո՞ւ ես,— նպաստ տուողի պէս հպար ծախող կինէ մը, կտոր մը թուղթ գնած եմ— ծխելէ զրկուելով— մտքիս մէջ տպուածները անընդունակ կերպով ընդօրինակելու համար:

Անոնց համար՝ որոնք գիւղերէն հաւածուեցան բայց մնացին շինական: Անոնց՝ որոնց վերադարձը ուշացաւ ու հիւանդանոցներու լուսամուտներէն դիտեցին իրենց կարօտցած ճամբաները:

Ու ձեզի համար, ով զառնացած, անիրաւուած սերունդ: Դուք որ՝ բռնկուած խանձարուրներէ սողալով ոտքի ելաք ու փախաք հողմացրիւ: Մանաւանդ ձեզի համար, ով ուրացող հաւատացեալներ, մոխիր ըրէք, դուք որ՝ գունաւոր ու թունաւոր թղթէ շինուած ծաղիկներ կը դնէք հեռաւոր յիշատակէ մը մղուած, կտուց մը երգի համար. Ժպիտ մը պարի հետ ժամերով ապականութիւն կը ծծէք, թիթեղէ արեւի առջեւ կուրծքերնիդ ծոփուն ու հովուն կը յանձնէք:

Ձեզի կ'ըսեմ, դուք որ մոռցեր էք գիւղը ու որդեգրած աշխարհը իր ոճիր-դաւերով, դուք ծախուած որդեգիրներ, ոտք մը հողէ զրկուած ու ձեր մշակ հօր պատմութենէն անտեղեակ, մոխիր ըրէք.

Մեր մառանէն մէկ տող միայն ...

Ահա մոգական եղէգի մը հարուածով կը բացուի գորշ ու անթափանց վարագոյրը: Քաղաքներու ու դաշտերու վրին օղակուած լեռներն ու անոնց կրծքին մարգարիտի պէս ագուցուած գիւղերը կ'երեւան:

Եւ ահա այն ճամբաները ուրկէ միայն դարձեալ, քայլ առ քայլ ու ապահով պիտի քալենք ճզմելու համար գալարուող վիշապին գլուխը:

Հեռուէն կը տեսնուի ակնախտիղ շղարշներու տարածութիւնը, հող ու արեւ ջերմութեամբ կը վերկենդանանան ու ծառ ու ծաղիկ կը բեղմնաւորուին պճլուհիի մը պէս կանչելով կոչելով:

Որչափ կըզձայի որ բնութիւնը ըստեղծողը ըլլար գեղեցիկ ու բարի մայր մը, կարելի չէ տեսնել այսքան ըսքանչելիք ու հաւատալ որ անոնց տանուտէրը ամուլ, դաժան, ոխակալ, վրիժածարաւ ու աւարկու մարդ մըն է, որ օր մը մոլեգնօրէն կրնայ քանդել, աւրել ամէն ինչ:

... Կը նստիմ ամուլ ժայռի մը կրծքին որ դարերու անկողին եղած է իր վրայ վաղամեռ ծաղիկներու, միջատներու մամուռով զարդ բռներ է: Ճիշդ մօտիկը, ծաղկոտած երեսներով աղջկան մը պէս կտոր մը ձիւն պառկեր է, պորտիկէն մաս մը ջուր ելեր կ'երթայ դեղին ու յղի հողը զծելով օղիկ ուղիկ հոսկէ կը ծնի ծովը, հեռու չէ այն սերունդը որ մեր ակերէն կաղմուած առուներէն յառաջանալով մինչեւ ծով, պիտի պոռայ.

— Ճամբայ տուէք, ես առուի ջուրին հետ կ'ուզեմ քալել:

Արեւը այնքան մօտեցեր է ինծի որ մատներով ծոծրակէս խիթ կուտայ: Քիչ վարը, ոտքերուս տակ հովերը հունտ ցաներ են որոնք հիմա սկսած են կանչելու: Կը սահիմ վար, բորամը կը ծնի մէջս սարսափեցնելու հագուստներս ու ետեւէս տրհեմ (վայլար-միզա)ի խիճեր կը գլորին: Դէպի ձորը քարեր վիժեցնելու հաճոյք մը կը ծնի մէջս սարսափեցնելու համար հոն բնակող անհրեւոյթ վայրի կենդանիները ու թերեւս անդունդը բնակող կորսուած մարդը:

Հոգիս կ'անձկանայ քարերուս հասնած աղմուկէն երբ դիմացի սարը ճերմակ քարակոյտեր կ'արթննան: Թռչունի մը համար որքան մօտ են անոնք, բայց ես երկար ելեւէջով մինչեւ կէսօր հազիւ թէ հասնիմ անոնց: Արթնցնող քարերուն մէջէն մրրկած ծառի մարդահասակ կոճղ մը անկուած է, լեզու կ'ելլէ ու կը կանչէ:

— Է՛ էհ հէ՛յ քարերդ որո՞ւ համար են վարը մարդ կայ հէ՛յ:

Է՛, հէ՛յ դուն ո՞վ ես.

Այսքան կարճատե՞ս եմ եղեր, հովիւ է հովիւ:

— Է՛ օ՛ — կ'ըսեմ — հա՛յ, ես ես եմ, տէրը ասկէ վար երկարող երկնի ու երկրի:

Ան կը ճանչնայ զիս, մեր գիւղը ազգի ազգի մարդիկ կը ճանչցուին մինչեւ անգամ հեռուէն իրենց ձայնէն, ոտքի հետքերէն, ալեխառն մարդաբաններու պէտք չունինք մենք, ասոր համար է որ ան ետ կը կանչէ իր նետի պէս արձակուած գամփոռը որոնք արծիւի շուքն իսկ կը հալածեն:

Մինչ ես խաւրծիլ կեղուելով կ'ուտեմ ան սրինգը կը փնտռտացնէ ու ես ձորն ի վար կ'իջնեմ հոմ կաթի հոտ առած:

Հիմա ինքզինքս միայն կը տեսնեմ կորսուած անդունդի եղերքը, անմեհեան անտառի մը մէջ: Օձապտոյտ, այծի ճամբաներէ կ'անցնիմ: Քանի դէպի հովիտը կը վազեմ այնքան բլուրը կը հեռանայ: Միջատները հոս գործի են սկսեր ծաղիկներու խնամութեամբ ու ահա վերջապէս առաջին բանպոզը, հոտ չունի փունջ ընես, գիրկդ առնես կեանք չունի, սոխիկը շատ խորն է պահեր ով գիտէ որ անբախտ ու հիւծած, մարած զոյգերու կուրծքին մէջ, ու մենաւոր լեռներու բարձունքէն զատ ուրիշ տեղ չի սիրեր, Բանպոզը ինքնիրմով միշտ զոյգ է, չար տղաք երգելով կը բաժնեն ու կուտեն ձիւնախառն մեղրաջուրի համին համար:

Ուր բանպոզը կայ հոն պուտկի կոտրիճը իր նաչինջ գաւաթը կը բանայ միշտ անուշիկ ժպիտով անոր թափած արցունքի չիթերէն կը բուսնին ձիւնածաղիկները:

Կարմիր, կապոյտ աստղիկներով ծաղիկները զարդ են բաներ պզտիկ բլրակի մը լանջքին եւ անոնց վրայ արեւը առատ լոյս թափեր է զոյգ սաբերուն զարնուելով, սիրահարի մը պէս սկսնակ, որ չի գիտեր թէ երկու քոյրերէն ո՞րը ընտրէ:

Ճերմակ, դեղին ծաղիկներ քարերու ճեղքերէն, մամուռի մէջէն մանրիկ համեստ ծաղիկներ, ու դարձեալ բանպոզիկներ, անոնք կը նմանին յուսախաբ ու գալկացած Տրդատահալած աղջիկներու որ չեն մօտենար վախնալով որ կը խամրին: Անոնց ազակիր քոյրը հիրիկ յամառօրէն կ'ապրի վարը գերեզմաններու մէջ, շամբուտներու եղերքը ու իրարու կարօտով կը խամրին:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄԱՆԻ

(1)

մասնակցութեամբ նաեւ Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի :

2. Խորհրդաժողով մը գումարել զինաթափութեան համար:

3. Քննել արաբական աշխարհին կացութիւնը եւ կարելիու – թիւն ստեղծել որ հրէական գաղթ մը կատարուի դէպի Եթովպիա:

Ե՞րբ պիտի գայ փոն Ռիպպընթրոփ

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ, որ Փարիզ պիտի գար՝ ստորագրելու համար գերմանեւֆրանսական համաձայնութիւնը, ըստ «Թայմզ»ի Պերլինի թղթակցին քաղած տեղեկութեանց՝ յետաձգած է իր այցելութիւնը, մինչեւ որ վեր– ջապէս խաղաղի Ֆրանսայի ներքին կացութիւնը: Ֆոն Ռիպպըն – թրոփ երբեք հրաժարած չէ իր այցելութենէն, այն վստահու – թեամբ թէ չի կրնար ձախ կառավարութիւն մը յաջորդել Տալա – տիէի, որու դիրքը ուժեղ կը գտնեն Պերլինի մէջ: Կը նշանակէ թէ Գերմանիա պիտի հրաժարի իր համաձայնութենէն, երբ ֆրանսա– կան կառավարութիւնը փոխուի : Կարմիր իշխանութիւն մը հաս– տատուած պարագային, կ'ըսեն գերմանական թերթերը, Իտալիոյ ուժը բաւական է անչարժ պահելու Ֆրանսան եւ արգելք հանդի – սանալու Կեդր. եւ Արեւել. Եւրոպայի գործերուն միջամտու – թեան :

Միւս կողմէ նոյն թերթը կ'աւելցնէ թէ Գերմանիա կը փա – փաքի, որ չուտ ստորագրուի գերմանեւֆրանսական համաձայնու– թիւնը, որպէսզի զրաղի լեհական արտաքին քաղաքականութեան կրած փոփոխութեամբ :

Եռանդուն պայքար համայնավարութեան դէմ

« Նիւզ Քրոնիքլ» կը գրէ թէ շուտով կ'աւարտին բանակցու – թիւնները, որոնք տեղի կ'ունենան ամիսներէ ի վեր՝ աւելի եւս սաստկացնելու համար Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի ձեռնար– կած պայքարը ընդդէմ համայնավարութեան: Այս նոր համաձայ– նութիւնը պիտի ստանայ զինուորական նկարագիր, ինչպէս ցոյց կուտան հետեւեալ տրամադրութիւնները.

1. Երբ դաշնակիցներէն մէկը գտնուի պատերազմի սպառնա– լիքի տակ այլ պետութեան մը կամ պետութեանց խմբակցութեան մը կողմէ, միւս դաշնակիցները պիտի օժանդակեն իրեն՝ դիւա – նագիտական խողովակով եւ իր տրամադրութեան տակ դնելով տնտեսական անհրաժեշտ միջոցները :

2. Երբ դաշնակիցներէն մէկը յարձակում կրէ, երեք դաշնա – կիցները պիտի խորհրդակցին անմիջապէս թէ ինչ միջոցներով կրնան օգնութիւն հասցնել :

3. Երբ երկուքը, կամ երեք դաշնակիցները միաժամանակ պա– տերազմի մէջ մտնեն, յանձն կ'առնեն անջատաբար հաշտութիւն չկնքել, ոչ ալ անջատաբար զինադադար կնքել, եթէ այդ մասին համաձայնած չեն նախապէս :

4. Այս դաշնակցութիւնը պիտի ունենայ տասը տարուան տե – ւողութիւն, եւ հինգ տարի եւս կ'երկարաձգուի՝ եթէ ջնջելու մա– սին որ եւ է փափաք չյայտնուի, տասը տարին չլրացած :

Գնդակահարութիւններ Վիեննայի մէջ

Անցեալները կը գրէինք թէ շուտով մաքրագործում մը պիտի կատարուի Վիեննայի մէջ, ուր վաղեց յանկարծ Հիթլէր իր այա – յակոյտով :

« Թայմզ» կը հաստատէ այս նախատեսութիւնը, հակառակ գերմանական մամուլի դիւանին կամաւոր անգիտութեան: Այո՛, Հիթլէր չարաթ օր Վիեննա հասած ու գիշերած է Շէօնպրունի պա– լատին մէջ: Անշուշտ տեղւոյն վրայ քննելու համար նացի կազմա– կերպութեան ներքին վէրքերը: Այս կազմակերպութենէն՝ վեր – ջերս գնդակահարուած են 135 հոգի, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ բա– ւական խոր վէրք մը բացուած է :

Միւս կողմէ «Թայմզ» կը կարծէ գիտնալ թէ Հիթլէր շնորհ ը– րած է որ ազատ արձակուին Շուշնիկը, Տիկին Շուշնիկը, Շուշնի– կի տղան (առաջին ամուսնութենէն): Բայց Շուշնիկ մերժած է այդ շնորհը, քանի բանտարկուած պիտի մնան իր կարգ մը աշխա– տակիցները :

Մուսոլինի եւ Չիանօ Լոնտոն պիտի այցելեն (?)

« Լը Ժուռ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Հռոմէն.—

Այստեղ զրոյց կը շրջի թէ Մուսոլինի եւ կոմս Չիանօ, փոխա– դարձելով Չէմպըլէյնի եւ լորտ Հըլիֆաքսի այցելութիւնը, Լոն – տոն պիտի երթան :

« Էփոք» թերթն ալ արձագանգ կուտայ այս զրոյցին:

*** Երեքշաբթի երեկոյ, կոմս Չիանօ, իտալական խորհրդա– րանին մէջ, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ ներկայացնելով միջազգա– յին կացութիւնը Միւնիխի համաձայնութենէն վերջ:

Կ'ըսուի թէ կոմս Չիանօ Վարշաւա պիտի մեկնի շուտով, խոր– հրդակցելու համար լեհական կառավարութեան հետ:

Իրանի Շահը այցելութեան կ'երթայ Հիթլէրի (?)

« Տէյլի Թէլէկրաֆ» կ'իմանայ թէ Հիթլէր Իրանի Շահը հրա– ւիրած է Պերլին: Յայտնի չէ թէ Շահը ընդունած է հրաւէրը կամ ոչ :

Այս այցելութիւնը ցոյց կուտայ այն հանգրուանը, դէպի ուր ուղղուած է Հիթլէրի քաղաքականութիւնը՝ տարածելու համար գերմանական ազդեցութիւնը Ասիոյ մէջ: Արդարեւ Պերլինի մէջ այն զրոյցը կը շրջի թէ կառավարութիւնը կը խորհի առեւտրական ճանապարհ մը ստեղծել Հանովրէն Պարսից ծոց՝ Դանուբի, Սեւ Ծովու, Տրապիզոնի եւ անդրիրանեան երկաթուղիին վրայով:

« Էփոք»ի թղթակիցը կը հաղորդէ Լոնտոնէն թէ Շահը ըն – դունած է Հիթլէրի հրաւէրը եւ իր այցելութիւնը պիտի կատարէ յառաջիկայ գարնան: Անգլիական քաղաքական շրջանակները մը– տահոգութիւն ցոյց կուտան՝ տեսնելով Գերմանիոյ հեղինակու – թեան եւ ազդեցութեան տարածումը, ինչպէս կը հաստատէ Շա – հին այս այցելութիւնը :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ 9 Դեկտեմբերին, Փարիզի մէջ, Փալէ տէ Սփոր :

ՏԱԼԱՏԻԷ, ծերակուտական Մունիէի հարցումին պատասխա– նելով , յայտնեց թէ շուտով Փարիզի բնակչութիւնը կը ստանայ կազդիմակները, որոնք կը չինուին ամիս 200,000 հատ:

ՀԱՇԱ նախագահ ընտրուեցաւ չեխական հանրապետութեան:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ թերթերը կը բողոքեն անգլիական թերթի մը հրատարակած լուրին դէմ, որ կ'ըսէ թէ Գերմանիա երեք զօրա – բանակ կեդրոնացուցած է չեխական սահմանին վրայ :

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ Աթաթիւրք իր ամբողջ հարս – տութիւնը կտակած է Հայք կուսակցութեան, պայմանաւորելով որ, սակայն, ոճիկ յատկացուի իր ընտանեկան պարագաներուն, Ըսմէթի զաւակներուն եւ մրցանակ յատկացուի Թուրքիոյ Պատ – մութեան եւ լեզուի ուսումնասիրութեանց :

ԷՌԻՕ, պատասխանելով երեսփոխանի մը բաց-նամակին, ո – րով կը հրաւիրուէր բարձրացնել իր հեղինակաւոր ձայնը գործա– դուլի սպառնալիքին առթիւ, կատարուած՝ «արտաքին ազդեցու– թիւններու ճնշումին տակ», կը յայտարարէ թէ կը դատապարտէ «յայտնի եւ գաղտնի ամէն միջամտութիւն, որ կը փորձուի Ֆրան– սայի ներքին գործերուն մէջ», նոյնիսկ ցանկալի կը գտնէ հետա– պնդել նման ձեռնարկներու հեղինակները :

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. ժողովը 3 Դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին Ընկ. Արապեաններու բնակա – րանը: Օրակարգ՝ զեկուցում Շրջանային ժողովի: Ներկայ պիտի ըլլայ Շըր– ջանային Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիո– նի բոլոր ընկերները 2 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

«Բեռլի» խումբի ժողովը կիրակի (4 դեկտեմբեր) կէսօրէ ետք, ժամը 3ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը :

« Համազասպ» խումբի ժողովը չարաթ (3 դեկտեմբեր) երե – կոյ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկա – յացուցիչը:

« Թաթուլ» խումբի ժողովը չարաթ (3 դեկտեմբեր) երեկոյ , ժամը 8ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը :

Ընկերական հանդիպում

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի շրջանային կոմիտէի կազմակերպած ըն– կերական հանդիպում – հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ 2 դեկտ. Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կը հրա– ւիրուին Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր խումբերու եւ են– թակոմիտէներու ընկերներն ու ընկերուհիները :

ՊԻՏԻ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿ.ՆԵՐ **Մ. ՎԻՐԱՅԵԱՆ** ԵՒ **Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԷԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՄԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Route d'Orleans. Cachan

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Լ. ԶՕՐԻԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. Ի[illegible]ԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Տիկ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (երգ), ժառխա ԳԱՐԵԳԻՆ, Պ. ՄԱԶ ՄԱՆԵԱՆ (ջութակ) ընկերակցութեամբ Օր. ԱՇԽԷՆ ԶՐՈՒԱՆԴԵԱՆԻ (դաշնակ), ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (արտասանութիւն):

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Բորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս 88 եւ իջ նել Սիթէ ժառտէն կամ մէթրօ Պանեէօ:

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Ս. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, կիրակի ժամը 3.50ին

Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. **Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ**

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ՓՐՈՖ. **ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ**

Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւնները»

Մուտք 6 փր.:

կառ. ցիւ նուէն չոգեկառք Անկէնի համար ժամը 3ին, 3.30ին:

Դասախօսութիւն–թէյասեղան

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի : 3 Դեկտ. չարաթ գիշեր, ժամը 8.30ին, Բարեգործականի սրահին մէջ, 8 բիւ Պօսիւէ:

Կը խօսի՝ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Կնոջ դերը հանրային կեանքին մէջ

Հիւրասիրութիւն՝ թէյ եւ խմորեղէն Մուտք 4 փր.

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւններ

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան :

Այս շահեկան հաւաքոյթներուն շարքը կը սկսի 1 դեկտեմբեր, հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 բիւ տը Լ'էֆլիփս, Մարսէյլ :

Առաջին դասախօսութիւն.—

Կը խօսի Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ Մեր գրական ժառանգութիւնը (1880-1922) :

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՄԱԼԱԹԻՈՅ Կրթասիրաց Ընկերու – թեան Մարսէյլի երկսեռ մասնաճիւղի Ընդհ. Անդամական ժողովը 4 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Bar Sextices սրճարանի ժողովասրահը 22 Rue d'Aix, Մարսէյլ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկա– յութիւնը կարեւոր է: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համար – ուի:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւոր– ներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. ժողովը 3 Դեկտ., Շաբաթ ե – րեկոյեան ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Դրոշմաթուղթի սիրահարներուն

Կը հայթայթեմ ամէն երկրի դրոշմակներ, հին եւ նոր, լա – ւագոյն պայմաններով :

Նոյնպէս կը գնեմ ամէն երկ – րի դրոշմակներ եւ հաւաքածո – ներ ինչ արժէքով ալ որ ըլլան :

100 փր. գնումի համար Հա – յաստանի Հանրապետութեան առաջին դրոշմակները ձրի կու – տամ :

H. ANTONIAN

Librairie H. Samuel

51, Rue Mr. le Prince, Paris

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dareau, PARIS (13) A. BER (AGOPIAN)

Ֆր. Կ. Խաչի 1939ի Օրացոյցը

Հրապարակ ելաւ արդէն խնամուած եւ ճոխ բովանդակութեամբ

ԼԱՋՄԻԱՏՆԱՑ ՄԵԾԱԴԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ ՆԿԱՐՈՎ

ինչպէս եւ 50ի չափ զանազան նկարներ ծանօթ դէմքերու, վայրերու եւ Կ. Խաչի դպրոցներուն, վերջին կայաններուն, եւայլն:

Օրացոյցը որ գիրքի ձեւով կազմուած է եւ կրնայ նոյնութեամբ պահ– ուիլ ունի առանձին բաժիններ ժամանակագրական, ազգագրական, պատ – մական ու աշխարհագրական ծանօթութիւններու: Ամէն հայ կնոջ անհրա – ժեշտ առտնին նիւթերու բաժին մը եւս դասաւորուած է հոն, ինչպէս եւ գրական կտորներ, Հ. Կ. Խաչի համառօտ պատմութիւնը եւ զանազան ու– րիշ պիտանի գիտելիքներ:

ԳԻՆԸ 6 ՖՐԱՆՔ

Փնտռել բոլոր Մասնաճիւղերու մօտ, ինչպէս եւ Շրջանային Վարչու – թենէն, 6 Rue d'Alsace, Asnières (Seine)

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ :

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախում– բը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթ– ները :

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (փորձառու եւ մասնագէտ ձեւագիտութեան) սկսած է ձեւագիտութեան իր դասերը,

Պանեէօ - Քաշան.— Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի գիշերները ժամը 8½էն 10½, Հայ դպրոցին մէջ, Rue Madame Curie, Պանեէօ:

Ալֆորվիլ.— Երեքշաբթի եւ Ուրբաթ գիշերները ժամը 8½էն 10½ , Rue Etienne Dollet, թիւ 72, Պ. Աղամեանի սրճարանին վերնայարկը :

Իսի - Լէ - Մուլինօ.— Շաբաթ օրերը կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 10½, Հայ ակումբին մէջ, 2, Rue de la Défense :

Փափաքողները անմիջապէս դիմեն արձանագրուելու: Ուշացողները կը կորսնցնեն իրենց կարգը:

Օգտուեցէք առիթէն

ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ԳԻՆՈՎ ԾԱԽՈՒ Է սափրողական մեկնումի պատճառով, բանուկ թաղամասի մէջ, սափրիչի խանութ մը: Արդիական կահաւորում, ութը հատ ամերիկեան թիկնաթոռներ, բնակարան՝ երկու փիէս, խոհանոց, փողոցի վրայ: Տարեկան վարձք՝ 3500 ֆրանք, պայլ 7 տարի: Գործը զար– գացման մէջ օր ըստ օրէ: Լաւագոյն սպառնութիւն: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ 47 Rue Castagnary Փարիզ (15):

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ
2
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
2 Décembre
1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3901

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԻՆ ՇԱՀԵՐ, ՆՈՐ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

Այսպէս, «Տէյլի Թէլէկրաֆ», ինչպէս կ'ըսէինք երէկ, կը ծանուցանէր թէ Անգլիա մերժած է Ռումանիոյ առաջարկը՝ փոխառութեան մը մասին։ «Անգլ. կառավարութիւնը, կը գրէր ան, անօգուտ կը գտնէ հակազդելու փորձ ընել գերմանական ձգտումին դէպի Արեւել. Եւրոպա՝ Պալքանեան ընդդիմութիւն մը ուժ տալով»։ Նոյնը կը հաստատէր նաեւ «Տէյլի Էքսփրէս»։ Աւելցնենք մեր կողմէ, որ ոչ միայն անօգուտ, այլեւ գրեթէ անկարելի պիտի ըլլար նման ընդդիմութիւն մը, որովհետեւ քաղաքական կեանքի մէջ ազդեցութիւններն ու հակազդեցութիւնները պայմանաւորուած են տնտեսական - առեւտրական կապերով։ Անգլիոյ առեւտրական կապը, Պալքանեան երկիրներու հետ, բաւական տկար է՝ բաղդատմամբ Գերմանիոյ ունեցած կապին։ Միւս կողմէ, կայ նաեւ հիմնական պատճառ մը, որ տրամաբանօրէն Անգլիան կը մղէ նման վերապահութեան մը։ Մեծն Բրիտանիա, իր բոլոր կապերուն մէջ, մէկ հիմնական մտահոգութիւն ունի,— կայսրութեան ապահովութեան համար անհրաժեշտ բոլոր հանգոյցները, անցքերը կամ կայանները պահել իր ձեռքը կամ իր ազդեցութեան տակ։ Թուրքիոյ եղած փոխառութիւնը առով պէտք է բացատրել (նեղուցները)։

Ուրեմն, այլեւս որոշ է, որ Պալքաններու մէջ, նոյնիսկ մինչեւ Սեւ Ծով, գերմանեւանգլիական մրցակցութիւն չկայ։ Ռումանիոյ թագաւորը եւս, Լոնտոն այցելելէ վերջ յայտարարեց թէ «ինք ալ կողմնակից չէ Գերմանիոյ ազդեցութեան ընդդիմութեան մը»։ Պալքանեան պետութիւնները պիտի ձգտին, բնականաբար, որ այդ «ազդեցութիւնը» առեւտրական - տնտեսական սահմաններէն դուրս չելլէ։ Ուրիշ խօսքով՝ չդառնայ Գերմանիայէն կախում ունենալու վիճակ մը, եւ իրենք մնան իրենց ներքին ու արտաքին կեանքին մէջ անկախ։

Այստեղ է, ահա, որ անոնք լուրջ պատճառներ կրնան ունենալ մտահոգուելու։ Որովհետեւ, Գերմանիա ազդեցութեան իւրայատուկ կերպ մը ունի, որ հիմնովին կը տարբերի անգլիականէն։ Անգլիա սովորաբար իրաւունքներ կ'ընծայէ իրեն ենթակայ երկիրներուն։ Գերմանիա սովորաբար իր տիրակալութեան տակ կ'առնէ։

Մասնաւորապէս Պալքաններու մէջ, Գերմանիա, այս անգամ պիտի ուզէ գետեղուիլ ամուր կերպով, որովհետեւ ապագայ բախումի մը առեն կրնայ շատ նպաստաւորուիլ Եւրոպայի այդ մասէն։ Աւելէ զատ, իր քաղաքական հեռաւոր ձգտումին համար Պալքանները ճամբայ մըն են իր առջեւ։

Այս գիծով, արդէն, մենք գրեթէ ըմբռնած կ'ըլլանք նաեւ թէ ինչո՛ւ Հունգարիոյ մէջ Իմրէտի անվստահութեան քուէ չահեցաւ՝ երբ կը փորձէր հիթլէրական ազդեցութեան դէմ շարժիլ։ Հունգարիոյ այսօրուան պատմութիւնը շատ կը նմանի Աւստրիոյ երէկուան պատմութեան։ Եւ եթէ Իմրէտի պիտի չյիշեցնէ Շուշնիկը, արդէն կը յիշեցնէ Տոլֆուսը...։ Անտես չառնենք նաեւ Ռումանիոյ ներքին խնդիրները։ Ուշագրաւը այն է, որ, անոնք տեղի կ'ունենան երկրին այն մասին մէջ, ուր գերման հոծ փոքրամասնութիւն կայ։

Նոյնքան կարեւոր են, անշուշտ, դէպքերը որոնք տեղի կ'ունենան աւելի վեր, հունգար - լեհ սահմաններէն անդին։ Վարշաւայի մէջ ճառախօսներ խօսած են լեհական բանակի մօտաւոր մէկ արշաւի մասին։ Կայ եւ Լեհաստանի մէջ շարժում մը՝ Կարպաթեան ինքնավարութեան ի նպաստ։ Աւելորդ է ըսել թէ այս հարցին մէջ գերմանական մատը մեծ դեր կը կատարէ։ Պերլին կ'ուզէ Արեւելեան Եւրոպան դնել իր ուզած ձեւին մէջ։ Ահա եւ Մէմէլի դէպքերը։

Այսպէս, ուրեմն, Եւրոպայի կէսէն անդին կ'ապրի փոխանցման շրջան մը, եւ բնականաբար այժմէն կարելի չէ ըսել թէ այդ բոլոր հարցերը ինչ լուծումներ կը ստանան։ Կասկած չկայ, որ, Անգլիա ու Ֆրանսա, հանդուրժելով հանդերձ գերմանական ծաւալումին, չեն դադրած չահագրգռուելէ։ Մանաւանդ որ արեւմտեան չորս մայրաքաղաքները կը ջանան բոլոր հարցերը լուծել փոխադարձ համաձայնութեամբ «Թայմզ», կը ճշդէր կարեւորութեան այն չափը որ պիտի տրուէր Պալքաններուն՝ Փարիզի տեսակցութեանց ընթացքին։ «Զոյգ նախարարները պաշտպանութեան հարցով պիտի զբաղին այնքան, որքան կը վերաբերի Արեւմուտքին»։ Ֆրանսա՝ իր պաշտպանութեամբ չահագրգռուած է։ Իսկ անգլ. նախարարները «փափաք պիտի յայտնեն բարելաւել Անգլիոյ եւ Պալքանեան երկիրներու մշակութային կապերը»։ «Ունիվէրսէլ» ռումանական թերթը աւելի պերճախօս տողեր ունէր։ Կարոլ թագաւորի Լոնտոն այցելութեան առթիւ իր թղթակիցը կը տեղեկացնէր.— «Անգլիոյ մէջ Ռումանիան ցարդ քիչ ճանչցուած է եղեր։ Բայց, թագաւորին այցելութենէն վերջ այլեւս իրական ծանօթութիւն մը ձեռք ձգեր են»...

Ըսելու ի՛նչ ձեւեր ունի Լոնտոն։

Աշխարհի մէջ կա՞յ ցեղ մը, ազգ մը, նոյնիսկ աղանդ մը՝ մինչեւ հեռաւոր վայրերն անգամ, որ ինքն իր մասին աւելի շատ բան գիտնայ՝ քան անգլ. գաղտնի սպասարկութիւնը։

Ու երբ այդ անմրցելի հանրագիտակը որեւէ երկրի կամ ժողովուրդի մասին անգիտակ կը ձեւանայ, կը նշանակէ թէ ձեռքերը կ'ուզէ լուալ։

Այսպէս թէ այնպէս, նաեւ Արեւելեան Եւրոպան արագ կերպով կ'երթայ դէպի աւելի հաստատ լուծումի մը,— խաղաղ կամ փոթորկոտ ձեւով։

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷ ԻՐ ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՅՏՆԷ

Չորեքշաբթի երեկոյ, երբ այլեւս հասկցուեցաւ թէ ընդհ. գործադուլը վիժած էր բովանդակ Ֆրանսայի մէջ, վարչապետ Տալատիէ ձայնասփիւռով ճառ մը խօսեցաւ ժողովուրդին։

—30 Նոյեմբերի օրը, ըսաւ, պատմական պիտի մնայ մեր Պատմութեան մէջ։ Ընդհանուր գործադուլով կ'ուզէին բիրտ ընդդիմութիւն մը ցոյց տալ խաղաղութեան եւ բանականութեան քաղաքականութեան, զոր կառավարութիւնը կը հետապնդէ ներսը թէ դուրսը։ 24 ժամ պիտի դադրէր երկրին գործունէութիւնը՝ ի մեծ ցաւ մեր արտաքին բարեկամներուն եւ հեզնական նայուածքին տակ մեր հակառակորդներուն։

Երեկոյեան այս ժամուն՝ պարտք կը համարիմ ինծի յայտարարել թէ 30 Նոյեմբերը պիտի մնայ պատմական թուական մը։ Գործադուլին ամբողջական վիժումով՝ այս թուականը ցոյց կուտայ թէ ո՛րքան վճռակամութեամբ եւ վստահութեամբ երկիրը կը գործակցի կառավարութեան եւ կ'աշխատի Ֆրանսայի փրկութեան համար՝ յարգելով օրէնքները։

Վստահ էի այս արդիւնքին մասին։ Ինծի բաւական եղաւ կարդալ այն հազարաւոր հեռագիրները եւ նամակները, որոնցմով պատասխանեցիք կիրակի օրուան ճառիս։ Ֆրանսացին կը հասկնայ կացութիւնը՝ երբ իրեն կը խօսիս մայր-հայրենիքին լեզուով։ Ըսեր էի թէ յարգել պիտի տամ հանրապետական կառավարութեան հեղինակութիւնը։ Ցարգուեցաւ։ Ըսեր էի թէ թոյլ պիտի չտամ, որ հանրային սպասարկութիւնները դադար առնեն։ Դադար չառին։ Վստահութիւն յայտներ էի, որ պաշտօնէութիւնն ու բանուորութիւնը պիտի չտարուէին այն քարոզչութեամբ, որ կը կատարուի ի վնաս հայրենիքին։ Յոյսերս ի դերեւ չելան։ Ահա այս եղաւ կառավարութեան գործը։ Ֆրանսական կառավարութեան պետին ցանկալի չէ յաղթանակ տանիլ խաբուած Ֆրանսացիներու վրայ, բայց պարտականութիւնն ունի խելքի բերելու անոնք որոնց անմիտ ձեռնարկները կրնան կործանումի առաջնորդել երկիրը։ Այսօրուան յաղթականը հանրապետութեան սկզբունքն է միայն, յարգանքը հանդէպ օրէնքին, յարգանքը հանդէպ աշխատանքին, յարգանքը հանդէպ հայրենիքին։

Ուզեցին Ֆրանսայի աշխատաւորութեան հաւատացնել թէ գործադուլը պիտի կատարուի պաշտպանելու համար ընկերային օրէնքները։ Ժողովուրդը իր բռնած դիրքով պատասխանեց թէ ընկերային օրէնքները վտանգուած չեն, թէ իր ազատութիւնը խլուած չէ։

Բայց ես կը ճանչնամ ձեզ, ու գիտեմ որ դուք եւս հասկցաք թէ ինչ որ կը վտանգէ ձեր ազատութիւնը, անկարգութիւնն է, անկարգապահութիւնը։ Դուք ազատ մարդոց ձեր փորձառութեամբ մտածեցիք թէ գործադուլներու պատճառած անկարգութիւններն էին որ դիկտատուրայի ճամբուն վրայ նետեցին ուրիշ երկիրներ։ Դուք հասկցաք որ ազատութեան ապահովումը կուգայ պետութեան հեղինակութենէն։ Դուք չմոռցաք որ աշխատաւորական միութիւններու ազատութիւնն իսկ աղջիկն է Հանրապետութեան, ծնած է Հանրապետութենէն, եւ կ'ընդունիք որ Ֆրանսայի մէջ Փողոցը չէ որ պէտք է իշխէ, այլ ժողովուրդը ինք։

Վերջապէս դուք ըմբռնեցիք, որ մէկ օրուան անկարգութիւն բաւական էր պզտիկցնելու Ֆրանսայի դիրքը աշխարհի մէջ։ Եւ որպէսզի խաղաղութիւնը տիրէ ձեր իրաւունքներու սահմանին մէջ, դուք գնահատեցիք որ միակ միջոցն էր ցոյց տալ աշխատանքի եւ միութեան մեր ուժը։

Ֆրանսա պիտի շարունակէ իր աշխատանքը բարոյական միութեան եւ ազատութեանց ապահովութեան ճամբով։ Ատոր համար, անհրաժեշտ է որմիանան բոլորՖրանսացիները։Կառավարութիւնը յուսախաբ չըներ ձեզ։ Ան գիտցաւ փարատել պառակտումի ազդակները, ու պիտի շարունակէ ստեղծել գործակցութիւն մը բանուորներու եւ գործատէրերու միջեւ։ Ֆրանսական եղբայրութեան վերահաստատումով, մեր հայրենիքը պիտի դառնայ աւելի ազնուական, աւելի հպարտ։

Ո՞ր աստիճան ձախողեցաւ գործադուլը

Գաւառներէն հասած տեղեկութեանց համաձայն, գործադուլին ձախողումը կարելի է համարել ամբողջական։ Անկարգութիւն չէ պատահած։ Ճիշդ է, սակայն, որ Քլէրմոն - Ֆէրրանի մէջ ցոյցեր կատարուած են,— ցուցարարները առաւօտուն փորձած են փակել տալ վաճառատուները եւ սրճարանները, իսկ կէսօրէ վերջ մօտ 6000 հոգինոց թափոր մը կազմելով՝ գացած են նորաշէն նամակատան առջեւ, ապառնացած են աշխատող ցրուիչներուն։ Ոստիկանութիւնը կը հասնի եւ կը ջանայ ցրուել։ Ցուցարարները քարերով կը դիմաւորեն զանոնք։ Նահանգապետը, արիւնհեղութեան առջեւը առնելու համար, հրաման կուտայ վերջ դնել ցրուիչներու աշխատանքին։ Եւ ցրուիչները կը միանան ցուցարարներուն, ու կը յառաջանան կայարան՝ գործադուլի հրաւիրելու համար նաեւ կայարանի աշխատաւորները։ Սակայն կայարանը պաշտպանուած էր զինուորական ուժով։ Այս ճակատին վրայ պարտուելէ վերջ, ցուցարարները կը քալեն դրամատան վրայ, ուր բախեցան նոյնքան սաստիկ ընդդիմութեան մը։ Օգնական ուժ հասնելով՝ մեծ դժուարութեամբ կարելի եղաւ ցրուել բազմութիւնը։

Ցոյցեր կատարուած են եւ գործադուլը յաջողած է Լիլի գործարաններուն մէջ։ Նաւարաններու մէջ 30,000 բանուորներ չեն աշխատած։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

«Նոր Օր»ի կը գրեն Թեսաղոնիկէէն.—

Քանի մը ամիս առաջ, Հին Յունաստանի եւ կղզիներու առաջնորդը, Մազլըմեան, փորձած էր անտեղի ոտնձգութիւն մը, տեղւոյս առաջնորդական փոխանորդ Սահակ քհնյ. Հալէպեանի հրաժարեցման եւ անոր տեղ, միեւնոյն պաշտօնին, Ղուկաս քհնյ. Ֆիլիզեանի նշանակման առթիւ։

Մազլըմեան մինչեւ անգամ ետ վերադարձուցած էր հոսկէ իրեն ղրկուած պաշտօնագիրները, յայտնելով որ իբրեւ առաջնորդական փոխանորդ կը ճանչնայ միայն Սահակ քահանան։

Այս կացութեան առջեւ, Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ թեմին առաջնորդարանը ստիպուած էր դիմել Էջմիածին, տեղեկացնելով Աթէնքի առաջնորդին անտեղի միջամտութիւնը ուրիշ թեմի մը գործերուն եւ խնդրելով հարկ եղածը ազդարարել Մազլըմեանի։

Արդ, Էջմիածնի կաթողիկոս. տեղակալ Չէօրէքճեան արք. Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ առաջնորդարանին ուղղած է 24 Հոկտեմբեր թուակիր պաշտօնագիր մը, որով կ'իմացնէ թէ կը վաւերացնէ Ղուկաս քհնյ. Ֆիլիզեանի անուանումը իբրեւ թեմի առաջնորդական փոխանորդ, եւ միւս կողմէ կ'աւելցնէ թէ անհրաժեշտը գրուած է նաեւ Մազլըմեանի, հրահանգելով չմիջամտել երբեք Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ Առաջնորդարանի գործերուն։

Նոյնպէս կաթողիկոս. տեղակալ Չէօրէքճեան արքեպ. 23 Հոկտեմբեր թուակիր ուրիշ պաշտօնագրով մը տեղեկացուցած է թեմին առաջնորդարանին, թէ լանջախաչ կրելու իրաւունք կը շնորհէ նորընտիր առաջն. փոխանորդ Ղուկաս քհնյ. Ֆիլիզեանի։

Քեմալ Աթաթիւրքի կտակը մէկ միլիոն սթերլին

Ամերիկեան թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտան Աթաթիւրքի կտակին մասին.—

Աթաթիւրքի կտակը պաշտօնապէս բացուեցաւ Էնկիւրիի մէջ։ Թէեւ կտակին բուն գումարը ճշդուած չէ տակաւին, բայց կը կարծուի թէ Աթաթիւրքի հարստութիւնը կը հասնի մէկ միլիոն սթերլինի։

Կտակը պատրաստուած է Սեպտեմբեր 5ին։ Համաձայն կտակին տրամադրութեանց, հարստութիւնը վերածուի հիմնադրամի մը, որուն եկամուտը պիտի յատկացուի հետեւեալներուն.—

Ամսական կանոնաւոր վճարումներ իր քրոջ՝ Մաքպուլէին եւ իր հինգ որդեգիր աղջիկներուն։ Ասոնցմէ օդանաւորդուհի Սապիհա Կէօքչէն պիտի ստանայ նաեւ տուն մը։

Ռոճիկ՝ Ըսմէթ Ինէօնիւի երկու զաւակներուն, որպէսզի ստանան «լաւագոյն կրթութիւն մը»։

Հարստութեան մնացեալ մասը ամբողջութեամբ պիտի յատկացուի Հայք կուսակցութեան, Թուրքիոյ միակ քաղաքական կուսակցութեան։

Իտալացիները ցոյց կ'ընեն պահանջելով Քորսիքան եւ Թունուզը

Գրեցինք թէ կոմս Չիանօ ճառ մը խօսելով իտալական խորհրդարանին առջեւ, ընդհանուր ակնարկ մը նետեց միջազգային կացութեան վրայ։ Այս առթիւ Հռոմի թերթերը կուտան հետեւեալ մանրամասնութիւնները։

Երբ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ բեմ բարձրացաւ, երեսփոխանները սկսան պոռալ.

— Թունո՛ւզը կ'ուզենք, Թունո՛ւզը։

Ֆրանսական դեսպանը իր օթեակին մէջ էր այդ պահուն։

Կոմս Չիանօ քաղաքական կացութիւնը պարզած ժամանակ, չմոռցաւ կանգ առնել Սեպտեմբերի դէպքերուն վրայ։ Եւ այս առթիւ յայտնեց թէ Իտալիա զինուորական ի՛նչ միջոցներ ձեռք առած էր ընդդէմ Ֆրանսայի, ի պաշտպանութիւն իր դաշնակցին՝ Գերմանիոյ։ Այլեւան շրջանին մէջ զինուորական համախմբումներ կատարելէ վերջ, Իտալիա որոշած էր ռազմավարական գործակցութիւն մը ստեղծել,— այդ նպատակով՝ գերմանեւիտալացի զօրավարները, Ֆոն Քայթէլ, Փարիանի եւ Վալլէ խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարէին 29 Սեպտեմբերին, կէս օրին։ Այդ խորհրդակցութեան պիտի մասնակցէին նաեւ Ֆոն Ռիպպընթրոփ եւ կոմս Չիանօ։

Ի՞նչ նպատակ ունին այս յայտնութիւնները, կը հարցնեն ֆրանսական թերթերը, կարելի՞ է հաւատալ որ օգտակար ենֆրանքեւիտալական յարաբերութեանց բարելաւման։

Եւ խորհիլ որ իտալական խորհրդարանին այս նիստէն վերջ, երեկոյեան, Հռոմի մէջ ցուցարարներու բազմութիւն մը պտըտեցաւ փողոցները, երգելով.

— Կ'ուզենք Թունուզը եւ Քորսիքան։

ԳԵՐՄԱՆ դեսպանատան քարտուղար Ֆոն Ռաթը սպանող Հրեային հօրեղբայրն ու հօրաքոյրը ֆրանսական դատարանին կողմէ դատապարտուեցան 4 ամիս բանտարկութեան եւ տուգանքի։

ՊԵՐԼԻՆԻ ոստիկանութիւնը հրաման արձակեց, որ Դեկտ. 3ին, շաբաթ, երբ պիտի տօնուի Գերմանիոյ ազգային միութեան Օրը, ոչ մէկ Հրեայ դուրս ելլէ տունէն։ Անսաստողները խիստ պատիժներու պիտի ենթարկուին։

ԱՆԳԼԻՈՅ նախկին արտաքին նախարար Էնթընի Իտըն Դեկտեմբերի մէջ պիտի այցելէ Մ. Նահանգները եւ Մամուլի Ակումբներու Ընկերակցութեան առջեւ ճառ մը պիտի խօսի՝ նիւթ ունենալով «Ժողովրդապետութիւն եւ քաղաքակրթութիւն»։

ԷՋ ՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Չըրչիլը եւ... ոջիլը

Խորագիրը տարօրինակ է: Տարօրինակ բայց ճշմարիտ: Չէ՞ որ ժամանակակից Պատմութեան դրուագներէն շատերը պէ՛տք է յատկանշուին իրենց տարօրինակութեամբ, այնպէս որ նորագոյն իրերուն, դէպքերուն եւ անոնցմով խաղցող մարդոց բնիկ հանգամանքը պարուրուած է տարօրինակութեամբ մը, որուն աւելի կամ նուազ թանձր քօղը պատռելով միայն կարելի կ'ըլլայ անոնց ճշմարտութիւնը, ճշմարիտ կողմը ի յայտ բերել:

Այս յառաջաբանը գոնէ տարօրինակ չէ, յայտնի ըլլալով հանդերձ, թէ մեր նպատակն է քանի մը տարօրինակութիւններ ի վեր հանել ժամանակակից պատմութեան մէկ ընդարձակ թատերաբեմին վրայ:

Եւ տակաւին «ժամանակակից» անունով յորջորջուած պատմութեան վերջընթեր տնաւեր ու աշխարհաւեր մէկ փուլն է որ նկատի կ'առնենք հոս, փուլը՝ որուն վրայ անցան արդէն երկու տասնեակ տարիներ եւ աւելի: Ընդհանուր Պատերազմ անունով ճանչցուած այն ԱՀԱՒՈՐ շրջանը հետզհետէ պիտի կորսուի մարդոց յիշողութեան մէջ: Պահ մը մեզմէ դուրս ժամանակակից մարդկութիւնը առ ոչինչ դնելով, կ'առնենք լոկ այդ մարդկութեան մէկ պատմական ու բազմադարեան սրբաշաղախ նշխարը, նաշիհը, պատուական ալիքը, եւ անոր հետ առնչութեամբ կը նայինք դէպի ետ այդ շրջանին, որուն պատկերը իրաւ է թէ յաւէտ պիտի ապրի պատմութեան մէջ, բայց հետզհետէ եղծուած գիծերով, խարդաւանուած պատառուածքներով, մանաւանդ իր սարսափի մղձաւանջէն մերկացուած, ինչպէս եղած են մարդկային պատմութեան բոլոր «անցից անցելոց»ները:

Հայ նոր սերունդը մանաւանդ, որ այդ աշխարհաւերուէ միջադէպէն դուրս եկաւ լեղապատառ, հետզհետէ հասակ նետելով, իր ցեղը աւելի քան սասանորդող այդ զարհուրելի սպանդին մանր մասերը, Հայութիւնը իր ընդերքին մէջ յաւէտ ասղնտող այն դէպքերուն յիշատակը ամոքուած կը տեսնէ, եւ այն միջոցին արդէն իսկ չափահաս եղողները, այր թէ կին, տակաւ կը զրկուին, զրկուեցան կեանքէն: Ուրեմն յիշատակը կրնայ նսեմանալ՝ մարդկեղէն ուրիշ ամէն բաներու պէս: Եւ այժմ արդէն սակաւաթիւ վերապրողներուն պարտականութիւնն է նորոգել կսկիծը իր ալքին, խորքին մէջ, գիտնալով հանդերձ, թէ նոր սերունդը ինքնին, առհաւական ուշմութեամբ մը, որ տառապակոծ Հայ Ցեղին յատուկ է, պիտի կրնայ, պիտի ուզէ քաղել, սերտել ու խորացնել տրուած դասը: Եւ տարբեր կերպով պիտի չըլլար: Այնքան բուռն է ցաւը Հայ Սերունդներու Կոտորածին:

✕

1914ին: Պատերազմին առաջին օրերուն: Ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ հերոսական դիմադրութիւնը սկսած էր: Անգլիոյ արտաքին նախարար Սըր Էտուըրտ Կրէյի վարանոտ, երկճիւղ ընթացքը յանկարծ տեղի տուած էր կորովի որոշումի մը— Մեծն Բրիտանիա իր հսկայական ոյժը անյեղլի յամառութեամբ մը ահա այսօր վաղը պիտի նետէր նժարին այն թաթին մէջ, որ Եւրոպայի ճակատագիրը պիտի վճռէր: Փութանք ըսել անյողդողդ, թէ ի՜նչ հէք եւ ողբալի է այդ ճակատագիրը, որ հազարամեայ բիւրաւոր կռիւներէ վերջ իսկ տակաւին չկրցաւ իր հաւասարակշռութիւնը գտնել: Ասիկա կը նշանակէ, թէ բարոյական, մտաւորական, տնտեսական բոլոր պայքարները, դաւարները, փիլիսոփայական հազարումէկ դրութիւնները, քերթողական թռիչները որքա՜ն քիչ բան արժած են, եւ մեծագոյն մասով ծառայած են զիրար յօշոտելու եւ թշուառութիւնը ծայրալիր տարածելու ամէն խաւերու մէջ: Եւ բրիտանական առիւծը շարժեցաւ կոլուական Աքաղաղին խօսած ուղղութեամբ:

Թող անոնք շարժումի մէջ ըլլան, մենք դառնանք պահ մը այն միջոցին պատերազմակա՞ն թէ ծովային նախարար եռանդուն եւ կրքոտ Չըրչիլի պաշտօնատունը: Եւրոպական կարեւոր թերթերու թղթակիցներ հաւաքուած են Չըրչիլի դահլիճը: Նախարարը խիստ բառերով կ'որակէ, բնականաբար, Վիլհէլմեան քաղաքականութիւնը եւ Տեւտոնիկ ամբարհաւանութիւնը, եւ հետզհետէ բարկանալով, կը վերջացնէ տարօրինակ խորհրդանշանով մը.— Աջ ձեռքին բթամատին եղունգը ուժով մը կը ճնշէ գրասեղանին մահոկենի տախտակին վրայ, փրթմրթալով. «Այսպէս պիտի ընենք Գերմանիան»: Այսինքն, ինչպէս անշուշտ հասկցուեցաւ, ոջիլի պէս պիտի կոտրենք զայն... Պատմութիւնը վաւերական է: Վայրկեանին լրջութիւնը պատկառանք ազդեց թղթակիցներուն: Ու երբ այսօր կը կրկնենք զայն, այս խորհրդանշանը, առանց պատճառի չէ բնաւ:

Պարտեալը ոջիլի պէս կոտրելու սպառնալիքը ըստ Չըրչիլ հաշտութեան [illegible] անյայտ եղաւ, թանձր վարագոյրի մը ետեւ ծածկեց ինքզինքը, ո՛չ եղունգին ուժը յիշեց ոչ ոջիլին աւիշը: Հրապարակէն անյայտ եղաւ, ըսինք: Կլոր սեղաններուն շուրջ կոկոզաւիզ կը բարձրանար աւելի Լոյտ Ճորճ, մէկը այն հազուագիւտ պետական մարդերէն, որոնք Չըրչիլին հետ դեռ կը խօսէին յաճախ անթիւը ու թելաւորները: Խընդիրը ա՛յն է թէ ոջիլը, մեծ ոջիլը, դուրս Վիլհէլմ, մոռցուեցաւ: Եւ բրիտանական դիւանագիտութիւնը, հաշտութեան կարգ կարգ ժողովներուն մէջ, ոջիլը պարտըկելու, անոր խնայելու, զայն այնպէս պարարտացնելու քաղաքականութիւնը ջատագովեց, նոյնիսկ յաճախ ի հեճուկս Ֆրանսական տեսակէտներուն:

✕

Բայց ինչ որ աւելի ողբալի կ'ընէ այս վարմունքը, ա՛յն տարօրինակ եղանակն է, որով այսօր, երկուքն ալ ծերացած, մուխ դարձած, զիրար կը գերազանցեն ուրիշները պախարակելու համար, թէ թուլութիւն ցոյց տուին ոջիլին հանդէպ: Չըրչիլ իր անժամանակ եւ դժպատեհպատոյններով, ա՛ն միւսը ըսես, Լոյտը, իր Յիշատակներուն թափովն ու թուփով, կը ճըգնի կը նկրտի իր ուսերուն վրայէն թօթափելու պատասխանատուութեան պարեգօտը, ուրիշներուն կռնակը բեռցնելու համար զայն, որպէսզի ինքզինքը արդարացնէ Եւրոպան դժբախտ եւ թուլամորթ հաշտութեան մը շնորհիւ ներկայ անելին բերելու յանցապարտութենէն: Ո՛վ ժամանակf, ո՛վ բարf, կամ, ինչպէս կ'ըսէ Ռասին, «ո՛վ ամացն փոփոխման» (que les temps sont changés!): Երբ այսօր վերջին պատերազմին այդ երկու կուղբերը մորթազերծ կ'ըլլան, մարդ իրաւունք ունի՝ Մեծն Բրիտանիան պատասխանատու բռնելու բոլոր հիմակուան եղածներուն կեդրոնական եւ ահա Հարաւ-Արեւելեան Եւրոպայի մէջ, Պալքանիկ ուղղութեամբ: Վաղը, Գլէմանսօ, շատ շիտակ մարդ հանդիսացաւ ժողովներուն ամբողջ տեւողութեան միջոցին: Ան գիտէր թէ ներկային ու ապագային համար ի՜նչ ծանրածանր պատասխանատուութիւն կը սպասէ անոնց՝ որ չեն կոտրեր ոջիլը եւ չեն փճացներ բոյնին: Այսօրուան պէս կը յիշեմ, թէ այդ Մեծ Մարդը, Սէվրի մէջ Թուրքին դատն ու դատաստանը ընելէ, եւ ըստ այնմ անոր վճիռը արտասանելէ վերջ, ինչպէս չհանդուրժեց որ Թուրք սմսեղուկ պատուիրակները աւելի երկար մնան Փարիզ, կասկածելով թէ անոնք հոս ու հոն պատուիրակներուն (իմա՛ անգլիական) ականջէն բաներ մը փըսփսալով, կրնան աւելի կանուխ առաջ բերել այն զզուելի վարմունքը, զոր Անգլիա շատ չանցած պիտի բանէր Լօզանի չարաժողովին մէջ, օգտուելով անշուշտ Քլէմանսօյի մը ազդեցութեան տիրական չէզոքին բացակայութենէն, քանի որ տարբեր մարդերու մէջ ալ սկսած էր Լոնտոն խաղեր խաղալ:

Ուստի Սէվրի ժողովէն քանի մը օր վերջ, երբ դեռ Թուրքերը կը տընտնային երբեմնի մայրաքաղաքին մէջ Շարլ Մառթէլի, որ յաջողած էր դարեր առաջ իսլամական հեղեղ մը դադրեցնել եւ կամրջել, իր կորովի ձեռքով քանի մը տող գրի առաւ եւ պատգամագիրը ղրկեց Թուրք պատուիրակութեան պանդոկը, հրաւիրելով զանոնք որ մեկնին Փարիզէն, քանի որ իրենց ներկայութեան պէտքը դադրած է այլեւս: Ահա բուն Ֆրանսան, տիրական Ֆրանսան, որուն խորհուրդին եթէ անսան ուրիշներ, չարիքը իսկ եւ իսկ արմատէն կը կտրէ:

Թուրքերուն կը մնար հպատակիլ Քլէմանսօյի պատգամին, եւ երկրորդ օրը Փարիզի Կառ տը Լիոնէն մեկնող կառախումբը առօք փառօք — թէեւ անշուք — Սիրքէճիի համար ճամբայ կուտար Թուրք պատուիրակութեան, որուն գլուխը կը գտնուէր համբաւաւոր Տամատ Ֆէրիտ փաշան, վճիռին Գուրանական համակերպութեամբ մը:

Բայց առանց Թուրքին ալ դաւը կը նիւթուէր անոնց կողմէ, որոնք Մանշի միւս կողմը սկսած էին մտածել, թէ Տարտանէլի համազգային կամ միջազգային գրաւումը ադուեսական շահերուն չի համապատասխաներ, եւ լաւագոյն է զամփռը թողուլ հոն, ինդիր չէ թէ տեռադերծ եւ զառամ, քան անոր սատակումը պահել համատիրութեամբ ուրիշներու, որոնք կրնային վտանգել համատարածութիւնը ազդեցութեան մը, որ կը հիմնուի գլխաւորաբար հին աւանդական տկարութիւններու վրայ:

Ու մնացածը ո՞վ չգիտեր — քաջալերուիլը Մուսթաֆա Քէմալի, եօթներորդ երկինքի անօրինակ հերոսացումի ենթակային, որ ամէն ինչ փըռուած տեսաւ իր ճամբուն վրայ, անգլիական ալիւրը, անգլիական զէնքը, մանաւանդ անգլիական քաղաքականութեան նման չտեսնուած դաւադրութիւնը, փճացնելու համար պատերազմին բարոյական արդիւնքը, քանի որ այդ արդիւնքը իր չըլլալիք ակնոցով բրիտանական չըլլալիք շահերուն վտանգի հեռապատկեր մը կը պարզէր:

Ահա ժամանակակից պատմութեան ոչ թէ մէկ էջը, այլ հատորներով էջերուն համառօտ բովանդակութիւնը: Ահա թէ ուր յանգեցաւ Չըրչիլի ոջիլը, Լոյտ Ճորճի ռահվիրայութիւնը Մ. Քէմալի եւ Իսմէթի հորդաններուն համար:

Եւ որպէսզի մարդկութեան դէմ գործուած ոճիր մը մոռցնեն, ոջիլին հերոսը եւ Ատտիլայի ասպատակութեան ռահվիրան ժամանակէ մը ի վեր ճաթած փող մը կը հնչեցնէին, որ պիտի յանգէր ճակատագրականօրէն այն կատակերգութեան, որով Աթաթիւրք մարդկային պատմութեան եւ քաղաքակրթութեան գերագոյն մէկ դէմքը պիտի հանդիսացուէր:

Ո՞ւր ես, Քլէմանսօ:

ԵՏԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՍԱՆՃԱՔԸ ԼՔԵՑԻՆՔ...

Ժէռօմ եւ Ժան Թառօ, յայտնի գրագէտ եղբայրները, հետեւեալ յօդուածը ստորագրած են Ֆիկառօի նոյ. 19ի թիւին մէջ:

Աշխարհի չորս կողմը ամէն օր տեղի կ'ունենան ծանրակշիռ բաներ, որոնց, կը կարծենք, թէ հեռագրի, հեռաձայնի կամ ձայնասփիւռի միջոցաւ իսկոյն տեղեակ կ'ըլլանք: Այդպէս չէ սակայն: Մենք այդ լուրերուն կը տեղեկանանք ամիս մը կամ երկու ամիսներ յետոյ միայն, պատահական նամակով մը, կամ խօսակցութեան մը ընթացքին: Վերջերս Ալէքսանտրէթի Սանճաքին մէջ պատահածը այդ կարգէն է:

Կը յիշուի թէ, քանի մը շաբաթներ առաջ պարպեցինք Սանճաքը՝ ձգելու համար զայն Թուրքերուն, եւ հարց կը տրուի թէ ի՞նչ պատճառ կար: Որովհետեւ ոչ մէկ բան մեզ կը ստիպէր ատոր, ո՛չ դաշնագիրները, ո՛չ ժողովուրդին բաղձանքը: Հին փաթթոցաւոր Թուրքերը երբեք ցանկութիւն չունէին Ընկիւրիի ամբարիշտ կառավարութեան թաթին տակ իյնալու:

Գալով Արաբներուն, Հայերուն եւ Ալեվիներուն, որոնք երկրին լայն մեծամասնութիւնը կը կազմեն, շատ լաւ կը գիտէին թէ ինչ ռէժիմի պիտի ենթարկուէին, երբ մեր վերջին զինուորը պիտի թողուր Ալեքսանտրէթը:

Գալով մեզի, ի՞նչ պատճառ ունէինք հրաժարելու արեւելեան Միջերկրականի լաւագոյն նաւահանգիստէն, որ կարելի է ըսել թէ բանալին է առաջաւոր Ասիոյ...: Սակայն դիւանագիտութիւնը երբեմն գաղտնիքներ ունի, որոնք անհասկնալի կը մնան պարզ ողջմտութեան: Դժբախտութիւնն հոն է որ երբ ողջմտութիւնը համապատասխան չէ այդ գաղտնիքներուն, հարիւրին իննսուն, արդիւնքը ցաւալի է:

Ուրեմն լքեցինք Սանճաքը, բայց ոչ ոք տեղեկացուց մեզի, թէ ինչպիսի ողբալի կերպով կատարուեցաւ պարպումի գործողութիւնը:

Սքօղելու համար այդ լքումը, համաձայնութիւն էր գոյացած, ըստ որում մեր մաքսային, ելմտական եւ հանրային գործոց եւն. պաշտօնեաները պիտի շարունակէին կատարել իրենց պաշտօնը, թէ Ֆրանսացիներու եւ Թուրքերու հաւասար ուժեր պիտի հսկէին կարգապահութեան: Ի սկզբան, այնպէս թուեցաւ որ իրերը շատ լաւ կ'ընթանային: Մեր սպաները, սահմանագլուխին վրայ, ընդունեցին իրենց Թուրք ընկերները, եղբայրակցութիւններ կատարուեցան պաշտօնական խնջոյքներու մէջ, ու պահ մը կարծուեցաւ որ օրինաւոր աշխատակցութիւն մըն է որ տեղի կ'ունենար:

Աւա՜ղ, այդպէս չէր սակայն:

Թուրքերը, անգամ մը տեղւոյն վըրայ՝ տէրերու պէս վարուեցան: Անցեալ սեպտեմբերէն, Անտիոքի կամուրջին վրայ, Ֆրանսացի տեղակալի մը սպանութիւնը մահահունչ զանգ մը եղաւ: Թուրքերը ամբողջ Սանճաքը լեցուցած էին արդէն իրենց զօրքերով, կտրած էին մեր պաշտօնէութիւնը, ջնջած՝ մեր լեզուին գործածութիւնը, որ պաշտօնական լեզուն էր ցարդ, վերցուցած՝ մեր դրօշը հանրային շէնքերուն վրայէն ու բռնաբարած բոլոր անոնք որ մեզի հանդէպ համակրութիւն ցոյց տուած ըլլալու կասկածին տակ կ'իյնային:

Վերջին արարուածը Սանճաքի եղերական կատակերգութեան խաղացուեցաւ անցեալ օր, երբ մեր տակաւին այնտեղ գտնուող զօրամասերը, անձրեւին տակ, պարպեցին իրենց հսկայ, վարդագոյն ներկուած զօրանոցը՝ որուն վրայ, կոլական սքանչելի աքաղաղի մը քով, կը ծածանէր մեր դրօշակը, մօտ քսան տարիէ ի վեր:

Այդ օրը, երբ մեր զօրքերը սովորական արարողութեան համեմատ կը տարուէին, Ընկիւրիէն ղրկուած հրոսախումբ մը յարձակեցաւ առասանակը շարժող ենթասպային վրայ, ձեռք ձգելու եւ աղտեղելու համար դրօշակը, ինչպէս, ասկէ առաջ, ըրած էին Թուրք սպաներ զինուորական շրջանակի (Սէրքըլ)ի մը մէջ, դրան առջեւ փռելով Ֆրանսական դրօշը՝ որպէսզի կոխկրտեն վրան: Ենթասպան հազիւ թէ ժամանակ ունեցաւ ազատելու կտաւը շուանէն ու պլլելու զայն թեւին տակ: Բայց չկրնալով պարտկել, գրպանէն պռիքէն հանելով կրակի տալէն ուրիշ միջոց չունեցաւ:

Զօրանոցէն եւ դրօշակէն յետոյ ի՞նչ պիտի ըլլայ հիմա Ալէքսանտրէթի գերեզմանը իր 747 Ֆրանսական հողակոյտերով:

1923ի Կիլիկիոյ պարպումէն յետոյ Թուրքերու խնամքներուն յանձնուած մեր գերեզմաններու վիճակին մասին պատերազմական նախարարին տեղեկութիւն հաղորդելու պաշտօնին կարգուած հրամանատար Մէնիլի ըրած տեղեկագիրը շատ լաւ կը զգացնէ ատիկա:

Մարաշ, Պօզանթի, Ուրֆա, Էնթէպ, Այնթապ ու բոլոր մեր գրաւած ու առանց պատճառի լքած տեղերու գերեզմանները աւերուեցան ու մեր մեռելներուն մարմինները չարաչար պղծուեցան: Ալեքսանտրէթը անշուշտ մը եւս պիտի աւելցնէ բոլոր այն փառապանծ ու աղետալիշատակ անուններուն վրայ:

Ահա թէ ինչու երախտապարտ պէտք է ըլլանք «Միջերկրականի յանձնաժողով»ին, որ վաղը կիրակի, Սէն Լուի տէ զ'Էնվալիտ եկեղեցիին մէջ, կարտինալ Վէրտիէի նախագահութեամբ, պատարագ մը կազմակերպած է, որուն պիտի ներկայ ըլլայ հանրապետական նախագահի ներկայացուցիչը, ի պատիւ Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ բոլոր նախկին պատերազմիկներուն, որոնք ինկան արեւելքի այդ կռիւներուն մէջ, եւ որոնց հրաշալի դիւցազներգութեան այսօր միայն կը սկսինք ծանօթանալ, եւ որուն նկատմամբ մեր հանրային կարծիքը տխուր անշահախնդրութիւն մըն է ցոյց տուած, ինչպէս կ'ընէ աւաղ, ամէն այն բաներուն համար, որոնք Պուրպոնի պալատէն եւ Քաֆէ տը Քոմէրսէն հեռու տեղի ունենալով յանցապարտ են:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Մանր լուրեր

Գաղթավայրի հարցի մասին կիսապաշտօնական կերպով կը յայտարարուի, որ Գերմանիա չի ձգտիր օտարներու պատկանող գաղութներու տիրացումին, այլ միմիայն կը ջանայ իրականացնել իր սեփական իրաւունքը գաղթատիրական մարզին մէջ: Զօր. Ռիթթըր Ֆոն Եպպ որ Միւնխէնի կուսակալն ու գերման գաղթային միութեան վարիչն է, յայտարարեց որ Գերմանիա չուզեր ուրիշ պետութիւններու գաղութներ, ոչ իսկ ուրիշ պետութիւններու կողմէ առաջարկուած Պելճիքայի եւ Փորթուկալի պատկանող գաղութները:

Հոկտեմբեր 29ին Գերմանիայի վարիչին փոխանորդ նախարար Ռուտոլֆ Հեսսի ներկայութեան տեղի ունեցաւ բացումը գերման միջերկրային ջրանցքին Ռօթընզէ, որ Հաննօվը կը կապէ Էլպը գետին:

Մակտեպուրկի մօտ, Ռօթընզէի այս նորաշէն նաւարերձը երրորդն է Հէնրիշընպուրկ - Տորդմունտ եւ Նիտըրֆինոյի նաւարերձերէն ետք: Ասով կը կապուին արեւմտեան եւ արեւելեան հոսանքը, որոնց վերջնական եւ կատարեալ նաւարկութիւնը պիտի կանոնաւորուի 1942ին, երբ վերջանայ Էլպըի ջրանցքին մեծ կամուրջին եւ կրկնակ նաւարերձին շինութիւնը: Առայժմ Մակտեպուրկի մօտ 12 քիլոմեթրի կարճ մաս մը գործածութեան մէջ է Էլպը գետէն: 46 տարի է որ այս շինութիւնները կը շարունակուին եւ երբ 1942ին վերջանայ, գերման Միջերկրային այս ջրանցքը պիտի ունենայ 560 քիլոմեթր երկարութիւն, Հաննօվէն մինչեւ Օտըր հաւլէ. 12 նաւարերձեր պէտք պիտի ըլլայ գործածել ամբողջ երկայնքին վրայ, այսինքն նաւերը ջուրի արուեստական մակընթացութիւնով եւ տեղատուութիւնով պիտի բարձրանան եւ պիտի իջնեն:

Այսպէս, ոչ միայն Հռենոս, Վէզէր, Էլպը, Օտըր իրարու կը կապուին, այլ եւ կարելի կ'ըլլայ Գերմանիայի արեւմտեան սահմանէն Օտըր անցնիլ, անկէ ալ Բրոմբերկի ջրանցքը եւ Վայկըլ եւ հասնիլ մինչեւ Մեմել: Արդէն Օսնապրիւք, Մինդըն, Հաննովըր, Մակտեպուրկ եւ Պրաունշվայգ բանուկ նաւահանգիստներ դարձած են. շուտով Պերլինն ալ ամենամեծ եւ ամենակարեւոր նաւակայաններէն մէկը պիտի դառնայ: Համաշխարհային պատերազմին զգացուած հաղորդակցութեան պակասը կը լրացուի:

Միջերկրային ջրանցքը կարելիութիւն կուտայ ածուխ եւ երկաթ ջուրի վրայէն ամենակարճ ճամբով Ռուրէն Պէրլին փոխադրելու, ինչպէս արեւելքի արմտիքը միջին Գերմանիա եւ ա-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Զիս տեսնելուն պէս Գաղիկ, միւս մարդիկը զանազան ուղղութեամբ ղրկելով, սկսաւ կամուրջին վրայէն քալել: Ետեւէն պոռացի որ սպասէ. եւ իր մօտէն քալելով ըսի.

— Գաղիկ, դաւ մը երեւան հանեցի: Մակա ժախը Թուրք գերիին հետ խօսակցեր է:

— Գիտեմ: Ես ղրկեցի զինքը որպէսզի անոր հետ խօսի:

— Ձէյթունը մատնելու համար սակարկութեան մտեր է անոր հետ:

Որպէս պատասխան, Գաղիկ գլուխը դարձնելով՝ սուր ակնարկ մը ուղղեց ինծի. յետոյ գիւղային ծիծաղով մը ճամբան շարունակեց: Բառ մը չըսաւ ինծի: Պարզ էր թէ բացարձակապէս խօսքերուս հաւատք չէր ընծայած, կամ այդպէս կը ձեւացնէր:

ԳԼՈՒԽ 18

Ուիլ ինծմէ խուսափելով սկսաւ քալել Կլօրիային հետ: Կլօրիան ինծ հանդէպ զգացած զզուանքը քօղարկելու մասնաւոր ջանք մը չըրաւ: Ֆրէտ բնականաբար չափազանցեց կատակը, համոզուած ըլլալով անշուշտ որ ճիշդ էր ամբաստանութիւնը:

Մընթին, որ ըստ իր սովորութեան, կը հաւատայ Ֆրէտի ըսած իւրաքանչիւր բառին, քովս գալով եւ ազնուաբար հայրական խրատ տուաւ.

— Կիներուն հետ իյնալու ժամանակ չէ հիմա գիտե՞ս: Անձնական վարմունքդ դատելու իրաւունքն ունենալու յաւակնութիւնը չունիմ անշուշտ. բայց կրնաս շատ մեծ օգտակարութիւն մատուցանել, եթէ լաւ ուշադիր ըլլաս: Կիները կը մոլորեցնեն այրերը:

Յետոյ Ձէյթունը պաշտպանելու համար իր եւ Գաղիկին ըրած ընդհանուր կարգադրութիւններուն մասին սկսաւ բացատրութիւն տալ:

— Ըստ իս, ըսաւ, այս կամուրջն ուրկէ անցանք հիմա, ամենատկար կէտն է: Կամուրջին այն վայրէջքը [illegible] կարծեմ բոլոր [illegible] կրնանք դրաւած պահել. Բայց այս լերան ետեւը ճամբայ մը կայ, որ [illegible] գետին այդ կողմի քանդուած լեռը կ'առաջնորդէ: Ասիկա այն բերդն է կառուցուած Թուրք զինուորներու կողմէ, որոնց մասին Գաղիկ պատմեց թէ Ձէյթունի կիները կամուրջէն մէկ մէկ վար գլորած են:

Կեցաւ. սպասելով որ միւսներն ալ հասնին: Արդէն Պէյրութ Տաղի կողերը բարձրաճնորդող բաւական սեպ արահետ մը մագլցած էինք. գրեթէ հարիւր յիսուն ոտք բարձր:

— Կը տեսնէ՞ք, շարունակեց Մընթին, թշնամին անգամ մը եթէ իր ոտքը այս բլուրին վրայ դնելու ըլլայ ու եթէ չյաջողի իսկ լերան վրայ թնդանօթ զետեղել, պարզ հրացանաձգութիւնով մը անգամ ամբողջ Ձէյթունին կրնայ իշխել:

Այժմու մեր կեցած վայրին եւ Ձէյթունի միջեւ կը գտնուէր անդունդ մը խոր եւ բարձրաձիգ, որուն յատակը Ջիհունը կը գոռար ու կ'եռար: Ուստի թշնամի բանակի պիտի չկամենայի որ ատկէ անցնելու փորձ մը ընէր, նոյնիսկ եթէ կամուրջը քանդուած չըլլար:

— Ձէյթունցիները այդ կամուրջին մասին շատ նախապաշարուած են: Հարկ եղած պարագային անոր քանդուիլը բացարձակապէս կը մերժեն: Ուրիշ յատկանշական բան մը.— կիները այդ կամուրջին պաշտպանութիւնը իրենց առանձնաշնորհը կը դաւանին: Ատիկա վնաս չունի: Անոնք լաւ կռուողներ են, միայն մարդու մեծ պակաս ունինք, ինչպէս նաեւ ռազմանիւթի, ու եթէ կամուրջը պահելու ըլլանք, պիտի ստիպուինք փամփուշտը շատ խնայողութեամբ գործածել: Ջանացի կիները համոզել որ քանի դեռ կամուրջի պաշտպանութեան պէտքը չկայ, գան եւ ինծի ուրիշ տեղ օգտակար ըլլան, սակայն անոնք կամուրջը պաշտպանելու պաշտօնը միշտ իրենցը նկատելուն, այս անգամ ալ նոյն բանը ընել կ'առաջարկեն: Գաղիկն անգամ չի կրնար կանայք այդ նպատակէն հրաժարեցնել. հակառակ անոր որ կիները միշտ իր գլխաւոր պաշտպաններն են եղած:

Ֆրէտ՝ Մընթիին այս խօսքերը ընդմիջելով մատը ուղղեց, մեր ձախին՝ Ձէյթունէն վար՝ բայց գետին մակերեսէն բաւական բարձր կէտի մը:

— Ռուսթէմ Խանը չէ՞ ան:

— Այո, ան է, ըսաւ Գաղիկ: Դեռ պէս մարդ է, բայց հրաշալի դեւ մը: Բարեկամս չէ թեւ սակայն զինքը կը բարեւեմ եւ ձեռքը կը թօթվեմ: Բնածին տաղանդ մըն է, ձիաւոր ծնած: Մեր ժողովուրդը ձիաւոր չէ: Հոս ձիու տեղ չկայ. բայց ինչպէս տեսաք, ունինք կարգ մը մարդիկ որոնք կրնան ձի հեծնել. եւ այս Ռուսթէմ Խանը զանազան վայրերէ հոս եկած գաղթականներուն մէջէն ձիու վարժ ուրիշ շատ մը մարդիկ ալ գտաւ: Հոն նայեցէք, տեսէք ինչպէս կը մարզէ զանոնք: Նախախնամական պարգեւ մըն էր որ այդքան ձիեր մեր ձեռքն ինկան: Գաղթականներէն ոմանք ձիերնին հետերնին բերին ուտելու համար: Ընդհակառակն Ռուսթէմ Խան մարդոց հացահատիկը կը գրաւէ, անօթի ձիերը կերակրելու համար:

— Առանց Ռուսթէմ Խանին այս վայրերը երբեք պիտի չկրնայինք պաշտպանել, ըսաւ Մընթին: Այս տեսակէտէն բախտաւոր ենք: Հեծելազօրքի ռազմավարութիւն մը ձեր կողմէ՝ երբեք չպիտի ակնկալէին Թուրքերը: Շնորհիւ մեր ունեցած բազմաթիւ ձիերուն, երկու կատարեալ գումարտակներ պիտի ունենանք.— մին Ռուսթէմ Խանի, իսկ միւսը իմ հրամանատարութեանս տակ: Բոլոր երեւոյթներէն դատելով մեր դէմ սուսերամարտ բանակ մըն է որ կը բերեն. յուսանք եւ աշխատինք որ անոնք փորձեն կաւային վայրէջքէն անցնիլ: Այդ պարագային... բայց եկէք եւ տեսէք:

Ու մեզ բլուրն ի վեր առաջնորդեց: Քանի մը վայրկեան վերջ բանուկ արահետը անհետանալով նոր մաքրուած արահետի մը առջեւ գտանք մենք մեզ: Ծառերը այնքան անխնամ կերպով կտրուած էին եւ իրարու վրայ գլտորած որ, ձիերուն համար թէեւ դժուար չէր անոնց մէջէն անցնիլը, բայց անուաւոր բանի համար անկարելի: Ծառերուն բուները շարուած էին երկու կողմերը, այնպէս որ այս նոր շաւիղը պարսպապատ էր դարձած: Զառիվեր էր ան ու դարձդարձիկ. իւրաքանչիւր դարձուածքի կը յաջորդէր ուրիշ մը, նախորդէն աւելի բարձր եւ ժայռերով ու խիճերով լեցուն, ուր ծառերէն աւելի պահուըտելու յարմար տեղեր կային:

(Շար.)

ՃՈՄՍԵՐ

Կը արքագրեն…

Կարգը այժմ Պուլկարիայինն է։

Մեծ պատերազմին մէջ պարտուող պետութիւնները մէկիկ մէկիկ կոտրեցին հաշտութեան դաշնագիրներու շղթաները։ Վերսայլը արդէն պատմական յիշողութիւն մըն է միայն, ոչ թէ կենդանի ու պարտադիր դաշնագրութիւն մը։

Ամէնէն առաջ՝ Թուրքիան դուրս եկաւ Սեվրի դէմ եւ նոյնինքն դաշնագիր մեծերու, այլ մանաւանդ «ընկերվարական - յեղափոխական» Խ. Ռուսիոյ նենգ աջակցութեամբ Եւրոպայի պարտադրեց Լօզանը։ Պարտուած, խեղճախուած, ամէն ճակատի վրայ նահանջող Թուրքիան հաշտութեան ու խաղաղութեան գործին մէջ յաղթեց։

Յետոյ՝ տարիներու ընթացքին գերմանացիները թիւը աճեցաւ եւ անոնց զօրութիւնը շատցաւ։ Իտալիան՝ Մուսոլինիի տիրական ղեկավարութեան տակ եւ Գերմանիան Հիթլէրիզմով վերակենդանացած՝ ջուրին տակն Վերսայլը։

Աւելին։ Հռոմ մտաւ Ափրիկէ եւ դարաւոր պետութիւն մը հիմնայատակ ըրաւ, Եթովպիոյ դիակին վրայէն ջանալով վերակենդանացնել, յաւիտենական հռոմէական կայսրութեան։

Երրորդ Րէյխը ոչ միայն վերադարձուց Սարը, վերամրացուց Ռուհրը, այլ կլլեց Աւստրիան ու Չեխոսլովաքիան երկիրները։

Հունգարիա այլեւս հաշտութեան դաշնագրի զինուորական յօդուածներու սեղմումներուն տակ չէ, այլ կը զինուի ու կը սպառազինուի ինչքան որ կ'ուզէ, Փոքր Համաձայնութեան աչքերուն տակ։

Կարգը այժմ Պուլկարիայինն է։ Եւ ինչո՞ւ չէ։

Եթէ բոլոր դժգոհները ժամանակը հասած կը նկատեն տիրանալու իրենց կորսուած իրաւունքներուն, Սոֆիան ի՞նչ որ ետ պիտի մնայ։ Ան ալ պահանջներ ունի, որոնք արդար են, վէրքեր ունի, որոնք կը կարօտին դարմանումի։

Զանազան գրոյցներ ու հեռագրական լուրեր կը հաղորդեն, թէ տնտեսական խոսակցութիւններ կան չահագրգռուող պետութեանց միջեւ՝ գոհացումը։ Նաեւ կը բացուի միջին Գերմանիայի տնտեսութեան համար եղբր վրայէն դէպի Սաքսոնիա եւ վերաւին միացած հարաւարեւելեան Գերմաններու ճարտարարուեստական շրջանը ինչպէս նաեւ ճամբան՝ դէպի արեւելեան ծով։ Հերման Կէօրինկ պետական գործարանը Պրաունշվայգի հարաւը, Զալցգիթերը եւ Բլէքըն Շթեռթի մօտ, ուղղակի կը հաղորդակցի Ջրանցքին եւ կը հաշուեն որ տարեկան առնուազն 14 միլիոն թոնոյ բեռ պիտի անցնի այս ճամբէն։ Կայ նաեւ Ֆոլքսվակընի ժողովրդական ինքնաշարժի գործարանը Ֆալլերսլեբընի մօտ, որ նոյնպէս շատ բեռ պիտի փոխադրէ դէպի քաղաքներ։ Այս կառքին նմոյշները պատրաստուած են արդէն եւ մօտ հազար մարքի, նոյնիսկ գործաւոր մը փոքր մասնավճարներով պիտի կրնայ տէր դառնալ լաւ ինքնաշարժի մը։

Պ. Ֆ.

...ցում տալու պուլկար դժգոհութիւններուն։ Խօսք կայ թէ Ռումանիա, Եուկոսլաւիա, Թուրքիա եւ Յունաստան կը բանակցին վերադարձնելու Պուլկարներուն այն հողամասերը, զորս գրաւած են պատերազմի պարտադրանքով։ Եուկոսլաւիա Մակեդոնիան, Յունաստան Տէտէաղաճի շրջանը եւ Էգէ ծով, Թուրքիան՝ Թրակիայէն մաս մը եւ Ռումանիան Տոպրուճան խլած էին Պալքաններու այս հերոսական ազգէն, որ, մեծ պատերազմին մաս ղեկավարներու ազդեցութեան տակ զէնքը դարձուց դաշնակիցներու եւ ազատարար Ռուսաստանին դէմ, հետագային ծանրօրէն քաւելու համար այդ յանցանքը։ Եւ պատմադաշտի վրայ տկլուն, յաղթուիլ չըգիտցող Պուլկարը խաղաղութեան սեղան պարտուեցաւ։ Այժմ այս հողամասերը ետ ստանալու խօսք կայ։

Արդէն ժողովրդական խոշոր ցոյցեր տեղի ունեցած են երկրին մէջ, որոնք կը պահանջեն Նէօյլի դաշնագրին սրբագրումը։ Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումը չէր կրնար առանց հետեւանքի անցնիլ Պուլկարիոյ համար եւ անցած չէ։

Ի հարկէ, Պուլկարներուն դիրքը խիստ փափուկ է պալքաններու մէջ։ Եւ Սոֆիայի դահլիճը չի կրնար յառաջ խուլ, անխորհուրդ քայլեր առնել ու կատարուած իրողութիւններու առջեւ դնել իր դրացիները։ Ոչ։ Բայց ան յաջողած է յաւիտենական բարեկամութեան դաշինք կնքել Եուկոսլաւիոյ հետ, ինչ որ ուժ կուտայ իրեն, Պելկրատի աջակցութեամբ, վերստանալու իր հողամասերը եւ դարմանելու իր ծանր կորուստները։

Պուլկար պահանջներու գոհացումով գրեթէ կ'ամբողջանայ շարքը այն ազգային բաղձանքներուն, որոնք անտեսուած կամ անիրաւուած էին Վերսայլի եւ անոր յարակից դաշնագիրներուն մէջ։ Կը սրբագրուին 1919ին կայացուած խաղաղութեան շէնքին թերիները։

Իսկ ե՞րբ պիտի գայ կարգը Հայոց, որ մեծ պատերազմին եղեռնականօրէն նահատակուելէ, ողջակիզուելէ ետք խաղաղութեան շրջանին ալ ողջակիզուեցաւ փաստօրէն։

Ե՞րբ պիտի սրբագրուի Լօզանի արատը։

ԱՍԱՏՈՒՐ

Ինէօնիւի ուղերձը

«ԱԶԳԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՍԷՐԸ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԻՏԷԱԼՆ ԷՐ»

ԱՆԳԱՐԱ, 21.— Հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւի ուղերձը։

«Թուրք մեծ ազգին,

Վեհ Աթաթիւրքի հողեղէն մարմինը իր յաւիտենական հանգիստի վայրը յանձնուեցաւ երկիւղած ձեռքով իր սիրելի ազգին, որուն ծառայելու համար ան իր ամբողջ կեանքը նուիրեց։ Իրականութեան մէջ ան կը հանգչի հիմա Թուրք ազգին հերոսական եւ փառապանծ կուրծքին մէջ, որ սիրով ու հպարտութեամբ լեցուած է անոր հանդէպ։

Աթաթիւրք երեւան ելաւ, երբ պատմութեան ամենաանգութ եւ ամենաանիրաւ ամբաստանութեան առարկայ եղանք։ Ան պնդեց եւ հռչակեց թէ Թուրք ազգը անմեղ է եւ իրաւունք ունի։ Իր գոռ ձայնը, որ նախապէս անլսելի մնաց, յետոյ անսպասելի ուժով մը ամբողջ աշխարհի գիտակցութեան խորը թափանցեց։

Աթաթիւրք ամենամեծ յաղթանակները շահելէ վերջ իսկ կեանքը անցուց ապացուցանելով Թուրք ազգին իրաւունքները, մարդկութեան մատուցած տեւական ծառայութիւնները եւ պատմութեան մէջ քանդակած առաւելութիւնները։ Ան անսայլայլ հաւատք մը ունէր մեր ազգին բարձրութեան, ուժին, առաքինութեան, քաղաքակրթական կարողութեան եւ սահմանուած մարդկային պարտականութեանց վրայ։ Երբ «երանի Թուրք եմ ըսողին» յայտարարեց, իր հոգիին անշէջ սէրն է որ խտացուց այդ խօսքին մէջ։

Անոր ամենամեծ նպատակը եղած է դէչ մտայնութիւններու եւ վարչաձեւերու պատճառաւ ետ մնացած Թուրք համայնքը ամենակարճ ճամբով մարդկութեան ամենակատարեալ եւ ամենալաւ մտայնութիւններով զինուած արդիական պետութեան մը ստեղծմանն հասցնել։ Մեր հիմնական օրէնքին եւ բոլոր մեծ ու պզտիկ հայրենակիցներուն մտքին մէջ դրոշմուած լայիք, ազգայնական, ժողովրդավար, յեղաշրջական եւ պետական Հանրապետութիւնը Աթաթիւրքի ամենաթանկագին աւանդն է։

Իր մահէն ի վեր, Աթաթիւրքի նուիրական անունն ու յիշատակը ամբողջ ազգին սրտաբուխ զգացումներովը կ'ողեկոչուի։ Երկրին ամէն կողմը ամբողջ ազգին կողմէ իրեն հանդէպ ցոյց տրուած անկեղծ սէրը, Թուրք պետութեան եւ Ազգին համար ուժի ու միաբանութեան ամենայստակ ապացոյցն է։ Թուրք ազգին Աթաթիւրքի հանդէպ ցոյց տուած սէրն ու յարգանքը, աշխարհի ցոյց տուաւ թէ ի՛նչու կրցած է Աթաթիւրքի նման զաւկի մը ծնունդ տալու կարող աղբիւր մը ըլլալ։

Այս պահուս, երբ մեր յարգանքի վերջին տուրքը կը բերենք Աթաթիւրքի, նուիրական պարտականութիւն մը կը նկատեմ սրտագին շնորհակալութիւններս յայտնել ժողովուրդին։

Ազգերու միջեւ մարդկային եղբայրական կեանք մըն էր Աթաթիւրքի ամենամեծ իտէալը։ Կ'ողջունեմ իր մահուան հանդէպ ամբողջ աշխարհի կողմէ ցոյց տրուած յարգանքը, իբր յուսադրիչ աւետիս մը մարդկութեան ապագային համար։ Այս խօսքերս արտայայտութիւնն է այն խորին շնորհակալութեան, զոր պարտք կը զգամ յայտնել գրաւոր կերպով եւ կամ իրենց ասպետական զինուորներովն ու յարգելի ներկայացուցիչներովը անձամբ մեր սուգը բաժնել փութացող բոլոր ազգերուն։

Ո՛վ Աթաթիւրք,

Դո՛ն, հիմնադիրը մեր հայրենիքին եւ հաւատարիմ ու անձնազոհ ծառայողը մեր ազգին,

Դո՛ն, սիրելի եւ լուսաւոր դէմքը մարդկութեան խղճային,

Դո՛ն, անթաղդատելի հերոս։

Հայրենիքը երախտապարտ է քեզի։ Թուրք ազգին հետ, որուն ծառայութեան համար քու կեանքդ տուիր, յարգանքով կը խոնարհինք առջեւդ։ Ամբողջ քու գոյութեանդ ընթացքին, քու հոգւոյդ կրակովը ոգեւորեցիր մեզ։ Վստահ եղիր, քու սիրելի յիշատակդ անշէջ ջահի մը հուրին պէս միշտ կրակոտ եւ արթուն պիտի պահէ մեզ»։

Օր. ԼՈՒԻԶ Տ. ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆ

եւ

ՊԱՐՈՅՐ Մ. ՕՐՋԱՆԵԱՆ

Ամուսնացած

Պաղտատ 27 Նոյեմբեր 1938 Բէյրութ

Հ․ ՅԱՍՏԱՆ

ԽԻԱՐՏՈՒԵՑ «ԿՈԲԶԱՐԻ» ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Խ. Հայաստան» 21 Նոյ. թիւով կը գրէ.—

Բանաստեղծ Գեղամ Սարեանն աւարտեց ՏԱՐԱՍ ՇԵՎՉԵՆԿՈՅԻ «Կոբզարի» հայերէն թարգմանութիւնը։ Թարգմանուած է 8 հազար տող։ Ժողովածուն պարունակում է իր մէջ ուկրաինական խոշորագոյն բանաստեղծի լաւագոյն գործերը — «Կատերինան», «Հայդամակները», «Երազը», «Բատրակուհին» եւ մի շարք այլ պոէմներ ու լիրիքական բանաստեղծութիւններ։ Թարգմանութիւնը կատարուած է ռուսերէնից եւ համեմատուած է ուկրաինական տեքստի հետ։ Գիրքը հրատարակելու է Հայպետհրատը, բանաստեղծի ծննդեան 125ամեայ յոբելեանի օրերին։ Թարգմանութիւնը խմբագրում է հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի դեպուտատ գրող Արազին։

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆԻ ԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ ԱՇՏԱՐԱԿՈՒՄ

Հոկտեմբերի 20ին Աշտարակի Կուլտուրայի տան առաջ, ընդարձակ հրապարակում, հանդիսաւոր կերպով տեղի ունեցաւ Ն. Ի. Լենինի արձանի բացումը։

Արձանի բացման միտինգին ներկայ էին հազարաւոր աշխատաւորներ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՇՏԱՐԱՐ ՇԻՐԻՄԸ, գրեց Լուսիկոլիս, տպ. Աթէնք, 1938, գին 15 ֆրանք։

ՄԱՄՈՒԼ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը այս տարի ալ մեծ շուքով տօնուած է Հարաւային Ամերիկայի հայ գաղութին մէջ։ Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն յատուկ թիւեր նուիրած է Դաշնակցութեան Օրուան։ Ուշագրաւ է յոդուածագրի մը՝ Ս. Ֆիրունցի հետեւեալ գրութիւնը, նորակազմ այդ գաղութին մէջ Դաշնակցութեան կազմակերպման եւ զարգացման ընթացքի մասին.—

«Լատինամերիկայի այս հեռաւոր ափերուն վրայ, 1910էն ի վեր կեանք ու շունչ կ'առնէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջին կազմակերպական մարմինը։ Քանի մը երիտասարդ ընկերներ, Երուանդ Մալխասեան, Կարապետ Մելիքեան, Ստեփան Տինճեան, Յակոբ Ռմպրեանց, Խոսրով Կ. Վշտունի եւ ուրիշներ, հիմը կը դնեն Դաշնակցութեան առաջին լիազօր մարմնին։ Յետագային յիշեալներէն շատերը, մասնակցելով կամաւորական շարժման, այլեւս չեն վերադառնար, իսկ ուրիշներ ալ Հիւսիսային Ամերիկա անցնելով հոն կը շարունակեն կատարել իրենց կուսակցական պարտականութիւնները։

Այդ թուականներուն, Պուէնոս Այրէսի մէջ աչքառու գործունէութիւն մը ցոյց կուտան դաշնակցական երկու խումբեր՝ «Եփրեմ» եւ «Շանթ»։ Իսկ կուսակցութեան վերին մարմինն ալ կապուած կ'ըլլայ Արեւմտեան Պիւրոյի հետ։

1913ին, քանի մը կարող ընկերներու Պուէնոս Այրէսէն հեռանալու պատճառով, կուսակցական կեանքը ժամանակ մը կը դադրի։ Կարճատեւ ընդմիջումէ մը ետք, 1915ին, Դաշնակցութիւնը քանի մը զանազան ձեռնարկներ ու հանրային բնոյթ կրող աշխատանքներ կատարելէ յետոյ, կըրկին լայն կազմակերպական աշխատանքներու կը նախաձեռնէ, այս անգամ իբր օրինական մարմին կապուելով Հիւսիսային Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէին։

Ասիկա տեսակ մը կազմակերպական վերելքի շրջան մը կ'ըլլայ, երբ կուսակցութիւնը, անդամներու յաւելման հետ, զարկ կուտայ նաեւ նորեկ ընկերներու մտաւոր զարգացման։ Առաջին անգամ ըլլալով, այս հեռաւոր ափերուն վրայ կը սկսին ստացուիլ հայ թերթեր ու գրականութիւն։

Որպէս հայաշատ կեդրոն մը, Գորտոպան կը համարուի, ուր այդ օրերուն կը կազմուի «Արծիւ» խումբը։ Իսկ մայրաքաղաքի խումբերուն վրայ կ'աւելնայ նոր մը՝ «Արարատ» անունով։

1916 Թուին, ընդհանուր հոսանքին հետ Հարաւ. Ամերիկայի դաշնակցական մարմիններն ալ իրենց կարգին կը տարուին օրուան շարժումով, Կովկասի մէջ խմորուող կամաւորական շարժումին բերելով իրենց նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը։

1918ին Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հարաւային Ամերիկայի մասնաճիւղերը, իրենց ամբողջ թափով, կը նուիրուին ազգային ու հանրային կեանքին։

Սերտ կապ պահուած է մանաւանդ Ազգային Միութեան հետ, ուր Դաշնակցութիւնը իր մշտական ներկայացուցիչն ունեցած է։ Այդ օրերու մեր ընկերները չեն մոռցած նաեւ իրենց օժանդակութիւնը հասցնելու Կիլիկիոյ մէջ կռուող հայութեան։

1921 թուականէն անդին հին ու նոր գաղթականութեան համար, Պուէնոս Այրէսի Հ. Յ. Դաշնակցութեան ակումբը միակ ժամադրավայրը կ'ըլլայ, ուր ցեղի մանիկները կրնան ունել մշակութային գոհացում ստանալ։

1922ին խումբ մը երիտասարդ դաշնակցականներ, առաջին անգամ ըլլալով կուտան հայկական ներկայացումներ։ Շնորհիւ այդ գեղարուեստական կորիզին էր, որ տարիներ ետք յաջողութիւններ ունեցան մեր դերասաններէն Լեւոն Յարութ եւ Հանգուցեալ Զարիֆեան։

1923ին, կուսակցութեան շարքերուն մէջ նոր ու աննախընթաց շարժում մը կը սկսի։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հարաւային Ամերիկայի մեր մարմինները ինքզինքնին ի զօրու կը զգան աւելի լուրջ ու կենսունակ գործերու ձեռնամուխ ըլլալու։ Առօրեայ զուտ կուսակցական քարոզչութեան զուգընթաց, հրապարակ կը դրուի նաեւ սեփական մամուլ ունենալու խնդիրը։ Տարէց ու երիտասարդ ընկերներու միակ մտահոգութիւնը կ'ըլլայ հայերէն թերթ մը հրատարակել, որու համար ամէն հնարաւոր միջոց կը գործադրուի, որ առաջ գայն իրականութիւն տեսնելու համար։

Խանդավառութիւնը այնքան կ'ըլլայ, որ երիտասարդ ընկերները անհամբեր, մինչեւ մեքենաներու եւ տառերու գնումը, կը նախաձեռնեն խմորատիպ թերթի մը հրատարակութեան։ Երկար ժամանակ խմորատիպ «Բողոքի Ձայն»ը մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծէ ո՛չ միայն Հարաւային Ամերիկայի մեր դաշնակցական ընկերներուն, այլ եւ հայ գաղութին մէջ։

Ընդհանուր ոգեւորութեան շրջանին, իրարու ետեւէ նորանոր կոմիտէներ կը կազմուին Արժանթինի ներքին հայաշատ գաւառներուն մէջ ալ։ Իսկ 1924 թուի Մարտ 20ին, որպէս պաշտօնական մարմին կը հաստատուի նաեւ Մոնթէվիտէօյի Կոմիտէն, որ Հ. Ամերիկայի երկրորդ գործօն մարմինը կը հանդիսանայ դրացի հանրապետութեան մայրաքաղաքին մէջ։

Այսպէս, պարբերաբար նաեւ նոր մարմիններ կը կազմուին այլ վայրերու մէջ, մինչեւ Պրազիլ, ուր մինչեւ այսօր ալ դաշնակցական կազմակերպութիւնը հայ կեանքի հիմնական ազդակներէն մէկն է։

Քանի մը տարիներու անխոնջ ու լուռ աշխատանքներէն յետոյ, նորեկ ու բազմացող գաղթականութեան հետ Դաշնակցութիւնն ալ աստիճանաբար գործունէութեան նոր հունի մը մէջ կը մտնէ։ Շարքերու յաւելման համընթաց կը ծաւալի նաեւ անոր գործունէութիւնը, որմէ վերջը այլեւս անկարելի կ'ըլլայ նախկին ձեւով շարունակել եւ 1932 թուականէն ասդին Հարաւային Ամերիկայի Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութեան համար նոր էջ մը կը բացուի։

Օտար եւ հիւրընկալ այս հորիզոններուն տակ կը սկսի գործել հայ մամուլը եւ «Արմէնիա»յի հրատարակութեամբ կը չեփորուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը եւ հայ հասարակութիւնը այլեւս ի վիճակի կ'ըլլայ մօտէն ու հարազատօրէն տեսնելու իր ներքին ցաւերն ու հոգերը»։

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ …

ԿՈՂՈՒՈՐՆԵՐԸ

Զոյգ մը արծիւ, շատ ցածէն կ'անցնին ծանրութեանս ափսոսանքը իրենց թեւերուն վրայ, երբ ես արդէն դիմացի սարալանջը կ'անցնիմ շուքիս ետեւէն վազելով։

Հոս անծանօթ դիցուհի մը նաճեսն (յակինթ) ներով պար դարձեր է. կողղնակներու պէս խոնդատ (molène)-ներն ալ չորցած լայն տերեւներով ծածկեր են անոնց արմատներն որ ջմսին։ Խոնդատը տարին տասն անգամ ծաղիկ կը բանայ կարգով, ծծմարի (iabourach-ապուաշ - քրանցնող) պէս քողըրահամ, մենք անոր տերեւները կը ժողվենք, կտաւատի տեղ գործածելու համար։

Ես կը սիրեմ նաճեանները, անոնք մեր աղջիկներուն կը նմանին ու բուրումով կ'արբեցնեն։ Փունջի մը մէջ պահուած վեր կ'ելլեմ։ Երկաթագոր ծի պէս հով մը կուրծքս փքացի կը վերածէ ու կը ստիպէ մասնակցիլ որ րինգի ձայնին.

— Հէ՛յ լօ՛ լօ՛ լօ՛ հէյ լօ՛։

Մեր լեռներու սրնգահարը անուն չունի, ոչ ալ երգը բառ ունի։ Իմաստը ծաղրանքով ունկնդիր կ'ըլլայ ու իր կեցած տեղը կը փլի։ Վազող ջրի պէս ճամբորդը լսելով անոր ձայնը, կը դեղեւի։ Ցուսահատը ետ կը դառնայ ու դարձեալ կեանքին կը ժպտի։ Ան վերը կեցեր է ահա՛ կուրծքը բաց, ու թաղիքէ գդակը տուած հովին ու երգելով կը ստիպէ ոչխարները որ չշարժին։ Ատոր համար է որ դիմացի ժայռին վրայէն— ուր հիմա եղնիկ մը կեցեր է— ես դանոնք ճերմակ քարակոյտեր կարծեցի։

— Հէ՛յ լէ լէ լէ՛.

Ինք մինակ չէ, հազար, հազար հովեր կ'անցնին ծառերու, թուփերու, ծաղիկներու, ժայռերու մէջէն, անոնուն հովեր ու սիւքեր, էրաններ, ղեփիւռներ, ու ամէն ինչ երգի կը փոխուի, սրինգը անոնցմէ առեր է իր ձայնը ու միայն անոնց հովին ունեցողները կը հասկնան զինքը։

Ես այսպէս ուղեկորոյս ընութիւնը կը վայելեմ ու հովիւը իր սրինգը երկարելով կ'ըսէ.— Ահա՛ հոն է ձեր Երկիրը, հոս հիմա մերն է, վար իջիր, միշտ դէպի վար ու պիտի գտնես գիւղդ, երբ լսես ճաթած զանգակներու ձայնը արեւը մարը մտնելէն առաջ, որովհետեւ անկէ վերջ ամէն ինչ մերն է, ուրկէ որ մենք կրակով խօսինք։

Արդեօ՞ք… ու ես հաւատարիմ շան մը պէս քիթս կը քսեմ ճամբուն փոշիին, գտնելու համար հայ շինականին հետքը, անոր անեղծանելի, քրտնաթոր դրոշմը։

Կրծքիս բացուածքէն քայքայուած դրքէ մը էջ մը վար կ'իյնայ, կը կարդամ.

«Բազմութիւններու մէջ— օտար ու այլազան— եթէ հայ մը կ'ուզէք ճանչնալ, միայն անոր ովկիանոսի պէս խորաթափանց, մութ աչքերուն մէջ մի փնտռէք. երբ կը տեսնէք մէկը որ ամենայն պարկեշտութեամբ ճամբայ կուտայ անցորդին, ձեռքը դրած գոհունակութեամբ իր կրծքին, ան հայ է, հայ շինական անպատճառ։

Ես ընդվզեցայ, ճամբայ չառի օր մը, «Լուսոյ Քաղաքի» բնակիչներէն մէկուն։ Մոլեգնած մարդուն աչքերը մոնկոլացան, թեւերը բացաւ, եւ մատներէն ոճիր կը կաթէր. ըսաւ.

— Ա՛յ դուն պտէզն, հինգ վայրկեան միայն քեզ յանձնեն ինծի։

Զիս Կիլիկեցի ու Կիլիկեցին անապատի զաւակ կարծեց։ Անոր վզի երակները պիտի պայթէին բարկութեան, ցասումի փոկին տակ, ու ես ինքզինքս արամադրեցի «հինգ վայրկեան», հինգ ժամ, նոյնքան տարի ու հինգ դար, ան ատեն ան աճապարեց, կառաշարին մէջ մտաւ գանկերու դէպի մը վրայէն շնական խնդուքով մը, անհետացաւ։

…«Ամէն մարդ իր ճամբան ունի, մարդի՛կ. ես իմս, ինչո՞ւ տամ ձեզի։ Մի՛ վիջէք ոչ ոքի, մենք արեան տուրք տուած ենք մեր ճանապարհներուն»։

Ծանրաքայլ յառաջ կ'երթամ, ըռունքներուս մէջ օտա՛ր երկիրներու հացը՝ կապար է լեցուցեր։ Ձեմ ուզեր խօսքի բռնուիլ հովիւին հետ ուշ ատեն, ան իր տէրն իսկ չէ, առանց ինծի ան կորսուած է, իսկ ես գիտեմ թէ ուր հանգչած են իմ պապերը՝ հոն իմս է։

Հետզհետէ շուրջս մեղմութեամբ կը լեցուի։

— Մեր գիւղացի, հոդ ի՛նչ կ'ընես, կը հարցնեմ լայն տերեւներով թուփի մը։

Ճամբաները այնքան նեղ են ու քարքարուտ, որ յոպնակով իսկ կարելի չէ անցնիլ, ատոր համար մարդիկ ստեղծեր են ջորին, այն սքանչելի կենդանին, որ իր հօրն ու մօրը չարքաշութիւնն ու խելացութիւնը ժառանգեր է։ Եթէ լայն ճամբաներ ունենայինք, կրնայինք աշխարհին տալ գեղարուեստներ գանոնք բուժելով, ինչ կարգի հիւանդ ալ ըլլային, նոյնիսկ անոնց մարդակերութեան բնազդը։

Հոս հոն շան խոտը (guimauve) առատ կերպով հասակ նետած է, որ արգանդի ցաւի դեղ է։ Պոպշակը (մկնադիք, թրախոտ, millipertuis) ճմլուածի եւ վէրքի համար, ձէթի մէջ արեւին դէմ թորացնելով։ Ապա նուէկը (arum maculatum—օձուկ) ի՛նչ հրաշափառ հրապոյրով կարմիր հատիկները կը ցուցադրէ իր լայն տերեւներուն վրայ, որտի ցաւի դեղ է կ'ըսեն, բայց գո՛յլ, ինք մինակը կը բաւէ թունաւորելու համար աշխարհի բոլոր կատաղածները։

Առանց ծաղկի խոտ չի բուսնիր մեր լեռները։ Ակերն ու աղբիւրները առատ են։ Ժայռերով մանիշակի զորգերու վրայէն կը քալես արբեցած, յանկարծ դէմ դիմաց կուգաս գուռով աղբիւրի մը. անոր ջուրի փողրակները շատ խոր թաղուած են ու հեռաւոր լեռներէն նահանջող գիւղացին իրեն հետ քաշելով տարեր է միւռոնի պէս ուր որ գացեր է, եւ յուշաքար մը ձգեր կ'ըսէ՝ «Շինեաց աղբիւրս զայս ձեռամբ … յամին Հայոց Թուականին …»։ Ու անբաժանելի թթենին, խնձորենին, միակ պատմութեան վկայ գլուխները կ'օրօրեն մեղմիկ։

Ահա վերջապէս առաջին ակօսը, ուրկէ կը սկսի քաղաքակրթութիւնը։ Սերունդներ ողջակիզուած են հոն ու դարերու իմաստութեան աղաղակը կը լսուի հոնկէ։ Ազատութիւն փնտռողներ ու Ազատութիւնն սպաննողներ երկար դարեր վէճի են բռնուեր անոր բաց կուրծքին վրայ ու եկեր անցեր են ու պիտի անցնին շատեր, մինչ հայ մշակը իր մաճկալէն բռնած յաւիտենականութեան կ'երթայ։ Ո՛չ ոք պիտի կրնայ անոր գաղտնիքը լուծել, որովհետեւ իրն իսկ է ստեղծագործութիւնը երկունքէ երկունք։

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԺԱՆԻ

(2)

Ալզաս – Լօրէնի մէջ եւս երկաթուղիի աշխատաւորներու գործադուլը յաջողած է մասամբ :

Տը Մոնզի մամուլին հաղորդեց թէ երկաթուղիի աշխատաւորները հնազանդած են իրենց նախարարին կոչին, աննշան թիւ մը միայն գործի չէ եկած :

Բոլոր այս կարգի թերացողներու հանդէպ կառավարութիւնը որոշած է հետապնդում կատարել:

«Փոփիւլէր»ի մէջ Լէոն Պլում հարկ կը տեսնէ խոստովանիլ, որ սէնտիքաները պարտուեցան, բայց, կը հարցնէ, կարելի՞ է յաղթանակ մը համարել այս՝ կառավարութեան համար:

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը, յայտարարութիւն մը հանելով, կ'ըսէ թէ հանրային սպասարկութեանց մէջ գործադուլը չյաջողեցաւ իբրեւ հետեւանք կառավարութեան ձեռք առած հրակայական միջոցներուն (զինուոր, ոստիկանութիւն, կառավարական սպառնալիք), բայց յաջողեցաւ ոչ-պետական ձեռնարկներու մէջ:

Խորհրդարանի ընկերվարական խմբակցութիւնը նիստի հրաւիրուած է այսօր քննելու համար Տալատիէի պատասխանատուութիւնը եւ պահանջելու համար խորհրդարանին բացումը :

Կառավարական շրջանակներու մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ խորհրդարանը պիտի բացուի Դեկտեմբեր 9ին:

Գերմանիոյ աչքը Ուքրանիոյ վրայ

Պերլինէն կը հաղորդեն թէ Նացի ղեկավարները սկսած են հրապարակաւ քննութեան առնել ծրագիր մը, որ կը տրամադրէ կազմել անկախ ուքրանական պետութիւն մը: Այս պետութիւնը իր մէջ պիտի միացնէ Խորհ. Ուքրանիան, Կարպաթեան Ուքրանիան եւ լեհական այն հողամասերը, ուր կը բնակի ուքրանական մեծամասնութիւն մը: Նացի քաղաքագէտները կը խորհին իրենց հովանաւորութեան տակ առնել այդ պետութիւնը, իբրեւ փոխարինութիւն՝ օգտուելով երկրին բնական հարստութիւններէն: Այսպէս ուքրանական անկախ պետութիւնը կազմուելէ վերջ, Գերմանիա նոր պետութեան պիտի տայ ոչ միայն քաղաքական խորհրդականներ, այլեւ ճարտարագէտներ, ղեկավարելու համար երկրին տնտեսական զարգացումը:Այս անկախ պետութեան համակիր է Միացեալ Նահանգներու եւ Քանատայի ուքրանական գաղութը:

Կ'ըսուի թէ լեհեւխորհրդային վերջին բարեկամութիւնը հետեւանք է այն արգելքին զոր Պերլին դրաւ՝ երբ Վարշաւա առաջարկեց միացնել լեհեւհունգարական սահմանները: Լեհեւխորհրդային բարեկամութիւնը հետեւանք է նոյնպէս այն վախին, զոր կը պատճառէ Լեհաստանի եւ Խորհ. Միութեան՝ Գերմանիոյ էջքը դէպի արեւելք :

«Երկաթէ Պահակներու» պետը սպաննուեցաւ

Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ Կոտրէանու, «Երկաթէ պահակներու» կազմակերպութեան նախկին պետը, որ դատապարտուած էր տասը տարուան թիապարտութեան, սպաննուեցաւ հրացանազարկ՝ իր տասներեք ընկերներուն հետ:

Կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ այս դատապարտեալները սպաննուած են իրենց փախուստին ժամանակ, 29 - 30 նոյեմբերի գիշերը:

Կոտրէանուի ընկերներն ալ կարեւոր դէմքեր էին « Երկաթէ պահակներու» կազմակերպութեան մէջ:

Այս լուրը խոր յուզում պատճառեց բովանդակ Ռումանիոյ մէջ, ուր, հակառակ «Երկաթէ պահակներու» դէմ ձեռք առնուած խիստ միջոցներուն, համակիրներ շատ կան տակաւին, ընդհանրապէս երիտասարդներ :

Պուքրէշէն ուրիշ հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ ձերբակալուեցաւ փաստաբան Ֆակատանու, որ կը պատկանի նոյնպէս «Երկաթէ պահակներու» կազմակերպութեան: Իր մօտ գտած են ռումբեր, ատրճանակներ, ուժանակներ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ պետական դրամատան տնօրէն Տօքթ. Շախթ շուտով պիտի այցելէ Լոնտոն, խորհրդակցելու համար հրէական հարցէն ծնած ելմտական խնդիրներու մասին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ խառնակութիւնները կը շարունակուին : Հայֆայի մէջ Նոյեմբեր 29ին տեղի ունեցաւ մեծ կռիւ մը, որուն ընթացքին սպաննուեցան անգլիացի երկու զինուորներ եւ վեց հոգի ալ վիրաւորուեցան: Արաբներէն սպաննուեցան բազմաթիւ ապստամբներ :

ՀԱՐԱՒ. ԱՓՐԻԿԷԻ ազգ. պաշտպանութեան նախարար Փիրով, Պերլին եւ Հռոմ այցելելէ եւ Հիթլէրի ու Մուսոլինիի հետ տեսակցելէ ետք, վերադարձաւ Լոնտոն: Փիրով կ'աշխատի շօշափել եւրոպական պետութեանց տեսակէտները գաղթավայրերու պարագային մասին :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ մէջ «երկաթէ պահակներու» դէմ, որ փաշական կազմակերպութիւն մըն է, անողոք միջոցներ ձեռք առնուեցան: Ձերբակալուած են 80 հոգի: Կարոլ Թագաւոր պաշտօնանկ ըրաւ Զօր. Անթոնէսքուն, որ իր պարտականութեան մէջ թերացած էր եւ համակրական վերաբերում ցոյց տուած «երկաթէ պահակ»ներուն :

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ ցոյցերը շարունակուեցան Նէօյեիի դաշնագրին եւ Հրեաներուն դէմ: Կառավարութիւնը երեք օրուան համար փակեց Սոֆիայի համալսարանը: Ցուցարարները մեծ մասամբ ուսանողներ էին :

ԿԱՐՈԼ Թագաւորին հրաւէրով՝ յառաջիկայ փետրուարին մարաջախտ Կէօրինկ պիտի այցելէ Ռումանիա :

ԳԵՐՄԱՆ բանակը այժմ բաղկացած է 51 զօրաբաժիններէ: Անցեալ տարի ունէր 39 զօրաբաժիններ: Այս զօրաբաժիններէն կազմուած են 15 զօրաբանակներ: Ասոնցմէ դուրս կան նաեւ հրասայլի եւ սահմանապահ հետեւակազօրքի մասնաւոր զօրաբաժիններ: Բոլորը միասին հաշուելով այժմ գերման բանակին թիւն է 850,000: Պատերազմի պարագային՝ առաջին իսկ առթիւ Գերմանիա կրնայ կռիւի դաշտը նետել 1,700,000 զինուոր, որովհետեւ իւրաքանչիւր զօրաբաժին պատրաստ ունի պահեստի զօրաբաժին մը :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏՈՂՐԱՄԱՃԵԱՆ, ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ եւ ԷՕԶՊԷՔԵԱՆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ այս կիրակի, 4 Դեկտեմբեր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, պատարագէն վերջ, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ, ողբացեալ ՌՈՒԲԷՆ ՄԵՐՁԻՖՈՆԵԱՆԻ մահուան քառասունքին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականներ ը, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԱԼԻՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. ժողովը 3 Դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին Ընկ. Արապեաններու բնակարանը: Օրակարգ՝ զեկուցում Շրջանային ժողովի: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջանային Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 3 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը՝ խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 2 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

«Բեռլի» խումբի ժողովը կիրակի (4 դեկտեմբեր) կէսօրէ ետք, ժամը 3ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը :

« Համազասպ» խումբի ժողովը շաբաթ (3 դեկտեմբեր) երեկոյ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

« Թաթուլ» խումբի ժողովը շաբաթ (3 դեկտեմբեր) երեկոյ, ժամը 8ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը :

Ընկերական հանդիպում

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի շրջանային կոմիտէի կազմակերպած ընկերական հանդիպում – հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ 2 դեկտ. Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու ընկերներն ու ընկերուհիները :

ՊԻՏԻ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿ.ՆԵՐ Մ. ՎԻՐԱՅԵԱՆ ԵՒ Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Route d'Orleans, Cachan

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԽԸԺՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Տիկ. ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (երգ), Թառահար ԳԱՐԵԳԻՆ, Պ. ՄՍԶՄԱՆԵԱՆ (ջութակ) ընկերակցութեամբ Օր. ԱՇԽԷՆ ԶՐՈՒԱՆԴԵԱՆԻ (դաշնակ). ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (արտասանութիւն):

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Բորթ տ'Օրլէանէն առնել օթօպիւս 88 եւ իջնել Սիթէ Ժառտէն կամ մէթրօ Պանեէօ

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Ս. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, կիրակի ժամը 3.50ին

Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Ռ. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ՓՐՈՖ. ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Կանքի հիւանդութիւնները»:

Մուտք 6 ֆր.:

կառ. ցիւ նուէն շոգեկառք ա կէնի համար ժամը 3ին, 3.30ին:

Դասախօսութիւն—թէյասեղան

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի : 3 Դեկտ. շաբաթ գիշեր, ժամը 8·30ին, Բարեգործականի սրահին մէջ, 8 բիւ Պօսիւէ:

Կը խօսի՝ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Կնոջ դերը հանրային կեանքին մէջ

Հիւրասիրութիւն՝ թէյ եւ խմորեղէն Մուտք 4 փր.

Հրապարակային դասախօսութիւն

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սալ տը Նոսի մէջ,

81 Rue d c Paris—

Կը խօսի Տիկին ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ:

Տեղի պիտի ունենան երգ, արտասանութիւն, եւն.: Մախսերու համար 0.95:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄԱԼԱԹԻՈՅ Կրթասիրաց Ընկերութեան Մարսէյլի երկսեռ մասնաճիւղի Ընդհ. Անդամական ժողովը 4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Bar Sextices սրճարանի ժողովասրահը 22 Rue d'Aix, Մարսէյլ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը կարեւոր է: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. ժողովը 3 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Արմեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Լասիոթայէն Տէր եւ Տիկին Կաղնեան իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն հայրենակից Ա. Խաչատուրեան ընտանիքին, Տիկին ՓԵՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ղառնաղէտ մահուան առթիւ:

Վալանսի ՋՈՄի վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 25, 398, 30, 28, 266, 309, 363, 269, 349, 302, 376: Շահողներէն կը խնդրուի դիմել՝ Y. D. Ghougassian, 10, rue Baltazar-Baro, Valence.

ՍԻՆԷՄԱ «LE FOYER»ի ՄԷՋ

90 Rue d'Aubagne— Մարսէյլ 4 Դեկտեմբեր, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ - ԵՐԵԿՈՅԹ

նոր ժամանած ԵՐԳԻՉ-ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ Տէր եւ Տիկին ՀԱՅԿ-ԱՐԾԻՒԻ:

Նոր երգեր, երգախառն պատկեր: Գիներ՝ 10, 7 եւ 5 ֆրանք:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 3 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 3 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3902

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՊԷՆԷՇԸ

Առանց մեկնաբանութիւններ փորձելու, կ'ուզենք Թուրքին յանձնել կարգ մը նմանութեան եզրեր, զորս կը գտնենք Պէնէշի եւ Ըսմէթի միջեւ :

Չեխոսլովաքիա հաշտութեան դաշնագիրներուն ծնունդն էր։ Նոյնը՝ նոր Թուրքիան։ Անոր ստեղծիչը եղաւ Մասարիք եւ կրեց այդ փառքն ու համբաւը։ Բայց, Պէնէշն էր որ այդ պետութեան կազմութիւնը ապահովեց։ Հաշտութեան օրերուն անձամբ վարեց բոլոր բանակցութիւնները։ Վերադարձաւ Փրակա։ Դարձաւ վարչապետ, Մասարիքի համբաւին ներքեւ, ու անոր հետ խորհրդակցաբար, ամրացուց երկիրը, կարգի դրաւ զայն։ Եւ մինչեւ նախագահին մահը Չեխոսլովաքիոյ տիրական դէմքը եղաւ :

Թուրքիոյ ստեղծիչը եղաւ Աթաթիւրք եւ կրեց անոր փառքն ու համբաւը։ Բայց, Ըսմէթն էր որ հաշտութեան օրերուն անձամբ վարեց բոլոր բանակցութիւնները։ Վերադարձաւ Էնկիւրի։ Եղաւ վարչապետ, ու, Քէմալի համբաւին ներքեւ, եւ անոր հետ խորհրդակցաբար, ամրացուց երկիրը, կարգի դրաւ զայն։ Ու գրեթէ մինչեւ Քէմալի մահը Թուրքիոյ տիրական դէմքը եղաւ։

Մասարիք մեռաւ, ու վարչապետ Պէնէշ դարձաւ հանրապետութեան նախագահ :

Աթաթիւրք մեռաւ, ու Ըսմէթ գրաւեց անոր աթոռը :

Երկրէն դուրս՝ Պէնէշ, քանի վարչապետ էր, քաղաքական բոլոր կապերուն մէջ իր երկրին ապահովեց տիրական դիրք մը։ Չեխոսլովաքիա Փոքր Համաձայնութեան ողնայարը կազմեց։ Աւելին,— ուղղութիւն տուաւ անոր :

Թուրքիայէն դուրս՝ քաղաքական բոլոր կապերուն մէջ, Ըսմէթ Թուրքիոյ ապահովեց նոյն տիրական դիրքը։ Պալքանեան թէ Սաատապատի դաշինք,— Թուրքիա ողնայարը եղաւ անոնց։

Չեխոսլովաքիա միշտ արտաքին վտանգի մը մտահոգութիւնը ունեցաւ։ Ու միշտ զինուեցաւ՝ ուրիշին օժանդակութեամբ :

Թուրքիա, մինչեւ այսօր, արտաքին վտանգի մտահոգութիւնը ունի։ Ու միշտ կը զինուի՝ ուրիշներու օգնութեամբ :

Չեխոսլովաքիա խաղաղութեան պահպանումին ամէնէն ջերմ հոգածուներէն մին եղաւ։ Ու Պէնէշ այդ հոգածութեան մարմնացումն էր։ Թուրքիա իր հիմնական սկզբունքներէն մին ըրաւ խաղաղութիւնը։ Ու Ըսմէթի բովանդակ քաղաքականութիւնը, բոլո՛ր ճակատներուն մէջ, այդ սկզբունքէն կ'առաջնորդուէր :

Պէնէշ խաղաղութեան համար ուժը յենակէտ կը նկատէր։ Նոյնը՝ Ըսմէթ :

Մասարիք աւելի մարդկային էր, քան իր վարչապետը։ Ինչպէս Քէմալ Աթաթիւրք աւելի մարդկային էր՝ քան Ըսմէթ։ Պէնէշ աւելի գործնական, աւելի ջղուտ, աւելի իրապաշտ ու նուազ զգացողական էր, քան իր նախագահը։

Ըսմէթ, միշտ նոյն համեմատութեամբ, աւելի գործնական, աւելի ջղուտ, աւելի իրապաշտ ու նուազ զգացողական է, քան իր նախագահը։

Մասարիք խառնուածքով ու հակումներով խէչալական էր, հանդուրժող, աւելի արդար, եւ փոքրամասնութեանց հանդէպ աւելի մեղմ, ինչպէս Աթաթիւրք :

Պէնէշ, ընդհակառակն, խառնուածքով ու հակումներով ամէն բանի կը նայէր իր ազգային պրիսմակին մէջէն։ Բիրտ էր։ Անզիջող։ Նոյնը եւ Ըսմէթ։

Մասարիք իր չարժման օրերէն սկսած իր կողքին ունեցաւ Պէնէշը։ Առանց այս վերջինին՝ դժուար է ըսել թէ Մինխէնէն առջի Չեխոսլովաքիան կրնա՞ր ըլլալ այնպէս՝ ինչպէս որ էր։ Թերեւս առանց Մասարիքի ալ Պէնէշը չըլլար այնպէս՝ ինչպէս էր մինչեւ Մինխենի խորհրդաժողովը :

Քէմալ եւս իր չարժման օրերէն սկսած իր կողքին ունեցաւ Ըսմէթը։ Ու դարձեալ դժուար է ըսել թէ առանց Ըսմէթի Թուրքիա — ու նաեւ ինքը՝ Քէմալը — կ'ըլլայի՞ն ճիշդ այնպէս ինչպէս եղան։ Իսկ առանց Քէմալի՝ Ըսմէթ «Ըսմէթ» չէր ըլլար ․․․։

Մասարիքի մահէն վերջ, իր բնական յաջորդը պիտի ըլլար Ըսմէթ։ Մեր տեսակէտով, հակառակ եւրոպական թերթերուն տըրուած տեղեկութիւններուն, Քէմալի յաջորդը պիտի ըլլար Ըսմէթ։

Պէնէշ հանրապետութեան աթոռը նստաւ, երբ Չեխոսլովաքիոյ շուրջ վտանգը սկսած էր դոփել։ Բայց, ան չարունակեց քալել այն ճամբէն, ուրկէ մեկնած էր,— ոչ մէկ զիջում ընել, սեղմել ներքին ձայները, փոքրամասնութեանց իրաւունքները միշտ սեղմուած պահել։ Ըրաւ եւ աւելին,— ականջները փակեց այդ դոփող իրականութեան առջեւ, ու համաձայնեցաւ որ իր երկիրը օդային կայան դառնայ Խ. Միութեան համար :

Ըսմէթ հանրապետութեան աթոռը կը գրաւէ, երբ Թուրքիոյ շուրջ վտանգը սկսած է սուլել :

Ըսմէթ, իր վարչապետութեան օրով, ճիշդ Պէնէշի նման շարժեցաւ,— իր ափունքը կայան դարձուց Անգլիոյ։ Ատիկա ապահովութի՞ւն է թէ վտանգ,— թող ճշդեն դէպքերը։ Այսօր ալ, իբրեւ նախագահ, նոյն քաղաքականութեան պիտի հետեւի։ Ըսինք, առանց առաջ, թէ սխալ է իրեն կամ ուրիշ թուրք վարիչներու նախասիրութիւններ վերագրել։ Մանաւանդ որ «իրազեկ» եւրոպական թերթերը իրարու կը հակասեն (մեր այդ խմբագրականին մէջ, «Թան»ը ապագրական սխալ էր, Փրանս. ուրիշ թերթ մը կը կարծէր թէ Ըսմէթ Մոսկուայի պիտի մօտենայ, մինչ «Թան» ճիշդ հակառակը կ'ըսէր)։

Պէնէշ մինչեւ վերջ այն անխախտ համոզումն ունէր թէ իր զինակիցները, որոնք փոխառութիւններ բրած էին Չեխոսլովաքիոյ ու զինած զայն, անպայման օգնութեան կուգան :

Ըսմէթ եւս մինչեւ երէկ ունէր նոյն համոզումը,— Անգլիոյ հետ Միջերկրականեան Ուխտ կնքեց Իտալիոյ դէմ։ Մինխէնէն վերջ ունի՞ նոյն կարծիքը թէ ո՛չ՝ չենք գիտեր։

Գիտենք, միայն, որ Պէնէշ իր քաղաքական ուղին ու իր քաղաքականութիւնը վերջացուց իր երկրին քայքայումովն ու իր անփառունակ անկումովը :

Ըսմէ՞թ։ Պատասխանը թողունք ապագային։ Ուզեցինք գրել թէ նոյն ճամբէն քալող երկու պետական մարդոց նմանութեան եզրերը միայն ընդգծել ․․․

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷ ՊԱՏԻԺ ԿԸ ՍԱՀՄԱՆԷ

Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ, Տալատիէ իր մօտ հրաւիրեց այն նախարարները, որոնք ի պաշտօնէ չահագրգռուած էին վերջին գործադուլի հետեւանքներով։ Այսպէս խորհրդակցելէ վերջ ներքին, ելմտական, դատական, հանրօգուտ շինութեանց, աշխատանքի, թղթատարական, կրթական նախարարներուն հետ, որոշեց այն պատիժները, որոնք պիտի տրուին անոնց որ չհնազանդեցան կառավարութեան հրամանին եւ գործադուլ ըրին :

Յետոյ մամուլին տրուեցաւ զեկոյց մը, որով կառավարութիւնը նախ իր ուրախութիւնը կը յայտնէ ցոյց տրուած ընկերային կարգապահութեան եւ ազգային գիտակցութեան ապացոյցին համար, յետոյ կ'աւելցնէ թէ իրենց պաշտօնին մէջ թերացողները, որքան ալ քիչ ըլլան անոնք, ըստ էութեան ծանր ըլլալով իրենց յանցանքը, պիտի պատժուին :

Այսպէս գործադուլի հրաման տուող կամ մասնակցող անձերը կը զրկուին այն պաշտօնէն, որ տրուած էր իրենց՝ հանրային իշխանութեան եւ պետական կազմակերպութեանց մէջ,— Պանք տը Ֆրանս, Երկաթուղիներու Ազգ. Ընկերութիւն, եւն.։ (Այսպէս առաջին անգամ կը պաշտօնազրկուի Ժուհօ, կորսնցնելով իր աթոռը Պանք տը Ֆրանսի Խորհուրդին մէջ)։

Կը պաշտօնազրկուին կառավարական պաշտօնեաները, իսկ երկրորդական պաշտօնեաները առժամաբար կը զրկուին իրենց գործէն եւ ամսականէն, անկախ այն պատիժէն, որ պիտի տրուի անհատաբար, երբ օրուան ընթացքին, պատկան նախարարութեանց որոշումով :

Հանրապետական եւ Ընկերվարական կուսակցութեան կողմէ խնդրանք մը ներկայացուեցաւ կառավարութեան, որպէսզի չպատժուին թերացողները այնպիսի պահու մը՝ երբ երկիրը պէտք ունի հաշտարար ոգիի։ Միւս կողմէ նոյն կուսակցութիւնը կը խնդրէ, որ կառավարութիւնը չմերժէ բարեփոխել հրովարտակ - օրէնքները,— մասնաւորաբար անհրաժեշտ կը գտնէ ջնջել 2 առհաւրիւրի տուրքը ամբողջական եկամուտներու վրայ, փոխարէն առաջարկելով՝ եկամուտներու տուրքէ զերծ ընդունուած գումարը 10 հազարէն իջեցնել 6000ի։

Խորհրդարանը կը վերաբացուի 8 Դեկտեմբերին

Ընկերվարականները հրաւէր ուղղեցին բոլոր երեսփոխաններուն՝ խորհրդակցելու համար Տալատիէի ծրագիրներուն մասին եւ պահանջելու համար որ վերաբացուի խորհրդարանը։ Աջակողմեան եւ արմատական երեսփոխանները մերժեցին մասնակցիլ այդ խորհրդակցութեան։

Վերջին պահուն, Տալատիէ որոշած ըլլալով խորհրդարանը վերաբանալ 8 Դեկտեմբերին, յառաջիկայ Հինգշաբթի, Լէոն Պլում յայտարարեց թէ ետ կ'առնէ խորհրդակցութեան իր հրաւէրը, քանի որ «հասաւ իր նպատակին»։ Իր կարծիքով, Տալատիէ խորհրդարանը բանալու որոշում տուաւ՝ ընկերվարականներու կողմէ խորհրդակցութեան հրաւէրը երեւալէ վերջ միայն։ Ընդհակառակն, դիտել կը տրուի որ Տալատիէ ուշացուց իր որոշումը, որպէսզի Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբը ժամանակ ունենայ վերջացնելու պիւտճէին քննութիւնը։

Աջակողմեան հոսանքի ներկայացուցիչները կը խորհին ընտրական բարեփոխութեան խնդիր յարուցանել անմիջապէս որ բացուի խորհրդարանը, որպէսզի ձախակողմեան հոսանքները ժամանակ չունենան հարցապնդում ընելու վերջին դէպքերուն մասին։ Ու պիտի աշխատին արգելք հանդիսանալ ամէն փորձի, որ պիտի տապալէր կառավարութիւնը :

Գործադուլին ձախողման արձագանգները

Ամերիկեան եւ անգլիական թերթերը գոհունակութիւն կը յայտնեն, որ կառավարութիւնը կրցաւ պաշտպանել իր հեղինակութիւնը եւ ցոյց տալ ազգային միութեան նոր փաստ մը։ Իտալական եւ գերմանական թերթերը եւս գոհ կը թուին Տալատիէի յաղթանակէն։

Բայց կատղա՜ծ են Մոսկուայի թերթերը։ Ֆունիէ հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ Փարիզի լուրերը յուսախաբութիւն պատճառեցին Կրեմլի պալատին։ Պրավդա եւ Իզվեստիա, իրենց Փարիզեան թղթակիցներուն տուած տեղեկութիւններուն յենլով, կը գրեն թէ համայնավար կուսակցութիւնը պիտի շարունակէ իր պայքարը՝ տապալելու համար Տալատիէի կառավարութիւնը։ Սովետական թերթերը, իրենց կատաղութեան մէջ կուրցած, չեն մոռնար յարձակիլ նաեւ Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահին վրայ՝ զայն անուանելով «փաշիզմի հիւրընկալ»։

Հ. ՍԻՄՈՆ ԵՐԵՄԵԱՆ ՄԵՌԱՒ

Միլանէն կը հաղորդեն թէ Հ. Սիմոն Երեմեան մեռաւ Երեքշաբթի, 29 Նոյեմբերին, Միլանի մէջ :

Բնիկ Տրապիզոնցի էր։ Ունի բազմաթիւ աշխատութիւններ գրական, պատմական ու գիտական։ Երկար ատենէ ի վեր հեռացած էր Մխիթարեան Միաբանութեան վանքէն, ու կ'ապրէր անկախ։ Կ'աշխատակցէր «Յառաջ»ի Ատրուշան ծածկանունով :

Իր վերջին յօդուածը եղաւ գրախօսականը Շ. Նարդունիի «Եբուսաղէմ»ին մասին, ղրկած՝ թէ մեզի եւ թէ «Յուսաբեր»ի :

Իր կեանքին ու գործերուն մասին կ'անդրադառնանք յաջորդիւ :

67 տարեկան էր։

Բանուորները կը դիմադրեն

Ֆրանսական բոլոր գործատէրերը, օգտուելով առիթէն, չեղեալ համարեցին հաւաքական պայմանագրութիւնները։ Հինգշաբթի օր, գործատէրերը մերժեցին ընդունիլ այն բանուորները, որոնք մասնակցելով գործադուլին՝ աշխատանքի չէին եկած Չորեքշաբթի :

Ամէն կողմ, արձակուած բանուորները սկսան բողոքել,— կարգ մը շրջաններու մէջ, բանուորները նոյնիսկ բռնի մտան գործարան եւ անցան իրենց աշխատանքին գլուխը։

Լիլի մետաղագործական եւ կերպասեղէնի գործարանը մտան հարիւրաւոր բանուորներ, որոնք գործէ արձակուած էին՝ մասնակցած ըլլալով գործադուլին։ Հակառակ ցոյց տրուած արգելքին, բանուորները գրաւեցին իրենց տեղերը եւ սկսան աշխատիլ : Ոստիկանութիւնը ոստիկան կանչեց եւ մէկիկ մէկիկ դուրս հանեց զանոնք :

Լիլի մէջ, դարձեալ, հանրակառքի պաշտօնեայ մը, արձակուած ըլլալով գործէ, միացաւ իր ընկերներուն եւ խումբով յարձակեցան աշխատող հանրակառքերուն վրայ, կոտրեցին ապակիները։ Ուրիշ հանրակառք մը, արգացնելով իր արշաւը, հազիւ կրցաւ ազատիլ ցուցարարներուն ձեռքէն :

Լիլի մէջ ցոյցերը կը շարունակուին առաւել կամ նուազ բուռն։ Ցուցարարներու խումբ մը քարերով յարձակեցաւ Փարիզ-Պրիւքսէլ ճեպընթացին վրայ, վիրաւորելով մեքենավարն ու ճամբորդ մը։

Հակառակ այս ցոյցերուն, որոնք տեղի կ'ունենան գրեթէ ամէն բանուորական կեդրոնի մէջ, գործատէրերը անխնայ կ'արձակեն ու կը ճամբեն գործադուլին մասնակցողները։ Թուլուզի օդանաւային շինութեանց գործարանէն արձակուած են 2400 հոգի։ Ռոմանի մէջ գործէ արձակուած են 2500 բանուոր։ Լիոնի մէջ արձակուած բանուորները փորձեցին գրաւել իրենց գործարանը, բայց ոստիկանութիւնը վրայ հասնելով դուրս հանեց ու ցրուեց զանոնք :

Իսկ կարգ մը գործարաններ բոլորովին փակեցին իրենց դուռները, իրենց բանուորներուն մեծ մասը մասնակցած ըլլալով գործադուլին։ Այսպէս փակուած են Լա Սիոթայի, Մարթիկի, Փոր տը Պուքի, Սալոնի, Պէրի գործարանները, բայց կը յուսացուի որ բացուին քանի մը օրէն։ Փակուած են Արժանթէօյի երկու պետական գործարանները, Լիորէ եւ Լորէն։ Փակուած է նոյնպէս Լորիանի գործարանը :

Ցոյցերը կը շարունակուին եւ խորհրդակցութիւններ կ'ըլլան՝ քննելու համար կացութիւնը :

Չեխոսլովաքիոյ նոր կառավարութիւնը

Ինչպէս գրեցինք, Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ Հաշա, որ նախագահն էր երկրին Գեր. Ատեանին :

Անմիջապէս հրաժարական տուաւ դահլիճը եւ հանրապետութեան նորընտիր նախագահը դահլիճը կազմելու պաշտօնը տուաւ Պերանի :

Պերանի դահլիճին մէջ արտաքին նախարարութիւնը ստանձնած է Շվալքովսքի, որ ի մօտոյ պիտի մեկնի Պերլին, բանակցելու համար գերմանեւչեխական դրամական միութեան մասին։ Նոր դահլիճին մէջ ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը կը վարէ Սիրովի, նախորդ վարչապետը :

Ֆոն Ռիպպենթրոփ Փարիզ կուգայ Երեքշաբթի

«Ժուռնալ»ի թղթակիցը Պերլինէն կը հեռագրէ թէ Ֆոն Ռիպպենթրոփ Փարիզ պիտի գայ յառաջիկայ Երեքշաբթի, ստորագրելու համար գերմանեւֆրանսական համաձայնութիւնը։ Գերման դիւանագիտական շրջանակներու մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ արտաքին նախարարը Փարիզ պիտի մնայ քանի մը օր :

Պուրկոս եւ Պարսելոն եւս կը կանչեն իրենց դեսպանները

Պելժ կառավարութիւնը որոշած ըլլալով դիւանագիտական յարաբերութիւն մշակել Պուրկոսի կառավարութեան հետ, Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը զայրացած՝ հրահանգ տուաւ Պրիւքսէլի իր դեսպանին եւ հիւպատոսին անմիջապէս ձգել Պելճիքան։ Սպանիոյ դեսպանը առանց ժամանակ անցընելու մեկնեցաւ, նոյնիսկ հրաժեշտ չառաւ Պելժիոյ արտաքին նախարարութենէն, այլ միայն այցաքարտը ձգեց :

Պելժ կառավարութիւնը անմիջապէս հեռագրեց Պարսելոնայի իր դեսպանին, որ վերադառնայ Պրիւքսէլ առանց ժամանակ կորսնցնելու :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԵՐԿՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

Եւրոպայի, ինչպէս նաեւ չափով մըն ալ աշխարհի բովանդակ քաղաքական կեանքը ղեկավարող ուժերը տարերայնօրէն կը շարունակեն իրենց ընթացքը: Ոչ պայքարը դադրած է, ոչ մրցակցութիւնները վերջ են գտած, ոչ ալ շահերու հակադրութիւնը նուազած է:

Այս ուժերը գլխաւորաբար երկու հիմնական գծով կը տանին իրենց գործը, առաջին՝ Եւրոպայի, հետեւաբար նաեւ աշխարհի քաղաքական խաղաղեցման, եւ երկրորդ՝ գերման տնտեսական ու քաղաքական ծաւալողականութեան ճամբայ գտնելու գիծերով:

Առաջին ուղղութեամբ՝ բաւական ճամբայ կտրուած է Միւնիխէն ի վեր: Չէմպըլէյնի քաղաքականութեան էական գիծն է, որ ցարդ ընկրկում կամ նահանջ չճանչցաւ՝ հակառակ իր առջեւ յարուցուած մեծամեծ խոչընդոտներուն:

Միւնիխէն ետք՝ Չէմպըլէյն ու Հըլիֆաքս այցելեցին Փարիզ եւ ֆրանսական պետական ղեկավարութեան հետ ջանացին ճշդել կարգ մը կարեւոր կէտեր: Այս այցելութեան զուգադիպեցաւ գերմանօ-ֆրանսական պաշտօնական համաձայնութիւնը, որով երրորդ Րէյխը վերջնական կը նկատէ արեւմտեան սահմանագլուխի գոյավիճակը եւ Փարիզ ու Պերլին կը խոստանան ոեւէ կնճիռի լուծման համար զէնքի չդիմել, այլ խաղաղ բանակցութեանց միջոցով հարթել: Այսպիսի պաշտօնական յայտարարութիւն ստորագրած էին արդէն Միւնիխի մէջ Չէմպըլէյն ու Հիթլէր: Ֆրանքօ-գերման յայտարարութիւնը տակաւին ստորագրուած չէ, բայց վճռուած խնդիր է, շուտով կը ստորագրուի, երբ Ֆրանսայի ներքին կեանքը փոթորկող տնտեսական - ընկերային վէճերը քիչ մը մեղմանան:

Իրաւ է, որ Ֆրանսա կ'անցնի ներքին մտահոգիչ տագնապէ մը եւ կառավարութեան ձեռք առած միջոցները ազգային վերականգնումի ուղղութեամբ, նոր հրովարտակ-օրէնքները եւ տուրքերու բազմազան յաւելումները բարդ ու անբաղձալի հոգեվիճակ ստեղծած են երկրին մէջ ամենուրեք. իրաւ է որ, աշխատաւորական շրջանակներու խլրտումները, ընդհանուր գործադուլի ձախողած փորձերը, համայնավարական գրգռութիւնները անհաճոյ անդրադարձում կ'ունենան երկրին վերականգնման ճիգերուն վրայ կամ արտաքին աշխարհին այն տպաւորութիւնը կը ներշնչեն, թէ ֆրանսական մեծ հանրապետութիւնը ինքն իր մէջ թոյլ է, թէ ժողովուրդի մէջ կը պակսի միութեան ոգին, թէ արտաքին խաղաղութեան քաղաքականութիւնը միաձայն չէ, թէ երկիրը ներքին ընկերային յեղափոխութեան մը նախօրեակին հասած է եւն.:

Բայց այս բոլորը, եթէ նոյնիսկ ստոյգ ախտաճանաչումը ըլլան Ֆրանսայի մէջ տիրող կացութեան— որուն կը կասկածինք— չեն կրնար փոխել իրերու քաղաքական ընթացքը, չեն կրնար յեղաշրջել Լոնտոն-Փարիզ առանցքի խաղաղեցման քաղաքականութեան էական գիծը:

Արդէն պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ, որ Չէմպըլէյն ու Հըլիֆաքս Յունուար 12ին պիտի այցելեն Հռոմ՝ Մուսոլինիի հետ հարթելու կարգ մը կարեւոր հարցեր: Այս այցելութիւնը շարունակութիւնն է այն քաղաքականութեան, զոր վարեցին Լոնտոն ու Փարիզ մինչեւ Միւնիխ եւ Միւնիխի մէջ: Ընդհանուր հիմնական գծին մէկ օղակն է:

Հռոմի մէջ բրիտանական պետական վարիչները պիտի ջանան լեզու գտնել ֆաշական իշխանութեան հետ գլխաւորաբար միջերկրականեան հարցերու շուրջ: Ճշմարիտ է, անգլօ-իտալական համաձայնագիրը, որ Ապրիլին ստորագրուեցաւ, արդէն այսօր ի զօրու է, բայց այդ համաձայնութեան մարմին տալու, կենսունակութիւն ներշնչելու համար տակաւին քանի մը հարթելի կնճիռներ կան: Պէտք է որ գոհացում գտնեն իտալական կայսերական ձգտումները Միջերկրականի աւազանին մէջ մինչեւ արաբական աշխարհի սահմանները, պէտք է որ Սուէզի ջրանցքի ազատ անցքը ապահովուի իտալական նաւերու առջեւ, եւ պէտք է որ սպանիական թնճուկի շուրջ լեզու մը մշակուի:

Այս վերջին հարցին մէջ է ահա, որ անգլիական բանագնացները ամէն ջանք պիտի թափեն փարատելու ամէն թիւրիմացութիւն Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ եւ վերահաստատելու այն սերտ գործակցութիւնը, որ գոյութիւն ունէր երկու երկիրներու միջեւ մեծ պատերազմի ատեն: Գաղտնիք չէ որ իտալօ-ֆրանսական յարաբերութիւնները պաղած են ժամանակէ մը ի վեր, մանաւանդ եթովպական արշաւանքէն եւ անոր հետեւող պատժամիջոցներէն ի վեր. Մուսոլինի երբեք չէ մոռցած այս եւ ամէն հանդիսաւոր առիթով կը կրկնէ, թէ իտալական ժողովուրդը երբեք պիտի չմոռնայ այդ պատժամիջոցները: Այսուհանդերձ սառոյցը կոտրած է, ֆրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները մերձեցման ուղիին մէջ են. նոր դեսպանները երկուստեք անցած են իրենց առաքելութեանց գլուխը, եւ բնականոն գոյավիճակը վերահաստատելու կամեցողութիւնն ու ճիգը չեն պակսիր:

Չէմպըլէյն եւ Հըլիֆաքս Հռոմի մէջ փորձ պիտի ընեն նաեւ համոզելու Տուչէն, որ միջամտէ ու անգլօ-գերման մերձեցման մը ուղին հարթէ: Յայտնի է որ երբ մէկ կողմէ ֆրանսօ-իտալական յարաբերութիւնները սերտ չեն, միւս կողմէ անգլօ-գերման յարաբերութիւնները նոյնպէս պաղ են: Հռոմի եւ Փարիզի միջեւ միջնորդող անգլիական նախարարները պիտի մղեն, որ Մուսոլինի ալ իր կարգին միջնորդէ Պերլինի ու Լոնտոնի միջեւ:

Ի՞նչ պահանջներ պիտի առաջադրէ Իտալիա, ի՞նչ եւ ո՞ւր պիտի զիջի Փարիզ - Լոնտոն առանցքը Հռոմին, ի՞նչ կտոր պիտի նետեն Իտալիոյ որկորը՝ մօտիկ ապագան ցոյց պիտի տայ: Ակներեւ է սակայն, որ քառեակ դաշինքի իրականացման համար ժողովրդավար պետութիւնները տակաւին կարգ մը զիջումներու յանձնառու պիտի ըլլան, կամայ ակամայ:

Միւս կողմէ՝ անայլայլ ու հաստատակամ առաջ կը մղուի Պերլինի մէջ գերման ծաւալողականութեան կառքը: Ահա Հիթլէր թոյլատրած չէ, որ Ռութէնիոյ մէջ սահմանակից դառնան Լէհաստան ու Հունգարիա, ինչ որ կը նշանակէ թէ Գերմանիոյ առջեւ դէպի արեւելք ճամբան պէտք է բաց պահուի ամէն գնով: Ահա՛ լուր կը հասնի, թէ Հիթլէր հրաւիրած է Պերլին Իրանի Շահը, հեռաւոր Պարսկաստանը դարձնելու մէկ օղակը գերման տնտեսական գրոհին: Դանուբ-Սեւ ծով անդրբրանեան երկաթուղիի նոր առեւտրական գիծը հսկայական տնտեսածրագիր է, ոչ թէ խօսք ու երազ: Ահա երրորդ Րէյխը ամէն օր քայլ մը կ'առնէ աստիճանաբար դէպի Ուքրանիա, զայն դարձնելու թերեւս ապագային իրեն կապուած ու իր քաղաքական ծիրին մէջ թաւալող անջատ պետութիւն մը, ինչպէս է այժմ Չեխոսլովաքիան: Ի՞նչպէս պիտի իրականանայ այս մեծ ծրագիրը, ուքրանական ապստամբութեա՞մբ խորհրդային կարգերու դէմ, գերման զինուորական ներխուժումո՞վ Ռումանիոյ վրայով եւ ռումանական բարեհաճ լռութեամբ, յայտնի չէ: Այս կէտը թերեւս տակաւին ճշդուած չէ նոյնիսկ Պերլինի մէջ: Բայց փաստը այն է, որ գերման քաղաքական գիծը այս ուղղութեամբ է որ կ'ընթանայ:

Այս պատճառով է, որ արտակարգ ու իրաւացի մտահոգութեան են մատնուած Վարշաւա ու Մոսկուա: Այս պատճառով է որ վերջերս ամրացուեցին ռուսեւլեհական ոչ-յարձակման դաշինքը: Պարզ ու հասկնալի է խորհրդային իշխանութեան մտահոգութիւնը. նոյնպէս հասկնալի է լեհական մտմտուքը, որովհետեւ իր իշխանութեան տակ ունի աւելի քան հինգ միլիոն Ուկրայնացիներ, որոնք պիտի խլուին իրմէ ազգերու ինքնորոշման սկզբունքով ու միացուին նորակազմ Ուքրանիոյ՝ երբ իրականանայ գերման ծրագիրը: Ատոր համար է, որ Վարշաւա ճարահատ փրկութեան եզր կը փնտռէ Խ. Միութեան մէջ եւ կը մերձենայ անոր: Մինչեւ երէկ՝ Լեհաստան ֆրանսական առանցքին շուրջ կը թաւալէր. արտաքին նախարար Պէք շրջեց մասամբ այս գիծը եւ մօտեցաւ Պերլինին, իրապաշտ քաղաքական մղումի տակ: Այսօր ալ ան կը սղմուի Խ. Միութեան կողքին: Բայց տարերքը, գերման տարերքը այնքան հուժկու, միահեծան թափով կը շարժի, որ կը թուի թէ ոչինչ պիտի կրնայ կասեցնել անոր անդիմադրելի ընթացքը:

Ժխորի ու աղմուկի, զաւի ու քաղաքական լարախաղացութեան յաւիտենական լաբիւրինթոսին մէջ Եւրոպա կ'ընթանայ դէպի ընդհանուր խաղաղեցում, դէպի գերման գերակայութեան հաստատում՝ միջին-արեւելեան Եւրոպայի վրայ եւ դէպի չորսերու դաշինքը...

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԴԱՇՆԱԿ

Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

(GAVEAU)

Հայ երաժշտական աշխարհին մէջ նորեկ մը՝ եթէ չեմ սխալիր՝ իր առաջին մասնաւոր ունկնդրութեամբ, առանց հաշուելու իր մէկ - երկու հանդէսներու մասնակցութիւնը:

Ուշագրաւ ոյժ մը անշուշտ, օժտուած նուագածուի մը հարկաւոր տարրերով եւ յատկութիւններով, որոնց մէկ քանին անտարակոյս պէտք ունին մասնաւոր եւ մանրակրկիտ հոգածութեան, զարգացնելու եւ հասցնելու համար զանոնք իրենց կատարեալ եւ անթերի կատարելութեան:

Դաշնակահարներու աշխարհին մէջ դիրք մը գրաւելու համար այսօր կը պահանջուի մեքենական կարողութեան զուգընթաց վերարտադրութեան, թարգմանութեան —intérpretation-ի— ինքնուրոյն, անձնական հասկացողութիւն, սեփական հասկացողութիւն, սեփական նկարագրի տիրական արտայայտութիւն, երաժշտութեան գլուխ-գործոցներուն հոգեբանական նրբութիւններու եւ բարդ փիլիսոփայութեան խորը թափանցելու, եւ զանոնք լուսաւոր կերպով արժեցնելու հաշուելի արժանիքը:

Ներդաշնակութիւնը՝ գործիքի մը կամ գործիքներու խումբի մը համար՝ dosage-ի -չափաւորումի- խնդիր է, եւ ոչ թէ նօթերուն տարրական համակենակցութեան:

Այդ չափաւորումի զգացումին գոյութիւնը, անոր անսահման զարգացումն է որ կ'ընէ այնպէս, որ միեւնոյն երաժշտական նախադասութիւնը կամ կտորը, տարբեր մատերու տակ կուտան տարբեր ներդաշնակութիւններ, զգացումներ, մեր մէջ արթնցնելով հոգեկան յուզումներ, կամ մեզի ձգելով բոլորովին անտարբեր:

Այդ նրբացած զգայնութեան կը պարտին Փատէրէվսքիները, Կիզէքինկները, Ռուպէնշթայնները, Վիքթոր Ժիլերը կամ Եոլէնները իրենց բացառիկ դիրքը դաշնակահարներու տարածուն աշխարհին մէջ, որ սկսած է հետզհետէ խճողուիլ միջակութիւններով:

Այդ միջակութիւններու ամբոխէն դուրս գալու համար Նազարեան, ինչպէս ըսի, ունի պահանջուած յատկանիշները ակնյայտօրէն:

Այդպէս ոյժի զգացումը իր մէջ բացառապէս զարգացած կը թուի: Առաւելութիւն մը՝ որ սակայն հարկաւոր է երանգաւորել, աստիճանական պատուարներ դնել պոռթկումներու առաջ, եւ խուսափիլ խլացուցիչ Fortiosimo-ներու մէջ փնտռել, դիւրին տպաւորութիւններ:

Այստեղ չեմ կրնար արգիլել զիս վերյուշել՝ երաժշտութեան էութիւնը մարմնաւորող՝ կիթառի անբաղդատելի վարպետը, Անտրէս Սէկովիան, որուն մասին երկու տարի առաջ գրած եմ այս սիւնակներուն մէջ, եւ որ գիտէ իր վեց թելերէ բաղկացած համեստ գործիքին վրայ թարգմանել Պախի կամ Մոցարդի ամենանուրբ արտայայտութիւններէն մինչեւ որոտուն դաշնաւորումները, չափի, երանգաւորումի այնպիսի գիտութեամբ, որ աչքերը փակ՝ մենք տպաւորութիւնը կ'ունենանք հեռուէն լսելու ամբողջ երաժշտախումբի մը ոյժը եւ համադրութիւնը:

Ոյժը ուրեմն կարելի է չափաւորել, ոյժ մնալով հանդերձ:

Երանգաւորելու, աստիճանաւորելու հարց, անշուշտ դժուարին եւ երկար հոգածութեան կարօտ:

Նազարեանի մեղմ նօթերը նոյնպէս դեռ կրնան նրբանալ, ըլլալ աւելի թաւշային, ստանալ երազել տալու, յուզելու նկարագիր, անոնց մէջ դնելով աւելի զգայնականութիւն եւ խորք:

Շօփէնի հոգեվիճակով «Nocturne»ը անշուշտ շատ աւելի տպաւորիչ պիտի ըլլար, եթէ օժտուած ըլլար վերոյիշեալ տարրերով:

Երիտասարդ արուեստագէտին գնահատելի մեքենականութիւնը՝ թէքնիքը յայտնագործուեցաւ մանաւանդ Շօփէնի «1er Scherzo»ին նուագումի ընթացքին, որոշ տիրականութեամբ:

Իր հնչականութիւնը նոյնպէս ունի գեղեցիկ յատկութիւններ, որոնց կատարելագործումը կրնայ իր ապագայ յաջողութիւններուն թանկագին տարրերէն մէկը կազմել:

Պիտի սիրէինք անշուշտ Պախի եւ Սէզար Ֆրանքի կտորներուն մէջ գտնել աւելի խորհուրդ եւ երազ, աւելի զգացում եւ իմացականութիւն:

Երիտասարդ դաշնակահարը իր առաջ ունի լայնատարած ապագայ մը, հետապնդելու համար այդ ասպարէզին մէջ իր աշխարհահռչակ նախորդներուն եւ ժամանակակիցներուն կատարելութեան հասնելու իտէալը, հայ արուեստին երկնակամարին վրայ դնելու համար՝ Ալէքսանեաններուն եւ Աղազարեաններուն քով՝ իր միջազգային աստղի փայլով նշանակելի անունը: Այդ ապագան՝ հոգեւին կը մաղթենք իրեն:

Հ. ԱԼԵՄԱՆԱՔ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Կը թուի թէ լաւագոյն կ'ըլլայ խորագրել այսօր.— Ի Պէտս Գերմանացի Բանասիրաց: Յորմէհետէ Բանասիրութիւնը կամ, ուրիշ բառով, բաղդատական լեզուաբանութիւնը գիտութեան կարգ անցած է, ընդհանուր եւ անվերապահ կերպով ճանչցուած է, թէ այդ ճիւղին մէջ առաջին համբակներն ու վարպետները եղան գերմանացի գիտունները: Հարկ չկայ, ուրեմն, երկարել այս ճշմարտութեան մասին:

Նոյն գիտուններուն միահաղոյն վկայութեան համաձայն, ձայնակցութեամբ նաեւ ուրիշ օտար լեզուագէտներու, անհերքելի իրողութիւն մըն է, թէ հայ ցեղը, ինչպէս գանկաբանութեամբ եւ կազմախօսական տեսակէտով, նոյնպէս, եւ առաւելապէս, լեզուով, քերականութեամբ, արտայայտութեան իր բազմադիմի եւ բազմազեղանակ զանազանութիւններով, առաջին կարգին վրայ կը գտնուի ԱՐԻԱԿԱՆ անունով ճանչցուած ցեղախումբին, որով եւ լեզուախումբին: Անունը — արիական—իրանեան —պահիկ մը մէկ կողմ թողլով, ներկայ իրականութեան լոյսով իրարու մօտեցնելով այդ լեզուական խումբին մէկ քանի նմոյշները, զոր օրինակ՝ հայերէնն ու գերմաներէնը, հին թէ նոր երկուքն ալ, անմիջապէս կը տեսնուին զանոնք իրարու կապող խնամութեան աստիճաններն ու մասերը, ըլլայ բառագիտական, ըլլայ համաձայնական գետնին վրայ: Շարադրութեան կարգը, մանաւանդ, խօսելու եւ գրելու տեսակէտով ալ, այնքան իրերամերձ հանգամանք մը կը ներկայացնէ, որ ստիպուած կ'ըլլաս մտածելու, թէ նախապատմական ծանօթ ժամանակներուն մէջ իբրեւ աղբարիկ քով քովի ապրած պէտք է ըլլանք ոչ միայն Սանսկրիտ — Զենտ հնականներուն, այլ եւ գերման կամ ինչ եւ իցէ անունով երբեք որակուած ցեղի մը հետ, որ ապահովաբար ծնունդ տուած է արդի Գերմանին, արդի գերմաներէնին: Մեզի՞ կ'իյնայ միթէ գերման բանասէրներուն կողմէ ապացուցուած այս ճշմարտութեան վրայ ճառել: Բայց, սա արդի կամ արդիական դժբախտ աշխարհին մէջ ամէն ինչ, որ մարդկային է, քաղաքականութեան ծուղակին մէջ ինկած է, քաղաքական պատրանքներուն եւ մոլորութիւններուն ստորադասուած են Արուեստ, Գիտութիւն, Լեզու եւ իմացականկարգի ո եւ է գաղափար,— իրականութիւն մը որմէ կարելի եղած էր խուսափիլ նոյնիսկ Միջնադարեան Շրջանին մէջ, շրջան մը՝ որ նորին մօտ յաճախ կրնայ փայլատակել իր առաւելութիւններով,— այս, քաղաքականութեան ներկայ կնճիռներուն մէջ դժուարաւ կրնայ իր օձիքը ազատել ո եւ է առողջ դատողութիւն, ուր մնաց բանասիրական տեսակէտ մը:

Չէ՞ որ անցեալները Վիէննայի մէկ հանրային պարտէզին մէջ քիչ մնաց ձերբակալուելով բանտ տարուէր հայ բարձրաստիճան հոգեւորական իշխանաւոր մը, Նայլեան Գերապայծառ, որուն կը թուի արտաքին շուքն ու պարթեւականութիւնը սեմական տիպարի պատրանքը տուեր է Նացի կարիճներուն: Բաւական վիճիլ, բացատրուիլ հարկ եղաւ արիականութեան վկայականը ճշդելու համար արիական գանկով եւ «արիախօս» անձնաւորութեան:

Խնդիրը սակայն ճշդումին վրայ չէ, այլ տեսակ մը անհոգութեան մասին, որով գերմանացի բանասէրներ չեն գար հրապարակ, իրենց հմտութեան ծանրութեամբ խորացնելու հասարակաց կարծիքին առջեւ հայ ցեղին ու լեզուին արիականութեան կէտերը: Ո եւ է գերման դիրքէ քանի մը գլուխ ընթերցում կը բաւէ, մեր կարգին, անխորճօրէն եւ անմասնագիտաբար, պարզելու համար, թէ տես, սիրելի եղբայր ի ցեղաբանութեան, այս երկու լեզուները համաձայնական կարգով — բառագիտականը թողլով իսկ — որքան կ'եղբայրակցին, ճահաբար եւ ճոխաբար: Տե՛ս, նկատի առ բարդ բառերուն ալոյցքը, ծղխնին, ինչպէս բոլոր նախադասութիւններուն կապերը անխախտօրէն զիրար կը բռնեն հաստատակամ շղթայումով մը, որ երկու լեզուներուն ալ փառքը եւ միանգամայն ոյժը կը ցուցադրէ: Բառերուն տեղափոխութիւնը, միեւնոյն հատուածի մէջ, կը մատնէ մինչեւ իսկ երկու ցեղերուն իմացական մերձաւորութիւնը, այնպէս որ Կէօթէի մը, Շիլլէրի մը բուն միտքը, հրաշքը դժուար թէ Հայէ մը աւելի գտնուի ուրիշ մը ըմբռնող նոյն կարգով՝ որով անոնք ընդելուզած են իրենց մարգարիտները:

Գերմանական աղբիւրներէ մեր քաղած ծանօթութիւններուն ի՞նչ պէտք ունին գերմանացի բանասէրները, հայուն արիականութիւնը քարոզելու, ոչ թէ միայն հասարակաց պարտէզներուն մէջ, այլեւ հին ու նոր գոթական տուներուն քիւերուն վրայէն:

Բայց, Արազ սիրելի, մեր աղաչը վերացական ճառերէ չեն ախորժիր, մտանանիչ ընենք քանի մը իրողութիւններ:

ՏԱՐԱԶ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Հոս եկած առաջին օրս իսկ զտայ սահկա, բացատրեց Մընթին: Արջերը ուր կը գտնուին ընդհանրապէս, ըսի եւ մէկը փափաքեցաւ անոնց գտնուած տեղը ցոյց տալ ինծի, եւ հոս բերաւ ըսելով թէ տասնի չափ արջեր կը բնակին այս կողմերը: Հետաքրքիր էի եւ չէի ուզեր հաւատալ որ տաս-տասներկու հատի չափ արջեր կրնային իրարու հետ բարեկամաբար ապրիլ: Այդ օրը կէսօրին ճամբայ ելանք եւ մինչեւ կէս գիշեր չկրցանք գագաթը հասնիլ: Ամենադժուար վերելքը որուն երբեք հանդիպած ըլլամ: Մենք մեզ հարիւր անգամ կորսնցուցինք: Յաջորդ օրը Գաղիկ համաձայնեցաւ պէտք եղած մարդիկը տալ ինծի աշխատելու համար: Հարիւր քսան գործաւոր առնելով սկսանք այս եւ միւս ճամբան բանալ: Շան պէս աշխատեցան: Հոս եկէք եւ նայեցէք:

— Գալով արջերուն, բռնեցի՞ք զանոնք, հարցուց Ֆրէտ:

— Անոնց ձայներն առինք եւ քանի մը հատը տեսանք, եւ անոնց հոտին հետեւելով ղղեակին պատը գտանք: Անկէց ի վեր դեռ արջ մը չեմ տեսած:

— Շը՛շշ, ըրաւ Գաղիկ եւ առջեւ անցնելով մեզ սկսաւ դէպի բլուրն առաջնորդել: Հոն բարձունքին վրայ պահակներ կան, որոնք իսկական Զէյթունցի են: Մարդը շուտ կը սպաննեն անոնք, ըսաւ:

Խոշոր ժայռի մը ստուերին մէջ նստանք. Գաղիկ հինգ-վեց անգամ սուլեց:

— Պատերազմի մասին խօսելէ ձանձրացած ըլլալու են, մրմնջեց Գաղիկ: Սակայն վեցերորդ կամ եօթներորդ անգամ սուլելուն՝ մէկը բարձր ձայնով պատասխանեց եւ շարունակեցինք մեր վերելքը: [illegible] տապալողները կա-լողացած էին ղղեակին մօտ գտնուած հին ճամբուն ուղղութեան հետեւիլ. մասեր կային որ կարծես դեռ նոր սալայատակուած էին: Վերջապէս ցից զառիվեր մը հասանք, որուն քարերը շաղախով փակցուած էին իրարու եւ քար մը անգամ չէր շարժած տեղէն. յետոյ անցանք կամարէ մը, մաքուր եւ հռոմէական ձեւով շինուած: Փայտաշէն մասը շատոնց փճացեր էր, բայց շաղախեայ մասերը գրեթէ անեղծ:

Արձագանգող կամարին տակէն անցնելով մտանք ստուերոտ բակի մը մէջ, ուր արեւը երկար ատենէ ի վեր չէր թափանցած, տաքցնելու համար անոր քարերը: Բակին մէջտեղը խոշոր քար մը ցցուած էր: Այս ղղեակը Խաչակիրներու կողմէ շինուած չէր. անոնք զայն պատրաստ գտած եւ հռոմէականին վրայ նորմանական յաւելումներ կատարած էին անտարակոյս:

Բակը լեցուած էր չոր խոտով, որ Գաղիկի զինուորները պատրաստած էին վրան պառկելու համար. հոս հոն ծառեր բուսած էին: Կենդանիներուն աղտեղութիւնը բակը զարշահոտութիւնով լեցուցած էր ժամանակին: Բայց այժմ նոր բոյրով եւ նոր ձայներով անցեալը կը վերակենդանանար: Ախոռներուն մէջ դարձեալ ձիեր կային:

Մընթին մեզ առաջնորդելով դէպի հինաւուրց կամարաձեւ մուտքը, մատնանիշ ըրաւ տեղ մը կամարին վրայ, որ տարիներու աղտէն դեռ նոր մաքրուած ու տաշուած էր: Այդ սպիտակ ու մաքրուած քարին վրայ փորագրուած էր՝ վահանի ձեւով, երկու նաւեր եւ երկու ցորենի խուրձեր, որոնց տակը հետեւեալ նշանաբանը՝ լատին լեզուով.— Փըր թէռռամ էթաքուամ (ընդ հող եւ ընդ ջուր): Որ ըսել կ'ուզէր թէ հին Մօնթիսիէները պատրաստ էին կատարելու իրենց պարտականութիւնը բնութեան այդ տարրերուն դէմ իսկ: Միեւնոյն նշանն ու վերտառութիւնը կար նաեւ Մընթիին մատնիին վրայ:

— Հոն վե՞րը ինչ կ'ըլլայ, հարցուց Ուիլ:

Ֆրէտ բարձրաձայն խնդաց:

— Զե՞ս կրնար գուշակել, ըսաւ: Քեզի չըսի՞ որ մարդը դէպի ետ՝ Խաչակիրներու օրերը կ'երթայ:

Բայց Մընթի այսպէս բացատրեց.

— Այդտեղ վերը քարէ հին յենարան մը կայ, որ ժամանակին դրօշի ձողին համար կը ծառայէր: Քանի մը հոգի հոն բարձրանալով, գործածելի վիճակի մը մէջ կը դնէին զայն:

— Եթէ բաւական խելացի ըլլայինք, քեզ անկէց կը կախէինք. այդպիսով Թրքական վայրագ բանակէ մը ազատուած կ'ըլլայիր:

— Շնորհակալ եմ Ֆրէտ. բայց կարծես տակաւին մեզի համար առանձնաշնորհումներ գոյութիւն ունին հոս: Ոչ մէկ թուրք կարող է զիս օրինաւոր կերպով դատել եւ կամ վայրկեան մը իսկ բանտարկել: Ես բրիտանական հիւպատոսին միայն պատասխանատու եմ:

— Այո՛, Թուրքերը շատ օրինապահ ժողովուրդ են, ծաղրեց Ֆրէտ:

— Բայց Թուրքերուն համար ծուղակ մը լարած ենք, ըսաւ Մընթին ժպտադէմ:

Ֆրէտ ուսերը ցնցեց: Մընթի մեզ առաջնորդեց դէպի քարէ սանդուխը, որուն աստիճանները զրահակիր մարդոց ոտքերուն տակ շատո՜նց մաշած էին:

Վերէն կը տեսնէինք դուրսի պատնէշները ուր Գաղիկին պահակները կը կանգնէին, լեռնային ցուրտ օդէն պաշտպանուած իրենց այծի մորթէ վերարկուներուն մէջ. անոնց գլխարկներն ալ այծի մորթէ շինուած էին:

Քարէ սանդուխէն վեր ելլելով—որուն բարձրիքը դեռ անաղարտ վիճակի մը մէջ էր— ընդարձակ սրահ մը մտանք, պատշաճ տախտակամածով եւ պատշգամով:

Մեր ներքեւէն կը զգայինք մայրիներուն բուրմունքը. հակառակ ձիւնին [illegible]: Մեր արմուկները պատշգամին յենած՝ դիտեցինք Պէյրութ Տաղի կողմերը եւ հովտին տեսարանը՝ լռութեամբ համակուած:

— Ի՞նչ կը զգաս, բարեկամ, հիմակ որ կանգնած ես այն պատնէշներուն վրայ, ուր ժամանակին նախահայրերդ կը թառէին:

— Քու կարծածէդ բոլորովին տարբեր բան մը կը զգամ, պատասխանեց Մընթի, առանց աջ կամ ձախ նայելու, այլ գլխահակ վիճակի մը մէջ:

— Ես գիտեմ թէ ինչ կը զգաս, յարեց Ուիլ: Պիտի ուզէիր որ հին ժամանակները գային դարձեալ:

(Շար.)

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ

Հրատարակութեան համար ստացած ենք հետեւեալ ազդը.—

«Գարեգին Նժդեհ, որ զանազան առիթներով կուսակցական մարմիններէ կողմէ ենթարկուած է կարգապահական պատիժներու, մինչեւ հրաժարեցում Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերէն, 1921 Սեպտեմբերին, որոշումովը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Գերագոյն Դատական Ատեանին (պատիժ մը, որ եօթէն ներուեցաւ իրեն 10րդ Ընդհ. Ժողովին կողմէ), Դաշնակցութեան վերջին 13րդ Ընդհ. Ժողովին որոշումով, իր հակակուսակցական եւ հակակարգապահական արարքներու համար, կ'արտաքսուի կուսակցութեան շարքերէն»:

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

ՀԱՅ ԼԵԳէՈՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Քանի տարիներ ետք՝ հայ լեգէոնականներու նախկին կռուողի հանդամանքը պաշտօնապէս ճանչցուած ըլլալով Ֆրանսայի պատերազմական նախարարութեան կողմէ, հետզհետէ կը ստանան նախկին կռուողի (combattant) քարթը եւ յոյս կը ներշնչուի, որ ասկէ զատ նաեւ պիտի ճանչցուին անոնց բանսիոն ստանալու, անդամահատութեան վիրաւորի կռուողի արգար իրաւունքները:

Մարսէյլի լեգէոնականներու մասնաճիւղը զինուորական իշխանութեան կողմէ որպէս հայկական ինքնուրոյն կազմակերպութիւն վաւերացուելէ ու անոնց կռուողի իրաւունքները ճանչցուելէ ետք՝ մենք այսօր զանոնք կը գտնենք հրապարակի վրայ պարտականութեան գլուխ, ֆրանսացի նախկին կռուողի հետ կողք կողքի:

Մարսէյլի մասնաճիւղի հայ լեգէոնականներու վաշտը քանի մը օրուան շրջանին իր մասնակցութիւնը բերաւ ֆրանսական հանդէս - տողանցք - զօրանցքներուն:

Նոյեմբեր 1ին մասնակցեցան ֆրանսացի զանազան հաստատներու պատկանող նախկին կռուողներուն (A. C.) կողքին, գերեզմաննոցի մէջ հողեհանգիստի տխուր արարողութեան:

Պաշտօնական այցելութենէ ու ճառերէն ետք մերոնք ալ իրենց զինակից ֆրանսացի ընկերներու հետ միասին ծաղկեպսակներ դրին անծանօթ զինուորի շիրմին վրայ:

Թափօրը պաշտօնական հուրը վառելով վերադարձաւ կառավարութեան կողմէ տրամադրուած օթօքարներով ու Քանապիէր պողոտան ճեղքելով անցաւ Ալէքսիս Բամպաթայի հրապարակը, ուր նախապատրաստուած կրակը հրահրեցին:

Նոյեմբեր 2ին արեւելեան ճակատին վրայ նահատակ զինուորներու յուշարձանին անոնք բերին իրենց մասնակցութիւնը:

Նոյեմբեր 5ի կէսօրէ ետք ժամը 2—7.30 Մարսէյլի հայ լեգէոնականներուն տրուեցաւ սրբազան հուրի պահակի պարտականութիւնը:

Նոյեմբեր 10ին Արեւելքէն (Թունուզ) բերուած կրակը Մարսէյլի նահանգապետէն Շարլի կայարանը ձեռքէ ձեռք փոխանցելու արարողութեան:

Նոյեմբեր 11ին զինադադարին զինուորական տողանցքին:

Նոյեմբեր 13ին Մարսէյլի հայ արիներու մասնակցութեամբ անծանօթ զինուորի գերեզմանին վրայ ծաղկեփունջ զետեղելու արարողութեան:

Նոյեմբեր 11ին «Նուվէլ Կալէրի» հրդեհի զոհերու յուղարկաւորութեան տխուր հանդէս տողանցք-զօրանցքին:

Նոյեմբեր 20ին Տարտանէլի ճակատամարտին ընկող ֆրանսացի զինուորներու յիշատակի տօնին:

Այս բոլորի մէջ հայ լեգէոնականները փայլեցան իրենց կարգապահութեամբ եւ պատիւ բերին հայ ժողովուրդին:

Ն. Մ. ԿԼԱՃԵՑԻ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 20, կիրակի օր, Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպոլի առաջին խումբը՝ մեր զոյգ նահանգներուն Տրոմ - Արտէշի ամէնէն զօրաւոր խումբին՝ Վալանս Սբորթիֆի հրաւէրով Վալանս հասան, չարաթ երեկոյեան ժամը 6.30ին:

Վալանսի «Զոմ մարզականի» վարչութիւնը՝ ինչպէս միշտ այս անգամ ալ, գեղեցիկ գաղափարը ունեցաւ, ի պատիւ Մարսէյլի մարզիկներուն կազմակերպել թէյասեղան մը, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ:

Սրահը լեցուն էր մարզիկներով եւ մարզասէրներով, ներկայ էին նոյնպէս Վալանս սբորթիֆի նախագահ Mr. Samon, որ իր հակիրճ ճառով շեշտեց մարմնակրթանքի անհրաժեշտութիւնը եւ գոհունակութիւն յայտնեց, թէ այս մրցումով հայ եւ ֆրանսական խումբերուն մէջ կը ստեղծուի մարզական ուժեղ կապ մը, որուն պահպանման եւ յարատեւման համար խոստացաւ իր աջակցութիւնը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի նախագահ՝ Պ. Տաճատ Խաչիկեան՝ նոյնպէս հակիրճ պատասխանեց Պ. Սամօնին, յայտնելով նոյն կապի անհրաժեշտութիւնը, խոստացաւ վաղուան մրցումին ըլլալ կարգապահ ու պատուաւոր դուրս գալ դաշտէն:

Օրուան զամատան՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խմբապետ, Պ. Վարդգէս Մըճոյեան, նոյնպէս ֆրանսերէն, շնորհակալութիւն յայտնեց իրենց եղած պատուին ու հիւրասիրութեան համար:

Բոլորն ալ իրենց կարգին՝ Մարսէյլէն թէ Վալանսէն, ըրին արտասանութիւն, երգ, կատակերգութիւն եւայլն:

Հաճելի էր, Հայաստանէն՝ որդւոյն էլ մօր գրած եւ արտասահմանէն՝ մօր որդւոյն պատասխանած նամակի ընթերցանութեան ունկնդրութիւնը:

Վալանսի Զոմ մարզականի կողմէ, ուրախութեան եւ ողջոյնի խօսք ըրաւ ընկեր Պետրոս Խաչերեան, բացատրելով իրենց խումբի ունեցած յաջողութիւնները, եւ կրած դժուարութիւնները:

Նոյնը ըրաւ ընկեր Քիւփէլեան, իրենց խումբի նկատմամբ, աւելցնելով որ «Մարսէյլի մէջ կան մօտ 60 օտար խումբեր, որոնք լայն կերպով կը քաջալերուին իրենց գաղութներէն եւ կը մատակարարուին իրենց հիւպատոսներէն՝ եւ բոլորն ալ խաղաղ ու համերաշխ են իրարու հետ: Իսկ մեր 30 հազարի հասնող գաղութին մէջ ամէն օր կը ծնին նոր խումբեր եւ բոլորն ալ իրարու դէմ են եւ իրար կը խաչաձեւեն: Միւս կողմէ՝ մեր գաղութը Հ. Մ. Ը. Մ.էն յաղթութիւն միայն կը սպասէ, առնն եղեր է որ մեր միութիւնը 7 խումբով դաշտ է ելեր, եւ ատոնց նիւթական մատակարարութիւնը ստանձներ է միայն Հ. Մ. Ը. Մ.ը իսկ ժողովուրդը միշտ կը մնայ անտարբեր»:

Մրցումէն վերջ, որ արդէն տեղեկագրուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, ի պատիւ հայ մարզիկներուն Վալանս սբորթիֆը տուաւ զինեսեղան մը, ուր նոյնպէս ջատագովուեցաւ երկու խումբերու միջեւ ստեղծուած մարզական կապի ամրապնդումը, ինչպէս նաեւ հայ եւ ֆրանսական բարեկամութիւնը:

Այս առթիւ Մարսէյլի մեր տղաքը նուիրեցին իրենց մարզական ձողը տեղական խումբին, իսկ վերջիններս խոստացան իրենց դրօշը ղրկել Մարսէյլ իբրեւ փոխադարձ յիշատակ:

Շ. ՍԵՒԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՐԻԱ

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Անցած հոկտեմբեր ամսու 26ին Հալէպի մէջ բացուեցաւ Սուրիոյ, Լիբանանի, Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի հայ բողոքականաց եկեղեցիներուն տարեկան համաժողովը եւ վերջացաւ նոյեմբեր 2ին, սպառելով օրակարգի բոլոր խնդիրները:

Կը մասնակցէին 23 եկեղեցիներէն 50 ներկայացուցիչներ, 13ը վերապատուելի, 22ը պատուելի ու քարոզիչ եւ մնացածները աշխարհական նուիրակներ:

Ժողովներուն նախագահած է Վեր. Սիսակ Մանուկեան, իսկ ատենադպրութիւնը վարած Վեր. Կէօքկէօզեան:

ՊԱԼՔԱՆ

ՔԷՄԱՆՃԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

«Արազ», 6 նոյեմբեր կը գրէ.—

Քեմանչէի ծանօթ վարպետը, Ռուբէն, որ Ռումանիայէն բաժնուելէ յետոյ տասնեակ մը տարիներէ ի վեր կը շրջի զանազան հայ գաղութներ՝ իր ճարտին հմայքը պատգնելով ամէն տեղ, Քոնսթանցա հասաւ, առեն մը մնալու համար Ռումանիա եւ նուագահանդէսներու շարք մը տալու համար հոս իր տիկնոջ հետ մէկտեղ, որ դաշնակահար է:

Ինչպէս գրած ենք առիթէ առիթ, Ռուբէն յաջորդաբար այցելեց Սուրիա, Իրաք, Իրան, Ճափոն, Չինաստան, Եգիպտոս, Անգլիա, Ֆրանսա, Ցունաստան, Պուլկարիա, եւայլն, ամէն տեղ հետաքրքրութիւն ստեղծելով իր արուեստին ու նուագարանին շուրջ, բայց մանաւանդ պանդուխտ հոգիներու մէջ արծարծելով հայրենի կարօտը:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԽՕՍԵՑԷՔ

Մեր թաղը բնակող հիւանդ եւ աղքատ յոյն կնոջ մը օգնութեան համար, որ Պոլսէն ինձ ծանօթ է, կիրակի օր դիմեցի բարեկեցիկ երկու յոյն ընտանիքներու՝ ըստ հիւանդին ցուցմունքին: Լաւ ընդունեցին զիս, յունարէն խօսիլս ալ օգտակար եղաւ ընդունելութեան, որոշ խոստումներ տուին հիւանդ յոյն կնոջմով զբաղելու համար:

Աղնուաբար զիս հիւրանոց հրաւիրեցին այր եւ կին, որոնք քսան տարի առաջ Պոլսէն գալով Փարիզ հաստատուած են: Նոյն միջոցին իրենց երեք զաւակներն ալ հիւրանոց մտան, մին մանչ, երկուքը աղջիկ, երեքն ալ դպրոցական, սկսան յունարէն խօսիլ, ինչպէս իրենց ծնողքը, առանց բառ մը ֆրանսերէն խառնելու:

Մեր խօսակցութեան միջոցին հարցուցի՝ հարկաւ ֆրանսերէն ալ լաւ գիտեն:— Անշուշտ, ըսաւ մայրը, մեծ աղջիկս վարժարանի մէջ առաջիններէն է եւ բաւական ալ անգլերէն գիտէ: Մեր բնակարանը մեզ համար պզտիկ հայրենիք է, տան մէջ արգիլած ենք յունարէնէ զատ ուրիշ լեզու խօսիլ, որ չմոռնան իրենց մայրենի լեզուն, եւ յիշեն թէ հին ազգի մը բեկորներն են եւ յոյն պիտի մնան միշտ:

Անկեղծաբար շնորհաւորեցի զիրենք, ըսելով որ երանի թէ ամէն ոք ձեզ նման խորհի եւ չարժի:

— Այո, պարոն, պատասխանեց ան, այս շէնքի երրորդ յարկը բնակող յոյն ընտանիքի մէջ ես նոյնը պիտի տեսնէք: Անոնք ալ մեզ նման Պոլսէն գաղթած եւ Փարիզ հաստատուած են:

Այժմ կը ցաւիմ ըսելու, որ, մեր երկրորդ յարկը բնակող հայ ընտանիք մը կայ, առեւտրական եւ շատ ազնիւ մարդիկ, նմանապէս Պոլսեցի, բայց իրենց տան մէջ երբեք հայերէն չեն խօսիր, միայն ֆրանսերէնը կը տիրապետէ հոն:

Ես Սամաթիա ծնած ըլլալով քիչ մը հայերէն սորված եմ, օր մը մեր դրան առջեւ պատահելով պզտիկներուն՝ անոնց հետ քանի մը բառ հայերէն խօսեցայ, գիտէ՞ք ինչ պատասխանեցին, —մօնսիէօ, ձեր խօսած լեզուն չենք հասկնար, ֆրանսերէն խօսեցէք: Այդ միջոցին մայրը վրայ գալով,— այո, պարոն հայերէն չեն գիտեր մեր պզտիկները, Ֆրանսա ապրելով արդէն պէտք ալ չունին, ըսաւ:

Զարմանալով հեռացայ: Մենք Յոյներս շատ նախանձախնդիր ենք մեր հնաւանդ լեզուին, կը փափաքինք միշտ վառ պահել զայն: Թէեւ ձեր լեզուն ալ ձեզ համար նուիրական ըլլալու է, բայց ցաւալի է որ ձեզմէ շատերուն համար կ'օտարանայ, միեւնոյն բանը ուրիշ հայ ընտանիքներու մօտ ալ դժբախտաբար կը տեսնեմ, իմ ծանօթներէս հայերու մօտ:

Թերթիդ ընթերցող Արեգցի

ՍԱՆՃԱՔԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԱՆԴԱՄԸ

«Հաթայ» (18 նոյեմբեր) թերթէն կը տեղեկանանք, թէ 3 հոգիէ բաղկացած երեսփոխանական պատուիրակութիւն մը մեկնած է Ենկիւրի, մասնակցելու համար Աթաթիւրքի յուղարկաւորութեան:

Այս անգամ երեսփոխան Պ. Յակոբ Ջավխտեանը մասնակցած է այդ պատուիրակութեան Հայերու կողմէ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆԸ

«Արմենիա» (Հոկտ. 25).—

— «Աշխարհը մեզ կոխկրտեց, ու մենք աշխարհը ոտքի տակ տուինք: Այսօր այլեւս ցամաքամաս մը չկայ, ուր հայկական խլեակներ չապրին:

Դուրս եկանք մեր երկրէն եւ ոչինչ չկրցանք վերցնել մեզ հետ. ո՛չ արծաթ, ո՛չ ոսկի եւ ո՛չ ալ ուրէ բան, որ նիւթին կը պատկանի:

Սակայն մեզ հետ բերինք մեր վարք ու բարքը, մեր նիստ ու կացը, մեր սովորութիւնները եւ հարուստ յուշերը մեր մօտիկ անցեալէն:

Ափ մը հող չկրցինք վերցնել մեզ հետ մեր սրբազան հողէն, բայց ունեցանք այնքան հեռուներ փոխադրելու մեր մամուլը, գիրն ու գրականութիւնը, որ մեր հոգեւոր հարուստ ժառանգութիւնն է մեր իմաստուն պապերէն մնացած:

Մահկանացու թուրքը անկարող եղաւ սպաննել մեր անմահութիւնը— մշակոյթը:

Ա՛ն ինչ որ գրաւոր էր, մնաց ու կը մնայ, ճոխանալով եւ բազմապատկուելով:

Սակայն, ա՛ն ինչ որ անգիր էր, կարելի է ըսել թէ կորստեան մատնուած է:

Խօսքը մեր բանահիւսութեան մասին է: Հարուստ ժառանգութիւն մը, որ ամէն ժողովուրդ ունեցած է եւ պիտի ունենայ: Մենք մեր կարգին ունեցած ենք եւ պիտի շարունակենք ունենալ:

Մշակոյթի ճիւղերէ ամէնէն հին եւ ամէնէն տարիքոտն է բանահիւսութիւնը: Ան մարդու տարիքն ունի եւ անոր չափ ծեր է ու պատկառելի:

Անյիշելի ժամանակներէ ի վեր գոյութիւն ունի, եւ իր մէջ կը պարունակէ ժողովուրդի մը ամբողջ հոգեկան կեանքը իր բոլոր երեւէջներով:

Ժողովուրդը ինքն է անոր հեղինակը: Ու չկայ ժողովուրդ մը, որ չունենայ այս անգիր - գրութիւնը:

Ան յղկուած ու կոկուած է ժողովուրդի մը դարաւոր փորձերով, տուայտանքներով, խնդութեան եւ տրխութեան այլազան երանգներով, աշխատանքի ու ձանձրոյթի պահերով, ազատութեան կամ ստրկութեան շեշտով, սիրոյ, ատելութեան, վրէժառութեան, անձնազոհութեան եւ դիւցազնութեան ինքնատպութեամբ: Մէկ խօսքով նախնական ժողովուրդներէն եւ ցեղերէն սկսած մինչեւ ժամանակակից քաղաքակիրթ ազգերը ունեցած են եւ ունին իրենց բանահիւսութիւնը, որ պարզ, զմայլելի հայելի մըն է իրենց ներքնաշխարհը ցոլացնելու համար:

Բանահիւսութիւնը կեանքի հետ կ'ընթանայ, ու ցոյց կուտայ որոշ ժամանակի եւ դարաշրջանի հոգերանութիւնը, կենցաղը եւ հակումները:

Այս իսկ պատճառով գրականութեան չափ եւ անկէ աւելի արժէքաւոր է, եւ ինչո՛ւ արժէքաւոր ու հարուստ չըլլայ, երբ ան ստեղծագործութիւնն է հաւաքականութեան:

Հին ժողովուրդ ենք. հնադոյններէն է նաեւ մեր բանահիւսութիւնը:

Երբ դեռ կ'ապրէինք հայրենի հողին վրայ, փոքրաթիւ ընտրեալները, ինչպէս Երուանդ Լալայեան, գրական-գիտական խումբերու գլուխն անցած, կ'արշաւէին դէպի «երկիր»ը, կորուստէն փրկելու մեր ժողովրդական երգերը, տաղերը, առակներն ու հէքեաթները, որոնց մէջ մեր ժողովուրդը կը խօսէր դարերու խորերէն:

Այսօր այդ հնարաւորութիւնները նուազ են, ու մտածող ալ չկայ մեր մշակութային այս անգին գանձը թուղթի քաշելու:

Հին սերունդը, որ իր հետ բերած է այս հարստութիւնը, կ'անհետանայ՝ իր հետ գերեզման տանելով այն ամէնը ինչ որ գիտէր իր նախորդներէն: Նոր սերունդի բերանացի փոխանցելը աւելի քան անհրապոյր է, որովհետեւ նորի եւ հինի միջեւ ըմբռնումի, հասկացողութեան եւ հետաքրքրութեան անջրպետ մը կայ:

Եւ այսպէս, տարագրութեան մէջ, կը կորչի այն, ինչ որ անկորնչելի եւ փոխանցելի էր բնաշխարհին մէջ:

Որքան ալ աննպաստ ըլլան մեր պայմանները, այնուամենայնիւ կարելի է հաւաքել մեր բանահիւսութեան նշխարները, որոնք առաջնը պիտի կազմեն մեր նորագոյն գրականութեան:

Ջանասէր ու արժանաւոր ուսուցիչներ ունէինք, որոնք համբերութեամբ կը լսէին ամէն գաւառէ, աւանէ ու գիւղէ հաւաքած իրենց աշակերտները եւ նոյնութեամբ եւ տեղական բարբառով կ'արձանագրէին մեր պատմածները:

Մեր ուսուցիչները չէ՞ն կրնար այս ձեւով օգտակար ըլլալ, կորուստէ փրկելու համար մեր այս անգիր ժառանգութիւնը:

Անկասկած կրնան: Միայն թէ պէտք է հասկնան թէ որքան մեծ եւ գնահատելի է իրենց մատուցած ծառայութիւնը:

Շատ աւելի նախընտրելի է, որ մեր ուսուցիչները քանի մը պատմութիւններ, առածներ եւ հէքեաթներ թուղթի քաշեն հիներէն կամ նորերէն, քան թէ ամիսներով եւ տարիներով արտասանութիւն եւ գերասանութիւն սորվեցնեն մեր փոքրիկներուն:

Ահա գրական եւ գիտական աշխատութիւն մը, որ առիթ եւ ժամանակ ունին կատարելու մեր կրթական մշակները, որմէ երբեք պիտի չտուժէ իրենց աշխատանքը, ընդհակառակը, սերտ կապ մը կը ստեղծուի իրենց եւ աշակերտներու միջեւ, դիւրացնելով եւ աւելի հետաքրքրական դարձնելով իրենց գործը:

Ահա՛ ասպարէզ մը՝ մեր մշակոյթին անէ կերպ ծառայելու համար:

ԼՈՒԾՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Սուրիական կառավարութիւնը մասնաւոր հրամանագրով մը լուծած է, ուրիշ շատ մը միութիւններու կարգին, տեղւոյն Հ. Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը եւ Հ. Մ. Ը. Մ. մարզական միութիւնը: Այս միութիւնները լուծուած են, որովհետեւ «իրենց արտօնագրին մէջ նշանակուած նպատակներէն տարբեր եւ մութ նպատակներ հետապնդած են», կը գրէ Պէյրութի «Զարթօնք» օրաթերթը:

Օր. ԼՈՒԻԶ ՄԵԼԷՔԵԱՆ

եւ

Պ. ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՅԸՆՏԸՐԵԱՆ

Նշանուած

Տիրոյթ 5 Նոյեմբեր, 1938

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ...

ԿՈԶՈՒՈՐՆԵՐԸ

Դժուար է կեանքը առաւելապէս գիւղին մէջ քաղաքներու կշտացած բնակիչներուն համար. բայց ով որ նոր ակօսներ չի բանար, կորսուած է անոր հայրենիքը: Ամէն տեղ նոյնն է, կամ գտութեան շղթան պէտք է կրէք հու հնազանդ— գիտութեա՛ն, իր բոլոր արդիական կամ հին ձեւով— կամ պէտք է գիտնալ զոհաբերել:

Հէ՜յ գիւղականներ, օտարութեան մէջ նոր գիւղեր հիմնող քաջ մարդիկ, ինչ շուտ մոռցաք ձեր պատմութիւնը: Բայց ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, պատմութիւնը չի փոխուիր, ան առանձին կ'ապրի եւ մենք դարերու մէջէն հագիւ կրնանք տող մը աւելցնել վրձնելի:

Տեսէք եւ դատեցէք: Երբ ես գիւղ կ'ըսեմ՝ կրնանք միասին հայրենիք ըսել: Մեր այսօրուան գեղական աղջկան մը նմանող աշխարհացոյցով Աբարատեան հայրենիքը նման է մեր գիւղին իր հողերով ու ցաւերով: Այսօրուան քառսէն առաջ, երկրին տէրերը ապաւինելով կեղծ սահմանադրութեան ըսին թօթուելով.

— ... Մեր սահմաններէն ներս մերն են, ու դէթ Արագածի ծաղիկները մեզ միայն պէտք է սնուցանեն, մենք անոնց արիւնով ջրած ենք ու ամէն արմատի տակ գանձ մը կայ.

Ուրիշ մը մրմնջեց.

— Այո՛, նոյնիսկ մեր արտերը քարոտ ու նեղ են:

Անոնց այս մրմունջը ժառանգ մնաց ոդջերուն. որովհետեւ մանգաղը հընձեց անոնց ըմբոստ գլուխները, ու Մուղտեսիխական սնանկ իմաստութիւնը նահանջեց, քացախախառն ապուրը ծծելով պոռաց.

— Թող բացուին Արագածի քղանցքները կիսավայրենիներու առաջ ու «եղբայրական» կոչւորները նորէն արգատ ըլլան վայելելու եւ աւերելու:

Ահա Խ. Հայաստանի հրդեհին բոցերէն մէկուն դաղանիքը: Հայաստան աշխարհի նորագոյն վարիչներէն ոմանք զոհ գացին ի միջի այլոց այս անլուծելի հարցին: Մուղտուսին՝ իր գլուխը ուղեց փրկել ազատ յայտարարելով վայրենի կոչւորներու արշաւանքը երկրի կուրծքին վրայ:

Մինչ ժամանակաւոր թաթար վարիչներէն մին (ինչ հեղնութիւն) հայ ոմնագիրներուն փաշայի մը պէս կըսէր.

— Տուները պէտք է չինէք այնպէս որ խոշոր պատուհաններ ունենան ու պատշգամներ, գիտէք որ բնակիչները կը նեղուին ու ամառը դուրսը կը քնանան:

Անդին Ղարաբաղի ուշացած հերոսը թաթար գնդակով կ'իյնար արիւնոտ մրմունջ մը իր շրթներուն.

— Այս բարձունքները մեր երկրին պատուհաններն ու պատշգամներն են, հնացէ՛ք, նեղ են մեր սահմանները:

Խաւարակուռ վարագոյրին ետեւէն այս ճաճանչները հազիւ մեզի կը հասնին, երբ արդէն աներես «պանտաները» երկրին սահմանները կ'ասպատակեն:

. . . .

Ես ելա ծչեմ թափառելու լեռներն ու անոնց նման մտքերու մէջ: Մայրս այսօր ինձ կանչեց ու ըսաւ.

— Երազներդ խորտակուեցա՞ն, տղաս, բաւական է լաս մեկնող հօրդ համար. ձի հեծիր ու գնա արտերը, խօսելու հօրդ ցանքերուն հետ, տե՛ս, ժամանա՞կն է երթալ հնձելու:

Ես մօրս գերին եմ, հլու, սորուկ: Ես սիրով պիտի բանայի կուրծքիս խոր վէրքերը անոր առջեւ, եթէ ձեռքին խարազան ալ ունենար, ու եթէ ան ինծի ըսէր.

— Փետտէ բոլոր վարուններդ ու գնա հօրդ գերեզմանին վրայ ցանելու. ես պիտի չսպասէի իր զղջման:

Ատոր համար հոս գալէ առաջ ճամբայ ինկայ գլխիկոր. ձիս ինծի հետ լացաւ իր տիրոջ համար, որ այլեւս չկայ: Անոր գերեզմանին քովէն պիտի անցնէի ու գոգերով մանիշակը ծածկեց առուակին մօտ հանգչող հօրս հոկայ հասակը:

— Լեզկինեց Միհրա՛ն, Լեզկինեց Միհրան, հօրդ ըսէ, թող վեր ելլէ հեռաւոր ձորերէն, չի լմնցա՞ն դեռ իր մարմարէ կուռքերը: Ըսելիք ունիմ իրեն. պէտք է ջնջէ «ասա հանդչի»ն եւ գրէ... «Ցարեւ՛ ա»:

Ո՞վ դրաւ այս օրէնքը, ես հայրս կ'ուզեմ տեսնել միշտ, ինչ կերպարանքով ալ ըլլայ: Ո՞վ պահեց զայն հողին տակ, վստահ եմ որ ան զիս հողէն շատ կը սիրէր, իր վերջին համբոյրը ձախ այտիս ու ճակտիս վրայ միշտ կը ըղձամ, մինչ ան չկայ այլեւս. միթէ կարելի՞ է:

— Գնա՛, տղաս, գնա՛— ըսաւ վերջին անգամ— երկար է ուսմունքի ճամբան, ո՛ւր էր թէ ողջ մնայի ու զքեզ ետ չդառնայիր: Ու ես ահա անվերադարձ նահանջով եկեր եմ իր հողակոյտին վրայ ու մայրս զիս կը վարժեցնէ իր եկած ճամբու հետքերով:

— Սպասէ, հա՛յր, ես շատ ըսելիք ունիմ քեզի, նախ երթամ լուր մը բերեմ քու ցանած արտերէն: Ու ահա եկած հասած եմ հոս:

Մեր գիւղին արտերը կը զանազանուին իրարմէ իրենց ծաղիկներով: Անոնք առանց ծաղկի չեն արգասաւորուիր. ու ցանքը կը բեղնաւորի հրապոյրով մը, որ կ'արթննայ մեր թոնրի հացերուն եւ մեր երեսներուն վրայ: Մեր արտերը գոյնզգոյն մետաքս թաշկինակներու կը նմանին ու անոնց մէջ խնդացող հարսնուկներէն հրապուրուած, թումբերուն վրայ կակաչները պար են բռներ փիննաներու (սուտ վարդ— pivoine) կոկոններուն հետ: Մեր արտերը մեր կեանքն են Անահիտի շունչով օծուած: Ոսպ ու քուշնայ, սիսեռ ու գարի, ցորեն ու վարսակ, վուշ ու հաճարի արտերը կը զանազանուին իրենց գոյներով այլազան: Երակ երակ ջուրեր կը պղպղան հեռուէն, ու երամ երամ թռչուններ վստահօրէն բոյն կը դնեն անոնց շուրջը: Ամէն մէկ արտ իր պատմութիւնը ունի: Սա մէկին տէրը դարերէ ի վեր օտար երկիր պանդուխտ գացեր է. իր պարթեւ հասակով բեռ կրելու, կամ ծառայելու հրեայի մը կամ տաճիկի մը «խօնախ»ին մէջ, մինչեւ իսկ իր կեղի երգերով քնացնելու համար անոնց լակոտները, մրկելով իր նոր հարսի կարօտով, մինչ հանըմները անոր տեսքէն կը գիջանան: Ոչ ոք կը հասկնայ զինքը հոն, ու ան իր կեանքի գարունները կը փոխէ սեւ դրամներու հետ, որպէսզի վերադարձէն առաջ իր նեղ արտը լայննայ:

Սա միւսին տղան հարսնիք ունի այս տարի, եթէ ցորենը առատ հունձք տայ սակայն:

Հունա ուրիշ մը այրի կնոջ մը արտն է, մէջը լեցուն հարսնուկներով, դեղականները դահուլ զուռնայով վարեր ցաներ են, դաներ կարմրցնելով թումբի կրակին մէջ ու դեռ մոխիրէն տարուշանի հոտ կուգայ:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

Իտալական պահանջները Ափրիկէի եւ Միջերկրականի վրայ

Ֆրանսական մամուլը, թէեւ շատ զուսպ, սխնակներ կը նըւիրէ այն ցոյցերուն, որոնք կատարուեցան Հռոմի մէջ՝ պահանջելով Թունուզը, Քորսիքան եւ Նիսը: Փարիզի թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի, բարձրացած տեսնելով իր հեղինակութիւնը Միւնիխէն վերջ, այժմ կ'աշխատի հրահրել հին ցանկութիւններ, նոր հողեր ստանալու համար Միջերկրականի եւ Ափրիկէի մէջ:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, Ժորժ Պոնէ, իր դեսպանին միջոցաւ բողոքեց իտալական կառավարութեան մօտ, կատարուած ցոյցերուն մասին:

Անգլիոյ օդային նախարարը Փարիզ եկաւ

Անգլիոյ օդային նախարարը, Սըր Քինկսլի Վուտ, օդանաւով Փարիզ հասաւ երէկ, ուրբաթ, կէսօրէ վերջ եւ այս երեկոյ կը վերադառնայ Լոնտոն, խորհրդակցութիւններ կատարելէ վերջ ֆրանսական եւ անգլիական սպայակոյտներու գործակցութեան մասին: Իրեն կ'ընկերանան օդային սպայակոյտի երեք անդամներ:

Բրիտանական խորհրդարանին մէջ հարցումներ եղան այս այցելութեան մասին: Ցանուն կառավարութեան պատասխանուեցաւ թէ ոչ մէկ նոր համաձայնութիւն պիտի կնքուի, ոչ զինուորական, ոչ ալ ճարտարարուեստական:

Սըր Ք. Վուտ այս առաւօտ այցելեց Իսփանօ-Սուիզա գործարանը եւ օդանաւային սալոնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ, հակահրէական ցոյցերու ժամանակ, զեղծում կատարած եւ Հրեաներու հարստութիւնը խլրացուցած են 12 նացի ղեկավարներ, որոնք վտարուեցան կուսակցութենէն եւ պիտի ղրկուին կեդրոնացման ճամբարները:

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ կառավարութիւնը որոշեց, իբրեւ օժանդակութիւն բրիտանական կառավարութեան ձեռնարկներուն, ընդունիլ 15,000 Հրեաներ յառաջիկայ երեք տարիներու ընթացքին:

ԺԷՐՈՄ ԹԱՐՕ անդամ ընտրուեցաւ ֆրանսական Ակադեմիային, գրաւելով Ժոզէֆ Պէտիէի աթոռը: Ժէրոմ Թարօ ունի գրագէտ եղբայր մըն ալ, Ժան, որու հետ միասնաբար մշակած ու ստորագրած են բազմաթիւ վէպեր: Շատ ճամբորդած են եւ մասնաւորաբար նկարագրած են հրէական բարքերը: Վերջերս Ալեքսանտրէթի Սանճաքին ճակատագրին մասին խօսելով, պատմեցին թրքական խժդժութիւնները եւ ահազանգ հնչեցուցին ֆրանսական մամուլին մէջ:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ բնակչութիւնը, որ համաձայն վերջին վիճակագրութեանց, կը հասնի 130 միլիոնի, ունի 37 միլիոն 666,666 ձայնասփիւռ գործիք, — ուրեմն 1000 բնակիչի կ'իյնայ 290 ձայնասփիւռ: Այս հաշիւով, Ամերիկացիները աւելի շատ ձայնասփիւռ ունին քան Գերմանիա, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռուսիա միասնաբար: Այս բաղդատութիւնը աւելի մեծ չափով ճիշդ է ինքնաշարժներու համար: Արդարեւ աշխարհիս բոլոր ինքնաշարժներուն չորսէն մէկը կը պատկանի Ամերիկացիներուն:

ՓՕԼ ՌԷՆՕ, ճառ մը խօսելով Ամերիկեան Ակումբին մէջ, պաշտպանեց իր ելմտական ծրագիրը, եւ այս առթիւ ըսաւ թէ հակառակ կարգ մը դժուարութիւններու՝ ելմտական նոր քաղաքականութիւնը իր պտուղը պիտի տայ ժամանակի ընթացքին: Եւ յայտարարեց թէ պիտի պաշտպանէ ֆրանքը, որպէսզի ժողովուրդը ֆրանսական դրամը չգործածէ օտար դրամ գնելու, պիտի ընդդիմանայ նաեւ նոր թղթադրամ հանելու քաղաքականութեան, զոր անուանեց երկրին «թիւ 1 թշնամի»ն:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ուքրանական թերթերը դժգոհութիւն կը յայտնեն լեհ-սովետական համաձայնագրին դէմ, առարկելով թէ այդ համաձայնութիւնը պիտի ծառայէ իբրեւ խոչընդոտ գերման յառաջխաղացման դէպի արեւելք, արգելք հանդիսանալով նոյնպէս Ուքրանիոյ միութեան եւ անջատման: Ուքրանական մամուլը կը ջատագովէ անկախ Ուքրանիոյ ստեղծումը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Սինէմեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Զէյթեկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Զամիչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մարգարեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Պիւզիւճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Ինճուճեան (Փարիզ) կը ծանուցանեն թէ վաղը, կիրակի, 4 Դեկտ. Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, պատարագէն վերջ, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ, հանգուցեալ ՍԵԲՈՆ ՍԻՆԷՄԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Հ. Կ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, կիրակի ժամը 3.30ին

Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ՓՐՈՖ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւնները»

Մուտք 6 ֆր.:

Կառ. չիւ նոռէն շոգեկառք Անկէնի համար ժամը 3ին, 3.30ին:

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաուըրտ Գարակէօզեան Հօմի նախկին Սանուց միութեան կողմէ: 11 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 րիւ Պօսիւէ, մէթրօ՝ Փուասօնիէր եւ Կատւ Նօր: Օրէքէսթր՝ ճազ-թանկօ:

Մուտք՝ 7 ֆրանք

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. ժողովը 3 Դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին Ընկ. Արապեաններու բնակարանը: Օրակարգ՝ զեկուցում Շրջանային ժողովի: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջանային Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 3 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը 3 դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին իր Ակումբին մէջ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

«Քեռի» խումբի ժողովը կիրակի (4 դեկտեմբեր) կէսօրէ ետք, ժամը 3ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

«Համազասպ» խումբի ժողովը չարաթ (3 դեկտեմբեր) երեկոյ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

«Թաթուլ» խումբի ժողովը չարաթ (3 դեկտեմբեր) երեկոյ, ժամը 8ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Route d'Orleans, Cachan

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Տիկ. ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (երգ), Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ, Պ. ՄՍՋՔԱՆԵԱՆ (ջութակ) ընկերակցութեամբ Օր. ԱՇԽԷՆ ՋՐՈՒԱՆԴԵԱՆԻ (դաշնակ), ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (արտասանութիւն):

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — Բոր թ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս 88 եւ իջնել Սիթէ Ժառտէն կամ մէթրօ Պանեօ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ (ՄԱՐՍԷՅԼ) «ՎՌԱՄԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՏԵՂՒՈՅՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Պառ Էնթէրնասիոնալի սրահին մէջ

կը Նախագահէ Ընկ. Ա. ԱՐՄԱՂԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ ԸՆԿԵՐ Մ. ՎԱՐԺԵԱՆ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին: Մուտքը ազատ է:

Հրապարակային դասախօսութիւն

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սալ տը Նոաի մէջ,

81 Rue de Paris—

Կը խօսի Տիկին ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ:

Տեղի պիտի ունենան երգ, արտասանութիւն, եւն.: Ծախսերու համար 0.95:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱԼԱԹԻՈՅ Կրթասիրաց Ընկերութեան Մարսէյլի երկսեռ մասնաճիւղի Ընդհ. Անդամական ժողովը 4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Bar Sextices սրճարանի ժողովասրահը 22 Rue d'Aix, Մարսէյլ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը կարեւոր է: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը 3 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ կնքահայրս Օննիկ Մաթոսեան, Մալաթիոյ վերի թաղէն: 1923ին կը գտնուէր Գավալա (Յունաստան): Անկէց մեկնած է Հարաւային Ամերիկա: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել K. Deguirmendjianի, 15 rue de la Plaine, St. Martin d'Hérès, Grenoble, Isère, (France):

ՍԻՆԷՄԱ «LE FOYER»Ի ՄԷՋ

90 Rue d'Aubagne— Մարսէյլ 4 Դեկտեմբեր, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ - ԵՐԵԿՈՅԹ

նոր ժամանած ԵՐԳԻՉ-ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ Տէր եւ Տիկին ՀԱՅԿ-ԱՐԾԻՒԻ:

Նոր երգեր, երգախառն պատկեր:

Գիներ՝ 10, 7 եւ 5 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտնենք Վիէնի Տարօնի Նահանգային Միութեան, Հ. Կ. եւ Մարտ. Միութեան, Մալաթիոյ Կրթասիրաց Ընկերութեան, ազգականներու եւ բարեկամներու եւ ամէն անոնց որոնք ծաղկեպսակով կամ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր մօր եւ զոքանչին՝ ԵՒԱ ՔԱՆՁԻԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Մ. Հ. Կարապետօֆ

Վիէն, 30 Նոյ. 1938

×

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկիններ՝ Դաւիթեանի, Նուարդ Վարդանեանի, Տիկին Թադէոսեանի, Տիկին Ա. Իզմիրլեանի, Տիկին Դանիէլեանի, Տիկ. Ոսկեանի, «Րաֆֆի» ճաշարանին, Meussietrs Kaufman frèresի Mr. Michalek et Telfeyanներու, Պ. Քարլօ Քուլանճեանի, Պ. Պ. Sabondjian - Yeremian նպարավաճառներուն, Պ. Պ. Հրանտ Մարգարեանի, Սաէթեանի, Տարօնեանի եւ ամէն անոնց որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերին մասնաճիւղիս Նոյ. 20ի կազմակերպած պարահանդէսին յաջողութեան:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; ԼԻՈՆ à Villeurbanne, près Lyon. Téleph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, ՄԱՐՍԷՅԼ à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 4 Décembre 1938

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3903 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

— oo —

Ընդհ. պատերազմը ժողովուրդներու պաշտամունքը գահերէն հրապուրեց եւ բեւեռեց դամբանի մը վրայ: «Անծանօթ Զինուոր»,— նոր օրերու նոր խորհուրդը դարձաւ ան: Ու արքաներն իսկ, որոնք մինչեւ երէկ պաշտամունքի առարկայ էին, այսօր պաշտամունքի կուգան աճիւնի մը առջեւ, որուն ինքնութիւնը անծանօթ է: Բայց ազգը գայն կը նկատէ իր զոհերուն հոգեղէն համադրոյթը, ու անոր վրբեւ վառ կը պահէ բո՛ցը...

Հայրենիքի զոհերու յիշատակի ոգեկոչումն է, ուրեմն, ան - նախընթաց ձեւով մը, որ աճիւնը վերածած է զոհաբերութեան խորհուրդի մը ու տպաւորիչ ներշնչարանի մը:

Մենք պատերազմէն դուրս եկանք մեր ձախ ձեռքով ծաղկե - պսակ մը, իսկ աջով Դրօշ մը բռնած: Հարուածուած էինք, բայց՝ պատապրուած: Մեր պատմութեան ամբողջ տեւողութեան՝ համազգային սուգն ու համազգային հրճուանքը այդպէս միախառնուած չէին երբեք: Դէպքերու անողոք դասաւորումը այդ Դրօշը վերածեց խորհրդանշանի մը եւ նշանարանի մը: Ու ոչ միայն հեռու մնացինք հայրենիքէն, այլեւ՝ մեր զոհերէն եւ անոնց նշխարներէն: Անծանօթ չեղան մեր զոհերը: Բայց, անծանօթ մնացին վայրերը անոնց աճիւններուն: Ու Հայ Զոհը իր գերեզմանը չունեցաւ: Ճակատէն վերադարձող ժողովուրդի մը համար կրկնակի կորուստ մըն էասիկա: Անոնք, մինչեւ իրենց մահը, անձեր էին: կամ՝ Հայեր, որ ինքնակամ թէ իրենց կամքէն անկախ կերպով ինկան հարուածներու տակ ու իրենց հարուածած պահերուն: Սակայն, իրենց մահէն վերջ դարձան դեռ կենդանի գաղափարի մը անշունչ բայց վսեմ խորհուրդը, որ բարոյական արժէք մըն է եւ պատմական ու տեւական տարր մը: Այդ է պատճառը, որ մեծագոյն կայսրութիւններն իսկ, իրենց սահմաններէն մղոններով հեռու ինկած իրենց զոհերուն գերեզմաններն ու դամբանները համադրած ու տեւական խնամքի մը ենթարկած են: Մենք զրկուեցանք նաեւ գերեզմանի ժառանգէն: Ու ինչ որ ունինք հիմա՝ նկարներն են, իրերը կամ գործերը իրենցմէ մէկ մասին:

Մեր կեանքին բարոյական ու սրբազան այս դրամագլուխը հնար չափով փրկելու եւ զայն համադրեալ արժէքի մը վերածելու գնահատելի առաջադրութեամբ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Գերագոյն Ժողովներէն մին որոշեր էր ունենալ Թանգարան մը, որ առարկայական բայց կենդանի յիշատակարանը դառնար մեր գաղափարական զոհաբերութեան: Այդ հաստատութիւնը տարիներէ ի վեր իրականութիւն մըն է արդէն: Ու արդինք՝ շօշափելի գումարի մը, զոր մեր կուսակցութիւնը հայթայթած է իր միջոցներով: Եթէ ան կոչուած է «Հ. Յ. Դ.ի Թանգարան՝» իբրեւ նիւթական ու իրաւական սեփականութիւնը Դաշնակցութեան, այսուհանդերձ այդ սրբավայրը, իբրեւ բարոյական արժէք կը պատկանի ամբողջ հայ ժողովուրդին: Ու այս լայնախոհութեան արդիւնքն է որ Թանգարանը իր մէջ կը համադրէ ոչ միայն մեր կուսակցութեան պատկանողներու, այլ՝ անխտիր կերպով՝ իրերը, նկարները ու յիշատակի բեկորները բոլոր անոնց՝ որոնք, ինչ անունի տակ ալ գործած ըլլան, ինկած են Հայոց ազատագրութեան ճամբուն վրայ: Ինչ որ կայ հոն՝ շատ քիչ է, անշուշտ, համեմատած այն անթիւ յիշատակներուն, որոնք արժանի կրնային ըլլալ Թանգարանին մաս կազմելու: Բայց, նոյն այդ քիչը իր մէջ ունի մեծ խորհուրդ մը ու անփոխարինելի նշանակութիւն մը: Վասնզի, մեր զոհերուն ֆիզիքական կորուստէն վերջ, անոնց թողած բարոյական արժէքը կը վերածէ շօշափելի իրականութեան մը: Այդ իրականութիւնը, իր քանակով, թերեւս բաւարար չնկատուէր Հայրենիքին մէջ: Բայց, արտասահմանի մէջ ամբողջ ներշնչարան մը ու հզօր պատգամ մըն է ան: Վայրավատին ու ցրուած՝ ոչ սեփական հող ունինք հոս, ո՛չ սեփական մթնոլորտ, եւ ո՛չ ալ սեփական գերեզման...: Ու չմոռնանք, որ պաշտամունքը, մեր ժողովուրդին մօտ, դէպի իր մեռելները՝ ուժեղ է եղած նախաքրիստոնէական դարերէն սկսած: Գերեզմանը կամ շիրիմը ո՛չ թէ անշունչ ու անխօս հանգստարան մըն է նկատուած, այլ՝ ներշնչող ու խօսուն յիշատակարան մը: Հայ զանգուածներուն հետ նաեւ հայ գերեզմաններ տանելու փորձը՝ Շահ Աբասի կողմէ՝ մեծագոյն փաստըն է այն խորունկ պաշտամունքին, զոր մեր ժողովուրդը շարունակած էունենալ դէպի իր մեռելները, իր կենդանութեան խորհուրդն ու իմաստը միշտ անբաժան պահելով անոնցմէ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւն՝ այս ցեղային առաքինութեան հաւատարիմ, ու մեծապէս հոգածու՝ մեր ազգային-գաղափարական արժէքներու նկատմամբ, կը շարունակէ իր նիւթական ու բարոյական հովանաւորութեան տակ պահել Թանգարանը:

Կը խորհինք, սակայն, որ անիկա պէտք է դառնայ ամբողջ հայ ժողովուրդի հետաքրքրութեան առարկան: Ու ամէն մէկ Հայ իր անվիճելի պարտականութիւնը պէտք է նկատէ փնտռել, գտնել եւ թանգարան ուղարկել՝ իր մը, յիշատակ մը, նկար մը, ձեռագիր մը, մասունք մը որ կը պատկանի հայ մարտիկի ու բազուկի փառանգէն որ եւ էմէկին: Դաշնակցութիւնը ո՛չ ինքնանպատակ է, ոչ ալ ինքնասեփականութիւն: Ան գործօն ազդակն է հայութեան: Ու ինչ որ իրն է՝ իբրեւ պատմութիւն՝ բարոյական սեփականութիւնն էհայ ժողովուրդին: Այս յատակ մտածողութեամբ ալ՝ ո՛չ միայն Թանգարանը, այլեւ անոնք որ ինկան Դաշնակցութեան Դրօշին տակ, դարձան Հայոց պատմութեան բարոյական գանձին արժէքները: Ինչպէս նաեւ բոլոր անոնք՝ որ մեր շարքերէն չէին, բայց համազգային խաչալին զոհերը եղան: Եթէ անոնց մեծ մասը գերեզման չունեցան, այսուհանդերձ իրենց նկարներով ու մասունքներով հայօրէն նոյնացած են Թանգարանին մէջ՝ իբրեւ տարրերը միեւնոյն սրբազան ու պատգամող խորհուրդին: Տէր Զօրէն դանկ մը՝ սեւ շղարշի ներքեւ, մաւզերականի մը դրիշը, Փէտայիի մը սուրը, կամ օրինակ, Զաւարեանէն, Զարդարեանէն, Տաղաւարեանէն ու Փարամազէն իր մը,— ոգինե՛ր են ասոնք որ, այնտեղ համադրուած, մեզմէ ամէնէն ուծացածն իսկ կրնան համակել հայրենիքի հզօր շունչով: Թանգարան,— որքա՛ն բովանդակալից է բառը: Մեր «Անծանօթ Զինուոր»ն է ան: Մեր գաղափարական խորանը: Ու ամէն մէկ հայու ներշնչարանը:

Ճոխացնենք այդ սրբազան գանձը: Ու բոլորս անխտիր հաղորդուինք անով...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԷ ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐԸ

— oo —

Տալատիէ, Ուրբաթ երեկոյ, մամուլին յայտարարեց թէ հրահանգ տուած է բոլոր նահանգապետներուն, որպէսզի փութացուի գործարաններու բացումը եւ աշխատանքները վերսկսին անմիջապէս: Կոչ ըրած է, նոյնպէս, գործատէրերուն, որպէսզի նպաստեն Ֆրանսացիներու միութեան, բանուոր ու գործատէր դասակարգերու աշխատակցութեան ոգին զօրացնելու: Այս հրաւէրով, Տալատիէ կը դատապարտէ այն գործատէրերը, որոնք զանգուածային ձեւով սկսան արձակել բանուորները,— այս առթիւ թերթերը դիտել կուտան որ եթէ բանուորներու գործադուլը կը սպառնար լճացնել երկրին աշխատանքի զարկը, գործատէրերու կատարած այս զանգուածային արձակումները եւս նոյնքան կ՚անդամալուծեն երկրին աշխատանքի կշռոյթը: Տալատիէ իր յայտարարութեան մէջ ճշդեց նաեւ թէ գործադուլը չի կրնար պատրուակ ծառայել խզելու համար հաւաքական պայմանագրութիւնները, ոչ ալ կրնայ վերջ դնել բանուոր դասակարգին կատարած նուաճումներուն:

Աշխատանքի նախարարութիւնը եւս զեկոյցով մը հաղորդեց թէ սխալ են արձակուած բանուորներու քանակին մասին տրուած թիւերը, սխալ է նոյնպէս կարծել թէ արձակուած բանուորները գործի պիտի չառնուին այլեւս: Նոյն զեկոյցը կ՚աւելցնէ թէ գործադուլը չի կրնար պատրուակ ծառայել խզելու հաւաքական պայմանագրութիւնը, այլ միայն անհատական պայմանագրութիւններն են, որ կրնան չեղեալ համարուիլ, եթէ հաստատուի անհատ բանուորին ըմբոստութիւնը: Հետեւաբար, գործատէրերը իրաւունք չունին կրճատելու բանուորական աշխատավարձերը եւ այլ առաւելութիւններ:

Ռընոյի գործաւորներուն

— oo —

Ռընոյի գործարաններուն տնօրէնութիւնը կը հաղորդէ իր 26 հազար բանուորներուն թէ անհատական նամակներով գործի նոր խնդրագիրներ ղրկուած են, ով որ չէ ստացած՝ պէտք է դիմէ իր թաղապետարանին, խնդրելու համար օրինակ մը: Այդ խնդրագիրները ստացուելէ վերջ, երբ արհեստանոցները կարգի դրուին, պիտի կանչուին բանուորները մաս առ մաս: Երկուշաբթի օրուընէ սկսեալ կը բացուին որմնադիրներու, իւղի, նորոգութեան արհեստանոցները: Երեքշաբթի՝ ձուլարանները, դարբնարանները, փայտէ կաղապարներու արհեստանոցները: Չորեքշաբթի՝ հրետանիի, ձգախէժի, խաղաւաքարտի արհեստանոցները: Հինգշաբթի՝ թիթեղի, Սրկէն կղզիի կառաշինութեան արհեստանոցները եւ O գործարանը:

Բոլոր աշխատաւորները պէտք է ներկայանան անհատական հրաւէրով:

Բողոք պատիժներու դէմ

— oo —

Պաշտօնազրկուած են Ժուհօ Պանք տը Ֆրանսի Ընդհ. Խորհուրդէն, Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակէն, Ազգ. Տնտեսութեան խորհուրդէն, Սըմար՝ Երկաթուղիներու Ընկերութեան Վարչութենէն, Տէլմաս՝ Հանր. Կրթութեան Գեր. Խորհուրդէն: Մօտ 1000 հոգի՝ իրենց ուսուցչական պաշտօնէն եւ թղթատարական սպասարկութենէն: Բազմաթիւ պաշտօնեաներ կազի, ելեկտրականութեան, ջուրի, մեթրօներու, երկաթուղիներու սպասարկութենէն,— ասոնք ենթակայ են նաեւ դատական հետապնդումի (5-16 հազար Ֆրանք տուգանք եւ 6 օրէն 5 տարի բանտարկութեան):

Ժուհօ հեգնական նամակ մը ուղղելով Տալատիէի, կը յայտարարէ թէ իր իրաւասութեան սահմաններուն մէջ չէ՛ր կրնար հրաժարեցնել զինք Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակէն, իսկ եթէ կը հրաժարեցնէ Պանք տը Ֆրանսի Ընդհ. Խորհուրդէն, ըստ կանոնադրութեան՝ ստիպուած է իր տեղը նոյն Խորհուրդին անդամ նշանակել երեք պաշտօնակիցներէն մէկն ու միւսը, որոնք պիտի մերժեն սակայն:

Ընկերվարականները միթինկ մը գումարեցին Փարիզի մէջ, բողոքելու համար այս պատժական տնօրինութեանց եւ գործաւորներու զանգուածային արձակումին դէմ:

Ուսուցիչներու սէնտիքային կողմէ պատուիրակութիւն մը խնդրեց կրթ. նախարարէն որ բարեացակամութիւն ցոյց տայ թերացող ուսուցիչներու հանդէպ:

— oo —

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ օդանաւ մը, որ Պերլինէն Աթէնք կը թռչէր, խորտակուեցաւ Վիէննայի մօտերը: Օդանաւին մէջ կը գտնուէր բրիտանական օդանաւային նախարարութեան քննիչներէն մին, որ վիրաւորուեցաւ, իսկ ճամբորդ մը սպաննուեցաւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Հ. ՍԻՄՈՆ ԵՐԵՄԵԱՆ

Իր վերջին յօդուածին հետ,— կեանքը ի՜նչ տարօրինակ խաղեր ունի,— որ լոյս կը տեսնէ, այսօր, «Յառաջ»ի մէջ, ահա միաժամանակ իր մահագրութիւնը:

Հ. Սիմոն Երեմեան ծնած է Տրապիզոնի մէջ, 1871ին: Ուսումն առած՝ Վենետիկի վանքը, ուր վարդապետ կը ձեռնադրուի 1896ին: Գրական իր առաջին փորձերը երեւցած են *Բազմավէպ*ի մէջ, որու խմբագիրը պիտի դառնար, եօթն, ամբողջ վեց տարի: Խմբագրած է նաեւ *Արարատ* պատկերազարդ պարբերականը (1902), ընդունուած՝ հայ որբերու: *Գեղունի* հանդէսը, պատկերազարդ եւ գեղարուեստի, պարբերական գեղարուեստի, պատմութեան եւ գրականութեան, որ տեւած է երկար տարիներ: Ունի գիտական աշխատութիւններ՝ *Տարերք կենդանաբանութեան եւ մարդակազմութեան* (1896), *Տարերք հանքաբանութեան* (1898), *Տարրկենական* *բ/ին* (1898), *Բառգիրք գործնական գիտութեանց* (1898): Գրած է Հ. Ալիշանի կենսագրութիւնը (1902), *Հայ միտքը* (հաւաքածոյ), *Կոստանդնուպոլիս* (տպաւորութիւններ, 1913), *Գեղեցիկը* (ուսումնասիրութիւններ, 1915), *Գրադէտ Հայեր* (ինը հատոր), *Տուրկին* (վէպ, 1902), *Անէծք* (ողբերգութիւն, 1903), *Սաթենիկ* (ողբերգութիւն, 1905), *Ուխտը* (ողբերգութիւն, 1905): Աշխատակցած է բազմաթիւ թերթերու: Իր գրական ծածկանունն էր *Ատրուշան*: Եթէ չեմ սխալիր, ստորագրած է նաեւ *Խաչունի*:

Չեմ ճանչնար զինքը անձամբ: Իր նամակներէն՝ պատկեր մը շինած եմ,—անուշիկ մարդ մըն էր: Յաճախ կը գրէր մեզի, շատ կը սիրէր «Յառաջ»ը եւ առիթ չէր փախցներ՝ ողջոյն մը ղրկելու համար իր «սիրելի երկու Ն.երուն»: Մենք չէինք բաժներ իր հիացումները, որոնք դիւրին շնորհուած են յաճախ, բայց տեղ կուտայինք՝ կայ մը պահելու համար իր սերունդէն գէթ անոնց հետ, որոնք հասկցան ու սիրեցին յանուն ընկերային ու մտաւորական յեղափոխութեան մը բռնացող ծանր հրեւանին եւ հրեաաճիգ սերունդը: Գրական դէմքերու եւ հռամեններու մասին նաւ՝ տարբեր եղած են մեր տեսակէտները, եւ իր վերջին յօդուածին մէջ, հակառակ ընկերացող տոմսին, յապաւումներ պիտի կատարուէին անպայման, եթէ նոյն յօդուածը դրկած չըլլար նաեւ ընկեր «Յուսաբեր»ին: Եւ այս՝ անոր համար առաւելապէս, որ զովետը, ճիշդ շաքարի պէս, կը տրուի 15 կամ 20 տարեկան գրողներու միայն եւ ոչ թէ մեր տարիքի գրողներու, մանաւանդ ընթացիկ գրականութեան հետ անհաշտ ապրող մտաւորականներու: Ճիշդ է, նոյնպէս, որ հաւասարակշռուած չեն իր գնահատումները,— այսպէս, բառերը անիմաստ կը դառնան՝ երբ կը գրէ, ինչպէս տասը տարի առաջ, «Հէքեաթներու Այգում»ին մասին, թէ «աւանդազեղ հանճարով» «պիտի զերազանցէ Դանիէլ Վարուժանը» այն հեղինակը, որու մէջ նոյն տեղն կը տեսնէ «սերն պարապութիւն» եւ «հրաշափառ լրբութիւն»՝ կատակերգելուն համար աստուածները: Իր գրական դատաստաններուն թէ հրապարակագրական արտայայտութիւններուն մէջ, սակայն, կը բաբախէ պաշտամունք մը հանդէպ Հայկեան հանճարին, հայրենի հարստութիւններու եւ յոյս մը Հայաստանեայց աշխարհի վերակենդանութեան:

Թող չմոռցուի երբեք իր յիշատակը, որպէսզի ներշնչուին իրմէ եւ ժառանգեն այդ յոյսը՝ իր վարդապետ եղբայրները, մանաւանդ անոնք որ պարտաւոր են սորվիլ թէ կայ միայն մէ՜կ զահակալ, եւ եթէ կ՚ուզէք՝ մէ՜կ աստուած,— հայ ժողովուրդը:

ԱՐԱԶ

Երբոր բացուի խորհրդարանն...

— oo —

Այս միջոցին «օրակարգային պայքար» մը կը կատարուի աջակողմեան եւ ձախակողմեան հոսանքներու միջեւ,— աջակողմեաններն կ՚աշխատին Երեսփ. ժողովին օրակարգի հարցերուն գլուխը դնել ընտրական բարեփոխութեան հարցը, մինչ ձախակողմեանները կը պահանջեն ամէնէն առաջ վիճարանութեան դնել պիւտճէն եւ հրովարտակ-օրէնքները: Գալով Տալատիէի, կը կարծուի թէ պիտի առաջարկէ յետաձգել բոլոր հարցապնդումները: Եւ վստահութեան հարց յարուցուած պարագային, կ՚ենթադրուի թէ պիտի ունենայ անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը, ընկերվարական - համայնավար քուէներու տեղ ապահովուած ըլլալով հանրապետական եւ չափաւոր տարրերու քուէն:

Նոր դաւադրութիւն Սթալինի դէմ(?)

— oo —

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.—

Ժամանակէ մը ի վեր զրոյց կը շրջէր Մոսկուայի մէջ թէ երեւան հանուած է նոր դաւադրութիւն մը Սթալինի դէմ: Այժմ կը հաստատուի այդ զրոյցը:

Մահափորձը պիտի կատարուէր կարմիր բանակի նորակառոյց թատրոնին բացման ժամանակ: Շէնքին հիմերուն տակ, զանազան կէտերու վրայ, զետեղուած էին ուժանակներ, որոնց պայթումով օդը պիտի հանուէր ոչ միայն ամբողջ շէնքը, այլեւ Սթալինը Քաղաքական Պիւրոյին հետ:

Դժոխային մեքենան երեւան հանուեցաւ այն պահուն, երբ ոստիկանութիւնը մանրազնին քննութեամբ մը աչքէ կ՚անցընէր շէնքին զանազան անկիւնները, բացման հանդէսէն առաջ:

Իտալիոյ հողային ցանկութիւններուն առթիւ

— oo —

Զայրոյթը հետզհետէ կը սաստկանայ Ֆրանսայի մէջ, ընդդէմ իտալացի երեսփոխաններու կատարած ցոյցերուն:

Հռոմի ֆրանսական դեսպանը բողոքագիր մը յանձնեց կոմս Չիանոյի: Պատասխանը պիտի տրուի վաղը: Միւս կողմէ իտալական թերթերը կը շարունակեն իրենց յարձակումները ընդդէմ Ֆրանսայի: Ոչ միայն ցանկութիւններ կը յայտնեն Ափրիկէի Միջերկրականեան եզերքներուն մասին, այլեւ իրենց աչքը տնկած են Ճիպութիի վրայ.—«Կար ժամանակ մը, երբ Ճիպութին արժէք մը կը ներկայացնէր Ֆրանսայի համար, ազդեցութիւն գործելու նպատակով Նեկուսին վրայ: Հիմա ինչի՞ կը ծառայէ այդ նաւահանգիստը, որ կը դժուարացնէ Իտալիոյ գաղթային ձեռնարկները: Պէտք է Իտալիոյ յանձնել Ճիպութին: Գալով Թունուզի,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ

...Ճակատի քրտինքին արդիւնքն է

Ա.

«Իմ բարի թեմականներուս ճակտի քրտինքին արդիւնքն է, ինչ որ հոս կը տեսնէք այս հանգստ սեղանին վրայ»:

1908—9 աշնանամուտին էր, խմբագրական աշխատութեան այն ծայրապատար տարիներուն: Ի՞նչ կ'ըսէք դուք: Խե՛ղճ, հէք սերունդ, դուք դեռ չկայիք արեւուն լոյսին տակ, ձեր պատուական մայրերէն շատերը տակաւին չէին կրած ծննդականի վիշտն ու խինդը: Ի՞նչ կ'ըսէք դուք— Սուլթան Համիտն է տապալեր, բռնակալ իշխանութեան ներկայացուցիչներէն ամէնէն խածանները հասարակ մարդոց պէս դահճները թափած են, ցայնվայր կտուցը դոց լրագրական, հրապարակագրական թռչունը, հիմա բերանաբաց, անցից անցելոց բռնապետութիւններուն կոկորդին մէջ կը ծրտէ ու կը ծրտէ: Հայկական գերութեան խաչքարին աւրուած գիրերը բոլոր կը մաքրուին նմանը չտեսնուած եռանդով, կակուղ անկողինը կը պատրաստուի դարաւոր մեռեալին, որ հիմա ազատութեան մը կարմիր քղամիդով հրապարհուր մահ կուգայ մեր մէջ յարուցեալ մղձաւանջի մը պէս: Ա՜խ, դուք ո՞ւր էիք այն ատեն, ո՛վ իմ ցեղիս այսօրուան սոխակները—բուե՞րը արդեօք, ո՛վ գիտէ, թերեւս ձեզմէ ոչ-բազումներ օրօրոցի մէջ շրթունք կը կափկափէին մայրահոս նեկտարին ի խնդիր եւ սիրական հայրիկներու մատներուն ամբրոպականը կը ծծէին, երբ անոնք, հակած որրանին ափը, հայրենի կենդանի ժառանգութեան երջանիկ արրունքը կ'երազէին··· : Այս էր կենցաղը, համառօտիւ, այն տարիներուն, երբ կռունկը հիմա խապրիկ ունէր մեր աշխարհէն, եւ անոր բազաձայնութիւնը փոխարկուած էր գիլ ձայնափիւռի դուքին: Ահա՛ կռունկը, սովորաբար երկչոտ, ամչկոտ այդ հաղուագիւտը, որ դարերով հայ մայրիկները լացուցած էր, պանդխտութեան իբրեւ գուժարեր, եւ ամէն տարի կուգար կը դարէր մէն մի հայկարամ ընտանիքի երդիքին ծայրը՝ օտարութեան մէջ անհետ եղած սիրականի մը վախճանը եղերերգելով, ահա հիմա, 1908ին, սեւագլեստ կտուցը կարմիր ներկած, ճաղատ մարմնին ցանցառ փետուրները մեխակի բարկ կանանչով մը դեղերփնած, իրեն ցարդ օտարոտի ձայներ կը հանէ, բան մը կ'աւետէ այնպիսի որոշ շեշտով որ ամէնէն անուսում մայրիկներն ու քոյրերը անգամ կը հասկնան զայն: Միայն թէ, աւա՜ղ, իր Աւետեաց այդ շեշտը գերեզմանական որդադին կեղերջն է միշտ, որուն դարերով վարժեցուցած էր մեզ, սա՛ տարբերութեամբ որ շեշտը, թէեւ կեղերջագին, խղճոտ չէ, այլ համարձակ: Բայց եղո՜կ, ինչո՞ւ կուլայ աւետիս տալով հանդերձ— Ո՛վ գիտէ, հին ցաւերուն գիտակցութիւնը այնքան հրակէզ կը խարկէ հէք թեւաւորին մանրադննական սիրտը, այնպէս որ երջանիկ բարի լուրին հմայքը յուզուած երերուն վէտվէտումով կ'արտաբերէ կտուցէ մը՝ որուն արդէն ոսկորը կոտրած է դարաւոր հնհնուքէն քիւէ քիւ զարնուելով: Բայց, ահա՛, այսօր քիւէ քիւ, պատուհանէ պատուհան կը դառայ, զգուշս մասնաւոր ժամադրութեամբ, ձեր բարի բայց մառաչ մայրիկներուն, ձեր բարի բայց վառվռուն երիցագոյն քոյրերուն (ամէնքն ալ հայկական ճանապարհներուն վրայ, ապրող տիեզերքին համար նմանը չտեսնուած դաղանութիւններու ճարակ) փոխատացութիւնը, բամբ ձայնանիշով, կռունկին լուրկան դպրութեան հետ.—

Հինգ հարիւր տարուան մեռեալք
Այսօր ելան կանգնեցան·
Գացէք ըսէք ցած ազգին՝
Դատաստանը մօտեցաւ···
Հայը բանտէն չի վախնար,
Հայը մահէն չի վախնար·
Այլ կ'ուզէ պատերազմիլ
Հայկական հողին համար:

Ա՜խ, ձեր մէջէն նոյնքան ցածողի անտարբերները ի՞նչ պիտի ըսեն արդեօք իրենց երէցները այրող մրկող այս կրակին համար: Բայց «անտարբերութիւն» կոչուած շանախտը ե՞րբ եւ ո՞ւրկէց վախցած :

Երանի՜ թէ մե՛զ ձեր ականջներուն, որ չլսեցին անոնց— ձեր մայրերուն եւ քոյրերուն— գիլը, բամբը, թաւը, անոնց դէմքին ատղանիշ յեղումները, յանկարծական կարմիր, կապոյտ փթթումները, երբ այդ բառերը կ'երգէին: Այդ բառերէն ոմանց քաղցրիկ ազնուութիւնը անոնց դիմագիծերուն կը հագցնէր, Անիմանալին վեհագոյն շնորհը, Սիբիլլական աչքերու պատգամական լքջութիւնը: Եւ տակաւ այն ատեն երբ Եհովան դեռ տաճար չունէր եւ բացօթեայ կը դարէր Սիոնի չոլին ու ցօղին մէջ, երբ «գայլք եւ գառինք ի միասին ճարակէին, եւ առիւծ իբրեւ եզն յարդ ուտէր»:

Մեր քոյրերուն աւաչն ու կակաչը բացուած, Աւարայրի պլպուլը կը կանչէին կռունկին տեղ···

***

ԳՈՀԱՐ ՄԸ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻԷՆ

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՑ

Արեւելման շողշող կը տաս,
Յորժամ սիրով զաչերդ յածես,
Թէ զիս յիշես, թէ չը յիշես,
Ես կու սիրեմ սրտովս ըզքեզ :

Դու ըզվէմերըն խորտակես,
Դու ըզլերունքըն հալ հանես,
Ջով դու սիրես, նաղար առնես,
Անանց կրակով զանձիկն այրես:

Դուն օրինակ ես աղէկնուն,
Այլ մայր չէր բերեր քան զքեզ,
Նպիտակ ճակատ, թուխ թուխ աչեր,
Լուրթ ու քարամով լուսերես :

Լար շրթներովըդ վար թափես,
Շօնան վըզովդ բերդեր քակես,
Ամէն անձամբ ես գեղեցիկ,
Քեզ նըմանակ միայն դու ես :

Ծոցդ է դրախտ անմահութեան,
Անմահական պըտղով դրախտ,
Դու օրինակ ես աղէկնուն,
Ըզքեզ սիրէ Աստուած եւ մարդ :

Հաբեղանոյն ես որգայր,
Փաւանայից ակնակուռ զարդ,
Զմիակեցին խելքըն տանիս,
Որ կացեր է զօրն անարատ :

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՈՒ ԱՀԱԳԻՆ ՃԱՀԵՐ..

Ֆրանսացի հին ծանօթ մը ունիմ, Բէր Լըրուա անուն: Տարիներէ ի վեր չէի տեսած զինքը: Կը բնակի տասնեւհինգերորդ թաղամասը եւ երեսուն տարեկանէն ի վեր փարիզեան ուրիշ թաղամաս մը ոտք չէ կոխած: Աշխատած ու բնակած է միեւնոյն փողոցին մէջ: Հիմա եօթանասունը անց է· գործէ քաշուած: Բէր Լըրուա խընայասէր ու բարի անձնաւորութիւն մըն է: Կ'ապրի ինքզինքին, իր պառաւկնոջ ու իր խնայողութեան հետ: Երեքըն ալ մաշումի մէջ: Բէր Լըրուայի համար ներկայ մարդկութիւնը քննադատելի է, ըլլալով անառակ, շռայլ ու ներկայապաշտ: Ինք եղած է, առանց աղդուելու Մարինէթթիէն, ապագայապաշտ: Փողոցի մը մէջ, իր թաղին պատկանող անշուշտ, դէմ դիմաց եկանք: Բէր Լըրուա ըսաւ·

— Ես ալ մէկը կը փնտռէի չոր ու պայծառ տեսակցութիւն մը ունենալու համար:

— Ի՞նչ ըսել է չոր ու պայծառ տեսակցութիւն :

— Խօսակցութիւն մը առանց ալքոլի եւ առանց ծխախոտի:

— Այդ պարագային մեր խօսակցութիւնը պիտի ըլլայ կարճ :

— Այո՛ կարճ, սակայն, աղդեցիկ:

— Խօսակցինք ուրեմն:

Եւ գրեթէ ամայի փողոցէ մը դէպի Սէնի եզերքը ուղղուելով ունեցանք հետեւեալ սաուլիսը: Բէր Լըրուա ըսաւ·

— Ի՞նչ է կարծիքդ նոր հրամանագիր օրէնքներու մասին :

— Կարծի՞ք···: Ժողովուրդին կը պարտադրուին ծանր զոհողութիւններ: Հաւանաբար այս միջոցով միայն պիտի կրնայ կառավարութիւնը փրկել հայրենիքը ···

— Բոլորովին սխալ է կարծիքդ:

— Ի՞նչպէս ···

— Ժողովուրդը չէ որ պիտի ընէ զոհողութիւններ ···

— Բացարձակապէս ժողովուրդն է որ պիտի ընէ զոհողութիւններ: Եւ կրնամ ըսել միայն ժողովուրդին վրայ ծանրացած է զոհողութեան բեռը:

— Որքան սխալ կարծիք :

— Ըստ քեզի, Բէր Լըրուա, ո՞վ է որ պիտի ընէ զոհողութիւնը :

—Միայն ու միայն կառավարութիւնը :

— Ի՞նչ ··· ի՞նչպէս ···

— Այո՛, կառավարութիւնը: Գալով ժողովուրդին, եթէ ան պէտք եղածէն քիչ մը աւելի խելացի ըլլար, ոչ միայն զոհողութիւն ընելիք չունի՝ այլ նոյնիսկ պիտի օգտուի նիւթապէս եւ Ֆիզիքապէս :

— Շատ այլանդակ կը գտնեմ կարծիքդ, Բէր Լըրուա :

— Համբերէ որ բացատրեմ :

— Շուտով բացատրէ :

— Ծխախոտ եւ սիկարէթ սղեցին :

— Գիտեմ: Ժողովուրդն է որ սուղ վճարելով պիտի ծխէ :

— Վստա՞հ ես որ պիտի ծխէ···ինչպէս կը ծխէր առաջ: Ես հարիւրաւորներ գիտեմ որոնք ծխախոտին եւ սիկարէթին սղութեան պատճառով հրաժարած են ծխելէ: Հարիւրաւորներ ալ կը ճանչնամ որոնք կէս առ կէս զեղչած են իրենց ծխած ծխախոտին քանակութիւնը: Իմ ճանչցած հարիւրաւոր հրաժարող եւ զեղչող թաղեցիներուն, ծխախոտի գինին նոր յաւելման հետեւանքով՝ ահա կ'օգտուին Ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս: Հակառակը կրնա՞ս ըսել :

— Հաստա՞տ են իրենց որոշումին մէջ:

— Որքան ատեն որ հաստատ է կառավարութիւնը իր որոշումին մէջ : Վերջ ի վերջոյ պէտք է ընդունիլ որ միշտ ժողովուրդը աւելի խելացի եւ աւելի կամքի տէր է քան կառավարութիւն մը :

— Հապա գինի՞ն ···

— Գիտես որ մեր ժողովուրդը կը սիրէ գինին: Նոյնքան կը սիրէ, սակայն, իր դրամը: Ամէն ընտանիք, չարաթական երկու երեք շիշ նուազ պիտի ըմպէ եւ այս գետնին վրայ ալ պիտի շահի Ֆիզիքապէս, նիւթապէս, ինչպէս նաեւ բարոյապէս : Եթէ առողջ ալ կը տարակուսիս՝ կրնաս փոքրիկ քննութեան մը ձեռնարկել: Հարցում մը բաւական է գինեպաններուն : Մեր կառավարութիւնըթերեւս կամայ, դուցէ ակամայ կը խորհի մեր ժողովուրդին շահը եւ միայն այդ պատճառով է որ կը բարձրացնէ ծխախոտինեւ գինիին գիները: Աս իմ հաստատ համոզումս է:

— Հապա սո՞ւրճը :

— Սուրճը սնունդ չէ: Պարզապէս թոյն է, ինչպէս ծխախոտն ու գինին: Այո՛, թոյները կը սղեն: Շատոնց պէտք է որ սղած ըլլային թոյները : Եւ այս բարձրացումները տակաւին քիչ են: Ու շատ քիչ: Պատմութիւն կարդացած մարդ ես: Գիտես որ հին Յունաստանի մէջ՝ գիտուն մը, փիլիսոփայ մը կամ բժիշկ մը՝ Կորնթացի պոռնիկի մը հետ մէկ գիշեր անցնելու համար, պարտէր իր տարեկան շահը դնել պերճադիճին ափին մէջ, միանուագ: Ո՛րքան երջանիկ պիտի ըլլար մարդկութիւնը եթէ շատոնց անմերձենալի գիներ ունենային ծխախոտը, գինին ու սուրճը: Անկից վերջ, ամէն ոք օրական մէկ - երկու սուրճ պակաս պիտի փրթէ ժողովուրդը պիտի ունենայ առողջ սիրտ, խոր քուն, ինչպէս նաեւ սպիտակ հողի: Պէտք է գիտնալ որ սուրճը հողին կը սեւցնէ:

— Բէր Լըրուա, աղն ալ կը սղէ· Արդեօք ա՞ղն ալ թոյն է :

— Ամէն բանի շատը թոյն է: Աղը աժան գտնելով մեր բոլոր կերակուրները կ'օծէինք աղով: Կը չափազանցէինք: Պէտք է գիտնալ որ աղը աչքի վնաս է: Աւելէ զատ շատ կը ծարաւցնէ, զոհ եմ աղը սղելուն: Կրկին ժողովուրդն է որ պիտի շահի նիւթապէս եւ Ֆիզիքապէս :

— Անդադար ժողովուրդն է շահողը Ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս, ըստ ձեզի: Այդքան շահերը ո՞ւր պիտի պահէ ժողովուրդը :

— Իր շահածին շէքին մէկ մասը տուրքի պիտի տայ ու մնացեալը կրնայ վերածել··· տոլարի կամ սթերլինի: Գալով կառավարութեան՝ ան տարւոյն վերջը պիտի տեսնէ որ հասոյթը փոխանակ գիներու յաւելումով աւելնալու՝ ընդհակառակն պակսեր է: Եւ մտադիւտութեան մէջ ասոր կ'ըսեն· «տուրքը կ'ուտէ ինքզինքը»:

— Նկատի առա՞ծ ունի՞ք որ մէթրոներն ալ պիտի սղեն :

— Մէթրոները թոյնի ամբարանոցներ են: Տոքթ· Թուլուզ ասկէ առաջ գրած էր որ եթէ կարելի ըլլար հակայ խոշորացոյցներով ժողովուրդին ցոյց տալ գետնափոր մէթրոներու մէջ գոյութիւնունեցող միլիարաւոր միքրոպներուն՝ ոչ ոք պիտի համարձակէր ներս մտնել մէթրոյէն: Անշուշտ գործի երթալու համար անհրաժեշտ է մէթրոն: Անկէ զուրս ժամերով քալելու է՝ տեղ մը երթալու համար: Մեր ժողովուրդը մարզանքէ հեռու է: Քալելը ամէնէն բնական եւ օգտակար մարզանքն է: Քալողները կ'ըլլան երկարակեաց :

— Բէր Լըրուա, հացն ալ սղեց: Հացին համար ալ կրնա՞ս ըսել որ թոյն է: Այսօր այլանդակութիւն մը արտասանած պիտի ըլլաս՝ օրհնեալ հացին համար ալ թոյն է ըսելով:

— Ոչ, հացին համար թոյն է չեմ ըսեր: Այո՛, հացը սղեց···: Հացին դինը շատ աւելցաւ:

— Ուրե՞մն ···

— Հացին համն ալ աւելցաւ սակայն ···

— Սխալ: Ինչ որ էր նոյնն է հացը:

— Զհասկցար: Օրհնեալ հացը, ինչպէս ըսիր, սովորական դարձած էր : Կը մսխէինք, բանի տեղ չէինք դներ: Հիմա կ'առնենք համը: Ահա այս կերպով հացին համը աւելցած է: Ուրիշ բանի մըն ալ հոտը աւելցած է:

— Ո՞ր բանն է այդ :

— Գիտես որ ձուկը գլուխէն կը հոտի: Մեծ ձուկերուն գլխուն հոտը աւելցած է: Վստահ եղիր որ այդ հոտէն ալ պիտի շահի ժողովուրդը :

Բաժնուեցայ Բէր Լըրուային քովէն՝ ահագին շահերու գիտակցութիւնով : Տարի մը վերջ ժողովուրդէն ամէն մարդ միլիոնատէր պիտի ըլլայ, այնքան շահեր ունի ընելիք: Եւ ճիշդ այս պատճառով է որ կառավարութիւնը որոշած է, տարի մը վերջ, ջնջել ազգային վիճակահանութիւնը :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ ՊՈԼՍՈՅ «ԱՆՈՒՇ»ԷՆ

Անցեալ կիրակի, « Անուշի » ներկայացումը այլազան ապրումներու ներաշխարհ մը ստեղծեց: Հայրենի քաղցրը, փայփայող մեղեդիները թափանցելով մեղմօրէն հոգիէս ներս, թեւեր տուին երեւակայութեանս,— ապրեցուցին ու տառապեցուցին զիս երկրի կարօտով :

Ցիշեցի թէ նոյն յոյզերով ապրեցանք նաեւ, օր մը, տարիներ առաջ Պոլսոյ մէջ «Անուշ»ի օրերուն :

Միջազգային օճախ մըն էր Պոլսոյ Աղջկանց Ամերիկեան Գոլէճը, ուր երբեմն մինչեւ տասը ազգութիւններ կը հաշուէին: Աշակերտուհիներու միջեւ մրցակցութիւնը անհատականէ աւելի ազգային գետնի վրայ էր: Հոն վէճերը երբեմն այնքան սուր հանգամանք կառնէին, որ արձագանգը կը հասնէր մինչեւ թերթերը, որոնք լուրը կու տային իբրեւ «ժանեակներու պատերազմ»: Մրցակցութեան հետեւանքով՝ կ'աղաւաղուէր դպրոցին քայլերգը, կը դառնար անտանելի պոռչտուքներու խմբերգ մը: Ո՞ր հայ աղջիկը իր ձայնի ամէնէն բարձր նօթովը չէր պոռար՝ երբ երգէին «Մենք կուզանք Եփրատի ափերէն կամ փազեմի Արարատէն»: Իսկ Յոյները կը պոռային «հին Յունաստան» բառերուն վրայ :

Ազգերու պետական գերակշռութիւն կամ մշակութային բարձրութիւնը չէր չափանիշը արժեւորման: Դպրոցին մէջ բոլորը հաւասար էին: Գերակշիռը ան էր որ լաւը կ'ընէր ազգովին: Երբ Յոյները անմրցելի հպարտութեամբ իրենց հին դասական թատերգութիւններէն մին կը ներկայացնէին, նաեւ եա պիտի մնային Հայերը եւ իրենց տոհմիկ կեանքէն պատկերով մը չհիացնէին բոլորը :

1913 — 1914 դպրոցական տարեշրջանին, հայ աշակերտուհիներուն եկած էր կարգը ներկայացում մը կազմակերպելու: « Հայ գրողներու » գրքէն Յովհ· Թումանեանի «Անուշը» երգերը հիւսել կուտար: Ի՜նչ լաւ պիտի ըլլար, եթէ կարենային օփերէթի վերածել: Եւ թող բոլորը տեսնէին թէ Հայերը ինչ գեղարուեստական գոհարներ ունին: Աշակերտուհիներ, Հռիփսիմէ Մեծատուրեան եւ Մանիշակ Ապահեան, կը յղանան այս գաղափարը եւ կ'որոշեն անպայման օփերէթի վերածել «Անուշ»ը: Հոգ չէ, որ անանուն իրենք կը վերածեն գործունէութիւններու, տեսարաններու, մինչ այն թէ, ա՛խ, երիտասարդ երաժշտագէտ Վարդան Սարգսեանը յանձն առնէր գոնէ քանի մը եղանակ նօթագրել: Կը դիմեն: Երաժ կ'իրականանայ: Վարդան կ'ընդունէր առաջարկը :

« Ամպի տակից», «Համբարձում եայլա », « Եկէք քոյրեր », եւայլն, տարազ կը հագնին, եղանակ կ'առնեն: Օփէրէթը կը կազմուի: Դպրոցին աղջիկները պատրաստ են ամէն զոհողութեան՝ լաւ բան մը մէջտեղ հանելու համար: Հայկական տարազները եւ տոհմական զարդը կ'ուսումնասիրուին: Մեր պարերը, մերթ ստուստուն, մերթ նազելաճեմ, կ'իւրացուին: Դերակատար աշակերտուհիները կը մտնեն տղու հագուստներու մէջ իբրեւ Սարօ եւ Մօսի: Գաւառացի մայրիկներուն սնտուկներէն դեղձկական հագուստները, հարսանեկան քօղերը, ոսկիները, մարգարիտները դուրս կուգան գործածութեան :

Ծքե՜ղ է, չքե՜ղ ամէն բան:

Դերակատար աշակերտուհիներն են Մառի Պաշըկճըրեան (այժմ երգչուհի Տիկին Պեռիկեան՝ Ամերիկա), Ապանի Եկէնեան, Էլիզ Գավուգճեան եւ մեծ մասը հայ աշակերտութեան: Ցաջող են բոլորն ալ: Իւրացուցած՝ իրենց դերերը: Հայ հանդիսականները կը ծափահարեն խելայեղ, օտարները կը գնահատեն: Ամերիկացի ուսուցչուհիները հմայուած են պարերով, տարազներով եւ օփէրէթներով: Հայ աշակերտուհիներուն ներկայացումը ամէնէն յաջողն է, կ'ըսեն :

«Անուշ»ը կը ներկայացուի Գոլէճէն դուրս Սկիւտարի հայ ժողովուրդին համար ալ: Խանդավառութիւնը անսահման է: Եւ տակա կը դառնայ նաեւ տեսակ մը հրաժեշտի ողջոյն, որովհետեւ նոյն տարին իսկ Գոլէճին հետ կը փոխադրուէինք Սկիւտարէն Առնաւուտ գիւղի բարձունքը, դպրոցին նորակառոյց շէնքերուն մէջ :

Օփէրէթի վերածուած «Անուշ»ի տետրակը ձեռքէ ձեռք կ'անցնի Պոլսոյ թաղերուն մէջ, բոլորն ալ կ'ուզեն ներկայացնել զայն :

Նոյնը պատերազմէն վերջ աւելի մեծ պատրաստութեամբ կը ներկայացուի Բերայի մէջ ալ :

Տարիներ անցան: Հայկական երեկոյթի մը, Փարիզեան բեմին վրայ, անակնկալ հաճոյքով լսեցի Հայկանուշ Թորոսեանը, որ իր աշխոյժ եւ ողեւորիչ շեշտերով կ'երգէր Վարդան Սարգիսեանին «Համբարձում եայլան»: Նոյն եղանակն էր, մեզի ծանօթ եւ մտերիմ, մեզի համար եղանակուած: Այդ օրը յուզումով վերապրեցայ անցեալի մը մէջ կը գտնուէին: ...

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ· թարգմ· Ա· ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Այս անգամ կը սխալիս, Ամերիկա՛, ըսաւ Մընթի, եւ ձեռքերը գըրպաններըն դնելով, իր ներքին մտածումը արտայայտելու բառեր փնտռեց:

— Ինչո՞ւ, հարցուց Ուիլ:

— Կը տեսնեմ որ նախկին օրէնքն ու մարդիկը կանցնին: Կ'անցնիմ եւ ես:

Կլորիս զայն դիտեց մեղամաղձոտ աչքերով: Ֆրէտն ալ կոնակը դարձնելով ջանաց անտարբեր երեւոյթ մը տանիլ եւ քթին տակէն երգեց:

— Ահա թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէի ես ալ: պիտի փափաքէիր որ այս դղեակին հին օրերը դարձեալ տեսնէիր:

— Կը սխալիս, Ուիլ: Կ'աղօթեմ որ պէտքը այդ օրերը բնաւ չվերադառնան: Այս վայրը ժամանակավրական սխալ մըն է: Ես ալ այդպէս եմ: Այս դղեակն ու զիս պէտք է քանդել ուրիշ այնպէս կտոր կտոր ընել, որ մենք անճանաչելի դառնանք: Աշխարհը առաջ կը շարժի, որուն համար ուրախ եմ:

— Եթէ բոլոր մարդիկը ձեզի պէս ըլլային··· սկսաւ Կլորիան, բայց Մընթին զայն ընդմիջեց·

— Եթէ կ'ուզէք, այս դղեակը կրնաք անուանել աւազակներու որջ մը: Անուններ տալը դիւրին է: Սակայն այս դղեակը շինուած էր պաշտպանելու համար մարդիկը, գիւղին սահմանները եւ բաց ճամբաները:

Այսօր Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ այնպիսի բաներ կան, Ուիլ, որոնք յետագային քու յաջորդներդ պիտի ծաղրեն, ինչպէս հիմա անցեալի այս յիշատակներն ու զիս կը ծաղրէք:

— Ո՞վ ծաղրեց: Ես չծաղրեցի, ոչ ալ ուրիշ մը ծաղրեց:

— Այս դղեակը քաղաքին պաշտպանութեան համար կառուցուած է: Իմ նպատակս է տեսնել անոր վերջաւորութիւնն ու քանդումը: Ահա բոլորը:

— Ա՜, ի՞նչ բանն է որ քեզ կ'ուտէ, Մընթի՛:

— Կը բաւէ որքան բուռի պէս վայես, զանգատեցաւ Ֆրէտ: Խոստացած տեսարանդ ցոյց տուր մեզի: Աս չէ ան, որովհետեւ այստեղէն թուրք մը անգամ չերեւիր:

Առանց ուրիշ բառ մը ըսելու, Մընթի մեզ առաջնորդեց հարաւային անկիւնէն դէպի խարխուլ աշտարակ մը, Նորմաններուն կողմէ շինուած:

— Հիմա ինծի ըսէք թէ հին ժողովուրդները իրենց գործը գիտէի՞ն թէ ոչ, ըսաւ Մընթին: Ուշադրութեամբ շարժեցէք· սանդուխները կոտրած են: Տանիքն ալ փլած է:

Իրեն հետեւելով, առանց դուռի բացուածքէ մը աշտարակին պատին մէջ մտանք եւ կոտրած սանդուխներէն վեր ելլելով կիսաշրջանակաձեւ կեցանք աշտարակին եզրին: Հոն մեր դըլուխները արծիւներուն ճախրած բարձրութեան վրայ կը գտնուէին: Գլխու պտոյտ առթող այդ բարձրութենէն ոչ միայն կը տեսնէինք Զէյթունն ու իր անմիջական շրջակայքը, այլ եւ մեր եկած ճամբու մեծ մասն ու դեռ անկից ալ անդին:

— Թուրքերը կը տեսնե՞ս հիմա, հարցուց Մընթին, զանոնք ցոյց տալով:

Պատասխանելու հարկ չկար սակայն: Մարդերու խիտ զանգուածներ ընդարձակ վայրէջքին եռեւը իրենց բանակատեղին հաստատեր էին: Այս անգամ անոնք եկած էին կատարելապէս «ազատելու» Զէյթունը: Քիչ վերջ նշմարեցի Գաղիկի մարդոց մութ, անկանոն շարքը ու հոս հոն դեռ նոր փորուած խրամներու բաց հողին գոյնը: Կաւային այդ վայրէջքին եռեւը՝ ուրէ Զէյթունցի զինուոր չէր երեւեր, հաւանաբար անոնք դիրք բռնած էին անցքին միւս կողմը, որ մեզմէ հեռի կը գտնուէր:

— Հիմա այս կողմը նայէ որպէսզի հասկնաս:

— Այս ամէնը ինչպէ՞ս ճիշդ ժամանակին կատարեցին, հարցուց Ուիլ:

Կարծես յանձնակատարի մը յանձնէր ես գործը եւ դուն անոր լրանալուն սպասեր ես:

— Հին ճամբուն շարունակութիւնն է ան, ըսաւ Մընթին: Գաղտնիքը հասկցա՞ր սակայն: Կաւային վայրէջքին վերջաւորութեան եւ այս արահետին միջեւ գտնուած ծառերը այնպէս կտրուած են որ անմիջապէս տապալելու վիճակի մը մէջ կը գտնուին: Հովէ մը կը վախնամ, որովհետեւ եթէ այդպէս բան մը պատահի, այնքան փոքր մաս մը թողած ենք բունին վրայ, որ հովին սաստկութեան չդիմանալով դետին պիտի իյնան: Իսկ եթէ Թուրքերը փորձեն վայրէջքէն ներս խուժել, ծառերը փոքր հպումով կը թաւալին անոնց վրայ ու այդ միջոցին վրայ կը հասնի մեր այրուձին:

— Այրուձին ի՞նչ օգտակարութիւն կրնայ ունենալ այդտեղ, հարցուց Ֆրէտ, որ ռեւէ բանով զոհանալու տրամադրութիւն չունէր:

— Ռուսթէմ Խան իր բոլոր կարողութիւնը կեդրոնացուցած է այդ միակ ռազմավարութիւնը սորվեցնելու համար: Մենք կուզանք··· Ո՛չ, կարծեցի թէ «մենք» պիտի ըլլայինք: Ձեր տեղը պիտի ըլլայ վերջապահ մասին մէջ, հրամայել անոնց:

Մենք արահետէն կը հասնինք սրարշաւ ու այդ թափին մէջ թերեւս ձիերէն ոմանք զառիվայրէն վար սահին, որովհետեւ շատ լպրծուն է հողը, բայց մնացեալները զումարտակի ձեւով բոլորն ի վար կը յարձակին: Այն ատեն նայէ՛:

— Շատ լաւ, բայց բոլոր այդ գործողութեան ընթացքին յետապահնեբուդ վիճա՞կն ինչ պիտի ըլլայ, վրայ բերաւ Ֆրէտ: Թուրքերը ուրիշ առթիւ Պէյրութ Տաղի եռեւէն ճամբայ բացած ըլլալու են, այլապէս ինչպէ՞ս պիտի չինէին եւ իրենց ձեռքին մէջ պիտի չինէին այդ քանդուած ամրոցը: Այդ պահէին այդ քանդուած ամրոցը: Այդ տեսակ դէպք մը կրկին չպատահելու համար ի՛նչ միջոցներ խորհած էք:

— Տասնըհինգ մղոն հեռաւորութեան վրայ իւրաքանչիւր նպաստաւոր կէտի վրայ արձակագէններ կեցուցած եմ, պատասխանեց Մընթին:

— Իսկ այդ արձակագէններուն ո՞վ պիտի հրամայէ:

Գաղիկ եա ծնեցաւ ու յանկարծ ինքզինքին զալով ոստում մը ըրաւ, որովհետեւ քիչ մնաց աշտարակէն վար պիտի գլորուէր, եւ նշանակալից կերպով ալ գլուխը երկու անգամ կուրծքին զարկաւ, ըսելով ·

— Ե՛ս, ե՛ս գտած եմ պէտք եղած մարդիկը, որոնք այն կիներուն եւ մարդոցը պիտի հրամայեն:

— Լաւ, քրթմնջեց Ֆրէտ, մեր մասի՞ն ինչ են ձեր ծրագիրները:

(Շար·)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ…»

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ի զուր անոր պահապան պառաւ Զեբուդդա՝ աղիողորմ ճուալով կ'երդնուր Սելովամի մաքուր ջուրին վրայ, որ այն գեղեցիկներուն գեղեցիկ աղջիկը մաքուր էր, մաքուր ինչպէս մարմինը աղաւնիներուն :

Սակայն Թամելա տառապեալ բորոտներու խումբին մէջ կը հառաչէր, կ'ուլար, ոչ կը խօսէր : Այդ բորոտներուն՝ իրիկուան պաշտամունքի ժամուն, տաճարի երգիչներէն՝ Սոփոնիա կուգար կը սորվեցնէր սաղմոսերգութիւններ : Իրիկուն ալ դառն վերջը մինչ երգիչ ուսուցիչը կը մեկնէր, Թամելա անոր ոտքը ինկած՝ կ'աղաչէր որ զինքը այդ ուրկանոցէն ազատէ : Կ'ըսէր անոր.

— «Սոփոնիա՛, աղուոր երիտասարդ, փրկէ՛ զիս, ես բորոտ չե՛մ, նախանձորդ մը զիս նետեց այստեղ : Տե՛ս, գեղեցիկ եմ, ապրի՛լ կ'ուզեմ, առ քու սենեակդ, ազատէ զիս : Ծաղիկի պէս թարմ եմ, տե՛ս…» :

Ու Թամելա այդ ուսուցիչին շնորհիւ կ'ազատի ահաւոր վայրէն : Երուսաղէմի հարաւային դռնէն դուրս կ'ելլէ ու կ'երթայ կը հաստատուի Մեռեալ ծովին եզերքը :

Երկու օր անցած՝ Եօնաթան կը դառնայ, պառաւ Զեբուդդայէն լսելով Թամելային պատահածները՝ կը փախչի ուրկանոցէ ուրկանոց ու իր սիրուհին չգտնելով վա՜յ կը կարդայ Երուսաղէմի գլխուն, զի այդ հոյատեսիլ քաղաքը կը գողնար հարսը եփեսասարդին ծոցէն, զաւակը մօր գրկէն, բերքը գիւղացիին շտեմարանէն : Ան կ'արտասանէր իր անվրէպ մարգարէութիւնները : Ինչ որ ուրիշին բռնած էր այդ քաղաքը, պիտի պատահէր իրեն : Ան կործանելու էր եւ տաճարին տեղը պիտի հերկուէր ինչպէս արտ մը :

Մինչ Եօնաթան այդ անէծքը կը կարդար, բերդի զօրապետը, Բարաքիման, վրայ կը հասնի : Ձայն ձողէ մը գլխիվայր կախել կուտայ, ու Բրբուատին դռնէն կ'արձակէ զայն Կեդրոնի հեղեղատին մէջ :

Եւ ան անիծելով «իժերու քաղաք» Երուսաղէմը, կը հեռանայ անկէ : Թափառական կը շրջի, չար տղաքներ քար կը նետեն անոր ետեւէն :

Ո՞ւր էր Թամելա, տեղեա՞կ էր իր նշանածին պատահած դէպքերուն : Ան Մեռեալ ծովուն եզերքը ապաստանող բորոտներու խումբին մէջ ծանօթացած էր Տաթարիա եւ Սուրա անունով երկու կիներու : Այս երեքն ալ գեղեցիկ էին, այնքան որ սիրահարներ Երուսաղէմի մէջ կը կռուէին անոնց գեղեցկութիւնով զինուած : Այս երեքը ամէն օր բլուրն ի վեր ելլելով՝ կը դիտէին հանդիպակաց Երուսաղէմին ու բլուրէն վար իջնելով՝ տխրութեան մէջ թաթաւուն, կը մտնէին իրենց թաքստոցը :

Շատ թշուառ աղջիկներ սաղուռնական, խենէշ հաճոյքներով ախտավարակ՝ վայրագներու բռնաբարումներէն հազիւ կրցան ազատիլ : Անոնց ապաստարանները կը կրէին կրօնքի սրբութեան հրաշագործ ազդեցութիւնը : Այդ թշուառ աղջիկներուն մէջն էր նաեւ Թամելան : Երկու օր վերջը, ան մուրացկանութեան ելած էր Բեթէլայի գիւղերուն մէջ թափառելով : Ան ալ՝ բորոտներուն մէջ մնալով՝ վարակուած էր անոնց ախտով : Այդ գեղեցիկ մարմնացած քանդակը դատապարտուած էր զօսացած փճանալու : Բայց ի՞նչպէս կրնար ինքզինքը զրկել իր սիրահար Եօնաթանի վառ սէրէն :

Ու աղջիկը ճար կ'ընէ ու կը գտնէ իր Եօնաթանը, որ իր սիրուհին կորսնցնելէն վերջը՝ կիսովին ապուշ դարձած էր : Ու երբ Թամելան անոր առջեւ ելաւ, ան առանց արտաքին յուզումներու սկսաւ արտասուել : Աղջիկը յուսահատ անկողին ինկաւ : Եօնաթան անոր սնարքին չհեռացաւ, — կը մտածէր ու չէր հասկնար թէ ի՞նչպէս իր գեղաքանդակ սիրուհին անճանաչելի արտեղութիւն էր դարձած : Բորոտութիւնը կազմալուծած էր Թամելայի գեղաքանդակ մարմինը : Ծնողքը, այլեւս յուսահատ, կը փորձէին աղջիկը տունէն դուրս նետել, իսկ Եօնաթան փարած անոր մահճակալին՝ արցունք կ'ըլլար : Սակայն, մահը վերջ կը հասնէր, կը խլէր Թամելան Եօնաթանի ձեռքէն :

Ու այն թշուառ սիրական Եօնաթանը «կենդանիի մը պէս ոռալով՝ փախաւ դուրս» :

Տիտոս պաշարել կուտայ Երուսաղէմը, ու հռովմայեցի զինուորները կրակ կուտան տաճարին : Դիւահար մը, գիշեր տառեն, — «Վա՜յ քեզ, Երուսաղէմ, վա՜յ քեզ» պոռալով կը վազէր փողոցներուն մէջ : Զինուոր մը զայն բռնելով բոցավառ տաճարի խարոյկին մէջ կը նետէ : Այդ դիւահարը Եօնաթանն էր :

×

Ընդհանուր գրուածոց խօսքեր հիւսեցին Նարդունիի այս հրատարակութեան առթիւ : Արմաշի վանականներու շուքին տակ մեծցած՝ ան կը սիրէ իր ծննդավայրը՝ Արմաշ, շատ կը սիրէ նաեւ Պարտիզակը : «Մեղեդի»ներուն մէջ քնարերգեր է իր բնաշխարհի գմայլելի գեղանկարը : Իր ամէն գրութեանց մէջ ըլլայ գրական, ըլլայ գիտական, հայ բոյսին, հայ կոյսին շնորհքը, խունկ հողին եւ արժէքը թանկագին փնտռած ու գտած ու փառաբանած է ան : «Հայ Բոյժ»ի իր յօդուածները անվրէպ հիւսուած են Հայաստանի որդան կարմիր յուշերով :

«Յառաջ»ի մէջ, իր ամէն մէկ տողին մէջ միտքն ու սիրտը կ'ապրին : Կը պահանջէ սիրել Հայը՝ իր այդ սէրը կիսկատար չէ, այլ կատարեալ : Նոյն այդ օրաթերթին մէջ աստուածաբան վարդապետէ մը աւելի ցոյց տուաւ Աստուածաշունչի քննադատական իր հմտութիւնը : Ու անշուշտ իր քերականական քանի մը գրութիւնները զոր հրատարակեց ժամանակին, եթէ հատորի մը մէջ ամփոփուէին, Բագրատունի հօր Արսէնի աշխարհաբար Նոր «Զարգացելոց» մը կ'ունենանք :

Նոյն այդ օրաթերթին մէջ իր «Օրը Օրէն» գրուած տողերը դեղագրի հաւասար օգտակար ըրած է իմաստուն եւ խելացնոր մտածողներու : Հոն իր հմտութիւնը բազմակողմանի է, նմանը շատ դժուարաւ ցոյց տուած են կարգ մը ճերմակ մազերով իմաստուն Սողոմոններ : Ան իր զառող, կծող գրչով կը հեգնէ՝ առանց հեգնելու ճշմարտութիւնը :

Քերթող միտքն է այն՝ բայց չուզեր հիւսել դիւցազներգութիւնը մեծ ջարդին : Եւ իր արձակ գրուածքներուն մէջ՝ կը գնահատեմ ստեղծողը գեղոն մտքին : «Համով հոտով»ի սրբազան հեղինակը կ'ապրի Նարդունիի գրական եւ առողջապահիկ գրութեանց մէջ :

Հոս «Երուսաղէ՛մ…»ի հիւսուածքով վիպասանը՝ շատ աւելի պարզ ու վճիտ է քան «Մեղեդիներ»ուն մէջ :

Կրնամ ըսել որ շատ քիչեր Նարդունիին նման կրցած են օգտուիլ գրականութեան վառարան Ֆրանսայի ոստանէն : Ան Փարիզ ոտք դնելուն՝ դադար չէ տուած իր թուխչներուն : Ան համալսարանէն վարպետ կ'ելլէ, եւ ինքնօգնութեամբ հմտանալով՝ ծեր վարպետներուն կը զգացնէ թէ իրօք իրենց աշակերտ մը կը համարուին այդ նորահաս երիտասարդ վարպետին քով :

Ան այսօր կրնայ ճառել հայ լեզուի, հայ պատմութեան, հայ գրականութեան եւ ընդհանուր միջազգային բոլոր գրական եւ ընկերային ճիւղերու մասին : Ու ես ապահով եմ որ վաղը ան կրնայ խիղճ ակէ հեղինակութիւնը ունենալ՝ եթէ նիւթական պայմաններն իրեն նպաստաւոր ըլլան :

Կ'ըսեմ, որ ֆրանսական ոստանը իր գրական մարզանքին սքանչելի կերպով նպաստեց, եւ ասոր ապացոյցը իր այս «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ…» վէպին սերձ պատմուածքին հիւսուածքն է :

×

Ես կը մաղթեմ որ մեր ընթերցողները քաջալերելով այս նորահաս վարպետին կախարդիչ գրական մեծ արժէքը՝ զատորոշեն «չարչիութիւնը» մտքի ազնուական տուրք գրականութենէն : Ու քաջալերեն Նարդունին, որ չվարանի հրատարակելու իր «Բանե՞ր բանե՞ր ի՞նչ բաներ» հատորը զոր պատրաստած է, եւ որուն կը սպասենք : Հարկ է որեւէ միջոցով խրախուսենք մեր գրչի ողջ նահատակները, եթէ իրօք հայ դպրութեան հանդէպ ունինք անկեղծ պաշտամունք մը :

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

րեցայ դպրոցական անցեալ օրերը : Եւ անցեալ կիրակի, «Անուշ»ի ներկայացման ժամանակ, ծափերու տեղատարափին տակ, մտածեցի «ազգային հովուերգութեան» վրայ : «Անուշ», դուն միշտ քաղցր ես ու հոգեթով, քու բոլոր եղանակներուդ մէջ ալ : Կը բաւէ որ անոնք բերեն ձայն մը հայրենիքէն, ու մեզի տան հարազատ շունչը Հայուն հողին :

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

«ՀԱՅ ԲՈՅԺ»

Զորս տարի առաջ ձեռնարկեցինք այս առողջապահական ու բժշկական ամսաթերթին հրատարակութեան : Եւ ահա կը թեւակոխենք հինգերորդ տարեշրջանը :

Յաջողութիւն մըն է այս : Ճիշդ է թէ ունեցած ենք առողջապահական ու բժշկական այլ ամսաթերթեր եւս, որոնք տեւած են տակաւին աւելի, բայց մեր թերթին յաջողութիւնը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ կը յաբատեւէ հակառակ քաղաքական ու անտեսական աննախընթաց տագնապներու : Այս պայմաններուն մէջ ոչ ոք պիտի համարձակէր հրատարակելու թերթ մը, որ տարածուելով հեռաւոր գաղութներու մէջ՝ պիտի կրէր դրամական փոխադրութեանց արգելքին հետեւանքները եւ դժուարութիւնները : Մեր առողջապահական թերթերը հրատարակուած են գլխաւորաբար Պոլսոյ եւ Թիֆլիզի մէջ, որոնք միայն իրենց հայկական հոծ գաղութներով՝ ի վիճակի էին արդէն ապրեցնելու նման թերթ մը : Այսպէս ըլլալով հանդերձ, երբ նկատի առնենք հայերէն առողջապահական թերթերու տեւողութիւնը, պիտի տեսնենք որ ՀԱՅ-ԲՈՅԺ շատերը ձգած է իր ետեւը եւ կամուրջը անցած արդէն :

Ամէնէն աւելի տեւած է Տոքթ. Մ. Իւթիւճեանի «Առողջապահական հանդէս»ը, որ — տարօրինա՛կ — կը կրէ Կիլիկիա անունը, — այս թերթը լոյս տեսած է առաջին անգամ 1860ին, Պոլսոյ մէջ եւ տեւած՝ 10 տարի :(Փակագծի մէջ, այստեղ, կ'արժէ արձանագրել, որ այս բեղուն բժիշկը հրատարակած է նաեւ առողջապահական ժողովրդական գիրքեր, որոնց կարգին՝ յիշենք գլխաւորը, արժէքաւոր գործ մը, Առողջաբանութիւն եւ կեանք զաւառացի ազգայնոց (1884), որու մէջ կը ներկայացնէ Զէնկիլէրի, Սէօլէօզի, Եալովայի, Իզնիկի, Քաբամուսալի, Պրուսայի, Իզմիթի, Պարտիզակի, Ատափազարի եւայլ գիւղերու, գիւղաքաղաքներու Հայոց ընկերային - առողջական վիճակը) : Աւելի վերջ, Տոքթ. Տիգրանեան կը հրատարակէր իր Առողջապահական թերթը, Երեւանի մէջ (1882 — 1886) : Նոյն թուականներուն՝ Տոքթ. Տաղաւարեան կը խմբագրէր Գիտական շարժումը Պոլսոյ մէջ (1885 — 1886) : Վ. Արծրունի՝ Առողջապահիկ թերթը (1890) : «Տարազ» պարբերաբար լոյս կ'ընծայէր առողջապահական յաւելուած մը : Տոքթ. Ե. Մինասեանց՝ Նոր առողջապահիկ թերթը (Թիֆլիզ, 1911 — 1915) : Բաքուի Կուլտուրական Միութիւնը եւս ունէր առողջապահական թերթ մը : Տոքթ. Ղազարեան՝ Բժիշկը, նախ Տրապիզոն, յետոյ Պոլիս (1911 — 1914) : Նոյն թուականներուն՝ Պոլսոյ մէջ կը տպուէր նաեւ «Ցոյս» առողջապահական թերթը (1913 —1914) : Տոքթ. Ա. Տէր-Մարկոսեան Փրովիտէնսի մէջ կը հրատարակէր Բուժակը (1917 — 1921) : Տոքթ. Մ. Գարակէօզեան նախ Հայ բժիշկը (1919), յետոյ Հայ բուժակը (1920), Պոլսոյ մէջ : Այս երկրորդ անունով թերթ մը հրատարակեց նաեւ Տոքթ. Թաշճեան Աղեքսանդրիոյ մէջ, իսկ առաջին անունով՝ Տոքթ. Մովսէսեան Պոլթըրնի մէջ (1925) : Տոքթ. Օնիկ Փափազեան՝ Դարմանը, պաշտօնաթերթ Պոլսոյ Հայ Բժշկ. Միութեան (1920) : Փարիզ եւս չուսաւ ունեցաւ իր հայ բժշկական թերթը, առաջին անգամ խմբագրութեամբ Տոքթ. Լեւոն Փրիգորեանի (Բուժանք, 1926 — 1929), յետոյ խմբագրութեամբ Տոքթ. Միհրան Քէչէճեանի (Առողջ Կեանք, 1931—1932) :

Ուրիշ առթիւ մը կը ներկայացնենք շատ աւելի հետաքրքրական ցանկ մը, — մեր բժիշկ հեղինակները, որոնք բժշկական եւ առողջապահական գիրքեր հրատարակած են ժողովուրդին համար :

Մենք վերի ցանկը գրի առինք, ցոյց տալու համար թէ «Հայ - Բոյժ» ամէն յոյս կը ներշնչէ յարատեւելու համար աւելի քան զինք նախորդող բոլոր բժշկական թերթերը : Շնորհիւ, անշուշտ, իր լայն ժողովրդականութեան :

Արդարութեան համար պէտք է, սակայն, արձանագրել այստեղ թէ «Հայ-Բոյժ» այդ ժողովրդականութիւնը կը պարտի ոչ բոլորովին իր բովանդակութեան (խօսքը լեզուի յստակութեան մասին է եւ ոչ թէ նիւթերուն), այլեւ մանաւանդ բարեկամներու եւ համակիրներու աջակցութեան : Հայ-Բոյժ բարեկամներ ունի, որոնցմէ ոմանք մինչեւ 60 բաժանորդ գտած են թերթին : Բարեկամներ ունի, որոնք կը գանձեն բոլորին բաժնեգինները եւ կը ղրկեն Փարիզ, այդ հոգն ու աշխատանքը խնայելով խմբագրին : Վերջապէս բարեկամներ ունի, որոնք ամէն միջոցի կը դիմեն, ամէն արգելքի կը յաղթահարեն՝ դրամ դուրս հանելու համար երկրէն, բաժնեգինները հասցնելու համար ժամանակին :

Համակիրներու թիւ մը ունի, որոնք, ամէն տարի, ՀԱՅ - ԲՈՅԺ կը նուիրեն իրենց ծանօթներուն եւ ազգային հրատարակութեանց՝ տարածելու համար թերթը, — անցեալ տարի նուիրած էին 156 թերթ :

Առանց այս աջակցութեան ոչ մէկ թերթ կրնար դիմանալ, ինչքան ալ նիւթապէս ապահովուած ըլլար :

Եւ սակայն պատահեցաւ որ հանդիսատես ըլլանք զաւեշտ պարագաներու, — ընթերցողներ կան, որոնք իմանալով որ ՀԱՅ-ԲՈՅԺի մէջ գիրենք հետաքրքրող յօդուած մը կայ, կը գրեն ՀԱՅ - ԲՈՅԺ որ թերթ ղրկուի իրենց : Ցետոյ ձայն-ձուն չեն հաներ, բաժնեգինն ալ չեն վճարեր, — իրենց ուզած յօդուածը ստացան, բաւական է : Կը պատահի նոյնպէս, որ ՀԱՅ -ԲՈՅԺի համակիրներ հասցէ մը ղրկեն մեզի՝ յանձնարարելով թերթ ղրկել : Թերթը կը ղրկուի, լո՛ւռ է անծանօթ ընթերցողը : Եթէ իր բարեկամին յանձնարարութեան հակառակ՝ չէր ուզեր բաժանորդագրուիլ, կրնար ետ ղրկել : Մինչեւ այսպէս կը վնասէ մեր թերթին, — որովհետեւ մեր հաւաքածոն կը պակսի : Ունեցանք նաեւ բաժանորդներ, որոնք «թերթ չստացանք» յայտարարեցին քանի մը ամիս վերջ՝ երբ բաժնեգինը վճարելու եկաւ կարգը : Զեն խորհիր, որ կը վնասեն համբօղուտ թերթի մը զարգացման : Ի՞նչ հարկ չկամութեան, թերթ չե՞ս ուզեր, — գրէ՝ «չեմ ուզեր» : Այսօր ընթերցողներ ունինք, որոնք պատրաստ են վճարելու 250 ֆրանք, գնելու համար 4 տարուան հաւաքածոն, եւ սակայն մեր հաւաքածոներէն կը պակսին քանի մը թիւեր, այսպիսի պզտիկ մարդոց պզտիկութեան հետեւանքով : Թախանձագին կը խնդրենք մեր բարեկամներէն, — հասցէ մը՛ ղրկէք մեզի, երբ վստահ չէք ձեր մարդոց ընթերցասիրութեան եւ պարկեշտութեան վրայ : Թող պակաս ըլլայ բաժանորդ մը : ՀԱՅ - ԲՈՅԺի հաւատարիմ բաժանորդներուն թիւը բաւական է այժմ ապահովելու յարատեւութիւնը : Ու միւս կողմէ կը խնդրենք, նոյնպէս, որ մեր բաժանորդները խնայեն մեզի աւելորդ թղթակցութիւն, — երբ ժամանակը եկաւ, Եւրոպայի նման վճարեցէք ձեր բաժնեգինը : Մի՛ սպասէք նամակի : Թող աշխատանք մը պակաս ըլլայ ՀԱՅ ԲՈՅԺի ծանրաբեռնուած ու յոգնած աշխատաւորին գործերուն մէջ :

Իւրաքանչիւր բաժանորդի մասին տարին մը բացած ենք, — ե՛րբ կը վճարէ, ի՛նչ ձեւով կը վճարէ : Այդ արձանագրութիւնները պիտի ծառայեն, ապագային, ուսումնասիրութիւն մը գրելու հայ ընթերցողներու բարքերուն վրայ : Բայց այս տարի որոշած ենք զատել անսրբագրելի թերացողները, զանցառութիւնները ու նման, որպէս զի աշխատանք մը պակաս ըլլայ մեզի :

Այժմ կը սկսինք աշխատանքի, — թէեւ քիչ մը ուշ, որովհետեւ վերջերս ծանրաբեռնուած էինք այլ աշխատանքներով, — եւ կը խոստանանք հրատարակել ՀԱՅ - ԲՈՅԺը հինգերորդ տարեշրջանին եւս այնքան կանոնաւոր եւ համեղ, որքան առաջին չորս տարիներուն : (Մտադրած յանձնած ենք արդէն Հոկտեմբերի եւ Նոյեմբերի թիւերը) :

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ կ'ողջունէ իր բարեկամները հինգերորդ տարուան սեմին վրայ առողջ աշխատաւորի մը հուսռայով :

Հ—Բ

Հայ Մշակութային Միութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Հայ Մշակութային Միութիւնը ձեռնարկած է գրական դասախօսութեանց շարքի մը, որ կրնայ համարուիլ ժողովրդական դպրոց մը նոր սերունդին համար :

Դասախօսութիւնը սկսաւ «Յառաջ»ի խմբագրապետը, Շ. Միսաքեան, անցեալ հինգշաբթի երեկոյ, նիւթ ունենալով՝ Մեր գրական ժառանգութիւնը (1880 — 1922) : Յաջորդ դասախօսութիւններուն համար կուտանք հետեւեալ ցուցակը՝ դասախօսութեան նիւթերով, դասախօսներով եւ դասախօսութեան թուականներով : (Բոլոր այս դասախօսութիւնները տեղի պիտի ունենան Շահրիկեան սրահին մէջ, 5, Rue de l'Eclipse) :

Ահարոն Տաառւրեանի մասին կը խօսի Պ. Ցարութիւն Ալպոյեան, 8 Դեկտեմբերին : Տիգրան Չէօկիւրեանի մասին՝ Պ. Եղիշէ Թօրոսեան, 15 Դեկտեմբերին : Միսաք Մեծարենցի մասին՝ Պ. Գուրգէն Փիրանեան, 22 Դեկտեմբերին : Եղիա Տէմիրճիպաշեանի մասին՝ Պ. Ենովք Արմէն, 29 Դեկտեմբերին : Դանիէլ Վարուժանի մասին՝ Պ. Կարապետ Փօլատեան, 5 Յունուարին : Քամառ Քաթիպայի մասին՝ Պ. Ֆօղոս Հիւսեան, 12 Յունուարին : Համաստեղի մասին՝ Պ. Փայլակ Սանասար, 19 Յունուարին : Ռ. Զարդար-եանի մասին՝ Պ. Լեւոն Մկրտչեան, 26 Յունուարին : Ցանկին մնացեալ մասը յաջորդով :

Ներկաներուն առիթ կը տրուի արտայայտուելու դասախօսութիւններէն ետք :

×

Հայ Մշակութային Միութեան առաջին հրատարակութիւնը, Շ. Նարդունիի Երուսաղէմը կ'ունի աւելին ըսպասելու արդէն : Միութեան անդամները եւ համակիրներ, իբրեւ համակրանքի նշան Միութեան ձեռնարկին, կը շարունակեն սպառել գիրքը՝ նուէր ղրկելով իրենց բարեկամներուն եւ հանրային հաստատութեանց : Այսօր կուտանք ցանկ մը, երկրորդը յաջորդով. —

Մարսէյլէն՝ Պ. Աղաճան Դարբինեան «Երուսաղէմ» կը նուիրէ 3 օրինակ Պէյրութի Հայ Ճեմարանին :

Պ. Թաքւոր Պալտասարեան 5 օրինակ՝ Սուրիոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերուն :

Պ. Ցեսու Զրահեան մէկ օրինակ կը նուիրէ Հալէպի Ազգ. վարժարանին :

Պ. Ցարութիւն Նիկողոսեան մէկ օրինակ՝ Դամասկոսի Ազգ. վարժարանի եւ մէկ օրինակ՝ Պ. Վ. Նիկողոսեանի (Հալէպ) :

ՀԱՅ ՄՇԱԿ

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՑՆԸ…

ԿՈՉՈՒՈՐՆԵՐԸ

Այս երկու գոյնով արտին տէրերը նոր բաժնուած երկու եղբայրներ են, որոնք այլեւս նոյն տունին մէջ չեն ապրիր :

Քալէ՛, ձիս, չմօտենաս այդ թումբին, անոր տէրը երկու աչքերէն կոյր մըն է, հասկերը հասակէս վեր կը ծածանին ու կը սպասեն որ Աստուածածինէն առաջխումբ խումբ տղաքուաղջիկներ հարսնեւորներու պէս երգելով գիրենք դէպի կալերը տանին :

Ադայի քոյրի՛կ, Լուսիկայ կալին չափ մեծցուր կալդ, այս տարի ցորենը կարասներէդ դուրս պիտի հոսի ու թափած աւելցուքով պիտի կշտացնես հայնան ու լկտի հարկահաւաքները : Անոնք այլեւս պիտի չհամարձակին դաթադ ծախելու մէջի կաթը երեսիդ թափելով. ոչ ալ խեղդակալ պիտի կարենան անցընել մէկհատիկ էրինձիդ վզիկէն՝ քու ղուրպէթիդ ճակը ծախելով :

Ինչ պէտք կայ անուններու երբ գըլխաւոր չեն : Ամբողջ ձմեռը ճրագի լուսով իսկ, սերմցրու հըյրեր մաքրեր է այս արտին տէրը : Ուրիշ մը իր հարսնութեան զարդասկինները ծախեր է կամ գրաւի դրած՝ քովի ցանքին համար :

Ձիս գիլ ձայնով անընդհատ կը վրնջէ եղերամօր մը պէս, երբ ես ծունկի կուգամ մեր արտի ոտքերուն տակ : Հօրս հասակով հսկայ ժայռ մը շուք ձգեր է հոն : Հայրս տարիներու քրտնաջան ու գերբնական ուժի վաստակով, ապառաժներէն կորզեր է այս արտը՝ իր զաւակներուն անխառն ցորենի արդար հաց տալու համար :

Գիւղն իր յոյսը, ուրախութիւնն ու կենսունակութիւնը, երազները, սէրը, ապրելու, տեւականանալու կամքը կապած է իր արտերուն :

Շատոնց որոմը սեւցած է արտերուն մէջ, ամէն ինչ ծղօտէր՝ անկողնի կարօտը կը քաշէ, թռչունները իրենց ձագերուն մարգանքի դպրոց են բացեր : Միջատներն ու թռթուրները շրջագծեստ կը բանին : Ընտանի կենդանիները խնլօքցած իրենց տէրերուն դուրդուրանքի կարօտը կը քաշեն :

Արեւը սկսած է անհամաչափ պարել Զատկի առաւօտեան պէս : Գիւղացիք — հայր ու տղայ, մայր ու աղջիկ — ալի քրտինքով անոյշ ժպիտներ կը ջրեն իրենց դէմքին վրայ :

Սար ու ձոր նկարիչներ կը փոխեն : Հողը վերմակի պատրաստութեամբ զբաղած է : Պառաւները ճանճրոյթի ծանրութեամբ գետնին հետ կը մէկտեղուին : Ու երջանիկ վայելքի օրերը կը մերձենան :

Անզգալաբար գիւղ դարձած՝ դէպի մեր դուռը կը յառաջանամ, երբ ձի մը զիս կը կանչէ մինչեւ ականջները բեռնաւորուած գործերով ու կապերաններով : Մեր ճերմակ, խոշոր ձին է, որ տարիներ առաջ գողցուած էր կոչուորներէն. ինչպէս կը տեսնէք, ես այսօր «կտոր մը թղթին» արժէք կուտամ եւ աւազակ չեմ, բայց տեսնելով մեր ձին իր թանկարժէք բեռով այդ օրը, մանուկ հոգւոյս մէջ զգացի զայն պարտկելու, խրացնելու փափաքը : Որքան թագաւորներ ունէինք մենք, որոնք վստահ եմ թէ մինչեւ այսօր անձեռնմխելի կը մնան : Բայց մենք վախցանք հարեւաններէն : Նոյնիսկ ատեն եղած է, որ հարազատ գաւլին օթեւան մերժուած է, ինչպէս կ'ընէ այսօր Արարատեան հայրենիքը :

Զին տարիներու կարօտով կ'աճապարէր ներս մտնել, մինչ մենք անոր վիզէն պարան մը անցուցինք ու տարինք խառնեցինք գիւղի մէջէն անցնող փորձանքի կարաւանին կոչուորներուն…

Կոչուորնե՛րը :

Ցոյսը գիւղացիին սրտին մէջ այնպէս կը հանգչի, ինչպէս կրակը օճախին մէջ կը մոխրանայ :

Բոլոր երազները կը խորտակուին, գիւղը սուգի կը մտնէ :

Տարէցները տխուր կը կծկուին ժամու պատերուն տակ : Գիւղը մնացողները նոր կը զգան իրենց յոգնութիւնը եւ կթոտ ծունկերով կոչուորներու անցած ճամբաներու եզերքը կը քարանան : Գիւղի շարժումը կը մեռնի :

Այս տարի Շղախցիներն են, որ մեր արօտները, լեռներու փափկախոտ ծըմակները, արտ ու այգի ապատակել կուգան : Ահա՛ անոնք բոլորովին տարբեր են Կիւրճի, բօշա, չինկէն, Քիւրտ կոչուորներէն :

Անոնք գիւղէն կ'անցնին կրունկ կըրունկի, անհամար ձիերով, շներով, հօտերով, ու արջառներով, մահացու լռութեամբ, մահուան բանակի պէս միայն մեր ճամբաներու կոշտ քարերն են որ կը կծկլտան : Անոնք գիտեն թէ ինչ կ'ընեն : Երբեք խօսքի չեն բըռնուիր, իրենց նպատակակէտը մեր լեռներն են : Անոնք լաւ զինուած են : Կ'անցնին հետխոտ, մայն փոքրերն են որ խոշոր կթոցներու մէջ նստած են ձիերու կռնակին, դայլի ձագերու պէս աչքերնին չռած :

Կոչուորները զայրելի քաղաքականութեան մը յառաջապահներն են :

Կոչուորները մէկ տեսակ չեն, մեր եկկիրը դարերով ասպատակեր են այլազան անուններով :

Ի՛նչպէս չյիշեմ, Թեւիս վրայ լուսնկայի պէս սպի մը ունիմ պատուասափ. խաղաղ թափանցումի կոչուորներուն ու լատինը մրցումով առեղ ծեծած են հոն, մօրս «հաւատափոխ քրիստոնեայ» մկրտելու գնով այն դժբախտ տարիներուն, անբացատրելի աշխատութեան մը հաւանութեամբ : Ու ես շնորհակալ եմ իրենց այդ «յիշատակը» Թեւիս վրայ քանդակելուն համար :

Կրնա՞մ չյիշել հօրս ու իր եօթ պորտ նախորդներուն անպարտելի կամքին վրայ :

Տէրութիւն մը եւ տէրութիւններ անոնց վիզը պարաններ ձգած են, ուզելով տեղահանել մեր գիւղերէն, ինչպէս ժայռ մը իր հունէն, բայց անոնք մնացեր են անպարտելի, ու հեռաւոր քաղաքներու մէջ կալուածներ են դըներ հասոյթը լեցնելով թշուառութեան գիւղին մէջ՝ զայն ապրեցնելու համար ու մնացած են կառչած, ու այժմ մեր վրայ — իբր ողջ ու մշտաշարժ եկամուտ — նայող չկայ, տէր չկայ, հասկցող չկայ :

Կոչուորնե՛րը :

Պատուհաս են, մարախէն ու մինինայէն ալ սարսափելի : Անոնք անգամ մը գիւղէն դուրս կ'ելլեն, տուներէն կը հեռանան, ինչպէս կառաշար մը փապուղիէն, այլեւս կ'արձակեն իրենց ու կենդանիներուն կապանքները : Առաջին արտն ու պարտէզը, աղբիւրն ու հովը (աւազան՝ արտերը ջրելու համար) անոնց արշաւանքին նշաւակ կը դառնան : Անոնց ոտքերը այլեւս կրունկ չունին, այլ կամերու, տափաններու վրայ նստած կը քանդեն կը չորցնեն : Վիքթոր Հիւկոյի թուրքն է որ կ'անցնի :

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄԱՆԻ

սպասնալիք մըն է Լիբիոյ կոնակը»:

Ֆրանսական թերթերը, զայրացած, կը հարցնեն.— Ի՞նչ կ'ուզեն, ի՞նչ է միտքերնին: Հո՞ղ,— չենք տար: Եթէ ուրիշ բան է իրենց նպատակը, սխալ հասցէի դիմած են:

Անգլիոյ մէջ եւս յուզում պատճառած են այս ցոյցերը: Նոյնիսկ պահ մը վրոյց շրջեցաւ թէ Չէմպըլէյն պիտի յետաձգէ իր ճամբորդութիւնը դէպի Հռոմ, եթէ բացատրութիւն չտրուի այս ցոյցերուն մասին:

Գերմանական թերթերը լուռ կը մնան: Ու Փարիզի մամուլը կ'ուզէ իմանալ թէ ի՞նչ կը մտածէ գերմանական կառավարութիւնը,—«լաւ է որ յայտնէ իր կարծիքը, տակաւին Ֆոն Ռիպպընթրոփ Փարիզ չեկած»:

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼԺ դահլիճէն հրաժարեցաւ ելմտական նախարարը: Վախ յայտնուած ըլլալով որ նախարարական տագնապ պիտի ծագի, Թագաւորը աշխատեցաւ հաշտեցնել տարակարծութիւնները:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ չաբաթական վերջին վիճակագրութեան համաձայն, 841 գործազուրկներ պակսած են անցեալ շաբթ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած եւ բանտ նետուած են 11 Ֆրանսացիներ, որոնց մէջ՝ ֆրանսահպատակ Հայ մը, Մուրատեան:

ԼԷՆԻՆԿՐԱՏ հասան 400 մանուկներ, Հանրապետական Սպանիայէն: Սովետական կառավարութիւնը անոնց պիտի տայ «պրոլետարական դաստիարակութիւն»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 9րդ թիւը (նոյեմբեր) ճոխ բովանդակութեամբ: Տասներորդ թիւով կը լրանայ ամսագրին ութերորդ տարեշրջանը: Բացուած է արդէն իններորդ տարուան բաժանորդագրութիւնը՝

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք:

Ցունուար մէկէն սկսեալ խմբագրութիւնը ամէն մէկ բաժանորդի սահմանած է գրքի նուէրներ, որոնց ցանկը պիտի գտնէք Դեկտեմբերի թիւին մէջ:

Ուշադրութիւն «ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»ի նոր հասցէին,

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ 46, Rue Richer, Paris (9),

որուն պէտք է ուղղել բոլոր թղթակցութիւններն ու դրամական առաքումները: Զիճարող բաժանորդներէն կը խնդրուի փակել իրենց հաշիւները, մինչեւ 31 դեկտեմբեր 1938:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան վարչութիւնը մօտ օրէն դիմում պիտի կատարէ պետական իշխանութեանց, որպէսզի Փարիզի եւ արուարձաններու հայ արհեստակիցները կերծ մնան 1935 Օգոստոս 8ի, օտար արհեստաւորներու (artisan) օրէնքի տրամադրութիւններէն: Կը խնդրուի այն արհեստակիցներէն որոնց ինքնութեան թուղթերը, որպէս արթիզան մերժուած են եւ կամ տարբեր անուամբ տրուած, հաճին շուտով տեղեկացնել իրենց անունն ու հասցէն միութեանս քարտուղար, Պ. Բ. Աճէմեանի, 43 Rue du Surmelin Paris (20):

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 6 դեկտ., երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովին շար.ը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

—— oo ——

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Route d'Orleans, Cachan

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՆՅԱՅՏ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

10 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle des Ingenieurs civils, 19 Rue Blanche

Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի եւ նախագահութեամբ Փ. Ֆուրնիէի (նախագահ ֆրանս. ռազմիկներու լիկին):

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրավար Անտրէա (Անթապի ազատարարը), Փօլ տիւ Վէու (Միջերկրականեան կոմիտէին եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»): Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը: Հայկ. գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ թառի եւ սրինգի:

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր:

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ Մուտք 8 ֆրանք

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Ս. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, կիրակի ժամը 3.50ին

Անկէնի լճին դէմ. Cascade du Lacի սրահը

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ **Ռ. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ**

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ՓՐՈՖ. **ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ**

Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւններ»:

Մուտք 6 ֆր.:

Կառ. տիւ Նօռէն շոգեկառք Անկէնի համար ժամը 3ին, 3.30ին:

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաւըրտ Գարակէօզեան Հօմի նախկին Սանուց միութեան կողմէ: 11 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 րիւ Պօսիւէ, մէթրօ՝ Փուասօնիէր եւ Կառ տիւ Նօր: Օրքէսթր՝ ճազ-թանկօ:

Մուտք՝ 7 ֆրանք

Ֆ. Կ. ԽԱՉի Փարիզի Մասնաճիւղի աւանդական

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ»Ը

24 Դեկտ., Շաբաթ օր, **8 Rue Bossuet**, Փարիզ:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԵՐՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., կիրակի ժամը 3 12

34 Ave. Porte des Lilas, մէթրօ **Porte des Lilas**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏԻԿԻՆ **ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ**

Կը ներկայացուի «ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆՆՈՒՏԻՆԵՐԸ»,

ղեկավարութեամբ Պ. Հրաչ Տարօնեանի:

«ՀԱՄԲԱԿՈՐ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ» ղեկավարութեամբ Պ. Դօքարանի:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տիկ. ԼՈՒՍԱՊԱՐՈՆԵԱՆ եւ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Պ. Պ. Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ եւ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Ժամը 6ին կը սկսի եւրոպական պարերը: Օրքեսթրը Սալբեանի: Աժան պիւֆէ՝ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով:

Մուտք 6 ֆրանք:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ԳՕԼԻԶԷի սրահին մէջ:

"BAL des Mimosas,,

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. BER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 6 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3904

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ԿԷՏԵՐ ՆԻՍ

— Այս տպաւորիչ հաստատութիւնը չի՞ կրնար քարոզչութեան ծառայել՝ Ֆրանսայի մայրաքաղաքին մէջ,— կ'ըսէր մեզի երիտասարդ մը՝ ակնարկելով մեր Թանգարանին, որու մասին արտայայտուեր էինք Կիրակի օրուան թիւով :

— Անշո՛ւշտ : Ու կրնայ կատարել լաւ դեր մը : Նոյնիսկ աւելի լաւ՝ քան յօդուածները, ճաշկերոյթները կամ ճառերը :

Միամտութիւնը չունինք թէ մեր Դատը կրնանք լուծել քարոզչութեամբ : Այդ պատրանքը չունէր ու չունեցաւ մեր կուսակցութիւնը նոյնիսկ քսան տարի առաջ, երբ Եւրոպան սխալ կամ թերի կը ճանչնայինք : Բայց, երբ հզօր պետութիւններն ու մեծաթիւ ազգերն անգամ ուժ կուտան քարոզչութեան, բնականաբար մեր ճիգերուն մէկ մասը պիտի յատկացնենք նաեւ անոր : Մանաւանդ որ՝ մեր թշնամին երբեք առիթ չի փախցներ մեզ հարուածելու համար նաեւ այդ ճակատին վրայ :

Այս չէ կարեւորը : Լոթիի «Նապաստակը» կամ Պուշկինի «փախկոտ»ը մենք ժխտած ենք երկրամասի մը վրայ, որ չա՛տ հեռու է թէ՛ Եւրոպայէն եւ թէ՛ Ամերիկայէն : Ու դէպքերուն արդիւնքը այն է եղած որ մենք «ջարդուած ու փախած» ենք՝ յաչս օտարին : Հարկ է կարելի չափով սրբագրել այս տպաւորութիւնը : Թանգարանը, գոնէ Փարիզի մէջ, սքանչելի դեր կրնայ կատարել այդ ուղղութեամբ : Ըսել չենք ուզեր թէ ան կրնայ ամենօրեայ ու բազմաթիւ այցելութեանց վայր մը դառնալ : Զենք գիտեր թէ՝ գոնէ այն օտարները որոնք դեռ համակրանք մը ունին մեզի հանդէպ ու լայն ծանօթութիւն մըն են ունեցած մեր Բազուկի մասին, կամ՝ գնահատած են անոր դերը, այցելա՞ծ են Թանգարան : Ու որ եւ է ազգային խորհա՞ծ է օտար ծանօթ մը կամ ծանօթ օտար մը տանիլ հոն :

Պիտի առարկուի, թերեւս, որ օտարը եւրոպական «միւզէ»ի մը ակնկալութեամբ կրնայ գալ, ու յուսախաբ ըլլալ : Ո՛չ : Այդ օտարը գիտէ թէ Ասիոյ պորտին վրայ մղուած օրհասական պայքարի մը նիւթեղէն յիշատակները Փարիզի մէջ ամփոփել ճգնիլը չափազանց դժուար է : Ու կը խորհի թէ Թանգարանը չափանիշն է այն գիտակցութեան զոր ունի մեր ժողովուրդը՝ իր հայրենիքի իտէալին, իր ազատագրական պայքարին, եւ իր զոհերուն բարոյական արժէքի մասին : Նիւթեղէն տարրերով կենդանի ու տեւական պահել իտէալ մը, նոյնիսկ մեր ցիր ու ցան վիճակին մէջ,— աւելի մեծ արժէք է՝ քան Հռոմի մէջ Հռոմէական կայսրութեան յատուկ մեծ ցուցահանդէսի մը կազմակերպումը, կամ Նափոլէոնեան թէ ուրիշ արշաւանքներու շնորհիւ միւզէներ ճոխացնելը :

Մեր Ազատամարտը ո՛չ անձ է, եւ ոչ ալ նիւթ : Ընդ հուր եւ ընդ սուր խոյանք մըն էր : Ինքնանուաճում մը՝ նախ, սորուկ հայը կերպարափոխելու՝ ոչ միայն դիմագրաւող, այլեւ յարձակո՛ղ Հայուն : Ու՝ հոգեհրաշքութ մը : Ուրեմն՝ իր մարդեղէն կամ զանգուածային արժէքէն անջատ, որ պատմութիւն էու ժամանակի մը հետ կապուած, մեր Յեղափոխութիւնը սլացք մըն է դարերու կուտակումէն դէպի ետ՝ թեւ նետելու համար մեր անցեալին, եւ սեւեռուն ու բոցավառ նայուածք մը՝ մեր ապագային : Ժայթքում մը, վերջապէս, արցունքներու եւ քրտինքներու ընդմէջէն, բայց բոցէ թեւերով, որոնց վրայ Երազը փորձեցինք կանգուն պահել : Հայ արուեստը իր բոլոր ճիւղերով արտայայտած չէ զայն : Տասնամեակները կ'անցնին, ու ժամանակը կը ստուերոտէ յիշողութիւնները : Թանգարանի մը համար ի՛նչ ընտիր տարր մը պիտի ըլլար մեր Ազատամարտին պատկերաւորումը պաստառի մը վրայ՝ իր թափին, խոյանքին, ճակատումին, հաւատքին ու նուիրումին ամբողջականութեամբը : Եւ կամ՝ մարմարեայ քանդակումը անոր՝ ըստեղծագործ մուրճի մը հարուածներուն տակ : Ու նաեւ, մէկ առ մէկ, մեր բոլոր հերոսականները,— Վանը, Շապին Գարահիսարը, Ուրֆան, Մուսա Տաղը, Արարան, Ղարաքիլիսէն ու Սարդարապատը՝ իրենց ամեհի կամ օրհասական դիմագրաւումներով : Յետոյ՝ Փետրուարեան տարերային պոռթկումը : Մեր վերջին յիսնամեակին խիզախումներն են ասոնք, որ միայն յուշ են տակաւին, կամ պատմութիւն, բայց ո՛չ՝ ստեղծագործական վերարտադրութիւն : Այդ խիզախումները իրենց գրչով կամ շունչով սաղմնաւորող, խմորող կամ վարող դէմքերուն ու անոնց յիշատակը կենդանացնող անձնական իրերուն քով արժանաւոր տեղ մը պիտի ունենային նոյն այդ գործերուն պաստառեայ կամ մարմարեայ վերարտադրութիւնները : Ահա՛ բարոյական պարտք մը՝ մեր արուեստագէտներուն համար :

Բոլոր ազգերու բոլոր մեծ շարժումներուն հետ են քալած իրենց արուեստները : Մեր գրականութիւնը եւս ուղեկիցն եղաւ մեր յեղափոխութեան : Կը մնայ, որ մեր արուեստի միւս ճիւղերը,— նաեւ երաժշտութիւնը՝ քանդակագործութեան ու նկարչութեան հետ,— իրենց ստեղծագործական բաժինը բերեն այն Ներշնչարանին որ այսօր, օտար հորիզոնի տակ, Թանգարան մըն է, իսկ վաղը, Հայրենիքի մէջ, նոյն այդ հայրենիքին ազատագրութեան խորանը պիտի դառնայ ...

Մեր գիտակցութեան բարձր չափանիշը ցոյց պէտք է տանք՝ համատծումի ու գնահատումի տարբերութենէն զերծ պահելու համար այս հաստատութեան հանդէպ մեր վերաբերումը : Նափոլէոնի գործերը բոլոր Ֆրանսացիներու կողմէ նոյն գնահատումին արժանացած չեն, բայց ամբողջ Ֆրանսան, միակամ կերպով, զայն հանգչեցուցած է փառքի տանը մէջ :

Ինչ որ տուին մեզի մեկնողները՝ տուին իրենց արիւնով շաղախած ու իրենց մտքերով կերտած : Ու անոր փոխանցեցին իրենց շունչերը, որպէսզի ներշնչուինք անով, ու ոգեղէն այդ իտէալը օր մը դարձնենք հողեղէն իրականութիւն մը ...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀՈՂԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Իտալացի երեսփոխաններու հողային պահանջները կը զբաղեցնեն տակաւին միջազգային մամուլը եւ դիւանագիտական շրջանակները :

Հռոմի անգլիական դեսպանը դիմելով կոմս Չիանոյի՝ բացատրութիւն պահանջեց : Իտալիոյ արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ երեսփոխաններու արտայայտութիւնները ինքնաբուխ են, որոնց համար կառավարութիւնը պատասխանատուութիւն չի ստանձներ : Այս պատասխանը չգոհացուց Ֆրանսան, որ շարունակելով իր սովորութիւնը, տեղեակ պահել Լոնտոնը իր բոլոր ծրագիրներուն մասին, բրիտանական կառավարութեան հաղորդեց թէ ի՛նչ դիրք կը խորհի բռնել հանդէպ Իտալիոյ,— եւ կանչել Հռոմի իր դեսպանը : Միւս կողմէ կը հաղորդուի թէ Ժորժ Պոնէ, նոր ձեռնարկ մը կատարելէ առաջ, կը սպասէ Հռոմի դեսպանին միջոցաւ կատարուած բողոքին պատասխանին : Անշուշտ պիտի չօշափէ նաեւ Գերմանիոյ տեսակէտը, երբ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Փարիզ հասնի :

Դիւանագիտական այս աշխատանքներէն անկախ, ցոյցերը կը շարունակուին Քորսիքայի, Թունուզի, Մարոքի մէջ, ընդդէմ Իտալիոյ : Այս ցոյցերը իրենց արձագանգը հասցուցած են մինչեւ ..Շանկայ, ուր կռիւ ծագեցաւ իտալացի եւ ֆրանսացի նաւաստիներու միջեւ :

Իրենց կարգին, թերթերն ալ կը շարունակեն պայքարը :

«Կազէթթա տէլ Փոփոլօ» կը գրէ թէ իտալական գաղթավայրերը տակաւին չեն կրնար հայթայթել այնքան նախանիւթ, որքան պէտք ունի Իտալիա : Միւս կողմէ, այս կացութեան մէջ Իտալիոյ անհնար է ազատ շունչ առնել Միջերկրականի մէջ, ուր կ'ապրի սեղմուած : Եւ վերջապէս Իտալիա չունի արագ հաղորդակցութեան ճամբաներ իր բոլոր գաղթավայրերուն հետ :

«Սթամփա» կը հեգնէ Ֆրանսան, գրելով թէ ամէն բան նուիրական է՝ երբ կը վերաբերի ֆրանսական իրաւունքներուն,— Ճիպութի նաւահանգիստը, Սուէզի շահաթուղթերը, Թունուզը իր բազմահազար Իտալացիներով, Քորսիքան իր լեզուական միութեամբ : Յետոյ կը քննադատէ Ֆրանսան որ ռազմական ահաւոր կայանի մը վերածած է Քորսիքան, սպառնալով իտալական թերակղզիին : Եւ կը վերջացնէ յայտարարելով որ Ֆրանսա եկած է գրաւած մինչեւ անգամ Նիսը, երբ իր բնական եւ պատմական սահմանագլուխը կը գտնուի Վառ գետին վրայ :

Այս վէճին մասին խօսելով, Լիզպոնի թերթերէն մին, հակառակ իր բարեկամութեան, որու ապացոյցները քանիցս տուած է Իտալիոյ, ցաւ կը յայտնէ որ կը խռովուին երկու քոյր երկիրներու յարաբերութիւնները : Եւ հեգնօրէն կը հարցնէ.— Իտալիա ինչո՞ւ չի պահանջեր նաեւ Սարտենիան : Վաղը թերեւս պահանջէ նաեւ Ալճերիան : Կեսարներու քաղաքականութի՞ւն է որ կը վարէ հիմա : Եթէ այսպէս ամէն պետութիւն հող պահանջելու ելլէ, վաղը Գերմանիան ալ պիտի պահանջէ Թիրոլը, Թրիէսթէն : Եւ ծայրը չի գար :

«Էօվր» թերթը, որ սկիզբէն իվեր կատաղի թշնամի մըն է Իտալիոյ, կը գրէ թէ Դուչէ կը խորհի իտալական հողային պահանջները կարգադրել ոչ թէ դիւանագիտական խողովակներով, այլ զինուորական յանկարծական յարձակումով մը : Եւ կ'աւելցնէ թէ Իտալիա զինուորական միջոցներ ձեռք առած է արդէն,— Միջերկրականի իր նաւատորմը համախմբած, Լիբիոյ մէջ զինուորական ուժերը եւ ռազմանիւթը աւելցուցած : Միւս կողմէ դպրոցներու եւ սինէմաներու մէջ, կառավարական հրահանգով, հանրային կարծիք կը պատրաստեն իտալ. իրաւունքներու մասին,— Թերթերը սկսած են ուսումնասիրել Քորսիքայի լեզուն եւ իտալերէնի հետ նմանութիւնը, Թունուզի պատմութիւնը եւ իտալական գաղութին շահերը :

Իտալիան դրդողը Պերլինն է

Փարիզէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի.—

Հաւաստի աղբիւրէ կը տեղեկանամ թէ գերման արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփն է, որ դրդած է Իտալիան՝ Թունուզը, Քորսիքան եւ Նիսը պահանջելու աղմուկ հանելու համար : Անցեալ Հոկտեմբերին Ֆոն Ռիպպէնթրոփ այցելեց Հռոմ եւ տեսակցեցաւ Մուսոլինիի ու արտաքին նախարար կոմս Չիանոյի հետ : Այժմ հասկցուած է որ այդ տեսակցութեան ընթացքին գերման նախարարը դրդած է Հռոմը, որ հրաժարի Ռութէնիոյ մէջ լեհեւհունգար սահմանակցութեան մասին պնդելէ, որպէսզի այս ձեւով չվնասէ Գերմանիոյ շահերուն կեդր. Եւրոպայի մէջ, եւ ի փոխարէն՝ պահանջէ ֆրանսական հողամասերէն Թունուզը եւ Քորսիքան :

Ասիկա հաւանական կը նկատուի, քանի որ երբ Վիէննայի մէջ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարները Չեխոսլովաքիոյ սահմանները կը ճշդորոշէին, գոհացում չտուին Լեհաստանի ու Հունգարիոյ սահմանակցութեան պահանջին՝ Ռութէնիոյ մէջ :

Կ'ըսուի, նոյնիսկ, թէ Ռիպպէնթրոփ թելադրած է որ Թունուզը ձեռք ձգելու լաւագոյն ձեւը տեղւոյն Իտալացիներուն համար ինքնորոշման իրաւունք պահանջելն է :

Այս պատճառով Փարիզի մէջ կը մտածեն, թէ արտաքին նախարար Պոնէ ուղղակի եւ անվերապահ հարցում պիտի ուղղէ Ֆոն Ռիպպէնթրոփի անմիջապէս որ Փարիզ հասնի, ստորագրելու համար գերմանեւֆրանսական յայտարարութիւնը : Պոնէ պիտի ուզէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

Պաշտօնաթերթը (4 դեկտ.) կը հրատարակէ հրովարտակ մը, որ նոր փոփոխութիւններ կը մտցնէ օտարականներու վերաբերեալ օրէնքներուն մէջ : Այսպէս, 14 մայիս 1938 թուակիր հրովարտակին 4րդ յօդուածը ջնջուած է եւ տեղը աւելցուած՝ հետեւեալ օրէնքը .—

«Ինքնութեան թուղթը ի զօրու է բոլոր նահանգներուն մէջ, բացի Մոզէլի, Վերին Հռենոսի եւ Ստորին Հռենոսի նահանգներէն :

Ասկէ զատ, ներքին նախարարը կրնայ, որ եւ է պարագայի մէջ, արգիլել օտարականներու բնակութիւնը ուրիշ նահանգներու մէջ եւս՝ եթէ յարմար նկատէ, կամ, ընդհակառակն, սահմանափակել ինքնութեան թուղթերու կամ ինքնութեան առժամեայ թուղթերու ի զօրու դառնալու հանգամանքը մէկ կամ աւելի նահանգներու մէջ :

Իւրաքանչիւր ինքնութեան թուղթի կամ ինքնութեան առժամեայ թուղթի վրայ յիշատակութիւն մը պիտի դրուի թէ ո՛ր նահանգին մէջ ի զօրու է :

Բնակավայր փոխելով արգիլուած նահանգներու մէջ բնակելու համար, օտարականը պարտաւոր է նախ արտօնութիւն ստանալ այն նահանգապետէն, որու իշխանութեան տակ կը գտնուի վայրը ուր կ'ուզէ հաստատուիլ :

Խնդրագիրը դրոշմեալ թուղթի վրայ պէտք է ուղղուի նահանգապետին, որ իր որոշումը պիտի արձանագրէ խնդրագրին վրայ՝ վերադարձնելով զայն խնդրարկուին, իր որոշումը տեղեկացնելէ վերջ օտարականին ապագայ բնակավայրին ոստիկանութեան կամ քաղաքապետութեան : Մասնաւոր յիշատակութիւն մը պիտի դրուի ինքնութեան թուղթին կամ ինքնութեան առժամեայ թուղթին վրայ՝ ճշդելով թէ ո՛ր նահանգներուն համար ի զօրու է :

Ինքնութեան թուղթը կամ ինքնութեան առժամեայ թուղթը կ'արտօնէ ի գործ դնել միայն այն արհեստը կամ զբաղիլ այն աշխատանքով, որ արձանագրուած է թուղթին վրայ, արհեստի սիւնակին մէջ :

Ամէն օտարական որ չի հպատակիր այս տրամադրութեանց, ենթակայ կը դառնայ արտաքսումի :

Այս օրէնքը ի զօրու է նաեւ Ալճերիոյ համար» :

Ըսմէթ Գասթեմունի կը մեկնի

Անթելը կիրակի երեկոյ հաղորդեց թէ Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահը, Ըսմէթ Ինէօնիւ, մեկնեցաւ Գասթէմունի : Իսկ վարչապետ Ճէլալ Պայար, որ Զօնկուլտաք գացած էր, վերադարձաւ Էնկիւրի :

Փարիզի ֆրանսական թերթերը ոչ մէկ տեղեկութիւն կուտան այս ճամբորդութեան մասին, ոչ ալ Անթելը որ եւ է բացատրութիւն տուաւ :

Ուքրէնները կը շարժին Լեհաստանի մէջ

Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ լեհական խորհրդարանին մէջ, ուքրէն երեսփոխան Մուտրի, քննադատեց Լեհաստանի դիրքը հունգարեւլեհական սահմանակցութեան հարցին մէջ : Այս քննադատութիւնը տեղի տուաւ խիստ բողոքներու, մասնաւորաբար լեհ ազգայնական երեսփոխաններու կողմէ : Բայց եւ այնպէս Մուտրի շարունակեց իր քննադատութիւնները, յայտարարելով որ ուքրէն երեսփոխանները ի մօտոյ հաւաքաբար լեհ խորհրդարանին պիտի ներկայացնեն Ուքրէններու պահանջը,— ամբողջական ինքնավարութիւն Լեհաստանի ուքրէն փոքրամասնութեան համար :

Մուտրիէն անմիջապէս վերջը բեմ բարձրանալով՝ Օսթրովսքի պատասխանեց այսպէս .

— Արեւելեան Կալիցիան, որու մասին պահանջներ կը դնեն ուքրէն երեսփոխանները, պիտի պաշտպանենք մինչեւ մեր արեան վերջին կաթիլը, մինչեւ մեր վերջին շունչը ընդդէմ ներքին եւ արտաքին թշնամիներու : Այսպէս ձեռք կ'երկարենք շրջանի ռութէն ժողովուրդին, որու հետ գործակցութեան մէջ կը գտնենք լաւագոյն երաշխիքը շրջանը խաղաղեցնելու :

Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Փարիզ կը հասնի այսօր

Ստորագրելու համար գերմանեւֆրանսական յայտարարութիւնը, որով Ֆրանսա եւ Գերմանիա յանձն կ'առնեն պատերազմի չդիմել որ եւ է հարցի լուծման համար, գերման արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Փարիզ կը հասնի այսօր : Իրեն կ'ընկերանան իրաւագիտական եւ առեւտրական երկու խորհրդականներ : Իրմէ առաջ Փարիզ հասան գերման արարողապետը, Տօրնպէրկ, զբաղելու համար ընդունելութեան ձեւակերպութիւններով, եւ Պերլինի ֆրանսական դեսպանը, խորհրդակցելու համար Ժորժ Պոնէի հետ՝ յայտարարութեան մանրամասնութիւններուն մասին :

Ժորժ Պոնէ, կիրակի կէսօրէ վերջ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի գերման դեսպանին հետ : Այսպէս ճշդուեցան ընդունելութեան բոլոր մանրամասնութիւնները,— յայտարարութիւնը պիտի ստորագրուի այսօր ժամը 3,15ին, արտաքին նախարարութեան մէջ : Յետոյ դիւանագիտական խօսակցութիւններ մինչեւ ընթրիքի ժամը : Երկու նախարարները ֆրանսերէն եւ գերմաներէն լեզուով ձայնասփիւռին առջեւ կարճ ճառեր պիտի խօսին : Յետոյ հացկերոյթ մը պիտի տրուի արտաքին նախարարութեան մէջ : Վաղը, Չորեքշաբթի եւս պիտի շարունակուին դիւանագիտական խորհրդակցութիւնները : Հացկերոյթներ պիտի տրուին գերմանական դեսպանատան եւ Ֆրանսա – Գերմանիա կոմիտէին կողմէ :

Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Պերլին պիտի վերադառնայ Հինգշաբթի :

ԷԶՐԱՍ ՀԱՄՐԱԹԵԱՆԻ «ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ»

Բազմանդամ աղքատ ընտանիքը ծըւարած էր գմբէթաձեւ խրճիթում, շինուած կրաքարի սալերից: Ոչ լուսամուտ կար, ոչ վառարան եւ ոչ ծըխնելոյզ: Կրակ վառւում էր յատակի մէջտեղ փորուած կաւապատ հնոցում:

Ձմեռուայ գիշերները խրճիթում կըրակի շուրջն էին հաւաքւում հարեւանները: Նրանք տեղաւորւում էին մասամբ եզների ախոռի մօտ— եզներից այնպիսի դուրեկան ջերմութիւն էր գալիս: Հօր կրծքին սեղմուած Էզրասը լսում էր գիւղացիների հէքեաթները, գունեղ եւ երեւակայական: Միայն ձմեռուան երկու ամիսներին Էզրասը յաճախում էր հարեւան գիւղի դպրոցը, աւելի ժամանակ աղքատի տղան չէր կարող ուսման յատկացնել, — պէտք էր աշխատել:

Էզրասը դեռ 13 տարին չէր բոլորել, երբ մի գիշեր մայրը, դողդոջուն ձեռքերով, կիսաքթուն երախայի վըրայ քաշեց կանացի հագուստ ու դուրս հրեց խրճիթից, փախչել, փախչել: Կոտորածի ուրուականը սաւառնում էր հայ գիւղի վրայ:

Նրանք փախան հարեւան գիւղը:

Վրայ հասաւ դաշոյնի եւ գնդակի գիշերը: Էզրասը տեսաւ հրդեհի փայլը եւ գիւղացիների դիակներ փողոցում, լսեց կանանց լաց ու շիւանը:

Լուսաբացին կենդանի ճողոպրած գիւղացիները թաղնուեցին խոր ձորի քարայրներում: Աղջամուղջում լսւում էին հեկեկանքներ եւ ցաւի ճիչեր: Երբ Էզրասի փոքրիկ քոյրն սկսեց բարձրաձայն լալ, մարդիկ պահանջեցին, որ մայրը ամուր փակէ նրա բերանը: Իսկ եթէ դա չի օգնել, թող խեղդէ իր երեխային, այլապէս նրանք բոլորը կորած են: Մայրը ձեռքի ափը սեղմեց աղջկայ շրթունքներին: Երեխան կապտեց, թպրտաց նրա գրկում: Չդիմանալով, կինը բացականչեց: «Ո՞վ ուզում է թող այդ անի, ես չեմ կարող»: Յանկարծ աղմուկ բարձրացաւ. ջարդարարները ներս խուժեցին եւ սկսեցին դուրս շպրտել մարդկանց քարայրից: Էզրասին յաջողուեց ճողոպրել եւ հասնել մեծ ճանապարհին: Հայ բանուորներ նրան վերցրին ու թուլացած եւ հիւանդ երեխային անց կացրին ռուս-տաճկական սահմանագծից, որի միւս ապահով կողմի գիւղերից մէկում Էզրասը գտաւ իր մօրը:

Սրանք են Էզրաս Համրաթեանի «ողբալի մանկութեան», առաջին «համալսարանների» տպաւորութիւնները: Նա իր վրայ փորձել է ազգային հալածանքի քաղաքականութեան դառնութիւնը: Նա մուրացկանութիւն է արել էջմիածնի գաղթակայաններում: Յետոյ ընկել Գանձակի որբանոցը: Վերջը անցել Թիֆլիզ:

Մայրն այնտեղ ապրում էր գետնայարկ նկուղում, կիսաքաղց: Էզրասը ուզում էր ուսանել, բայց ստիպուած էր ծխախոտի շրջուն վաճառորդ լինել, սակայն յաճախ ապրանքը խլում էին ձեռքից: Ապա փորձեց խնձոր ծախել, բայց խնձորը վերցնում էին եւ չէին վճարում. դարձաւ կօշիկ մաքրող, բայց իբրեւ այդպիսին էլ ծեծ կերաւ:

Երեկոներն Էզրասը դուրս էր գալիս բնակած տան դարպասը եւ փողոցի լապտերի տակ խորասուզուելով ընթերցանութեան մէջ մոռանում էր ամէն ինչ աշխարհում:

Էզրասը կրկին մտաւ Թիֆլիզում որբանոց, բայց շուտով որբանոցը փոխադրեցին Ղարս:

Այնտեղից 1920 թ. Դեկտեմբերին տղան ընկերների հետ փախաւ Երեւան:

Այդ օրերին Խորհրդային Հայաստանի երիտասարդ հանրապետութիւնը կամաց կամաց ոտքի էր կանգնում կայսերապաշտական քաղաքացիական պատերազմներից: Էզրասն ամբողջ եռանդով սկսեց պարապել, որպէսզի շահէ ուսման համար կորցրած տարիները:

Նրան գրաւում էր կենսաբանութիւնը (բիոլօժի): Ի. Պաւլովի (*) «Նեարդերի գործունէութեան ուսումնասիրութեան քսանամեայ փորձեր» գիրքը նրա համար մի յայտնութիւն էր: Երեւանի համալսարանի գիտական աշխատակից Համրաթեանը երազում էր տեսնել Պաւլովին, մեր ժամանակների մեծ գիտնականին, լինել նրա տարրալուծարանում (լաբորատուար):

Եւ ահա Համրաթեանը Լենինգրատում է: Նա տեղեկանում է, որ Պաւլովը բացակայ է քաղաքից: Իսկ Օրբելի՞ն (**): Նա քաղաքո՞ւմն է: Այո, աշխատում է Լեսգաֆթի անուան ճեմարանում: Համրաթեանը յանձնարարական նամակ ունի նրան ուղղուած: Էզրասին հանդիպում է բարկացկոտ մի մարդ, թեթեւօրէն ճերմակած մօրուքով, կենդանութեամբ լի սեւ աչքերով:

— Շատ քաղաքներից խորհրդային պատանիներ են գալիս այստեղ ուսանելու, ասում է նա Համրաթեանին, իսկ Երեւանից մինչեւ օրս ոչ ոք չի եկել:

Առաջին այդ գիտական ճանապարհորդութիւնը, շատ կարճատեւ, ըսկիզբն է լինում նրա կեանքի մի նոր շրջանի: Նա վերադառնում է Երեւան եւ ապա կրկին գալիս Լենինգրատ: Նա ձգտում է հանդիպել Պաւլովին: Մի անգամ առաւօտեան Համրաթեանը տեսնում է, թէ ինչպէս ձեռնափայտին յենուելով գալիս է նա, խոհուն դէմքով ալեհեր ծերունին:

Վայրկենական մի հայեացք ձգելով խարտեաշ անծանօթ պատանու վրայ Պաւլով դիմում է դէպի դուռը:

— Իւան Պաւլովիչ...

Պաւլով բարձրացնում է աչքերը եւ տեսնում պատանու մեկնած ծրարը: Նամակ Օրբելիից: Պաւլովը լուռ բացում է ծրարը. դէմքը պայծառանում է:

— Եկէք ինձ հետ, ասում է նա բարեացակամ:

Ու սկսուեց անմոռանալի երջանիկ մի ժամանակաշրջան:

Էզրասն աշխատանքի է լծւում անդրդուելի կամքով ու մեծ կրքով: Արթնանում է նա ամէն օր ժամը 5ին ու ժամը 7ից փորձեր կատարում Պաւլովի տարրալուծարանում:

Հարստացած գիտութեամբ, կատարելով մի քանի ինքնուրոյն հետազօտութիւններ, Համրաթեանը ուղեւորւում է իր հարազատ Հայաստանը, որպէս զի 1930 թուին աշնան կրկին վերադառնայ Պաւլովի մօտ արդէն իբրեւ Խ. Միութեան Գիտութեանց ճեմարանի աշխատակից: Նա պատիւ է ունենում ներկայացնել մեծ գիտնականին իր գործերի հայերէն հրատարակութիւնը, որի մէջ երեւում է Պաւլովի տեսակէտների պաշտպանութիւնը:

Մեծ գիտնականը Համրաթեանին իրաւունք է տալիս ազատ եւ ինքնօրէն գործել իր դպրոցի շրջանակի մէջ: Ստեղծանաբար յատկանում է բնախօսութեան այն շրջանակը որի վրայ կեդրոնանում են Համրաթեանի հետազօտութիւնները— նեարդային համադրութեան (սիստեմ) ճկունութեան հարցը, այսինքն թէ ինչպէս մարմինները նեարդային համադրութեան օգնութեամբ կարողանում են յարմարուել գոյութեան փոփոխուող պայմաններին:

Շան ողնաշարի ուղեղը հատուած է: Ոտքերը կաթուածահար են լինում: Բայց որոշ ժամանակամիջոցից յետոյ նրանք վերադառնում են իրենց գործելու կարողութիւնը: Շունը, որի ականջի լաբիրինտն աւերուած է, անօգնական փռւում է գետնին: Բայց մի քանի օրից յետոյ նա սկսում է ուշքի գալ ու լսել:

Կենդանին յարմարւում է գոյութեան նոր պայմաններին:

Սակայն ի՞նչպէս:

Գերման գիտնական Բեթէ, ձգտելով տեսականօրէն հիմնաւորել յարատեւելու երեւոյթները, պնդում էր, որ նրանք արդիւնք են նեարդային համադրութեան հիմնական յատկութիւնների. գլխի ուղեղը որեւէ դեր չունի այդտեղ:

Բայց Համրաթեանը չէր համաձայնում այդ տեսակէտի հետ:

Պաւլովի հետազօտութիւնները ցոյց են տուել գլխի ուղեղի բացառիկ դերը մարմնի բոլոր արտայայտութիւնների մէջ: Չի կարող պատահել, որ յարմարուելու կարեւորագոյն գործողութեան մէջ մեծ ուղեղը որեւէ նշանակութիւն չունենայ:

Պէտք էր փաստերով ապացուցանել այդ: Սկզբում Համրաթեանը կտրում էր շան երկու թաթերը, աւերում էր լսողութեան գերծարանը, միացնում էր տարբեր նեարդերը, կիսով չափ կտրում էր ողնաշարի ուղեղը եւ հասնում այն արդիւնքին, որ անասունը որոշ ժամանակից յետոյ վերականգնում էր իր տեղից տեղ շարժուելու եւ այլ ընդունակութիւնները: Այժմ պէտք էր հեռացնել շան գլխի ուղեղի թաղանթը համոզուելու համար թէ, արդեօք շունն ընդմիշտ կը կորցնէ՞ իր տեղափոխուելու կարողութիւնը, թէ կրկին կը վերադառնէ, ուրեմն եւ գըլխի ուղեղն որեւէ ազդեցութիւն չի ունենում այդ երեւոյթի վրայ:

Բայց շները չէին դիմանում գլխի ուղեղը չէզոքացնելու բարդ գործողութեան եւ սատկում էին. բազմաթիւ փորձերի անյաջողութիւնը չյուսահատեցրեց Համրաթեանին: Նա միշտ նոր ու նոր գործողութիւններ կատարեց մինչեւ որ հասաւ նպատակին: Մեծ վարպետութեամբ Համրաթեանը գլխի ուղեղի մէջ իսկ կապեց արեան երակները ու բացարձակապէս չէզոքացրեց նրա ազդեցութիւնը մարմնի վրայ: Դա մի բացառիկ նուրբ գործողութիւն էր—շներն արթնանում էին քնեցնող (նարքօզ)ութեան ազդեցութեան դադարից յետոյ եւ ոչ թէ սատկում, ինչպէս առաջ:

Վերջին յիսուն տարւայ ընթացքում ընդամէնը միայն քանի գործողութիւններ շան գլխի ուղեղի վրայ պըսակուել են յաջողութեամբ: Համրաթեանը 3 տարւայ ընթացքում 28 շան ուղեղադուրկ արեց եւ ապացուցեց, որ միաժամանակ նրանք զրկւում են յարմարուելու որեւէ ընդունակութիւնից:

Համրաթեանն այժմ աշխատակիցների հետ հիմնաւորում է իր տեսակէտն՝ ուրիշ կենդանիների նոյն գործողութեան ենթարկելով եւ քայլ առ քայլ կառուցում է գիտական մի շէնք զարգացման տարբեր աստիճանների պատկանող կենդանիների նեարդային կեդրոնների համեմատութեանց մասին:

«Նախարան» — Այս նշանախօսքի տակ է ներկայացրել իր աշխատանքն երիտասարդ գիտնականների համամիութենական մրցանակին՝ բընախօսական գիտութիւնների դոկտոր Էզրաս Համրաթեանը: «Նախարան», որովհետեւ դա միայն սկիզբն է, միւսն մուտքն ապագայ հետախուզութիւնների:

Եւ Համրաթեանի աշխատանքն արժանացել է առաջին մրցանակին:

Դ. ՍԼԱՒԻՆՏԱՆԴՈՐ

«Իզվեստիա» (Նոյ. 20)

(*) Երկու տարի առաջ վախճանուած աշխարհահռչակ գիտնական:

(**) Հայազգի մեծանուն ուսուցչապետ, անդամ Խորհրդ. Համամիութ. Գիտութեանց ճեմարանի:

«ԱՆՈՒՇ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, 27 Նոյեմբերին առաջին անգամ ըլլալով յաջողութեամբ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը կը ներկայացնէր Յ. Թումանեանի «Անուշ»ը, ընկերակցութեամբ սէնֆոնիք նուագախումբի ու ղեկավարութեամբ Արա Պարթեւեանի:

Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահը նեղ կուգար պարփակելու խուռներամ բազմութիւնը, որ Փարիզէն կամ շըրջականներէն գունդագունդ դիմած էր հանդիսատես ըլլալու այս հայկական օփերային, որուն տարիներէ ի վեր կը սպասուէր:

Տասնի չափ զանազան միութիւններ թեւ ու թիկունք եղած էին ձեռնարկին յաջողութեան համար:

Նուագի եւ բազմաձայն երգչախումբի բաժինները մանաւորապէս դաշնակած էր խումբին անխոնջ ղեկավարը՝ Պ. Պարթեւեան, հետեւելով հեղինակին՝ Տիգրանեանի եղանակներուն:

Ներկայացումը սարքուած ըլլալով «Անուշ»ի քնքոյշ հովուերգութեան հեղինակ բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի մահուան տասնըհինգամեակին առթիւ, խօսք առին Պ. Պ. Ա. Զօպանեան եւ Վ. Իշխանեան:

Պ. Զօպանեան ամփոփ կերպով ներկայացուց Յ. Թումանեանն ու իր գործը, շեշտելով մանաւորապէս թէ ինչպէս բանաստեղծը, օգտուելով հայ ֆօքլորին գանձերէն, հիւսած էր իր ժողովրդական բանաստեղծութիւնը:

Իսկ Պ. Իշխանեան ոգեկոչեց հայ գիւղը, ու մանաւորապէս Լօռին՝ իր սքանչելի սարերով ու ձորերով, առուներով ու անտառներով, որ իր ծոցին մէջ օրօրած էր մանկութիւնը բանաստեղծին եւ ուրտեղ կ'անցնէր «Անուշ»ի հովուերգութիւնը:

Մթնոլորտը հայրենաբաղձութեամբ ծանր էր արդէն եւ հասարակութիւնը սրտատրոփ անձկութեամբ լեցուած՝ երբ Պարթեւեանի յօրինած բացման նուագ (ouverture)ին առաջին նօթերը՝ սօլ, սի-տօ ռէ, ռէ, ռէ, ռէ-ֆա բարձրացան, ծորելով մեր սրտերուն մէջ անպատում քնքշութիւնը մեր եղանակներուն՝ շատ աւելի պերճախօս քան բոլոր ճառերը:

Լռութեան անծայր տարածութեան մէջ հայու հոգին էր որ կ'արթննար կարծես երաժշտութեան շեշտերով, սարերու հովիւին պարզ, միամիտ, աւանդապաշտ, այլ ուժեղ, արիասիրտ, «իգիթ» հոգին: Բնութեան անսահման գրկին մէջ ազատօրէն մեծցող, խաղեր կապող, չօլեր չափող, չօպան Սարօի սիրտը կ'այրի, սարերու աղջկան, սեւ աչքերով, ծով աչքերով, թուխամազ Անուշի համար: Բայց, հետեւինք խաղին:

X

Ա. պատկեր.— Վարագոյրը բացուելուն՝ բեմը կը ներկայացնէ Լօռիի սարերը, բեմին աջ կողմը՝ Անուշի խրճիթը, որուն դրան առջեւ, վրանի տակ պառկած կը քնանայ Անուշ ու երազ կը տեսնէ: Հրեշտակներ կը պարեն ու կ'երգեն իր շուրջը, լոյսը տակաւ կը բացուի, առաւօտ է:

Ա. Արար.— Հեռուէն կը լսուի հովիւին սրինգի ձայնը. Անուշ իսկոյն խրճիթէն դուրս կը վազէ լսելու հովիւին առաւօտեան երգը, Սարօ կ'երգէ դուրսէն. կ'երեւայ սարին վրայ, Անուշ՝ որ անքուն, անհանգիստ գիշեր է անցուցած, որուն սիրտը մէկ մը կը հեծծէ, մէկ մը թեւ կ'առնէ, կ'ուզէ այն կողմը երթալ, մայրը չի թողուր: Անուշ հնարքի կը դիմէ: Տեսնելով աղջիկներուն աղբիւր երթալը, ոտն կը վազէ, կ'առնէ ինքն ալ կուժը ու կը խառնուի աղջիկներու խմբին, ջուր բերելու համար, այն պաղ, զուլալ ջուրէն, ուրկէ եարը ի զուր կը խմէ իր վառուած սիրտը հովացնելու համար: Վերադարձի միջոցին, Սարօն գաղտագողի մօտենալով կը բռնէ Անուշի ձեռքը, իր ընկերուհիները կը հեռանան, մինչ Անուշ կը մնայ Սարօի խնդրանքով ու ստիպումով: Սարօ կը պատմէ իր սէրը, կը հաւատայ Անուշը: Բայց Անուշի մօր ձայնը կուգայ. Անուշ եւ Սարօ կը պահուըտին. մայրը կ'երեւայ ու երգելով ձորը կ'իջնէ փնտռելու Անուշը:

Անուշ դուրս կ'ելլէ իր թաքստոցէն ու կը մեկնի սրտաբեկ:

Բ. արար.— Համբարձման տօն է, աղջիկները հաւաքուած ծաղիկ կը քաղեն իրենց կուժերուն համար, ու վիճակ կը հանեն: Անուշին սեւ վիճակ կ'ելնայ. ով որ սիրէ զինքը՝ պիտի սպաննուի:

Այ բուխ մազաւոր աղջիկ,
Այ սարի սովոր աղջիկ,
Ջիգարիս գիւլլա դիպչի
Ով որ քեզ սիրի աղջիկ:

Անուշ կը յուզուի ու կուլայ: Իր ընկերուհիները կը ջանան մխիթարել զինքը, «սուտ բան է, քուրիկ, եան.», բայց զուր է, չէ՞ որ արդէն Տէրվիշ մը անիծած է զինքը օր մը, երբ դեռ ինք մանուկ էր, օրօրոցին մէջ, ու իր մայրը ճամբած է Տէրվիշը առանց բաժին տալու անոր:

Հիմա, ոգիներու ձայնը կը լսէ Անուշ, որոնք իր սէրը կ'ողբան:

Գ. արար.— Համբարձման տօնի երկրորդ օրն է: Բոլոր գիւղացիք հաւաքուած ուրախութիւն կ'ընեն: Աղջիկ, տղայ, մեծ ու պզտիկ լօռիի դաշտին տօնը կը կատարեն: Սարօ եւ Մօսի (Անուշի եղբայրը) ըմբշամարտի կ'ելլան: Սարօ՝ տեսնելով Անուշի յուզուած դէմքը, գետին կը տապալէ Մօսին: Անուշ, տեսնելով իր եղբօրն պարտութիւնը, կը հեռանայ բեմէն: Մօսի՝ վեր կը ցատկէ, կատղած... բայց գիւղացիները կը զատեն զինքը, կը հեղնեն ու կը ծաղրեն: Յետոյ ամէնքը կը հեռանան, առանձին ձգելով Մօսին ամօթապարտ՝ որ տեսնելով Անուշը կը բռնէ անոր ձեռքէն, կը մերկացնէ դաշոյնը, կը սպառնայ իր քրոջ կեանքին, ստիպելով չսիրել Սարօին: Անուշ կը խոստանայ, ու Մօսի կը մեկնի որոշելով վրէժ լուծել:

Կուգայ Սարօ, կը փախցնէ Անուշը: Իրարանցում, լուրը կը տարածուի բերնէ բերան, կը հասնի ականջը Մօսիին, որ կ'երդնու ամէնուն առջեւ, գտնել ու սպաննել Սարօն:

Բ. պատկեր.— Սարօ մինակ է Լօռիի ձորերուն մէջ երգելով իր դարդերը: Մօսի գտած է իր հետքը ու կը հետապնդէ զինքը: Վերջապէս սարին ետին պահուըտելով կը կրակէ: Հրացանի ձայնէն գիւղացիները կը վազեն ու կը տեսնեն Սարօի դիակը: Այդ միջոցին բազմութիւնը ճեղքելով ներս կը վազէ Անուշ եւ տեսնելով իր սիրածին անշունչ մարմինը, կը խելագարի:

Դ. Արար.— Անուշ խելամոլոր, ծաղիկներով ձեռնաբեռ, կը շրջի սար ու ձոր, լալով ու խնդալով: Կը հանդիպի ճամբորդի մը, որ կը հարցնէ իրեն թէ ինչու այդպէս մինակ ու մոլոր ման կուգայ, թէ իր եարը գնաց այլեւս, ու արտասուելով չի կրնար ետ դարձնել զայն: Բայց Անուշ կը թափառի երգելով ու լալով, իր վիշտին, իր տենչերուն հետ, իր սիրածին հողակոյտին շուրջ ու անոր մօտ, ի վերջոյ շնչասպառ իյնալ մեռնելով անոր վըրայ: Մութը կը պատէ տակաւ. երկինքէն սպիտակ լոյս մը կ'իջնէ գերեզմանին վրայ, որուն շուրջ հրեշտակները կը պարեն երգելով:

Ու այսպէս այս այնքան գեղեցիկ ըսկսած հովուերգութիւնը կը փոխուի եղերերգութեան:

X

Օր. Ասիա Կոստանեան (Անուշ) յայտնութիւն մը եղաւ գաղութիս համար, ցոյց տալով դերասանական տաղանդ ու արուեստի խոր ըմբռնողութիւն: Իր մարմնաւորած Անուշը տըւաւ մեզի հարազատ տիպարը լոռեցի գեղջկուհիին, պարզ, նախապաշարեալ, փոխն ի փոխ հրավառ ու թախծոտ, սիրատենչ ու վշտաբեկ, սպառումէն հիւանդագին ու ցաւէն խելագար: Իր երգերուն մէջ կըցաւ դնել սրտաբուխ շեշտեր, յուզական ջերմութիւն ու տեղ տեղ այնքան թրթռուն սպրումներ:

Պ. Գմբէթեան, Մօսիի դերին մէջ ցոյց տուաւ սարի սովոր տղամարդու քաջութիւն, ալրեցուց գրգռութեան, կատաղութեան, պարտուողի պատուախնդրութեան ու վրէժի զգացումները:

Դերակատարներուն մնացեալ մասը, սիրողներ բոլորն ալ, առհասարակ տուին մեր սպասածէն աւելին:

Սարօի դերը յաջող կերպով կատարեց Պ. Մէհտէրեան: Իր շարժումները զուսպ էին ու իր ձայնը քնարական:

Տիկին Է. Կիւլպօլեան, Անուշի մօր դերին մէջ ցոյց տուաւ պատշաճ ըմբռնողութիւն ու պատուախնդրութիւնը գաւառացի մայրերուն: Պ. Ս. Տէմիրճիպաշեան (գիւղապետ), Պ. Գ. Փափազեան (անցորդ) եւ Օր. Ա. Զահրէճեան նախանձախնդիր ջանքերով կատարեցին իրենց դերերը: Մանաւորապէս պահանջեցինք Օր. Ա. Թէլեանի

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՓՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

— Ֆրէ՛տ, վաղեմի բարեկամս, վերջին անգամ ըլլալով կը փափաքիմ որ ինծի օգնես՝ համոզելու համար մընացեալները, որպէսզի դէպի բլուրները երթան, քանի դեռ պատեհութիւն ունինք. եւ կ'ուզեմ որ դուն ալ անոնց հետ երթաս:

— Ե՛ս ալ, ես ալ կը փափաքիմ այդ բանին, բացագանչեց Գագիկ:

— Քանի որ այդքանը ըսիք, բան մը գիտէք անշուշտ: Ի՞նչ են ձեր ծրագիրները:

Մընթին հասկնալով որ Ֆրէտը անուղղելի կը մնայ, տխրեցաւ խորապէս:

— Ամէնէն առաջ դուք, օրիորդ Վանտէրմէն: Այնիւ կնոջ մը օգտակարութիւնը մէկ բանի մէջ կը կայանայ:

— Ես պիտի չկռուիմ, աղաղակեց Կլորիան: Ու ամէնքս ալ խնդացինք:

— Կը ցաւիմ. ոչ: Կիները կարգ մը տուներ են պարպած եւ հիւանդանոցի վերածած: Հաճեցէք հոն երթալ եւ հսկել:

— Անիծեա՛լ ըլլայ, գոչեց Կլորիան:

— Լուր ղրկեր եմ որպէսզի ձեզի հըրահանգեն անոնք, այլապէս ես պիտի հնազանդեցնեմ:

— Մնացեալներս պիտի գործենք պարագային համաձայն, երբ Թուրքերուն մտադրութիւնները հասկնանք. բայց կը յուսամ՝ ձեզ իւրաքանչիւրդ ալ ղրկեմ երբեմն հոն ուր կատաղի կռիւ տեղի կ'ունենայ, շարունակեց Մընթի: Անշուշտ բոլոր իմ հրամաններս Գագիկի հաւանութեամբ պիտի ենթարկուին:

— Ուրեմն ես կ'երթամ, ըսաւ Կլորիան: Մնաք բարո՛վ:

Ու մեր բոլորին ներկայութեան Ուիլին բերանէն համբուրեց: Ուիլ կասկարմիր կարմրեցաւ. իսկ Գագիկ մատները ճայթեցուց:

— Անոր հետ գնա Ուի՛լ, ստիպեց Մընթի, Կլորիային սանդուխներէն վար իջնելէն ետքը: Գնա եւ ազատուէ: Դուն երիտասարդ ես դեռ: Իմ թիւս ժառանգականօրէն անբախտ է: Գնա դուն օրիորդ Վանտէրմէնին հետ:

Ես ալ այդ զգացումը ունենալով կրկնեցի.

— Անոր հետ գնա Ուիլ: Առանձին ապահով չըլլար ան: Գնա եւ զինքը պաշտպանէ:

Ուիլ տխուր քմծիծաղով մը ըսաւ.

— Շնորհակալ եմ: Անոր ալ թիւը դէշ է ինչպէս իմինս: Եթէ Մընթին իր այս նեղ դրութեան մէջ առանձին թողելու ըլլամ, Կլորիան երեսս անգամ պիտի չնայի այլեւս: Ո՛չ, պարոն, Կլորիան ու ես, երկուքս ալ մտած ենք այս խաղին մէջ: Երկուքս ալ պիտի մնանք: Զանձրացայ խօսելէ այլեւս:

ԳԼՈՒԽ 19

Կլորիային մեկնելէն քառորդ ժամ վերջ, տեսայ որ նոր զետեղուած դրօշի ձողին վրայ սկսաւ դրօշակ մը բարձրանալ: Մէկը խղճուկ ձայնով փող մը փչեց՝ բարեւի կենալու համար: Գլխարկս վար առի. Մընթին ալ նոյնը ըրաւ: Վայրկեան մը յետոյ ամէնքս կեցած էինք գլխաբաց. եւ խոշոր ու քառակուսի պաստառի այդ կըտորը Պէյրութ Տաղի երկու բարձունքներու մէջէն փչող հովին ազդեցութենէն կը տատանէր համարձակ:

Ֆրէտ ամէնէն երկար մնացողը եղաւ գլխաբաց վիճակով: Յետոյ հարցուց.

— Ո՞վ շինեց սաիկա:

Պաստառին վրայ գունաւոր կերպասով կարուած էին Մոնտեխիէներուն ցուրենին երկու խուրձերն ու երկու նաւերը եւ անոնց ներքեւ պաստառին երկարութեամբ՝ գրութիւն մը, իրենց նշանաբանը ըլլալու էր անշուշտ, որ հովին պատճառով անկարելի կ'ըլլար կարդալ:

— Կիները շինեցին, բարի՛ կիներ: Օրիորդ Վանտէրմէնը թուղթի վրայ գծեց, իսկ իրենք զայն որպէս օրինակ առնելով, երեկ գիշեր կարեցին:

— Կարծեմ գիտնալու ես որ օտար հողի վրայ քու սեփական դրօշդ բարձրացնել մաքսանենգութիւն կը համարուի:

— Ինչ կ'ուզեն թող ըսեն: Անգլիական դրօշը չեմ կրնար բարձրացնել, իսկ Հայաստան տակաւին դրօշակ չունի: Վար իջնենք, Ֆրէ՛տ, տեսնենք ինչ նոր լուր կայ:

— Այո, նոր լուրեր կան, ըսաւ Գագիկ, եւ սկսաւ վար իջնել: Օրիորդին ներկայութեան չուզեցի ըսել: Լաւ լուրեր չեն:

— Այդ տեսակ լուրերը պէտք չէ գաղտնի պահուին: Շուտ ըսէ, ըսաւ Ուիլ:

Ախոռին տանիքը հասած էինք: Գագիկ մեզ նայեցաւ ու մատներուն խաղերը դարձեալ ճաթռտեցնելով.

— Շատ դէշ լուր մը: Մեր դէմ Մահմուտ պէյը ղրկած են: Եթէ անոր տեղը ուրիշ վեց թուրք հրամանատար ղրկէին, այնքան պիտի չցաւէի: Մահմուտ պէյ յիմար չէ: Երիտասարդ եւ արժէքաւոր մէկն է որ այս արշաւանքը կը փնտռէ իր փառասիրութեան յագուրդ տալու համար: Անգութ անասուն մըն է ան:

— Ո՞ր թուրքը այդպէս չէ, հարցուց Ուիլ:

— Բայց աս ամենանանգութն է: Նոյն այս Մահմուտ պէյն էր որ հինգ տարի առաջ տեղի ունեցած ջարդերուն ատեն, հայ բանտարկեալներուն մերկ ոտքերուն տակ ձիու պայտ մխել տըւաւ, որպէսզի— ըսաւ— կարենան առանց ցաւ զգալու քալել: Նախնական գործողութիւններու մասին ժամանակ պիտի չկորսնցնէ ան:

Գագիկ իրաւացի էր: Մահմուտ պէյ ճիշդ այդ վայրկեանին՝ բացումը կատարեց հրետանիի կրակով մը, կաւային վայրէջքի կողերուն վրայ դիրք գրաւող մեր պահակներուն ուղղութեամբ: Յետոյ լսեցինք արագաշար ռումբերուն կրկնացող համանուագն ու Գագիկի արձակաղջիներուն ընդհատ պատասխանը:

— Հիմա էֆէնտիմ, ձեզմէ մէկը թող հաճի վարը՝ մեր պաշտպաններուն մօտ երթալ: Կրնայ ըլլալ որ իմ մարդիկս շատ փամփուշտ վատնեն: Խօսեցէք ու համոզեցէք անոնք: Թերեւս ձեզ մտիկ ընեն, բայց...

Ու ձեռքերը շարժեց անցեալի մը տխուր պատմութիւնը յիշելով:

— Ֆրէ՛տ, դուն, ըսաւ Մընթի:

Ֆրէտ իր երդէնիկը աւելի հանգստաւէտ անկիւն մը դրաւ:

(Շար.)

(Վարդուց) մեղոյշ ձայնը եւ իր եր-գասացութիւնը իր գողտրիկ մեներգին մէջ:

Գնահատեցինք նաեւ Օր. Հ. Գաս-պարեանի պարերը առանձնայատուկ կոյկունութիւնը: Օր. Գազազեան, որ տեսակ մարմինի, թեւերու եւ ձեռքերու ցուցմունքերուն մէջ գնել համապատ-ասխան ելեւէջները հոգիին, կազմա-կերպած էր պարերու բաժինը, զոր մեծ սիրով կերպով մը գլուխ հանեց իր գործակիցներուն գործակցութեամբ: Տողորդ ու հաղորդական էր նաեւ Փ. Գարեգինի պարը:

Երգերու խմբական բաժինները ալ բաւականին ներդաշնակ անցան:

X

Մի՞թէ կարելի՞ է, ներկայ ըլլալ, ազգ խորհուրդը եւ արտասուշ թար-մութիւնը ժողովուրդին ծոցէն բխող այդ երգերուն, վերապրիլ պահիկ մը, ասար աշխերու վրայ, պանծացումը հայրենի բարքերուն, տրուած ըլ-լալ մանաւանդ մեր պայմանները, միջազգային մասամբ յօժարական ուժե-րու զոհողութեան եւ բարեցակամու-թեան ապաւինելու հարկը,— կարելի՞ է, խտաւոպահանջ հայեցողութեան մը գերիշխումով գժգոհութիւններով խռովել, ակնկալութիւններ մատնանշել, հրապարա-կաւ, կամ թէ նշաւակել անփորձու-թիւններ ու թերուսուցումներ: Որքան ալ անկատար, թոյլ կամ անբաւարար համարուին ինչ ինչ ուժեր, մենք չյայն երախտագիտութեամբ կ՚ուզենք մօտենալ այս առաջին ներկայացման, համարե-լով զայն առաջին փորձ մը իբրեւ, որուն կը յուսանք թէ պիտի յաջորդեն ուրիշ, աւելի խնամոտ ներկայացում-ներ, ընդ առաջ երթալով յայտնուած բաղձանքներու, եւ որպէսզի հասա-րակութեան յիշողութիւնը չի թառամի:

Մեր կարծիքով, Պարթեւեանի ջան-քերն ու ճիգը զուր չեն անցած: «Անոյ-շի երաժշտական շարադրութեամբ ոչ միայն կարեւոր կոտր մը կ՚աւելնայ Պարթեւեանի երգացանկին վրայ, այլ եւ նոր գործունէութեան ասպարէզ մը բնակուած կ՚ըլլայ ինքը: Բոլորս-ուեք աշխատանքը ընդելուզելու աղ-ջային ոճին ու տաղաչափութիւնը ա-րեւմտեան արդի երաժշտական ո-ճերներուն եւ նրբութիւններուն: Հի-նը խարխուլ աւնել ու նորը կերտել վը-րան: Եթէ այս ուղղութեամբ չարու-նակէ յաջողութիւնը մինչ ապահով-ուած է իրեն:

Տօնմիկ տարազ, պատկեր ու պար, նաւ երգ ու երաժշտութիւն. տեսո-ղութիւն եւ լսողութիւն միեւնոյն ա-տեն բռնուած: Իբրեւ թէ ասոնք բա-լական չըլլային, խաղարկութիւն մըն ալ կ՚ընդլի. հովուերգութիւն մը կը հիւսուի. հայ գիւղի կեանքը կը թըր-թռայ:

Ներակին ներկայացումէն բաժնուող-ներուն մէջ եթէ գտնուեցան դժուա-րահաճներ, ատոնք մեծամասնութիւ-նը սակայն կուրծքը յուզումով եւ հը-պարտանքով դուրս ելան, մասնաւոր-ապէս ըլլար թէ եկեղեցական, աշխա-տուոր թէ ընտրանի:

Վասնզի Հայ եղանակներուն եւրա-պական մօտիվը պատճառ կ՚ըլլայ որ, յոգնածներ, տարիներէ ի վեր հողէնդ ու երջանկայնութեանդ խորքերուն մէջ մնացած չես գիտեր ինչ բան ապրինայ, ելլէ ի լոյս աշխարհ, հա-մակելով քեզ անօրինակ թրթռումնե-րով:

Ինչ անսպառ աղբիւր խանդավառու-թեան, սերունդէ սերունդ, չրթունքէ

ՃՈՄՍԵՐ

Նոյեմբեր 30

Ֆրանսան, նոյեմբեր 30ին, աւելորդ պատմական ապացոյց մը եւս տուաւ թէ, բախտորոշ ու կարեւոր քաղաքա-կան վայրկեանին, գիտէ ըլլալ միա-կամ, ուժեղ եւ ժողովրդավար:

Առաջին անգամը չէ, որ ծանր ճգ-նաժամերէն փառքով ու յաղթանակով դուրս կուգայ այս մեծ ժողովուրդը: Ուրիշ աւելի ծանր օրերու մէջէն ան-ցած է ան, յաղթած է աւելի ծանրդժ-ուարութեանց, վանած է ամէն կասկած ու յոռետեսութիւն իր ազգային կեն-սունակութեան մասին, եւ պարտա-դրած է իր միասնական ու միակամ կամքը՝ իբրեւ ազատ ժողովուրդ ու իբրեւ ժողովրդավար պետութիւն:

Այս անգամ ալ, սեպտեմբեր 30ին, նոյնը եղաւ: Նոյնինքն աշխատաւոր խաւը, որուն անունով անոր կարգ մը մոլորեալ առաջնորդները մղած էին զինք ընդհանուր գործադուլի, մերժեց լսել իր պարագլուխներուն խօսքը եւ կանգնեցաւ իր կառավարութեան կող-քին, աւելի ճիշդը՝ օրէնքի ու կար-գապահութեան գծին մէջ, ինչպէս գիտցած էր կանգնիլ Վէրտէօնի առջեւ կամ Մառնի վրայ տարիներ առաջ:

Ընդհանուր գործադուլի ձախողու-մը Ֆրանսայի մէջ յաղթանակը չէր որեւէ իշխանութեան: Ոչ: Եթէ նա-խարարական աթոռներու վրայ բազ-մած մարդիկ այդքան նեղ հայեացքով դիտեն դէպքերը եւ այդքան սահմա-նափակ իմաստ փնտռեն անոնց մէջ, նոյն Ֆրանսական միակամութիւնը կու գայ քշելու զիրենք իրենց դիրքերէն որպէս ղեկավարութեան անարժան-ներ:

Նոյեմբեր 30ը յաղթանակը չէր նոյնպէս դրամատիրական դասին կամ իշխող, տնտեսական կեանքը վարող խաւերուն: Ոչ: Ֆրանսական ազգը միահամուռ ժէստով ընդհանուր գոր-ծադուլին դէմ կեցաւ ոչ թէ որովհե-տեւ իրաւացի ու արդար կը գտնէր մեծ տնտեսութեան շահերը կամ հը-րատարակուած հրովարտակ-օրէնք-ներու բովանդակութիւնը, այլ որով-հետեւ չէր ուզեր որ երկիրը պառակ-տուի, ազգային միութիւնը վտանգի ենթարկուի, ներքին ու արտաքին դժ-ուարութիւններու առջեւ տկարանայ հայրենիքը:

Նոյեմբեր 30ը նաեւ պարտութիւնը չէր աշխատաւոր դասին:

Ան այդ օրը ո՛չ եւ է ընկերային պա-հանջ չդրաւ, ոեւէ առաջարկ չներ-կայացուց, ո՛չ եւ է աշխատաւորական շահի ու դասի անունով հրապարակ չիջաւ, այլ պարզապէս իր ղեկավար-ները դրդեցին, որ հրապարակ իջնէ ան բողոքելու, ցոյց սարքելու հրա-տարակուած հրովարտակ-օրէնքնե-րուն դէմ: Աշխատաւորութիւնը, իր նեղ մեծամասնութեամբ, այս քայ-լին էր որ մերժեց առնել:

Նոյեմբեր 30ը պարտութիւնն էր ֆրանսական աշխատաւոր խաւի ապի-կար ղեկավարութեան, որ իր անխո-հեմ ժեստով աշխատաւորութիւնը փորձեց նետել քաղաքական պայքարի կրկէսին մէջ: Եւ լաւ եղաւ որ պար-տուեցաւ, դասը առաւ: Որովհետեւ ո՛ւր տեսնուած է, որ կառավարական օրէնքի մը դէմ ամբողջ կամ ժողովր-դին ուէէ դաս մը, դժգոհ մնալու պատճառով, իջնէ փողոց ու կեանքը վրդովէ: Ուր տեսնուած է որ մշակ-ուած ո եւ է օրինագծի համար ժողո-վուրդի ո եւ է մէկ խաւը հրապարա-կով սպառնած ըլլայ: Երկիրը խորհր-դարան ունի, որուն պաշտօնն է, պար-տականութիւնն է օրէնքներ անցնել ու օրէնքները սրբագրել: Ո եւ է օրէնք անթերի չէ, առաւել եւս՝ հրովարտակ-օրէնքները: Բայց անոնց վերամշակ-ման միակ ճամբան խորհրդարանէն կանցնի: Փողոցը չէ որ պէտք է խօսէ, այլ ժողովրդական իրական կամքը, որուն արտայայտութիւնը ի հարկէ փողոցը չէ:

Եթէ աշխատաւորութիւնը ինքզին-քին ազատութիւն կուտայ օրէնքի մը դէմ բողոքելու պատրուակով ընդհա-նուր գործադուլ հռչակելու նման յա-խուռն քայլ առնել եւ երկրին ազգա-յին կեանքը ոչ միայն վրդովել, այլ պառակտել, այն ատեն ինչու այդ իրա-ւունքը պէտք է զլացուի ոչ-աշխատա-ւոր դասին, դրամատիրական խաւին, որ ո եւ է օրէնքէ դժգոհ մնալուն պէս, փակէ իր գործատեղիները ու կանգնե-ցնէ երկրին տնտեսական կեանքը: Ոչ, ասոր չի հանդուրժեր ազգը, ինչպէս չհանդուրժեց նոյեմբեր 30ի ընդհա-նուր գործադուլի հրահանգին:

Եւ այժմ միանգամայն հասկնալի է այն անսահման ուրախութիւնը, զոր կ՚արձանագրէ նոյեմբեր 30ին ի տես ամերիկեան ու անգլիական մամուլը: Ինչ կը մատծէ միահեծան երկիրնե-րու մամուլը՝ կարեւոր չէ: Էականը այն է, որ ժողովրդավար մեծ երկիր մ՚ը ժողովրդավարութեան սառյդ փոր-ձաքարէ մը անցաւ եւ յաղթական դուրս ելաւ: Ասոր համար ալ ժողովր-դավար երկիրները կարտայայտեն ու-րախութիւն մը, որ անկեղծ է, ըմբռ-նելի է:

Նոյեմբեր 30ին Ֆրանսա կերտեց փառքի, մեծութեան, ժողովրդավար ազատ կարգերու կենսունակութեան թուական մը:

Ա. ԿԵՍԱՐ

«ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ 40 ՕՐԵՐԸ»

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

Նոյեմբեր 23ին Հոլիվուտէն կը հե-ռագրեն ամերիկեան թերթերուն, թէ Աթալիըրքի մահուամբ վերցուած է մեծագոյն խոչընդոտը՝ Ֆրանց Վէրֆէլի «Մուսա Տաղի քառասուն օ-րերը» շարժանկարի վերածելու: Ա-թաթիւրքն էր որ ընդդիմացած էր եւ արգելքներ յարուցած էր, որ Մէթրօ-Կոլտուին-Մէյըր ընկերութիւնը ըն-թացք չտայ իր որոշման:

Այժմ, անոր մահէն ետք, վերոյիշեալ ընկերութիւնը դարձ-եալ սեղանի վրայ դրած է խնդի-րը եւ կը քննէ զայն պաստառի վրայ դնելու հարցը: Դերասան Ուիլեըմ Փաուլ, որ հիացող մըն է այս գրքին, պիտի խաղայ առաջին դերը:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ

Պելժիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը

Վարչապետ եւ արտաքին նախարար Պ. Սփաաք, Պելժիոյ արտաքին քա-ղաքականութեան մասին մամուլին ը-բաւ ղեկոյց մը, որուն ամփոփումը կուտանք ստորեւ:

Մինչեւ 1936, Պելժիոյ արտաքին քա-ղաքականութիւնը իսկապէս հիմնուած էր Ազգերու Ընկերութեան եւ Լոքառ-նոյի դաշինքին վրայ:

1936 թուականը աղիտաբեր եղաւ թէ մէկին եւ թէ միւսին համար:

Մեր արտաքին քաղաքականութեան մէջ առաջ եկած փոփոխութիւնը, որ հիմնուած է բացարձակ չէզոքութեան վրայ, արդիւնք չէ Ֆրանսայի կամ Անգլիոյ հանդէպ Պելժիոյ ունեցած վարքին բարեկամական տկարացու-մին: Ան ծնունդ առած է ինչ ինչ աշ-խարհահայեացքներու մասին գոյա-ցած անվստահութեան տկարացումէն:

Միջազգային վերջին տագնապի ա-տեն, Պելժիա գոհունակութեամբ հաստա-տեց, որ ժամանակին իր վրայէն թօ-թափած էր կարգ մը պարտաւորու-թիւններ, որոնց կատարումը վեր էր իր ուժէն, եւ զինքը կ՚ենթարկէր ծա-նր պատասխանատուութիւններու:

Պելժիոյ միակ նպատակն է խաղաղ ու բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել իր բոլոր դրացիներուն հետ: Ընդհանուր խաղաղութեան պահպան-ման միակ միջոցը կը կայանայ քաղա-քական, զինուորական եւ տնտեսական զինաթափութեան մէջ: Բացարձակ անհրաժեշտութիւն է մէջտեղէն վեր-ցնել այն խրամատը, որ բացուած է ժողովրդավար ու միահեծան պետու-թեանց միջեւ, հասկացողութեան եզր մը գտնել քաղաքական այդ երկու տարբեր աշխարհահայեացքներուն մէջ, տեղական պահանջներուն յար-մարցնել անոնց գործադրութիւնը եւ ջանք թափել ապահովելու ընդհ. խա-ղաղութիւնը:

Այս մարզին մէջ մամուլը մեծ դեր ունի կատարելիք:

Անգամ մը որ կարելի ըլլայ ձեռք բերել քաղաքական զինաթափութիւնը, մինչեւ իսկ մասնակի, այն ատեն ան-տարակոյս պիտի չուշանայ զինուորա-կան եւ տնտեսական զինաթափումը:

Բոլոր երկիրները անխտիր ընկճը-ւած են սպառազինութեան ամենա-ծանր բեռին տակ: Պէտք է կասեցնել սպառազինութեան այն խօլ արշաւը, որ դէպի անդունդ կ՚առաջնորդէ աշ-խարհը: Ժամանակ է անդրադառնալ տնտեսական աւելի առողջ բաղձանքնե-րու, ըլլալ նուազ եսապաշտ եւ աւելի գիտակից ժողովուրդներու տնտեսական համերաշխութեան:

Ոչ ոք կը բաղձայ որ Եւրոպայի հա-ւասարակշռութիւնը խախտի, սակայն Վերսայլի դաշինքը կրցա՞ւ ապահովել այդ հաւասարակշռութիւնը: Ոչ, ան-շուշտ:

Արդարեւ, պէտք է վերակազմել Ազ-գերու Ընկերութեան ձախողած գոր-ծը, մասնակցութեամբ բոլոր ազգե-րու, այնպէս որ զինաթափութեան եւ դաշինքներու խաղաղ վերաքննութեան յօդուածները հեղինութեան առարկայ չըլլան:

Պէտք է բազմապատկել իրաւարա-րական ու հաշտարար մէթոտները, եւ ապագային յետաձգել հաւաքական ա-պահովութեան սկզբունքը եւ ուրիշ բարձր գաղափարներ, որոնց գործա-դրութիւնը անհնար է ներկայ պայ-մաններուն մէջ:

Ուստի չխաբենք ինքզինքնիս եւ սին երազներով չօրօրուինք: Ցնորք մըն է հաւասար ազգերու հաւասարութեան: Անգլիոյ, Ֆրանսայի կամ Գերմանիոյ ձայնը միշտ աւելի արձագանգ պիտի տայ քան Պելժիոյ կամ ուրիշ փոքր պետութեան մը ձայնը: Ասիկա անհեր-քելի իրողութիւն մըն է: Մեծ եւ ու-ժեղ ազգերն են, որ իրենց կամքը պի-տի պարտադրեն փոքրերուն եւ տկար-ներուն, եւ այս վերջինները պիտի ըլ-լան միշտ քաւութեան նոխազը:

— Անցեալ շաբաթ, Պելժիոյ Լէօ-փոլտ Թագաւորը, վարչապետին ըն-կերակցութեամբ, գնաց Հոլանտա, ուր ամենասիրալիր ու խանդավառ ընդունելութեան արժանացաւ հոլան-տական կառավարութեան, ինչպէս նա-եւ ժողովուրդին կողմէ:

Այդ այցելութեան նպատակն էր սերտ միաձայնում մը առաջ բերել եր-կու երկիրներուն միջեւ, որոնք օժ-տուած են ժողովրդավար համանման վարչաձեւով եւ ունին գրեթէ միեւ-նոյն մշակոյթը:

Այդ առթիւ, նկատի առնելով երկու երկիրներուն աշխարհագրական դիր-քը, որոշուեցաւ ամէն գինով պահել իրենց երկրին չէզոքութիւնը խաղա-ղութեան ինչպէս նաեւ պատերազմի ատեն, եւ ընդգրկել միեւնոյն ուղեգի-ծը իրենց արտաքին քաղաքականու-թեան մէջ:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«ԴՊՐՈՑԻ ՕՐ»

ՇԱՎԻԼ.— «Մշակոյթի Օր»էն յե-տոյ դպրոցի օրը: Այս անունը միայն յարմար գտայ անցեալ շաբաթ իրիկ-ուան հանդէսին, զոր կազմակերպած էին Շավիլի «Համազգային»ի եւ Կա-րոյ յ Այգի մասնաճիւղերը, տեղւոյն քաղաքապետարանի նորաշէն սրահին մէջ, ի նպաստ իրենց դպրոցին:

Երկու հարիւրէ աւելի հայրենակից-ներ եկած հաւաքուած էին ընդարձակ սրահին մէջ, միանաբար անցնելու համար հաճելի եւ միանգամայն օգ-տակար երեկոյ մը: Այս անգամ եւս տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ ընկեր Մ. Յովհան-նէսեանի, հայկական երգերով եւ պա-րերով խանդավառեց ներկաները:

Ընկերուհի Մ. Տէր Դաւիթեան բա-նալով հանդէսը, խրատներ տուաւ ծը-նողներուն, մանաւանդ մայրերու ի-րենց զաւակներու հայեցի կրթութեան եւ առողջութեան վրայ: Գեղարուեստ-ական բաժինին իրենց մասնակցու-թիւնը բերած էին երիտասարդներ եր-կու սեռէ, Ֆրանսայի մէջ հասակ նե-տած:

Երգեցին տիկին Սարգիսեան, Օր-իորդներ Զ. Տէմիրճեան, Ա. Քէօսէ-եան, Մ. Պատրղեան, Պարոններ Գ. Մինասեան, Դ. Դանիէլեան եւ ընկեր Փ. Յովհաննէսեան:

Արտասանեցին ընկերներ Ն. Սերոբ-եան եւ Մ. Պետրոսեան, Պ. Պ. Մ. Սէխեան, Խ. Գոչեան, Պ. Թուրիկ-եան եւ Ա. Միսիրեան:

Պ. Պ. Շ. Դանիէլեան, Պետրոսեան

Օր. ՀԵՐՄԻՆԷ ՏԷՐ ՕՀԱՆԵԱՆ

ԵՒ

ԸՆԿ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Ամուսնացած

Վալանս, 12 Նոյ. 1938

Եւ Նազարեան ներկայացուցին «Հա-յուն կեանքը» անուն տրամախօսու-թիւնը:

Կէս գիշերէ յետոյ սկսան պարերը եւ տեւեցին մինչեւ առաւօտ, ղեկա-վարութեամբ «Նվիրատ» նուագախումբ-բի:

Ուտելիքով, խմելիքով, աղանդեր-ներով եւ խմորեղէններով ծանրաբեռ-նուած պիւֆէի մը սպասարկութեամբ Շավիլի ժրաջան խաչուհիները մինչեւ առաւօտ ապահովեցին հազար ֆրանքէ աւելի հասոյթ:

Գ. Վարդանեան

ԿՈՉ

Փարիզի Հայ Սափրիչներու Միու-թեան վարչութիւնս, 1935 օգոստոս 8ի օտար արհեստաւորներու (Artisan) օ-րէնքին գործադրութենէն ի վեր ջան-քեր տարաւ որպէսզի իր հայ արհես-տակիցները չազդուին նոյն օրէնքի գործադրութենէն: Բայց կարգ մը ար-հեստակցական կազմակերպութիւն-ներու պատճառով, շատ մը արհես-տակիցներու համար ստեղծուած է ա-նել վիճակ մը:

Իր արհեստակիցները սոյն անել վի-ճակէն ազատելու եւ առհասարակ հայ արհեստաւորներն եւ գործատէրերը գերծ կացուցանելու համար եղած կամ ըլլալիք օրէնքներու տրամադրութե-նէն եւ վերջ մը տալու եղած անիրա-ւութիւններուն, վարչութիւնս պատ-րաստած է հիմնական տուեալներով տեղեկագիր մը, եւ աշխատանքներ տարած, զայն մօտ օրէն պաշտօնական իշ-խանութեանց յանձնելու համար:

Բայց նկատի ունենալով որ սոյն օ-րէնքները եւ տեղի ունենալիք դիմում-ները եւ անկէ բխելիք արդիւնքները կը հետաքրքրեն նոյնպէս միւս արհես-տակցական մարմինները, վարչու-թիւնս որոշեց քանի մը օր եւս յետա-ձգել ըլլալիք դիմումները, որպէսզի կարելիութիւնն ունենայ հաւաքել միւս արհեստաւորներն ալ, օգտուելու համար վարչութեանս ձեռնարկէն:

Վարչութիւնս կոչ կուղղէ բոլոր ա-զատ արհեստաւորներուն եւ գործա-տէրերուն ներձակ, կոչնակար եւն., որ գալ հինգշաբթի օր ամսոյն 8ին ե-րեկոյեան ժամը 9ին խորհրդակցական ժողովի գան Մէթրօ Cadetի դիմացը գտնուող Cadet սրճարանին վերնա-յարկը, ուր Միութեանս վարչութիւնը յեայտարար տեղեկութիւններ պիտի տայ ըլլալիք դիմումին մասին եւ ձեռ-նահաս անձնաւորութիւններ, որոնք ներկայ պիտի ըլլան սոյն ժողովին, հարկ եղած լուսաբանութիւնները պի-տի տան:

Փարիզի Հայ Սափրիչներու Միութեան վարչութիւն

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն-երը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ...

ԿՈՉՈՒՈՐՆԵՐԸ

Ինչպէ՞ս չզգայինք սուգի ծանրու-թիւնը, երբ անոնց աստատակութեանց պատճառով՝ հարսներու պսակն իսկ կը խամրէր: Պանդուխտներու վերա-դարձը տարիներով պիտի ուշանար: Անոնց՝ կալերը պարապ պիտի մնա-յին ու տքնաջան աշխատողներ ձեռ-նունայն ձմրան արհաւիրքին առջեւ պիտի գտնուէին: Զարհուրանքը մըղ-ձաւանջի մը պէս գիւղին վրայ չոքե-ցաւ, որովհետեւ կոչուորներն էին ան-ցեր գիւղէն, ու արտերը իրենց բերքով ոչնչացան, խոզանի դարձան:

Աստուծոյ զարկած Սողկանց Մա-նուկը իր սառած լիճի պէս աչքերը ա-նորոշ ուղղութեան մը յառած՝ կ՚ը-սէր.

— Գալ տարի ի՞նչ առատ պիտի ըլ-լայ հունձքը անոնց աղրած արտերուն մէջ:

Իրիկուն չեղած քանի մը վիրաւոր երիտասարդներ տուն դարձան: Աւա-զակները գիւղամէջէն անցան զուսպ ու լուռ. վէրը լեռներուն մէջ անոնք հա-մարձակ, նոյնիսկ աշխատող կիներու ետեւէն ինկած են՝ կոնակը տուած կառավարութեան, որ անոնց կը հե-տեւի քայլ առ քայլ:

Գիւղը տնտեսապէս փճացած, ան-կարող նոյնիսկ բողոքելու— որո՞ւ— մնացեալը տեսակ-տեսակ պարտա-տէրներ կուգան լրացնել, ու դարաւոր հարստահարիչը մասամբ կը հասնի իր նպատակին:

Տուները կը պարպուին, գոյքերու բռնագրաւում. բանտ, կաշառք եւն.: Երիտասարդները խումբ խումբ կը մեկնին ու գիւղը կը դառնայ մարած փեթակ, մեղուները պարս չեն տար, թագուհին չատոնց մեռած է, ու պի-ծակները կը ծծեն մեղրը անյագ կեր-պով: Զրկիրները ճահիճներու եղեր-քը կը վայրենանան, պահակները ի-ջուր ոտնակոխուած մեղրին շուրջ կը պայքարին: Մոցուորները նոր մեղու-ներկը ծնին ծառերու կոճղերուն ու ժայռերու խորերը, որոնց մէջ սա-կայն թագուհի չկայ: Հողէ փեթակնե-րը կը փչրուին արեւին ու անձրեւին առջեւ, անտէր անտիրական:

Գիւղացին աղքատ ու անճրկած, ա-ռաքինութիւնը կը մոռնայ, դատարկ ստամոքսով որոճալէ յոգնած՝ իր դը-րացիին, իր եղբօր հետ կռուի կը բըռ-նուի: Տուները կը բաժնուին, տունե-րը աւերակ կ՚ըլլան: Մեծատուն չմը-նաց:

Այս քանիերո՞րդ անգամն է՝ բոյն կը շինես ու կը քանդեն: Առատութիւն տեսած սերունդներ խրտուիլակի պէս կը տնկուին քարացած արտերուն մէջ: Մշակը կրթուած արջուն պէս երկու ոտքի վրայ կանգնած խնդացող կը փնտռէ:

Սողկանց Բլթէն զափթիէ կը զը-ւարճացնէ, իրենց տունէն մինչեւ վա-րի աղբիւրը ամէն քայլի թուրքին քը-թին ոտմբ արձակելով՝ զոյգ մը կօ-շիկի կը տիրանայ:

— Աս ինչ է որ մինչեւ քաղաք եր-թամ, ի՞նչ կուտաս, կը հարցնէ: Տա-րիներով կերած մեղրին, սերին ու կա-րագին պարապ տեղը այժմ կաղով լե-ցուցած է, որպէսզի ստամոքսը չմքի, ու կը սպասէ մատաղի ու քիրմի սե-ղանին դէթ մէկ անգամ անյագօրէն լեցնելու որովայնը, ինչպէս գիւղին նախիրը կը լեցուի իրենց այժմու բա-կին մէջէ՛յ անցած օրեր, երբ թաղի մը չափ տան մէջ ինք վերակացու էր մի-այն մեղուի փեթակներուն:

Երբ Հօրաբ Ակօբը, սրինգը ճերմակ մօրուքին մէջէն անկած, վաղուան հը-րամանները կ՚որոճար: Անոր իշխա-նութիւնը անցաւ իր կնոջ, բայց քըխ-տոնեայ հարսերը չհնազանդեցան ու տունը եղաւ բաժին բաժին, աղքատու-թիւնն ու թշուառութիւնը եկան ան-բաժան դուրսէն ու ներսէն, ու հօրա-քոյր Մարիկը լեղապատառ աչքերով ոստիկանին առջեւէն փախած գերեզ-մանի ծանր քարերը կը վերցնէր դու-ցէ անոնց տակ մտնելու համար:

Աղջիկները «ծերացան» ու տունը մնացին: Անկուշտ քաղքցիները կար-ծես քիչ են մեզ կողոպտեր՝ սկսան փիւսկիւլլի (ծոպաւոր) փեսացուներ ղրկել մեր գիւղը. ու Ամիրխանենց Փառանձեմը առաղաստի գիշերը կաթ-ուածահար եղաւ քաղքցիին տունը՝ իր սիրած գիւղի տղուն համար:

Գիւղի հարսներուն նամակագիրն էի դարձեր ես, իրենց պանդուխտ արի-մարդերուն համար:

— Գրէ՛— մատաղ ըլլամ քեզի—այս տարուան վիճակնիս անտանելի է: Թաշկինակի չափ կտաւ չունինք՝ ար-ցունքնիս չորցնենք: Բամպակի արտե-րը կոչուորները չորցուցին: Թութե-րը թթկեր (թութ դուշի) ները եկան կերան հատցուցին: Մեղուաքաշը (ա-րը գուշու) փեթակները մարեց: Ծը-ղախցիները հիւանդութիւն ձգեցին գիւղը. դուար չի մնաց մեռաւ, նոյն-իսկ մարդիկ բորոտեցան, կտոր մը օ-ճառի դրամ չունինք, առնենք կաւին հետ խառնենք:

Տուրքին ժամանակը կը մօտենայ, քեզ մատաղ, դրամ հասցուր, գիտեմ՝ առաջ ըլլար կը հասնէր, ծով ըլլար կը ցամքէր, վիզը տակը մնայ այլազ-գին: Գեղէն երկու քայլ անդին չենք կրնար երթալ: Ոչ խոտ մնաց ոչ կա-նանչ, այրեցին թափեցին կոչուորնե-րը՝ ճղակոտր ըլլան: Ձմեռը կը մօ-տենայ, սովամահ պիտի ըլլանք թէ՛ մենք, թէ՛ մնացած անլեզու անասուն-ները: Վրանիս հագուստ կապուստ չի մնաց: Հօրերն ու ջայրերը քէն են ը-րեր մեզմէ, բամպակ չկայ, ոտքերնիս բոպիկ՝ բուրդ չկայ, գլուխնիս մերկ՝ ծածկոց չկայ:

Կնդար երթանք՝ ոտքի ձայնէն պա-րապ կարասները կը ղնդան:

Այս ձմեռ ալ քաշենք, մեզ հոտ տա-նելու ճար մը ըրէ, միասին իյնանք չո-լերը, միայն հասկէ ազատինք: Դուն դրացիի քով ալ առաջուան պէս երես չունինք: Կուշտն անօթիին մանր կը բրդէ, զաւակներդ անօթի լան նէ՝ մէ-նի կ՚ըսեմ, որ դրացին չհասկնայ: Մատաղ ըլլամ քեզի, քիչ գրոյս շատ իմացիր: Նամակիս միջով կը դրկեմ ծամոց մը ձութ, ձեռքովս կարեր եմ պանկաւը, նախշեր եմ բերնիս մէջ, ուրիշին ձեռքը չանցնի: Ընողին չի մնայ, մեզ բաժնող տուշմանը օր ու արեւ չտեսնէ, Աստուած կոչուորնե-րուն ալ եաքը բերէ: Ամէն:

Ամէն մը նամակի հասցէ գրելը դիւ-րին էր, Սթանպոլ, Հալէպ ծանօթ ա-նուններ էին: Ամերիկեան կտաւ գոր-ծածելէն ի վեր Ամերիկավարի հասցէ-ներ պէտք է ընդօրինակէինք:

Երբեմն կը պատահէր, որ հարս մը ընկղէ չարոց ու պաստեղ կամ նշմէջ առած մեր տունը վազէր գրկած նա-մակին «պատասխանը» կարդացնելու համար, մինչդեռ մեր նամակն էր որ ետ եկած էր մէկ սխալ գրի պատճա-ռով: Գուցէ ան Ամերիկա ալ չգացած դարձեր էր, այնքան անկանոն էր թըղ-թատարական սպասարկութիւնը:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Մասնակցութեամբ ռուսական երգչախումբի եւ հայ երգիչներու, առաջնորդութեամբ նկղեսակին Պ. ՕՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆի

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ ՍԱԼ ԿԱՎՈՅԻ ՄԷՋ

իմանալ, առանց այլեւայլի, թէ ի՛նչ է Գերմանիոյ դիրքը իտալական ձգտումներուն հանդէպ։ Եթէ գերման նախարարը յստակ պատասխան չտայ, Թերեւս ֆրանսական դահլիճը վարանի ստորագրել գերմանեւֆրանսական յայտարարութիւնը ։

Կ'ըսուի , նաեւ, թէ Պերլինի մէջ դժգոհ են այն ձեւէն, որով Իտալիա դրած է Թունուզի, Քորսիքայի ու Նիսի հարցերը եւ մամուլով պայքար կը մղէ Ֆրանսայի դէմ ։

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ Գերմանիոյ տուին Արեւել· Ափրիկէի մէջ փոքրիկ գաղութ մը, Ժուպալանտ։ Այս գաղութը գերմանական էր պատերազմէն առաջ։ Պատերազմէն վերջ գրաւեցին Անգլիացիները, յետոյ 1924ին տուին Իտալացիներուն՝ սիրաշահելու համար։ Ժուպալանտ կը գտնուի իտալական Սոմալիին ներքեւ, 60,000 քառ· քիլոմեթր տարածութիւն ունի։ Բնակիչները կը պատկանին խալմացած Կալլա ցեղին, որ ըմբոստ եւ վայրենի ժողովուրդ մըն է։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ գետերը յորդած ըլլալով՝ Ուրֆայի շրջանին մէջ աւելի քան 70 հոգի ջրամոյն եղած են։

ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ 1000 իտալացի կամաւորներ եւս վերադարձան Իտալիա ։

ՆԵՐՔԻՆ նախարար Սարոյի հրամանով Ֆրանսայէն վտարուեցան երկու հնդիկ Թղթակիցներ, որոնք իրենց Թերթերուն տեղեկագրեր էին նոյեմբեր 30ի ընդհանուր գործադուլին մանրամասնութիւնները ։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ դահլիճը վաւերացուց երկրին նոր պիւտճէն, որ 216,000,000 ոթերլինի կը հասնի։ Այս գումարին մեծագոյն տոկոսը յատկացուած է պատերազմական պէտքերու։

« ԵՐԿԱԹԷ ՊԱՀԱԿ»ներու դէմ հալածանքը կը շարունակուի ։ Տեղի ունեցած են բազմաթիւ նոր ձերբակալութիւններ։ Հանրային շէնքերը ամենուրեք խիստ հսկողութեան տակ առնուած են, որպէսզի հաւանական խառնակութեանց պարագային զինուորական պաշտպանութիւն վայելեն։ Խստացուած էպաշտպանութեան շրջթան արքայական պալատին շուրջ։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Հրեաները, ձայնասփիւռով յայտարարուած է թէ, պիտի ցուցակագրուին եւ այսուհետեւ պիտի ճանչցուին իբրեւ «օտարականներ»։ Այսպէսով անոնց աշխատանքի եւ գործի իրաւունքը պիտի սահմանափակուի ։

ՊԵԼԺ դահլիճին տագնապը կը յուսացուի որ վերջ գտնէ,— վարչապետ Սփաաք ելմտական հրաժարեալ նախարարին տեղ առաւ Ալպէր Ժանսէն ։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ ժամանակէ մը իվեր տեղի կ'ունենար գերմանական լրտեսութեան մեծ դատ մը։ Դատավարութիւնը վերջացած ըլլալով ամբաստանեալները, 4 հոգի, բանտարկութեան դատապարտուեցան։

Դատաւոր Նաքս, պատիժը յայտարարելէ առաջ, դառն խօսքեր ըրաւ Գերմանիոյ հասցէին, որ գործօն լրտեսական ցանցով մը կը խանգարէ ուրիշ երկիրներու ներքին կեանքը ։

ՆՈՐՄԱՆՏԻ անդրատլանտեան ֆրանսական հսկայ շոգենաւը ճամբայ չկրցաւ ելլել Հավրէն, գործադուլի հետեւանքով։ Առեւտրական նաւային նախարարը հրամայեց զինաթափ ընել նաւաստները։ Գործադուլի մասնակցողները այլեւս պիտի չկրնան աշխատիլ եւ ճամբուեցան։ Նաւազներու սէնտիքային ղեկավարներուն դէմ ձերբակալման հրամանագիր հանուեցաւ, — մէկը ձերբակալուած է արդէն, իսկ միւսները անհետացած են։

Այս պատժական տնօրինութիւններէն գրգռուած, Ֆրանսական ուրիշ մեծ շոգենաւերու նաւազներն ալ գործադուլ ըրին։ Նախարարութիւնը զանոնք եւս զինաթափ ըրաւ եւ աշխատանքէ արձակեց ։ Անոնց թիւը կը հասնի 1300ի։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ օդանաւ մը կոտրեց համաշխարհային հինգ մըրցանիշ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ օդանաւ մը, որ Պերլին – Թոքիօ հեռաւորութիւնը (14,180 քիլոմեթր) կտրեց 46 ժամ 20 վայրկեանէն, կոտրելով մրցանիշը, ճամբայ ելաւ նոյն գիծին վրայով՝ նոր մրցանիշ մը սահմանելու համար ։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ (9 դեկտ.) ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԽՏՐՃԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս· Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 6 դեկտ., երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովին շար.ը։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ
2 Ռիւ տը լա Տէֆանս

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի Մասնաճիւղին երգչախումբը, Տիկ. Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ (երգ) եւայլն։ Մուտք՝ 2 Ֆր.։

Ընկերավարական դասախօսութիւն

Անիէռ-Պուաքոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէին կողմէ

9 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis Ave d'Argenteuil

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Հայ դատը եւ մեր առաջադրութիւնները»։

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

10 Դեկտ· 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30էն մինչեւ առաւօտ

Salle des Ingenieurs civils, 19 Rue Blanche

Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի եւ նախագահութեամբ փ· Ֆուրնիէի (Նախագահ Ֆրանս· ռազմիկներու լիկին)։

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրավար Անտրէա (Այնթապի ազատարարը), Փօլ տիւ Վէու (Միջերկրականեան կոմիտէին եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»)։ Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ ։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը։ Հայկ· գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ Թառի եւ սրինգի ։

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր։
Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ Մուտք 8 ֆրանք

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին
Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԳՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր վարժարանին

11 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
173 Ռու Թ տ'Օրլէանի սրահին մէջ

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան ։

8 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին
«Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը Լ'Էգլիզ, Մարսէյլ
ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ մասին կը խօսի Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՂԱՅԵԱՆ։

Ներկաներուն իրաւունք կը տրուի արտայայտուելու դասախօսութենէն վերջ։

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ»Ը

24 Դեկտ., Շաբաթ օր, **8 Rue Bossuet**, Փարիզ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան վարչութիւնը մօտ օրէն դիմում պիտի կատարէ պետական իշխանութեանց, որպէսզի Փարիզի եւ արուարձաններու հայ արհեստակիցները վերծ մնան 1935 Օգոստոս 8ի, օտար արհեստաւորներու (artisan) օրէնքի տրամադրութիւններէն։ Կը խնդրուի այն արհեստակիցներէն որոնց ինքնութեան թուղթերը, որպէս արթիզան մերժուած են եւ կամ տարբեր անուամբ տրուած, հաճին շուտով տեղեկացնել իրենց անունն ու հասցէն միութեանս քարտուղար, Պ · Ք · Ա · ճէմեանի, 43 Rue du Surmelin Paris(20)։

Le Gerant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme — PARIS (13) Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 7 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3905

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Խաղաղութիւնը կարեւոր քայլ մը եւս առաւ երէկ: Կարելի է ըսել նոյնիսկ թէ նուաճում մը եւս ըրաւ: Ֆրանքօ-գերմանական համաձայնութիւնը իրականութիւն է այլեւս: Ճիշդ է, որ ստորագրուած յայտարարութիւնը դաշինք մը չէ: Բայց, նախաքայլն է դաշինքի մը կամ համաձայնութեան մը, որուն հողը մասամբ պէտք է պատրաստուած ըլլար, որպէսզի Ռիպպէնթրոփ Փարիզ այցելէր: Այսպէս, ուրեմն, հակառակ այն ամպին, զոր պահ մը առեղծեց փաշական խորհրդարանէն պայթած ռումբը, միջազգային քաղաքական հորիզոնը աւելի կը պայծառանայ:

Այս նախաքայլը, ինչպէս ըսինք, լուծում մը չէ տակաւին: Երկու երկիրներու միջեւ վիհը ա՛յնքան խոր է եղած, որ յայտարարութիւններով կարելի չէ զայն լեցնել: Մնաց որ, Ֆրանսայի մէջ կայ տարր մը որ թերահաւատ է: Ու կը խորհի թէ Գերմանիա կ'ուզէ օրօրել Ֆրանսան՝ նախ Արեւելքի մէջ իր հաշիւները մաքրելու, եւ յետոյ ինքզինքը պարտադրելու համար արեւմտեան ճակատին վրայ: «Լ'Օտոր», օրինակ, կը կարծէ թէ «Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Փարիզ կու գայ կապելու համար Ֆրանսայի ձեռքերը այն նըպատակով որ նախապէս ճշդուած է Հիթլէրի կողմէ»: Ուրիշ թերթ մը հարց կու տայ թէ «ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ նոր համաձայնագրով ճշդուած յանձնառութիւնները պիտի յարգուին»: «Մաթէն» կ'աճապարէ պատասխանել այս վերջինին, ըսելով թէ «նոյն հարցումը կարելի ընել միջազգային որ եւ է համաձայնագրի առթիւ»:

Ինչ որ ալ ըլլան թեր ու դէմ տեսակէտները, իրողութիւնն այն է որ Պ. Տալատիէ այս յայտարարութեամբ երկու առաւելութիւն ձեռք կը ձգէ: Առաջին,— Միւնիխի մէջ Գերմանիոյ ի նպաստ եղած զիջումը փոխարինած կ'ըլլայ Ֆրանսայի ի նպաստ գերմանական յանձնառութեամբ, եւ, երկրորդ՝ խորհրդարանի վերաբացման կը ներկայանայ քաղաքական նոր արդիւնքով մը:

Որքան ալ հիմնաւոր ըլլայ Ֆրանսայի մէջ տիրող վերապահութիւնը՝ Գերմանիոյ նկատմամբ, իրողութիւն է, միւս կողմէ, որ Պերլին որոշ առնէէ ի վեր բոլորովին փոխած է իր վերաբերումը այս երկրին նկատմամբ: Միւնիխէն ասդին, գերման մամուլը երբեք չյարձակեցաւ Ֆրանսայի վրայ: Նոյնիսկ Փարիզի գերման հիւպատոսարանի պաշտօնեայի սպանութեան օրերուն: 30 Նոյեմբերի իտալական միջադէպին առթիւ Գերմանիան, իր մամուլով, մնաց վերապահ, ու իր լռութեամբ նուազեցուց այդ ցոյցին քաղաքական արժէքը: Գործադուլի օրերուն գերմանական թերթերը չունեցան որ եւ է արտայայտութիւն, որ անախորժ թուէր այս երկրի վարիչներուն: Ընդհակառակն, գոհունակութեան խօսքեր ըսին՝ Ֆրանսայի ներքին անդորրութիւնն ու միութիւնը ապահովուած տեսնելով: Եւ, վերջապէս, Հիթլէր, ինչպէս կը վկայէ ֆրանսական թերթի մը Պերլինի թղթակիցը, յայտարարած է թէ պիտի սրբագրէ «Իմ Պայքարս» գիրքին 399րդ էջին այն մասը, որ «Ֆրանսայի համար վտանգաւոր մասեր» կը բովանդակէ: Այո՛, անցեալի սրբագրութիւնը կը կատարուի: Ճիշդ է, որ այս բոլորին մէջ չօշափելի ոչինչ կայ: Բայց, քաղաքական կեանքի մէջ յաճախ ստեղծուած մթնոլորտը եւ տիրող տրամադրութիւնը աւելի կ'արժեն, քան՝ կարգ մը իրողութիւններ: Ասկէ զատ, այն պարագան թէ Ռիպպէնթրոփի հետ Փարիզ են եկած մասնագէտներ ու մանաւանդ Տօքթ. Կոս, խրատմբ ենթադրել կու տայ, որ յայտարարութեան ստորագրումին առթիւ, երկու երկիրներու ներկայացուցիչները կը ջանան գտնել պատրաստել կարգ մը համաձայնութեանց: Այսպէս,— լուծել սպանիական հարցը: Երկրորդ՝ եղբայրակցութիւն մը՝ օդային համաձայնութեան մը համար: Երրորդ՝ անտեսական մերձեցում մը ստեղծել, երկու երկիրներու առեւտրական կապը աւելի զօրացնելու համար:

Աւելորդ է ըսել թէ ժամանակի ու փոխադարձ բարեացակամութեան կը կարօտին այս բոլորը: Բայց մանաւանդ՝ երկու կողմերուն համար ալ նպաստաւոր պայմաններու՝ որոնք թոյլատու ըլլան նման համաձայնութիւններ կնքելու:

Ներքին պայմաններէն ու տրամադրութիւններէն անջատ՝ կան եւ արտաքին պարագաներ:

Առաջինը, բնականաբար, ֆրանքօ-իտալական միջադէպն է: Ճիշդ է, որ Չիանօ ճշդումներ է ըրած եւ իտալական կառավարութիւնը անպատասխանատու է նկատած կատարուած ցոյցին համար: Բայց, այն իրողութիւնը թէ փաշական մամուլը ինչպէս եւ հողքարոզչական օրկաններ այդ ուղղութեամբ կը շարունակեն հողպատրաստել, ենթադրել կու տայ թէ Իտալիա սկսած է բաներ մը ծամծմել,— չենք գիտեր՝ ուղղակի ֆրանսակա՞ն հողերու համար, թէ ուրիշ նպատակով: Արդ, Պերլին գործակիցն է Հռոմի: Ու Փարիզ պիտի ուզէ, անշուշտ, այժմէն գիտնալ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Հիթլէրի դիրքը՝ եթէ Մուսոլինի վաղը պաշտօնապէս դնէ հարցը:

Երկրորդ արգելքը կու գայ այն իրողութենէն, որ Ֆրանսա գինակից է Ռուսիոյ: Անիկա արգելք մը չէ, անշուշտ, որ Ֆրանսա համաձայնութիւններ կնքէ որ եւ է երկրի հետ: Բայց, Գերմանիա Արեւմուտքի մէջ հանգստութեան գալու աճապարանք ցոյց կու տայ՝ Արեւելքի մէջ ձեռքերը ազատ ունենալու համար: Եւ, հետեւաբար, պիտի ուզէ, իր կարգին, որ Փարիզ այժմէն ապահովցնէ զինքը...:

Առաջին կէտի մասին ֆրանս. մէկ քանի թերթեր լաւատես են: «Գերմանիա երբ իրեն համար կռուելէ խօսք տուաւ, Իտալիո՞յ համար պիտի կռուի»:

Իսկ երկրորդ կէտի մասին դժուար է որոշ եզրակացութեան մը գալ: Ֆրանքօ-գերման համաձայնութիւն մը չի նշանակեր, անշուշտ, որ Ֆրանսա Խ. Ռուսիոյ դէմ յանձնառութիւն մը կը ստանձնէ: Կը մնայ, միայն, ֆրանքօ-ռուս զինակցութեան մեկնաբանումի խնդիրը՝ այն պարագային, երբ իրապէս գերմանական ու ռուսական բանակները ճակատ իջնեն...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷ ՊԻՏԻ ԱՅՑԵԼԷ ԹՈՒՆՈՒԶ ԵՒ ՔՈՐՍԻՔԱ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՅՈՒՆՈՒԱՐԻՆ

Երկուստեք կը շարունակուին ցոյցերը Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ:

Կառավարական շրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, ամէն օր հեռագիր կը տեղայ Քորսիքայէն ու Թունուզէն, յայտնելով ժողովուրդին հաւատարմութիւնը հանդէպ Ֆրանսայի: Քորսիքացիները կը յայտարարեն թէ, ընդհ. պատերազմին, 40 հազար նահատակ տուին, պաշտպանելու համար Ֆրանսան, եւ չեն կրնար մոռնալ իրենց մեռելներուն յիշատակը:

Բոլոր այս հեռագիրներուն պատասխանելով՝ Տալատիէ կոչ ըրաւ պաղարիւն եւ հանդարտ մնալ, ցոյցեր չկատարել: Այս առթիւ հաղորդուեցաւ նաեւ թէ վարչապետը, յառաջիկայ յունուարին, արձակուրդի օրերուն, պիտի այցելէ Քորսիքա եւ Թունուզ:

Ի՞նչ կը պահանջէ Իտալիա

Իտալիոյ մէջ թերթերը կը շարունակեն իրենց յարձակումները Ֆրանսայի դէմ: Սերպիական թերթ մը, որ կը հրատարակուի Պելկրատի մէջ, կը կարծէ գիտնալ թէ իտալական ցանկութիւնները հետեւեալներն են.—

1. Թունուզի Իտալացիներուն շնորհել կատարեալ ինքնավարութիւն: 2. Ճիպութիի մէջ ստեղծել Թանժէի վարչաձեւը: 3. Սուէզի ջրանցքին սակը վերաքննել եւ ապահովել Իտալիոյ մասնակցութիւնը Սուէզի ընկերութեան: 4. Վերաքննել առեւտրական յարաբերութիւնները իտալական Արեւել. Ափրիկէի եւ ֆրանսական Սոմալիի միջեւ: 5. Ամբողջովին փոխել Ճիպութիի երկաթուղիին վարչութիւնը: 6. Սպանիական վէճին մէջ անմիջապէս եւ վերջնապէս դադրեցնել Ֆրանսայի միջամտութիւնը:

Գերմանիա դժգոհ է իտալական դիրքէն

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Հռոմէն թէ գերմանական դեսպանը, Ֆոն Մաքէնզէն, երկուշաբթի տեսակցութիւն մը ունեցաւ Կոմս Չիանոյի հետ: Կը կարծուի թէ, այս տեսակցութեան ընթացքին, գերման դեսպանը յայտնեց իր կառավարութեան տեսակէտը իտալօ-ֆրանսական վէճին մասին: Քաղուած ստոյգ տեղեկութեանց համաձայն, գերմանական կառավարութիւնը սխալ կը գտնէ հակաֆրանսական պայքարը, որու ձեռնարկած են իտալական թերթերը: Ապահովաբար Ֆոն Մաքէնզէնի այս դիմումը հրահանգուած էր անձնապէս Հիթլէրի կողմէ:

Չէմպըրլէյնի յայտարարութիւնները իտալօ-ֆրանսական յարաբերութեանց մասին

Բրիտանական խորհրդարանին մէջ, Երկուշաբթի, ընդդիմադիր երեսփոխանները հարցուցին կառավարութեան թէ ի՛նչ կը խորհի Իտալիոյ հողային պահանջներուն մասին Ֆրանսայէն: Չէմպըրլէյն պատասխանեց թէ անգլօ-իտալական համաձայնութեան մէջ ոչ մէկ կէտ կա՛յ, որ խոչընդոտ հանդիսանայ Անգլիոյ յանձնառութեանց կատարումին հանդէպ Ֆրանսայի: Թէեւ Թունուզի, Քորսիքայի եւ Նիսի վերաբերեալ մասնաւոր յիշատակութիւն մը չկայ Միջերկրականի համաձայնութեան մէջ, բայց եւ այնպէս Միջերկրականի գոյավիճակին պահպանումին մասին յանձնառութիւնը այն իմաստն ունի թէ հողային պահանջներ չեն կրնար ըլլալ: Անգլիական կառավարութիւնը, ուրեմն, ինչպէս հակառակ է Իտալիոյ պահանջին Ֆրանսայէն (Քորսիքա, Թունուզ), այնպէս ալ պիտի հակառակի ֆրանսական պահանջին Իտալիայէն (Սարտենիա). ԽՄԲ.— Երէկ վրէպով գրուած էր՝ Ֆրանսայէն:

Չէմպըրլէյն աւելցուց թէ կառավարութեան հրահանգով Հռոմի դեսպանը արդէն տեսակցած է Կոմս Չիանոյի հետ եւ յայտնած բրիտանական կառավարութեան տեսակէտները: Կոմս Չիանօ պատասխանած է թէ կատարուած ցոյցերուն համար երբեք պատասխանատու չէ կառավարութիւնը, թէ Իտալիա երբեք չի փափաքիր որ չորս մեծ պետութեանց միջեւ գործակցութեան յոյսերը տկարանան:

Այս յայտարարութեան վրայ, ըսաւ Չէմպըրլէյն, որ եւ է պատճառ չեմ գտներ փոփոխելու Հռոմ այցելութեան ծրագիրս:

Աշխատաւորական էթլի հարցուց թէ յառաջիկային նոր միջադէպեր չե՞ն կրնար ծագիլ միթէ:

— Իտալական կառավարութիւնը ապահովութիւն տուած է մեզի այդ մասին:

Փիրով յոռետես է

Հարաւ. Ափրիկէի ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Փիրով (ծագումով գերման), որ այս միջոցիս կ'այցելէ մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք՝ Եւրոպայի մէջ, Լոնտոն հասնելով յայտարարեց.

— Եւրոպա կը դիմէ դէպի պատերազմ, պատերազմ մը որ ցանկալի չէ ոչ մէկ պետութեան համար, բայց եւ այնպէս բոլոր կառավարութիւններն ալ պատերազմի կը պատրաստուին հեւ ի հեւ: Եթէ ամիս մը կամ երկու ամիս վերջ կացութիւնը չփոխուի, այս ընթացքով միջազգային յարաբերութեանց պրկումը պիտի հասնի խզումի աստիճանին եւ յառաջիկայ գարնան ծագի պատերազմը: Կացութեան ողբերգութիւնը հոն էր չեխեւսլովաքեան վէճին լուծումէն վերջ գոյութիւն չունի այլեւս սկզբունք մը արդարացնելու համար պատերազմը: Հոգեբանական ազդակներն են որ, հիմա, պատերազմի կ'առաջնորդեն աշխարհը:

ԸՍՄԷԹ ՍԿՍ[illegible]Ի ԳՈՐԾԵԼ

«Թան»ի Պոլսոյ թղթակիցը կը հաստատէ թէ Ըսմէթ Ինէօնիւ մեկնած է Գասթէմունի, սակայն բացատրութիւն չի տար, մինչ Պոլսոյ թերթերը, իրենց վերջին թիւերուն մէջ, սկսան շատ տեղ տալ Գասթէմունիի պատմութեան,— այսպէս կը գրեն թէ Գասթէմունի կրօնական մոլեռանդութեան շրջան մըն է, թէքքէներով եւ ուխտատեղիներով լեցուն, գրուածներ կը պատմեն թէ ի՛նչպէս Աթաթիւրք կրցաւ յեղաշրջել այս նահանգը:

Բայց «Թան» կը գրէ միայն (6 դեկտ.).— Վարչապետ Ճէլալ Պայարի կարճ ներկայութիւնը Պոլսոյ մէջ (Զոնկուլտաքէն վերադարձին), հանրապետութեան նախագահին վաղուան ճամբորդութիւնը դէպի Գասթէմունի, կը թուի թէ կը կազմեն առաջին հանգրուանը վարչական բարձր պաշտօնէութեանց մէջ կատարուելիք փոփոխութիւններուն:

Երբ Ըսմէթ Ինէօնիւ վերադառնայ Էնկիւրի, ապահովաբար սկսի լայն գործողութիւն մը դիւանագիտական ներկայացուցիչներու փոփոխութեան տեսակէտով,— այսպէս կը կարծուի թէ փոխուին Պերլինի, Պրիւսէլի, Աթէնքի եւ Փրակայի դեսպանները: Ատոր պիտի յաջորդէ կուսակալներու փոփոխութիւն մը գլխաւոր նահանգներու մէջ, համաձայն Հալք կուսակցութեան յառաջիկայ արտակարգ համագումարին որոշումներուն:

*** Պոլսոյ թերթերը կը գրեն արդէն թէ Պոլսոյ կուսակալը, Մուհիտտին Իւսթիւնտաղ, առնուեցաւ ներքին նախարարութեան տրամադրութեան տակ, իր տեղը տալով Գըրտարի, նախկին երեսփոխան, ապա կուսակալ Մանիսայի: Փոխուեցաւ նոյնպէս Պոլսոյ ոստիկանական ընդհ. տնօրէնը, Գըլըճ, որ կուսակալ պիտի նշանակուի կարեւոր նահանգի մը: Պոլիս վերադարձած է արդէն Լոնտոնի Թուրք դեսպանը, Ֆէթհի Օքեար: Այս ամէնը ցոյց կու տան թէ Ըսմէթ սկսաւ դիրքերը գրաւել, ճիշդ ինչպէս զօրավար մը, որ եւ է գործողութենէ առաջ, կը գրաւէ ռազմագիտական կէտերը:

Թուրքերու ներգաղթը

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.— Այս տարուան գաղթականներու փոխադրութիւնը լրացած է: Ճիշդ չէ այն լուրը թէ դարձեալ մեկնած են «Նազըմ» եւ «Վաթան» շոգենաւերը, նոր գաղթական բերելու համար: Այս տարուան ընթացքին հայրենիք փոխադրուած գաղթականներու թիւը 21 հազարի հասած է: Ասոնցմէ՝ Վառնայէն բերուածները Անատոլու, իսկ Գոնսթանցայէն բերուածները Թրակիա տեղաւորուած են: Նոր գաղթականներու փոխադրութիւնը պիտի վերսկսի յառաջիկայ Յունիսին:

Ֆրանսացի երեսփոխանները կանխա՞ծ էին

Կը հաստատուի, որ իտալացի երեսփոխաններու կատարած ծանօթ ցոյցերէն առաջ, ֆրանսացի երեսփոխանները նման ցոյցեր կատարած են Փարիզի մէջ:

30 Նոյեմբերին, երբ արտաքին նախարար Ժորժ Պոնէ ճառով մը ներկայացուց միջազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մասնաւորաբար իտալօ-ֆրանսական յարաբերութիւնները, վեց հարիւր երեսփոխաններ դուրս ելան Փալէ-Պուրպոնէն, թափօր կազմեցին, անցան Քոնքորտի հրապարակը եւ շարունակելով իրենց տողանցքը՝ հասան Էթուալի հրապարակը, ուր, ամբողջ երկու ժամ, աղմկալից ցոյցեր ըրին, պոռալով եւ անդադար կրկնելով.— «Սիկիլիա՛, Սարտենիա՛, Եթովպիա՛»:

Այս ցոյցերը տեղի կ'ունենային ոստիկանութեան աչքին տակ: Ոչ մէկ փորձ եղաւ ցուցարարները ցրուելու:

Երբ ցոյցերու լուրը հասաւ Հռոմ, Կոմս Չիանօ իր մօտ հրաւիրեց ֆրանսական դեսպանը, եւ բացէ ի բաց յայտարարեց թէ նման ցոյց մը կրկնուած պարագային, իբրեւ ազդարարութիւն, Իտալիա վեց զօրաբաժին զինուոր պիտի ղրկէ դէպի Ալպեանները:

Այս բողոքին վրայ, յանուն ֆրանսական կառավարութեան՝ Տալատիէ հեռագրով ցաւ յայտնեց միջադէպին համար:

Միջերկրականի հարցը եւ Իտալիա

Կը թուի թէ, ճիշդ ինչպէս Կեդր. Եւրոպայի վէճին մէջ՝ Անգլիա միջնորդի դեր ստանձնած էր Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ, նոյն դերը կը կատարէ հիմա, Միջերկրականի հարցին համար, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ:

Հռոմի անգլիական դեսպանը, վերջին ցոյցերուն առթիւ, աշխատելով բարեխառնել իտալօ-ֆրանսական յարաբերութիւնները, հրապարակ դրած է իր Զատկական ծրագիրը, անոր հիման վրայ համաձայնութեան բերելու համար Իտալիան եւ Ֆրանսան:

Ի՞նչ բովանդակութիւն ունի Զատկական ծրագիրը, ստորագրուած անցեալ Ապրիլ ամսուն՝ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, եւ վաւերացուած առ ի գործադրութիւն՝ 16 Նոյեմբերին: Այդ մասին՝ «Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Հռոմէն.—

Անգլօ-իտալական Զատկական համաձայնութիւնը կը բովանդակէ նաեւ յայտարարութիւն մը Միջերկրականի ընդհանուր կացութեան մասին: Այդ յայտարարութեամբ երկու կողմերը կ'ընդունին, որ երբեք ցանկալի չեն գտներ փոփոխութիւն մը մտցնել ներկայ գոյավիճակին, այսինքն Միջերկրականի աւազանին շուրջ նստած ազգութեանց վեհապետական իրաւունքներուն մէջ:

Այդ յայտարարութիւնը կը գտնուէր նաեւ 2 Յունուար 1937ին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԷՆ

Ահա հարց մը, որուն ճշգրիտ եւ անաչառ վերլուծումը կոչուած է ստուգանաչափիչներէն մէկը կազմելու Թուրք յեղափոխութեան արժէքին: Որովհետեւ, ուսանողութիւնն է որ վաղը պիտի դառնայ պետական կազմին կորիզը:

Անտարակոյս օրաթերթը չէ նման վերլուծումի մը տեղը: Ինչ որ պիտի փորձենք, ընդհանուր ուրուագիծ մը պիտի ըլլայ, մօտաւոր գաղափար մը տալու համար:

×

Թէ Թուրք կրթական գործը անհամեմատօրէն զարգացած է, այս մասին ոչ մէկ տարակոյս:

Դպրոցներ բացուած են ամէն կողմ, մեծ քաղաքներէն սկսեալ մինչեւ յետին գիւղերը: Այսպէս, համաձայն պաշտօնական վիճակագրութեան մը, ընդհանուր աշակերտութեան թիւը աւելի քան կրկնապատկուած է: Այսպէս 15 տարուան ընթացքին, 350,000-էն բարձրանալով 850,000ի: Ասոնցմէ դուրս են բարձրագոյն վարժարանները եւ համալսարանները:

Միւս կողմէ, շինուած են 80 գեղեցիկ շէնքեր, ինչպէս նաեւ բազմածախս հաստատութիւններ: Օրինակ, Պոլսոյ բժշկական համալսարանին համար շինուած գործողութեանց եւ այլ աշխատանքներու հաստատութիւնը 200,000 ոսկի արժեց եւ օժտուած է արդիական բոլոր կատարելագործութիւններով: Նոյն վիճակին մէջ բազմաթիւ այլ շէնքեր՝ Անգարայի մէջ:

Մէկ խօսքով, մարդիկը միլիոններ ծախսած են եւ կը ծախսեն տակաւին, ունենալու համար կրթարաններ որ լըրացնեն արդիական բոլոր պահանջները, շէնքի, կազմածներու եւ դասախօսի տեսակէտով: Երեւակայեցէք որ, առհադին զոհողութիւններ ընելով, Պոլսոյ համալսարանին համար վարձեցին Գերմանիայէն վտարուած աւելի քան 30 փրոֆէսէօրներ, որոնց մէջ կան միջազգային համբաւի տէր դէմքեր:

Անուրանալի է նաեւ որ մեծ ճիգ կը թափեն՝ գիտակից ու հայրենասէր երիտասարդութիւն մը պատրաստելու համար: Ճիշդ Գերմանիոյ կամ Իտալիոյ մէջ եղածին պէս: Դաստիարակութիւն, հանդէս, արշաւանքներ, տողանցքներ, զինուորական մարզանք են — անբաժան մասը կը կազմեն դաստիարակութեան:

Պէտք է խոստովանիլ թէ արդիւնքն ալ շատ գոհացուցիչ է: Կազմուած է սերունդ մը որ անկեղծօրէն հանրապետական է, կատարելապէս հայրենասէր եւ մանաւանդ հաւատաւոր:

Յատկապէս կ'ընդգծեմ «հաւատաւոր» բառը: Շնորհիւ կատարուած կանոնաւոր քարոզութեան, Թուրք երիտասարդը այսօր համոզուած է թէ Աթաթիւրք պատմութեան արձանագրած եւ արձանագրելիք ամէնէն մեծ եւ ամէնէն հանճարեղ դէմքն է, իսկ թուրք ազգը՝ աշխարհի ամէնէն դերընտիր ազգը, որ ի մէջ այլոց մայրն է բոլոր քաղաքակրթութեանց: Այնպէս որ մարդկութիւնը ահաւոր վիճակի մը մատնուած պիտի ըլլար, եթէ թուրք ցեղը Ասիոյ խորքերէն դուրս եկած չըլլար՝ քաղաքակրթութեան ջահը ձեռքին:

×

Փայլուն, նաեւ, կազմակերպութիւնը: Ուղղակի կը նախանձիս, երբ կը տեսնես տողանցքը հազարաւոր աշակերտուհիներու.— մաքուր հագուած, կայտառ, գլուխը ցից, նայուածքը հրացայտ, քալուածքը համաչափ ու ինքնավստահ: Կատարեալ զինուորներ, նման Փաշական սեւ շապիկաւորներուն:

Միւս կողմէ՝ թունդ ազգայնական, չափազանց զգայուն եւ նախանձախնդիր ազգային արժէքներու պահպանման: Գլուխն են բոլոր օտարատեաց շարժումներուն, սկսեալ քրիստոնեաները թրքացնելու քարոզութենէն մինչեւ օտար ընկերութեանց կեդրոնները քարկոծելու ծայրայեղութիւնները: Եւ շատ անգամ՝ [illegible] այնպէս որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ լուծել համալսարանի ուսանողական միութիւնը:

×

Եւ սակայն, ասոնց դիմաց կան նաեւ լուրջ թերիներ:

Այսպէս, Թուրք ուսանողը չաշխատիր: Միաժամանակ այլասերած է:

Ճիշդ է, երկու թերութիւններն ալ քիչ մը ընդհանուր են, արդիւնք՝ յետպատերազմեան դրութեան: Բայց ինչ որ կը տեսնուի Թուրքիոյ մէջ, բոլորովին տարբեր հանգամանք ունի, պիտի ըսէինք ալաթուրքա է:

Հանդիպա՞ծ էք դոմէնըներու, ամբողջ ձմեռը դոմին մէջ բանտարկուելէ յետոյ դուրս ելած ժամանակ: Գըլուխնին առած կ'արշաւեն, ոտնակոխելով ամէն ինչ: Ոչ տէր կը ճանչնան, ոչ ալ «ընկեր»: Կոտոշի հարուած բոլորին, աքացի՝ հասած տեղը:

Նոյն պատկերը կը պարզէ Թուրք ուսանողը, հին սեղմումներէն յետոյ ինքզինքը գտնելով քէմալական աշխարհիկ (լայիք) ազատութեանց առջեւ: Ոչ արաբերէնի դաս կայ, ոչ պարսկերէնի, ոչ ալ կրօնքի: Ամիսը քանի մը հեղ՝ արձակուրդ կամ հանդէս, տարին տասներկու ամիս՝ ճառախօսութիւն, իսկ ամէն օր քարոզութիւն արդիականութեան եւ ազատ բարքերու մասին:

Անդին՝ կնոջական դասին «ելոյթ»ը: Զգայացունց եւ առինքնող: Մէկ կողմ դրած քողն ու փէրաճէն, թրքուհին փողոց ելաւ եւ թափեց իր ամբողջ դեղն ու շնորհը:

Յետոյ՝ «հանդիպում»ներ ամէն կողմ եւ մանաւանդ պարասրահներու մէջ: Եթէ փողոցին մէջ չես կրնար պտտիլ թեւանցուկ, պարասրահին մէջ արդէն իսկ ազատ ես ամբողջ մարմինը գրկելու եւ դառնալու անվերջ, յաճախ մինչեւ լոյս:

Նոյն հանդիպումները սարքեցէք սինեմայի մութ անկիւնները, դաշտերու մէջ կամ ծառերու շուքին տակ, անոնց վրայ դրէք Ալաթուրքա չեշնը, եւ կ'ունենաք բարոյական պատկերը թուրք ուսանողին:

Դպրոցէն հազիւ ելած, շունչը կ'առնէ ժամադրավայրը:

Այս պայմաններուն մէջ, ո՞վ է դասի մասին մտածողը: Ուսուցիչը նիշ չի՞ տար.— կը պոռայ: Կը բողոքես, պաշտօնանկ ընել կուտաս: Եւ երբ խելքի չգայ՝ կը հարուածես բռունցքով, ատրճանակով: Նոյն իսկ ռումբով…

Կատակ չեմ ըներ: Երեք զէնքերն ալ փորձուեցան, եւ բազմաթիւ անգամներ: Այն աստիճան, որ թուրք մամուլը ահազանգ հնչեցուց, պահանջելով ոչ միայն վերահաստատել ծեծի դրութիւնը, այլեւ պատժական օրէնքին մէջ մասնաւոր տրամադրութիւններ դնել:

×

Ինչպէս ըսի, նպատակ չունիմ ուսումնասիրութիւն մը ընելու եւ հետեւաբար վկայութիւններ յիշելու բուն իսկ թրքական աղբիւրներէ: Միայն, գաղափար մը տալու համար, երկու մէջբերում ընեմ:

Ծանօթ գրագէտ - օրագրող Էրճիւմէնտ Էքրէմ, որ դեռ երէկ մամուլի վերատեսուչ էր եւ դեսպան, անցեալ շաբթու յատկանշական յօդուած մը հրատարակեց, Սերային յայտագիր խորագրին տակ: Քանի մը հատուած թարգմանեմ եւ կարդացէք:

« Մաշալլահ, առեր քալեր են: Սինէմաները մէկ մէկ դպրոց, ուր ես անգամ այս տարիքիս շփոթուած բան մը կը սորվիմ: Այսօր, մեր տղոց աւագ դասարաններն են սիրոյ վարպետներ, որ կը կոչուին Շարլ Պուաքէ, Կրէթա Կարպօ, Մարլէն Տիթրիխ:

Սէր, բայց ոչ մեր գիտցած խմորով: Ներկայ սիրահարները այնպէս ապուշ ապուշ չեն հառաչեր, հեռուէն չեն այրիր: Արդիական սէրը շարժական ([illegible]) է:

— Ես քեզ կը սիրեմ, ի՞նչպէս ես: Կա՞ս կը հարցնէ:

Եթէ պատասխանը «կա՛մ» ըլլայ, ինչ լաւ: Իսկ եթէ «ո՛չ» ըլլայ, ուղղութիւնը կը փոխեն:

Չեմ գիտեր որ դպրոցին մէջ, այս սիրային սակարկութիւնը աւելի գործնական (փրաթիք) կէտ մը առած է: Աշակերտը քարթ մը կը դրկէ աչքը խառնած աղջկան: Քարթին վերի կողմը կայ կարօն մը. «կ'ընդունիմ», վարի կողմն ալ երկրորդ կարօն մը. «կը մերժեմ»: Աղջիկը պէտք չունի յոգնելու: Կարօնին մէկուն վրայ գիծ մը կը քաշէ եւ կը դրկէ:

Տեսա՞ք մոտէրն սէրը:

Քանի այս տեսակ բաներ ականջս կը հասնին, այնքան կողմնակից կը դառնամ ծեծին վերահաստատման: Եւ ծեծը պէտք է տարածել նաեւ այն ծնողներուն վրայ, որ այսպէս անոնց կը թողուն իրենց զաւակները (Սօն Փօսթա, 30 Հոկտ. 1938):

×

Անդրադառնալով այս յօդուածին, ուրիշ ծանօթ օրագրող մը՝ Պիւրհան Ճահիտ, նոյն թերթին մէջ (2 նոյեմբեր) գիտել կուտայ թէ «արժմատական կրթութեան շրջանակ»ին մէջ առնելու է:

Ոչ միայն այսպէս սիրային վէպեր հիւսող երիտասարդները, այլեւ Լիսէի ոսկեզօծ գլխարկով աշակերտները, որոնք բերան չառնուելիք հայհոյանքներ կ'արձակեն իրարու, պարտէզներ կը մտնեն եւ որդի նման կը կրծեն պողոտաներու ծառերը, եւ մանաւանդ կը նեղեն համեստաբար կիները եւ աղջիկները: Հակառակ պարագային, մեր հանրային մակարդակը շատ հեռու պիտի մնայ վարչաձեւին արժանի կատարելութիւն մը ստանալէ:

×

Եւ դեռ ինչ գանգատներ ու մերկացումներ, Թուրք ուսանողը չաշխատիր, այլ ամբողջովին անձնատուր եղած է սիրային հաճոյքներու: Այն ալ գործնապէս, ոչ առաջնուն նման պըղատոնական կերպով, հեռուէն մարմրող…

Ահա թէ ինչո՞ւ ամէն տարի խոշոր համեմատութիւն մը չի փոխեր կարգը, կամ կը փոխէ կարգը, կամ կը փոխէ առանց բան մը սորվելու: Օրինակ, մամուլը երեւան հանեց որ Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանին ուսանողներէն հարիւրին 75ը չէ փոխած կարգը, այս տարի:

Բարոյական նոյն մակարդակին վըրայ՝ դուրսի սերունդը: Իբրեւ հետեւանք արդիականութեան, Թուրք կինը պատռեց ոչ միայն քողը, այլեւ ամօթխածութիւնը, նետուելու համար անսանձ կեանքի մը մէջ, որուն սահմանը միայն այլասերումը չէ:

Դ.Է.Տ.

ՍԱԿԱՒԱՀՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Աշխարհին այսչափ պիտի չյուսահատէինք բոլշեւիզմէն, եթէ չըլլայինք աշխարհի ամէնէն իրաւազուրկ ազգերէն մին. եւ անոնք իրենց զիրենք չյորջորջէին դրկուածներուն պաշտպանը: Մեր առնչութիւնը բոլշեւիկներու հանդէպ այնքան խոր պիտի չըլլար, եթէ անոնց ձեռքով Հայաստան իրաւազրկուած չըլլար իր գոյութեան համար կենսական նշանակութիւն ունեցող խնդիրներու մէջ: Տարագրութեան մէջ այսքան պիտի չհիւծուէինք եթէ մեր հայրենիքը այսքան նեղ չըլլար ու անոր վարիչները չըլլային այսքան անհնորհք, չըսելու համար ապիկար:

Հայաստանի վարիչներու հանդէպ մեր անհաշտ վերաբերումը կը բխի իրենց իսկ գործունէութենէն, որ համապատասխան չէ մեր ժողովուրդի հոգեկան ու նիւթական պահանջներուն:

Հայաստանի բռնագրաւումէն ի վեր, խորհրդային «արդարադատ» իշխանութեան տիրապետութեան տակ իրաւազրկուած մնաց մեր երկիրը: Հայաստանի վարիչներուն համար երկրի հողային ամբողջութեան գաղափարը խոտելի մնաց, հայութեան ի մի հաւաքումը «ազգայնական - դաշնակցական» առաւել գաղափար մը սեպուեցաւ: Մինչդեռ երկիր մը ինչ իրաւակարգ ալ ունենայ, անոր վարիչները ինչ գոյնի ալ ըլլան, աւագ պարտականութիւն ունին հայրենիքի յարատեւութեան եւ ազգին յաւերժականութեան սատարել: Իւրաքանչիւր սերունդ կոչուած է իր առաւելագոյնով ամրապնդելու ազգին ու հայրենիքին յառաջդիմութեան ազդակները:

Շարժանկարի մը պէս հրապարակէն սահող Հայաստանի վարիչները դեռ չկրցան ըմբռնել այս տարրական ճշմարտութիւնը: Անոնք իրենց զիրենք շատոնց ի վեր մոռացութեան գիրկը անցած «համաշխարհային յեղափոխութեան» հաւատարմատարները կը սեպեն: Նման ըմբռնում չկայ Վրաստանի մէջ, հոն բոլշեւիկը չէ շտուած Վրացի է, իսկ Հայաստանի՞նը, միջազգային յեղափոխութեան Հայաստանի լծորդը: Վրացի բոլշեւիկը «Անկախ Աբխազիան» իր անբաժան մասը ընդունելով բատ այնմ դասաւորած է իր վարչական եւ տնտեսական մեքենան: Նման գործ չկայ մեր երկրի ղեկավարող տարրերուն քով: Վրաստանի մէջ մենշեւիկը արհամարհելի ոյժ չէ, մինչ Հայաստանի մէջ դաշնակցական[illegible] հայը դատապարտուած է մահուան:

Դեռ վերջերս Երեւանի մէջ «կինս դաշնակցական տղայ մը պիտի ծնի» ըսած ըլլալ վերագրուեցաւ Վանեցի նախկին դաշնակցականի մը (Ա. Կ.), անտանելի չարչարանքներէ յետոյ դըրսի հիւսիսային սառնամանիքները ճամբուեցաւ: Անոնց «դաշնակ»ը առնելու եւ իրար տապալելու մրցակցութիւնը մեզ զզուանք կը պատճառէ: Ցաւալի է որ Հայաստանի վարիչները միայն նման գործերու ընդունակ են: Անոնց մէջէն դեռ մէկ հատիկ մարդ չյառնեցաւ, որ մտահոգուէր Հայաստանի եւ հայութեան ապագայով:

Այս տեսակէտէն «[illegible]» Խանճեանն իսկ նուազագոյն չափով չի տարբեր մեզ: Եթէ Խանճեանին [illegible] ճակատագրուած էր բոլշեւիկներուն կողմէ, կ'ուզէինք որ ան դիմադրէր ո՛չ թէ «Թիֆլիզ մեզի թոյլ չի տար թերթ տպելու» ըսելուն համար, այլ դիմադրէր ան սակաւաթիւ Հայաստանը ընդարձակելու համար գործնական քայլեր առած ըլլալուն համար:

Մենք տարիներ շարունակ կ'աղաղակէինք, թէ Հայաստան իր ներկայ տարածութեամբ անբաւարար է, այնտեղ կարելի չէ տնտեսապէս ինքնաբաւ Հայաստան ստեղծել: Տարիները յօդուածներ մէջ բանեցան: Այժմ Հայաստանէն կը լսենք թէ հոն մշակելի հողի սակաւութենէն տառապելով կազմած են յատուկ մարմին մը: Այդ մարմինը իր յոյսը դրած է «ջրերու ոռոգման» եւ «ճահիճներու չորացման» վրայ, միջոցներ, որ «բազում աշխատանք վասն ոչինչի» պիտի մնայ:

Մեր երկիրը տարուէ տարի առաւել եւս պիտի տառապի մշակելի հողերու սակաւութենէն՝ իր ներկայ սահմաններուն մէջ, որովհետեւ ո՛չ Զանգեզուրի լեռները, ո՛չ Ղարաբաղի անտառները եւ ոչ ալ Ալագեազի քարաժայռերը կարելի է մշակելի դարձնել: Հայաստանի սակաւահողութեան դէմ պայքարող մարմնի ձեռք առած միջոցները անբաւարար են: Մեր իշխանաւորները ի զո՛ւր տեղ այսքան ապուշ կը ձեւանան՝ անտեսելով հայկական հողային իրաւունքները եւ իրենց վիճակուած պատասխանատու դերը:

Հայաստանի սակաւահողութիւնը հայ բոլշեւիկներու հասցէին անջնջելի արատ մը պիտի մնայ, երբ պատմական հայրենիք մը ունինք մեզմէ ապօրէն խլուած, թէ՛ կարմիր գծէն ներս եւ թէ անկէ դուրս:

Մեր ժողովուրդի ստեղծագործ ջանքերուն համար ազատ մթնոլորտ եւ համապատասխան մշակելի տարածութիւններ պէտք են ինքնաբաւ Ազատ Հայաստան մը ստեղծելու համար: Անթոյլատրելի է մեր երկրին բախտը տնօրինել մօտ քսան տարի անտեսելով անոր անհրաժեշտ եւ անուրանալի իրաւունքները: Մենք կ'ուզենք որ տարիներու շարանը ինքնագիտակցութեան բերէ հայ բոլշեւիկները, սակայն, դժբախտաբար, անոնք դեռ երկնային սառոյցներուն են մեր երկրին մէջ նստած:

Հայաստանի Հայը գիտէ իր հողային դրկանքներուն չարժանիքն ու պատճառը, ատոր համար բոլշեւիզմը մեր երկրի աշխատաւոր դանգուածներուն համակրութիւնը երբեք պիտի չկրնայ վայելել, ինչքան ալ տեւական ըլլայ ան: Ի՞նչպէս կարելի է պնդել թէ Սովետական հողազուրկ հայ գիւղացին կրնայ գոհ ըլլալ իր իշխանութենէն, երբ ան Էջմիածնի շրջանէն սահմանագծի աջ կողմէն կը դիտէ իր հայրենի դաշտերը Արաքսէն անդին՝ խոպան ու անմշակ: Ո՛չ, սակաւահող է Հայաստանը, նեղ է ան, այնչափ նեղ, պատուուելու աստիճան նեղ է: Հայրենիքով ճշդող, հոն տեղափոխուելու համար լաւ օրերու սպասող գաղութահայութիւնն ալ եթէ պահ մը պատկերացնենք Հայաստանի մէջ, պատկերը լըլլայ եղերականացնելու համար, որ մեր երկրի վարիչները դատապարտութեան արժանի են:

1921ին, Կարսի դաշնագրի առթիւ, Թուրքերը կորզեցին պահանջ դրին անջատել Նախիջեւանը Հայաստանէն, ինքնավար շրջան մը վերածելով զայն Ադրբէջանի «հովանաւորութեան» տակ: Բոլշեւիկ լիազօրներ Լէնինէն հեռագրով պատուէր ստացան թըրքական առաջարկը նոյնութեամբ ընդունելու մասին: Հանգուցեալ Բոլշեւիկ Ա. Մռաւեան որ Հայաստանը կը ներկայացնէր, չկրցաւ ըմբռնել թէ [illegible] իր հեռագրով վաճառքի հանած էր Հայաստանի եւ հայութեան շահերը՝ Թուրքը սիրաշահելու համար:

Այժմ, Թուրք - բոլշեւիկ կենակցութեան մայրամուտին, Հայաստանի վարիչներուն չի՞ յնար ուշացած արդարութիւնը արժեցնելու համար վճռական փորձեր ընել: Երբ այժմ Թուրքիան «համաշխարհային յեղափոխութեան» համար ո՛չ ազդակ է եւ ոչ ալ միջոց, անհրաժեշտ չէ՞ որ մեր աղանդաւորները ինքնագիտակցութեան գան եւ պահանջ դնեն Մոսկուայի առաջ Նախիջեւանը Հայաստանին կցելու համար, ուր տասնեակ հազարաւոր հողազուրկ հայ աշխատաւոր գիւղացիներ դիւրութեամբ պիտի կըրնան մշակելի հող ճարել:

Ա. ԳՆԴՈՒՆԻ

ՏԻՐՈՆԻ

Հ. ՅՐ Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

Հայր Սիմոն վրդ. Երեմեանը ոչ եւս է: Մեռաւ, հայրենասէր վարդապետը տարիէ մը ի վեր, վշտացած հեռացած էր վանքէն եւ հաստատուած էր Միլանօ:

Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան փայլուն դէմքերէն էր Հայր Սիմոնը: Պոլիս թէ Վիեննա, Մխիթարեան թէ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարաններուն տեսուչ եղած միջոցին, այդ հաստատութիւններէն ներս մտցուցած էր նոր շունչ մը, նոր կեանք մը, զոր իր աշակերտները չեն կրնար մոռնալ:

Բազմանօթ իտալական գրականութեան ու գեղարուեստին, արեւելքի մէջ տարածիչը եղած է իտալական մշակոյթին: Բազմաթիւ հրատարակութիւններ ունի, հայերէն, իտալերէն ու ֆրանսերէն լեզուներով: Նկարչութեամբ ալ զբաղած է: Վերջերս մասնաւոր եռանդով կ'աշխատակցէր գաղթաշխարհի օրաթերթերուն: Իր գրական գործունէութեան ու արժանիքներուն մասին անշուշտ ուրիշներ կ'արտայայտուին:

Ատրուշանը մինչեւ իր վերջին շունչը վառ մնաց ու բոցեր արձակեց, պայքարեցաւ կեանքին ու մահուան դէմ, թափառեցաւ տունէ տուն, փո-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԽԱՆ

Ֆրէտ ամենայարմար մարդն էր Լեգէոններու մէջ իր ունեցած ձիրքերուն շնորհիւ մեզմէ ոեւէ մէկէ մը աւելի կարող էր համոզել զանոնք եւ ի հարկին սաստել: Մեր զէնքերը դղեակին մուտքի պատին յեցած էինք ու իր փամփուշտի պարկին մէջ էր նաեւ իմ իւղամանս ու մանր մունր առարկաներուս տոպրակը: Ըսի որ անոնք ինծի յանձնէ. բան մը որ կատարեց կոպտաբար՝ զանոնք վրաս նետելով: Ու մինչ փորձեցի բռնել զանոնք, կըրկին անգամ ըլլալով ոտքիս պճեղը դարձաւ: Ֆրէտ ձիուն վրայ նետուելով եւ առանց ետեւը նայելու, արձագանգով դրան մուտքէն դուրս թռաւ: Ես ալ ետեւէն նայեցայ ու կօշիկս հանեցի, որովհետեւ ոտքիս ցաւը անտանելի էր:

— Այսօրուան կատարած գործդ կը հաստատէ ատիկա, ըսաւ Մընթի խընդալէն:

— Ուի՛լ, օգնէ իրեն որ աշտարակին դարպասէն ելլէ: Ինչ որ տեսնես անկէց ինծի տեղեկացուր: Ուիլ, անոր վեր ելլելուն օգնելէդ յետոյ Գադիկին հետ գնա:

— Շատ լաւ. Գադիկը ո՞ւր պիտի երթայ:

— Պէյրութ Տաղին շրջակայքը, յարեց Գադիկ տխուր ժպիտով մը: Մեր վտանգուած կէտն է ան: Եթէ Թուրքերը լեռան ետեւէն յառաջանան…

Ու ցնցեց ուսերը արտայայտիչ կերպով մը: Մեր մէջ կարծես միայն Գադիկն էր որ կացութեան լրջութիւնը կը տեսնէր: Մինչ մենք վտանգէն աւելի մարզանք մը կ'ենթադրէինք:

Ինծի պարտադրուած այս անգործութենէն զզուած էի. սակայն ուրախ եղայ որ պատեհութիւնը պիտի ունենայի Մակա Ժաքի խոստացած մատնութեան տեղեակ ըլլալու եւ դիտելու: Ուիլ վեր ելլելուն օգնելէն յետոյ Գադիկին հետ հեռացաւ գնաց: Անմիջապէս յետոյ Մընթի ես ջորիի մը քամակը նետուելով կամարին ներքեւէն մեկնեցաւ: Քառորդ ժամ վերջը յիսուն հոգի եկան զոյգ զոյգ քալելով եւ խնդալով ու կատակելով աշտարակին ներքեւ գտնուած կիսաբոլորակաձեւ ախոռը մտնելով սկսան ձիերը թամբել: Յետոյ կատարեալ լռութիւն տիրեց պահ մը. բացառութիւն ըլլալով արծիւները, հեռուի հրացանաձգութիւնն ու ռումբի մը պատահական պայթիւնը: Ռումբերուն մեծ մասը կաւային վայրէջքին վրայ կ'իյնար եւ ըստ երեւոյթին մեծ վնաս մը չէր պատճառեր:

Վարը բաւականաչափ հեռաւորութեան վրայ, մեր մարդոցը կրակի սահմանէն հեռի, բայց անոնց վնասելու անկարող վիճակի մը մէջ, կը տեսնէի Թուրքերը որ Գերմաններուն նըման խիտ շարքեր կը կազմէին: Հեռադիտակով անգամ դժուար էր անոնց թիւը գուշակել, որովհետեւ տեսողութեան անկիւնը նեղ էր եւ բաժնուած աջ ու ձախ թեւերու. բայց լուր դրկեցի Մընթիին թէ ճակատ ճակտի կռիւ մը կը պատրաստուի:

Ժամ մը վերջ՝ մինչ թնդանօթաձգութիւնը կը շատնար, իսկ մեր հրացանաձգութիւնը կը նուազէր Ֆրէտի լեզուին շնորհիւ, գիտցի որ Մընթին քաղաքին կիրճին մէջ օգնական զօրք կը կեդրոնացնէր: Կարգ մը կիներուն նախապաշարումներուն յաղթած ըլլալու էր, որովհետեւ քիչ յետոյ առաջնորդած իր զինուորները կիներէ եւ այրերէ կը բաղկանային: Տեսայ Րուսթէմ Խանը, որ Մընթիին հետ խօսակցելէ յետոյ իր գումարտակին մօտ վերադարձաւ եւ բլուրին ներքեւ անշարժ մնաց եւ զարմացայ որ կրակ-կլլող այդ մարդը վերջին պահուն իսկ դեռ անգործ կը մնար:

Սակայն քանի վայրկեան վերջը Րուսթէմ Խան քովս եկաւ շնչասպառ: Հեռադիտակս ուզեց եւ հինգ վայրկեան կաւի գիծը ուշի ուշով քննելէ յետոյ ինծի վերադարձուց:

— Լորտ սահիպը այս անվարժ ժողովուրդին վրայ ինձմէ աւելի վստահութիւն ունի, ըսաւ վերջապէս դանդաղելով: Տեսէք կիներու եւ այրերու այդ խառն բազմութեան հետ կ'երթայ, որպէսզի վայրէջքին անցքին բերանը որպէս պահեստի պահէ զանոնք: Թուրքերը ապուշ են, ինչպէս ըսաւ Գադիկ. անոնց զօրավարն ալ ապուշ է, հակառակ Գադիկի կարծիքին: Անոնց նպատակն է այդ վայրէջքը ճնշելով անցնիլ: Տե՛ս, Ֆրէտ սահիպի հրամանին վրայ մեր կողմէ հրացանաձգութիւնը զգալապէս նուազեցաւ: Թուրքերը այդ կողմէն պիտի յարձակին: Յարձակեցա՞ն, տեսէք կուգա՞ն: Լորտ սահիպը պիտի հրամայէ Ֆրէտ սահիպին, որպէսզի այդ պահեստներու հրամանատարութիւնն ստանձնէ այն պարագային՝ երբ Թուրքերը յաջողին վայրէջքէն շատ վեր մագլցիլ: Այն ատեն ինքը սրարշաւ ետ պիտի վերադառնայ իմ գումարտակիս հրամանատարութիւնն ստանձնելու. իսկ ես ալ այստեղ իր գումարտակը պիտի ղեկավարեմ: Ան ու ես կրնանք այդ զինուորները իրարու հետ փոխանակել. լաւ մարզած եմ զանոնք:

Թուրքերը դէպի կիրճը սկսան յառաջանալ այնպիսի ինքնավստահութեամբ մը, որ երակներուս արիւնը սառեցաւ: Ի՞նչ գիտէին: Ի՞նչ բանն էր որ բոլոր զինուորները այդտեղ կեդրոնացնել կուտար: Մահմուտ պէյը յայտնապէս կ'աճապարէր բոլոր իր զօրաբաժինը յառաջ շարժել. դէպի մեր ծուղակը. կարծես գիտէր թէ ծուղակը կուլ պիտի տար: Յիմար զօրավար մը անգամ այդ կերպ պիտի չվարուէր: Եւ սակայն Գադիկ չէր ըսած թէ Մահմուտ պէյը ապուշ մըն է:

— Մտիկ ըրէ՛, Րուսթէմ Խան, ըսի: Գնա լուր մը տուր լորտ Մոնտիւէյի եւ ըսէ թէ ամբողջ տաճկական ուժը կը շարժի եւ այնպէս կը յառաջանայ որ կարծես թէ իրենց զօրավարը վըստահ է բանի մը վրայ, որուն մասին մենք գաղափար անգամ չունինք: Ըսէ որ մեր վերջապահ մասէն մատնութենէ մը կը կասկածիմ, որուն համար զօրաւոր պատճառներ ունիմ:

Րուսթէմ Խան վայրկեան մը աչքերուս մէջ նայեցաւ, կարծես սրտիս խորը կ'ուզէր քննել:

— Ձի կրնա՞ք հեծնել, հարցուց:

— Անշուշտ, պատասխանեցի: Մինակ թէ չեմ կրնար քալել:

— Այն ատեն այս դղեակը ինծի ձըգեցէք եւ դուք անձամբ գացէք:

— Ինչո՞ւ ինքդ երթալ չես ուզեր:

— Որովհետեւ այդ պարագային հրամանատար յիսուն մարդիկը առանց հրամանատարի պիտի մնան:

(Շար.)

ՌՈՄԵՐ

Ինչ պիտի շահի Իտալիա

Նոյեմբեր 30ին՝ իտալական խորհրդարանին մէջ,—եթէ կարելի է այսպէս որակել այն հաստատութիւնը, որ անունով խորհրդարան էր, բայց ոչ բովանդակութեամբ — արտաքին գործոց նախարար Կոմս Չիանօ ընդարձակ ճառով մը տուաւ երկրին արտաքին քաղաքականութեան մասին: Ան մանրամասն պարզեց սեպտեմբերի համեւրոպական տագնապի փուլերը, Իտալիոյ խաղացած դերը եւ հետեւանքները, եւ մանաւանդ Պերլին - Հռոմ առանցքի կենսունակութեան ու կատարած նըպաստներուն վրայ:

Կոմսին ճառը երկու տեսակէտներով յատկանշական էր:

Առաջին՝ ան յայտնեց, առաջին անգամ ըլլալով, թէ սեպտ. 29ին, Միւնխէնի ժողովի անմիջական նախօրեակին՝ արդէն փաշական հայրենիքը ...ած էր իր դերը պետութիւններու ռազմական կրկէսին մէջ: Ան յարեց, որ Հռոմ գաղտնի զօրաշարժ էր կատարած՝ կանոնաւոր բանակի թիւը բարձրացնելով 250.000էն 550.000ի, որմէ 300.000ը Ֆրանսայի սահմանագլուխին վրայ: Նոյնպէս շարժման մէջ դրուած էին իտալական նաւային ուժերը:

Երկրորդ՝ իր ճառին վերջաւորութեան, երեսփոխանները ոտքի ելած ու գոյանակէ մղուածի նըման աղաղակած են «Թունո՛ւզ, Քորսիքա՛», Մուսոլինիի թոյլատու ժպիտին տակ ու ֆրանսական նոր դեսպան Փոնսէի ներկայութեան: Նոյն օրը, երեկոյեան, ամբոխը դուրսը՝ Տիւչէին պալատին առջեւ նոյնը աղաղակած է...

Ի՞նչ կը նշանակէ այս ցոյցը:

Եթէ անպաշտօն հաւաքոյթի մը մէջ քանի մը անպատասխանատու մարդիկ այսպիսի աղաղակներ արձակէին, ոչ ոք ալ արժէք պիտի չտար: Բայց երկրին խորհրդարանին մէջ, հանդիսաւոր նիստի առթիւ, դիկտատորին ներկայութեան ու թերեւս անոր դրդումի թելադրանքով, դրացի բարեկամ պետութեան մը հողերուն ու երկիրներուն աչք տնկել եւ բարձրաձայն հռչակել այդ տենչը՝ չեն կրնար աննշմար անցնիլ···

Իրա՞ւ է, որ իտալական կայսերական ձգտումները զինք կը մղեն դէպի Ֆրանսայի ափրիկեան հողամասերը:

Ապագան պիտի գայ պարզելու այս հանելուկը: Բայց այժմ մէկ բան որոշ է,— կարեւոր բան մը կը դառնայ քաղաքական աշխարհի մէջ Իտալիոյ հետ կապուած: Որովհետեւ անկարելի է հաւատալ, որ միմիայն կարգերու տակ ժողովրդական ինքնաբուխ ու անհաշիւ պոռթկում մը տեղի ունենայ այն ձեւով ինչ ձեւով պատահած է Հռոմի մէջ, առանց իշխանութեան բարեհաճ թոյլտուութեան եւ կամ շատ հաւանաբար նոյնիսկ անոր թելադրանքով:

Այո, «բան մը հոտած է Տանըմարքայի մէջ»: Բան մը կը դառնայ Իտալիոյ համար:

Ահա՛ արդէն փաստերը մէջտեղն են, ներկայացանք: Հռոմ ինչո՞ւ զիջեցաւ Պերլինին՝ աւստրիական «անշլուսի» առթիւ, ինչո՞ւ զիջեցաւ Չեխիոյ հարցին մէջ, դարձեալ վերջերս ինչո՞ւ տեղի տուաւ լեհ - հունգար սահմանակցութեան վէճին մէջ: Աւելի դառն՝ անգլիա-իտալական համաձայնագիրը ինչո՞ւ կեանքի կոչուեցաւ եւ Սպանիայէն ինչո՞ւ յանձնուեցաւ եղաւ մօտ 10.000 զինուոր ետ քաշել··· ինչո՞ւ այս բոլոր զոհողութիւնները:

Բան մը պիտի շահի Իտալիա, այս բոլորին ետք — ինչպէս յաճախ կըրկնած ենք: Հռոմ գործնապաշտ քաղաքականութիւն կը վարէ ու զուր տեղը չէ որ զիջումներու յանձնառու եղած է ցարդ: Ի՞նչ պիտի նետեն իտալական ծաւալողականութեան մոլոքին առջեւ:

Թունո՞ւզ, Քորսիքա՞: Անհաւատալի է: Ֆրանսայէն կամ Անգլիայէն հողամաս խլել մեծ պատերազմը շղթայազերծելու համազօր քայլ է:

Բայց Իտալիա բան մը պիտի շահի: Թունուզի ու Քորսիքայի անունով աղաղակողները տեղ մը իրենց աղաղակին վարձքը պիտի ստանան···

ԱՍՏՈՒՐ

...ոգէ փողոց: Հինգ օր պառկեցաւ հիւանդանոց, պարտուեցաւ եւ իջաւ գերեզման:

Քանի մը ամիսէ ի վեր հողին ընկճուած էր: Ամառը երբ հայ գաղութը հեռացած էր քաղաքէն, մեզի կը գրէր.

«Եղնիկները մթնշաղին աներեւակած անտառէն ներս կը մտնեն:

Սարին վրայ առանձին եղեւինը մնացած, կը կծկծի հովին կապուած պատանքներով:

Ո՞վ կը լսէ անոր սրտին սարսուռները, անոր սրտին հծծիւնները, անոր ոգւոյն չչուկները:

Ով դուն, ես խորասուզուած քու ցաւերուն մէջ, քու պատկերիդ մէջ կը տեսնեմ իմ պատկերը իր ամբողջական սեւ գծերով: Ծա՛ռ, ծա՛ռ, ով Քչուառ ծա՛ռ, ըսէ ինծի, Տէր մը կա՞յ քեզի համար, Տէր մը կա՞յ ինծի համար»:

Աստուծոյն բոցերը մարեցան եւ վարդապետը փոթորկալից կեանք մը ապրելէ ետքը այժմ կը հանգչի: Հանգի՛ստ իր ոսկորներուն: Թող իր անթիւ աշակերտները բարի ու ազգասէր գործերով պատուեն իր յիշատակը:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

Միլանօ

Ամերիկա

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐ

Միացեալ Նահանգներու Աշխատանքի դրասենեակին վիճակագրութեան բաժինին վերջերս կատարած հետազօտութիւնները կը վկայեն որ համագործակցական շարժումը անգործներու մէջ սկսած է տնտեսական տագնապի առաջին տարիներուն իսկ: Աշխատաւորները միացան անգործ, փոքրիկ խումբերով համախմբուած ու միասնած են փոխադարձ ծառայութեամբ հոգալ իրենց առօրեայ պէտքերը: Զօրանալով նիւթական միջոցներ կազմակերպելու առեւտուրը, անոնք դիմած են փոխանակութեան նախնական միջոցին:

Շատերը սկսած են հաւկիթներ եւ կօշիկներ նորոգել եւ փոխանակել միւսներուն հետ ստանալով ապրանքներ: Ժամանակի ընթացքին անոնք ընդարձակած են իրենց գործունէութիւնը: Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը, յաճախ նաեւ առանձին նահանգներու իշխանութիւնները օգնութեան եկած են այդ համագործակցականներուն: Համագործակցականները շինած են շէնքեր եւ բազմազան առարկաներ եւ մըթերքներ արտադրել:

11 նահանգներու մէջ շուրջ 145 համագործակցականներ ուսումնասիրուած են եւ գիտուած է որ նոյն համագործակցականներէն 48ը կը զբաղին պարտիզպանութեամբ եւ ընդհանրապէս հողագործական աշխատանքով, 37ը կը զբաղին կանանց եւ տղոց հագուստ կարելու գործով, 34ը փոխանակութեամբ, 29ը փայտահատութեամբ, 26ը պահածոներու պատրաստութեամբ: Խաղաղական ովկիանոսի ափին համագործակցականները սկսեր են օգտագործել անտառները եւ շինանիւթ պատրաստել:

Կարգ մը խմբակցութիւններ կ'արտադրեն կարասի, գործեր, ելեկտրական մարտկոց եւ փայտէ խաղալիքներ:

Համագործակցականներէն մին, իր տրամադրութեան տակ եղած հանքէն, քարածուխ կ'արտադրէ:

Քանի մը վայրերու մէջ ուր բնակարանային սուր կարիք կայ, համագործակցականները սկսած են շինել բնակարաններ իրենց անդամներուն համար, պզտիկ հիւղակներէն սկսեալ մինչեւ խոշոր հաստատութիւնները լաւագոյն յարմարութիւններով օժտուած:

19 համագործակցականներ ունին հասարակաց խոհանոցներ: 4ը կը մատակարարեն բնակարաններ իրենց անդամներուն:

Իրարօգնութեան խմբակցութիւններ ունին 11 նպարավաճառատուն, 8 փուռ եւ 2 ճաշարան:

Սոյն համագործակցականներէն ամէնապզտիկը ունի 3 անդամ: Կան համագործակցականներ որ ունին 700 անդամէն աւելի:

Համագործակցականներու խոշոր մասը ունին 10—15 անդամ:

Քալիֆորնիայի եւ Ուաշինկթընի մէջ համագործակցականներու անդամներուն խոշոր տոկոսը կը կազմեն միջին տարիք ունեցող մարդիկ:

Անգործներու համագործակցականներուն 98ը ներկայիս ունին շուրջ 540 հազար տոլարի կահաւորում: Քալիֆորնիայի անգործներուն համագործակցականները ունին 62.000 տոլարի մեքենաներ: Այդ համագործակցականներէն 76ը 1936ին արտադրած են 397 հազար տոլարի ապրանք: 37 ուրիշ համագործակցականներու անդամները շահած են մէկ տարուան ընթացքին 140.000 տոլար:

Քննութեան ենթարկուած 145 համագործակցականները ունեին շուրջ 5000 անդամ:

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՍՄԵԱՆՑ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՕՐ. Գ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԻ ԵՐԳԵՐԸ

Դեկտեմբեր 1 հինգշաբթի կէսօրէ վերջ «Salon d'Automne»ի մէջ երգուեցան Օր. Գոհարիկ Ղազարոսեանի երկու երգերը՝ «Դու մայրն ես» եւ «Եկուր», Պ. Ռոժէ Տիւքասի կազմակերպած նուագահանդէսին մէջ: Օր. Ղազարոսեանի երգողն էր Օր. Արուսեակ Ալպան, որ գտաւ մեծ յաջողութիւն: Հ.

ԵՆՎԱԼԻՏԻ ԵԿՂԵՑԻՈՑՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Նախապէս յայտարարուածին համաձայն, Միջերկրականեան կոմիտէի կողմէ կազմակերպուած հանդիսաւոր պատարագը տեղի ունեցաւ կիրակի առաւօտ, 27 նոյեմբեր Էնվալիտի Սէն Լուի մայր եկեղեցիին մէջ, հոծ ժողովուրդեան ներկայութեամբ: Ինչպէս ծանօթ է արդէն, այս պատմական արարողութիւնը նպատակ ունէր պանծացնելու Պաղեստինեան եւ սուրիական ռազմադաշտերու վրայ ինկող հերոսներու յիշատակը, եւ միեւնոյն ատեն զգալի ընել քաղաքական որոշ ծրագրով մը խանդավառուած կազմակերպութեան մը գոյութիւնը:

Բացայայտ էր թէ նոյն կոմիտէի ղեկավարները ջանք չէին խնայած կարելի եղածին չափ տպաւորիչ եւ փառաւոր երեւոյթ մը տալու տօնակատարութեան, հրաւիրելով զինուորական, կրօնական եւ մասնաւորաբար քաղաքական հոսանքներու ականաւոր ներկայացուցիչներ, որոնք մեծ թիւով մասնակցելով ուզած էին յայտնել իրենց համակրանքը այս կրօնականէ աւելի քաղաքական հանդիսութեան:

Ժամանակէն շատ առաջ, խուռներամ բազմութիւն մը, որուն մէջ շատ մը Հայեր ալ, լեցուցած էր եկեղեցւոյ ընդարձակ շրջափակը արդէն իսկ եւ հետզհետէ կը հանէին ցամաքային եւ ծովային զինուորական աստիճանաւորներու անձնական կառքերը:

Եկեղեցւոյ դռնէն սկսեալ մասնաւոր հսկողներ, որոնց կը մասնակցէին նաեւ հայ սկաուտներ, կ'ընդունէին հրաւիրեալները:

Ճիշդ կէս օրին Փարիզի արքեպիսկոպոս կարտինալ փոխանորդին հանդիսաւոր մուտքովը սկսան եկեղեցական արարողութիւնները, մասնակցութեամբ Սուրիոյ կրօնական առաքելութեան պետին, որ կատարեց պատարագը:

Ճիշդ խորանին առաջը, կարգով շարուած էին դաշնակիցներու դրօշակները, որոնց կարգին նաեւ հայ զին. միութեանց դրօշակները:

Հրաւիրեալներուն մէջ կը նշմարուէին Զօր. Վէյկանէն զատ չորս զօրավարներ եւ ծովակալներ, բազմաթիւ երեսփոխաններ եւայլն: Իսկ հայ համայնքէն Պ. Պ. Ա. Խատիսեան, Զօրեան, եւ Լ. Կէլտեան իր տիկնոջ հետ միասին: Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը, որ ջանացած էր, առաւելագոյն չափով ընդառաջ երթալ կոմիտէի ընդհ. քարտուղար Բօլ տը Վուէյլի փափաքին, բազմաթիւ ընկերներով եւ իրենց պետին առաջնորդութեամբ գրաւած էին իրենց յատկացուած տեղը:

Հաւանական է որ նմանօրինակ հանդիսաւոր երեւոյթներ պիտի կրկնուին յետ այսու զանազան առիթներով, եւ աւելորդ չենք նկատեր ըսելու մեր համայնքին մեծ չափով մասնակցութեան անհրաժեշտութիւնը Միջերկրականեան կոմիտէի այս ձեռնարկներուն:

Զինուոր

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ «Արեւ» հետեւեալ յատկանշական խորհրդածութիւնները կ'ընէ (Նոյեմբեր 26).

— «Խ. Հայաստանի հետ գաղութահայութեան յարաբերութիւնները կը շարունակուին ընդհատուած մնալ: Անոնք մենէ լուր չեն ուզեր եւ մենք անոնցմէ լուր չենք կրնար ունենալ՝ բացի թերթերուն տուած տեղեկութիւններէն, որոնք մեր սպասածները չեն միշտ եւ, ամէն պարագայի, չեն լրացներ կենդանի բարբառով տրուած վըկայութիւններու պակասը: Կ'ըղձանք, որ ինչպէս առաջ, համբորդներ երթան գան ու մեզի խօսին մեր հայրենիքին եւ ժողովուրդին վրայօք, ականատեսի նկարագրութիւններ բերեն անոնց մէջ, ըսեն՝ թէ մէկին վերաշինութիւնը եւ միւսին աճումը կը շարունակեն անխափան, եւ թէ երթալով կ'ամրանան ու յղկուին, մեր նախահայրերու հողին մէջ, մեր ցեղին տեւականութեան, մեր ազգին ապագային հիմերը:

Մեր հաւատքը խախտած չէ՝ թէ իրօք այդ աշխատանքը կատարուելու վրայ է այնտեղ: Մենք գրեթէ վըստահ ենք՝ որ հակառակ Խ. Միութիւնը ցնցող փոթորկին մեր երկրին մէջ ալ գործած կսկծալի աւերին, ժողովուրդը հոն կ'ապրի խաղաղ կեանքով, նուիրուած իր աշխատութիւններուն:

Գաղութահայութիւնը աւելի իրեն համար է, հետեւաբար, որ պէտքը կը զգայ հայրենիքի հետ հաղորդակցութեանց վերսկսումին՝ քան թէ հոն բընակող իր եղբայրներուն համար: Ան գիտէ արդէն, բնազդով եւ փորձառութեամբ, թէ որչափ ալ դիւրութիւններ վայելէ անոնց հետ յարաբերելու, իր անոնց տուածը ոչինչ պիտի ըլլայ բաղդատելով անոնցմէ իր ստացածին՝ իր ներկայի համար ոյժ մը եւ ապագային համար յոյս մըն է գերագոյն արժէքով: Այդ ոյժին եւ այդ յոյսին անխաթար պահպանութիւնն է կարեւորը ու զանոնք չտկարացնելու համար է՝ որ մենք մեր կողմէ անձկութեամբ կը սպասենք այն օրին, որ դէթ վերջին ցնցումէն առաջ գոյութիւն ունեցող չափով, պիտի վերահաստատուին կենդանի յարաբերութիւնները Խ. Հայաստանի եւ արտասահմանի միջեւ, որով պիտի կրնայ գաղութահայութեան շուարումը միտքն ալ հանգչիլ:

Մոռցած չենք — ի՞նչպէս կարելի է մոռնալ — այն առաջնոր մտաւորական դէմքերը, որոնց մասին ո՛եւէ լուր չունինք երկար ժամանակէ ի վեր եւ չա՛տ պիտի ուզէինք ունենալ, որոնք պիտի փափաքէինք, մանաւանդ, որ վերսկսէին իրենց գործունէութիւնը եւ հայ մտաւորական կեանքը շարունակէր օգտուիլ իրենց տաղանդէն: Զմոռնալով, եւ այդ պէտքը խորապէս զգալով հանդերձ, մենք կը զսպենք զմեզ եւ ձայն չենք հաներ՝ որովհետեւ կը վախնանք որ այս շատ բնական զգացումին արտայայտութիւնն անգամ կրնայ դէշ թարգմանուիլ ներկայ անբնական պայմաններուն մէջ, երբ մեր ամենամեծ ցանկութիւնն է, իբրեւ ամէն բանի դարման, լսել նախ այդ պայմաններուն վերափոխութիւնը, ուրիշ խօսքով, ներքին խաղաղութեան վերահաստատումը ամբողջ Խ. Միութեան ու մասնաւորաբար Խ. Հայաստանի մէջ:

×

Մինչեւ այն օրը — որ կը յուսանք թէ պիտի չուշանայ այլեւս — ուր գաղութահայութեան նիւթական եւ հոգեկան հաղորդակցութիւնը Խ. Հայաստանի հետ՝ կատարուած իրողութիւն մը պիտի ըլլայ, մինչեւ այդ երջանիկ օրը՝ մենք դադրելու չենք հայրենիքի գաղափարը մեր մէջ արծարծելէ եւ սնուցանելէ, այնպէս ինչպէս դարերով ըրած էին մեր անհայրենիք հայրերը եւ ինչպէս պէտք է միշտ ընել, հայրենիքի իրականութիւնը գոյութիւն ունեցած պարագային իսկ:

Իրականութիւն մը ըլլալէ առաջ, հայրենիքն ալ ուրիշ բաներու նման՝ գաղափար մըն է նախ: Ան կը կազմուի միտքերու եւ սրտերու մէջ՝ խոկերով, սէրով եւ կորովով: Այդպէս է նոր հիմնուող, այդպէս է հիմնայատակ կործանած եւ վերստին հաստատել ուզուած հայրենիքը: Իր գաղափարն է որ զօրաւոր պէտք է ըլլայ, որպէսզի մարմին առնէ ան, եւ կամ, մարմնանալէն վերջ, ամրապնդուի եւ զարգանայ: Գոհ ըլլալ անոր գոյութեամբը միայն, կարծել թէ այդ գոյութիւնը՝ ինքնին՝ մեզի պէտք չի թողուր զայն մեր մտքերուն եւ հոգիներուն մէջ անդադար սնուցանելու հարկէն, հետեւանք պիտի ունենար թէ՝ անոր եւ թէ մեր տկարացումը:

Հայ ժողովուրդը կրցաւ, դարեր տեւող հալածանքի եւ տառապանքի շրջանին, իր գոյութիւնը պահել այն գիտակցութեամբ՝ որ անցեալին մէջ իր ազատ սեփականութիւնն եղող հայրենիքը ապագային եւս պիտի ըլլար իրենը: Օտարը կ'իյնար անոր վրայ, կը ճնշէր եւ կը կեղեքէր զինքը՝ բայց չէր կրնար իրմէ խլել ոչ անցեալի իրողութիւնը եւ ոչ ալ ապագայի տեսիլը: Անոնց շնորհիւ, կը հանդուրժէր ներկային, զոր յաճախ կը մոռնար նոյնիսկ՝ փոխն ի փոխ ապրելու համար անցեալին ու ապագային մէջ:

Ոչ միայն մենք, որ պզտիկ ու կիսանկախ հողամաս մը միայն ունինք այսօր իբրեւ հայրենիք, այլ եւ աշխարհի այսօրուան մեծագոյն ազգերը պիտի չտեւէին՝ եթէ իրենց հայրենիքը իրենց հոգիներուն մէջ չունենային իբրեւ միշտ աճելու եւ տարածուելու վրայ եղող գաղափար մը, աւելի կամ նուազ արդարութեամբ ու գիտակցութեամբ շաղուած գաղափար մը:

Մեզի համար, որ հեռու ենք մեր փոքր հայրենիքէն ու այսօր առժամապէս զրկուած ենք մինչեւ իսկ անոր հետ յարաբերելու բախտէն, միշտ պէտք է ճամբան, եւ կարելիութիւնը միշտ կայ՝ Հայաստանը մեր մէջ եւ մեր միջեւ գտնելու, իր ներկայ իրականութիւնը յիշելով բայց անցեալով եւ մանաւանդ ապագայով զայն մեծցնելով··· »:

ՀԻՒՍ. ԱՄԵՐԻԿԱ

ՄԵԾԱՐԺԷՔ ՆՈՒԷՐ ՄԸ

«Հայրենիք» կը գրէ (Նոյ. 24).—

Վերջերս Ամերիկայի մէջ հայ բարձրագոյն վարժարան մը հաստատելու կարեւոր հարցը կ'արծարծուէր:

Նկատի ունենալով այդ գաղափարին օգտակարութիւնը, այրի տիկին Եղիսաբէթ Զաքմաքճեան ըրած է հետեւեալ յայտարարութիւնը.—

Երջանկայիշատակ ընկեր Յովհան Պ. Զաքմաքճեան միշտ սիրած էր հայ գիրը, դրականութիւնը ու դպրոցը: Եւ տիկին Զաքմաքճեան յարգելու եւ իրագործելու համար իր սիրելի ամուսնոյն փափաքը, Ամերիկայի մէջ հիմնուելիք հայ բարձրագոյն դպրոցի մը կը նուիրէ իր ունեցած 11 տուն տեղերը Օշընսայտ, Ն. Ե.ի մէջ:

Այս տուն տեղերը 220 ոտք երկարութիւն ունին փողոցին վրայ եւ 100 ոտք խորութիւն: Ունին 22.000 քառակուսի ոտք տարածութիւն: Կայարանին շատ մօտ են: Կառավարական տուրքերը ամբողջովին վճարուած են: Ո եւ է մօրկէճ կամ պարտք չկայ անոնց վըրայ:

Այս տուն տեղերը արժած են տէր եւ տիկին Զաքմաքճեաններուն աւելի քան 20.000 տոլար:

Օշընսայտ շատ յարմար է իբրեւ վայր հայ բարձրագոյն դպրոցի մը: Թրէյնով՝ Նիւ Եորք քաղաքի կեդրոնէն 44 վայրկեան հեռու է միայն: Օթոյով 21 մղոն հեռու է: Թրէյնով դպրոցի երթեւեկութեան տոմսակի գինն է $8.20 ամիսը:

Նիւ Եորքի շրջանին մէջ 30.000էն աւելի հայութիւն կայ, որ պիտի կրնայ բաւականաչափ աշակերտութիւն հայթայթել:

Օշընսայտի մէջ կան բաւական թիւով հայ կալուածատէրեր: Օշընսայտի դիրքը եւ կլիման շատ լաւ են: Լոնկ Պիչ 5 մղոն հեռու է Օշընսայտէն:

Տիկին Զաքմաքճեան կը նուիրէ այս տուն տեղերը այն ատեն միայն, երբ յանձնախումբ մը պատրաստ ըլլայ դպրոցը շինելու այս տուն տեղերուն վրայ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱՅ ՈՍԿԵՐԻՉՆԵՐ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

Ձերբակալուելով դատարանին յանձնուած է Աթինա անուն յոյն կին մը որ կ'ամբաստանուի թէ հնչուն ոսկի փախցուցած է արտասահման:

«Ճումհուրիյէթ» (8 նոյեմբեր) կը գրէ թէ այս առթիւ երեւան հանուած է նաեւ ոսկիի եւ օտար դրամի մաքսանենգութեան կարեւոր ցանց մը եւ գրաւուած են Գօզ Շուկայէն չորս ոսկերիչներու տետրակները:

Հաստատուած է որ ոսկերիչները գործակալներ ունին նաեւ Իզմիրի մէջ:

Միւս կողմէ ոսկիի արտածումը բոլորովին դադրեցնելու համար, պիտի արգիլուի նաեւ ոսկէ ապարանջանի եւայլ զարդեղէններու արտածումը:

Կ'ըսուի թէ հայ են ոսկերիչները որոնց տետրակները գրաւուած են:

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ···

ԿՈՉՈՒՈՐՆԵՐԸ

Ես դեռ պզտիկ լաճ՝ մեր գիւղէն կարմիր հող կը տանէի էշով քաղաքի հայ բրուտներուն, փոխան ազուոր փարչեր ու պտուկներ բերելու համար. Հեղ մը գիւղով ետեւէս՝

— Մեզ նամակ բերես, կը պոռար, ու կ'երթայի փոսթայի հրապարակը, …մուրը կը կանչէր բարձր տեղէ մը կէսօրուան մօտ.

— Հաղարի գիւղացի Կարապետի որդի··· (այսինչ):

— Էֆէնտիմ, սովեր էինք ըսել: Ու նամակը թեւելով օդին մէջէն պատահական տեղ մը կ'իյնար, երբեմն ալ անկիւն մը կը կորսուէր: Բայց ատ նոյնիսկ աննպաստ չէր, այլ որոշ քաղաքականութեան արդիւնք:

Չէքեր կը գողցուէին կամ կը կորսուէին, նամակներ կային որոնք քանի մը ամսուան հանգիստ առած էին:

Հետեւանքը ան կ'ըլլար, որ գիւղը երկար թշուառութեան հետ կը հաշտուէր: Դեռատի հարսեր իրենց պանդուխտ ամուսնոյն սպասելով կը խամրէին, փոքրիկներ անօթի կամ հիւանդ կը վերադառնային իրենց անզօր ըստեղծողին քով. կամ անոնց հայրերը օտարութեան մէջ ուրիշ զաւակներ կը վաստակէին երկար լռութենէ յուսահատ:

«Կռունկ, մեզ աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս···»:

Անհամար այս զրկանքները մեզ անբանացուցած էին ու խոր վիրապին մէջ հրեշտակին ձեռքով կշտացող Լուսաւորիչին կը նախանձէինք:

Կովերու պտուկները անօթութենէ ցամքեցան: Այծերը կեցած տեղը կը ճօրճրային. ըմ մէ՜ մէ՜ էէ՜ ու գլուխները տապլտկելով կը մեռնէին: Ոչխարները խլլոտած կարծես կամ չնային գլուխը վերցնելու, այդ դիրքով ալ քիթ քթի կ'անշնչանային: Մահը դիւահար պառաւի մը պէս իր սեւ գոգնոցին մէջէն թունախառն փոշին կը թօթվէր մեր վրայ կոչուորներու առջեւէն:

Անոնց խաչերը պարպռտացան ու իւղն ու կարագը, պանիրն ու չորթանը, պահածոյ միսեր կոր կաղապարներով, մաղն ու պարանները, կապերտները, բուրդն ու գործերը, մինչեւ գոյնզգոյն գուլպաները, տրեխները առատացան իրենց վերադարձի ճամբաներուն վրայ, ի վնաս մեզի, մեր լեռներուն շնորհիւ:

Քանի մենք թեթեւցանք, այնքան ծանրացաւ միւս կողմը, քանի մենք տկարացանք անոնք զօրացան: Մենք դարձանք մուրացկան, անոնք հարստահարիչ լակոտ: Մենք տառապող, անոնք գիտաւորեալ եւ կազմակերպուած հալածիչներ:

Գիւղը՝ ի զուր հրաշքի մը կը սպասէր:

Հրաշքի պէս բան մըն ալ Վերտանը Պատոյին տղուն հարսնիքն էր, այդ նեղ օրերուն:

Աղջիկը քաղքէն փախցուցինք Թուրքերուն ձեռքը չիյնալու համար. ատոր համար շատ աժան ազատեցաւ Պատօ Քեռկինը:

Տէրտէրը նախ հարցուց Թագւոր փեսին.

— Տէ՞րն ես:

— Հարկաւ, այո՛:

Վերջն ալ հարսին

— Հնազա՞նդ ես.

— Ամա՛ն, այո՛:

Գիւղը սկսաւ ոջիլ քթուել: Մեր վարժապետը յանկարծ անգլերէն դասաւ սկսաւ, չգիտցանք թէ որմէ սորվեցաւ:

Ջմրան պաշարի համար կաղնիները իրենց պտուղներէն (փալամուտ) կողոպտուեցան:

Քաղցի փերեզակներ շատցան մեր գիւղը, առաջ մեզ հետ չէին կրնար խօսիլ, մինչ հիմա մեր աղջիկներուն ծուռ կը նայէին: Մենք աղջիկ ամէն տեղէ հարս կը բերէինք, բայց ուրիշ տեղ աղջիկ չէինք տար: Բայց այս տարի բոլորովին տարբեր բան էր, եթէ դրսէն մեր հարսներու ծնողքը գային ու ետ տանէին իրենց աղջիկները, մենք թոռներն ալ պիտի տայինք հետերնին: Այդպէս ալ եղաւ: Շատեր մօրանց գացին ու գեղը մնաց ծերերուն ձեռքը: Շուները բորոտցան, գոմերը չուչցան այցելելու մեր տուները՝ գիշեր ցերեկ կոչուորներու պակասը լրացնելու համար:

Գիւղը կը նմանէր ուղեղատապէ բռնուած հիւանդի մը, պառկած էր չորս ճամբու անկիւնը, անցնող դարձող կրունկներուն տակ, ու անծանօթ ու նոր բառեր կը փսխէր, Ցեղափոխութիւն, Փէտայի, Ազատութիւն, Ազգ:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

(Վերջ)

կնքուած բարեկամական համաձայնութեան մէջ։ Ասով Իտալիա կը հրաժարէր հողային պահանջ ներկայացնելէ Սպանիոյ մէջ (Պալէարեան կղզիներ, Մարոքեան գաղթավայր), ինչպէս նաեւ Տալմացիոյ, Թունուզի, Փոքր Ասիոյ մէջ եւ այլուր, վերջապէս կ'ընդունէր որ նպատակ չունի աշխարհակալական որ եւ է գրաւում կատարել Միջերկրականի աւազանին մէջ։ Ասով՝ կ'ապահովուէր նաեւ Ֆրանսան, ճիշդ ինչպէս կը յայտարարէր Հռոմի անգլիական դեսպանը, 16 Նոյեմբերին, համաձայնութիւնը ստորագրելէ ետք. միջապէս վերջը.— «Ֆրանսա կրնայ հանգիստ մնալ։ Այս վաւերաթուղթին մէջ ոչինչ կայ որ հակառակ ըլլայ իր շահերուն»։

Եւ սակայն, «Կազէթթա տէլ Փոփոլօ» կը գրէր վերջերս թէ անգլեւիտալական համաձայնութեամբ՝ բրիտանական կառավարութիւնը կ'ընդունէր իտալական շահերուն գերակշռութիւնը արեւմտեան Միջերկրականի մէջ, ինչպէս Իտալիա կ'ընդունէր անգլիական շահերուն գերակշռութիւնը արեւելեան Միջերկրականի մէջ։

Ֆրանսական մամուլին կարծիքով, կը սխալին իտալական թերթերը,— Անգլիա երբեք պիտի չհամաձայնի որ հաւասարակշռութիւնը խանգարուի Միջերկրականի մէջ։

Զայներ ռուսական բանակէն

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ շնորհազրկուած են կարմիր բանակի հետեւեալ բարձրաստիճան սպաները.—

Փոխ-գործավար Եկորով (նախկին պետ սպայակոյտի), փոխ-գործավար Ֆէտքօ, Մինսքի զինուորական շրջանի հրամանատարը, սովետական օդանաւային ուժերու նախկին պետը Զօր. Ալէքսիս, եւ ուրիշներ։

Փոխ-վարչապետ Միկոյեան նշանակուած է գործավար արտաքին առեւտուրի։

Կէփէուին պետը, Եժով, ծանր հիւանդ է։ Բժիշկներուն տուած տեղեկութեանց համաձայն, թունաւորուած է իր բնակարանին մէջ արձակուած թունաւոր շոգիներէ։ Ռիքովի եւ Պուխարինի դատավարութեան ընթացքին ըսուեցաւ որ այդ ձեւով թունաւորուած էին նաեւ Քույպիշեւ ու Կորքի։

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են այդ առթիւ։

Զրոյց կը շրջի թէ ներման պիտի արժանանան Ռաքովսքի եւ Ռատէկ։

Ֆոն Ռիպպընթրոփ Փարիզի մէջ

Երէկ առաւօտ ժամը 11ին, գերման արտաքին նախարարը Ֆոն Ռիպպընթրոփ հասաւ Փարիզ։ Կայարանին մէջ ողջունուեցաւ Ժորժ Պոնէի, Փարիզի գերմանական դեսպանին եւ Պերլինի ֆրանսական դեսպանին կողմէ։ Կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին արտաքին նախարարութեան մէջ ստորագրեցին ծանօթ յայտարարութիւնը, յետոյ դիւանագիտական խօսակցութիւններ կատարուեցան երկու երկիրներու նախարարներուն միջեւ։ Երեկոյին հացկերոյթ մը տրուեցաւ ի պատիւ Ֆոն Ռիպպընթրոփի։ Երկու նախարարները, գերմանեւֆրանսական համաձայնութիւնը ստորագրելէ վերջ, կարճ յայտարարութիւններ ըրին, որոնք ձայնասփիւռով հաղորդուեցան ժողովուրդին։

Այսօր կը շարունակուին քաղաքական խօսակցութիւնները երկու երկիրներու ներկայացուցիչներուն միջեւ։

Երէկ առաւօտ, նախ քան Ֆոն Ռիպպընթրոփի ժամանումը, Ֆրանսական դահլիճը նիստ գումարեց Ալպէր Լըպրէնի նախագահութեան տակ։ Ռուսական դեսպանը, առտուն կանուխ, այցելեց Ժորժ Պոնէի, տեղեկութիւն առնելու համար։

Ուքրանիոյ անկախութեան համար

«Տէյլի էքսփրէս» կը հրատարակէ իր թղթակցին տեսակցութիւնը, Փոլնայի մէջ, իշխան Լէոն Ռադզիուիլքի հետ, որ կը համարուի ուքրանական բանակին պետը։

— Քանի մը ամիսէն, յայտարարած է իշխանը, ամէնէն ուշը՝ մինչեւ յառաջիկայ Յունիս, 43 միլիոն Ուքրէններ ոտքի պիտի կանգնին պահանջելու համար իրենց անկախութիւնը։ Այդ պահանջը պիտի կոթնի 200,000 հոգինոց ազգային բանակի մը եւ Հիթլէրի։ Եթէ Խորհ. Ռուսիա եւ Լեհաստան մերժեն անկախութիւն տալ Ուքրէններուն, կռիւով պիտի առնենք։

Տարիներէ ի վեր կը սպասէինք որ կատարուէր արդարութիւնը։ Մեր հաւատքը դրած էինք ժողովրդապետութեանց վրայ, բայց անոնք մեզի ոչ օգնեցին, ոչ ալ յոյս տուին։ Այսօր Գերմանիան է որ մեզի յոյս եւ օժանդակութիւն կուտայ։

Վերջերս Պերլին գացած էի։ Այդ այցելութիւնս ինծի հաւատք կը ներշնչէ թէ ով որ հակառակի մեր անկախութեան, պիտի բախի Հիթլէրի կամքին, գերման օդանաւային ուժին եւ Ուքրանացիներու վճռականութեան։

Ռուզվելթի յայտարարութիւնը

Միացեալ-Նահանգներու նախագահը, Ռուզվելթ, համալսարանական ուսանողներու հաւաքոյթի մը մէջ, ճառ մը խօսեցաւ եւ ըսաւ.— Աշխարհի վրայ կան մարդիկ, որոնք կը կարծեն թէ սպառազինուած ժողովուրդ մը, երբ իր գլուխը կ'ունենայ մէկ մարդ որ իր ձեռքին մէջ կ'առնէ երկրին ճակատագիրը, կ'ապահովուի ամէն վտանգի դէմ։

Իմ բոլոր տեսակէտներուս մէջ, չունիմ աւելի անսասան համոզում մը քան այն թէ ամերիկեան ժողովուրդին ապահովութիւնը եւ երջանկութիւնը կարելի չէ աւելի լաւ երաշխաւորել քան ժողովրդավար եղանակներով, որոնց շնորհիւ մեր երկիրը դարձած է հզօր եւ մեծ։

Ինչ որ Ամերիկա պիտի կրնայ կատարել կամ պիտի չկարենայ կատարել յառաջիկայ տարիներու ընթացքին, մեծ ազդեցութիւն մը պիտի թողումարդկային պատմութեան մէջ։ Որովհետեւ մեր երկիրը աշխարհի ամենամեծ եւ հզօր ժողովրդապետութիւնն ըլլալէ զատ, կը հանդիսանայ նաեւ այն պետութիւնը, որուն ուղղուած են բոլորին աչքերը, պաշտպանութիւն խնդրելու ժողովրդապետական սկզբունքներու համար։

Հ. Յ. Դ.

...իգ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ (9 դեկտ.) ժամը 8.30ին, 6 Ավը լը տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՄԱՏՕՒՆԻ

Գաւառ

ԼԻՕՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ

«Գայլ վահան» խումբի բոլոր ընկերները 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

«Առիւծ գետօ» խումբի բոլոր ընկերները 9 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանը։

«Խուստ Լեռ» խումբի բոլոր ընկերները 9 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 16 Quai Victor Augagneur, քաֆէ փրոկրէ սրճարանը։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Հ. Կնեազեան, Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի Մասնաճիւղին երգչախումբը, Տիկ Վ. Տէրտէրեան (երգ) եւայլն։ Մուտք՝ 2 Ֆր.։

Ընկերական կ. ակոսն դասախօսութիւն

Անիէռ-Պուաքոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէին կողմէ 9 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ընկերվարականներու սրահը 149 bis Ave d'Argenteuil

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Հայ դատը եւ մեր առաջադրութիւնները»։

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

10 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle des Ingenieurs civils, 19 Rue Blanche

Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի եւ նախագահութեամբ Փ. Ֆուրնիէի (Նախագահ ֆրանս. ռազմիկներու լիկին)։

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրավար Անտրէա (Այնթապի ազատարարը), Փօլ տիւ Վէու (Միջերկրականեան կոմիտէին եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»)։ Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը։ Հայկ. գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ թառի եւ սրինգի։

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր։

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ Մուտք 8 փրանք

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սալ տէ Ֆէթի մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՀԱՅՐ Կ. ՏԷՐՄՈՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Տ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Կը մասնակցի Փորթ տը Լիոնի 35 հոգինոց ֆրանսական նուագախումբը։

Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետ Պ. Շիւսէլ, տեղւոյն Նախկին Ռազմիկներու Միութեան նախագահը եւ բազմաթիւ հիւրեր։

Մուտք՝ 2 ֆրանք։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պ. Զենոբ Սոփաճեան (կամ Ճամպալեան), Կէօլտաղցի, Պիլէճիկի շրջան, կը փնտռէ իր հանգուցեալ կնոջ հօրաքրոջ տղաքները՝ Յակոբճան եւ Դաւիթ Դաւիթեանները որոնք 12 տարի առաջ կը գտնուէին Արժանթին։

Կը փնտռէ կլայագործ Քերովբէին աղջիկը (անունը չի յիշեր) որ ունէր Պաղտիկ անունով եղբայր մը։

Կը փնտռէ նաեւ իր զաւակները Թոլոս եւ Եղիսաբեթ որոնք տարագրութեան միջոցին տեսնուած են Տէր-Զօրի կողմերը։ Առաջինը 12 տարեկան էր իսկ երկրորդը 8 տարեկան։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Զենոբ Սոփաճեանի, 2 Voie Ingre, Vitry (Seine) France։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Վիէնի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Վառվառեան եւ Փանոսեան ընտանիքէն (Նիմ) յիսուն (50) ֆրանք, Ն. Խ.ի միջոցաւ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱԼԱՆՍԻ Մասնաճիւղի վիճակահանէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 25, 28, 30, 234, 266, 269, 283, 299, 302, 309, 349, 376, 385, 398 եւ 363։ Նուէրները առնալու համար դիմել Y. Der Ghougassianի, 10 Rue Baltazar Baro, Valence (Drôme)։

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ, 71 Avenue Kléber, բաց է ամէն օր, առաւօտները ժամը 10—12.30։ Անոնք որ պէտք ունին տեղեկութիւններու եւ խորհուրդներու, կրնան դիմել, մասնաւորապէս վերջին հրամանագիր-օրէնքներու վերաբերեալ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան վարչութիւնը մօտ օրէն դիմում պիտի կատարէ պետական իշխանութեանց, որպէսզի Փարիզի եւ արուարձաններու հայ արհեստակիցները վերծ մնան 1935 Օգոստոս 8ի, օտար արհեստաւորներու (artisan) օրէնքի տրամադրութիւններէն։ Կը խնդրուի այն արհեստակիցներէն որոնց ինքնութեան թուղթերը, որպէս արթիզան մերժուած են եւ կամ տարբեր անուամբ տրուած, հաճին շուտով տեղեկացնել իրենց անունն ու հասցէն միութեանս քարտուղար, Պ. Ք. Աճէմեանի, 43 Rue du Surmelin Paris(20)։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր վարժարանին

11 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Ռիւ տ'Օրլէանի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աշակերտութիւնք կ'երգէ, կ'արտասանէ ու կը ներկայացնէ ԿԱՅԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ։ Կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։ Մուտք 3 ֆր.։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ իջնել Պանթէօ կայարանը, Սոյի գծով։

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

8 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

«Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը Լ'Էքլիփս, Մաբուէյէ

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆի մասին կը խօսի Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՂԱՅԵԱՆ։

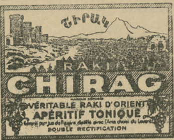
Ներկաներուն իրաւունք կը տրուի արտայայտուելու դասախօսութենէն վերջ։

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաւըրտ Գարակէօզեան Հօմի Նախկին Սանուց միութեան կողմէ։ 11 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 րիւ Պօսիւէ, մէթրօ՝ Փուասօնիէր եւ Կառ տիւ Նոր։ Օրէքէսթր՝ ճազ-Թանկօ։

Մուտք՝ 7 փրանք

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.
ԼԻՈՆ

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.
ՄԱՐՍԷՅԼ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 8 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3906

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

— oo —

Ֆրանքօ-գերման համաձայնութեան առիթով, ինքնին ծնունդ կ'առնէ հարցում մը.

— Ո՞րքան հիմնաւոր է այդ համաձայնութիւնը ու կարելի՞ է վստահիլ անոր :

Եթէ վերջին տասնամեակներու պատմութեան նայինք, տըրուելիք պատասխանը միայն մէկ կրնայ ըլլալ,— այո՛, Հիթլէր փորձի կը փչէ ու կը ջանայ առանձին առանձին հարուածել՝ իր գլխուն վրայէն իրարու զինակցած Ֆրանսան եւ Ռուսիան: Բայց, եթէ ուզենք պատճառաբանել, եւ՝ տիրող մթնոլորտէն ու անցեալի դէպքերէն հեռու՝ փորձենք փնտռել լուրջ պատճառներ, եզրակացութեան մը գալու համար, մեր պատասխանը պէտք է ըլլայ ճիշդ հակառակը :

Արդ,— ի՞նչ բանէ կը բխի այս թերահաւատութիւնը: Այն իրողութենէն, անշուշտ, որ 1870ին Գերմանիոյ կողմէ խլուած հողամաս մը 1918ին Ֆրանսա ետ վերցուց: Եւ Գ. Ռայխը, որ իր նախկին հողամասերէն դուրս իսկ սահմաններ կը գծէ այժմ, բնականաբար պիտի ուզէ ետ առնել նաեւ Ալզաս Լորէնը :

Այդ պահանջը, սակայն, որպէս զի իրապէս գոյութիւն ունենայ եւ մաս կազմէ պետական ծրագրի մը, հարկ է որ Ալզաս Լորէնը իր բերելիք առաւելութեամբ արդարացնէ այն մեծ զոհողութիւնը՝ եւ թերեւս վտանգը՝ զոր յանձն պիտի առնէ Գերմանիա:

Ենթադրենք որ Հիթլէր իրականացուց իր ծրագիրը՝ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Ստեղծեց անկախ Ուկրանիա: Ամբողջովին ձեռքն առաւ Չեխոսլովաքիան: Իր թեւարկութեան ենթարկեց Պալքանները: Անկախ Ուկրանիոյ անունով ծուալեցաւ դէպի Ռուսիա: Այս յաջողութիւնները պատճա՞ռ մըն են որ, այդ բոլորը ունենալէ վերջ, փորձէ նաեւ այս ճակատին վրայ բանակ շարժել՝ մտնելով կռուի մը մէջ, որուն ելքը անծանօթ է ու կրնայ, ինչպէս բոլինք, վտանգի իսկ ենթարկել զինքը: Ընդհակառակն, ճիշդ այն պարագային, երբ Հիթլէր յաջողի Գերմանիան այդ վիճակին հասցնել, պիտի ջանայ որ որ եւ է ձեւով փլուզումի չենթարկուի իր հիմնած նոր չէնքը :

Եւ քանի պատճառներով:

Առաջին,— Ալզաս Լորէնը մեծ առաւելութիւն մը չէ իրեն համար: Ու չարժեր խաղի դնել Գ. Ռայխի ճակատագիրը :

Երկրորդ,— Գերման ժողովուրդը տրամադիր չէ առ հասարակ կռուի, բայց մանաւանդ Ֆրանսայի հետ պատերազմի մը: Տալարիէի հանդէպ ցոյց տրուած համակրանքը ցայտուն փաստն էր ատոր :

Երրորդ,— Մեծն Բրիտանիա ամէն գնով պիտի մասնակցի կռուին: Չեխոսլովաքիան օրինակ չի կրնար ծառայել: Եթէ «Արեւելքի մէջ զօրանալէ վերջ Ֆրանսայի հետ հաշիւը պիտի մաքրէ»ի կարծիքը հիմնաւոր է, նոյնքան հիմնաւոր պիտի ըլլայ, ուրեմն, ըսել թէ «Ֆրանսայի հետ հաշիւը մաքրելէ վերջ Անգլիոյ առջեւ պիտի ցցուի»: Առանց ատոր ալ՝ Մեծն Բրիտանիա չի թոյլատրեր որ դանակը մինչեւ ոսկորին գայ: Ու եթէ այդ մասին կասկած ունենար, ապահովաբար համաձայն չէր ըլլար Ռուսիան փաստօրէն մեկուսացնելու եւ Զորսերու միջեւ լուծել հարցերը :

Չորրորդ,— Ինչո՛ւ ենթադրել որ Գերմանիա անվերջ խնդիրներ պիտի յարուցանէ: Աճող պետութիւն մը, մանաւանդ այն պայմաններուն մէջ՝ ուր կը գտնուի Գերմանիա, պէտք ունի ծրագրեալ ու տեւական զօրացումի՝ ներքնապէս: Ոչ միայն բանակային յաղթանակի մը պտուղը, այլեւ խաղաղ ձեւով առացուած հողերն անգամ անհրաժեշտ կը դարձնեն «մարսողութեան» ժամանակ մը եւ պայմաններ: Գերմանիա տնտեսական տագնապ մը ունի,— վէճ չի կրնար ըլլալ այդ մասին: Այդ տագնապը մեծ մասով արուեստական է: Այսինքն՝ արդիւնքն է կիրարկութեան դրուած ծրագրի մը, որ հիմնական նպատակի մը կը ծառայէ (կռուի մը պարագային): Այս պայմաններուն մէջ, նպատակներէն հիմնականը՝ պիտի ուզէ՞ զոհել՝ երկրորդական նպատակի մը առջեւ:

Հինգերորդ,— Գերմանիա, ընդհակառակն, ունի ուրիշ ծրագիրներ: Իր հայեացքը երկարած է աւելի հեռուն: Իրանի Շահը կը հրաւիրէ: «Դէպի Արեւելք»,— այս նշանախօսքը աւելի հին է, աւելի կարեւոր ու անոր իրականացումը աւելի հիմնական, քան արեւմտեան ճակատի հողամաս մը:

Վեցերորդ,— Ի՞նչպէս կարելի է ենթադրել որ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ ու մանաւանդ Ռուսիոյ հետ այդքան դիւրին պիտի մաքրէ իր հաշիւը: Ուժերու ինչ համեմատութիւններ ալ գոյութիւն ունենան, Գերմանիա, յաղթական դուրս գալու մեծ հաւանականութիւնն ունենալով հանդերձ, կը մտնուի տնտեսական ու զինուորական յոգնութեան մը, որմէ վերջ շատ անմիտ բան կ'ըլլար նոյնիսկ միայն Ֆրանսայի նման ուժեղ պետութեան մը հետ չափուիլը:

Եօթերորդ,— Միեւնոյնն մինչեւ այդ կարծեցեալ օրը Ֆրանսա եւ Անգլիա ապահովաբար քնջած կ'ըլլան ուժերու այն համեմատութիւնը որ կայ այժմ երկու առանցքներուն միջեւ :

Ահա լուրջ պատճառներ, որոնք չեն հիմնաւորեր այն թերահաւատութիւնը, զոր մատնանշեցինք սկիզբը :

Եթէ Պերլին 1870ը կը յիշէ, կը յիշէ նաեւ 1918ը: Իսկ այս վերջինը զինքը կը մղէ խորհելու, որ, նոյնիսկ, ենթադրենք, իր նոր յաղթանակէն վերջ, կրնայ նոր 1914 մը գալ օր մը... : Իսկ ատիկա պիտի նշանակէր տեւապէս անկայուն պահել Գ. Ռայխը՝ եթէ ոչ՝ անգամ մը եւս քայքայել զայն ...

Հիթլէր՝ անձնապէս, եւ ինք ու իր շրջապատը՝ հաւաքաբար պիտի ուզէին, ընդհակառակն, իրենց ստեղծած «Մեծազօր Գերմանիան» դնել այնպիսի պայմաններու մէջ, որ իրենցմէն վերջ եւս տեւէր : Այլապէս, իմաստ չեն կրնար ունենալ այսօրուան արտաքին նուաճումներն ու ներքին զրկանքները: Չմոռնանք, ի վերջոյ, որ Մեծն Բրիտանիա ունի հիմնական նշանաբան մը,— «աշխարհի ամէնէն ուժեղ պետութենէն աւելի ուժեղ ըլլալ»: Ան ունի նաեւ հիմնական գործելակերպ մը,— «վաղուան վտանգը այսօրուընէ մեկուսացնել»:

Գերմանիա իր մորթին վրայ զգացած է նաեւ ա՛յս գործելակերպը:

Ու դեռ Ամերիկան կայ, որ նոյնքան լուրջ պատճառներ ունի Ֆրանսայի տկարացումով անգամ մը եւս զօրանալիք Գերմանիոյ դէմ ըլլալու :

Եւ, վերջապէս, կայ ամէնէն հիմնականը,— Գերմանիոյ նպատակին ու պահանջներուն խնդիրը: Հակառակ իր ծաւալումի քաղաքականութեան, հող չէ իր փնտռածը:

Աւստրիան ու Չեխիան խարիսխներ էին տնտեսական ու քաղաքական ծաւալումի մը համար, որ կը ձգտի ապահովել երեք ատիպողական նիւթեր,— ցորեն, քարիւղ ու հում նիւթ: Ալզաս Լորէնը չունի ոչ մէկը: Ու հետեւաբար, «Արեւմտ. ճակտին վրայ ոչ մէկ նորութիւն» կրնայ ըլլալ ...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Ահաւասիկ բնագիրը այն «յայտարարութեան», որ ստորագրուեցաւ, երեքշաբթի կէսօրէ վերջ, արտաքին նախարարութեան մէջ.—

Պ. Ժորժ Պոնէ, արտաքին նախարար ֆրանսական հանրապետութեան,

Պ. Եոակիմ Ֆոն Ռիպպընթրոփ, արտաքին նախարար գերման պետութեան,

Յանուն եւ հրամանաւ իրենց կառավարութեան՝ համաձայնութեան եկան հետեւեալ կէտերուն շուրջ, խորհրդակցելէ վերջ Փարիզի մէջ, 6 Դեկտեմբեր 1938ին.—

Յօդ. 1. Ֆրանսական եւ գերմանական կառավարութիւնները կատարելապէս կը բաժնեն այն համոզումը թէ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ, խաղաղասիրական եւ բարի դրացնութեան յարաբերութիւնները կը կազմեն մէկն այն տարրերէն, որոնք անհրաժեշտ են ամրացնելու համար Եւրոպայի կացութիւնը եւ պահպանելու համար ընդհանուր խաղաղութիւնը: Հետեւաբար, երկու կառավարութիւնները իրենց բոլոր ուժերը ի գործ պիտի դնեն՝ ապահովելու համար, այդ ուղղութեամբ, երկու երկիրներու յարաբերութեանց զարգացումը :

Յօդ. 2. Երկու կառավարութիւնները կը հաստատեն որ հողային ոչ մէկ հարց առկախ կը մնայ իրենց երկիրներուն միջեւ եւ հանդիսաւորապէս կ'ընդունին որ վերջնական է երկու երկիրներու սահմանը, այնպէս ինչպէս գծուած էներկայիս :

Յօդ. 3. Երկու կառավարութիւնները կ'որոշեն, վերապահութեամբ այլ պետութեանց հետ իրենց մասնաւոր յարաբերութեանց մասին, հաղորդակցութեան մէջ մնալ ամէն հարցի առթիւ որ կը շահագրգռէ իրենց երկիրները եւ իրարու հետ խորհրդակցիլ այն պարագային՝ երբ այդ հարցերուն ապագայ զարգացումը պիտի առաջնորդէ միջազգային դժուարութեանց:

Վասն վկայութեան, երկու կառավարութեանց ներկայացուցիչները ստորագրեցին ներկայ յայտարարութիւնը, որ կը դառնայ անմիջապէս ի զօրու :

Գրուած երկու պատճէնով, ֆրանսերէն եւ գերմաներէն:

ԺՈՐԺ ՊՈՆԷ, ԵՈԱԿԻՄ ՖՈՆ ՌԻՊՊԸՆԹՐՈՓ

Ի՞նչպէս ստորագրուեցաւ այս համաձայնութիւնը

— oo —

Գերման արտաքին նախարարը, որու կ'ընկերանային իր տիկինը, իրաւագէտ խորհրդական Կաուս, տնտեսագէտ խորհրդական Վիէհլ, թարգման Շմիտ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ այլ մասնագէտներ՝ Աշման, Հէվէլ, Պրիւքէլմայէր, Ապէց, Կոթֆրիտսըն եւ ուրիշներ, Էնվալիտի կայարանը հասան երեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին: Կայարանը խիստ հսկողութեան տակ առնուած էր : Կառամատոյցին վրայ կը սպասէին Ժորժ Պոնէ եւ իր տիկինը, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան բարձր պաշտօնէութիւնը, Փարիզի գերման դեսպանը եւ իր պաշտօնակիցները, Փարիզի գերման գաղութը :

Հիւրերը անմիջապէս առաջնորդուեցան Կրիյոն պանդոկը : Քանի մը վայրկեան ետքը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ իր շողշողուն համազգեստը հագած՝ գնաց այցելութիւն մը տալու Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին: 20 վայրկեան հազիւ անցած՝ բաժնուելով Հանրապետութեան Նախագահէն, գնաց արտաքին նախարարութեան շէնքը, ուր ժամը 1ին հացկերոյթ մը սարքուած էր ի պատիւ իրեն՝ Ժորժ Պոնէի կողմէ :

Հացկերոյթէն վերջ, երկու նախարարները պահ մը առանձնացան, համաձայնութեան բնագրին վերջին ձեւակերպութիւնները լրացնելով ժամը 3.30ին անցան Ժամացոյցի դահլիճը:

Պատմական դահլիճ մըն է այս,— աւելի քան ութսուն տարիէ ի վեր այս սրահին մէջ ստորագրուած են քաղաքական կարեւոր համաձայնութիւններ: Ղրիմի դաշնագիրը ստորագրուած է այս սրահին մէջ, այստեղ բացուած է նաեւ Խաղաղութեան Համաժողովը (1919), այստեղ կատարուած՝ Վերսայլի դաշնագրերուն վաւերացուած պատճէններուն փոխանակութիւնը (1920), Պրիան-Քէլլոկի դաշնագրին ստորագրութիւնը (1928) :

Այդ վերջին դաշնագրին ոգիով՝ ահա դարձեալ նոյն դահլիճին մէջ Ֆրանսա եւ Գերմանիա հանդիսաւորապէս յանձն կ'առնեն պատերազմի չդիմել որ եւ է վէճի առթիւ:

Ֆրանսերէն բնագիրը առաջին անգամ ստորագրեց Ժորժ Պոնէ, յետոյ՝ Ֆոն Ռիպպընթրոփ, իսկ գերմաներէն բնագիրը առաջին անգամ ստորագրեց Ֆոն Ռիպպընթրոփ, յետոյ Ժորժ Պոնէ:

Այս արարողութեան ներկայ էին մօտ 150 լրագրողներ ամէն ազգէ: Ներկայ էին նաեւ երկու արտաքին նախարարութեանց բարձր պաշտօնատարները: «Իմանիթէ»ի մէջ Կապրիէլ Փէրի կը գրէ թէ գերման արտաքին նախարարը պահանջած էր որ այս արարողութեան ներկայ չգտնուէին Ֆրանսայի նախարարներէն անոնք որ «արիական» չեն: Եւ Ժան Զէ ու Ժորժ Մանտէլ չկրցան ներկայ գտնուիլ:

Ստորագրութենէն անմիջապէս վերջ, Տալատիէ, Շօթան եւ Ժորժ Պոնէ դարձեալ առանձնացան քովնտի սրահի մը մէջ: Յետոյ Ժորժ Պոնէ եւ Ֆոն Ռիպպընթրոփ ձայնասփիւռով կարճ ճառեր խօսեցան, պարզելով այս պատմական համաձայնութեան արժէքը: Ֆոն Ռիպպընթրոփ իր ճառը արտասանեց նախ գերմաներէն, յետոյ ֆրանսերէն, իսկ Ժորժ Պոնէի ճառը գերմաներէնի թարգմանեց Շմիտ :

Երեկոյին, ժամը 8.30ին, հացկերոյթ մը եւս տրուեցաւ եւ բաժակաճառեր արտասանեցին Ժորժ Պոնէ եւ Ֆոն Ռիպպընթրոփ:

Երէկ, Չորեքշաբթի, շարունակուեցան դիւանագիտական խօսակցութիւնները երկու կառավարութեանց ներկայացուցիչներուն միջեւ: Ֆոն Ռիպպընթրոփ այցելեց նաեւ Կէօթէի տունը Փարիզի մէջ, Լուվրի թանգարանը: Երեկոյեան հացկերոյթ մը տրուեցաւ գերման դեսպանատան մէջ :

Ֆոն Ռիպպընթրոփ եւ իր պատուիրակութիւնը կը մեկնին այս առաւօտ :

Ի՞նչ մեկնութիւն կուտայ մամուլը

— oo —

Գերմանական մամուլը կը գրէ թէ այս համաձայնութիւնը կարեւորութիւն կը ստանայ անով որ ոչ միայն դիւանագիտական վաւերաթուղթ մըն է, ոչ միայն քաղաքական հորիզոններ բացող նախագիծ մըն է, այլեւ նոր ազդակ մը տնտեսական եւ մշակութային գործակցութեամբ Եւրոպան դնելու նոր ուղիներու մէջ: Սահմաններու հին պայքարը վերջ գտած է այլեւս, Մեծազօր Գերմանիան վերջնական կը համարի արեւմտեան իր սահմանները :

Իտալական մամուլը կը գրէ թէ մեծ կարեւորութիւն պէտք չէ տալ գերմանեւֆրանսական համաձայնութեան, որ չի կրնար դեր խաղալ միջազգ. քաղաքական կացութեան վրայ: Ճիորնալէ տ'Իթալիա կը գրէ թէ անդունդներ կան գերմանեւֆրանսական համաձայնութեան եւ իտալեւգերմանական զինակցութեան միջեւ,— Գերմանիա եւ Իտալիա իրարու կապուած են վարչաձեւի եւ գաղափարի հանդիսութեամբ, իրաւունքներու պաշտպանութեան եւ վտանգներու դիմագրութեան մասին նոյն վճռականութեամբ: «Կազէթթա տէլ Փոփոլօ» կը գրէ թէ Փարիզի համաձայնութիւնը չի լուծեր գաղթավայրերու հարցը, թէ իր նախկին գաղթավայրերուն վրայ Գերմանիոյ պահանջը կը մնայ նոյնը:

Լեհական մամուլը կը գնահատէ Փարիզի համաձայնութիւնը, աւելցնելով որ Փարիզի եւ Պերլինի յարաբերութեանց պրկումը կրնայ վտանգել Եւրոպայի խաղաղութիւնը, մանաւանդ որ Վարշաւայի կառավարութիւնը կապուած է թէ Պերլինի եւ թէ Փարիզի ոչ-յարձակողական դաշնագիրներով :

Ֆրանսական մամուլին մէջ, ձախակողմեան թերթերը որոշ քննադատութիւններ կ'ընեն համաձայնութեան մասին,— «Փոփիւլէր» սահմանային հարցին մասին խօսելով կ'աւելցնէ թէ ծովային սահմաններու ապահովութեան մասին խօսք չկայ յայտարարութեան մէջ :

ԱՅՍՕՐ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

— oo —

Այսօր կը բացուի ֆրանսական խորհրդարանը: Տալատիէ երեքշաբթի առաւօտ, նախարարական խորհուրդին մէջ, Հանրապետութեան նախագահին ներկայացուց հրաւէր հրովարտակը, ստորագրելու համար: Յետոյ դահլիճը զբաղեցաւ ընթացիկ հարցերով: Կառավարութիւնը պիտի պահանջէ որ երեսփոխաններուն արձակուրդ չտրուի մինչեւ որ փակուի խորհրդարանի այս արտակարգ նստաշրջանը: Կ'ըսուի թէ Տալատիէ պիտի ընդունի, որ անմիջապէս կատարուին հարցապնդումները եւ վիճաբանութիւնները կառավարութեան ընդհանուր քաղաքականութեան մասին: Ժորժ Պոնէ զեկոյց մը տուաւ միջազգային կացութեան մասին, ակնարկ մը նետելով իտալական վերջին ցոյցերուն վրայ, եւ եզրակացուց թէ բարելաւում մը կը նշմարուի Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութեանց մէջ: Փօլ Ռէնօ ստորագրել տուաւ նոր հրովարտակ մը, որ կը անօրինէ պիւտճէի նոր կրճատումներ կատարել վարչական մեքենային մէջ եւ կ'արգիլէ կառավարական նոր պաշտօններ ստեղծել :

Խորհրդարանին մէջ, կառավարութիւնը կը կարծուի թէ պիտի կոթնի աջակողմեան տարրերուն՝ ապահովելու համար մեծամասնութիւն մը, որ տկարացած էր ընկերվարականներու բռնած թշնամական դիրքով :

Իտալացի ուսանողները ցոյց կ'ընեն

— oo —

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ ուսանողները նոր ցոյցեր կազմակերպեցին Երեքշաբթի, Ֆրանսայի դէմ: Ոստիկանութիւնը իր պաշտպանութեան տակ առած էր ֆրանսական դեսպանատունը: Մօտ 900 ուսանողներ թափօր կազմած դարձան դեսպանատան շրջակայ փողոցներուն մէջ, չկարենալով ճեղքել պաշտպանու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՃԱՆՉՆԱՆՔ ԵՒ ՃԱՆՉՑՈՒԻՆՔ

Հայ ժողովուրդի եւ հայ արժէքներու մասին է խօսքը։

Համոզուած ենք, ոչ թէ սնափառութեամբ, այլ իրական եւ անհերքելի փաստերով, թէ հայը ընդունակ, ստեղծագործ եւ արժէքաւոր ժողովուրդներէն մէկն է։ Թերութիւններ ունի անշուշտ, ինչպէս որ եւ է այլ ժողովուրդ, մեծ կամ փոքր։ Բայց, օտարներու իսկ վկայութեամբ, իր առաւելութիւնները աւելի ծանր կը կշռեն։

Հայոց պատմութիւնը սովորական պատմութիւն մը չէ, իր քաղաքական ու ռազմական դրուագներով, ամէնէն շահեկան եւ ամէնէն ուշագրաւ պատմութիւններէն մէկն է։ Իսկ իր մշակոյթովը, այսինքն՝ իր գրականութեամբը, արուեստներովը, հոգեկան ու իմացական բոլոր արժէքներովը, ինչպէս նաեւ ընկերային կարգ ու սարքովը, հայը առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէ, ամէնէն քաղաքակիրթ ժողովուրդներու շարքին։ Ասիոյ մէջ բնակած ու զարգացած, բայց ստեղծագործած է եւրոպական ժողովուրդի մը բոլոր յատկանիշներովը։

Այսպէս է հայը՝ ոչ միայն մեր կարծիքով, այլ այսպէս է օտարներու վկայութեամբը։

Բայց. կը բաւէ՞ այս համոզումը, երբ կը պայքարինք մեր գոյութեան համար եւ կը ջանանք մեր ցեղին արժանավայել տեղ մը ունենալ արեւուն տակ։

Աշխարհի հզօրագոյն ազգերն իսկ հազար միջոցներու կը դիմեն՝ իրենց ազդեցութիւնը աւելցնելու, իրենց դիրքը ամրացնելու եւ գոյութիւնը յաւերժացնելու համար։ Այս միջոցներէն մէկը՝ օտար ժողովուրդներու հետ շփումն է. փոխադարձ ծանօթութիւնը, արժէքներու, ուժերու եւ ստեղծագործութեանց ճանաչումը։ Ճանչնալ օտարները, ճանչցուիլ օտարներէն.— ա՛յս է գործնական ճամբան ոչ միայն գոյութեան պայքարին այլ եւ առհասարակ զարգացման ու հզօրացման համար։ Ճանչնալ ուրիշները եւ ճանչցուիլ անոնցմէ, ամէն մարզի վրայ, բայց մանաւանդ մշակութային մարզէն ներս, որ կը խտացնէ տրուած ժողովուրդի մը ցեղային բոլոր շնորհները եւ արժէքները։

Արդ, ի՛նչ կ՚ընենք մենք այս տեսակէտէն. մանաւանդ մե՛նք, որ շատ աւելի պէտք ունինք ճանչնալու ուրիշները եւ ճանչցուելու անոնցմէ։

Թողունք մշակոյթի լայն մարզը, կը բաւէ գրականութիւնը։ Ի՞նչ թարգմանած ենք օտար, մեծ ժողովուրդներու մտաւորական շարժումէն եւ ի՛նչ տուած ենք մեր մտքի արդիւնքէն՝ օտարներուն։

Անշուշտ, ունեցած ենք թարգմանական գործեր։ Բայց քանի՞ն անոնցմէ զուտ գրական կամ գեղարուեստական մտահոգութիւններով հայ գրականութեան ու ժողովուրդին ընծայուած են, օտար միտքը ճանչնալու եւ հայ միտքը հարստացնելու համար։ Ակնարկ մը՝ Իզմիրի թարգմանութիւններէն սկսած մինչեւ մեր օրերու գործերը, ցոյց պիտի տար որ ձեռնարկողներէն քիչերը միայն ազգային մտահոգութիւններ ունեցած են։ Շատերը, առեւտրական ու շահակցական նպատակներով գործի ձեռնարկած են եւ ողողած հրապարակը երկրորդական, յաճախ «զգայացունց» գործերով, խաթարելով ճաշակը հայ ընթերցողներուն եւ դարձնելով զանոնք անհաղորդ բուն իսկ արուեստի գործերուն։ Հաւաքական, կազմակերպուած ոչ մէկ աշխատանք, ազգային ու գրական մտահոգութիւններով. ոչ մէկ նշանակելի զոհողութիւն, նիւթապէս կորսնցնելու, բայց գրականապէս շահելու որոշումով։ Ու արդիւնքը այն՝ այսօր, որ հայ թարգմանական գրականութիւնը, իբրեւ ամբողջութիւն, բացի անհատական ու պատահական քանի մը գործերէ, կը ներկայանայ մեզ անփոյթ, աղքատ եւ յաճախ ողորմելի արժէքով։ Վնասակար հայ միտքին, հայ նկարագրին ու գրականութեան ծաղկումին։ Ու սխալ՝ օտար միտքը իր բուն արժէքին ու գեղեցկութեան մէջ ճանչնալու տեսակէտէն։

Թարգմանական գրականութեան մէկ էջն է սակայն այս. մէկ երեսը։ Միւսը՝ նոյնքան կարեւոր՝ հայ գրականութեան ծանօթացումն է օտարներուն։ Չունինք, կամ հազիւ թէ ունինք ձեռնարկներ, որոնք հայ միտքը, իր լաւագոյն արտայայտութեանց մէջ, ճանչցնէին օտարներուն։ Այս մարզին վրայ, բացի պատահական ու մասնակի թարգմանութիւններէ, լիակատար ձեռնարկը Զօպանեանի Վարդենիք Հայաստանին է, որ անշուշտ մեծ նպաստ մըն է, բայց որ անբաւական է հայ միտքն ու գրականութիւնը ներկայացնելու ինչպէս որ պէտք է։ Ամբողջական ու լիակատար ձեռնարկ մը՝ պէտք պիտի ունենար շատերու եւ յաճախ հաւաքական աշխատանքի։ Հայ բանաստեղծութիւն մը, մանաւանդ ժողովրդականը, դժուար է անհատական ճաշակով մը եւ ծանօթութեամբ մը տալ։ Ձեռնհաս կոչեցեալներու աշխատակցութիւնը միայն կրնայ ի յայտ բերել հայ քերթողութեան գեղեցկութիւնը, որ եղած թարգմանութիւններու մէջ շատ անգամ թարշամած է ու զուրկ փայլէ։ Կը հաւատանք թէ այս տեսակէտէն աւելի կատարեալ գործ մըն է Վալերի Բրիւսովի կազմած հատորը՝ (ռուսերէն) Հայաստանի բանաստեղծութիւնը, որուն աշխատակցած են Տէրեան, Մակինցեան եւ ուրիշներ։ Ուրախալի է որ վերջերս Աթէնքի մէջ ալ փոքրիկ հատոր մը լոյս տեսած է յունարէն «Արմենիքի Մուսա» խորագրով, թարգմանութեամբ հելլէն բանաստեղծ Քուլիս Ալեփիսի։ Գործեր՝ այս ամէնը, որոնք անշուշտ մասնակի այլ գնահատելի նպաստներ են հայ մտքի եւ ստեղծագործութեանց գեղեցկութիւնը հասցնելու համար օտարներուն եւ ճանչցնելու հայը։

Այս սահմանէն դուրս կը մնան անշուշտ այն «թարգմանութիւն»ները, որոնք զանազան հայ «բանաստեղծներ ու վիպագիր»ներ իրենք իսկ կը սարքեն իրենց գործերէն, առնուազն հինգ - վեց լեզուներով, սպաներէնէն մինչեւ չինարէն, եւ որոնք հայ գրականութիւնը կը նսեմացնեն աւելի քան կը ծանօթացնեն։

Մեր խօսքը այն թարգմանութիւններու մասին է, որոնք հայը կը ներկայացնեն եւ պէտք է ներկայացնեն իր ցեղային պատառներովն ու բեհեզներովը, եւ ոչ թէ ցնցոտիներովը։ Հայ գրականութեան մէջ գնահատուած, հայ ցեղէն շունչ ու գեղեցկութիւն տուող գործերու թարգմանութիւնը պէտք է տանք, ու պէտք է տանք հաւաքական աշխատանքով, լաւագոյն ընտրութեամբ ու քանի մը լեզուներով։

Օտարները պէտք է ճանչնան հայը՝ իր ստեղծագործութեան աւիւնին, իր հոգեկան գանձերուն եւ մտաւորական արժէքներուն մէջ։ Պէտք է զգան թէ հայը, այն ջարդուող, թափառական ժողովուրդը չէ, ողորմութեան կարօտ. հայը, իսկակա՛նը, այն է՝ որ Քուչակներ տուած է, Դուրեան, Մեծարենց, Վարուժան ու Տէրեան ծնած է. Զօհրապներու եւ Զարդարեաններու, կամ Բակունցներու եւ Չարենցներու ծնունդ տուած է։

Օտարները պէտք է զգան, որ եթէ չունինք բանակներ, բայց ունինք ոյժ ու կորով, ստեղծագործական թափ ու աւիւն եւ արժանի ենք, աւելի՛ն, իրաւունք ունինք հաւասարէ հաւասար խօսելու մշակոյթով մեծ ազգերու հետ. յաճախ, աւելի ձայն ունենալու քան անոնք՝ որ զէնք ունին, բայց զուրկ են ցեղային զրահէ։

Պէտք է ընենք այս բոլորը, ինչպէս շատ այլ աշխատանքներ, եթէ ըմբռնենք մեր ճակատագրի տագնապը եւ մտածենք մեր գոյութեան ու մեր հոգեկան հարստութեանց մասին։

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի

ՎԵՆԵՏԻԿ

Վենետիկի անզուգական գեղեցկութիւնը, ջուրերով փողոցները եւ կոնտոլներու պատմութիւնը նկարագրելու համար բանաստեղծի գրիչ պէտք է։ Շուէտացիք կը հարցնէին ինծի թէ ինչպէ՞ս կը գտնէի Սթոքհոլմը, հիւսիսի Վենետիկը։ Սթոքհոլմ շրջապատուած է հազարաւոր կղզեակներով, գեղեցիկ վիլլաներով։ Երկու քաղաքներն ալ ունին ինքնատիպ գեղեցկութիւն, տարբեր բոլորովին իրարմէ։ Դժուար է ճշդել մէկուն կամ միւսին աւելի հրապուրիչ ըլլալը։ Նկարագրելու լաւագոյն միջոց մը գտած էի, իբրեւ պատասխան, հետեւեալ բացատրութիւնը։ «Վենետիկ եզակի է, իսկ Սթոքհոլմ անզուգական». կերպով մը բառախաղ, եւ կը նշմարէի գոհունակութեան ժպիտ մը Շուէտացի ծանօթներու դէմքին վրայ։

Բազմաթիւ գրողներ ընդունած են թէ «Սթոքհոլմ հիւսիսային Վենետիկն է», սա ինքնին կը նշանակէ Վենետիկի անզուգականութիւնը։ Բազմաթիւ բանաստեղծներ երգած են Վենետիկի լուսնկայ ջուրերու վրայ։

Ամէն անգամ որ Վենետիկ գտնուած եմ եւ առիթը ունեցած դիտելու այդ խօսուն, պատմական շէնքերը, կառուցուած դարեր առաջ, բնական վերյիշումով՝ Շէյքսփիրի գլուխ-գործոց «Օթելլօ»ն կամ «Վենետիկի վաճառականը» կը պարզուէին աչքիս առջեւ, ու երեւակայութեանս մէջ կարծես կը տեսնէի մեծատաղանդ բանաստեղծին հերոսները, Վենետիկի նեղ ու ամայի փողոցները։ Ահա Լորենցօն եւ Ճեսիքան, Շայլօքն ու Բօրթիան։ Վրիժառու Օթելլօն եւ դժբախտ Տէզտէմօնան։

Տխուր երեւոյթ ունի Վենետիկ, մանաւանդ ձմեռը։ Կեանք մը միօրինակ ու խաղաղ։ Չկայ ինքնաշարժի ձայն, երթեւեկի արդիական ժխոր։

Ամէն կողմ կը տիրէ հանդարտութիւն, փակ պատուհաններ եւ փակ դռներ։

Պատմական ամէն քաղաք ունի իր հրապարակը։ Խօսուն են անոր եկեղեցիները, պալատներն ու դատարանները։ Ամէն մէկ հասարակ քար ունի իր պատմութիւնը։ Որքան ոճիրներ գործադրուած են արդեօք այդ խաղաղ ջուրերու վրայ, որքան գայթակղութիւններ տեղի ունեցած պալատներէն ներս, ազնուական դասակարգին մէջ։

Վենետիկ ծովային մեծ ուժ կը ներկայացնէր մինչեւ ԺԴրդ դարը, աւելի ճիշդ մինչեւ 1453ին Կոստանդնուպոլսոյ գրաւումը Թուրքերու կողմէ եւ Հրոյ Գլուխի գտնուիլը միջոց եղաւ Հնդկաստանի հսկայ առեւտուրը Միջերկրականէն խլելու, 1797ին Վենետիկի հանրապետութիւնը վերջ գտաւ երբ Նաբոլէոն քաղաքը յանձնեց Աւստրիացիներուն, 1866ին Աւստրիոյ պարտութենէ ետք Վենետիկ մաս կազմեց մայր երկրին, Իտալիոյ, Ճենովան ալ իր անկախութիւնը կորսնցուց 1797ին։

Պատմականօրէն, հետաքրքրական քաղաք մըն է Վենետիկ իր բազմաթիւ կոթական եկեղեցիներով, բիւզանդական եւ վերածնունդի շրջանի ճարտարարուեստով կառուցուած։ Տօժերու պալատը, Ս. Մարկոսի հրապարակը, կատարեալ ճարտարապետական գլուխ գործոց են։ Ս. Մարկոսի հոյակապ մայր եկեղեցին գեղարուեստի նրբագոյն ոճով կառուցուած իսկական թանգարան մըն է։ Բազմահազար արձանագրութիւններու կարգին կը նշմարուին դարեր առաջ փորագրուած հայերէն անուններ եւ թուականներ։

Տասը դարեր շարունակ, միլիոնաւոր այցելուներ հիացած են Ս. Մարկոս մայր եկեղեցւոյն ներքին եւ արտաքին գեղեցկութեան՝ պճնուած խճանկարներով։

Հապա աղաւնինե՞րը, հրապարակին անբաժան հիւրերը, միջազգային զբօսաշրջիկներու գութն ու հետաքրքրութիւնը շարժող։

Լոնտոնի բնակիչներն ալ ունին նոյն վայելքը Trafalgar հրապարակը։ Երկու հրապարակներու վրայ ալ, մօտակայ սրճարան մը նստած կը դիտէի մարդոց առատաձեռնութիւնը, երբ կը կերակրէին անպաշտպան թռչունները ցորենի հատիկներով։ Երջանիկ աղաւնիներ Ս. Մարկոս հրապարակի։

Խորհեցայ պահ մը թէ այս աղաւնիները իսկապէս աւելի երջանիկ էին քան շատ մը մարդկային արարածներ, որոնց հանդէպ մարդկային գութը անշարժ եւ անզգայ դարձած է։ Երջանիկ էին քան այն Հայերը, որոնք ծնած էին «Թուրքիա» կոչուող դժոխքի երկիրը։ Բնականօրէն կը վերյիշէի անցեալի տխուր պատկերը իմ ցեղակիցներուս։

Եթէ Եւրոպայի գթասիրտ ժողովոց առատաձեռնութիւնը, երբ կը կերակրեն (արդեօք լոկ զուարճութեա՞ն համար է, ինչպէս կ՚ընեն փոքր տղաքներ կերակրելով) անմեղ աղաւնիները, միթէ աւելի լաւ չէն ըներ, եթէ նոյնքան (եթէ ոչ աւելի) գթան ու սիրեն մարդկային բոլոր ցեղերու զաւակները, մայրերն ու մանուկները, եւ ընդմիշտ դատապարտեն պատերազմի գաղափարը։ Խորհիլ թէ այս խումբ մը միջազգային հետաքրքիր այցելուներ, քանի մը ամիս վերջ կրնան իրար սպաննել, պարզապէս քաղաքական անհամաձայնութեան իբրեւ արդիւնք։ Վերջին աստիճան յիմար դարու մը մէջ է որ կ՚ապրինք։ Որքան ինկած է մարդկային հաւասարակշռութիւնը։

Դառնանք նորէն մեր նիւթին, մտածումներ եւ խորհուրդներ անկարող են փոխել մարդկային սին սովորութիւնները։

Հայերուս համար գիտութեան եւ դաստիարակութեան փարոս մըն է Վենետիկի զոյգ հաստատութիւնները, Մխիթարեան վանքը Ս. Ղազար կղզին եւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը։ Ամէն ազգասէր հայ այցելու, Վենետիկ, պարտի ամէն բանէ առաջ այցելել պատմական եւ հայ ազգին պատիւ այդ հաստատութիւնները։ Որքան քննադատելի պիտի ըլլայ եթէ հայ ճամբորդ մը թողու Վենետիկը, առանց տեսնելու Մխիթարեան հայրերը եւ ուսանողները, գիտնալով հանդերձ թէ օտարազգի բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, մտաւորական կամ խոնարհ դասակարգէն, հետաքրքրուած ու անկեղծօրէն գնահատած են անոնց զոհաբերող գործունէութիւնը, հայ ազգին մատուցանելով բազմակողմանի ծառայութիւններ, գրական, հրատարակչական եւ դաստիարակչական մարզին մէջ։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔԻՒՉԻՒՔԵԱՆ
Աղէքսանդրիա

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Այս տարի եւս Վալանսի մէջ տօնուեցաւ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օր»ը մեծ խանդավառութեամբ։

Վերջին պահուն՝ հակառակ սրահը մերժուած ըլլալուն, եւ ստիպողաբար «Մեր Օր»ը շաբթու մէջ ընել հարկադրուելնուս, տօնակատարութիւնը անցաւ խիստ յաջող եւ Դաշնակցութեան վայել կարգապահութեամբ։

Ուրբաթ՝ 25 նոյեմբեր, երեկոյեան, թաղապետական շքեղ հանդիսասրահը կը ծփար ընկերներու, համակրողներու եւ համակիրներու խուռն բազմութեամբ։

Բեմը զարդարուած էր ֆրանսական դրօշակով ու Հայոց եռագոյնով, որոնց մէջտեղ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը եւ ողբացեալ ընկեր Քրիստափոր Միքայէլեանի մեծադիր լուսանկարը։

«Զոմ»ի «Արաքս» երգչախումբը «Մշակ բանուոր»ով բացաւ հանդէսը, ղեկավարութեամբ Պ. Յակոբ Զօրթեանի, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։

Օրուան նախագահ ընկեր Ե. Գասեան զրուցեց Դաշնակցութեան 48-ամեայ գործունէութիւնը եւ գտաւ, որ ան հայութեան ընտրանին ունի իր մէջ, եւ դեռ երկար ատեն պիտի մնայ Հայոց քաղաքական կեանքը ղեկավարողի դերին մէջ, իբրեւ հզօրագոյն կուսակցութիւն, իր երկաթեայ կարգապահութեամբ եւ զոհաբերութեան բարձր ոգիով։

Երգեցին Տիկին Վեհանուշ Մարգարեան, Օր. Եղիսաբեթ Եղիկեան, յաջող արտասանութիւններ ըրին ընկեր Մ. Դաւիթեան, Ի. Եղիկեան, Վ. Գասեան, փոքրիկ Ալիս Գալուստեան եւ նուագեց ջութակի վրայ Օր. Գոհարիկ Մարտիրոսեան։

Նախագահը բեմ հրաւիրեց «շատ քարկոծուած, բայց Դաշնակցութեան ամէնէն պտղատու ծառերէն» ընկեր Ս. Վրացեանը, որ աւելի քան մէկ ժամ տեւող ճառով մը պարզեց աշխարհի ներկայ քաղաքական կացութիւնը, ազգերու փոխ-յարաբերութիւնները եւ անոնց հետապնդած նպատակները, բացատրեց օրուան հզօրներուն ախորժակները արեւելքի նկատմամբ եւ հաւանական գտաւ, որ պատերազմ չպատահի։ Կռիւը անխուսափելի նկատեց արեւելքի մէջ, եւ մեր ժողովուրդի ճակատագիրը կապուած տեսաւ այդ կռիւներուն հետ։

«Ան կրնայ եւ ազատագրուիլ այսօրուան իշխանաւորներէն, եւ կամ զոհ երթալ այդ թոհ ու բոհին։

Հարազատ մայր մը շատ խնամք կ՚ընծայէ իր հիւանդ զաւկին, մեր հայրենիքը այսօր հիւանդ է ու Դաշնակցութիւնը հարազատ մօր այդ խնամքն է որ կ՚ընծայէ Հայաստանին եւ հայութեան (ծափեր)։ Յետոյ ընկերը ուժեղ կոչով հրաւիրեց ներկաները մոռնալ սին ու աւելորդ վէճերը, դաստիարակիչ օրինակներ յիշեց ուրիշ ազգերու կեանքէն եւ անհրաժեշտ դատաւ միացեալ ճակատի կազմութիւնը։ Ան պարտք դրաւ ներկաներուն վրայ, որ նախ տեղական խնդիրներուն մէջ՝ դպրոցական, կրօնական, մշակութային եւ հայրենակցական, ներդաշնակութիւն եւ գործակցութիւն ստեղծեն՝ կարենալ նուազագոյն կորուստով եւ առաւելագոյն շահով դիմագրաւելու սպառնացող վտանգին։

«Եթէ մեր ժողովուրդը իր ձեռքով կը ստորագրէ իր մահավճիռը, թող շարունակէ մնալ իրարմէ հեռու, պառակտուած եւ անգլուխ։ Իսկ եթէ չուզեր — եւ վճռապէս կը հաւատամ ատոր — պէտք է միանան բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները, երիտասարդական եւ մշակոյթի կազմակերպութիւնները։ Այսպէսով միայն կարելի է նպաստաւոր լուծում տալ մեր քաղաքական դատին»։

Ջերմ ծափերով վերջացուց ընկերը իր այնքան գեղեցիկ բանախօսութիւնը։ «Արաքս» երգչախումբի «Բամ փորոտան»ով՝ քառաձայն, փակուեցաւ տօնակատարութիւնը, ու ներկաները բաժնուեցան Դաշնակցութեան խօսքը իրենց ականջին։

Հանդէսէն վերջ ունեցանք ընկերական հանդիպում, ուր եղած հարցումներուն լայն կերպով պատասխանեց ընկեր Վրացեան։

Յաջորդ օրը՝ շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին կրկին ունեցանք ընկերական ժողով մեր «Սիամանթօ» սրահին մէջ, ու ընկերը զեկուցեց մեր կուսակցութեան ընդհ. քաղաքականութեան եւ կատարած աշխատանքներու մասին, միեւնոյն ժամանակ պատասխանելով եղած հարցումներուն։

*** Երեկոյեան տեղի ունեցաւ ի պատիւ ընկեր Վրացեանի, կոմիտէի կազմակերպած խնճոյքը։ Սրահը լեցուն էր ընկերներով եւ բարեկամներով։ Կոմիտէին կողմէ խնճոյքը բացաւ ընկեր Քիրէճեան, եւ թամատա ընտրուեցաւ ընկեր Վրացեան։

Խնճոյքը անցաւ խիստ կարգապահ եւ յաջող, որու ընթացքին շնորհալիօրէն երգեցին Տիկիններ Վ. Մարգարեան, Մ. Զօրեան, Լ. Քիրէճեան, Օր.ներ Եղիկեան եւ Տէր Սարգիսեան։

Մէջընդմէջ, ազգային եւ յեղափոխական երգերը կը թնդացնէին սրահը։

Մեր ծանօթ բարեկամուհին՝ Տիկին Օռէթ Միքայէլեանի խնդրանքին վրայ՝ ընկեր Վրացեան, արիական եւ սեմական ցեղերու պատմականը ըրաւ, Հայերը նկատելով հարազատ արիական ցեղ, անոր լեզուին, մշակոյթին եւ պատմութեան մէջ տեսնելով այդ ցեղին բոլոր գիծերը։

Ծախքերու մասնակցութեան համար տեղի ունեցաւ նուիրատուութիւն եւ

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ՉԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Պատասխանը պարկեշտ էր եւ սակայն չէր կրնար Մընթիին ինձ վստահած դիրքը թողուլ երթալ։ Յետոյ խորհեցայ որ պատեհութիւնը պիտի ունենայի սրարշաւ անցնիլ հիւանդանոցին քովէն, որ Չէյթունի կողմէ՝ կամուրջէն երկու հարիւր եարտ հեռի կը գտնուէր, եւ վստահ ըլլալ թէ Կըլորիան հանգիստ ու ապահո՞վ էր։

— Մակս Ժախըր տեսա՞ր բնաւ, հարցուցի։

— Ո՛չ, պատասխանեց Բէճփութ, եւ աղջկան անունը առնելուն պէս հայհոյանք մը մըլմլաց։

— Այն ատեն օգնէ որ ասկէց վար իջնեմ։ Ե՛ս պիտի երթամ։

Ինքնիրեն բաներ մը ըսաւ։ Կարծեմ խորհեցաւ որ այդ կնոջ հետ սիրաբանելու համար կ՚երթայի. բայց այդ վայրկեանին ուրիշներու կարծիքի մասին մտածելու ժամանակ չունէի։ Հինգ վայրկեան յետոյ պատուական ձիի մը վրայ նստած՝ դէպի Չէյթուն առաջնորդող արահետին ամենազառիվեր մասը կ՚երթայի յամրաբար, եւ ինծի հայհոյելով որ քիչ վերջ ողորկ ճամբուն վրայ պիտի ստիպուէի ձիս քառասմբակ վազցնել, հոգ չէ թէ ոտքիս պճեղին ցաւը զիս տանջէր կամ ոչ։ Ճիշդն ըսելով ոսկորիս կոտրած ըլլալէն կը կասկածէի, որովհետեւ մարմնեցուցիչ ցաւը երթալով կըսաստկանար, որուն հետեւանքով ձիուս վրայ չէի կրնար հանդարտ նստիլ ու անոր իւրաքանչիւր քայլափոխին ցաւս աւելի կը շատնար։

Եւ սակայն ձիս սրարշաւ քշելով կամուրջը հասայ. հոն տեսայ մէկը որ վազելով իմ կողմը կուգար եւ անհասկնալի շարժումներ կ՚ընէր. անշուշտ կարեւոր լուր մը ունէր հաղորդելիք։ Գագիկին քովէն կուգար ան։ Գագիկ այդ լուրերը ղրկած էր ըսելու համար թէ իր տրամադրութեան տակ գտնուող բոլոր զինուորները շատ զօրաւոր թրքական զօրագունդի մը դէմ ճակատած են. թէ Թուրքերը գիշերանց սողոսկելով մինչեւ իրենց գլխաւոր նպատակակէտը, արշալոյսէն քիչ վերջ սուինի յարձակումով մը յաջողած էին ներս մտնել։

«Հրամայեցէք կիներուն՝ կամուրջին գլուխը պատրաստ կենալ». ասոնք էին իր վերջին բառերը, զոր մարդը ամբողջութեամբ գոց էր ըրած։ Երկտող մըն ալ կար ափսոսով գրուած Ուիլլին կողմէ, որ կ՚ըսէր. — «Այս գործողութեան վերջաւորութիւնը շատ լուրջ կը թուի ինծի։ Մեր զինուորներուն թիւը շատ քիչ է, բայց ուրախ զուարթ կը կռուին։ Աստուծոյ սիրոյն ըսէք Կլորիային որ ինքզինքին հոգ տանի»։

Այդ ուղղութենէն հրացանաձգութեան ձայնը չէի լսեր, որովհետեւ Պէյրութ Տաղի հսկայ պատուարը զայն կը փակէր։

— Կռիւին վայրը ասկէց ո՞րքան հեռու կը գտնուի, հարցուցի։

— Ո՛հ, դեռ շատ հեռի է։

Նշանացի հասկցուցի մարդուն որ Գագիկին մօտ վերադառնայ եւ ձիս քշելով կամուրջէն անցայ։ Հիւանդանոցին առջեւ Կըլորիան տեսայ որ ձեռքը կը շարժէր ինծի եւ մտածելով որ առայժմ ապահով դրութեան մէջ կը գտնուի, Ուիլլին ղրկած լուրը ուրիշ առիթի մը յետաձգելով, ձիս խթանեցի դէպի հովիտը՝ Մընթիին մօտ։ Զինքը գտայ իր հաւաքած պահեստիներուն քով, որ դիտակը ձեռքին՝ անցքին ձախ պատին եզրը կը դիտէր։

— Տեղս Րուսթէմ Խանը թողուցի, սկսայ ես, խորհելով որ առանց արտօնութեան դիրքէս բացակայելուս համար պիտի բարկանայ։ Ես...

— Ուրախ եմ որ եկար, ըսաւ ան, առանց գլուխը դարձնելու։

Լուրս հաղորդեցի իրեն։ Ան թշնամիին յառաջխաղացումը դիտելով մէկտեղ զիս մտիկ կ՚ընէր։

— Այս առտու ուզեցի ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել մատնութեան մը մասին, ըսի նեղուած։ Փիթըր Միլըր ո՞ւր է, տեսա՞ք տեղ մը։ Ո՞ւր է Մակս Ժախըր. ան ալ տեսա՞ք։ Այդ Թուրքերը գիտեն որ եկած տեղերնին ծուղակ մը կայ եւ այնքան վստահօրէն կը շարժին, որ կը հաստատէ թէ՝ իրենց հրամանատարութիւնը մասնաւոր տեղեկութիւն ունի այդ մասին։ Անոնց նայէ։ Հակառակ անոր որ անցքին ուղղութեամբ շարուած մեր արձակաղէնները կը տեսնեն, դարձեալ կը յառաջանան։ Մեր կողմէ անակնկալէ մը կը կասկածին... բայց նայէ՛, նայէ՛։

Թուրքերը կարգ կարգի ետեւէ կը յառաջանային, թէեւ Ֆրէտ այլեւս փամփուշտները խնայել չէր տար ու մեր լաւ պահուըտած մարդոց կրակէ կարկուտը մահ ու աւեր կը սփռէր անոնց վրայ։

Մընթի վախէ աւելի շփոթած երեւոյթ մը ստացաւ։ Իրեն հաղորդեցի Գագիկին ղրկած լուրը եւ յանձնեցի Ուիլլին երկտողը, բայց վրան անգամ չնայեցաւ անոր։

— Ա՛հ, ըսաւ յանկարծ։ Հի՛մա կը հասկնամ։ Այո, մատնութիւն է։ Այս առտուան սխալ մտածումներուս համար ներողութիւն կը խնդրեմ։

— Ներուած է. բայց վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ։

— Նայէ, ըսաւ ան, կտրուկ կերպով։

Երկու յանկարծական դէպքեր տեղի կ՚ունենային։ Թրքական առաջին յառաջացող գումարտակէն ողջ մնացած զինուորները կեցան վայրէջքին բերանը եւ գերագոյն ճիգով մը, սկսան իրենց համար ծածկոց խրամ փորել, պատահաբար տեղեակ ըլլալով մեզ մօտ թնդանօթի չգոյութեան։ Չէյթունցիները հրաշալի կրակ կը տեղացնէին. բայց ատիկա երկար չէր կըրնար տեւել, եթէ Թուրքերը յաջողէին խրամը աւելի խորացնել, ուրկէց պիտի կարենային դիւրութեամբ անցնիլ։

Երկրորդ դէպքը այն էր որ Մընթիին չինել տուած դղեակին դէպի լեռան կողմը երկարող արահետին ծառերը ուրականէ զարնուածի նման գետին կը տապալէին։ Զօրագունդէ մը աւելի մարդ գտնուած ըլլալու էր այդտեղ, որ կը ջանար կացիններով զինուած, լեռան կողի մեր գաղտնի անցքը գըտնել։

Ասկէց երկու բան կը հասկցուէր.— որ մէկը Մահմուտին լուր տուած էր մեր ծրագրի մասին, որ էր՝ բարձունքէն իր վրայ յարձակելով զինքը յանկարծակիի բերել։ Իր ծրագիրն էր պարզապէս մեր հեծելազօրքը կոտրել եւ անոր ետեւէն խոշոր ուժով մը յառաջ քալել եւ մեզ ծուղակը ձգել։ Իր գերագոյն թիւը նկատի առնելով ինծի համար խաղը այլեւս վերջացած էր, ի վնաս մեզի։

(Շար.)

ՀԱՄԵՐ

Բաղդատութիւն մը

Ինչքան ալ ծանր ըլլայ կեանքը արդի մարդու համար քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ ամենուրեք, այսուհանդերձ մէկ իրողութիւն անուրանալի է,— այն որ՝ ժողովրդավար երկիրներու մէջ ապրող մարդը կը վայելէ քաղաքացիական ազատութիւններու կարգ մը առաւելութիւնները :

Ան ազատօրէն կը կարդայ ու կ'արտայայտէ իր միտքը, որովհետեւ խօսքը ազատ է այս երկիրներու մէջ: Կը քննադատէ ու իր ձայնը լսելի կը դարձնէ, եթէ դժգոհ է, կը փոխէ կառավարութիւն կամ իշխանաւոր՝ իր քուէով: Ոչինչ հնարաւոր է իրմէ գաղտնի պահել:

Պատկերը ճիշդ հակառակն է կարգ մը երկիրներու մէջ, ուր օրէնքը կամ քաղաքացիական ազատութիւն ըսուածը իշխանաւորներու ձեռքն են, ոչ թէ ժողովուրդին : Այդպիսի երկիրներու մէջ՝ ազատ մարդու խօսքը չէ որ կը լսուի, այլ իշխանաւորի հրամանը, մամուլը ազատ մտածողութեան արտայայտիչը չէ, այլ պետական մտքի: Կարգ լուրերը տալու, աշխարհի ո եւ է մասին մէջ ո եւ է անցուդարձ տեղեկագրելու անդամ ազատութիւն ու արտօնութիւն չկայ: Գրաքննիչն է իշխողը կացութեան :

Այսպէս է միահեծան երկիրներու մէջ, ուր ժողովրդական ազատ կարգեր գոյութիւն չունին կամ գոյութիւն ունենալէ դադրած են :

Սոֆիայի մէջ ծանր դէպքեր են պատահած: Հեռաձայն, հեռախօս, մամուլի հաղորդագրութիւն կապանքի տակ կ'առնուին, որպէսզի շշուկը դուրս չելլէ : Դուրսի կեանքի արձագանգը այն չափով կը հասնի գերման, իտալացի եւ այլ ժողովուրդներու, որքան որ թոյլ կուտայ պետական գրաքննիչը: Եղած են դէպքեր — եւ յատկանշականն է այս — երբ կարեւոր քաղաքական ճառ մը, արտաքին աշխարհի մէջ կարեւոր դէպք մը, պետական կարեւոր ծանուցագիր մը թոյլ տրուած չէ որ արձանագրուին մամուլի մէջ, եւ ժողովուրդը լրիւ տեղեակ եղած չէ իրադարձութեանց :

Ժողովրդավար երկիրներու մէջ միակողմանի լրատուութիւն չկայ եւ չի կրնար ըլլալ: Ամէն ինչ կ'արձանագրուի: Ոչինչ գաղտնի կը մնայ ժողովուրդէն:

Այս պատճառով ալ ըսուած է, որ մամուլը չորրորդ իշխանութիւն է :

Միահեծան երկիրներու մէջ մամուլը միայն միակողմանի իրողութիւններ կ'արձանագրէ այն չափով, որչափով որ կը թոյլատրէ իշխանութեան քմայքը կամ կամքը: Այս պատճառով ալ՝ մամուլը միակողմանի է այնտեղ:

Ան չորրորդ իշխանութիւն չէ, այլ օրուան իշխանութեան ձեռքին ստորակի դերը կատարող գործիք մը:

Դժուար է կեանքը արդի ժամանակներու մէջ մարդ անհատին համար: Բայց առաւել եւս դժուար է ազատ մարդու համար ապրիլ ոչ-ժողովրդավար կարգերու տակ:

Ազատութեան մէջ ապրիլը տաժանելի է: Բայց ոչ-ազատ կարգերու տակ ապրիլը բանտարկուելու պէս բան մըն է:

Վկայ՝ Խորհրդային դժոխքը :

ԱՍԱՏՈՒՐ

Հայկական դատը եւ Աթաթիւրք

ԻՆՉԵ՞Ր ԸՍԱԾ Է ԳԵՐՄԱՆ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ԵՐԲ ԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏԱԾ Է ԹՐՔԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐԸ

Հրատարակելով Աթաթիւրքի յիշատակները, «Սոն Փօսթա» (21 Նոյ.) կը պատմէ հայկական հարցին վերաբերեալ դրուագ մը:

Ընդհանուր պատերազմին, Վիլհէլմ կայսր Գերմանիա կը հրաւիրէ Սուլթան Րէշատը. բայց վեհապետը հիւանդ ըլլալուն համար չի կրնար մեկնիլ եւ փոխարէնը կը ղրկէ գահաժառանգ Վահտէտտինը՝ թիկնապահութեամբ Նաճի Փաշայի: Միւս կողմէ, սպարապետ Էնվէր Փաշա կը կանչէ Մուսթաֆա Քէմալը եւ կը հարցնէ թէ կ'ուզէ՞ ընկերանալ գահաժառանգին : Քէմալ կ'ընդունի եւ Գերմանիա կ'երթայ...:

Յուշերուն այս մասը այնպէս մը գրուած է, որ Թուրքերուն հաւատացնէ թէ Մ. Քէմալ աշխարհի առաջին ռազմագէտն է եւ դեռ այդ միջոցին հասկցած էր թէ Գերմանիա ձախողանքի դատապարտուած է: Այսպէս, դանազան հարցումներով նեղը կը դնէ Հինտէնպուրկը, Լուտէնտորֆը եւ ուրիշ զինուորականներ:

Բայց թողունք որ Քէմալ զովէ իր զինուորական «հանճար»ը եւ Թուրքը հաւատայ: Յուշերուն մէջ կայ կէտ մը որ կը վերաբերի հայկական ողբերգութեան: Իր շրջապտոյտի ընթացքին, Թուրք պատուիրակութիւնը կ'երթայ նաեւ Ալզաս եւ կը հիւրասիրուի գերման կուսակալին կողմէ:

Գիշեր մը— կ'ըսէ Մ. Քէմալ— հրաւիրուեցանք կուսակալին տունը: Վահտէտտին եւ կուսակալը սեղանի մը առջեւ նստած, կարծես կը խօսակցէին: Ես ալ կը պատէի՝ ներկաները քննելով: Յանկարծ Վահտէտտին իրենց սեղանը կանչեց զիս: Գացի: Կուսակալը հարցում մը ուղղեր է, Վահտէտտին կարգ մը պատասխաններ տուեր է, բայց պէտք տեսեր է որ ես ալ հաստատեմ իր խօսքերը: Ես ըսեր է.

— Հոս կը գտնուի հրամանատար մը, որ գտնուած է ճակատներու վրայ եւ կը ճանչնայ երկիրը: Եթէ կ'ուզէք, զայն ալ լսեցէք:

Գահաժառանգին հարցուցի թէ ինչի՞ շուրջ կը դառնայ խնդիրը:— Հայերուն, ըսաւ:

Գերման կուսակալը ըսած է թէ Հայերը շատ ազնիւ մարդիկ են, թէ Թուրքերը եղերական յարձակումներ գործած են Հայերու վրայ, եւ թէ Հայերը այդ վերաբերումը արդարացնող բան մը ըրած չեն:

Երբ իմացայ որ գերման բարձրաստիճան կուսակալ մը կատարեալ լըրջութեամբ խօսած է Թուրքիոյ ապագայ Թագաւորին հետ, զարմացած մնացի: Նաճի փաշա ըսաւ յանուն գահաժառանգին.

— Այս հրամանատարը լաւ գիտէ ձեր շօշափած խնդիրը: Ձեզ լուսաբանող բացատրութիւններ պիտի տայ:

Կուսակալին ըսի. «Ձեր զարմացուց խօսակցութեան նիւթը, զոր կրցած են գտնել Թուրքիոյ գահաժառանգը եւ Գերմանիոյ նշանաւոր մէկ նահանգին կուսակալը, որ անկասկած արժէքաւոր անձ մըն է: Նախ սա հասկնալ կ'ուզեմ ձեզմէ: Թուրքիա ձեր զինակիցն է եւ այս զինակցութեան սիրոյն փճացուց իր նիւթական եւ բարոյական ամբողջ գոյութիւնը: Արդ, ուրկէ՞ ուր ձեր միտքն եկաւ խօսիլ ընդդէմ անոր եւ ի նպաստ Հայերուն, որոնք կը պնդեն թէ պատմութեան չեմ գիտեր ո՞ր դարուն գոյութիւն ունեցած են եւ այս գոյութիւնը վերակենդանացնելու համար կ'աշխատին խաբել աշխարհը»:

Ինքզինքս չկրցայ զսպել հեգնանքով խօսելէ այս կուսակալին հետ, որ շատ թերի տեղեկութիւններ ունէր, եւ մեր բոլոր զոհողութեանց փոխարէն՝ դեռ կը կարծէր թէ Թուրքիոյ հողին վրայ կրնայ գտնուիլ հայկական իրաւունք մը: Խօսակիցս անմիջապէս յայտնեց թէ իր բոլոր ըսածները վերջ ի վերջոյ ի լրոյ բաներ են եւ թէ ինքը հեռու է տէր կանգնելէ այդ դատին: Այս ձեւով փորձեց հանդարտեցնել զիս: Խօսակցութիւնը վերջացնելու համար, ըսի իրեն.

— Տէ՛ր կուսակալ, մենք ճակատներու վրայ պտտող պատուիրակութիւն մըն ենք. հոս եկած ենք ոչ թէ հայկական խնդրին մասին խօսելու, այլ հասկնալու իրական կացութիւնը մեր զինակից եւ յենարան Գերմանիոյ բանակին: Հասկցանք ատիկա եւ բաւականաչափ ուժով մը կը վերադառնանք մեր երկիրը:

---

10 վայրկեանի մէջ գոյացաւ 355 ֆրանքի գումար մը: Ընկեր Ս. Վրացեան, կարճ, այլ գեղեցիկ ճառով մը փակեց խնճոյքը՝ թելադրելով հաշտ ապրիլ եւ սատարել ազգապահպանման գործին :

Շ. ՍԵՒԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆ ՕԳՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՍԱՆՃԱՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

«Ազդակ» կը գրէ.—

Խորհրդակցական ժողով մը գումարուեցաւ Ազգ. առաջնորդարանի մէջ, նախագահութեամբ Կաթող. ընդհ. փոխանորդ Սարաճեան Սրբազանի եւ ատենապետութեամբ Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքարանի ընդհ. փոխանորդ Արհի Քէթիճեան արքեպիսկոպոսի :

Ներկայ էին Հայ Բողոքական համայնքէն երկու պատուելիներ, Քաղ. Ժողովի եւ Գաւառականի դիւանները, ինչպէս նաեւ Բարեգործականի եւ մամուլի ներկայացուցիչները :

Սարաճեան եւ Կարոյեան Սրբազանները պարզեցին Սանճաքի հայութեան վիճակը, տեղեկութիւններ տալով գաղթականներու թշուառ դրութեան, ինչպէս նաեւ մնացողներու դժուար կացութեան մասին : Իր կարգին, Քէթիճեան արքեպիսկոպոս լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց, շեշտելով որ իրենք մօտէն կը հետաքրքրուին կացութեամբ եւ պատրաստ են ամէն աջակցութիւն ընելու, մեղմելու համար մեր հայրենակիցներու թշուառութիւնը :

Ներկաներէն ուրիշներ ալ խօսք առին եւ միաձայնութեամբ շեշտեցին թէ աղէտը այնպիսի համեմատութիւններ առած է որ անհրաժեշտ կը դարձնէ համազգային ճիգ մը, եթէ չենք ուզեր որ հազարաւոր ազգակիցներ փճանան խոր թշուառութեան մէջ:

Այս առթիւ կարդացուեցաւ նաեւ Բարեգործականի կեդրոնին նամակը, որ պատասխանն է Կաթողիկոսարանի կողմէ անոր եղած օգնութեան դիմումին :

Բարեգործականը կը խորհի թէ Սանճաքի հայութեան օգնութեան գործը շատ բազմածախս է եւ հետեւաբար վեր իր ուժերէն: Եւ սակայն, պատրաստ է բերելու կարելի օժանդակութիւնը, ինչպէս նաեւ մասնակցելու կատարուելիք հանգանակութեան:

Ի վերջոյ որոշուեցաւ կազմել համազգային մարմին մը՝ մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու եւ աշխարհական մարմիններու. ազգային կուսակցութեանց, ինչպէս նաեւ Հայ երեսփոխաններու : Համազգային մարմինը քանի մը օրէն պիտի կազմուի եւ անմիջապէս գործի պիտի անցնի, դիմելով ոչ միայն Հայ ժողովուրդի բոլոր զանգուածին, այլեւ օտար բարենպատակ մարմիններու :

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԴԱՏԸ ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ 53 ՀՈԳԻ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԱԾ

Թեհրանէն կը հաղորդեն թէ տեղւոյն դատարանը սկսած է դատել 53 հոգի, որոնք կը մեղադրուին թէ համայնավարական քարոզութիւն ըրած եւ երկրին անկախութեան դէմ դաւած են :

Իր ամբաստանագրին մէջ, ընդհանուր դատախազը կըսէ թէ այդ խմբակը կը գործէր Ռուսիոյ ընդհանուր կեդրոնի հրահանգներով եւ Նասրօլլահ Ասլանիի (կեղծանուն՝ Քամրան) միջոցաւ: Այս ղեկավարը ներկայիս Ռուսիա կը գտնուի :

Միւս կողմէ, անդամներէն ոմանք Ռուսիա կը ղրկուէին հրահանգ բերելու: Խմբակը բջիջներ կը կազմէր, գործադուլներ կը սարքէր եւ գործակալներ կը ղրկէր կարեւոր կեդրոնները: Ունէր նաեւ Աշխարհ անունով երեւութապէս փիլիսոփայական, բայց իրապէս բոլշեւիկեան օրկան մը:

Հրահանգը թէեւ կը ստանային Գ. Միջազգայինի Մոսկուայի կեդրոնէն, բայց դրամը կընդունէին Փարիզէն, կասկած չարթնցնելու համար: Դրամը կուգար Տոքթ. Բոհրամիի անունով եւ կը բաժնուէր կազմակերպութեանց :

Գլխաւոր ամբաստանեալն է Տոքթ. Էրանի, 34 տարեկան, ճարտարարուեստական Ֆաքիւլթէի փրոֆէսօր :

Մեղադրեալներէն մէկն ալ կը կոչուի Օրբէլեան (կեղծ անունով՝ Արաբալի) :

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱԶԳ»Ը ԱՅՍՊԷՍ ՉԵՆ ՎԱՐԵՐ

Այս խորագրին տակ «Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (Նոյ. 20).

— «Սանճաքի տագնապը շատ դէշ փորձաքար մը եղաւ, մեր ազգային խեղճութիւնը մատնելու տեսակէտով:

Արդարեւ, ամիսներէ ի վեր իրարու կը յաջորդեն դէպքեր, մէկը միւսէն ցնցող, իսկ մենք «անտեղեակ»ը չենք», ինչպէս կ'ըսեն :

Այս ինչը երեսփոխա՞ն կը նշանակուի. Թող նշանակուի: Մարդ պարտականութիւն չի համարիր աշխատիլ որ գոնէ վկայեալ պարագներ չերթան Անտիոքի խորհրդարանը: Որովհետեւ, մարդ գլուխ չի յոգնեցներ կշռելու անպատեհութիւնները: Միակ անձը որ ի պաշտօնէ պիտի հետաքրքրուէր, գիտէ միայն գլուխ շարժել ամէն բանի, որպէս հաւանութեան նշան :

Անգարա պատուիրակութի՞ւն պիտի երթայ: Ոեւէ մարմին խելք չըներ աշխատելու որ գոնէ մէ՛կ Հայ երթայ, եւ այդ մէկն ալ գտնուի ըրած թողածը,—փոխանակ Պոլսոյ մէջ փակելու վճարեալ գործակալներու պոչին եւ պաշտական Պատրիարքարանի մէջ աչքը գոցելու եւ օրհնեալ բերանը բանալու, ի խնդիր անլուր ցափռուքներու :

Յոյն երեսփոխան մըն ալ գնաց եւ այցելեց Յունաց Պատրիարքարանը, բայց երբեք չգտնուեցաւ Իսաններու եւ Գարապաճաքեաններու թեթեւութեան մէջ, բնաւ թոյլ չտուաւ իրեն կօշիկէն վեր ելլելու ու թիզ մը լեզու ցուցադրելու:

Դարձեալ երբ նոյն Իսան, հեգելով Հալէբի կողմէ գրի առնուած եւ ձեռքը տրուած ճառը, կը յայտարարէր թէ Հայը եւ Թուրքը ցեղային նոյն ծագումն ունին, ոչ ոք պէտք տեսաւ հակադրեցութիւն մը փորձելու: Շատ շատ՝ խնդացինք: Ոմանք ալ թերեւս գնահատեցին, այն միամիտ յոյսով որ երեսփոխանական այդ «գոց»ին արտասանութիւնը կրնայ բարիք մը բերել, գոնէ կակուղցնել խնամի Թուրքին սիրտը...:

Չհետաքրքրուեցան նոյնիսկ անոնք, որոնց պաշտօնն է հետաքրքրուիլ:

Խաղ արքեպիսկ. ըրաւ ինչ որ կըրնար ընել.— «ամէն» ըսել ամէն բանի եւ դուրսիններուն հաւատացնել թէ իմաստութեան վերջին խօսքը խտացած է իր այս ընթացքին մէջ...:

Կաթողիկոսարանը, որ ամէն յարմարութիւն ունի խորհելու եւ վարելու, ընթացիկ նամակագրութենէն անդին շանցուց իր գործունէութիւնը: Աւելի առաջ՝ երբ պէտք չկար, եպիսկոպոսական ժողով մը գումարեց: Իսկ ճիշդ այն միջոցին երբ աւելի քան անհրաժեշտ էր, չգումարեց:

Շարունակե՞նք դնել, ըսե՞նք թէ ազգային մարմիններն ալ գլուխ չվերցուցին դիւանական գործերէ, հետաքրքրուելու համար թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ շուրջ բոլորը, ի՞նչ խմորումներ տեղի կ'ունենան օտար շրջանակներու մէջ, եւ մանաւանդ ի՞նչ մեքենայութիւններ կը լարուին ձեռքի տակէ, աւելորդ է ըսել թէ միշտ հայութեան դէմ:

Ժողովրդական առողջ բնազդը կը գտնէ ճամբան, չխանգարենք զայն:— Ահա վճիռը զոր արձակեցին ոչ միայն հոս, այլ եւ հեռաւոր Ամերիկայի մէջ, իբրեւ «ազգային քաղաքականութիւն»:

Մէջտեղն է արդիւնքը՝ թմրութեան համազօր այս դիրքին: Դժբախտ զանգուածը, զոր թողուցինք երեսի վրայ, այո, գտաւ իր ճամբան, բայց ճամբան յանգեցաւ արտագաղթի, թշուառութեան:

Գալով անոնց, որոնց գլխաւորաբար կ'երթար «ժողովուրդ» ակնարկութիւնը, գիտենք թէ ի՞նչ ճամբայ բռնեցին եւ մանաւանդ ո՞ւր հասցուցին հայութեան վարկը:

Անգարա ոչ մէկ «կանխավճար» ըրաւ, եւ չէր կրնար ընել: Անոր նպատակն էր անգամ մըն ալ ստորնացնել հայ անունը՝ խամաճիկներու բեմադրութիւն մը սարքելով: Միւս կողմէ նոր հարուած մը տալ՝ սուրիական միտքը պղտորելով:

Եւ պէտք է խոստովանիլ թէ երկուքին մէջ ալ յաջողեցաւ: Չտեսա՞ք.— այն Պատրիարքարանին մէջ ուր ժամանակին բարենորոգումներու ծրագիրը կը մշակուէր, հայ մարդիկ յայտարարեցին թէ «մենք գործիք չենք ըլլար օտարներուն», եւ աւելի մանաւորելով խօսքը՝ յանձին Րօժէ Կարոյի հարուածեցին բուն իսկ Ֆրանսան, պետութիւնը որուն հովանիին տակ կ'ապրինք այսօր:

Ի՞նչ փոյթ թէ խօսողն է խամաճիկ մը, որ հայերէն այբն անգամ չի ճանչնար: Երբ «երեսփոխան»ի պիտակ ունի եւ Պատրիարքարանի կամարներուն տակ կը բարբառէ— հոգ չէ թէ տաճկերէն— ամէն ինչ կը ծածկուի եւ մէջտեղը կը մնայ հայութեան անունով ուրացում մը :

Չկարդացի՞ք, դարձեալ, «Քրոնիկ»ի յարատեւ հրատարակութիւնները, որոնք շատ բան կ'ըսեն հասկցողին:

Արդ, այս հրատարակութիւնները — ինչպէս նաեւ անխուսափելի գալիքները— բնական արդիւնքն են հինգ վեց ամիսէ ի վեր ցուցադրուած անհոգութեան: Եթէ մեր մարմինները արթուն գտնուէին եւ օրը օրին չէզոքացնէին Գարապաճաքեաններու ստորոտումները, չէր ստեղծուեր ներկայ աննըպաստ մթնոլորտը: Ընդհակառակն, երբ մենք փորձեցինք հարուածել այդ մարդը, որուն ամբողջ հաւատոյ հանգանակը իր քսակն է, ասդիէն անդիէն պաշտպաններ բուսան: Մամուլին մէջ անգամ:

Բայց «չէզոքացում» բացատրութիւնը թող խոշոր չթուի: Կը բաւէր պարզապէս հետեւիլ արաբական մամուլին եւ լուսաբանել զայն, հասկցնել թէ՝ նախ Գարապաճաքեանները չեն ներկայացներ հայ ժողովուրդը, երկրորդ՝ Սանճաքի բոլոր տարրերը ունին այդ ազգէն բարեկամներ: Օրինակ՝ Էլ Լիվա տաճկցաւ, փոխելով ոչ միայն անունը («Էլ Հալըճ»), այլ եւ լեզուն : Իսկ հայրենասէր Զէքի Արսուզի եղբայրը՝ Նէսիպ Արսուզի, Հալէբի ժողովին մէջ հրապարակաւ պոռաց թէ Սիւեդիոյ Թուրքը եղբայր են («Ենի Կիւն», 9 Նոյեմբեր 1938):

Պէտք եղած տեղերը հաղորդուելով ժամանակին, այս լուսաբանութիւնները կրնային հարթել շատ մը թիւրիմացութիւններ եւ գլխաւորաբար ի դերեւ հանել թրքական խաղը որ կը ձգտէր խանգարել արաբ եւ հայ իրական եղբայրակցութիւնը:

Ոչ՛, այսպէս չեն վարեր «ազգ»ը, այնքան անհոգ չեն գտնուիր, երբ անդին Թրքական քարոզութիւնը գլուխն առած կը քալէ սանձարձակ...»:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Նոյեմբեր 11ին լրացաւ մեծ պատերազմի Զինադադարի քսանամեակը : Արժէ (ռուսական թերթից օգտուելով) համառօտ կերպով ուրուագծել ռազմական այն գործողութիւնները, որոնք յանգեցան մէկ կողմից Երրեակ Զինակցութեան ծանօթ պարտութեան եւ միւս կողմից՝ Դաշնակիցների յաղթութեան :

1918 թ. գարնանը գերմանական հրամանատարութիւնը յանգել է այն եզրակացութեան, որ ռուսական ռազմաճակատի քայքայման բերումով, հասել է յարմար առիթը, այնպիսի վճռական հարուած հասցնելու Դաշնակիցներին, որ Համաձայնականների պարտութիւնը վերջնական լինի: Այս հարուածը անհրաժեշտ էր հասցնել նախքան ամերիկեան զօրքերի համախմբումը: Եւ այս առթիւ Քայզեր նախագահութեամբ գերմանական գերագոյն հրամանատարութիւնը, 1918 թ. փետրուար 13ին, Սպա քաղաքում արտակարգ ժողով է ունենում, լսելու համար գերագոյն սպայակոյտի պետ. Զօր. Լիւդենդորֆի զեկոյցը՝ ծրագըրուած արշաւանքի մասին: Ըստ Լիւդենդորֆի տուած բացատրութեան, ծրագրուած արշաւանքը մի այնպիսի դըժուարալոյծ խնդիր է, որ երկրագնդի վրայ ոչ մի բանակի ցարդ չի յաջողուել առաջադրել եւ յաջող կերպով լուծել: Այս ուղղութեամբ ֆրանսական եւ անգլիական հրամանատարների թափած աշխատանքը ապարդիւն անցան: Որքան էլ դժուարալոյծ է այս խնդիրը, բայց եւ այնպէս կարելի է լուծել, եթէ յարգուեն հետեւեալ պայմանները: Եթէ բոլոր ուժերը եւ միջոցները տրամադրուեն գերագոյն հրամանատարութեանը: Եթէ գերագոյն հրամանատարութիւնը ձերբազատուի ամէն տեսակի կապանքներից: Եթէ վճռական ժամին կարելի լինի հասցնել բոլոր կռուող ուժերը: Եւ վերջապէս, եթէ մենք բոլորս կարողանանք խանդավառուել յաղթութեան ոգով :

Չենք թաքցնում որ այս ռազմական գործողութիւնը չի նմանելու իտալական եւ գալիցիական գրոհներին: Ճակատամարտը պէտք է լինի չափազանց ծանր, երկարատեւ եւ շատ եռանդ ու զոհեր պահանջող: Մէկ կէտի վրայ սկսուած գրոհը պէտք է շարունակուի մէկ ուրիշ կէտի վրայ եւ թերեւս մէկ երրորդ կէտի վրայ, սակայն այս ճակատամարտը վերջանալու է մեր յաղթութեամբ ...

Գերմանական ռազմական գերագոյն խորհուրդը առանց առարկութեան ընդունեց առաջադրուած արշաւանքի յատակագիծը, սահմանելով մէկ ամիս ժամանակամիջոց նախապատրաստական աշխատանքների համար: Այսպիսի մի ահռելի արշաւանքի որոշում տալու պատճառը Գերմանիայի զարհուրելի կացութիւնն էր եւ սպառնացող դաժան յեղափոխութիւնը: Հարկաւոր էր մի ելք գտնել :

Գերմանիայի տնտեսական դրութիւնը իսկապէս որ շատ ծանր էր: Գիւղատնտեսութիւնը գրեթէ քայքայուած: Հացահատիկների բերքը՝ 1913 թ. համեմատութեամբ կէսի իջած, ինչ որ ժողովրդին հասցրել էր կիսաքաղց վիճակի: Զափազանց կաղում էր ճարտարարուեստը: Առեւտուրը մահամերձ վիճակի մէջ էր: Արտահանութիւնը չորս անգամ պակսել էր: Ոսկու պահեստը դատարկուել: Դրամի արժէքը սարսափելի անկում կրել :

Այս բոլորը միասին առած, ինչպէս նաեւ սննդի ու դեղօրայքի պակասութեան պատճառով, հիւանդութիւնների ու մահացութեան լայն տարածումը չէր կարող չազդել նաեւ զօրքի վրայ :

Պատերազմի պատճառով, 1918 թ. գարնանը զօրքը այնքան էր յոգնած ու տանջուած եւ ստեղծուած կացութիւնը այնքան էր անտանելի, որ արշաւանքի մասին տարածուած շշուկները, կարելի է ասել որ խանդավառութիւն պատճառեցին բոլորին: Հրամանատարութիւնը նախազգացել էր նոր արշաւանքի գաղափարի խանդավառող պարագան: Բոլորին թւում էր նաեւ գերմանական երկու բանակների —արեւելեան եւ արեւմտեան— միացման փաստը: Փլած ռուսական ռազմաճակատից կառախումբերը իրարյետեւից արեւմտեան (ֆրանսական) ռազմաճակատն են տեղափոխում նորանոր զօրամասեր: Բոլորին այն յոյսն են ներշնչում, որ հակառակորդի բանակը այս անգամ անկարող է դիմանալ եւ որ այս գրոհը կը լինի վերջինը եւ բախտորոշը, ապա՝ ընդհանուր խաղաղութիւն :

Այդ օրերին արեւմտեան ռազմաճակատը 800 քիլոմեթր երկարութեամբ հրաշալիօրէն ամրացրուած մէկ ընդհանուր ռազմագիծ էր ներկայացնում, որ ծովից երկարում էր մինչեւ զուիցերական սահմանը: Մէկ կողմից դասաւորուած էին դաշնակից զօրքերը այսպէս՝ — պելճիքական՝ 80.000 զինուոր, անգլիական՝ 900.000 եւ ֆրանսական մէկ միլիոն, գումար երկու միլիոն :

Միւս կողմից էլ գերմանական բանակը գրեթէ նոյն քանակութեամբ : Գրեթէ հաւասար էին նաեւ իրենց ունեցած թնդանօթներով՝ 15.000 եւ 16 հազար իւրաքանչիւր կողմը: Ինչպէս նաեւ սաւառնակներով,— Դաշնակիցները ունէին 3800, իսկ Գերմանացիները 3500 սաւառնակ: Միայն Դաշնակիցները գերակշռում էին իրենց ունեցած հրասայլերի քանակով,— 200ի դէմ 900:

Գերմանական հրամանատարութիւնը որոշել էր նախաձեռնութիւնը ըստանձնել եւ գրոհ տալ Դաշնակիցների բանակին վրայ :

Զօր. Լիւդենդորֆի կարծիքով, գըրոհ տալու ամենայարմար վայրը Արրաս-Լենսի միջեւ եղած տարածութիւնն էր: Մարտ 21ի լուսաբացին Գերմանացիները խաբուսիկ միջոցներով ահագին զօրք կենդրոնացնելով որոշուած վայրում, միաժամանակ եօթը հազար թնդանօթներից փոթորկալից կրակ են տեղում Դաշնակիցների դիրքերի վրայ, որ տեւում է եօթը ժամ անընդհատ, ամէն ինչ կործանելով եւ ոչ մէկ կենդանի էակ չթողնելով: Գերմանական երեք զօրաբանակներն են սկսում ճակատամարտը, որ տեւում է 14 օր, երկուստեք պատճառելով ահռելի կորուստներ: Այս ճակատամարտին միմիայն անգլիական բանակը զոհ է տալիս 8800 սպայ եւ 164.800 զինուոր: Գերմանացիները ռազմաճակատը ճեղքելով 60 քիլոմեթր խորութեամբ առաջանալուց եւ չորս օրուան դադարից յետոյ, նոր գրոհի են դիմում, միեւնոյն կատաղութեամբ, որ տեւում է 20 օր, եւ որ իրենից ներկայացնում է աւելի զարհուրելի ջարդի տեսարան :

Գերմանացիները թէեւ կորցնում են 150.000 մարդ, բայց եւ այնպէս նորանոր թարմ ուժեր են կռուի դաշտ հանում եւ սկսուած «գոմէշի հարուածները» շարունակում աւելի մեծ եռանդով :

ԲԵՆՕ

(Շար.)

(1)

Թեան չլթան, որ կազմուած էր ոստիկաններէ, զինուորներէ եւ գաղտնի ոստիկաններէ։ Ուսանողները թշնամական խօսքեր կ'արտասանէին հանդէպ Ֆրանսայի։ Իսկ երբ դեսպանատան առջեւէն կ'անցնէին, համակրական ցոյցեր կը կատարէին։

Միլանոյէն եւս կը հեռագրեն թէ ուսանողական խումբ մը փաշական ակումբ երթալով ցոյցեր ըրած եւ աղաղակած է. «Կեցցե՛ն Թունուզը, Քորսիքան եւ Ճիպութին»։

Ուրիշ հեռագիր մը Թորինոյէն կը հաղորդէ թէ ուսանողները, շրջելով քաղաքին կեդրոնական փողոցներուն մէջ, հայրենասիրական երգեր կանչած են ու պոռացած. «Թունուզը եւ Քորսիքան կ'ուզենք»։

Լիբանանի հպատակութեան խնդիրը

Պէյրութի հայ մուխթարը՝ Պ. Ս. Սահակեան հետեւեալ կարեւոր պարագաները կը յանձնէ Լիբանանի հայութեան ուշադրութեան.—

Ներքին նախարարութիւնը, ինքնութեան թուղթերու վերաբերեալ խնդիրները վերջնապէս լրացնելու նպատակաւ նոր շրջաբերականով մը կ'ազդարարէ որ եթէ կը գտնուին այնպիսիներ, որոնք տակաւին իրենց ամուսնութիւններն ու նորածինները ու հին նուփուսները կառավարութեան տոմարներուն մէջ արձանագրել տուած չեն, թող փութան մինչեւ 31 դեկտեմբեր 1938 իրենց արձանագրութիւնները լրացնելու։

Սոյն պայմանաժամէն կրնան օգտուիլ նաեւ այն Հայերը (ոչ հպատակ) որոնք 1924 Օգոստոս 30էն առաջ Լիբանան գտնուած են եւ այժմ Լիբանանի հպատակ ըլլալ կը փափաքին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՈՆ ՌԻՊՊԸՆԹՐՈՓ, 1911ին, երբ դեռ 17 տարեկան էր, կ'ուսանէր Կրընոպլի մէջ, դրացնութեամբ Տալատիէի, որ այդ միջոցին, 27 տարեկան, ուսուցիչ էր աշխարհագրութեան։

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԵՐԻ առեւանգումին առթիւ, այս միջոցին Փարիզի մէջ կը դատուի իբրեւ մեղսակից Տիկին Սքոպլին, որու ամուսինը անհետացաւ զօրավարին առեւանգումէն վերջ։ Դատարանին մէջ պահ մը պատասխանատուութեան բաժին մը նետուեցաւ նախկին նախարար Մարքս Տորմուայի վրայ։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ օդանաւերու բազմաթիւ արկածներ պատահած ըլլալով, վերջերս, Մոսկուայի շուրջը, «Կրասնայա Զվեզտա» կը գրէ թէ ձեռբակալուած են Մոսկուայի օդային տորմիղէն սպայակոյտի երկու բարձրաստիճան սպաներ եւ օդային տորմիղին հրամանատարը։

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը գրեն «Տէյլի Մէյլ» թէ Հրեաներու մասին հրատարակուած հրովարտակներու տրամադրութեամբ՝ Հրեաները չեն կրնար կառք ունենալ, հետեւաբար չեն կրնար թաղել իրենց մեռելները։ Այսպէս մօտ հարիւր մեռելներ, թաղման կառք չգտնուելով, կը մնան տուներու մէջ։

ՊԵԼԺ դահլիճը վստահութեան քուէ ստացաւ 49ի դէմ 110։ Այս քուէարկութեան մէջ, սակայն, կառավարութեան կողմը բռնած են 18 ընկերվարականներ, 5 հոգի ձեռնպահ մնացած են, 9 հոգի բացակայ էին։ Այս կացութեան մէջ Սփաաք պիտի՞ ուզէ մնալ կառավարութեան գլուխը թէ դիրք պիտի ճշդէ՝ նկատի առնելով իր կուսակցութեան կարգապահութիւնը։

ԳԵՐՄԱՆ բանակը, ըստ նոր կազմակերպութեան, պիտի ունենայ 950,000 զինուոր, առանց հաշուելու մարաջախտ Կէօրինկի օդանաւային բանակը։ Ուրեմն նախապատերազմեան բանակէն 200 հազար զինուոր աւելի։ Նաւային շինութիւնները եւս յառաջ կը տարուին մեծ թափով։ Կառավարութիւնը մտադիր է շինել 35 հազար թոնօ տարողութեամբ նոր զրահաւոր մը։

«ՓԱՐԻ» անդրատլանտեան ֆրանսական մեծ շոգենաւին նաւազները գործադուլ հռչակած ըլլալով՝ կառավարութիւնը Շէրպուրկէն նաւազ բերաւ եւ զինուոր – նաւազներով «Փարի» ճամբայ ելաւ դէպի Նիւ-Եորք։

ՓՕԼ ՆԻԶԱՆ, խորահմուտ երիտասարդ գրագէտ մը, համայնավար, որ քաղաքական խմբագիրն է «Սը Սուարի», գրական մրցանակի արժանացաւ իր «Դաւադրութիւն» վէպով։ Փօլ Նիզան ծանօթ է նաեւ իր փիլիսոփայական ուսումնասիրութիւններով։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր վարժարանին

11 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Րուէ տ'Օրլէանի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ԹԷՈԴԷՈՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աշակերտութիւնը կ'երգէ, կ'արտասանէ ու կը ներկայացնէ ԿԱՅԱԿԵՐԳԹԻԹԻՒՆ։ Կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։ Մուտք 3 ֆր.։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ բջնել Պանթէօ կայարանը, Սոյի գծով։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն սկսեալ սրահ **Salle des Ingenieurs Civils**

19 Rue Blanche, Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի եւ նախագահութեամբ Փ. Ֆուրնիէի (նախագահ ֆրանս. ռազմիկներու լիկին)։

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրվար Անտրէա (Այնթապի ազատարարը), Փօլ տիւ Վէու (Միջերկրականեան կոմիտէէն եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»)։ Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտասերգչախումբը։ Հայկ. գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ թառի եւ սրինգի։

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր։

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները։

Մուտք 8 ֆրանք

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ (9 դեկտ.) ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սքճարանին վերնայարկը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Գաւառ

ՊԱՆԵԽՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորիւն» Ակումբին մէջ։

Կը խօսի՝ ընկեր ԱՄԱՏՈՒՆԻ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն Ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին։ Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Թուրաոս» խումբի ընկերները (Ավինիոն) 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ։ Կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը 12 դեկտեմբեր երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Հաճրիկեան» սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի Ներկայացուցիչը։

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը 10 դեկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովին շարունակութիւնը։

ՎԻԷՆԻ «Անի» Շրջ. կոմիտէի ընդհ. ընկ. ժողովը 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին դպրոցի սրահին մէջ։

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» Ենթակոմիտէի Ընկ. Ընդհ. Ժողովը 11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «Վռամեան» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ

«Դոյլ վաճառ» խումբի բոլոր ընկերները 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

«Ռաֆֆի» խումբի բոլոր ընկերները 9 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանը։

«Մուսա Լեռ» խումբի բոլոր ընկերները 9 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 16 Quai Victor Augagneur, Քաֆէ դիւ բէ սրճարանը։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ

2 Ռիւ տը լա Տէֆանս

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Հ. ԿՆԵՍԶԵԱՆ, Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի Մասնաճիւղին երգչախումբը, Տիկ. Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ (երգ.) եւայլն։ Մուտք՝ 2 ֆր.։

ՕՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ

10 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօր վերջ ժամը 3ին Բիժօնէի սրահին մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ընկերավարական դասախօսութիւն

Անիէռ-Պուաքոլոմպի «Արամ» Ենթակոմիտէին կողմէ

9 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis Ave d'Argenteuil

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Հ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Հայ դատը եւ մեր առաջադրութիւնները»։

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱԿԱՆ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սալ տէ Ֆէթի մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՀԱՅՐ Կ. ՏԷՐՄՈՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Կը մասնակցի Փորթ տը Լիոնի 35 հոգինոց ֆրանսական նուագախումբը։

Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետ Պ. ՀԻՒՍԷԼ, տեղւոյն Նախկին Ռազմիկներու Միութեան նախագահը եւ բազմաթիւ հիւրեր։

Մուտք՝ 2 ֆրանք։

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

8 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

«Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը Լ'Էքլիփս, Մարսէյլ

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ մասին կը խօսի Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՂԱՑԵԱՆ։

Ներկաներուն իրաւունք կը տրուի արտայայտուելու դասախօսութենէն վերջ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 9 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 9 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3907

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊՏՈՒՏԱԿԸ ԿԸ ՍԵՂՄՈՒԻ

— oo —

Ըմէթի ընտրութեամբ, կը գրէինք մեր 16 նոյեմբերի խմբագրականով, Թուրքիոյ մէջ կը ստեղծուի բոլորովին նոր կացութիւն մը :

Նոր նախագահը շատ շուտ հաստատեց մեր այս ենթադրութիւնը: Աթոռը հազիւ գրաւած՝ փոխեց դահլիճին կազմը: Ու դեռ ամիսը չլրացած, մինչ Աթաթիւրքի մարմինը հող դրուած իսկ չէ, Ըմէթ սկսաւ սեղմել պտուտակները :

Երէկ հրատարակած էինք լուր մը, որուն համաձայն ներքին նախարարութեան հրամանին տակ առնուած է Մուհիտտին Իւսթինտաղ, Պոլսոյ կուսակալը, ու անոր տեղ նոյն պաշտօնին անցած է Գըրտարը: Պաշտօնէն հեռացուած է նաեւ Պոլսոյ ոստիկանական ընդհ. տնօրէնը, Սալիհ Գըլըճ: Թուրքերէն «Թան», որ ամիսներ առաջ դադրեցաւ՝ Աթաթիւրքի հիւանդութեան լուրը տուած ըլլալուն համար եւ որ կը վերահրատարակուի այժմ, այս լուրերու կարգին կը հաղորդէ նաեւ թէ «Ըմէթ Ինէօնիւ երբ Գասթէմունիէն Էնկիւրի վերադառնայ, ապահովաբար սկսի լայն գործողութիւն մը դիւանագիտական ներկայացուցիչներու փոփոխութեան տեսակէտով: Ասոր պիտի յաջորդէ կուսակալներու փոփոխութիւն մը գլխաւոր նահանգներու մէջ, համաձայն Հալք կուսակցութեան յառաջիկայ արտակարգ համագումարին որոշմանց»:

Այսպէս, ուրեմն, Ըմէթ սկսած է լայն մաքրագործումի մը՝ վարչական ու քաղաքական մարզերուն մէջ: Մուհիտտին Իւսթինտաղ բաւական մեղք ունի կոնակը: Զանազան առիթներով ամբաստանուեցաւ: Նոյնիսկ թերթ մը մերկացումներ ըրաւ իր մասին: Դատ ու դատաստան, բայց ի վերջոյ անպարտ նկատուեցաւ, Աթաթիւրքի միջամտութեամբ: Ըմէթ իր այս հարուածով երկու «թռչուն» կը սպաննէ,— Պոլսոյ կոնակէն կը նետէ զայն, ու հաշիւ մը կը մաքրէ Պէմալի հետ, «ներքին նախարարութեան հրամանին տակ առնելով» Իւսթինտաղը :

Ուշագրաւ է նաեւ դեսպաններու փոփոխման խնդիրը: Ֆէթհի Օքեար, Աթաթիւրքի հովանաւորեալը, որուն անունը ամէն ներքին տագնապի առիթով կը յեղյեղուի, եւ զոր Աթաթիւրք տարիներ առաջ փորձեց հակադրել Ըմէթի, «արդէն իսկ Պոլիս վերադարձած է»: Ծանօթ է որ Ֆէթհի, կուսակցութիւն հիմնելու իր ձախող փորձէն ի վեր, Անգլիոյ մէջ կը ներկայացնէր Թուրքիան : Աթաթիւրք քանի ողջ էր, Ըմէթ կը հանդուրժէր անոր: Հիմա որ զայն հովանաւորողը չկայ, պիտի մեկուսացնէ բնականաբար : Ֆէթհի անձ մը չէ. ոչ ալ՝ դեսպան մը: Ան մարմնացումը եղաւ հակաըմէթեան հոսանքին: Ու մինչեւ վերջերս ալ, Պէմալի յաջորդելու խնդրին մէջ, կը յիշուէր իբրեւ այդպիսին: Ինչպէս եւ չկրցաւ «ընտրուիլ»՝ իբրեւ այդպիսին: Եթէ, ուրեմն, Ըմէթ զայն կը քաշէ իր պաշտօնէն, կը նշանակէ թէ՝ որոշած է զայն այլ եւս ձգել ստուերի մէջ: Դեսպաններու փոփոխումը եւս պէտք չէ մեկնել, մեր կարծիքով, քաղաքականութեան մը փոփոխումով : Ըմէթ կ'ուզէ նաեւ այդ մարզին մէջ գործի լծել իր բացարձակ հաւատարիմները: Ապահովաբար փոփոխումներ պիտի ըլլան նաեւ զինուորական մարզին մէջ, բայց մամուլը հազիւ թէ արձագանգ տայ անոնց: Թուրք բանակը իր մէջ կը համրէ ուժեր, որոնք ոչ միայն համակիր չեն Ըմէթի, այլեւ դեռ կապուած կը մնան Փարաշէքիրի եւ ուրիշներու :

«Թան»ի լուրը իր մէջ ունի նաեւ ուրիշ կէտ մը: Անցողակի ձեւով կ'ըսէ թէ մօտերս կը գումարուի Հալք կուսակցութեան արտակարգ համագումարը :

Ի՞նչ է այս «արտակարգ»ին պատճառը: Թուրքիան միահեծան պետութիւն է: Եւ, իր կուսակցութիւնը կը կառավարուի եւ ոչ թէ կը կառավարէ: Բայց, երկրին տէրը կ'ուզէ որ անոր ներքին ղեկավարութիւնը միշտ գտնուի իրեն ենթակայ անձերու ձեռքը: Հալքը հոսանքներ ունի իր մէջ: Կան դէմքեր որոնք բոլորովին դէմ են Ըմէթի: Եւ երբ Ֆէթհի, Քէմալի հաւանութեամբ, իր կուսակցութիւնը կազմեց, անոնցմէ ոմանք յարեցան Ֆէթհիի՝ յետոյ կրկին վերադառնալու համար Հալքին: Նոյնիսկ ինքը՝ Քէմալ՝ «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետ Եոնուս Նատիի կողմէ հրապարակային ապաշխարութիւն ստացաւ «իր դիրքը ճշդելու» համար: Եւ, Հալքի մէջ, մինչեւ Քէմալի մահը, այդ երկուութիւնը շարունակուեցաւ: Ատեն մը Րէճէպ Փէքէր ընդհ. քարտուղարն էր կուսակցութեան: Առտու մը, յանկարծ, զայն այդ պաշտօնէն հեռացուց հրամանագիր մը: Ու մասնաւոր օրէնք մը քարտուղարի պաշտօնը յանձնեց ներքին նախարարին, միացնելով կուսակցութիւնն ու կառավարութիւնը: Հիմա որ ներքին նախարար Շիւքրիւ Քայա հեռացուած է, բնականաբար Հալքի ղեկավարութիւնը եւս անցած է նոր նախարարին: Կը նշանակէ՝ ներքին նախարարի փոփոխումով, Ըմէթ թէ՛ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը փոփոխումի ենթարկեց եւ թէ՛ նոր նախարարի նշանակումով, երկրին վարչական ղեկը կեդրոնացուց իր նախընտրած անձին ձեռքը:

Անշուշտ, այս բոլորը կ'ըլլան ներքին լուռ բայց լուրջ խմորումներով: Վճռական ու անզիջող՝ Ըմէթ պիտի շարունակէ այդ մաքրագործումը, կեդրոնացնելով, նախ, ամէն ինչ իր ձեռքը, ու, երկրորդ, մեկուսացնելով իր բոլոր հակառակորդները: Դիւրին աշխատանք մը չէ անշուշտ սակայն: Մանաւանդ որ, ինչպէս ըսինք, այդ ընդդիմադիրներէն որոշ մաս մը բուն իսկ կուսակցութեան ծոցին մէջ են, անջատ այն միւսներէն, որոնք առաջին օրէն դիրք բռնած ու դուրս են մնացած: Կան նաեւ այն 150նոցները, որոնք Քէմալի հաւանութեամբ վերադարձան վերջերս:

Այս բոլոր ընդդիմադիրները իրենց կարգին պիտի ջանան հակազդել բնականաբար: Եւ եթէ նկատի ունենանք նաեւ յետադիմական տարրերը, (Գասթէմունիի դէպքը ստիպած է Ըմէթը անձամբ մինչեւ հոն երթալու), հասկնալի կը դառնայ թէ Թուրքիոյ նոր նախագահը իր դէմ ունի ոչ-արհամարհելի ուժ մը: Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԽՕՍԵՑԱՆ

— oo —

Ֆոն Ռիպպընթրոփ, ծանօթ յայտարարութիւնը ստորագրելէ վերջ թէ որ եւ է հարց լուծելու համար պատերազմի պիտի չդիմուի, երկար խորհրդակցութիւններ կատարեց, Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի, ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչներուն հետ: Այդ խորհրդակցութիւններուն կը մասնակցէին Ֆոն Ռիպպընթրոփ, Տալատիէ, Ժորժ Պոնէ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան խորհրդականը՝ Ալեքսիս Լէժէ, Փարիզի գերմանական դեսպանը եւ թարգման Շմիտ: Իրականին մէջ Ֆոն Ռիպպընթրոփ պէտք չունեցաւ թարգմանին, որովհետեւ լաւ ֆրանսերէն կը խօսի:

Խօսակցութիւնները տեղի ունեցան սրտաբաց, անկեղծ եւ մտերմական: Մամուլը չի ծածկեր, սակայն, թէ երկու կառավարութիւնները շատ հեռու են համաձայնութեան կէտէն՝ քաղաքական բազմաթիւ հարցերու մասին: Այսուհանդերձ վախ չկայ որ բախումի յանգին այդ տեսակէտները կամ արգելք հանդիսանան, որ գործակցութիւն մը չստեղծուի տնտեսական եւ մշակութային գետնի վրայ :

Սպանիական հարցին մասին, Ֆոն Ռիպպընթրոփ չծածկեց Հիթլէրի համակրանքը հանդէպ Ֆրանքոյի, որու յաջողութիւն կը ցանկայ: Եւ սակայն երբեք փափաքելի չի գտներ խռովութիւն յարուցանել դրացի երկրի մը մէջ, միջամտելու համար ետքէն: Այսպէս Հիթլէր գոհունակութիւն յայտնած է որ ձախողած է վերջին գործադուլը եւ զսպուած ամէն անկարգութեան փորձ :

Գալով Ռուսիոյ, Ֆոն Ռիպպընթրոփի կարծիքով ռուսեւֆրանսական դաշինքը արգելք մը չէ գերմանեւֆրանսական յարաբերութեանց զարգացման: Սակայն Ֆոն Ռիպպընթրոփ դիտել կուտայ թէ համայնավարութիւնը վտանգ մըն է քաղաքակրթութեան, իր երկիրը անգամ մը փորձով տեսած է այդ վտանգը: Միւս կողմէ, բարձրաստիճան զինուորականներու գնդակահարութենէն վերջ՝ Խորհ. Միութիւնը կ'ընթանայ դէպի կազմալուծում, ահա թէ ինչո՞ւ չի կրնար օգտակար դառնալ Եւրոպայի :

Իտալիոյ մասին, Ֆոն Ռիպպընթրոփ կը զգուշանար որ եւ է յայտարարութիւն ընելէ, միայն կը վկայէր թէ առաւել քան երբեք ամուր է Պերլին–Հռոմ առանցքը, որ սակայն արգելք մը չէ Լոնտոն - Փարիզ առանցքին հետ բանակցութեանց: Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ Գերմանիա, որ պատերազմի չմտաւ իր կենսական շահերուն պաշտպանութեան համար, պիտի չուզէ կրակի մէջ նետուիլ Թունուզը տալու համար Իտալիոյ, մանաւանդ որ Պիզմարք եւս հանդիսաւորապէս ճանչցած էր Ֆրանսայի վեհապետական իրաւունքները Թունուզի վրայ :

Երէկ, հինգշաբթի առաւօտ, Ֆոն Ռիպպընթրոփ մեկնեցաւ Պերլին, իր պատուիրակութեան հետ :

Գերմանեւֆրանսական խօսակցութիւնները

— oo —

Ֆրանսական կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ հետեւեալ պաշտօնական զեկոյցը գերմանեւֆրանսական խօսակցութեանց մասին .—

Գերման պետութեան արտաքին նախարարին այցելութիւնը, Փարիզ, 6 Դեկտեմբերին, առիթ ընծայեց տեսակէտներու լայն փոխանակութիւն մը կատարելու գերմանական եւ ֆրանսական կառավարութեանց միջեւ: Այն տեսակցութեանց ընթացքին, որոնք կատարուեցան Ֆոն Ռիպպընթրոփի եւ Ժորժ Պոնէի միջեւ, քննութեան առնուեցան եւրոպական գլխաւոր հարցերը եւ, մասնաւորաբար, այն հարցերը որոնք կը վերաբերին Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի տնտեսական եւ քաղաքական յարաբերութեանց: Երկու կողմերն ալ համաձայն գտնուեցան, որ սահմաններու ճանաչման հիման վրայ՝ երկու երկիրներու յարաբերութեանց զարգացումը պիտի ծառայէր ոչ միայն իրենց հասարակաց շահերուն, այլեւ պիտի կազմէր նպաստ մը որ անհրաժեշտ է խաղաղութեան պահպանումին:

Ահա այս ոգիով է որ երկու երկիրներու արտաքին նախարարները ստորագրեցին յայտարարութիւն մը, որ, վերապահութեամբ այլ պետութեանց հետ երկու կառավարութիւններու մասնաւոր յարաբերութեանց, կ'արտայայտէ խաղաղասիրական գործակցութեան իրենց կամքը՝ հիմնուած փոխադարձ յարգանքի վրայ, եւ այսպէս կը ներկայացնէ կարեւոր քայլ մը ընդհանուր խաղաղութեան ճամբուն մէջ:

Ի՞նչ կը գրեն Թուրքերը իտալական ցոյցերու մասին

— oo —

«Թան»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն.—

Թրքական մամուլը զարմանք կը յայտնէ իտալական հողային ցանկութիւններուն եւ ցոյցերուն մասին, թէեւ ընդհանրապէս վերապահ է եւ կը զգուշանայ դատաստան մը կատարելէ այդ առթիւ:

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ թէ իտալացի երեսփոխանները անշուշտ ենթակայ չեն «մտային խանգարումներու», ընդհակառակն անոնք կը գործեն «նախամտածութեամբ», գրաւեալ հողերը ետ պահանջելու զօրաւոր հոսանք մը մղուած: Այսուհանդերձ նման պահանջները պարզ խաղեր են, որոնք վերջ կը գտնեն՝ երբ Իտալիա յաջողի սակարկութեան մտնել :

«Ճիւմհուրիյէթ» կը կարծէ թէ նման ճնշումները կ'ամրացնեն Ֆրանսայի ներքին խաղաղութիւնը եւ կը ստեղծեն անյաղթելի միութիւն մը, որով երկիրը պիտի յաջողի ետ վանել իտալական ցանկութիւնները :

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

— oo —

Երէկ վերաբացուեցաւ ֆրանսական խորհրդարանը:

Նախ քան բացումը, Տալատիէ ներկայացաւ խորհրդարանի արմատական կուսակցութեան խմբակին: Նիստէն վերջ, որ կարճ տեւեց, մամուլին տրուեցաւ զեկոյց մը, որ կ'ըսէ թէ արմատական կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակը մեծամասնութեամբ վստահութիւն կը յայտնէ կառավարութեան, որպէսզի շարունակէ երկիրը տնտեսապէս վերականգնելու իր քաղաքականութիւնը, ընկերային յառաջդիմութեան եւ հանրապետական օրէնքներու ուղիով :

Ընդհանուր տրամադրութիւնը այն էր, որ կառավարութիւնը պիտի չմերժէ որոշ բարեփոխութիւններ մտցնել վերջին հրովարտակ-օրէնքներուն մէջ,— մասնաւորաբար ջնջել հարիւրին 2 տուրքը ամբողջական եկամուտին վրայ, հաշտեցնել տեսակէտները շաբաթական 40 ժամու բաժանումին մասին, ընդլայնել հանրօգուտ շինութեանց ծրագիրը :

Ալեքսանտրէթի հարցը Ծերակոյտին առջեւ

Ծերակոյտը եւս բացուեցաւ երէկ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, նախագահութեամբ Ժանընէյի:

Նախ կարդացուեցաւ մահագրութիւնը ծերակուտական Վիքթոր Ժիւտէի, որ մեռաւ վերջերս : Յետոյ Ժանընէ կարդաց հարցապնդումներուն ցանկը,— Ռուսթան՝ Ֆրանսայի գաղթային քաղաքականութեան մասին, Քաշէն՝ արտաքին քաղաքականութեան եւ Սպանիոյ հարցին մասին, Ֆուրքատ՝ հրովարտակ օրէնքներուն մասին, Մարոսէլլի՝ զինուորական օդանաւերու շինութեան մասին, Վիքթոր Քոնսթան՝ մանրավաճառ առեւտրականներու պաշտպանութեան մասին, Լըպէր՝ խնայողական սնտուկներու վերաբերեալ հրովարտակներու մասին, ինչպէս նաեւ Կօթըրօ՝ Ալեքսանտրէթի համաձայնութիւնը եւ ֆրանսական քաղաքականութիւնը հանդէպ Թուրքիոյ :

Այս հարցապնդումներէն շատերը յետաձգուեցան, եւ ինչպէս Երեսփ. Ժողովին մէջ՝ որոշուեցաւ պիւտճէն եւ խորհրդարանական ընտրութեանց բարեկարգութեան հարցը քննել յունուարին:

Գերմանիա կ'ուզէ անկախ Ուքրանիա մը ստեղծել

Լոնտոնի թերթերը, խօսելով Գերմանիոյ դէպի արեւելք տարածուելու ձգտումներուն եւ գերմանեւֆրանսական խօսակցութեանց մասին, կը գրեն թէ Հիթլէր կ'աշխատի ստանալ Ֆրանսայի համաձայնութիւնը, գէթ չէզոքութիւնը հանդէպ իր այն ձեռնարկներուն, որոնց նպատակն է ստեղծել Ուքրանիա մը՝ հող առնելով Լեհաստանէն եւ Ռուսիայէն :

«Իվնինկ Սթանտարտ»ի դիւանագիտական խմբագիրը կը գրէ թէ այս ձգտումներուն համար էր որ Վարշաւայի կառավարութիւնը հեռացաւ Պերլինէն եւ սկսաւ բարեկամանալ Ռուսիոյ հետ, ինչ որ կը նշանակէ թշնամական դիրք մը բռնել հանդէպ Գերմանիոյ: Անշուշտ Հիթլէր պատերազմ պիտի չընէ Լեհաստանի հետ, բայց ճնշում պիտի բանեցնէ լեհական կառավարութեան վրայ՝ քաջալերելով Լեհաստանի հինգ միլիոն Ուքրէնները, որպէսզի անկախութիւն պահանջեն եւ անջատեն Լեհաստանի հարաւային երկրամասը, Ռումէնիոյ հետ կազմելու համար նոր պետութիւն մը: Այս ձեւով, կ'ըսէ նոյն թերթը, Գերմանիա պիտի կրնայ քալել Ուքրանիոյ մէջէն դէպի Խորհ. Ռուսիա, ուր կ'ապրին 40 միլիոն Ուքրէններ, որոնք պատեհ առիթին կը սպասեն՝ բաժնուելու համար Մոսկուայի հովանաւորութենէն :

«Իվնինկ Սթանտարտ» կ'ենթադրէ նաեւ թէ Հիթլէր արտօնութիւն պիտի ստանայ Լեհաստանէն՝ Տանցիկի նրբանցքին մէջ շինել երկաթուղի մը եւ ինքնաշարժի խճուղի մը, արեւելեան Փրուսիան միացնելու համար Գերմանիոյ սիրտին :

Անգլիական թերթը, յետոյ, կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսացիները տրամադրութիւն ցոյց չեն տար ընդունելու գերմանական այս տեսակէտները, չուզելով Գերմանիան բոլորովին ազատ ձգել Կեդր. Եւրոպայի մէջ :

Մոսկուա [illegible]

Ֆունիէ հեռագրական գործակալութիւնը կ'իմանայ Մոսկուայէն թէ խորհ. կառավարութիւնը խիստ մտահոգ է՝ տեսնելով որ գերման սպաներ, իբրեւ խորհրդական, սկսած են գործել Կարպաթեան Ուքրանիոյ մայրաքաղաքին մէջ:

Ըստ ռուսական կառավարութեան, գերման սպաներու գործունէութիւնը, Ուքրանիոյ մէջ, առաջին հանգրուանն է այն գերմանական ծրագրին, որ կը կոչուի «Դրոհ դէպի արեւելք»:

Գերմանացիները մինչեւ այժմ չեն հերքած գերման սպաներու ներկայութիւնը Ուքրանիոյ մէջ :

Ռուսական կառավարութիւնը հետաքրքրութեամբ կը հետեւի քաղաքական իրադարձութեանց, որոնք տեղի կ'ունենան Ուքրանիոյ մայրաքաղաքին մէջ եւ շատ հաւանական է որ հիւպատոս մը ղրկէ Չուսթ :

Դաւադրութիւն մը Ուքրանիոյ մէջ

Ռիկայէն կը հեռագրեն թէ Կէփէուն երեւան հանեց դաւադրութիւն մը, որու կապուած են բազմաթիւ ուքրէն սպաներ Քիեւի զօրախումբէն: Դաւադիրները ծրագրած էին սպաննել Ուքրանիոյ խորհ. կառավարութեան եւ կոմունիստ կուսակցութեան անդամները, ընդհանուր ապստամբութիւն մը յարուցանել բովանդակ Ուքրանիոյ մէջ, պահանջելով Ուքրանիոյ անջատումը Խորհ. Միութենէն :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐՈՀԸ ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵԼՔ

ԽՄԲ.— Ամբողջութեամբ կը թարգմանենք հետեւեալ ուշագրաւ առաջնորդող յօդուածը Մաթէնէն (4 Դեկտեմբեր)։—

Եթէ պէտք ըլլար շօշափելի ապացոյց մը տալ թէ ո՛րքան իրական է ծըրագիրը, զոր գերման աշխարհակալութիւնը կը հետապնդէ, ներկայիս, դէպի հարաւ-արեւելք՝ կեդր. եւ Դանուբեան Եւրոպայի վրայէն դէպի Սեւ ծով, դէպի Միջերկրական,— Գրոհ դէպի արեւելք հռչակաւոր ծրագիրը,— ատոր անհերքելի եւ փայլուն ապացոյցը կրնայի գտնել նոյնքան հռչակաւոր ծրագրի մը մէջ,— մարաջախտ Կէօրինկի քառամեայ ծրագրին ամէնէն գլխաւոր ձեռնարկը՝ Հռէննոս-Մայն-Դանուբ ջրանցքին շինութիւնը։

Վիթխարի ձեռնարկ իբրեւ յղացում, որ կը համապատասխանէ Գերմանացիներու ոգիին։

Այս ձեռնարկին նպատակն է Հիւս. եւ Պալթիկ ծովերը միացնել Սեւ ծովուն, այլ խօսքով՝ Մերձ. Արեւելքի, ջրանցքով մը, որ պիտի օգտուի Հռէննոսէն, նաւարկելի դարձուած Մայն գետէն, Դանուբէն որ գերմանական է իր երկայնքին մէկ երրորդովը՝ այն օրէն ի վեր որ Աւստրիան կցուած է Գերմանիոյ։

Ճիշդն ըսելով, այս յղացումը նոր չէ։ Ընդհակառակն շատ հին է։ Կը հասնի մինչեւ Մեծն Կարոլոս, որ ըմբռնեց նման ձեռնարկի մը կարեւորութիւնը։ Իր կարգին Նափոլէոն եւս շահագրգռութիւն ցոյց տուաւ ծրագրին եւ պարտք դրաւ Ջօր. Տըսոլի վրայ ուսումնասիրել եւ յատակագիծ մը պատրաստել։

Իսկ աւելի հարիւր տարի առաջ, Պավարիոյ Լուդովիկոս Ա. Թագաւորը շինել տուաւ (1836—1845) Լուտվիկի ջրանցքը, որ Մայնը կը միացնէր Դանուբի՝ նիհար Ալթմուհլի վըրայով, որ նեղ ջրանցք մը ըլլալով հազիւ կրնար անցք տալ 125 թոնօ տարողութեամբ նաւերու։ Նոր յատակագիծը, զոր Գերմանիա կ'աշխատի գլուխ հանել, շատ մեծ ձեւն է, այն իրողութեամբ որ անցք պիտի տայ 1200—1500 թոնօ տարողութեամբ նաւերու, այսինքն Հռէննոսի վրայ ճամբորդող բոլոր նաւերուն։

Այս ծրագիրներուն պատմութեան համար՝ յիշենք նաեւ յատակագիծը որ Նիքքարի վրայով Մանհայմը պիտի միացնէր Փլոխինկէնի,— յատակագիծ մը որ թերաւարտ մնաց, պարզ այն պատճառով որ անյաղթելի դժուարութեանց կը բախէր։

Նոր յատակագծին շինութիւնը, որու ձեռնարկուեցաւ 1921ին՝ «Հռէննոս-Մայն-Դանուբ ընկերութեան» կողմէ, որ ունէր մէկուկէս միլիոն մարք դրամագլուխ, պէտք էր վերջանար 1937ին, ծախսուած ըլլալով դրեթէ ամբողջ դրամագլուխը։ Այդ ջրանցքը կ'անցնի Ֆրանքֆորթէն, Աշաֆէնպուրկէն, Պամպէրկէն, Նուրըմպէրկէն, ու դեռ պիտի երկարի մինչեւ Ռաթիզպոն։ Կը կարծուի թէ այդ աշխատանքը կ'աւարտի մինչեւ 1946։

Կը բաւէ ակնարկ մը նետել Եւրոպայի քարտէսին վրայ, ըմբռնելու համար թէ ի՛նչ վիթխարի ծրագիր է այս,— ջրանցքը պիտի կտրէ ութ տարբեր երկիրներ, որոնց վեցը ոռոգուած՝ Դանուբի ջուրերով (Գերմանիա, Չեխոսլովաքիա, Հունգարիա, Եուկեւսլաւիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա)։ Ջրանցքը, ուրեմն, տեսակ մը տընտեսական առանցք է Միջին Եւրոպայի մէջ, Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Սեւ ծով երկարած։

Ըսենք թէ Աւստրիոյ կցումով՝ Դանուբ դարձած է գերմանական գետ,— 2794 քիլոմեթր երկարութեան վրայ 996 քիլոմեթրը կ'իյնայ Գերմանիոյ մէջ։ Եւ Գերմանիա կ'աշխատի լաւագոյնս օգտագործել այս պարագան, այդ նպատակով անգոյ հռչակեց 1921ի համաձայնութիւնը, որ կնքուած էր Փարիզի մէջ՝ միջազգայնացնելու համար Դանուբը։ Այս դըրժումով, գերմանական եւ աւստրիական Դանուբը, իր 996 քիլոմեթր տարածութեան վրայ, կը դառնայ գերմանական սեփական ջրանցք։ Անիկա պատճառ մը չէր, սակայն, որ Գերմանիա հրաժարէր աթոռ պահանջելէ Դանուբի միջազգային յանձնախումբին մէջ (ռումանական բաժին), որպէսզի գետը միջազգային մնայ մնացեալ տարածութեան վրայ։

Այս ծրագրին հետեւանքն այն պիտի ըլլայ, որ Եուկեւսլաւիա, Պուլկարիա, Ռումանիա կը դառնան յաճախորդ գերմանական շուկային։ Զուիցերիան անգամ ստիպուած է հետեւիլ շարժումին, թէեւ հասկնալով անպատեհութիւնները՝ սկսած է շինել ջրանցք մը Պալէն մինչեւ Քոնսթանս լիճը, քիչ մը ազատ շնչելու համար։ Գալով Իտալիոյ, զոհ պիտի երթայ այդ ծրագրին, որմէ շատ պիտի տուժէ Թրիէսթէի նաւահանգիստը։

Գերմանական տնտեսութեան տեսակէտով, Հռէննոս-Մայն ջրանցքը այն գեղեցիկ ձեռնարկն է որ Գերմանիան կ'արժեւորէ խոշորական ձեւով։ Եւ երբ ծրագիրը ամբողջացուի ջրանցքներու նոր ցանցերով, որոնք գերմանական գետերը, ծովուն հետ թէ հորիզոնական, պիտի կապեն Հռէննոս-Մայն-Դանուբ գծին, այն ատեն աւելի եւս կը բարձրանայ ձեռնարկին մեծութիւնը։

Այս է որ Գերմանները կ'անուանեն Միջին Պետութիւն։ Այս ձեւով Գերմանիա պիտի ծածկուի ջրանցքներու եւ գետերու ցանցով մը, որուն գիծերը պիտի կազմեն որքան ջուրի, նոյնքան կեանքի երակներ։

Նաւարկութեան այս մեծ ճամբան պիտի նպաստէ նաեւ արագ բայց առանձնաբար Աւստրիան ներմուծել գերմանական տնտեսութեան մէջ։ Եւ հսկայական դեր պիտի խաղայ Գերմանիոյ առեւտրական քաղաքականութեան մէջ, որ ուղղուած է դէպի Սեւ ծով։

Բայց առաւելապէս տնտեսական տեսակէտով է որ ձեռնարկը չափազանցութիւն կը ներկայացնէ՝ երբ նկատի առնենք հետեւանքները, Գերմանիոյ ներքին եւ արտաքին կեանքին մէջ։

Կէօրինկի քառամեայ ծրագրին մէջ գլխաւոր տեղը կը գրաւէ նախանիւթերու մատակարարութիւնը։ Նաւարկելի ճամբաները, իբրեւ փոխադրութեան նպաստ, մեծ դեր կը կատարեն։ Այսպէս, Հռէննոս-Մայն-Դանուբ ճամբան պիտի փոխադրէ ոչ միայն ներքին, այլ եւ արտաքին շուկաներու նախանիւթերը,— Պավարիոյ երկաթն ու փայտը, Աւստրիոյ փայտն ու երկաթը։ Ծանօթ է Շթիւրիոյ երկաթին հռչակը,— բաղդատութեամբ (50 առ հարիւր) աւելի արժէքաւոր քան Պըրէնէյի երկաթը (30 առ հարիւր)։ Անշուշտ մարաջախտ Կէօրինկ պիտի աւելցնէ նաեւ արտադրութիւնը, որպէսզի 15 միլիոն թոնօ նուազեցնէ ներածումը։ Պիտի նուազեցնէ նաեւ փայտի ներածումը, որ անցեալ տարի կը հասնէր 7 միլիոն խոր. մեթրի։ Եւ դեռ չենք հաշուեր պղինձը, կապարը, ...ը, մագնեզիումը, կրաֆիթը։ Ու Վիէննա պիտի դառնայ հարաւ-արեւելեան երկիրներու հետ փոխանակութեան բանալին։ Կրնայ նպաստել այդ փոխանակութեանց կամ արգիլել։

Ահա այսպէս Գերմանիա կը ստեղծէ, Հիւս. ծովէն մինչեւ Սեւ ծով ու Մերձ. արեւելք, տնտեսական յարաբերութեանց հսկայ հոսանք մը, որուն պիտի մնայ թէ ղեկավարը, թէ նպաստաւորուողը, միւս կողմէ ծանր եթէ ոչ մահացու՝ հարուած մը տալով ծովային առեւտուրին, որ երկար ճամբայ մը ունի կտրելիք, ինչպէս նաեւ այն ծրագրեալ ջրանցքին, որու ձեռնարկուած է ի գին տաժանելի զոհողութիւններու, կապելու համար Ռոն եւ Սոն գետերը Հռէննոսի, նաւարկելի դարձնելով Լիոնէն մինչեւ Ժընեւ։

Եզրակացնելով, Հռէննոս-Մայն-Դանուբ ջրանցքը իր ներքին առաւելութիւններէն զատ՝ մեծապէս օգտակար պիտի հանդիսանայ Գերմանիոյ, ցամաքին վրայէն կարճեցնելով առեւտրական ճամբան, մինչ ծովուն վրայէն աւելի երկար կը տեւէ, ստիպուած ըլլալով կտրել Ատլանտեանն ու Միջերկրականը։ Այսպէս Գերմանիա կը դառնայ ոչ միայն շտեմարան կամ ամբարանոց, այլեւ կայան մը ապրանքները բաշխելու։

Ձեռնարկը մեծ է ոչ միայն իբրեւ յղացում, այլեւ իր գործադրութեան միջոցներով ու հետեւանքներով։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԸ

Սկիզբէն ինքն եւ մեր բոլոր Միաբանները նուիրուեցանք հայ ազգին լեզուն բարեկարգել ի փառս Յիսուս Քրիստոսի։

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՅ

Ա.

Վենետիկի բնակչութիւնը Հայ անուան ծանօթացած է մասամբ Ս. Ղազար վանքով եւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանով՝ Ai - Carmini թաղամասին մէջ։

Santo Lazaro, Armeno, հարցումիս՝ անմիջապէս առանց շուարումի ցոյց տուին առնելիք շոգենաւը, այսինքն Վենետիկի հանրակառքը։ Ս. Ղազար կղզին, հազիւ կէս ժամ հեռաւորութիւն ունի Վենետիկէն։

Միակ անձն էի այդ կայարանէն դուրս ելլողը, երբ «հանրակառքը» կանգ առաւ կարմիր շէնքի մը առջեւ, քառանկիւն զանգակատունով եկեղեցի մը, շրջապատուած ընդարձակ պարտէզով։ Հայկական վանք մը՝ խաղաղ ծովուն վրայ, ամէն կողմ, հանդարտութիւն կը տիրէ։ Աջ ու ձախ պարտէզի ծառերը դիտելով ներս մտայ «փոքրիկ Հայաստանը», վստահ թէ ամէն հայ հաճոյքով կ'ընդունուի, մանաւանդ հեռաւոր երկրէ եկող ազգային մը։

Երիտասարդ քահանայ մը, հայր Միքայէլ Յովհաննէսեան ընկերացաւ ինծի, ցոյց տալու վանքին հետաքրքրական բաժինները։

Նախ այցելեցինք եկեղեցին, շինուած կոթական ոճով, կոկիկ աղօթավայր մը։ Եկեղեցւոյն դրան երկու կողմերու վրայ արձանագրութիւններ կը յիշեցնէին Բիոս 7րդ պապին Ս. Ղազար այցելութիւնը 1800ին։ Պարզ է եկեղեցին, կարմիր մարմարէ սիւներով եւ հինգ խորանով։ Հոս թաղուած է Մխիթարեան ուխտի հիմնադիր Աբբայ Մխիթարի մարմինը։ Խորաններու շուրջ կը տեսնուին նկարներ, Տրդատ թագաւորի, հայոց առաջին վեհապետ, որ քրիստոնէութիւնը որդեգրեց իբրեւ պետական կրօնք եւ մկրտուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի ձեռամբ։

Ուրիշ նկարներ հայ գրի մարգարէներու՝ Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոբ Մաշթոցի։

Պարզ է ճաշասրահը, միայն զարդարուած իւղաներկ նկարներով։ Ճաշի պահուն միաբանները պէտք է պահեն կատարեալ լռութիւն։

Անոնց խորհրդածութեան միակ նիւթն է պատերը զարդարող նկարները։ Ուշադրութիւնս գրաւեց ճաշասրահի դրանճակատը փորագրուած հետեւեալ գրութիւնը՝ Աբբայ Մխիթարի։

«Մենաստանս այս ըստ բոլորին շինեալ եղեւ ի փառս Փրկչին։ Ցաբբայութեան Սեբաստացւոյ, Մխիթարայ վարդապետին», 1740։

Վերի սենեակները կը կազմեն դրադարանը, հայերէն եւ օտար լեզուներով հրատարակութիւններու, թերթերու հաւաքածոներու եւ ձեռագիրներու յատուկ բաժին մը, նաեւ թանգարան։

Ամէն կողմ, պատերը զարդարուած են տաղանդաւոր բազմաթիւ նկարիչներու գործերով։ Կ'արժէ յիշատակել Pietro Nouelliի գեղեցիկ մէկ աշխատութիւնը՝ «Վերջին ընթրիքը», Basartի «Մանուկ Յիսուսի Եգիպտոս փախուստը»՝ գեղեցիկ նկար մը 15րդ դարէն։

Առանձին բաժնի մը մէջ՝ մեծատաղանդ Ռուսահայ նկարիչ Այվազովսքիի նկարները գեղարուեստական պայծառ կուտային(?)։ Նափոլէոն Գ.ի նկարը 1862էն նուէր՝ ֆրանսական կառավարութեան կողմէ։

Գիտութեան թանգարանը կը պարունակէ բնագիտութեան, քիմիաբանութեան զանազան գործիքներ, նաեւ հանքային քարերու եւ թռչուններու հաւաքածոյ։ Հետաքրքրական է դարձեալ կարգ մը հայկական թագաւորութեանց հին դրամներու հաւաքածոն, ուր մարդ կը զգայ թէ մեր անցեալի կեանքը եւ թագաւորներու դիւցազնութիւնները երազ չէին, այլ իրականութիւն։ Ափսո՜ս որ ամէնն ալ անցած են պատմութեան։

×

Ուշարութենէս չվրիպեցան լատիներէն երկու նամակներ՝ ստորագրուած Հայոց Թագաւոր Լեւոն Ա.է եւ Լեւոն Դ.է։ Երկու նամակներուն վերեւ կըցուած է հետեւեալ ծանօթութիւնը, ֆրանսերէն։

«Leon I Roi d'Armenie», Privilege donné par Leon I Roi d'Armenie, au Genoix en 1215, իսկ երկրորդը՝ Privilége donné au Siciliens l'an 1332, Leon IV»:

Ինքնին բաւական խօսուն են պատմական այդ զոյգ փաստաթուղթերը, առանձնաշնորհումներ տրուած հայ վեհապետներէ, բարեկամ երկրի մը պաշտօնեաներուն։

Ոչ եւս է հայկական թագաւորութիւն, փոխուած է աշխարհի քարտէսը։ Ոչ եւս է Կիլիկիան։ Իբրեւ փոխյարգանք մեր թագաւորներու առասպելական ու ասպետական հիւրընկալութեան, ափ մը հայութիւն կը վայելէ Իտալիոյ կապոյտ երկինքը, կ'ապրին հանդարտ, սիրուած ու յարգուած Իտալացի ժողովուրդէն։

Ի՜նչ փոյթ թէ անցեալին եղած ենք մեծ եւ հզօր, ունեցած ենք վեհապետներ, որոնք Իտալացի ժողովուրդին անգամ Privilège շնորհած են։ Պիտի ըսենք թէ մոռնանք պահ մը պատմութեան տխուր էջերը, սակայն ներկան ալ չունի լոյսի շող մը մխիթարիչ։ Հայուն միակ մխիթարութիւնը իր յոյսն է, անսասանելի ուժ մը, որ զինք կենդանի կը պահէ վեց հարիւր երկար տարիներէ ի վեր։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔԻՒՋԻՒՔԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Թանկագին ձեռագիր մը Ամիրտովլաթին

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (22 Նոյեմբեր) Ալ. Աբրահամեան, գասախօս Երեւանի Պատմութեան ուսումնարանի, կը գրէ.—

Հայաստանի ձեռագրերու մատենադարանը վերջերս Արմֆանի Պատմութեան ուսումնարանին ստացաւ անգնահատելի եւ եզական ձեռագիր մը, ԺԵ. դարու նշանաւոր հայ բժիշկ՝ Ամիրտովլաթի գործը, բժիշկին իսկ ձեռքով գրուած։

Ամիրտովլաթ հայ բժշկութեան պատմութեան յայտնի եւ փայլուն դէմքերէն մէկն է։ Ծնած է 1416—20 թուականներուն, Ամասիա քաղաքին մէջ։ Մանկութենէն՝ կը սիրէր բժշկութիւնը, մեծ զոհողութիւններով մասնագիտութիւն կը ստանայ եւ կը հաստատուի Պոլսոյ մէջ։ Այստեղ շուտով հռչակ կը հանէ իբրեւ առաջնակարգ բժիշկ, ու հրաւէր կը ստանայ ծառայելու Մահմուտ Բ.ի պալատին մէջ իբրեւ վիրաբուժապետ («ճան պաշըս»)։ Մեռած է 1496ին։

Ամիրտովլաթ իր բժշկական երկար ասպարէզին մէջ ուսումնասիրած է արաբերէն, պարսկերէն, յունարէն, թուրքերէն եւ հայերէն ժամանակի բժշկական գրականութիւնը, որու վըրայ աւելցնելով իր փորձառութիւնը՝ գրած է իր մեծաւալ աշխատութիւնները,— Օգուտ բժշկութեան, Անգիտաց անպէտ, Ալխրապատին, Գիրք ռամկական։ Մատենադարանէն ստացած նորձեռագիրըՕգուտ Բժշկութեան գործին համառօտ օրինակն է։

Ամիրտովլաթի այս ձեռագրին գըլխաւոր արժէքը կը կայանայ՝ անոր մէջ, որ նոյն հեղինակէն մեզի հասած ձեռագիրներուն ամէնահինն է, (գըրուած է Հայոց 908 թուականին, մեր թուականով՝ 1459ին)։ Ուրեմն, աւելի հին, քան Լոնտոնի թանգարանին, եւ ընդհանրապէս աշխարհի բոլոր թանգարաններուն ու մատենադարաններուն մէջ մեզի ծանօթ միւս ձեռագիրներէն մէկն ու միւսը։ Ձեռագրին թըւականը արձանագրուած է հեղինակին յիշատակարանին մէջ, որ գրուած է ամէնէն վերջին էջին վրայ։

(«Խորհ. Հայաստան» կը հրատարակէ այդ յիշատակարանը, բայց լեզուն փոխած)։—

«Գրեցի այս բժշկարանը հայկական թուականի 908ին (այսինքն 908+551=1459), նոյեմբեր ամսի 23ին, օրը շաբաթ, Կոստանդնուպոլիս քաղաքում ... Մուհամմէտ խանի իշխանութեան ժամանակ ... Վարդանի որդի պարոն Շաղի բէկի համար, որ սրտանց ու մեծ փափաքով ուզենում էր ունենալ սա ...։ Ով էլ կարդալու, օրինակելու կամ օգտուելու լինի այս գրքից, թող նա յիշի ... անպիտան եւ անարժան դրողիս, Ամասիայի Ամիրտովլաթ բժշկիս ...։ Եւ ոչ ոք թող մերք չանէ զողանալ կամ կտրել սրա թերթերից մէկն ու միւսը ...։ Անմեղադիր եղէք իմ սխալներիս ... Որովհետեւ պարսկերէնից եւ արաբերէնից էր եւ ոչ ուրիշ գրքերից, թէ սխալ բաց չէի թողնի» (թերթ 180 ա)։

Ամիրտովլաթ իր այս աշխատութեան յառաջաբանին մէջ, որու ուսումնասիրութեամբ այժմ կը զբաղի մեր երիտասարդ բժիշկներէն կծոյեան, կուտայ արժէքաւոր խորհուրդներ սկսնակ բժիշկներուն՝ գիտուն դառնալու, լաւագոյն վարպետներուն աշակերտելու եւ շատ գիրք կարդալու մասին (թերթ 5 ա)։ Այդ նոյն խորհուրդը շատ ամփոփ Ամիրտովլաթ կը կրկնէ նաեւ իր «Անգիտաց անպէտ» աշխատութեան վերջը գրուած ոտանաւորին մէջ,

Եղիր հետեւող իմաստութեան հետ,
Եթէ չուսանիս՝ բժիշկ ես անպէտ...»։

Ամիրտովլաթ իր ինքնագիր այս ձեռագրին յառաջաբանին մէջ բժիշկէն կը պահանջէ, որ «խրատատու լինի», «աղքատաց դարման չառնէ» եւ «ողորմած սիրտ լինի» աղքատներու հանդէպ (թերթ 5 ա)։ Բժիշկը պէտք չէ ցանկայ աղքատին բան մը վասկի, աղքատները չեն կրնար վճարել, բայց բժշկելու պէտք ունին։

Ամիրտովլաթի ներկայ ձեռագիրը կարեւորութիւն կուտայ լուծելու բանասիրութեան մէջ ծագած վէճելի կարգ մը հարցեր։

1.— Նախ կը հաստատուի, որ Ամիրտովլաթի Օգուտ բժշկութեան համառօտ օրինակը ոչ թէ համառօտուած է ընդարձակին վրայէն, այլ այդ նոյն համառօտ օրինակն է որ ընդարձակուած է յետոյ՝ հեղինակին կողմէ, եւ այսպէս կազմած Օգուտ բժշկութեան ընդարձակ աշխատութիւնը։

2.— Այս «համառօտուած» կարծուած օրինակին խորագիրն է եղեր ոչ թէ Օգուտ բժշկութեան, այլ Ուսումն բժշկութեան։

3.— «Ուսումն բժշկութեան» աշխատութիւնը գրուած է ոչ թէ «Օգուտ բժշկութեան»էն վերջ, այլ անկէ տասը տարի առաջ, 1459ին։

4.— Ամիրտովլաթ այդ «Ուսումն բժշկութեան» աշխատութիւնը գրեր է ոչ թէ Ֆիլիպէի, այլ Պոլսոյ մէջ։

5.— Ամիրտովլաթի միւս աշխատութիւնները, Ալխրապատին, գրուած է ոչ թէ «Օգուտ բժշկութեան» աշխատութենէն վերջ, ինչպէս կը կարծուէր մինչեւ այժմ, այլ անկէ առաջ, «Ուսումն բժշկութեան» գործին հետ միասին, անոր շարունակութիւնը մէջ։

Ամիրտովլաթի, ինչպէս եւ հայ լուսամիտ մատենագիրներուն ծածկուած չէր ծաղիկներով։ Անոնք ալ խառնած են միջնադարեան ծանր եւ խեղդիչ մթնոլորտին մէջ։ Հետապնդուեր եւ հալածուեր են յետամնաց, տգէտ ու խաւարամիտ մարդոց կողմէ։

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Բայց Մընթին ինձ պէս չէր մտածեր։ Ան իր հայեացքը դարձուց իր հրամանին սպասող այրերու եւ կիներու բազմութեան.— եւ ես տեսայ որ կիները եռանդ կուտային իրենց այրերուն—, յետոյ ինծի դառնալով ըսաւ.

— Գետնին տակն անցնի ոսկի ցաւըդ։ Աշխատէ մոռնալ ատիկա։ Ֆրէտին քով գնա եւ ըսէ անոր որ հարիւր մարդ զատէ ու հոս բերէ, որպէսզի թշնամիին դէմ ճակատին, եթէ այս վերջինը փորձէ բարձունքը հասնիլ։ Յետոյ սուրալով գնա Բուսթէմ Խանին մօտ եւ անոր ալ ըսէ որպէսզի երկու թնդանօթներն ալ հոս վարը բերէ։ Թող Ֆրէտին կողքին մնայ եւ ձիերուն տէրը մնայ մինչեւ վերջին վայրկեանը։ Դուն ալ համոզէ կըցածիդ չափ կիներն ու այրերը հաւաքել դղեակին պատերուն քով։ Հիմա աճապարէ. այսչափ։

Ջիս բռնող մարդ մը կար։ Ձիս ծառի մը կապելով ըսի մարդուն որ վեր մագլցելու օգնէ ինծի։ Խնդաց եւ զիս բազուկներուն մէջ առած՝ երախայի մը նման տարաւ դէպի արահետը։ Յետոյ իր ուսերուն վրայ ելլելով տեղի ունեցած դէպքերը լաւ մը դիտեցի։

Մընթին իր այր եւ կին պատերազմիկները առաջնորդեց վայրէջքին գագաթը, եւ վարը խրամ փորող Թրքական զօրաբանակին վրայ կատաղի կըրակ մը բացաւ։ Թուրքերը այս գործողութենէն այնպէս անակնկալի եկան որ սկսան սկսնակներու նման կրակել։ Կիները մասնաւորաբար լաւ ջարդ մը տուին։

Պատերազմին բախտը այժմ Թուրքերուն դէմ դարձած էր. միայն թէ անոնք թիւի գերազանցութիւն ունէին։ Մընթի խրամը մաքրելու համար տասնըհինգ հոգի թողուց, բայց հինգ վայրկեան վերջ Թուրքերը կատարեալ նահանջի դիմեցին, Ֆրէտի մարդոց կատաղի կրակին ներքեւ։

Մընթին յետոյ յառաջացաւ դղեակի ճամբուն հեռաւոր մասին վրայ եւ դիրք գրաւեց մնացեալ ծառերուն մէջ, այնպիսի կերպով մը որ Թուրքերը չկրնան դուրս ելլել ոչ իր գտնուած ճիշդ վայրը եւ ոչ իր ունեցած մարդոց թիւը։ Անճապարանքով ծառ կըտրելը անշուշտ բաւական բան է, բայց այդ գործողութիւնը կատարել պահուըտած հրացանի գնդակներու դիմաց մեծ բան է, մանաւանդ երբ հըրամայուած է ոչ մէկ ընկերկում ունենալ։

Ծառերուն անկումը անմիջապէս դադրեցաւ եւ թաւուտքին մէջ սկսաւ վճռական ճակատամարտ մը, ուր թիւի գերազանցութիւնը այնքան դեր չէր կատարեր որքան քաջութիւնն ու վայրին ծանօթութիւնը։ Թուրքը բաւական քաջ կռուող է, բայց կարելի չէ բաղդատել իր տունին համար կռուող լեռնական Հայերուն հետ։ Ուստի պարզ էր թէ ով պիտի տանէր յաղթանակը։

Երբ Ֆրէտին քով հասայ՝ ծխամորճը բերանը ուրախ տրամադրութեան մէջ էր. իր մօտ քանի մը լրաբերներ կը սպասէին։ Մընթիին խաղացած խաղը տեսած եւ տրամադրութիւնը բարձրացած էր։

— Ձէնքովս երկու Թուրք սպայ զարկի։ Սպանութիւնը լաւ կը յարմարի ինծի, ըսաւ խնդալէն։

Մընթիին հրամանը հաղորդած միջոցիս,

— Ճակատ ճակտի յարձակումով վայրէջքը բնաւ պիտի չկրնան գրաւել, պատասխանեց։ Ամենաճիշդ բանը կ'ըլլայ կողերը բռնել եւ անոնք գալուն պէս գետինը տապալել։

— Մընթիին հրամանն է որ կը հաղորդեմ քեզ. ես կ'երթամ ըսի։

— Անիծեալ ըլլայ այդ մարդը, գանգատեցաւ։ Յետոյ սակայն, շատ լաւ, կ'երթամ, ըսաւ։ Եւ աւելցուց. ես այնպէս կը հաւատամ թէ փոքր դէպք մը արիւնոտ ճակատամարտի պիտի վերածէ այդ մարդը։

Վերադառնալը այնքան ալ դիւրին չէր ինծի համար։ Իմ պատուական մարդկային բեռնատարս պատահական գնդակով մը վիրաւորուած էր։ Թէեւ իր վէրքը այնքան ծանր չէր եւ փորձեց զիս դրկել կրկին, բայց մերժեցի։ Մարդը սակայն սոսկաց. ու երկուքս ալ միեւնոյն սրունքէն վիրաւոր, իյնալով ելլելով մենք մեզ նըրբուղին նետեցինք։

Հոն գտանք մեր ձին որ վախէն կատղած կ'ուզէր մեզմէ խոյս տալ. թշնամին տեսաւ այս բանը եւ սկսաւ մեր վրայ կրակել, ուրկէ բարեբախտաբար անվտանգ փրկուեցանք։ Հայը առողջ ոտքէս բռնելով զիս թամբին վրայ նետեց։ Մեր ետեւէն տակաւին գնդակները կը սուրային։ Ձին առանց խթանելու պէտքն զգալու, կարծես պոչը կրակ առած ըլլար, սուրալով մեզ Ձէյթուն հասցուց։

Աննման վաղեց եւ ձիէն վար իջնելուս օգնեց։

— Գնա՜ց ան, գոչեց. գնաց կ'ըսեմ ձեզի։ Կլորիան տարի՜ն։ Վեց մարդիկներ եկան եւ զայն բռնեցին։ Խեղճը այնքան դիմադրեց։ Գնա՜ց, գընա՜ց։

— Մական ո՞ւր է։

— Ան ալ գնաց։

— Օրիորդ Կլորիան ո՞ր ուղղութեամբ տարին։

— Չեմ գիտեր։

Ձիուս վրայ նետուեցայ կրկին։ Կամուրջին քով հրացանով զինուած կիներու բազմութիւն մը կար. անոնց մօտ փութացի։

Բայց անոնք չէին ուզեր հաւատք ընծայել որ Ձէյթունի մէջ կրնայ մէկը գտնուիլ եւ Կլորիան առեւանգել. կը սպասէի ու մինչ Աննայի գալուն կը սպասէի զարկին իրականութեան մասին զանոնք համոզելու համար, բազմութեան մէջէն մէկը դէպի իմ կողմս եկաւ. մէկ ձեռքը Ճնշապատ եղած էր ան. մէկ ձեռքը արիւնոտ վիրարկուով մը փաթթուած էր, իսկ միւսին մէջ բռնած էր արիւներկ եւ ճմռթկած նամակ մը։

Նամակը Ուիլը դրկած էր, ուղղուած ամէնուս կամ մեզմէ ոեւէ մէկին, որուն մէջ կ'ըսէր.—

«Գագիկ հրաշք մարդ մըն է։ Այս մարդոցը նոր կեանք ներշնչեց եւ ջախջախեցինք Թուրքերը։ Կլորիան ինչպէս է։ Գագիկ կ'ըսէ թէ կրնա՞ք մեզի քիչ մը օգնական ուժ ղրկել։ Եթէ այո, զանոնք հետապնդելով մեծ օգնական մնաս պիտի պատճառենք։ Կլորիան լաւ գործը շուտ ղրկեցէք։ պաշտպանեցէք։

Ուիլ»

(Շար.)

ԺՈՄՍԵՐ

Նոր մանեօվրներ

Օր նոր, վէճ նոր :

Իտալական խորհրդարանի մէջ յանկարծ վրթած աղմուկը՝ «Քորսիքա՛, Թունո՛ւզ, Նի՛ս», Տիւչէի պալատին առջեւ բարձրացած աղաղակը յուզումի մատնած են ոչ միայն Ֆրանսայի հանրային կարծիքը, այլ ժողովրդավար մարդկութիւնը ամբողջ :

Եւ ահա՛ հակադրութիւնը՝ աւելի պերճախօս: Քորսիքա կղզին ամբողջ ոտքի ելած է մէկ մարդու նման բողոքելու իտալական հաւանական ոտնձգումի դէմ եւ երդում կ'ընէ, որ իր արիւնով պիտի պաշտպանէ երկիրը: Փարիզի մէջ՝ վարչապետ ու նախարար հեռագիրներով ու պաշտօնական արտայայտութիւններով հանդիսաւորապէս կը հաստատեն Ֆրանսայի վճռական կամքը՝ թիզ մը հող չզիջելու եւ է մէկուն բոլոր այն վայրերէն, ուր ֆրանսական եռագոյնը կը ծածանի : Թունուզ իրար կ'անցնի արձանագրելու իր ձայնը, թէ ինք ֆրանսական է եւ ուրիշ տէր չճանչնար :

Իսկ անդին՝ հակառակ Փարիզի կառավարութեան ազդու միջամտութեան, Հռոմ կը շարունակէ արծարծել «իտալական ազգային բաղձանքները», եւ մամուլի մէջ հուր ու բոց կը ժայթքէ Ֆրանսայի հանդէպ :

Հազիւ Միւնիխը կարճ վայրկեան մը շնչելու պատեհութիւն էր ընծայած Եւրոպա, մտահոգ, հեւհեւուքներու տակ հիւծած մարդկութեան, ահա՛ նոր պահանջներ, նոր խուլօտ ձայներ կուգան մթնոլորտը դարձեալ ելեկտրականացնելու, դարձեալ յուզում արծարծելու տանջուած սրտերու մէջ :

Ի՞նչ կ'ուզէ խակապէս Իտալիա: Ոչ ոքի յայտնի չէ տակաւին: Թանձր վարագոյր մը ծածկած է այս քաղաքական անվերջ խաղերուն կծիկը: Բայց մէկ բան յստակ է ու անվիճելի :

Յստակ է, որ Իտալիա ակռայ կը կրծէ մամուլի մէջ ու քարոզչական եռանդուն պայքար կը մղէ Ֆրանսայի դէմ, միւս կողմէ պատրաստուելով հիւր ընդունիլ Չէմպըրլէյնն ու Հալիֆաքսը, ամիսէ մը, Հռոմի մէջ: Յստակ է, որ Պերլին դէմքը կը խոժոռցնէ ու նոյնպէս մամուլի դաժան պայքար կը մղէ Անգլիոյ դէմ, Ֆրանսայի հետ Փարիզի մէջ ստորագրելով հանդիսաւոր բարեկամականյայտարարութիւն :

Պերլին - Հռոմ առանցքի կենսունակութիւնը անտարակուսելի է: Մինչեւ այսօր տեղի ունեցող ծանրակշիռ դէպքերը սոր ապացոյցն են :

Արդեօ՞ք այս ալ նոյն առանցքին մէկ մտածեալ, ծրագրեալ մէթոտն է՝ նորանոր յաջողութիւններ ձեռք ձգելու եւ զիջումներ կորզելու ժողովրդավար պետութիւններէն, որոնք ժամանակէ մը ի վեր զիջելէ զատ ուրիշ քայլ առնել չգիտցան: Արդեօ՞ք երկու ճակատներու վրայ տարուած այս զոյգ պայքարը — Պերլին Լոնտոնի դէմ եւ Հռոմ Փարիզի դէմ— կանխօրօք մշակուած, ձեւաւորուած ծրագրի մը արտայայտութիւնն է :

Բայց Գերմանիոյ հետ բարեկամ Ֆրանսայէ մը ի՞նչպէս Հռոմ կրնայ յուսալ հողամաս փրցնել: Ասիկա առնուազն Տոնքիշոթական է, երբ մանաւանդ հաշուի առնենք, որ Մեծն Բրիտանիա տակաւին դիակ մը չէ, որքան ալ խաղաղասէր ըլլայ, այդպիսի յանդգնութիւն մը ներելու իտալական մեծամտութեան :

Ոչ, կը թուի թէ այս բոլորի տակ ուրիշ բան կայ, որ հասարակ մահկանացուներուս յայտնի չէ: Շատ շատ ենթադրութիւններ միայն ներելի է ընել մեզ: Կարելի է ըսել՝ որ ուրիշ տեղ է Հռոմի աչքը եւ ուշադրութիւն շեղեցնելու փորձեր է որ կ'ընէ: Կարելի է ըսել, որ Ֆրանսայի դէմ սնած զատունութիւնը կ'արձանագրէ, ուրիշ վայրի մէջ զայն զիջումի բերելու: Կարելի է ըսել տակաւին, որ կը զարնէ ու կը պահանջէ՝ նախկին սերտ գործակցութեան մղելու համար զայն :

Այս բոլորին մէջ էականը այն է, որ Պերլին - Հռոմ առանցքը տակաւին իր ձեռքը կը պահէ Եւրոպայի քաղաքական կեանքի նախաձեռնութիւնը:

Եւ այս նախաձեռնութեան մէջ ալ կարեւորը այն է, որ նոյն առանցքը կը հետեւի՝ «զարկ խօսքով ու աղմուկով ժողովրդավար պետութեանց, պահանջէ՛ որ սաստիս, վախ ու երկիւղ մտցո՛ւր անոնց հանրային կարծիքին մէջ» նշանաբաններուն :

«Քորսիքա, Նիս, Թունուզ» աղաղակը ժողովրդավար պետութիւնները խուճապի մատնելու մանեօվր մըն է:

Ա. ԿԵՍԱՐ

...մէ: Ամիրտոլլաթ իր «Օգուտ բժշկութեան» աշխատութեան յառաջաբանին մէջ այսպէս կը նկարագրէ իր կեանքի ուղին ·

(«Մորհ · Հայաստան» հոս եւս փոխած է լեզուն, բայց սոր բնագիրը ունինք հրատարակուած գիրքերուն մէջ):

— «Շատ դժուարութիւններ ու պատահմունքներ եմ քաշել դատաւորներից, թագաւորներից, իշխաններից... շատ զարկապութիւն եմ քաշել, ժամանակի չարին ու բարին ու պատահմունք եմ քաշել, հարստութիւն ու աղքատութիւն եմ տեսել, բազմաթիւ երկրներում բժշկութիւններ եմ արել... փորձել եր շատ դեղեր... ծառայել եմ հիւանդներին, մեծամեծներին, իշխաններին, հարիւրապետներին, քաղաքացիներին եւ աղքատներին, մեծին ու փոքրին, շատ չար ու բարի եմ տեսել եւ այժմ այնպէս եմ եղել, որ ոչ հարստութեան վրայ եմ ուրախանում եւ ոչ աղքատութեան համար եմ տրտմում ...»:

Թափառելով քաղաքէ քաղաք, ծառայելով մէկ իշխանէն վերջ միւսին, մէկ զինուորականէն վերջ միւսին, ենթարկուեր է բազմաթիւ հալածանքներու, խաւարամիտ մարդոց կողմէ :

Տաժանելի կեանք մըն է ապրեր :

Ամիրտոլլաթի ձեռքով գրուած այս աշխատութիւնը անգնահատելի օրինակ մըն է մեր մատենադարանին համար: Մեծ արժէք կը ներկայացնէ հայ ժողովուրդի մշակոյթի պատմութեան համար :

ՍԱՐՈՅԵԱՆ՝ ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ

Հայ տաղանդաւոր գրչին մէկ ժողովածուն, 15 պատմուածք, հրատարակուած է, «Մէկն ու միւսը», խորագրին տակ, 283 էջ: «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» իր նոյեմբեր 13ի գրական յաւելուածին մէջ երկինք կը բարձրացնէ Սարոյեանը, իբր յառաջապահ ամերիկեան նորագոյն գրականութեան: Խստապահանջ, բազմազան, մեծաքանգուած գերման գրական աշխարհն է, որ կը հիւրընկալէ զինք: Այսպէսով, տաղանդաւոր Հայորդին կը մտնէ համաշխարհային գրականութեան շրջափակէն ներս : Գերմաներէն հրատարակութիւնով Սարոյեան միանգամայն ժամանակակից համաշխարհային երիտասարդ գրական տաղանդներուն առաջին գիծին վրայ կը դրուի : Գերման թերթը, մանրատառ երկար սիւնակ մը գովեստ կը նուիրէ Սարոյեանին, սակայն առանց ըսելու թէ ան Հայ է :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄ.— Հ. Յ. Դ. Օրը տօնուեցաւ դեկտեմբեր 3 շաբաթ երեկոյեան ընկերահամակրական եւ ընտանեկան շրջանակի մը մէջ, Պ. Մ. Գասպարեանի սրահին մէջ: Հակառակ որ մասնաւորներ հրաւիրուած էին, առանձին հրաւիրագրերով, սակայն կային մարդիկ, որոնք անկոչ էին: Դաշնակցութեան խօսքը մաղնիսական զօրութեամբ բերած էր նաեւ մեր հակառակորդներէն քանի մը հոգի:

Ժամը 9.30ին ընկեր Մ. Ասլանեան բացուած յայտարարեց հաւաքոյթը «Մեր հայրենիք» խմբերգով որ երգուեցաւ յոտնկայս :

Օր. Ե. Անտոնեան արտասանեց Լեւոնեանի «Սասնոյ հսկան»: Արտասանութեան համար մասնաւոր Մարսէյլէն հրաւիրուած էր փոքրիկն Օր. Գասպարեան, 12 տարեկան, որ արուեստագիտուհիի մը յատկութիւններով արտասանեց Ե. Զարենցի «Հայաստանին»ը, Սիամանթոյի «Ափ մը մոխիր»ը եւ ֆրանսերէն՝ «Լիպէռթէն»:

Օրուան բանախօսներն էին ընկերներ Ս. Վրացեան եւ Շ. Միսաքեան: Երկու ընկերներն ալ գլխաւորաբար կանգ առին ազգային միութեան, համագործակցութեան այնքան կարեւոր գործին վրայ :

Միններդեց Պ. Հ. Համբարձումեան:

Դաշնակցութեան օրուան տօնակատարութիւնը վերջացաւ «Մշակ բանուոր»ով, ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ սրահէն :

Ժամը 12էն վերջ տեղի ունեցաւ ընկերական խնճոյք մը, որ տեւնեց մինչեւ ժամը 2: Խօսեցաւ օրուան սեղանապետ ընկեր Յով. Պանթիկեան, խօսեցան երկու հիւր ընկերները, խրախուսելով եւ քաջալերելով բոլոր ընկերները, որ պանդուխտի եւ զաղթականութեան շրջանը օր մը պիտի լրանայ եւ արտասահմանի բովանդակ հայութիւնը վերադառնալով մայր հայրենիք, պիտի յագեցնէ իր կարօտը թէ իր սիրելիներէն եւ թէ Հայաստան աշխարհի այնքան կարօտցած օդէն ու ջուրէն :

Բաժակաճառերուն կը պատասխանէին մեր ընկերները խմբերգներով:

Ժողովի եւ ուրախութեան ընթացքին յիշուեցան մեր երիտասարդ զինուոր գացող ընկերները: Կարդացուեցան անոնց ենթակոմիտէի անուան գրկած նամակները, որոնցմով իրենց ընկերական ողջոյնի խօսքերը կ'ուղղէին մեր ընկերներուն: Ողջոյնի խօսք մեր բոլոր երիտասարդ զինուոր ընկերներուն, «Դաշնակցութեան Օր»ուան առիթով, կը բացականչէին սրահի մէջ հաւաքուած մեր ընկերները, փոխադարձաբար :

Թղթակից

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԿՏԱԿԻՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱՆԳԱՐԱ, 28.— Մեծ ղեկավար Աթաթիւրքի կտակը բացուեցաւ դատական պալատին մէջ, հաշտարար Գ. ատեանին առջեւ: Ներկայ էին Աթաթիւրքի քոյրը Պայան Մաքպուլէ, դատական գործավար Հիլմի Ուրան, արտաքին գործավար Շիւքրիւ Սարաճօղլու, ներքին գործավար Ռէֆիք Սայտամ եւ բազմաթիւ երեսփոխաններ, դատաւորներ եւ փաստաբաններ :

Ատեանին նախագահը ճառ մը արտասանեց ներբողելով Մեծ Ղեկավարին արժանիքները, յետոյ իր համազգեստը հագաւ պարտականութիւնը կատարելու համար: Դատաւորը բացաւ մեծ պահարան մը, որ բազմաթիւ կնիքներ եւ Մեծ Ղեկավարին ստորագրութիւնը կը կրէր :

Պահարանին մէջ կար երկրորդ պահարան մը եւ թուղթ մը, որ վկայագրութիւն մըն էր, ստորագրուած՝ Իսթանպուլի 6րդ նոտար Քունթէրի, Հասան Րիզա Սօեաքի ու Տոքթ. Նէշէթ Էօմէր Իրտէլփի կողմէ, հետեւեալ պարունակութեամբ ·

«Այսօր, 1938 հոկտեմբեր 6, ժամը 11:10ին երբ գրասենեակիս մէջ կ'աշխատէի, ըսին թէ Աթաթիւրք զիս կը կանչէ: Պալատ երթալով իրեն ներկայացայ: Աթաթիւրք աւագ քարտուղար Րիզայի եւ Տոքթ. Նէշէթ Էօմէր Իրտէլփի ներկայութեան պահարան մը յանձնեց ինծի ըսելով ·

— «Կտակս է այս: Ձեզի կը յանձնեմ: Օրէնքին պարտադրութիւնները պիտի գործադրէք»:

«Իր ներկայութեան խմբագրեցի վկայագրութիւնը, զոր ստորագրեցինք չորսս ալ»:

Դատաւորը հաստատելէ վերջ թէ կնիքներն ու ստորագրութիւնները անվթար են, բացաւ երկրորդ պահարանը, որ Աթաթիւրքի կտակը կը պարունակէր:

Ահաւասիկ պարունակութիւնը կտակին.—

Տօլմապահչէ, 5 Սեպտ. 1938

«Ամբողջ հարստութիւնս, արժէթուղթերս ինչպէս նաեւ Չանքայայի շարժուն ու անշարժ գոյքերս կը կտակեմ Հալք կուսակցութեան հետեւեալ պայմաններով ·

1.— Դրամս ու արժէթուղթերս, ինչպէս ցարդ, ասկէ վերջ ալ «Իշ Պանքաս»ի կողմէ պիտի օգտագործուին եւ տոկոս բերեն :

2.— Տարեկան տոկոսէն ամսական 1000 ոսկի պիտի տրուի Մաքպուլէի, 800 Աֆէթի, 600 Սապիհա Կէօքչէնի, 200 Իւլքիւի, 100 Ռուքիյէի եւ 100 ալ Նէպիլէի, անոնց կեանքին ամբողջ տեւողութեան, եւ որքան ատեն որ անոնց ինծի հետ ունեցած կապակցութեան պատիւը անեղծ մնայ:

3.— Ասկէ զատ տուն մը գնելու բաւականաչափ գումար մը պիտի յանձնուի Սապիհա Կէօքչէնի :

4.— Չանքայայի մէջ Մաքպուլէի բնակած տունը ցմահ իր տրամադրութեան տակ պիտի մնայ :

5.— Անհրաժեշտ գումարներ պիտի տրամադրուին Ըսմէթ Ինէօնիւի զաւակներուն բարձրագոյն կրթութեան ամբողջացման համար:

6.— Տարեկան տոկոսին աւելցած մասը հաւասարապէս պիտի բաժնուի Թուրք պատմական եւ լեզուական միութեանց միջեւ»:

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿՈՒ ՉԱՓ ՈՒ ԿՇԻՌ

Այս խորագրին տակ «Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (Նոյ. 20).

Ամերիկեան մամուլին եւ հանրային կեանքին կանոնաւոր կերպով հետեւող ուեւէ անկողմնակալ, անաչառ մէկը չի կրնար չնշմարել բնորոշ երեւոյթ մը, այն է՝ մինչ այս երկրի հանրային կարծիքը ղեկավարողները ծայր աստիճան դիւրազգաց ու դիւրաբորբոք են նացիական Գերմանիոյ մէջ կատարուած բռնութիւններու հանդէպ, տարօրինակ անտարբերութիւն կամ նեղրողամտութիւն ցոյց կուտան Խորհրդային Միութեան մէջ եղած անհամեմատ աւելի մեծ ու ահաւոր բռնութիւններու հանդէպ:

Օրինակ, Խորհրդային կառավարութիւնը ամբողջ դասակարգեր (ազնուականութիւն, պուրժուա, հոգեւորականութիւն եւ մտաւորականութիւն) զանգուածօրէն հալածեց, բանտարկեց, աքսորեց, գնդակահարեց, սովամահ ըրաւ եւ կամ երկրի սահմաններէն դուրս քշեց: Բայց Միացեալ Նահանգներու հանրային կարծիքը չյուզուեցաւ, չվրդովուեցաւ, չըմբոստացաւ այդ զգայացունց բարբարոսութեան դէմ այնքան, որքան կ'ըմբոստանայ այսօր հակահրէական հալածանքներուն առթիւ նացիական Գերմանիոյ մէջ, թէեւ այդ հալածանքները արիւնալի չեն եւ շատ աւելի մեղմ ու սահմանափակ են, քան բոլշեւիկներու բրածները Խորհրդային Միութեան մէջ:

Դեռ ասկէ քանի մը տարի առաջ, 1932—33 թուի ձմեռը, երբ Խորհրդային կառավարութիւնը բռնիհամայնացման կ'ենթարկէր հողագործութիւնը ամբողջ երկրին մէջ, միայն Ուկրայնայի եւ Հիւսիսային Կովկասի մէջ բոլշեւիկները ուղղակի կամ անուղղակի կերպով մահացուցին չորսէն մինչեւ վեց միլիոն «կուլակներ», այսինքն՝ ունեւոր նկատուած գիւղացիներ: Իր առաջին երկու հնգամեակներու ընթացքին աներեւակայելի բռնութիւններու եւ բռնագրաւումներու ենթարկեց Խորհրդային իշխանութիւնը գիւղացիութեան մէկ կարեւոր մասը՝ ոչ միայն անտեսապէս քայքայելով, այլ եւ ֆիզիքապէս ոչնչացնելով զայն: Հարիւր հազարաւոր անձեր յափշտակուեցան իրենց գոյքէն: Թըրքական ձեւով տեղահան եղան, քշուեցան հեռաւոր վայրեր եւ սովամահ եղան: Եւ, սակայն, Ամերիկայի մէջ ոչ մէկ մասնաւոր յուզում առաջ եկաւ, ոչ մէկ աղմուկ բարձրացաւ այդ առթիւ:

Վերջին տարիներու ընթացքին Խորհրդային կառավարութիւնը ահռելի չափերով «մաքրագործումներ» կատարեց,— բանտարկեց, աքսորեց, գնդակահարեց տասնեակ հազարաւոր անձեր պետական մեքենայի բոլոր ճիւղերու եւ կարմիր բանակի մէջ: Անպատմելի դաղանութիւններ տեղի կ'ունենան Խորհրդային Միութեան մէջ մինչեւ այսօր ալ: Բաւական է նկատի ունենալ միայն հարիւր հազարաւոր անձերու սահմռկեցուցիչ վիճակը «բռնադատեալ կեդրոնացման քէմփերու» մէջ, ուր անոնք հարկադրուած են ապրիլ փարախններու ստրուկներէն ալ աւելի ողբալի կեանք մը: Հազարաւոր եկեղեցիներ քանդուեցան, իսկ մնացորդներն ալ այժմ կը քանդուին: Հոգեւորական դասի վերջին խեղճուկ բեկորներն ալ ֆիզիքական ոչնչացման կ'ենթարկուին այսօր: Դեռ վերջերս էր որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը տմարդի կերպով սպաննուեցաւ Խորհրդային չեկիստներու կողմէն եւ թալանի ենթարկուեցան էջմիածնի ամէնէն թանկագին իրեղէնները :

Եւ, սակայն, ամերիկեան մամուլը լուռ մնաց եւ կամ շատ թեթեւ կերպով անդրադարձաւ Խորհրդային այդ ոճիրներուն:

Բոլորովին տարբեր է ամերիկեան մամուլի եւ հանրային կարծիքի վերաբերումը դէպի Գերմանիոյ ներքին յոռի իրադարձութիւնները, որոնք միշտ կը ներկայացուին չափազանցուած կերպով եւ որոնց առթիւ միշտ ալ կը բարձրացուի անսահելի աղմուկ:

×

Ինչե՞ւ այս երկու չափ ու կշիռ : Ինչո՞ւ այս երկու տարբեր վերաբերումները հանդէպ Խորհրդային Միութեան եւ Նացիական Գերմանիոյ:

Այս արտառոց երեւոյթին պատճառները մէկէ աւելի են:

Նախ եւ առաջ՝ Գերմանիա, հակառակ իր բռնապետական կարգերուն, շատ աւելի մատչելի եւ ծանօթ երկիր մըն է արտաքին աշխարհի համար, քան Խորհրդային Միութիւնը: Օտար թերթերու թղթակիցները Պերլինի մէջ շատ աւելի ազատութիւն կը վայելեն, աւելի թեթեւ գրաքննութեան ենթակայ են, աւելի մեծ հնարաւորութիւններ ունին ճշմարտութիւնը իմանալու եւ հաղորդելու, քան Մոսկուայի մէջ ապրող օտար թղթակիցները : Խորհրդային Միութիւնը փաստօրէն չինական պարիսպներով շրջապատուած ու պինդ փակուած է, մինչդեռ Գերմանիա եւեւմուտը անհամեմատ աւելի դիւրին է:

Երկրորդ՝ Խորհրդային կառավարութիւնը իրեն ենթակայ Երրորդ Միջազգայնականի միջոցով ի վիճակի է ամէն տեղ իրեն ի նպաստ ազդելու ժողովրդապետական երկիրներու հանրային կարծիքին վրայ, եւ այդ՝ շատ աւելի մեծ չափով մը եւ անհամեմատ աւելի վարպետ կերպով, քան գերման նացիները կ'ընեն կամ կրնան ընել : Բացի այս երկրի մէջ գործող համայնավարներէն, որոնք բոլորն ալ կը շարժին Մոսկուայի հրամանով, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար, ուղղակի թէ անուղղակի կերպով անոնց ուժ կուտան Հրեաները, արմատական խմբակցութիւնները եւ միամիտները: Անոնք են, որ եւէ հակառութիւն չեն տեսներ յանուն ազատութեան եւ դեմոկրասիի համայնավարներու հետ միասին ընդհանուր ճակատ կազմելու մէջ ընդդէմ նացիներու կամ ֆաշականներու:

Երրորդ՝ Խորհրդային Միութիւնը ըլլալով այսօր երեք աշխարհակալ ֆաշական պետութեանց ահարկու սպառնալիքին տակ, հարկադրուած է միջազգային տեսակէտով խաղաղասիրական քաղաքականութիւն մը վարել եւ պատերազմով չսպառնալ ուեւէ ուրիշ ազգի, թէեւ իր Երրորդ Միջազգայնականի միջոցով քաղաքացիական կռիւներ, «համաշխարհային յեղափոխութիւն» կը հրահրէ ամէն տեղ : Մինչեւ թէ՛ Ճափոն թէ՛ Գերմանիա եւ թէ՛ Իտալիա իրական սպառնալիք մը դարձած են այսօր Միացեալ Նահանգներու կենսական շահերուն Հեռաւոր Արեւելքի եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ»:

ՋԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Ֆրանսացիների կորուստը հսկայական էր, իւրաքանչիւր զօրաբաժնի մէջ հազիւ էին մնացել 5—700 կռուողներ:

Գերմանական զօրքերը նորից մօտենում են Մառնին :

Վերսայլում տեղի է ունենում Գերագոյն Խորհրդի արտակարգ նիստը մասնակցութեամբ Կլեմանսոյի, Լոյդ Ջորջի եւ Օրլանդոյի, որոնք հեռագրում են Վիլսոնին.— «Անհրաժեշտ է անյապաղ եւ իւրաքանչիւր ամիս 300 հազարական ամերիկեան զօրք հասցնել, հակառակ պարագային պարտութիւնը անխուսափելի է»:

Փարիզում իրարանցում է: Երեսփ. պատգամաւորները չափազանց վրդովուած են: Պահանջում են Կլեմանսոյին: «Վագրը» Վերսայլից գալով բարձրանում է ամբիոն: Տիրում է մեռելային լռութիւն: Բռունցքի ուժգին հարուած սեղանին :

— Ֆրանսացինե՛ր: Այս ամբիոնից դիմում եմ ձեզ բոլորիդ· սրտից վե՛ր ու վե՛ր: Հարուածը ահաւոր է թէեւ, բայց մենք ամուր կառչած ենք եւ ատամներով կրծում: Ամէն ինչ դեռ չէ վերջացած: Մենք կռւում ենք Մառնի երկարութեամբ, պիտի կռուենք Փարիզի մօտ... Փարիզի մէջ... Փարիզից անդին... Ձեզ ասում եմ սրտից վե՛ր...»

Ուզում է ասել որ զգացմունքով մի՛ տարուէք:

Կատաղի «գոմէշային ռազմավարութիւնը» շարունակւում էր: Երեք զօրաբանակները կռուի դաշտ հանելուց յետոյ, Լիւդենտորֆը երկու զօրաբանակ եւս քաշում է ասպարէզ: Զոհերի թիւը ահռելի է թէեւ, սակայն արշաւանքը չի կասեցնում: Գերմանական զօրքին հրաման է տրւում գրաւել Կոմպիէնը եւ դէպի Փարիզ բացուած ճեղքը լայնցնել: Փարիզը պաշտպանող ֆրանսական քսան զօրաբաժիններին դիմաց Գերմանացիները շպրտել են 35 զօրաբաժիններ: Թւում էր թէ արիւնաքամ Ֆրանսացիները անկարող են այլեւս դիմադրութիւնը շարունակել: Մի վերջին հարուած եւս եւ այլեւս բաց է դէպի Փարիզ տանող ուղին:

Զօր. Ֆօշը, որ Դաշնակից բանակների սպարապետն էր, Լիւդենտորֆի ռազմավարութեան համը ճաշակելով, սոսկալի անակնկալ է պատրաստում : Նա հեռու մի վայրում կեդրոնացնում է իր նշանաւոր պահեստի ուժերը, խստօրէն պատուիրելով առանց հրամանի ոչ մի զինուոր չշարժել իր տեղից :

Ահաւասիկ այս պահեստի զօրքն էր որ կոտրեց գոմէշի վիզը: Այս մասին գերմանական գերագոյն հրամանատարութիւնը իմացաւ հետեւեալ պարագաների մէջ:

Մայիս 21ից մինչեւ Յունիս 18ը Գերմանացիների 700,000 կռուող ույժերի կորուստը եւ վախը, որ մինչեւ արշաւանքի վերջը բանակը կարող է արնաքամուել, գերմանական թագաժառանգ Ռուպրեխտին հարկադրել են ըշտապել գլխաւոր սպայակոյտի կայանը, ինչ որ անսպասելի էր սպայակոյտի անդամների համար: Թագաժառանգը Զօր. Լիւդենտորֆից բացատրութիւն է պահանջում իր վարած ռազմավարութեան պատճառով եղած մարդկային ահռելի կորուստի եւ ապագայ հեռանկարի մասին: Լիւդէնտորֆը պատասխանում է, որ իր յոյսը Փարիզի յեղափոխական շարժումն է, որ շուտով պիտի բռնկուի: Մէկ հարուած եւս եւ Փարիզը կ'աւլէ Կլէմանսոյին:

Ճիշդ այս խօսակցութեան ժամանակ, հեռագրով հաղորդում են որ Վիլլէրկօտրէի եւ Կոմպիէնի անտառներից յանկարծակի երեւացել են ֆրանսական զօրքեր :

Ահաւասիկ սա էր ֆրանսական 10րդ զօրաբանակը, շատ լաւ սպառազինուած, Զօր. Մանժէնի հրամանատարութեամբ, որ Ֆօշը իր աչքի լոյսի պէս պահել էր այս նեղ օրուան համար: Նրա անակնկալ յայտնութիւնը եւ գոմէշի (գերման բանակի) կողին հասցրած ուժգին հարուածը մահացու եղաւ թշնամու համար: Առաջին հարուածը, որ ստացաւ գերմանական 7րդ զօրաբանակը, շատ ծանր կորուստների մատնուեց եւ ցրուեց: Նրա յետ քաշուելը պատճառ դարձաւ գերմանական ամբողջ բանակի նահանջի, որի պատճառով գերմանական հրամանատարութիւնից նախաձեռնութիւնը անցաւ Ֆօշին: Այս նահանջին Գերմանացիները տուին 120.000 սպանուած եւ վիրաւոր, 40,000 գերի, 1000 թնդանօթ եւ 6000 գնդացիր: Գերմանական բանակի նահանջը կրեց կատարեալ պարտութեան բնոյթ:

Դաշնակիցների բանակը անցաւ հակայարձակման: Աւստրալիական եւ Կանադական թարմ զօրքերը այս կռիւների ընթացքին հրաշքներ գործեցին: Այս կռիւների ականատես գերմանացի պատմաբան Ֆօնրոդի իր «Օգոստոս 8ի արհաւիրքը» գրքի մէջ հետեւեալ խօսքերով է նկարագրում այդ դրոհը: ...«Օգոստոս 8ի առաւօտեան դրեթէ մեր ամբողջ բանակատեղին ծանր մառախուղով էր պատած: Առաւօտեան ժամը 5ից 20 անց ծայր տուեց թշնամու փոթորկալից կրակը: Հազարաւոր հրետաններ կրակ թափեցին հետեւակ զօրքերի եւ մարտկոցայինների վրայ: Անկարելի էր հասկնալ թէ որտեղից էր այդ կրակը թափւում : Լսւում էր միայն պայթող ռումբերի անընդհատ որոտումները: Ենթադրում էինք որ մեր հարեւան զօրամասերն էլ նոյն վիճակին են ենթարկուած: Հեռախօսով անընդհատ իրար էին հարցնում թէ ինչ է պատահել: Եւ ամէն տեղից էլ պատասխանները նոյնն էին.— «Այստեղ փոթորկալից կրակ է տեղում, ոչինչ չենք տեսնում եւ ոչինչ յայտնի չէ»:

Սովորաբար նոյնիսկ գիշերային ռմբակոծութիւնը, ռումբերի պայթումից, եւ լոյսերով իրար ազդանշաններ տալուց կարելի էր որոշել ռազմադծի եւ թշնամու կրակի հեռաւորութիւնը, եւ այս իսկ նշաններով՝ սկսած յարձակողականի ուժը: Բայց այս անգամ կարծէք թէ դաժան բախտը կապանք էր դրել մերոնց աչքերի վրայ: Յարձակողականը սկսելուց քառորդ ժամ անց ընդհատուեց հեռախօսային կապը...»:

Զօր. Մանժէնի հրամանատարութեամբ ֆրանսական 10րդ զօրաբանակի հասցրած շեշտակի հարուածով «գոմէշ»ի գլորուելը ազդանշան եղաւ դաշնակից բանակի ընդհանուր յառաջխաղացութեան եւ, ինչպէս յայտնի է, վերջացաւ մեծ պատերազմի ընթացքին չտեսնուած՝ գերման բանակի կատարեալ պարտութեամբ: Դաշնակից բանակի ուժգին գրոհներին չկարողանալով դիմանալ, գերմանական բանակը ռազմաճակատի ամբողջ երկարութեամբ բռնեց նահանջի ճամբան :

ԲԵՆՕ

(Շար.)

(2)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Մասնակցութեամբ ռուսական երգչախումբի եւ հայ երգիչներու, առաջնորդութեամբ ձեռնադրեալի՝ Պ. ՕՆՆԻԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆի

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ ՍԱԼ ԿԱՎՈՅԻ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԾՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր վարժարանին

11 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Բուլ տ'Օրլէանի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. **ԹՈՐԳՈՄ ՄԵՆՏԱՇԻՐԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ**

Աշակերտութիւնը կ'երգէ, կ'արտասանէ ու կը ներկայացնէ ԿԱՅԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ: *Կը նուագէ Թաւիտ ԳԱՐԵԳԻՆ: Մուտք 3 փր.*

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ իջնել Գանեէօ կայարանը, Սոյի գծով:

Գ Թ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն   Պ Ա Զ Ա Ր

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ ԻՐ ՊԱՇՏՊԱՆԱԾ ԵՐԿՍԵՌ ՈՐԲԵՐՈՒՆ *սնունդի, բժշկութեան, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան*

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ԺԱՄԸ 14-20

Salle JEAN GOUJONի ՄԷՋ Paris (8e.)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ: Սիրով կը հրաւիրուին Միութեան գործունէութեան համակիրները:

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաուըրտ Գարակէօզեան Հօմի *նախկին Սանուց միութեան կողմէ:* 11 *Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը* 3էն *մինչեւ կէս գիշեր,* 8 բիւ Պօսիւէ, *մէթրօ՝* Փուասօնիէր *եւ* Կառ տիւ Նօր: *Օրքէսթր՝ ճազ - Թանկօ:*

Մուտք՝ 7 փրանք

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլէն Տէր եւ Տիկին Սողոմոնեան ցաւակցութիւն կը յայտնեն Ընկ. Տ. Զէքեանի եւ իր պարագաներուն, իրենց եղբօր՝ ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԶԷՔԵԱՆի *դառնագէտ եւ վաղահաս մահուան առթիւ:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տօղրամաճեան, Վարդանեան, Լօզոյէկեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք գրաւոր կամ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց եղբօր՝ ՌՈՒԲԷՆ ՄԵՐՋԻՖՈՒՆԵԱՆի *մահուան առթիւ:*

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սաթենիկ եւ Եղսայ Պատօեան քոյրերը կը փնտռեն իրենց երկու եղբայրները՝ Սամուէլ եւ Մարտիրոս Պատօեան (Սեբաստիոյ Բաթրին գիւղէն) որոնք կորսուած են 1914ի տարագրութեան առեն: Իրենց ճշգրիտ հասցէն տուողին կարեւոր նուէր: Իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Եղսայ Տէօքմէճեանի, 55 Rue Dunoir, Lyon, (Rhône) France:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Դրօշմաթուղթի սիրահարներուն

կը հայթայթեմ ամէն երկրի դրօշմակներ, հին եւ նոր, լաւագոյն պայմաններով:

Նոյնպէս կը գնեմ ամէն երկրի դրօշմակներ եւ հաւաքածոներ ինչ արժէքով ալ որ ըլլան:

100 *Փր. գնումի համար Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին դրօշմակները ձրի կուտամ:*

H. ANTONIAN

Librairie H. Samuel

51, Rue Mr. le Prince, Paris

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

***10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ* Salle des Ingenieurs Civils**

19 Rue Blanche, Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի *եւ նախագահութեամբ* Փ. Ֆուրնիէի *(նախագահ Ֆրանս. ռազմիկներու լիկին):*

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրվար Անտրէա *(Այնթապի ազատարարը),* Փօլ տիւ Վէու *(Միջերկրականեան կոմիտէին եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»): Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ:*

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտասեան *երգչախումբը: Հայկ. գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ թառի եւ սրինգի:*

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր:

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները:

Մուտք 8 փրանք

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ (9 դեկտ.) ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՍՏՈՒՐ

ՊԱՆԵԽՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը *ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է:*

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 10 *Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը* 8.30ին: *Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:*

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը՝ 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Սիսամանթօ» ակումբը: Անդամատետրերը միասին բերել:

ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Սարդանի, Նոթր-Տամի, Լէ Վ'Օլիվի եւ Սէն-Ժէռոմի ընկերները 10 *Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին սովորական հաւաքատեղին:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուրատ» խումբի ընկերները (Ավինիոն) 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ: կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը 12 դեկտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահը: կարեւոր օրակարգ, Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը 10 դեկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին, Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովին շարունակութիւնը:

ՎԻԷՆԻ «Անի» Շրջ. կոմիտէի ընդհ. ընկ. ժողովը 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Սօթնեղբայրեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին դպրոցի սրահին մէջ:

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի Ընկ. Ընդհ. Ժողովը 11 *Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը* 2ին *«Վարանդեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:*

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 10 *Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը* 7.30ին *սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:*

ԼԻՈՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ

«Գայլ Վահան» խումբի բոլոր ընկերները 10 դեկտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

«Առիւծ Գեւօ» խումբի բոլոր ընկերները 9 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին 181 Cours Lafayette, «Զաքարեան» գրադարանը:

«Մուսա Լեռ» խումբի բոլոր ընկերները 9 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 16 Quai Victor Augagneur, քաֆէ փրոկրէ սրճարանը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ

11 *Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը* 3ին *«Խրիմեան» սրահին մէջ*

2 *Ռիւ տը լա Տէֆանս*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, *Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի Մասնաճիւղին երգչախումբը, Տիկ. Վ.* ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ *(երգ) եւայլն:* *Մուտք՝* 2 *Փր.:*

ՕՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ

11 *Դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօր վերջ ժամը* 3ին *Բիժօնէի սրահին մէջ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Ընկերաժողովական դասախօսութիւն

Անիէռ-Պուաքոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէին կողմէ

9 *Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը* 9ին *Ընկերվարականներու սրահը*

149 bis Ave d'Argenteuil

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Հ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Նիւթ՝ «Հայ դատը եւ մեր առաջադրութիւնները»:

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱԿԱՆ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սալ տէ Ֆէթի մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՀԱՅՐ Կ. ՏԷՐՄՈՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: կը մասնակցի Փորթ տը Լիոնի 35 *հոգինոց ֆրանսական նուագախումբը:*

Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետ Պ. ՀԻՒՍԷԼ, տեղւոյն Նախկին Ռազմիկներու Միութեան նախագահը եւ բազմաթիւ հիւրեր:

Մուտք՝ 2 *ֆրանք:*

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ, Նոր Տարիի առթիւ բարեկամին լաւագոյն նուէրն է «Գոյամարտ» օրացոյցը: Դիմեցէք մեր բոլոր գործակալներուն, իսկ մեծաքանակի համար հետեւեալ հասցէին՝ G. DJARAYAN, 5 Rue l'Eclipse, Մարսէյլ, Ֆրանս:

Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻՒ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42-69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20

Ուսանողները ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, *եւ ժամադրութեամբ:*

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13-45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

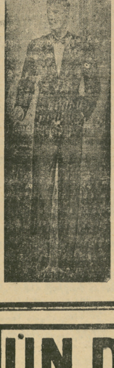
ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Tailleur de ST. BERNARD

Pour Hommes et Dames

H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris(18)

Մասնաճիւղ՝ 2 rue de la Charbonnière

Մէթրօ *La Chapelle* եւ *Barbès Rochechouard*

Հեռաձայն Montmartre 69-70

ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Նոր տարիի առթիւ կը տրուի կարեւոր նուէրներ:

Մեր գիները.— Չափի վրայ, երկու փորձ, խնամուած գործ, վերարկու կամ հագուստ սկսեալ 350—450 ֆրանք, նուէր կը տրուի մուշտակէ վզնոց մը (երկու կենդանի), պատրաստուած մուշտակագործ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆի արհեստանոցին մէջ: 450 Փր է վեր տալ պրանքներու համար, 3 փորձ, նուէր կը տրուի ֆանթէզի կամ կոդի տափատը:

Բաց է Կիրակի մինչեւ կէսօր

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, զգուշացէք որ արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անարատ կազդուրիչ եւ ախորժաբեր հատկութիւնը ծանօթ է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70-89.

Դաւադրութիւնը երեւան ելաւ շնորհիւ մատնութեան մը, զոր կատարեցին դաւադիր սպաներէն ոմանք՝ ամէն բան յայտնելով Քիեւի զինուորական հրամանատար Զօր. Տիմոշէնկոյի, որ անմիջապէս ձերբակալեց դաւադիրները: Ռուսական բանակը եւ ռուսական բանակին հրահանգ տուաւ ձեռք առնել զգուշական ամէն միջոց:

Դաւադրութիւնը տեղի պիտի ունենար Ծննդեան տօներուն:

Ձերբակալուած սպաներուն թիւն է 150, *որոնց* 25*ը գնդապետ: Ձեռք ձգուած փաստաթուղթերը կը հաստատեն որ արտասահմանէն մեծ քանակութեամբ դրամ ղրկուած է, կազմակերպելու համար ապստամբութիւնը: Դաւադիրները կապ ունէին Սկորոպատսկիի հետ, որ տղան է գերմանական տիրապետութեան շրջանի ուքրանական կառավարութեան պետին, ինչպէս նաեւ Լեհաստան եւ Ռումանիա ապաստանած ուքրէն քաղաքական դէմքերու հետ:*

Մեծ յուզում պատճառեց այս դաւադրութիւնը Մոսկուայի մէջ: Վորոշիլով հրամայեց բոլոր ուքրէն սպաները հեռացնել Ուքրանիայէն եւ ղրկել Խորհ. Միութեան արեւելեան հեռաւոր նահանգները, անոնց տեղ բերելով Կովկասցի եւ ռուս սպաներ:

— oo —

ՀԱՆՐԻ ԹՐՈՒԱՅԱ, որ գրական ծածկանունն է երիտասարդ հայ գրողի մը, ստացաւ Կոնքուրի գրական մրցանակը: Փարի-Սուարի թղթակիցը կը գրէ այս առթիւ, տեսակցելով երիտասարդ պսակաւորին հետ, թէ Հանրի Թրուայա, բուն անունով Լեւոն Թարասոֆ, ծագումով Ռուս է, եւ քէն ֆրանսահպատակ դարձած: 27 *տարեկան է, այժմ կ'աշխատի Սէնի նահանգապետութեան մէջ, — տունին մէջ ռուսերէն կը խօսին եղեր, բայց եւ այնպէս լաւ ֆրանսերէն գիտէ: Վերջերս օթոպիւսին մէջ սիրուն աղջիկի մը հանդիպելով, յանկարծ սիրահարուած է, ու շուտով պիտի ամուսնանայ: Ներկայիս կը պատրաստէ ուսումնասիրութիւն մը Տոսթոյեւսկիի վրայ:*

Մեզի տրուած տեղեկութեանց համաձայն, Հանրի Թրուայա Հայ է, Բայց քանի որ այս Հայը ինքզինք կը ներկայացնէ ծագումով Ռուս եւ կը պարծենայ թէ տունին մէջ ընտանիքով կը խօսին ռուսերէն, կը նշանակէ թէ իրեն աւելի հաճելի է այդպէս ներկայացուիլը, այդպէ՛ս ալ ճանչցուիլը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 10 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 1 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3908

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊ ՄԸ»...

— oo —

«Խվնինկ Սթանտարտ» զգայացունց լուր մը կուտար: «Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ տարակարծութիւնը հասած է վտանգաւոր չափերու,— կը գրէր ան: Եւրոպա կը գտնուի նոր տագնապի մը առջեւ»: Մէկ քանի ուրիշ թերթերու համաձայն, «Լեհաստան եօթ զօրաբանակ է կեդրոնացուցած՝ Ռութէնիայի, իսկ 40,000 զօրք՝ Ռումանիոյ սահմանին վրայ»:

Նոր չէ հարցը: Անիկա ծնունդ առաւ Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումի օրերուն:

Լեհաստան եւ Հունգարիա կ'ուզեն փակել Գերմանիոյ ճամբան՝ գրաւելով Չեխոսլովաքիոյ այն հողամասը, որ կցուած է Ռումանիոյ: Գերմանիա, ընդհակառակն, դէմ է ատոր, որովհետեւ նոյն այդ հողամասը կ'ուզէ վերածել նրբանցքի մը՝ գերմանականէն մինչեւ ռումանական սահմանը (Սեւ ծով):

Գերմանիոյ ընդդիմութիւնը կը բխի նաեւ ուրիշ ծրագրէ մը: Ան կ'ուզէ ստեղծել Ուկրանիա մը՝ անոր կորիզ դարձնելով Կարպատեան Ուկրանիան: Այսինքն՝ ստեղծել, Եւրոպայի արեւելեան մասին մէջ, «Մանչուքօ» մը,— ճիշդ այնպէս ինչպէս ըրաւ Ճափոն՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ,— ու այդ նոր «պետութեան» անունով Լեհաստանէն ու Ռուսիայէն պահանջել Ուկրանիոյ մնացեալ հողամասերը:

— «Շատ մօտ ատենէն 50 միլիոննոց անկախ Ուկրանիա մը պիտի ստեղծուի, ըսեր էր՝ անցեալ օր՝ Ուկրանական շարժման ղեկավարը: Ցարդ յոյս դրած էինք ժողովրդապետական երկիրներուն վրայ, բայց յուսախաբ եղանք: Հիմա Գերմանիան է որ ուժ կուտայ մեր այս ծրագրին»:

Այս ծրագիրը, որ ներշնչուած է, բնականաբար, Պերլինէն, կը պարզէ արդէն, թէ ինչո՛ւ Լեհաստան նորոգեց իր դաշինքը Ռուսիոյ հետ: Խօսելով այդ դաշինքի մասին, «Քուրիէր Վարշաւսքի» կը գրէր.—« Ամբողջ Լեհաստանը գոհունակութեամբ դիմաւորեց զայն: Լեհաստան չի կրնար անտարբեր մնալ՝ Գերմանիոյ քայլերուն հանդէպ՝ Միջին եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Շատեր կը կարծէին թէ գոյութիւն ունի լեհեւգերման գործակցութիւն մը՝ Ռուսիոյ դէմ: Այս դաշինքը եկաւ հերքելու այդ ենթադրութիւնը»: Իսկ լեհ ազգ. արմատականներու թերթը կը գրէր.— « Եւրոպայի մէջ տեղի ունեցած դէպքերը աչքի առջեւ ունենալով, լեհեւսովետ դաշինքին լուրը կրնայ օգտակար ըլլալ յիշեցնելու համար աշխարհագրական եւ պատմական փաստեր: Ու ան Լեհաստանի մէջ շատերը կը ստիպէ խորհելու թէ՝ Լեհաստանի արեւելքը կայ Ռուսիան, որ չի կրնար հրաժարիլ Սեւ ծովէն, կովկասեան նաւթէն եւ հարաւի իր բերրի հողերէն»:

« Թայմզ », խօսելով նոյն դաշինքի մասին, կ'ըսէր թէ՝ «այժմ կարելի չէ խօսիլ Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ գործակցութեան մասին՝ ընդդէմ Ռուսիոյ: Աւելի հաւանական կրնայ նկատուիլ խորհրդային օգնութիւն մը՝ գերմանական յարձակման մը դէմ »:

Միւս կողմէ, նկատելի մերձեցում մը կը նկատուի Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ: Հիթլէրի եւ Քարոլ Թագաւորի հանդիպումը բաւական նպաստած է այդ մերձեցումին: Գերմանիա եւս ուզած է ընդդիմանալ լեհեւհունգար ծրագրին: Ռումանիոյ վեհապետը նոյն պահանջը դրաւ նաեւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին, երբ այս վերջինը Կալացի մէջ հանդիպում մը ունեցաւ իրեն հետ: Քարոլ Թագաւորի այս մերժումը կամայ թէ ակամայ ծառայութիւն մըն էր գերմանական տեսակէտին, քանի որ Վիէննայի «իրաւարար»ները — Ռիպպընթրոփ եւ Չիանօ — ճիշդ նոյն ձեւով մերժեցին Հունգարիան բաւարարել եւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ ստեղծեցին ինքնավար Կարպաթեան Ուկրանիա մը:

Այսպէս, ուրեմն, Արեւելեան Եւրոպայի մէջ ուժերու նոր դասաւորում մըն է ստեղծուած: Ու մինչ կը կարծուէր թէ Ռումանիա մտահոգուած է գերմանական թափանցումէն, այժմ, ընդհակառակն, կը պարզուի որ Պուքրէշ պատճառներ ունի Պերլինի կռթնելու: Այս մերձեցումին նպաստած է անշուշտ Քարոլ Թագաւորի Լոնտոն, Փարիզ ու նաեւ Պերլին այցելութիւնը: «Թայմզ»ի առած տեղեկութեան համաձայն, Ռումանիոյ վեհապետը Պուքրէշ հրաւիրած է կէօրինկը: Իսկ ուրիշ լաւատեղեակ թերթ մը կը հաղորդէր թէ Գերմանիա շուտով կը ձեռնարկէ ճամբաներու շինութեան, Ռութէնիոյ մէջ, գերմանական սահմանէն մինչեւ ռումանական սահմանը :

Սխալ պիտի ըլլար, բնականաբար, ստեղծուած այս կացութիւնը նկատել նոր տագնապ մը, առայժմ:

Լեհաստան, Գերմանիոյ ուկրանական ծրագրին առջեւ բնականաբար պիտի փնտռէր յենարաններ: Ու Ռուսիոյ հետ դաշինքի նորոգումը հակադիր շարժում մըն էր պարզապէս :

Միւս կողմէ, Ռումանիա, իր կարգին, յենարան կ'ուզէ դարձնել Գերմանիան, առանց երբեք դիրք բռնելու Խ. Միութեան դէմ: Մանաւանդ որ ծանօթ է Պերլինի ցանկութիւններուն եւ հակախորհրդային տրամադրութիւններուն :

Ինչ որ սակայն կը նկատուի այժմ, սակայն, այն է թէ Լեհաստան պիտի չուզէ դեռին ծառայել գերմանական արշաւանքի մը : Մանաւանդ որ Գերմանիա բաւական լուրջ կերպով կը հետապնդէ անկախ Ուկրանիայի ծրագիրը :

Կա՛յ եւ Տանցիկի հարցը ... :

Այո՛, Չեխոսլովաքիան վերջաբանը եղաւ Արեւմտ. Եւրոպայի տագնապին, ու նախաբանը՝ Արեւել. Եւրոպայի խռովքին :

Այս վերջինը նոր Միւնի՞խ մը պիտի լուծէ, թէ նոր բախում մը...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

— oo —

Երեսփ. Ժողովը, նախագահութեան տակ Էռիոյի, որոշեց անմիջապէս սկսիլ հարցապնդումները: Տալատիէ, յանուն կառավարութեան, պահանջեց զբաղիլ միայն կառավարութեան ընդհանուր քաղաքականութեան վերաբերեալ հարցապնդումներով: Ձախերը յայտարարեցին թէ տնտես. այնպիսի հարցեր կան, որոնք կապուած են ընդհանուր քաղաքականութեան: Ի վերջոյ որոշուեցաւ հարցապնդումները շարունակել մինչեւ ուրբաթ գիշեր:

Ձախակողմի ճնշումին դէմ, արմատականները եւ աջակողմեանները համաձայնեցան որ կարգ մը բարեփոխութիւններ կատարուին այն հրովարտակ - օրէնքներուն մէջ, որոնք թշնամութիւն ստեղծած են կառավարութեան դէմ: Այսպէս մասնաւորաբար որոշեցին առաջարկել, որ ջնջուի հարիւրին 2ի տուրքը ամբողջական եկամուտին վրայ եւ փոխարէն հաստատել տուրքը, զաւկի տէր աշխատաւորներու համար՝ 10,000էն վեր եկամուտներու վրայ, ամուրիներու համար՝ 6000էն վեր եկամուտներու վրայ: Այս խոստումով, արմատականները կը կարծէին թէ կարելի պիտի ըլլայ հաշտեցնել կառավարութեան հակառակորդներէն շատերը :

Բայց կոմունիստները բոլորովին անհաշտ ընթացք մը բռնեցին: Ընկերվարականները եւս թշնամի դիրքերու վրայ էին հանդէպ կառավարութեան: Աջակողմեանները որոշ քննադատութիւններ ըրին, բայց համակիր՝ Տալատիէի :

Ֆելիքս Կրա յարձակեցաւ կառավարութեան գաղթային քաղաքականութեան վրայ,— ըսաւ թէ «Ժող. Ճակատի օրով սղեց ամէն բան, նոյնիսկ ստեպղինը (havuç), այնքան որ Ժող. Ճակատը կրնայ պարծիլ ստեպղինի յաղթանակով»: Էռիօ կարգի հրաւիրեց խօսողը: Տիւքլօ քննադատեց կառավարութիւնը, որ դաւաճանեց բանուոր դասակարգին, յետոյ ակնարկեց սպառնալիքի մը, իբր թէ կառավարութիւնը մտադիր էլուծելու խորհրդարանը: Տոմանժ կառավարութենէն պահանջեց լուծել համայնավար կուսակցութիւնը, իբրեւ պատասխանատու Ժող. Ճակատի 22 ամսուան սխալներուն:

Վստահութեան քուէարկութենէն առաջ, Տալատիէ պատասխանեց բոլորին եւ յայտարարեց թէ ինք չի կռթնիր այս կամ այն մեծամասնութեան,— իր ընտրած մեծամասնութիւնը ֆրանսական ազգին դատն է: Ով որ կը գնահատէ այդ քաղաքականութիւնը, կը հետեւի իրեն:

Կէս գիշերէն վերջ, երկու բանաձեւեր դրուեցան.— Ընկերվարական բանաձեւը կը պահանջէր յարգել 1936 Մայիսի մեծամասնութեան հանգամանքը, իսկ արմատականները կը պաշտպանէին կառավարութեան քաղաքականութիւնը եւ վստահութիւն կը յայտնէին Տալատիէի:

Հաւանաբար քուէարկութիւնը Տալատիէի տայ մեծամասնութիւն մը 30 - 50 ձայնի առաւելութեամբ :

Ֆրանսացի ուսանողներ կը պատասխանեն...

— oo —

Իտալացի ուսանողներու կատարած ցոյցերուն ի պատասխան՝ Ֆրանսայի ուսանողներն ալ, Փարիզի, Թուլուզի եւ Սթրազպուրկի մէջ, թափօրներ կազմեցին եւ պահանջներ դրին.— Օրինակ՝ «Վենետի՛կը կ'ուզենք»:

Փարիզի իրաւաբանական համալսարանի ուսանողները հինգշաբթի հաւաքուեցան Պանթէոնին առջեւ, յետոյ ցուցատախտակները շարժելով՝ իջան Սէն-Միշէլի պողոտայէն վար: Ոստիկանութիւնը թումբ դրաւ ուսանողներու այս յորձանքին առջեւ: Ուսանողները սկսան երգել «Մարսէյեզը», եւ մէջընդմէջ պոռալ. «Վենետիկը կ'ուզենք, Սարտենիան կ'ուզենք»: Կամ՝ «Քորսիքան ֆրանսական է եւ պիտի մնայ ֆրանսական»: Ուրիշներ, հեգնանքով մը որ Ֆրանսացիներուն յատուկ է.— «Իտալիան տուէք Նեկիւսին»:

Ուսանողները չկրցան յառաջանալ եւ ցրուեցան :

Ուքրանիոյ անկախութեան հարցը

— oo —

Այն պահուն, երբ Մոսկուա կեղծ կամ իրական դաւադրութեան մը «գլուխ»ով՝ աճուսարասփի կը մատնէ Խորհ. Ուքրանիոյ ամբողջ ժողովուրդը իբրեւ նախազգուշութիւն, աւդին, Փրակայի մէջ, Ուքրէնները աւելի ուժգին պահանջ կը դնեն անկախութեան մասին:

Այսպէս Փրակայէն կը հեռագրեն թէ Ուքրանական Ազգ. Խորհուրդը սկսաւ հրատարակել պաշտօնաթերթ մը, որուն առաջին թիւին խմբագրականէն յատկանշական է հետեւեալ հատուածը.—

Եւրոպայի մէջ հարց մը կայ, որ եթէ չլուծուի՝ կարելի չէ խաղաղեցնել միջազգային կեանքը: Այդ հարցը 40 միլիոննոց ուքրէն ժողովուրդին ազգային դատն է: Լուծումի երկու եղանակներ կան,— համաձայն ուքրէն ժողովուրդին կամքին՝ ստեղծել անկախ Ուքրանիա մը, կամ ի հեճուկս ուքրէն ժողովուրդին՝ պահպանել ներկայ բաժան բաժան ձեւը :

Եւ սակայն, ի շահ Եւրոպայի խաղաղութեան եւ քաղաքակրթութեան, պէտք է հարցը լուծել առաջին ձեւով: Եթէ Եւրոպան չհասկնայ եւ շարունակէ պաշտպանել ներկայ կացութիւնը, թող ոչ ոք կարծէ թէ պիտի մոռցուի այդ հարցը լուծելու անհրաժեշտութիւնը, ուշ կամ կանուխ: Բայց մինչ այդ՝ Եւրոպան պիտի ապրի անստուգութեան եւ քաոսի մէջ:

Թուրքիոյ Հայերուն կ'արգիլուի բժշկութեամբ եւ դեղագործութեամբ զբաղիլ (?)

— oo —

Դամասկոսի «Էքօ տը Սիրի» թերթը (2 Դեկտ.) կը հրատարակէ Արաբական Դիւանին հետեւեալ զեկոյցը.—

Թուրք կառավարութիւնը վերջերս տուաւ որոշում մը, որով օտարականներուն եւ Հայերուն կ'արգիլուի բժշկութեամբ եւ դեղագործութեամբ զբաղիլ: Այս որոշումը բուռն հակազդեցութիւն յառաջ բերած է, բայց անհետեւանք մնաց զայն ջնջել կամ յետաձգել տալու համար կատարուած ամէն ձեռնարկ :

Արգելք եղան Ազգ. հիւանդանոցի օժանդակութեան

— oo —

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ.—

Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, Պոլսոյ Ազգ. հիւանդանոցի օժանդակները արգիլուած են գործելէ: Ինչպէս յայտնի է, առաւելապէս տիկիններէ եւ օրիորդներէ բաղկացած այդ մարմինները կը հաւաքէին բարեսէրներու նուէրները (դրամ, հագուստ, դեղ եւայլն) եւ կ'օգնէին հիւանդանոցի ջլախտաւորներուն, ծերերուն եւ թոքախտաւորներուն: Մասնաւորաբար տօնական օրերուն կը մխիթարէին զանոնք՝ պտուղ եւ ուտելիք բաժնելով :

Ահա այս զուտ բարեսիրական մարմիններն են որ կ'արգիլուին գործելէ այնպիսի ատեն մը, երբ հիւանդանոցին մառանը պարապ է, ինչպէս կը գրեն Պոլսահայ թերթերը:

Ի՞նչպէս կը թրքացնեն Սանճաքը

— oo —

Հալէպի «Էլ Թէքատտում» թերթին համաձայն, գլխարկի գործածութիւնը պարտադիր դարձած է Սանճաքին մէջ: Ուսանողներուն յայտնուած է թէ պիտի չընդունուին դպրոց, եթէ գլխարկ կրած չըլլան:

Ինչպէս յայտնի է, դեռ շատ մը արաբ ընտանիքներու զաւակները, որոնք Սանճաք կը մնան, կը յաճախեն տեղական դպրոցները: Ներկայիս անոնց համար ալ պարտադիր դարձած է գլխարկի գործածութիւնը :

Հաքայ թերթը (30 Նոյ.) կը գրէ.—«Հաթայի կառավարութեան եւ ֆրանսական մարզպանին միջեւ գոյացած համաձայնութեամբ մը, Հաթայի նշանատախտակները կրող ինքնաշարժները մինչեւ հինգ ամիս պիտի կրնային ազատ մուտք գործել Սուրիա: Այս որոշումը ուրախութեամբ ընդունուած էր հանրային կարծիքին կողմէ: Սակայն, շահագրգռուողներու կողմէ մեզի հաղորդուած տեղեկութեանց համաձայն, Ալեքսանտրէթէն Հալէպ մեկնող ինքնաշարժները սուրիական ոստիկան - զինուորներու կողմէ վերադարձուած են: Մեր շարժավարները իրենց ճամբորդներն ու բեռները սուրիական ինքնաշարժներուն փոխանցելէ վերջ վերադարձան Ալեքսանտրէթ :

Կը խնդրենք որ մեր (Հաթայի) կառավարութիւնը իր ուշադրութիւնը կեդրոնացնէ այս խնդրին վրայ եւ մեր դրացի ու բարեկամ կոչած սուրիական կառավարութեան մեզի հանդէպ երկերես քաղաքականութեան մը մշակումին առիթ չտայ»:

« Ենի Կիւն» (29 Նոյեմբեր) կը գրէ.—

Ամբողջ ոստիկանութեան, ոստիկան - զինուորութեան եւայլ ապահովութեան ուժերուն վերին հսկիչը ըլլալու պայմանաւ ըստեղծուած է Ապահովութեան ընդհ. հրամանատարութիւն մը :

Այս կերպով Ալեքսանտրէթի Սանճաքին ապահովութիւնն ու անդորրութիւնը ամբողջովին կ'անցնի Թուրք իշխանութեան ձեռքը:

Եժով գնաց, Բերիան եկաւ

— oo —

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.—

Պաշտօնապէս կը հաղորդուի, որ «իր խնդրանքով» ներքին գործավար (չեկիստ) Նիքոլա Եժով «ազատ կացուցուած է» ներքին գործավարութեան պաշտօնէն: Եժով պիտի պահէ սակայն գետային հաղորդակցութեանց գործավարի պաշտօնը :

Լավրենտի Բերիա նշանակուեցաւ ներքին գործավար:

Այն օրը, երբ Բերիա անպաշտօն մնաց՝ ջնջուած ըլլալով «փոխ արքայութիւնը» (Անդրկովկասեան հանրապետութեանց Դաշնակցութեան մէջ՝ ընդհ. քարտուղար կոմունիստ կուսակցութեան Անդրկովկասեան մարզին), գրուեցաւ արդէն թէ Բերիա շուտով պիտի կոչուի բարձր պաշտօնի մը, ապահովաբար անցնի Չեկայի գլուխը: Այժմ Սթալին կը նետէ Եժովը եւ անոր տեղ պաշտօնի կը կոչէ իր տիրահաւատ հայրենակիցը :

Եժովի մասին վերջերս արդէն զրոյցներ կը շրջէին թէ հիւանդ է, թէ թունաւորուած է, թէ չնորհազրկուած է: Իր անունը շատ քիչ անգամ կը տեսնուէր մամուլին մէջ, եւ ինք շատ քիչ անգամ կ'երեւէր կուսակցական ու կառավարական հանդիսութիւններու բեմին վրայ: Եւ այն որ Սթալիննամէներու մէջ կը կոչուէր «արդարութեան հրեղէն սուրը», հնձելէ եւ անխնայ մաքրագործելէ վերջ երկրին մեծագոյն գլուխները, այժմ կը խորտակուի ինքն ալ իր կարգին՝ զոհ երթալով կատարուած «մաքրագործումներու» ներքին եւ արտաքին հետեւանքներուն: Պիտի չզարմանանք, եթէ վաղը, երկրորդական դիրքերու վրայ նետուելէն քաջալերուած՝ իր զոհերը զինք ամբաստանեն եւ այս անգամ նետեն հոն ուր ինք նետեց հազարներ: Եժով ծնած է 1895ին, կոմունիստ կուսակցութեան անդամ արձանագրուած՝ 1917ին, մասնակցած՝ քաղաքացիական կռիւներուն և առաջինանդամգործավար նշանակուած՝ հո-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԳԻԾԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Դեկտ. 6ին Փարիզի մէջ պատշաճ հանդիսաւորութեամբ ստորագրուեցաւ ֆրանքօ-գերման պաշտօնական յայտարարութիւն մը, որով երկու երկիրները յանձնառութիւն կը ստանձնեն այսուհետեւ ոեւէ վէճի կարգադրման համար զէնքի չդիմել, այլ հարթել խաղաղ բանակցութեանց ճամբով:

Այս յայտարարութիւնը կարեւոր է ոչ ըստ ձեւի, այլ ըստ էութեան: Ըստ ձեւի՝ պարզ խոստմնագիր մըն է, ոչ թէ դաշինք մը: Ըստ էութեան՝ դաշինքի մը համազօր է, որովհետեւ կ'ընդգրկէ երկու պայմաններ, որոնք երկու երկիրներու փոխյարաբերութեանց տեսակէտէն կենսական նշանակութիւն ունին:

Առաջին՝ պատերազմէն ետք առաջին անգամ ըլլալով Գերմանիա կը ճանչնայ Ֆրանսական սահմաններու անձեռնմխելիութիւնը եւ կը հաշտուի պաշտօնապէս այժմեան գոյավիճակին հետ: Ալզասի, Լորէնի եւ նման ամէն հարց միանգամընդմիշտ փակուած է Պերլինի համար: Այս մասին Ֆրանսա պէտք է հանգստանայ ու փարատէ ամէն երեւակայական կամ իրական կասկած:

Երկրորդ՝ դարձեալ մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով ստոյգ, անտարակուսելի իրերհասկացողութեան մը, քաղաքական մերձեցման մը հիմը կը դրուի երկու թշնամի երկիրներու մէջ, որոնց միջեւ ցարդ համագործակցութիւն մը ոեւէ ձեւով հնարաւոր չէր եղած, դարերէ ի վեր: Սկիզբն է իրապաշտ քաղաքականութեան մը կծիկին, որուն թելը պիտի քակուի աստիճանաբար, եւ զուտ ֆրանքօ-գերման գործակցութեան սեղմ հունէն դուրս գալով հետզհետէ պիտի ընդգրկէ համեւրոպական— եթէ ոչ համաշխարհային— հարցեր ու կնճիռներ:

Ֆրանքօ-գերման մերձեցում մը եւ արեւմտեան ճակատի վրայ խաղաղութիւն մը կը կազմեն Նացի Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան հիմնաքարերէն մին: Գերման արդի պետական ղեկավարութիւնը 1914ի պատմութենէն իր դասը առած, ուզած է եւ պիտի ուզէ այսուհետեւ արեւմտեան Եւրոպան զերծ պահել ամէն գնով պատերազմի մը սպառնալիքէն: Եւ իրապաշտ, դէպքերու եւ իրերու տրամաբանութենէն բխող քաղաքականութիւն մըն է այս նոր, ուժական, Նացի Գերմանիոյ համար, որ իր ծաւալողականութեան դաշտը կ'որոնէ Եւրոպայի արեւելքին մէջ եւ իր դէմքը դարձուցած է դէպի Ուքրանական դաշտերը, թերեւս մինչեւ Կովկաս եւ Ուրալ: Այսպիսի Գերմանիոյ մը համար անհրաժեշտ է արեւմուտքի մէջ վայելել խաղաղութիւն, թիկունքէն ապահով զգալ եւ 1918ի աղէտը անգամ մըն ալ չվերապրել:

Այսպիսի պաշտօնական յայտարարութիւն ստորագրեցին նաեւ Չէմպըրլէյն ու Հիթլէր Միւնիխի մէջ, որով Մեծն Բրիտանիա ու Գերմանիա յանձնառութիւն կը ստանձնեն զէնքով չլուծել ոեւէ վէճ: Այս յայտարարութեան լրացուցիչ մասն է Դեկտ. 6ին Փարիզի մէջ առնուած աքթը, որովհետեւ արեւմտեան ճակատի վրայ Գերմանիոյ դիմաց կանգնած է, մեծ պատերազմէն ասդին, ոչ թէ միայն Ֆրանսա, այլ նաեւ Անգլիա, որ քանիցս հանդիսաւորապէս աղաղակած է, թէ անգլիական արեւմտեան սահմանագլուխը Մանշը չէ, այլ Հռենոսը: Այսպէսով Եւրոպայի երեք գլխաւոր մեծերու միջեւ հաշտարարութեան արտայայտութիւն մըն է, աւելի ճիշդը Միւնիխի համաձայնութեան մէկ օղակը, մէկ շարունակութիւնն է Փարիզի մէջ ստորագրուած աքթը:

Եւ արդարեւ, երբեք Ֆոն Ռիպպընթրոփ Փարիզ պիտի չգար եւ երբեք ֆրանսական եւ գերման կառավարութիւնները այսպիսի պաշտօնաթուղթ պիտի չստորագրէին, եթէ Միւնիխը գոյութիւն ունեցած չըլլար: Չեխոսլովաքիոյ անդամատումը, գերման զրահի առջեւ միջին, արեւելեան ու հարաւային Եւրոպայի ճամբաները բանալու հաւանիլը այս արդիւնքին պիտի հասցնէին: Եւրոպայի երկու մեծ ժողովրդավար պետութիւնները, Միւնիխի մէջ զիջելէ ետք, հոս պիտի հասցնէին խնդիրները: Այս էր Լոնտոն-Փարիզ առանցքի տարիներէ ի վեր վարած խաղաղութեան քաղաքականութեան տրամաբանական ելքը: Այստեղ պիտի գար հասնէր միջին Եւրոպայի մէջ գոհացում գտնող Գերմանիան:

Մինչ Փարիզի մէջ նշանակալից քաղաքական աքթեր կը ստորագրուէին ու կարեւոր խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենան Եւրոպայի, Ասիոյ կամ Ափրիկէի զանազան մասերու ճակատագրին հետ կապուած, մինչ Լոնտոնի մէջ նախարարապետն ու արտաքին նախարարը կը պատրաստուէին Հռոմ այցելել՝ Միւնիխի գիծը այնտեղ եւս ամրացնելու առաքելութեամբ, ահա՛ յանկարծ կը փրթի ֆաշական անակնկալ մը, որ յուզում եւ վրդովմունք կ'առաջացնէ ժողովրդավար ազգերու սրտերուն մէջ եւ քաղաքական հորիզոնը կ'ամպոտէ: Հռոմի աղաղակն է՝ «Թունո՛ւզ, Քորսիքա՛, Նի՛ս»: Իտալական մամուլի անսանձ թշնամանքն է Ֆրանսայի հասցէին:

Ի՞նչ խաղ է այս: Քաղաքական ի՞նչ մանէօվր է այս: Իրա՞ւ է որ ֆաշական ծաւալողական ախորժակները ֆրանսական հողամասերուն կը տենչան. իրա՞ւ է որ Հռոմ երբեւիցէ կը յուսայ կամ կը հաւատայ, թէ թիզ մը հող կրնայ խլել Ֆրանսայէն:

Կը տարակուսինք: Մուսոլինի պէտք եղածէն չափ գործնապաշտ է եւ գիտէ, թէ ֆրանսական կայսրութիւնը թոյլ չտար, որ իր հողամասերուն ձեռնամուխ ըլլայ ոեւէ պետութիւն: Հռոմ գիտէ նոյնպէս, որ անգլիական նշանաւոր համաձայնութիւնը, որ արդէն ի զօրու է, կ'արգիլէ միջերկրականեան գոյավիճակի մէջ ոեւէ փոփոխութիւն:

Եթէ նոյնիսկ իտալական այս աղմուկը կամ այս «անպաշտօն» պահանջը կը դրուին գերմանական թելադրութեամբ, ինչպէս կը կասկածին կամ կ'ենթադրեն անգլիական թերթերէն ոմանք, եթէ նոյնիսկ Հռոմ-Պերլին առանցքի միացեալ քաղաքականութեան մէկ արտայայտութիւնն է այս, այլ ոչ թէ միայն Իտալիոյ, դարձեալ դժուար է ընդունիլ, որ Նացի եւ ֆաշական պետական ղեկավարները իրենք հաւատան իտալական այս բեմադրութեան գործնականութեան: Որովհետեւ, անհնարին է համոզուիլ, որ Թունուզի կամ Քորսիքայի կամ Նիսի մէջ, ինչ որ ըսել է արեւմտեան Միջերկրականի մէջ, Լոնտոն-Փարիզ առանցքը ոեւէ կերպով զիջի: Այստեղ, եթէ լրջօրէն առաջադրուի պահանջը Հռոմի կողմէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա կը պատերազմին: Եւ այս ճշմարտութիւնը քաջ գիտէ Պերլին:

Պերլին-Հռոմ առանցքը այս փորձապարիկները կը նետէ հրապարակ, այս անհաճոյ անակնկալները կը բեմադրէ ըստ երեւոյթին ուրիշ տեղ նշան առնելու համար իրապէս: Իտալիա ուրիշ տեղ ձեռք նետելու միտք ունի, ըստ երեւոյթին: Եւ այժմ, ի կանխապատրաստութիւն այդպիսի քայլի մը, կը սպառնայ, կ'աղմկէ, պահանջկոտ կը դառնայ, Պերլինի բարեհաճ թոյլտուութեամբ ու խրախուսանքով, որպէսզի յաջողի բեկել ֆրանսական յամառութիւնը՝ որ արտայայտուեցաւ Լավալի օրով, սատպել որ Փարիզ աչք գոցէ, երբ ժամանակը գայ իտալական գրոհին...

1918ի գարունէն ի վեր դէպքերը այնքան դահավիժ զարգացան, Եւրոպայի քարտէսը այնքան արագ փոփոխուեցաւ, որ այժմ ոեւէ անակնկալ զարմանալի պիտի չթուի քաղաքական դիտողի մը համար: Զարմանալի պէտք չէ թուի, երբ պարզուի օր մը— թերեւս ոչ շատ հեռու ապագային— թէ Պերլին-Հռոմ առանցքը շատ աւելի հեռահաս ծրագիրներ մշակած է քան ցարդ գործադրած է, թէ թերեւս դէպի Արեւելք գրոհ մը տեղի պիտի ունենայ գերման եւ իտալական միացեալ ուժերով, թէ միջին եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ իր աշխարհակալական պահանջներուն գոհացում փնտռող Գերմանիան պիտի գործակցի, որ դէպի Եգէականի կամ Սեւ ծովի ափունքները տարածուի միւս կողմէն Իտալիան, եւ թէ կարծ՝ Պերլին-Հռոմ արդէն բաժնած են իրենց ծաւալողականութեան ճամբաները եւ դիրքերը ճշդած:

Ասկէ տարբեր եզրակացութիւն դժուար է հանել, երբ աչքի առջեւ բերենք որ Վերսայլէն ի վեր աւստրիական անկախութիւնը ամէն գնով պաշտպանող Իտալիան յանկարծ տեղի տուաւ «անշլուս»ին առջեւ, յետագային դարձեալ զիջելով Զուտէթեան հարցին եւ լեհ-հունգար սահմանակցութեան վէճին մէջ՝ Ռութէնիոյ մէջ: Պերլինի հետ յատուկ հասկացողութիւն մը չունեցող Հռոմը չէր կրնար աչք գոցել այսպիսի բախտորոշ վայրկեաններուն, չէր կրնար թոյլ տալ որ գերման կեռ խաչը գար կանգնէր Պրէնէրի վրայ եւ գերման սահմանապահ զինուորը առջեւը դիտէր Ադրիականի ջուրերը...

Պերլին-Հռոմ առանցքը գիտակից է իր գործին ու կը յառաջանայ իր ծրագրի իրագործման, հանգրուան առ հանգրուան: 1938ին բաւականաչափ ճամբայ կտրեց ան: 1939ին ալ աշխարհը հանդիսատես պիտի ըլլայ նոր դէպքերու եւ թերեւս 1940ին միայն մարդկութիւնը լրիւ ըմբռնէ, թէ ո՛ւր կանգ պիտի առնէ Եւրոպայի երկու միահեծան մեծ պետութեանց գրոհին թափը:

Մռայլ է տակաւին Եւրոպայի քաղաքական հորիզոնը: Ինչ չափով պիտի հանդուրժէ կամ պիտի ընդառաջէ Փարիզ-Լոնտոն առանցքը այս յառաջխաղացման դէպի արեւելք: Անգլիա ու Ֆրանսա մինչեւ ո՛ւր պիտի զիջին: Մինչեւ ո՛ւր սահմանները առաջ պիտի մղէ Չէմպըրլէյն իր «խաղաղութեան քաղաքականութիւնը», զոր կը տանի այնքան հետեւողականութեամբ, անվարան ու անվհատ:

Բոլոր փաստերը եւ բոլոր նշանները ցոյց կու տան, որ մինչ մէկ կողմէ Պերլին-Հռոմ առանցքը իր գործը առաջ կը վարէ, միւս կողմէն Լոնտոն-Փարիզ առանցքը կը շարունակէ մերձենալ անոնց, լեզու գտնել անոր հետ եւ չորսերու դաշինքին տակ առնել Եւրոպան, նաեւ աշխարհը:

Ֆրանքօ-գերման յայտարարութեան ստորագրութիւնը ասոր ապացոյցն է: Հռոմի աղաղակները Թունուզ-Նիսի մասին տակաւին չեն խանգարած այս գծին ընթացքը:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մի մոռնար իմ Հայերս
ԼՈՐՏ ՊԱՅՐԸՆ

Բազմաթիւ ազգերէ եւ դասակարգերէ հետաքրքիր այցելուներ պատուած են Մխիթարեան վանքը, ուր անոնց առիթ կը տրուի ուսումնասիրելու Հայուն անցեալը, անոր գրական արտադրութիւնը, պատմական փառաւոր կեանքը եւ մշակոյթը:

Այցելուներու տոմարին մէջ ստորագրած են ի մէջ այլոց համաշխարհային դէմքեր, ինչպէս Լորտ Պայրըն՝ Անգլիացի անուանի բանաստեղծը, բարեկամը Յոյներու եւ Հայերու, որ ուսումնասիրած է հայերէն լեզուն, մօտ վեց ամիս մնալով Մխիթարեան վանքը:

Ուրիշ հանրածանօթ գիտուն մը, Ֆրանսացի մեծանուն աստղագէտ եւ փիլիսոփայ, Camille Flamarion այցելած է Ս. Ղազար կղզին:

×

Իմ այցելութեան պահուն խումբ մը օտարներ շրջապատած էին տարեց Մխիթարեան հայր մը, որ Ֆրանսերէն լեզուով կու տար պէտք եղած լուսաբանութիւնները եւ ծանօթութիւնները վանքի պատմութեան վերաբերեալ:

Գիտնականներ եւ նախարարներ, վեհապետներ եւ իշխաններ, նաեւ պարզ մտաւորականներ հիացումով դիտած են հայուն ստեղծագործ հանճարը, թալանէ եւ կործանումէ փրկուած հայկական ձեռագիրները, մագաղաթները եւայլ աշխատութիւնները:

Վենետիկի Մխիթարեան գրադարանը հարուստ է մօտ երեք հազար ձեռագիրներով, հաւաքուած հեռաւոր Թուրքիայէն, Հայաստանէն, գիւղերէն ու քաղաքներէն, եկեղեցիներէն եւ աւերակներէն, մեծ զոհողութիւններով գտնուած եւ քով քովի բերուած:

Ասոնք տակաւին մնացեալ բեկորներն են հայ գրչագիրներու, որոնք եւս ենթարկուեցան նոյն հալածանքին, այրուեցան, ինչպէս ինքը՝ հայ ժողովուրդը: Դատապարտուած էին կորստեան, սակայն թշնամւոյն փափաքը չիրականացաւ, ու ձեռագիրներէն ալ մաս մը փրկուեցաւ:

Ամէն մէկ ձեռագիր ունի իր պատմութիւնը: Եւ հայ ժողովուրդը, հալածանքի ու տառապանքի օրերուն իսկ, հաւատարիմ մնացած է իր գաղափարապաշտ կոչումին: Ապացոյց ձեռագիրներու ճոխ մատենադարանը, Աւետարանները, Սահակի եւ Մեսրոբի հրաշափառ գիրերով:

Գրչագիրներու արժէքաւոր այս մատենադարանը կը պարունակէ նաեւ երկու նշանաւոր ձեռագիր Աստուածաշունչ մատեաններ:

Մասնաւոր երկիւղածութեամբ կը դիտէի ու կը կարդայի հին ձեռագիրները, ընկճուած խորհուրդներով թէ այս սուրբ եւ նուրբ մատները Աւետարանները ընդօրինակող հայերու մի զոյգ կոտրտուած էին, եւ անշարժացած անգութ հարուածներով կացիններու:

Այն ցանցառ հայ երիտասարդները եւ տարեցները, որոնք ամօթ կը զգան թէ հայ են ու միշտ պատրաստ են տեսնել միայն հայուն թերութիւնները, պէտք է ամչնան նախ իրենց այդ մտածումէն ու խոնարհին Հայ մշակոյթին առջեւ:

Օտար գիտուններ իսկ հետաքրքրուած են մեր լեզուով ու մշակոյթով: Միայն բաւականանանք յիշելով Լորտ Պայրընը, 1816ին Վենետիկ Ս. Ղազար վանքը բնակած է մօտ վեց ամիս, ուր սորված է, այլ նիւթերու կարգին, հայերէն լեզուն:

Իր դասատուն եղած է Հայր Բասգալ, գիտուն աստուածաբան մը: Լորտ Պայրըն իր մտերիմ բարեկամ Mooreին գրած անձնական նամակներուն մէջ յաճախ կը յիշէ վանքի գիտուն միաբանները, անոնց սովորութիւնները եւ իրեն ցոյց տրուած հիւրընկալութիւնը: Հիացումով կը խօսի միաբան հայրերու դաստիարակչական գործունէութեան եւ լեզուական հմտութեան մասին: Տեղ մը կը գրէ. «Գրադարանի մէջ կը գտնուին շատ հետաքրքրական հին ձեռագիրներ եւ գիրքեր: Նաեւ բազմաթիւ թարգմանութիւններ յունարէն, պարսկերէն, եւ ասորերէն, որոնց բնագիրները կորսուած են»:

Ուրիշ տեղ մը դարձեալ կը գրէ իր բարեկամին. «Հայերէն լեզուն հարուստ է, կ'արժէ սորվիլ»:

Ուրիշ գրագէտ բարեկամի մը՝ Murrayի գրած նամակներուն մէջ կը յիշէ, թէ վանքին մէջ կայ տպարան մը եւ միաբանները մեծ ջանք կը թափեն լուսաւորելու իրենց ազգը: Յետոյ կ'աւելցնէ. «Պէտի չէ մոռնաս իմ Հայերս»: Այս պատուէրը մասամբ բոլոր Անգլիացի ժողովուրդին ուղղուած էր՝ «Պէտք չէ մոռնաք հայ ժողովուրդին իրաւունքները»:

×

Քանի մը ժամուան կարճ այցելութիւնով անկարելի է աւելի մանրամասն նկարագրել վանքի այլ մասերը: Օրեր եւ ամիսներ պէտք են աւելի լրիւ ծանօթութիւններ կարենալ տալու համար:

Գրադարանի եւրոպական հաւաքածոն, բազմաթիւ լեզուներով, կը պարունակէ մօտ երեսուն հազար հատորներ:

Եւրոպացի բազմաթիւ հեղինակներու կարգին ուշագրութիւնս գրաւեց Victor Emmanuelի անունը իրարու մօտ շարուած տասնեակ մը հատորներու վրայ: Մեծ եղաւ զարմանքս ու հարցուցի Հայր Յովհաննէսեանի, թէ Իտալիոյ ներկայ կա՞յրն է այդ հատորներուն հեղինակը: Շատեր ինծի նման, պիտի զարմանան երբ իմանան թէ Իտալիոյ բազմազբաղ կայսրը՝ Վիքթոր Էմմանուէլ է նաեւ բեղուն հեղինակ մը դրամագիտութեան:

Մօտ 15 հատորներ իր հեղինակութենէն նուիրած է Մխիթարեան մատենադարանի: Առանձին բաժնի մէջ է մատենադարանը Եգիպտոսի Արթին փաշայի, որուն հայրը Եգիպտոսի կրթական նախարար եղած է: Ֆրանսերէն եւ արաբերէն լեզուներով ստուար թիւով գիրքեր եւ եգիպտական գեղարուեստը, գրականութիւնը եւ պատմութիւնը շօշափող հեղինակութիւններ: Օտար այցելու մը, քանի մը ժամուան ընթացքին կրնայ բաւական գաղափար առնել հայ ժողովուրդի անցեալի ու ներկայի, նաեւ անոր բազմակողմանի կարողութիւններու մասին, արուեստի, գեղարուեստի եւ գրական մարզի մէջ:

Լորտ Պայրընի աշխատած սենեակին բաց պատուհանէն դիտեցի հանդարտ ծովը: Հիանալի տեսարան կը պարզուէր հեռուն: Ամէն կողմ խաղաղութիւն կը տիրէր: Կազդուրիչ տեսարան մը, բնութեան հրաշալի ներդաշնակութիւն: Պայրըն կը սիրէր առանձնանալ ու վայելել բնութիւնը Ս. Ղազարի ձիթենիներու շուքին տակ:

Որքան կը փափաքէի այս տողերը գրի առնել այդ հանդարտ սենեակին մէջ, դիտելով ատեն ատեն Պայրընի սիրած ձիթենիները եւ անշարժ ջուրերը: Յայտնեցի իմ այս փափաքը, հայր Միքայէլեան Մխիթարեաններու յատուկ ժպիտով ըսաւ. «Հրամեցէք, հրամեցէք, երբ որ առիթը ունենաք, կրնաք նաեւ օգտուիլ ճոխ գրադարանէն»:

Մօտեցած էր հրաժեշտի պահը, կը փափաքէի նաեւ այցելել Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանը Ai-Carmini:

Վարը, հիւրանոցը հիւրասիրուեցանք, իտալական սուրճով, հայկական մթնոլորտի մէջ: Ակամայ բաժնուեցայ վանքէն: Շոգենաւի մէջ վերջին անգամ նորէն աչքերս վերցուցի, կարմիր շէնքին, քառանկիւն զանգակատան: Տասը վայրկեան վերջ, բաւական հեռացած էինք «փոքրիկ Հայաստանէն», Santo Lazaroէն, ուր 1715ին ապաստանած էին առաջին տասներկու միաբանները, ընկերակցութեամբ Աբբայ Մխիթարի, հիմնադիրը Մխիթարեան ուխտին:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔԻՒՐՋԻՒՔԵԱՆ

Տպաւորութիւններ «Անուշ»էն

Սպասեցի «Անուշ»ի ներկայացման առթիւ «Յառաջ»ի արտայայտութեան, անշուշտ ստորագրութեանը տակ իր աշխատակիցներէն մէկուն: Սպասեցի տեսնելու համար, թէ հոն պիտի գտնե՞մ իրական պատկերը այն ընդհանուր տպաւորութեան, որ հոն նստող հանդիսականինը եղաւ, եւ ոչ թէ բեմին ետեւ աշխատող եւ թափուած ջանքերուն մօտէն տեղեակ անձի մը:

Ահա ուրեմն լրացնեմ կարգ մը պակասներ, վստահ որ եթէ հրապարակային գնահատութիւններ կը նպաստեն քաջալերելու ձեռնարկողները, սխալները մատնանշելը նոյնքան կը ծառայէ միշտ լաւագոյնը ընել ջանալու, եւ եթէ ոչ կատարեալը, գոնէ աւելին մեզ հրամցնելու:

Քանիցս տեսած ենք «Անուշ»ի ներկայացումը հոս Փարիզի մէջ, գոնէ 3 անգամ, մեծ բեմերու վրայ եւ ամբողջութեամբ: Ըսենք անմիջապէս որ ոչ մէկը միւսին չնմանիր, քանի որ ոչ մէկը բնագրին կը նմանի: Տիգրանեա-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ 20

Ռուսթէմ Խանին լուր տանիլը շատ դիւրին եղաւ, որովհետեւ լուր տանելու համար ինք անձամբ եկաւ ձին քշելով: Եւ իմանալով Մընթիին կողմէ իրմէ պահանջուած օժանդակութիւնը, ձին դարձնելով ետ սուրաց բլուրն ի վեր:

Այժմ պարտաւորուած էի ծրագրին երկրորդ կէսը գործադրել: Ուիլլին նամակը՝ թարգմանուած Աննայի կողմէ, վստահութիւն ներշնչեց կիներուն այն միտքով թէ՝ իրենց սիրական կամուրջը անմիջական վտանգի տակ չէր գտնուեր. եւ երեք հարիւրէն աւելի կիներ վազեցին Պէյրութ Տաղի ուղղութեամբ, օժանդակելու համար Գադիկի կռիւներուն: Հաշուեցի որ այդ կիներուն մինչեւ կռուի դաշտ հասնիլը, հոն պիտի ունենայինք երեք հազար այր ու կին զինուած պատերազմիկներ, Մահմուտ պէյի երեսո՛ւն հազար Թուրքերուն դէմ:

Ինծի կը մնար հիմա դղեակին պատերուն առջեւ հաւաքել կարելի եղածին չափ շատ թիւով մարդիկ.—վիրաւորներ, միջին տարիքի կիներ, եւ այնպիսի մարդեր՝ որոնց զէնքերը Թուրքերէն գրաւուած փամփուշտներուն չէին յարմարեր: Այսպէս կարճ ժամանակի ընթացքին հարիւրէն աւելի կամաւորներ հաւաքեցի: Միակ մտահոգիչ բանը այն էր որ, իմ հրամաններուս ենթակայ այս ամբոխին մէջ էին գլխաւորաբար Գադիկի գործունէութեան հակառակորդ մարդիկը, եւ որուն հետ նախորդ գիշերը վիճաբանած էին: Սակայն անոնք պատուական պատերազմիկի երեւոյթն ունէին. միայն պէտք էր համոզել զանոնք որ ընդհանուր ղեկավար մը ընտրելով անոր հրամաններուն հնազանդէին:

Անոնցմէ իւրաքանչիւրը հազար անգամ աւելի լաւ կը ճանչնար Զէյթունն ու իր ժողովուրդը եւ պաշտպանութեան զանազան գործողութիւններու մասին շատ աւելի բան գիտէր, քան օրինակի համար ես:

Բայց կը պնդէին որ այդ պաշտօնը ես առնեմ, իրարու հանդէպ անուցած անվստահութեան պատճառով: Այդ միջոցին Գադիկի օգնութեան փութացող կիները կ'անցնէին. այս մարդիկը պոռացին անոնց ետեւէն որ զգոյշ ըլլան, չըլլայ թէ Գադիկը զիրենք մատնէ:

Դղեակ առաջնորդեցի անոնք, ուր եկան իրենց հետ բերելով քանի մը օր բաւելու չափ ուտելիք: Ճամբան հանդիպեցանք Ռուսթէմ Խանին՝ որ իր ձիաւորներուն առջեւ ինկած վար կու գար: Ետեւէն հասնելով հարցուցի անոր.

— Ասոնց որպէս ղեկավար ո՞ր մէկը պէտք է ընտրեմ: Դուն աւելի փորձառու ես այդ մասին:

— Ով որ ալ ընտրես այնպէս պիտի յարձակին վրան, ինչպէս գայլերը պիտի գիշատէին ոչխար մը, պատասխանեց Րէճիփ:

— Ուրեմն քուէարկե՞լ տամ:

— Քեզ պիտի ընտրեն անոնք:

— Ես պէտք է ազատ ըլլամ, որպէսզի օրիորդ Կլորիան փնտռեմ: Առեւանգած են զայն. կորսուած է ի սպառ:

Ռուսթէմ Խան հայհոյանք մը նետեց, այնպիսի լեզուով մը՝ ուրկէ բառ մը իսկ չհասկցայ:

— Դարձեալ կին մը եւ նոր դժուարութիւննե՛ր. ըսաւ վերջապէս տխրութեամբ: Զգեցէք որ նմանը իր նմանը բուժէ: Ընտրեցէք կին ղեկավար մը. թերեւս ան կարողանայ իրեն հնազանդեցնել ամբոխը:

— Տուած խորհուրդդ պիտի հետեւիմ, ըսի ես, թէեւ հասկցայ որ անոնք հօտի մը տեղ կը դնէր:

— Ձեզի վերջին բան մըն ալ ըսեմ, սահիպ:

— Ի՞նչ:

— Այսքան բազմութեան դէմ այսչափ քիչ ենք մենք: Մահը կը տեսնեմ, սակայն բնաւ չեմ ցաւիր: Միայն թէ պիտի ուզէի որ իմ այս պատուական լեռնականներս առաջնորդած միջոցիս մեռնէի:

Իրեն ախտ եղած էր՝ գովել անոնք զոր ինք մարզած էր եւ արհամարհել միւսները: Ձեռքը սեղմեցի անխօս, առանց հակաճառելու:

— Յուսանք որ այս ժողովուրդը յաղթանակէ մեր մահով: Գէշ մարդիկ չեն անոնք, միայն զինուորական կրթութեան անվարժ են եւ թրքական բարքերը քիչ մը շատ իւրացուցած: Մնաք բարո՛վ, սահիպ, ըսաւ, եւ սուրաց իր ձիաւորներուն ետեւէն:

Դղեակին դրան առջեւ տեսայ կին մը՝ զոր բոլորն ալ Մառի կը կոչէին, զբաղուած պատին առջեւ նետուած զանազան ծրարները իրարու քով հաւաքելու գործով. գտնուած բոլոր ուտելիքները ընդհանուր մատակարարութեան մը կը վերածէր եւ քանի մը կիներ կանչելով, պատուիրեց անոնց իրենց խոհանոցի ամանները առնել եւ գործի սկսիլ:

Մթութեան մէջ Ռուսթէմ Խանի տուած խորհուրդին մասին կը մտածէի տակաւին, թէ արդեօք լո՞ւրջ էր թէ ոչ: Վերջապէս հրամանատարութիւնը յանձնեցի այդ Մառէ Զանոբեանին: Ընդունեց առանց առարկութեան, բայց սուր խնդուքով մը. մնացեալները կարծես հաստատեցին իր հեղինակութիւնը: Մառի ուզեց իր հետ ունենալ իր ամուսինը, յաղթանդամ եւ թաւամազ մարդ մը՝ ցուլի բառաչիւնով, որ մէկ կամ միւս կրակի գիծերուն մէջ գտնուած բայց ետ վերադարձած էր, հաւանաբար իր սիրեցեալ կէսին հնազանդելով: Հրամանատարուհին զայն անմիջապէս իր մատակարարը կարգեց. եւ կարճ ժամանակի ընթացքին ամէն ոք դղեակին մէջ իր տեղը գրաւեց:

Այն ատեն կրկին ձի նստայ նետելով— այս անգամ ուրիշ ձի մը առի, ոչ նախորդին չափ լաւ, բայց պատերազմի աղմուկէն նուազ վախկոտ— սուրացի վար դէպի նոր ճամբան՝ զոր Մընթի կը պաշտպանէր:

Զինքը գտայ այդ նրբուղիէն հազիւ յիսուն քայլ հեռի կէտ մը, ծառերուն վերջաւորութեան. այն ծառերուն որոնք Թուրքերը չէին կրցած կտրել: Կային հոն բազմաթիւ վիրաւորներ, նրբուղիին վրայ փռուած եւ անոնք հաւաքող մը չկար. եւ Թուրքերը տապալած ծառերուն եւ բուներուն ետեւ ապաստանած կատաղի կրակ մը կը տեղացնէին անոնց վրայ: Արտաքին տարածութիւնը երկու հարիւր եարտ էր, ուր թշնամի քանի մը դասակներ յաջողած էին մինչեւ երեսուն, քառասուն եարտ մօտենալ եւ մերինները չէին յաջողեր դուրս վանել զանոնք:

(Շար.)

...ի «Անուշ»ին բնագիրը չկայ Հայաստանէն դուրս, բոլոր եղածները ամէն ... ներկայացնողի կողմէ «arrangement»ներով լեցուն են, բան մը որ կը ... անպայման խաղին եւ օրին մէ... մեզ պիտի դնէ «Անուշ»ի մը ներ...ութեան, որ ոչ մէկ նօթով պիտի ...ցնէ Տիգրանեանի նուագը, ոչ իսկ ... ժողովրդական մօթիֆները:

Երբ այսպէս է, աւելի լաւ չէ՞ր ... մեր երգահան երաժիշտ ներկայացնողները, փոխանակ այլակերպելու ... իրենց ուզած ձեւով, բոլորովին ... գրեն եւ հրապարակ նետեն իրենց ...անով, վերցնելով խաղին նիւթը, ... Թումանեանի պոէմը:

Այս առաջին խորհրդածութիւնը ...անդիսականի մը, որ ականջները ... գոցել կիրակի օր լսելով Ouvertureը անբաւարար նուագախումբին, ինչպէս չլսել սակայն առաջին ...ի վրդովումը ուրիշ ուն...ի մը, որ կը գոչէր «Սա Անուշ ...: ձաւերէն վերջ, բաց է արդէն ...ը, ահա հուրիներու պարը: ...ի մէջ տասնըհինգ տարիէ ի վեր ...ող գաղութի մը առ նուազն ... մը գնահատելու ճաշակը պէտք ... կասկածի տակ դնել: Եթէ մեր ժողովուրդը Օփերան չէ տեսած, պիտի ...ն սինէմաներէն դուրս չելլեր գո... եւ կրնայ բաղդատել մեր «Անուշ...ութիւններու» պարերը, Միւթիւալիթէի բեմէն հրամցուած այդ ներկայացումներուն հետ եւ ըսել իր խօսքը:

Ինչ ըսել Ա. արարին համար. երբ ... Ա. Պարթեւեան քրտինք թափեց, ... սովորական զուսպ չափաւորութիւնը անգամ տեղի տուաւ ողի ի բը...ն ճիգերու, որպէսզի կարենայ պա...ել խումբին եւ նուագին կապը, ի ...երջոյ յուսահատելու համար սակայն ...ին սուսմբարին առջեւ:

Բ. եւ մանաւանդ Գ. արարին մա...մը մոռցանք պիտի ըսէի առաջին ...անութիւնները, ինչո՞ւ սակայն ...անդարել այդ տպաւորութիւնը ամէ...ն տամաթիկ վայրկեանին բերել ...դաշնակ մը հրամցնելով Օր. Կոստանեանին: Պզտիկ բաներ են ասոնք, ...՞, բայց որքան կը նպաստեն հանդիսականին տպաւորութիւնը ցրուելու, ...փելու: Որ եւ է ներկայացման ամբողջութիւնը, մանրամասնութիւններէ կազմուած է սակայն, հագուստ ...ապուստ, բեմադրութիւն, մաքիյաժ, ձախող յարդանքի կամ շնորհակալութեան արտայայտութիւն մը կը ...ասեն ամէնէն գեղեցիկ եւ յաջող ...երաժշտական գործին իսկ, Նորութիւններ չեն ասոնք անշուշտ բոլորիս համար, մանաւանդ Անուշը ներկայացնողներու համար, բայց ինչո՞ւ խուսափիլ կարելի չըլլայ: Թող մեզի չը...ն ամէն առթիւ որ մեր նիւթական պայմանները ասկէ աւելի թոյլ չեն ...ար. օրինակ՝ այս ներկայացման առթիւ, եթէ մէկը յանձն կ'առնէ Միւթիւալիթէի նման սրահ մը վարձել, անշուշտ զայն լեցնելու ակնկալութիւնը ունի, այլապէս դժուար է մտնել 2500 ֆրանք միայն վարձքի մը պատասխանատուութեան տակ: Այդ լե...ուն սրահը 32 — 35.000 մուտք կու...այ, այս անգամ քիչ մըն ալ աւելի, ...յդ գումարը թոյլ չէ՞ր տար որ «Անուշ»ը կազմակերպողները խորհէին ...անի մը արհեստով երգիչներ կամ ...պարողներ բերել, չէ՞ր արժեր որ պա...ները կազմակերպուէին այդ ար...ւեստին հետ աղերս ունեցող պարուհիներու:

Կարգապահութիւնը ամէն առթիւ կը բարձրացնէ մեր ժողովուրդին վարկը, իսկ հակառակ դէպքեր ոչ միայն օտարին առջեւ կը վարկաբեկեն զայն, այլեւ մեր ժողովուրդն իսկ կը հեռացնեն հայկական հաւաքոյթներէ:

Անշուշտ 15 տարին բաւական չէ եղաւ մեր մէջ ամրացնելու կարգապահ ուղին քաղաքակիրթ ժողովուրդի մը, բայց անկեղծ ըլլալու համար պէտք է ըսել որ մեր հանդէսներու կազմակերպիչները ոչ միայն չեն դիւրացներ անոր պահպանումը, այլ կարծես առիթներ կ'ուզեն ստեղծել, որպէսզի ժողովուրդը ջղայնանայ անհամբեր եւ անկարգ դառնայ: Ի՞նչ էր Նոյեմբեր 27ին պատկերը Միւթիւալիթէի առջեւ:

Թերթերը եւ տոմսերը կը յայտարարեն հանդէսը 2.30ին, սրահին դռաները (երկու փեղկերը միայն) կը բացուան 2ին, կէ՞ս ժամուան մէջ կը մտածէին տեղաւորել 3000 հոգին, տասնեակ մը ouvreuseներով: Տոմսերուն քոնթրոլը կ'ըլլայ միշտ դուրսի մուտքի դրան առջեւ, հազարով խռնուած բազմութեան ճնշումին տակ, փոխանակ ներսը սանդուխներուն գլուխը ընելու ինչպէս միշտ եղած է այդ շէնքին մէջ: Վա՞խ կար որ շատեր առանց տոմսակի անցնին, հիմա չանցա՞ն, ապացո՞յցը, ինչու հարիւրեակ մը աթոռ աւելցնել միջանցքներուն մէջ, երբ չենք ուզեր հաւատալ որ եղած տեղերէն աւելի տոմսակ ծախուած ըլլայ, թէեւ ցոյց տուին մեզի չթուագրուած տոմսեր, թերեւս վրիպումներ: Յայտագրին վրայ ակնարկ մը, հոն ալ 3ին է հանդէսը, կը սկսի 4էն պակաս 20, այսինքն մեր սպասածէն մէկ ժամ քառորդ մը վերջը:

Ահա անկարգութիւններու պատճառները: Ժողովո՞ւրդն է մեղաւորը:

Այս տողերը կարդացող բարեմիտ ընթերցող մը պիտի ըսէ թերեւս, «ընաւ լաւ բան մը չկար որ չըսէր այս հանդիսականը»: Լաւերու մասին ըսողներ շատ կան միշտ, այս էջերուն մէջ ալ գրեցին, թող թոյլ տրուի անգամ մըն ալ թերութիւնները մատնանշել լաւերուն քով: Պէտք է, անհրաժեշտ է, որպէսզի բոլորս միասին մեր կարելին ընենք խուսափելու համար նման երեւոյթներու կրկնութենէն, կամ ամէն բան կուլ տանք յանուն «հայրենասիրութեան», ե՞տ կ'երթանք թէ առաջ:

Ա. Ա.

Համայնավարութիւնը սնանկացաւ Յունաստանի մէջ

Յունաստանի համայնավար կուսակցութեան պարագլուխ եւ Բիրէայի նախկին երեսփոխան Էմմանուէլ Մանօլէաս զղջումի գիր ղրկած է ապահովութեան փոխ-նախարարութեան:

Ահա այդ գրին գլխաւոր մասերը.—

«Համայնավար կուսակցութեան գլխաւոր գործակալներէն մին էի: Իմ գործունէութիւնս Հին Յունաստանի գլխաւոր կեդրոններուն մէջ կը տարածուէր: Նախ պարզ անդամ, յետոյ ղեկավար եղած եմ:

1936ին, ընտրութիւններու կազմակերպիչ եղած եմ եւ արդիւնքը շատ գոհացուցիչ: Նամակագրութիւնով, հրամաններ կուտայի Թրիփոլիի, Արկոսի, Նաւփլիոնի, Կիթիոնի կազմակերպութիւններուն:

Երեսփոխան ընտրուելէ յետոյ հաստատուեցայ Բիրէայի մէջ: Գործադուլներ կազմակերպեցի եւ մէկ տարիով աքսորուեցայ Ամորկոս: Երկրորդ անգամ Անաֆի աքսորուեցայ, ուրկէ փախուստ տուի: Մասթրանտոնիս կեղծ անունով դարձայ Բիրէա նկայ:

Համայնավարական գաղափարաբանութիւնով այնքան կուրցած էի, որ վայրկեան մը իսկ չի մտածեցի զայն լքելու մասին: Բանուոր դասակարգին փրկութիւնը կը գտնէի ըմբոստութեան մէջ: Ընտանիքս ամբողջովին լքած էի:

Աչքիս առջեւ կար մէկ իտէալ, համայնավարական ցնորքը, որ երկրային դրախտը պիտի ստեղծէր: Անգործութեան կեդր. կոմիտէի ընդհանուր քարտուղար եղայ: Կուսակցութեան բոլոր հաւաքոյթներուն գլխաւոր բանախօսն էի: Կը բոցավառէի ապստամբութեան կրակը, գործատէրերու դէմ ատելութիւնը կը գրգռէի: Յետաշրջական շարժման գլխաւոր ազդակն էի:

Երեսփոխան ընտրուելէ յետոյ, հոգիով ու մարմնով բանուոր դասակարգին շահերուն պաշտպանութեան նուիրուեցայ. բայց երբ համայնավար այդ շահերը կը զոհէի կուսակցութեան քաղաքական նպատակներուն:

Ամէն տեղ, բանուորները կը մղէի ընկերային կարգերը տապալելու եւ իրենց կեանքը զոհելու մեր նպատակին համար:

Կը հաւատայի թէ միայն համայնավարութիւնը կրնար բարգաւաճութիւն տալ աշխարհին:

Օգոստոս 4ը վերջ տուաւ կուսակցութեան գործունէութեան եւ նուիրուեցաւ բանուորներու կենցաղի բարւոքման: Անդրադարձայ եւ դադրեցայ համայնավար ըլլալէ: Կը զղջամ որ մինչեւ հիմակ համայնավար եղած եմ: Կը փափաքիմ յետ այսու ապրիլ իբրեւ օրինաւոր քաղաքացի. կը յուսամ որ նոր պետութիւնը վեհանձնօրէն պիտի ընդունի զիս եւ ազատ պիտի թողու զիս ընտանիքիս միանալու: Բարոյական մեծ գոհունակութիւն կը զգամ զէշ անցեալս դարմանելու համար»:

Զղջումի այս գիրը ստանալէ յետոյ, ապահովութեան փոխ նախարարութիւնը անհրաժեշտ հրահանգները տուած է որ Մանօլէաս Քորֆուէն Աթէնք փոխադրուի:

Մանօլէաս ապահովութեան փոխ նախարարութեան հրահանգի մասին իմանալէ յետոյ, շնորհակալութեան նամակի մը մէջ կը գրէ:

«Բանուորներու եւ գիւղացիներու հանդէպ ունեցած յարումիս բոյը, որ լուսաւորած է իմ ճամբաս, ամէն ժամանակէ աւելի այսօր ուժեղ է մէջս: Դժբախտ պիտի ըլլայի, եթէ տակաւին շարունակէի կապուած մնալ համայնավարութեան, որուն սնանկութիւնը յայտնի է Օգոստոս 4էն յետոյ:

Մեր գլխաւոր նպատակներն էին, ընկերային ապահովութիւն, օրավարձերու յաւելում, աշխատանք անգործներուն: Այս բոլորը իրագործուած են կառավարութեան կողմէ առանց արիւնահեղութեան, առանց պայքարի:

Անցեալին ժառանգութիւնը աւերակոյտ մըն է: Օգոստոս 4ի կառավարութիւնը կեցուց այդ ճակատագրական անկումը:

Ան համայնավարութենէն զէնքերը խլեց: Այլեւս պրոպականտի դէպք չկայ, որովհետեւ գոհացում տրուեցաւ բանուորներու բոլոր պահանջներուն»:

Մանօլէաս նամակին մէջ կը գրէ թէ բանուորական հաւաքոյթներու մէջ պիտի խօսի իր այս նոր մտածումներու մասին:

Գաղթավայրերու հարցը բրիտանական խորհրդարանին մէջ

Բրիտանական խորհրդարանին մէջ, Զորեքշաբթի, գաղթավայրերու նախարարը՝ Մաքտոնըլտ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ գաղթավայրերու հարցին մասին.

— Երկրին մէջ չկայ մէկը, որ տրամադիր ըլլայ ուրիշ պետութեան մը տալու հողամաս մը, ժողովուրդ մը, որու վրայ կը հսկէ կառավարութիւնը, իբրեւ գաղթային կամ հոգատար պետութիւն:

Յիշելէ վերջ, թէ ի՛նչ պատճառներէ մղուած՝ կառավարութիւնը անսասան կը մնայ այսպիսի որոշման մը վրայ, Մակտոնըլտ աւելցուց թէ նախ Անգլիա միակ պետութիւնը չէ որ շահագրգռուած է այս հարցով, երկրորդ՝ պահանջուած հողամասերու ժողովուրդը կալուած կամ կարասի չէ որ լքուի կամ ուրիշին յանձնուի համաձայն կամայականութիւններու, եւ երրորդ՝ կառավարութիւնը չի կրնար որոշում տալ որ եւ է գաղթավայրէ հրաժարելու, երբ խորհրդարանը արտայայտուած չէ այդ մասին:

Աշխատաւորական կուսակցութեան անդամներէն Պէյքըր ներկայացուց բանաձեւ մը, որու համաձայն՝ գաղթավայրերէն կամ հոգատարութեան ենթակայ երկիրներէն ոչ մէկը կարելի է տալ ուրիշ պետութեան մը, առանց առնելու այդ գաղթավայրին կամ երկրին ժողովուրդին կարծիքը: Այս բանաձեւը մերժուեցաւ 127ի դէմ 253 քուէով, այն տեսակէտով որ գաղթավայր մը կամ հոգատարութեան ենթակայ երկիր մը կարելի է լքել միայն բրիտանական խորհրդարանին որոշումով:

ՍԱՄՈՒՂ

«ՀԱՅԸ ՏՈՒՈՂ Է»

Խմբ. «Արեւ»ի (24 Նոյ.).

— «Խօսք մըն է ասիկա որ մեզ կը դդուէ ու կը քնացնէ.— Հայը տուող է, կուտայ իր եկեղեցիին, իր դպրոցներուն, իր մշակութային զանազան պէտքերուն եւ իր աղքատներուն համար. գոհ եւ շնորհակալ ըլլանք:

Չենք գիտեր թէ համոզումո՞վ կ'ըսուի ասիկա՝ թէ քաջալերութեան համար: Ո՛րն ալ ըլլայ, սխալ է ան, եւ սխալ հաւատամ մը չի կրնար օգտակար ըլլալ:

Ճշմարտութիւնը այն է՝ որ կան տուող եւ կան չտուող Հայեր: Ու տուողներուն թիւը բաղդատմամբ չտուողներուն շատ փոքր ըլլալով՝ կարելի չէ ըսել թէ Հայը առհասարակ. հայ ժողովուրդը եթէ ոչ ամբողջովին գէթ մեծամասնութեամբ՝ դրամապէս կը նպաստէ ազգին պէտքերուն.

Պզտիկ խումբ մըն է, ամենուրեք, որ ամէն ժամանակ եւ ամէն կարգի կարօտութիւններու համար կուտայ առատաձեռնօրէն, տալուն մէջ գտնելով իր սրտին գոհացումը: Արդա՞ր է՝ որ անոնց բարութենէն բարոյապէս օգտուին անտարբերներն ու անսիրտները: «Հայը» ընդհանուր անուանակոչումին մէջ իրենց դրլխաոչ եւ օրհնութեան բաժինը ստանան, սքօղուին եւ պահուըտին անոր ներքեւ:

Ոչ միայն բարոյապէս՝ այլ եւ նիւթապէս կ'օգտուին մեր ձեռնպահները, երբ այն վարկածը թէ «Հայը տուող է» կը տարածուի իրենց վրայ ու զիրենք կերպով մը զերծ կը կացուցանէ... տալէ, քանի որ իրենց մեծ ընտանիքը՝ Հայը, կուտայ արդէն. Եւ այս ալ նուազ անարդար չէ՝ քան այդպիսիներուն վայելած բարոյական շահը:

Եթէ ասիկա կը վիրաւորէ մեր ազգային արժանապատուութիւնը՝ չըսենք թէ «Հայը տուող չէ», բայց չըսենք նաեւ թէ «տուող է», որպէսզի մատնանշուած շփոթութիւնը տեղի չունենայ եւ չտուողները չունենան միանգամայն այն արդարացումը՝ թէ շնորհին Հայերուն տուող ըլլալուն կը գոհացուին ազգին պէտքերը, եկեղեցին պայծառ կը մնայ, դպրոցը՝ կանգուն եւ աղքատները չեն մեռնիր անօթութենէ...:

Ըստ մեզ՝ պէտք է քանդել այդ նորելուկ ծոյլ վարկածը եւ անոր տեղ վերահաստատել, եկեղեցականներու բերնին մէջ, հին ծանօթ տարազը. «Օրհնեա՛լ ըլլան տուողները»,— մինչ աշխարհականները ազատ են ըսելու, «Կը պահանջենք որ չտուողները տան:»

... Ազգ. իշխանութիւնները պէտք է, ամէն տարուան սկիզբը, իրենց պիւտճէն ծանուցանեն համայնքին, պիւտճէ մը որուն մէջ ծախքերը նախատեսուած ըլլան ոչ թէ սովորական հասոյթներուն համապատասխան չափով, այլ այնպէս ինչպէս որ գործերը կը պահանջեն: Այդ ծախքերուն դիմաց՝ կ'արձանագրուին կանոնաւոր եկամուտները, անոնց մէջ հաշուելով նաեւ պատահական հասոյթներու գումարը ըստ նախորդ տարուան ստացած արդիւնքին: Կը մնայ բաց մը, որ կը յայտարարուի, եւ զոր գոցելու համար ազգային իշխանութիւնը կ'առնէ չտուողներու ցանկը ու բացին գումարը կը բաշխէ անոնց վրայ, իւրաքանչիւրին կարողութեան մասին իր կատարած վեր ի վերոյ գնահատութեան համաձայն: Կ'ըսենք« վեր ի վերոյ», գիտնալով որ գնահատութիւնը չի կրնար ճշգրիտ ըլլալ անպատճառ, որովհետեւ իւրաքանչիւրէն ուզուածը ինքնին համեստ գումար մը պիտի ներկայացնէ՝ որուն գնահատումն ալ կրնայ սրբագրուիլ, եթէ ենթակաները պնդեն:

Սկզբունքը որ հոս կը դրուի, կրկին է. մէկը՝ նախ սահմանել անհրաժեշտ պէտքերը եւ ապա փնտռել զանոնք ծածկող հասոյթներուն պակասած մասը. եւ միւսը՝ մասնակից ընել այսօրուան ապրող ժողովուրդին ամբողջ քարեկեցիկ անհատները համայնքին ծախքերուն: Այս երկու սկզբունքները կը լրացնեն իրար, առաջինը կը բացատրէ երկրորդը, եւ ա՛յնքան բնական ու արդար են երկուքն ալ՝ որ ոչ ոք կրնայ առարկել անոնց դէմ, բացի, թերեւս, կիրարկումի եղանակին մասին ըլլալիք առարկութիւններէն՝ որոնք անհաղթելի չեն սակայն:

Այդ առարկութիւնները, որոնց շատը կը նախատեսենք այս պահուս, կրնան եւ պէտք են ամէնքն ալ հարթուիլ, արդարեւ, քանի որ արդար են սկզբունքները եւ արդար՝ պահանջները որոնք պիտի բաւարարուին սոյն սկզբունքներուն կիրարկումով: Պայմանով մը սակայն:

Պայմանով՝ որ ազգային իշխանութիւնը կազմուած ըլլայ գիտակից, կամքի տէր եւ զոհողութենէ չխրտչող անձերէ: Ուրիշ խօսքով՝ ձեռնհաս եւ հեղինակաւոր իշխանութիւն մը ըլլայ ան, որ իր ձեռնհասութենէն ստանայ իր հեղինակութիւնը եւ զայն գործադրէ մեծ մասամբ կռթնելով ժողովրդային համակրութեան վրայ ու մասամբ նաեւ— երբ պէտքը ներկայանայ — երկրին օրէնքներուն վրայ:

Կը մնայ գտնել այդ իրապէս ձեռնհաս գործադիր իշխանութիւնը: Պիտի ըսուի թէ ա՛յս է մեծ խնդիրը ու ասկէ պէտք էր սկսէինք մեր առաջարկած բարենորոգումը: Կը պատասխանենք. չենք կրնար հաւատալ՝ որ երբ գործը ճշդուի, պիտի պակսին զայն կատարողները. ո՛չ Ողիսեսի խելքը եւ ոչ ալ Հերակլէսի զօրութիւնը պէտք է անոր համար. կը բաւէ ուղիղ մտածել, հաստատ կենալ եւ՝ գոնէ որոշ ժամանակ մը՝ յոգնութենէ չվախնալ, ի գլուխ հանելու համար բան մը՝ որմէ կախում ունի, գործնականապէս, համայնքին ապագան...»:

ՆԵՍԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Կ. Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղի կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ դեկտեմբեր 4, կիրակի կէսօրէ յետոյ: Բաւական թուով ունկնդիր հայրենակիցներ տեղ էին գրաւած եւ հետզհետէ նորեր ալ տակաւին կուգային, երբ նախագահուհի տիկին Վ. Տալքալեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ հրաւիրեց խաչուհի Տիկին Շաքէ Պարսիկեանը երգելու, որ երգեց «Անուշ»էն մէկ քանի գեղեցիկ կտորներ, երգեց նոյնպէս Տիկին Լուսի Գամչեան եւ փոքրիկն Խ. Գամչեան արտասանեց սիրուն ոտանաւոր մը:

Այս փոքրիկ գեղարուեստական բաժնէն վերջ նախագահուհին հրաւիրեց դասախօսուհի Տիկին Շահլամեանը, որ նախ շնորհաւորեց Կ. Խաչի այս նորակազմ մասնաճիւղը, որ յաջողած է քիչ ժամանակի մէջ իր շուրջը հետաքրքրութիւն ստեղծել: Անցնելով Կ. Խաչի մեր հանրային կեանքին մէջ ունեցած դերին եւ յաջողութիւններուն, ան եզրակացուց թէ հայ կինը այլեւս իր կրաւորական դիրքէն դուրս գալով պատուաւոր տեղ մըն է գրաւած մեր հանրային կեանքին մէջ: Օրինակներ բերաւ անցեալ դարաշրջաններէն հայ կնոջ կատարած գործերէն, մասնաւորաբար կանգ առաւ Վարդանանց պատերազմին վրայ եւ ցոյց տուաւ թէ ինչպէս հայ կինը մեծամեծ զոհողութիւններ է ըրած, այդ օրհասական պայքարին բերելով իր մասնակցութիւնը այրերու կողքին, յանուն հայրենիքի եւ յանուն հայ ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութեան:

Այս օգտակար դասախօսութենէն վերջ երգեր եւ արտասանութիւններ եղան, ամէնէն վերջ յոտնկայս «Մեր Հայրենիք»ը երգուեցաւ բոլոր հանդիսականներու մասնակցութեամբ, եւ հանդէսը փակուած յայտարարուեցաւ:

Վեց նոր անդամներ եւս արձանագրուեցան, այսպէսով մասնաճիւղի անդամ - անդամուհիներու թիւը բարձրացաւ 25ի:

Օգտուելով Տիկին Շահլամեանի ներկայութենէն՝ անդամական ժողով տեղի ունեցաւ եւ տիկնոջ գործնական ցուցմունքներէ խանդավառուած ժողովը վերջացաւ ուշ ատեն:

Օ. Կարապետեան

ՄԵԾ ԿԱԼՈՒԱԾԻ ՄԸ ԳՆՈՒՄԸ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻՆ ԿՈՂՄԷ

Եգիպտահայ թերթերը կը գրեն.— Ռամլէի մէջ, Իպրահիմիայի կայարանը, հանրակառքի գծին վրայ Այրի Տիկին Նազլը Պօհճալեանի մեծ շէնքը աճուրդի հանուած ըլլալով, Ազգ. իշխանութիւնը եւս մասնակցեցաւ աճուրդին եւ տուաւ բարձրագոյն գինը: Աճուրդի մասնակցող տեղացի եւ եւրոպացի գնորդները Առաջնորդարանին հանդէպ բարեացակամ գտնուելով գինը չաւելցուցին: Շէնքը 4 յարկ ունի, 8 մեծ աբարթըմաններով եւ տակը 5—6 խանութներով:

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Միմիայն Օգոստոս 8ից մինչեւ Սեպտեմբեր 8ը գերման բանակը տուեց 200,000 գերի, 2000ից աւելի թնդանօթ, 13,000 գնդացիր եւ հսկայ քանակութեամբ ռազմամթերք: Այս ահռելի կորուստը եղաւ ոչ միայն մարդկային ու նիւթական, այլ եւ բարոյական իմաստով, ինչ որ տեղի տուեց ոգերի պղտորման: Խանդավառ տրամադրութեան բարձրացմանը յանկարծ տեղի տուեց սարսափելի յուսալքման, անհամար զոհերի աննպատակ վատնումի եւ երկրի կեանքի կատարեալ խորտակման հետեւանքով: Առանց նախապատրաստական աշխատանքի, գերման ժողովուրդին յանկարծ վիճակուեց կանգնել անդունդի առջեւ, որի մասին չէր ալ ենթադրում եւ որը իրենից թաքցրել են: Այս հարուածը աւելի քան ծանր էր նրա համար որ, գերման ժողովուրդը կատարելապէս գիտակցում էր որ իր պարտականութիւնը կատարել է լիովին...

Մեզ խաբեցի՛ն... Ժողովուրդը երեք տարի շարունակ հաւատք է ունեցել իր ղեկավարների հանդէպ, եւ կուրօրէն նրանց հետեւել է:

Եւ յանկարծ կատարեալ փլուզում... Հիմա չի կարող եւ չի ուզում ներել իր ղեկավարներին: Ամբողջ երկրի մէջ ծայր են տալիս յեղափոխական պոռթկումներ...

Ի լրումն այս բոլորի, հեռագիրը դուժում է Բուլղարիայի եւ Աւստրո-Հունգարիայի տեղատուութեան մասին: Ամէն ինչ պարզ էր:

Դրութիւնը աւելի եւս բարդացաւ այն հանգամանքով, որ այն ժամանակ երբ որ Ամերիկայից թարմ զօրքեր էին օգնութեան հասնում դաշնակիցներին, ճիշդ այդ ժամանակ գերմանական բանակը նեղւում էր թնդանօթների եւ ռումբերի պակասից եւ ոչ մի տեղից յոյս չկար ստանալու: Վիլհելմը շտապում է գլխաւոր հրամանատարութեան կայանը, որի նախագահութեամբ տեղի է ունենում գերագոյն խորհրդակցութիւն, մասնակցութեամբ թագաժառանգների, վարչապետի, նախարարների, Հինդենբուրգի, Լիւդենդորֆի եւ մի շարք զօրավարների: Բոլորի տրամադրութիւնը ընկճուած է: Որոշում են դիմել Հոլանդայի թագուհու միջնորդութեանը: Սակայն յաջորդ 24 ժամւայ ընթացքին ընդհանուր կացութիւնը այնպէս է վատանում, որ Հինդենպուրգը եւ Լիւդենդորֆը կայսրին յայտնում են որ հաշտութիւնը պէտք է կնքել անմիջապէս եւ ինչ գնով էլ լինի: Վիլհելմը վերադառնում է Բեռլին: Ահադղորդ դէպքերը իրար են յաջորդում կայծակի արագութեամբ: Կիլի մէջ խռովութիւններ: Հրաժարում է կառավարութիւնը եւ նոր վարչապետ է նշանակւում Բադէնի իշխան Մաքսը: Լիւդենդորֆը հրաժարւում է, որին փոխարինում է Զօր. Գրէները: Հեռագրով դիմում Վիլսոնի միջնորդութեանը: Վիլսոնի միջամտութիւնը փարիզ զինադադարի մասին: Վերջապէս Ֆօշի հեռագիրը բանագնացներ ընդունելու համաձայնութեան մասին...

Ֆրանսական սպարապետը հեռագրով յայտնում է, որ գերման բանագնացները Նոյեմբեր 7ին պէտք է ժամանեն Շիմէի - Լը Կապէլ ռազմագծի ֆրանսական բանակատեղին, ուր տեղ գտնւում էր ֆրանս. 117րդ. հետեւակ գնդի առաջին գումարտակը: Այս գծի վրայ ամբողջ գիշերը տեղի էր ունեցել հրացանային եւ գնդացիրային անդադար կրակ, եւ յանկարծ առաւօտեան ժամը 5ին հնչում է զինուորական շեփորի ազդանշանը

— «Դադարեցրէք կրակը»:

Ապա հրաման է տրւում— «Շարուեցէք դրօշի մօտ»:

Անտեղեակ տեղի ունեցած անցուդարձի մասին եւ ոչինչ չհասկնալով, զինուորները խոնաւ օդից եւ լուսաբացի ցրտից ընդարմացած, իրար հրմշտկելով եւ ոտքերով գետինը դոփելով շարւում են դրօշի մօտ: Հիւղակից դուրս է գալիս հրամանատարը, գլխաւոր սպայակոյտի համհարզներից մէկի ուղեկցութեամբ, որ բերել է զգայացունց լուրը: Զինուորները լսում են բայց չեն հաւատում, չէին համարձակւում հաւատալ: Եւ յանկարծ հազարաւոր ձայներ միանալով երգում են «Մարսէյյէզ»ը: Ամբողջ օրը անց են կացնում սպասողական անհամբեր վիճակի մէջ: Վերջապէս երեկոյեան ժամը 6ին մօտ, թշնամու դիրքերից երեւում են երկու ձիաւոր, մէկ սպայ եւ մէկ փողահար զինուոր, սպիտակ դրօշակով: Սրանցից մի որոշ տարածութիւն հեռաւորութեան վրայ մի շարք ինքնաշարժ կառքեր: Այդ գերման բանագնացներն էին, որ գալիս էին ֆրանսական 171րդ. գնդի բանակատեղին:

Առաջին կառքից իջնում է Զօր. ֆոն Վինտերֆելդը, որ պատերազմից առաջ եղել է Փարիզի գերմանական դեսպանատան զինուորական կցորդը: Գերմանացի զօրավարը ֆրանսացի հրամանատարին է ներկայացնում գերմանացի բանագնացներին՝ նախարար Էրցբերգ, Կոմս Օբերնդորֆ, գլխապետ Վանդելով եւն.: Հաւաքուած զինուորները հետաքրքրութեամբ դիտում են բանագնացներին: Կէս ժամ վերջը ուղեւորւում են դէպի գերագոյն հրամանատարի կայանը:

Յաջորդ առաւօտ ժամը 9ին ներկայանում են սպարապետ Ֆօշին, իր կառախումբի մէջ, որ գտնւում էր Ռետանդ կայարանում: Գերման բանագնացները խորին լռութեան մէջ, դժուարութեամբ ծածկելով իրենց յուզմունքը, յոտնկայս սպասում էին սպարապետին:

ԲԵՆՕ

(3)

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ղաղործութեան (1928), Կիրովի սպանութեան առթիւ ցոյց տալով չեկիստի իր տաղանդը՝ տապալած Եակոտան եւ տեղը անցած (1936), — իր օրովը եւ իր հսկողութեան տակ կատարուած են Մարշ. Թուխաչեւսկու մեծագոյն դատերը, որոնց հետեւանքով գնդակահարուեցան բարձրաստիճան սպաներ եւ կուսակցական հռչակաւոր ղեկավարներ, ձերբակալուեցան, բանտարկուեցան, աքսորուեցան գրագէտներ, մտաւորականներ, անուն ունեցող անհամար անձնաւորութիւններ :

Իրեն յաջորդողը եւս, մեզի ծանօթ անցեալով մը, խոստումէ մը աւելի բան մըն է՝ «արդարութեան հրեղէն սուր»ին ճամբուն վրայ :

Բերիա կը «խոստանայ»

— oo —

Բերիա, իր իշխանութեան առաջին օրն իսկ յայտարարութիւն մը ընելով, կը հաստատէ այն «խոստումը», զոր դժուար չէ գուշակել երկրի մը մէջ, որ կը կոչուի «կարմիր դրախտ» :

—Սանձնելով Կէփէուին ղեկավարութիւնը, պարտք կը զգամ յայտարարել թէ պիտի ջնջուին Եժովի գործադրած բոլոր մեթոտները : Պէտք է մաքրել Կէփէուին մեքենան բոլոր այն տարրերէն, որոնք չարաչար գործածեցին, այս վերջին ժամանակներս, կառավարութեան եւ կուսակցութեան վստահութիւնը : Կէփէուն պահապանն է յեղափոխութեան, եւ պարտաւոր հետեւելու կուսակցութեան եւ կառավարութեան հրահանգներուն : Ան իրաւասու չէ քաղաքականութիւն ընելու : Կէփէուն պիտի փճացնէ ամէն բան, որ կ'ընդդիմանայ պրոլետարական յեղափոխութեան :

Յետոյ Բերիա յայտարարեց թէ յանձնախումբ մը պիտի կազմուի քննելու համար Եժովի գործադրութիւնը : Միւս կողմէ կը հաղորդուի թէ պաշտօնանկ եղած են Լէնինկրատի Կէփէուին պետը, որու տեղը անցած է վրացի Կոպուլեան, եւ Մոսկուայի Կէփէուին պետը, որու տեղը անցած է Ցեզանսքի : Պաշտօնանկ եղած են նոյնպէս սովետ դեսպանատուներու եւ առեւտրական ներկայացուցչութեանց մէջ դրուած չեկիստները, որոնք նշանակուած էին Եժովի կողմէ :

Եժովի պաշտօնանկութեան գլխաւոր պատճառ ցոյց կը տրուին հետեւեալ ամբաստանութիւնները — 1) Եժով միջամուխ եղած է արտաքին քաղաքականութեան հարցերու, 2) Եժով պայքար տարած է Մոլոտովի, Վորոշիլովի, Կալինինի, Լիթվինովի դէմ, 3) Եժով ձերբակալած է Կոմինտէրնի բազմաթիւ անդամներ, ցամաքային ու ծովային բանակի բազմաթիւ սպաներ : Կ'ըսուի թէ Վորոշիլովն էր կրցած է պաշտօնանկ ընել տալ Եժովը, որու հետ իր աթոռը կորսնցուցած է նաեւ Պէրկման, այն որ Եակոտան տապալելու գործին մէջ այնքան նպաստեց Եժովի :

Արտասահմանի թերթերը կը գրեն թէ, Բերիայի յայտարարութենէն վերջ, Եժով շատ հեռու չէ «մահուան նրբանցքէն» :

Մարաջախտ Պլիւխէր եւ այլ զօրավարներ, որոնք ամբաստանուած ու ձերբակալուած էին Եժովի հրամանով, ազատ արձակուեցան :

Վահան Մեծատուրեան, Օր. Մաննիկ Մեծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սասունի եւ զաւակները, Սուրէն, Վիգէն եւ Բարգէն (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Արսլանեան, Պ. Տիգրան Գոնչէկիւլեան (Պոլիս), Օր. Ազգանոյշ Գոնչէկիւլեան, Տիկին Մարիամ Գոնչէկիւլեան, Օր. Փառանձեմ Արսլանեան, Տէր եւ Տիկ. Գարեգին Արսլանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Արսլանեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Սանդուխտ Պիւլպիւլեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Թադէոս Մեծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Զարմայր Մեծատուրեան (Սոֆիա), Այրի Տիկին Սրբուհի Մեծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Վրոյր Մեծատուրեան (Գորտովա), Տոքթ. Գուրգէն Մեծատուրեան, Օր. Շուշան Մեծատուրեան, Պ. Զարեհ Մեծատուրեան «Գորտովա), Օր. Զարմուհի Մեծատուրեան, Այրի Տիկին Ոսկերիչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մինաս Մինասեան (Հայաստան), Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Ս. Մեծատուրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Գեղայր Մեծատուրեան (Պաղտատ), Այրի Տիկին Մ. Ս. Մեծատուրեան (Պաղտատ), Այրի Տիկին Եղիսաբեթ Մեծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Բարթող Մեծատուրեան (Կալաց), Տէր եւ Տիկին Սիսակ Գոնչէկիւլեան (Ռիչմոնտ), Պ. Օշին Գոնչէկիւլեան (Նիւ-Եորք), Պ. Պ. Արմէն եւ Հրայր Սասունի, ինչպէս նաեւ Մեծատուրեան, Գոնչէկիւլեան, Արսլանեան, Տէր Յակոբեան, Ներսէսեան, Ծովիկեան եւ Կօչկակարեան ընտանիքները, խորին ցաւով կը ծանուցանեն իրենց թանկագին մօր, մեծ մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ Գոնչէկիւլեան)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, Դեկտեմբեր 8ին, իր բնակարանին մէջ, 204, Կրանտ բիւ, Շավիլ :

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, 10 Դեկտ. Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 1ին Շավիլի Հայոց մատրան մէջ, 4 բիւ տէ թրուա Շանթիէ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը :

Առնել թիւ 1 օթօպիւսը եւ իջնել Փիւի Սան վէն :

ԾԱՆ. — Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել :

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Առնուվիլ լէ Կոնէսի Հայ Երիտ. երկսեռ միութեան կազմութեան առթիւ : 11 Դեկտեմբեր, կիրակի օր ժամը ճիշդ 3ին, Սալ Կալմանի սրահին մէջ, Առնուվիլ :

Կը ներկայացուի՝ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ

Միութեան 40 հոգինոց երգչախումբը կ'երգէ ազգային եւ ժողովրդական երգեր : Կը պարեն իրենց յատուկ տարազներով : Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ : Գիներ՝ 7·50, 5, 3, եւ 2 փրանք

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին մինչեւ առաւօտ **Salle des Ingenieurs Civils**

19 Rue Blanche, Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի եւ նախագահութեամբ Փ. Ֆուրնիէի (նախագահ ֆրանս. ռազմիկներու լիկին) :

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրվար Անտրէա (Այնթապի ազատարարը), Փօլ տիւ Վէու (Միջերկրականեան կոմիտէէն եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան») : Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ :

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտասեան երգչախումբը : Հայկ. գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ Տիկին Ա. Պարթեւեան (ջութակ(, Եփրատ նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. Տ. Օնոսեանի, թառի եւ սրինգի :

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր :

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ. Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները : Մուտք 8 փրանք

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն Ընդհանուր Ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին : Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ :

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը՝ 10 դեկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Սիամանթօ» ակումբը : Անդամատետրերը միասին բերել :

ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ Սարդանի, Նոթր-Տամի, Լէ գ'Օլիվի եւ Սէն-Ժէռոմի ընկերները 10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին սովորական հաւաքատեղին :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուրատ» խումբի ընկերները (Ավինյոն) 10 դեկտ., շաբաթ երեկոյ: կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը 12 դեկտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «[illegible]» սրահը: կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» Ենթակոմիտէի Ընկ. Ընդհ. Ժողովը 11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին «Վարանդեան» սրահին մէջ : Կարեւոր օրակարգ : Ներկայանալ անդամատետրով :

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «Վռամեան» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 10 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ

11 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ

2 Ռիւ [illegible]

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Հ. ԿՆԵԶԵԱՆ, Ֆ. Կ. Խաչի Իսի Մուլինոյի երգչախումբը, Տիկ Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ (երգ) եւայլն : Մուտք 2 ֆր.

ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ

11 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօր վերջ ժամը 3ին Բիժօնէի սրահին մէջ

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱԿԱՆ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սալ տէ Ֆէթի մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՀԱՅՐ Կ. ՏԷՐՄՈՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Ա. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մուտք՝ 2 փրանք.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր վարժարանին

11 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Ռուէ տ'Օրլէանի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ա. **ԹԱԴԷՈՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ**

Աշակերտութիւնը կ'երգէ, կ'արտասանէ ու կը ներկայացնէ **ԿԱՑԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ** : Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ : Մուտք 3 ֆր.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ իջնել Գանեէօ կայարանը, Սօյի գծով:

Դասախօսութիւն

կազմակերպուած Հայ Կ. Խաչի Իթալիի եւ շրջանի Մասնաճիւղի կողմէ

12 Դեկտ., Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ

19 Rue de Paris, Gentilly:

Կը դասախօսէ Ընկերուհի Հ. ԽԱՆԴԿԱՐԵԱՆ, հայ կնոջ հասարակական զարգացման մասին: Մուտքը ձրի է: Կը հրաւիրուին ընկերուհիները եւ համակիրները:

ԾԱԽՈՒԻ Է

Ստեպողական մեկնումի պատճառաւ, բանուկ պողոտայի վրայ, ինը տարիէ ի վեր հաստատուած դերձակի խանութ մը որ ունի ճաշակաւոր զոյգ ցուցափեղկեր : Նպաստաւոր պայմաններ : Դիմել Գ. ԾԵՐԻԿԵԱՆԻ՝ 13, Rue des Dominicaines, Marseille.

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ ԻՐ ՊԱՇՏՊԱՆԱԾ ԵՐԿՍԵՌ ՈՐԲԵՐՈՒՆ սնունդի, բըժշկութեան, դաստիարակութեան եւ դաստիարակութեան

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ԺԱՄԸ 14-20

Salle JEAN GOUJONի ՄԷՋ **Paris (8e.)**

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ: Սիրով կը հրաւիրուին Միութեանս գործունէութեան համակիրները:

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաւըրտ Գարակէօզեան Հօմի նախկին Սանուց միութեան կողմէ : 11 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 բիւ Պօսիւէ, մէթրօ՝ Փուասօնիէր եւ Կառ տիւ Նօր : Օրկէքսթր՝ ճազ-թանկօ :

Մուտք՝ 7 փրանք

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline;

ԼԻՕՆ à Villeurbanne, près Lyon.

Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères.

ՄԱՐՍԷՅԼ à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 փրանք 75 փրանք 40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 փրանք 140 փրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 փրանք 110 փրանք

ԿԻՐԱԿԻ 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 11 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3909

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՈԳԻՆ

— oo —

Գաղափարները, կ'ըսէ Պղատոն, անկատար ու անշօշափելի կերպերն են իրողութիւններու, որոնք գոյութիւն ունեցած են անցեալին մէջ՝ իբրեւ ամբողջական վիճակներ, եւ կամ հեռաւոր ու տարտամ յիշատակներ զորս մարդկային գիտակցութիւնը կ'իւրացնէ։

Փիլիսոփայական այս տեսութիւնը, վերածուած իր ամէնէն պարզ ձեւին, ամբողջովին կը պատշաճի մեր ազատագրական գաղափարին, զոր մեր ազգային գիտակցութիւնը տարերային խռովքով մը իւրացուց՝ իբրեւ անշօշափելի մէկ ձեւը անցեալի իրողութեան մը։

«Հայաստան»,— պետականօրէն անգոյ, բայց աշխարհագրական տեսակէտէ շօշափելի, բարբառուն ու ներշնչող «յիշատակ» մըն էր ան, որ հեռաւոր անցեալի մը վերստեղծումը կը թելադրէր։

Նկատի ունենալով նոյնիսկ Արշակեանը, կամ իրմէ առջի արտայայտութիւններն ու փորձերը, այդ գաղափարը ուշ յայտնուեցաւ մեր մէջ։ Այս յապաղումը, որ իր արդարացումը ունի, կը կազմէ մեր Դատին ձախողման առաջին ու ներքին պատճառը։ Երկրորդը՝ անոր իւրացումին յապաղումն է։ Դժուար էր, ու հոգեբանօրէն գրեթէ անկարելի՝ ամբողջ զանգուած մը արագօրէն կերպարանափոխել՝ ստրկութենէն յանկարծ խիզախումի մղելով զայն։ Բայց, նոյնիսկ այն օրերուն երբ այլեւս արհաւիրքին հետ դէմ յանդիման էին եկած մեր ազգային գոյութեան բնազդն ու գիտակցութիւնը, հայ ժողովուրդի մեծ տոկոսը չարունակեց հետեւիլ «ձեռքը զոր չես կրնար կտրել, համբուրէ» նշանաբանին... : «Կարմիր Ժամուց»ը մնաց միայն խոստովանութիւն մը, որ տարաժամած էր ու պիտի բնորոշէր յայտնուող գաղափարին հաւաքականութեան կողմէ իւրացումին յապաղումը։

×

Վան, Շապին Գարահիսար, Ուրֆա, Տարօն, Սուէտիա, Այնթապ,— դիմադրութեան ու փառքի մեր այս էջերը իրենց թափը առած էին անշուշտ աւելի քան երկու տասնամեակներու յեղափոխական հնոցէն։

Կռուեցէ՛ք, տղե՛րք, կռուեցէ՛ք քաջ, քաջ
Անվեհեր կանգնած թշնամոյն առաջ

Եւ կամ՝

Ով որ քաջ է՝ ի՞նչ կը սպասէ...

Ու նշանաբա՛նը մանաւանդ,— «Ազատութիւն կամ մահ»...: Ցեռոյ՝ հէքեաթային հերոսները մեր։ Կամ՝ հայրենի սպիտակ լեռներուն վրայ եւ լուսնի ցուրտ շողերուն ներքեւ՝ «Մի խումբ կ'երթար արագ, արագ»...: Ու խոյանքնե՛ր կատարէ կատար։ Ֆրոնտներ։ Հրաշքն՝ խաչին փոխարէն։ Եւ չաչիններ՝ լեղապատառ ճիչերու տեղ...

— «Մենք խարոյկը վառեցինք», երբ արդէն «Զայն մը հնչած էր երգրումի Հայոց լեռներէն»...

Այս մարտահրաւէրն էր որ մեր ռազմունակութեան վերստեղծումէն վերջ մեր ռազմիկները վստահեցուց։ Ու ճիշդ այն օրերուն, երբ մեր ժողովուրդին կէսը արմատախիլ էր եղած իր հազարամեայ հողէն, Հայ Բազուկը շարժեցաւ, եւ, վեց դարերու գերութենէն յետոյ, մե՛ր հողամասին վրայ, մեր հաւաքական առաջին յաղթանակը տարաւ...

Հայ Ռազմիկներու Օրուան առաջին արժէքը հոս է, մեր կարծիքով։ Վասն զի, հերոսական այդ ոգիին ցուցահանումով մենք ոչ միայն ապացուցինք թէ իւրացուցած ենք գաղափարը, այլեւ զայն նոր իրականութեան մը վերածելու մեր վճիռը չփոխեցինք...

×

Այնթապը մէկ փառապանծ խրամը կազմեց մեր մարտնչումի ճակատին։

Անշուշտ դժուար էր նախատեսել որ Վանէն ու Սարդարապատէն — եւ մանաւանդ Ուրֆայէն կամ Գարահիսարէն վերջ — մենք պիտի հարկադրուէինք մեր նորագոյն պատմութեան մէջ արձանագրել նաեւ Այնթապ մը՝ իր որքան եղերական, նոյնքան խիզախ ծառացումով։ Եւ այս՝ ա՛յն օրերուն, երբ ճակատին միւս կողմը վերյայտնուած իրականութիւնը ոչ միայն կրկին հարուածուած էր, այլեւ գաղափարը շեղած էր իր պատմական ուղիէն։ Հակառակ այդ կրկնակի յուսախաբութեանց, սակայն, հերոսական ոգին ու դիմադրական կորովը կրկին թեւ ու թափ կը ստանային Տաւրոսեան լեռնաշղթաներուն ներքեւ՝ Ռուբենեանց ճիգն ու թափը ոգեկոչելով...: Ահա համազգային երկրորդ արժէքը Այնթապին։

— Ինչ որ ալ ըլլայ, կը գրէր Պայրըն, Հայոց պատմութիւնը աշխարհի երեսին կը մնայ ամէնէն հետաքրքրականը։

Վերջին երեք տասնամեակները անգամ մը եւս հաստատեցին այս ճշմարտութիւնը, անգա՛մ մը եւս փաստելով տարօրէն տոկունութիւնը մեր ժողովուրդին, որ արիւնի ճամբաներէն քալեց, բայց յամառեցաւ եղունգով թէ սուրով դարերու կոյրը ճեղքել՝ Արեւածագը դիմաւորելու համար...

Հայ Ռազմիկներու Օրը, ըլլալով տօնակատարութիւնը մեր հերոսականներուն, վկայութիւններէն մէկն է մեր գիտակցութեան թէ՝ սեփական ուժը ազգային գոյութեան ու բարգաւաճման միակ ապաւէնն է։ Այդ գիտակցութիւնը ունէին մեր հեթանոս նախնիքը, որոնք Վահագնի արձանը կանգուն կը պահէին Անահիտի ու Աստղկայ արձաններուն քովն ի վեր։ Քրիստոնէութիւնը փոխարինեց զայն սպաննիչ տողով մը որ դարեր շարունակ քանդակուած մնաց մեր խորաններուն վրայ,— «խնդրեցէք եւ տացի ձեզ»...

Հայ Յեղափոխութեան Օր կամ Հայ Ռազմիկներու Օր,— ծառացում մըն է նաեւ այս մասլկումին եւ հոգեկլկումին դէմ, ի փա՛ռս Արմենական Բազուկին...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ 241Ի ԴԷՄ 315 ՁԱՅՆՈՎ

— oo —

Շաբաթ լուսնալիք գիշերը, առտուան ժամը 2.15ին քուէարկութեան դրուեցան բանաձեւերը։ Ինչպէս կը գրէինք, կը նախատեսուէր որ յիսուն ձայն աւելիով մեծամասնութիւն մը պիտի քուէարկէր ի նպաստ Տալատիէի։ Արդարեւ քուէարկութեան արդիւնքը ցոյց տուաւ որ Տալատիէ կը շահէր 74 ձայնի մեծամասնութիւն մը,— 241ի դէմ 315։

Նիստը բաւական աղմկալից անցաւ, մանաւանդ երբ Լէօն Պլում սկսաւ քննադատել վերջին հրովարտակները, եւ, այս առթիւ, յայտարարեց թէ ընդհ. գործադուլը չէր անդամալուծեր երկրին կեանքը,— աջակողմեան երեսփոխանները աղմուկ յարուցին, վիրաւորիչ ակնարկներ ըրին, ի պատասխան՝ ընկերվարականները վար ցատկեցին իրենց նստարաններէն, երթալ «քաշելու համար ականջէն» Մասէի, որ քիչ մը աւելի ուժեղ յարձակումներ կը կատարէր Լէօն Պլումի դէմ։ Այս անկարգութեան մէջ, Էռիօ ընդհատեց նիստը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ։

Նիստին ամէնէն հետաքրքրական պահն այն էր, երբ բեմ ելան եւ խօսեցան ելմտական նախարար Ռէյնօ եւ վարչապետ Տալատիէ։

Փօլ Ռէյնօ յայտարարեց թէ իր ելմտական քաղաքականութեան նպատակն է զօրացնել Ֆրանսան՝ վերականգնելով տնտեսական կեանքը։ Պետութիւնը, ըսաւ, քիչ կը ստանար, շատ կը ծախսէր եւ այդ ծախքերը ընելու համար՝ պարտաւորուած էր շարունակ փոխառութիւն կնքել ներսը թէ դուրսը,— այսպէս 1936ին փոխառութիւն կնքուած էր 30 միլիար, 1937ին՝ 40 միլիար, 1938ին՝ 45 միլիար։ Ֆրանսա, դեռ ելմտական նախարարը գործի չձեռնարկած՝ երեք ամսուան ընթացքին կորսնցուցած էր տասը միլիար ոսկի։ Ֆրանսա կը քալէր դէպի կործանում,— ի՞նչ կարելի էր ընել, կամ պէտք էր հաստատել սակարանային հակակշիռ, կամ փորձ մը կատարել ելմտական վերականգնումի։

Շատեր կ'ըսեն. «Քանի որ դրամագլուխը կը փախչի երկրէն, հակակշիռ դնելու է»։ Սխա՛լ, այդ հակակշիռը, ոչ թէ խիստ, այլ նոյնիսկ մեղմ ձեւով, կարելի չէ հաստատել Ֆրանսայի մէջ։ Հարաւային Ամերիկայի մէջ հակակշիռ հաստատուած է, բայց այդ երկիրները կ'արտածեն աւելի, կը ներածեն նուազ, հետեւաբար շատ աւելի կը ստանան օտար թղթադրամ։ Կան երկիրներ ալ, որ կ'աշխատին սեւ շուկայի վրայ։ Եւ այսպէս թղթադրամին պաշտօնական գինը կը բարձրանայ։ Եթէ Ֆրանսան ալ հետեւի այդ օրինակին, անգլիականը կը բարձրանայ 250 ֆրանքի։ Գերմանիոյ մէջ տարբեր է կացութիւնը,— գերման բանուորը շատ կ'աշխատի եւ կ'ուտէ որակով նուազ արժէքաւոր արտադրութիւններ։ Գերմանիա արգիլած է բանուորներու ազատօրէն ծախսելու իրաւունքը։ Աշխատավարձերու մէկ մասը կը վճարուի պարտադիր գնումներով։

Այս կացութեան մէջ Ֆրանսա չունէր ուրիշ միջոց, եթէ ոչ ձեռնարկել ելմտական վերականգնումի բիրտ քաղաքականութեան մը։

Պէտք եղաւ արթնցնել քնացողը։ Եւ ահա արդէն կը տեսնուի արդիւնքը,— ֆրանսական արտադրութիւնները աւելի աժան են ոսկիով քան այլ երկիրներու արտադրութիւններ։ Այլեւս պէտք չկար թղթադրամ տպելու, հարկ էր միայն նուազեցնել պետութեան պահանջները։ Եւ կառավարութիւնը նուազեցուց 20միլիար, տասը փոխարէն 10 միլիարի տուրք մը հաստատելով։ Ահա այսպէս պետութիւնը կրցաւ հաւասարակշռել իր պիւտճէն։

Տալատիէ իր կարգին ճառով մը պատասխանեց կատարուած քննադատութիւններուն, զորս բաժնեց երեք խումբի,— գործադուլ, ելմտական քաղաքականութիւն, արտաքին քաղաքականութիւն։ Նախ վաւերաթուղթերով եւ փաստերով հաստատեց թէ գործադուլը քաղաքական ձեռնարկ մըն էր, տապալելու համար կառավարութիւնը։ Համայնավարները պնդեցին թէ Տալատիէ կը խօսի՝ հիմնուելով ոստիկանական տեղեկագիրներու վրայ։ Բայց, ըսաւ Տալատիէ, բոլոր այս տեղեկութիւնները քաղուած են համայնավար թերթերէն եւ համայնավար ճառախօսներու բերնէն։ Համայնավարները դարձեալ ընդմիջեցին, ըսելով թէ փրովոքաթէօրներու խօսքեր են ատոնք։ Ուրեմն, պատասխանեց Տալատիէ, ձեր շարքերուն մէջ այսքան շա՞տ են փրովոքաթէօրները։ Յետոյ ակնարկելով այն քննադատութեան թէ Տալատիէ շատ փոխուած է, չի նմանիր քան տարի առաջուան Տալատիէին, վարչապետը պատասխանեց.

— Ես այն եմ ինչ որ էի առաջ։ Հաւատարիմ իմ կուսակցութեանս եւ նախկին պատերազմիկ ընկերներուս։ Ֆրանսայի մէկ զաւակն եմ ես, բիրտ բայց ազատ, եւ հաւատարիմ կը մնամ իմ ծագումիս։ Ես պատանդ մը չեմ որ եւ է կուսակցութեան եւ որ եւ է մարդու, ես պատասխանատու եմ իմ գաղափարներուս համար եւ Ֆրանսայի առջեւ։ Որքա՜ն երջանիկ պիտի ըլլայի, ձիթենիներուն տակ, իմ զաւակներուս հետ ապրելով, բայց երբ կը տեսնեմ թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ մեր շուրջը, չեմ կրնար հանդիսատես մնալ։ Պէտք է ճիգ ընել, աշխատիլ, պայքարիլ, եւ ես պիտի պայքարիմ մինչեւ վերջ։

Կէս գիշերը անցած էր, երբ Էռիօ փակեց վիճաբանութիւնները։ Քուէի դրուեցան երկու բանաձեւերը,— ընկերվարական եւ արմատական։ Վերջինը յաղթանակեց 315 քուէով ընդդէմ 241ի։

— oo —

ՌԻՇԼԻԷՕ անունով ֆրանսական նոր զրահաւոր մը, որ 35000 թոնօ տարողութիւն ունի, ծով պիտի իջեցուի յառաջիկայ Ուրբաթ, Պրեսթի մէջ։

Ուքրէնները ինքնավարութիւն կը պահանջեն Լեհաստանէն

— oo —

Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ ուքրէն երեսփոխանները լեհական խորհրդարանէն պահանջեցին ինքնավարութիւն շնորհել Լեհաստանի ուքրանական նահանգներուն,— Սթանիսլավօֆ, Թարնոփոլ, Վոլխինիա, Լվով, Լուպլին, Փոլեզիա, Քրաքովիա։ Այս շրջաններուն բնակչութեան թիւն է 7 միլիոն։

Ըստ ծրագրուած սահմանադրութեան, ինքնավար Ուքրանիոյ կառավարութեան պետը եւ գլխաւոր նախարարները մաս պիտի կազմեն Վարշաւայի կեդր. կառավարութեան։ Ինքնավար Ուքրանիոյ խորհրդարանի ընտրութիւնները պիտի ըլլան գաղտնի։ Ինքնավար շրջաններու զօրանոցներուն մէջ պիտի ծառայեն այն զինուորները միայն, որոնք զինուորագրուած են Ուքրանիոյ գիւղերէն ու քաղաքներէն։ Իբրեւ պաշտօնական լեզու, հաւասար իրաւունք պիտի վայելեն լեհերէնը և ուքրէներէնը։

Լեհական Երեսփ. Ժողովին նախագահը յետաձգեց այս առաջարկին քննութիւնը։

Մոսկուայէն կը հեռագրեն, ուքրանական հարցին ստացած այս այժմէականութեան առթիւ, թէ կառավարութիւնը, մտահոգ, որոշած է թերթերու եւ քարոզչական օրկաններու միջոցաւ պայքար բանալ սովետական Ուքրանիան անջատելու ձեռնարկներուն դէմ։ Այդ պայքարը պիտի կատարուի ձայնասփիւռով, մամուլով, սինէմայով։ Կ'ըսուի թէ Սթալինն ալ ճառ պիտի խօսի այս առթիւ եւ պիտի դատապարտէ գերմանական կառավարութիւնը, միակ պատասխանատուն, որ այս գործունէութեամբ կ'ուզէ թափանցել Խորհ. Միութեան սահմաններէն ներս։

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ Կարպաթեան Ուքրանիոյ մայրաքաղաքին մէջ կազմուեցաւ Գերմանական Ժողովրդական Խորհուրդ մը, որ երկրին մէջ, ուր որ գերմանական գաղութի մը կորիզը կայ, պիտի նշանակէ գաղութի վարիչներ։ Գերմանացի ճարտարագէտ մը, Օլտոֆրէյի, կառավարութեան կազմին մէջ առնուեցաւ իբրեւ փոխ-նախարար։

Վարշաւայէն նոր հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Լեհաստանի Երեսփ. Ժողովին նախագահը մերժեց ընդունիլ ուքրէն երեսփոխաններու առաջարկը քննութեան դնել։ Վարշաւայի մէջ խոր յուզում պատճառած է Ուքրէններու պահանջը։ Ուքրանական նահանգներ կոչուած հողամասին վրայ կը բնակին 9,700,000 հոգի, 7,500,000ը Ուքրէն, 2,200,000ը Լեհ եւ Հրեայ (ամբողջ Լեհաստանի բնակչութեան թիւն է 31 միլիոն)։

Մեմէլի ապագան

— oo —

Այսօր Մէմէլի մէջ տեղի կ'ունենան քաղաքին Երեսփ. Ժողովին ընտրութիւնները։

Ներկայ Երեսփ. Ժողովին մէջ Գերմանները ունին 24 աթոռ, Լիթուանացիները 5 աթոռ։ Վաղուան Երեսփ. Ժողովը կը թուի թէ պիտի ունենայ աւելի շատ Գերմանացի, ու թերեւս բոլորն ալ կողմնակից՝ Մէմէլը միացնելու Գերմանիոյ։

Այս առթիւ, Մէմէլի Ֆիւհրէրին ընկերը, Պէրթուլայթ, յայտարարեց թէ այսօրուան ընտրութիւնները կը կազմեն տեսակ մը հանրաքուէ։ Մէմէլ բռնօրէն անջատուած է Գերմանիայէն եւ կամայականօրէն միացուած՝ Լիթուանիոյ։ Այժմ Մէմէլ կ'ուզէ վերադառնալ մայր - հայրենիքին։ Ա՛յս է միահամուռ փափաքը Մէմէլի բնակչութեան։ Այս փափաքին չենք ուզեր լուծում տալ անմիջապէս, պիտի սպասենք լիթուանական կառավարութեան որոշումին, բայց եթէ Լիթուանիա բարեկամեցողութիւն ցոյց չտայ, պաշտօնապէս պիտի յայտարարենք Մէմէլի կցումը Գերմանիոյ։

Կ'ըսուի թէ Մէմէլի կցումը աւելի դիւրին պիտի կատարուի, ուրեմն այլեւս վերահաս, քան կցումը Աւստրիոյ եւ Զուտէթիոյ։

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

— oo —

Ազգ. պարգեւախաղին 13րդ շերտին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր Փարիզի մէջ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 610,826 թիւը։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք.— 202,389, 410,849, 056,527, 1,097,637։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 փր. — 848,985, 363,089, 586,502, 588,551, 685,173, 1,225,996։

47,891 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 փրանք։

35,433 եւ 90,131 վերջացող թիւերը շահեցան 80,000 փրանք։

17,737 եւ 51,982 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 փրանք։

0,420, 4,441, 7,604 եւ 0,283 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 փրանք։

264 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 փրանք։

030 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 փրանք։

80 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք։

43 եւ 34 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք։

4 վերջացող թիւերը շահեցան 110 փրանք։

Ազգ. պարգեւախաղին 14րդ շերտին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ 27 դեկտեմբերին, Սթրազպուրկի մէջ։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ առեւանգումին մէջ ամբաստանուած՝ Տիկին Սքոպլինի դատավարութիւնը կը շարունակուի եւ հետզհետէ վկայութեան կը կանչուին կարեւոր դէմքեր։ Այսպէս վկայութեան կանչուեցաւ Պեսետովսքի, Փարիզի սովետական դեսպանատան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ... (Բ.)

Թեմականներուս ճակատի քրտինքին արդիւնքն է...

Այն համեստ սեղանին վրայ, Պահոց օր մըն էր, ձէթով հայկաչէն համաղամներէն կը փայլէին անմահական լուբիան, կանանչը խանձած տերեւով ճողակը եւ դեռ ինչ որ ձէթով կարելի է պաղ կերակուր պատրաստել:

Իզմիրի Առաջնորդարանին երկրորդ յարկին վրայ հաստատուած է համեստ բայց մեծահոգի Ցովակիմեան Սրբազանին համեստունակ սեղանը, թէկուզ մասնաւոր պատուասիրութեամբ:

«Մէշրութիէթ»ի քարոզութեան եւ Հայկական Երազին իրականութեան տանող ճամբուն վրայ ամիսներով աչքի լոյս թափող խմբագիրներէն Սմբատ Բիւրատ, Ցակոբ Տէր Ցակոբեան, Գառնիկ Թուղլաճեան եւ ***, չարաչար աշխատութենէն բրդզուած, շունչ մը քաշելու համար կը թարթափին Իզմիր, Պարտիզակ, Ատափազար եւ Արմաշ, առնուազն մէկ ամիս արձակուրդով, առատաձեռն արկղակալին՝ ***ին բարեհաճութեան վըստահացած...:

Ինչ որ կը տեսնէք այս սեղանին վրայ, իմ բարի թեմականներուս ճակատի քրտինքին արդիւնքն է: Հրամմեցէ՛ք... Աղանե՛ր: Եւ ճաշին հետ թեմին անսպառ ասուլիսն ալ կը շարունակուի: Եւ պահոց կերակուրներուն հետ ի՛նչ ալ պատուական կերթայ գինին, անապակը, նոյնքան արդիւնք իր թեմականներու ճակատի քրտինքին, որ ներսը կըրակ չեղած, կը խոխոջէ կը կայծկլտայ արդէն լայնափոր բաժակներուն մէջ: Սմբատ Բիւրատ իր Զէյթունէն կը ճաշէ մերթ, բայց ակնապիշ իր բաժակին: Խեղճ Բիւրատ, որ բոլոր յեղափոխական գրիչներէն առաւելութիւնը ունէր հերոսութիւնները պատմապատկելու բառերու թուանշաններով: Ան գիտէր գաղտնիքը այդ թանկագին ծածկագրութեան:

Բոլոր Առաջնորդներուն Առաջնորդը (ըստ վկայութեան Երկաթեայ Պատրիարքին) կարող էր ժամերով մեզ իր շրթունքէն կախելու թեմին կատարած յառաջդիմութիւնները պատմելով ամէն մարզի մէջ, համեստօրէն ծածկելով անոնց իր հսկայ մասնակցութիւնը: Այս յիշատակելի ճաշի միջոցին էր որ, նուիրական կրակէ մը կարծես բռնկած, իր զայրոյթը կը յայտնէր գրագէտի մը հասցէին, որ այս մեր հանդիպումէն քանի մը շաբաթ առաջ թերթի մը մէջ ձաղկած էր Հայրենասէր Խրիմեանը: Մոլորած վայրկեանի մը մէջ նոյն իսկ «վանտալ» (տնաւեր) անուանելով մեր Ազգին աչքին բիբը, յաւէտ յիշատակելի անձնաւորութիւնը, որ իր կաթողիկոսութեան շրջանին վերջին տարիներուն քակել տուած էր էջմիածնի տաճարին աւագ խորանը պատող պաչարող անճաշակ քանդակները, կարմիր—կանանչ պոռոտ գոյներով հրեշտակները՝ արտառոց փողերով զինուած — ինչ որ իրաւամբ պատշաճ եւ գեղարուեստական չէր համարած Մայր Տաճարին վեհութեան: Խրիմեան, որ, ինչպէս հայրենասիրութիւնը, նոյնպէս աստուածասիրութիւնը երբեք ուրիշներէն սորվելու պէտք չունէր, մաքրել տուած այդ քանդակներուն տեղ վայելուչ կարգաւորութիւնը պիտի ընէր, երբ մահը վրայ հասաւ, եւ ան իր աչքերը փակեց, ոչ անչափ նոր քանդակները տեսած չըլլալուն ցաւովը, այլ իր բովանդակ կեանքին անշէջ երազը եղող Հայ Հայրենիքին Իշխանը, Թագաւորը ձեռքով օծած չըլլալու կսկիծէն այրած: Ակնարկուած գրագէտը, աւաղ, ինչպէս յաճախ կ'ըլլայ մեր մէջ, Խրիմեանին ի մթան հակառակորդ էջմիածնական վանականախումբի մը առասպելներէն տարուած, այդ անպատշաճ ածականը գործածած էր Հայոց Հայրիկին դէմ: Սուրբ զայրոյթէն ներշնչուած՝ Ցովակիմեան Սրբազան կը գոռար պահ մը.— «Վանտալ, վանտալ այն սուրբ մարդը, այն պատուական Հայրապետը, որ աշխարհք գալէն ի վեր նուիրուեցաւ սուրբ եկեղեցիին եւ իր ազգին, վանտալ կոչել այդ մարդը եւ իր գործը վանտալութիւն, մեղայ, Տէր մեղայ, ներէ»:

Այցելութեան շնորհն ու հմայքը այն եղաւ այցելողներուն համար, որ յանձին Նիկոմիդիոյ Առաջնորդին բոլորովին նոր դէմք մը յայտնաբերուեցաւ իրենց համար, քանի որ ընդհանրապէս ան նկատուած էր իբրեւ ոչ այնքան զգայուն եւ հետաքրքրուող՝ հայրենասիրական ցնցումներէ: Այդ օրը չորս խմբագիրներուն համար դատաստանի փորձ մը տեղի ունեցաւ:

Բայց հիմա թողունք վանտալն ու վանտալութիւնը այն երկրամասին մէջ, ուր բուսաւ ու ցամքեցաւ այդ բարբարոսութիւնը, եւ, գոնէ միտքով, երթանք այն «բարի թեմականներուն», որոնք անտաշ ու անօպայ Թուրք բնակչութիւններէ իսկ շրջապատուած, հարիւր տարուան մէջ գեղեցիկ պարտէզի մը վերածեցին այդ ընդարձակ գաւառը, մինչեւ 100.000 էն աւելի թիւ մը աւելցնելով Հայ անմահ Ցեղին ընդհանուր թիւին վրայ: Այդ շրջանին ամբողջ կէսը լայն ու գործնական արդիւնքներով լիք բռնեց, Ցովակիմեան Ս., իր «Բարի Թեմական»ներուն ճակատի քրտինքը արժեցնելով իբրեւ եկեղեցի, իբրեւ վարժարան, իբրեւ ջրաղաց, իբրեւ բազմադիմի հասութաբեր կալուածներ, որոնց շնորհիւ Հայուն Ժամերն ու Դպրոցները կը դառնային:

Ո՜հ, քանի՜ օն անմոռաց յիշատակը այն բարձրաղաղակ ոգեկոչումին, երբ իր Պատարագի օրերուն «Եւս առաւել»ի մաղթանքին մէջ իր նախորդները կը կանչէր.— զՊօղոսն, զԲարթուղիմէոսն, զԱղաւնի զՍտեփաննոսն, զմիւս Ստեփաննոսն, զհոգեւոր ծնողն իմ զՆերսէս (Վարժապետեան), որուն, այս վերջինին, ինք կը յաջորդէր (1867) բազմաբեղուն աւելի քան կիսադարեան գործունէութեամբ, զոր այսօր, այս տողերը կարդալով, պիտի վերյիշեն իր «բարի թեմական»ներուն մնացորդները:

Երբ այն հինգ անունները կը հնչեցնէր խորացած շեշտերով, դողդոջ եթերային անդորրութեամբ եւ գերերկրային պայծառատեսութեամբ, հայկական փոքրիկ յաւերժութիւն մը կը թրթռար խորանին խունկերուն մէջէն:

***

ԳԻՐ ՈՒ ԾՈՐ

Դերձակներու եւ դերձակուհիներու հետ պատիւը ունիմ շատ շփում ունենալու:

Դերձակուհի մը կ'ըսէր անցեալները.

— Կնոջական հագուստներու համար ինքնատիպ նորաձեւութիւն մը հնարուած է: Զգեստներ պիտի կարուին՝ որոնց վրայ նշանակուած պիտի ըլլան հագնողին անուն մականունը, իր ամուսնոյն անունը, իր սիրելիներուն կամ սիրականներուն անունները, ինչպէս նաեւ անունները իր ազգականներուն: Այդ անունները պիտի բանուին կերպասին վրայ: Ասկէ առաջ, միայն հագնողին անունին եւ մականունին սկզբնատառերը կը դըրուէին, մինչդեռ հիմա ամբողջ անունները պիտի նշանակուին, ինչպէս նաեւ այլ ծանօթութիւններ:

Քանի մը օր վերջ դերձակ բարեկամ մը ըսաւ.

— Մօտերս այրերու նոր կերպասներ պիտի ելլեն հրապարակ: Կերպասներուն վրայ գործուած պիտի ըլլան՝ զանազան արտայայտիչ բառեր:

Դերձակուհի եւ դերձակ բարեկամներուս տուած տեղեկութիւնները ճիշդ են: Հրապարակ պիտի ելլեն կանանց եւ արանց յատուկ կերպասներ որոնց վրայ բանուած պիտի ըլլան ամբողջ խօսքեր: Հագուստներու գրականութիւն մը լոյս պիտի տեսնէ: Արդէն այս ամառ, Լուար է Շէր նահանգին զբօսավայրերէն Մոնթրիշարի գեղեցիկները տեսայ օրիորդ մը որ իր զգեստին վրայ բառ մը ունէր, հարիւր անգամ կրկնուած: Այդ բառն էր «Amour».— Սէ՛ր, սէ՛ր, տեղատարափ սէ՛ր: Տեսայ նաեւ ուրիշ կին մը որուն հագուստին վրայ նշանակուած էր զանազան ծանօթութիւններ: Այդ հանդերձը անուանեցի. «ինքնութեան թուղթ—զգեստ», որովհետեւ հագուստին վրայ նշանակուած էր կնոջ անունն ու մականունը, ծնողքին անունները, հասցէով միասին: Նաեւ գրաղումը եւ ազգութիւնը, Մէկ բան պակաս էր կատարեալ «ինքնութեան թուղթ— զգեստ» ըլլալու համար: Գուշակեցիք անշուշտ.— կնոջ տարիքը:

Ուրեմն ասկից վերջ ինքնատպութիւններու պիտի հանդիպինք՝ կիներու ինքնատիպ զգեստներուն վրայ:

Այն կիները որոնք քանի մը սիրահարներ ունին՝ պիտի բանին իրենց պլուզին վրայ զանազան անուններ.—Անաթոլ, Ժան, Պաթիստ, Աբրահամ, Իպրահիմ, Սիտի Ահմէտ:

Կարգ մը կիներու հագուստին վրայ պիտի կարդանք հետեւեալ սրբազան խօսքը.— «Սիրեցէք զմիմեանս»:

Ուրիշ կիներու հագուստներուն վըրայ ուրիշ խօսք մը.— «Առէ՛ք, կերէ՛ք, այս է մարմին իմ»:

Խել մը կիներ ալ իրենց կուրծքին վրայ պիտի կրեն հետեւեալ խօսքը.

— «Արբէք ի սմանէ ամենեքեան»:

Այլ կիներու զգեստներուն վրայ ալ հաճոյքը պիտի ունենանք կարդալու.

— Ճաշակեցէք եւ տեսէք զի քաղցր է» խօսքը:

Քրիստոնեայ կիները հաւանաբար գործել պիտի տան իրենց զգեստին վըրայ հետեւեալ խօսքը.— «Խնդրեցէք եւ տացի ձեզ»:

Ու տակաւին բազմաթիւ կիներ պիտի գտնուին որոնք իրենց զգեստներու կերպասներուն վրայ գործել պիտի տան հետեւեալ իմաստալից խօսքերը.

— «Թողէք մանուկներուն կամ մանուկ մարդերուն որ ինծի գան»:

— «Ուշացողին ոսկոր միայն կը մընայ»:

— «Վարձու արքայութիւն»:

Գանք հիմա կոշտ ու պլոշտ այրերուն:

Այրերուն հագուստներուն վրայ ալ կրօնական, պատմական եւ գրական նշանաւոր խօսքեր պիտի փայլատակեն:

Խումբ մը այրերու հագուստներուն վրայ կարելի պիտի ըլլայ կարդալ, հետեւեալ խօսքը.— «Եկի, տեսի... յաղթեցի»:

Ուրիշներու վրայ պիտի կարդանք.

— «Ինծմէ վերջը ջրհեղեղ»:

Այլք պիտի ունենան կարուկ նշանաբան մը.— «Կե՛ր, ա՛րբ եւ ուրախ լեր»:

Ծերերը պիտի ունենան կորովի խօսք մը.— «Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ»:

Երիտասարդներէն ոմանք պիտի ունենան նշանակալից խօսք մը.— «Բա՛ց մեզ դուռն արքայութեան»:

Փիլիսոփաներ ալ հաւանաբար իրենց զգեստներուն վրայ պիտի ունենան այս խօսքը.— «Ունայնութիւն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ընդունայն է»:

Քահանաներու տարազին վրայ պիտի կարդանք, ճերմակ գիրերով, հետեւեալ նախադասութիւնը.— «Արագութեան դարն է: Շուտ ծնէք, շուտ ամուսնացէք, շուտ մահացէք»:

Քաջերը պիտի ունենան հետեւեալ խօսքը.— Սահման քաջաց զէնք իւրեանց» կամ «բախտ ժպտի քաջաց»:

Ոմանք ալ պիտի ունենան Սենեկայի հռչակաւոր խօսքը.— Bis dat, qui cito dat (Շուտ տուողը երկու անգամ տըւած կ'ըլլայ):

Եւ տակաւին ուրիշներ՝ որոնք իրենց բաճկոնակին, տափատին կամ վերարկուին վրայ պիտի ունենան հետեւեալ ծանօթ խօսքերը.

— Ընտիր գինին կ'ուրախացնէ սիրտերը (Ս. Գիրք):

— In medio virtus (Առաքինութիւնը միջին կէտին մէջն է):

— Եւ սակայն կը շարժի (Գալիլէոս):

— Դժնդակ է օրէնքը, այլ օրէնք է (Բոլ Բէյնօ):

— Երբեմն իմաստութեան պէտք է խառնել խենթութիւն (Ովրատիոս):

— Ողորմեցէք անտուն անտէր աղքատիս (Պապուկ Մանաս):

— Քնացածը չարթնցնել (լատինական ասացուածք):

— «Ով որ կը շարժի՝ կ'աշխատի, ով որ կ'աշխատի կ'աղօթէ»: Կամ՝ ով որ կ'աղօթէ կ'աշխատի, ով որ կ'աշխատի՝ կը շարժի: (Ու ոչ որ կը շարժի՝ կը կործանի:)

— «Երթ յետս իմ, սատանայ»: (Քրիստոս):

— «Առանց Բաքոսի եւ Դեմետրէի կը մսի Աստղիկ»: (Տերենտիոս):

— «Քու վրադ կը դառնայ բանը»: (Ովրատիոս):

— «Վա՜յ առանձին մարդուն»: (Սողոմոն):

— «Վէրքս սրտիս խորն է»: (Վիրգիլիոս):

— «Ցիշեցէք եւ զմեզ»:

Պէտք է օգտագործել կերպասներու վրայ խօսքեր գործելու այս նորաձեւութիւնը: Ֆրանսահայերուն կը թելադրեմ որ իրենց զգեստներուն վրայ նշանակեն հետեւեալ խօսքերը, որը որ պատշաճ կը տեսնեն, ներկայանալու համար կառավարական պաշտօնատուններ.

— Գիտցէք որ պատերազմի մը պարագային բոլոր Հայերս զինուոր ենք: Հաճեցէք այլ աչքով նայիլ մեզի:

— Ա՛լ աղտոտ օտարականներ չենք քանզի մեր տղաքը զինուոր են, առանց բացառութեան:

— Զինուորցու մըն եմ:

— Թագաւորցու եմ, սակայն, հասարակ զինուոր եղած եմ:

Ազգօգուտ նորաձեւութիւն: Խօսուն զգեստներուն շնորհիւ միայն Ֆրանսացիները պիտի տեղեկանան որ Հայերը զինուոր են:

Գանք հիմա պաշտօնական անձերուն եւ հագուստներուն:

Չէմպըրլէյն իր հագուստին վրայ գործել պիտի տայ հետեւեալ խօսքը.

— «Ես եմ խաղաղարարն աշխարհի:»

Տալատիէ իր զգեստին վրայ գործել պիտի տայ հետեւեալ խօսքը.— «Ես ալ խաղաղարարն եմ աշխարհի:»

Մուսոլինի իր զինուորական տարազին վրայ գործել պիտի տայ հետեւեալ խօսքը.— «Ես եմ յաջողակ եւ ճշմարիտ խաղաղարարն աշխարհի:»

Հիթլէր ալ իր բաճկոնակին վրայ գործել պիտի տայ՝ հետեւեալ նախադասութիւնը.— «Եթէ Չէմպըրլէյն, Տալատիէ եւ բարեկամս Մուսոլինի խաղաղարարներ են՝ պէտք չէ մոռնալ որ խաղաղութեան հանքը, ամբարանոցը իմ հայրենիքիս մէջ է, քանզի երբեք խաղաղութեան առաքեալները Մեծն Գերմանիա եկան խաղաղութիւնը առնելու եւ աշխարհին նուիրելու համար:»

Իսկ Սթալին իր տափատին տակը գործել պիտի տայ, կարմիր տառերով, հետեւեալ խօսքը.— «Ես եմ Արեւն աշխարհի»:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ՀԵՐՈՍԸ՝ ՇԱՀԱՆԻԿ

(Այնթապի հերոսամարտին տարեդարձին առթիւ)

1805 Դեկտեմբեր 3ին Նափոլէոն Ա. յաղթեց ռուսաւստրիական բանակներուն: Ցրուեցան երկու պետութեանց ստուար բանակները: Ֆրանսական պատմութեան փառաւոր էջերէն մէկը գրուեցաւ այդ օրը Աւստերլիցի յաղթանակով, եւ Ֆրանսացիները, ամէն տարի, այդ օրերուն կ'ոգեկոչեն այդ յաղթանակը մեծ շուքով:

Հայոց պատմութեան մէջ ալ չեն պակսիր փառաւոր յաղթանակներ եւ ոգեւորութեան օրեր: Սակայն, դժբախտաբար, այդ փառայեղ թուականները կամաց կամաց մոռացութեան կը տրուին, եւ անոնց հետ՝ զանոնք պանծացնող հերոսներն ու տիտանները: Տարին անգամ մը հազիւ վերյիշում մը: Ակնարկներ՝ Ծայթին, Գարահիսարի, Հաճընի, Վանի եւ Ուրֆայի հերոսամարտներուն մասին: Ահա Այնթապի հերոսամարտը՝ որ դարձաւ յաղթանակի եւ ոգեկոչման փառաւոր գործ մը: «Կիլիկիոյ չարչարանք»ի հեղինակ Փոլ տիւ Վէօ կը կոչէ «Անատոլուի Վէրտէօնը»: Եւ իրաւամբ: 1920—21ին գրեթէ մէկ տարի Այնթապ տիտանեան քաջագործութեանց եւ հայկական յանդգնութեանց թատր դարձաւ: Ամբողջ մէկ տարի Այնթապի հայութիւնը կուրծք տուաւ զօրաւոր թշնամիին՝ անհաւասար պայքար մը մղելով: Ինչո՞ւ ամէն տարի չտօնել նման յաղթանակի օրեր՝ նոր սերունդը տոգորելու համար ազգային գաղափարներով: Այնթապը, ինչպէս Ուրֆան, Հաճընը, ֆրանսական կազմակերպուած բանակներուն կողքին փառայեղ ապացոյցներ տուին հայկական ռազմունակութեան:

Բայց մեր նիւթը այս չէր, կ'ուզէինք գրել մոռցուած հերոսի մը մասին:

Շահանիկ, բնիկ Ուրֆացի, արհեստով «քէպապճի»ի աչկերտ, համեստ ընտանիքի զաւակ, անուս, անտակ ու կռուազան, չարքաշ աշխատաւոր: Ուրֆացի Քէլ Շահանիկը միշտ կռուի մէջ էր հայ եւ թուրք հասակակիցներուն հետ: Օր մը գլուխը պատռուած, օր մը ճակատը ճեղքուած: Երբեք առանց վիրակապի տեսնուած չէր շուկան եւ փողոցները: Շահանիկ հպարտ էր իր վէրքերով, նոր կռիւներ կը յարուցանէր ու կռիւ կը փնտռէր, մէկ վէրքը չանհետացած նոր մը կ'ունենար: Իսկական Արէսն էր Ուրֆացի կռուազաններուն: Օսմ. Սահմանադրութեան առաջին Հայ զինուորներէն եղաւ Շահանիկը, նախ մտած՝ Հեծե-

ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Անցնող քառորդ դարու ընթացքին, Հայ ազատագրական պայքարի պատմութիւնը ճոխացած է Վասպուրականի, Ուրֆայի, Շ. Գարահիսարի, Մուսա Լերան աննման հերոսամարտերով, որոնց կարգին Այնթապի հերոսամարտը կոչուած է փառաւոր էջ մը եւս աւելցնել:

Ժամանակագրական կարգով ամէնէն վերջը եկող այս հերոսամարտին մասին դժբախտաբար կցկտուր տեղեկութիւններ միայն տրուած են, պատահաբար, զանազան թերթերու մէջ, այնպէս որ մեր ժողովուրդին մեծամասնութիւնը կամ բնաւ կամ շատ քիչ բան գիտէ այդ մասին: Այս աններելի թերացումին ամենամեծ բաժինը պէտք է հանել Այնթապի մտաւորականութեան, որ տասնեւութ տարիներէ ի վեր, իրեն վիճակուած դերը չկատարելու անհոգութիւնը ունեցած է (1):

Ներկայ յօդուածով, պիտի աշխատիմ իբրեւ ականատես, շատ սեղմ գիծերու մէջ, տալ հերոսամարտին ճշգրիտ մէկ պատկերը:

Նիւթին անցնելէ առաջ, կը կարծեմ որ օգտակար կ'ըլլայ քանի մը պզտիկ ծանօթութիւններ տալ Այնթապի մասին:

Ընդհանուր պատերազմէն առաջ Հալէպի կուսակալութեան սահմաններուն մէջ գտնուած եւ մօտաւորապէս հարիւր հազար բնակչութիւն հաշուող այդ գեղեցիկ քաղաքը ունէր քառասուն հազարի հասնող թրքախօս հայ զանգուած մը, որ, բաժնուած՝ երեք յարանուանութիւններու, իր ձեռքին ունէր ճարտարարուեստի, վաճառականութեան բոլոր ճիւղերը առանց բացառութեան: Մշակութային տեսակէտով ալ իրեն եւ Թուրքին միջեւ կարելի չէր բաղդատութեան եզր մը գտնել: Թուրքերուն մէկ քանի խեղճուկրակ «մէտրէսէ»ներուն դէմ Հայերը ունէին Ամերիկեան զոյգ Գոլէճներ (մանչերու եւ աղջիկներու), Կիլիկեան բարձրագոյն վարժարանը, Ատենական, Վարդանեան, Հայկազեան, Ներսէսեան, Հայկանուշեան, Հռիփսիմեանց վարժարանները, որոնց շարքը կարելի է երկարել, Թաղային վարժարանները եւ մանկապարտէզները հաշուելով՝ հասցնել մինչեւ վաթսունի: Շնորհիւ իր վարժարաններու այս պատկառելի թիւին եւ անոնցմով ձեռք բերուած արդիւնքին՝ Այնթապը շատ իրաւացի կերպով արժանացած էր «Կիլիկիոյ Կրթական Օրրան»ը տիտղոսին: Հակառակ Համիտեան ռէժիմին ի գործ դրուած խիստ արգելքին, Այնթապի երկսեռ ուսանողութիւնը մանուկ հասակէն սկսեալ կը ստանար ազգային լուրջ դաստիարակութիւն՝ ծանօթանալով իր պատմութեան եւ անցեալի փառքերուն:

Այնթապի հերոսամարտը, որուն տարեդարձը կը տօնուի այսօր, Ֆրանսայի մէջ, սահմանուած է ներշնչումի անսպառ նիւթ հայթայթել մեր նոր սերունդին, որ հասակ կը նետէ այս ապազգայնացնող մթնոլորտին մէջ: Այդ հերոսամարտին մէջ անոնք յուզումով պիտի տեսնեն թէ ինչպէս թրքախօս հայ զանգուած մը, որուն թրքախօսութիւնը, առանց պատճառները լրջօրէն պրպտելու, տեղի եւ անտեղի, շատ անգամ երեսին տրուած է իբրեւ մահացու մեղք, 1920 Ապրիլ 1ին եկած է գերծնական կերպով ցոյց տալու թէ ան, որքան ալ զինք շրջապատող պայմաններու բերումով եւ իմ կարծիքով՝ թերեւս ինքնապաշտպանութեան բնազդէն մղուած՝ առժամապէս դադրած էր մայրենի լեզուն գործածելէ, սակայն հիւլէ մը իսկ չէր զոհած իր ազգային նկարագրէն եւ թէ գիտէր ի պահանջել հարկին իր կեանքին գնովն իսկ բարձր պահել իր ազգին պատիւը:

Այնթապի հայութիւնը իր վերջին հերոսամարտէն առաջ ալ առիթներ ունեցած է Հայուն մարտական ընդունակութեան ապացոյցը տալ:

Զէյթունի վերջին ապստամբութեան միջոցին, ազատութեան տենչով զինուած շատ մը Այնթապցի երիտասարդներ, ամէն վտանգ արհամարհելով օգնութեան փութացած են իրենց ազգակիցներուն եւ զոհած իրենց կեանքը:

1895ին Այնթապի ջարդը մեծ համեմատութիւններ չէ առած՝ շնորհիւ միայն իր կարգ մը քաջերուն, որոնք ինքնապաշտպանութեան դիմելով՝ Թուրք խուժանը հեռու պահած են հայկական թաղերէ:

1909ին, Ատանայի ջարդին, Այնթապի Թուրքերը համարձակութիւն չունեցան ջարդ կազմակերպելու, իրենց դիմաց տեսնելով մինչեւ ատամները զինուած հայութիւն մը:

Ի՞նչ շարժառիթներէ ծնունդ առաւ Այնթապի հերոսամարտը եւ ի՞նչ պայմաններու տակ սկսաւ եւ ո՞ւր յանգեցաւ:

Մեծ եղեռնէն հրաշքով ազատուած մօտաւորապէս 18,000 Այնթապցիներ, Զինադադարէն անմիջապէս վերջ, վերադառնալով իրենց օջախը՝ սկսած էին շէնցնել աւերակ բոյները: Այս միջոցին Այնթապ գրաւուած էր անգլիական ուժերու կողմէ, որոնք տարի մը հազիւ մնալէ վերջ՝ 1919 Նոյեմբեր 4ին հեռացան, իրենց տեղը տալով ֆրանսական ուժերուն, որոնց մէջ էր նաեւ հայկական լեգէոնէն մաս մը:

Երանելի՛ օրեր: Ֆրանսական ուժերուն հրամանատարը, գնդ. Ֆլի Սէնթ Մարի, զինք դիմաւորելու գացող հազարաւոր բազմութեան մը խելայեղ ծափերուն եւ հուրրաներու մէջ, խօսք առնելով հաւաստեց, թէ ինք խաղաղութիւն կը բերէ, թէ՝ այսուհետեւ Հայն ու Թուրքը, ֆրանսական յաղթական դրօշին տակ, երջանկութեան եւ բարօրութեան շրջան մը պիտի բոլորեն...:

Դժբախտաբար այս շռայլուած խոստումները չիրականացան: Խանդավառութեան օրերուն յաջորդեցին յուսախաբութեան մռայլ օրերը: Մօտաւորապէս այդ թուականին կը զուգադիպէր ծնունդը «Քէմալականութեան», որ օր ըստ օրէ ձեւ ու մարմին կ'առնէր: Այնթապ կ'իյնար Քէմալական Ազգ. Ուխտի սահմաններուն մէջ: Պէտք էր ամէն գնով թրքական հողերէ դուրս շպրտել օտար ուժերը: Մ. Քէմալի աջ բազուկը՝ Գըլըճ Ալիի հրամանատարութեան տակ գտնուած թուրք հրոսակներ, օր ցերեկով սկսան մասնակի սպանութիւններու, կողոպուտի, առեւանգումի: Քաջալերուած գրաւող բանակի թուլութենէն, սկսան ընդարձակել իրենց գործունէութիւնը: Մթնոլորտը անշնչելի դարձած էր այլեւս Հայերուս համար: Ազգ. Միութեան կրկնակի դիմումներուն ֆրանսական հրամանատարին կողմէ տրուած պատասխանը ահաւասիկ բառ առ բառ.— «Ձեր ըսածները սուտ զըրպարտութիւններ են: Դուք վրէժխնդրական զգացումներէ մղուած՝ կ'ուզէք մեզ եւս դէչ մարդ ընել Թուրքերուն հետ: Տեղերնիդ հանդիստ նստեցէք»:

Դէպքերը զահավիժել սկսան: Քաղաքէն դուրս սպանութիւններ՝ ֆրանսական սպաներու եւ զինուորներու: Գրաւող բանակին սփինքսի լռութեան մէջ յամառիլ մնալը մէկ բանով միայն կարելի էր մեկնել,— իր ուժին տկարութեամբ:

Մարաշի կոտորածը, որ 10,000 Հայերուն կեանքն արժած էր, կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ Այնթապի մէջ:

Այնթապցին սթափեցաւ, մխանգամ ընդմիշտ իր վրայէն թօթվեց օտարէն փրկութիւն սպասելու հայկական դարաւոր ունակութիւնը եւ ուխտեց միայն ու միայն իր ուժերուն ապաւինիլ, պաշտպանելու համար իր կեանքն ու պատիւը: Եւ կատարեց իր ուխտը, փրկեց իր եւ իրեններուն կեանքը, կուրծք տուաւ զօրաւոր թշնամիին եւ իր այս շարժումով՝ գրաւող բանակին 5—6000ի հասնող զինուորներուն խնայեց այն անխուսափելի վախճանը, որուն ենթարկուեցան Ուրֆայի իրենց արենակիցները:

Ի՞նչպէս կազմուեցաւ Զին. Մարմինը:

1920 Ցունուարին սկիզբը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան գրադարանին մէջ, խմբապետական ժողովի մը ընթացքին կազմուեցաւ առժամեայ Զինուորական Մարմին մը, որուն պաշտօն տրուեցաւ ժողովրդական բոլոր խաւերուն մէջ պրպտում կատարել հասկնալու համար թէ ո՞րքան տրամադրելի զէնք կար ինքնապաշտպանութեան համար, շօշափել միւս կուսակցութիւններուն եւ յարանուանութիւններուն տրամադրութիւնը եւ ըստ այնմ վերջնական ձեւ մը տալ Զին. Մարմինին, նոր անդամներ աւելցնելով անոնց վրայ, առանց կուսակցական նըկատումներու, միայն սրբազան գործին շահը նկատի առնելով:

Կատարուած քննութիւնը ցոյց տըւաւ, որ Այնթապի հայութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունէր 90 կանոնաւոր զէնք, որուն 85ը կը պատկանէր Դաշնակցական երիտասարդներուն,

(1) Կը տեղեկանամ որ, Այնթապի հերոսամարտին ընդարձակ պատմութիւնը մօտերս հրապարակ կ'ելլէ Ամերիկայի Այնթապի Հայր. Միութեան ջանքերով:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Ըսէ՛, ի՞նչ կայ, ի՞նչ բան կայ այս աշխարհի երեսին ,
Որ ըլլայ ճիշդ քեզի պէս, քեզի նման թանկագին,
Դուն ամէն ինչ ես, գիտեմ, եւ ամէն բան քու մէջ կայ,—
Եւ ոսկեդար, եւ տաղանդ, փառք եւ մատեան հնամեայ :

Պզտիկ էի տակաւին, մայրիկըս երբ, բառ առ բառ,
Ուսոյց ինծի կարօտով անունըդ վեհ, սիրավառ, —
Ես այն ատեն ուխտեցի ըլլալ փարոս լուսաւոր
Ու փայփըլիլ գիւղերուդ, քաղաքներուդ ամէն օր :

Այսօր, ահա, որր կեանքիս ծովուն վրայ ժպտերես,
Սիրտըս մակոյկ բրած ինձ՝ թի կը շարժեմ դէպի քեզ,
Բայց երբ, յանկարծ, ծովամոյն անհետանամ քեզ համար
Ո՛վ հայրենիք, հաւատա՛, ցաւ չեմ զգար, չեմ զղջար :

Որովհետեւ դեռ շատե՛ր, հազարնե՛ր կան, որ արդէն
Այս տատասկոտ բայց ազնիւ ճամբան սիրով բռնած են,
Անոնք անվերջ պիտ՝ քալեն, պիտ՝ պայքարին անվարան,
Մինչեւ ըլլաս դուն մեզի, մենք քեզի տէր՝ յաւիտեան :

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

«ԱՆՈՒՇ»Ը

«Անուշ»ի ներկայացման օրը տեղի ունեցած աննախընթաց խճողումը պատճառ եղաւ որ շատեր դժգոհին, առարկելով թէ կարգապահութիւնը թերի է :

Հանդէսին կազմակերպիչները քննադատելէ առաջ, պէտք է երեւան հանել գլխաւոր պատճառը տեղի ունեցած դժգոհութեանց : Եթէ ամէն հանդիսական հանդարտութեամբ գրաւէր իր տոմսակին վրայ նշանակուած թիւին եւ կարգին համապատասխանող թիկնաթոռը՝ փոխանակ դիրք գրաւելու իրեն հաճելի թուած որ եւ է թիկնաթոռի վրայ, տեղի չէր տրուեր շատերու արդար վրդովմունքին : Այս տարրական գիտելիքը շատ լաւ կը յարգենք ֆրանսական սինէմաներու եւ թատրոններու մէջ, իսկ մեր հանդէսներուն մէջ, կ'անտեսենք ամէն ինչ :

Այսպէս ալ, «Անուշ»ի ներկայացման օրը շատեր չուզեցին ձգել ապօրինի կերպով բռնագրաւուած ուրիշին աթոռները : Ճիշդ է նաեւ, որ կազմակերպիչները պէտք է նախատեսած ըլլային տեղի ունենալիք խճողումը, եւ նշանակէին բաւարար չափով պաշտօնեաներ հանդիսականները տեղաւորելու համար : Բացայայտ ճշմարտութիւն է որ «Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբը ամիսներէ ի վեր լծուած էր աշխատանքի եւ չէր խնայեր իր կարելին, յաջողութեամբ ներկայացնելու համար «Անուշ»ը : Անոնք, արհեստով երգչուհիներ եւ պարուհիներ չեն, բայց տրամադրեցին իրենց համեստ ուժերու դերագոյնը : Թերացումներ եւ քննադատելի կէտեր կային, բայց ցոյց տուին տարուած աշխատանքի մը անժխտելի փաստը : Ասոր համար արժանի են շնորհաւորանքի եւ խրախուսանքի : Առաջին լուրջ քայլն էր, ճամբայ տանք որ յառաջանան :

Պէտք է խոստովանիլ նաեւ որ «Անուշ»ի ներկայացման մէջ յաջող էր դերասան Գմբէթեանը՝ Մոսիի դերին մէջ : Օր. Ասիա Կոստանեան, որ կը կատարէր «Անուշ»ի դերը, ստէճանաբար զարգացուց իր խաղարկութիւնը ճարտար եւ դերասանական խոր ըմբռնումով :

Խելագարի տեսարանին մէջ, իր շարժուձեւերով, եւ արտայայտութիւններով ցոյց տուաւ տաղանդաւոր դերասանուհիի մը ձիրքը : Ան կրցաւ պահել հանդիսականները խոր յուզումի եւ լարուած ուշադրութեան մէջ : Առաջին անգամ ըլլալով, Փարիզի մէջ, «Անուշ»ի դերը կատարուեցաւ հարազատօրէն եւ մեծ յաջողութեամբ :

Ս.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ «ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»ԻՆ ՄԱՍԻՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք (22 նոյեմբեր).—

Երեւանի Պետ. Համալսարանը եռանդագին կը պատրաստուի արժանավայել տօնել հայ ժողովրդական մեծ դիւցազներգութեան՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը :

Յոբելեանին առթիւ, յառաջիկայ Փետրուար 1ին Համալսարանին մէջ պիտի բացուի ցուցահանդէս մը, այդ դիւցազներգութեան նուիրուած, ուր պիտի ներկայացուին դիւցազներգութեան պատմութեան եւ զարգացման վերաբերեալ գրական ու պատմական նիւթեր :

Համալսարանի գիտական ուժերով՝ յառաջիկայ Մայիս 1ին, դիւցազներգութեան յոբելեանին օրը, պիտի հրատարակուի գրական ճոխ ժողովածու մը, որու նիւթերը բաժնուած են հեղինակներուն : Այս ժողովածուն պիտի բովանդակէ հետեւեալ նիւթերը .—

«Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան կազմութեան դարաշրջանը, — Հայ ժողովրդական դիւցազներգութեան առանձնայատկութիւնները, — ժողովրդական դիւցազներգութեան հեղինակներուն արուեստը,— «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան տեղը համաշխարհային դիւցազներգութեան մէջ, եւայլն :

Կազմուած է նաեւ Համալսարանի ուսանող բանաստեղծներուն յատուկ մրցում մը, մշակելու համար դիւցազներգութեան զանազան փոփոխակները կամ հատուածները :

Յոբելեանի նախօրեակին, Ապրիլ ամսուն, Համալսարանը պիտի բանայ գիտական դասախօսութեանց շրջան մը, նուիրուած «Սասունցի Դաւիթ»ին ուսումնասիրութեան : Այդ նիւթին մասին, ծանօթացնելու համար զանգուածներուն, դասախօսութիւններ պիտի տրուին նաեւ Երեւանի գործարաններուն բանուորութեան :

ԱՐԶՆԻԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՈՒՐԵՐԸ

Փակուեցաւ Արզնիի հանքային ջուրերու եղանակը : Կայանին մէջ այս տարի բուժուելու եկած են 1038 հիւանդներ,— Նկատի ունենալով պահանջը, վարչութիւնը կարգադրութիւններ ըրած էր նախատեսուած չափէն աւելի հիւանդ ընդունելու համար :

Ներկայիս Արզնիի մէջ կը շարունակուի բուժարան - ապաքինարանի մը շինութիւնը : Պիտի ունենայ 268 մահճակալ : Պատրաստ պիտի ըլլայ 1940ին : Շինութեան համար պիտի ծախսուի 6 միլիոն 200 հազար րուբլի : Մինչեւ այժմ ծախսուած է 2 միլիոն 200 հազար րուբլի : Դժբախտաբար շինութիւնները դանդաղ կ'ընթանան :

Անկէ զատ, գալ տարի Արզնիի մէջ պիտի շինուի բաղնիք մը 24 խուցով, որու շինութեան յատկացուած է կէս միլիոն րուբլի :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ

Ամէն իրկուն, երբ արեւն համակ արիւն է ու մահ,
Ես կը դիտեմ այս պատառն հայրենի որբ դաշտերուն ,
Այս սրբութի՛ւնն որ իմ մէջ կ'եռուզեռէ մըտածման
Կարաւաններ անթափանց· կը հալի զանկն իմ կուրծքիս ,
Ինչպէս ամպի շերտ մը թուխ լերան հովտ բարձունքին·
Առանձնական եւ անհաշտ իմ խառնըւածքս ու կըքերս
Ալ չե՛ն գրգռեր իմ խոհերս· անձայնութիւն մ'անսահման,
Զգայնական աշխարհի մ'հոծ զիս կը գերեն իմ անձէս,
Եւ կը պրկեն իմ հոգիս ուրախական եւ վշտի
Խըրամներու ժայռերուն, որոնց առջեւ ամէն օր
Ես անկեալն եմ զէնքն ուսին եւ համբարձեալն սուրն ափին:

Կը դիտեմ բունծն այս պարարտ որուն վըրայ իտալեան
Արեւն իր շողն անդրադարձ կը վրձինէ հեշտօրէն·
Ֆիզիքական եւ թափօրն իմ ոգեկան ոյժերուս
Այժմ ոտքի՛ են անձիս մէջ· բոլորն ալ լայն երկնի պէս,
Բոլորն ալ խենթ իմ կեանքով եւ իմ վշտով իմաստուն,
Այս խաւն հողի իմ միսս է, իմ երակս է ու իմ ջիղս,
Իմ չարչարա՛նքն առօրեայ եւ իմ ոսկորն ատաղձերտ,
Իմ երազներս ու յոյսերս, միայնութեան մէջ ծաղկող
Իմ տենչանքներն հըրավառ· ես պահապանն այս հողին,
Որ իմ ազգս է ու իմ ցեղս, իմ մերկութիւնս խորհիմաստ,
Առաջին վանկն իմ կեանքիս եւ վերջին շունչն իմ մահուան:

Այս հողին մէջ, որ տաք է ինչպէս արիւնն իմ բազկիս՝
Ներկայ եմ ես· կը շնչեմ ես այս անշունչ տարրին մէջ
Իմ թոքերուս շարժումով, իմ կողերուս ներդաշնակ
Կշռոյթներով երկրաւոր· այս բունծին մէջ մեր երկինքն
Կը շողշողայ ծիծաղովն իր լոյսերուն բովանդակ·
Այս հողն անվերջ ծըծած է մեր աղուամազ զօրքերուն
Արիւնն ու շունչն· ասոր մէջ կը փոթորկի՛ ծովու պէս
Նըժոյգներու վազքն անսանձ եւ պայտերու զոռն ամպոտ,
Հոս մեր անցեալն է ներկայ եւ ապագան յաղթական,
Հոս մեր ազգն էծնրադիր իր հաւատքով զըրահեալ,
Հոս մեր մայրերն ու քոյրերն, նախահայրերն սրբակեաց:

Կ'անցնին ժամերն, բայց իմ սիրտն, այս ամէն օր նո՛ր ցաւով,
Նո՛ր երկունքով նոխացող համազարկ ակն իմ կեանքիս՝
Արթուն է միշտ լուսնին դէմ որ կը ծաղկի ժպտի պէս
Լերան եզրին թաւահեղձ· կը սուլէ հովն հովտին մէջ·
Ես, գիշերով ողողեալ՝ կը կորանամ հետզհետէ
Խոկումներուս ափունքին· պիտ՝ գտնե՞մ ես, ո՛վ հայր իմ,
Այս հողին մէջ քու արիւնն իմ արիւնով շաղկապուած,
Քու ջերմութիւնն արգաւանդ, երբ լայնալին կուրծքիդ դէմ
Կը սեղմէիր իմ փոքրիկ մարմինս խանդով ներարկուած,
Երբ իմ կապոյտ նայուածքներս կը զմայլէին ընդերկար
Կողքիդ դաշոյնը արդար եւ հըրացանդ մըխացող:

Ես չեմ ցանկար հեշտական կենցաղին ծա՛փն ու ժամերն,
Ես վանա՛ծ եմ իմ կեանքէս ինչ որ կակուղ է ու ջերմ՝
Հանգոյն զարնան սէրերուն· իմ վայրկեաններս զամե՛ր են
Անքրրիստոս մարմնոյս մէջ· իմ երազներս կայծակնե՛ր
Որ կը նեղքեն անդորրն հոծ իմ երբեմնի խինդերուս·
Այս հողն ամբիծ դեռ ճնշուած, դեռ զսպըւա՛ծ է ուժգին
Օտարակա՛ն բըռունցքէն· իմ հայրենիքս ազատ չէ·
Խոշոր նըբան մը անվերջ կը պըտըտի՛ սիգաբար
Մեր լեռներուն բարձունքին· անտառներուն մէջ մեր խոր
Մեր առիւծներն կը նիրհեն հոմերական քունն իրենց,
Եւ վիհերուն մէջ կ'ոռնայ կաշկանդուած հովն հայրենի:

Շա՛տ լաւ· իմ միտքս, իմ հոգիս, հըպարտութիւնս ու իմ կիրքս ,
Չեն հանդուրժեր այս վայրագ եւ բռնակալ կացութեան·
Եթէ աստղոտ եւ չքնաղ ըմբոստութեան շեփորներն
Զինեն ոտքի՛ հայ բազուկն եւ հայ զայրոյթն ոխերիմ՝
Ես ներկա՛յ եմ ծովու պէս մըրլտացող վաշտերուն
Գրոհին մէջ· պիտ՝ կռուիմ իմ եղունգով եւ նո՛յնիսկ
Իմ կօշիկիս կըրունկով· պիտ՝ պայքարիմ մինչեւ որ
Իմ խըռովքոտ տենչանքներս եւ իմ ըղեղըս կամշոտ՝
Ձիյնան վէրքով նոխացեալ· մինչեւ որ իմ ափիս մէջ
Քրտընած սուրն չողջունէ ազատութիւնն ու նոր կեանքն,
Մինչեւ որ ես իմ մահով չը պըսակեմ իտէալն իմ :

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

...լագորքի գունդերուն մէջ Պաղեստին : ...իր ճարպիկութեամբ եւ սրախօսութեամբ՝ կը դառնայ ընկերներուն եւ ...մեծաւորներուն սիրելին : Ուր որ է Շահանիկ, հոն տխրութիւնը խոյս կու տայ :

Ուրֆացի Քէլ աՇհանիկը զինուորութեան մէջ կը դառնայ քաջ եւ ճարպիկ կռուող : Անտառակ տղան կը դառնայ խելահաս ուշիմ մարտիկ : Կը մասնակցի Թուրքեւիտալական պատերազմին եւ պալքանեան վտանգաւոր ...ներուն : Համաշխարհային պատերազմին, ամբողջ երեք տարի, Տարտանէլի ճակատին վրայ կը կռուի իբր ռմբաձիգ : Այստեղ է որ իսկական մարտիկի մը յատկութեամբ աչքի կ'իյնայ, իբրեւ քաջ եւ անվրէպ ռմբաձիգ : Հաւատարիմ զինուոր Շահանիկը կը կռուէր առանց գիտնալու թէ անդին իր ծննդավայրը փոշիի կը վերածուէր ամբրախտ ժողովուրդի մը կողմէ եւ կը խողխողուէին իր սիրելիները : Այս բոլոր քաջագործութիւններն ու զոհողութիւնները կը վարձատրուէին Չավուշի մակդիրով :

1918ին, զինադադարին, Շահանիկն ալ կ'արձակուի իր ընկերներուն հետ ու կը վերադառնայ Ուրֆա : Երբ Հալէպ կը հասնի, կ'իմանայ իր պարագաներուն խողխողումը : Անտառակ եւ անուս Շահանիկ կը դառնայ գաղափարական մարդ, կ'ուխտէ պայքարիլ ցեղին թշնամիին դէմ եւ երբեք չխղճալ, այն բարենիին որուն մինչեւ այդ՝ հաւատարիմ զինուորն էր եղած :

Սիրտը այրած, հոգին կսկծուն, հերոսը մելամաղձոտ կը դառնայ, այն որ տխրութիւնն ի՞նչ է չէր գիտեր : Քանի մը ամիս Հալէպի մէջ դեգերելէ վերջ կ'ամուսնանայ Այնթապցի օրիորդի մը հետ ու կը մեկնի Այնթապ : Հազիւ թէ ընտանեկան տաքուկ երդիքին տակ կազդուրուած ու խաղաղ կեանքի քաղցրութիւնը ճաշակած, կը պայթին Այնթապի կռիւները : Շահանիկի համար «հարսանիք»ը սկսած էր : Նոր ոդիսական մը կը պատրաստուէր : Իր սիրած ձեռնառումբերը համբուրելով կը նետուի կրկէս : Դիրքէ դիրք կը թռչի, միշտ թշնամին խուճապի մատնելով : Սովորական սրախօսութեամբ եւ կատակներով՝ թշնամին կը հրաւիրէր հրապարակ գալ ու ճակատ ճակատի կռուիլ : Յաճախ այս խօսակցութեան կը յաջորդէր կռիւը ու Շահանիկ թշնամիէն բազմաթիւ զոհեր կը խլէր : Ականատեսներ կը պատմեն թէ յաճախ կ'աներեւութանար : Եւ ամէն անգամ որ Շահան չաւուշ կորսուէր, ընդհարումը անխուսափելի կը դառնար : Շահանիկ թշնամիին թիկունքը կամ կռնակը առած՝ իր ձեռնառումբերով իրական ջարդ մը կը կազմակերպէր : Հակառակ ընկերներու թախանձանքին, որ օր մըն ալ վտանգի մը կը հանդիպի, ծիծաղելով կը պատասխանէր .— «Կարպ Թարապլուէն, Պալքաններէն եւ Տարտանէլէն ողջ եկող Շահանիկը Այնթապի յաղթանակն ալ կը տեսնէ» : Եւ այսպէս տասնեակ անգամներ թշնամին խուճապի մատնելով ու Վահագնեան քաջութեամբ թշնամին հնձելով՝ իր վրէժը կը լուծէ : Ցիտան հայդուկը իր ցեղային քաջութեամբ կ'արհամարհէ մահը եւ խսկապէս կը փրկէ Այնթապի հայկական դիրքերը տասնեակ յարձակումներու դէմ :

Բոլոր Այնթապցիներուն հոգւոյն մէջ Շահան Չավուշը քաջութեան յիշատակ մը ունի թողած : Շահանիկ եւ Շահանիկի պէս բազմաթիւ Այնթապցիներ Հայոց Պատմութեան հերոսերգութեան էջեր աւելցուցին, բայց ափսոս որ ազատ հայրենիք չտեսած՝ հեռաւոր Երուսաղէմի մէջ կը մեռնի անծանօթ եւ օտար, իր սիրած կռիւէն եւ պաշտած նուիրական հայրենիքէն շատ հեռու ...

Ուրեմն, Սիրելի Շահանիկ, ընդունէ այս երկու տողս, իմ հոգիիս խորերէն բխած այս խօսքերս իբրեւ ծաղկեփունջ մը Ուրֆայի եւ Այնթապի դալարագեղ բուրաստաններէն հաւաքուած : Եւ այս նուիրական օրուան առթիւ մեր տիտաններուն յիշատակը ցնցէ սփիւռքի հայութեան հոգին, որպէսզի անգամ մը եւս նորոգէն ցեղին բոլոր սրբութեանց պաշտպան կանգնելու սրբազնագոյն եւ գերյեղափոխական երդումը, ցեղին նահատակներուն աւանդին, վրէժի ահարկու Աստծոյն առջեւ ...:

ԵԴԵՍԱՑԻ

...ուկ 5ը Հնչակեաններուն : (2)

Ջին. Մարմինը վերջնական ձեւ ընտացաւ, իբրեւ ղեկավարներ ունենալով Աստուր Լեւոնեանը, հազիւ 25 տարեկան, յեղափոխական շունչով մեծցած հայ բողոքական երիտասարդ մը, Աւետիս Գալէմքեարեան, հին Դաշնակցական համեստ արհեստաւոր մը, Մկրտիչ Արարատեան, նոյնպէս համեստ արհեստաւոր մը, իւրաքանչիւրը իր առանձնայատուկ ընդունակութիւններով զիրար ամբողջացնելով, իրենց կողքին՝ Այնթապի հայութիւնը, մէկ մարդու պէս, առանց սեռի ու տարիքի խտրութեան, լաւագոյնս կառավարեցին կռիւը, հասցնելով զայն բաղձացուած արդիւնքին :

Նուիրական պարտականութիւն մըն է ինծի համար, հոս միջանկեալ ներկայացնել երկու անուններ, խիստ համեստ մտաւորական յեղափոխականներու,— Ընկեր Խորէն Վարժապետեան եւ Թաթուլ Քիւփէլեան :

Այս երկու փորձառու ընկերներն էին, որ առաջին անգամ ինքնապաշտպանութեան գաղափարը մէջտեղ դնելով զայն յաջողցնելու համար անկարելին ըրին : Անոնց երկուքն ալ ընդհ. պատերազմի տեւողութեան, Պատերազմական Ատեանի կողմէ մահուան դատապարտուած ըլլալով, իրենց կեանքը փճացուցին Հալէպի բանտին մէջ եւ հրաշքով ազատեցան կախաղանէն : Ընկեր Խորէն հիւծախտի զոհ գնաց կռիւները սկսելէ առաջ, իսկ Թաթուլ քանի մը տարի առաջ ատրճանակով վերջ տուաւ իր կեանքին Սուրիոյ մէջ :

Ամիսներէ ի վեր արդէն Թուրքերուն հետ մեր յարաբերութիւնները խզուած ըլլալով, վայրկեանէ վայրկեան կը սպասուէր անխուսափելիին, երբ Մարտ 22ին, 3,000ի մօտ Ֆրանսական զինուորներ Այնթապ հասան՝ անշուշտ Թուրքերուն բարոյական կորովին վըրայ ազդելու համար : Այս զինուորները մեկնեցան Ապրիլ 1ին, իրենց հետ տանելով նաեւ հայ լեգէոնականները, զոհացում տալու համար Թուրքերու փափաքին, որոնք վստահեցուցած էին Ֆրանսական հրամանատարը թէ պատահած «անախորժ դէպքերուն» միակ պատասխանատուն հայ կամաւորներուն ներկայութիւնն էր :

Ֆրանսական մեկնող ուժը հազիւ կէս ժամուան ճամբայ կտրած էր, կռուի ազդանշանը տրուեցաւ Թուրքերու կողմէ : Անոնք վստահաբար յարձակած էին գնումներ ընելու համար Թրքական շուկան գացող քանի մը կիներու վրայ, ոմանք սպաննելով ոմանք ծանրօրէն վիրաւորելով : Վիրաւորները կրցած էին անմիջապէս ապաստանիլ հայկական թաղերը : Կէս ժամ չանցած, Ջին. Մարմնի կողմէ նախապէս պատրաստուած ծրագրին համեմատ պատնէշները կանգնած էին, իւրաքանչիւր զինուոր իր դիրքէն (քաղաքը բաժնուած էր եօթը շրջաններու) կրակ կը տեղար թշնամի դիրքերուն վրայ : Կռիւը սկսած էր : Մեր զինարանին մէջ պատրաստուած ձեռնառումբերը (3) հարիւրներով կը պայթէին Թրքական դիրքերուն վրայ : Պահը աննկարագրելի էր : Հայ կինը դիրքերուն մէջ կը խրախուսէր հայ զինուորը :

Տեղ տեղ մեր դիրքերը հազիւ երկու մեթր հեռաւորութիւն ունէին թշնամի դիրքերէն, այնպէս որ դադարի պահերուն մեր տղաքը եւ Թուրքերը փոխադարձաբար պատկերազարդ սրախօսութիւններ կ'ունենային : Օրինակ մը : Թուրքերը, ակնարկելով Այնթապի Հայերուն Զատկի առթիւ «ճաճըղ» ուտելու սովորութեան, կը պոռային .— «Է՜յ Հայեր, այս տարի «ճաճըղ» չկրցաք ուտել» : Մերինները կը պատասխանէին .— «Թէեւ «ճաճըղ» չկրցանք ուտել, սակայն կուշտ ու կուռ տաճիկ կերանք» :

Կռիւը սկսելէն քանի մը օր վերջ, յաջորդաբար կազմուեցան, պարենաւորման, լքեալ գոյքերու, լրտեսական, հրձիգ, հրշէջ մարմիններ, ոստիկանութիւն, դատարան, եւ վերջապէս 28ներու ժողովը, կազմուած կուսակցութիւններու եւ յարանուանութիւններու ներկայացուցիչներէն :(4)

Ֆրանսացիներու դիրքը կռուին հանդէպ :—

Կռուին սկիզբը Ֆրանսական հրամանատարը բացասական դիրք բռնեց մեզի հանդէպ : Գրաւոր յայտնեց թէ՝ մեր առած քայլը անխոհեմ(?) է, թէ ոեւէ օգնութիւն պէտք չէ յուսանք իրենցմէ, թէ վերջ ի վերջոյ ստիպուած պիտի ըլլանք համակերպելու Թուրքերուն : Պատասխանեցաւ թէ ինքնապաշտպանութիւնը տարրական իրաւունք մը ըլլալով՝ առանց իրենց ներկայութիւնը նկատի ունենալու պիտի շարունակուի կռիւը :

Երբ կռիւները սկսան մեծ համեմատութիւններ առնել, եւ երբ «Շէյխ Ճամի»ի մինարէն, որ պատուհաս մը դարձած էր մեզի համար, օդը հանուեցաւ մեր կողմէ, երբ մանաւանդ Ֆրանսացիները տեսան, որ մերինները կը կռուէին տասնապատիկ աւելի ոյժի մը դէմ, համոզուեցան, որ մեր պարտութիւնը պիտի ըլլար իրենց ալ ոչնչացումը : Կամաց կամաց սկսան օգնել մեզի ռազմամթերքով ու պարէնով եւ աւելի ուշ իրենց հրետանին սկսաւ ռմբակոծել Թրքական դիրքերը : Սակայն անոնք կռիւին ամբողջ տեւողութեան մէկէ աւելի անգամներ դիրք փոխեցին մեզ հանդէպ, ըստ իրենց արտաքին քաղաքականութեան զարգացման, մերթ լքելով մերթ ոյժ տալով մեզի :

Թրքական նենգամտութիւնը :—

Թուրքերը կռուի ընթացքին ամէն տեսակ նենգամտութիւն փորձեցին մեզ ծուղակը ձգելու համար : Կռիւը սկսելէ կէս ժամ վերջ՝ իրենց երեւելիներէն կազմուած պատգամաւորութիւն մը ճերմակ դրօշով մօտեցաւ մեր դիրքերուն, համոզելու համար մեզ թէ՝ եղածը թիւրիմացութիւն մըն է : Սակայն ապարդիւն անցաւ այս փորձը : Ապրիլ 11ին մասնաւոր առաքելութեամբ Այնթապ բերել տուին Մարաշի երեք յարանուանութեանց պետերը (Սահակ քահանայ, Պետրոս վարդապետ, Աբրահամ Ցարուքեան), պաշտօն տալով անոնց, որ մեր դիրքերը գալով՝ համոզէին մեզ, վար դնել զէնքերը : Մերժուեցաւ յարաբերութեան մտնել յիշեալ երեք անձնաւորութեանց հետ : Դըլըճ Ալի, յուսահատած, սկսաւ սպառնալ : Անպատկառ լեզուով խմբագրուած պատուած վերջնագիր - Թռուցիկներ ղրկեց մեզի, որոնք առանց ժողովուրդին սփաւանութիւնը դառնալու անմիջապէս փճացուեցան Ջին. Մարմնի միջոցաւ :

Կռիւը շարունակուեցաւ մերթ կատաղի, մերթ նուազ սաստիկ, ընդհատուած քանի մը զինադադարներով, մինչեւ 8 Փետրուար 1921 : Տասը ամսուան ընթացքին ունեցանք մօտաւորապէս 100 զոհեր : Կռուի տեւողութեան՝ ոեւէ դէպք չխանգարեց կուսակցութիւններու եւ յարանուանութեանց մէջ տիրող համերաշխութիւնը : Իւրաքանչիւր Հայ, առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան, իր առաւելագոյնը ըրաւ եւ վերջապէս Փետր. 9ի առտուն տեսնուեցաւ Այնթապի բերդին վրայ պարզուած ճերմակ դրօշը : Թուրքերը անձնատուր եղած էին :

Այնթապցին ուրախութեան արցունքը աչքերուն տեսաւ այդ մեծ օրը : Հանդիսաւորութեամբ տօնեց յաղթութիւնը, վստահ որ նոր կեանք մը պիտի սկսէր իրեն համար : Դժբախտաբար իր յոյսերը երազի մը կեանքն իսկ չունեցան, երբ չարագուշակ օր մը, ի վարձատրութիւն իր աննկարագրելի զրկանքներուն եւ աննման զոհերուն, իրեն ցոյց տուին Պըրիանի դահլիճին օրով՝ Ֆրանքլէն Պույոնի կողմէ Անգարայի մէջ ստորագրուած տխրահռչակ դաշնագիրը, — «Կիլիկիան Թուրքերուն» :

«Կազի Այնթապ»ի հայութեան կը մնար, 10 ամսուան անհաւասար կռիւէն վերջ, երկրորդ անգամ լքել իր պապենական օջախը եւ հեռանալ :

Ան այսօր զանգուածօրէն կ'ապրի իր Հայրենիքին սահմաններուն մօտ, աչքերը յառած հորիզոնին, երազելով ապագայ լուսաւոր հեռանկարներ :

Գ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(2) Ռամկավար կուսակցութիւնը իր ներկայացուցիչին բերնով կը խոստովանէր թէ հաց կտրելու դանակ մը անգամ չունէր :

(3) Մեր զինարանին մէջ պատրաստուած ձեռնառումբերը հինարուած էին ընկեր Ա. Գալէմքեարեանի կողմէ, որ այդ ճիւղին մէջ մեծ հմտութիւն ունէր :

(4) Կենսական հարցերը կը քննուէին ընկեր Ա. Գալէմքեարեանի կողմէ, որ խորհրդարանի դեր կը կատարէր :

նախկին խորհրդականը, որ յայտարարեց թէ Չեկան, Զօր. Միլլէրի շրջապատին մէջ ունէր գործակից մը, որուն կինը պարուհի էր, (Սքոպլինի կինը պարուհի է):

ԾՆՆԴԵԱՆ տօներուն առթիւ, Տալատիէ հրահանգ տուաւ 5 օր արձակուրդ տալ զինուորներուն մաս առ մաս, (արձակուրդի այս տեւողութեան մէջ չեն հաշուուած կիրակի եւ տօնական օրերը): Արձակուրդները պիտի սկսին 15 Դեկտեմբերին եւ պիտի վերջանան 15 Յունուարին:

ԼԻՄԱՅԻ մէջ բացուեցաւ համամերիկեան ութերորդ խորհրդաժողովը, որուն կը մասնակցին 21 ազգեր: Բացումը կատարեց Պենավիտէս: Միացեալ-Նահանգներու պատուիրակութեան նախագահն է նախարար Հըլ:

ՆԱՆՍԻԷՆ կը հեռագրեն թէ զին. օդանաւ մը Թուլէնքի պահուն, մեքենայի խանգարումի մը հետեւանքով, վար ինկաւ եւ ջախջախուեցաւ: Հինգ օդանաւորդները ածխացան: Օդանաւային նման արկածի մը զոհ գացին չորս հոգի Ամսթէրտամի մէջ, երկու հոգի Իտալիոյ մէջ:

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՇԱՆԹԻ «ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»Ի ՄԱՍԻՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ, 21 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ:

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Առնուվիլ լէ Կոնէսի Հայ Երիտ. երկսեռ միութեան կազմութեան առթիւ: 11 Դեկտեմբեր, կիրակի օր ժամը ճիշդ 3ին, Սալ Կալմանի սրահին մէջ, Առնուվիլ:

Կը ներկայացուի՝ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ

Միութեան 40 հոգինոց երգչախումբը կ'երգէ ազգային եւ ժողովրդական երգեր: Կը պարեն իրենց յատուկ տարազներով: Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ: Գիներ՝ 7.50, 5, 3, եւ 2 փրանք

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Համաձայն Հայկ. Տօնացոյցին, մեր Փրկչին Ս. Ծննդեան տօնը — 6 Յունուար — կը զուգադիպի Ուրբաթ օրուան: Նկատի ունենալով որ, Մարսէյլի վիճակին մէջ կարգ մը տեղեր բնակող Հայեր հոգեւոր պաշտօնեայ չունենալուն պատճառով զուրկ կը մնան Ս. Ծննդեան տօնին բերելիք մխիթարութենէն, կրօնական ժողովի մէջ կարգադրեցինք որ՝ մեր հոգեւորականներէն իւրաքանչիւրը, Յունուար 5ին եւ 6ին այցելէ սեփական մատուռ եւ քահանայ չունեցող տեղ մը, եւ հնարաւորութեան սահմանին մէջ՝ գործակցութեամբ հողաբարձութեան եւ բարեպաշտներուն, ջանայ բաւարարութիւն տալ մեր ժողովուրդին զրկուած բեկորներուն:

Այս պատճառով, կը յանձնարարենք վիճակիս սեփական եկեղեցի եւ մասնաւոր քահանայ ունեցող մեր պատ. Թաղականութեանց եւ ժողովուրդին, որ իրենց եկեղեցիներուն մէջ Ս. Ծննդեան տօնը կատարեն Յունուար 9ին, Կիրակի: Յունուար 8ին, Շաբաթ երեկոյ ճրագալոյց՝ եւ 10ին Երկուշաբթի ալ Մեռելոց կատարելով:

Կը յորդորենք մեր բարեպաշտ ազգակիցները որ՝ նկատի ունենան այս կարգադրութիւնները եւ պատրաստուին ըստ այնմ կատարելու իրենց հոգեւոր պարտականութիւնները:

Առաջնորդարան Հայոց Մարսէյլի

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բժշկապետ Աղաջանեանին, իր հմուտ դասախօսութեանը համար:

Սրտագին շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր անոնց, որոնք բանախօսութիւններով եւ երգերով սատարեցին Դեկտեմբեր 4ին, մեր սարքած դասախօսութեան եւ թէյասեղանին: Նոյնպէս եւ իր անդամուհիներէն Տիկին Հ. Թադէոսեանի որ 50 ֆրանք նուիրեց նոյն օրը, չքաւորներու համար:

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Կ Ա Լ Ի Ք

Մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Վալանսի Մալաթիոյ Հրթասիրաց երկսեռ Միութեան Մասնաճիւղին, ազգականներու, բարեկամներու եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր, հեռագրով կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր սիրելի փոքրիկին՝ ԼԵՒՈՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Գ. Քէփէնէկեան

Ռոման, 23 Նոյ. 938

Հ. 3. Դ.

Փաստիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 13 Դեկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 4.30ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկեր Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը 12 դեկտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ
ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ

11 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ
2 Ռիւ տը լա Տէֆանս

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի Մասնաճիւղին երգչախումբը, Տիկ. Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ (երգ.) եւայլն: Մուտք՝ 2 ֆր.:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Մարսէյլի «Զաւարեան» Կոմիտէի կազմակերպած ներկայացումը, որ տեղի պիտի ունենար «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

Դասախօսութիւն

Կազմակերպուած Հայ Կ. Խաչի Իթալիի եւ շրջանի Մասնաճիւղի կողմէ

12 Դեկտ., Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ
19 Rue de Paris, Gentilly:

Կը դասախօսէ Ընկերուհի Հ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ, հայ կնոջ հասարակական զարգացման մասին: Մուտքը ձրի է: Կը հրաւիրուին ընկերուհիները եւ համակիրները:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 15 դեկտ. հինգշաբթի իրիկուն, ժամը ճիշդ 21ին՝ Միութեան կեդրոնը, 8 րիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ: Նիւթ «Ազգապահպանման ազդակները»:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ - Փ.Ռ.Է ՍԷՆ ԺԷՐՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., կիրակի ժամը 3 1/2

34 Ave. Porte des Lilas, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏԻԿԻՆ Մ. ԻՍԱՔԵԱՆ

Կը ներկայացուի «ՔԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆՈՒՇՆԵՐԸ» ղեկավարութեամբ Պ. Հրաչ Տարօնեանի:

«ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ» ղեկավարութեամբ Պ. Դօքտուանի:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տիկ. ԼՈՒՍԱՊԱՐՈՆԵԱՆ եւ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ.), Պ. Պ. Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ եւ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Ժամը 6ին կը սկսի եւրոպական պարերը: Օրքեսթրը Սարգիսեան: Աժան պիւֆէ՝ պատրաստուած անդամուհիներու ձեռքերով:

Մուտք 6 ֆրանք:

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր: 13 րիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի:

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ ԾԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն՝ սան - սանուհիներու կողմէ:

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Քարլօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 11.30: Առատ եւ աժան պիւֆէ:

Մուտք՝ 5 ֆր., փոքրերու՝ 3 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

18 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր
Hôtel des deux Mondesի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
22 Avenue de l'Opéra, Մէթրօ Pyramides:

Ընտիր օրքեսդր: Գեղարուեստական բաժին: Ճոխ եւ խնամուած պիւֆէ: Մուտք 15 եւ 10 ֆրանք:

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաւըրտ Գարակէօզեան Հօմի նախկին Սանուց միութեան կողմէ: 11 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 րիւ Պօսիւէ, մէթրօ՝ Փուասօնիէր եւ Կառ տիւ Նօր: Օրքեսթր՝ ճազ - թանկօ:

Մուտք՝ 7 ֆրանք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ԳՕԼԻԶԷԻ սրահին մէջ:

"BAL des Mimosas,,

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր
Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր վարժարանին

11 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
173 Ռութ տ'Օրլէանի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ԹԱԴԷՈՍ ՄԷԾԱՏՈՒՐԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աշակերտութիւնը կ'երգէ, կ'արտասանէ ու կը ներկայացնէ ԿԱՅԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ: Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ: Մուտք 3 ֆր:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ իջնել Պանեէօ կայարանը, Սոյի գծով:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 13 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3910

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵԿՈՒՍԱՑՈՒԱԾ ՌՈՒՍԻԱՆ

— oo —

Անտարակոյս, Հռոմ - Պերլին առանցքին մեծագոյն յաջողու - թիւններէն մին կը կազմէ Ռուսիոյ մեկուսացումը Եւրոպայի քաղաքական կեանքէն:

Կը յիշուի , որ խտալեւգերման մերձեցումը սկսաւ «հակակո – մինտերեան» նշանաբանով: Մինչեւ անցյուս, Պերլին - Հռոմ ա - ռանցքին նշանախօսքը այդ էր: Ու մասնաւորապէս Գերմանիա, դրեթէ ամէն առիթով, ընդհանրապէս բոլշեւիզմի ու մասնաւորապէս կոմինտէրնի դէմ կ'արտայայտուէր: Ռիպպընթրոփ անգամ, երբ Լոնտոն գնաց իբրեւ դեսպան, իր առաջին յայտարարութեան մէջ անվերապահ կերպով արտայայտուեցաւ այդ մասին:

Հակաբոլշեւիկ այդ նշանաբանը պատրուակ մըն էր, անշուշտ, ծածկելու համար քաղաքական ծրագիրներ, զորս կ'ուզէին իրա - կանացնել Գերմանիա եւ Իտալիա: Այդ օրերուն, «հաւաքական ա - պահովութեան» սկզբունքը դրեթէ լքուած էր, բայց Խ. Միութիւ - նը տակաւին նկատելի դեր կը խաղար առհասարակ Եւրոպայի քաղաքական կեանքին մէջ: Գոյութիւն ունէր զօրաւոր Չեխոսլովա – քիան, հետեւաբար եւ՝ Փոքր Համաձայնութիւնը: Ռուսեւֆրան - սական յարաբերութիւնները, քաղաքական կեանքի մէջ, աւելի սերտ էին, երբ մանաւանդ սպանիական հարցը իր սրութեան էր հասած: Ու Գերմանիա իր ուժը տակաւին նժարին մէջ դրած չէր:

Այդ պայմաններուն մէջ, ուրեմն, Հռոմ ու Պերլին, Թօքիոյի հետ համախորհուրդ, հակաբոլշեւիկ ցուցատախտակով իջան հրապարակ: Իրականին մէջ իրենց պայքարը վարչաձեւին դէմ չէր, անշուշտ:

Առ հասարակ, վարչաձեւերը չեն որ կը ճշդեն պետութիւննե - րու յարաբերութիւնները կամ կապերը, եւ եթէ այսօր միահեծան երկիրները — ինչպէս Գերմանիա եւ Իտալիա — առանցք են կազ – մած, պատճառը այն չէ որ երկուքն ալ «առաջնորդներով» կը կառավարուին կամ ժողովրդապետական կարգեր չունին: Մինչեւ այդ առանցքին կազմութիւնը՝ Հիթլէր եւ Մուսոլինի նոյն ձեւով կը կառավարէին իրենց երկիրները, բայց օրն իրուն կը սպառնա - յին իրարու: Իսկ երբ իրենց քաղաքական շահերը իրար գտան, յարաբերութիւնները փոխուեցան ու անոնք դարձան գործակից - ներ:

Քաղաքական նոյն այդ շահերու բերումով էր որ անոնք ուզե– ցին Խ. Միութիւնը մեկուսացնել Եւրոպայէն: Ու յաջողեցան , ինչպէս ըսինք: Այսօր այլեւս իրողութիւն է, որ Խ. Մ.ը դրեթէ պատեանուած է իր սահմաններուն մէջ: Մանաւանդ որ Ազգ. Դաշնակցութիւնը եւս վերածուած է իրապէս «դիակ»ի մը, եւ , միւս կողմէ, Փարիզ ու Լոնտոն սկսած են ոչ միայն ուղղակի յա - րաբերիլ Հռոմի եւ Պերլինի հետ, այլեւ համաձայնութիւններ կըն– քել անոնց հետ :

Խ. Միութեան այս ակնյայտնի մեկուսացումին մէջ բնակա - նաբար ուշագրաւ իրողութիւն մը կը կազմէ Լեհեւռուս դաշինքին նորոգութիւնը: Մանաւանդ որ՝ վերջերս, տեղի կամ անտեղի կեր– պով, ընդհանրացած էր այն կարծիքը թէ Գերմանիա եւ Լեհաս - տան գործակցաբար պիտի արշաւեն Ռուսիոյ վրայ :

Ուքրայնական հարցը, որ չափազանց արագ կերպով կը հա - սուննայ, կուգայ պարզելու լեհեւռուս մերձեցումին պատճառը:

Եթէ դէպքերը զարգանան այնպէս ինչպէս կ'ընթանան այժմ, Ուքրանիոյ մասին գերմանեւռուս վէճէ մը կամ, ենթադրենք, բա - խումէ մը առաջ պէտք է ծնունդ առնէ գերմանեւլեհ վէճ մը, որուն օչափելի նախանշանները կան արդէն:

Դժուար է նախատեսել թէ այդ հարցը ինչ ձեւով կը վերջա - նայ: Բայց, հասկնալի է թէ ինչո՞ւ Խ. Մ.ը, իր այս մեկուսացած վիճակին մէջ, ամբողջ ուշադրութիւնն ու դիւանագիտական գոր - ծունէութիւնը կեդրոնացուցած է Արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Լիթ - վինով, նորոգելէ վերջ դաշինքը Լեհաստանի հետ, այժմ կ'աշխա– տի Պալթիկեան երկիրներու հետ լեզու գտնել: Միւս կողմէ՝ Մոս - կուա մեծ ճիգ կը թափէ նաեւ Ռումանիոյ ճակատէն հեռու պահել Գերմանիան, Պուքրէշի հետ մերձեցում մը ապահովելով :

Տարակոյս չկայ, որ Ռուսիա, իր այս քայլերուն կամ փորձե - րուն մէջ, պաշտպանողական ուղղութիւն մը ունի: Ու դիւանագի - տական իր աշխատանքներու կարգին, զինուորական մեծ պատ – րաստութիւններ կը տեսնէ իր արեւմտեան սահմանին վրայ: Թերթ մը կը գրէր, նոյնիսկ, որ ուքրանական զանգուածներ կը տեղա - հանուին՝ իբրեւ նախազգուշական միջոց, անշուշտ, գերմանական — ուքրանական ծրագրին դէմ :

Հակառակ այս բոլորին, սակայն, Խ. Միութիւնը երբեք չի ցանկար պատերազմ մը: Որովհետեւ, կռիւին ելքը կրնայ շատ աննպաստ ըլլալ ոչ միայն երկրին, այլեւ վարչաձեւին համար: Չե - խոսլովաքիոյ տագնապի օրերուն, Մոսկուա «օգնութեան պիտի երթար պատերազմը սկսելէն վեց ամիս վերջ, եւ եթէ Ֆրանսա եւ Անգլիա միջամտած ըլլային »:

Տարբեր պիտի ըլլա՞յ իր դիրքը գերմանեւլեհ կռիւի մը պա - րագային: Թէեւ, Լեհաստան իրեն չափ զգոյշ է պատերազմէ: Միւս կողմէ, այդ զգուշութիւնը լուծում մը չապահովեր: Ընդհակառա– կըն, Ուքրանիոյ առեղծումով վտանգը աւելի կը մօտենայ Ռու - սիոյ :

Այս երկընտրանքն է որ մեկուսացուած Ռուսիան կը մատնէ լուրջ մտահոգութեան :

Որով եւ՝ շատ ալ անհաւատալի չէ, որ, ինչպէս կը գրէ «Սըն - տէյ Քրոնիքը», «Ստալին կը խորհի վերջ դնել կոմմիւնիզմին՝ խօյս տալու համար Գերմանիոյ հետ բախում մը»...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՈՒՔՐԱՆԻՈՅ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴԻՐՔԸ

— oo —

Անկախ՝ Խորհ. Ուքրանիոյ հարցէն, Մոսկուա որոշ շահա - գրգռութիւն ցոյց կուտայ ներկայիս «արտաքին» Ուքրանիոյ շուրջ յարուցուած վէճերուն մասին: Ճիշդ էթէ, կը հաւաստէ Հավաս, Մոսկուայի մամուլը որ եւ է արձագանգ չտուաւ ուքրէն երեսփո - խաններու առաջարկին, որ ներկայացուեցաւ վերջերս լեհական խորհրդարանին, եւ այս՝ փափկանկատութեան համար, նկատի առնելով որ դեռ նոր տաքցան լեհեւխորհրդային յարաբերութիւն - ները :

Այսուհանդերձ, Մոսկուա բոլորովին տարբեր տեսակէտ ունի արտաքին Ուքրանիոյ հարցին մասին եւ կը մերժէ լեհական կա – ռավարութեան ծրագիրը, որ է բաժնել Կարպաթեան Ուքրանիան՝ սահմանակից դառնալով Հունգարիոյ: Որքան ալ հակառակ ըլլայ այդ ծրագրին, կը թուի թէ, սակայն, Մոսկուա ի վերջոյ պիտի համակերպի Լեհաստանի, նախընտրելով Կարպաթեան Ուքրանիոյ մէջ տեսնել ոչ թէ Գերմանիան, այլ Լեհաստանը: Եւ սակայն Մոսկուա կը վախնայ թէ Լեհաստան յանկարծ կը դառնայ Գեր – մանիոյ կողմը, երբ տեսնէ որ պիտի չկարենայ իրականացնել լեհ - եւհունգարական սահմանակցութեան ծրագիրը :

Այսպէս կամ այնպէս, խորհ. իշխանութիւնը կը շարունակէ զինուորական ամէն միջոց ձեռք առնել Խորհ. Ուքրանիոյ մէջ, քաջ գիտնալով որ Գերմանիա իր աչքը տնկած է «սեւ հողերուն» վրայ: Ամէն օր օդանաւային յարձակումներու դէմ պաշտպանու - թեան փորձեր կ'ըլլան, երիտասարդութիւնը կը մարզուի ամրա - ձգութեան համար, երիտասարդուհիները կը զինուորագրուին Կարմիր Խաչերու մէջ:

Պէտք է արձանագրել նաեւ որ լեհեւհունգարական սահմա - նակցութեան պայքարն ալ կը շարունակուի առանց երբեքկանգ առ - նելու: Հունգարական դրօշին գոյներով թուղթերու մէջ փաթ - թուած, անդադար ծրարներ կը ղրկուին Ռութենիա,—այդ ծրար– ները կը պարունակեն խողաճարպ, շաքար եւայլն: Իսկ Ռումա - նիա վակոններով եգիպտացորեն կը ղրկէ, օգնելու համար կխոտ - վին սովահար Ռութենիոյ, իրականին մէջ համակրանք որսալու համար :

Ուքրանական կառավարութիւնը արգիլեց մուտքը այս «նուէր - ներուն», որոնք Ծնունդէն շատ առաջ գալ սկսեր էին: Բայց նոյն կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ կը գնահատէ այն ուքրէն երիտասարդները, որոնք կը մեկնին Գերմանիա, յաճախելու հա– մար գերմանական բարձրագոյն վարժարաններ :

Դէպքեր Ուքրանիոյ մէջ

— oo —

Փրակայէն հասած լուրերու համաձայն, դէպքերը արագօրէն կը զարգանան Կարպաթեան Ուքրանիոյ մէջ,— այս անգամ Կար - պաթեան շրջանին մէջ կը յայտնուի նաեւ Մոսկուայի ճափոնական դեսպանատան քարտուղարը, Քաթօհօքա, որ ուսումնասիրու - թեան ելած է դէպի Չեխեւսլովաքիոյ արեւելեան շրջանը: Հանդի– պում մը ունենալով Կարպաթեան Ուքրանիոյ վարչապետին հետ, ճափոն դիւանագէտը կը յայտարարէ.—« Շատ պզտիկ է ձեր պե - տութիւնը , բայց մեծ են ապագայի յոյսերը»:

Քաթօհօքա պիտի այցելէ նաեւ Պուտափէշթ եւ Վարշաւա : Իր ճամբորդութեան նպատակն է, կ'ըսեն, ուսումնասիրել տնտե - սական հարցեր, բայց ապահովաբար ճափոն դիւանագէտը ուրիշ հարցեր ալ քննութեան առած է, մասնաւորաբար գերման զինուո - րական դէտ մը Կարպաթեան Ուքրանիա ղրկելու հարցը:

Այս առթիւ կը հաղորդուի որ ուքրանական ոստիկանութիւնը կազմակերպուած է եւ կը ղեկավարուի Գերմանացիներու կողմէ:

Երբ նկատի ունենանք որ մէկ կողմէ լեհական խորհրդարանին մէջ ինքնավարութեան պահանջներ կը բանաձեւուին ուքրէն երես– փոխաններու բերնով, միւս կողմէ ուքրանական ոստիկանութիւնը կը կազմակերպուի Գերմանացիներու ձեռքով, կը նշանակէ թէ դէպքերը կ'ընթանան արագօրէն՝ առանց սպասելու գարնան :

Բերիա կը մեկնի Ուքրանիա

— oo —

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Կէփէուին նոր վարիչը, Բերիա, մեկնեցաւ Ուքրանիա, ընկերակցութեամբ բազմաթիւ պաշտօնեա - ներու: Բերիա տեղւոյն վրայ պիտի քննէ կացութիւնը եւ վերջին դէպքերը, ճշդելու համար թէ ի՛նչ միջոցներ ձեռք պէտք է առնել:

Միաժամանակ կը հաղորդուի թէ հրաժարած են Կէփէուին պետերը Ուքրանիոյ, Արեւել. Ռուսիոյ (մայրաքաղաքը Մինսք) եւ Կովկասի մէջ:

Պէտք չէ, սակայն, կասկածիլ թէ Բերիան է որ պաշտօնանկ ըրած է զանոնք: Արդէն Ֆուսնիէ հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Մոսկուայէն թէ Բերիա հրամայեց փոխել նաեւ Կրեմ– լի զինուորական հրամանատարութիւնը եւ Ստալինի անձնապահ գունդին զինուորները, անոնց տեղ բերելով Մինկրէլքէի լեռնա - կանները, իր ամէնէն հաւատարիմ հետեւորդներէն: Բերիա մաք - րագործեց նաեւ Լէնինկրատի եւ Ուրալի Կէփէուի ղեկավարու - թիւնը: Լէնինկրատի մէջ, ձերբակալել տուաւ Պոկովի շրջանի կո– մունիստ կուսակցութեան քարտուղարը, Ուլին, երբ դուրս կ'ել - լէր ժողովէ մը, որու կը նախագահէր ժղանով: Միաժամանակ ձերբակալել տուաւ նաեւ նոյն շրջանի կոմունիստ կուսակցութեան կոմիտէի բոլոր անդամները:

ԸՆԿԵՐ ՀՐԱՆԴ ՍԼԵԱՆԱՔ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

— oo —

Ցաւով կը հաղորդենք որ ընկեր Հրանտ Սլեանաք յանկարծա - մահ եղաւ շաբաթ գիշեր իր բնակարանին մէջ:

Իր կեանքի մասին կը խօսինք յառաջիկային: Ուրբաթ օր խմբագրատուն եկած էր, սովորական այցելութիւնը տալու: Վեր - ջերս շատ ընկճուած էր անարդարութեան մը հետեւանքով, որ գործուած էր հանդէպ իրեն :

Գծագրութեան ուսուցիչ էր «Դպրոցասէր»ի վարժարանին մէջ, ինչպէս բանաստեղծ Ահարոն Տատուրեան ուսուցիչ էր հա - յերէնի եւ գրականութեան: Վերջերս «Դպրոցասէր»ի տնօրէնու - թիւնը, պատճառաբանելով որ վարժարանը նիւթական անձկու - թեան մէջ կը գտնուի, պաշտօնէ կ'արձակէ երկու ուսուցիչներն ալ, առանց որ եւ է վճարում ընելու իբրեւ հատուցում այդ որոշ - ման: Կը խոստանան պաշտօնի կոչել դարձեալ, երբ գալ տարի վարժարանը փոխադրուի Պէյրութ...: Վրդովուած այս անարդա– րութենէն, դիմած էր մեզի: Զուգեցինք մամուլի նիւթ դարձնել եւ յանձնարարեցինք պահանջը հետապնդել օրինական ճամբով, հասկցնելով որ համաձայն այս երկրին օրէնքներուն, ո եւ է վար - ձու աշխատաւոր կամ պաշտօնեայ իրաւունք ունի ստանալու իր տարեկան կամ ամսական վարձատրութեան գլխաւոր բաժինը՝ երբ վերջ կը դրուի պաշտօնին: «Դպրոցասէր»ը գիտէ այս օրէնքները , մանաւանդ որ այդպէս վարուած էհանդէպ իր նախկին պաշտօն - եաներուն :

Ուրբաթ եկած էր յայտնելու մեզի թէ ճիշդ է օրէնքներու մա - սին մեր տուած բացատրութիւնը: Թէ այդ ճամբով կը հետապնդեն իրենց իրաւունքները, արձակուած երկու ուսուցիչները :

Տաղանդաւոր նկարիչ մըն էր, սքանչելի եւ արժէքաւոր նկար– ներու թանգարան մը դարձած էր իր բնակած սենեակը: Կ'ապրէր շատ նեղ պայմաններու մէջ: Կ'աշխատակցէր Յառաջի, թատերա - կան եւ երաժշտական քրոնիկներ տալով:

Իտալական ցանկութիւններ եւ Ֆրանսա

— oo —

« Տէյլի Մէյլ » կ'իմանայ թէ Մուսոլինի հրահանգ տուաւ վերջ դնել ուսանողական ցոյցերուն ընդդէմ Ֆրանսայի:

Միւս կողմէ, «Մաթէն» խմբագրական պայքարի իր սիւնակին մէջ կը թելադրէ Գերմանիան ազատ թողուլ Կեդր. կամ Արեւել. Եւրոպայի մէջ եւ զբաղիլ միայն Միջերկրականի հարցերով, — Ֆրանսայի ապագան կը գտնուի հարաւ, ինչպէս կը հաստատեն Ափրիկէի Ֆրանսական բարգաւաճ գաղութները՝ Ֆրանսայի ըն - ձեռած իրենց տնտեսական եւ ռազմագիտական օժանդակու - թեամբ:

Գերմանական թերթ մը, իր կարգին, կը բողոքէ այն կարծի - քին դէմ թէ Գերմանիոյ քաղաքական դերը կը սահմանափակուի միայն Կեդր. Եւրոպայի մէջ, — Միջերկրականը թէեւ գերմանա – կան ծով մը չէ, բայց եւ այնպէս Գերմանիա չի կրնար իր երեսը դարձնել դէպի Ափրիկէ :

Ընտրութիւններ Մեմելի մէջ

— oo —

Կիրակի օր տեղի ունեցան, Մէմէլի մէջ, երեսփ. ժողովի ընտ - րութիւնները: Ընտրողներու 95 առ հարիւրը մասնակցեցան ընտ - րութեանց, որոնք վերջացան ժամը իրիկուան 8ին:

Գերման հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ կարգ մը գիւղերու մէջ ամբողջ բնակչութիւնը, իրենց գլուխն ունենալով Մէմէլի Գերմանացիներու մշակութային ընկերակցու - թեան տեղական պետերը, քուէարկած են խմբովին: Գերման մա – մուլին համաձայն, քուէարկութեան արդիւնքը յայտնի պիտի ըլ - լայ 17 դեկտեմբերին: Կը կարծուի թէ նոր երեսփ. ժողովը պիտի ունենայ 26 գերմանացի երեսփոխաններ: Անկէ առաջ, անոնց թի - ւը 24 էր՝ ընդդէմ 5 Լիթուանացի երեսփոխաններու:

*** Մէմէլէն հասած լուրերու համաձայն, տեղւոյն Հրեաները արդէն խումբ խումբ կը հեռանան՝ նախատեսելով գերմանա – կան գրաւում մը:

Ստալին եւ Հիթլեր կը բարեկամանան, ճիշդ ինչպէս հեքիաթներու մէջ

« Սընտէյ Քրոնիքը» կը գրէ թէ համաձայն Մոսկուայի վաւե - րական աղբիւրներէ քաղուած տեղեկութեանց, Ստալին կը խորհի վերջ դնել սովետական վարչաձեւին եւ բարեկամանալ Հիթլէրի հետ: Իբրեւ փաստ, նոյն թերթը կը հաղորդէ թէ Ստալին նետեց Կէփէուի նախկին վարիչը եւ տեղը բերաւ... Բերիան: Եւ յետոյ սկսաւ նոր մաքրագործումներ կատարել, բնաջնջելու համար բոլ - շեւիկ յեղափոխութեան մնացորդացը, վերջին բեկորները: Այս մաքրագործումներէն վերջ, հրապարակը պատրաստ է այլեւս՝ ձեռք երկարելու համար Հիթլէրի: Իբրեւ թէ Ստալին կը վախնայ պատերազմի պատրուակ տալէ Հիթլէրի, բայց Հիթլէր պիտի հը– րաժարի՞ դէպի արեւելք գրոհ տալու իր քաղաքականութենէն, Ստալինի բարեկամ մնայ թէ թշնամի :

«Այս գարնան Մոսկուա եւ Ուքրանիա կը բաժնեն Մեծն Պետրոսի ժառանգութիւնը»

— oo —

Պէնէշի երբեմնի թերթը, Ա-Զէբ, որ կը հրատարակուի Փրա - կայի մէջ, բոլորովին փոխելով իր քաղաքական ուղղութիւնը, կը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— oo —

Ա.

Ընտրանի եւ խունկերամ բազմութիւն մը ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ խռնուած էր «Գօլիզէ»ի շքեղ սրահին մէջ, ժամանակէն շատ առաջ:

Ու մասնաւորապէս մեծամասնութեամբ երիտասարդներ, որոնք հակառակ միջավայրին կլանող եւ օտարացնող ազդեցութեանց, կրնան զգալ կացութիւնը եւ գիրի վեր կը համարին ազգապահպանման գործը, որուն միշտ եւ ամէն տեղ լծուած է եղեր մեր կուսակցութիւնը:

Նոյեմբեր 27ին, Կիրակի երեկոյ, քաղաքի կեդրոնը գտնուող հանդիսավայրին դուրսը ու քովընտի փողոցներու մէջ աչքառու երեւոյթ մը ստացած էր հայ երկսեռ խումբերու երթեւեկը:

Ու բերնէ բերան կը հոլովուէր մեր երկու աւագ ընկերներու՝ Ս. Վրացեանի եւ Շ. Միսաքեանի անունները:

Ջութակահար Պ. Ս. Ջէօրէքճեանի «Մեր Հայրենիք» եւ «Մարսէյէզ» նուագէն ետք, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս, Ընկ. Ց. Պապիկեան սկսաւ իր բացման խօսքը.

«Հայրենակիցներ եւ ընկերնե՛ր, 48 տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որուն օրը կը տօնենք այսօր այս օտար ափերուն վրայ: Ծանօթ են ձեզի Թրքական բարբարոսութեանց բոլոր մանրամասնութիւնները: Հայոց հարստահարուած վիճակի, անոնց կրած կեղեքումներու մասին կրկնութիւններ ընել աւելորդ է: Այսօր մենք կ'ուզենք ոգեկոչել ոգիները այն բոլոր նահատակներուն, որոնք իրենց անձնուիրութեամբ եւ անօրինակ զոհաբերութիւններով արթնցուցին մեր ժողովուրդի ազատասիրութեան ոգին, մղեցին զայն ինքնապաշտպանութեան ահաւոր կռուի մը:

Ու Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իբրեւ մեր ժողովուրդի մեծ, միակ ու մարտական կազմակերպութիւնը, ձեւ ու մարմին տուաւ հայկական դատին, իր քարոզչութեամբ, իր ազգային կրթական, մշակութային հսկայ ձեռնարկներով եւ իր բազմահազար հերոսներու արեան գնով կազմակերպելով Կուկունեանի, Խանասորի արշաւանքներ, Բանկ Օթոմաններ, ու բազմաթիւ հերոսամարտներ:

Դաշնակցութիւնը պաշտպան հանդիսացաւ հայութեան մէկ խոշոր կանգուածին հայ-թաթարական ընդհարումներու եւ կալուածներու գրաւման օրերուն:

Ան հերոսական կռիւներ մղեց նաեւ պարսկական յեղափոխութեան օրերուն, նպաստելով իր հարեւան ժողովուրդին ազատագրական պայքարին:

Ամենադաժան օրերուն, մեր կուսակցութիւնը մնաց հայ ժողովուրդի մէջ եւ ամէն կարելին գործադրեց անոր փրկութեան գործին մէջ, վարեց կամաւորական շարժումը ու վերջապէս ստեղծեց Հայաստանի անկախութիւնը:

Այսօր Դաշնակցութիւնը դարձեալ պատրաստ է իր ամբողջ ուժով լծուելու ամէն գործի, որ կը պահպանէ մեր ազգն ու մշակոյթը, վստահ ըլլալով որ կրկին իրականութիւն պիտի դառնայ Հայաստանի անկախութիւնը»: (Ծափեր):

Ընկեր Մ. Դաւիթեանի եւ Վ. Տէր Վարդանեանի աւուր պատշաճի եւ յաջող արտասանութիւններէն ետք, նուագուեցաւ «Զէյթունցի ենք» քայլերգը:

Մեր շնորհալի ու սիրուած երգչուհին, Օր. Պերճուհի Գէորգեան (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուառէն) երգեց երկու երգեր, բուռն ծափեր խլելով հանդիսականներէն:

Փոքրիկ հայուհին, Օտէթ Սիմոն (հազիւ 7 տարեկան), որ ծանօթ է ֆրանսական բեմերու վրայ իր երգելով ու պարերով, պարեց ու երգեց դաշնակի ընկերակցութեամբ, յայտնաբերելով իր արտակարգ ընդունակութիւնները:

Այս բեմ հրաւիրուեցաւ Ընկեր Ս. Վրացեան, որուն ճառէն կը բաւականանանք քանի մը մասեր միայն ամփոփելով.

«Հայրենակիցներ եւ ընկերներ: Մեր կուսակցութեան անցեալով չէ որ պիտի զբաղեցնեմ ձեզի: Կ'ուզեմ խօսիլ այժմէական հարցերու մասին, մանաւանդ հիմա, երբ դէպքերը այնքան զարհուրելիօրէն կը յաջորդեն իրարու, որոնք կապ ունին նաեւ մեզ հետ եւ կ'անդրադառնան հայ կեանքի վրայ: Խանդավառութիւնը, որ միշտ եւ մանաւանդ վերջին տարիներուն ստեղծուած է Դաշնակցութեան շուրջ, արդար է միանգամայն եւ գոյութիւն ունի նաեւ այսօր:

Նորանոր իրադարձութիւններ, որոնց ականատես կ'ըլլանք, կը ստիպեն մեզ մտածել թէ վաղը այն չպիտի ըլլի ինչ որ է այս տարի:

Պատմութեան անիւը կը գլորի, վայ անոր որ պիտի չկրնայ զգալ իրեն սպառնացող վտանգը եւ դիմագրաւել:

Ամէն ազգ, ամէն անհատ պատրաստ է մտածելու, անիւին տակ չիյնալու համար:

Հայ ժողովուրդի համար ալ ազգային թէ միջազգային տեսակէտէն ճակատագրական դէպքեր անխուսափելի են:

Մեզմէ դուրս ու միջազգային անցուդարձերու մէջ ուսանելի շատ բաներ տեղի կ'ունենան:

Ամէնէն մխիթարական բանն այն է որ, աշխարհիս երեսին գոյութիւն չունի ոչ մէկ անարդար վարչաձեւ, իրաւակարգ, որ յաւիտենական ըլլայ:

Վերջ ի վերջոյ, կը խորտակուի հինը, անտանելին եւ նորը կը յաջորդէ անոր:

Քսան տարի առաջ, կային պետութիւններ տիրող, յաղթող, այսօր պարտեալները իրենց կամքը կը պարտադրեն:

Անոնք որ կը կարծէին, թէ իրենց տիրակալութիւնը հաստատ է, տեւական, այսօր ստիպուած են մտահոգուելու իրենց ներկայովն ու ապագայովը:

Տեւական չէին մանաւանդ այն կարգերը, որոնք անարդարութեան վրայ հիմնուած են: Կուգան խորտակումի ժամանակները:

Երկու հսկայ բանակներու բաժնուած է աշխարհը, որոնց մէջ եղած բաղխումը կը սրուի օրէ օր, բայց եւ պարզ ու յստակ կը դառնայ թէ ինչ ուղղութեամբ կ'ընթանայ քաղաքականութիւնը:

Երէկ պատերազմը անխուսափելի կը համարուէր: Առանց մարգարէ ըլլալու, կարելի է ըսել որ յիսուն առ հարիւր այսօր կարելի է անցած յայտարարել պատերազմի մղձաւանջը Եւրոպայի մէջ:

Այսօր տեղի ունեցող դէպքերը կը հանին այն եզրակացութեան, թէ պատերազմի պէտք չկայ, սահմանները որոշուած են: Ցանուն ազգային ի՞նչ բարձր իտէալի պէտք է ըլլայ պատերազմը: Ստեղծուած դրութիւնը յամենայն դէպս երկար ժամանակուան համար է, արեւմտեան Եւրոպայի համար:

Եթէ Եւրոպան պատերազմի շրջանէն դուրս եկած է, եթէ կարգ մը պետութիւններ հարկադրանքի տակ կրցան խուսափիլ պատերազմէն, սակայն կան պատերազմի վտանգներ, որոնք մեզ, հոս նստողներուս համար կարեւորութենէ զուրկ են, բայց Հայաստան գտնուողներու համար խիստ մտահոգիչ են:

Այսօրուան ծանրութեան կեդրոնը Գերմանիոյ եւ Խորհրդային Միութեան խնդիր է:

Գերմանիան ինչ որ ստացաւ Եւրոպայի մէջ, առաւելագոյնն է, երկրորդական խնդիրներ կրնան լուծուիլ առանց պատերազմի:

Գաղութներու հարցը պատերազմի պատճառ չէ, այլ բարոյական:

Գերմանիոյ տնտեսական, արդիւնաբերական պահանջները լուծում կրնան ունենալ դէպի արեւելք, դէպի Խորհրդային Միութիւն դրոհով, մղում մը, դրոհ մը, որ կրնայ ստանալ տարբեր ձեւեր, կամ համաձայնութեամբ կամ զէնքի ուժով:

Կարելի՞ է որ Ռուսաստան տայ Գերմանիոյ ուզածները. եթէ այո, խնդիրը կը լուծուի խաղաղ կերպով:

Բայց կարելի չէ, որովհետեւ այդ կը նշանակէ՝ Խորհրդ. Միութիւնը կը հրաժարի իր իշխանութենէն:

Այն ատեն, անխուսափելի կը դառնայ պատերազմը Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ:

Պատերազմ կայ այսօր Չինաստանի եւ Ճափոնի միջեւ: Եւրոպական պետութիւնները կ'ըսեն՝ պատերազմ չկայ, քոնֆլիկտ է, զինուած բախում, անխախտ կը մնան դաշինքները, որոնցմով ապահովուած է Չինաստանի անկախութիւնը:

Չէմպըլէյնն ալ Միւնիխի մէջ յայտարարեց՝ բոլոր վիճելի հարցերը պէտք չէ լուծել պատերազմով:

Եթէ Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ պատերազմ ծագի, դարձեալ պէտք է ըսուի «քոնֆլիկտ է», «դաշնագիրները անխախտ են», մինչ ժողովուրդներ ոտքի տակ պիտի երթան:

Ուշադրութեան առէք Գերմանիոյ ուժերուն ամբողջութիւնը, զէնքերու տեսակները, մեքենաշարժ բանակները, հսկայ հեծելազօրքը: Անոնք արեւմտեան երկիրներու համար չեն, պէտք չկայ, անոնք մեծ մասամբ անծայրածիր Ռուսաստանի տափաստաններու մէջ ճակատելու, արշաւելու համար են: Գերմանիան ալ չի ծածկեր այդ մտադրութիւնը:

Զարմանալի չէ, որ որոշ ժամանակէ մը ետք այդ բախումը հնարաւոր դառնայ, ինչ որ ըստ իս անխուսափելի է:

Արեւելքը եթէ պատերազմի թատերաբեմ դառնայ, այդ դէպքում դէպքերը նորէն կը պարտադրեն մեզ պատրաստ ըլլալ: (Բուռն ծափեր):

Պէտք է ամփոփուինք եւ մտածենք թէ ինչ պէտք է ընենք: Բոլոր ազգերը իրենց կարողութիւնները կ'ամփոփեն գալիք վտանգները դիմագրաւելու համար:

Ուժերու կեդրոնացման գործողութեանց հետեւանքներն են այն բոլորը որոնց ականատես կ'ըլլանք:

Կեդրոնախոյս ուժերու զսպում տեղի կ'ունենայ, աշխարհի զանազան մասերուն մէջ:

Հայ ազգի համար ծանր պարագաներ եւ անոնց պատճառաւ ալ ծանր պարտականութիւններ կը ստեղծուին:

Ի՞նչ դրութեան մէջ է մեր հայրենիքը:

Գիտէ՞ք, գիտե՞նք:

Գիտենք միայն որ հայ մտաւորականութիւնը հալածուեցաւ, կը հալածուի հոն: Գիտենք որ ազգային ուժերու ոչնչացում կայ:

Բայց հայ ժողովուրդ ի՞նչ կը խորհի, ի՞նչ միջոցներու կը դիմէ, ինչ կարող է ընել, չգիտենք:

Գիտենք որ Հայաստանը կապուած է Խորհրդային միութեան հետ: Ինչ դիրք որ բռնեն խորհրդային միութեան միւս երկիրները, նոյն դիրքը պիտի բռնէ նաեւ մեր հայրենիքը: Ցամենայն դէպս, ազգային ներքին կեանքի համար Հայաստանը դարձած է երրորդական մէկ ուժ: Ոչ ինք կը հետաքրքրուի արտասահմանով, ոչ ալ արտասահման իրմով:

Արտասահմանի հայութիւնը ամէն տեղ ենթակայ է տեղական պայմաններուն, իսկ պետութիւն՝ Հայաստան գոյութիւն չունի արտասահմանի համար, արտասահմանն ալ անկազմակերպ է եւ իբր ուժ չի ներկայանար Հայաստանի համար:

Այս կացութիւնը եթէ յարատեւէ, հայութիւնը անընդունակ պիտի ըլլայ ճգնաժամի օրերուն երեւան գալ իբր միացեալ, հաւաքական ուժ, իր ճակատագիրը ղեկավարելու համար:

Մենք համոզում չունինք որ հայը գիտակից չէ իր ուժին, իր ինքնապաշտպանութեան ընդունակութիւններուն եւ իր արժէքներուն, որովհետեւ ուրիշ առիթներով մեր ժողովուրդը ցոյց տուած է որ կարող է երեւան գալ իբր կազմակերպուած ուժ եւ ճակատագրական կռիւներ մղել, յանուն իր գոյութեան պահպանման:

Դաշնակցութիւնը այսօր կ'ըսէ ձեզի, ահաւոր վտանգի առջեւ կանգնած ենք, հսկայ անիւը կը գլորի, կուգայ դէպի ձեզ, կը ճզմէ ձեզ, եթէ չմտածէք նախօրօք, ձեր ինքնապաշտպանութեան մասին:

Հիմա աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է ազգային համերաշխութիւն, մէկ ճակատի ստեղծումը:

Եթէ Դաշնակցութիւնը կուսակցական մոլեռանդութիւն ունենար, պիտի ըսէր՝ ինչի՞ս է պէտք:

Այն որ Դաշնակցութիւնը կրցած է գերագոյն զոհողութիւններով ստեղծել, իրաւունք կուտայ մեզ ըսելու որ ան է միակ կազմակերպուած ուժը:

Եթէ կ'ըսենք ազգային միութիւն, կը նշանակէ որ կը մտածենք թէ՝ բոլոր անոնք, որ ազգային գիտակցութիւն, մտահոգութիւն ունին, որոնք տոգորուած են մեր ժողովուրդի գոյութեան եւ զօրացման խնդիրներով, այդ բոլոր ուժերու միութիւնն անհրաժեշտ է, պատրաստ ըլլալու արտաքին դէպքերու պարագային, եթէ նորէն մեզ վտանգ սպառնայ, երբ քաղաքական կացութիւնը նոր պատեհութիւններ ստեղծէ, ոչ միայն մեր գոյութիւնը պաշտպանել կարենանք, այլեւ մեր ազգային դատը պահպանենք: Մենք պէտք է ունենանք մէկ մարմին, որ մեր ժողովուրդի կամքի արտայայտիչն ըլլայ, բոլոր տարբեր եւ հոսանքներ ներկայացնողը:

Երկրորդ խնդիրը տեղական ինքնապաշտպանութեան խնդիր է, աւելի ծանր ինքնապաշտպանութեան:

Արտասահմանի մէկ միլիոն հայութիւնը ենթակայ է ձուլման, ուծացման եւ զանազան տեսակի սպառնալիքներու:

Բարեկամ թշնամիներ ունինք, բարեկամաբար մեզի ձուլող, լուծող:

Ազգային պաշտպանութեան գործը մեր ժողովուրդի հաւաքական աշխատանքի նպատակը կը կազմէ:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ծնած է հայ ժողովուրդի ծոցէն, անոր դատին զուգընթաց գացող կուսակցութիւնն է:

Եւ այսօր իբր օրուան կարգախօսք կ'ըսենք՝ «Հայ ժողովուրդ, վտանգի մէջ ես, միացի՛ր, միացի՛ր եւ պաշտպանուի՛ր»: (Բուռն ծափեր):

Պ. Ս. Ջէօրէքճեան նորէն ընտիր եղանակներ նուագեց, ընկեր Բրուտեան յաջողութեամբ արտասանեց «Ուխտի գիշեր»ը:

Ինչպէս ուրիշ ատեններ, այս անգամ ալ արտասանելու հրաւիրուած էր փոքրիկն օրիորդ Գասպարեան, որ հայ մեծ բանաստեղծներու ընտիր քերթուածներ արտասանեց մեծագոյն յաջողութեամբ, յուզելով եւ հիացնելով հանդիսականները: Ի դէպ, պէտք է յայտնել որ այս աղջնակը մեր գաղութի լաւագոյն արտասանողներէն է, ունի առոգանութիւն, դիմախաղ, լաւ ձայն, կ'ըմբռնէ իր արտասանածը, ինքն ալ կ'ապրի եւ կ'ապրեցնէ:

Ազգայնականութիւնը և հայութիւնը

Երբ ինչ ինչ հարցերու մասին մեր հասկացողութիւնները վերստուգումի ենթարկենք, զարմանքով եւ վախով պիտի նշմարենք որ իրողութիւնները չեն համապատասխաներ այլեւս մեր հասկացողութիւններուն:

Ազգայնականութիւնը զանազան երկիրներու մէջ այլեւս մտաւորական փոքրաթիւ հոսանքներու շարժումը չէ, այլ հետզհետէ ժողովուրդին զանգուածներու շարժումը կը դառնայ: Կարելի է ըսել որ ազգային ուժականութիւնը (տինամիքա) կը տարածուի ժողովուրդի ընդհանուր զանգուածներուն վրայ:

Ժամանակ մը մտաւորականութիւնը եւ ուսանողութիւնն էր ազգայնական շարժումներու յառաջապահը, հիմակ ժողովուրդի լայն խաւերը, գործաւորները, միջին դասի քաղաքացիներն ու գիւղացիներն են որ ազգայնական շարժումով տարուած են:

Հայութիւնը աշխարհի մէջ կղզիացած գոյութիւն մը չէ, այլ կախում ունի իր շրջապատի աշխարհէն, որուն մէջ կը գտնուի:

Կեանքի եւ գոյութեան հարցը աշխարհի երեսին ցրուած հայութեան կը պարտադրէ, որ իր մէջ ուժեր գոյացնէ, (ան այդ ուժերը կը գոյացնէ արդէն, գիտակցօրէն կամ անգիտակցաբար), որոնցմով կարենայ իր գոյութիւնը իբրեւ փոքրամասնութիւն ապահովել եւ կարենայ ինքզինքը դասաւորել արտաքին աշխարհի կեանքին մէջ:

Աշխարհի մը մէջ եւ ժամանակի մը մէջ կ'ապրի հայութիւնը, ուր ազգայնականութիւնը ուրիշ ժողովուրդներուն մէջ մասսայական ուժ է դարձած, եւ որուն մէջ այն ատեն կրնայ դիմանալ, իր գոյութիւնը պահպանել, երբ ան կարենայ իր ազգայնականութիւնը իմաստուն կերպով ղեկավարել:

Արտաշխարհի հայութեան այդ պարտականութիւնը կարելի է միայն հաւաքականութեամբ գլուխ հանել:

Այսօրուան ազգայնականութիւնը մէկ կամ միւս մտաւորականին անհատական արտայայտութիւնը չէ, ինչպէս ժամանակին, ռոմանթիք շրջանի ազգայնականութիւնը, — այսօրուան հայ ազգայնականութիւնը հայ զգացումին, հայ հոգիին արտայայտութիւնն է:

Հայութիւնը ունի իրեն յատուկ, իրեն մասնաւոր ազգային եւ ազգայնական հասկացողութիւնը:

Մենք ժողովուրդի հոծ զանգուածներ չունինք, որը կրէ մեր ազգայնական շարժումը: Ցրուած ենք աշխարհի երեսին, Հայաստանի հայութիւնը կտրուած է մեզմէ եւ իր սեփական կեանքը ունի:

Մեր ազգային շարժումը չի կրնար նմանիլ ուրիշ ժողովուրդներու ազգային շարժումին: Մեր մէջ ան զանգուածներու շարժումը չէ, որ ժողովուրդին կամքը, ազգային միացեալ կամքը արտայայտէ, հաւաքական կեանքը ձեւաւորէ, այլ՝ ան ունի գաղափարական նկարագիր, այն իրողութիւնով որ, ան որոշ հոգեկան կեցուածք է, ՈՐՈՇ ՃԻԳՈՎ պաշտպանուած, որպէսզի դիմանայ, արտաքին յարձակումներու դէմ, չի ճզմուի:

Մեր ազգայնականութիւնը ինքնապահպանումի ազգայնականութիւն է, ինքնապաշտպանողական պայքարի ազգայնականութիւն յարձակող ազգայնական ուժերու դէմ:

Մեր ազգայնականութեան պարտականութիւնն է պաշտպանել հայ կեանքը եւ անոր մասնաւոր ինքնայատկութիւնները եւ արժէքները յարձակումներու դէմ:

Մեր ազգայնականութիւնը միակ ուժն է, որ հայութիւնը պիտի պաշտպանէ կազմալուծումէ, ձուլումէ պիտի պաշտպանէ ժամանակի օտար եւ այլամերժ հոսանքներուն դէմ:

Անշուշտ, ազգայնականութիւնը չի կրնար հայութեան վերաբերեալ ամէն հարցերը լուծել, չի կրնար անոր ամէն մէկ հոգերը վերցնել, ան մէկ գլխաւոր նպատակ կրնայ ունենալ՝— ժողովուրդի ապահով գոյութիւնը ապահովել—, եւ ասիկա այնպիսի աշխարհի մը մէջ, ուր մեծ ազգերը մեքենայի մը նման կուլ կուտան փոքր ազգերը:

Ուրիշ պարտականութիւն մը եւս ունի ան, այն է՝

Մեծ անձնաւորութիւններ, մեծ մարդեր տալ հայութեան, որոնք կարենան իմաստուն եւ մեծ ղեկավարները դառնալ հայութեան:

Այդ մեծ մարդերն են, որոնք պիտի խորացնեն ժողովուրդի մշակոյթը, պիտի կրեն ժողովուրդի պատասխանատուութիւնները, պիտի գծեն սահմանները իրականութեան եւ պատրանքին:

Մենք չենք կրնար մեր հաւատքը դնել հայութեան թիւին եւ քանակութեան վրայ, որովհետեւ մեծ զանգուածներ չունինք, այլ՝

Հայութեան ինքնուրոյն ժողովուրդի մը, ինքնուրոյն արժէք մը ըլլալուն վրայ, զայն մեր սրտերուն մէջ պա-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (86)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Մընթին կռնակէն քաշեցի, որովհետեւ ձայնս չէր լսեր եւ երկու ծառերու ետեւ կեցած՝ ըրած կարգադրութիւններս պոռալով պատմեցի:

— Հիմա պիտի երթամ Կլորեան փնտռելու, ըսի ի վերջոյ:

Մընթի պատասխանեց.

— Նախ ծառերուն մէջէն դէպի վայրէջքը գնա եւ տես թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ հոն, եւ եկուր ինծի լուր տուր:

Ուստի կաղալով նրբուղիին ծայրը գացի եւ մեծ զգուշութեամբ ծառերուն մէջէն ճամբաս շարունակեցի, որոնք երեք չորրորդ մասով կտրուած էին, յանկարծական տապալումի պատրաստ վիճակի մէջ: Հազիւ հոն հասած՝ Թուրքերը կրկին դէպի վայրէջքը զանգուածային յարձակում մը գործեցին, կարծես Մընթիի մտքի արթնութիւնը հաստատելու համար:

Դիմացի եզրի պահակները, հոն ուր կեցած էի, այն տեսակ սարսափելի կրակ մը բացին որ, խեղճ Գաղիկին շրթները խածնել պիտի տար, այդքան փամփուշտ գործածելնուն համար: Ցետոյ Ֆրէտ հասաւ իր հարիւրեակով եւ գագաթին վրայ զանոնք դասաւորելով սկսան արագ հրացանաձգութիւն մը, առանց խնայելու փամփուշտին. բայց այս վատնումը ըրին նպատակի մը համար.— որովհետեւ Թրքական յառաջխաղացումը կը ճնշուէր եւ կը նահանջէին:

Մահմուտ պէյը սակայն հրամայած էր անտարակոյս որ այս յարձակումը վերջնական պէտք է ըլլար. եւ Թուրքերը սկսան առաջանալ յաջորդական մարդկային ալիքներով՝ վաշտ վաշտի ետեւէն: Անոնց առջեւէն կ'երթային կարգ մը զինուորներ, զինուած բահով ու բրիչով, սահեցնող կաւային վայրէջքին վրայ ոտքի կռուաններ պատրաստելու նպատակով: Այս գործողութեան իսկ տես՝ չէի ուզեր Մընթիին մօտ երթալ, ըսելու համար որ մեր դիրքերուն խորտակումը վայրկեանի խնդիր էր եւ թէ անցքը թշնամիին ձեռքը պիտի անցնէր:

Հայաստանի վերջին բախտը հիմա պիտի վճռուէր, մտածեցի ես, եւ Մընթիին մօտ վերադառնալէ առաջ սպասեցի վերջաւորութեան:

Եւ լաւ որ սպասեցի: Այդ միջոցին Րուսթէմ Խանն ու իր երկու գումարտակները բոլորովին մոռցած էի: Ոչ ալ կրնայի հաւատալ առանց տեսած ըլլալու թէ մէկ մարդ բոլորովին առանձին կարող էր այդ տեսակ ոգի ներշնչել այդքան օտարականներու, որոնք քանի մը անգամ միայն մարզած էր, եւ զանոնք կրնար կառավարել: Ինչ որ պիտի ըսենք Զէյթունցիներու մասին, պէտք է ըսել ն'ւ Րուսթէմ Խանի մասին: Առանց անոնց յայտնաբերած գերագոյն քաջութեան, անխախտ հաւատքին եւ ուշիմութեան՝ Րուսթէմ Խան պիտի չյանդգնէր ընել այն ինչ որ ըրաւ:

Իր երկու գումարտակ այրուձին վայրկենաբար դասաւորելով վայրէջքի եզրին, Ֆրէտի արձակաղէններու մէջէն յառաջ սուրաց եւ քշեց բլուրն ի վար. ձիերը սահելով ինկան վար եւ անկարող ոտքի կանգնելու, սողացին գլխիվայր եւ կատաղեցուցիչ արագութեամբ, պարտադրուած՝ զիրենք քշող մարդոց կողմէ, մինչ Րուսթէմ Խան իր գեղեցիկ երիվարին վրայ հեծած, զանոնք կ'առաջնորդէր դէպի առաջ:

Հեծելազօրքը ճամբայ ելած ատեն նախ պարզ քալուածքով կը սկսի, յետոյ կը տրոտէ. թշնամիին քանի մը քայլ մնացած միայն կատարեալ արագութեամբ կը սուրայ: Բայց այս մեր հեծելազօրքը սկսաւ վերջին արագութեամբ եւ նոյն թափով մտաւ յառաջացող Թուրքերուն մէջ, ինչպէս ձիւնահիւսը որ անտառին մէջ կը պայթի: Մարդկային ոչ մէկ թշնամի պիտի կրնար դիմադրել այդ դրոհին:

Բազմաթիւ ձիեր առաջին յիսուն եարտէն ինկան արդէն եւ անոնցմէ ոչ մէկը կրցաւ կրկին ոտքի կանգնիլ: Ձիաւորներէն ոմանք ձիերէն վար գլտորելով սպաննուեցան: Ոմանք վիրաւորուեցան կամ սպաննուեցան կարճատեւ հրացանաձգութեան մը ընթացքին զոր յանկարծակիի եկած Թուրքերը ժամանակ գտան դիմաւորելու: Բայց Րուսթէմ Խանին ձիաւոր զինուորներուն երկու երրորդէ աւելին, զինուած երեւակայելի բոլոր ձեւի եւ մեծութեան սուրերով, անձայն ու անշշուկ աւլեց այն տեսակ թշնամիի մը մէջ, ուրկէց կարելի չէր ճամբայ գտնել ու անցնիլ: Ետեւ գտնուած թշնամի գունդերը այս գործողութենէն լուր անգամ չունեցան:

Ծառերուն վերջացած տեղը երթալով Ֆրէտին պոռացի, շարժելով երկու ձեռքերս, գլխարկս եւ ծառի ճիւղ մը: Վերջապէս զիս տեսաւ եւ իր հարիւրեակը վազելով բերաւ վայրէջքին եզրին:

— Մընթիին միացիր եւ անոր օգնէ որ մաքրէ անտառը, պոռացի:

Ֆրէտ ու իր մարդիկները ժայռերուն մէջ մտան, որսի շուներու նման զոռում գոչումով. ես ալ կաղալէն անոնց ետեւէն գացի եւ շնչասպառ հասնելով տեսայ որ Մընթիին դէմ կռուող Թուրքերը Րէճփութի այրուձիէն սարսափահար սկսած էին նահանջել: Ասոր վրայ Մընթին ու Ֆրէտը իրենց մարդիկը հաւաքելով խուժեցին անցքէն վար. Րուսթէմ Խանի վերադարձը ապահովելու համար:

Րէճփութ յաջողած էր Թրքական հետեւակազօրքը բարոյալքել, բայց Մահմուտի թնդանօթները յետսապահ մասին մէջ կը գտնուէին. եւ պայթող ռումբերը Րէճփութի եւ իր ձիաւորներուն վերադարձի միջոցին, շատ աւելի աւեր գործեցին՝ քան գնդակները: Ռումբին ու կաւային վայրէջքին դժուարութիւնները բոլորը միասին առնուած: Մընթին հրամայեց ծառերը բոլորովին տապալել, որպէսզի ձիաւորները կարողանան դէպի դղեակը առաջնորդող ճամբան բանել եւ այդպիսով կատարեալ ոչնչացումէ մը փրկել զանոնք.— եւ իրապէս տառացիօրէն պիտի փճանային անոնք եթէ փորձէին վայրէջքէն վեր մագլցիլ: Ցետոյ Ֆրէտի եւ Մընթիի պատերազմիկները սկսան միաժամանաբար նոր դիրքը ամրացնել. այսինքն խորացնել եւ հակառակ ուղղութեան վերածել վայրէջքին ի վար Թուրքերուն փորած խրամը, ու զայն երկարել մինչեւ այն ծառերը որոնք դեռ կանգուն կը մնային, ընդմէջ թշնամիին եւ դղեակի ճամբուն:

Սակայն ճամբուն վերջաւորութեան վրայ գտնուած ծառերուն այս տապալումը, ուրկէց պիտի անցնէին Րուսթէմ Խանի մարդիկը, մեր գաղտնիքի պարզուելուն պատճառ կը դառնար:

(Շար.)

Մարսիլիոյ Երաժշտ. Միութիւնը

Կը լսենք յաճախ. «Մշակոյթը ժողովուրդի մը ինքնապաշտպանման ազդակներէն գլխաւորն է»։

Անիկա ճիշդ է այն չափով, ինչ չափով որ ցեղի մը մշակոյթը թափանցեր է հասարակութեան լայն զանգուածներէն ներս, ինչ համեմատութեամբ որ անիկա նոյնացեր է ժողովուրդին հետ։

Անիկա ճշմարիտ է մանաւանդ երգի պարագային։

Մենք կը պարծենանք հայ երաժշտութեամբ. կը յաւակնինք թէ երաժշտասէր ժողովուրդ ենք ու կը սիրենք երգն ու նուագը։

Բայց կ'արժէ հարց տալ թէ իսկապէս երգը, մանաւանդ հայ տոհմիկ, ազգայնաշունչ երգը բաւականաչափ մուտք գտա՞ծ է մեր տուներէն, մեր բարքերէն ներս, ու մեր ընկերային-ընտանեկան հաւաքոյթներուն մէջ գիտե՞նք երգել. երգել պարտ ու պատշաճ կերպով, կարգապահութեամբ, հասկացողութեամբ։

Ափսոս, այս տեսակէտով, դեռ շատ յետամնաց է մեր ժողովուրդի երաժշտական դաստիարակութիւնը։ Ըլլայ անհատաբար, ըլլայ խմբովին անընդունակ ենք ո եւ է հանրածանօթ երգ չափայարաբար, ներդաշնակօրէն ու գէթ նուազագոյն արուեստով մը երգելու։ Կը յարգենք բացառութիւնները։

Թէ ինչ թիւրիմացութիւններու զոհ կ'երթայ հայ երգը մեր հաւաքոյթներուն ընթացքին, ծանօթ է կարծեմ. անհասարակ հակամէտ ենք բարձրաձայն երգելու, պոռալը կը շփոթենք երգելուն հետ, շատեր կը մրցին իրարու հետ, դիրար խաչաձեւելով, դիրար խանգարելով, ու ամէնէն պատուական երգերը կը մնան կէս ճամբան, աղճատ ու բզիկ բզիկ։

Օ, չափազանց շատ ճիգ կայ թափելիք մեր երաժշտական դաստիարակութեան մարզին վրայ եւս։ Ու այս ուղղութեամբ որոշ պարտականութիւններ ունին կատարելիք մեր երաժշտական միութիւնները։

Վերջերս հաճելի անակնկալը ունեցայ ներկայ գտնուելու Մարսէյլ Պոմօն ընտանեկան հաւաքոյթի մը, ուր համախմբուած էին Մարսիլիոյ երաժշտական միութեան խումբ մը անդամ-անդամուհիներ։

Տեղեակ էի արդէն այս միութեան բեղմնաւոր գործունէութեան, մոռցած չէի այն համերգները, զորս այդ միութիւնը յաջողած էր ի գլուխ հանել հինգ տարիէ ի վեր, Վարդան Սարգիսեանի, Արա Պարթեւեանի ղեկավարութեամբ, համերգներ՝ որոնք այնքան տաք համակրանք մը ստեղծած էին Մարսիլիոյ օտար շրջանակներուն մէջ հայ երգին շուրջ։

Նոր հաճոյքը ունեցայ իմանալու որ այդ միութիւնը ձմեռնային եղանակի առթիւ վերսկսած է իր երաժշտական աշխատանքները եւ մտադրած է յառաջիկայ յունուար 7ին (1939) պարահանդէսիկ երեկոյթով մը ներկայանալ մարսիլահայ հասարակութեան։

Այդ ընտանեկան հաւաքոյթին առիթը ունեցայ ունկնդրելու մէկ քանին իրենց համերգած ծանօթ կտորներէն, ներկաները՝ երաժշտութեամբ խանդավառուած քանի մը օրիորդներ եւ պարոններ,— գիտցան անմիջապէս կազմակերպել բազմաձայն խմբակ մը եւ ճշգրիտ եւ զգայուն ներդաշնակութեամբ վերարտադրել հայր Կոմիտասի, Սարգիսեանի կամ Պարթեւեանի դաշնաւորած կտորները։ Նոր անգամ մը եւս հաստատեցի, որ ինչպէս ամէն դաստիարակութեան, երաժշտական կրթութեան նախապայմանը որքան մեթոտիկ եւ յարատեւ աշխատանքը, նոյնքան եւ սէրն է ու խանդավառութիւնը։

Ուրիշ գեղեցիկ կարելի է յառաջ բերել առանց մաս մը դնելու իր հոգիէն։

Փ. ՍԱՆ.

...հելու եւ ՁԱՅՆ ՍԻՐԵԼՈՒ ՄԵՐ ՈՅԺԻՆ պէտք հաւատանք։

Որով հայ ազգայնականութեան պարտականութիւնը պատեհապաշտութիւն չէ, ինչպէս ոմանք կը կարծեն, այլ միակ ճանապարհը, որով ան օտար ժողովուրդներու հետ կարող ըլլայ ապրիլ եւ սակայն ժամանակի մը մէջ, ուր ազգայնականութիւնը ուրիշ ժողովուրդներու մէջ զարգած է ամենակուլ եւ այլամերժ ոյժ։

Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

ՏՈՄՍԵՐ

Երկուան տէրը եւ այսօրուան պետը

«Մեր Գերմանիան, որ բանաստեղծներու, երաժիշտներու, արուեստագէտներու եւ գիտուններու ազգ մըն էր, Հիթլէր վերածեց ջղագարներու եւ մենակեացներու ազգի մը՝ առաջնորդուած հազարաւոր սատախօսներու եւ մոլեռանդներու ամբոխէ մը։

«Հիթլէր անկեղծ է, անտարակոյս, բայց ինչո՞ւ ան մարդկային պիտի ըլլայ։ Ան մինակ մարդ մըն է, առանց ընտանիքի, առանց երախաներու եւ առանց Աստուծոյ։ Ան փաղանգներ կը ստեղծէ, բայց ոչ ազգ մը։

«Ազգ մը կը ստեղծուի ընտանիքներով, կրօնքով եւ աւանդութիւններով։ Ան կը շինուի մայրերու սրտերէն, հայրերու իմաստութենէն եւ երախաներու հրճուանքէն ու ուրախութենէն։

«Այնտե՛ղ, Գերմանիոյ մէջ, ամենակուլ Պետութիւնը,— որ կ'արհամարհէ մարդկային առաքինութիւնները եւ մեր ցեղի հինաւուրց կառուցուածքը — ինքզինք կը պարտադրէ ամէն տեղ եւ ամէն բանի մէջ, իսկ այն մարդը որ մինակը իր մէջ կ'անձնաւորէ այդ պետութիւնը ամբողջ, ոչ Աստուած ունի՝ պատկառելու, ոչ տիճարքի՝ պահպանելու, ոչ ալ անցեալ՝ անկէ դաս առնելու»։

Այս ծանր խօսքերը ոչ իմս են, ոչ ալ հասարակ մահկանացուի մը կամ Հրէայի մը։ Անոնք նոյնինքն գերման Քայզեր խօսքերն են, որ Տօրնի իր աքսորավայրին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով խզած է իր լռութիւնը Նացի Րայխի Պետին հանդէպ, եւ լրագրական էնթերվիուի մը մէջ այս խիստ ու անողոք դատաստանն է ըրած։

Գերմանիա պիտի չլսէ նախկին Քայզեր դառն խօսքերը, անտարակոյս։ Նացի աղանդաւորները պիտի քրթմնջեն կամ պիտի աղաղակեն, թէ խօսողը ան է, որ Գերմանիան խորտակման դուռը հասցուց եւ Հիթլէրն է, որ զայն վերահաստատեց իրեն վայել վայրին մէջ։

Այո՛, պէտք դառնանք եւ, իրենց կարգին, ծանր խօսքեր պիտի ըսեն իրաւացիօրէն Րայխի նախկին Տիրոջ հասցէին, այժմեան Պետը պաշտպանելու իրենց եռանդին մէջ։ Այո՛, Նացի Գերմանիան պիտի չլսէ Տօրնի աքսորեալը։

Բայց միթէ՞ ճշմարտութիւն չկայ անոր կծու, անողոք, թերեւս ցաւի ու կիրքի դրոշմը կրող խօսքերուն մէջ։

Միթէ՛ ճշմարիտ չէ, որ ո եւ է ժողովուրդ իրապէս ազգ է, երբ իր մէջ կը բաբախէ կենդանի սիրտը մայրերու, գիտակից միտքը այրերու եւ ժպիտն ու խանդավառ ուրախութիւնը մանուկներու։

Միթէ՞ ճշմարիտ չէ, որ ազգ մը միայն զինուոր չէ, այլ նաեւ մարդկայնականութեամբ, սրտով ու հոգիով շնչող ու ապրող էակներու հաւաքական ապրում մըն է։

Միթէ՞ ճշմարիտ չէ մանաւանդ, որ ամէն տեղ իշխող, ամէն տեղ տեղաւորուող, ամէն տեղ նստող, ամենակեր, ամենակուլ, ամենատէր Պետութիւն մը մարդ անհատին, ազգին ու ազգային հանճարին ժխտումն է։ Ազգ մը ամէնէն առաջ խիղճ է, Աստուած ունի, հոգի ունի, յետոյ է որ ան զինուորական փաղանգ է։

Ես պիտի բաղձայի, որ Հայը եւս ունենար իր պետութիւնը, ըլլար զինուոր ու իշխանաւոր։ Բայց երբեք, երբեք պիտի չձգտէի որ ան իր հոգին կորսնցնէր պետութեան մէջ, ամէն ինչ անձնաւորէր ու զետեղէր պետութեան մէջ ու անկէ դուրս ուրիշ սրբութիւն չճանչնար։

Պետութիւն, այո՛, բայց ոչ համայնակուլ ու համայնակեր։ Պետութիւն՝ ազատ մարդոց ու ազատ ազգութեան։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ԱՆԿԷՆ.— Տեղւոյս Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը թէյասեղան մը սարքած էր, անցեալ կիրակի, երբ դասախօս հրաւիրելով ծանօթ բժշկապետ Աղաջանեանը։

Բացումը կատարեց Պ. Ա. Գիւլխանդանեան, խօսքը տալով Ֆ. Կ. Խաչի Անկէնի մասնաճիւղի վարչութեան ատենապետուհի Տիկին Զ. Տէր-Թովմասեանի, որ միութեան գործունէութեան տեղեկագրութիւնը կարդաց եւ անգամ մը եւս պարզեց ձեռնարկին նպատակը։

Բժշկապետ Աղաջանեան իր դասախօսութեան նիւթ ընտրած էր «կամքի հիւանդութիւնները»։

Ցարգելի փրոֆէսէօրը արագ նըշմարներով բացատրեց նեարդի գործունէութիւնները մարդկային մարմինին մէջ, սկսելով «անդրադարձ»-ներէն մինչեւ բնազդային կամ գիտակից գործողութիւնները։ Հաստատեց ուղեղէն տարբեր ջղային կեդրոններու գոյութիւնը, ինչ ինչ շարժումներու մեքենականօրէն կատարումին պատճառները, եւ աստիճանաբար բարձրացաւ գիտակից գործունէութեանց, կամքին։ Տարբերութիւնները պարզեց ենթագիտակցական հրամաններուն, անոնց ստեղծած շարժումներուն, որոնք կամքէ ու գիտակցութենէն անկախաբար, եւ զանոնք կանխելով տեղի կ'ունենան շատ անգամ։ Բացատրեց մարդուս ներաշխարհին էութիւնը, ներքին ժամանակին գոյութիւնը, տարբեր՝ ժամացոյցի ժամանակէն, ներքին վիճակներու յաջորդականութիւնը եւ անոնց տարածումը միջոցին ու ժամանակին մէջ։ Ու այս բոլորը պատկերաւորեց բնախօսական օրինակներով եւ անձնական փորձառութենէ քաղուած հիւանդներու պարագայական յիշումներով, կամ թէ ռուսական դատարաններու առջեւ իր ըրած բժշկական պաշտպանողականներով։ Վերլուծեց մտքի հիւանդութիւնները, մոռացումները, միեւնոյն չակին մէջ երկու «ես»երու նոյնաժամ գոյութիւնը, կամ թէ ի՞նչպէս, երբեմն, գիտակցութիւնը մնալով հանդերձ՝ թելադրուած շարժումը անկարելի կ'ըլլայ (կաթուած), թէ ի՞նչպէս, շատ անգամ, ձեռնարկելու մղում մը կը պակսի մարդուս քով, բայց կրնայ սակայն սկսուած շարժում մը շարունակել, կամ թէ ի՞նչպէս մարդուս միտքը կատարելապէս յստակ մնալով հանդերձ՝ երբեմն իր խօսակցին շարժումները կ'ընդօրինակէ (նմանողութիւն) եւն. եւն.։

Նիւթը եւ մանաւանդ անոր բացատրութիւնը, որուն միջոցին մէջբերումներ ըրաւ իմաստասիրական, աստուածաբանական կամ ընկերային, Կանտի, Պօսիւէի. եւ ուրիշ ֆրանսացի կամ ռուս փրոֆէսէօրներու կարծիքներէն, շատ վեր էր անկասկած ներկաներու ստուար մեծամասնութեան մտային զարգացման մակարդակէն, եւ սակայն ունկնդրուեցաւ լարուած հետաքրքրութեամբ, ըմբռնելու ճիգով եւ հաճոյքով։

Ցետոյ կատարուեցաւ թէյի սպասարկութիւնը, որու ընթացքին ներհուն բժշկապետը հարցումներուն սիրայօժար պատասխանելով ըսաւ, ի մէջ այլոց, թէ մեծ քաղաքներու մարդիկը դժբախտ են, որովհետեւ անոնց հեւ ի հեւ կեանքը թոյլ չի տար որ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնեն իրենց վրայ, իրենց բարոյական եւ մտային անկարողութեան վրայ։

Նախագահ Պ. Գիւլխանդանեան յանուն բոլորին՝ շնորհակալութիւն յայտնեց փրոֆէսէօրին, որ բաժնուեցաւ մեզմէ իր մտքի հմայքին տակ պահ մը խոհուն թողլով մեզ։

Ցետոյ խօսք առաւ Օր. Ֆլօրա Անահիտ, որ պարզեց իրենց ստանձնած գործին ազնիւ նպատակը եւ իրենց գուրգուրոտ ջանքերուն յաջողութեամբ պսակումը։ Իր խօսքերէն թելադրուելով նոր անդամուհիներ դիմում կատարեցին արձանագրութեան խնդրանքով։

Մէջ ընդ մէջ երգեր երգուեցան Պ. Պ. Պօյաճեանի, Վ. Մանուկեանի, Պ. Պեհիկեանի եւ Օր. Մարգարեանի կողմէ։ Խօսք առին Պ. Ս. Տէր Թովմասեան, Ա. Բաբերդեան եւ Խ. Մկրտիչեան, որոնք իրենց ազգասիրական զգացումներուն հարկը բերին այս ազգօգուտ ձեռնարկին։

Պ. Ս. Տէր Թովմասեան անդրադառնալով բժշկապետին մէկ խօսքին, եզրակացուց. «Ինչի՞ կը ծառայէ աւելցնել հանգստաւէտութիւնը, պերճանքը, շքեղութիւնը, մեծութիւնը մեր քաղաքակրթութեան՝ եթէ մեր կամքի ակարութիւնը պիտի չներէ մեզի կառավարելու զանոնք»։

Թէ խօսողներու եւ թէ երգողներու շնորհիւ՝ հաղորդականութիւնը տարածուեցաւ բոլորին եւ հաճելի ժամեր անցուցինք։

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

ՏԽՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐ

«Ազատ խօսք»ի մէջ պուլկարահայ կեանքի խեղճուկ մռայլ պատկերը կը ներկայացնէ Օն. Մ. (Դեկտ. 3).

— «Պուլկարահայ կեանքը տխուր պատկեր մը կը ներկայացնէ, իր գրեթէ բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ։

Ճիշդ է որ, կարգ մը թերթերու մէջ, երբեմն նկատուող թունաւոր գրութիւններէ զատ, մասամբ մը սահմանափակուած են մօտիկ անցեալի կռիւները ու աղմկոտ պայքարները, բայց նաեւ ընդհանուր լճացում մը նկատելի է հանրային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ։

Այսպէս, ազգային մարմինները, թեմական խորհուրդի գլխաւորութեամբ, շատոնց դադրած են ազգը ներկայացնելէ ոչ միայն որովհետեւ իբրեւ ընտրուած չեն ազգէն եւ պատասխանատուութեան զգացում չունին ազգին հանդէպ, այլ եւ կ'անտեսեն մեր կեանքի ամէնէն այրող պահանջները, կը գործեն ինքնագլուխ, կամ չեն գործեր մնաւ, եւ իրենց պատասխանատուութեան յանձնուած ազգային հաստատութիւններու վերաբերմամբ կ'ընեն յաճախ քմահաճ կարգադրութիւններ, առանց բնաւ հոգ ընելու, որ ատով նիւթապէս ու բարոյապէս չարաչար կը տուժեն մեր ազգապահպանման ազդակները, այս գաղութին մէջ։

Փաստերը այդ անկերպարան վիճակին՝ շատ են ու շատ ալ պերճախօս։ Թեմական Խորհուրդէն երեք անդամներ հրաժարեցան ու ամբողջ վեց ամիսէ ի վեր ոչ ոք գիտէ թէ ի՞նչ կը ներկայացնէ Թեմական Խորհուրդը, ի՞նչ կազմ ունի, ի՞նչ գործունէութիւն ու գործունէութեան ի՞նչ ծրագիր . . . Անդին, Վառնայի մէջ, ժրաջան ու բեղնաւոր գործունէութեամբ ազգային մարմին մը կը լուծուի ու ոչ ոք պաշտօնական կը զգայ լուսաբանութիւն մը տալու այդ մասին։ Անդին Սոֆիայի մէջ, Ազգային Տան համար եղած ծախքերու եւ պարտքերու մասին միշտ պակսեցաւ կանոնաւոր հաշուետուութիւն մը, գոնէ հանրային նոր աջակցութիւն ապահովելու համար։ Նոյն Սոֆիայի ազգային վարժարանի բարձրագոյն դասարանները, ճեմարանը փակուելէն վերջ, իրապէս զըրկուած են հայերէնի մասնագէտ ուսուցիչէ եւ չես գիտեր ինչու կը դոհացուին կարկտաններով։ Աւելի հեռուն, Սլիվէնի մէջ, հայկական դպրոց մը կը փակուի զուտ նիւթական պատճառներով եւ հարցնող փնտռող կամ մտիկ մասին զարնող չկայ։ Ուրիշ տեղ մը, կրթական վաստակաւոր մըշակ մը ճամբու կը դրուի, չես գիտեր քանի մը լէվի՞ տէ քանի մը մարդոց անձնական հակառակութեան պատճառով։ Անդին, Փազարճըքի, Ռուսէի մէջ եւ այլուր, տարիներէ ի վեր քաներն անգամ կ'աղաղակեն թէ ազգային մարմիններու կազմը պէտք է փոխուի եւ ժողովրդականանայ, բայց հատուածական հաշիւները կամ ղեկավար մարմիններու անփութութիւնը արգելք կ'ըլլան այդքան տարրական բարեփոխութեան մը։

Պատկերը տխուր է նաեւ պուլկարահայ կեանքի միւս մարզերուն մէջ։ Մեր բազմաթիւ ու բազմազան մշակութային միութիւններու գործունէութեան մասին տակաւ աւելի քիչ կը յիշատակուի։ Անոնցմէ ոմանց անունները անգամ այլեւս չեն յիշուիր։ Ոմանք լուծուած են ինքնակամ, ուրիշներ անունը կը պահեն լոկ՝ առանց ներքին բովանդակութեան, ոմանք պառակտուած են, իսկ մնացեալներն ալ հազիւ հազ կը պահեն իրենց գոյութիւնը, առանց արդիւնաւոր եւ իրենց անունին ու նպատակին արժանի գործունէութեան։

Ակումբներն ալ, մեծ մասամբ եթէ փակուած, կամ օրուան ու շաբթուան մեծ մասը փակ չեն եւ կամ մէկ մէկ խղճուկ սրճարաններ չեն, կը տառապին պարտքերու ծանրութեան տակ, ծրագրուած գործունէութիւն չունին եւ ենթակայ են ընդհանուր անհետաքրքրութեան, մինչ նորահաս երիտասարդութիւնը կ'ուծանայ տակաւ ազգային հոգեւոր կեանքէ ու, անձնատուր առօրեայ հոգերու կամ վաղանցուկ հաճոյքներու, կ'երթայ այլասերուելու, խորթ ու օտար շրջանակներու մէջ։

Նոր ու հզօր ճիգ մը կարելի չէ՞ փորձել, ծրագրուած, հետեւողական ու հաւաքական աշխատանքով քիչ մը ազգային մթնոլորտ ստեղծելու համար այս գաղութին մէջ, նորահաս սերունդը փրկելու եւ գոնէ եղածը պահպանելու մտահոգութեամբ»։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Դեկտեմբեր 3ին տեղի ունեցաւ Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի թէյասեղան դասախօսութիւնը։ Սրահը լեցուած էր։ Ծրջ. քարտուղարուհի Օր. Գըլըճեան երեկոյթը բացաւ յայտնելով թէ այս տարի Կ. Խաչը որոշած է շարք մը դասախօսութիւններ տալ, եւ այս երեկոյ երկրորդ դասախօսութիւնն է, զոր պիտի տայ Պ. Վ. Իշխանեան, նիւթ ունենալով «Կինը հանրային կեանքի մէջ»։

Դասախօսը յայտնեց թէ կնոջական հարցը ոչ ընկերային հարց է, ոչ ալ իրաւական, այլ մարդկային հարց մը։ Ինչպէս, օրինակ, Ամերիկայի մէջ սեւերու դէմ շարժումը ամերիկեան հարց մըն է եւ ոչ թէ սեւերու, որովհետեւ այդ հարցը Ամերիկացիներու քաղաքակրթական չափանիշն է։

Կնոջ մասին երկու կարծիք է եղած միշտ։ Այս երկուքն ալ առաջնորդուած են առաւելապէս «սրտի տրամադրութեամբ», փոխանակ խնդրին մօտենալու առանց նախատրամադրութեան։

Առաջինը ժխտած է կնոջ արժանիքները, երկրորդը, ընդհակառակն տըւած է անոր հաւասար արժանիքներ։ Հոս, դասախօսը յիշեց կարծիքներ եւ բերաւ շատ մը օրինակներ գրականութենէն։

Այս երկու կարծիքներուն միջեւ գըտաւ բնական ու տրամաբանական ճամբայ մը, ուր կինը պէտք է գտնէ իր դիրքը՝ ստանձնելով իր դերը։ Ցայտնեց թէ ֆէմինիզմը իր ներկայ պահանջներով, կնոջ դատը դրած է սըխալ հիման վրայ։ Վերաբերումի ու գնահատումի խնդիր մըն է աւելի շատ, բաւ, քան իրաւունքներու։ Ընկերային կեանքի մէջ շատ մը իրաւունքներ ստանալով չէ որ կինը իր իսկական դիրքին մէջ պիտի մտնէ։

Եւ եթէ նոյնիսկ միայն մարդ մը ըլլալու նուիրուի ան, իր կոչումը պէտք է ըլլայ իր ծնանած մսեղէն զաւկին մէջ ստեղծել ու կազմել հոգեղէն ու մտաւոր զաւակը, իսկ ասիկա մեծագոյն ծառայութիւնը կ'ըլլայ մանկութեան։

Փոքրիկ դադարէ մը յետոյ ներկաները հիւրասիրուեցան թէյով ու խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած անուշեղէններով։

Ցաջող կերպով երգեր ու արտասանութիւններ եղան ու ժամանակը ուշ ըլլալու պատճառաւ նախագահուհի Տիկին Գազանճեան հանդէսը փակեց, հրաւիրելով ներկաները Կ. Խաչի յաջորդ դասախօսութեան։

Հրանոյշ Գազանճեան

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՎՏԱՐՈՒԻՆ

Պոլսահայ թերթերը կը գրեն թէ Զմշկածագէն երեք գաղթական ընտանիքներ (12 անդամ) Պոլիս հասած են նոյեմբեր 22ին եւ ներկայացած Խնամատարութեան, որ անոնց զաւակներուն դաստիարակութիւնը յանձն առած է, իրենց ալ օժանդակութիւն մը ըրած։

Նոյեմբեր 19ին ալ Թօքաթէն եկած է երեք որբերով այրի կին մը եւ պաստպարուած Սամաթիոյ կայանին մէջ։

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Ֆօշը ներս է մտնում ընկերակցութեամբ իր սպայակոյտի պետ Ժօր. Վէյգանի եւ անգլիական ծովային առաջին լորտ-ծովակալ Սըր Ռոսլին Ուէմիսի՝ ներկայացուցիչը Անգլիայի։ Էրցբէրգը սպարապետին է ներկայացնում գերման պատուիրակութեան անդամներին։

Երբ որ բոլորը տեղ են գրաւում կանաչ սփռոցով ծածկուած երկար սեղանի շուրջը, Ֆօշը դիմում է պատուիրակութեան նախագահին, պարզելու համար իրենց գալու նպատակը։

Երբ որ Գերմանացիք յայտնում են որ եկել են հաշտութիւն խնդրելու, այն ատեն, Ֆօշի կարգադրութեամբ Ժօր. Վէյգանը կարդում է հաշտութեան պայմանները։ Ապա Ֆօշը յայտարարում է.

— Այս պայմանները կամ լիովին կ'ընդունէք եւ կամ լիովին կը մերժէք։ Գրաւոր պատասխանը պէտք է ներկայացնել ամենաուշը Նոյեմբեր 11ի առաւօտեան ժամը 11ին։

Սակայն այդ օրերին Գերմանիայի մէջ այնպիսի դէպքեր տեղի ունեցան, որ հաշտութեան պայմանները ընդունելուն տրուած պայմանաժամից աւելի առաջ։ Գերմանական մի շարք վայրերում ծայր էր տուել հակապատերազմական ըմբոստացումը։ Զինուորական Գերագոյն Խորհուրդի հրաւէրով Վիլհելմը Բերլինից մեկնում է Սպա՝ Գերագոյն Հրամանատարութեան կայանը, իր շքախումբով, ուր քիչ վերջ ժամանում է նաեւ Թագաժառանգը։ Երբ որ ժողովի են հաւաքւում ճշգելու համար թէ ո՛րքան հաւատարիմ զօրամասեր են մնացել յեղափոխութիւնը ճնշելու նպատակով, յեղափոխական գործերի պահանջմամբ, վարչապետը Բերլինից հեռագրով յայտնում է Գերագոյն Հրամանատար կայսեր որ կայսրը եւ Թագաժառանգը զրկւում են գերմանական եւ պրուսական գահերից։

— Սո՛ւտ է. դաւաճանութիւն է։ Անզօր ցասումով գոռում է Վիլհելմը։

— Ջերդ Մեծութիւն, ամէն ինչ կորած է. պէտք է անմիջապէս հեռանաք,— տրտմօրէն ասում է Հինդէնբուրգը։

Նոյեմբեր 10ի առաւօտեան ժամը 5ին Վիլհէլմ իր որդու եւ շքախմբի հետ միասին երկու կառքով անցնում են հոլանտական սահմանը։ Միեւնոյն օրը ստորագրում են հաշտութեան պայմանագիրը եւ յանձնում Ֆօշին։

Նոյեմբեր 11ի առաւօտ կանուխ սպարապետը կառքով մեկնում է Փարիզ։

Մայրաքաղաքի ժողովուրդը նոր էր քնից արթնանում։ Սպարապետի բնակարանի կից առեւտրական շուկայի (մառշէի) օրն էր։ Առեւտրականները սկսել էին իրենց ապրանքները դասաւորել։ Կառքով եկողի վրայ ոչ ոք ուշադրութիւն չդարձրեց։ Միայն մէկ անցորդ մարաջախտեան յատուկ նշանից՝ որ ամրացուած էր Ֆօշի կառքի վրայ, ճանաչելով թէ ո՛վ է ժամանողը, անմիջապէս լուրը տարածում է ամբողջ շուկայի մէջ։ Հսկայական ամբոխը շրջապատում է Ֆօշի կառքը եւ ծաղիկներով զարդարում։

Մի քանի վայրկեանում Փարիզը տառացիօրէն կերպարանափոխւում է։ Ամէն տեղ դրօշներ, ծաղիկներ, վազվզող ժողովուրդ։ Առաւօտեան ժամը 10ին բոլոր ծաղկավաճառանոցները դատարկուել էին։ Բազմահազար ժողովուրդը «Մարսէյյէզ»ը երգելով, դրօշակներով եւ Ֆօշի ու Կլէմանսոյի պատկերներով ամէն կողմից հաւաքւում են Կոնկորտի հրապարակը։ Բոլոր դպրոցները, խանութները, գործարանները եւ գրասենեակները փակւում են։ Ճիշդ ժամը 11ին առաւօտեան տեղի է ունենում զանգերի ղօղանջը եւ թնդանօթների գոռոցը... Ժողովուրդի ուրախութիւնը աննկարագրելի էր։ Մարդիկ լալիս են. իրար հետ ողջագուրւում։ Հանդիպած զինուորներին ձեռքերի վրայ էին բարձրացնում։ Հաշտութիւն է։ Երեսփոխանական ժողովում հանդիսաւոր նիստ է։ Ասեղ ձգելու տեղ չկայ։ Նախագահական օթեակում երեւում է Ֆօշը, որին դիմաւորում են ծափահարութեամբ։ Ներկայ է դիւանագիտական ամբողջ կազմը։ Ժողովը սպասում է Կլեմանսոյին։ Դիմաւորումը աննախընթաց է։ Մի քանի վայրկեան շարունակ, բոլորը կանգնած ողջունում են նրան։

«Ցաղթութեան Հայրը» բարձրանում է ամբիոն.

— Ես քառասուն տարի սպասել եմ այս ժամուն...

Խելայեղ ծափահարութիւն։ Ինչ որ մէկը գոռում է՝

— Ժողովիդ յիշեցնում եմ քաղաքացի Կլեմանսոյի խօսքերը. «Ես պիտի կռուեմ Փարիզի մօտ, Փարիզում, Փարիզից դուրս...» Նորից խելայեղ ծափահարութիւն։ Պատգամաւորները իրենց տեղից ցատկելով հաւաքւում են «վագրի» շուրջը եւ «Մարսէյյէզ» երգում։

Երեսփոխանական ժողովը միաձայնութեամբ որոշում է, որ «Քաղաքացի Ժորժ Կլէմանսօ, Հանրապետութեան բանակները եւ մարաջախտ Ֆօշ արժանի հանդիսացան հայրենիքի երախտագիտութեան»։

Այդ գիշեր Փարիզի ժողովուրդը աչքը չխփեց...

ԲԵՆՈ

(Վերջ)

ՍՏԱՑԱՆՔ

History of the Armenian Question to 1885. By A. O. Sarkissian,— Urbana (Illinois), Price 1.50:

դրէ. — «Սկսած է պայքարը մեծագոյն Ուքրանիոյ անկախութեան համար։ Այդ պայքարով պիտի կնքուի սովետական վարչաձեւին դամբանը։ Յոսիֆ Ստալին, ժառանգորդ Մեծն Պետրոսի գաղափարին, իրմէ զատ ուրիշ ժառանգորդ պիտի չունենայ։ Այդ վախովն է որ մէկ միլիոն զինուոր համախմբած է Խորհ. Ուքրանիոյ մէջ, որ հակառակ իր կամքին միացած է Խորհ. Միութեան։ Այս տարի մահուան դատապարտել տուաւ 400 ուքրէն սպաներ։ Հակառակ տոոր, հողագործ ժողովուրդը, 80 առ հարիւր համեմատութեամբ, կը պայքարի խորհրդային վարչաձեւին դէմ՝ մեծ վնաս հասցնելով կոլխոզներուն։ Անկարելի է բոլշեւիկացնել եւ ռուսացնել Ուքրէնները։ Գարնան, Մոսկուայի եւ Ուքրէն ժողովուրդին միջեւ կը սկսի պայքարը Մեծն Պետրոսի ժառանգութիւնը բաժնելու համար»։

— oo —

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ, կը գրեն անգլիական թերթերը, շուտով յարձակողականի պիտի անցնի քալելով Պարսելոնայի վրայ, — այս ճակատին վրայ համախմբած է 10,000 իտալացի զինուոր, ուժեղ հրետանի մը, բազմաթիւ հրասայլեր, որոնք ժամական 50 քիլոմեթր կը յառաջանան։ Այս պատրաստութիւնները սկսած են նոյ. 22ին։

ՀԻԹԼԷՐ պիտի բանադրուի պապին կողմէ, կը գրեն անգլիական թերթերը։

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւնները տեղի ունեցան կիրակի օր։ Բացի մէկ երկու վայրերէ, ամբողջ երկրին մէջ վարչապետ Սթոյատինովիչի կուսակցութիւնը շահած է քուէներու մեծ մասը, ապահովելով շուրջ 300 աթոռներ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Լոբանով գործավար նշանակուեցաւ սովխոզներու։

Խնջոյք — պարահանդէս

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՅ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՍԱՐՍԷԼԻ ՀՐԱՅՐ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30էն մինչեւ 2ը

Սալ տը Նոսի մէջ, 81, Ռիւ տը Փարի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Պարերը կը սկսին գեղարուեստական բաժնէն վերջ

ՄՈՒՏՔ 4 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՍԾ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., կիրակի երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին օրիորդներ Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ԳԸՄՊԼԵԱՆ եւ ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ (երգ), Տէր եւ Տիկին ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (կովկասեան պար), փոքրիկն ՕՏԷԹ ՍԻՄՈՆ (պար)։

Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 9ին։

Ճոխ եւ գրաւիչ պիւֆէ։

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ իրենց բնակարանին մէջ աշխատող շատ լաւ գործաւորուհիներ լիւքս ճերմակեղէնի համար։ Տարեկան աշխատանք ապահովուած։ Պուրսօնի, փուան տը Փարիի, բուրիսքի եւ պրոտէի համար նմոյշներ ղրկել «Յառաջ»ի վարչութեան որ պիտի յանձնէ գործատիրոջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սաթենիկ եւ Եղսայ Պատօեան քոյրերը կը փնտռեն իրենց երկու եղբայրները՝ Սամուէլ եւ Մարտիրոս Պատօեան (Սեբաստիոյ Բաթրին գիւղէն) որոնք կորսուած են 1914ի տարագրութեան ատեն։ Իրենց ճշգրիտ հասցէն տուողին կարեւոր նուէր։ Իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Եղսայ Տէօքմէճեանի, 55 Rue Dunoir, Lyon, (Rhône) France։

— Կը փնտռեմ կնքահայրս Օննիկ Մաթոսեան, Մանիսայի Վերի Թաղէն։ 1923ին կը գտնուէր Գալլալա (Յունաստան)։ Անկէց մեկնած է Հարաւային Ամերիկա։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել K. Deguirmendjianի, 15 rue de la Plaine, St. Martin d'Hérès, Grenoble, Isère, (France)։

ՆՈՐԱԾԻՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

PensionՕր Ա. Ալչըճեանի

100 Rue des Chesnaux, Montmorency (S. et O.)

Լաւ սնունդ, ընտանեկան խնամք եւ հոգածութիւն, մանկավարժական կրթութիւն։ Դիմել՝ ամէն օր, կէսօրէ վերջ ժամը 2—4։ Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն, իջնել Enghienի կայարանը։

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ, 71 Avenue Kléber, բաց է ամէն օր, առաւօտները ժամը 10—12.30։ Անոնք որ պէտք ունին տեղեկութիւններու եւ խորհուրդներու, կրնան դիմել, մասնաւորապէս վերջին հրամանագիր - օրէնքներու վերաբերեալ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 13 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկեր Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԽՄԲԱԿԻ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 14 Դեկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ։ Կը խօսի Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Հայաստանի հանրապետութեան առաջին քայլերը»։

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՆԹԻ «ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»Ի ՄԱՍԻՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ, 21 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ, Քաֆէ Վօլթէրի մէջ, Փլաս Օտէոն, մէթրօ՝ Օտէոն։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 15 դեկտ. հինգշաբթի իրիկուն, ժամը ճիշդ 21ին՝ Միութեան կեդրոնը, 8 բիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ։ Նիւթ «Ազգապահպանման ազդակները»։

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 15 Դեկտ., Հինգշաբթի. 5 Ռիւ տը Լ'Էքիփ. Մարսէյլ։ Պ. ԵՂԻՇԷ ԹՈՐՈՍԵԱՆ կը խօսի ՏԻԳՐԱՆ ՉԷՕ ԿԻՒՐԵԱՆի մասին։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի աւանդական

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ»Ը

24 Դեկտ., Շաբաթ օր, **8 Rue Bossuet**, Փարիզ։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԷՐՎԷԻ Մ-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., կիրակի ժամը 3 1/2

34 Ave. Porte des Lilas, մէթրօ **Porte des Lilas**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏԻԿԻՆ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

կը ներկայացուի «ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐԸ» ղեկավարութեամբ Պ. Հրաչ Տարօնեանի։

«ՀԱՄԲԱՒՈՐ ՈՐ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԸ» ղեկավարութեամբ Պ. Դօքարանի։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԼՈՒՍԱՊԱՐՈՆԵԱՆ եւ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Պ. Պ. Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ եւ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Ժամը 6ին կը սկսի եւրոպական պարերը։ Օրքեսթր Սարբեան։ Առատ պիւֆէ՝ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով։

Մուտք 6 ֆրանք։

Ներկայացում — պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր։ 13 բիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ ԾԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն՝ սան - սանուհիներու կողմէ։

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Քարլօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 11·30։ Առատ եւ աժան պիւֆէ։

Մուտք՝ 5 ֆր., փոքրերու՝ 3 ֆրանք։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

18 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Hôtel des deux Mondesի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

22 Avenue de l'Opéra, Մէթրօ **Pyramides**։

Ընտիր օրքեսդր։ Գեղարուեստական բաժին։ Ճոխ եւ խնամուած պիւֆէ։

Մուտք 15 եւ 10 ֆրանք։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 14 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3911

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԳ ՈՒ ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ

Անդամատումը Չեխոսլովաքիոյ, եւ Լեհաստանի ու Հունգարիոյ մէջտեղէն ապահովումը նրբանցքի մը՝ դէպի Ռումանիա, — ահա երկու իրողութիւններ, որոնց բնական հետեւանքը եղաւ Ուքրանական հարցի վերարծարծումը: Վերարծարծում ըսինք, որովհետեւ այդ հարցը կար ե՛ւ պատերազմի վերջաւորութեան: Յետպատերազմեան դաշնագիրները Ուքրանիան բաժնեցին չորս մասերու, որոնց մեծագոյնը մնաց Ռուսիոյ սահմաններուն մէջ, իսկ միւս երեք մասերուն տիրացան Լեհաստան, Ռումանիա եւ Չեխոսլովաքիա: Այն մասը, որ վերջինին սահմաններուն մէջ էր ինկած, փոքրագոյնն է թէ՛ տարածութեամբ եւ թէ՛ ուքրանացի բնակչութեամբ: Բայց, դէպքերու ներկայ դասաւորումով, պիտի կատարէ մեծագոյն դերը՝ ուքրանական պետութեան մը ստեղծումին մէջ:

Ծանօթ է, որ Չեխոսլովաքիա իր այդ մասին տուաւ ինքնավարութիւն մը, որ այժմ «կորիզ»ն է դարձած ապագայ ամբողջական Ուքրանիոյ:

Աւելորդ է ըսել թէ այս շարժումին դրդիչն ու վարիչն է Գ. Ռայխը, որ, կիրարկուած նոր սկզբունքին համաձայն, «ինքնորոշման» պահանջներով այժմ ուքրանական ինքնավարութեան հարց մը ստեղծած է Լեհաստանի մէջ: Ու ճիշդ այն ձեւով՝ ինչ ձեւով որ Զուտէթ երեսփոխանները ի գործ դրին՝ Չեխոսլովաքիոյ մէջ, Լեհաստանի խորհրդարանին Ուքրանացի անդամները պաշտօնապէս ներկայացուցին իրենց պահանջը՝ կէտ առ կէտ ճշդելով նաեւ այդ ինքնավարութեան իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները, ինչպէս նաեւ յարաբերական այն կապը զոր պիտի ունենան Լեհաստանի կեդր. իշխանութեան հետ: Առայժմ որոշ չէ թէ ինչ պիտի ըլլայ Վարշաւայի պատասխանը կամ դիրքը: Բայց, նկատի ունենալով կարգ մը իրողութիւններ, թերեւս ներելի ըլլար ենթադրել թէ Գերմանիա իր այս ռազմախաղին մէջ եւս պիտի ունենայ յաջողութիւն մը, ապահովաբար առանց արիւնի:

Այսպէս, Լեհաստանի մէջ կան շուրջ ութ միլիոն Ուքրանացիներ (պատերազմի վերջաւորութեան 7 միլիոն էր անոնց թիւը): Այդ զանգուածը կ'ապրի նախկին Աւստրեւհունգարիոյ Կալիցիոյ շրջանին, եւ Վոլհինիի ու Փոլէզիոյ մէջ: Գրեթէ մէկտեղուած ձեւով, ուրեմն, ու կը կազմէ ամբողջ Լեհաստանի բնակչութեան շուրջ մէկ ութերորդը: Ասկէ զատ, յիշեալ վայրերը կը գտնուին սահմանակից՝ Չեխոսլովաքեան ինքնավար Ուքրանիոյ (Ռութէնիա):

Արդ, այս պայմաններուն մէջ, երբ բացայայտ է, ինչպէս ըսինք, Գերմանիոյ ղեկավարութիւնն ու օժանդակութիւնը, Լեհաստան պիտի փորձէ՞ ընդդիմանալ, յանձն առնելով ներքին ըմբոստութեան մը անպատեհութիւններն ու հետեւանքները, երբ գիտէ թէ պիտի գտնուի գերմանական թերեւս անպաշտօն բայց ուղղակի ու զօրեղ ուժի մը դէմ: Ճիշդ է, որ Խ. Ռուսիա իր կարգին ձեռքի տակէ պիտի օժանդակէ Լեհաստանի, որովհետեւ կարգը պիտի գայ իր սահմաններուն մէջ գտնուող Ուքրանակ. հողերու «ինքնավարութեան», բայց Լեհաստանի համար երբեք նպաստաւոր պիտի չըլլար դառնալ երկրորդ Սպանիա մը, ուր Գերմանական եւ ռուսական հակադիր օժանդակութիւններ գային իրարու բախելու, երկիրը վերածելով պատերազմական դաշտի մը: Ահա անպատեհութիւններ, ուրեմն, զորս ստիպուած է նկատի ունենալ Լեհաստան:

Նուազ անպատեհ չէ, անշուշտ, տեղի տալ, քանի որ ինքնավար Ուքրանիան շատ արագօրէն ինքզինք պիտի հռչակէ անկախ, համաձայն այն գործելակերպին որ յատուկ է Գ. Ռայխին:

Իսկ ատիկա իր ետեւէն անմիջականօրէն պիտի բերէ ռուսական Ուքրանիոյ ինքնավարութեան կամ միացման պահանջը: Մանաւանդ որ՝ Ռուսիոյ Ուքրանացիներու թիւը եւ ուքրանական նկատուող հողային տարածութիւնը մեծագոյն մասը կը կազմեն Ուքրանացի ժողովուրդին ու ամբողջական Ուքրանիոյ:

Այսպէս, համաձայն խորհրդային մարդահամարին, «Ս. Խ. Ուքրանիոյ Հանրապետութեան» բնակչութիւնը 1926ին 25 միլիոն էր: Իսկ այսօր բնականաբար ան հասած է իր 35 միլիոնի, որուն 32 միլիոնը Ուքրանացիներ:

Հոծ ու մեծաթիւ զանգուած մը, ուրեմն, որ տարիներէ ի վեր արդէն իսկ մտահոգութիւններ կը պատճառէ Մոսկուայի՝ ազգային անկախ պետութիւն մը դառնալու իր ձգտումներով: Կը յիշուի թէ տարիներ առաջ Խորհրդային Ուքրանիոյ աչքառու ղեկավարները գնդակահարուեցան այդ ամբաստանութեամբ: Ու մինչեւ այսօր Մոսկուա խիստ ճնշում մը եւ աչալուրջ հսկողութիւն մը ի գործ կը դնէ հոն, կատարելով անհատական, խմբական ու զանգուածային տեղահանումներ:

Կայ եւ ռումանական Ուքրանիան, ինչպէս ըսինք, իր մէկ միլիոն Ուքրանացիներով (Պուքովինա եւ Պեսարապիա):

Տիրող պետութիւնները (հաշուելով նաեւ նախկին Չեխոսլովաքիան) կը դիմէին ու կը դիմեն ամէն տեսակ ճնշողական միջոցներու, թոյլ չտալու համար ուքրանական որ եւ է խլրտումի: Առ այժմ ռումանական Ուքրանիոյ խնդիր չկայ: Ու, չկայ նաեւ ռուսական Ուքրանիոյ խնդիր: Բայց, մէջտեղ դրուած է ամբողջական Ուքրանիոյ ծրագիրն ու պահանջը: յանուն, ինչպէս իրենք կ'ըսեն, 45 կամ 50 միլիոն Ուքրանացիներու միացման՝ իբրեւ անկախ պետութիւն:

Պետութիւն մը, որ իր մէջ պէտք է բովանդակէ լեհական շրջաններէն զատ նաեւ ռուսական Ուքրանիան,— Քիէվի, Խարքովի, Օտեսայի եւ Խրիմի շրջանները:

Հսկայ ծրագիր մը, ահա, որ լուրջ ու բարդ կնճիռ մըն է, եւ որ, իբրեւ գերմանական յեղյեղեալ ծրագիրը՝ մինչեւ Սեւ ծով իջնելու, իրարու դէմ կը հանէ երկու մեծ ուժեր, — Գերմանիան եւ Ռուսիան:

Զիջումներո՞վ կը լուծուի ան, թէ կռիւով,— ցոյց պիտի տան դէպքերը:

Ինչ որ ալ ըլլայ, այդ լուծումը զոհողութիւններ կը պահանջէ ե՛ւ Լեհաստանէն ե՛ւ Խ. Ռուսիայէն:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԵՒ ՆՈՐ ՏՈՒՐՔԵՐԸ

Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբը կը շարունակէ քննել Փոլ Ռէնոյի ելմտական հրովարտակները:

Շաբաթ օրուան նիստին մէջ, համայնավար երեսփոխանը, Ժաք Տիւքլօ, առաջարկեց բացարձակապէս մերժել հարիւրին 2 բացառիկ տուրքը, որ պիտի գանձուի ամբողջական եկամուտին վրայէն: 18ի դէմ 24 ձայնով մերժուեցաւ այս առաջարկը: Տիւքլօ փոփոխութիւն մը մտցնելով իր առաջարկին մէջ, պահանջեց ամբողջական եկամուտէն դէթ որոշ մաս մը զերծ կացուցանել տուրքէ: Նման առաջարկներ բերին նաեւ Թոմա եւ Կուէն, բայց մերժուեցան այս առաջարկներն ալ: Մալվի իր կարգին առաջարկեց հարիւրին 2 տուրքէն զերծ կացուցանել՝

1. Անոնք որ տարեկան 6000 ֆրանք եկամուտ ունին:
2. Անոնք որ 8000 ֆրանք եկամուտ ունին եւ երկու զաւակ:

Անոնք որ այս գումարէն աւելի բարձր եկամուտ ունին, պիտի վճարեն հարիւրին 2 տուրքը ամբողջական եկամուտին վրայ: Այս բացառիկ տուրքէն զերծ պիտի կացուցուին նախկին պատերազմիկներու ռոճիկները եւ հանգստեան թոշակները, աշխատանքի արկածի եւ գործազրկութեան նպաստները:

Յանձնախումբը իր մէկ նիստին հրաւիրեց նաեւ ելմտական նախարարը, որ պարզեց իր տեսակէտները կարգ մը առաջարկներու մասին, որոնք քննութեան կ'առնուէին յանձնախումբին կողմէ: Այսպէս Փոլ Ռէնօ դէմ արտայայտուեցաւ նիքէլէ դրամ տպելու արծաթէ դրամներու փոխարէն, ինչպէս նաեւ հրապարակ հանելու 50 ֆրանքնոց արծաթեայ դրամներ: Այս գործողութիւնը, ըստ նախարարը, կը մտնէ նոր թղթադրամ տպելու թաքուն նպատակ մը, ինչ որ դէմ է կառավարութեան ծրագիրներուն:

Հարիւրին 2 բացառիկ տուրքը առաջարկուեցաւ կոչել «ազգային տուրք», բայց մերժուեցաւ այս առաջարկը:

Տոքթ. Շախթ Լոնտոնի մէջ

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Տոքթ. Շախթ Անգլիոյ մայրաքաղաքը գացած է, բանակցութիւններ վարելու համար պետական դրամատան տնօրէնին, ինչպէս նաեւ անգլիական ճարտարարուեստի վարիչներուն հետ:

Կը կարծուի թէ Գերմանիոյ պետական դրամատան տնօրէնը պիտի բանակցի միայն առեւտրական հարցերու մասին,—այսպէս, պիտի աշխատի կրճատել երկու երկիրներու առեւտրական գործունէութիւնը սահմանափակող դժուարութիւնները:

Այսուհանդերձ հաւանական կը նկատուի որ Տոքթ. Շախթ տեսակցութիւն մը ունենայ նաեւ Չէմպրլէյնի եւ կառավարական այլ դէմքերու հետ: «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ Տոքթ. Շախթի այս այցելութեան պիտի յաջորդէ, Ծնունդէն վերջ, գերմանական ճարտարարուեստի վարիչներուն այցելութիւնը, առաջնորդութեամբ Պրինքմանի, որ նախարարն է Գերմանիոյ տնտեսութեան:

Ուքրանական հարցը եւ Լեհաստան

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ Լեհաստան եւ Հունգարիա դադրեցուցած են երկաթուղիներու գործունէութիւնը դէպի Կարպաթեան Ուքրանիա:

Փրակայի թերթերը, այս առթիւ, կը գրեն թէ ուքրանական հարցին առաջին զոհը պիտի ըլլայ Լեհաստանը: Արդի Լեհաստանը, կ'ըսեն, Չեխոսլովաքիոյ մեծ տեսակն է,— իր բնակչութեան մէկ երրորդը կը բաղկանայ Ուքրէններէ, Հրեաներէ, Ռուսերէ, Չեխերէ, եւ այլ փոքրամասնութիւններէ:

Հասկնալի է թէ ինչո՛ւ Լեհաստան կ'ընդդիմանայ ներկայիս Կարպաթեան անկախ Ուքրանիոյ գոյութեան, մօտիկը Կալիցիոյ, որ կ'ըմբոստանայ:

Միջադէպ Գերմանացիներու եւ Հունգարացիներու միջեւ

Միջադէպ մը պատահեցաւ Պրաթիսլավայի շրջակայքը, սլովաքեան սահմանին վրայ, Հունգարացիներու եւ Գերմանացիներու միջեւ: Սլովաքիոյ Գերմանները հանդէս մը կազմակերպած էին եւ կը զուարճանային, երբ մօտ հազար Հունգարացիներ, անցնելով սահմանը, յարձակեցան Գերմանացիներուն վրայ: Այս միջադէպը արդիւնք է հակագերմանական հոսանքին, որ սաստկացաւ վերջերս Հունգարիոյ մէջ, Ուքրանիոյ մասին Գերմանացիներու հետապնդած ծրագիրներուն պատճառով: Միջին - Դարուն Ուքրանիան մաս կը կազմէր Հունգարիոյ:

Իտալիա կը շարունակէ պահանջել...

Հռոմէն կը տեղեկացնեն թէ Իտալիոյ մէջ կանոնաւոր կերպով կը շարունակուի քարոզչութիւնը՝ պատրաստելու եւ ճշդելու հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԸՆԿԵՐ ՀՐԱՆՏ ԱԼԵԱՆԱՔԻ յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ, այսօր, Չորեքշաբթի: Հաւաքուիլ ժամը 1.30ին, Հայոց եկեղեցին:

Լեհերը կը մերժեն ուքրանական պահանջները

Լեհական մամուլը սկսաւ հակայարձակման,— կիսապաշտօնական «Կազէթա Փոլսքա» թերթը, խօսելով ուքրանական պահանջներուն մասին, ոչ միայն կ'աշխատի նուազեցնել անկախութեան ձգտումներուն արժէքը, այլ եւ կը յիշեցնէ թէ 1931ին եւս առաջարկ մը եղաւ, լեհ ընկերվարականներու կողմէ, վարչական ինքնավարութիւն տալ Ուքրէններուն, բայց խորհրդարանը մերժեց: Այժմ եւս, կ'աւելցնէ նոյն թերթը, եւ այսուհետեւ ընդմիշտ նոյն բախտին պիտի արժանանան Ուքրէններու անկախութեան բոլոր ծրագիրները:

Վարշաւայի ազգայնական օրկանը կը գործածէ շատ աւելի խիստ լեզու մը.— «Այն հողերը, որոնք գրաւուեցան լեհական արիւնով, պիտի պաշտպանուին դարձեալ լեհական արիւնով»:

«Պերլինէր Թակէպլաթ»ի Վարշաւայի թղթակիցը, խօսելով ուքրանական պահանջներուն եւ լեհական խորհրդարանի դիրքին մասին, կը գրէ թէ Ուքրէններու անկախութեան պայքարին մէջ պէտք չէ մոռնալ, որ Ուքրանիան Լեհաստանի տրուած էր պայմանով մը,— Լեհաստան ինքնավարութիւն պիտի շնորհէր Ուքրէններուն: Քսան տարիէ իվեր Լեհաստան չէ կատարած իր այս յանձնառութիւնը,— ահա թէ ինչո՛ւ ուքրանական շրջանակներու մէջ համբերութիւնը սպառած է այլեւս:

Մեմէլի ապագան

Ռիկայէն կը հեռագրեն թէ, Մէմէլի ընտրութիւններէն վերջ, գերմանական եւ լիթուանական կառավարութիւններուն միջեւ համաձայնութիւն գոյացաւ ինքնորոշման իրաւունք տալու մասին Մէմէլի բնակչութեան: Կասկած չկայ, որ Գերմանիա վաղը իրեն պիտի կցէ Մէմէլը: Արդէն հիմակուընէ բանակցութիւններ կը կատարուին, ճշդելու համար տնտեսական յարաբերութիւնները: Հաւանաբար Լիթուանիոյ իրաւունք տրուի օգտագործել Մէմէլի նաւահանգիստը, որպէսզի չստիպուի իր արտածումներուն համար ճամբայ խնդրել Լեթոնիայէն:

Միւս կողմէ, Պերլինի ֆրանսական եւ անգլիական դեսպանները, այցելելով գերման արտաքին նախարարին, յայտնեցին թէ իրենց կառավարութիւնները համաձայն չեն որ փոփոխութիւն մը կատարուի Մէմէլի գոյավիճակին մէջ:

Ամերիկեան ազգերու դաշնակցութիւն

Ամերիկեան համաժողովը, որ բացուեցաւ Լիմայի մէջ, ներկայիս կը քննէ առաջարկ մը,— կազմել Ամերիկայի Ազգերու Դաշնակցութիւն մը: Այս առաջարկը բերած է առաջին անգամ Քոլոմպիոյ պետութեան ներկայացուցիչը, 1933ին: Ներկայացուեցաւ ուրիշ առաջարկ մը եւս,— կազմել համամերիկեան Արդարութեան Ատեան մը:

Առաջին առաջարկը կը շօշափէ նաեւ այն հարցը թէ ի՛նչ իրաւական հիմերու վրայ պէտք է դնել Ամերիկայի խաղաղութեան հանգանակը եւ ի՛նչ դիրք պէտք է բռնել հանդէպ Եւրոպայի, պատերազմի ժամանակ:

Այս առթիւ քննութեան առնուեցաւ հարցը թէ ի՛նչ պարագաներու մէջ նախայարձակ կը համարուի պետութիւն մը,— հարց մը որու սահմանումը շատ է զբաղեցուցած Ժընեւի Արիսպագոսը: Այդ բառին տրուեցաւ հետեւեալ սահմանը.

1) Ցամաքային, օդային եւ ծովային ամէն ուժ որ զինեալ միջամտութիւն մը կը փորձէ բռնաբարելով այլ պետութեան մը սահմանները ցամաքէն, ծովէն կամ օդէն:

2) Անիրաւ եւ ինքնակամ միջամտութիւն մը որ եւ է հարցի մասին, մերժելով հպատակիլ արդար որոշման մը կամ իրաւարարութեան:

Միացեալ - Նահանգներու պատուիրակութիւնը տնտեսական յանձնախումբին ներկայացուց առաջարկ մը, որ կը վաւերացնէ Մոնթէվիտէոյի եւ Պուէնոս - Այրէսի նախորդ ամերիկեան համաժողովներու որոշումները մաքսային թումբերը պզտիկցնելու եւ միջազգային առեւտրական յարաբերութիւնները զարգացնելու մասին:

Սթալին կը մաքրագործէ անխնայ

Մոսկուայէն հասած հեռագիրներու համաձայն, Սթալին մաքրագործում մըն ալ սկսաւ գործավարներու խորհուրդին մէջ: Գրեցինք արդէն թէ սովխոզներու գործավար նշանակուեցաւ Լոբանով, — նախորդը, Ինուկին, պաշտօնանկ եղաւ: Ճարտարարուեստի գործավար նշանակուեցաւ Ակայիմով,— նախորդը, Շատակով, պաշտօնանկ եղաւ: Ակայիմովի օգնական նշանակուեցաւ Մուրավիեւ:

Յունուարէն իվեր, տասնըհինգերորդ անգամն է որ փոփոխութիւններ կը կատարուին գործավարներու խորհուրդին մէջ, — այս անգամ վեց գործավարներ պատերազմական ատեանի պիտի յանձնուին, ամբաստանուած ըլլալով թէ գործած են պետութեան դէմ: Այդ ամբաստանեալներն են Սմիրնով՝ ծովային գործավար, Բակուլին՝ գործավար հաղորդակցութեանց, Ռիսկով՝ գործավար փայտի ճարտարարուեստի, Պաշամով՝ գործավար գետային փոխադրութեանց, Պոպով՝ գործավար ռազմանիւթի մատակարարութեան, Զուբար՝ փոխ - վարչապետ:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Օրուան երկրորդ բանախօսն էր ընկ. Շ. Միսաքեան, որ ըսաւ.

— «Ժողովրդական երգ մը փառաբանելով հերոսական կռիւ մը, կ'աղաղակէ.— Անհաւատ ժողովուրդ հրաշք կը սպասէ, գետ չտեսած ծովու չափ կը բամբասէ. դարձեալ հայ զինուոր ենք, ուխտել ենք կռուիլ առանց վիճակի» եւն. Ահա Դաշնակցութիւնը իր խտէչալով եւ գործունէութեամբ։ Շատ բան լսած, կարդացած, տեսած էք մեր ազատագրական պայքարի մասին, բայց իրողութիւններ կան որոնց մասին աղօտ գաղափարներ ունիք։ Այսպէս, իրականութիւն է որ բոլորն ալ կը հրճուէին, երազներ կը հիւսէին, երբ հորիզոնը աւելի պայծառ էր։ Մենք մանուկներ էինք, երբ մեր հայրերը, մեծ մասով պահպանողական, ուրախութեան կանչեր կ'արձակէին, տեսնելով որ անգլիական կամ ֆրանսական դեսպաններ Պատրիարքարան կ'երթան կուգան, մայիսեան ծրագիր կը մշակուի, Եւրոպան մեզմով կը հետաքրքրուի... (1895 — 96)... Յուսախաբութիւնը չուշացաւ, եւ մարդիկ սկսան վայրերան կանչեր արձակել—գետ չտեսած ծովու չափ բամբասել — պատասխանատուներ փնտռելով։ Եկաւ Օսմ. Սահմանադրութիւնը։ Ամէնէն պահպանողական տարրերն ալ պատիւ սեպեցին փառաբանել յեղափոխական, ազատագրական պայքարը, կուսակից հանդիսանալ անոր, խոստովանիլ իրենց ուղղակի կամ անուղղակի մասնակցութիւնը այս եւ այն գործին։ Այդ շրջանն ալ փակուեցաւ ահագնադղորդ փլուզումով մը (1915), եւ երէկուան ծափահարողները դարձան դատաւոր, ամբաստանութիւններ տեղացնելու համար։ Յետոյ արեւ մը ծագեցաւ արեան ճապաղիքներուն, մէկ միլիոն ջարդուփշուր ոսկորներու վրայ,— հայկական հանրապետութիւն,— եւ մարդիկ նորէն սկսան ծափահարել, նոյնիսկ մասնաւոր աշխատանքներ վերագրել իրենց, ձեռք բերուած արդիւնքին մէջ։ Ու վերջապէս նորէն փլուզում — արտագաղթ — եւ կացութիւն մը մռայլ, ըմբոստացուցիչ։ Եւ մեղադրանքներ, հառաչանքներ, անէծքներ...

Հայրենակիցներ, մենք Դաշնակցականներս ամէնէն աւելի կը տառապինք, տեսնելով որ այսքան զոհողութիւն եւ արիւն, այսքան տառապանք եւ ճիգ բաւական չեղան լուծելու Հայկական Դատը։ Բայց, ինչո՞ւ կը մոռնանք երէկուան պատմութիւնը, երբ կը դատենք չարն ու բարին։ Ինչո՞ւ չէք յիշեր գոնէ այն դէպքերը որ յանդգնան Հայաստանը խորտակելու, Կիլիկիան, նոյնիսկ Պոլիսը պարպելու, որպէսզի ձեր եզրակացութիւններն ըլլան արդար եւ անվիճելի։ Եւ ինչո՞ւ միայն Դաշնակցութիւնը կը գտնէք պատասխանատու, երբ գիտէք որ բոլորս միասին էինք, այդ օրերուն. միասին՝ մեր տենչերով, միասին՝ մեր գործունէութեամբ։ Դաշնակցութիւնը վարժուած է իր վրիպումներն ալ դատելու, խոստովանելու։ Դաշնակցութիւնը հրաշքներ չէ խոստացած, կատարած ըլլալով հանդերձ հրաշապատում գործեր։ Ազատագրական պայքարն ալ գիտութիւն մըն է, որ կը պահանջէ անընդհատ ճիգ եւ յարատեւութիւն, պրպտում, եւ աշխատանք, ուժ եւ կարգապահութիւն, հաւատք եւ վճռականութիւն։ Դաշնակցութիւնը չէ ընկրկած, չէ վհատած այս ճամբուն վրայ, եւ այդ է որ կը կազմէ իր յարաճուն ուժին գլխաւոր գաղտնիքը։ Դաշնակցութեան առաջին հոգն եղած է ինքնապաշտպանութիւն,— դիմադրե՛լ հարուածին։ Ի հարկին յարձակէ՛, զա՛րկ, երբ կը սպառնան քեզի։ Խելագարներ չէին մեր նախորդները, եւ ամէնէն յանդուգն ֆէտային ալ այս մտածումէն կ'առաջնորդուէր, երբ կը կռուէր հայրենի լեռներուն վրայ։

Այսօր ալ ինքնապաշտպանութեան հոգն է որ կը ծանրանայ մեր վրայ, բոլորովին տարբեր պարագաներու տակ։ Եւ ողբերգութիւն է որ մինչ երէկ հրացանը կը գործէր, փամփուշտի պահուն, այսօր հարկադրուած ենք ճառեր, երգեր ու արտասանութիւններն անգամ օգնութեան կանչել, իբրեւ ազդանշան։

Որո՞նք են ինքնապաշտպանութեան ազդակները, այս օտարութեան մէջ։ Բարեպաշտները ունէին Հայ. եկեղեցին։ Վերջերս Նիս կը գտնուէի, կիրակի օր մը հանդիսացայ եկեղեցի, եւ համրեցի միայն 17 կին, մեծ մասով սեւեր հագած, եւ երկու երիկ մարդ։ Այստեղ, Փրատոյի մէջ, 25 —50էն աւելի գտա՞ծ էք սովորական կիրակի մը։ Անդին, Փարիզի մէջ, ուր հարիւրաւորներ փողոցը խռնուած՝ անցուդարձը կը խափանէին, 1925—1927, տաճարն անգամ չէր լեցուեր կիրակի օրերը։ Գացէք Ալֆորվիլ կամ Առնուվիլ, հարեւան սրճարաններու մէջ այլօթ խաղացողները աւելի մեծ թիւ կը կազմեն, քան եկեղեցի մտնողները։ Եւ այսպէս ամէն տեղ։ Կը նշանակէ թէ այս դարաւոր ազդակը ոչ իսկ 10 — 15 տարի կրցեր է դիմանալ, իբրեւ աղբիւր մխիթարութեան։

Ուրիշ ազդակ մը կը կազմեն Հայր. Միութիւնները։ Եթէ վաղը հրաշքով Հայաստան փոխադրուէինք, ազատ եւ անկախ, ես պիտի առաջարկէի առնուազն մէկ շաբաթ բանտարկութեան դատապարտել անոնք որ «Հայրենակցական» բառը կ'արտասանեն։ Դժբախտաբար բոնի պանդխտութեան դատապարտուած ենք եւ Հայր. Միութիւններն ալ կը համարուին անհրաժեշտ, ինքնապաշտպանութեան համար։ Եւ սակայն, ի՞նչ կը տեսնենք,— Միութիւններէն մէկը միւսէն խախուտ, այսինչ նահանգի, քաղաքի, գիւղի անունով, մինչեւ անգամ քանի մը հայ՝ միեւնոյն վայրին համար եւ միեւնոյն վայրին մէջ։ Քանի մը տարի առաջ, միայն Մարսէյլի մէջ կը հաշուէին 68 Հայր. Միութիւններ, որոնց անդամներուն ընդհ. թիւը կը տատանէր 5 —600ի մէջ։ Մինչդեռ միայն մէկ նահանգի տարագիրները եթէ կազմակերպուէին առանց գիւղի եւ քաղաքի խտրութեան, կրնային կազմել այդքան համրանք։ Եւ դեռ աւելի ըմբոստացուցիչ երեւոյթ մը,— Չի բաւեր որ հայրերը գիւղերու, թաղերու, քաղաքներու վրայ բաժնուած են, զաւակներն ալ կը կազմեն, Երիտասարդական Միութիւններ ծննդավայրի անունով։ Ի՞նչ կը նշանակէ Բէսրիկի կամ Բալուի Հաւաւ գիւղի Երիտ. Միութիւն։ Ինչո՞ւ այսպէս մանր մանր խմբակներու կը բաժնուին երիտասարդներն ալ, երբ այնքան դառնօրէն կը մեղադրեն իրենց հայրերը։ Ինչո՞ւ չհամախմբուիլ մէկ դրօշի տակ, իբրեւ երիտասարդական ճակատ, եթէ կը խուսափին քաղաքական կուսակցութիւններէն։

(Ընկեր բանախօսը յիշելով նաեւ ինքնապաշտպանութեան ուրիշ ազդակներ, զանազան Միութիւններ, մամուլը, եւայլն, խանդավառ կոչ մը ուղղեց երիտասարդութեան, ասպարէզ նետուելու համար).

— «Դաշնակցութիւնը միայն յեղափոխական, քաղաքական աշխատանք չէ կատարած։ 1912ին Մուշի Բերդակ գիւղն էի գացեր։ Հարցուցի թէ դպրոց ունի՞ն։ — «Ոչ»։— Առաջ ունէի՞ք։— Այո։ —

— Ի՞նչու Սահմանադրութենէն առաջ ունէիք եւ հիմա չունիք։

— Բռնակալութեան շրջանին ֆէտայիները լեռնէն գիւղ կ'իջնէին եւ մաւզէրով կը սպառնային, որպէսզի դպրոց բանանք։ Հիմա հուրրիէթ է, ֆէտայիներ չկան, ամէն մարդ ազատ է..

«Այսօր եւս Դաշնակցութեան վրայ կը ծանրանայ ոչ միայն քաղաքական աշխատանքի, այլեւ մշակոյթի հոգը։ Ատոր համար է որ, Դաշնակցութիւնը յանուն ինքնապաշտպանութեան կը հետաքրքրուի նոյնիսկ ծաղկոցի մը պահպանումով։

Ժողովուրդներու կեանքին մէջ անկարելի բան չկայ։ Աշխարհը երբեմն վիճակ մը կը ներկայացնէ։ Մեծ պատերազմէն քանի տարի վերջն ալ մարդիկ նոյնքան մտահոգ են որքան 1914ին։ Եթէ կարելի եղաւ պատերազմ մը կանխել անցեալ սեպտեմբերին, գլխաւոր պատճառը այն չէ որ մեծերը աւելի իմաստուն էին, այլ պատրաստ չէին։ Եւ հիմա մէկը միւսին հետ մրցումի ելած է, օր առաջ լրացնելու համար իր պատրաստութիւնները։ Ահաւոր անակնկալներ կրնան պատահիլ, ինչպէս եւ լոյսի ճեղքեր բացուիլ։ Պատրա՞ստ ենք։ Հակառակ բոլոր տագնապներուն, օտարը, հարեւանը մինչեւ այսօր ալ Դաշնակցութիւնը կը փնտռէ, քաղաքական հարցերու լուծման առթիւ։ Կը փնտռէ, որովհետեւ գիտէ անոր արժէքը, իբրեւ կազմակերպուած ուժ, իբրեւ հասուն տարր։ Մենք ունինք որոշ բանաձեւ, որ ինչ թերութիւններ ալ ունենայ, կրնայ ծառայել իբրեւ ուղեցոյց։ Ունինք տեսակէտ, ունինք բազմանդամ կազմակերպութիւն եւ ուժ։ Ունինք, մանաւանդ, յարատեւութեան ոգի եւ եռանդուն գործունէութիւն։ Բայց, մենք չենք յաւակնիր առանձին տանիլ այդ ծանր բեռը,— ինքնապաշտպանութիւն եւ ազատագրութիւն։ Մենք առանց վերապահութեան կ'ըսենք բոլոր անոնց որ հաւատարիմ կը մնան Հայկական Դատին,— եկէք միասին աշխատինք, ելքեր գտնենք։ Երբ կ'ըսենք Միացեալ Ճակատ, մենք ըսել կ'ուզենք գործակցութիւն ոչ միայն տեղական, ազգային-գաղթային հոգերու, այլ եւ քաղաքական աշխատանքի համար։ Մեր ժողովուրդը այլեւս պէտք է գիտնայ թէ ինչ կ'ուզէ, եւ երբ առիթը ներկայանայ, պէտք չէ որ քանի մը տեսակ ձայներ լսուին յանուն միեւնոյն բազմութեանց։ Ճամբաներ, ծրագիրներ կան, որոնց մասին կարելի է վիճիլ, բայց հիմնական հարցի, Հայկական Դատի մասին այլեւս աններելի են հակաճառութիւններն ու խաչաձեւումները։ Ազատագրութեան ճամբուն վրայ չկայ «ես կամ դուն»։ կայ միայն «մենք»։ Պէտք է տքնինք ձեռք ձեռքի եւ գլուխ գլխի (բուռն ծափեր)։ Խորապէս գիտակից՝ մեր պատասխանատուութեան, մենք այս առիթով ալ կոչ կ'ուղղենք բոլորին.— Եղէք արթուն եւ պատրաստ, առանց վերապահութեան տրամադրելով ձեր խելքը, ձեր սիրտը, ի հարկին ձեր քսակը, միասնաբար գտնելու համար ելքը։ Ֆրանց Վերֆէլ ըսած է,— «Հայ ըլլալը անկարելիութիւն մըն է»։ Այս ժողովուրդը այդ անկարելին կարելի դարձուցած է ամէնէն դժոխային պայմաններուն տակ, Ասիոյ խորերէն մինչեւ այս պողոտաները։ Ո՞ր ճակատին վրայ անճրկեցան մեր տարագիր բազմութիւնները, վերջին 15 տարիներու ընթացքին։ Սարսափի օրերուն, թշնամին մեզ մխացուց մահուան մէջ։ Ինչո՞ւ չապացուցանենք թէ մենք միասին ենք ապրելու, տեւելու պայքարին մէջ։ Թող ամէն մէկն ստանձնէ իր դերը, եւ ինքնին կը հարթուի ճամբան։ Առաջնո՞րդ,— ահա ձեզի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը»։

Օրիորդ Պերճուհի Գէորգեան նորէն բոմ հրաւիրուելով երգեց «Անուշ գարուն», եւ «Զմեռն անցաւ» երգերը։

Երիտասարդ ընկերներէ խումբ մը երգեց «Մշակ բանուոր»ը եւ ընկ. Նահապետի փակման խօսքէն ետք, վերջացաւ հանդէսը։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արագ.— Եթէ խմբագիրները գիտնան թէ իրենց ընթերցողներուն մէջ կան ա՛յնպիսիներ, որ իսկոյն կրնան բռնել իրենց սխալը, աւելի զգուշաւոր կը գտնուին, եւ աւելի ջանադիր լաւ թարգմանելու եւ լաւ գրելու։ Երբեմն Պոլսոյ եւ Գաւառի խմբագիրներն ու թղթակիցները այս մասին շատ աւելի խղճամիտ էին։ Անոնք լեզուն մաքուր կը գրէին, լեզուին սիրոյն համար։ Մինչեւ որ ապահով ըլլային թէ ըստ կանոնի է իրենց լեզուն, կը յղկէին իրենց գրածը եւ այս ճիգը վարժութիւն ըլլալով իրենց, ժամանակ եկաւ որ անճիգն ճիշդ հայերէն կը գրէին ու կը թարգմանէին։ Հիմա դժբախտաբար այս ճիգը իր նուազագոյն աստիճանին հասած է երկու պատճառաւ։ Մին՝ ներքին, միւսը արտաքին։ Ինչպէս ուրիշ ամէն խնդիրներու մէջ, ներքին պատճառը աւելի նկատելի է։ Ասպարէզին հետեւողներ կան, որոնք տգիտութիւնը եւ հպարտութիւնը անձնական արժանապատուութիւն կը համարին, եւ կը յամառին մնալ իրենց մասնանշուած թերութիւններուն մէջ։ Այս է ներքին պատճառը։ Արդիւնքը այն է որ, իրաւ է թէ նորարոյս խմբագիրներ եւ թղթակիցներ, դժբախտ դէպքերուն բերումով, ի վիճակի չեղան բարուոքելու, կատարելագործելու իրենց մտաւոր պաշարը, մէկ կողմէն հացի պայքարը մղելով, միւս կողմէն ապատական ասպարէզին պահանջները գոհացնելով։ Բայց հաւատացէ՛ք որ սխալներու եւ անճշդութիւններու գլխաւոր պատճառը աւելի ներքինն է քան արտաքինը, դէպքերու մեծագոյն մասին մէջ։ Կան ընդմտատար, քինայոյզ միտքեր որ իրենց սեւը իբրեւ ճերմակ ցոյց տալու ամբարտաւանութեան նշաւակ, կը մնան անզիջ իրենց մեղքերուն մէջ։ Եւ ահա հոս է որ օգնութեան պէտք է փութայ ընթերցողներուն ողջմտութիւնը, եւ ան գրաւայ անուղղաներուն դէմ։ Ուղղութեան բերելու միակ միջոցը այս է. կամաւոր վրիպախօս բանուածներուն մտահոգութիւնը պէտք է սաստկացնել ընթերցողներուն սաստով։ Անոնց քիչ թիւն ալ կը բաւէ արդիւնքի մը համար։ Մենք, Պոլիս ու գաւառները ընթերցողէն կը սոսկայինք։ Այն առեններն ալ ընթերցողներուն մեծագոյն մասը ուղիղ ու վրիպած չարագրութիւնները զանազանելու վիճակին մէջ չէր, բայց սակաւ թիւը բանիմացներուն կը բաւէր՝ զգաստութեան եւ պարտաճանաչութեան յորդորելու համար։ Վերը արտայայտուած ձեւով ներքին պատճառ գոյութիւն չունէր մեզի համար։ Գիտէինք թէ մեզ կը կարդային Պէրպէրեան, Գուրգէն, Եղիա, Մրմրեան, Զօհրապ, Հ. Ասատուր, եւ շարքը աւելի կամ նուազ կրօնական, աշխարհական, մտաւորական երկսեռ ականաւոր անձնաւորութիւններու, եւ սոսկալ կը բաւէր որ միշտ մենք մեզ համբակ նկատէինք ուսումնին մէջ եւ կատարելութեան ընդունակ։ Հապա, կարելի՞ էր միթէ անտեսել գաւառը, որ սկսած էր հոյակապ դէմքեր արտադրել։ Այս օտարոտի պողոտաներուն վրայ, մանաւանդ, մեծ մեղք է յամառութիւնը եւ ամբարտաւանութիւնը, որոնք ազգապահպանումի կենսական տարրերը — լեզու եւ համերաշխութիւն— տկարացնելու միայն կը ծառայեն։ Ըսի։ Կ'անցնիմ մեր մասնանշումներուն.—

Սիրելի Արագ, եթէ մեր նոր գրողներէ ոմանք, որոնք այլապէս ընտիր չարադրութիւն ունին, մերթ գրաբար չխառնեն իրենց մտաւորական սպասարկութիւններուն մէջ, մեր հին գրականին խօսքը անգամ չեմ ըներ, քանի որ իմ ալ բոլոր յոյսս ու նախասիրութիւնս նոր գրականին զարգացումին կը ձգտին, հինէն քաղելով լոկ ներդաշնակ եւ ճոխ բառեր, աշխարհիկին արդէն իսկ ճոխացած բառամթերքը ստուարացնելու համար, մանաւանդ օտար լեզուներէ թարգմանութեան պարագային։

Անցեալները կար խորագիր մը— Խօսք ընդ նահատակաց մեծաց, անշուշտ նմանողութեամբ Նարեկացիին... Խօսք Ընդ Աստուծոյ աշխարհահանօթ խորագրին։

Արդ, ընդ Աստուծոյ կ'ըլլայ, բայց ընդ նահատակաց մեծաց չըլլար։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ընդ նախդրութիւնը եզակի մէջ պէտք է տրական հոլով (Աստուծոյ) խնդիր առնէ, ընդ նշանակելու համար։ Ուրեմն, արդարացաւ Արդարն Նարեկացին։ Բայց «Յառաջ»ի նոր գրողը չարդարանար իր ընդ նահատակաց մեծացով։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ընդ նախդրութիւնը յոգնակիի մէջ պէտք է հայցական հոլով (նահատակս, առանց զ նախդիրի, քանի որ այդ նախդիրին տեղ ընդ նախդիրը կայ) խնդիր առնէ, ընդ նշանակելու համար։ Եւ որովհետեւ այսպէս ալ եւ ճարտար գրիչը նահատակս գոյականին ածական ալ (մեծ) սուած է, ըստ հին գրականին պէտք է այդ ածականն ալ հոլովել եւ յոգնակի հայցական (մեծս) դնել գոյականէն վերջը։ Այսպէս, ուրեմն— Խօսք ընդ նահատակս մեծս։ Եթէ կամի ածականը (մեծ) գոյականէն (նահատակս) առաջ դնել, կ'ըլլայ օրէնքով, այսպէս— Խօսք ընդ մեծ նահատակս, առանց ածականը հոլովելու, հակառակ ածականին միավանկ ըլլալուն։

Այս առթիւ կրկնութիւն մը մեր նախկին մէկ յանձնարարութեան.— Լաւագոյն է զգուշանալ գրաբար օրինակներէ եւ հետեւողութիւններէ, մինչեւ որ մէջ բերողը բացարձակ վստահութիւն ունենայ իր օրինակներուն եւ մէջբերումներուն ճշդութեան մասին։ Համեստ յանձնարարութիւն մը, չէ՞։ Որքան աւելի հրճուանքով պիտի կարդայի այդ խորագրին տակ մարգարտայեռ տողերը, չարադրութեամբ եւ իմաստով առինքնող, եթէ իբրեւ վարժապետ!! յանկարծ չնախապաշարուէի, թէ le commencement ne justifie pas la fin։

Օր մը օրանց չեմ հանդիպած, չեմ տեսած որ եւրոպացի գրող մը լատիններէն «սխալ» մէջբերում մը ընէ։ Թող որ ան շատ ժուժկալ է այդ մասին։

*** Ի պէտս գերմանագէտ բանասիրաց.— Ի՜նչ գեղեցիկ է բառերով ու չարադրութեամբ Կէօթէի լեզուին դոյզ քալեցնել հայկական բարբառը, իբրեւ մէկն այն բազմապատիկ ապացոյցներէն, թէ արիական ազգերու ընտանիքին մէջ ներկայ ջօջերուն հետ համահաւասար կը բազմէր Հայ Ազգը, հակառակ իր արդի կացութեան եւ ընդհանուր պատերազմին անոր ենթարկուած եղկութեան Եփրատի ափերուն շուրջ ի շնորհս արիական արդի ջօջերուն։ Լեզուական մեր շնորհը միշտ հաւասար է, եթէ ոչ գերիվեր։ Այս կէտը զանազանել պարտքն է միայն գերման եւ այլազգի բանասէրներուն։ Մենք, առ հետաքրքրութիւն, կը դասաւորենք կարգ մը բառեր, երկու լեզուներուն մէջ կիրարկուած աւելի կամ նուազ մերձաւորութեամբ եւ նմանութեամբ.—

Erbung, Erbe — Արբունք, Ժառանգութիւն։ Ernte — Արդիւնք, հունձք։ Aehren — Հարաւունք (հին գրականով), հունձք։ Spähen — Սպասել։ Schwär — Շարաւ, Թարախ։ Sondern— Զատել, զատ։ Säen — Ցանել։ Samen— Սերմ։ Ast — Ոստ։ Rebe — Բարունակ։ Herr — Տէր, այր։ Weitz— Հաց։ Tochter — Դուստր։ Wehe — Վա՜յ։ Weiden — ուտել, ճարակիլ։ Kirren — գիրգ, գրգալ։

Ով մեր ցեղակիցները, դուք կ'ըսէք Haar, մենք կ'ըսենք հեր, ծամ։ Դուք կ'ըսէք Tzitze, մենք ստինք, ծիծ։ Դուք կ'ըսէք harren, մենք յարել յարատեւել։ Մենք կ'ըսենք գռուզ, դուք Kräuse: Դուք Thor, մենք դուռ։ Մենք կեսուր, եւ կը թուի թէ նոր հարսերուն այս ընտանի մղձաւանջը ծածկուած կծկուած է ձեր Schwiegerին մէջ, ինչպէս մեր «նու»ն (հարս) ձեր Schnurին մէջ։ Մենք կ'ըսենք խրատ, խորհուրդ, դուք Rath։ Միասին տեղէ տեղ գաղթած ատեն մէկ բառ էր մեր երկուքին զոր ծածածը։ Անկէց ի վեր յաւիտենականութիւն մը անցած է, ու դարձեալ նոյն բային իրերամերձ ձեւը երկուքս ալ պահած ենք — Ziehen դուք, չուել մենք։ Այս բային կատարեալը դուք ըրեր էք — Zogen, մենք՝ չոքայ, չողայ, եւայլն։

Երանի թէ գերման գիտունները ու սպաները աւելի ընտանի եղած ըլլային Տէր Զօրի անապատներուն մէջ, եւ Վիլհէլմ Բ. այս մասին յատուկ դաս սորված ըլլար գերման բանասէրներուն։

ՏԱՐԱԶ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱԶՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

եւ Թուրքերը եթէ կրկին գալով յարձակէին անցքին վրայ, դժուար թէ կարենայինք կասեցնել այդ ներխուժումը եւ մեր ձեռք առած միջոցներէն օգտուէինք։

— Գնդապետ սահիպ, այդ դղեակը փոխանակ մեր դիրքը զօրացնելու՝ անոր տկարացումին պատճառ դարձաւ, ըսաւ Րուսթէմ Խան, ձին ծառերուն մէջէն քշելով այն տեղը ուր Մընթի, Ֆրէտ ու ես կեցած էինք։ Երեսուն եւ եօթը հատ պատուական մարդ կորսնցուցի ինչպէս եւ քառասուն երեք ձի։ Եթէ այդպիսի ուրիշ յարձակում մըն ալ կատարելու ըլլանք...

— Ո՛չ, Րուսթէմ Խան, ոչ ուրիշ յարձակում, պատասխանեց Մընթի։

— Ուրիշ ի՞նչ հապա, հարցուց Րուսթէմ Խան խնդալով։ Այդ դղեակը մեր ուժերուն ցրուումին պատճառ կը դառնայ ու դիրքերը կը տկարացնէ։ Բայց եթէ...

— Ուրեմն պէտք է աշխատինք զօրացնել զայն, Րուսթէմ Խան։

— Ա՛հ, սահիպ։ Զինուորակա՛ն մը միայն այդպէս կը խօսի։ Ի՞նչպէս ուրեմն։

— Մահմուտ հարկաւ մինչեւ հիմա իմացած ըլլալու է ծառերուն տապալումը, ըսի ես։ Իր դէտերէն ոմանք անշուշտ տեսան անոնք։ Ծառերէն մէկ քանին վայրէջքին վրայ ինկած են։

— Այդպէս է, ըսաւ Մընթի։ Մահմուտ մեր նոր ճամբան պիտի ուզէ գործածել ու սպասենք որ այդպէս ալ ընէ։ Թնդանօթները վայրէջքին վրայ կատաղի ռումբ կը տեղան այժմ. բայց մեզմէ մէկը, օրինակ դուն Ֆրէտ, պէտք է վայրէջքին գագաթին խրամի մը մէջ երթայ եւ եթէ կարողացանք զայն մինչեւ մթնելը մեր ձեռքին մէջ պահել, այդ պարագային բոլոր ճամբուն վրայ իրարու հետ հաղորդակցող խրամներ փորած պիտի ըլլանք։

Ծառերուն գագաթէն կը տեսնէի Մօնթիփէի դրօշը որ հովէն կը ծածանէր։

— Գիտէի կ'ուզեմ որ Մահմուտ ալ կը տեսնէր զայն, ըսի ես, միւսներուն ալ ուշադրութիւնը անոր վրայ հրաւիրելով։

— Յուսանք որ այդպէս ըլլայ, պատասխանեց Մընթի հանդարտութեամբ։ Հիմա Րուսթէմ Խան, մէկը ղրկէ այդ քու արի ձիաւորներէդ որ յօժար ըլլայ ձերբակալուելու թշնամիին կողմէ եւ անոր կեղծ լուրեր հաղորդէ։ Կ'ուզեմ որ Թուրքերը այնպէս հաւատան թէ մեր միակ վախը գիշերային յարձակումն է։

— Հրամայեցէք գնդապետ սահիպ։ Ձիաւորներու պէտք չպիտի՞ ունենանք այլեւս։

Ամէն պարագայի ոչ մէկ յարձակում վայրէջքին վրայ։

— Ուրեմն զիս ղրկեցէք։ Անոնք իմ խօսքերէս պիտի համոզուին։ Պիտի ըսեմ թէ որպէս իսլամ չեմ ուզեր Քրիստոնեաներուն հետ կռուիլ այլեւս։ Տուած լուրերուս պիտի հաւատան ու յետոյ պիտի կախեն զիս, իրենց հետեւակներուն վրայ գրոհ տուած ըլլալուս համար։ Զիս ղրկեցէք, սահիպ։

Մընթին գլուխը թօթուեց։ Րուսթէմ Խան կ'ուզէր պնդել, երբ ապշեցուցիչ միջամտութիւն մը կատարուեցաւ։ Գալիկն էր որ մեր մէջ կեցաւ ձեռքերը ետեւ կապած։

— Ո՛հ, բարեւ բոլոր մարդիկներուն, ըսաւ խնդալով։ Այսօր լաւ անցաւ։

— Գոհութիւն Աստուծոյ որ եկար, հիմա կրնանք խօսիլ, յարեց Մընթի։

— Այդ Ուիլը, ի՞նչ էր միւս անունը... Ուիլ Եէրգս, հիանալի կռուող մըն է, ըսաւ Գալիկ, մատներուն խաղերը ճայթեցնելով։

— Ան ալ քեզի համար նոյն բանը կ'ըսէ, ըսի ես։

— Ե՞ս, ոչ։ Ես միայն հիացող մըն եմ։ Պէյրութ Տաղի ետեւը գտնուած ճամբան խորտուբորտ է եւ նեղ։ Թուրքերուն գործը դժուար էր եւ աճապարելու պատճառ մըն ալ չունէին։ Յարձակեցանք եւ մղեցինք ետ, տասնոտուն իրենց գտնուած տեղը. բարոյալքուած են. բարոյալքուա՛ծ։ Թուրքերը կը պատրաստուին իրենց բանակատեղին հաստատել հոն ուր որ են։ Այս գիշեր ուրիշ յարձակում չեն գործեր։ Ես անոնք կը ճանչնամ։

— Մտիկ ըրէ Գալիկ, ըսաւ Մընթի, եւ ձեռքերու շարժումով մը մեզ իրարու քով հաւաքեց։ Այս Թուրքերը բաղդատմամբ մեր թիւէն շա՜տ շատ են. պէտք չէ անոնց ժամանակ տալ։ Մեր ռազմանիւթն ալ երկար պիտի չտեւէ։ Պէտք է դրդել որ Մահմուտ այս գիշեր մեր վրայ յարձակի. այնպէս մը համոզել զինքը որ դղեակին ճամբուն վրայ յարձակի ու մենք թակարդի մը մէջ ձգենք զայն։ Այս բանը կրնայ ըլլալ, պէտք է որ ըլլայ։

— Ես գիտեմ թէ ո՛վ պէտք է ղրկել Թուրքերուն մօտ ատոնք ըսելու համար, պատասխանեց Գալիկ ցած ձայնով։

— Ատ ի՛մ գործս է, յարեց Րուսթէմ Խան։ Բայց Գալիկ վրան խնդաց։

— Ոչ մէկ Թուրք քու ըսած խօսքին պիտի հաւատայ. ոչ իսկ մէկ բառին։ Դուն լաւ պատերազմիկ մըն ես։ Քու գրոհդ ես դղեակին աշտարակէն դիտեցի։ Շատ հրաշալի էր։ Սակայն այս գործին համար Հայ մը պիտի ղրկեմ։ Շարունակէ՛, լորտ Մընթի, յարմար մարդը ես գիտեմ։

— Միջին ճամբայ չունինք, ըսաւ Մընթի։ Եթէ յաջողեցանք համոզել Մահմուտը որ այս գիշեր յարձակի, ակար յոյս մը կ'ունենանք զայն այնպէս մը ջախջախելու որ ետ քաշուի ու մեզ առանձին թողու։ Այլապէս...

Գալիկ այս անգամ սովորականէն աւելի ուժգին ճայթեցուց իր մատները ու իր պատրաստակամ միտքը ըմբռնեց կարելիութիւնները։

— Օրիորդ Վանտէրմէնին ի՞նչ պատահած է, գիտե՞ս, հարցուցի ես։

— Օրիորդ Վանտէրմէ՞նը, ո՛չ։ Ի՞նչ է պատահած, ըսէք տեսնեմ։

Զարմացական երեւոյթ մը առած էր։ Ես մանրամասնաբար պատմեցի ինչ որ իմացած էի, Մակայի ոճիրն ու հաւատարութիւնը հաստատելու համար։ Բայց փոխանակ զգածուելու, գոհունակ դէմքով մը ձեռքերը շփելով ըսաւ.

(Շար.)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Երկր.— Ճառագայթներ.— Մահասփիւռ ճառագայթը —

Եթերը անվերջելի եւ առաձգական հոսանութ մըն է, որ անջրպետը կը լեցնէ։ Տիեզերքի մէջ անօդ տարածութիւն գոյութիւն չունի, եթերն է որ կը լեցնէ երկինքի անսահման ոլորտները, կը թափանցէ բոլոր կարծր, հեղուկ ու կազային մարմինները, եւ լոյսի, ջերմութեան ու ելեկտրականութեան փոխանցման իբր անհրաժեշտ ազդակ կը ծառայէ։

Եթերին շնորհիւ է որ միլիառ մղոն հեռաւորութեան մէջ գտնուող աստղերուն լոյսը մեզի կը հասնի։ Լոյսը, իւր երկվայրկեանի մը մէջ 300,000 քիլոմեթր ճամբայ մը կը կտրէ եթերի մէջէն, չորս ու կէս տարի կը դնէ ամէնէն մօտիկ աստղէն մինչեւ երկիր հասնելու, եւ 45 տարի՝ բեւեռային աստղէն մինչեւ երկիր գալու համար։ Շատ մը աստղեր իրենց լոյսը մեզի հասցնելու համար դարերու կը կարօտին, շատեր ալ աներեւութացած են, մինչդեռ մենք տակաւին նոր կը տեսնենք զանոնք երկնակամարին վրայ։

Եթերը իբր միջնորդ կը ծառայէ լուսեղէն ալիքներուն, զանազան ու զարմանազան տեսակ ճառագայթներուն, ելեկտրականութեան, ելեկտրամագնիսական հոսանքներուն, Հէրցեան ալիքներու, ջերմութեան եւայլն։

Վերջին տասնեակ տարիներու ընթացքին գիտութիւնը երեւան հանեց գոյութիւնը զանազան ճառագայթներու, որոնք մեծ յեղաշրջում առաջ բերին գիտական աշխարհին մէջ։ Անցողակի թուենք անոնցմէ մէկ քանիներ։

Կամմա կոչուած ճառագայթը, որ ամէնէն անթափանցիկ մետաղներու մէջէն կ'անցնի, Ք. ճառագայթը՝ որ մարդկային մարմինը կը թափանցէ եւ լուսագրութեան (radiograpkie) մէջ մեծ դեր կը կատարէ, լուսեղէն ալիքները՝ որոնց կը պարտինք մեր բոլոր տեսողական զգացողութիւնները, զօրաւոր կանանչ ճառագայթը՝ որ հիւթի ամէնէն նուրբ խաւէն կ'արգիլուի, վերակարմիր ճառագայթը՝ որուն միջոցաւ կը կատարուի մարմիններու միջեւ ջերմութեան փոխանակութիւններուն մեծագոյն մասը, անդր-մանիշակագոյն ճառագայթները՝ որոնք հազիւ նշմարելի են եւ օժտուած քիմիական զօրաւոր գործունէութեամբ, աստղային ճառագայթները, եւ վերջապէս ելեկտրական ալիքները, որոնք երկրագունդը ամբողջութեամբ կը շրջապատեն։ Ասոնք ամէնքն ալ գրեթէ միեւնոյն բաներն են, արտադրութեան զանազան միջոցներով, այնպէս որ անոնց իւրաքանչիւրը ունի մասնաւոր յատկութիւններ եւ օժտուած է աւելի կամ նուազ թրթռացումներով։

Վերջերս գտնուած է նաեւ անտեսանելի ներ ճառագայթ մը, որուն անդիմադրելի ուժին փոխանցման շնորհիւ կը կարծուի ստեղծել այնպիսի միջոց մը, ուր կեանքը անկարելի կը դառնայ։

Այդ գիւտին հեղինակն է անգլիացի նշանաւոր բնագէտ Կրինտէլ Մաթիւս։ Ցիշեալ գիտնականը այդ ճառագայթը գտաւ sélénium կոչուած մետաղակերպին մէջ եւ անոր միջոցաւ յաջողեցաւ վարել նաւ մը։ Իր փորձերը հետզհետէ առաջ տանելով, համոզում գոյացուց թէ՝ լուսեղէն այդ անտեսանելի ճառագայթը կրնայ մեծ ուժի հաղորդիչ ըլլալ եւ խիստ աւերիչ յատկութիւն մը առաջ բերել։

Նոր ճառագայթը չափէ աւելի ձըգտեալ եւ տարածուն ուժով օժտուած ելեկտրականութիւն մը ըլլալ կը կարծուի, եւ կ'արձակէ ա՛յնպիսի ջերմութիւն մը, որ մերձաւոր հեռաւորութեան մը մէջ վայրկենապէս մոխիրի կը վերածէ բուսական ու կենդանական մարմինները, կը վառէ ելեկտրական լամբարները, կը կեցնէ պզտիկ ինքնաշարժ մեքենաներուն անիւները եւայլն։

Հնարիչը կը կարծէ թէ այդ ջերմական ճառագայթին բնանուորումն ու ձգտումը բազմապատկելով իբր ուղղիչ, պիտի յաջողի ձեռք բերել ա՛յնպիսի աւերիչ ուժ մը, որուն նմանը տեսնուած չէ մինչեւ այսօր։

Երբ առաստաղէն բամպակի թելէ կախուած մետաղէ հալոցի մը մէջ քիչ մը վառօդի սեւ փոշի դրուի եւ անտեսանելի ճառագայթը անցնի այդ վառօդին մէջէն, վառօդը վայրկենապէս կ'այրի եւ մեծ մուխ մը կ'արձակէ։ Պ. Մաթիուս այդ եղանակով յաջողեր է փամփուշտներ պայթեցնել։ Եթէ միեւնոյն փորձը յաջողի կատարել հեռուէն ուրիշ պայթուցիկ նիւթերու վրայ, ա՛լ կարելի է երեւակայել այն ահռելի աւերը որ առաջ պիտի գայ, պայթեցնելով թշնամի բանակներուն ռազմանիւթի մթերանոցները։

Տեսնենք թէ անգլիացի գիտնականին զգայացունց գիւտը ի՛նչ չափի արդիւնքներ պիտի տայ։ Ամէն պարագայի մէջ, եթէ հաստատուի այդ ճառագայթին մահասփիւռ հանգամանքը, ինչպէս ըսինք, ան սահմանուած է աներեւակայելիօրէն կործանարար ու աւերիչ դեր մը կատարելու ապագայի պատերազմներուն մէջ։

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԷՐՈՍԿԻ

Բաց նամակ
ԱՌ ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՊԱՑ ԳԱՐԱ - ԿԷՕԶ
ԱՆԳԱՐԱ

Ճիճի պայ,

Շատոնց ի վեր քեզմէ լուր մը չունենալուս՝ սկսած էի կամաց կամաց մտահոգուիլ։

Երբ կ'ըսեն թէ, ամէն դժբախտութեան բարիք մը կը ծնի՝ հաւատալիք տեսութիւն մ'ըլլալուն մէօհիւրս կը լոխեմ։

Աթա - Թիւրքին մեռնիլը պատճառ եղաւ որ, անթելին գլուխը անցնիս եւ աշխարհին գլուխը լեցնես՝ փառաբանելով Քէմալին գործը եւ բարձրացնելով ցեղիդ արժանիքները եօթներորդ երկինք։ Սիրտս քիչ մը հանդարտացաւ, երբ Աթաթիւրքին մահը ողջ ըլլալուդ ապացոյցը տուաւ։

Մա հէօնկիւր հէօնկիւր լալդ գլուխգործոց մըն է չիտակը, բոլորովին արդիականացած։ Ինչպէս ալ կը յարմարցնես, Աստուած իմ, եւ կը հաշտեցնես կոկորդիդ սեղմումները, արտասանած բառերուդ եւ նախադասութիւններուդ չեչտերուն։ Ըստ իս, մարդկութիւնը քաղաքակրթող ազգ մը ըլլալով հանդերձ, դուք Թուրքերդ աննման դերասաններ ալ էք։ Ձեր ծոցէն հայ ցեղ մը, գիտութիւններ եւ բարձր առաքինութիւններ հանելէ վերջ, պատճառ մը չեմ գտներ որ, դերասանութիւնն ալ ձեզմէ բխած չըլլայ։ Օրթա-օյինի մասնագէտ Իպիշ ազային սերունդէն չէ՞ք միթէ դուք։

Ձայնդ երբեմն զառամած մարդու կոկորդէն ելած տպաւորութիւնը կը թողուր, երբեմն ալ երիտասարդի, ուսանողի, աշակերտի, մանուկի, նորածինի։ Թիւրք ցեղին համադրութիւնը ըլլալդ է պատճառ անշուշտ որ, այս տեսակ ազդ. փիանօ մըն ալ ստեղծելու առիթ ունեցար՝ սա նէքմէտեան Աթաթիւրքին մահուան առթիւ։

Յուսոտ ձայնդ, առանց բան մը ըսելու լացաւ ու լացաւ։ Մ'արիամ Մագթաղինացին այդքան արցունք չէր թափեց թերեւս Ցիսուսին վրայ։ Երբեմն ձայնդ բառերու հեղեղ մը արձակեց գաղափարաց անապատին մէջ ու հէօնկիւր հէօնկիւր լալ սկսաւ։ Աշակերտի ձայնդ՝ «Թիւրքլիք վար, Թիւրքլիք, Թիւրքլիք» կրկնեց եօթանասունը լնն անգամ։ Ուսանողի ձայնդ Աստուած չար նազարէն պահէ, աստուածացուց թուրք լեզուն... «տիւնեանըն էն կիւզել տիլի, տիլլէրին տիլի, տիլլէրին անասը» յորջորջելով՝ սիրելի Գարա - Կէօզս, քու, հաճի Էյվազին եւ Իպիշ ազային լեզուն։ Հակառակը խորհելու պատճառ մը չունիմ, քանի որ, արեւի պէս փայլուն է թէ, Լարա - Ծէնիզի Այունճուլիներուն լեզուով է որ, աւելի 60 տարի առաջ Հոմերոսի Իլիականը թարգմանուեցաւ, բնագիրին չափ հրաշալի ձեւով։ Դաշնակ ըսուած կարգ մը խայինններ թէեւ ջանացին խնդիրը խեղաթիւրել եւ թարգմանութեան հայերէն անունը փակցնել՝ բայց ըստ Աթաթիւրքին ստեղծած գիտութեան լոյսին, անքննադատելիօրէն ապացուցուած ըլլալով որ Հայերը թուրքերէն կը սէրին, եւ հայ լեզուն ալ թուրքերէնի մէկ աղաւաղուած ձեւն է, յիմարութիւն պիտի ըլլար անշուշտ ըսել թէ, Հոմերոսը թուրքերէնի չէ թարգմանուած։

Սիրելի Գարա - Կէօզս, այդ լեզուն բերնիդ կեդրոնը գոյութիւն ունենալէն վերջ, ալ բանէ մի վախնար։ Ոսկոր չունի որ, անկատար բառ մը արտասանելու վտանգին մէջ գտնուիս։ Սանկ մէյ մը զէրտէ փիլաւին ուտելէդ վերջ, պաշտօն պեխերդ լզեցիր մի՝ կրնաս այլեւս ախորժալուր եւ հրաշապատում Թուրքերէն բառամթերքդ անթելին յանձնել։ Տինկիլ, Էօֆիւզ, խըյաբ, գազըգ, սափըգ, գըրըգ, չըֆըգ, մանտա, տէվէ, զափրա...։

Ձի մոռցած հարցում մը ուղղեմ քեզի, պայ Գարա-Կէօզ։ Աթաթիւրքին թաղման օրը ներկայ եղող օտար լրագիրներու թղթակիցներուն, հանրապետութեան նոր նախագահը զեկոյց մըն է կարդացեր Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ։

Այդ զեկոյցը Ֆրանսերէն է շարադրուած եղեր... իրա՞ւ է։

Ես չհաւատացի չիտակը։ Լեզուներու լեզուն, լեզուներու մայրը, աշխարհի ամենագեղեցիկ լեզուն, քանի որ ձեր բերնին մէջն է, կարծէ՞ք սա խնդիր կեավուր Ավրոփալըին ագեղ լեզուն գործածել։ Այն ալ՝ Անգարայի մէջ, Աթաթիւրքին պառկած աննկինը տակաւին չէ... տաքցած։

Արդեօ՞ք, կը խորհիմ, այդ գավուգկդ չուքին տակ ֆէյֆ ընող գլուխդ երբ փոխել որոշեցիր, մաղազային մէջ պատրաստ մի միայն լեզո՞ւ գտար։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Հ. Մ. Ը. Մ.

Նոյեմբեր 26ին, շաբաթ երեկոյ, տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու հիմնադրութեան տարելիցի աւանդական թէյասեղանը, որուն կը նախագահէր տիար Վ. Մալէզեան։ Ներկայ էին ազդ. սկ. պետ Գ. Ցակոբեան, գաղութիս կրօնական բարձր դէմքեր, ինչպէս նաեւ կարգ մը կուսակցութիւններու եւ մամուլի ներկայացուցիչներ, սկաուտներու ծնողքներ եւ համակիրներ։ Թէյասեղանը ունեցաւ ոգեւորիչ, կազդուրիչ եւ ջերմ մթնոլորտ մը, շնորհիւ սկաուտներու խաղերուն, մարզանքներու եւ փոքրիկ ներկայացումներու, չարժելով ներկաներուն հետաքրքրութիւնը, որոնք կարդաւ ըլլայ սկաուտի ծնողք կամ ներկայացուցիչ, խօսք առնելով, շեշտեցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի անհրաժեշտ գոյութիւնը, իր դերը ազգային տեսակէտով, եւ հրաւիրելով գիրար, բերել անոր անվերապահ օժանդակութիւն մը բարոյական եւ նիւթական համակրութեամբ։

Կիրակի 4 դեկտեմբեր, սկաուտապատուիրակութիւն մը, մօտ 20 հոգի, առաջնորդութեամբ շրջ. պետի, ուսումնական այցելութիւն մը կատարեց Անկէնի Հ. Ց. Դ. Թանգարանը։ Թանգարանի վարիչ Պ. Գ. Բալայեան պատշաճ կերպով յայտնեց իր գոհունակութիւնը սկաուտներու այցելութիւնէն։ Սկաուտները թէյով եւ առատ մրգեղէնով հիւրասիրուեցան։ Այս առթիւ սկաուտական գործադիր մարմինը (100) հարիւր Ֆրանք նուիրեց Թանգարանին։

Ս. Սերովբեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՐՈՆ.— Մեր գաղութի թիւը կը հասնի 40 — 45 համեստ ընտանիքներու, որոնք Թրքական զուլումներէն ազատած՝ եկած են այստեղ ու ապաստան գտած։

Գաղութիս ծնողքները հաւաքուելով որոշեցին բանալ Մեսրոպեան վարժարան անունով դպրոց մը, 40 նորահաս երախաներու մայրենի լեզու սորվեցնելու համար։ Մեր երկու ուսուցիչները՝ Պ. Ա. Վարթազեան (հայերէն լեզու) եւ Պ. Ա. Սարաֆեան (երգեցողութիւն ու մարզանք) սիրայօժար յանձն առին այս գործը։

Կը խնդրենք կրթասէր հայրենակիցներէ, որ օգնեն մեզ եւ մեզ նուիրեն Փերականն, Ծիածանն Ա. եւ Բ.։ Առաքումները կատարել Ս. Բարսեղեանի, Avenue d'Annorez, BRON:

Աչքերը, ականջները, ուղեղը ո՞ւր կէ ճարեցիր։ Զըլլայ թէ, նախկինները պահած ըլլաս դարձեալ, Տէմիր պաշ դարձած գործարաններէ հրաժարելու թուրքի ոգիիդ հակառակ գտնելով։

Խնդրեմ պայ Գարա կէօզ, լուսաբանէ զիս այս խնդիրներուն շուրջ ու երախտապարտ ըրէ քեզմէ եկած ցեղին զաւակը։

Վ. ԾՈՎԱՍԱՐ — (ադաւաղուած թուրքերէն բառ մը, որուն արմատն է ասար, կալսող)։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ ԵՒ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ

«Զարթօնք» այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուի (Նոյ. 29).

— «Առաջնորդարանի մէջ, Սանճաքի գաղթականներով զբաղելու համար գումարուած խորհրդակցական ընդհանուր ժողովին մէջ, յարանուանութիւններու ներկայացուցիչներէն մէկը դառնութեամբ կը գանգատէր թէ անկազմակերպ վիճակի մէջ կը գտնուինք եւ պատահարները դիմաւորելու բոլորովին անպատրաստ ենք, հակառակ այն իրողութեան որ այդ պատրաստութեան ու կազմակերպչական աշխատանքի պէտքն ու անհրաժեշտութիւնը հրամայական են։ Կը յիշէր անցեալ տարուան Պէյրութի Նոյեմբերի դէպքը, այս տարուան Սանճաքի խնդիրը եւայլն։ Դիտողութիւնները տեղին կը գտնենք։

Քաղաքական հորիզոնը երբեք այնքան մթագնած չէր որքան անցեալ ամիսներու ընթացքին։ Այսօր ալ դեռ կարելի չէ վտանգը անհետացած համարել։ Միջազգային քաղաքական կացութիւնը, նոր փոփոխութիւններու հետեւանքով, հետզհետէ աւելի կը բարդանայ, կը կնճռոտի, բնականաբար մեզ հետաքրքրող խնդիրները դիւրաւ կը կորսուին տիրող թոհուբոհին մէջ։ Ցորձանքէն չքչուելու համար բռնելու չիւղ մը ստեղծելու ենք։

Այս պայմաններու տակ, միութեան, համերաշխութեան պէտքը աւելի քան երբեք չեչտուած կը ցցուի մեր առջեւ։ Ուրախալի երեւոյթ էր Սանճաքի խնդրով զբաղելու համար կազմակերպուած ժողովը՝ ինչպէս գրեր էինք։ Բոլոր խաւերէն ու հոսանքներէն հրաւիրեալներ քով քովի նստած միեւնոյն նպատակը հետապնդելու համար միեւնոյն միջոցներու գործադրութեան համար համաձայնութիւն կը յայտնէին։ Այս Ցանձնախումբի կազմութիւնն ու անոր արդիւնաւէտ գործունէութիւնը իբրեւ փորձ պիտի ծառայէ, որմէ վերջ մաղթենք որ նման համազգային բնոյթ կրող տեւական մարմին մը ստեղծուի, որ հաւուածական շահերէն դեր ի վեր դասէ ազգին շահը, եւ հետեւի աշխարհի անցուդարձերուն, ու միշտ պատրաստ ըլլայ իր հեղինակաւոր խօսքը ըսելու մեր գաղութի ցիր ու ցան ժողովուրդին։

Ինչ ձեւի ու կերպարանքի տակ ալ ստեղծուի նման մարմին մը, անոր գործունէութեան միակ առանցքը պիտի ըլլայ՝ հայը հայ պահել եւ անոր շահերը պաշտպանել։ Նոր սերունդը հայ պահելու համար անհրաժեշտ է ճշմարիտ հայկական մշակոյթով մեծցնել հայ մանուկը։ Մեր գաղութին մէջ այս ուղղութեամբ աշխատանք կատարող միութիւններ հաշուադիտ են։ Ամէն ինչ թողուած է Ազգային վարժարաններու, որոնց խղճալի վիճակը հեռու է մեզ երաշխաւորելէ։ Անշուշտ որ դպրոցը լաւագոյն հողն է, ուր կարելի է սերմանել մշակոյթը. բայց յաջողութեան պայման է հողին որակը։ Պէտք է բարելաւել դպրոցներու վիճակը, պէտք է ստեղծել տիպար վարժարաններ ու մանաւանդ երկրորդական վարժարան մը։ Պոլսոյ մեր երկրորդական վարժարաններուն մէջ պատրաստուած նոր սերունդն է որ ներկայիս ազգային գործերուն ղեկավարութիւնը ստանձնած է։ Առ յաւէտ կորսուեցան այդ վարժարանները, պէտք է վերստեղծել եւ մեր գաղութին մէջ որպէս կարեւորագոյնը բոլոր գաղութներուն։ Այն մահացու անտարբերութիւնը որուն մէջ թաղուած ենք, կազմալուծման կ'առաջնորդէ մեզի։

Երբ նման կարեւոր հարցի մը առջեւ կը գտնուինք բոլոր աչքերը կը դառնան որոշ ուղղութեան մը, ամէն մարդ կ'ընդունի ու կը զգայ թէ Հ. Բ. Ը. Մ.ը կրնայ եւ պէտք է լրացնէ այդ պակասը։

Անցեալ տարի Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ Բարեգործականը օգնած էր 99 դպրոցներու, այս տարի կը նպաստէ 101 դպրոցներու, աւելի քան 13,000 աշակերտներով։

Կը պահանջենք Բարեգործականէն որ երկրորդական վարժարան հիմնէ, տիպար ագարակ մը ստեղծէ, Սանճաքի գաղթականներուն օգնէ։ Արդար են մեր պահանջները, բայց միւս կողմէ պարտաւոր ենք մեր իրաւունքներուն հետ մեր պարտաւորութիւններն ալ ճանչնալ։ Ինչո՞ւ չմտածել թէ մեր բազմապիսի ու բազմածախս ակնկալութիւնները ի՞նչպէս կրնան իրականանալ, եթէ չմղենք ժողովուրդը որ իր պարտականութիւնը կատարէ անդամակցելով եւ կանոնաւոր կերպով իր տուրքը վճարելով Բարեգործականի։ Մեր գաղութի մամուլը ոչ միայն իր աջակցութիւնը չի բերեր, այլ եւ անհարկի քննադատութիւններով կը ջանայ վնասել Բարեգործականին։ Հիմա որ հայկական ճակատ մը յարդարելու փորձեր կ'ըլլան, պէտք է նկատի ունենանք թէ մեր գաղութը Բարեգործականին մեծապէս պէտք ունի, կարենալ լայն չափով անկէ օգտուելու համար։ Մէկ կողմ թողունք անհատական եւ հատուածական նկատումները եւ հրաւիրենք ժողովուրդը համակրանքով բոլորուիլ Հ. Բ. Ը. Մ.ի շուրջ կարելիութիւն ընծայելով Բարեգործականին որ հասնի մեր պէտքերուն։ Մենք համոզուած ենք թէ բարեացակամութիւնը չէ որ կը պակսի Հ. Բ. Ը. Մ.ի մօտ, այլ նիւթական միջոցները։

Եզրակացնելով ըսենք թէ անհրաժեշտ է որ համերաշխութեան ճիգի այս օրերուն զանազան հոսանքներ եւ մարմիններ վերաքննեն իրենց դիրքը Հ. Բ. Ը. Մ.ի հանդէպ եւ որդեգրեն բարեկամական ընթացք մը՝ ի շահ մեր գաղութին»։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԷՆՎԷՐ, ԹԱԼԱԹ ՈՒ ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՆԵՐԸ ԻՆՉՊԷՍ ԽՈՑՍ ՏՈՒԻՆ

Վերջերս լոյս տեսած է գերման հեղինակ Քուրթ Օքայի մէկ երկասիրութիւնը Օսմ. բանակի վերին հրամանատար Էնվէր փաշայի մասին։ Այդ գրքին մէջ պատկերացուած է Էնվէրը իր մանկութենէն սկսեալ մինչեւ իշխանութեան գլուխ անցնիլը։ Ընդհ. պատերազմի յիշատակները պատմըւած են ու Էնվէր փաշայի կեանքին վերջին օրերուն ցարդ մութ մնացած կէտերը լուսաբանուած են։

Սոյն աշխատասիրութեան շահեկան մասերը քաղելէ առաջ— «Եէնի Սաբահ» առաջ կը բերէ պատերազմի վերջին օրերուն ապրողներուն յիշատակները։

Էնվէր փաշա ինչպէ՞ս խոյս տուաւ Իսթանպուլէն

1918 նոյեմբեր 3ի իրիկունն էր։ Քախծոտ, փոթորկալից, անձրեւոտ օդ մը։ Վաղահաս ձմրան մը տպաւորութիւնը ձգող ցուրտ օր մըն էր։ Ամեռեան քամին մարդուն ոսկորները կը թափանցէր, ու բարակ անձրեւ մը կը տեղար։

Իսթանպուլի ժողովուրդը կանուխէն տուները քաշուած էր չորս տարուան արիւնահեղ ու դժնդակ պատերազմէն թշուառացած։ Տակաւին մութը բոլորովին չկոխած, փողոցները թափուր էին։ Հովանոցին տակ կծկըտած, փոթորիկին դէմ յառաջացող քանի մը հոգի միայն կը տեսնուէին պողոտաներուն վրայ։

Օսմ. կայսրութեան պարտութեամբը վերջացած պատերազմին պատասխանատուութիւնը ունեցող Թալէաթ փաշայի դահլիճին տեղ անցած էր Իզզէթ փաշայի դահլիճը։ Նախկին նախարարները հսկողութեան տակ կը գտնուէին իրենց ապարանքներուն մէջ, սպասելով որ զինուորական բարձր ատեանի առջեւ իրենց հաշիւը տան։

Գուրուչէշմէի մէջ, Էնվէր փաշայի՝ պալատի մանրանկար եղող ծովեզերեայ բնակարանը ոստիկան - զինուորներու եւ կարգապահական զինուորներու շղթայի մը տակ կը գտնուէր։ Տասը օրէ ի վեր Էնվէրի բնակարանը պաշարող այդ զինուորները մեծ պարտաճանաչութիւն ցոյց կուտային։ Սակայն, տեսնելով որ փաշան բնաւ դուրս չէր ելլեր, վերջին օրերը տակաւ թուլցուցած էին իրենց հսկողութիւնը, տարհապարակ գործ մը կատարելու պէս։ Անոնք կը կարծէին թէ վերին հրամանատարի փոխանորդ Էնվէր փաշա անանկ մարդ մը չէր որ առանց հաշիւ տալու խոյս տար։ Էնվէրի բնակարանին ծառաները շատ լաւ կը վարուէին հսկող զինուորներուն հետ, ու ոչ թէ թշնամի կը նկատէին զանոնք, այլ բարեկամներ, որոնք փաշան պիտի պաշտպանէին ո եւ է յոռեթէկումի դէմ. այսպէս՝ հսկողներուն կասկածը փարատած էր, ու ոմանք նուազ աչալուրջ դարձած էին։

Սակայն, նոյեմբեր 3ի իրիկունը մթնելուն պէս, հսկողութիւն ընողներուն վրայ տարօրինակ վիճակ մը կը տեսնուէր։Անոնք ցերեկներըշարունակ կը յօրանջէին, ու գիշերն ալ լաւ կը քնանային։ Բայց նոյեմբեր 3ի գիշերը ոչ մէկը պառկիլ կ'ուզէր, ու ամէնքն ալ իրենց պաշտօնին գլուխը կը գտնուէին։ Արդեօք բանէ՞ մը կասկածէին։

Պատճառը շատ պարզ էր։ Այդ գիշեր, Էնվէր փաշայի կինը Նաճիէ սուլթանուհիին Գուրուչէշմէի պալատան մէջ նուազ կար։ Հսկող պաշտօնեաները ծովեզերեայ չէնքին յորդ լոյսերուն մէջէն մտիկ կ'ընէին ինճէսազին զըւարթ եղանակները։

Էնվէր փաշա իր ծովեզերեայ բնակարանին մէջ իր բարեկամներուն հետ խօսակցած պահուն օթօ մը կեցաւ դըրան առջեւ։ Ներս մտնող երիտասարդ մը չէնքին սանդուխներէն վեր ելաւ արագօրէն։

Երիտասարդը Նաճիէ սուլթանուհիին ապարանքի հաւատարիմ հարէմ աղասիներէն մէկուն ականջին բան մը փսփսաց, ու առանց երկու վայրկեան կենալու ոտքի վրայ, ներսէն վազող եկող աղային ետին ինկաւ։

Այդ երիտասարդը Ճէմալ փաշայի հետեւորդ սպաներէն Սէյֆի Տրախօրն էր։ Երկար ատեն փաշային քով ծառայած ըլլալուն, անոր վստահութիւնը շահած էր։ Այդ գիշեր, երիտասարդ սպան կ'ուզէր Էնվէր փաշայի հետ տեսակցիլ, Ճէմալ փաշայէն ըստացած հրահանգին համաձայն։

Արդէն Էնվէր փաշա ալ կը սպասէր Ճէմալ փաշային կողմէ ղրկուելիք մէկուն։ Ուստի, հրաւիրեալները զուարճացած ատեն Էնվէր փաշա մերթ ապարանքին քարափը կ'ելլէր, ու աչքերը յառած, բան մը կը փնտռէր կարծես։ Այդ գիշեր փաշան ուշադիր դիտողները պիտի կրնային նշմարել թէ ան որքան ջղային եւ յուզուած էր։

Հարէմ աղասին խկոյն փոքր սենեակ մը ըսաւ թէ ո՞րուն կողմէ եկած էր այդ երիտասարդը։

— Փոքր սենեակը տար չուտով։ Ես ալ հիմա կուգամ, ըսաւ Էնվէր։

Հարէմ աղասին խկոյն փոքր սենեակը առաջնորդեց երիտասարդ սպան Սէյֆի պէյը։ Այս վերջինը հազիւ նըստած իրեն ցոյց տրուած քանաբէին վրայ, Էնվէր փաշա ներս մտաւ։ Համազգեստ կը կրէր ան։ Փայլուն կոճակները, պատուանշանները եւ քօրտոնները կը շլացնէին աչքերը։

— Խեր ըլլայ, զաւակս, ըսաւ Էնվէր.

Սպայ Թէթհի պէյ ցած ձայնով մըրմնջեց։

— Ճէմալ փաշա ձեր հրամանին կը սպասէ, փաշա...։

Էնվէր այս խօսքը լսած պահուն մանրակրկիտ կերպով կը քննէր սպան։ Հրամանին գործադրութեան համար ատեն կորսնցնել չուզող մարդոց յատուկ ձեւով մը Էնվէր փաշա ըսաւ.

— Ժամը ճիշդ 12ին, Պալթա Լիմանի բացերը, մակոյկի մը մէջ պիտի սպասէք Իսթանպուլէն եկող մօթէօրի մը։ Լոյսով մը «կեցիր» նշանը պիտի տաք մօթէօրին, զայն տեսնելուդ պէս։ Մօթէօրը ձեր ուղղութեամբ պիտի յառաջանայ, ու իր մէջ պիտի առնէ ձեզ։

Սէյֆի պէյ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր Էնվէր փաշայի խօսքերը։ Փաշային հրամանը կրկնուելէ յետոյ, ըսպան հարցուց թէ ուրիշ ըսելիք մը ունի՞ր։ Էնվէր պատասխանեց.

— Երթաք բարով...։

Սէյֆի պէյ սպասելու ատեն չունէր։ Շուտով դուրս ելաւ, ու օթօն նստելով հեռացաւ։

×

Սպայ Սէյֆի պէյ բնաւ չէր զարմանար այդ որոշման համար, քանի որ դահլիճին անկումէն ի վեր պատահած բոլոր միջադէպերուն տեղեակ էր։ Որովհետեւ փաշաները առաջին օրուընէ իսկ կ'ուզէին երկրէն խոյս տալ։ Սակայն, փախուստի եղանակը ճշդուած չէր տակաւին։ Երկու հրամանատարներ նախապէս երկրին մէջ պահուըտելու կողմնակից էին։

(Շար.)

(1)

Այրի Տիկին Շիրխանեան եւ զաւակները՝ Ալիս եւ Արամ, Տէր եւ Տիկին Փալոչեան եւ զաւակունք (Կարտան), Տէր եւ Տիկին Տէր Յովհաննէսեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Պ. Կարապետ Բրուտեան, Տիկին Փանզուտեան եւ զաւակը (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Վարդանեան եւ զաւակունք (Սարսէլ), Տէր եւ Տիկին Մելիքեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Աւետիսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Գումրուեան եւ զաւակունք (Ռոմէնվիլ), Տէր եւ Տիկին Եղիշէ Եափուճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Վաղարշակ եւ զաւակունք (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Աւետիս Եափուճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Ալեք Նուրիճանեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, եւ ազգականին՝

ԽՈՐԷՆ ՇԻՐԽԱՆԵԱՆԻ

(Կարնեցի)

ցաւալի մահը, որ տեղի ունեցաւ դեկտեմբեր 10ին Նեքքերի հիւանդանոցին մէջ, 38 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ, այսօր, 14 Դեկտ. չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, իր բնակարանին մէջ, 23 Սանթ Ֆէբան, Ռոմէնվիլ:

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբր այն նկատել:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., կիրակի երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին օրիորդներ Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ԳԸՄՊԼԵԱՆ եւ ՄՈՒՇՆԱՆՊԱՐԵԱՆ (երգ). Տէր եւ Տիկին ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (կովկասեան պար), փոքրիկն ՕՏԷԹ-ՍԻՄՈՆ (պար):

Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 9ին:

Ճոխ եւ գիւրամատչելի պիւֆէ:

մար իտալական պահանջները: Գրուած բոլոր յօդուածները մէջտեղ կը դնեն լուրջ փաստարկութիւններ: Ճիշդ է որ իտալական կառավարութիւնը դեռ պաշտօնապէս արտայայտուած չէ, բայց մամուլի ու ձայնասփիւռի միջոցաւ եղած բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ իր ներկայութիւնը զգալի է: Զիանոյի թերթը, «Թէլէկրաֆօ» կը գրէ թէ «տակաւին ոչ ոք տեղեակ է թէ Տուչէ ինչ կը մտածէ այս մասին»: Իր այս լռութիւնը կը բացատրուի անով որ ան կը խորհի թէ ազմկարար պահանջ մը աւելի քիչ բան կ'ապահովէ, եւ թէ, Ֆրանսայի հետ համաձայնելով որ եւ է գիջողութիւն ձեռք ձգելու պարագային ինքզինքը յաղթական ցոյց պիտի տայ: Ուրեմն, ներքին ու արտաքին նպատակներով ռազմավարութիւն մը կը փորձէ: Առ այժմ մամուլն է որ հարցը կ'արծարծէ՝ հասցնելու համար կէտի մը, ուր Տուչէ ստիպուի արտայայտուիլ: 7 յունուար 1935ի համաձայնութիւնը չեղեալ նկատուած է: Քանի մը օր առաջ իտալական թերթերը յայտնեցին թէ ինչ է Իտալիոյ դիրքը Սուէզի Ջրանցքի խնդրին մէջ: Հիմա մէջտեղ դրուած է Ճիպութիի պարագան: Սոմալիի Ֆրանսական վարչութեան մասին գիտողութիւններ կ'ըլլան: Իտալական թերթերը կ'ըսեն թէ ֆրանսական Սոմալին հակիտալական գործունէութեան կեդրոն մը եղած էր 1895ին եւ 1896ին, նոյնը եղաւ նաեւ 1935ին՝ Եթովպիոյ վրայ իտալական արշաւանքի ատեն: Իսկ այսօր ապաստանն է դարձած բոլոր Եթովպիացի գաղթականներուն, որոնք կատաղի պայքար մը կը մղեն Եթովպիոյ իտալական իշխանութեանց դէմ: Ճիպութիի միջոցաւ, կը շարունակեն անոնք, Ֆրանսա զանոնք կը զինէ Իտալիոյ դէմ: Ցետոյ, Ճիպութին երեսի վրայ է թողուած Ֆրանսացիներու կողմէ ու նաւահանգիստը աւերակ մըն է: Իսկ նաւահանգիստի սակերը շատ բարձր են: Եւ վերջապէս երկաթուղին գրեթէ անգործածելի է: Այսուհանդերձ, իտալական մամուլին լեզուն այժմ աւելի մեղմ է քան առաջին օրերուն:

Անգլիա անզիջող՝ Միջերկրականի մասին

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, ընկերվարական երեսփոխան մը Չէմպըրլէյնի հարցուց թէ՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյութիւն ունի՞ դաշինք մը, ուխտ մը կամ համաձայնութիւն մը, որ Մեծն Բրիտանիան պարտադրէ զինուորական օժանդակութիւն ընծայելու Ֆրանսայի՝ երբ այս վերջինը յարձակման ենթարկուի Իտալիոյ կողմէ: Չէմպըրլէյն ժխտական պատասխան տուաւ: Բայց, այս ժխտական պատասխանը ոչինչ կը փոխէ Միջերկրականեան հարցին մէջ, քանի որ Մեծն Բրիտանիա որոշած է յարգել տալ գոյավիճակի պահպանումը եւ գաղթավայրերու հետ հաղորդակցելու իր ազատութիւնը:

Քանի մը օր առաջ Հռոմի անգլիական դեսպանը իտալ. կառավարութեան յայտնած է Մեծն Բրիտանիոյ տեսակէտը այն մասին թէ Իտալիա պէտք է հաւատարիմ մնայ իտալեւանգլիական համաձայնութեան: Խորհրդարանին մէջ նոյնը կրկնեց նաեւ Չէմպըրլէյն: Վարչապետը ճշդեց նաեւ թէ գաղթավայրերու հետ հաղորդակցութիւնը վտանգուած պիտի ըլլայ այն օրը, երբ Իտալիա, գրաւելով Թունուզը, Միջերկրականի այդ մասը պիտի փակէ, կտրելով Մերձ. Արեւելք, Սուէզի եւ Հնդկաստանի ճամբան:

Չէմպըրլէյն, Լոնտոնի օտար լրագրողներու ընկերակցութեան 50ամեակին առթիւ ու անոր հրաւէրով այս գիշեր պիտի խօսի խըմնամուած ճառ մը՝ որ կը կարծուի թէ շատ կարեւոր պիտի ըլլայ:

— oo —

ԿՈՄՍ ՋԻԱՆՕ մօտերս պիտի այցելէ Հունգարիա, խնամակալ Հորթիի հրաւէրով:

10 ՄԻԼԻՈՆ ծախք պատճառած է պետութեան, 30 նոյեմբերի գործադուլին դէմ պայքարը:

ԺՈՒՀՕ պաշտօնանկ եղաւ Ֆրանսայի երկաթուղիներու վարչութեան մասնաւոր յանձնախումբէն:

Հ. Յ. Դ.

[illegible]

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 14 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկեր Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ընկերական ժողովը 16 Դեկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԸՆԿ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Տեղի պիտի ունենայ 18 Դեկտեմբեր, կիրակի առաւօտ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Խնջոյք — պարահանդէս

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՅ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՍԱՐՍԷԼԻ ՀՐԱՅՐ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ 2ը

Սալ տը Նօսի մէջ, 81, Ռիւ տը Փարի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Պարերը կը սկսին գեղարուեստական բաժնէն վերջ

ՄՈՒՏՔ 4 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

Ընկերավարական դասախօսութիւն

Շավիլի մէջ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

16 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին մանկապարտէզի սրահը

Rue Trois Chantiers

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Առնել 7 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Puits Sans Vin, Շավիլ

«ՌՈՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 15 Դեկտ, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet:

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ՍԱՍՏՈՒՆԻ

Նիւթ՝ «Հայոց ցեղային նկարագրի գլխաւոր գիծերը»:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐԱԿ ԽՈՒՄԲ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 14 Դեկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ: Կը խօսի Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին քայլերը»:

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 15 Դեկտ., Հինգշաբթի, 5 Ռիւ տը Լ'էքլիփս, Մարսէյլ: Պ. ԵՂԻՇԷ ԹՈՐՈՍԵԱՆ կը խօսի ՏԻԳՐԱՆ ՉԷՕ-ԳՈՒՐԵԱՆի մասին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Վարդգէս Քէչէճեան իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Բաբերդի, Բարձր Հայքի Հայրենակցական եւ Վերաշինաց Միութեան ինչպէս նաեւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իր մեծ մօր Այրի Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՔԷՉԷՃԵԱՆԻ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 13ին Մարսէյլի մէջ:

×

Չէքեան, Պալեան, Թաշճեան, Էնֆիյէճեան եւ Պապաիկլեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր, հեռագրով կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, հօրեղբօրորդւոյն, մօրեղբօրորդւոյն, մօրքուրորդւոյն եւ անհրաժեշտ՝

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՉԷՔԵԱՆԻ

ցաւալի մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ 18 Նոյ., Ուրբաթ առաւօտ ժամը 7ին: Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 21 Նոյ., Երկուշաբթի առաւօտ ժամը 10ին եւ հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ Մօնմարթրի գերեզմանատունը:

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Կ. Խ.ՉԻ ԴԱՐՄԱՆԱՏԱՆ

20 Rue Dominicaines, Մարսէյլ

Յառաջիկայ Հինգշաբթի, 15 Դեկտեմբերին կէսօրէ վերջ ժամը 1.30ին կը վերաբացուի մեր դարմանատունը, օժտուած բժշկա - առողջապահական ամէն յարմարութիւններով: Տոքթ. Ե. Տիկիրեան իր աշխատակցութիւնը պիտի բերէ առանց նիւթական վարձատրութեան: Զանազան հիւանդութեանց համար պիտի ունենանք մասնագէտներ: Կը յուսանք որ մեր հայրենակիցները սիրայօժար կերպով պիտի ուզեն բերել մեր ձեռնարկին իրենց նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը: Մեզի դիմող հիւանդները պէտք է ըլլան վկայագրով հաստատուած կարօտներ: Դարմանատունը բաց պիտի ըլլայ շաբաթը մէկ անգամ, Հինգշաբթի օրերը կէսօրէ վերջ ժամը 1.30—3.30:

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղի վարչութիւն

ՁԵՌՆԱՐԿ

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղը Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները 18 Դեկտ., Կիրակի ժամը 3ին դպրոցի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Մարսէյլի Բաբերդի Հայր. Միութեան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 78 մէկ տասներորդ լոթըրի նասիոնալ, 208 գիրք (Երկուտարի հայկական բանտում», 140 մէկ շիշ օ տը քոլոն, 42 քաշքոլ, 201՝ մէկ զոյգ կնոջ գուլպայ: Նուէրները ստանալու համար դիմել Պ. Խ. Տէր Նազարէթեան, 7 Bld. Mouren, Մարսէյլ:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԳՐԱՏՈՒՆ ԿԵԱՆՔ-ԱՐՈՒԵՍՏ

որ համանուն ամսագրին հետ ունի հետեւեալ նոր հասցէն.—

M BARSAMIAN, 46, Rue Richer, PARIS (9e)

որուն պէտք է ղրկել Գրատան եւ ամսագրին վերաբերող ամէն թղթակցութիւն եւ դրամական առաքում:

«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ» գրատունը կը հայթայթէ վիպական, բանաստեղծական, պատմական ամէն տեսակ գիրքեր, ինչպէս նաեւ դասագիրքեր:

Ապսպրանքները միշտ կանխիկ, կը գործադրուին ՕՐԸ ՕՐԻՆ: Գրատան բացման առթիւ, մինչեւ երկու ամիս, ամէն ապսպրանքի վրայ հարիւրին 10ը զեղչ եւ փոխադրութեան ծախսերը մեր վրայ:

Եթէ չէք կրնար անձամբ գալ եւ ընտրել ձեր գիրքերը, հաճեցէք գրել մեզի, եւ անմիջապէս ղրկուած պիտի ըլլայ:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

Ա. ՅՈՎԻԿԵԱՆ

Իրաւագէտ վկայեալ Փարիզի համալսարանէն

22, Rue de Maubeuge Paris (9) Metro: Cadet dt N.-D. de Lorette

Մասնագէտ վաճառականական, քաղաքային եւ միջազգային խնդիրներու: Պաշտպանութեան դատարաններու առջեւ: Խմբագրութիւն պաշտօնաթուղթերու:

Արկածի դատեր առանց կանխավճարի:

Խորհրդակցութեան ժամը 11-12 եւ 5 — 7 եւ ժամադրութեամբ:

Շաբաթ եւ երկուշաբթի օրերը խորհրդակցութիւն 10 ֆր.:

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Արտաւազդ Հայրմեան

122 Boulevard Murat Paris 16e)

Մէթրօ Փորթ տը Սէն Քլու, եւքը, Ավընիւ տը Վէրսայլի կողմէն: Դիմել իրեն վստահութեամբ ամէն կարգի դատի, առնելիքի եւ գործի համար:

10 - 12, 6.30–8, բացի երեքշաբթի եւ ուրբաթ առաւօտներէն: Թէլէֆօն, Ժասմէն 52–69:

Ճաշարան «ԲԵՐԱ»

ՏՆՕՐԷՆ՝ ԵՐՋԱՆԻԿ ՊԱԼԵԱՆ

9 Rue Provence, Paris 9e. (Առաջին յարկ)

Մէթրօ **Le Peletier**

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ՝ պատրաստուած անարատ իւղով:

ԾԱԽՈՒԻ Է

Ստեպղական մեկնումի պատճառաւ, բանուկ պողոտայի վրայ, ինը տարիէ ի վեր հաստատուած դերձակի խանութ մը որ ունի ճաշակաւոր զոյգ ցուցափեղկեր: Նպաստաւոր պայմաններ:

Դիմել Գ. ԾԵՐԻԿԵԱՆԻ՝ 13, Rue des Dominicaines, Marseille.

ԿՈՒԶՈՒԻՆ իրենց բնակարանին մէջ աշխատող շատ լաւ գործաւորուհիներ լիւէս ճերմակեղէնի համար: Տարեկան աշխատանք ապահովուած: Պուրսօնի, փուանսը Փարիի, բուլիսէի եւ պորսէի համար նմոյշներ ղրկել «Յառաջ»ի վարչութեան որ պիտի յանձնէ գործատիրոջ:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon.

ԼԻՈՆ *Téléph. Lalande 64-10.*

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

ՄԱՐՍԷՅԼ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 15 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3912

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՍԿԱԿԱՆ ԴԻԿՏԱՏՈՐԸ

— oo —

Թուրքիոյ հանրապետութեան նոր նախագահի ընտրութեան առթիւ կ'արժէ մէկ քանի մատնանշումներ եւս ընել:

Աթաթիւրքի մահը պէտք է առիթ ընծայած ըլլայ՝ յետադիմական տարրերուն՝ գլուխ բարձրացնելու: Գասթէմունիի դէպքը, որուն արձագանգը եղանք օրը օրին, առոր անժխտելի ապացոյցն է: Ու կը թուի թէ սովորական «դէպք» մը եղած չէ ան, քանի որ, Ըսմէթ, հագիւ աթոռը գրաւած, առիթ ունեցաւ մինչեւ հոն երթալ՝ իր հետ առած վարչապետ Ճէլալ Պայարը: Իսկ մեկնումի պահուն, յայտարարեց թէ «լաւ լուրերով պիտի դառնայ»: Չենք գիտեր թէ ինչ են եղած այդ «լաւ լուրերը»: Բայց, գիտենք թէ երբ Ըսմէթ «պարագաներու բերումով» երկրին որ եւ է մէկ վայրը այցելէ, աջն ու ձախը կը սրբէ ու այնպէս կը վերադառնայ:

Անշուշտ, Գասթէմունիի դէպքը չի կրնար մեծ համեմատութիւններ առած ըլլալ: Ու կասկած չկայ, որ ան խեղդուած է իր սաղմին մէջ: Բայց, իր մեծ կամ փոքր չափերով՝ ան կուգայ վկայելու թէ, հակառակ անցնող տասն եւ հինգ տարիներուն, Թուրքիոյ մէջ տակաւին գոյութիւն ունի խուլ ու զսպուած դժգոհութիւն մը՝ նոր կարգերու ու նոր կենցաղի հանդէպ, ու առիթներ կը փնտռէ պոռթկալու:

«Թան», խօսելով Հալքի արտակարգ համագումարի մասին, կ'ըսէր թէ «պիտի որոշուին այն փոփոխումները որոնք պիտի ըլլան գլխաւորապետական մարզին մէջ»: Ու կը ճշդէր նաեւ այն մայրաքաղաքները, որոնց Թուրք դեսպանները պիտի փոխուին: Ուրեմն, կառավարութեան վերեւ կայ Հալքը, ու Հալքին վերեւ՝ ուժ մը, որ նախապէս կը ճշդէ ոչ միայն արտակարգ համագումարին օրակարգը, այլեւ տրուելիք որոշումները: Իսկ այդ ուժը ուրիշ մէկը չէ, բնականաբար, բայց եթէ Ըսմէթ:

Հալքի համագումարին առաջին օրակարգը պիտի ըլլայ, կը խորհինք, նոր նախագահի ընտրութիւնը: Ըսմէթ, գրաւելէ վերջ Աթաթիւրքի աթոռը՝ իբրեւ պետութեան պետ, ինքզինքը «ընտրել» պիտի տայ նաեւ իբրեւ պետը Հալքին: Իրականին մէջ, Հալքի արտակարգ համագումարը տեղի պիտի ունենայ բացառապէս այս ձեւականութիւնը կատարելու համար, իր օրակարգին վրայ աւելցնելով, անշուշտ, կարգ մը ուրիշ խնդիրներ, որոնք արդէն... լուծուած են: Ոչ մէկ կասկած, որ նաեւ այս «ընտրութիւն»ը պիտի կատարուի «միաձայնութեամբ», ու Ըսմէթ, նոր ճառով մը, իր «շնորհակալութիւնը պիտի յայտնէ ընծայուած վստահութեան համար»...

Կատակերգութեան այս տեսիլը փակումն վերջն է, սակայն, որ պիտի սկսի Ըսմէթի իսկական տիրակալութիւնը: Աւելի ճիշդ՝ իսկական դիկտատուրան: Վասնզի, ինչ որ կար ցարդ՝ իբրեւ Աթաթիւրքի դիկտատուրա, ուրիշ բան չէր, բայց եթէ երկու զօրեղ ուժերու — Քէմալի ու Ըսմէթի — փոխադարձ հակակշռով ու նաեւ փոխադարձ համաձայնութեամբ «երկուքեան» վարչաձեւ մը, ուր դերերը բաժնուած էին, ու այս կամ այն խնդիրներուն մէջ հակադիր կողմերէն մէկն ու միւսը կը յաջողէր պարտադրել ինքզինքը՝ երկար կամ կարճ տեւողութեամբ:

Հիմա այդ երկուութիւնը վերցաւ: Չկայ Աթաթիւրքը, նաեւ չկայ ուրիշ որ եւ է զօրեղ դէմք, որ կարենայ հակադրել Ըսմէթին՝ իր անհատական հեղինակութեամբ, դիրքով, կապերով ու արժէքներով:

Կան, իհարկէ, անհատներ, որոնք ոչ միայն որոշ դերեր են կատարած նոր Թուրքիոյ կառուցումին մէջ՝ առաջին օրէն նեցուկները կամ գործադրիչները ըլլալով նոր վարչաձեւին ու անոր որոշումներուն, այլեւ ունին որոշ դիրքեր: Ասոնցմէ ոմանք հիմա աւելի լուրջ պատճառներ ունին լուռ կամ բացայայտ կերպով դիրք բռնելու Ըսմէթի դէմ, քանի որ վերջերս զանոնք մեկուսացուց կամ պիտի մեկուսացնէ: Ըսմէթ, որ շատ լաւ կը ճանչնայ իր շրջապատը — իբրեւ նախկին վարչապետ բոլոր դէմքերը նժարին մէջ դրած ըլլալով, — իր կրկնակի հանգամանքները պիտի օգտագործէ՝ անոնց ազդեցութիւնը հեռու պահելու համար երկրին ներքին կեանքէն ու արտաքին քաղաքականութենէն: Իր այդ հանգամանքներէն անջատ՝ նոր նախագահը ունի նաեւ խառնուածք մը, որ անպայման իր տիրական չեշտը պիտի դնէ մասնաւորապէս ներքին ու հաստուածային քաղաքականութեանց մէջ: Ըսմէթ իր վարչապետութեան օրով իսկ, հակառակ Աթաթիւրքի ներկայութեան, մոլեռանդ ու անզիջող էր հաւասարապէս բոլոր անոնց հանդէպ, որոնք որ եւ է ընդդիմութիւն ցոյց կուտային: Իր այս խիստ վերաբերումը պիտի սաստկանայ, բնականաբար, հակընդդէմ ուժին մէջ, համապատասխան խմորում մը, օր օրի աւելի խորացնելով ներքին երկուութիւնը ո՛չ միայն երկրին, այլեւ Հալքին ու նոյնիսկ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, որ «միաձայնութեամբ» նախագահ ընտրեց Ըսմէթը...

Ասկէ առաջ անձերու երկուութիւն կար, աքօղուած հոսանքներով, որոնք «մուխը մէջը կը խեղդէին»: Այժմ կը ստեղծուի ու պիտի շեշտուի հաստուածային երկուութիւն մը:

Ըսմէթ հետզհետէ պիտի սեղմէ նաեւ ոչ-թուրք տարրը: Թուրքիոյ մէջ, անհիմն չէր տիրող այն կարծիքը թէ «Աթաթիւրքի մահով կրնայ վատթարանալ ոչ-Թուրքերու վիճակը»: «Թուրքիան՝ Թուրքերուն» նշանախօսքը Ըսմէթինն է: Ու այժմու նախագահը աւելի քան մոլեռանդ է այս մասին: Մոլեռանդութիւն մը որ իր հոգիի ու էութեան մաս կը կազմէ, եւ զոր, վարչապետութենէն առաջ կամ վարչապետութեան ընթացքին, փոքրիկ խնդիրներու մէջ իսկ անզուսպ կերպով ի յայտ բերած է ան...: Ոչ-Թուրքերու նկատմամբ բոլոր սեղմումները իր ու իրեն նման թթու ազգայնականներու գործերն են եղած: Նոր օրէնքի մը համաձայն, բոլոր Թերթերը, 15 յունուարէն սկսած, պարտաւոր են 5000 ոսկի պահ ձգել, կարենալ շարունակելու համար իրենց հրատարակութիւնները...:

Ասիկա ծայրն էծրարոց: Թուրքիա, կը կրկնենք, իսկական դիկտատուրան հիմա է որ պիտի զգայ: Ու հիմա է որ պիտի կրէ անողոք ճնշումը՝ իսկական դիկտատորին...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵՄՊՐԼԷՅՆԻ ՃԱՌԸ

— oo —

Երէկ գրած էինք թէ Լոնտոնի օտար լրագրողներու ընկերակցութեան յիսնամեակին առթիւ, հացկերոյթ մը տրուեցաւ Անգլիոյ մայրաքաղաքին մէջ, ուր հրաւիրուած էր խօսելու վարչապետ Չէմպըլէյն: Այս առթիւ ըսուեցաւ որ նախարարներ եւ դեսպաններ ալ ներկայ պիտի ըլլան հացկերոյթին, լսելու համար վարչապետը: Նոյնիսկ «Թան» կը գրէր թէ Հիթլէր որոշած է յատկապէս Լոնտոն ղրկել Աշմանը, բառ առ բառ արձանագրելու համար Չէմպըլէյնի քաղաքական այս կարեւոր ճառը, որ անշուշտ պիտի պարունակէր ակնարկներ Գերմանիոյ մասին: Վերջին պահուն, սակայն, Չէմպըլէյնի ճառը գրաւոր հաղորդուած ըլլալով գերմանական կառավարութեան, Գերմանացիները ներկայ չեղան հացկերոյթին: Այս պարագան տեղի տուաւ զանազան քննադատութեանց:

Չէմպըլէյնի ճառը ձայնասփիւռով տրուեցաւ նաեւ ժողովուրդին.

— Իմ նպատակս, ըսաւ Չէմպըլէյն, միշտ կը մնայ նոյնը, ըսկիզբէն մինչեւ հիմա: Ի տես կացութեան, որ հետզհետէ կը ծանրանար եւ կը վտանգէր Եւրոպայի խաղաղութիւնը, ինծի թուեցաւ թէ երկու լուծում կար, — ընդունիլ որ անխուսափելի էր պատերազմը եւ պէտք էր ամէն ճիգ թափել՝ արգիլելու համար այդ աղէտը, յետոյ շարունակել այդ ճիգերը անհետացնելու համար պատերազմի հաւանականութեան պատճառները:

Ով որ ալ ըլլայ յաղթականը, պատերազմը իր ետեւը կը թողու կորուստներու եւ տառապանքի երկար շարան մը, զոր պիտի չկարենան մոռնալ ամբողջ երկու սերունդներ:

Կարելի չէ թեթեւ սրտով նետուիլ նման աղէտներու մէջ: Մանաւանդ երբ համոզուած չենք թէ խուսափելու համար չկայ պատուաւոր լուծում մը:

Երբ ակնարկս կը պտըտցնեմ անցնող տարուան դէպքերուն վըրայ, կը զարմանամ տեսնելով յուսահատութիւնը, զոր ցոյց կուտան կարգ մը քննադատներ: Ոմանք Միւնիխի համաձայնութիւնը կը ներկայացնեն իբրեւ տեսակ մը պարտութիւն ժողովրդապետութեանց համար: Իմ կարծիքովս, պէտք չէ յաղթանակի եւ պարտութեան հարց յարուցանել՝ Միւնիխի արդիւնքը գնահատելու ժամանակ: Աւելի լաւ է յիշել թէ ի՛նչ բան արգիլեց Միւնիխը: Ո՞վ կրնայ մոռնալ այն օրերը երբ ամբողջ մարդկութիւնը երկար շունչ մը առաւ՝ լսելով Միւնիխի համաձայնութիւնը: Միայն կը ցաւիմ որ գերման մամուլը վերջերս ծանր քննադատութիւններ ուղղեց անգլիացի յարգուած պետական դէմքերու: Այսուհանդերձ համոզուած եմ որ մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ անխախտ կը մնայ Միւնիխի յայտարարութեան ոգին:

Յառաջիկայ ամիս, լորտ Հըլիֆաքսի հետ պիտի մեկնիմ Հռոմ, քննելու համար, իտալական կառավարութեան հետ, այն բոլոր հարցերը, որոնցմով շահագրգռուած ենք: Կրնայ ըլլալ որ մեր քննադատները նորէն վիճին թէ ո՛վ է յաղթականը կամ պարտեալը: Այդ մտածումը չէ որ կը զբաղեցնէ մեզ՝ երբ կը ծրագրենք կատարել այս ճամբորդութիւնը: Մեր փափաքն է գտնել մթնոլորտ մը, ուր կարենանք իրար լաւ հասկնալ:

Իմ քննադատներս կ'ըսեն թէ կ'ուզեմ նպաստել նացիներուն կամ ֆաշիստներուն՝ անոր համար որ կը փափաքիմ դիկտատորներու հետ համաձայնութեան գալ: Եթէ աւել կ'ուզեն ըսել թէ կը փափաքիմ նպաստել, որ նացիական կամ ֆաշական շարժումը հող գտնէ իմ երկրիս մէջ, կը սխալին: Ինծի համար, ինչպէս եւ իմ հայրենակիցներուս մեծամասնութեան համար, անընդունելի է ստորադասել անհատական ազատութիւնը պետութեան, որովհետեւ ատիկա հակառակ է մեր սկզբունքներուն: Եւ սակայն ամէն մարդ չի բաժներ այդ սկզբունքները, ուստի փափաքելի չեմ գըտներ, ոչ ալ օգտակար, քննադատել անոնք որ կը նախընտրեն տարբեր սկզբունքներ:

Կրնայ ըլլալ, որ տարակարծութիւններ պատահին մեր արտաքին քաղաքականութեան նպատակներուն մասին, բայց վստահ եղէք որ մեզմէ ոչ ոք դէմ էայն քաղաքականութեան, որ կը թելադրէ արագացնել մեր սպառազինութեան կշռոյթը: Ժողովուրդը եւս տրամադրութիւն կը յայտնէ թէ պատրաստ է նոր զոհողութիւններ կատարել՝ եթէ հարկ ըլլայ երկրին պաշտպանութեան համար:

Այսուհանդերձ մենք փափաքելի կը գտնենք դիմել բանականութեան եւ ոչ թէ բռնութեան: Առանց մոռնալու որ պարտաւորութիւններ ստանձնած ենք պաշտպանելու համար ոչ միայն մայր երկրին բնակչութիւնը, այլեւ գաղթավայրերը, ինչպէս նաեւ մեր դաշնակիցները, որոնց կապուած ենք համաձայնագրերով: Սակայն կը կրկնեմ անգամ մըն ալ, — ոչ ոք ինծմէ աւելի համոզուած է թէ սպառազինութիւնը ի վերջոյ պիտի սպառէ երկրի մը ուժերը, ինչ երկիր ալ ըլլայ, այն ուժերը որոնք պէտք է նուիրուած ըլլային երկրին բարգաւաճման: Հետեւաբար ոչ ոք ինծմէ աւելի երջանիկ պիտի զգար ինքզինք, եթէ կարելի ըլլար կնքել միջազգ. համաձայնութիւն մը սահմանափակելու եւ կրճատելու համար սպառազինութիւնները:

Ես վերջերս շատ լսեցի հեգնանքներ իմ հասցէիս, — «սա ծերուկը» կ'անուանեն զիս ծաղրանքով: Ճիշդ է որ կը զգամ թէ կը մօտենամ ծերութեան, ըլլայ ֆիզիքապէս, ըլլայ մտաւորապէս, բայց ժամանակի այդ փախուստը ինծի սորվեցուց մէկ բան, — թէ ունայնութիւն է ամէն փառասիրութիւն: Փառասիրութիւնը, որ տիրելու, տիրապետելու ցանկութիւն կը ստեղծէ: Վասնզի պատմութիւնը անգամ մը եւս ցոյց կուտայ թէ տիրապետութեան փորձերը երբեք չեն պսակուիր երկարատեւ յաջողութեամբ:

Մամուլի ներկայացուցիչներէն կը խնդրեմ, որ յայտարարեն թէ մեր նպատակն է հետապնդել երջանկութիւնը բոլոր ժողովուրդներուն, առանց տարբերելու նախապաշարումներէ եւ տարակարծութիւններէ:

Չէմպըլէյն յետոյ անցնելով անգլօ-ֆրանսական յարաբերութեանց, ըսաւ թէ իր կեանքին մէջ, ժամանակ մը, մազ մնաց որ պատերազմ ծագէր Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ, բայց այսօր նման աղէտի մը յոյսը այնքան հեռու է, որքան պատերազմի հաւանականութիւն մը Ամերիկայի հետ:

Այսօր անգլօ-ֆրանսական յարաբերութիւնները այնքան մըտերմական դարձած են, որ կնքուած համաձայնութիւնները չէն որ կը վարեն այդ յարաբերութիւնները, այլ հասարակաց շահերը:

Սանճաքը կը բաժնուի՞ Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ

— oo —

Հալէպէն կը գրեն Նահարի, 5 Դեկտ. թուականով. — Թուրքիայէն Հալէպ եկած ծանօթ անձնաւորութիւն մը, որ ունի քաղաքական լայն ծանօթութիւն, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդեց մեզի. —

«Ֆրանսա Սանճաքի խնդրին շուրջ բանակցութիւններ կը կատարէ մէկ կողմէ Թուրքիոյ, միւս կողմէ Սուրիոյ վարչապետին հետ: Առաջարկներ կ'ըլլան Ալեքսանտրէթի քաղաքն ու շրջակայքը միացնելու Թուրքիոյ, իսկ Անտիոքն ու Գըրգ-Խանը՝ Սուրիոյ:

Ֆրանսական եւ թրքական կառավարութիւնները կը խոստանան աջակցիլ Սուրիոյ՝ Սուէյտիոյ ծովեզերեայ շրջանին մէջ նաւահանգիստ մը շինելու համար»:

Իրականանալու վրայ են այս առաջարկները, որովհետեւ մարզպանութիւնը արդէն հաղորդած է Հաթայի կառավարութեան թէ պաշտօնական թուղթերու վրայէն պէտք է ջնջուի Հաթայ բառը եւ գրուի Սանճաք:

Ամքի շրջանին մէջ, Սուրիոյ պատկանող կարգ մը հողամասեր առնուած էին Սանճաքի սահմանին մէջ: Սուրիական կառավարութեան բողոքին վրայ, ներկայիս այդ հողամասերը վերադարձուած են Սուրիոյ:

Կ'ըսուի թէ ասկէ վերջ առանց անցագրի կարելի պիտի ըլլայ երթալ Սանճաք:

*** Հալէպի «Էլ Նազիր» թերթն ալ կը գրէ թէ արմատական փոփոխութիւններ պիտի կատարուին Սանճաքի կացութեան մէջ, իբրեւ հետեւանք Փարիզի Ֆրանքօ-թուրք վերջին համաձայնութեանց: Ի մէջ այլոց, թերթը կը հաղորդէ թէ սահմանագծման յանձնաժողովի ֆրանսական պատուիրակութիւնը վճռապէս մերժած է թրքական պահանջները:

Միւս կողմէ, ֆրանսական բարձր հաստատութիւնները իրենց պաշտօնեաներուն հաղորդած են շրջաբերական մը որով չեն ճանչնար «Հաթայ»ը:

** «Մաթէն» կը գրէ թէ Սուրիոյ վարչապետը, որ Պէյրութ մեկնեցաւ, յայտարարեց որ շուտով կը վաւերացուի Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը:

Առեւտրական համաձայնութիւն Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ

Պուքրէշի մէջ առեւտրական դաշնագիր մը կնքուեցաւ գերմանական եւ ռումանական կառավարութեանց միջեւ, — Գերմանիա յանձն կ'առնէ Ռումանիայէն գնել 400,000 թոն ցորեն, 200,000 թոն եգիպտացորեն, 300,000 թոն արմտիք, 200,000 խոզ, 12 հազար եղջիւրաւոր անասուն, իսկ քարիւղը՝ ռումանական արտադրութեան մէկ քառորդը: Փոխարէն Գերմանիա պիտի տայ ճարտարարուեստական գործիքներ: Յունուարէն մինչեւ Սեպտեմբեր, Գերմանացիները Ռումանիա ղրկած են հինգ միլիար լէյ արժէքով ճարտարարուեստական գործիքներ, (Ֆրանսայի արտածումները դէպի Ռումանիա կը հասնին մէկ միլիար լէյի:

— oo —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ գաղթավայրերու նախարարը, Մակտոնըլտ, ճառի մը մէջ յայտարարեց թէ անյուսալի կը գտնէ որ իր սերունդը ականատես ըլլայ բրիտանական կայսրութեան անկումին:

ՏԻՄԻԹՐՈՎ, կը գրեն կարգ մը թերթեր, մեկնած է արտասահման, քննելու համար Կոմինթէրնի գործերը զանազան երկիրներու մէջ: Կ'ըսուի նաեւ որ Գ. Միջազգայինի քարտուղարին այս բացակայութիւնը ուրիշ իմաստ մը ունի եւ կապուած է Ֆրանսայի վերջին գործադուլին ձախողութեան հետ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ ըմբոստները սաստկացուցած ըլլալով իրենց գործունէութիւնը, Անգլիացիները որոշեցին քաղաքային իշխանութիւնը յանձնել զինուորական իշխանութեան, — Հանրային շէնքերը, նոյնիսկ մաքսատուները ներկայիս կը գտնուին բրիտանական բանակին ձեռքը:

ԼԻՆՏՊԷՐԿ, որու մասին գրուեցաւ թէ վերջնապէս պիտի հաստատուի Պերլին, որոշած է ապրիլ Ֆրանսայի մէջ:

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՀՐԵԱՆԵՐԸ (*)

Նուէր Ի. Բ. Ն. Ե.— Ա.Ի՛Ն

Նոյէն՝ իշխան Բորիս Ն. Երկայնաբազուկ-Արղութեան իր 22 Սեպտ. եւ 10 Հոկտ. 1938 թուակիր երկու նամակներով՝ իմ վրաս պարտականութիւն կը դնէր, հերքել Հայոց եւ Հրէից ազգակցական կամ թէ արենակցական կասկածելի կապը, զոր հրապարակ նետած էին Էլիզէ Ռըկլիւ, Սէն-Մարդէն, եւ այլք, հետեւելով մեր հին պատմիչներու :

Իսկ երեք շաբաթ յառաջ՝ մեր պաշտօնակիցը, Դոկտ. Տամլամեան, իմ ուշադրութեանս յանձնեց Փարիզ հրատարակուող «L'Europe Médicale» ամսաթերթին տարւոյս 25 Հոկտեմբերի թիւը (No. 6), որուն մէջ Փրոֆ. Ariëns Kappers՝ Ամստերտամցի բժիշկը՝ «Les Peuples Sémites» վերնագրով յօդուած մը ունի, ուր կը խօսուի նաեւ Հայոց սեմականութեան մասին:

Քանի որ «L'Europe Médicale»ի պէս բժշկական թերթ մը տեղ տուած է այսպիսի ազգագրական նիւթի մը, մենք ալ անտեղի եւ անպատշաճ չենք համարեր մեր Բժշկական Միութեան մէջ խնդիր ընել այս վերին աստիճանի կարեւոր եւ այժմէական հարցը :

Նախ՝ առնենք Պրոֆ. Արիէնս Կապփերսի գրածը :

Պրոֆէսորը՝ «սեմական» ըսելով կ'ընդունի, թէ — ուշադրութի՛ւն — «dans un sens plus large du mot», Հայն ու Թուրքը, Լիբանանցին ու Տիւրզիները՝ սեմական սերունդէ են:

Առաջին անգամն է, որ կը լսենք թէ գիտական կնճռոտ հարց մը լուծելու համար կը դիմուի՝ «dans un sens plus large du mot»՝ այսպիսի խախուտ միջոցի մը :

Պրոֆէսորը կը մոռնայ, որ արեւելեան հին եւ նոր ազգերէ՝ քրիստոնէութիւնն ընդունած ցեղերն են որ թլփատութիւն չունին: Արաբացիք եւ Հրեայք, ինչպէս նաեւ Եգիպտացիք, թլփատուած են իրենց կրօնական օրէնքով:

Պրոֆէսոր Էմիլ Պիտտարի ցուցումով (l'Illustration, 1938, No. 10), որուն պատրաստած մէկ քարտէսն ունիմ աչքիս առջեւ, Հայերը Կարճագլուխ (Brachycéphale) են: Ինչպէս կ'ընդունին Ժակ տը Մորգան, Շանտր, Լուշան, Ֆիրխով, Դենիքեր եւայլք: Իսկ Հայոց գանկային այդ յատկութիւնն ունեցող ցեղերը՝ Հայատիպար (Arménoïde) անունով մկրտած են մարդաբանք կամ՝ աւելի ճիշդը՝ գանկաբանք: Այս տեսակ գլուխ ունին ամբողջ Միջին Եւրոպայի ժողովուրդներն,— Ֆրանսա, Զուիցերիա, Միջին Գերմանիա, ամբողջ Պալքանեան թերակղզին (Ալպանիա, Եուկոսլավիա, Յունաստան եւ Ռումանիա), Սեւծովեան ափանց դրացի բնակիչները (Հարաւային Ռուսաստան, Փոքր Ասիա եւ Կովկաս) ու Պարսկաստան :

Հայոց այս հանգամանքը ցոյց կուտայ, որ իրենք Ասիա գաղթած են Եւրոպայէ(**), եւ երբեք կապ չունին սեմական ցեղերու հետ :

Հիւսիսական (Nordique, ինչպէս՝ Անգլիա, Շուէտ, Նորվեկիա, Դանիա, Հիւսիսային Գերմանիա, Հոլանտա եւ Լեհաստան): Միջերկրականեան (Méditerranéen, ինչպէս՝ Փորթուգալ, Սպանիա եւ Հարաւային Իտալիա) ու սեմական (Sémitique, ինչպէս Սուրիա եւ Պաղեստին) ցեղերը,— ամբողջ Արաբիա, Աղեքսանդրիայէ (Իսկէնտէրուն) ծոցէն մինչեւ Պարսից ծոց եւ ծայրագոյն հարաւ,— Երկարագլուխ (Dolichocéphales) են :

Ափրիկէի հիւսիսային մասը՝ նախապէս Քամեան (Chamitique) էր, որ յետոյ եղած է սեմական:

Եւրոպայի մէջ՝ Իլլիրեան թերակղզիին վրայ, եւ Փոքր Ասիոյ ու Պարսկաստանի մէջ՝ տեղ տեղ՝ կան Դինարեաններ (Dinarique),— այսինքն՝ որոշապէս Կարճագլուխ ցեղեր:

Աւելցնենք, որ Սուրբ Գրական բաժանումով հին բանասէրներու կողմէ այսպէս Սեմական, Քամեան եւ Յաբեթական կոչուած լեզուաբանական յորջորջումները՝ ճիշդ չեն, վասնզի անոնք կենդանաբանական ցեղական յատկութիւն մը չեն ցուցներ :

Լաւագոյն եւ ճշգագոյն է կրթնիլ գանկաբանական տուեալներու վրայ, ինչպէս սովոր են ընել հիմա գիտնականք:

Արդ, ժամանակ է ձեռք առնել իշխան Բորիս Արղութեանի յարուցած խնդիրը :

Հրեաները տարիներ յառաջ շփոթուած էին Հայոց հետ, եւ ամէն տեղ վէճ աչքով կը նայէին մեզի :

Այս խնդիրը՝ տեղ տեղ՝ գլուխ բարձրացուցած է նորէն, ի վնաս Հայոց: Ուստի՝ Հայերն ստիպուած են ինքնապաշտպանութեան դիմել կրկին անգամ, հաստատելու համար որ իրենք՝ այսպէս ըսենք՝ «սեմական» ցեղ չեն, այլ «արիական»:

Ուսկի՞ց եկած է այս շփոթութիւնը:

Հայոց ճակատը «սեմականութեան» խարան դնողները կը փաստեն, թէ մեր բնիկ պատմիչներու համաձայն՝ Մեծն Տիգրանի օրով (Ք. Ա. 94—54 թուականներուն) հազարաւոր Հրեաներ Պաղեստինէ բերուած փոխադրուած են Հայաստան, անոնց բնակութեան տեղ տալով Արմաւիրի, Վաղարշապատի, Արտաշատի, Երուանդաշատի, Զարեհաւանի, Զարիշատի, Նախիջեւանի եւ Վանայ մէջ: Հետեւաբար, կ'ըսեն, անոնք ձուլուած են Հայոց հետ եւ հրէական արիւնով պատուաստուած:

Այս ըսուածներուն մէջ՝ տարակոյս չկայ, թէ անճշդութիւններ կան :

Նախ՝ ստուգենք, եթէ կարելի է, քանակութիւնը Տիգրանի ձեռքով Հայաստան բերուած հրեայ գերիներու:

Այս մասին նիւթապէս անկարելիութեան մէջ կը գտնուինք, բայց մեր չորրորդ դարու հնագոյն մանաւանդ ճշմարտապատում հեղինակներէ միոյն՝ Փաւստոս Բուզանդի՝ հետ որոշ կերպով կրնանք ցոյց տալ Պարսից Շապուհ Բ. Թագաւորի (310—379) հրամանով Հայաստանէ Պարսկաստան բռնագաղթի ենթարկուած հայ եւ միանգամայն հրեայ գերիներու երդերուն (բնակարաններուն) ստոյգ թիւը, հետեւաբար կը հասկնանք նաեւ Մեծն Տիգրանի ձեռքով Հայաստան բերուած Հրեաներու՝ բնակութեանց վայրերն ու իրենց տներուն քանակը :

Ահաւասիկ Հայաստանէ Պարսկաստան տարուած Հայոց եւ Հրէից երդերուն ցուցակը .

Քաղաք	Հայոց երդ	Հրէից երդ
Արտաշատ	40.000(*)	9.000
Երուանդաշատ	20.000	30.000
Զարեհաւան	5.000	8.000
Զարիշատ	14.000	10.000
Վան	5.000	18.000
Նախիջեւան	2.000	16.000
Գումար՝	86.000	91.000

Ուրեմն՝ 86.000+91.000= 177.000 երդ :

Ասոնց վրայ բարդելու է նաեւ Վաղարշապատի 19.000 երդերը(**),— որոնց ի՛նչ ազգի եւ ի՛նչ կրօնքի պատկանիլը չըսեր պատմիչը,— կ'ունենանք համագումար՝ 196.000 տուն, ըստ «Բուզանդարան»ի, Գիրք Դ, Գլ. ԾԵ: Մէկ երդը հաշուելով առնուազն 5 հոգին կ'ունենանք՝ 5 × 196.000 = 980.000:

Ըստ Մ. Խորենացւոյ՝ Հայոց ձեռքով Արտաշատը մայրաքաղաքի վերածուելէ ետք, զայն շէնցնելու համար, Արմաւիրէ Երուանդաշատ փոխադրուած հրեայ գաղթականները՝ հոն տարին բնակեցուցին: (Խոր. Բ. ԽԹ.):

Պատմիչներէն կ'իմանանք, թէ վերի ցանկին մէջ յիշուած գաղթականներէ ոմանք՝ Հայոց մէջ ձուլուած են, իսկ ոմանք՝ մասնաւորապէս Վանայ 18.000 հրեայ գաղթականները՝ իրենց մովսիսական դաւանութիւնը պահած են, մինչեւ որ Շապուհ Բ.ի հրամանով՝ բոլորն ալ՝ երկրին տեղացի հայ բնակիչներուն հետ միասին, անողորմաբար իրենց բնակարաններէն հանուած քշուած, բռնագաղթի ենթարկուած են:

Գաղթականներու ամբողջութիւնը պահ մը Նախիջեւանի մէջ կեդրոնացնելէ ետք՝ մէկ մասը քշուելով տարուած է Պարսկաստան, իսկ միւս մասը՝ Ասորեստան:

Կ'արժէ հոս բառ առ բառ ընդօրինակել «Բուզանդարան»ի սրտաճմլիկ տողերը, իրենց լեզուական բարձր ոճին համար.— «Իսկ յայնմ ժամանակի աւերեցին զքաղաքն, եւ գերեցին զբնակեալսն անդ. եւ զամենայն երկիրն Հայոց եւ զամենայն գաւառն ընդ նմին գերեալ, խաղացուցեալ եւ զայլ գերութիւնս գաւառաց գաւառաց, կողմանց կողմանց, փորի փորի(*), զաշխարհի աշխարհի, ածին ժողովեցին ի քաղաքն Նախճաւան, զի անդ էր զօրաժողով իւրեանց զօրացն »: (Փաւստոս Բուզանդ, Գիրք Դ. Գլ. ԾԵ):

Մէջ բերուած փաստերէն որոշ կերպով կը հասկցուի, որ Հայաստանի յիշեալ քաղաքներուն մէջ 86.000 տուն Հրեայ կար, որոնք՝ Հայոց հետ միասին աքսորուեցան :

Մեր պատմիչները կ'ըսեն, թէ աքսորի մէջ Պարսիկները Հայոց մասին այնքան խիստ չեն եղած որքան հաւատափոխ (քրիստոնէացած) Հրեաներու նկատմամբ: Ահաւասիկ այս մասին Թովմա Արծրունիի գրած տողերը.— « Եւ զՀրէայսն որք յաւուրց սրբոյն Գրիգորի հաւատացեալ էին ի Քրիստոս, վարեն ի գերութիւն, աւելի վըտանգ նոցա քան այլոց Հրէից հաւատացանելով՝ վասն ի Քրիստոս հաւատոյն»: (Թ. Արծրունի, Պատմ. Տանն Արծրունեաց, Կ. Պոլիս, 1852, երես 68—69):

Ես կը կարծեմ, թէ Պարսկաստան աքսորուած են բացառաբար Հայերը, իսկ Ասորեստան աքսորուած են՝ ի պատիժ՝ Հրեաները, իրենց հաւատքն ուրանալէ ետք պարսկական կրօնքին՝ Զրուանեան վարդապետութեան կամ մազդեզականութեան հետեւող չըլլալնուն համար, ինչպէս նախաքրիստոնէութեան ժամանակ եղած էին Հայերը :

Եզրակացութիւնը պարզ է:

Չորրորդ դարէ ի վեր Հայաստանի մէջ Հրեայ չէ մնացած այլեւս :

Ասիկա կը հաստատուի նաեւ Հայոց եւ Հրէից արեան բաղդատական քննութեամբ, զոր իմ աչքերուս առջեւ կատարած է Տոքթ. Կոսովիչ, մեր Կարմիր Խաչի Բուժարանին մէջ: Այս գիտնականը հետեւեալ եզրակացութեան հասած է:

Հայոց արեան կազմութիւնը՝ Եւրոպական է, հաւասար Անգլիացւոց, Ֆրանսացւոց, Գերմանացւոց, Աւստրիացւոց, Իտալացւոց, եւն. արիւնին, իսկ Հայոցմէ վար են՝ Թուրքերը, Արաբները, Հրեաները, եւն.:

Գլխու չափերով ալ միեւնոյն եզրակացութեան յանգած են գիտնականք : Հայերը կարճագլուխ (brachycéphale) են, ինչպէս Կեդրոնական Եւրոպայի ժողովուրդները, որոնց գանկերը կը կոչուին Հայատիպար (Arménoïde):

Վերի մեր եզրակացութեան հակառակ կ'ելլեն երկու տարբեր տուեալներ, երկուքն ալ թէեւ անարժէք, բայց ամբողջութեան համար այստեղ կը յիշատակենք զանոնք:

Ա.— Մովսէս Խորենացի (Ա. ԻԲ) կ'ըսէ, թէ (Հայկազանց) Հրաչեայ թագաւորի ժամանակ կ'ապրէր Բաբելացւոց Նաբուգոդոնոսոր թագաւորը,— ուրեմն Քրիստոսէ եօթը դար յառաջ,— որ Հրեաները գերի տարած է, եւ որոնց գլխաւորներէն մին՝ Շամբատ՝ իբր թէ Հրաչեայի խնդրանքով Հայաստան առաջնորդուած ըլլայ, որմէ սերած են մեր Բագրատունիները:— Ասիկա պատմական անհիմն առասպել մըն է, եւ ժամանակագրական սըխալ մը:

Բ.— Նոյն պատմիչը (Մ. Խորենացի, Բ. ԾԷ) Ամատունիներն ալ՝ Պարսկաստանէն Հայաստան եկած Հրեաներ կը համարէ, զայն եւս բարդելով իր սիրական Մար Իբասի գըլխուն:

Կը կրկնեմ, Հայաստանի մէջ Հրեայ չէ մնացած, դարերէ ի վեր: Իսկ եթէ այսօր քանի մը տուն Հրեայ գտնուին, անոնք նոր գաղթականներ են:

Ի լրումն ամենայնի՝ ձեզի կը ներկայացնեմ հրէական ծագումով երկու Հայ թագաւորներ:

1) Տիգրան Ե. զոր Հռոմի Աւգոստոս կայսրը Հայաստան ղրկած է Քրիստոսի 11 թուին, եւ իշխած է հոն մինչեւ 14:

2) Տիգրան Զ., Հռոմայեցւոց Ներոն կայսեր կողմէ Հայաստան ղրկուած է Քրիստոսի 60 թուին, եւ իշխած է հոն մինչեւ 62:

Սակայն, երկուքն ալ՝ իրենց մեծ մօր կողմանէ միայն Հայ էին :

Կ. Ե. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

(*) Խօսուած՝ Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան ժողովին մէջ:

(**) J. de Morgan, «La Préhistoire orientale», հատոր Ա., երես 188 եւ 190—91 :

(*) Բնագրին մէջ «Քառասուն երդ» է, զոր սխալ կը կարծեմ, փոխանակ 40.000ի:

(**) «Առնուին եւ զՎաղարշապատ քաղաք. քանդէին բերէին զքաղաքն ՚ի հիմանց տապալէին, եւ խաղացուցանէին յայնմ եւս քաղաքէ իննեւտասան երդս հազար»:

(*) Այս «փորի փորի»ի մասին կ'ուզէի իմանալ մեր հմուտ վարպետին՝ Ջարազի կարծիքը: Արդեօք կարելի՞ է կարդալ՝ խոր ի խոր:— Լանգլուայի մէջ canton թարգմանած է Էմին:

ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

տարեդարձը Փարիզի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, ու բարձր հովանաւորութեամբն Զօր. Պրէմոնի, 10 դեկտեմբեր, 1938 շաբաթ երեկոյ Salles des Ingénieurs Civilsի մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Ռազմիկներու 5րդ տարեկան երեկոյթը, նուիրուած Այնթապի հերոսամարտին :

Սրահը ամբողջութեամբ լեցուն էր: Լեցուն էին քովի սենեակները, վերնատունները եւ նրբանցքները: Մեծամասնութիւնը ընդհանրապէս երիտասարդներ էին: Աչքի կը զարնուէին հայ քաղաքական գործիչներ, գրագէտներ, բանաստեղծներ: Ու նաեւ ֆրանսացի բարձրաստիճան զինուորականներ եւ հեղինակներ, իրենց ընտանիքներով:

Ներկայ էր նաեւ Զօր. Տիւֆիօ, հրամանատար ֆրանսական գրաւման բանակին :

Խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ կը բացուի վարագոյրը: Բեմը զարդարուած է հայ եւ ֆրանսական եռագոյններով: Ու քիչ մը առջեւը, պատուի կեցած՝ երկու դրօշակիր հայ արիներ:

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ա. Պարթեւեանի, կատարեց բացումը «Մարսէյէզ»ով եւ «Մեր հայրենիք» երգերով:

Հանդէսին կը նախագահէր Պ. Ֆուրնիէ, նախագահ ֆրանս. Մարտիկներու միութեան :

Գնդ. Պաղտասարեան, նախագահ Հայ Մարտ. Միութեան, ֆրանսերէն գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ: Նախ շնորհակալութիւն յայտնեց ֆրանսացի հիւրերուն, որ իրենց ներկայութեամբ եկեր էին պատուելու հանդէսը: Փաստացի դրուագներ յիշեցուց այդ պայքարի օրերէն, միշտ պանծացնելով Հայ ռազմիկը:

Ճառը վերջացուց հայերէնով :

— Այս օրերուն, ըսաւ գնդապետը, ուր որ ափ մը հայութիւն կայ, իր շրթներուն վրայ կը պտըտի հայ ռազմիկներու անունը: Կ'ոգեկոչուի, կը հպարտանայ անով: Վասն զի, ան գիտցած է միշտ բարձր պահել իր ցեղին ոգին:

Այսօր, մենք աւելի շատ պէտք ունինք հայ ռազմիկի շունչին: Այդ շունչը վառ պահելու համար, հայ ժողովուրդը ամէն բանէ առաջ պէտք է գիտնայ միանալ: Օտար բարեկամութենէ մը շատ աւելի արժէք ունի մեր ներքին միութիւնը :

Այս օրերուն, ուր մէկ օրէն միւսը տարբեր գոյն կ'առնէ քաղաքականութիւնը, հայ զինուորականութիւնը պէտք է միշտ պատրաստ գտնուի, զուրկ չմնալու համար իր արդար բաժինէն»:

Պ. Ֆուրնիէ, ակնարկ մը նետելով կամաւորներու ստանձնած պարտականութեանը վրայ, խօսքը Հայերու ուղղելով՝ ըսաւ.

— Հայ Կ. եւ Մ. Միութենէն հրաւէր ստացայ նախագահելու այս երեկոյթին: Սիրով ընդունեցի զայն :

Ուրախ եմ որ, Հ. Կ. Միութիւնը ամէն տարի կը տօնէ յիշատակը իր ռազմիկներուն: Բարի է: Կը սիրուին ամէն անոնք, որ կը գործեն ու կ'իյնան իրենց անկախութեան համար:

... Դուք կորսնցուցիք ձեր երկիրը: Ֆրանսա լայն բացաւ իր թեւերը ձեր առջեւ: Հաւատացէք, պիտի գայ նորէն այդ օրը: Ֆրանսացի ձեր կամաւոր եղբայրները պիտի օգնեն ձեզի, որպէսզի, այս եռագոյնը յաղթականօրէն պարզէք ձեր հայրենի հողին վըրայ»: (Ծափեր):

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբի գեղեցիկ երգերէն վերջ, բեմ հրաւիրուեցաւ Զօր. Անտրէա, հրամանատար Այնթապի զօրաց :

Զօրավարը թուականներով պատմականը ըրաւ այն ափ մը Հայերուն, որոնք քաջաբար կրցեր էին պաշտպանել իրենց դիրքերը: Մեծ հպարտութեամբ յիշեց արժանիքը այն հայ կամաւորներուն, որ երբեք նահանջել չգիտցան: Ու թելադրեց վառ յոյսով մը փարած մնալ այդ գաղափարին մինչեւ իր իրականացումը:

Ջութակի վրայ երգեց տիկին Ա. Պարթեւեան ընկերակցութեամբ դաշնակի (Ա. Պարթեւեան):

Վերջին ճառախօսը Պ. Փոլ տիւ Վէու (Միջերկրականեան կոմիտէ եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան») որոտընդոստ ծափերու մէջ հրաւիրուեցաւ բեմ :

Պ. Գրալէօր, պերճախօսութեամբ մը տուաւ պատկերը հայուն կրած տառապանքին, անոր լեռներուն եւ դաշտերուն, անոր ուժին եւ խոյանքին:

— Ցայտագրին վրայ տեսայ անունս որպէս ճառախօս: Բայց ես ճառախօս մը չեմ: Նպատակս միայն երկու խօսք ըսել է:

Այս երեկոյ, հոս հաւաքուած ենք տօնելու յիշատակը Այնթապի ձեր մեռելներուն, որոնք ինկան քաջաբար: Մեծ պատիւ մըն է այս: Ու նաեւ արժանիքը անոնց ողջ ընկերներուն, որոնք գիտցան հպարտութեամբ պսակել իրենց ճակատը ծաղիկներով ...

Աշխարհ գիտէ որ դուք այսօր անջատուած էք ձեր կապոյտ երկինքէն, ձեր սիգապանծ լեռներէն, ծաղկաբոյր դաշտերէն եւ արտերէն, ձեր հողէն, որուն համար անձնուիրաբար հերոսի պայքար մղեցիք: Բայց մի յուսահատիք: Վառ պահեցէք ձեր հայրերուն հաւատքը: Պիտի գայ օր մը, այո օր մը, որ այս հայ եռագոյնը ծածանի ձեր հայրենի երկրին վրայ ընկերակցութեամբ ֆրանս. եռագոյնին»: (Ծափեր):

Իւրաքանչիւր ճառէ վերջ՝ նախագահ Ֆուրնիէ համառօտ թարգմանը կը հանդիսանար արտասանուած խօսքերուն, որ կ'ընդունուէր տեղատարափ ծափերով :

Հանդէսին փակումը կատարեց Զօր. Պրէմօն :

— Դուք եկած էք պարելու, զուարճանալու: Անդթութիւն պիտի ըլլար գողնալ ձեր ժամանակը: Միայն պիտի ուզէի երկու խօսք ալ ես աւելցնել այս բեմէն :

Այս քանի մը ամիսներուն մէջ դուք տեսաք որ, քաղաքական աշխարհը քանի մը տեսակ ձեւ առաւ: Յայտնի չէ թէ վաղը ինչ գոյն պիտի ստանայ: Ուրեմն, ըլլանք պատրաստ այդ վաղուան համար ...

Այնթապի Հայր. միութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Գ. Մենեմիշեան: Պ. Բեննոյի սրինգը, նորէն մեզ տարաւ դէպի մեր հայրենի լեռները: Թառիստ Գարեգինի թառը յիշեցուց ձեր գիւղերը: Ու խումբ մը աղջիկներու հայկական պարերը, պահ մը մեզի մոռցնել տուին Եւրոպան, ու տարին դէպի մեր աշխարհը, տօնի օրերը լուսնակ գիշերներու :

Հանդէսը փակուեցաւ «Յառաջ Նահատակ» քայլերգով :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (88)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Ատ լաւ է: Մահմուտը բանեցի՛նք: Ես գիտեմ Մահմուտը. կը ճանչնամ զայն: Իմ ընտրելիք մարդս պիտի երթայ ըսէ Մահմուտին որ, Կլօրիա Վանտէրմէնը— շնորհալից Ամերիկացի օրիորդը, որ օրինազրկուած է Հայերուն ի նպաստ կռուած ըլլալուն համար եւ որ Ամերիկեան հիւպատոսը շատ հաւանաբար պիտի չկրնայ պահանջել զայն՝ օրինազրկուած ըլլալուն պատճառով— դղեակին մէջ կը գտնուի այս գիշեր՝ եթէ արագ շարժելու ըլլայ: Ո՛հ, անոր աչքերը ինչպէ՛ս պիտի բոցավառին: Այդ Մահմո՛ւտը. ան միշտ կիներ կը գնէ: Երիտասարդ, գեղեցիկ եւ մարդիկ Ամերիկացի աղջկան մը սիրոյն Մահմուտ երեք հազար զինուոր կը զոհէ. կը բաւէ որ զայն բռնեն:

Մընթի ականները կճրտեց: Ֆրէտ կռնակը դարձնելով՝ ծխամորճը լեցուց: Ռուսթէմ Խան երկու ձեռքերով իր սեւ մօրուքը շոյեց:

— Կարծեմ օրիորդ Վանտէրմէնը գտնելու պիտի եկէիր, դէպի ինձ դառնալով ըսաւ Մընթի տխրութեամբ. եթէ գտնես՝ ապահով տեղ մը պահէ զայն եւ Ուիլլին հետ հաղորդակցութեան մտիր:

Ֆրէտ ձիս հեծնելուս օգնեց եւ ես դէպի դղեակը գացի եւ անոր պաշտօնեաներուն պատմեցի կռիւին մանրամասնութիւնները: Յետոյ միւս ճամբով Զէյթուն սուրացի: Կէսօրը կ'անցնէր. չէի գիտեր թէ Կլօրիան փնտռելու համար ո՛ր ուղղութեամբ պէտք է երթայի. բայց նախազգացում մը ունեցայ որ Մակա Ժաիր ինծի կը սպասէր :

Թերեւս զայն տեսնելու պատեհութիւնն ունենայի. որովհետեւ պիտի աշխատէր ամէն գնով հանդիպիլ զիս, որպէսզի Կլօրիային հետ փախչէի. ուստի եթէ առանձին երթայի, հաւանաբար կամ ինք կամ Կլօրիան ձերբակալողները ինքզինքնին ցոյց տային:

Մակային կամ իր մարդոց մասին ոեւէ տեղեկութիւն չունենալով, միտքըս դրի Պէյրութ Տաղի եռեւը երթալ եւ Ուիլլը փնտռել եւ դրութեան մասին իր ամերիկեան պատրաստահնար կարծիքն իմանալ:

Ուստի փոխանակ կամուրջէն անցնելու, ձիս քշեցի լերան ստորոտը. այդպէսով նախ ոտքիս շատ ցաւ չպատճառելու եւ երկրորդ՝ ինծի սպասող մէկու մը լայն պատեհութիւն տալու, անցնիլս դիտելու համար:

Դատումիս մէջ սխալած չէի: Քիչ ժամանակ այսպէս նեղ ճամբայէ մը երթալէս վերջ երկու սեպ ժայռերու ճիրճի մը մէջէն բլուրն ի վեր բարձրացայ: Աջ կողմը գտնուող ժայռէն յանկարծ խիճ մը ինկաւ որ ձիիս հանդիպեցաւ. յետոյ երկրորդ մը, երրորդ մը: Խորհեցայ ուշադրութիւն չընծայել ատոր. թէեւ ձիս բաւական խրտչեցաւ:

Երրորդ խիճին յաջորդեց սուր սուլոց մը. որոշեցի ատոր եւս կարեւորութիւն չտալ եւ ճամբաս շարունակեցի փոքրիկ հովիտի մը մէջէն դէպի մացառները: Հազիւ մացառուտքին մօտեցած խշրտուք մը եկաւ ականջիս եւ բնաւ չզարմացայ երբ Մակա Ժաիրը դուրս ցատկեց՝ անհամբեր եւ բարկացոտ երեւոյթով, բայց այդ վիճակին մէջ իսկ գեղեցիկ :

— Ապո՛ւշ, պոռաց, ինչո՞ւ սպասեցիր այսքան ատեն. կէս ժամ եւս ու բոլորովին ուշ պիտի ըլլայ այլեւս : Եկուր ձին ձգէ՛. շուտ եկուր: Ու մինչ ես ինծի հարց կուտայի թէ կէս ժամ վերջը ի՛նչ կարող էր պատահիլ, յիշեցի Ուիլլը որ երկար ատենէ ի վեր Կլօրիայէն լուր չունենալէն անհամբեր, ճամբայ ելած պէտք է ըլլայ զայն փնտռելու համար:

— Շուտ եկուր, ըսաւ Մակա հրամայական շեշտով մը:

— Այդ սեպ ժայռէն վեր չեմ կրնար մագլցիլ: Ոտքս ցաւցուցի:

— Ես կ'օգնեմ քեզի, եկուր:

Մակա ցատկելով եկաւ քովս կեցաւ ձիէն վար իջնելուս օգնելու համար. բայց այդ վայրկեանին ինծի թուեցաւ որ մօտեցող ձիերու ձայներ կուգային ականջիս:

— Շուտ, հրամայեց ան. որովհետեւ ինքն ալ լսեց այդ ձայները եւ թեւերը երկարեց ինծի օգնելու համար: Շուտ ըրէ: Իմ երկու մարդիկս քալած ատենդ պիտի օգնեն քեզի:

Ձեռքս ատրճանակիս կրնայի տանիլ. նոյնը կրնար ընել նաեւ Մական. ու անոր ձեռքն ու աչքը կայծակէն աւելի արագ կրնային շարժիլ: Բացի ատկէ զայն սպաննելով Կլօրիայի հետքը թերեւս բոլորովին կորսնցնէինք: Մակա բազուկովը զիս գրկեց. զիս թամբին վրայէն վար առնելու համար. այն ատեն բոլոր ծանրութիւնովս վրան իյնալով զայն անտառին մէջ կռնակի վրայ պառկեցուցի. առողջ ոտքովս ալ ձիուն կողին աքացեցի: Ձիս խրտչեցաւ, ինչպէս կը կարծէի, եւ սուրաց մօտեցող ձայներու ուղղութեամբ:

Մակա ըմբիշի կատաղի պայքար մը մղեց: Ես իրմէ աւելի ծանր էի, առաւելութիւն մը ինծի համար— բայց ոտքիս ցաւին մասին յայտնած էի իրեն. ու ան սատանի նման աշխատեցաւ որպէսզի աւելի ցաւցնէ. միաժամանակ մէկ աջ մէկ ձախ դաստակներովը կը կռուէր, հասնելու համար ատրճանակին եւ դաշոյնին:

Դաստակին մէկը թող տալով ատրճանակը կուրծքէն դուրս քաշեցի ու նետեցի հեռուն: Սակայն ազատ ձգած ձեռքովը իր դաշոյնը առաւ եւ զայն կողիս մխեց: Ցաւը զիս կը տանջէր թէեւ, բայց չէի ուզեր թոյլ տալ որ փախչէր: Ուստի կրկին դաստակներէն իրարու բռնեցի եւ մացառներուն մէջ իրարու վրայ թաւալեցանք այսպէս. ան կը ջանար օձաձուկի նման զալարուիլ խոյս տալ, ես ձեռքէս եկածը կ'ընէի իր ուժը ջլատելու համար :

Այս կռիւը ընդհատուեցաւ Ուիլլին ձայնով ու անոր զօրաւոր բազուկները մեզ իրարմէ բաժնեցին:

— Բռնէ. թող մի՛ տար. մի՛ թողուր որ փախչի, գոչեցի ես:

— Մի վախնար, ըսաւ Ուիլ խնդալով :

— Իր մարդիկը առեւանգեցին Կլօրիան: Ձեռքերը կապէ :

Ուիլ իր հետ երկու մարդիկ ունէր, որոնց մէկը փախչող ձիս բռնած էր: Անոնք իրենց աչքերը Մակային վրայ յառեցին. մինչ Ուիլ անոր դաստակները եռեւը կը կապէր:

— Գաղիկը ի՛նչ պիտի ըսէ ասոր. դիտել տուաւ մարդիկներէն մին:

Բայց Ուիլ խնդաց:

— Հիմա զիս ի՛նչ պիտի ընէք, հարցուց Մակա:

(Շար.)

Ե՞րբ եւ ինչո՞ւ Ռումանիա եկան Հայերը

Յ. Ճ. Սիրունին, Նոյ. 13ին, Քոսթանցա, «Արաքս»ի սրահին մէջ դասախօսած է, նիւթ ունենալով «Ե՞րբ եւ ինչո՞ւ Ռումանիա եկան Հայերը»: Ստորեւ կուտանք խտացումը իր դասախօսութեան, առնելով «Արազ»էն.-

Հակառակ ներկայ երեւոյթին՝ գաղթական ժողովուրդ մը չէ հայը: Ան մէկն է այն սակաւաթիւ ազգերէն՝ որոնք փարած մնացած են իրենք հայրենի օճախին եւ զայն լքած են արտակարգ դէպքերու հարկադրանքին տակ միայն:

Հայկական բարձրաւանդակը կորիզն ու կռուանը եղած է միշտ հայցեղին, միշտ մնալով տեսակ մը մագնիս:

Ճիշդ է որ հայ հողամասը բազմաթիւ տասնեակ դարերու ընթացքին ենթակայ եղած է ժողովուրդներու մակընթացութեան և տեղատուութեան, եւ բազմաթիւ ցեղեր Ասիայէն թէ Եւրոպայէն հոն եկած են բախիլ, խառնուիլ, ձուլուիլ իրարու հետ, ի վերջոյ կազմելու համադրութիւն մը ցեղերու,— ներկայ հայ ցեղը:

Այնպէս որ կարելի չէ ճշդել թէ հայ ցեղը իր հիմնական կորիզին մէջ ասիակա՞ն նկարագիր ունի թէ եւրոպական, կամ թէ իր մէջ ձուլուած տարբերէն ո՞րն է որ տիրապետող եղած է իբրեւ ցեղային դիմագծութիւն:

Ինչ որ վճռական է սակայն, Քրիստոսէ հազարամեակ մը առաջ արդէն կանգ առած էր ցեղերու համադրութիւնը հայ ժողովուրդին մէջ, ու անկէ ասդին ցեղային նոր տարրեր իր մէջ չեն եկած խառնուիլ:

Ընդհակառակն, հայ ժողովուրդը անկէ յետոյ ինքն էր որ տարրեր տուաւ ուրիշ ժողովուրդներու, եւ իրմէ բեկորներ գացին ուրիշ ցեղերու մէջ ձուլուիլ:

Իր ցեղային դիմագծութիւնը գտնելէն ասդին՝ հայ ժողովուրդին մէջ ամրացած է հայրենիքի մը պաշտամունքը եւս: Ամուր կառչած է այդ հայրենիքին, ու եթէ ստիպուած է գաղթել՝ իր կամքին հակառակ եղած է միշտ այդ բանը:

Հայ գաղութներու պատմութիւնը ուսումնասիրող մը կրնայ երեք որոշ շարժառիթներու վերագրել հայ հողէն մեկնող կարաւաններու արտագաղթը.

Ա.— Արկածախնդրութիւնը նախ՝ որ մարդիկը կը մղէ յաճախ նոր հորիզոն, նոր ասպարէզ ու դիրք փնտռելու:

Բ.— Բռնագաղթը որ բանի կը քշէ երբեմն ժողովուրդները մէկ ափէն միւսը:

Գ.— Ու վերջապէս տարագրութիւնը՝ որ հայ կեանքի մէջ յաճախադէպ է դարձած մանաւանդ վերջին հազարամեակին:

Արկածախնդրութիւնը, արդարեւ, որոշ դեր խաղացած է օտար ափերու վրայ հայ բջիջներու կազմութեան մէջ: Ու կրնանք զանազանել՝

Սովորական արկածախնդիրները՝ որոնք հայ զանգուածէն անջատուած՝ գացած են դեր կատարել ուրիշ ժողովուրդներու կեանքին մէջ, յաճախ տէր դառնալով գահերու, վարելով օտար բանակներ, երկիրներ պահելով իրենց ափին մէջ:

Առեւտրական նպատակով ափէ ափ թափառող մարդիկը, որոնք իրենց համար գացեր են կայք եւ շուկայ որոնել:

Աշխատանքի ասպարէզ փնտռելու, հաց ճարելու համար եղած պանդխտութիւնները:

Բռնագաղթը եւս, ըսինք, պատճառ եղած է հայ բեկորներու տարտղնումին: Բաւական է յիշել Բիւզանդիոնի Մօրիկ եւ Փոկաս կայսրերուն քշած հայ բազմութիւնները դէպի Պալքանները, Շահ Աբասի սարքած զարհուրելի բռնագաղթը 1604ին եւայլն, բռնագաղթեր՝ որոնք նօսրացուցած են հայ համրանքը իր հողին վրայ:

Տարագրութեան կարաւաններ մեկնած են հայ հողէն նաեւ ամէն անգամ, որ արշաւանք մը կամ բռնութեան մէկ ալիք մը պատուհասած է հայ ժողովուրդը, անհնար դարձնելով շինել աւերակներուն վրայ: Յիշենք՝

Ա.— Մոնկոլական արշաւանքը Հայաստանի վրայ 1064ին:

Ճինկիզխանի ասպատակութիւնը 1239ին:

Գ.— Հայաստանի զարհուրելի երկրաշարժը 1313ին:

Դ.—Պարսկական նախճիրները 1342ին:

Ե.— Լէնկթիմուրի բազմիցս ըրած արշաւանքները, 1380—1406 տարիներուն:

Զ.— Թուրքերուն մուտքը Պոլիս 1453ին:

Է.— Խրիմի գրաւումը Թուրքերուն կողմէ 1475ին:

Ը.— 1602—1607ի պարսկական արշաւանքն ու սովը:

Թ.— 1828ին 90,000 թրքահպատակ Հայերու գաղթը Կովկաս:

Ժ.— 1877ի Թուրք-ռուս պատերազմէն յետոյ մեկնող կարաւանները:

ԺԱ.— 1895—1896ի համիտեան ջարդերը:

ԺԲ.—1908—1914ի արտագաղթի հոսանքը՝ երբ Օսմ. հուրրիէթը դառնըրացաւ Թուրքիոյ:

ԺԳ.— Կիլիկիոյ պարպումը 1921ին:

ԺԴ.— 1922ի մեծ տարտղնումը:

Եթէ քննելու ըլլանք Ռումանիոյ հայ գաղթականութեան պատմութիւնը, պիտի տեսնենք որ բոլոր շարժառիթներն ալ դեր ունին այս գաղութին կազմութեան մէջ:

Կ'արժէ կանգ առնել ուրեմն այդ երեւոյթին վրայ:

Խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, հիւրերը առաջնորդուեցան առանձին սենեակ մը, ուր մեծարուեցան ըմպելիներով եւ քաղցրեղէններով:

Կէս գիշերէն վերջ՝ սկսան հայկական եւ ֆրանսական պարերը «Եփրատ» նուագախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ Տ. Օննսեանի, որ տեւեց մինչեւ առաւօտ:

ՊԱՐՄԱՆԻ

ԱՆԳԼԻԱԳԻՐ ՆՈՐ ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿ ՄԸ

Նիւ Եորքի Ֆլեմինկ Հ. Ռեվէլ հրատարակչական ընկերութիւնը անցեալ շաբթու լոյս ընծայած է, Պետրոս Մ. Շարեանի «Պատերազմի Գերին» **31163** (Prisoner of War, 31163):

«Նիւ Եորք Թայմզ», ստացուած գիրքերու ցանկին ներքեւ կ'աւելցնէ.

«Հայու մը փորձառութիւնները մեծ պատերազմի ատեն»:

Գիրքին գինն է՝ 1.50 տոլ.:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՆԳԱՐԱ, 5 Դեկտ.— Հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ այս իրիկուն ժամը 18ին մասնաւոր շոգեկառքով մեկնեցաւ մայրաքաղաքէն, Գասթէմունի երթալու համար:

Կայարանին մէջ նախագահին ողջերթ մաղթեցին Ազգ. Մեծ Ժողովի նախագահը, վարչապետը, բոլոր գործավարները, ընդհ. քննիչները, քաղաքս գտնուող երեսփոխանները եւ զօրավարները, Անգարայի կուսակալ Նէվզատ Թանտօղան, կեդրոնի հրամանատարը, ապահովութեան տնօրէնը եւայլն:

Հանրապետութեան նախագահը մեկնումի պահուն ծափահարուեցաւ կայարանին շուրջ խռնուած հոծ բազմութեան մը կողմէ:

Հանրապետութեան նախագահին բացակայութիւնը կարճատեւ պիտի ըլլայ: Նախագահը նախ Գասթամօնի պիտի երթայ, յետոյ Ինէպոլի եւ Զօնկուլտաքի կողմերը անցնելով ուսումնասիրութիւններ պիտի կատարէ: Վերադարձին Գարապիւք կանգ առնելով պիտի քննէ թէ ի՛նչ վիճակի մէջ կը գտնուին երկաթի գործարանները, որոնց հիմը իր ձեռքով դրած է:

Նախագահը յետոյ Ֆիլեօսի ճամբով Անգարա պիտի վերադառնայ: Իսմէթ Ինէօնիւ հաւանական է որ Ինէպոլուէն մինչեւ Զօնկուլտաք ճամբորդութեան մասը կատարէ ծովու ճամբով, եթէ օդը նպաստաւոր ըլլայ:

Գասթամօնիի եւ Ինէպոլուի մէջ արդէն մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած են, Հանրապետութեան նախագահին ջերմ ընդունելութիւն մը ընելու համար: Ամէն կողմ յաղթական կամարներ կառուցուած են:

ԳԱՍԹԱՄՕՆՈՒ, 6.— Հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ այսօր ժամը 13ին Գասթամօնու հասաւ եւ բնակչութեան կողմէ ամենաջերմ խանդավառ ցոյցերով դիմաւորուեցաւ:

Նախագահը գիշերը Զանգըրըի մօտակայ Ալիպէյի կայարանը անցուց եւ մասնաւոր շոգեկառքով առտուն ժամը 8.30ին Զանգըրը եկաւ: Ժողովուրդը գիշերուընէ իսկ փողոցները թափած նախագահին կը սպասէր: Իսմէթ Ինէօնիւ կայարանին մէջ խանդավառ ցոյցերու առարկայ եղաւ եւ զինքը դիմաւորողներուն մի առ մի ձեռքերը սեղմելով անոնց կարգ մը հարցումներ ուղղեց, մանաւորապէս քաղաքին առողջապահական եւ երկրագործական կացութեամբ շահագրգռուելով:

Հանրապետութեան նախագահը կայարանին շրջակայքը խռնուած բազմութեան մէջէն որոշ տեղ մը հետիոտն յառաջանալէ վերջ ինքնաշարժ նստելով Գասթամօնուի խճուղին ելաւ:

Ճամբան Աքանլը գիւղին բնակիչները դրօշակներով դիմաւորեցին Հանրապետութեան նախագահը, զոհեր մորթելով ճամբուն վրայ: Զանգըրըէն մինչեւ Գասթամօնու, 115 քիլոմեթր երկարութեամբ ճամբան հոծ բազմութեամբ մը լեցուած էր: Իսմէթ Ինէօնիւ քանիցս կանգ առնելով խօսակցեցաւ ժողովուրդին հետ:

Գասթամօնուի ամբողջ բնակչութիւնը քաղաքին առջեւ հաւաքուած կը սպասէր: Իսմէթ Ինէօնիւ Օլուքպաշը ըսուած տեղը վար իջաւ ինքնաշարժէն եւ մինչեւ կուսակալութեան շէնքը հետիոտն գնաց եւ պահ մը հոն հանգչելէ վերջ ժամը 16ին կառավարչատունը եւ զօրանոցը այցելեց:

Աւելի վերջ Հանրապետութեան նախագահը կուսակալութեան պաշտօնեաները ընդունեց եւ ժամը 17ին ալ ան անձամբ կատարեց բացումը Գասթամօնուի Հալքէվիին, որուն համար 63 հազար ոսկի ծախսուած է:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Պուլվար Օտտօ).— Այս տարի եւս տօնուեցաւ Հ. Յ. Դ. Օրը տեղւոյս Վռամեան ենթակոմիտէի նախաձեռնութեամբ:

Դեկտեմբեր 4, կիրակի կէսօրէն ետք ժողովուրդը կը խուժէր դէպի սրահը, որ ժամանակէն առաջ լեցուած էր: Բեմը զարդարուած էր՝ մէջտեղը Հ. Յ. Դ. զինանշանը, իսկ երկու կողմերը զոյգ եռագոյնները,— ֆրանսական եւ հայկական: Բոլոր ընկերները եւ պատանիները կարգապահութեան կը հսկէին:

Օրուան նախագահ ընկեր Խ. Արզումանեան ճիշդ ժամը 3.15ին հանդէսը բացուած յայտարարեց Կ. Խաչի սանուհիներու «Մեր հայրենիք» խմբերգով, որմէ վերջ քանի մը հակիրճ խօսքերով բացատրեց Դաշնակցութեան կատարած գործը եւ ըրած զոհողութիւնը հանդէպ հայ ազգի դատին, եւ հրաւիրեց հանդիսականները վայրկեան մը ոտքի կանգնելու եւ յարգելու այն բոլոր նահատակները, որոնք անխտիր ինկած են հայրենիքին համար:

Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը: Արտասանեցին ընկեր Բրուտեան, օրիորդներ Վ. Ստեփանեան, Գ. Տէր Նազարէթեան եւ մեր բեմի վայլ փոքրիկն օրիորդ Գասպարեան, որ իր գեղեցիկ արտասանութեամբ արժանացաւ բուռն ծափերու:

Մեներգեցին օրիորդներ Հ. Քէնտիրեան, Ճնդոյեան, Պիւլպիւլեան, Արապճեան, իսկ Կ. Խաչի սանուհիները մէջընդմէջ երգեցին ազգային ու յեղափոխական երգեր ղեկավարութեամբ Տիկին Արզումանեանի: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցողները բոլորն ալ կը խլէին բուռն ծափեր:

Որոտընդոստ ծափերու մէջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան ատենախօս Ս. Վրացեան, որ մօտ մէկ ժամ պարզեց օրուան խնդիրները եւ մեր հոգերը: Ընկերոջ ճառը ամփոփել ու տալ այս էջերուն մէջ՝ իմ ուժերէս վեր է: Միայն այսքանը ըսեմ, որ ներկայ հասարակութիւնը լարուած ուշադրութեամբ կը լսէր ընկեր բանախօսին խօսքերը սկիզբէն մինչեւ վերջ:

Հանդէսը փակուեցաւ սանուհիներու կողմէ «Մշակ բանուոր»ով:

Հանդէսէն ետք տեղի ունեցաւ Պատ. Միութեան վիճակահանութիւնը: Շահեցան հետեւեալ թիւերը՝ 118 Ծաղրանկարներ (Ն. Պէշիկթաշլեանի), 441 մէկ տարուան Հայ Բոյժ, 313, 318 Մայիս 28, 288 Ակսէլ Բակունց, 439 Ստալինեան Սահմանադրութիւնը, 479 Բոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը եւ Թիւ 391:

Շահողները կրնան դիմել տեղւոյս վարչութեան, ստանալու համար իրենց շահածները:

Հանդէսէն ու վիճակահանութենէն ետք ունեցանք ընկեր. ժողով, ուր ընկեր Ս. Վրացեան պատասխանեց եղած հարցերուն:

Տ. Ստեփանեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԻՏԵՆՔ ԹԷ ԱՆՕԳՈՒՏ Է

Այս խորագրին տակ խմբագրականի մը մէջ «Ասպարէզ» կ'ընէ հետեւեալ խորհրդածութիւնները Հ. Բ. Ը. Միութեան մասին (Նոյ. **23**).

— «Տարիներէ ի վեր քննադատուած են Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ընթացքը թէ բարեկամ եւ թէ «թշնամի» հայ թերթեր, բայց ան մազաչափ անգամ ազդուած չէ ատկէ. ոչ բան մը սորված է եւ ոչ ալ հինգխտացծը մոռցեր է:

Ատիկա ցոյց կուտայ վերջին պատգամաւորական ժողովը, որ տեղի ունեցաւ հոկտեմբերի սկիզբը Փարիզի մէջ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան բարեկամ թերթ մը— «Ապագայ» հետեւեալ ձեւով կը ներկայացնէ պատգամաւորական ժողովի կազմը.

— «Մեր հրատարակած տեղեկութենէն կը հետեւի որ քսանի չափ ժողովականներ մասնակցած են անոր: Անոնք եղած են կեդր. վարչութեան Եւրոպայի կեդր. յանձնաժողովին անդամները եւ տեղական (*Փարիզի*, «*Ասպարէզ*») մասնաժողովի անդամներ: Ներկայ եղած է նաեւ Ամերիկայի շրջանակին պատուիրակը (*կեդր. վարչութեան կողմէ նշանակուած*, «*Ասպարէզ*»): Երբ նկատի ունենանք որ այս վերջինը նոյն Շրջանակին վարիչ քարտուղարն է, այսինքն պաշտօնեայ մը Բարեգործականի, կ'ունենանք պատկերը համարատու ընդհանուր ժողովի մը, որուն բոլոր մասնակցողները համարատու մարմինին գործօն անդամներն են:»

«Ապագայ» կ'ըսէ թէ՝ «այս պատկերը ոչինչ ունի մխիթարական»: Հասարակութիւնը հետաքրքրողը մխիթարականն ու անմխիթարականը չէ, այլ այն արտառոցութիւնը, որ Բարեգործականի նման համատարած եւ համահայկական «պատկառելի» կազմակերպութիւն մը կը շարունակէ «ընդհանուր ժողով» (չըսելու համար պատգամաւորական) գումարել կեդր. վարչութեան անդամներու եւ իր կողմէ նշանակուած պաշտօնեաներու մասնակցութեամբ, հաշուի կանչելու ինքզինքը:

Ու այս ժողովը առաջինը չէ այս ձեւի կազմով, ոչ ալ սահմանուած է վերջինը ըլլալու, որքան ատեն որ կը շարունակուի կազմակերպական ներկայ սիստեմը:

Ահա՛ ձեզի ժողով մը, ուր կը կարդացուի Միութեան տարուան մը պատկերը ներկայացնող տեղեկագիրը եւ կը զարմանայ «Ապագայ» որ «ոեւէ վիճաբանութեան եւ քննադատութեան նիւթ չէ տուեր»: Կարդացուեր ու վաւերացուեր է: Ուրիշ ի՞նչ կերպ կրնար ըլլալ, երբ տեղեկագիրը ձեւի համար լողները միեւնոյն տեղեկագիրը պատրաստողներն են եղած:

Ու այս միեւնոյն ընդհանուր ժողովն է, որ եկած է վաւերացնելու կեդր. վարչութեան նոր անդամներու նշանակումը, տարեկան պիւտճէի կազմութիւնը, հասոյթներու եւ ծախսերու ուսումնասիրութիւնը, կտակներու նպատակայարմար գործադրութիւնը, կրթական գործին քննութիւնը, մշակութային ձեռնարկներուն տարողութիւնն ու նպատակայարմարութիւնը, եւայլն, ի հարկէ առանց ոեւէ դիտողութեան եւ քննութեան:

Այլեւս զարմանալու պատճառ չկայ, որ Բարեգործականի «ընդհ. ժողովները» աշխարհի ամէնէն ճեպընթաց ժողովներն են, որոնք կը բացուին օրինակի համար ժամը 4ին եւ կը գոցուին ժամը 6ին: Այս ամբողջ պատմութիւնը զաւեշտ մը պիտի համարէինք, եթէ ան մեր հանրային կեանքի ողբերգութիւններէն մին չկազմէր:

Եթէ իրապէս կայ զարմանալի բան մը, այն ալ այս կազմակերպութեան բազմահազար անդամներու անտարբերութիւնը, կամ անըմբռնելի համակերպութիւնն է, որ այսքան քննադատութիւններէ յետոյ ալ ո՛չ անոնց համբերութիւնը կը սպառի եւ ոչ ալ իրենց իրաւունքներուն տէր դառնալու շարժում կը ցուցադրուի:

Այս պայմաններու բնական հետեւանքը այն կ'ըլլայ, որ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը փոխանակ հայ ժողովուրդի ծառային եւ հսկայ մէկ կազմակերպութիւնը դառնալու, հետզհետէ կը տկարանայ, ինքն իր վրայ կը կծկուի եւ տարուէ տարի հասոյթները կը նուազին: Փառք տալու է մեր ժողովուրդին զոհաբերող ոգիին որ կտակներով այդ կազմակերպութիւնը տակաւին կը պահէ ոտքի վրայ: Այլապէս ան շատոնց պատմութեան անցած պիտի ըլլար:

Թշնամակա՞ն պիտի նկատուին այս խօսքերը: Մեր հոգը չէ թէ ինչ կը նկատուին: Բայց մեր սիրտը կը ցաւի, որ մենք այսօր չունինք այն Բարեգործականը, որուն անհրաժեշտ պէտքը ունինք, միմիայն խումբ մը ինքնակալներու յամառութեան պատճառով:

Շատ ցաւալի է ասիկա:»

«ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ» Բ. ՀԱՏՈՐԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ ընկերակցութեան քարտուղարութիւնը կը փութայ յայտնել, թէ ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Բ. հատորին նախապատրաստական աշխատանքները սկսուած են: Այն գրողները, որ մինչեւ հիմա չեն պատասխանած եւ մաս չեն կազմեր Ա. հատորին, մինչեւ 3 ամիս, կը հրաւիրուին իր հասցէին ղրկել (M. Barsamian, 121, Rue Marcadet, Paris 18), արձակ եւ ոտանաւոր գրուածքներ, եթէ կարելի է անտիպներ մանաւանդ, որպէսզի քննութեան բովէ մը անցընելէ վերջ, տպագրութեան ձեռնարկուի: Որոշուած է ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Բ. հատորը որ մատենաշարին 12րդը պիտի կազմէ, լոյս ընծայել 1939ի աշնան:

Քարտուղարութիւն

Յ. Գ.— Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել այս կոչը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ասոր համար ծրագիր մը պատրաստուած էր: Էնվէր փաշա իր հետ պիտի առնէր Ափրիկեան Տրիպոլիէն բերած հետեւորդ սպան ու Ճէմալ փաշան ալ՝ Սէյֆի Տրախօր պէյը, Սապանճայի կողմը պահուըտելու համար: Հրամանակատար սպայ Նուրէտտին պէյ ստանձնած էր փաշաները Սապանճայի մէջ պահելու գործը: Յետոյ Մարաշի երեսփոխան եղած այս սպան մեռած է հիմա:

Սակայն կարելի չէր եղած այդ որոշումը գործադրել: Որովհետեւ առտուան ու իրիկուան թերթերը ուշադրութեամբ կարդացող փաշաները իւրաքանչիւր բառէն, իւրաքանչիւր տողէն, ամէն լուրէն իմաստ կը հանէին, ու զիրենք շահագրգռող կէտ մը կը փնտռէին:

Այդ օրերուն, իրիկուան թերթ մը Պուլկար վարչապետ Ռատոսլավոֆի փախուստի մասին լուր մը հրատարակած էր:

Ճէմալ փաշա այդ լուրը կարդալուն պէս մեծ յուզումի եւ ջղայնութեան մատնուեցաւ: Պօյաճըքէօյի իր ծովեզերեայ բնակարանէն հեռաձայնեց Էնվէր փաշայի Գուրուչէշմէի ապարանքը, ու սա հարցումը ըրաւ.

— Էնվէ՛ր, իրիկուան թերթը կարդացի՞ր:

Հեռաձայնով տրուած պատասխանը այլափոխեց Ճէմալ փաշայի դիմագծերը: Մէկ կողմէն գլուխը կ'երերցնէր ու միւս կողմէ կ'ըսէր.

— Վաղը տեսնուինք կուսակցութեան կեդրոնատեղին:

Արդարեւ, յաջորդ օրը, Ճէմալ փաշա կուսակցութեան կեդրոնին մէջ գտած էր Էնվէր փաշան ու անոր հետ կարեւոր խնդիրներու վրայ տեսակցած էր:

Գիշերը ուշ ատեն Պօյաճըքէօյի ծովեզերեայ բնակարանը դարձած Ճէմալ փաշա գործը կարգադրած մարդու մը պէս հանդարտ էր: Այդ գիշերը առաջին անգամ ըլլալով լաւ ճաշեց ու հանգիստ քնացաւ:

Յաջորդ առտու, Ճէմալ փաշա ջղայնոտութիւն չունէր: Անվրդով կը շրջէր բնակարանին մէջ, ու հիւրեր կ'ընդունէր: Ասոնց մէջէն ամէնէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէր Ֆալիհ Րըֆգը պէյ: Ճէմալ փաշա երկար տեսակցութիւն մը ունենալէ յետոյ Ֆալիհ Րըֆգըի հետ, ըսաւ թէ թղթածրարները կարգի դնելու էր: Փաշան Ֆալիհ Րըֆգը պէյի դիտել տուաւ Թուղթերուն վարչական եւ քաղաքական մասերը: Անոնցմէ քաղաքական ու զինք շահագրգռող թուղթերը վար դրաւ: Մնացեալները գաղտնի վարկի հաշիւներու հետ ծովային նախարարութեան յանձնեց:

Ճէմալ փաշա որոշում տուած էր բոլոր կնճռոտ գործերը հաշուեյայտարի ենթարկել: Ի՛նչ գործեր էին ատոնք եւ ի՛նչպէս պիտի կատարուէին:

Էնվէր փաշայի հետ ունեցած վերջին տեսակցութենէն առաջ, Ճէմալ փաշա արտասահման խոյս տալու կողմնակից չէր: Սակայն ի՛նչ պատճառով իր միտքը փոխած էր ան:

Այն օրերը, Ճէմալ փաշայի յաճախ այցելութիւն տուողներուն մէջ կը գտնուէին լրագրողներէն Րէֆիք Խալիտ, նոյնիսկ Ալի Քէմալ ու Գերման մը: Այս վերջինը Պալիքըսացի ազնուական մըն էր ու նաւային կցորդի պաշտօն ունէր:

Ճէմալ փաշա իշխանութեան գլուխ անցնելէն ի վեր, ֆրանսական քաղաքականութեան կուսակից էր: Ամէն առթիւ կ'ըսէր ատիկա, ու Գերմաններէն բաժնուելու գաղափարին հետամուտ էր: Գերմանները այդ բանին իրազեկ ըլլալնուն համար էր որ այդ նաւային կցորդը ղրկած էին: Գերման կցորդը երկար ատեն Ճէմալ փաշային մօտ մնալով անոր սէրը ու յարգանքը շահած էր:

Էնվէր փաշա երկրէն հեռանալ ուզելուն համար, Ճէմալ փաշան ալ կը համոզէր որ իրենհամամիտ դառնայ: Սակայն, Ճէմալ փաշա կը պնդէր որ երկրին մէջ մնան, ու անիմաստ կը գտնէր օտար երկիր փախուստը: Գերման նաւային կցորդին ազդեցութեամբ միայն, Ճէմալ փաշա հեռանալու որոշում տուաւ:

Բայց այդ օրերուն, սա դէպքը պատահեցաւ: Հալէպի կուսակալ Պէտրի ու Ազմի պէյերն ալ խոյս տալու ձեռնարկած էին: Սակայն, Իզզէթ փաշայի դահլիճը արգելք եղած էր այդ երկու անձերուն փախուստին, շոգենաւէն հանել տալով զանոնք:

Ճէմալ փաշա այդ բանը լսելուն պէս, արտասահման խոյս տալու դժուարութեանց վրայ ծանրացաւ: Սակայն Էնվէր փաշա ըսաւ.

— Մի՛ մտահոգուիր: Ամէն ինչ պատրաստ է...:

— Լաւ...: Բայց դրամը ո՞ւրկէ պիտի գտնենք...

Էնվէր փաշա սա պատասխանը տըւաւ առանց վարանելու.

— Նուրի դրամ ունի...: Կը ծախսենք, ու զինադադարէն վերջը հաշիւ կուտանք:

Ճէմալ փաշա այլեւս չէր կրնար հակառակիլ այդքան վճռականօրէն տըրուած որոշումի մը: Ուստի ան ալ սկսաւ պատրաստուիլ:

Նախ, Ճէմալ փաշա ուզեց դրամ հայթայթել: Սապանճալը Պաքի պէյ Իսթանպուլէն բաժնուելէն մէկ օր առաջ, 2000 ոսկի տուած էր Ճէմալ փաշայի: Յետոյ, փաշան երկու նամակ գրեց, մէկը ներքին գործերու նախարար Ֆէթհի պէյի, իսկ միւսը՝ ծովային նախարար Րաուֆ պէյի: Ճէմալ փաշա իր նամակներուն մէջ յիշեալներուն կը յանձնէր իր զաւակները:

Փաշան այդ նամակները գրելէ յետոյ, իր ամէնէն վստահելի սպաներէն Սէյֆի պէյի տուաւ, ըսելով.

— Իմ մեկնումէս երկու օր յետոյ, այս նամակները Ֆէթհի եւ Րաուֆ պէյերուն յանձնէ:

Ինչպէս կը հասկցուէր Էնվէր փաշայի կողմէ Սէյֆի պէյի ըսուած խօսքերէն, Ճէմալ փաշա կէս գիշերին պիտի հեռանար Իսթանպուլէն:

Սէյֆի պէյ ինքնիրեն կ'ըսէր.

— Ուրեմն պարապ տեղը չէր որ փաշան երկու օրէ ի վեր պատրաստութիւններ կը տեսնէր...:

Սէյֆի պէյ Ճէմալ փաշայի ծովեզերեայ բնակարանը երթալուն պէս, Էնվէր փաշայի խօսքերը կրկնեց:

Ճէմալ փաշա շատ հանդարտ էր այդ խօսքերը մտիկ ըրած պահուն: Կարծես բան մը կը խորհէր, աչքերը խորասոյզ:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ փաշան, ու ներս գնաց, իր ընտանիքին քով:

Քարափին վրայ պահ մը պտըտող Էնվէր փաշա շուրջը գտնուողներուն հետ խօսակցեցաւ, խնդաց ու յետոյ ներս մտաւ:

Շատ չանցած, քարափին դուռը ճըռնչումով գոցուեցաւ: Քիչ յետոյ, ժամացոյցը 11 կը զարնէր:

(Շար.)

(2)

Օր. Մաքրուհի Գումրուեան, Պ. Երուանդ Գումրուեան (Պոլիս), Տիկին Թէնուֆ եւ Մաննիկ Շահինեան (Կ. Պոլիս), Պ. Արմենակ Շահինեան (Պոլիս), Պ. Ստեփան Կուրտիկեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Սէյխեան (Պուէնոս Այրէս), Տէր եւ Տիկին Պէլէնկեան (Պուէնոս Այրէս), Տէր եւ Տիկին Պօղոս Երուանդեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Երուանդեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Արմաղանեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Պօղոս Փագարճեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փագարճեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Յովսէփեան (Պոլիս), խոր ցաւով կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը, իրենց սիրելի քրոջ եւ ազգականին՝

ՕՐ. ԷՕԺԷՆԻ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆԻ
(Պրուսացի)

որ տեղի ունեցաւ երիտասարդ հասակին մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 8 դեկտեմբեր, 1938, հինգշաբթի գիշեր, Լարիպուազիէր հիւանդանոցին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է 12 դեկտ. երկուշաբթի օր Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՌԸՆԱԺ.— Արգար Խաչատուրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Թովմասեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Մարգարեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Յարութիւնեան եւ զաւակունք իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Հ. Յ. Դ. Ռընաժի եւ Կըրնոպլի կոմիտէին, Ռընաժի հայ գաղութին, Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Կեդր. Վարչութեան եւ բոլոր այն հայրենակիցներուն ու բարեկամներուն որոնք անձամբ, մամուլով, հեռագրով կամ նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին տարաբախտ Տիկին ԲԵՐՈՒՁ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ (ծնեալ Օհանեան), դառնակսկիծ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 5ին, 56 տարեկան հասակին։
Ռընաժ, 12 Դեկտ. 1938

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. աշնակցութեան «Արդութեան» խումբի ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկերներ Տէր եւ Տիկին Կ. Սասունիի եւ զաւակներուն, Օր. Մաննիկ Մեծատուրեանին եւ պարագաներուն իրենց սիրելի մօր՝ Տիկ. ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

Շավիլի Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Օր. Մաննիկ եւ Պ. Վահան Մեծատուրեանի, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սասունիի եւ իրենց ազգականներուն, Տիկին ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

×

Ֆ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլ-Պուասիէոի մասնաճիւղը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տիկին Զ. Շիրխանեանի եւ պարագաներուն իր ամուսնոյն դառնակսկիծ մահուան առթիւ։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

14 Յուլիս — 7 Օգոստ. 1938
ՊԱՌԺՈԼ, Պօտ.— 40։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Պետ.— 150։
ՎԵԶԻՆԷ, Մուկ.— 75։
ՄԱԶԱԿԱՆ, Ղուկ.— 150։
ԻՒԺԻՆ, Լուս.— 70։
ԱՆԻԷՌ, Յար.— 150։
ՍԱՐՍԷԼ, Ներկ.— 75։
ՔՐԱՔՈՎԻԱ, Հայկ.— 202։
ՍԷՎՐԱՆ, Քէօս.— 40։
ՓԻՒԺԷ սիւր ԱՐԺԱՆ, Ա. Դ.— 150։
ՖԷՍ, Սար.— 150։
ԹՈՒԼՈՆ, Կրէ.— 75։
ՍԷՆ ՄԱՌԹԷՆ, Ա. Թ.— 150։
ՎԻԼԼԵՕՐՊԱՆ, Թօփ.— 40։
ՄՈՆԻՍԹՐՈԼ, Մ. Ա.— 75։
ՍԷՆ ԹՐՈՓԵԶ, Զօր.— 40։
ԼԻՈՆ, Փիլ.— 75։
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Պաամ.— 40։
ԼԸ ՔՐԷՕԶՕ, Տէմ.— 75։
ՊՈՒԱՍԱՐԻՃ, Օհ.— 150։
ԼԻՈՆ, Ա. Տ.— 40։
ՕՌԼԷԱՆՎԻԼ Ա. Գ.— 150։
ՍԷՆ ԺԵՌՈՄ, Տար.— 150։
ՆԻՍ, Ա. Գ.— 40։
ՓԱՎԻՅԵՈՆ սու ՊՈՒԱ, Գալֆ.— 40։
ՓԱՎԻՅԵՈՆ սու ՊՈՒԱ, Գէորգ.— 40։
ՎԱՐՇԱՒԻԱ, Ա. Ա.— 110։
ԺԻՎԵՐ, Սան.— 40։
ՎԻԷՆ, Բ. Թ.— 150։
ՎԻԷՆ, Սուք.— 150։
ԼԸՄԱՆ, Զաթ.— 75։
ԱԼԺԵՐ, Ք. Թ.— 300։
ՖԻԼԻՓՎԻԼ, Ո. Մ.— 300։
ՌՈՎՆԷ, Գ. Թ.— 215։
ՆԻՍ, Անդ.— 40։
ԼԻՈՆ, Տայ.— 40։
ՊՈԼԷՆ, Թ. Մ.— 60։
ԷԼՊԷՕՖ, Գրի.— 50։
ԲԱԲ. Հայր. Միութ. — 50
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Ա.— 160։
ԱՎԻՆԵՈՆ, Գործ.— 100։
ԻՆԹԱՈՒԻՆ, Գըլը.— 100։
ՓԱՐԻԶ, (7), Թ. Ղ.— 100։
ՆԻՍ, Ս. Ե.— 75։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ն. Պ.— 75։
ԱՆԻԷՌ, Ա. Ա.— 100։
ԱՆԻԷՌ, Յ. Ա.— 70։
ԹՈՒՆՈՒԶ, Ե. Վ.— 100։

Վեղինէէն Պ. Մոսկոֆեան 20 Ֆր. կը նուիրէ Ֆ. Կ. Խաչի Իթալիի եւ Հըջանի մասնաճիւղին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Քէսապի գերմանական որբանոցէն դուրս ձգուած Ճեպէնցի Ներսէս Հալաճեան, հօր անուն՝ Գրիգոր, մօր անուն՝ Մառի, կը փնտռէ իր հօրեղբայրը՝ Կարոյճ Հալաճեան որ վեց տարի առաջ Ֆրանսայէն նամակով դիմած էր որբանոցի տնօրէնութեան, զինքը փոխադրելու իր մօտ։ Տնօրէնութիւնը չէ թոյլատրած իր մեկնումը, իր տարիքը փոքր ըլլալով։ Իր հօրեղբօր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. Միհրան Թուրիկեանի, Hôtel Lux, Rue Alenby, Beyrouth (Gr. Liban)։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղը Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները 18 Դեկտ., կիրակի ժամը 3ին դպրոցի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 17 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորիւն» Ակումբին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՇՕՏՈՒՐ

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ընկերական ժողովը 16 Դեկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ընկերական ժողովը 18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայ կ'ըլլայ «Զաւարեան» Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Գաւառ

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Մարզպետ» խումբի ժողովը 16 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին ընկեր Ե. Մոքոսեանի բնակարանը։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջանային Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ընկերական ժողովը 17 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը։

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԸՆԿ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Տեղի պիտի ունենայ 18 Դեկտեմբեր, կիրակի առաւօտ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

Խնջոյք — պարահանդէս

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՑ ԱՌԹԻՒ
Հ. Յ. Դ. ՍԱՐՍԷԼԻ ՀՐԱՅՐ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
17 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30էն մինչեւ 2ը
Սալ տը Նօսի մէջ, 81, Ռիւ տը Փարի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԽԼԻՒՆԵԱՆ
ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ
Պարերը կը սկսին գեղարուեստական բաժնէն վերջ
ՄՈՒՏՔ 4 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

Ընկերահաւաքական դասախօսութիւն

[illegible]

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ «ԱՐԴՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ
16 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին մանկապարտէզի սրահը
Rue Trois Chantiers
ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ԸՆԿ. Վ. ԽԼԻՒՆԵԱՆ
[illegible] Puits Sans Vin [illegible]

«ՐԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 15 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet։

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ԱՇՕՏՈՒՐ

Նիւթ՝ «Հայոց ցեղային նկարագրի գլխաւոր գիծերը»։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 15 դեկտ. հինգշաբթի իրիկուն, ժամը ճիշդ 21ին՝ Միութեան կեդրոնը, 8 րիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ։ Նիւթ «Ազգապահպանման ազդակները»։

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 15 Դեկտ. Հինգշաբթի. 5 Ռիւ տը Լ'Էքլիփս, Մարսէյլ։ Պ. ԵՂԻՇԷ ԹՈՐՈՍԵԱՆ կը խօսի ՏԻԳՐԱՆ ՉէՕ ԿԻՒՐԵԱՆԻ մասին։

"BAL des Mimosas,,

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ
25 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր
Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ԳՕԼԻԶԷԻ սրահին մէջ։

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՕՓԵՐԱՅԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ԹԷՐՉԻՊԱՇԵԱՆԻ
ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ
Տեղի պիտի ունենայ 1 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին
Salon MASSILIAի մէջ, **1 Rue Roux de Brignolle**, Մարսէյլ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կ. Խաչի Սէնթ Էթիէնի եւ Սէն Շամոնի մասնաճիւղերու

ՍԻՐՈՒՇ Թատերախումբը ղեկավարութեամբ Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆի կը ներկայացնէ ԱԿԱՄԱՅ ԲԺԻՇԿԸ եւ ԱԴԱՄ ԵՒ ԵՒԱ (Զաւեշտ)։

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Մալաթիոյ Հրթ. Միութեան սրահին մէջ, Սէն Շամոն։

18 Դեկտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 9.30ին Իւնիոն Ռէփիւպլիքէն սրահին մէջ, Սէնթ Էթիէն

Մուտք՝ ժողովրդական գիներով։

Լիոնի մէջ.— 8 Յունուար, Կիրակի Էմիլ Զոլա սրահին մէջ
ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԵՐՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
18 Դեկտ., կիրակի ժամը 3—12
34 Ave. Porte des Lilas, մէթրօ **Porte des Lilas**
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏԻԿԻՆ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
կը ներկայացուի՝ «ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆԿՈՒՏՆԵՐԸ»
ղեկավարութեամբ Պ. Հրաչ Տարօնեանի։
«ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ» ղեկավարութեամբ Պ. Գօքարանի։
Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԼՈՒՍԳԱՐՈՆԵԱՆ եւ Օր. ԿՆԵԱՉԵԱՆ (երգ), Պ. Գ. Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ եւ ՊԱԼԱԳԵԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն)։
Ժամը 6ին կը սկսի եւրոպական պարերը։ Օրքեսթրը Սարբեան։
Աժան պիւֆէ՝ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով։
Մուտք 6 ֆրանք։

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ
18 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր։
13 րիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. Վ. ԽԼԻՒՆԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ «ՆԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն՝ սան-սանուհիներու կողմէ։

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Քարլօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 11·30։ Առատ եւ աժան պիւֆէ։

Մուտք՝ 5 ֆր., փոքրերու՝ 3 ֆրանք։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
18 Դեկտ., կիրակի երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ
COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ
Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին օրիորդներ Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ԳԸՄԱՊԼԵԱՆ, եւ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԱՊՈԼՍԵԱՆ (երգ), Տէր եւ Տիկին ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (կովկասեան պար), փոքրիկն ՕՏԷԹ ՍԻՄՈՆ (պար)։
Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 9ին։
Ճոխ եւ գինարաժան պիւֆէ։

«ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ»Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, 17 Դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին, Պետական թատրոնի վերնայարկը։

Կը նախագահէ Հարիւրապետ ՏՈՔԹ. Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Կը խօսի՝ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Ներկայ կ'ըլլան Վալանսի երեսփոխան – քաղաքապետը Պ. Փէշրօ, ֆրանս. ռազմիկներու տեղւոյն մասնաճիւղը իր կազմով։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Զ. Ո. Մ. Արաքս երգչախումբը, Օր. Ալիս Խաչիկեան (դաշնակ), Օր. Նոյեմի Տ. Սարգիսեան եւ ուրիշներ (արտասանութիւն)։

Մուտք՝ 1 ֆրանք։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 16 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 16 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3913

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԵՆՉ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Խաւաքարտեայ շէնքերու նման՝ պետութիւններ փուլ կուգան իրարու ետեւէ :

Եթովպիա, Աւստրիա, Չեխոսլովաքիա: «Կարգը Լեհաստանինն է, որ մեծ Չեխոսլովաքիա մըն է»,— կ'ըսէր Փրակն, առջի օր :

Ասոնցմէ առաջինը աշխարհակալութեան զոհն է: Երկրորդը՝ «պատմութեան բնականոն ընթացքին»: Որովհետեւ, Գերմանիա եւ Աւստրիա,— փոխադարձ տիրակալութեան պայքարը հինէն կուգայ: Բայց, Չեխոսլովաքիոյ պարագան ուրիշ է: Չեխ ժողովուրդը, մինչեւ ընդհ. պատերազմ, լուծի տակ էր: Ճաշակած էր տիրակալութեանց բոլոր դառնութիւնները: Իր մորթին վրայ զգացած էր ցաւը՝ ուրիշներու բռնակալութեան: Ձգտած էր ազատութեան: Բայց, հազիւ իրականացուցած իր այդ խոյալը, իր մէջ ծնունդ առաւ տիրապետելու տենչը: Սլովաքներ, Հունգարներ, Ուքրանացիներ, Գերմաններ :

Պէտք էր այդ բոլորը ապահովել խոստանալով տարրական իրաւունքներ շնորհել: Բայց, Փրակա վերադառնալէ վերջ մոռցաւ նաեւ այդ…

Ահա Լեհաստանը: Քսան տարուան ազատագրեալ մը՝ ինքն ալ: Երկիր մը, որ, ճիշդ Հայաստանի նման, բաժան բաժան էր եղած, գերութեան բաժակը «ցմրուր» ըմպելով: Լեհական պատմութիւնը եղերական դրուագներ ունի մանաւանդ Ռուսերու տիրակալութեան շրջանէն: Ունի ե՛ւ հերոսական էջեր:

Այդ երկրի դժբախտութիւնն ու հերոսականութիւնը կապուած է նաեւ Նափոլէոնի հետ՝ յանձին հայրենասէ՛ր Լեհուհիի մը:

Այդ բոլորէն վերջ, ոչ ոք այնքան լաւ պէտք էր զգար գերութեան դառնութիւնը որքան Լեհերը՝ տառապած ուրիշ ժողովուրդներու կարգին: Բայց, ի՛նչով տարբերեցաւ Չեխոսլովաքիայէն : Ան եւս իր սահմաններուն մէջ ուզեց առնել ուրիշ ազգեր: Կաշկանդեց զանոնք: Ու կիրարկեց անոնց հանդէպ,— ճիշդ Չեխոսլովաքիոյ նման,— գրեթէ այն բոլոր միջոցները, զորս ուրիշ պետութիններ երբեմն ի գործ կը դնէին լեհ ժողովուրդին վրայ: Պակսեցան միայն գնդակահարութիւններն ու բանտարկութիւնները …: Բայց, եթէ միջոցները մեղմ եղան, ոգին [illegible] նաց :

Տարբեր չեղաւ նաեւ Սերպիան: Իր գերութեան պատմութիւնը մերինէն ուշ է սկսած, ու մերինէն արագ վերջացած: Բայց, Թրքական վայրագ բնազդը նուազ անողոք եղած չէ նաեւ Սերպերու նկատմամբ: Անոնց ազատագրութիւնը երկար պատմութիւն չէ: Սերունդի մը մնացորդները կան, որոնք կը յիշեն թէ ի՛նչ դժբախտ օրեր ապրեցան Օսմանեան լուծի տակ: Եւ, վերջապէս, կայ պատմութիւնը՝ ինքը, դեռ թարմ,— որպէս թղթածրար, որպէս գրականութիւն, կամ որպէս յուշ:

Այսուհանդերձ, գերութեան ողբերգութիւնն ու ազատութեան հրճուանքը հաւասարապէս ապրած Սերպիան, պատերազմի նպաստաւոր վերջաւորութեան, ո՛չ միայն մոռցաւ իր մօտաւոր դժբախտութիւնը, այլեւ անվարան կերպով իր տիրակալութիւնը տարածեց ուրիշ ժողովուրդներու վրայ,— Սլովէն, Խրուաթ եւն., որոնցմէ վերջինը մշակոյթով աւելի բարձր է քան սերպ ժողովուրդը :

Այդպէս ե՛ւ Ռումանիան:

Ինչո՞վ բացատրել այս երեւոյթը: Մասամբ, անշուշտ, պետութեան գոյութիւնը կամ տեւականացումը ապահովելու նպատակով :

Չեխոսլովաքիա, ինչպէս եւ Եուկոսլավիա եւ Լեհաստան, 1918ի «յաղթութեան մթնոլորտ»ին ազդեցութիւնը կրեցին: Պէլկրատ կ'ուզէր անդամատել Աւստրօհունգարիան՝ իր կոնակին վրայէն տեւական վտանգը անհետացնելու համար: Իսկ Չեխոսլովաքիա եւ Լեհաստան կը կարծէին թէ տեւական կը դառնայ Գերմանիոյ օղակումը: Չէ՞ որ յաղթական Ֆրանսան կար, որ կը հովանաւորէր զիրենք:

Եւ յետոյ, անժխտելի տե՛նչը նաեւ,— ինչպէս անհատներու՝ նոյնպէս եւ ազգերու մէջ,— իշխելու, տիրապետելու՝ ուրիշին կամ ուրիշներու:

Նոյնիսկ՝ մոռնալու գինով այն տառապանքը, զոր, ինչպէս ըսինք, երէկ իրենք կը ճաշակէին, եւ այսօր ուրիշներու «վայելել» կուտան:

— «Գոյութեան պայքար»,— պիտի բացատրեն, ապահովաբար, շատեր : Ինչպէ՞ս մեղադրել: Կեանքի անողոք հրամայականն է…

Ու թերեւս այդ հրամայականն է որ տուն կուտայ, երբեմն, քաղաքականութեանց կամ արտայայտութիւններու՝ նոյնիսկ անոնց կողմէ, որոնք «ազատութեան սիրոյն համար» արիւնի ու արցունքի էջեր արձանագրած են :

Այսպէս, Լեհաստանի «ազգային արմատական կուսակցութեան» («էնտէց») կեդր. օրկանը՝ «Վարշաւայի Ճէնիք Նարոտովի», որ, ճշդենք, հինէն իվեր ռուսատեաց է եղած, կը գրէ ի մէջ այլոց. «էնտէցները չեն բաժներ այն կարծիքը թէ Լեհաստան պէտք է ձգտի Ռուսիոյ անդամատումին՝ կազմելով անջատ ու անկախ պետութիւններ, մանաւանդ Ուկրանիոյ եւ Կովկասեան ազգերու,— Հիւս. Կովկաս, Վրաստան եւ Հայաստան: Այս ըմբռնումը կը քարոզուի այսպէս կոչուած «երիտասարդ պահպանողականներու» շրջանակին մէջ»:

Այդ «շրջանակը» ցոյց տրուածէն շատ փոքր չէ: Ունի չորս ղեկաւար թերթեր ու, հակառակ ռուսեւլեհ դաշինքին, կը մնայ իր տեսակէտին վրայ :

Մեր մատնանշել ուզածը այդ չէր, սակայն: Ոչ ալ՝ «արշաւանք»ի մը ըլլալուն կամ չըլլալուն բարի ու չար կողմերը վեր առնել: Այլ այն՝ որ դեռ երէկ մեզի նման արիւն լացողները, այսօր կը գրեն.

— «… Ու մենք համաձայն չենք որ մանաւանդ Ուքրանիոյ եւ Կովկասեան ազգերու անկախութիւնը ապահովուի »:

Ինչո՞ւ: Որովհետեւ,— «Ռուսիա պէտք ունի անոնց՝ Սեւ ծովին տիրելու եւ Միջերկրական իջնելու համար »:

Բայց, այս անպիտա՛ն Լեհը մոռցա՞ւ որ նոյն Ռուսիան երէկ պէտք ունէր Լեհաստանի՝ Դանուբ իջնելու համար…

Նմո՛յշ մը 20րդ դարու բարոյականէն …

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ԺՈՐԺ ՊՈՆԷԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— oo —

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԶԻՆՔԸ Ի ՍՊԱՍ ԱՆԳԼԻՈՅ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ.— ԹԻԶ ՄԸ ՀՈՂ ՉԻ ՏՐՈՒԻՐ ԻՏԱԼԻՈՅ.— ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՎԱՒԵՐԱՑՆԵԼՈՒ ԽՕՍՔ ՉԿԱՅ ԱՌ ԱՅԺՄ :

— oo —

Ժորժ Պոնէ Չորեքշաբթի ներկայացաւ Երեսփ. Ժողովին արտաքին յանձնախումբին եւ բացատրութիւն տուաւ կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան մասին: Նախ յայտնեց թէ ի՛նչ խօսակցութիւններ կատարած են, անցեալ Նոյեմբերին, Չէմպըրլէյնի եւ լորտ Հալիֆաքսի հետ, երբ այս վերջինները այցելութեան եկան Փարիզ: Եւ աւելցուց թէ կատարեալ համերաշխութիւն կը տիրէ երկու կառավարութեանց միջեւ դիւանագիտական կամ ազգ. պաշտպանութեան հարցերու մասին: Երբեք այսօրուան չափ անկեղծ եւ բարեկամական չեն եղած անգլեւֆրանսական յարաբերութիւնները, փաստ՝ Չէմպըրլէյնի վերջին յայտարարութիւնը, որ կը հաստատէ թէ անգլեւֆրանսական յարաբերութիւնները չեն բխիր դաշնագրային պարտաւորութիւններէ, այլ հաւասարակաց շահերէ: Այս ջերմ հաւաստիքին ի պատասխան, ըսաւ Ժորժ Պոնէ, հարկ կը տեսնեմ յանուն կառավարութեան յայտարարել Իվոն Տէլպոսի բառերով, արտասանուած 4 Դեկտեմբեր 1936ին, իբրեւ պատասխան Իտընի.— Ֆրանսա իր բոլոր ուժերը, ցամաքի, ծովու եւ օդի վրայ, անմիջապէս ի սպաս պիտի դնէ Անգլիոյ պաշտպանութեան, երբ յարձակման ենթարկուի առանց յարձակման առիթ տալու :

Այնուհետեւ Ժորժ Պոնէ տեղեկութիւններ տուաւ գերմանեւֆրանսական խօսակցութեանց մասին, որոնք կատարուեցան Փարիզի մէջ, 7 Դեկտեմբերին, Ֆոն Ռիպպընթրոփի այցելութեան ժամանակ: Աւելցուց թէ գերմանեւֆրանսական յայտարարութիւնը պիտի նպաստէ երկու երկիրներու քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութեանց զարգացման, ինչպէս եւ ընդհանուր խաղաղութեան, քանի որ ոչ մէկ վէճ կրնայ խանգարել այսուհետեւ Գեր- [illegible] մասին հարցերը :

Նախարարը տեղեկութիւններ տուաւ նոյնպէս իտալեւֆրանսական յարաբերութեանց մասին, յիշատակեց վերջին միջադէպերը եւ այդ առթիւ կատարուած դիւանագիտական խօսակցութիւնները: Իտալիոյ արտաքին նախարարը, ըսաւ Ժորժ Պոնէ, պաշտօնապէս յայտարարեց մեր դեսպանին թէ կառավարութիւնը ինքզինք պատասխանատու չի համարիր երեսփոխաններու եւ ուսանողներու աղաղակներուն համար: Հետեւաբար անոնք չեն կրնար նկատուիլ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութեան արտայայտութիւնը :

Ժորժ Պոնէ իր յայտարարութիւնները վերջացուց ըսելով.

— Ֆրանսա կը մերժէ թիզ մը հող տալ Իտալիոյ, եւ ամէն փորձ, որ պիտի կատարուի հող կորզելու համար Ֆրանսայէն, ուրիշ հետեւանք չի կրնար ունենալ, բայց եթէ պատերազմ մը:

Ի վերջոյ, Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մասին հարցումի մը պատասխանելով, ըսաւ թէ կառավարութիւնը առ այժմ չի փափաքիր օրակարգի վրայ դնել այդ դաշնագրին վաւերացումը :

Անգլիա պիտի պաշտպանէ Միջերկրականի գոյավիճակը

— oo —

Չէմպըրլէյնի յայտարարութիւնները անգլեւֆրանսական յարաբերութեանց մասին, թէ վեր կը մնան դաշնագրային պարտաւորութիւններէ, մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Ֆրանսայի: Այս մասին, Չորեքշաբթի, լուսաբանութիւն պահանջուեցաւ Չէմպըրլէյնէն, խորհրդարանին մէջ:

Վարչապետը պատասխանեց.

— Համաձայն անգլեւիտալական յանձնառութեան, պիտի պահպանուի Միջերկրականի գոյավիճակը: Անշուշտ այդ յանձնառութիւնը կը վերաբերի նաեւ Թունուզի: Որ եւ է գործողութիւն, որ հակառակ է անգլեւիտալական այդ յանձնառութեան, շատ ծանր նշանակութիւն ունի բրիտանական կառավարութեան համար:

«Ժուռնալ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Չէմպըրլէյն չի կարծեր որ Ֆրանսա յարձակման ենթարկուի Իտալիոյ կողմէ:

— oo —

ՀՌՈՄԷՆ կը հեռագրեն թէ լուծուեցաւ հին խորհրդարանը, որ այսուհետեւ պիտի վերակազմուի նոր ձեւով,— արհեստակցական ներկայացուցչութեամբ :

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՆՈՐ ՀՈՂԵՐ Կ'ՈՒԶԵՆ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ…

— oo —

«Քրոնիկ» կը գրէ (3 դեկտեմբեր).— Առիթ ունեցած ենք արձանագրելու Թուրքիոյ հողային պահանջները Սուրիոյ մասին եւ թրքական յարաճուն ախորժակները: Այժմ կ'իմանանք թէ Սանճաքի սահմանագծման ֆրանքեւթուրք յանձնաժողովի վերջին նիստին, Թուրքերը պահանջած են Սանճաքին կցել Ճիսր էլ Շուղուր գաւառակէն բազմաթիւ սուրիական գիւղեր եւ Ալեւիներու շրջանին մէկ մասը, որ կ'երկարի մինչեւ Ռաս էլ Պասի, քանի մը քիլոմեթր հեռու Լաթաքիայէն:

Միայն Սանճաքին սահմանը ընդարձակելու համար չէ, որ Թուրքերը կը պահանջեն այդ հողերը, այլեւ անոր համար որ այդ շրջանները կը պարունակեն հանքային ջուր եւ բնական հարստութիններ :

Սուրիական հողերը պէտք է մնան սուրիական: Ֆրանսական յանձնաժողովը որ պաշտօն ունի բանակցելու Թուրքերուն հետ, անշուշտ ասիկա պիտի հասկցնէ անոնց :

Տարօրինակ լուր մը Սանճաքի մասին

— oo —

Հալէպէն 6 Դեկտեմբեր թուականով կը գրեն «Էլ Պայրաք»ի.— Շատ տարօրինակ լուրեր շրջան կ'ընեն Սանճաքի մասին: Կ'ըսուի թէ բոլորովին փոխուած են Սանճաքի շուրջ գոյացած համաձայնութեան տրամադրութիւնները: Նոյնիսկ զրոյցի մը համաձայն, նախկին պատուիրակ Պ. Կարօ պիտի վերադառնայ իր պաշտօնին եւ Հաթայ անունն ալ պիտի արգիլուի :

ԽՄԲ.— Վերապահութեամբ պէտք է ընդունիլ արար պաշտօնակցին հաղորդած այս լուրը :

Իտալիա կը սպառազինուի

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ նախարարական խորհուրդին ներկայացուած պիւտճէն կը տրամադրէ, յառաջիկայ տարուան համար, 29,135,008,926 լիր ծախք եւ 24,561,000,224 լիր մուտք, ուրեմն Իտալիոյ գալ տարուան պիւտճէի բացը 4,755,5008,702 լիր:

Ծախքերը բաշխուած են հետեւեալ չափերով.— Զինուորական՝ 3,406 միլիոն, ծովային՝ 2,701 միլիոն, օդային՝ 2,165 միլիոն, եւ 2,475,700,000 լիր յաւելուածաբար այս տարուան հա- [illegible] պատերազմական

Միացեալ Նահանգներն ալ

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ կառավարութեան նաւային շինութեանց նոր ծրագիրը, որ շուտով պիտի ներկայացուի խորհրդարանին, կը տրամադրէ շինել 22 պատերազմական նաւեր, որոնց մէջ՝ երկու զրահաւորներ, իւրաքանչիւրը 45,000 թոն տարողութեամբ, չորս յածանաւեր, ութ թորփիլահալածներ, ութ սուզանաւեր: Նաւային նոյն ծրագիրը կը տրամադրէ նաեւ հիմնել օդանաւերու համար երեք նոր ծովային կայաններ Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ,— մէկը՝ Փորթօ Րիքօ, երկուքը՝ Միացեալ Նահանգներու ծովեզերքներուն վրայ: Օդանաւային կայան մըն ալ պիտի հիմնուի Ալասքայի մէջ, միւս կողմէ պիտի բարեկարգուին արդէն իսկ գոյութիւն ունեցած կայանները Հավայեան կղզիներուն մէջ: Եւ դեռ քննութեան տակ կը գտնուի մեծ ծրագիր մը զինուորական օդանաւերու կազմակերպութեան մասին: 28,000 մեքենագէտներ եւ ճարտարագէտներ կը պատրաստուին նաւային շինութեանց մասնագիտութեան համար :

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ Միացեալ-Նահանգները ձեռնարկեցին ծովային սպառազինութեան այս ծրագրին, մանաւորաբար 45,000 թոնոց տարողութեամբ զրահաւորներու շինութեան, իբրեւ հետեւանք ճափոնական կառավարութեան ձեռնարկած սպառազինութեան,— արդարեւ Ճափոնները եւս սկսած են շինել 35,000 թոնոց տարողութեամբ նոր զրահաւորներ, դրժելով նաւային համաձայնութիւնները :

Կարմիր լրտեսներ Ամերիկայի մէջ

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը Լոս Անճըլըսի մէջ ձերբակալեց պոլշեւիկ լրտես մը, որ խորհ. իշխանութեանց կը հայթայթէր տեղեկութիւններ Միացեալ Նահանգներու նաւային գաղտնիքներու եւ ազգ. պաշտպանութեան ծրագիրներու մասին: Լրտեսը հպատակ է Խորհ. Միութեան, կը կոչուի Միխայիլ Կորին, 34 տարեկան է: Երբ ձերբակալութեան լուրը Նիւ Եորք հասաւ, խորհ. հիւպատոսը անմիջապէս մեկնեցաւ Լոս Անճըլըս, ներկայ գտնուելու համար լրտեսին հարցաքննութեան:

Վերջերս Միացեալ Նահանգներու ոստիկանութիւնը երեւան հանած էր գերմանական լրտեսական կազմակերպութիւն մը: Այս անգամ՝ կարմիր լրտեսներու գործունէութիւն մը: Թերթերը չափազանց զայրացած են եւ կը պահանջեն խիստ հետապնդումներ կատարել լրտեսներու դէմ :

Բերիա կը վերսկսի Եժովի գործերը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ հարիւր յիսուն յանձնախումբեր կազմուած են, քննելու համար բանտերու եւ ճամբարներու մէջ արգելափակուած պաշտօնեաններու եւ աշխատաւորներու մեղքերը, վերջապէս բոլոր անոնք որ զոհ գացած են Եժովի «նախանձախնդրութեան»: Շատեր ազատ արձակուած են: Ճամբարներէն ազատ արձակուելով Մոսկուա վերադարձած են հարիւր հոգի: Բայց ոչ ոք տեսած է այդ հարիւր հոգիէն մէկն ու միւսը, զրոյց մըն է որ շրջան կ'ընէ այսպէս մայրաքաղաքին մէջ: Իբրեւ թէ վերադարձողները ստացած են իրենց կորսնցուցած պաշտօնն ու հին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն : Ժողովուրդներու ներքին եւ փոխադարձ յարաբերութեանց հիմնական խնդիրը, առանցքը միւս բոլոր հարցերուն, ընկերային եւ տնտեսական ամէն տեսակի դժուարութեանց : Որեւէ քաղաքական կուսակցութիւն չի կըրնար անտեսել այս հարցը որ տեսական կարեւորութիւն չունի այլեւս, այլ գործնական ամէնէն հրատապ եւ այժմէական խնդիրը դարձած է : Անոր լուծումը չի կրնար ալ ընդհանուր բանաձեւերով, պղատոնական բաղձանքներով տրուիլ : Այժմու պայմաններու մէջ բաւական չէ ըսել որ բարբարոսային, աւելի միջոց մըն է պատերազմը, որ խաղաղութեամբ եւ իրերհասկացողութեամբ պէտք է լուծել պետութիւններու մէջ եղած վէճերը, որ պատերազմը՝ նոյնիսկ յաղթականին չի տար սպասուած օգուտը, որ նոր պատերազմը եւրոպական քաղաքակրթութեան ոչնչացումը կը նըշանակէ : Ասոնք բոլորը բառեր են միայն :

Պէտք է խոստովանիլ որ տակաւին ոեւէ կուսակցութիւն այս երկրին մէջ հարցը իր ամբողջութեանը մէջ, իր տեսական եւ գործնական ըմբռնումներուն մէջ, քննութեան առարկայ չէր դարձուցած : Ընկերվարականներն են միայն որ քաղաքացիական քաջութիւնը կ'ունենան հրապարակով դնելու խնդիրը, ճշդելու համար իրենց դիրքը : Իրենց Գործադիր Մարմինը (C. A. P.) մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմած էր, սահմանելու համար տուեալները, ճշդելու համար թէ ի՞նչ կէտերու մէջ տեսակէտներու նոյնութիւն եւ միաձայնութիւն գոյութիւն ունի եւ ո՞ր կէտերու մէջ կարծիքներու տարբերութիւն : Առանց վիճաբանութեան, յանձնախումբի բոլոր անդամները համաձայն են որ՝

ա) Պատերազմի վտանգի առէն, պէտք է սպառել կռիւը հաշտեցնելու ծառայող բոլոր միջոցները.

բ) Պէտք է վանել դրաւման նպատակով, հեղինակութեան ու արժանապատուութեան պահպանման անունով ըլլալիք պատերազմները, ինչպէս նաեւ յեղափոխական ազատագրման ծառայող պատերազմները, ըստ Ժօրէսի ուսուցման :

Այս մասը որոշելէ յետոյ, հետեւեալ հարցումներու ձեւին տակ ճըշդուած են քննութեան առնուելիք կէտերը :

1.— Ի՞նչ պէտք է հասկնալ, կուսակցութեան կողմէ միաձայնութեամբ յայտարարուած սա նախադասութենէն. «Ամէն բան փորձել արգիլելու համար պատերազմը» : Ասիկա կը նըշանակէ՞ յանձնարարել աշխատաւոր դասակարգին ընդունիլ ամէն վիճակ քան թէ պատերազմի վտանգը : Եթէ ոչ, ինչպէ՞ս գծել սահմանը :

2.— Ի՞նչ արժէք ունին կուսակցութեան համար միջազգային յանձնառութիւնները : Ընդհանուր ապահովութեան դաշինք, միջազգային խաղաղութիւն :

3.— Կուսակցութեան քաղաքականութեան վրայ ի՞նչ չափով պիտի կշռեն Վէրսայլի դաշնագրին տրամադրութիւնները եւ ինքնորոշման սկզբունքը :

4.— Ի՞նչ հետեւանքներ հանել կուսակցութեան համար, իշխանութեան դիրքը ձեռք առնելէ յետոյ ստեղծուած նոր տուեալներէն :

5.— Ինչպէ՞ս ըմբռնել ժողովրդավար կարգերու եւ մենատիրական իշխանութիւններու միջեւ «խաղաղ կենակցութեան» բանաձեւը, հակամարտ խմբակցութիւններու յարաբերութիւնները, ժողովրդապետութեանց միութիւններ եւ միջազգային փաշիզմը : Այս հարցի կապակցութեամբ քննել այժմու կացութեան ստեղծած գործնական հարցերը :

Ինչպէս կը տեսնուի, խնդիրը իր ամբողջութեան մէջ, յստակ կերպով եւ տրամաբանական ձեւով դրուած է : Յանձնախումբի անդամները միատեսակ պատասխան չեն տուած հարցերուն : Շատ հասկնալի է որ այսպէս ալ ըլլար : Ոչ միայն ընկերվարութեան մէջ տեսակէտներու տարբերութիւն գոյութիւն ունի դրուած խնդիրներու մասին, այլեւ ծայրայեղ աջակողմէն մինչեւ ծայրայեղ ձախակողմը գտնուած բոլոր խմբակցութիւններու մէջ : Միւնիխի ժողովէն առաջ եւ անկէ յետոյ տեղեակ ենք Ֆրանսայի հանրային կարծիքի մէջ ստեղծուած մոլորումներուն, շփոթութիւններուն, դիրքերու փոփոխութեանց : Աջակողմեան Ֆլանտէնի եւ տը Քէրիլլիսի մէջ եղած կարծիքներու բախումին, արմատական Տալատիէի եւ Ալպէռ Պայէի մէջ եղած համոզումներու տարբերութեան : Նոյն տարակարծութիւնը հաւանաբար տեսնէինք մենք համայնավարներու եւ Տըլատոքի կուսակցութիւններու ներքին կեանքին մէջ, եթէ ժողովրդապետական ազատ կարծիքներու արտայայտութիւնը արգիլուած չըլլար անոնց մօտ : Հարցը այնքան կենսական է ու միաժամանակ բարդ, որ եթէ անոր շուրջ խմբաւորումներ կազմելու հնարաւորութիւն ըլլայ, եթէ այդ հարցը նկատուի անհատներու քաղաքական եւ ընկերային դիրքը ճշդող միակ տարրը, չի զարմանանք եթէ մենք ականատես ըլլանք բոլոր կազմակերպութիւններու փլուզումին եւ քայքայման :

Յանձնախումբը առաջին հարցումին միաձայնութեամբ «ոչ» պատասխանած է. կը նշանակէ բոլորը ընդունած են ճշդելու սահման մը : Մինչեւ այդ սահմանը դէմ ըլլալ պատերազմին, իսկ անկէ անդին ընդունիլ պատերազմի կարելիութիւնը իբրեւ անխուսափելի : Նոյնպէս միաձայնութեամբ այդ սահմանը նշանակած են հետեւեալ երեք կէտերով : Պատերազմը անխուսափելի նկատել, այսինքն ընդունիլ ազգային ինքնապաշտպանութիւնը ապահովելու անհրաժեշտութիւնը ա) հայրենիքը երբ չօշափելի կերպով յարձակման կ'ենթարկուի :

2) Երբ Հայրենիքին մաս կազմող հողամասերը կցելու նպատակով յարձակման վտանգին ենթարկուած են.

3) Երբ երկրի քաղաքական անկախութիւնը վտանգուած է :

Հոս կ'արժէ եզրակացութիւն մը հանել : Երբ միաձայնութեամբ տրուած այս որոշումները կը մօտեցնենք, նոյնպէս միաձայնութեամբ առանց վէճի ընդունուած վերի մէկ որոշման, որու համաձայն կուսակցութիւնը կը վանէ յեղափոխական ազատագրութեան անունով կատարուելիք պատերազմի ըմբռնումը, յստակ կերպով կրնանք պատկերացնել Ֆրանսայի ընկերվարութեան հոգեբանութիւնը, նկարագիրը, որ կը նոյնանայ Միջազգային ընկերվարութեան ըմբռնման, որուն համեմատ ընկերվարութիւնը ամէն բանէ առաջ ազգային է, այսինքն ազգային պաշտպանութեան, հայրենիքի անկախութեան եւ քաղաքական ազատութեան ըմբռնումը գերիվեր է ընկերային յեղափոխութեան ըմբռնումէն, որ այս վերջին հասկացողութիւնը անըմբռնելի է որ եւ է ազգի համար որ ազգային անկախութեան նախնական տուեալները չունի : Ճիշդ է որ միջազգային ընկերվարական հոսանքին մէջ տակաւին գոյութիւն ունին նահանջականները, որոնք կը մերժեն դրամատիրական կարգերու մէջ ազգային պաշտպանութեան խնդիրը, բայց այս հոսանքը չնչին փոքրամասնութիւն մը միայն կը կազմէ եւ այսօր նոյնիսկ համայնավարները յստակ կերպով կանգնած են ազգային պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը ընդունող ընկերվարական տեսակէտին վըրայ : Մեզի համար խրատ մը, դաս մը կայ առնելիք Ֆրանսայի ընկերվարականներու այս դիրքէն : Ազգայնական, փաշիստ չէ անպայման այն Հայը, մանաւանդ այն հայ աշխատաւորը, որ ազգային անկախութեան, ազատագրութեան առաջնակարգ կարեւորութիւնը կը շեշտէ : Ազգային ըլլալը ազգայնական ըլլալ չի նշանակեր :

Վերի հարցին կապակցութեամբ խնդիր յարուցուած է գիտնալու համար թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ կուսակցութեան դիրքը միջազգային այն տեսակ կացութիւններու մէջ, երբ ծայրայեղ զիջողութիւն մը հնարաւորութիւն կուտայ պատերազմի հաւանականութիւնը յետաձգելու, բայց առանց զայն արգիլելու, երբ նոյնիսկ այդ զիջումով, աւելի ետք կատարուելիք պատերազմի մը պահուն պարզ ըլլայ որ երկրին դիրքը աւելի աննպաստ կրնայ ըլլալ : Յանձնախումբին մէկ մասը՝ որոնց մէջ Պլումը, զիջում կատարելու տեսակէտը պաշտպանած են, իսկ միւս մասը՝ Ջիրոմսքիի գլխաւորութեամբ, «պայմանները պէտք է նկատի առնել» ըսած են :

Երկրորդ հարցումը կը շօշափէ պետութեան միջազգային քաղաքականութեան ընդհանուր ուղեգիծը : Ընկերվարականներու համար ի՞նչ արժէք ունին զանազան կառավարութիւններու կողմէ կնքուած դաշնագիրները, որոնցմէ շատերու գործադրութիւնը կրնայ երկիրը պատերազմի վըտանգին մէջ դնել : Այդպիսի հանգամանք ունին Ազգերու Դաշնակցութեան դաշինքը որ իր 16 եւ 17րդ յօդուածներով կը պարտադրէ դաշնագիր կողմերը պաշտպան կանգնիլ յարձակման վտանգի մէջ գտնուող իր մէկ անդամին, որ ընդունած է իրաւախոհութեամբ կարգադրելու վիճելի հարցերը, նոյն հանգամանքը կը ներկայացնեն նաեւ Ֆրանսայի առանձինն կնքած փոխադարձ օգնութեան դաշինքները :

Յանձնախումբին մէջ փոքրամասնութիւն մը առաջարկած է չի ճանչնալ այն բոլոր դաշինքները, որոնք կուսակցութեան գերագոյն ժողովներու քննութեան եւ հաւանութեան չեն ենթարկուած : Այս բացարձակ մերժումի կեցուածքը չէ ընդունած մեծամասնութիւնը, այլ յարմար գտած է դասաւորութիւն մը ընել գոյութիւն ունեցող դաշինքներու մէջ, ընդունելով անոնց մէկ մասին գործադրութիւնը պարտաւորիչ : Այստեղ յանձնախումբը քննած է նաեւ այն խնդիրը թէ Ֆրանսայի համար անհրաժեշտութիւն կա՞յ փոխադարձ ապահովութեան դաշինքներ կնքելու զանազան պետութիւններու հետ : Բացի մէկ ընդդիմադիրէ՝ ժողովը սկզբունքով անհրաժեշտ գտած է նման դաշինքներու կնքումը, ինչ որ կը նշանակէ կուսակցութիւնը դէմ է մեկուսացման քաղաքականութեան եւ վնասակար կը գտնէ վերջերս ժողովուրդի մէկ մասին մէջ տարածուած այն մտայնութիւնը թէ երկիրը կրնայ անվտանգ ու հանգիստ ապրիլ, եթէ դադրի ուրիշներու գործով զբաղելէ եւ չի հետաքրքրուի միւս ժողովուրդներու յարաբերութեանց վիճակով : Այս հոգեբանութեամբ ժողովը որոշած է պատերազմի վտանգի պարագայ ընդունիլ նաեւ այն յարձակումները, որոնց ենթարկուած են Ֆրանսայի հետ որ եւ է դաշինք չունեցող երկիրներ, բայց որոնց կացութեան տկարացումը կրնայ Ֆրանսայի ապահովութեան վնասել : Այս կէտը յատկապէս կ'երեւի Սպանիոյ պարագան է, ուժեղ կերպով պաշտպանուած Ջիրոմսքիի կողմէ :

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ.. Հայաստանեայց աշխարհածնութեան դիցապանծ առասպելը — Վահագնի ծնունդը — որով պիտի մարմնաւորուի ցվերջ Հայ ցեղին գոյութիւնը, պէտք է շատ պարզ իրողութեան մը պէս հասկնալի ըլլայ նոր սերունդին, որուն տեսակ մը դրական միջնորդը կը հանդիսանայ ահա այս դասարանը : Իր ազգագրական արժէքէն դուրս՝ այդ հէքեաթը կ'առինքնէ մեզ իր լեզուով, նախաքրիստոնէական եւ Նախամեսրոպեան շրջանէն շատ առաջ հայ ցեղին բարբառով, որ պարզ միանգամայն բովանդակիչ վեհութեամբ հնագոյն Հայկական Գրականութեան զմայլելի մէկ դրուագը, նմոյշը կ'ամփոփէ :

Հարեւանցի ըսենք, թէ նորագոյնները չեն միայն որ աւելի կ'արտասանեն զայն քան թէ կը հասկնան : Հնագոյններէն շատեր ալ, ոչ թէ այսօր այլեւս չեն արտասաներ զայն, այլ կէտ առ կէտ իմաստին ալ հմուտ, իրազեկ չեն :

Այս իսկ պատճառով, այսօր մեր դասարանին հետաքրքրութեան եւ ուշադրութեան կը յանձնեմ ինչ որ իբրեւ թարգմանութիւն, իբրեւ վերլուծում կարելի է ներկայացնել նոյն հէքեաթէն, այս համառօտ եւ անձուկ վայրին մէջ :

Խորենացին կուտայ զայն մեզի, այդ հնական վայելուչ պարզաբանութեամբ : Բուն առասպելին անցնելէ առաջ, իրեն յատուկ կարճ բառերով ամբողջ պատմութիւն մը կը շարժանկարէ նախորդ գլուխներուն պաստառին վրայ : Կ'ըսէ.— կը բաւէ միայն որ հնագոյնէն միտք պահենք Հայկ, Արամ, Տիգրան, քաջ ազգին քաջ զաւակները : Թէ այս երեքին միջոցները ինչպէս լեցուած են, երկրորդական է, կ'ըսէ մեր Քերթողահայրը : Եւ արդարեւ «Քերթողահայր», քանի որ քերթող (թերեւս Կերտող), ինչպէս յունականէն առնուած Պուէտ, կը նշանակէ ստեղծող : Ստեղծող իրականէն, ինչպէս Պատմիչն Խորենացի, ստեղծող անիրականէն, առասպելականէն, զգացականէն եւ իմանալիէն, ինչպէս բոլոր բանաստեղծները, որոնց կարգին նաեւ դարձեալ Խորենացին : Միտք պահենք այդ երեք քաջերը, կ'ըսէ : Արամազդ ալ մէկ չէ, այսինքն՝ մէկ Արամազդ չկայ միայն, այլ երեք Արամազդ, չորս Արամազդ ալ կ'ըսուի, որոնցմէ մին կոչուած է Կունդ Արամազդ (Քէլ Արամազդ) : Կը դիտէ՞ք, տղաք, ճշմարիտ ու անշէջ հայկականութեամբ տոգորուած մեր այդ պանծալի նախահայրերէն Խորենացին : Հայկ, Արամ, Տիգրան աստուածացնելէ վերջ, կը յիշատակէ Տիգրանին երեք որդիները — Բար, Տիրան եւ Վահագն : Առաջին երկուքին վրայ կը սահի սրարշաւ եւ հայկարժան հարազատ մը գտնելով, Վահագնը, անոր վըրայ կը կանգնէ բոլոր հին ժողովուրդներու յատուկ դիցաբանական ծագումի մը հրաշակերտը :

Ազգային Երրորդութեան, եռադէմ ազդանուն հերոսներուն այնքան պատուաբեր յիշատակութենէն վերջ, Վահագնի առասպելը կը պատմէ, ճիշդ այն բառերով, որով կ'երգէին զայն բամբիռով հայ աշուղները, այսպէս.—

Երկնէր երկին եւ երկիր

Կ'ըսէ աշուղը, այսինքն՝ նոր Դէմք մը պիտի ծնի, բովանդակ աշխարհ (երկինք, երկիր եւ ծով) ծննդաբերութեան է : Երջանիկ ծնունդին ակնկալութեամբ անզուսպ անդորրութիւն մը կը պարուրէ համայնքը :— Երկինքն ու երկիրը ծննդականի ցաւով բռնուած են (երկնէին) :

Երկնէր եւ ծիրանի ծով

Ծովն ալ, իբրեւ համայնքի երրորդ մասը, ան ալ տարօրինակ յուզումի մը մէջ է, բայց ալեկոծութեան կամ փոթորկոտ եռացումի արդիւնք չէ այս : Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան, թէ երկինքին ու ցամաքին տիրող ծննդականի միեւնոյն դողն է որով կ'ալեկոծի ծովը ծիրանի : Հայկական բանաստեղծութեան ակունքը համարուող այս Վահագնեան տաղը ցոյց կուտայ ամենահին հելլէնական աշխարհածնութեան երգերուն մէջ ծովուն տրուած միեւնոյն ածականը — ծիրանի, որ կապոյտին, մանիշակին, թեթեւ դեղին — կարմիր ոսկեղոյնին փարփառն է համատարած, ըլլայ երկինքին վերեւ, ըլլայ ծովուն մկանունքին վրայ, ըլլայ մինչեւ իսկ իշխանական — կայսերական թիկնոցին վրայ : Շքեղութեան զգամիտը : Ուստի ահա ծիրանի ծովն ալ երկունքը լուծելու վրայ է :

Բայց, երրորդ տողին մէջ, աշուղին բամբիռը նոր իմաստ մը կ'ոլորակէ յանկարծ : Ծնելու ցաւով բռնուողը հեղուկ տարրը չէ, այլ անոր մէջ ցըցուող կարմրուկ եղէգ մը —

Երկն ի ծովուն ունէր զկարմրիկ եղէգնիկն

Երկինք հաստատուն տարր, նոյնպէս երկիր հաստատուն տարր, երրորդ մըն ալ իբրեւ ծովուն յայտարարը՝ եղէգնը՝ ան ալ հաստատուն տարր : Այս երեքը ահա իրենց ապագայ իշխեցողը, վեհապետը իրենք իսկ կը ստեղծագործեն, ով գիտէ նաեւ խապէս ինչ անիմանալի զուգակցութեամբ ողջագուրուելով, սաղմնաւորիկ յղիութիւնը յառաջացնելու համար :

Երկու նախորդ տողերուն մէջ բայը միեւնոյնն է — երկնէր — որուն ենթակայ կամ տէր բայի են երկին, երկիր, ծով :

Երրորդ տողին վերլուծումը քիչ մը կնճռոտ է : Յաջորդ դասին տեսնենք ո՞վ պիտի տայ ուղիղ բացատրութիւնը :

Պատրաստուէ՛, Ցոլակ :

*** Գերմանը ունի Au, մենք ունինք Ածու : Ան ունի Gau, մենք ունինք Գաւ (առ) : Դուն gehen կ'ըսես, ես գնալ : Ես գալ, դուն kommen : Իմս աչք է, քուկդ Auge : Ես ունիմ ուղի, դուն wege : Հայ Մեսրոպը կ'ըսէ վասն, Գերման կէօթէն wegen : Հայուն համար յաւէտ, Գերմանին համար ewig (Երկուքին ալ արմատին մէջ «հաւ» : Իմ հողերս՝ (որոնց յափշտակիչը Աթաթիւրք եւրոպամերիկեան! Դաշտ - Թաներուն մէջ հանդիսացաւ իբրեւ մարդկութեան ... ամենամեծ դէմքերէն մին — կեցցէ քաղաքակրթութիւն, ըսէք միաբերան) ագարակ էին, Գերմանինը Acker : Այս վերջինին Erde ինծի համար արտ (երկիր) է : Դուք կ'ըսէք Wand, մենք պատ, դուք ձերինէն չինէր էք winden, մենք չինէր ենք պատել, վանդել (պաշարել, դարձնել), ձեր her մեր հեռուն է, ձեր hin մեր հոն, ձեր hiesigeն մեր հոս, հոսիկը : Ձեր Zierde մեր զարդը : Դուք անուանի էք իբրեւ geize, բայց մեր հարուստները ձեզմէ աւելի կծծի են : Ուրիշ մոլութեան մէջ ալ հաւասարակից բառ ունինք : Մենք անիրաւ տոկոսին վաշխ կ'ըսենք դժուար բառով մը, որուն գրեթէ համազօր եւ համարուն է ձեր Wucher :

Բայց տակաւին աննշան նմանութիւններ են ասոնք, հարեւանցի ու մտովի քաղուած, ի զգաստութիւն... զարգացելոց յանկոյս Հանենոսի :

ՏԱՐԱՁ

Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավարութեան շուրջը

Գրեթէ կէս տարի առաջ, դուրս գալով Խորհրդային «դրախտից», ապաստան գտայ իմ վաղեմի հայրենիքում, Իրանում, ուր բախտ ունեցայ ազատ շունչ քաշելու եւ մի բարեկամի խորհրդով գրի առայ իմ տեսածներն ու լսածները փաստացի կերպով, առանց աւելորդ դատողութիւնների :

«Հայրենիք» եւ «Ցուսաբեր» թերթերում լոյս տեսան իմ թղթակցութիւնները Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի, ապագայ Գանձակի, Բաքուի, Թիֆլիսի եւ ամենից առաջ Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ստեփանակերտի մասին. այնուհետեւ ես պիտի աշխատեմ գրի առնել որոշ տպաւորութիւններ համախորհրդային կեանքից, ցաւում եմ, որ պաշտօնիս բերումով ես շարունակ շրջագայութեան մէջ եմ լինում եւ ժամանակին չեմ կարողանում կարդալ վերոյիշեալ թերթերում տպուած նիւթերը :

Վերջերս մի քանի օրով հանգստութիւն վայելեցի եւ բարեկամիս շնորհիւ կարողացայ թերթեր կարդալ. ի միջի այլոց «Հայրենիք» օրաթերթի Ապրիլ 8ի թիւը ձեռքս ընկաւ, ուր մեր սիրելի վիպասան Ահարոնեանի որդին՝ Վարդգէս Ահարոնեանը՝ շատ գովելի աչալրջութեամբ ուշադրութեան է առել Լեռնային Ղարաբաղի մասին իմ գրած մի թղթակցութիւնը, այլեւ այդ առթիւ նոյն օրաթերթի մի խմբագրականը, որ շօշափել է Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավարութեան բնաջնջման ցաւոտ խնդիրը :

Իմ թղթակցութեան մէջ, որ լոյս է

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Գադիկին մօտ պիտի տանինք : Երկրորդ Վանաէրմէնը ո՞ւր է :

Մակային կերպարանքը յանկարծ փոխուեցաւ : Կարծես մոգական զօրութեամբ մը, կուսաշանութեան յաջորդեց աղաչական ու մեղմ վիճակ մը, ոգեկոչելով այն գիշերները ուր կ'երգէր ու կը պարէր : Նուաղեցաւ աչքերուն կրակը եւ արցունքով լեցուեցան :

— Այդ կինը դուն չես ուզեր, Ուիլ, ըսաւ անոր ժպտելով : Այս յիմարին ատեր : Ու արիւնոտ կողերուս նայեցաւ. կարծես արիւնը յիմարութեան ապացոյց մը ըլլար : Ջի՛ս առ, Ուիլ Էֆէնտիս, ու ես ամէն բան պիտի սորվեցնեմ քեզի.— ժողովուրդին, երկրին, սիրոյ, կենդանիներուն, ջուրին եւ օդին մասին : Ամէն բան պիտի բացատրեմ :

Վայրկեան մը կեցաւ ու Ուիլին դէմքը դիտեց, գտնելու համար այդ խօսքերուն ըրած տպաւորութիւնը : Ուիլ չուարած վիճակ մը ունէր, եւ յայտնի էր որ ձեռքերը կապելուն համար կը ցաւէր. բան մը որուն համակերպած էր գգալով անոր անհրաժեշտութիւնը :

— Աշխատեցայ որ այդ մարդը՝ Գադիկը թագաւոր ընեմ : Փորձեցի ու փորձեցի : Բայց անօգուտ : Եթէ ինծի հնազանդած ըլլար, զինքը ամբողջ Հայաստանի թագաւոր ըրած կ'ըլլայի : Բայց հիմա գրեթէ մեռած է ան այլեւս, որովհետեւ Թուրքը՝ Մահմուտը եկած է որ անոր գործը լմնցնէ... այսպէս : Ու թքաւ վճռական կերպով մը : Ուստի անոր տեղը քեզ թագաւոր պիտի ընեմ : Այդ Կլորիա Վանաէրմէնը այս ապուշին ձգէ. եւ ես քեզի պիտի ցուցնեմ թէ ինչպէս պիտի ընես որ բոլոր Հայերը հետեւին քեզի, որ Թուրքերը վանես եւ անոնց յաղթելով թագաւոր դառնաս :

— Լաւ կ'ըլլայ որ Գադիկին ըսես ասոնք : Ես քեզ անոր քով պիտի տանիմ, ըսաւ Ուիլ խնդալով :

— Ջիս անոր մօ՞տ պիտի տանիք, գոչեց բարկացած :

— Այո :

— Այն ատեն քու մասին այն տեսակ բաներ պիտի պատմեմ որոնց պիտի հաւատայ :

— Եկուր սակարկութեան մտնենք, յարեց Ուիլ ժպտադէմ : Օրիորդ Վանաէրմէնը ցոյց տուր ինծի ողջ եւ առողջ եւ...

— Զգո՛յշ եղիր, պղպղարեցի ես : Կլորիան շատ հեռուները ըլլալու չէ : Ջիիս վրայ խիճեր նետուեցան : Այս ժայռերուն վերեւ քարայր մը եւ կամ տուր պէս բան մը գտնուելու է :

Ուիլ գլուխը շարժելով.

— ... Ինծի հետ սիրաբանիլդ չեմ ըսեր Գադիկին :

— Փո՛ւֆ. փա՛հ : Գադիկ այդ բանը վաղուց գիտէ :

Ուիլ իր մարդոցը դառնալով, հրամայեց անոնց ձիերը թոկի մը կապել :

— Կողերդ ի՞նչպէս են, հարցուց :

— Լուրջ բան մը չէ :

— Եթէ ոտքերը կապելու ըլլամ, կը խորհի՞ս թէ պիտի կրնաս հսկել անոր վրայ :

— Այդ կինը սատանան է եւ զօրաւոր : Աւելի լաւ է ինքն ալ ծառի մը կապես :

Ուիլ եւ իր երկու մարդիկը զայն ոտքերէն կապեցին մացառին բունեւրուն : Ուիլ անոնք առաջնորդեց դէպի սեպաձեւ ժայռերը. Մակա ինծի կը նայէր կատղած աչքերով, մինչ ես վերքերովս զբաղած էի :

Ուիլին աներեւութանալէն վերջը դնչու լեզուով սկսաւ միեւնոյն բառերը պոռալ եւ աղաղակել. միաժամանակ աշխատելով ոտքերուն կապերը քակել եւ այնքան ուժով սեղմեց որ խորհեցայ թէ հիմակ երակները պիտի պայթէին :

Անոր ճչացող ձայնին, մէկը վերէն պատասխան տուաւ պոռչտուքով մը : Յետոյ Ուիլին պոռալը լսեցի եւ մէկը ատրճանակ մը պարպեց : Վար գլորուող քարերու ձայն առնելով, ոտքի ելայ կացութեան դիմագրաւելու պատրաստ վիճակի մը մէջ. թէեւ վէրքերս այնքան ալ այդ բանին ի վիճակի չէին :

Ակնթարթի մը մէջ տեսայ Կըլկոր ժայռի գնչուներէն երեք հոգի, որոնք ժայռէն վար կը վազէին եւ մերթ ընդ մերթ ետեւ դառնալով, զիրենք հետապնդողի մը վրայ ատրճանակով կը կըրակէին : Կոլտ ատրճանակս առնելով ես ալ իրենց վրայ կրակեցի : Առաջին երկու հարուածներս այն օգուտը ունեցան որ վազողները կեցան : Յաջորդական երեք հարուածներուս վրայ երեքն ալ գլխիվայր գլտորեցան : Անոնցմէ մէկը գալարուելով Մակային ոտքերուն մօտ փռուեցաւ : Միւս երկուքը անշարժ պառկեցան. անոնց մօտ գացի հասկնալու համար թէ արդեօք կը ճանչնայի՞ զանոնք :

Անկէ վերջ պատահած դէպքը այնքան արագ տեղի ունեցաւ որ բան մը չկրցի հասկնալ : Գնչուներէն մին յանկարծ ողջնալով կոկորդէս բռնեց. միւսը ոտքերէս, եւ տեսայ որ երրորդ գնչուն Մակայի կապերը քակելով կ'աշխատէր զայն ոտքի կեցնել :

Իմ երկու չարագործներս զիս կըռնակի վրայ ձգեցին : մէկը բռնեց գլուխս իսկ միւսը իր պարապ ատրճանակին ծայրովը սկսաւ գլխուս վրայ հարուածներ տեղացնել, պարզապէս սպաննելու դիտաւորութեամբ : Քանի մը անգամ զարկաւ այսպէս. տկարացայ ու գրեթէ նուաղած վիճակի մը մէջ կը գտնուէի. ուզեց չորրորդ եւ վերջնական հարուածը տալ, ու մինչ ճակատագրական հանդարտութեամբ մը վախճանին կը սպասէի, տեսայ ատրճանակի մը փողը որ աչքիս կը մօտենար, կը մօտենա՜ր : Յետոյ յանկարծ կնոջ մը ճիչը լսեցի ու հարուած մը պայթեցաւ :

Գնդակը մարդուն ուղեղը դուրս թափեց դէմքիս վրայ եւ ինքն ալ հաստակողիս վրաս ինկաւ : Վերջը վերահասու եղայ որ Կլորիա Վանաէրմէնը երեսս քուրջի կտորով մը կը սրբէր, մինչ միւս ձեռքին մէջ տակաւին մխացող ատրճանակ մը բռնած էր : Ուիլ գլխուս մօտ կեցած կը խնդար. իսկ Մակա ժայռի միւս գնչուին հետ անհետացած էր :

— Մակա՞ն գնդակահարեցի՞ք, ըսի թոթովելով :

— Ո՛չ, ըսաւ Ուիլ խնդալէն : Պիտի չուզէի սպաննել կին մը, որ զիս թագաւոր ընել խոստացած էր : Բայց պէտք է կախուի ձիու գողութեան յանցանքով : Ան ու միւս գնչուն լեռները փախան : Վնաս չունի սակայն : Կլորիան եթէ օգնէ, չորս հոգի կ'ըլլանք եւ քեզ կրնանք կրել :

Բնաւ չհասկցայ թէ զիս ինչպէս տարին : Միակ յիշած բանս այն է, որ այդ իրիկուն գլխակին մէջ գտայ ինքզինքս, ամէն կողմս խնամքով փաթթուած եւ սուր ցաւով համակուած, բայց վէրքերս այնքան ծանր չէին :

(Շար.)

...ներ Հայրենիք օրաթերթում, Մարտ ...ին, 1938թիւ, ես գրել էի, թէ «Լեռնային Ղարաբաղը Ադրբէջանի մէջ համարւում էր աւտոնոմ (ինքնավար) մինչեւ Դեկտեմբեր 5, 1936 թ. ներկայումս կարելի է Լեռնային Ղարաբաղը համարել ինքնավար գուցէ միայն գրչօրեական տեսակէտից, որովհետեւ գաւառները ստացւում են Հայաստանից...»

Արձանագրեմ տեղն ու տեղը, որ 1936 Դեկտեմբեր 5ին լոյս տեսաւ Ստալինեան հռչակաւոր սահմանադրութեան նախագիծը, որ ընդունուեց ու գործադրութեան դրուեց ուղիղ մի տարի յետոյ, խմա 6 Դեկտ. 1937ին: Այդ սահմանադրութեամբ, Ստալինեան, Լեռնային Ղարաբաղի փոխարէն ինքնավար է հռչակուած Ղարաբաղի շրջանը, որ ունի լեռնային ու դաշտային մասեր, առաջինը գերազանցօրէն հայաբնակ, իսկ երկրորդը գերազանցօրէն Թրքաբնակ: Նկատի ունենալով, որ Ադրբէջանը գլխաւորապէս Թրքաբնակ է, հետեւաբար կարիք չկայ ինքնավար Ղարաբաղի շրջանի մէջ Թուրքեր ընդունելու. այդ յօդուածը, 24րդ. 1937 Մարտ 14ին խմբագրուեց, աւելի ճիշդն ասած՝ սրբագրուեց յօդուա Ղարաբաղի, որ ի հարկէ 95 տոկոսով հայաբնակ է:

Սակայն պէտի ասեմ որ դա եւս մի նախագիծ էր, որի հաստատուելը չտեսայ. ընդհակառակն, ինչ որ ես տեսել եմ, կարող եմ ասել, որ յօդուա ինքնավար Լեռնային Ղարաբաղի չէր:

Ես մեկնել եմ Լեռնային Ղարաբաղի մայրաքաղաք Ստեփանակերտից 1938 թուի Յունուար 15ին, ուրեմն [illegible] խմբագրուած նախագծից 9—10 ամիս յետոյ:

Ես իմ աչքերով տեսայ, որ Ստեփանակերտում ինքնավար գաղափարը մարմնացնող տառը ջնջեցին բոլոր հիմնարկների ճակատից: Օրինակ՝ Ստեփանակերտի պետական Թատրոնի ցուցանակի վրայից Հայերէն եւ Ռուսերէն գրութիւններից հանեցին Ի եւ A տառերը. առաջ գրուած էր Հայերէն՝ Ի. Լ. Ղ. Մ. (Ինքնավար Լեռնային Ղարաբաղի Մարզ), այժմ, այսինքն 1938թուի Յունուարին՝ Լ. Ղ. Մ. (Լեռնային Ղարաբաղի Մարզ): Ռուսերէն առաջ գրուած էր Աւտոնոմնայա Օբլաստ Նագօրնավօ Կարաբագա, իսկ այժմ առաջին բառը ջնջուած է, ուրեմն եւ աւտոնոմ (ինքնավար) չէ. ես կարծեմ պերճ ապացոյց է, որ Բագուի նախագիծը տակաւին 1938 թուի Յունուարին ընդունուած չէր, իսկ այնուհետեւ թէ կամուրջի տակով ի՛նչ ջրեր են անցել, դժուար է ասել:

Եթէ Վարդգէս Ահարոնեանը լինէր մեր տեղը, ձեռքի տակ ունեցած լինէր Բագուի նախագիծը 1937 թուի, Մարտ 14ի, ապա եւ տեսած լինէր 1938 թուի Յունուարին ինքնավար գաղափարն արտայայտող տառի ջնջումը, ի՞նչ կը գրէր իր Թղթակցութեան մէջ:

Ի՞նչ ասել կ'ուզէ, որ դա մի աղաղակող խոշոր անարդարութիւն է Լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ, մանաւանդ երբ Ադրբէջանից սարերով ու ձորերով բաժանուած Նախիջեւանը (Նախիջեւանի շրջանը) փոխանակ կցելու անմիջապէս Հայաստանին, Ադրբէջանի ինքնավար շրջան են յորջորջում...

ԿՈՐԻՒՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՏՈՄՍԵՐ

«Ինքնորոշման» սկզբունքի անունով...

Աշխարհի գործերը միշտ երկսայրի են: Ասոր համար է, որ Աստուածաշնչական դարաւոր պատուիրանը՝ «որպէս կամիք թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս արասջիք եւ դուք նոցա» իմաստ ունի:

Ահա՛ թարմ օրինակը:

Երբ Չեխոսլովաքիան անցաւ իր նորագոյն պատմութեան մեծագոյն տագնապը, երբ գերման ահարկու զինուորական ուժը կանգնած սահմանագլուխի վրայ՝ կը սպառնար վայրկեանէ վայրկեան խուժել ներս, երբ բովանդակ Եւրոպան բռնուած էր ահեղ նոր պատերազմի մը դողին, ու նախարարներ կամ պետական ղեկավարներ հոս հոն կը վազվզէին հրաբուխի ժայթքումին առաջքը առնելու, երբ փոքր չեխ ժողովուրդը, դեռ երէկ ազատագրուած մեծերու դարաւոր տիրապետութենէն, դարձեալ բզկտուելու, փոշիանալու վտանգին էր մատնուած, դրացի եղբայրական ժողովուրդ մը՝ Լեհը վայրկեանը պատեհ համարեց աւարէն իր բաժինը փրցնելու, եւ մօտ 40.000 զօրքերով եկաւ կանգնեցաւ անպաշտպան, տկար ու ամէն կողմէ յուսախաբութեան մատնուած, լքուած բարեկամին գըլխուն վրայ, եւ գրաւեց Թեշէնը:

Լեհաստան օգտուեցաւ Չեխերու անել կացութենէն եւ առաւ իր բաժինը «ազգերու ինքնորոշման» սկզբունքին վրայ հիմնելով իր պահանջը:

Այսպէս էր երէկ:

Այսօր պատկերը շրջուած է:

Նացի Ռայխի հետ լեզու գտնելու իմաստութիւնը ունեցող Չեխիան, որ ինքնավարութեամբ կապուած է Ռութէնիոյ ուքրանացիներուն, ուրախութեամբ կը դիտէ այն տեսարանը, որ պարզուած է Լեհաստանի մէջ:

Այնտեղ կան 7 միլիոն Ուքրանացիներ, որոնք դժգոհ են լեհական լուծէն ու կ'ուզեն միանալ ռուսական Ուքրանիոյ մօտ 30 միլիոն ցեղակիցներուն, ինչպէս նաեւ Ռութէնիոյ կէս միլիոնին ու ամէնքը միասին կը պահանջեն կազմել անջատ պետութիւն մը: Այս մեծ ծրագրին ետին կանգնած է Հիթլերի Գերմանիան:

Պայթած է արդէն ռումբը: Լեհաստանի Ուքրէն պատգամաւորները պաշտօնապէս լեհական խորհրդարանին մէջ պահանջած են ինքնավարութիւն, — autonomie, ինչ որ քաղաքական բառարանի մէջ կը նշանակէ anatomie — անդամատում, անջատում:

Լեհաստանի Ուքրանացիները աւելի քան 7 միլիոն են եւ կը գրաւեն երկրին տարածութեան գրեթէ մէկ չորրորդը: Սահմանակից են Ռութէնիոյ, Ռուսաստանի եւ Ռումանիոյ (ուր եւս կան մօտ 1 միլիոն Ուքրանացիներ) իրենց ազգակիցներուն:

Եւ ինչպէս որ Լեհաստան Թեշէնի իր պահանջը հիմնաւորեց «ազգերու ինքնորոշման» սկզբունքով, այնպէս ալ Ռութէնիա եւ միւս Ուքրանացիները իրենց պահանջը կը հիմնաւորեն նոյն «ազգային ինքնորոշման» սկըզբունքին վրայ, շատ աւելի արդար ու անդիմադրելի իրաւունքով: Եւ կը պահանջեն ազատագրուիլ, ինքնորոշուիլ՝ անբռնի ու անվարան, որովհետեւ այսօր կը քաջալերուին, առաջ կը մղուին նոյն այն Գերմանիայէն, որ երէկ նոյն սկզբունքի անունով Չեխոսլովաքիան անդամատեց ու Թեշէնը պարգեւեց Լեհերուն:

Սկզբունքները, ինչքան ալ ըլլան արդար, երկսայրի են: «Ազգերու ինքնորոշման» արդար նշանաբանով Թեշէնը շահող Լեհաստանը նոյն նշանաբանի տակ պարտաւորուած է լուռ երեւոյթին կորսնցնելու լեհական Ուքրանիան:

Թեշէնը յանձնող Չեխոսլովաքիան այժմ լեհական Ուքրանիան ազատագրողներու շարքին մէջ է:

Այսպէս է աշխարհի օրէնքը:

Լեհաստան փոքր հողամաս մը շահեցաւ «ինքնորոշման» սկզբունքի անունով, աւելի մեծ հողամաս մը կորսնցնելու համար նոյն սկզբունքին...

Ա. ԿԵՍԱՐ

Ռամկիկի օր

Այնթապի ինքնապաշտպանութեան տարեդարձին առթիւ Ռամիկ գրած է հետեւեալ խմբագրականը.—

Տարի մը եւս ահա, բայց նորէն օտար հորիզոններու տակ կը տօնենք Հայ Ռամիկի Օրը:

Արդէն աւանդական դարձաւ, որ լիբանանեան տարի, այդ Օրը ռամկական մէկ գրուագի նուիրենք:

Ու այս Օրը նուիրած ենք Այնթապին:

Ինչպէս գիտենք Այնթապը կը գըտնուի Հայկական Ծոցի գօտիի մէջ: Այդ շրջանի մէջ բազմաթիւ են այն վայրերը՝ ուրտեղ Հայերը ոչ միայն իրենց սեփական ինքնապաշտպանութիւնը հոգացին, այլեւ շօշափելի ռազմական օժանդակութիւն բերին Ֆրանսական գրաւման բանակին:

Ատանա, Հաճըն, Մարաշ, Ուրֆա եւ Այնթապ, ամէն տեղ հայկական լէգէոնը եւ հայ զինուած ուժերը, յառաջապահները եղան Ֆրանսական կոքրաթիւ զօրամասերուն, ու շատ անգամ, առանձին, ծանր պարտականութիւններ ստանձնեցին որոշ ռազմաճակատներու վրայ:

Տեղահանութեան, անանուն տառապանքի ու մարտիրոսութեան ենթարկուած, բայց հազիւ թէ վերադարձած՝ Հայերը նորէն կեանքի ու պայքարի լծուած էին, իրենց հայրենի պապենական օճախը վերատեղծելու:

Ինչքան արդար եւ աշխատաւոր ժողովուրդ....

Զինադադարէն անմիջապէս յետոյ, մօտ 15 հազար հայութիւն համախմբուած էր Այնթապի մէջ:

Եւ այս հայ ազգաբնակութիւնը գլխաւոր յենարանը եղաւ Այնթապի Ֆրանսական կայազօրի պաշտպանութեան:

Թրքական թաղին դէմ յանդիման, միշտ արթուն, Լեւոնեանի փոքրաթիւ զօրամասը ու հայ ժողովուրդը միշտ առուր մնացին պատնէշի վրայ, ու աւրիլեցին Թրքական ներխուժումը դէպի Ֆրանսական դիրքերը: Դեռ հայկական փոքրիկ զօրամասը խիզախ գրոհով կը գրաւէ քրտական թաղը, որու շնորհիւ աւելի ապահով կը դառնայ կայազօրի ինքնապաշտպանութիւնը:

Մերկ, անօթի, կողոպտուած, սպառած, բայց կորովն ու բարոյականը միշտ բարձր, թշնամու գնդացիրային եւ թնդանօթային բուռն կրակի տակ, Այնթապի հայորդիները միշտ հաւատարիմ մնացին իրենց Ֆրանսացի զէնքի եղբայրներուն ու այդպիսով ի դերեւ հանեցին Գըլճ Ալիներու եւ Քօզ Տէմիրներու ոճրային ծրագիրները:

Արդարեւ ամբողջ այս կռիւներու շրջանին քեմալական զօրամասերը չկրցան հրապարակ բերել ռազմական առանձին ընդունակութիւն:

Զնայած թրքական գերազանց ուժերու, առատ հրետանիի եւ ռազմամթերքի, չնայած տեղական թուրք ժողովուրդի լայն համակրանքին եւ շօշափելի աջակցութեան, կարելի է ըսել ընդհանուր առմամբ թէ, քեմալական բանակը ամէն տեղ պարտուած է Ֆըրանսական փոքրաթիւ զօրամասերէն կրակի գծի վրայ: Ուրիշ բան է թէ ամէն տեսակ դաւադրական միջոցներով, յաջողած են մեծ կորուստներ պատճառել, ինչպէս օրինակ Ուրֆայի ողբերգական դէպքը:

Այնթապի Թուրք հրամանատարը այնքան ամբարտաւանացած էր, որ «Թրքական Վէրտէօնը» կոչեց Այնթապ քաղաքը: Սակայն ի վերջոյ խոնարհեցաւ վճռական բոպէին...

Ֆրանսական ասպետական ժողովուրդը պիտի ուզենա՞ր մոռնալ այդ բոլորը...

×

Ու այսպէս, Հայ Ռամիկի Օրուան առիթով, մենք ոչ միայն հայ երախտագիտութիւնը կը ծանօթացնենք մեր նորագոյն պայքարի բովանդակ ծալքերուն, այլ ներշնչուելու, հպարտանալու, ու նաեւ վաղուան համար անհրաժեշտ դասեր քաղելու պատեհութիւնը կը ստեղծենք...

Արդարեւ առանձին ուսումնասիրութեան եւ նկարչական հոյակապ պատկերներու կը կարօտին մեր բոլոր վայրերու դիւցազնական մարտնչումները: Ուրտեղ բուռ մը Հայորդիներ անձնուէր, ընտրանի ղեկավարութեան մը ներքեւ, կռուի դաշտ իջած են, առանց երկար բարակ մտածելու եւ կամ ուժեր ու պայմանները հաշուի առնելու:

Անոնք առաջնորդուած են սրբազան ինքնապաշտպանութեան կրակով եւ ցեղին պատիւը բարձր պահելու մըտքով ու տենչով:

Անհամար են անոնք...

Փոքր Կասպից Ծովէն մինչեւ Հայկական Ծոցը, մինչեւ Կոմնենեան աշխարհը...

Ամէն տարի մէկ օր, անցնինք այդ ռազմարեմերէն, չափչփենք այդ անսահման տարածութիւնները, խոնարհելով անոնց անծանօթ շիրիմներուն վրայ, հաղորդուելու համար անոնց մաքուր, անապական հոգիներու, անոնց հայրենասիրական ու զինուորական բարձր առաքինութիւններու հետ:

Փառք բոլոր ռամիկներուն...

ՌԱԶՄԻԿ

ՄԱՄՈՒԼ

ՖՐԱՆՍԱ, ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՍԱՆՃԱՔ

«Յուսաբեր» (Դեկտ. 2).

— «Այս խորագիրը կը կրէ տօքթ. Ռորպախի յօդուածը, որ լոյս տեսած է «Գերմանահայ Ընկերութեան Տեղեկատու»ի Նոյեմբերի թիւին մէջ:

Հեղինակը, լաւապէս ծանօթ Մերձ. Արեւելքին եւ անոր հետ կապուած խնդիրներուն, այն սակաւաթիւ քաղաքագէտներէն մէկն է, որ իր ծանօթութիւնները ձեռք բերած է ոչ թէ գիրքերէ ու թերթերէ, այլ տեղւոյն վըրայ կատարած իր ուսումնասիրութիւններուն շնորհիւ: Ան մէկէ աւելի անգամներ ճամբորդած է Թուրքիոյ մէջ, կտրելով այդ երկիրը մէկ ծայրէն միւսը եւ հասնելով մինչեւ կովկասեան Հայաստանի ամէնէն հեռաւոր վայրերը: Եթէ ասկէ զատ նկատի առնուի նաեւ, որ Ռորպախ այսօր քաղաքական դէմք մըն է Գերմանիոյ մէջ եւ տեղեակ է վարիչ շրջաններու տրամադրութիւններուն, ապա Սանճաքի շուրջ տեղի ունեցած անցուդարձի մասին իր տուած լուսաբանութիւնները առանձին կշիռ կը ստանան:

Դիւրաւ չէ՝ որ Ֆրանսա ձեռքէ տըւաւ Սանճաքը: Թուրքիա շատոնց արդէն աչք ունէր այդ երկրամասին վըրայ, եւ տարիներէ ի վեր իր գաղտնի, ապա եւ բացայայտ քարոզչութեամբ լարուած վիճակ ստեղծելով հոն, կը սպասէր պայմաններու նպաստաւոր դասաւորման՝ վճռական կերպով հըրապարակ գալու համար Սանճաքի կցման խնդիրը:

Վերջին ատենները Թուրքիա, ինչպէս կ'ըսէ Ռորպախ, ներգործական դարձած է միաժամանակ քանի մը ուղղութեամբ, ի մասնաւորի Սուրիոյ եւ Քիւրտիստանի նկատմամբ: Անցած ամառ կեդրոնական Անատոլուի քըրդական շրջանին մէջ տեղի ունեցան ռազմախաղերը, որոնց մասնակցեցան ոչ նուազ քան երեք զօրամարմիններ՝ օժտուած հրասայլերով եւ օդատորմիղներով: Այդ ռազմախաղերը, իրենց անմիջական առաջադրանքէն զատ, նպատակ ունէին հպատակեցնել ըմբոստ Քիւրտերը. եւ զինուորական գործողութիւններու պահուն պարզուեցաւ ուշագրաւ իրողութիւն մը,— Քիւրտերը լաւապէս զինուած էին արդիական զէնքերով: Անգարայի մէջ այն ենթադրութիւնները եղան, թէ Քիւրտերուն կրնային զէնք հայթայթած ըլլալ ե՛ւ Խ. Ռուսիա, ե՛ւ Անգլիա, ե՛ւ Ֆրանսա. ու դժուար չէ ըմբռնել, թէ ո՛ւրկէ կը ծագէին այդ կասկածները: Մոսկուա, թէեւ անւանապէս դաշնակից է Թուրքիոյ, ընկրունքով կը ձգտի խախտել ամէն պետական կարգ, ուր որ ալ ըլլայ այդ: Գալով Անգլիոյ՝ ան կը վախնայ Թուրքիոյ յաւակնութիւններէն Մուսուլի քարիւղային շրջանին վերաբերմամբ. իսկ Ֆրանսա, բնականաբար, միշտ ալ անտրամադիր եղած է Սանճաքը կամովին զիջելու: Նման պայմաններու տակ այս երեք պետութիւններն ալ կրնային միայն ողջունել Տէրսիմի ապստամբութիւնը,— որ ուրիշ կողմ պիտի դարձնէր Թուրքիոյ ուշադրութիւնը,— եւ հնարաւորութեան սահմաններու մէջ նաեւ օգնել Քիւրտերուն:

Սակայն, իրերու զարգացման ընթացքը Կեդրոնական Եւրոպայի մէջ նոր եւ աւելի ծանր հոգերու առջեւ դրաւ Անգլիան եւ Ֆրանսան, եւ Սանճաքը կորսնցուց անոնց համար իր նախկին կարեւորութիւնը: Հիմա կը մնար միայն ըստ կարելիին սուղ ծախել զայն. եւ ինչպէս կ'ենթադրուի, Անգլիա եւ Ֆրանսա կնքած են Թուրքիոյ հետ գաղտնի պայմանագիր մը, համաձայն որուն Թուրքիա, իբրեւ հատուցում Սանճաքի համար կը պարտաւորուի, պատերազմի մը պարագային, անգլեւֆրանսական օդային ուժերուն կարեւոր կռուաններ տրամադրել Տարտանէլի շրջանին մէջ:

Սանճաքի խնդրին նման լուծումը գլխալի պիտի ըլլար յատկապէս այնտեղի ստուարաթիւ հայ ազգաբնակչութեան համար: Բնական է, որ Հայերը մեծապէս մտահոգուած են, ինչպէս որ խիստ դժգոհ մնացած են Արաբները: Իրաւ է, կը դիտէ Ռորպախ, երբ Հայերը սկսան գաղթել Սանճաքէն, Թուրքերը նշանակելի կոչ մը հըրատարակեցին, ուր զանոնք իրենց եղբայրները կ'անուանէին եւ բոլոր երեւակայելի խոստումները կ'ընէին անոնց: Եւ սակայն, շուտով տեղի ունեցած խորհրդարանային ընտրութիւններու միջոցին գործ դրուեցան այնպիսի ճնշումներ, որ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ ղրկուած Անգլիացի հսկիչը, իբրեւ բողոք, հըրաժարեցաւ իր պաշտօնէն, յայտարարելով՝ թէ Սանճաքի Արաբները եւ Հայերը իրականին մէջ զրկուած են ընտրելու ազատութենէ:

Ըստ երեւոյթին, Թուրքերը իրենք զիրենք տակաւին գոհացած չեն զգար եւ հիմակ ալ իրենց նայուածքները ուղղած են ֆրանսական հովանաւորութեան տակ գտնուող երկրի կարգ մը ուրիշ շրջաններու: Եւ ահա, ամէնէն առաջ, իրենց փափաքն է՝ տիրանալ այդ երկրէն անցնող Պաղտատի երկաթուղիի այն մասին, ուրկէ ճիւղ մը դէպի Հալէպ կը տանի: Նման կարելիութիւն մը մեծ դիւրութիւններ պիտի ընձեռէր Թուրքիոյ, վասնզի այդ պարագային անընդհատաբար Թրքական հողերէ անցնող երկաթուղային հաղորդակցութիւն մը պիտի հաստատուէր Անատոլուի եւ հիւսիսային Միջագետքի Թրքաբնակ մասին միջեւ:»

Ոչ աւելի, ոչ պակաս

Միջօրէին տուն կը վերադառնայի: Հանդիպեցայ հայ տիկնոջ մը, որ իր հազիւ հնգամեայ աղջկան ձեռքէն բռնած, կը ջանար դադրեցնել անոր լացը: Քանի մը փաղաքշական խօսքերէ վերջ՝ ճարահատ սաստեց.

— Աղջիկս, բաւ է, ինչո՞ւ կուլաս:

Աղջնակը՝ իր մօրը խոժոռ դէմքին նայելով՝ «Ժանէթը եւ Սուզանը» (նոյնպէս փոքրիկ հայուհիներ) ինծի Արմէնիէն կ'ըսեն, պատասխանեց ու սկսաւ աւելի բարձրաձայն լալ:

— Լաւ, աղջիկս, ամօթ է, ատոր համար կուլա՞ն, Արմէնիէն ես, հապա ի՞նչ ես: Մի լար, աղջիկս, Արմէնիէնները բարի կ'ըլլան, խելացի, աշխատասէր: Ես ալ Արմէնիէն եմ, վերջացուց մայրը գորովալից ժպիտով:

— Իրա՞ւ կ'ըսես, մամա:

— Այո, աղջիկս, ես սուտ չեմ խօսիր:

Ապա միամտօրէն՝

— Պապա՞ն ալ, մամա:

— Այո, աղջիկս, պապան ալ Արմէնիէն է:

Ամէն օր Վալանսի հայաշատ թաղերու փողոցներուն մէջ եւ հրապարակներուն վրայ ամէն անցորդ կը հանդիպի խաժակ ու սեւակ, թուխ եւ սպիտակ, քաղցր թոթովանքներով եւ զըւարթ կանչերով հայ երկսեռ փոքրիկներու: Շատ են անոնք (փա՛ռք մեր ցեղի կենսունակութեան), յաճախ մաքուր, բայց մերթ փոշեթաթախ, ժպտերես ու ինքնագոհ, փողոցներուն մէջ, մայթերուն եւ հրապարակներուն վրայ, խումբ, խումբ, աջ ու ձախ:

Մեր ցեղի ազնուազարմ դրոշմը հարազատօրէն կը նշուլէ անոնց մատղաշ դէմքերուն եւ ուշիմ աչուկներուն մէջ, ատոր համար ամէն անգամ որ անոնց կը հանդիպիմ, հոգիս կը խայտայ եւ ուրախութիւնս կ'աճի: Վասնզի կը մտածեմ, որ միշտ առոյգ հայ արիւնը կը վերանորոգուի, կ'երիտասարդանայ, մէկ խօսքով վաղուան Հայն է որ կը ստեղծուի, որ պիտի ժառանգէ մեր ազգային անկորնչելի գանձերը:

... Բայց եղեռնը կը շարունակուի:

Ապրիլ Հայ, այո, բայց Հայաստանի մէջ վեհափառ Արարատներու հովանիին տակ, անհնազանդ Արաքսի մրմունջները եւ սրբատաշ հայ տաճարներու զանգակներուն ղօղանջները ունկնդրելով, եւ ըմբոշխնելով մեր հայկական բարձրաւանդակի անման չքեղութիւններն ու քաղցրութիւնները: Եւ ոչ թէ «օտար» մակդիրը եւ անոր ամօթը մեր ճակատներուն, այլամերժ լուտանքներու ու նախատինքներու ենթակայ: Որ հայու սիրտը չի ցնցուիր, երբ կը լսէ սա սուտ ու զարշելի «սալ Արմէնիէն»ը:

Մենք որքան որ պէտք ունինք Հայաստանին, Հայաստանն ալ նոյնքան պէտք ունի մեզի, ուրեմն գաղութահայութիւնը անհրաժեշտ է Հայաստանին: Բայց վտանգուած է գաղութահայութիւնը: Հայ փոքրիկը կուլայ երբ իրեն Արմէնիէն կ'ըսեն, եւ յետոյ Հայը լիակատար Հայ է այն ատեն միայն, երբ Հայաստանին մէջ է:

Ես ի խորոց սրտի կը բաղձամ, որ ամէն Հայ գիտնայ պահանջել ու գործել յանուն «միացեալ եւ անկախ Հայաստան»ի, եւ աղաղակել «Հայաստան Հայերուն»: Ոչ աւելի, ոչ պակաս:

ՕՇԻՆ ԵՐԱՆԳՈՒՆԻ

Վալանս

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ապարանքին մէջ ոեւէ ձայն չկար: Մեծ սրահին լամբարները մարած էին, ամէն կողմ խոր լռութիւն կը տիրէր: Մինչեւ իրիկուն ոտքի վրայ կենալէ յոգնած հսկող պաշտօնեաները իրարու երես կը նայէին: Այդ գիշեր ընելիք գործ մը չէր մնացած: Փաշաները կերած խմած, ու յետոյ քարափին վրայ քիչ մը օդ առած էին: Հովը կը շարունակէր, բայց անձրեւը կեցած էր: Յաջորդ օրը, Իսթանպուլի զինւորական իշխանութեան տրուելիք օրական տեղեկագրին համար բաւականաչափ նիւթ չկա՞ր միթէ: Ուստի հսկող պաշտօնեաները սկսան մրափել իրենց գտնուած տեղը:

Ճիշդ այդ պահուն, բոլոր լոյսերը մարած մօթէօրպօթ մը Պէշիկթաշէն դէպի Վանիքէօյ կը յառաջանար կատարեալ արագութեամբ: Գերման նաւային յիսնապետ Պէրհարտ, մօթէօրին ետեւի կողմը, մեքենայի բաժնին ամբողջ լոյսին առջեւ կեցած, ձեռքը գտնուած պահարանը պատռեց, թուղթ մը վերցնելէ յետոյ: Գերման յիսնապետը, անհամբերութեան մատնուած, կ'ուզէր շուտով տեղեկանալ բովանդակութեանը այն նամակին, որ իրեն յանձնուած էր ֆոն Պէնկէնտորֆի կողմէ, Պէշիկթաշի առջեւ բացուելու պայմանով:

Երիտասարդ յիսնապետը փոքր մեքենային առջեւ կորաքամակ, կարդաց նամակը, որուն բովանդակութիւնը սա էր.

«Իսկոյն պիտի երթաք Էնվէր փաշայի Գուրուչէշմէի ծովեզերեայ ապարանքը: Մօթէօրին սպասող չորս անձերը պիտի առնէք, ու Գուզկունճուքի ուղղութեամբ պիտի յառաջանաք կատարեալ արագութեամբ: Ճամբան, իրարու վրայ մէկ կարմիր, մէկ կանանչ լապտեր կրող նաւու մը հանդիպելնուդ պէս, ձեր ճամբորդները պիտի յանձնէք այդ նշանները կրող նաւուն:

«Յ. Գ.— Մօթէօրպօթին մէջ ոեւէ լոյս պիտի չվառուի: Մէկ կարմիր, մէկ կանանչ նշան տալիք մարտանաւը Թորփիլահալած մըն է: Այս հրամանագիրը կարդացուելէ յետոյ պիտի պատռուի»:

Յիսնապետը ապշութեամբ կարդալէ յետոյ նամակը, ինքնիրեն մըլտաց.

— Հը՛մ, կ'երեւայ թէ Հէռ Պէնկէնտորֆ սկսած է մարդ փախցնել: Ի՛նչ խորհրդաւոր եւ տարօրինակ պարտականութիւն:

Ու ղեկին գլուխը գտնուող զինուորին բարձրաձայն տուաւ սա հրամանը.

— Ցուկը դէպի Նեղուց դարձուր...:

Ծովը շատ յուզուած էր: Ալիքները դէպ կը ցնցէին մօթէօրին մէջ գըտնուողները, ու ամէն կողմ ջուր կը սրսկէին: Օդն ալ բաւական ցուրտ էր: Նաւային երկու զինուորները կը մըսէին իրենց մոմլաթէ վերարկուներուն մէջ իսկ:

Յիսնապետը գրպանէն հանեց պընդիւնով հրահան մը: Կռնակը հովէն դարձուց, գլխարկին ետին պատսպարուեցաւ, ու հրահանը վառեց: Մէկ երկվայրկեան յետոյ, իր գերազանցին հրամանը կը գործադրուէր, ու գաղտնի հրամանագիրն ալ մոխիր կը վերածուէր:

Էնվէր փաշայի Գուրուչէշմէի ապարանքին լոյսերը մարելէ յետոյ, փաշաները չէին պառկած, ինչպէս կը կարծէին ապարանքին վրայ հսկող պաշտօնեաները: Փաշաները, իրենց ձեռնապայուսակները առած, քարափին դրան ետին կեցած էին յուզումնալից, փոքրիկ աղմուկ մը հանելէ զգուշանալով:

Մերթ քարափին դուռը կէս մը բանալով մթութիւնը կը հետազօտէին. յետոյ ջղագրգռութեամբ կը շրջէին, իրենց վերարկուներուն մէջ կծկուած: Սակայն, երկար չտեւեց այս սպասումը: Ժամը 11ը քառորդ անցած, փոթորկոտ ու մութ ծովուն վրայ նաւ մը երեւցաւ, որ հետզհետէ կը մօտենար: Արեւմտեան քամիին յարուցած ալիքներուն ձեռքը խաղալիկ դարձած այդ նաւը կը տատանէր: Յիսնապետ Էպէրհարտի հրամանին տակ գտնուող մօթէօրպօթն էր ան:

Նաւը լաւ շարժումով մը քարափին մօտեցաւ: Թալաթ եւ Էնվէր փաշաները, ու Պէհաէ ու Ազմի պէյերը կայծակի արագութեամբ դուրս նետուեցան դռնէն ու մօթէօրին մէջ նետուեցան: Քարափին զարնուած ալիքներուն ձայնին հետ կը լուէր նաւուն անիւին հանած աղմուկը:

Փաշաները Գուրուչէշմէի ապարանքէն խոյս տուած էին ու ծովուն վրայ կը գտնուէին...:

Գուրուչէշմէի շուրջը, ծովէն ու ցամաքէն շղթայի տակ առած պաշտօնեաներէն մէկը բնազդաբար ականջները սրեց յանկարծ:

Ոտնաձայներ կը լսուէին կարծես: Հսկող պաշտօնեան աչքերը շփելով ապարանքին նայեցաւ: Երա՞զ կը տեսնէր արդեօք: Քարափին վրայ ստուերներ նշմարած էր կարծես: Իսկոյն ոտքի ելլելով աղաղակեց.

— Կը փախչին կոր...:

Այդ ձայնը արթնցուց հոն մրափող պաշտօնեաները: Ամէնքն ալ քարափ վազեցին: Սակայն, ոչ կենդանի արարածի մը եւ ոչ ալ անոր հետքը կար: Միայն, փոթորիկէն զոռացող ծովին ձայնը կուգար մթութեան մէջ:

Հսկող պաշտօնեաները քարափէն յոգնած վիճակի մէջ հեռացած ատեննին Գուրուչէշմէի ապարանքին ցամաքին վրայ նայող դուռը ուժգնօրէն գոցուեցաւ, ու զօրաւոր մօթէօրի մը ձայնը լսուեցաւ: Հսկող պաշտօնեաները նորէն իրարու երես նայեցան:

(Շար.)

(3)

ամսականները: Ճիշդ է որ ազատ արձակուածները կը պատկանին ճարտարարուեստի բանուոր դասակարգին եւ քաղաքականութեան հետ կապ չունին, այնպէս որ չի հաստատուիր զրոյցը թէ Ռատէկ եւ Ռաքովսքի եւս ներումի արժանացած են :

Եժովի պաշտօնանկութեան առթիւ մամուլը որ եւ է ազդուկ չյարոյց: Եժով կը շարունակէ աշխատիլ ջրային փոխադրութեանց գործավարութեան մէջ: Առ այժմ ոչ մէկ նշան կայ թէ Եժովն ալ պիտի կրէ իր նախորդին՝ Եակոտայի ճակատագիրը: Արդարեւ Եակոտա «ժողովուրդի թշնամի» յայտարարուեցաւ անմիջապէս որ չնորհազրկուեցաւ, մինչդեռ Եժով կ'աշխատի տակաւին, հոգ չէ թէ չուքի մէջ: Այսուհանդերձ կ'ըսուի թէ Լէնինկրատի կէ-փէուին նախկին պետը, Լիտվին, որու տեղ անցաւ Վրացի մը՝ այն պահուն իսկ, երբ Բերիա կը գրաւէր Եժովի աթոռը, անձնասպան եղաւ՝ լսելով իր պաշտօնանկութեան լուրը :

Վերջին պահուն հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ մասնաւոր յանձնախումբ մը հարցաքննութեան կանչած է Եժովը, որ կը գտնուի հետեւեալ ամբաստանութիւններուն տակ.—

1. Իբրեւ Կէփէուին պետը՝ բռնաբարած է խորհ. սահմանադրութիւնը, 2. Քաջալերած է Կէփէուին պաշտօնէութիւնը, որ կը թերանար իր յարգանքին մէջ հանդէպ սահմանադրութեան եւ դատական իշխանութեան, 3. Կէփէուն ծառայեցուցած է իր անձնական շահերուն:

Յանձնախումբը խնդրած է կառավարութենէն, որ պաշտօնանկ ընէ Եժովը իր վերջին պաշտօնէն եւս: Կը սպասուի իր ձերբակալութեան:

Ռիկայէն կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած են երեք գործավարներ,— Թղթատարական, առողջապահական եւ ներքին առեւտուրի: Մաքրագործումը կը շարունակուի Կէփէուին մէջ: Պաշտօնանկ եղած են 25 բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, որոնք մտերիմ կապեր ունէին Եժովի հետ,— ինչպէս՝ Բելինսկի, Բազիլեւիչ:

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ սպանութիւններ գործուած են զանազան վայրերու մէջ: Այսպէս, անծանօթներ սպաննած են Խոմնիի վերատեսուչ յանձնաժողովի նախագահը, Տանիլեւսքի: Մոլտավիոյ մէջ՝ կոմսոմոլներու նախագահը: Թաթարիստանի մէջ՝ բազմաթիւ կոմունիստներ :

ՀԱՐԻՒՐԱՊԵՏ ՎԻՏՄԱՆ, Հիթլէրի խորհրդականը, կը գրէ «Էօվր», զրոյցի մը համաձայն կը գտնուի Փարիզի մէջ: Դեռ վերջերս կը հաղորդուէր թէ Վիտման յունուարին պիտի այցելէ Լոնտոն: Վիտմանի այս այցելութեան նպատակն է նոր բանակցութիւններ կատարել, արեւմուտքի ապահովութեան մասին :

ՍՊԱՆԻՈՅ ռազմաճակատին վրայ, կը գրէինք վերջերս, Զօր. Ֆրանքօ կը պատրաստուի ձեռնարկել ընդհ. յարձակողականի : Արդ, անգլիական թերթերը կը գրեն թէ Զօր. Ֆրանքոյի սպայակոյտէն կարեւոր գինուորականներ փախած եւ անցած են հանրապետականներու կողմը, միասին տանելով ընդհ. յարձակողականին յատակագիծը: Այս պատճառով առ այժմ վիժած է Ֆրանքոյի յարձակողականը: Միւս կողմէ Հավաս կը հաղորդէ թէ Ֆրանքոյի օդանաւերը դարձեալ ռմբակոծեցին Վալենսիան եւ Մատրիտը,— բազմաթիւ մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան :

ՏԻԿԻՆ ՓԼԵՎԻՑԿԱՅԱ, որ ամբաստանուած էր թէ օժանդակած է իր ամուսնոյն՝ Սկոպլինի, առեւանգելու ժամանակ Զօր. Միլլէրը, դատապարտուեցաւ քսան տարի թիապարտութեան: Երբ վճիռը արտասանուեցաւ, Տիկին Փլեվիցկայա յայտարարեց. «Ես որբուհի մըն եմ, Աստուծմէ զատ ուրիշ վկայ չունիմ, մարդու գէշութիւն չեմ ըրած, եթէ յանցանք էր ամուսինս սիրելս, ատկէ զատ ուրիշ յանցանք չունիմ »:

Թերթերը, մասնաւորաբար ձախերը, կը գրեն թէ ծանր է այս վճիռը, երբ դատարանը չկրցաւ հաստատել այս պարուհիին մեղսակցութիւնը: Դատաւորները, կ'ըսէ «Փոփիւլէր», իրենց վրէժը լուծեցին անկման շրջանի մէջ գտնուող պարուհիի մը վրայ ընդդէմ բոլշեւիկներուն :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Համազգային Ընկերութեան Շավիլի Մասնաճիւղի Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Օր. Մ. Մեծատուրեանի իր մօր դառն կորուստին առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 25 փրանք կը նուիրէ տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս՝ Գրիգոր Ուզունեց, որ մօտ երկու տարի առաջ կը գտնուէր Պարսկաստանի Թաւրիզ քաղաքը: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Յակոբ Ուզունեցի, 5, Rue St. André, St. Gabriele, Marseille, (France) :

Կը խնդրուի պարսկահայ թերթերէն արտատպել:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ընդհ. ժողովը 18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Հ. Բ. Ը. Մ.ի սրահը, 202 Ռիւ Պուալօ: Օրակարգ՝ շրջաբերականներու ընթերցում, հաշուետուութիւն, վարչութեան ընտրութիւն եւայլն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայրենակց. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները, 18 Դեկտ., Կիրակի ժամը 2ին Bar Azarianի մէջ, 45 Rue d'Aubagne, Մարսէյլ: Կարեւոր օրակարգ.—Ընթերցում Ամերիկայի Վասպուրականի Հայր. Միութեան շրջաբերականներու եւ ընթացիկ հարցեր:

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղը Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները 18 Դեկտ., Կիրակի ժամը 3ին դպրոցի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒ

8 Օգոստ. — 31 Օգոստ.

ՑԱՑԱՆՍ, Յ. Ս — 40:
ԼԱ ՌՕՇԷԼ, Ա. Ս — 75:
ՎԻԼՄՈՆՊԼԸ, Ե. Գ — 75:
ՄՕՆԹԱՐՌՈՒ, Գալֆ — 50:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մարտ — 75:
ՎԵԼԻԶԻ, Մ. Թ — 40:
ՎԻԷՐԶՈՆ, Ս. եղբ — 75:
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Ե. Տ — 120:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Պ. Յ — 75:
ՊՈՒՐԺ, Ղար — 75:
ՓԱՐԻԶ (18), Հօշ — 50:
ՓԱՐԻԶ (9), Ժագը — 75:
ԱՆԻԷՌ, Ոստ — 150:
ՇԱՐՎԻԷՕ, Մ. Հ — 75:
ՎԵՐՏԷՕՆ, Հ. Ք — 150:
ՍԵԹԻՖ, Լ. Ի — 300:
ՎԱԼԱՆՍ, Վ. Պ — 175:
ՔԱՆ, Թուլ — 300:
ԱԼԺԵՐ, Ժ. Գ — 150:
ԹԻԼ, Ա. Ն — 75:
ՍԵՎՐ, Մ. Է — 75:
ՇԱԶԸԼՕ, Մ. Ե — 225:
ԼԱ ՍԷՅՆ, Ս. Կ — 40:
ԼԸ ՔՐԷՕԶՕ, Աւ — 75:
ԼԱՆՍԷՅ, Ս. Զ — 75:
ՄՈՆՊՐԻՍՈՆ, Տիլ — 150:
ՊԼԻՏԱ, Վ. Գ — 150:
ԱՆԻԷՌ, Մ. Ա — 40:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Տ. Գ — 75:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Ղ — 30:
ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, Լ. Ա — 75:
ՍԷՆ ՍԻՐ, Ա. Խ — 40:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Փիլ — 100:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 17 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորիւն» Ակումբին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ընկերական ժողովը 16 Դեկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին :

ՇԱՎԻԼԻ «Արղութեան) խումբի ընկերական ժողովը 18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ «Զաւարեան» Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Գաւառ

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Մարզպետ» խումբի ժողովը 16 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին ընկեր Ե. Մոքոսեանի բնակարանը : Ներկայ կ'ըլլայ Շրջանային Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ընկերական Ժողովը 17 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԸՆԿ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Տեղի պիտի ունենայ 18 Դեկտեմբեր, Կիրակի առաւօտ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Խնջոյք — պարահանդէս

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՅ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՍԱՐՍԷԼԻ ՀՐԱՅՐ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ 2ը

Սալ տը Նօսի մէջ, 81, Ռիւ տը Փարի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԽՇԽՇԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Պարերը կը սկսին գեղարուեստական բաժնէն վերջ

ՄՈՒՏՔ 4 Փրանք, փոքրերու 2 Փրանք

Ընկերահամախմբական դասախօսութիւն

Շ[illegible] [illegible], Դա[illegible] [illegible] Օ[illegible] [illegible]

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

16 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին մանկապարտէզի սրահը

Rue Trois Chantiers

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ԸՆԿ. Վ. ԽՇԽՇԵԱՆ

Առնել 1 [illegible] [illegible] Puits Sans Vin [illegible]

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԸՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ

Ա. մրցանակ Մարսէյլի պետական երաժշտանոցէն

(Grand prix Wicart)

7 Յունուար, Շաբաթ ժամը 21ին, Salle Emile Zola

Մուտք՝ 4, 6 եւ 10 փրանք:

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր:

13 րիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի:

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. Վ. ԽՇԽՇԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ ԾԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ » (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ :

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն՝ սան - սանուհիներու կողմէ :

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Քարիօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 11.30: Առատ եւ աժան պիւֆէ:

Մուտք՝ 5 Փր., փոքրերու՝ 3 Փրանք:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին օրիորդներ Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ԳԸՄՊԼԵԱՆ եւ ՄՈՒՇԿԱՆՊԵՐԵԱՆ (երգ). Տէր եւ Տիկին ՏԼԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (կովկասեան պար), փոքրիկն ՕՏԷԹ-ՍԻՄՈՆ (պար):

Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 9ին:

Ճոխ եւ գիւրամատչելի պիւֆէ:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Կ. խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղին կողմէ

17 Դեկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ

1, Bld. Carnot, Ալֆորվիլ

Իր սանուց Միութեան միջոցով կը ներկայացուի « Ա Ր Ա Բ Օ »

Ազգային - յեղափոխական Թատերախաղ 4 արար

Մուտք 4 Փրանք, փոքրերու 2 Փր.:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Վիէնի Կ. Խաչին կողմէ ի նպաստ իր դպրոցին

Ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱԳՈՇԻ

Կը ներկայացուի «Ինկած Բերդի Իշխանուհին»

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սէրքըլ Կաթոլիկի մէջ:

Մուտք՝ 4 եւ 5 Փրանք

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ, Նոր Տարիի առթիւ բաշխեցէք լաւագոյն նուէրն է «Գոյամարտ» օրացոյցը: Դիմեցէք մեր բոլոր գործակալներուն, իսկ մեծաքանակի համար հետեւեալ հասցէին՝ G. DJARAYAN, 5 Rue l'Eclipse, Մարսէյլ, Ֆրանս :

«ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ»Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, 17 Դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պետական թատրոնի վերնայարկը:

Կը նախագահէ հարիւրապետ ՏՈՔԹ. Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Ներկայ կ'ըլլան Վալանսի երեսփոխան – քաղաքապետը Պ. Փէշրռօ, Ֆրանս. ռազմիկներու տեղւոյն մասնաճիւղը իր կազմով:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Զ. Ո. Մ. Արաքս երգչախումբը, Օր. Ալիս Խաչիկեան (դաշնակ), Օր. Նոյեմի Տ. Սարգիսեան եւ ուրիշներ (արտասանութիւն):

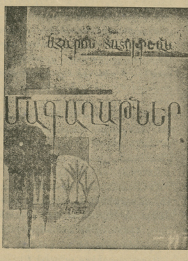
Մուտք՝ 1 փրանք :

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ՄԻԱԿ ՆՈՒԷՐԸ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ ճոխ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գ ունի այս հոյակապ քերթուածներէն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Սուրիա եւ Ֆրանսա 40 Փրանք

Ուրիշ երկիրներ 50 Փր.

Այլոպրանքները բացարձակապէս կանխիկ:

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

Գ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

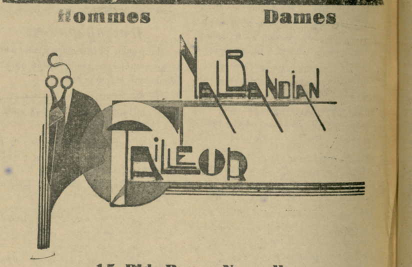
ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻՒ ՆՈՌ)

Tel. Trudaine 42-69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Աշխատաւորները ժամադրութեամբ:

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle Tél: Gut. 39.-70

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի կարող եւ գործունեայ մօտելիստ մը: Ներկայանալ նմոյշով, ժամը 2—4.30, Պ. Արամ Տարօնեանի, 2 Rue St. Philippe, մեթրօ Sentier.

Fourrure des St. Bernard

ՅԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

Միակ վստահելի տունը ուր պիտի գտնէք տոկուն ապրանքներ՝ զեղչեալ գիներով: Ոչնար արժանթէններ, իրական մորթեր, փիթուաններ, սկուսոներ, օձիկներ, զարեր, վերարկուներ եւայլն:

Կը շինենք չափու վրայ մանթօներ՝ զանազան տեսակ մուշտակներէ, վերջին նորաձեւութիւններով :

Կը ստանձնենք մուշտակներու նորոգութիւնը, ձեւափոխութիւնը, ներկելը եւ թանաժը: Մուշտակները կը մաքրենք ձրի, կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէս օր :

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch. Tél. Montmartre 69-70

ՌԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած հայնակական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անաքրաս, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 17 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3914

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԳԱՊԱՀՊԱՆՈՒՄ

Տխուր ճակատագիր մը վերապահուած էկարգ մը հայերէն բառերու :

Հայաստան, համերաշխութիւն, ազգապահպանում, — ո՛րքան շատ յեղյեղած ենք զանոնք: Առաջինը յիսնամեակի մը պատմութիւն ունի իբրեւ գաղափար: Բայց, մինչեւ այսօր կը վիճինք, այնքան այլազան է անոր ըմբռնումը մեր մէջ:

Երկրորդը եթէ առաջինին չափ հին չէ, անոր չափ յեղյեղուած է, սակայն: Թէեւ, մինչեւ այսօր այդ բառը եւս իր պարզ, ճշգրիտ ու որոշ իմաստը առած չէ:

Կ'արժէ, կը խորհինք, առանձին խօսիլ այս մասին: Մանաւանդ որ այսօր կ'ուզենք քանի մը ճշգումներ ընել երրորդ բառի յեղյեղումին առիթով :

Ազգապահպանում,— մտաւոր պաշար մը ունենալու հարկ չկայ՝ հասկնալու համար այս բառին իմաստը: Ազգ եւ պահպանում: Այո՛, բայց, անճրկած ենք, ահա, նաեւ այս բառին շուրջ «հասկցուելուն» մէջ:

Սկզբունքով բոլորս համաձայն ենք,— արտասահմանի ներկայ պայմաններուն մէջ, պէտք է ջանանք պահել մեր գոյութիւնը: Այս պարզ բանաձեւը վերածուած է իր պարզագոյն ձեւին,— Հայը հայ պահել:

Ահա ծրագիր մը , ուրեմն, որ ամբողջովին ազգային է: Ու ծրագիր մը, որուն շուրջ վիճիլ պիտի նշանակէր հակիթին մէջ մազ փնտռել :

Ի՞նչ կը նշանակէ, սակայն, «Հայ»ը: Կամ, ուրիշ խօսքով, Հայը ի՞նչպէս Հայ պահուած կ'ըլլայ :

Քսանեւհինգ տարի առաջ այս հոգը չունէինք: Ճի՛շդ է, գաղութներ կային: Կային, մանաւանդ, ստուերոտած գաղութներ (Լէհաստան, Լվով կամ Թրանսիլվանիա): Բայց, մայրենի հողին վրայ էր մեծագոյն մասը մեր ժողովուրդին, ու «կորուած մաս»ը մտահոգութիւն չէր պատճառեր :

Վէճ չի կրնար ըլլալ նաեւ այն մասին թէ՝ այսօրուան վտանգը, աւելի մեծ է, քան երէկուանը: Մեծ՝ որովհետեւ այսօր աւելի փոքր են մեր կարելիութիւնները՝ այժմու վտանգը կասեցնելու համար:

Այդ վտանգը, ինչպէս ըսուած է յաճախ, մեր բազմազան միջավայրերն են: Ու այս միջավայրերուն մէջ «Հայ»ը ամենօրեայ յարձակումի ենթակայ է: Երէկ անձնական գոյութեան վտանգ կար,— ջարդ, սպանութիւն, հալածանք: Բայց, այդ բոլորը օր օրի աւելի կը շեշտէին ամէն մէկ Հայու մէջի «հայութիւն»ը (ոգի): Այսօր ճիշդ հակառակն է:

Արտասահմանի մէջ, որ եւ է երկնքի տակ, Հայը, Փիզիքապէս, ապահով է: Ազատ: Յաճախ իրաւունքներու տէր: Բայց, անհատապէս ազատ ու փիզիքապէս ապահով ամէն մէկ Հայու մէջ վտանգուած է «Հայութիւնը»: Հայկական ոգին, ըսել կ'ուզենք: Հայ ըլլալը էութիւն մըն է: Հոգեւոր կազմաւորում մը: Կայ անհատ-մարդը, ու կայ՝ ազգային-մարդը: Փիզիքապէս՝ բոլոր մարդերը նոյն կազմաւորումը ունին: Բայց, էապէս ու ներքնապէս՝ անոնք կը կրեն կնիքը այն ազգութեան, որուն կը պատկանին: «Խմոր»ի խնդիր, կարճ խօսքով :

Արդ, այս էութիւնը թէ՛ բնատուր է, թէ՛ ստացական: այսինքն՝ «արիւն» է, որ կը սերի՝ դարէ դար ու սերունդէ սերունդ : Զայն կը շաղախէ ու կը կազմաւորէ երկրորդը,— միջավայրը, որ հող է, սեփական բնութիւն, դարաւոր ժառանգ, մշակոյթ, աւանդութիւն, անցեալի փառք թէ տառապանք, հաւաքական ապրումներ, ցեղային խառնուածք, լեզու եւայլն:

Այս վերջիններով է որ Հայը Հայ կը դառնայ : Հետեւապէս եւ՝ այս վերջիններուն պակասն է որ հայ ծնած անձին հայօրէն ամբողջացումը կամ կազմաւորումը անկարելի կը դարձնէ :

Քիչ մը լայն այս բացատրութիւնները թոյլ տուին մենք մեզի, որպէսզի ինքնաբերաբար մէջտեղ գայ պատասխանը այն հարցումին, զոր դրինք վերը,— ի՞նչ կը նշանակէ «Հայ»ը:

Արտասահմանի մէջ, ուրեմն, «Հայը հայ պահել» կը նշանակէ ստեղծել պայմաններ, որոնք հնարաւոր չափով փոխարինեն այդ պակասը, զոր ունինք մեր հողերն ու մեր միջավայրէն զուրկ ըլլալով :

Շատ պարզ, թէեւ շատ ծանր հոգ մը, անհաւասիկ :

Հոգ մը, որուն առաջին կամ մեծագոյն մասը կուգայ մեր նորահաս սերունդէն :

« Մեծաւքանչ»ին դերը, արտասահմանի մէջ, մեծագոյնն է բնականաբար: Անիկա խարիսխը պէտք է ըլլայ այն բարոյական միջավայրին, զոր պէտք է ստեղծենք մեր նորահաս սերունդին համար: Ըսել չենք ուզեր թէ հայերէն չգիտցողը լաւ Հայ չէ: Թրքախօս կեսարացին սքանչելի հայ էր, որովհետեւ՝ բացի լեզուէն ու մշակոյթէն՝ ան իր շուրջ եւ իր մէջ ունէր այն միւս ազդակները, զորս յիշեցինք վերը: Արտասահմանի մէջ, մեր նորահաս սերունդը միայն մէկ շօշափելի ու հաղորդիչ ազդակ ունի,— մեր լեզուն: Ու անով էոր ան հոգեւոր ու մտաւոր հաղորդութիւն պէտի ստանայ մեր պատմութենէն, հայրենիքէն, մշակոյթէն, անկումներէն կամ փառքերէն :

Ուրեմն, մեր հիմնական հոգերէն մէկը պիտի ըլլայ հայ գրրոցներու սղապահովումը՝ արտասահմանի մէջ:

Իսկ այս ու այլ խնդիրներու մասին կը խօսինք առանձին:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԻ

— oo —

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ.—

Քանի մը օր առաջ հրատարակած էինք արաբական մամուլին մէջ տեղ գտած կարգ մը զրոյցներ, որոնց համաձայն Սանճաքի կանոնադրութիւնը վերջնական չէ եւ հիմնական փոփոխութեանց պիտի ենթարկուի մօտերս: Միւս կողմէ, Գահիրէի «Ահրամ» թերթին Փարիզի թղթակիցը հեռագրով հաղորդած է ամփոփումը յօդուածի մը, զոր թուրքեւսուրիական յարաբերութեանց մասին գրած է Ֆրանսուա տը Թեսան, Ֆրանսայի նախորդ արտաքին փոխ նախարարը: Երեսփոխան յօդուածագիրը կ'ըսէ.—

« Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը, որ կը նախատեսէ թուրքեւսուրիական բարի դրացնութեան պայմանագրութեան մը կնքումը, դեռ չէ ստորագրուած: Այս յապաղումը նախ վերագրելու է միջազգային կացութեան եւ ժորժ Պոնէի զբաղումներուն, երկրորդ՝ Աթաթիւրքի հիւանդութեան եւ մահուան: Բայց ասկէ վերջ ոչ մէկ բան կ'արգիլէ կարգ մը պայմաններով համաձայնեցնելու Սուրիան եւ Թուրքիան, անոնց միջեւ հաստատելու համար բարեկամութեան եւ իրաւախոհութեան յարաբերութիւններ :

Ցառաջիկայ բանակցութեանց գլխաւոր նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը հաշտեցնել Սուրիոյ մէջ Ֆրանսայի վարած նոր քաղաքականութեան հետ, որուն հիմը կը կազմէ Սուրիոյ անկախութեան շնորհումը: Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ ունինք նիւթական եւ բարոյական շահեր, զորս յանձն առած ենք պաշտպանել : Ո եւ է ձեւով չենք կրնար հրաժարիլ մեր յանձնառութիւններէն »:

Ի՞նչպէս պիտի բաժնուի Սանճաքը Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ

— oo —

Պէյրութի «Զարթօնք»ին կը գրեն Հալէպէն.—

Ընկերրի ճամբով Հալէպ հասած լուրերու համաձայն, ֆրանսական, թրքական եւ սուրիական կառավարութիւնները համաձայնած են Սանճաքի բաժանման շուրջ՝ հետեւեալ կերպով.— Իսկէնտէրուն, Պէյլան, Գըրըգ Խան եւ Ռիհանիէի դաշտավայրէն մաս մը պիտի կցուի Թուրքիոյ, իսկ Անտիոք, Ճէպէլ Մուսա եւ Ռիհանիյէն պիտի մնան Սուրիոյ: Սուրիոյ նաւահանգիստը պիտի ըլլայ Սուէյտիան, որ երկաթուղիի գծով մը պիտի միանայ Հալէպի գծին :

Ինչ որ ալ խօսուի եւ գրուի, սակայն, այս մասին անպաշտօն կերպով, իրականութիւնը կը մնայ դիւանագիտական վարագոյրին ետեւ, որուն բացումը պիտի կատարուի Դեկտեմբերի կիսուն, երբ նոր մարզպանը եւ Ճէմիլ Մարտամ ժամանեն Փարիզէն :

Թուրք երեսփոխան Գըլըճ Ալի ձերբակալուած

— oo —

ԱՆԳԱՐԱ (Արաբական դիւան).— Կառավարութիւնը ձերբակալեց Այնթապի երեսփոխան Գըլըճ Ալի, որ կը մեղադրուի թէ փորձած է սպաննել պետութեան շատ բարձր մէկ անձնաւորութիւնը: Թուրք մամուլը լուռ մնաց այս մահափորձին շուրջ:

Թուրք երեսփոխանը յանձնուեցաւ անկախութեան դատարանին:

ԽՄԲ.— Խնդրոյ առարկայ անձը յայտնի երեսփոխան Գըլըճ Ալին է, որ տարիներէ ի վեր ամէն տեղ Աթաթիւրքին կը հետեւէր, տարճանակներով զինուած: Զարգած է ոչ միայն Հայեր, այլ եւ կախած բազմաթիւ Թուրքեր, իբրեւ անդամ Անկախութեան ատեանին: Պոլսոյ ոստիկան. պաշտօնանկ տնօրէնը Գըլըճ Ալիի քեռորդին է: Աւելցնենք նաեւ որ ներկայիս անկախութեան ատեան գոյութիւն չունի, եւ եթէ ճիշդ է մահափորձին լուրը՝ ձերբակալուած պիտի տարուի Անգարայի եղեռնադատ ատեանին առջեւ:

Երբ կ'ըսուի թէ «փորձած է սպաննել պետութեան շատ բարձր մէկ անձնաւորութիւնը», կ'ենթադրուի Ըսմէթ Ինէօնիւն, որ անշուշտ Աթաթիւրքի շնորհները պիտի չտար այլեւս Գըլըճ Ալիի:

Մեծ-դուքս Վլատիմիր կ'երթայ Հիթլերի մօտ

— oo —

« Նիւ - Եորք Հէրըլտ » թերթը կը հաղորդէ թէ մեծ - դուքս Վլատիմիր, այժմ 21 տարեկան, որ հօրը՝ մեծ - դուքս Կիրիլի մահուընէն վերջ գահաժառանգ կը ճանչցուի Ռուսիոյ, երկուշաբթի կը մեկնի Պերլին, ուր պիտի աշխատի տեսակցութիւն մը ունենալ Հիթլերի հետ, Ուքրանիոյ հարցին մասին: « Էօվր » կը կարծէ թէ Հիթլեր զայն առաջնորդ պիտի անուանէ անկախ Ուքրանիոյ, միաժամանակ՝ ցար ամենայն Ռուսիոյ :

Ուքրանական պետութիւնը, զոր ծրագրած է հիմնել Հիթլէր, կ'ըսէ նոյն թերթը, պիտի բովանդակէ Չեխոսլովաքիոյ, Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Խորհ. Ռուսիոյ ուքրանական նահանգները, 40 միլիոն բնակչութեամբ :

Մեծ - դուքս Վլատիմիր ծնած է Ֆինլանտայի մէջ, մինչեւ վերջերս կը բնակէր Անգլիոյ մէջ, ուրկէ անցաւ Ֆրանսա դեռ երէկ :

— oo —

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ նոր խորհրդարանին մէջ վարչապետ Ստոյատինովիչ ունի 304 աթոռ, ընդդիմադիրները՝ 68 աթոռ:

ՋՕՐ. ՖՐԱՆԿՕ, կը գրէ «Նիւ-Եորք Հէրըլտ», մտադիր է վերահաստատել միապետութիւնը :

Ազդեցութեան պայքար Հիթլերի շուրջ

— oo —

« Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ պայքար մը սկսած է Հիթլերի շրջապատին մէջ,— մէկ կողմէ Տօքթ. Կէօպէլս, Ռոզէնպէրկ, Հիմլէր, միւս կողմէմարաջախտ Կէօրինկ, Ֆոն Նէօրաթ եւ թերեւս ալ Տօքթ. Շախթ, կը պայքարին իրարու դէմ ճակատ կազմած :

Տակաւին դժուար է նախատեսել թէ ի՛նչ վախճան պիտի ունենայ այս պայքարը: Կը կարծուի թէ մարաջախտ Կէօրինկ բանակին վրայ կռթնած, բաւական զօրաւոր կը զգայ ինքզինք՝ իբրեւ պաշտպան չափաւոր քաղաքականութեան: Ընդհակառակն, Հիմլէր կը խորհի թէ իր «անպաշտօն» բանակին ուժը երաշխիք մըն է որ Հիթլէր նախընտրէ իր տեսակէտները :

Կ'ենթադրուի թէ Հիմլէր նոր մաքրագործումի մը պիտի ձեռնարկէ շուտով:

Ֆոն Ռիպպընթրոփի դիրքը անստոյգ կը մնայ այս պայքարին մէջ, որովհետեւ քանի մը ամիս առաջ կը պաշտպանէր ծախակողմեան նացիներու տեսակէտը, մինչ Փարիզի մէջ կողմնակից կը թուէր չափաւոր տարրերուն :

Սպիտակ Ռուսերը Գերմանիոյ մէջ

— oo —

« Էօվր» կ'իմանայ թէ քանի մը ամիսէ ի վեր Պերլինի մէջ մեծցած է թիւը այն ռուս զօրավարներուն եւ սպաներուն, որոնց մէկ կարեւոր մասը վտարուելով Ֆրանսայէն՝ ապաստանած էր Գերմանիա: Այսպէս Զօր. Տուրկուլ, հռչակաւոր հրամանատարը, այժմ հաստատուած էՊերլինի մէջ: Գերման կառավարութեան օժանդակութեամբ՝ այս սպիտակ Ռուսերը կազմած են Հիթլէրական վաշտ մը եւ ընտրած իրենց Ֆիւհրէրը, Զօր. Պիսքուփսկի: Բոլոր այս զօրավարներուն նպատակն է Գերմանիան մղել, որ յարձակի պոլշեւիկներուն վրայ եւ վերահաստատէ Ռոմանոֆներու գահը :

« Էօվր» կ'աւելցնէ թէ Գերմանացիները մեծ գործունէութիւն ցոյց կուտան Կարպաթեան Ուքրանիոյ մէջ, որու մայրաքաղաքը, Շուց, կարծես դարձած է գերմանական բանակին կողմէ գրաւուած հող մը :

Օտարականները Փարիզի մէջ

Օտարականներու հարցը դարձեալ քննութեան առնուեցաւ Փարիզի քաղաքապետական ընդհ. ժողովին մէջ: Պատրաստուած վիճակագրութեան մը համաձայն, 400,000 օտարական կ'ապրի Փարիզի մէջ: Ազգ. Խնամատարութիւնը օտարականներուն համար կը ծախսէ 15 միլիոն ֆրանք: Գործազրկութեան նպաստի դրամենեակներն ալ մեծ գումարներ կուտան օտարականներուն: Փիէր Տայլի առաջարկեց վերաքննել կարգ մը երկիրներու հետ կնքուած համաձայնութիւնները փոխադարձաբար օտար գործաւորներուն օգնելու մասին: Առաջարկեց նաեւ թաղապետական տուրք մը դնել օտար աշխատաւորներուն եւ արհեստաւորներուն վրայ եւ այդ տուրքը յատկացնել գործազրկութեան նպաստամատոյց մարմինին, տասը առ հարիւր համեմատութեան մէջ սահմանափակել օտար առեւտրականներու կողմէ գործ բանալու իրաւունքը, կրկնապատկել օտար առեւտրականներու կողմէ վճարուած տուրքերը, արգիլել օտարականներուն առեւտուր ընել բաց հրապարակի վրայ, ֆրանսական քաղաքացիութիւնը ետ առնել այն օտար ֆրանսահպատակներէն, որոնք սնանկացած են անգամ մը:

Կրթական բաժնի մասին խօսելով, Քոնթրնօ յայտարարեց թէ օտար երեխաները խճողած են ֆրանսական վարժարանները եւ առաջարկեց նախապատուութեան իրաւունք սահմանել Ֆրանսացիներուն :

Ժողովը փակուեցաւ առանց քուէարկութեան դրուելու այս առաջարկները, բայց Ֆրանսէթ յայտարարեց .

— Ֆրանսական կառավարութիւնը պարտաւոր է տարագիրները ցրուել այն շրջաններուն մէջ, որոնք կրնան ընդունիլ: Փարիզի շրջանը այլեւս չի կրնար նոր տարագիր ընդունիլ :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՐՔ. ՓԷՐՏԱՀՃԵԱՆ մեռաւ Սոֆիայի մէջ, 11 Դեկտեմբերին, ինչպէս կը հաղորդէ մեր թղթակիցը :

ՀԱՅ ՄԸ, որու անունը «Էօվր» կուտայ այսպէս, Եղիա Տընէլոփեան, դատապարտուեցաւ մէկ ամսուան բանտարկութեան, Մարսիլիոյ մէջ: Ամբաստանուած էր որ ձախակողմեան թերթեր ծախած ժամանակ՝ ոստիկանի մը դիտողութեան պատասխանած էր նախատինքներ տեղալով Տալատիէի հասցէին :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ խռովութիւնները, կը գրեն թերթերը, կը սպառնան տարածուիլ Սուրիա եւ Իրաք: Երուսաղէմի մէջ անծանօթ ահաբեկիչներու կողմէ սպաննուեցաւ Շէյխ Մահմուտ էլ Անսարին, որ հակառակ էր մեծ միւֆթիին քաղաքականութեան: Հալէպի մէջ եւս սպաննուեցան երկու արաբ գործիչներ, ընդդիմադիր հոսանքէն :

ՉԷՄՊՐԼԷՅՆ, կը գրեն անգլիական թերթերը, մտադիր է դահլիճին անդամներուն մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ կատարել :

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ չորս հարիւր երեսուն թերթեր միաձայնաբար կոչ մը ուղղեցին Խորհրդարանին, հրաւիրելով լուծել Ֆրանսայի կոմունիստ կուսակցութիւնը, իբրեւ գործակալ Մոսկուայի եւ ճամբայ յարդարող պատերազմի :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ընկերվարական կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակը առաջարկ մը ներկայացուց Երեսփ. Ժողովին, հանրապետականներէն խնդրելով ուժ տալ իրեն, որ ներում շնորհուի 30 Նոյեմբերի գործադուլի փորձին պատճառով պատժուած պաշ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մասնաւոր կարեւորութիւն մը ունի երկրորդ հարցումը, որուն առաջին մասը՝ Վէրսայլի դաշնագրին արժէքի քննութիւնը պիտի գար հաստատելու թէ Ֆրանսայի ընկերվարութիւնը ի՛նչ տարիճան հետեւողական է ինքզինքին հետ եւ ի՛նչ չափով պատեհապաշտութիւնը կը կշռէ իր գործնական քաղաքականութեան վրայ: Բոլորին համար պարզ է որ ընկերվարականները Վէրսայլի դաշնագրի կնքումի ատեն եւ անկէ յետոյ իրենց բոլոր ուժով դէմ են եղած դաշնագրին, իբրեւ յաղթականի հոգեբանութեամբ կնքուած դաշնագրի, որուն շատ մը տրամադրութիւնները հակաժողովրդապետական էութիւն ունին եւ նոր անարդարութիւններ ստեղծած են: Փոքրամասնութիւն մը՝ բաղկացած Ըէվէնէքէ, Բալէ եւ Սեվէրաքէ, առաջարկած է պահել նոյնութեամբ կուսակցութեան վերաբերումը հանդէպ այդ դաշնագրին եւ դէմ ըլլալ այն բոլոր փոփոխութիւններուն, որոնք անարդարութիւն մը կը դարմանեն, ինչպէս Աւստրիոյ եւ Զուտէթ Գերմաններու կցումը՝ Գերմանիոյ: Մեծամասնութիւնը ընդունած է Պլումի առաջարկը, որ կ'ընդունի դաշնագրին հանդէպ դիրք ճշդել ոչ թէ հիմ ունենալով նախկին տեսակէտը կուսակցութեան, այլ միջազգային այժմու պայմանները:

Նոյն հոգեբանութեամբ առաջնորդուած է մեծամասնութիւնը հարցին երկրորդ կէտին շուրջ, ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքին առթիւ: Այս մասը առանձնապէս մեզ կը հետաքրքրէ եւ օգտակար կը գտնեմ բանաձեւերը նոյնութեամբ տալ: Ըէվէնէքրիեւ Բալի բանաձեւը.— «Որեւէ ընկերվարական կուսակցութիւն, որ կ'ուզէ հաւատարիմ մնալ Միջազգայնականի թէզերուն եւ ժողովրդապետական ըմբռնումներուն, պէտք է յայտնէ իր յարումը սա պարզ եւ լուսաւոր գաղափարներուն թէ չկայ ազգ, զայն կազմող անհատներու կամքէն դուրս. որեւէ հաւաքականութիւն չի կրնար ենթարկուիլ իր առած կարգուսարքին. ան պէտք է ազատ ըլլայ անկախ ապրելու կամ իր ընտրած հաւաքականութիւններուն հետ խառնուելու. ազատ ինքնորոշման իրաւունքէն աւելի բարձր իրաւունք գոյութիւն չունի:» 4 ձեռնպահ եւ 8 ձայնով մերժուած է այս բանաձեւը: Ներկայացնողները բացատրած են որ ընդհանուր հանգամանք կը ներկայացնէ իրենց առաջարկը եւ չի շօշափեր Չեխոսլովաքիոյ պարագան:

Դէմ եղողներէն Պլում բացատրած է, որ ինքը կը մերժէ ինքնորոշման սկզբունքին բացարձակ եւ հիմնական արժէք մը տալ: Ընկերվարականին գլխաւոր ճիգը, ըսած է, պէտք է ըլլայ պահպանել խաղաղութիւնը, հաշտեցնել աշխատելով շատ անգամ իրարու հակադիր սկզբունքներ: Եթէ ազատ ինքնորոշումը սկզբունք մըն է, սկզբունք մըն է նոյնպէս պետութիւններու ապահովութիւնը, ինչպէս նաեւ անկախ տնտեսական կեանք մը ունենալու անհրաժեշտութիւնը: Ասոնց բոլորէն վեր, իբրեւ առաջնակարգ կարեւորութիւն ունեցող սկզբունք չի կըրնար ընդունիլ ինքնորոշման սկզբունքը թէ՛ միջազգային ընկերվարութեան տեսակէտէն եւ թէ խաղաղութեան պահպանման տեսակէտէն:

Լը Պայ՝ նախկին Թղթատարական եւ աշխատանքի նախարարը, շուրջանար որ ինքնորոշման սկզբունքը ժողովրդապետական սկզբունք մըն է, բայց չուզեր անտեսել նաեւ թէ ի՛նչ ձեւով կը գործածեն այդ սկզբունքը ֆաշիստները, որոնց դատին ինքը երբեք չուզեր ծառայել:

Կրումպախ՝ որ արտաքին քաղաքական խնդիրներու շատ հմուտ է, օրինակներով կը բացատրէ թէ ինչպէս պատերազմէն առաջ Ալզասի ընկերվարականները բարոյապէս Ֆրանսան կը նկատէին իրենց հայրենիքը, բայց որեւէ ձեւով չէին փափաքեր պատերազմի գնով կցուիլ Ֆրանսային եւ թէ ինչպէ՞ս 1929ին Ֆրանսայի ընկերվարականները իրաւունք կուտային Աւստրիացիներուն կցուիլ Գերմանիոյ, բայց կը յանձնարարէին չի յուզել այս խնդիրը՝ պատերազմ մը չստեղծելու համար:

Զեռոմպահներէն Սէվէրաք կը բացատրէ որ բանաձեւը չի քուէարկեր պարզ անոր համար որ եթէ քուէարկուի, Չեխոսլովաքիոյ դէպքերը արդարացնելու նշանակութիւնը կը ստանայ: Ռէյնալ կ'ըսէ որ պիտի քուէարկէր, եթէ աւելցուէր բանաձեւին վըրայ որ ինքնորոշման սկզբունքը երբեք բռնութեամբ եւ ճնշումով պէտք չէ գործադրել:

Անուններով եւ կարելի հարազատութեամբ տուի այս տեսակէտները ոչ միայն մեզ չահագրգռելուն համար, այլ նաեւ որպէսզի կարենանք տեսնել եղածին պէս մտածման զանազան հոսանքները: Ֆրանսական ընկերվարութիւնը միջազգային ընկերվարութեան մէջ նկատուած է գաղափարական տեսակէտով ամէնէն յառաջապահ հաստատուածներէն մէկը, ուր դէպքերու միջազգայնական ըմբռնումը եւ վերլուծումը աւելի չէզոքացուած ձեւով կ'արտայայտուէր: Մէկուկէս տարուան իշխանութիւնը որոշ փոփոխութիւն ըստեղծած կ'երեւի ղեկավարներու մըտայնութեան մէջ: Խնդիրներուն գործնական լուծում տալու հարկադրանքը, նոր դէպքերու հանդէպ օրը օրին դիրք ճշդելու պարտադրութիւնը վարժեցուցած կ'երեւի պատասխանատու դէմքերէն շատերը աւելի իրապաշտ ըմբռնումներու: Եթէ ուզուէր այս ինքնորոշման խնդիրը լրիւ կերպով սպառել, անհրաժեշտ պիտի ըլլար որ հոս ալ սահման մը դծուէր, որոշող թէ իր կամքին հակառակ քաղաքական պայմաններու մէջ ապրող ժողովուրդ մը մինչեւ ո՞ւր պարտաւոր է հանդուրժել եւ համակերպիլ այդ պայմաններուն: Ֆրանսայի ընկերվարականներուն համար նման խնդիր գոյութիւն չունենալով, հարցին մօտեցած են այն չափով միայն ինչ չափով ինքնորոշման խնդիր ունեցող ժողովուրդներու վերաբերումը եւ գործնական կեցուածքը կ'անդրադառնայ Ֆրանսայի քաղաքականութեան: Աւելին ալ կարելի չէր պահանջել ի հարկէ, մանաւանդ միջազգային ընկերվարութեան այժմու ոչ-նախանձելի կացութեան բերումով:

Վերջացնելու համար յայտնենք որ չորրորդ հարցումը կապ ունի ընկերվարական նախարարներու կառավարութեան մէջ ունենալիք դիրքի խնդրին: Որոշուած է, առանց քուէարկութեան, որ անոնք պարտաւոր են հետեւիլ կուսակցութեան որոշումներուն:

Հինգերորդը՝ մենատիրական եւ ժողովրդավար պետութիւններու յարաբերութեանց հարցը կը շօշափէ: Բոլորը համաձայն են յայտարարելու որ պատերազմը ճակատագրական եւ անխուսափելի չէ այս երկու տեսակի վարչաձեւերու միջեւ: Մէկ մասը կ'առաջարկէ որ ամէն միջոց գործադրուի որպէսզի այս երկուքին խաղաղ կենակցութիւնը ապահովուի առանց գինակցութիւններու եւ առանձքներու, ուրիշ խօսքով առանց վարչաձեւերու գաղափարախօսութիւնը նկատի ունենալու բնականոն յարաբերութիւններ մշակուին զանազան պետութիւններու միջեւ, իսկ միւս խումբը կ'առաջարկէ խմբաւորում մը եւ սերտ գործակցութիւն մը ստեղծել այն բոլոր պետութիւններուն միջեւ, որոնք կը յարգեն խաղաղութեան անբաժանելիութեան սկզբունքը եւ փոխադարձ օգնութեան դաշինքը:

Ես չաւել իւրաքանչիւր կողմի տեսակէտներու հիմնաւորումները, ինչպէս նաեւ յանձնախումբին մէջ չի կազմուող զանազան պատասխանատու անձերու կարծիքները, որոնք Populaireի մէջ լոյս տեսան: Կուսակցութեան համար տակաւին վերջնական ձեւ առած չէ հարցին լուծումը: Այս մասին վերջ տալի ունենալիք ընդհ. ժողովն է, որ — յառնպէս այս խնդրին համար հրաւիրուած, պիտի ճշդէ փրանս. ընկերվարութեան պաշտօնական դիրքը: Կարելի պիտի ըլլա՞յ համադրութիւն եւ միաձայնութիւն մը ստեղծել, ընդհանուր եւ տարտամ բանաձեւերով պիտի գոհանա՞յ ժողովը թէ չէ յստակ կեցուածք ցոյց պիտի տայ: Այդ կը տեսնենք իր ատենին:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՀՊԱՐՏ ԵՄ ՈՐ ՀԱՅ ԵՄ

Հետեւեալ ճառը խօսած է մեր աշխատակից գրագէտ Նշան Պէշիկթաշլեան, Ցաւաչգիմասիրաց Միութեան ցերեկոյթին, Դեկտեմբեր 11ին:

Սիրելի հայրենակիցներ,

— Քանի մը օր առաջ «Ցառաջ»ի մէջ, ուշագրաւ յօդուած մը երեւցաւ «Դէտ» ստորագրութիւնով: «Դէտ»ը իրազեկ անձ մըն է, ականատես Թրքական չակերտաւոր կամ անչակերտ յառաջդիմութեանց: Կը գրէր Թուրք ուսանողութեան մասին եւ երկու գիծով կը ներկայացնէր զայն.— ազգայնական ատտիճանաչափին բարձրացումը եւ բարոյականին անկումը:

Կարդալէ վերջ գրութիւնը՝ մտածեցի մեր արտասահմանի ուսանողութեան, աշակերտութեան եւ երիտասարդութեան մասին:

Անոնց պատկերին դէմ ի՛նչ պատկեր կը ցուցադրէ մեր իրականութիւնը: Թուրք ուսանողութիւնը հաւատացած է որ իր նախահայրերը իջնելով Ուրալներէն, Ալթայներէն, Մոնկոլիստաններէն եւ Թիւրքիստաններէն՝ բերած են քաղաքակրթութիւնը եւ լուսաւորած աշխարհը՝ ըլլալով հիմնադիրները համաշխարհային յառաջդիմութեան:

Այս յաւակնոտ, այս պոռոտ, այս լրբօրէն սուտ յայտարարութիւնները քով ու գրքով կրկնեցին ու կը կրկնեն անդադար: Զարմանալին Թուրքին անհեթեթութիւնը չէ, զարմանալին, ինչպէս նաեւ զարշելին, Եւրոպայի մտաւորականութեան լռութիւնն է, այլ մանաւանդ ոմանց հաստատումը, ափ մը արծաթի փոխարէն:

Ո՛չ մէկ ազգ, աշխարհի վրայ, չի կրնար յայտարարել թէ ինք է հիմնադիրը քաղաքակրթութեան: Թուրքը ամէնէն պակաս: Նոյնիսկ հելլէնները որոնք քաղաքակրթութիւնը հասցուցած են բարձրագոյն նրբութիւններու չեն կրնար յաւակնիլ որ միակ ու բացարձակ ստեղծիչներն են ներկայ լուսաւորութեան: Թուրք ուսանողութիւնը հաւատալէ վերջ իր նախահայրերուն կատարած անզուգական դերին՝ կ'ըսէ.— «Հպարտ եմ Թուրք ծնած ըլլալուս համար»:

Հիմա տեսնենք թէ այս ծիծաղելի պատկերին դէմ ի՛նչ տեսակ է մեր նոր սերունդին ներկայացուցած պատկերը: Առանց մենք մեզ խաբելու անմիջապէս ըսենք թէ՝ եթէ անոնց պատկերը ծիծաղելի է, մերը սակայն ողբալի է: Մեր երիտասարդութեան մէջ քանի՞ներ կան որոնք յայտարարեն գլխաւորօրէն եւ համոզումով.

— «Հպարտ եմ Հայ ծնած ըլլալուս համար»: Դժբախտաբար քիչ է անոնց թիւը: Մինչդեռ մեր նոր սերունդը ոչ մէկ պատճառ ունի ամչնալու՝ ընդհակառակն ամէն պատճառ ունի պարծենալու որ ինք հայ ծնած է:

Հայութիւնը թէեւ փոքրաթիւ, սակայն բաղում չլինարար ու գեղեցիկ գործեր կատարած է քաղաքակրթութեան չէնքին մէջ: Դեր մը կատարած է որով կարելի է ճակատաբաց պարծենալ: Թողունք նոյնիսկ այդ դերն ու պարծենկոտութիւնը: Հայը միայն իր առաքինութեամբ, որ եւ է ազգէ աւելի համարձակ կրնայ յայտարարել իր ազգութիւնը, քանզի ունի մաքուր ձեռքեր եւ լուսաւոր գլուխ մը:

Առէք որ եւ է ազգի պատմութիւնը եւ կարդացէք մէկ ծայրէն միւսը: Պիտի գտնէք սադրանքներ, չարդարարութիւններ, քանդումներ, յափշտակութիւններ եւ պոռնկութիւններ: Կ'ըսեմ՝ այս ձեռքերը մաքուր են, բայց կ'ուզեմ հայու ձեռքերը, որոնք միայն ստեղծել գիտցան, միայն շինել, միայն աշխատիլ: Այս ձեռքերը մաքուր են, ամէնէն մաքուր ձեռքերն են աշխարհի, քանզի երբեք չխլեցին ուրիշին հացը, երբեք չքանդեցին ուրիշին տունը, երբեք չկործանեցին, ընդհակառակն անդադար շինեցին, դարերով վերաշինեցին, յաւիտեան պիտի կանգնեն, ստեղծեն, բանին, ցանեն, արտադրեն, այնքան օգտակար ու գեղեցիկ ձեռակերտներ:

Այս ձեռքերուն հերոս ու մարտիրոս գլուխը ի՞նչու հպարտ չըլլայ իր հայութիւնով: Ի՞նչու քաջութի պարծենալէ որ ինք հայ է, քաղաքակրթութեան տաղանդաւոր գործաւոր, պարկեշտ ստեղծիչ եւ այո, մարտիրոս ու հերոս: Եւ հերոս թէ՛ կռուի մէջ, թէ՛ խաղաղութեան: Ինքնապաշտպանութեան հերոս, կռիւներու մէջ եւ աշխատանքի հերոս, խաղաղութեան մէջ:

Թողունք ուրիշ ազգերուն պարծենալ թէ Քոյներ ունին ու Թնդանօթներ, Թանքեր ունին ու հրէշ թեւեր, թէ քանի մը ժամուան մէջ կը կործանեն այսքան քաղաք ու քանի մը վայրկեանի մէջ կը մահացնեն այսքան մարդ: Մենք այլ բանով հպարտ ենք: Մենք կը պարծենանք որ այսքան ժամանակի մէջ, այսքան դժուարութիւններու եւ նոյնիսկ անկարելիութեանց մէջ այսքան բան կը շինենք, այսքան բան կը ստեղծենք, այսքան կ'աշխատինք:

Սիրելի հայրենակիցներ, գիտեմ որ այսօր ազգերը կ'ուռին իրենց սաղաւարտային ուժով, եւ կը զօրծեն դէմքերով: Կը հաւատամ սակայն որ հեռու չէ այն օրը, երբ ազգերու մեծութեան կշիռը պիտի փոխուի եւ պիտի քննուի, թէ ո՛վ ինչ չափով բարիք է բերած, ո՛վ ինչ չափով ընդունակ է աշխատութեան: Անարգար է ու անհնարին ամէն գործ Թողուլ ուսուցչին, ինչպէս դպրոցին:

Սորվեցուցէք այս ճշմարտութիւնը ձեր զաւակներուն, որպէսզի անոնք չայլասերին, որպէսզի անոնք չհեռանան մենէ, որպէսզի անոնք չփճանան:

Վստահ գիտցէք որ իւրաքանչիւր ազգ ունի իր աննիւթական տաճարը, հոգեկան արժէքներու: Մեր նոր սերունդէն երիտասարդ մը որ կը փակէ հայ տաճարին դուռը ու կ'ելլէ դուրս, ո՞ւր պիտի երթայ: Ուրիշ ազգի մը տաճարէն նե՞րս պիտի մտնէ: Շատ դժուար է, անհնար մէկ օրէն միւսը ըլլար: Սերունդներու, դարերու դաստիարակութեան պէտք է: Հայ տաճարէն դուրս ելլողը բոլոր դռները գոց պիտի գտնէ ու պիտի մնայ փողոցը, ցեխին մէջ, պիտի ըլլայ Թշուառական մը: Ոչ առաջ պիտի երթայ, ոչ ետ: Պիտի մնայ առանց ջերմութեան, առանց լոյսի, առանց հոգիի: Հայութիւնն ու հայրենիքը Թող տարածուի իւրաքանչիւր հայորդիի կուրծքին տակ եւ Թող ան մնայ իր ցեղին կաթողիկէն ներքեւ, որպէսզի ծաղկեցնէ իր հոգին, որպէսզի տեսնէ, գիտէ, բաղդատէ ու երբեք անգամ հպարտ յայտարարէ.

— Ես Հայ եմ, ես Հայ եմ, ես հըպարտ եմ Հայ ծնած ըլլալուս համար:

Պաղեստինի կեանքը

Հեռագրական լուրեր, արդէն օրը օրին կը հաղորդեն այն փոթորիկներու մասին, որոնք կը փչեն Պաղեստինի ընկերային եւ անտեսական կեանքէ ներս, ուժգնութեամբ:

Լոնտոնի զանազան փորձերը, ինչպէս բաժանման ձեռնարկը, կլոր սեղանի առաջարկը, զինուորական ուժեղ կարգը վերահաստատելու ջանքեր ապարդիւն դարձան երկիրը խաղաղեցնելու համար:

Արաբական գլխաւոր պահանջը հրէական ներգաղթին կասեցումն է, իսկ Լոնտոն մէկ անգամէն ընդ առաջ չերթար այս պահանջին: Երկու կողմերուն հանդէպ հոգատար պետութեան ժամանակին ստանձնած յանձնառութիւնները, տրուած խոստումները երկու կողմերուն ալ, այս պահուս անելի դրութիւնը ստեղծեցին:

Արաբ ազգայնականներու զէնքը ձեռնարկներն է: Ամէն օր նոր դէպքեր, մարդու եւ ինչքի կորուստներ կը պատճառեն: Երթեւեկութիւնը դժուարացած է, ճամբորդական ինքնաշարժ կառքեր չեն բանիր այն օրէն ի վեր, երբ կառավարութիւնը նոր օրէնքով մը ազդարարեց ամէն անոնց, որոնք պիտի ճամբորդեն քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ, իրենց ձեռքը ունենալ carte de voyage մը: Իսկ անոնք որոնք կ'ննդաւորով, հեծելանիւով, քալելով կը ճամբորդեն, ազատ են վերի օրէնքէն: Արաբ յեղափոխականներ արգիլեցին ժողովուրդին ունենալ «ճամբորդական անցագիր»ը: Անհնազանդներ մահուամբ պիտի պատժուին...: Ու ոչ ոք չի համարձակիր carte de voyage ունենալ: Հայֆա, Եաֆա, Երուսաղէմ, մասամբ մը գետ ենթակայ են կրակմար (couvre feu) օրէնքին:

Երկար տեւնալը ուժաթափ ըրած է բնակչութիւնը:

Ամէն մարդու աչքերը եւ մտածումները յառած են Լոնտոն կայանալիք այն խորհրդաժողովին, որ պիտի կատարուի նոր տարիէն առաջ: Կարեւոր կէտ մըն է արար միւս երկիրներու մասնակցութիւնը, ինչպէս Իրաքի, Եգիպտոսի, Անդրյորդանանի եւ Սէուտական Արաբիոյ, բայց խորհրդաւոր է Եմէնի, Լիբանան-Սուրիոյ անտեսումը պաղեստինեան հարցին մէջ:

Պաղեստինի Արաբներուն մեծ մասը կը պնդէ, թէ Լոնտոն մեկնելիք պատուիրակներուն գլուխը պէտք է գտնուի Երուսաղէմի մեծ միւֆթին, Հաճի Էմին էֆէնտի էլ Հիւսէյնի, որ Լիբանան ապաստանած է այժմ:

Կը կարծուի թէ, հոգատար իշխանութիւնը գոհացում տալու համար արաբ հանրային փափաքին, Երուսաղէմ պիտի հրաւիրէ մեծ միւֆթին: Այն ատեն կ'ակնկալուի թեթեւացում ներկայ դրութեան:

Հրեաներ, թէեւ դժգոհ, բայց պիտի մասնակցին Լոնտոնի ժողովին, հոն Անգլիա կէս մըն ալ միջնորդի դեր պիտի կատարէ լեզու գտնելու երկու ցեղերու մէջ, քիչ մը իրար մօտեցնելու:

Իսկ այն պահուն, երբ վիժի այս ձեռնարկն ալ, կը տարուինք մտածելու թէ Պաղեստինի նոր յուզումներ դիմաւորելու ճակատագրին պիտի ենթարկուի:

Ցատկանշական են վերջերս զաղթային նախարար Մաքտոնալտին խօսքերը՝ «եթէ ես ալ արաբ ըլլայի, պիտի մտահոգուէի», համայնքներու պալատին մէջ: Այս յայտարարութիւնը սխորժով լսեցին արաբ ականջներ, բայց թերահաւատութեամբ կը դիտեն զայն իբրեւ, առանց չօշափելի՝ չէին ուզեր տեսականով գոհանալ:

Սակայն, այս բոլորին մէջ պէտք է լրջօրէն նկատի ունենալ սուրիական հարցը, որ անմիջական կապ ունի Պաղեստինի ճակատագրին հետ: Հաստատ պետութիւնը պիտի չկրնայ լուծում մը տալ այս խնդրին, առանց լսելու եւրոպական շահագրգռուող հարց մը պետութիւններու կամքն ու կարծիքը...: Հոս է, որ Պաղեստինի ճակատագրին անիւը յանկարծ կը տափանայ ու կը մոլորի..., մինչեւ որ վարպետը կարգի բերէ զայն...

Այս պահուս կարգ մը մայրաքաղաքներու մէջ կատարուած խօսակցութիւններէն շատ բան կախում ունի Պաղեստինի հանդարտումը ճշդելու համար:

Ա. Ա.

Երուսաղէմ

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ 21

Ինքնավստահութեան եկած միջոցիս նախ ինծի այնպէս Թուեցաւ որ կարծես շուրջս ձայներու ծով մը եւ կամ ինկող ծանրութիւններու յարատեւ աղմուկ մը ըլլար:

Պատին վրայ հին եւ ժանգոտ բոլորակներու մէջ ցետեղուած էին մայրիի խոշոր ջահեր, որոնց երերուն լոյսով տեսայ որ գղեակին խրճիթին մէջ էի պառկած: Մընթի, Ֆրէտ, Ուիլ, Գադիկ եւ Ռուսթէմ Խան սեղանի մը շուրջ նստած կը խօսակցէին: Կլօրիան նստած էր մօտս՝ մայրիի մը կոճղին եղրին: Երկվեցեակ մը Հայեր, որոնց մէջ եւ «աւազանին», որոնք Գադիկին համաձայն չէին գտնուած, դրան մօտ կեցած աղմկալից կերպով կը վիճաբանէին:

— Ի՞նչ աղմուկ է այս, հարցուցի: Կլօրիա անմիջապէս քովս եկաւ:

Բայց առանց անոր օգնելուն սպասելու՝ ելայ նստայ. ու բերած ըմպելին խմելէս վերջ զգացի որ գլխս ամէնէն շատ տանջողը տակաւին ոտքիս ցաւն էր, անհաւատալի կերպով ուռած էր ան. մինչդեռ գլխուս վէրքը քիչ վախ կը պատճառէր եւ Մակային դանակին վէրքը գրեթէ ոչինչ բան մըն էր:

— Փայտ կը բերեն ներսը, պատասխանեց Կլօրիա:

— Այդքան մեծ քանակութեամբ փայտը ի՞նչ պիտի ընեն:

— Դղեակը պիտի այրեն:

Այդ միջոցին Ռուսթէմ Խան նըստած ըլլալս նշմարելով Թողուց սեղանը եւ քովս փութաց:

— Մնաք բարո՛վ, սահիպ, ըսաւ, ձեռքս սեղմելով: Լորտ սահիպը ինծի վստահեցաւ պատուոյ դիրք մը զոր գրաւելու կ'երթամ: Անոնք որ այս գիշերէն վերջ դեռ պիտի ապրին, աբուԹեան յիշատակներ պիտի ունենան:

Ոտքի ելայ ձեռքը սեղմելու համար. եւ կարծեմ քաղաքավարական այս ժեստս գնահատեց ան, որովհետեւ իր խոժոռ աչքերը վայրկեան մը մեղմացան: ԱնխուԹօրէն բարեւեց Կլօրիան, ինչպէս իր սովորութիւնն էր հանդէպ կիներուն, եւ քանի մը քայլ առնելով դրան եւ Մընթիին միջեւ կեցաւ:

— Լորտ սահիպ պահպանէ՛ր, գոչեց հնչիւն ձայնով մը:

Մընթին ոտքի ելաւ:

— Սալամ՛մ:

— Սալամ՛մ, Ռուսթէմ Խան, պատասխանեց Մընթին, անոր բարեւը փոխանակելով: Մնացեալները ամէնքն ալ ոտքի կանգնելով յանկարծ՝ «պատրաստ» կեցան:

Ցետոյ հայեացքը իր շուրջը դարձնելով, Րէճփութ առանց դուռի բացուածքէն նետուեցաւ դուրս՝ խաւարին մէջ: Եւ ինքը ալ տեսնելս վերջին անգամը եղաւ:

— Երանի՛ թէ ամէնքս ալ այդ մարդուն չափ հաւատարիմ եւ քաջ ըլլայինք, ըսաւ Մընթի, դարձեալ նստելով: Եւ Գադիկ մասնիրը ճայթեցուց: Կլօրիան ու ես անոնց մօտ երթալով սեղանին շուրջ նստանք: Մընթի գլխերը ըմբռնելու դրութեան մէջ գըտնելով, կացութեան մասին հակիրճ տեղեկութիւն մը տուաւ:

— Այս դղեակը անհաղթելի աշտարակի մը պիտի վերածենք: Երեք հարիւր այրեր ու կիներ հոս իրարու վրայ կը դիզեն տապալած ծառերն ու կոճղերը եւ այն ամէնը որոնք կրնան բռնկիլ: Այսպէսով հսկայ խարոյկ մը պիտի կազմենք: Ծուխէրնիս տեսնելու համար լոյսի պէտք պիտի ունենանք: Ռուսթէմ Խան գնաց կաւային վայրէջքը իր ձեռքին մէջ պահելու եւ բաշխելու Թուրքերը որպէսզի դէպի դղեակ առաջնորդող ճամբան բռնեն: Ֆրէտ անկիւնի դիրքերը պիտի բռնէ: Արահետէն դէպի Զէյթուն առաջնորդող մասը զօրացուցած ենք, եւ Ֆրէտ ու իր մարդիկը պիտի աշխատին որ Թուրքերը ծառերէն դուրս չտարածուին: Գադիկ, Ուիլ ու ես ալ, իւրաքանչիւրս քառասունական ընտիր մարտիկներով, ճամբուն ծայրը պիտի սպասենք Թուրքերուն եւ տկար դիմադրութիւն մը ցոյց պիտի տանք: Մեր գործը պիտի ըլլայ այնպէս մը ընել որ այդ գործողութեան ծուղակ մը ըլլալը չհասկցուի, այլ յուսահատական վերջին դիմադրութիւն մը: Այդպէսով կը խորհինք թէ Թուրքերը մեզ մեր քնացած ատենը բռնած պիտի կարծեն եւ թէ հոն ուր կ'իյնանք մեր վերջին հնդատարանը պիտի ըլլայ:

— Վերջին հանդստարան բառը բառական ճիշդ է, ըսաւ Ֆրէտ խնդալով:

— Մնացեալ բոլոր կիներն ու այրերը որոնք Պէյրութ Տաղի միւս կողմը Թշնամիին հսկելու պարտականութիւն չունին, պիտի պահուըտին կամ արդէն պահուըտած են ճամբուն երկու կողմը: Կը յուսանք Աստուծմով թէ բաւական զատողութիւն պիտի ունենան լուռ մնալու մինչեւ խարոյկին բոցավառումը: Խարոյկը դուք պիտի վառէք, քանի որ բաւական վերադառնած ես դուն քեզ: Դուն եւ օրիորդ Վանտէրմէնը:

— Այո, բայց ե՞րբ, հարցուցի:

— Երբ փողերը հնչեն: Վեց փող ունինք...

— Միայն երկու հատ են փողերը, ըսաւ Ուիլ, մնացեալները...

— Ու երբ բոլորը մէկ հնչեն, դղեակը կրակի տուր եւ ով որ Հայ չէ սպաննէ,

— Բացի մեզմէ անշուշտ: Մեզմէ ոեւէ մէկը սպաննելու արտօնուած չես, ըսաւ Ֆրէտ:

— Կը յուսամ թէ մինչեւ այդ ատեն արդէն քովդ կ'ըլլամ, յարեց Մընթի: Որովհետեւ մինչեւ որ մուկերու նման բազմաթիւ Թուրքեր ծուղակին մէջ չըռնեմ, վտանգի աղդանշանը պիտի չտամ: Ազդանշանին վրայ ճամբան երկու ծայրերէն կը գոցենք. Ռուսթէմ Խան եւ Ֆրէտ մէկ ծայրէն, իսկ մենք վերի ծայրէն:

— Ամէնէն մեծ ջարդը ճամբուն երկու կողմը ծառերուն մէջ պահուըտած կիները պիտի կատարեն, ըսաւ Ֆրէտ ուրախացած. լաւ տեսարան մը պիտի պարզուի. պայմանաւ որ կիները իրար չկոտորեն:

— Ինչո՞ւ գիտէք որ Թուրքերը ծուղակին մէջ պիտի իյնան, հարցուցի ես:

— Այսօր կէսօրէն ի վեր տասը դաւաճաններ իրենք զիրենք Թուրքերուն կողմէ ձերբակալել տուին: Գադիկի այս լրտեսներէն մէկը յաջողեցաւ մեզ մօտ վերադառնալ. անոր առած տեղեկութեան համաձայն Մահմուտ կ'ուզէ այս գիշեր իսկ վերջ Զէյթունի գործը այս գիշեր իսկ վերջացնել: Ան իր մարդոցը խոստացած է բոլոր աւարը ինչպէս եւ բոլոր կիները իրենց պիտի պատկանին:

(Շար.)

Ռամկավարին ցնորութիւնը...

Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձին առթիւ, Պոսթընի Ռամկավար օրկանը՝ «Պայքար» նոյեմբեր 29ի իր թիւին խմբագրական սիւնակին ճակատին զետեղած է սովորականէն խոշոր, աչքի զարնող տառերով հետեւեալը.—

«Պայքար» կը միանայ երկրի ժողովուրդին նոյեմբեր քսանիննի տարեդարձի զգացումներուն մէջ, ցնծութեան այն պատճառներով, որ կը բխին Հայրենիքի վերածնութեան եւ վերակենդանութեան այսօրուան իրողութիւններէն եւ վաղուան յոյսերէն։ «Պայքար երկրի ժողովուրդին կը մաղթէ ապահովութիւն, անդորրութիւն եւ երջանկութիւն»։

Մենք կը հասկնանք, որ Ռամկավար կուսակցութիւնը եւ իր օրկանները ունին խորհրդային ուղղութիւն եւ ջատագով են խորհրդային քաղաքականութեան։ Մենք կը հասկնանք, որ այդ կուսակցութիւն մը եւ իր թերթերը արտասահմանի մէջ, ժողովրդական կարգերու պարգեւած ազատութենէն օգտուելով, նպատակայարմար կը գտնեն յարիլ մեր հայրենիքի վրայ բռնօրէն ու բրտօրէն նստած օտար լուծին բերած վարչակարգին։

Այս հիմնական հարցին շուրջ 1920էն ի վեր շատ շունչ է սպառած, շատ արիւն է պղտորած, շատ մելան ու թուղթ է մսխուած երկուստեք։ Եւ հնարաւոր եղած չէ ցարդ ո եւ է հասկացողութիւն ստեղծել այդ կէտի շուրջ։ Մարդիկ մնացած են անուղղելի։

Ասոր հետ հաշտուած ենք ու այլեւս ըսելիք չունինք այս կէտին մասին։

Բայց չենք հասկնար օր ցերեկով, աշխարհի ու հայութեան տեսնող ու դիտող աչքերուն առջեւ, չըսել այսօրուան իրողութիւններու պատկերը խորհրդային կարգերու տակ, յատկապէս Հայաստանի մէջ, եւ յանդգնիլ ցնծութեան ողջոյններով դիմաւորել տարեդարձ մը, կանգնած «Հայրենիքի վերածնութեան եւ վերակենդանութեան այսօրուան իրողութեանց» վըրայ։

Վերածնո՞ւնդ է այսօրուան տիրող դաժան կացութիւնը այնտեղ։ Վերակենդանութի՞ւն է, ինչ որ կատարուեցաւ վերջին ժամանակներս մեր դըժբախտ երկրի երկինքին տակ։ Մարդիկ հալածներով քշուած աքսորավայրերը ու բանտերը, զանգուածներ մերկ-անպաշտպան, Խանճեանէն սկսեալ բոլոր հայ պաշտօնատարներն ու ղեկավարները դնդակահարուած կամ Ձեկայի նկուղներու մէջ սրտամաշուք մահուան արհաւիրքին ենթարկուած, գրող ու արուեստագէտ, բանաստեղծ ու խմբագիր, ուսուցիչ ու աշակերտ, հանրային ջիղ ու խառնուածքի տէր ամէն գործիչ, մեծ ու պզտիկ, հալածանքի ու կալանքի տակ առնուած, մինչեւ անգամ ամէնէն տարեց ու վաստակաւոր գիտական ու գեղարուեստական մշակներ նստեցուցած (բանտարկուած) կամ պառկեցուցած (դնդակահարած)։ Ա՞յս է վերածնունդը. ա՞յս է վերակենդանութիւնը։

Այս կացութիւնը կարելի՞ է, մարդկայի՞ն է,— չըսելու համար հայրենասիրակա՞ն է — ցնծութեամբ ողջունել։

Այս ցնծութեան աղաղակը արձակող խմբագիրը, որուն խիղճը վրդովուած չէ այդ տողերը գրի առած ատեն, իր իսկ խմբագրականին մէջ կը խոստովանի, թէ

«... Չենք անտեսեր պարբերական ծայրայեղութիւնները, որ շատ զըրկանքներ պատճառեցին երկրի ժողովուրդին եւ նոյնիսկ խլեցին շատ զոհեր»։

Այս խոստովանանքը ընող գրիչը ինչպէս այսպիսի իրողութիւն ցընծութեամբ կ'ողջունէ։

Այս է որ կը վրդովէ մեզ։ Կը յուսահատեցնէ նոյնիսկ՝ հայ քաղաքական մտածողութեան հանդէպ։

Անդրադառնալ Հայաստանի խորհրդայնացման տխուր տարեդարձին, ջատագովել խորհրդային կարգերու անհրաժեշտութիւնը մեր բնաշխարհին մէջ, կառչիլ ռուսական տիրապետութեան իբր անխուսափելի չարիքի։ Ասոնք, իբր քաղաքական ուղղութիւն, մասամբ ըմբռնելի են ու կ'ըմբռնենք։ Բայց ցնծութեամբ տողորուիլ, ուրախութեան, ազգային հպարտութեան, գոհունակութեան աղօթք մատուցանել այդ դաժան իրողութեանց հանդէպ,— ասոր չենք կրնար ո եւ է կերպով խելք հասցնել։

Կը հասկնանք որ մարդիկ կրնան դըժոխք երթալ, գեհենի կրակին նետուիլ։ Բայց դժոխքն ու գեհենը ցընծութեամբ ընդունիլ, փառաբանանք հիւսել, դրախտի տեղ ընդունիլ, այս է որ չենք կրնար հասկնալ։

Չենք կրնար թափանցել ու ըմբռնել Ռամկավար կոչուած հայ մարդուն հոգին,— եթէ երբեք հոգի ունի ան։

ԱՍԱՏՈՒՐ

Աւելցող ախորժակը

ԻՏԱԼԱՑԻՔ ՇԱՏ ԱՒԵԼԻ ԱՌԱՋ Կ'ԵՐԹԱՆ

Այս խորագիրներուն տակ, Պ. Հիւէյին Ճահիտ Եալչըն հետեւեալը կը գրէ «Եէնի Սապահ»ի մէջ.

Միւնիխի մէջ Անգլիոյ վարչապետ Չէմպըրլէյնի եւ գերման Ֆիւրէրին միջեւ ապահովուած համաձայնութենէն յետոյ, այն յոյսերը առաջ եկած էին թէ, համեմատական խաղաղութեան շրջան մը պիտի սկսի Եւրոպայի մէջ։ Բայց շատ ժամանակ չանցած, միջազգային հորիզոնին վրայ դարձեալ սեւ ամպեր կուտակուեցան։ Առայժմ, հեռուէն հեռու, կայծակնահարութիւններ կ'ըլլան եւ բոլորը սկսան մտահոգուիլ։

Այն պետութիւնները որոնք Հռոմ-Պերլին առանցքը առաջ բերած են, երբեք հանդարտ կենալ չեն գիտեր։ Դիկտատորական վարչաձեւերու համար աղմուկը խիստ բնական է, նոյն իսկ անհրաժեշտ «մթնոլորտ» մըն է։ Անդորրութիւնը, բնականոն կեանքը փորձանք մըն է անոնց համար, վտանգաւոր է։ Որովհետեւ այս կարգի վարչաձեւերուն ամէնէն մեծ գոյութեան իմաստը՝ վտանգի մը դէմ պայքարելու պէտք զգացուիլն է։ Միայն այսպիսի պայքար մըն է որ անհատները իրենց ամէնէն գլխաւոր մարդկային իրաւունքներէն, ազատութենէն զոհողութիւն ընելու յանձնառու կըրնայ դարձնել։

Բայց մէջտեղը երբ կա՛մ ներքին կամ արտաքին մեծ վտանգ մը գոյութիւն ունենայ, այն ատեն պատերազմական կացութիւն մը, պաշարման վիճակ մը անհրաժեշտ կը դառնէ։ Բնական կեանքը վերադարձած պարագային, այլեւս այս վարչութեան պէտք չի մնար, ժողովուրդին հիմնական իրաւունքներէն ալ զոհողութիւն չպահանջուիր։

Ահա այս պատճառաւ, կարելի է այնքան կարեւորութիւն չտալ դիկտատորներուն բռունցք վերցնելուն, սուրեր շաչեցնելուն, ճառերով իրենց շուրջը ռումբ նետելուն։ Եւ քիչ շատ ներելի կարելի է տեսնել այս շարժուձեւերը։

Պէտք է խոստովանիլ որ, գերման Ֆիւրէրը այս ցոյցերուն մէջ բաւարար կերպով կը պահէ չափի զգացումը։ Մինչեւ հիմա Գերմանիա շատ խօսեցաւ, սպառնաց, նոյնիսկ գործի ալ անցաւ, մեծ բաներ ըրաւ, Աւստրիան կլլեց, Չեխոսլովաքիան կտոր կտոր ըրաւ, Հռենոսի աւազանը ետ առաւ։ Բայց ատոնք աշխարհի որեւէ կողմէ Գերմանիոյ դէմ ոչ մէկ թշնամանք չառթեցին։ Կարելի է ըսել որ, ամբողջ աշխարհ բարոյապէս օգնած է Գերմանիոյ, որովհետեւ Գերմանիա այս գործերը կատարած ատեն ազգութեան զգացումին կը կռթնէր, ուրիշ երկրի մը հողերը ձեռք անցընելու չէր ձեռնարկեր։

Բայց հիմա, կարելի չէ նոյն համակրանքը զգալ իտալական ախորժակին դէմ, որուն կատղած ծովու մը նման ուռելուն ականատես կ'ըլլանք։ Իտալացիները չափը կը փախցնեն։ Շատ աւելի առաջ կ'երթան եւ արտասահմանի ո՛չ մէկ երկրին մէջ լաւ տպաւորութիւն առաջ չեն բերեր։

Ինքզինքնիս տեղը կը դնենք ճշդելու թէ, Իտալիոյ համար ի՛նչ օգուտ պիտի ապահովէ յանկարծ, Ալպեան լեռներէն ծայր տալիք եւ աշխարհը ծածկել սպառնացող փոթորիկ մը։ Իտալիա, այսօր Ֆրանսական հայրենիքէն մէկ մասը կազմող Նիսն ու Սավուան կը պահանջէ, Գորսիքան կ'ուզէ, Թունուզը կ'ուզէ։ Եթէ վըստահ է որ ատոնք այսպէս բերնի աղմուկով պիտի կրնայ ձեռք բերել, կը զարմանանք։ Եթէ զէնքի ուժով լուծել կը կարծէ, անգամ մը եւս կը զարմանանք։

Ֆրանսա Չեխոսլովաքիա չէ, եւ անկարելի է որ Անգլիա Ֆրանսան առանձին թողու իտալական յարձակումի մը պարագային։ Այսօր որքան ալ խառնակ ըլլայ Ֆրանսացիներուն ներքին կացութիւնը, կասկած չկայ թէ, արտաքին վտանգի մը դէմ բոլորը միացած, հայրենասիրութիւն ցոյց տալ պիտի փութան։

Իտալացիներուն Ֆրանսայէ ուզած հողերը 1859ին, Նափոլէոն Գ.ի ժամանակ, ժողովուրդին քուէին դիմուելուն արդիւնքին, ժողովուրդին Ֆրանսայի միանալու փափաքին վրայ փոխանցուած են։ Նափոլէոն Գ., Իտալացի ազգին միութիւնը ապահովելու եւ Իտալիան օտար տիրապետութենէ փրկելու համար, Աւստրիոյ դէմ պատերազմ հռչակեց։ Անոր այս օժանդակութեանը փոխարէն, Իտալացիները հաւանեցան որ Սավուայի նահանգին մէջ ժողովուրդին քուէին դիմուի եւ Նիս քաղաքն ու շրջակայքն Ֆրանսայի կցումը ընդունեցին։

Իտալացիները հիմա կ'ուզեն ետ դառնալ այս լուծումէն։ Եթէ, բոլոր հին սակարկութիւններն ու պայմանագրութիւնները ջնջուելով, բոլոր հաշիւները գլխէն պիտի տեսնուին, այդ պարագային կը զարմանանք թէ ինչո՛ւ Իտալացիք այսքան բան պահանջելով կը բաւականանան։ Որովհետեւ հին Հռոմէական կայսրութեան ժառանգորդը ըլլալնին պնդողներու համար հին Կոլի (Ֆրանսա) հողամասին կատարեալ տիրապետութիւնը պահանջել դժուարին գործ մը պէտք չէ ըլլայ։

Միայն թէ, անոնք որ դէպքերը մեզի պէս հեռուէն կը դիտեն, պահանջելուն եւ ձեռք բերելուն միջեւ բաւական երկար միջոց մը գտնուիլը խորհելէ ինքզինքնին չեն կրնար արգիլել։ Իտալացիները շատ լաւ գիտեն իրենց լատին եղբայրներուն՝ Ֆրանսացիներուն հերոսութիւնը, հայրենասիրութիւնը։ Տարակոյս չկայ որ, Իտալացիները չի կրնար ըլլալ որ խորհած ըլլան առաքինութիւններուն մասին իրենց նախկին զէնքի ընկերներուն, որոնք փութացին զիրենք պաշտպանելու աւստրիական եւ գերմանական բանակներու բուռն յարձակումներուն դէմ եւ պատերազմի ամէնէն տագնապալի մէկ շրջանին Իտալիան փրկեցին մեծ փորձանքէ մը։

Հիմա, այս բանակին հետ Ալպեան լեռներուն վրայ կռուիլ Իտալիոյ համար ո՛չ հաճելի, ոչ ալ դիւրին արկածախնդրութիւն մըն է։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ, Իտալիոյ համար ի՛նչպիսի շահ մը կարելի է ենթադրել Ֆրանսան այսքան վիրաւորելուն եւ Եւրոպան աղմուկով ողողելուն մէջ։

Այս պարագան չկարենալ ըմբռնելնուս համար զարմանքի մատնուած ենք։ Մեր այս զարմանքը անգամ մը եւս կ'աւելնայ երբ կը խորհինք որ, եթէ այսպիսի հարց մը մէջտեղ հանուի եւ ձեռքերը պարապ վերադարձուելու ըլլայ, իտալական դիկտատորութեան արժանապատուութիւնը երբեք չպիտի կրնայ աւելցնել իր արժանապատուութիւնը։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 13 Դեկտ. (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէն, այս տարի եւս կազմակերպած էր Հ. Յ. Դ. Օրը։ Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ընկերներու եւ համակիրներու խուռն բազմութիւն մը լեցուցած էր «Խրիմեան» սրահը։ Ժամը 3.30ին ընկեր Նշան Դարբինեան բացուած յայտարարեց հանդէսը եւ կանգ առաւ Դաշնակցութեան քառասունեւութ տարուան գործունէութեան վրայ եւ ըսաւ ի մէջ այլոց, թէ Դաշնակցութեան ղեկավարութեամբ էր որ 1918 Մայիս 28ին Հայաստանը ազատագրուեցաւ։ Ընկերոջ բացման խօսքէն յետոյ, Կ. Խաչի սանուհիներու կողմէ երգուեցան «Մշակ բանուոր» եւ «Մեր հայրենիք», որոնք ունկնդրուեցան յոտնկայս։ Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցէին ընկերներ Արիս Գարաեան, Եղիա Սերոբեան եւ Հայկ Նափուճեան, որոնք արտասանութիւններ ըրին։ Մեներգեցին Օր. Հ. Կնեադեան, Տիկ. Ա. Հէքիմեան եւ Պ. Ս. Պօղոսեան։

Խրիմեան դպրոցի աշակերտուհիներէն Օր. Մառի Գորքիկեան արտասանեց Ռ. Վարուժանի «Կարօտի Նամակը»։ Օր. Թագուհի Օզտանեան, Խ. Աբովեանի «Վաթան»ը, Օր. Սրբուհի Կարմիրմօրուքեան եւ փոքրիկն Ժիլայր Տէրտէրեան ըրին օրուան պատշաճ արտասանութիւններ։ Պ. Ղազարոս Դանիէլեան երգեց իր մէկ ինքնագիր ոտանաւորը՝ Մուրատի յիշատակին։ Մէջ ընդ մէջ Թաւիտ Աբգար նուագեց հայկական երգեր։

Օրուան բանախօսն էր Ընկեր Վ. Իշխանեան, որ պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը Հայոց կեանքին մէջ։

Հանդէսը վերջացաւ ընկեր Մելքոնի կատակերգութեամբ, մասնակցութեամբ Թաւիտ Աբգարի։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՎԱԼԱՆՍ.— Ֆրանսահայ Կ. Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղը, տեղւոյս հիւանդներուն եւ չքաւորներուն օժանդակութեան հասնելու համար, տարին անգամ մը կը կազմակերպէ թատերական ներկայացում մը, դաշտահանդէս մը եւ ընտանեկան հաւաքոյթ մը։

Այս տարի վարչութիւնը ընտրած էր «Քօրրատօ»ն, Զօմի «Արաքս» երգչախումբի վարչութեան հետ գործակցաբար, որ տեղի ունեցաւ, Շաբաթ, 3 Դեկտեմբեր 1938, երեկոյեան ժամը 8.45ին, հայկական սրահը։

Կապոյտ Խաչի տիկինները գործի վրայ էին, տունէ տուն տոմսակ կը ծախեն, հետաքրքրուելով միեւնոյն ժամանակ հայ ընտանիքներու կարիքներով, ուրիշներ զբաղած են փորձերով եւ ներկայացումի անհրաժեշտ պարագաները ճարելու գործով։

Որոշուած ժամուն սրահը գրեթէ լեցուն էր թատերասէրներու բազմութեամբ, որ դեռ կը շարունակէր պարապ մնացած աթոռները գրաւել։

Շնորհիւ ընկեր Մանուէլ Մարութեանի՝ Ֆրանսահայ գաղութին ծանօթ է Քօրրատօ, որուն պատճառաւ չենք ուզեր թատերգութեան նիւթը ներկայացնել հանրութեան։

Միայն այսչափը ըսենք որ, որքան ալ օտար բարքերու արտայայտութիւն եղած ըլլայ ան, շատ կը նմանի մեր կըրօնականներու հոգեբանութեան, որուն համար ան արժանացաւ Կապոյտ Խաչի եւ «Արաքս» երգչախումբի վարչութեանց հաւանութեան։

Ընդհ. առմամբ ներկայացումը անցաւ շատ յաջող, «Քօրրատօ»ի դերին մէջ, ընկեր Անդրանիկ Մարգարեան կրցաւ ապրիլ գորովալից եւ ընտանեկան հօր մը զգացումները, ցուցադրելով միաժամանակ վրէժխնդրութեան եւ ատելութեան ոգին։

Քօրրատօի կինը՝ Տիկին Փափազեան ցուցադրեց զաւակասէր մօր մը հարազատութիւնը, ատելութիւնը իր եղբօր՝ Այօնիզօնի եւ ապա կրցաւ զիջել այդ բոլորը, վերականգնելու իր քանդումի ենթակայ բոյնը։ Բայց..։

Տիամինոյի դերին մէջ, ընկեր Շահան Զօտեան ի յայտ բերաւ կղերականի նենգութիւններն ու սադրանքները։

«Մեր քաղաքի» շնորհալի երգիչը, որ միեւնոյն ժամանակ ունի դերասանուհիի բոլոր յատկութիւններն ու ընդունակութիւնները, յաջողութեամբ կատարեց Էմմա Աթայի դերը երբեմն յուզիչ կերպով։

Բալմիէրիի դերին մէջ՝ ընկեր Գէորգ Պօյաճեան, Քայթանօ – Ակատայի դերին մէջ, ընկեր Պետրոս Խաչերեան նմանապէս յաջող էին։

Նոյնպէս յաջող էր ընկեր Մկրտիչ Դաւիթեան Ֆէրնանտոյի դերին մէջ։

Շնորհաւորելի էր նաեւ յուշարարը՝ Պ. Գէորգ Պօյաճեանը։

Ներկայացումի վերջաւորութեան՝ «Յառաջ»ի թղթակիցը «Զօմի Արաքս» երգչախումբի եւ Ֆր. Կ. Խաչի անունով՝ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր ներկաներուն եւ այս ներկայացումի յաջողութեան համար օժանդակողներուն։

Շ. Սեւան

ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐԸ

ՎԻԷՆ.— Դեկտեմբեր 11ին, կիրակի օրը, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութեան տեղիս մասնաճիւղը հանդէս մը կազմակերպած էր նըւիրուած Անթուալի հերոսամարտին։ Հանդէսը տեղի ունեցաւ Սալ տէ Ֆէթ-ի մէջ։ Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները։ Հանդէսը սկսաւ ժամը 3ին, փոխանակ 2ին, ինչպէս յայտարարուած էր։

Օրուան նախագահ Հ. Կ. Տէրմոյեան պատշաճ խօսքերով բացաւ հանդէսը եւ հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգելու ինկողներու, յատկապէս Անթուալի հերոսամարտին մասնակցողներու յիշատակը։

Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը։ 35 հոգինոց Ֆրանսական նըւագախումբը թնդացուց «Մարսէյեզ»ը ու «Բամ Փորոտան»ը։ Շատ յաջող արտասանութիւններ ըրին ընկեր Յ. Մաթոսեան, Պ. Պ. Րաֆֆի Ուզունեան եւ Ղ. Տէրտէրեան, օրիորդներ Մ. Մուրատեան եւ Ա. Լուսարեեան ու փոքրիկն Ժ. Սահակեան։

Երգչախումբը երգեց երեք հայկական երգեր։ Օրիորդներ Մ. Մուրատեան եւ Հայաստան Յովհաննէսեան միասին երգեցին «Ես լսեցի մի անուշ ձայն»ը։

Օր. Վարդուհի Սահակեան հանդէսին տուաւ փայլ, երգեց «Հայաստան»ը եւ ֆրանսերէն երգ մը։

Բանախօսեց ընկեր Ազգին Մարտիրոսեան, յատկապէս հրաւիրուած Մարսէյլէն։ Ընկերը պատկերացուց Անթուալի հերոսամարտը եւ կոչ ըրաւ բոլորին ըլլալ միաձայն ու միակամ։

Հանդէսը փակուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով։

Կետ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին վշտակցութիւնը կը յայտնէ իր անխոնջ անդամուհիներէն

ՕՐ. ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

անոր սիրելի մայրիկին կսկծալի մահուան առթիւ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

Le Désastre d'Alexandrette (1934 — 1938), par Paul du Véou, Préface de Jérôme et Jean Tharaud,— Edit.— Baudinière:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ, գրեց Վահան Թոթովենց, տպ. «Ազդակ» Պէյրութ, 1939, գին 7 ֆրանք։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Այդ գիշեր ինչե՞ր կ'ըլլային Գուրուչէշմէի ապարանքին մէջ։ Կորսնցնելիք ատեն չկար։ Պաշտօնեաները փողոց նետուեցան իսկոյն, ու ամէնէն առջեւը գտնուողները նշմարեցին որ դեղին օթօ մը Առնավուտքէօյէ ուղղութեամբ կը յառաջանար։

Պատերազմական նախարարութիւնը խորհելով որ կրնար դէպք մը պատահիլ, օթօ մը յատկացուցած էր հսկող պաշտօնեաներուն։ Ուստի, երկու ոստիկան եւ երեք կարգապահական զինուոր այդ օթօն նետուեցան ու սկսան հետապնդել այդ դեղին օթօն։

Սակայն, հսկող պաշտօնեաներուն օթօն հին դրութեամբ շինուած, տարիներէ ի վեր գործածուած կառք մըն էր։ Կարելի բան չէր որ այդ հին օթօն դեղին օթոյին ետեւէն հասնէր։ Հակառակ ասոր, հսկող պաշտօնեաները ամէն ջանք ըրին, ու հետապնդումը մէկ ժամէ աւելի տեւեց։

Դեղին օթօն Թարապիա հասաւ, ու կողմնակի փողոց մը մտաւ։ Հսկող պաշտօնեաները շփոթութեան մատնելէ յետոյ, օթօն այս անգամ սկսաւ մեծ արագութեամբ ետ դառնալ։ Հսկող պաշտօնեաները ի վերջոյ հասկցան իրողութիւնը, սակայն բանը բանէն անցած էր։

Իրաւ է որ յամառ հետապնդում մը կատարած էին, բայց այդ գիշեր ամէն ինչ ձախողութեան կը մատնուէր։ Պաշտօնեաներուն օթօն կէս ճամբան աւրուեցաւ, ու փողոցին մէջ մնաց։

Ժամը ճիշդ 12ն էր։ Ճէմալ փաշայի Պօյաճըքէօյի ծովեզերեայ բնակարանին առջեւ մակոյկ մը երեւցաւ։ Թիավարողներն էին փաշային թիկնապահներէն Սալահէտտին եւ Սէյֆի պէյերը, որոնք տակաւին ողջ են։

Ճէմալ փաշա արագօրէն դուրս ելաւ իր բնակարանէն։ Եթէ երբեք մութին մէջ մէկը ուշադիր քննէր փաշային աչքերը, պիտի կրնար տեսնել որ արցունքներ կը հոսէին անոր մօրուքին վրայ։

Ճէմալ փաշա մակոյկ նետուեցաւ։ Սէյֆի կամաց կը թիավարէր, ձայն չհանելու համար, ու դէպի Նեղուցին մէջտեղը կը յառաջանար։

Ճիշդ այդ պահուն, ալիքներուն մէջտեղ լսուեցաւ մոթէօրի մը ձայնը որ սրտի մը ուժգին զարկին կը նմանէր։ Պալթա Լիմանի բացերը, մոթէօրը մակոյկին մօտեցաւ, ու գերման երկու զինուորներ Ճէմալ փաշայի թեւերէն բռնելով իսկոյն, մոթէօրին մէջ ձգեցին զայն։ Իսթինյէի կողմէն եկած այդ մոթէօրը ետ դարձաւ։

Մութին մէջ յառաջացող մոթէօրը, որ սեւական եզերքին կը հետեւէր, ժամ մը յետոյ հանդիպեցաւ Ռուսերէն առնուած Թորփիլանաւին, Առնավուտքէօյի բացերը։

Մոթէօրէն Թորփիլանաւ անցան Էնվէր, Թալաթ, Ճէմալ փաշաները, ու Իզզէթ փաշայի դահլիճին կողմէ շոգենաւէն վար առնուած Ազմի եւ Պէհարի պէյերը։

×

— Արեւելեան ազգերու առաջին համաժողովը կը բանայ յանուն միջազգային համայնավար գործադիր քոմիթէին։

Բուռն ծափերով վերջացած այս խօսքերէն յետոյ, Կարմիր Ռուսիոյ ամէնէն կարեւոր մէկ դէպքը հանդիսաւութեամբ անցած էր։

Ամէնուն աչքերը ա՛լ աւելի բացուեցան, երբ Նէրիմանոֆ իր մասը ուժգնօրէն զարկաւ կարմիր շղարշներու մէջ ծածկուած բեմին։ Սեղաններու երկայն շարքին վրայէն քով քովի բարձրացած գլուխները եւ դէմքերը երեւցին։ Իրարու մօտիկ գտնուող ճերմակ փաթթոցները, խիստ այլազան գոյներով գալփաքները եւ գլխանոցները, սեւ ու կարմիր փէսերը, մետաքսէ եւ բուրդէ գլխածածկոցները կը վէտվէտէին ցորենի արտի մը պէս։

Նէրիմանոֆ կարդաց համաժողովին մասնակցող պատուիրակներուն անունները։ Իրարու հետ կ'օղակուէին մէջտեղ եկող պատուիրակները՝ այլազան գոյներով, ձեւերով ու հասակներով։ Համաժողովին նախագահ ընտրուած Զինովիեֆ բեմ ելլելէն յետոյ, պատուիրակներն ալ իրենց տեղերը նստան։

Զինովիեֆ ժպտուն դէմքով մը ողջունեց պատուիրակները ու իր ընտրութեանը համար շնորհակալութիւն յայտնեց անոնց, մսոտ եւ հաստ մատները բեմին վրայ դնելով։ Յետոյ ըսաւ թէ պատուիրակները յաջողութեան համար երդում ըրած են, ու յանուն միութեան մէջ գտնուող 37 երկիրներու՝ այդ երդումը կրկնեց։

Այդ պահուն շարժում մը առաջ եկաւ ժողովասրահին մէջ։ Յանկարծ գլուխները ետին դարձան ու աչքերը ուղղուեցան դէպի վերի օթեակը։

Էնվէր փաշա ներս մտած էր, ու օթեակին մէջ իրեն յատկացուած տեղը գրաւած էր։ Աղմուկ հանելէ վախցող այդ հրամանատարը իր աթոռին վրայ նստելով աչքերը բանախօսին ուղղած էր։ Սակայն պատուիրակներու աչքերը միշտ կը դիտէին զայն։

Զինովիեֆ, որ զգացած էր Էնվէր փաշայի նստիլը, պահ մը ընդհատած խօսքը շարունակեց կրկնապատիկ ուժգին ձայնով մը։ Ամէն ճիգ կը թափէր, ամբողջ սրահը յուզելու եւ ոգեւորելու համար։ Զինովիեֆ մերթ ձայնը կը մեղմացնէր, մերթ կը բարձրացնէր։ Սակայն, Զինովիեֆ իր խօսքը շարունակած ատեն ստիպուեցաւ ձեռքով բարեւել օթեակին մէջ նստած Էնվէր փաշան։ Ասոր վրայ, Համաժողովին անդամները գլուխնին դարձուցին, ու ամէն պատուիրակ իր ազգին սովորութեան համաձայն բարեւեց Էնվէր փաշան։ Այս լաւ ընդունելութենէն գոհ մնացող փաշան ջանաց փոխադարձել այդ բարեւները։

Ժողովին յայտագրին համաձայն, նիստը անընդհատ պիտի շարունակուէր։ Բայց նախագահը կ'ուզէր Էնվէր փաշայի ու պատուիրակներուն միջեւ առաջ եկած մտերմական վերաբերումին առաջքը առնել. ուստի նիստը դադրեցուց պահ մը, որպէսզի Համաժողովը շարունակէր լըջօրէն աշխատիլ։

Նախագահ Զինովիեֆ նեղացած էր որ այդ մտերմական վերաբերումին ինք պատճառ եղած էր, ինչպէս կը հասկցուէր իր ուժգին շեշտէն, երբ շարունակեց խօսիլ։ Բնաւ ռուսերէն չգիտցող Էնվէր փաշա ալ զգացած էր այդ բանը։

Նախագահ Զինովիեֆի ճառը զանազան լեզուներու թարգմանուելէ յետոյ, ամէն պատուիրակ հասկցած էր զայն։ Յետոյ քանի մը վայրկեան դադրեցաւ նիստը, բայց ոչ ոք տեղէն չշարժեցաւ։ Քիչ մը ետքը, իր երկրորդ ճառը սկսաւ Զինովիեֆ, «ընկերներ» ըսելով։ Բայց աչքերը օթեակին մէջ գտնուող Էնվէր փաշայի ուղղելով խօսքը ընդհատեց։

(Շար.)

(4)

տօնչութեան եւ աշխատաւորութեան :

ՊՈՒՏՃԷՆ մասին Ֆրանսայի Երեսփ. ժողովը սկսաւ վիճաբանութեան, որ պիտի տեւէ վեց օր: Սահմանափակուած են ոչ միայն վիճաբանութեան օրերը, այլեւ ճառախօսներու ժամանակը:

ԷԹԹԷՐ նախագահ ընտրուեցաւ Զուիցերիոյ Դաշնակցային Հանրապետութեան: Անկէ առաջ ներքին նախարար էր դաշնակցային կառավարութեան մէջ,— մայրենի լեզուն գերմաներէնն է:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ մէկ կուսակցութիւն միայն պիտի ունենայ, համաձայն Կարոլ Թագաւորին վերջին հրովարտակին, որով կը հրահանգուի կազմել Վերածնունդի Ճակատ մը :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ նաւատորմը, յայտարարեց ծովային նախարար Քամփինքի, 1942ին պիտի ունենայ 700,000 թոնօ տարողութիւն : Ծովային նախարարութեան յատկացուած պիւտճէին հարիւրին 80ը պիտի ծախսուի նաւային շինութեանց համար, որպէսզի երկիրը օժտուի այնպիսի զրահաւորներով, որոնք անհրաժեշտ են պաշտպանելու համար մայր — երկրին եւ գաղթավայրերուն հաղորդակցութեան ճամբաները :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը ստացաւ արդէն մէկ քառորդը այն տուգանքին, զոր դրած էր Գերմանիոյ մէջ բնակող Հրեաններուն վրայ :

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

6 ԵՒ 8 ՁԱՅՆՈՎ

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈ. ԺԱՄԸ 9ԻՆ Salle Gaveauի ՄԷՋ, 45, Rue de la Boëtie

Կ'երգէ ռուսական Մայր Եկեղեցւոյ նշանաւոր երգչախումբը մասնակցութեամբ հայ երգիչներու

աջակց՝ ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ

Առաջնորդութեամբ հեղինակին Պ. ՕՆՆԻԿ Ռ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

Երգահանդէսին կը մասնակցին **Mme. Paulin Aubert** եւ ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Կոմիտաս յանձնախումբի եւ հովանաւորութեամբ Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան

Պատւոյ յանձնախումբի անդամներ.— Օր. Բաբախեան, Մ. Պ. Պ. Բաշալեան, Տքթ. Գալենեան, Էմէրեան Պ., Էմէրեան Վ., Թէլեան Յ., Խատիսեան Ա., Կամսարական Տ., Կերտան Լ. Կ, Հարենց Ա., Մալեզեան Վ., Չօպանեան Ա., Պարթեւեան Ս., Պարկիրճեան Ե., Սվաճեան Վ. եւ Տքթ. Քօլօլեան:

Տոմսերու գիներ՝ 7, 10, 15, 20 եւ 30 ֆրանք: Կը ծախուին՝ Սալ Կաւօ, «Յառաջ», 17, Rue Damesme, «Ապագայ», 4. Rue Saulnier, Հրանտ Սամուէլ Գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince: Ամէն տեղեկութեանց համար դիմել, եւ դրամական առաքումները կատարել պատւոյ յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Y. BARGUIRDJIAN, 44 Rue Lafayette, Paris (9)

ԿԱՐԵՒՈՐ

Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր այն խանութպանները, որոնք Արթիզանի իրաւունքէն զրկուելու վտանգին տակ են, խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին, 8 րիւ Պօսիւէ, Փարիզ (10):

Կարեւոր անձնաւորութիւններ յանձն կ'առնեն իրենց աջակցութիւնը ընծայել, պէտք եղած դիմումները կատարելու պաշտօնական շրջանակներու մօտ:

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է մեր ձայնը լսելի ընելու համար: Կարգադիր Յանձնախումբ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղին կողմէ

17 Դեկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին Հայ Ակումբին մէջ

1, Bld. Carnot, Ալֆորվիլ

Իր սանուց Միութեան միջոցով կը ներկայացուի « Ա Ր Ա Բ Օ »

Ազգային - յեղափոխական Թատերախաղ 4 արար

Մուտք 4 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆր.:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՍՄ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին օրիորդներ Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ԳԸՄՊԼԵԱՆ եւ ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ (երգ), Տէր եւ Տիկին ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (կովկասեան պար), փոքրիկն ՕՏԷԹ-ՍԻՄՈՆ (պար):

Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 9ին:

Ճոխ եւ գիւրամատչելի պիւֆէ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Hôtel des deux Mondesի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

22 Avenue de l'Opéra, Մէթրօ **Pyramides**:

Ընտիր օրքեստր: Գեղարուեստական բաժին: Ճոխ եւ խնամուած պիւֆէ: Մուտք 15 եւ 10 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կ. Խաչի Սէնթ Էթիէնի եւ Սէն Շամոնի մասնաճիւղերու

ՍԻՐՈՒՇ Թատերախումբը ղեկավարութեամբ Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆի կը ներկայացնէ ԱԿՍԱՄԱՑ ԲԺԻՇԿԸ եւ ԱԴԱՄ ԵՒ ԵՒԱ (Զաւէշ):

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Մալաթիոյ Կրթ. Միութեան սրահին մէջ, Սէն Շամոն:

18 Դեկտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 9.30ին Իւնիոն Ռէփիւպլիքէն սրահին մէջ, Սէնթ Էթիէն

Մուտք՝ ժողովրդական գիներով:

Լիոնի մէջ.— 8 Յունուար, Կիրակի Էմիլ Զօլա սրահին մէջ

ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԻ Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 17 դեկտ., շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին 8 Ռիւ Պօսիւէ:

ՎԱԼԱՆՍԻ Զ. Ո. Միութեան Մարզականի Վարչութիւնը Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները ինչես նաեւ պատւոյ - օժանդակ անդամները եւ ամէն անոնք որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս սատարած են Միութեանս: Ժողովը տեղի կ'ունենայ 19 Դեկտ., Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ նիւթական եւ բարոյական հաշուետուութիւն:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՄՐՑՈՒՄ

Վալանսի Զ. Ո. Միութեան Մարզականի երկրորդ ախոյեանական մրցումը 19 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին Փոլիկոնի դաշտին վրայ: C. S. Foyerի Ա. խումբը ընդդէմ Զ. Ո. Մ. Մարզականին: Կը հրաւիրուի մարզասէր հասարակութիւնը:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 17 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորիւն» Ակումբին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՍԼԱՆ

ՇԱՎԻԼԷ «Արղութեան) խումբի ընկերական ժողովը 18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ «Զաւարեան» Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ընկերական Ժողովը 17 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԸՆԿ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Տեղի պիտի ունենայ 18 Դեկտեմբեր, Կիրակի առաւօտ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Խնջոյք — պարահանդէս

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՅ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՍԱՐՍԷԼԻ ՀՐԱՅՐ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30էն մինչեւ 2ը

Սալ տը Նօսի մէջ, 81, Ռիւ տը Փարի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Պարերը կը սկսին գեղարուեստական բաժնէն վերջ

ՄՈՒՏՔ 4 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ - ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԷՐՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., Կիրակի ժամը 3—12

34 Ave. Porte des Lilas, Մէթրօ **Porte des Lilas**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏԻԿԻՆ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ «ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐԸ»

ղեկավարութեամբ Պ, Հրաչ Տարօնեանի:

«ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ» ղեկավարութեամբ Պ, Գօքարանի:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԼՈՒՍԱՊԱՐՈՆԵԱՆ եւ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Պ. Պ. Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ եւ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Ժամը 6ին կը սկսի եւրոպական պարերը: Օրքեսթրը Սալվեանի: Աժան պիւֆէ՝ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով:

Մուտք 6 ֆրանք:

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր: 13 րիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի:

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ ԾԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ » (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ :

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն՝ սան - սանուհիներու կողմէ:

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Քարիօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 11·30: Առատ եւ աժան պիւֆէ:

Մուտք՝ 5 ֆր., փոքրերու՝ 3 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Վիէնի Կ. Խաչին կողմէ ի նպաստ իր դպրոցին

Ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱԳՈՇԻ

Կը ներկայացուի «Ինկած Բ էյդի Իշխանուհին»

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սէրքըլ Կաթոլիկի մէջ:

Մուտք՝ 4 եւ 5 ֆրանք

«ՀԱՅ ԲԱԶՄԻԿԻ ՕՐ»Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, 17 Դեկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին, Պետական թատրոնի վերնայարկը:

Կը նախագահէ հարիւրապետ ՏՈՔԹ. Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Ներկայ կ'ըլլան Վալանսի երեսփոխան — քաղաքապետը Պ. Փէշրռօ, ֆրանս. ռազմիկներու տեղւոյն մասնաճիւղը իր կազմով:

Մուտք՝ 1 ֆրանք :

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՆԹԻ «ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»Ի ՄԱՍԻՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ, 21 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ, Քաֆէ Վօլթէրի մէջ, Փլաս Օտէօն, մէթրօ՝ Օտէօն :

ՊԻՏԻ ՍԿՍԻ ՃԻՇԴ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Դատական կազմ՝ նախագահ ՏՈՔԹ. Հ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ, դատաւորներ Հ. Սամուէլ, Յ. Ջաւրեան, ընդհ. դատախազ եւ ջահերուն փաստաբան Ա. Խոնդկարեան, Յ. Եղիազարեան,

Մեղադրեալներու փաստաբաններ Լ. Զորմիսեան, Ս. Թորոսեան, Մեղադրեալ Օր. Յ. Պետրոսեան:

Ժիւրիի նախագահ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, անդամներ, Հայր Սահակ Տէր-Սովսէսեան, Տիկին Ա. Բուդաղեան, Պ. Պ. Ասատուր, Տոքթ. Ապլանեան, Հ. Բալուեան, Տոքթ. Լ. Գրիգորեան, Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, Վ. Իշխանեան, Ա. Հանըմեան, Շ. Նարդունի, Մ. Ոսկերիչեան :

Դատավարութենէն վերջ խօսք պիտի տրուի ներկաներուն: Բոլորին նստելու տեղ ապահովուած : Մուտք 3 ֆրանք:

Կ' Ո Ւ Զ Ո Ւ Ի

Կ'ուզուի կարող եւ գործունեայ մօտելիստ մը: Ներկայանալ Նմոյշով, ժամը 2—4.30, Պ. Արամ Տարօնեանի, 2 Rue St. Philippe, մէթրօ Sentier.

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon.
ԼԻՈՆ
Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.
ՄԱՐՍԷՅԼ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 18 Décembre 1938

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3915

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ՀԱՅԸ ՀԱՅ ՊԱՀԵԼ"

Աւելի քան հազար հինգ հարիւր տարի առաջ, նոյնիսկ մայրենի հողին վրայ, Հայ Եկեղեցւոյ գմբէթին ներքեւ ու մինչեւ անգամ այլեւս խարխուլ բայց դեռ դոյ արքունի պալատին շուրջ, մեր ժողովուրդը ապաստանեցաւ իր լեզուին: Այն օրերուն եւս նոյնն էր նշանաբանը,— Հայութիւնը Հայութիւն պահել: Գրերու գիւտը քաղաքական գործ էր աւելի շատ՝ քան մշակութային:

Արդ, հայ լեզուի ուսուցումն ու տարածումը, արտասահմանի մէջ, կ'ապահովուի առաւելապէս հայ դպրոցներով: Այս տեսակէտէն մենք ունինք երկու թերիներ:

Առաջին,— Արտասահմանը իր թիւին համեմատութեամբ դպրոց չունի: Որովհետեւ, դպրոցէ զուրկ հայ համայնքներու թիւը առնուազն հաւասար է թիւին այն համայնքներուն որոնք լաւ կամ գէշ վարժարան մը ունին :

Երկրորդ՝ Արտասահմանի Հայ տղոց առնուազն կէսը հայեցի կրթութիւն չի ստանար: Այստեղ, «հայեցի կրթութիւն» բացատրութիւնը կ'առնենք իր ամենանեղ իմաստով: Ըսել կ'ուզենք թէ մեր տղոց առ նուազն կէսը չի յաճախեր որ եւ է Հայ վարժարան: Իսկ անոնք որ «քերական» մը կամ «Գանձարան» մը կը կարդան՝ քանի մը տարի յաճախելով որ եւ է հայ վարժարան, իրենց մատղաշ տարիքին մէջ կը մտնեն օտար կրթական հաստատութեան մը սեմէն ներս, ուր մթնոլորտը հիմնովին կը փոխուի եւ իրենց էութիւնը ուժգնօրէն կը պատուաստուի այդ նոր միջավայրով :

Ուրեմն, մեր առաջին հոգը պիտի ըլլայ հայ դպրոցներու ապահովումը: Միանգամայն, անհրաժեշտ է պատրաստել խնամուած ծրագիր մը: Պիւտճէ, դասագիրք եւ ուսուցչական կազմ,— ահա եւ ուրիշ թերիներ, որոնք կը կարօտին ուսումնասիրութեանց : Մենք այն խոր համոզումն ունինք, որ եթէ լաւ վարժարաններ ունենանք, կ'ապահովենք նաեւ անոնց պիւտճէները: Իսկ վարժարանի մը բարելաւման առաջին պայմանը ուսուցչ. կազմն է: Ու մասնաւորապէս հայերէնի լաւ ուսուցիչներու գոյութիւնը, եւ յարմար դասագիրքերու պատրաստութիւնը կամ նախընտրութիւնը:

Առանձին հոգածութեան առարկայ պէտք է դառնայ նաեւ հայ երկրորդական վարժարաններու թիւը աւելցնելու պարագան: Չենք գիտեր թէ Պոլիս դեռ ո՞րքան կը դիմանայ: Արտասահմանի մէջ, մեր երկրորդական ուսումը 95 տոկոսով փոխանցուած է օտարներուն: Ինչ որ ունինք՝ իբրեւ երկրորդական վարժարաններ՝ մատի վրայ համրուող հաստատութիւններ են: Միջանկեալ ըսենք, որ կը թերանանք նաեւ անոնցմէ լաւագոյն կերպով օգտուելու տեսակէտէն: Պէյրութի ճեմարանը, Սեւրի Մուրատեանը եւ Վենետիկի Մխիթարեան հաստատութիւնը ունի՞ն անհրաժեշտ չափով աշակերտութիւններ: Ո՛չ: Ընդհանրապէս ազգային, ու մասնաւորապէս ազգապահպանման տեսակէտէն հայ երկրորդական վարժարանէն դուրս եկած մէկ հատիկ երիտասարդ աւելի նախընտրելի արժէք է, քան 5 հայ երիտասարդներ, որոնք միայն օտար վարժարաններու վկայականներ ստացած են՝ նոյնիսկ համալսարաններ աւարտելով: Վասն զի, երկրորդական վարժարանն է որ կը թրծէ, կը խմորէ, կը կազմաւորէ անհատը, մինչդեռ համալսարանը կը պատրաստէ ասպարէզի մարդը միայն (յարգելով բացառութիւնները) :

Այս պարագան չի ժխտեր, անշուշտ, ուսանողներ ունենալու պահանջը: Ընդհակառակն: Բայց, այս խնդրին եւս կը նայինք մեր մատերուն արանքէն: Ուր՝ ո՞րքան ուսանողներ ունինք: Ի՞նչ ճիւղերու կը հետեւին: Ի՞նչ կարիքներ ունին այս հայ երիտասարդները, որոնք վաղուան հայ մտաւորականութիւնը պիտի կազմեն: Իկա՞ն որ ընդունակ են, բայց՝ զուրկ են անհրաժեշտ միջոցներէ՝ իրենց ուսումը շարունակելու համար:

Կ'ողբանք որ մեր մտաւորական փաղանգը գրեթէ երեք չորրորդով ջնջուեցաւ: Բայց, այդ կորուստը փոխարինելու համար ոչ մէկ բացառիկ ճիգ կ'ընենք: «Հայերը 50 տարի ետ պիտի տանիմ», կամ՝ «լիմոնճի պիտի ընեմ»— ըսեր էր Թալէաթ: Թուրք պետական այս նշանախօսքին պէտք է հակադրենք հայ ազգային պետական նշանախօսքը,— «ջարդուած զանգուածը նոր ծնունդներով, ու կորսուած մտաւորականութիւնը նոր մտաւորականներով պիտի փոխարինենք»: Ազգային գիտակցութիւնը լաւ ողալուն մէջ չէ: Այլ՝ արագ փոխարինումին մէջ:

Ազգապահպանման ազդակներէն են նաեւ մեր մշակութային միութիւնները: Խոստովանինք որ անբովանդակ են անոնց մեծ մասը: Ու յաճախ իրար կը խաչաձեւեն: Կը գործեն, ընդհանրապէս, ձեւի ու գոյնի նախասիրութիւններով, քան որոշ ծրագրով ու հետեւողական կերպով: Ասոր պատճառն այն է, որ «ազգապահպանում»ը անընդհատ յեղյեղուած, բայց երբեք բանաձեւուած ու ծրագրուած չէ: Կը խորհինք թէ այս ուղղութեամբ մեծ դեր ու պարտաւորութիւն ունին հայ մտաւորականները: Թէեւ, խոստովանինք նաեւ այն, որ հայ մտաւորականներու մէկ որոշ մասը «չի կենակցիր» — եթէ ներելի է այս խօսուն բացատրութիւնը — մեր ժողովուրդին ու մանաւանդ մեր ազգային կեանքին ու երիտասարդութեան հետ: Այդ «քաշուած» տարրը իր ասպարէզին մարդն է միայն: Թերեւս տիտղոսի տէր է: Ու նաեւ՝ դիրքի եւ յաւակնութիւններու: Կը պատահի որ «երեւի» հոս ու հոն, ինչ որ կը նշանակէ թէ կը հետաքրքրուի: Բայց, չի գործակցիր, չի ղեկավարեր, չի տարրախառնուիր :

Ազգապահպանումի որ եւ է ծրագիր պէտք է նախատեսէ նաեւ ապահովումը որոշ թիւով մտաւորականներու, որոնք պէտք է օգտագործուին այս ուղղութեամբ: Վասն զի, ուժերու, տարրերու եւ ազդակներու այս համադրեալ ձեւով է որ պիտի ստեղծուի «հայեցի մթնոլորտը» որ մեծագոյն պատուարն է ապազգայնացումի հոսանքին դէմ :

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԺՈՐԺ ՊՈՆԷ ԾԵՐԱԿՈՅՏԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ժորժ Պոնէ հրաւիրուեցաւ տեղեկատուութիւն մը եւս ընելու Ծերակոյտի արտաքին Յանձնաժողովին առջեւ,— Յանձնաժողովին նախագահը պատրաստած էր հարցարան մը, որ կը բովանդակէր հետեւեալ նիւթերը.—

1. Լեհեւֆրանսական դաշինք (1920), 2. Իտալեւֆրանսական դաշինք (1935), 3. Ֆրանքեւխորհրդային դաշինք (1935), 4. Փոքր Համաձայնութիւն եւ Պալքանեան միութիւն (1934-1936), 5. Ծրագիր նոր Չեխոսլովաքիոյ հետ համաձայնութեան, 6. Միւնիխի համաձայնութիւնը, 7. Անգլեւֆրանսական նոյեմբերեան խօսակցութիւնները, 8. Գերմանեւֆրանսական դեկտեմբերեան համաձայնութիւնները:

Յանձնաժողովին նախագահը հարց դրաւ նաեւ թէ Ֆրանսա ի վիճակի՞ է իր ուժերով (ցամաքային, ծովային, օդային) յարգելու իր համաձայնութիւնները:

Ժորժ Պոնէ մանրամասն տեղեկութիւններ տուաւ, կրկնելով ինչ որ ըսաւ Երեսփ. Ժողովի արտաքին յանձնաժողովին առջեւ: Անկեղծ բարեկամութիւն մը Անգլիոյ հետ, յարաբերութեանց բարելաւման հեռանկարներ Գերմանիոյ հետ, ոչ մէկ թիզ հող Իտալիոյ, Ուքրանական հարցին շուրջ համերաշխութիւն խորհրդային, լեհական եւ ռումանական կառավարութեանց հետ, Մէմէլի հարցին մէջ համերաշխ Անգլիոյ հետ :

Լաւալ պահանջեց որ ֆրանսական կառավարութիւնը եւս, հետեւելով այլ բազմաթիւ կառավարութեանց օրինակին, ներկայացուցիչ մը ղրկէ Պուրկոս: Եւ երբ հարցուեցաւ թէ կառավարութիւնը ի՞նչ կը խորհի պատերազմիկի իրաւունք տալու մասին Ֆրանքոյի, Ժորժ Պոնէ պատասխանեց թէ կառավարութիւնը համերաշխ կ'ընթանայ ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին հետ:

Ի՞նչ կը խորհին ընկերվարականները

Գրեցինք թէ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը արտակարգ համաժողով մը պիտի գումարէ 24, 25 եւ 26 Դեկտեմբերին, Փարիզի մէջ, քննելու համար յետմիւնիխեան արտաքին քաղաքականութիւնը:

«Փարի-Միտի»ի աշխատակիցը այսպէս կը դասաւորէ ընկերվարականներու տրամադրութիւնները համաժողովէն առաջ:

Ա.— Փօլ Ֆօրի հոսանքը կը նախընտրէ խաղաղութիւնը, նոյնիսկ ամէնէն գէշ խաղաղութիւնը, բայց ոչ երբեք պատերազմը :

Բ.— Լէոն Պլումի հոսանքը կը նախընտրէ պայքարը ֆաշական պետութեանց դէմ ի գին ամէն զոհողութեան :

Գ.— Զիրոմսքիի հոսանքը կը ջատագովէ ուժի քաղաքականութիւնը դիկտատուրաններուն դէմ, յանձն առնելով ամէն վտանգ :

Այս հոսանքներուն շուրջ այնքան բուռն է պայքարը, որ շատեր նոյնիսկ վախ կը յայտնեն թէ հերձուած կը գոյանայ: Կ'ըսուի թէ այն պարագային, երբ Լէոն Պլում չկարենայ մեծամասնութիւն մը ապահովել իր բանաձեւին շուրջ, պիտի հրաժարի ոչ միայն Երեսփ. Ժողովի ընկերվարական խմբակին նախագահութենէն, այլեւ «Փոփիւլէր»ի խմբագրապետութենէն, թերեւս ալ լքէ քաղաքական կեանքը :

Այս ահազանգը զոր արտասանեց Ժիւլ Մոք, Լոյի դաշնակցային համագումարին մէջ, տկարացուց Ֆօրի համակիրները, որոնք ուզեցին խնայել որ չըլլէ հեռանայ իրենց «զօրավարը»: Իր կարգին Լէոն Պլում եւս ստիպուեցաւ յայտարարել խմբագրականի մը մէջ որ, եթէ նոյնիսկ փոքրամասնութեան մէջ մնայ՝ բայց կուսակցութիւնը պարտադրէ շարունակել իր պաշտօնները, պիտի համակերպի, որքան ալ դժուար ըլլայ ատիկա իրեն համար:

Եթէ այս ձեւով կ'արգիլուի հերձուած մը կամ ներքին պայքար մը, ատիկա ըսել չէ թէ Ծննդեան տօներու ընկերվարական համաժողովը ծնունդ պիտի չտայ անակնկալ պոռթկումներու :

Մուսոլինի Սարտենիոյ մէջ

Մուսոլինի այսօր, Կիրակի, Սարտենիա կը հասնի նախագահելու Քարպոնիայի ածխային նոր կեդրոնին բացման: Կը կարծուի թէ իր ճառին մէջ ակնարկութիւն պիտի ընէ ֆրանքեւիտալական յարաբերութեանց :

Միւս կողմէ արտաքին նախարար Չիանո քանի մը խորհրդականներով կը մեկնի այսօր Փեշթա, տեսակցելու խնամակալ Հորթիի հետ: Իտալիա կ'ուզէ իր ազդեցութեան շրջանակին մէջ առնել Հունգարիան, որ, ինչպէս յայտնի է, միշտ ցանկութիւններ ունի Կարպաթեան Ուքրանիոյ մասին: Կ'ըսուի թէ Հունգարիա եւս պիտի հրաժարի Ազգերու Դաշնակցութենէն :

Սպանիոյ թագաւորին վերահաստատումը

Զօրավար Ֆրանքօ օրինագիծ մը անցուց նախարարաց խորհուրդէն որով կը ջնջէ Սպանիոյ նախկին թագաւոր Ալֆոնս ԺԳ.ի դէմ դրուած բոլոր սեղմումները եւ անոր կը վերադարձնէ իր քաղաքացիական ու սեփականատիրութեան բոլոր օրէնքները: Ֆրանքօ որ անցեալ յուլիսին հակառակ արտայայտուած էր թագաւորութեան վերհաստատման հիմա հաւանած կը թուի քաղաքական շահերու բերումով :

Այս որոշումը ժողովուրդին կողմէ գոհունակութեամբ ընդունուեցաւ, եւ սակայն դեռ ոչինչ կայ վճռական, քանի որ Ֆրանքօ պէտք ունի Հռոմի հաւանութեան՝ նախկին թագաւորը իր գահը հրաւիրելու համար :

Ի՞նչ կ'ընէ Եժովի յաջորդը Բերիա

«Թան»ի թղթակիցը կը հաղորդէ Մոսկուայէն թէ կը հերքուի Եժովի ամբաստանուիլը իբրեւ սահմանադրութիւնը բռնաբարող: Կէփէուին նախորդ վարիչը ազատ է տակաւին եւ իր լուսանկարները կը տեսնուին ամէն կողմ: Եւ սակայն զրոյց կը շրջի թէ «ժողովուրդի թշնամի» յայտարարուած է իր անձնական քարտուղարը, Նիկոլայեւ: Կը հաստատուին նաեւ այն լուրերը թէ ազատ արձակուած են բազմաթիւ ճարտարագէտներ եւ աշխատաւորներ, որոնք ճամբարներու մէջ արգելափակուած էին Եժովի հրամանով:

Խօսելով Բերիայի մասին, «Թան»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Կէփէուին նոր վարիչը նկարագիրով բիրտ է եւ պաղ, բայց գիտէ իր արհեստը, մինչդեռ Եժով կրքոտ էր եւ անյարմար իր պաշտօնին : Մոսկուայի օտար շրջանակներու մէջ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ միջազգային կացութիւնը եւս դեր խաղաց Եժովի պաշտօնը կորսնցնելուն մէջ: Մոսկուայի ղեկավարները ըմբռնեցին անշուշտ որ անխնայ մաքրագործումները բան մը պիտի պակսեցնէին Խորհ. Միութեան արժէքէն, միջազգային նժարին վրայ :

Ուրիշ աղբիւր մը Մոսկուայէն կը հաղորդէ թէ Բերիա, շարունակելով իր հետապնդումները, պետութեան դէմ դաւաճանութեան յանցանքով ամբաստանած է սպայակոյտին պետը Էտուարկոլով, որ կը գրաւէր Վորոշիլովի նախորդ պաշտօնը, Պալթեան նաւատորմին հրամանատարը՝ Վիկտորով, արեւմտեան ճակատի խորհ. ուժերու ընդհ. հրամանատարը՝ Բելով: Միւս կողմէ ներումի արժանացած են 26 զօրավարներ :

Գերմանիոյ ծովային ուժը

Տասնըմէկ տարի առաջ գերմանական նաւատորմը ունէր միայն մէկ զրահաւոր, 6000 թոնո տարողութեամբ: Անցեալ Յուլիսին, գերմանական նաւատորմը այնքան զօրացած էր արդէն, որ իր արդիական զրահաւորներով պատկառանք կ'ազդէր այլեւս ծովերուն վրայ: Ունէր 3 նոր զրահաւոր իւրաքանչիւրը 10,000 թոնո տարողութեամբ, մէկ զրահաւոր 26,000 թոնո տարողութեամբ, 6 թեթեւ յածանաւ, 38 թորփիլանաւ, 36 սուզանաւ: Այդ թուականին նաւարաններու մէջ կը շինուէին երկու զրահաւորներ՝ 35,000 թոնո տարողութեամբ, մէկ զրահաւոր 26,000 թոնո տարողութեամբ, երկու օդանաւակիր պատերազմական նաւեր 19,000 թոնո տարողութեամբ, երեք ծանր զրահաւորներ 10,000 թոնո տարողութեամբ, չորս թեթեւ յածանաւ, 30 թորփիլանաւ եւ 25 սուզանաւ,— ուրեմն ընդամէնը 400,000 թոնո տարողութեամբ 145 պատերազմական նաւեր :

Անգլիա եւս նոր զրահաւոր կը շինէ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը տեղեկանայ թէ անգլիական կառավարութիւնը պատրաստած է ծովային սպառազինութեան նոր ծրագիր մը, որու համաձայն 355,000 թոնո տարողութեամբ պատերազմական նոր նաւեր պիտի շինուին՝ գալ տարի աւարտելու պայմանով: Այսպէս , 5 զրահաւոր (175,000 թոնո), 3 օդանաւակիր (60,000 թոնո), 5 յածանաւ (40,000 թոնո), 7 թեթեւ յածանաւ (38,150 թոնո), 11 թորփիլահալած (20,000 թոնո), 9 սուզանաւ (9,855 թոնո):

Միւս կողմէ , «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ Գերմանիա եւս որոշած է աւելցնել իր մարտանաւերուն թիւը ու շինել, առաջին առթիւ, երրորդ զրահաւոր մը 35,000 թոնո տարողութեամբ: Եւ այս որոշումը՝ պատասխանելու համար ռուսական ծովային սպառազինութեան նոր ծրագրին, որու համաձայն խորհ. կառավարութիւնը որոշած է Պալթեան ծով իջեցնել երեք մարտանաւեր 35—40 հազար թոնո տարողութեամբ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախկին արտաքին գործավար Թէվֆիք Րիւշտի Արաս Լոնտոնի դեսպան պիտի նշանակուի փոխան Ֆէթհի Օքեարի որ ուրիշ պաշտօնի պիտի կոչուի :

ԱՂԱԲԷԿՈՎ, նշանաւոր հայ չեկիստը, որ Պելժիա ապաստանած էր, անհետացած է երկու ամիսէ ի վեր: Փարիզի ռուսական թերթը կ'ենթադրէ թէ սպաննուած է:

ՔՈՍԹԸՐ, նախագահ դեղավաճառ ընկերութեան մը, որ ունի 86 միլիոն տոլար դրամագլուխ, հաստատուեցաւ որ նախկին աւազակ մըն է,— իտալացի գաղթական մը, որ առանց մէկ սանթիմ ունենալու՝ Միացեալ-Նահանգ կը հասնի, զանազան գործեր կ'ընէ, պանիր կը ծախէ, երբեմն կնոջ մազ, յաճախ բանտ կը մտնէ, աւազակութեամբ կը զբաղի եւ ի վերջոյ կը դառնայ միլիոնատէր եւ հռչակաւոր առեւտրական: Երբ եկան ձերբակալելու զինք, անձնասպան եղաւ :

ՄԱՆՋՈՒՔՈՒՈՅԻ մէջ խռովութիւն ծագած ըլլալով, ճափոնական կառավարութիւնը օգնական ուժ ղրկեց չինական ռազմաճակատի բանակէն:

ԻՍԼԱՆՏԱՅԻ մէջ, ուր Ինկ ձօէլ հրաբուխը բորբոքած է այս միջոցիս, աննախընթաց տաք կ'ընէ, մինչ հիւսիսային Եւրոպա սկսաւ ցուրտէն սառիլ արդէն:

ՉՔԱԼՈՎ, ռուս նշանաւոր օդանաւորդը ջարդուփշուր եղաւ օդանաւի արկածի մը հետեւանքով :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մանրավաճառ-առեւտրականներու դաշնակցութեան նախագահը, Ժորժ Մօս, «Ժուռնալ»ի մէջ կը պահանջէ կառավարութենէն իրաւունք չտալ օտարականներուն, որպէսզի մանրավաճառութեամբ զբաղելու համար նոր խանութներ բանան,— վերջին հրովարտակները անբաւական կը գտնէ՝ պաշտպանելու համար Ֆրանսացի առեւտրականներու շահերը օտարականներու մրցակցութեան դէմ:

ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

Անցեալ Մայիս ամսու վերջերը տօնուեցաւ հարիւրամեակը «Ֆրանսացի Գրագէտներու Ընկերակցութեան (Société des Gens de Lettres):

Տօնակատարութիւնները սկսան փայլուն հանդիսաւորութեամբ մը Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ, նախագահութեամբ Լըպրէօնի: Խօսեցան Ժան Վինիօ, Ժորժ Լըքոնթ եւ Ժան Ձէ: Նոյն իրիկունը ընդունելութիւն մը սարքուեցաւ Ընկերակցութեան շքեղ տանը մէջ: Յաջորդ օրը Փարիզի Քաղաքապետարանին մէջ պարահանդէս մը: Յետոյ Հանրապետութեան նախագահը Էլիզէի պալատին մէջ ընդունած է ընկերութեան ծանօթ անդամներ: Եւ վերջապէս Շանթիյիի մէջ Ֆրանսական Ակադեմիան «կարտըն-փարթի»մը տուած է ի պատիւ Ֆրանսացի գրագէտներուն:

Ի՞նչպէս ծագում առած է, հարիւր տարի առաջ, այս ընկերակցութիւնը, որ այժմ կը հաշուէ իր մէջ 4600 անդամ:

Ասկէ հարիւր տարի առաջ, այն ատենուան գրագէտները չունէին «հեղինակի իրաւունք», (ճիշդ ինչպէս մինչեւ այսօր, մեր մէջ): «Ինչ որ հեղինակ մը ժողովուրդին կուտայ, ժողովուրդին իրաւունքը կը դառնայ»: Այս օրէնքին վրայ, կողոպուտին դուռը լայն բացուած էր: Կողոպտուողները միայն կրնային ողբալ իրենց բախտը:

1833ին Պալզաքն է որ առաջին անգամ կ'ըմբոստանայ: Առանց իր գիտութեան հրատարակուած իր մէկ գրութեան առթիւ կը գրէ Տիկին Հանսքային.— «Ահաւասիկ շահագէտներ, որոնք զիս կը կողոպտեն, գրածներս կը տպեն առանց իմ հրամանիս, եւ ահաւասիկ քսան հազար օրինակ ծախուած: Ոչ անունս դրած են, ոչ ալ անունը գործիս ու՛մէ առած են: Զիս կը սպաննեն եւ կը լռեն: Փառքս եւ դրամս կը գողնան ինծմէ»: Նոյնպէս, առանց իր հրամանին, Colonel Chabertը թատերգութեան կը վերածուի, եւ կ'երթայ պանծացնել եւ հարստացնել Վօտվիլի Թատրոնը:

Չարը անցած էր այլեւս, եւ պէտք էր միանալ ընդհանուր շահերու պաշտպանութեան համար:

1833ին Պալզաք հրատարակեց Revue de Parisի մէջ իր նշանաւոր «Նամակ տասնեւիններորդ դարու Ֆրանսացի գրագէտներուն».— «Եթէ աշխարհիս վրայ կայ սրբազան կալուած մը, եթէ կայ բան մը, որ մարդուս կը պատկանի, մի՞թէ ան չէ ինչ որ մարդը կը ստեղծագործէ երկինքին եւ երկրին միջեւ, որուն արմատը իմացականութեան մէջ է, եւ որ կը ծաղկի բոլոր սիրտերուն մէջ: Մեր փրկութիւնը մեր մէջն է: Մեր իրաւունքներուն շուրջ համաձայնութեան մը մէջն է, մեր ոյժերուն փոխադարձ ճանաչողութեան մէջն է: Ուրեմն մեզի բոլորիս համար, գերին աստիճանի օգտակար է որ հաւաքուինք եւ ընկերակցութիւն մը կազմենք, ինչպէս թատերագիրները կազմած են»:

Այս աղմկայոյզ նամակին հրատարակումէն վերջ, շատերը կը ծափահարեն, բայց ոչ մէկը կը շարժի: Վերջապէս չորս տարի ետքը, մէկը հրապարակ կը նետուի,— Լուի Տէնուայէ: 1837 դեկտեմբեր 10ին, երբ դեռ «Siècle» թերթին հեղինակաւոր տնօրէնն էր, իր տանը կը հրաւիրէ մօտ յիսուն գրագէտներ եւ անոնց կը պարզէ ընկերակցութիւն մը կազմելու ծրագիրը որ կ'ընդունուի: Եւ 1838 ապրիլ 16ին, կը գումարուի առաջին ընդհանուր ժողովը, Աթէնէի սրահին մէջ, նախագահութեամբ գրագէտ Վիլմէնի:

Ժամանակին ամէնէն նշանաւոր գրագէտները կուգան կը միանան, ինչպէս Վիքթոր Հիւկօ, Ալեքսանտր Տիւմա, Սուլիէ, Նիզար: Թայլոր կարեւոր գումարներ կը յատկացնէ, նոյնիսկ իր անձնական ծերակուտականին ամսականները:

Բայց Պալզաք, այս գաղափարին առաջնորդը, մէջտեղը չկայ: Ո՞ւր է: Հոգե՞ր ունի. կամ քէ՞ն ըրած է: Նոյն տարուան վերջաւորութեան, Դեկտեմբեր 28ին, ան ալ կուգայ կը միանայ ընկերակցութեան, եւ 1839ին նախագահ կ'ընտրուի:

Եւ անմիջապէս կը սկսի Պալզաքեան երեւակայութեամբ թելադրութիւններ եւ ծրագիրներ տեղալ ընկերակցութեան գլխուն: Օրինակ, դրամատուն մը հիմնել անդամներուն շահին համար, եւ ձեռագիրներուն վրայ կանխավճարներ ընել:

1841ին Պալզաք մաս կը կազմէ Manifesteը պատրաստող կոմիտէին, որով գրագէտները պիտի միջամտեն երեսփոխանական ժողովին մէջ «գրական կալուած»ի մասին տեղի ունենալիք վիճաբանութեանց: Բայց «Manifeste»ը չի գրուիր, այլ ամբողջութեամբ Պալզաքին գրած մէկ գրութիւնն է որ կը ներկայացուի, իր անձնական ծրագիրը.

«Մի մոռնաք, որ գեղեցիկ գիրք մը ամենօրեայ յաղթանակ մըն է շահուած բոլոր երկիրներուն վրայ: Այնպէս մը ըրէք պայմաններ, որպէսզի հանճար ունեցող մարդուն մարտիրոսութիւնը օգուտ ունենայ իր ընտանիքին: Ամբողջ խնդիրը այս է»:

Այսպէս կազմուած է, Ֆրանսայի մէջ, «Գրագէտներու Ընկերակցութիւն»ը եւ հարիւր տարուան ընթացքին անոր նախագահութիւնը վարած են՝ Տընուայէէն, Պալզաքէն եւ Հիւկոյէն վերջ, բազմաթիւ գրագէտներ, եւ անցեալ տարի, կին մը, Տիկին Գամիյլ Մառպօ:

Ինչքա՜ն պայքար եւ ինչքան յառաջդիմութիւն այս հարիւր տարուան ընթացքին: 1872ին ընկերակցութիւնը կը ստանայ եւ կը բաժնէ 175.000 ֆրանք: 1937ին հինգ միլիոն ֆրանքի բաշխում իր անդամներուն միջեւ:

Ինչքան հրճուանք Պալզաքի հոգիին համար:

Ութ տարիէ ի վեր Ընկերակցութիւնը հաստատուած է իր սեփական տանը մէջ, Hôtel Massa, Փարիզի մէջ:

Իր 1,066 Sociétaireներուն եւ 3600 անդամներուն մէջ կը գտնուին արդի ֆրանսական գրականութեան ամէնէն փայլուն դէմքերը:

Այս հարիւրամեակը պիտի չեշտէ գրագէտներուն ինքնագիտակցութիւնը, գրագէտին ամէնէն սուրբ իրաւունքներուն պահանջումը եւ գոհացումը, եւ անդամներուն միջեւ համախմբուելու եւ համերաշխելու կարելիութիւնը:

×

Միջազգային տագնապի այս օրերուն, երբ մարդկութիւնը այնքան յստակօրէն տեսաւ իր կործանումին մօտենալը, հիմակ որ հեռացաւ այդ մղձաւանջը եւ կեանքին անուշութիւնը նոր պատկերի մը պէս կ'երեւայ ամէնուն, մաղթենք որ երդուի «ի մարդիկ հաճութիւն» մը, եւ ամէնքը գտնան իրարու յարգ, կեանքին լաւագոյն բաներուն յարգը: Եւ կեանքին՝ բարակ թելէ մը կախուած ըլլալը աւելի յստակօրէն տեսնելով, ջանան գոնէ այդ թելը բանի մը նմանցնել, կարելի եղածին չափ ազնուական:

Անշուշտ այս խօսքերէն անմիջապէս վերջ, դառնալ եւ կանգ առնել «Հայ Գրագէտներու Ընկերակցութեան» վրայ, թերեւս քիչ մը զարմանք պատճառէ: Բայց եւ այնպէս կը յուսամ որ տակաւին գոյութիւն ունի այդ ընկերակցութիւնը:

Հայկական անապատին եզերքը, անցեալ տարի, հոս Աղեքսանդրիոյ մէջ, ջանացի համախմբել հայ գրագէտները եւ արուեստագէտները: Բայց մէջտեղ ելաւ, որ հազիւ հինգ հոգի կայ գրիչ բռնող: Եւ կուսակցական թշնամութեամբ, սեւամորթի եւ սպիտակամորթի քէնով մը իրարմէ անջատուած: Աւելի բարդացնելով խնդիրը, գրեթէ բոլորն ալ, գրագէտ թէ արուեստագէտ, իրարու մէջ եւ իրարու հետ՝ անդարձ ձեւով մը վշտացած եւ սրդողած:

Ձեռնարկս, ի հարկէ, օդին մէջ մնաց: Բայց այստեղ Ափրիկէ է: Մարդիկ զբաղած են ամէն բանէ առաջ, կլիմային դէմ մաքառելով: Միայն դրամին ահաւոր սէրն է, որ կը յաղթէ ատոր: Իսկ անկէ դուրս, ամէն բան արդէն քնաբեր օրօր է:

Բայց Փարիզի մէջ,— եւ մարդկութեան միայն, աշխարհի ուրիշ որ եւ է կէտին վրայ, կ'ըմբռնէ թէ Լոյս-Քաղաքն է ան իրապէս,— գոնէ Հայերը յաջողցնէին մշակութային միութիւն մը: Եթէ չեղաւ Գրագէտներու Միութիւնը, թող կազմուի «Արուեստի Տուն» մը, ինչպէս անցեալին մէջ այնքան յաջողութեամբ կազմուեցաւ Պոլսոյ մէջ, բանաստեղծ Թումանեանի նախաձեռնութեամբ: Ատիկա մեծ ոյժ մը եւ զարկ մը պիտի տայ մեր ցիր ու ցան մշակոյթին:

Ազգերէն ի՞նչ կը մնայ.— Անոնց քաջութիւնը եւ մշակոյթը:

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹ ԲԺԻՇԿԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

«Յառաջ», իր Դեկտեմբեր 5ի թիւին մէջ, արտատպած էր «Խորհրդ. Հայաստան» թերթին այն լուրը թէ,

«Հայաստանի ձեռագիրների մատենադարանը վերջերս Արմֆանի պատմութեան ուսումնարանէն ստացած է անգնահատելի(?) եւ եզական(?) ձեռագիր մը, որ է ԺԵ. դարու նշանաւոր հայ բժիշկ Ամիրտովլաթի գործը, բժիշկին իսկ ձեռքով գրուած:»

Կարդալով սոյն տողերը մեծ ուրախութիւն զգացի, վասնզի յիսուն տարիէ ի վեր աչքէ անցուցած ու ուսումնասիրած ըլլալով ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹի բոլոր աշխատութիւնները եւ անոնց այլեւայլ ժամանակներու մէջ գրուած ընդօրինակութիւնները, միշտ հետամուտ եղած եմ եւ ջերմապէս փափաքող մը, որ՝ անոր ձեռքին բուն գիրը ունենամ կամ տեսնեմ:

Երանութիւն տուի այսպէս՝ «Խորհ. Հայաստան» թերթին մէջ գրող պարոնին, որուն աչքերը տեսած ու դիտած էին Ամիրտովլաթ բժիշկին ձեռքի իսկական գիրը:

Բայց՝ ներուի ինձ յայտնել, թէ շարունակելով գրուածքին ընթերցումը, եղայ յուսախաբ եւ ուրախութիւնս «փորս մնաց», ինչպէս կ'ըսեն մեր մամիկները:

Յօդուածագիրը, որ կ'երեւի թէ իմ 1921ին՝ Ամիրտովլաթի մահուան 425րդ տարեդարձին առթիւ գրած «Ներբողեան» կարդացած է, որովհետեւ իր գրութեանը մէջ բաւական փոխառութիւններ ըրած է, (հոգ չէ թէ առանց անունս տալու(*), անկեղծ ճշդութեամբ չէ հրատարակած Ամիրտովլաթ բժիշկին իր ձեռքի իսկական գիրը կարծուած ձեռագրին յիշատակարանը:

Բանասիրական որ եւ է տեղեկութիւն կամ յիշատակարան կը պահանջէ կատարեալ հաւատարմութիւն իր բնագրին: Ասի ահա կը պակսի «Խորհ. Հայաստան» թերթի յօդուածին մէջ:

Ինչո՞ւ համար Յիշատակարանը նոյնութեամբ չէ հրատարակուած, քովն ալ՝ իր աշխարհիկ նշանակութիւնը:

Ինչո՞ւ համար չէ յիշատակուած նոյն ատենի կաթողիկոսին անունը, զոր անպատճառ գրած է Ամիրտովլաթ, ինչպէս իր բոլոր աշխատութիւններուն մէջ:

Սխալ է թէ այս բժիշկը 1459 թուականին, Սուլթան Մուհամմէտի ատեն, Կ. Պոլիս գտնուած ըլլայ:

Ամիրտովլաթ, ինչպէս Հ. Ղեւոնդ Յովնանեանի հետազօտութիւնները(*) եւ իմ ալ սկար ուսումնասիրութիւններս կը յայտնեն, նոյն իսկ բժիշկին գրածէն դատելով, խիստ արկածալից ու դժբախտ կեանք մը ապրած է, Պարսիկներու եւ Արաբներու բնակած վայրերու մէջ բժշկութիւն ըրած է, բայց հալածուած, երկրէ երկիր թափառական շրջած, հազիւ կրցած է կեանքը փրկել եւ ապաստանիլ Փիլիպէ (Ռումի) քաղաքը, որ քրիստոնեայ իշխանութեան կը պատկանէր: Հոս իր հանգիստը գտնելով կը սկսի ձեռնարկել իր առաջին աշխատութեան, ինչպէս կը գրէ Հ. Ղեւոնդ Յովնանեան: Հոս կը գրէ իր «Օգուտ բժշկութեան»ը, որուն Յիշատակարանը, մեծապէս արժանի ուշադրութեան, հետեւեալն է,

«Գրեալ ի ձեռն Ամիրտովլաթ բժշկին Ամասիացւոյ »

«Ի յերկիրն Մակեդոնիայ, ի քաղաքն Ռումի ի Աստուածային լեառն, զոր թուրքք Ֆիլիպէ անուանեն զայս քաղաքս»:

« Ի հայրապետութեան Սրբոյ Էջմիածնի, Տեառն Ըստագէսի Սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց ի թուականութեան Հայոց Ջ Ժ Ե (915+551=1466) Դեկտեմբեր Իե»:

Իր այս աշխատութիւնը Ամիրտովլաթ աւարտած է 1469ին եւ նկատելի է, որ սոյն յիշատակարանին մէջ ո՛չ թուրք Սուլթանի եւ ոչ ալ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին անունները կը յիշատակուին, ինչ որ կը նշանակէ թէ Կ. Պոլիս չէր, մինչ յետագայ աշխատութիւններուն մէջ տարբեր է:

Ամիրտովլաթ, ինչպէս գրած եմ «Ներբողեանին» մէջ, դէպի 1473 թուականին կը փոխադրուի Կ. Պոլիս, ուր կը գրէ իր «Անգիտաց Անպէտ»ը, զոր կը սկսի 1478ին եւ կ'աւարտէ 1482ին(**):

Եւ այս երկասիրութեան մէջ է որ կը յիշատակէ Սուլթան Մէհէմմէտը ըսելով.—

« Ի ժամանակս թագաւորութեան իսմայելացւոց ազգին Սարակինոսաց ի յազգէն Հագարու, որ նուաճեալ էր թագաւորութիւնն Յունաց, ի մայրաքաղաքն Կ. Պոլիս, ի թագաւորութեանն Սուլթան Մուհամատ խանին, եւ ի կաթողիկոսութեան Էջմիածնայ Տեառն Սարգսի, ի հայրապետութեան մայրաքաղաքին Կ. Պոլսի Տէր Նիկողայոսին եւ ի թվին Հայոց ՋԻԷ. (927+551=1478), առ դրան Սրբոյն Նիկողայոսի սքանչելագործ Հայրապետին»:

Այս երկու Յիշատակարանները մէջ բերելով, եւ առանց ուրիշ մանրամասնութիւններու դիմելու, կը ներեմ ինձ ըսել թէ «Խորհ. Հայաստան» թերթին ծանուցածը, իբրեւ թէ Ամիրտովլաթի բուն ձեռագիրը, տարակուսական ինձ կը թուի: Այդ ձեռագիրը կ'ենթադրեմ որ «Օգուտ Բժշկութեան» մէկ համառօտագրուած ընդօրինակութիւնն է, եւ անոր ներկայացուած Յիշատակարանը աղճատուած է: 1459ին Ամիրտովլաթ կ'ապրէր յունական Ֆիլիպէ քաղաքին մէջ, եւ երբեք, երբեք չէ կարելի հաւատալ թէ ինքը՝ «Վարդանի որդի պարոն Շադի պէկի համար» գրած ըլլայ իր «Օգուտ Բժշկութեան»ը,— ուրիշ մը անկասկած ընդօրինակած է ձեռագիրը այդ Շագի պէկին համար, որ չգիտենք թէ ո՞վ էր:

Ո՛ տայր թէ սխալած ըլլամ այս ենթադրութեանս մէջ, պայմանաւ, սակայն, որ ձեռագրի Յիշատակարանին իսկական լուսանկարը ներկայացուի, նաեւ գրութեան թուականը, եթէ երբեք սխալ գրուած չէ այն:

ՏՈՔԹ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

Փարիզ

(*) Եպերելի սովորութիւն մը եղած է, այժմ, բանասիրական հրատարակութիւններ ընել՝ առանց յայտնելու անոնց աղբիւրները կամ ծածկել այդ մասին արդէն լոյս տեսած գործեր: Կամ, առանց պատշաճութեան օրէնքին պատկառելու, իւրացնել ուրիշի գրածը եւ զայն ներկայացնել իբրեւ իրենց անձնական գիւտը:

(*) «Հետազօտութիւնք նախնեաց ռամկօրէնին վրայ» Հ. Ղեւոնդ վ. Յովնանեան, Վիէննա, 1897, հատոր Բ. էջ 343 եւ յաջորդները:

(**) Ամիրտովլաթի այս վիթխարի գործը, երկայնըմբեր աշխատութեամբ եւ անձնական մեծ ծախքերով հրատարակեց (Վիէննա) Պ. Կ. Բասմաջեան, գրելով ընդարձակ Յառաջաբան մը, որուն մէջ յիշատակած է իմ Ամիրտովլաթի «Ներբողեանս»: «Խորհ. Հայաստան» թերթի յօդուածագիրը սխալելով կը սխալի կարծելով թէ «Անգիտաց Անպէտ»ը «Օգուտ Բժշկութեան» աշխատութենէն առաջ է գրուած: Վաւերական թուականները կ'ընդվզին այս անհեթեթ վարկածին դէմ:

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

... Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա,
Աշխա՛րհ, որ ինձ ետուր արեւ:

Գիտեմ վաթսունեւհինգ տարին լըրիւ, որ այս հայրենատենչ երգը մեր մանկութեան խանդավառ շրջանը կ'ոգեւորէր: Բայց ոչ այնչափ միայն: Հազիւ խանձարուրքի կապերէն ձերբազատուած, եւ Մեծասքանչին հըրաշք-բառերը հազիւ սկսած էինք թոթովել, մեր մօտ մեր շուրջը, մեծին ու պզտիկին շրթունքին վրայ կը փայլատակէր Հայկական թագաւորութիւններուն չորրորդ մնացուածին կըրակը, խանձողը, աճիւնը, որը որ կը նախընտրէք:

... Երթամ ննջել յիմ Կիլիկիա
Աշխա՛րհ, որ ինձ ետուր արեւ:

Երանի՛, բիւր երանի՛ այն օրուան, երբ առաւօտ մը, կանուխ, մեր փողոցին անկիւնին վրայ, երկու յարկերուն միջեւ, կը հնչէր գեղգեղին.—

... Անթաց աչօք դիտէ՛ զորդիդ,
Ու իւր վէրքերն արիւնաթոր:

Ու անձրեւայոյզ երկինքի մը տակ հազիւ դարձած ուրիշ անկիւն մը, մաքրափայլ ձայնը իր տունը կարգի դնող աղջկան կը զուգայ արտամադին.—

... Ես մինչ ի մահ, կախաղան,
Մինչեւ անարգ մահու սիւն,
Պիտի գոչեմ, պիտի կըրկնեմ,
Անդադար, ԱԶԱՏՈՒԹԻ՛ՒՆ:

Այս հուսկ բառին վրայ հանգչեցնելով գարնանպայծառ Սարունքը:

Տէր Յովհ. Ա. Քահանայ Մկրեանէն իսկ լսած եմ, թէ անմահն Վարժապետեան, օրը քանիցս, պարապոյ վայրկեաններուն, ծաղկալից պայծառ դէմքին օծութիւնը կ'աւելցնէր, ինքնուրոյն մրմնջելով.— Ցանկա՛մ տեսնել զիմ Կիլիկիա... որուն կապուած էր արդէն իր եպիսկոպոսութեան յիշատակովը:

Բայց իմ տարեկիցներուս ո՞ր մէկուն ականջին չի հնչեր տակաւին հարսանեկան տօներուն առթիւ փեսաւէր երիտասարդներուն միահամուռ աղաղակը.—

Ա՜խ, Կիլիկիա, վա՜խ Կիլիկիա՜,
Քեզմէն ալ որբ ու զո՞րկ մընա՛նք...

Ծագումով իտալական հարաւակոյս ջերմ երկինքին արեւուն հովերով օծուն այս երգին իրականութիւնը՝ ամբողջ պատմութիւն մը հիւսած էր մեր միտքին մէջ: Զէյթունի անդադրում փոքր շարժումները ընդհանուր ապստամբութեան մը յանգած էին: Սուլթան Ազիզի բանակներուն մէկ մասը կարեւոր գործի վրայ էր: Ազատութեան հայկարամ գունդը կարելի՞ էր միթէ որ դիմակալէր մինչեւ վերջը աւելի քան հարիւրապատիկ ուժերուն, որոնք չարաթներով լեռնապատառ Զէյթունի հողը կը լափէին: Անձնատուր չէին ըլլար պաշտպանները, մինչեւ որ սակայն ազատութեան եւ անկախութեան յայտնի եւ «օրուստավառ» խոստումներու վրայ, ախոյեանները՝ որոնց մէջ նաեւ եպիսկոպոս, վարդապետ, քահանայ, Խաչով ու Աւետարանով, անձնատուր կ'ըլլային: Բայց բառը, «անձնատուր», ճիշդ չէ, պէտք է ըսել՝ կը վստահէին ու ասպետական շարժումներով կը դադրեցնէին կրակը, որ չարաթներով կը տեղար Արծուեբոյնին անտես, անքնին ծակերէն: Նենգ թշնամին դրժեց իր խոստումը — յաւիտենական դրուժանը — ախոյեաններուն մէկ մասը ջարդեց... խաղաղութեամբ, վարդապետներ ու եպիսկոպոսներ բանտարկեց զնտանի մէջ եւ հազիւ քանի մը պարագլուխներ զերծան՝ սուլիններու անտառի մը ծերպերէն սպրդելով: Ճունչերնին առին մինչեւ իսկ Փարիզ, ուր կը յաջողին միջոցը գտնել Նափոլէոն Գ.ի միջամտութիւնը ձեռք ձգելու ի նպաստ բանտարկեալներուն եւ հալածանքի դադրելուն: Մեծահոգի կայսրը կը հրաւիրէ սուլթանին դեսպանը պալատ եւ քանի մը խօսքով իսկ կը յաջողի նոյնհետայն ընդհանուր մոռացում (amnistie, ոչ թէ... ներում)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ..

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

Գրեց՝ ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Մարսէյլի Մշակութային Միութիւնը հրատարակութեան տուած է Շ. Նարդունիի այս վիպերգութիւնը: Իրապէս գովելի նախաձեռնութիւն: Ներկայիս ամենուրեք, բայց մանաւանդ մեր մօտ գիրքը եւ գրականութիւնը լուրջ տագնապ մը կ'ապրին, անհատ գրողներուն նիւթապէս գրեթէ անկարելի դարձած է իրենց գիրքերը ի լոյս աշխարհ բերել եւ տարածել, առ ի չգոյէ վեհանձն մեկենասներու, դէթ հայ մշակոյթի նուիրուած Միութիւններէն կ'ակնկալուի հրատարակչական ձեռներէցութիւն, պաշտպանելու համար հայ գիրքին դատը, որ դատն է միանգամայն հայ գրականութեան, ու չգիտես ինչո՞ւ, գրելու յամառող հայ գրագէտին:

Ոչ, թոյլատրելու չէ, որ հայ գըրութիւնը ընկղմի մեր ապրած ու ապրող ժամանակի քաոսին մէջ: Անջատ [illegible] հա-կազմել: Աւելի քան երբեք, խմբական նախաձեռնութեամբ միայն հնարաւոր է ոեւէ մնայուն ձեռնարկ, Նահատակ Գրողներու Բարեկամներու Միութեան օրինակը պերճախօս է եւ կրնայ թելադրիչ ըլլալ:

Փափաքելի է, սակայն, որ հրատարակչական ոեւէ նախաձեռնութիւն առաջնորդուի կանխորոշ ծրագրով մը: Ինձ անծանօթ է թէ ի՛նչ յառաջադրութիւններով ճամբայ ելած է Մարսէյլիոյ Մշակութային Միութիւնը իբրեւ հրատարակչական ուղեգիծ: Ըստ իս, յարմար պիտի ըլլար եթէ ան իր առաջին հրատարակութեան կողքին վրայ լուսաբանէր ընթերցողը այս մասին: Երբ մեր այժմեան միջոցները սահմանափակ են, ու ոեւէ ճիգ՝ անհամեմատ աւելի դժուար քան երբ եւիցէ, անծրագիր թարթափումները ներելի չեն:

Առանց բնաւ անտեսել ուզելու Նարդունիի [illegible] գրական արժանիքները, տարուած եմ խորհելու թէ Մարսէլիոյ Մշակութային Միութիւնը յարմարագոյնը, այսինքն լաւագոյնը ըրած պիտի ըլլայ այսուհետեւ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով դեռ անտիպ, բայց ոգիով անպայման տոհմիկ գործերուն վրայ:

Անհրաժեշտ կը գտնեմ հոս միտքս լուսաբանել:

Անժխտելի է, ի հարկէ, գրողին ազատութիւնը նիւթի ընտրութեան տեսակէտով: Այնքան նեղմիտ չեմ կարծելու, ու դաւանելու համար թէ գեղարուեստական ոեւէ երկի չափանիշը իր տոհմիկ շունչը, կամ ազգային նըկարագիրն է միայն: Ոեւէ գործ, ոեւէ գիրք, արժէքաւոր է կամ ոչ, անկախ իր նիւթէն կամ կմախքէն:

Այսուհանդերձ, տուեալ ժամանակի մը մէջ, ոեւէ ժողովուրդի գրականութիւն նիւթի եւ տաղձի որոշ շրջանակով մը, շունչի եւ ոգիի որոշ մթնոլորտով մը պարուրուած է, որմէ մերկանալու կարելիք չկայ արուեստագէտին առջեւ, մնայուն եւ կենսունակ գործեր արտադրելու համար:

Ամէն կենդանի արուեստ ցեղի մը պատմա-հոգեբանական միջավայրին ցոլացումը բերելու է, այլապէս կըրնայ վերածուիլ գեղեցկագիտական քմայքի, իմացական խաղի: Գրագէտի մը հոգին որքան աւելի իր արմատները արձակէ իր ցեղին անցեալ ու ներկայ իրականութեան հողին մէջ, այնքան աւելի կրնայ սնանիլ, զատուիլ, ինքնուրոյն դառնալ: Այդպէս կ'աճին բուսական հսկաները. այդպէս կը յայտնուին եւ գեղարուեստական տիտանները:

Եզրակացութիւնս պարզ է:

Հայ գրականութիւնը եթէ պիտի ապրի եւ զարգանայ, ատիկա կարելի է եւ հասկնալի լոկ հայ ցեղի ճակատագրի սահմաններուն մէջ: Գրականութիւնը եթէ չփումը կորսնցնէ համայնական կեանքէն, կը կորսնցնէ ոչ միայն իր խարիսխը, այլեւ իր գոյութեան իմաստը:

Արդ, թող ներեն ինձ իմ երիտասարդ եւ տաղանդաւոր գրչեղբայրները, եթէ համամիտ չըլլամ նիւթի իրենց կարգ մը ընտրութիւններուն: «Սուլամիթ»ի թարգմանութիւնը վարակի՞չ եղաւ արդեօք: Պէշիկթաշլեանի «Ռապպի»ն, «Սիդոննա»ն, Նարդունիի «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»ը, իրենց գրական - քնարական անուրանալի յատկութիւններով հանդերձ վըտանգաւոր զառիթափ մը կը նկատեմ հայ գրականութեան ճամբուն առջեւ:

Նեղմիտ նկատուիմ կամ ոչ, տարուած եմ խորհելու թէ ամէն հայ գրագէտ տեսակ մը պարտք զգալու է սահմանափակելու իր հետաքրքրութեան, զգայնութեան, իր ներշնչումի դաշտը: Պեղենք մեր արտը, խորացնենք մեր սեփական ակօսը, առանց հրապուրուելու շլացուցիչ հեռապատկերներով: Սրտի եւ մտածումի գոհարութիւններ կան, ինչպէս եւ արիւնի եւ շունչի: Հայ գրականութեան զարգացումի հնարաւորութիւնը կը տարածուի մէկ ուղղութեամբ, դէպի մեր երէկը, դէպի մեր այսօրը, մերը միայն: Եւ գիտենք թէ ի՛նչ բազմածալ մատեան, ի՛նչ պատկերազարդ եղերագրութիւն է մեր երէկն ալ, մանաւանդ մեր այսօրն ալ, ի ծաղր աշխարհի:

×

Ինչ որ Նարդունիի «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»ի ուշադրաւ մասը կը կազմէ, իր յառաջաբանն է անպայման:

Նարդունի, իրեն յատուկ, անվերապահ ձեւով, եւ մտածումներուն կուռ, սեղմ ցանցի մը մէջէն փորձած է վերլուծումը տալ իր գրական կարեւոր գործերուն՝ «Մեղեդինե՛ր, Մեղեդինե՛ր»ուն եւ ներկայ հատորին, եւ անուղղակի իր ըմբռնումը պարզել գրական քննադատութեան մասին:

Արդարեւ, ոչ ոք այնքան լիազօրուած է գործի մը շարժառիթներուն եւ նկարագրին մասին իրազեկօրէն արտայայտուելու, որքան հեղինակը ինքը: Ներշնչումի դրդապատճառները այնքան անձնական են եւ թաքուն, մարդը իր գործին միացնող լարերը այնքան ենթակայական են, որ ներքին, ինքնաթափանց հայեացքը միայն կրնայ ընդնշմարել, յայտնաբերել: Բայց ատիկա անկարելի է առանց մեծ անկեղծութեան ինքզինքին հանդէպ, առանց մեծ պարկեշտութեան ընթերցողին հանդէպ, ինչ որ ընթացիկ առաքինութիւններ չեն դժբախտաբար: Ահա թէ ինչո՛ւ գրական ինքնաքննադատութիւնը,— միակ բանաւորը,— հազուադէպ է կամ խաբուսիկ:

Նարդունի, տարուած՝ իմացական իր լայն հետաքրքրութիւններէն, որոնք զինքը կ'առաջնորդեն մինչ անկոխ գետիններու, անվարան մտեր է այդ շաւիղին մէջ ալ: Հոդ ալ ապացոյցը տուած է իր աննախապաշար, իր նորահայեաց դատողութեան:

Պիտի չփորձուիմ քայլ առ քայլ հետեւելու իր գաղափարներուն շղթային, ինչ որ յեղակարծ զուգորդութեանց, ինչ որ զիս կը շահագրգռէ առաւելապէս, իր

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

Բնացող յեղափոխութիւն

Ընտանեկան անպաշտօն հաւաքոյթի մը մէջ երբ կը խօսուէր աշխարհը յուզող զանազան խնդիրներու շուրջ՝ (դասակարգային պայքար, տնտեսական հարց, անգործութիւն, կեանքի սղութիւն) յանկարծ մէկը ըսաւ.

— Ո՞ւր կ'երթայ մարդկութիւնը...

Ուրիշ մը պատասխանեց.

— Մինչ դէպի անորոշը...

Երրորդ մը ըսաւ.

— Մարդկութեան դէպի անորոշը երթալն ալ որոշ չէ:

Պահ մը տիրեց լռութիւն (Զցնցող [illegible]ակէն):

Լռութիւնը խզեց կարճահասակ անձ մը ըսելով.

— Մարդկութիւնը կ'երթայ դէպի անկողին...

— Հա՞մմէ՞...

— Մարդկութիւնը կ'երթայ դէպի քուն, դէպի Մորփէոս, կրկնեց կարճահասակը:

— Դէպի մա՞հ, ըսել կ'ուզէք:

— Երբեք: Մահը քուն է բայց քունը մահ չէ:

— Բացատրութի՛ւն, լո՛յս:

— Քնանալու ատեն պէտք է լոյսերը մարին, ըսաւ մէկը:

Կարճահասակը, սակայն, շարունակեց՝ կզակը տեղաւորեց ու այսպէս խօսեցաւ.

— Դասակարգային հարցը անլուծելի նկատուած է ու հաւասարութիւնը անկարելի: Այս բոլոր խնդիրները կարելի կ'ըլլար կարգադրել՝ եթէ մարդը մարդուն հանդէպ մարդկային ըլլար: Մէրը իր հրաշքին հուրերով կրնար կեանքը տանելի ընել, ամէնուն համար, Մարդն ալ սակայն ընդունուած է իբրեւ անուղղայ արարած: Որով՝ պիտի ըլլան միշտ տառապողներ ու դասակարգ մըն ալ վայելողներ: Այս վերջինները կը կարծեն որ ունին երկինքէն տրուած առանձնաշնորհում, ինչպէս ոգէտ աշխատաւորներ ալ կան որոնք համոզուած են որ իրենք ծնած են աշխատելու, դատելու, պատառ մը չոր հացի համար: Տառապող բազմութիւններուն համար կեանքը լեցուն է բազմաթիւ ու բազմազան դժուարութիւններով: Զրկանք, հալածանք, չարչարանք, սիրոյ խնդիր, ստամոքսի խնդիր, ջերմութեան խնդիր, հագուելու խնդիր: Այդ բոլոր խնդիրները իրենց սուր վիճակով կը ներկայանան ամեն ժամանակ: Եթէ խորապէս քննենք աղքատ մարդուն կեանքը՝ պիտի տեսնենք որ անոր տառապանքին մեծագոյն մասը կուգայ ձմեռէն: Բազմածախս, մեծածախս է ձմեռը: Դաժան, անողորմ է ձմեռը: Այդ անխիղճ եղանակն է որ կը պարտադրէ չքաւորին տուայտիլ ու գերին ըլլալ դրամատիրութեան ձեռքը: Դասակարգային պայքարին մէջ ձմեռը դաւաճան եղանակ մըն է որ կը զգետնէ աշխատաւորը՝ ապահովելով հարուստին յաղթանակը: Ի՞նչպէս չպարտուի աշխատաւորը, ձմեռ ժամանակ, երբ իր ծախքերը տասնապատկուած են: Ձմեռը կը պահանջէ ածուխ, վերարկու, տաք ձեռնակեղէններ, բուրդ ու բամպակ, տոկուն կօշիկներ, միս, գինի, ալքոլ, հագուստ: Ամառը կարելի է անցընել թեթեւ կօշիկով մը, շապիկով մը, աժան տափատով մը: Արեւը, հողը ու ջուրը հրաշալի դաշնակցութիւնով հազար բարիքի հանդէս կը սարքեն ամառը: Կարելի է նոյնիսկ բնակիլ վրանի մը ներքեւ: Ձմե՞ռը... ահա հարցը, ահա հրէշը, ահա հիթ-բան: Առանց ձմեռուան կը նուազին մարդուս կարիքները եւ տանջանքները: Ուրեմն պէտք է մեռցնել կամ հրէշը կամ զոհը, այսինքն կամ ձմեռը եւ կամ մարդը: Ձմեռը կարելի չէ մեռցնել: Պէտք է մեռցնել մարդը, ժամանակաւորապէս:

Բոլոր գլուխները երկարած էին դէպի ճառախօսը, հետաքրքրութեամբ եւ չհասկցողութեամբ: Կարճահասակ ճառախօսը դադար մը տուած էր ինքզինքին ու կը փաթթէր գլանիկ մը: Ներկաները, անհամբեր, ըսին.

— Շարունակեցէ՛ք:

Ճառախօսը խորհրդաւոր ձեւով ու յեղափոխական ձայնով մը վերսկսաւ իր ճառը.

— Աշխատաւոր դասակարգին յաղթանակը, ճակատագրուած է, պիտի գայ Ռուսիայէն կամ Ռուսերէն: Քսան տարի է որ Խորհրդային Ռուսաստանը աշխատեցաւ արթնցնել համաշխարհային բանուորութիւնը, պրոլետարներու յաղթանակին համար: Յաջողութիւնը աժգոյն եղաւ դժբախտաբար: Ա՛լ ասկից վերջ բանուորութիւնը արթնցնելու տեղ՝ պէտք է քնացնել, մինչ պրոլետարներու յաղթանակին համար: Նոր ու զգայացունց գիւտ մը կուգայ քնացնել աշխատաւոր դասակարգը՝ զրկելով պուրժուազին՝ ծառայող բազուկներէ: Ռուս մեծանուն գիտնականը՝ Տոքթ. Վարմէտիէվ հրաշալիփիւսով մը կուգայ լուծել հարց մը, վերցնելով աշխատաւորութեան ուսէն խաչերու բեռը եւ փրկելով չքաւորները ձմեռուան խրատութիւններէն: Վարմէտիէվի յայտարարութեան համաձայն շատ կարճ ժամանակի մը մէջ կարելի է մարդիկը (անասուններն ալ) սառեցնելու միջոցաւ թմրած պահել ամիսներով եւ քնացնել ամբողջ ձմեռուան ընթացքին: Մարդիկ փայտոջիլներու նման կ'արթննան ամրան: Վարմէտիէվի յայտարարութեան համաձայն կենդանական կազմը պէտք չունի սնունդի, սառելէ ու թմրելէ վերջ: Գիտական այս դիւտի կիրարկումը ճնշուած դասակարգերուն պիտի ապահովէ հանգիստ, խնայողութիւն, երջանկութիւն: Բազմամիլիոն ընտանիքներ աշնանավերջին պիտի թմրին ու քնանան՝ կռնակ դարձնելով աշխարհին, իր մտահոգութիւններուն եւ յարալէզներուն: Իրենք պիտի հանգստանան՝ վտանգելով հանգստութիւնը շահագործող դասակարգին: Ես այժմէն կը յայտարարեմ՝ կեցցէ՛ Տոքթ. Վարմէտիէվը եւ կեցցէ՛ քնացող դասակարգը:

Մէկը ըսաւ.

— Անշուշտ ամէնէն առաջ Խորհրդային Միութեան աշխատաւորութիւնն է որ պիտի քնանայ...

Պատասխան.

— Պիտի ըլլայ ընդհանուր քուն, համաշխարհային քուն՝ փոխան ընդհանուր գործադուլի եւ համաշխարհային յեղափոխութեան:

Ուրիշ մը ըսաւ.

— Որո՞ւն մաքէն կ'անցնէր որ կարելի է յեղափոխական ըլլալ... քնանալով: Ո՛վ զարք, ո՛վ բարք:

Երրորդ մը ըսաւ.

— Կեանքը պիտի յեղաշրջուի: Ի՜նչ նորութիւններու առջեւ պիտի գտնուինք: Ամէնէն սանձարձակ երեւակայութիւնն անգամ անզօր է պատկերացնելու կատարուելիք փոփոխութիւնները: Մարդիկ երկու մասի պիտի բաժնուին. արթուններ եւ քնացողներ: Ասկից վերջը աշխատաւոր հայր մը պիտի չըսէ իր զաւկին՝ «Արթուն եղիր, տղաս», այլ պիտի ըսէ «Քնացող եղիր տղաս»: Հապա՞ եթէ հարուստները իրենք ալ քնանան:

Պատասխան.

— Թող քնանան: Մարդկութիւնը միայն քնանալով կը փրկուի: Եւ սակայն անոնք պիտի չյօժարին քնանալ չզրկուելու համար սարդանարաղեան վայելքներէ:

Ինչպէս ըսուեցաւ, բազմաթիւ փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենան՝ որոնցմէ մէկը պիտի ըլլայ հետեւեալը: Ասկից առաջ համայնավար եւ ընկերվարական թերթերը կը գրէին իրենց ճակատին վրայ.

— Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք:

Ասկից վերջ պիտի փոխեն այդ հրաւէրը ու պիտի գրեն.

— Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, քնացէ՛ք:

Եւ այն ժամանակ պիտի ստեղծուին նոր պայքարներ: Պուրժուաները պիտի աղաղակեն թերթերով, բեմով, հրապարակով.

— Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, արթնցէ՛ք:

Ու հակամարտութիւններ, հակասական կոչեր.

— Օրօ՛ր, քնացէ՛ք:

— Ո՛չ, ո՛չ, մի՛ քնանաք:

Վրայ կը հասնին կառավարութիւնները: Կը միջամտեն իշխանութիւնները: Նոր օրէնքներ, նոր հրամաններ.

— Քնանալը արգիլուած է: Քնացողը կը գնդակահարուի, առնուազն կը պատժուի: Տո՛ւրք, տո՛ւրք, քնանալու տուրք:

Եկուր այս պայմաններու մէջ խըռկայ կամ սառէ:

Վեցամսեայ քունին հետեւանքով կրնանք մեր գիշերային քունն ալ կորսնցնել:

Աշխարհի հզօրները մինչեւ հիմա մեզ մասամբ կը քնացնէին՝ ասկից վերջը կրնան մեր քունը փախցնել:

Ո՛չ, ընկերներ, ըլլալիք բան չէ քունով յեղափոխութիւնը: Նորութիւն ալ չէ: Շատ մը յեղափոխութիւններ արդէն, առաւել կամ նուազ, քունով եղած են: Զառանցանքները քունին յայտարար նշաններն են: Ու գիւտերը ո՛չ մէկ բան փոխեցին ցարդ: Թերեւս ուրիշ գիւտ մը փրկէ տառապող անճար մարդկութիւնը: Ուրիշ գիւտ մը, ուրիշ գիւտ մը եւ կամ... «բաթ քիւթ» մը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

առաջ բերել:

Կայսերական վեհանձնութեան, ազատասիրութեան, ճշմարիտ քաղաքակրթութեան այս օրինակին հետ ենք բաղդատեցէք արդի... գիւտահնար գիտնականութեան մեթոտները, կորսնելու համար ազատատենչ ժողովուրդի մը թեւերը, անոր հոգին վառելէ վերջ մնացորդ մարմինն ալ դարձնել իբրեւ ճարակ նուիրելու համար հասարակաց թշնամիին...:

Ի՜նչ հակայաքայլ անկում...

***

ՀՐԱՆԴ ԱԼԵԱՆԱՔ

Երեք ամիս առաջ սեւ հողին յանձնեցինք բարութեան ու զոհաբերումի տիպար իմ պաշտելի մայրս, անողոք մահուան ճիրաններէն ամէն գնով զինքը փրկելու համար հինգ չաբաթ անընդհատ ու մոլեգնօրէն պայքարելէս ետքը:

Այսօր սեւ հողին յանձնեցինք իմ մըտերիմ բարեկամս՝ Հրանդ Ալեանաքը, մեր հանրածանօթ արուեստագէտը, որ օժտուած էր նկարիչի, բանաստեղծի ու քրոնիկագիրի բացառիկ յատկութիւններով:

1932ին ճանչցայ զինքը: Առաջին անգամ ըլլալով այդ տարին նուագահանդէսիս ներկայ եղած ու անոր նըկարագրականն ըրած էր «Յառաջ»ի մէջ:

Շնորհակալութեան նամակ մը գրեցի իրեն, որուն մէջ կ'ըսէի թէ կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը հանդիպէի հայու մը որ՝ առանց երաժշտական կրթութիւն ստացած ըլլալու՝ լիովին կ'ըմբռնէր Մուսաներու արուեստին փոքրագոյն նրբութիւնները:

Իսկոյն պատասխանեց ինծի՝ ըսելով որ կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը հանդիպէր հայ արուեստագէտի մը որմէ շնորհակալութեան նամակ կը ստանար իր մասին գրած մէկ յօդուածին համար:

Ասկէ ի վեր հեզհետէ սերտացան մեր բարեկամական կապերը:

Խիստ դիւրաբեկոյթով Ալեանաքը տիպար մըն էր բարութեան, վեհանձնութեան, անձնուիրութեան: Պահած էր պատանեկան ամբիծ հոգի մը՝ երազանքով, խանդով, գրգանքով եւ գորովով լեցուն: Ճակատագրապաշտ մը եւ հոգեպաշտ մըն էր: Իր նախասիրած ու պաշտամունքին առարկայ վարպետներն էին Փոլ Շապաս՝ իբրեւ նըկարիչ, Քամիյլ Ֆլամարիոն՝ իբրեւ գրող:

Թունդ ազգայնապաշտ մըն էր, սակայն ատիկա արգելք չէր հանդիսանար անաչառօրէն ձաղկելու իր ազգակիցներուն քով նշմարած թերիները:

Հակառակ իր չքաւորութեան՝ մինչեւ վերջը հաւատարիմ մնաց իր գաղափարի ընկերներուն:

Ցանձին Հրանդ Ալեանաքի՝ որ իր բոլոր կեանքի ընթացքին պաշտեց ու պանծացուց Բարին, Արդարը, Ճշմարիտը եւ Գեղեցիկը՝ հայութիւնը կը կորսնցնէ իր ամէնէն նրբաճաշակ արուեստագէտներէն ու իր ամէնէն ազնուագոյն մտաւորականներէն մին:

Անջնջելի պիտի մնայ իր յիշատակը իր բարեկամներուն սրտին մէջ:

ՖԻԼԻԲ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽ ՔԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանրապէս իսլամ արեւելքը կը յատկանշուի սուֆիզմով (խորհրդապաշտութիւն) եւ քրիստոնեայ արեւմուտքը՝ բանականութեան գերիշխանութեամբ: Այսուհանդերձ, քրիստոնէութիւնը, ծագումով թէեւ արեւելեան, բայց զարգացումով արեւմտեան, հնաւանդ վարդապետութիւն մըն է, որ բազմաթիւ տարրեր փոխ առած է խորհրդապաշտութենէն: Հետաքրքրական է գիտնալ այդ խորհրդապաշտութեան ակը,— ժամանակ մը կը կարծուէր թէ արեւելեան սուֆիզմն է որ կ'ապրի քրիստոնէութեան մէջ, յետոյ սակայն կարգ մը փիլիսոփաներ պնդեցին թէ, նախ քան Քրիստոս, Հելլէնները անծանօթ չէին խորհրդապաշտութեան, իրենց բառով՝ որփէականութեան (orphisme):

Ցեղային, աշխարհակալութեան ձեռնարկելով՝ իրապաշտութիւնը այնքան գերիշխեց հելլենական հոգիին մէջ, որ իր արուեստը եւս դարձաւ տեսակ մը պաշտամունք գեղեցկութեան, այսինքն վայելումն զգայարանքներուն խօսող բոլոր հաճոյքներուն: Գեղեցկութեան, ներդաշնակութեան եւ շնորհագեղ իրականութեան այդ պաշտամունքն էր, որ տիրեց մինչեւ մեր օրերը, փիլիսոփայութիւն շինեց եւ ոռոգեց բոլոր արուեստները:

Երբ այժմ գեղեցկութեան այդ հնադարեան գաղափարին կը հակադրուի խորհուրդին փիլիսոփայութիւնը,— որ կը բանաձեւէ թէ կախարդանքն է, անծանօթին հմայքը, գերիրականութեան հետաքրքրութիւնը, որ սլացք ու թեւ կուտայ մարդկային միտքին,— պատմութիւնը պրպտողներ կը վըկայեն թէ խորհուրդին սէրը աւելի հին է քան գեղեցիկին սէրը:

Այսպէս, Լակրանժ ծանրաբեռն հատորով մը, զոր հաճոյք է կարդալ, կը հաստատէ թէ Քրիստոսէ եօթը դար առաջ Յունաստան թաղուած էր խորհրդապաշտութեան անուշ մշուշի մը մէջ: Այդ շրջանին, դիցաբանութիւնն էր որ կը սնուցանէր միտքերը, ահա թէ ինչու հելլէն խորհրդապաշտութիւնը կոչուեցաւ որփէականութեան:

Ըստ դիցաբանութեան՝ Որփէոս անւանման բանաստեղծ-երաժիշտ մըն էր, որ իր երգերով կը կախարդէր մարդիկ, անասունները եւ բոյսերը: Որփէոս մասնակցեցաւ նաեւ արգոնաւորդներու արշաւանքին, եւ երբ կորսնցուց իր կինը, Եւրիդիկէն, գնաց զայն պահանջելու Դժոխքին Թագաւորէն: Մեռելներու Թագաւորը, Պղուտոն, կինը յանձնեց իրեն, պայմանով որ մեկնած ատեն չըրտեսնէր իր ճամբան: Որփէոս դրժեց եւ կինը դարձեալ յափշտակեցին ձեռքէն: Որփէոս կոխի բռնուեցաւ մոլեգնուհիներուն հետ, որոնք զինք կտոր-կտոր ըրին, ծովը նետեցին,— ալիքները խաղ կանչելէն՝ գլուխն ու քնարը տարին նետեցին Լեսբոսի կղզին: Դիոնիսոս, իր կարգին, պատժեց մոլեգնուհիները, զանոնք ծառի փոխակերպելով նոյնհետայն:

Պէտք է այստեղ արձանագրել, որ Որփէոս բոլորովին յունական աստուած մըն է, իսկ Դիոնիսոս՝ փոքրասիական: Հելլէն խորհրդապաշտները, սակայն, իրենքզիրենք որփէական անուանելով հանդերձ՝ կը պաշտէին Դիոնիսոսը, որու պատմութիւնը, թէեւ շատ խառն, որոշ չափով կը յիշեցնէ Որփէոսը: Այսպէս, Դիոնիսոսը եւս յօշոտուեցաւ Տիտաններու կողմէ, որոնք յետոյ կերան զայն: Արամազդ զանոնք կայծակնահար ըրաւ անմիջապէս,— անոնց մոխիրէն ծնունդ առաւ մարդկային ցեղը:

Այսպէս, կ'ըսէ աւանդութիւնը, մարդիկ օժտուած են կրկնակ բնութեամբ,— տիտանեան նկարագիր, որ չար է եւ ֆիզիքական, աստուածային նկարագիր, որ բարի է եւ հոգեկան:

Որփէականները այդ աւանդութիւնն է որ կը յաւերժացնեն: Երբ քըննենք իրենց արարողութիւնները, անոնց մէջ կը տեսնենք փոքրասիական վարդապետութեան մը հետքերը: Արդարեւ, Դիոնիսոս, որ ծանօթ է նաեւ այլ անուններով, աստուածն է գինիին, որ գինովութիւն կը պատճառէ, գերիրականութեան մէջ կը փոխադրէ, յափշտակութեան մէջ կը ձգէ հոգին: Եւ Դիոնիսոսի հետեւորդներն ալ ուրիշ ցանկութիւն չէին հետապնդեր, եթէ ոչ դուրս ելլել իրականութեան պատեանէն, թռիչք տալ հոգիին, ապրիլ անծանօթին խորհուրդին մէջ:

Այս վարդապետութիւնը հելլենական արուեստին տուաւ զգացում մը անհունութեան, մինչ հետեւորդները, չափազանցութեան տանելով այդ ոգին, ցանկացին անմահութեան հասնիլ՝ փորձելով մերկանալ ֆիզիքական բնութենէն, զարգացնելով իրենց աստուածային բնութիւնը: Այդ նպատակով՝ հրաժարեցան ոչ միայն սնունդէ եւ կենսական պահանջներէ, այլեւ իրենք զիրենք ենթարկեցին անհըկարագրելի տառապանքներու, որպէսզի հոգին ազատագրուի իր նիւթական բանտէն: Ժամանակ մը այնպիսի չափազանցութիւններու հասան, որ պարտաւոր էին, իրենց սրբազան գինովութեան մէջ, ուտել ողջ կենդանիէ մը փրցուած միսի կտորներ, տակաւին արիւնը վրան,— յիշեցնելու համար տառապանքը Դիոնիսոսի, զոր յօշոտեցին ու կերան տիտանները: Որփէականները, այսպէս, պիտի հասնէին կատարելութեան, երբ այլեւս շնորհ կը ստանային խմելու Յիշողութեան լիճէն եւ ապրելու յաւիտենութեան մէջ: Անոնք որ պիտի չկարենային հասնիլ այդ կատարելութեան, պիտի դատապարտուէին խմել Թմրութեան լիճէն՝ մոռնալու համար իրենց կեանքը եւ վերստին ապրելու համար հին կեանքը:

Ընդհանրապէս բարձրիմաստ վարդապետութիւնները երբ կը ժողովրդականացուին, կը ստանան անհեթեթ ձեւեր, մանաւանդ երբ շահագործող դասակարգ մը կ'աշխատի օգտուիլ զանդուածին միամտութենէն: Քրիստոնէութիւնը եւս, իր խորունկ վարդապետութենէն անկախ, ծիծաղելի արարողութիւններու հաւաքածոյ մը դարձած է երբեմն շահագործողներու ձեռքը:

Խորհրդապաշտութեան այս պատմութիւնը թերի է անշուշտ: Եւ սակայն, ո՛րքան հետաքրքրական է պեղել անցեալը, պրպտել հին ժողովուրդներու կեանքը, գաղափար մը կազմելու համար այն ճիգերուն մասին, որոնք պիտի կատարուին միշտ եւ յաւիտեան, հասկնալու համար անծանօթը, վայելելու համար անհունութեան կախարդանքը:

Քննադատական տեսութիւնը եւ մեթոտն է ի հարկէ:

Քննադատ Նարդունիի մօտ բժիշկը խորհրդակցական, մերթ վճռական ձայն ունի: Ինչպէս յաճախ ինք կրկնած ու կիրարկած է, իրական քննադատութիւնը գրքերու խողովակով իջնելու է մինչեւ հեղինակներու հոգեբնախօսական ենթաշխարհը, փնտռելու է այն անխուսափելի եւ գրեթէ գործարանական առնչութիւնը, որ բնականաբար կայ ստեղծագործող անհատին եւ իր երկնած գործին միջեւ:

Գիտականացած այդ քննադատութիւնը, սակայն, ինքզինքը կը գտնէ բարդ հարցերու առջեւ, անհատի մը հոգեբնախօսական խորքը պարզ ու միօրինակ քարտէս մը չէ, անիկա նըստած է կենսաբանական թնճկուած երեւոյթներու վրայ, ուր ներծոր գեղձերու եւ ջղային ցանցերու գործունէութիւնը առեղծուածային դեր մը կը խաղայ: Ու միանգամայն կեանքը, իր բոլոր արտայայտութիւններով կայուն վիճակ մը չէ, զոր կարելի ըլլայ կապել եւ բնորոշել: Կեանքի եւ հոգիի բնոյթը կը կայանայ մշտական, խուսափուկ եղելափոխութեան մը (devenir) մէջ, որ շարժապատկերի յորձանքին նման կը սահի մարդու պաստառին վրայէն:

Անտարակոյս, հեղինակի մը ներշնչումը կը գունաւորուի իր զգայնութեամբ, որ իր կարգին արդիւնքն է անոր խառնուածքին, անոր բնախօսական ենթահողին: Բայց ընդունինք որ այդ տարրային խորքէն մինչեւ հոգեկան-իմացական բարձրագոյն արտայայտութիւնները փոխանցումը ուղղակի, անմիջական, նոյնիսկ մեքենականական չէ: Եւ ոեւէ գեղարուեստական գործ, հեղինակին խառնուածքը մեկնակէտ ունենալով հանդերձ, պայմանաւորուած է բազմաթիւ ազդեցութիւններով, ուր արուեստագէտին դաստիարակութիւնը եւ ինքնամշակումը, միջավայրին եւ ժամանակին պահանջները, հանրային ճաշակի քմայքները, դէպքերու ընթացքը եւ նոյնիսկ կոյր պատահականութիւնը աւելի կամ պակաս կշիռ կրնան ունենալ:

Արուեստագէտի, գրողի հոգեկան աշխարհը, եւ առհասարակ մարդկային հոգին բազմակողմանի կերտուածքի մը վերնագոյն, լուսահայեաց պատշգամն է, եւ գետնափոր նըկուղներէն մինչեւ վերամբարձ զէնիթը դարձդարձիկ միջանցքներ, փոխանցման վիճակներ կան, որոնց մէջէն անհատին զգայութիւնը, գիտակցութիւնը կը զտուի, կը բիւրեղանայ աստիճանաբար: Գրական, գեղարուեստական գործ մը, հետեւաբար, գրեթէ անբացատրելի արտադրոյթ մըն է ենթակայական եւ անանձնական բարդ գործօններու, որոնք կը խուսափին ոչ միայն քննադատին, այլ նոյնիսկ հեղինակին հասողութենէն:

Նարդունիի թափանցող մտածումէն վրիպած չէ այս պարագան, ինչպէս իր յառաջաբանին որոշ մասերը թոյլ կուտան կռահելու: Եթէ պէտք տեսայ ընդգծելու սոյս տեսակէտս, նպատակս է մատնանշել թէ զուտ բնախօս-հոգեբանական մտահոգութեամբ առաջնորդուող քննադատութիւն մը ոչ միայն դժուարին է, այլ եւ միակողմանի եւ անձուկ: Այդ չափազանց գիտական քննադատութիւնը, հակառակ իր երեւութական ճշգրտութեան, նոյնքան հակամէտ է վրիպանքներու, որքան պատմութեան նիւթապաշտ (մատերիալիստ) աշխարհայեացքը, որ մարդկային-ընկերային բոլոր շարժումները, իմացական յեղաշրջումները անպայման կը ջանայ բացատրել տնտեսական գործօններու ազդեցութեամբ: Այդ երկու վերլուծական մեթոտներն ալ, որոշ անուրանալի կարեւորութիւն մը ունենալով հանդերձ, բաւարար չեն բացատրելու մարդկային գործերը:

Արուեստագէտի մը, գրողի մը ամբողջական կեանքը եւ գործը քննելու պարագային, երբ մեռած է ան եւ իր մասին վաւերական տեղեկութիւններու մեծ առատ մը կայ արդէն, բնախօս-հոգեբանական քննադատութիւնը կոչուած է վճռաբար եւ լիազօր կերպով արտայայտուելու: Բայց մեր ժամանակակիցներուն հանդէպ, որքան ատեն որ հեղինակներու անձը եւ կեանքը անձեռնմխելի, փակ իրաւունք մըն է, չափազանց խորաշննին քննադատութիւնը անիմաստ ոտնձգութիւն մը պիտի ըլլար եւ պիտի յանգէր անհամապատասխան դատաստաններու: Անջատ, նոր, առանձին գործերու հանդէպ մանաւանդ քննադատութիւնը պարտաւոր է մերկանալ ամէն տեսակ վարդապետական, այլամերժ չափանիշներէ:

Մեր գրականութեան ցանուցրիւ երեւոյթներուն առջեւ, ես իմ մասիս կը բաւականանամ քննադատական այն մեթոտով որ իրաւ կամ անիրաւ, տպաւորական կոչուած է (impressionnisme): Ատիկա չի տածեր ոչ մէկ յաւակնութիւն, ոչ մէկ վճռաբանութիւն եւ կը սիրէ արտայայտութիւնը մնալ անձնական ճաշակի մը, գեղագիտական հակումի մը: Տպաւորապաշտ այդ քննադատութիւնը թերեւս կիրարկումն է արեւելեան այն առածին, որ կը թելադրէ վայելել խաղողը եւ չհետաքրքրուիլ այգիով կամ այգեպանով, (խզիւմի եէ, պաղըընը սորմա):

Այս, եթէ ճիշդ է գրական գործ մը բացատրել հեղինակին ընդմէջէն, սըխալ չէ նաեւ գործ մը առնել եւ վերլուծել ինքն իր մէջ, անտեսելով բոլորովին հեղինակը: Ասոնք երկու մեթոտներ են, նոյնքան ընթացիկ եւ բանաւոր, մին այնքան որքան միւսը: Մեր գրականութեան ժլատ, անփառունակ դաշտանկարին առջեւ երկրորդը կրնայ բաւարար նկատուիլ, առանց դրժելու լուրջ քննադատութեան իրաւունքները:

Ծաղիկներու հմայքը, պտուղներուն հեշտանքը վայելելու համար անհրաժեշտ չէ խորասուզուիլ անպայման բուսական կենսաբանութեան կամ գործարանաւոր տարրաբանութեան գաղտնիքներուն մէջ. թէեւ գոյներն ու բոյրերը, համերն ու հոյզերը իրենց էութեամբ տարրաբանական երեւոյթներ են պարզապէս. բայց այդ գաղտնիքներուն ճանաչումը չաւելցներ ամենեւին մեր վայելքը: Բնապատմութեան ճանապարհով չէ որ պիտի հասնինք բնութեան գեղեցկութեան:

Նոյնն է մարդկային գործերուն հանդէպ: Գեղարուեստի եւ գրականութեան բոլոր արտադրութիւնները, իմացականութեան ամենաշքեղ յայտումներն անգամ զուգընթաց են, ի հարկէ, վերջ ի վերջոյ մարդկային կազմուածքին թաքուն խաղերուն հետ: Բայց ի՞նչ հարկ գիտնալ զանոնք կամ ուրանալ երկին ու մարդուն առնչութիւնը: Գործ մը ինքնին ինքնամփոփ եւ ինքնուրոյն փախուստ մը չէ՞ մարդու հոգիէն դուրս, տեսակ մը ձերբազատութիւն...:

Հուսկ, ուրեմն, տարուած եմ խորհելու, որ ամէն հեղինակ բեմ մըն է, որուն վրայէն մարդկային համայնական բայց անանուն հոգին է որ կը բարբառի ու կը ճառագայթէ: Ուրկէ՞ կուգայ ձայնը եւ շեշտը, որ կ'արձագանգէ գրողին մէջ, ոչ ոք կրնայ ըսել: Քննադատները յաճախ Անծանօթին բարբառն է որ կ'իմանան բոցավառ մորենիներու մէջէն...:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿԱՐԵՒՈՐ

Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր այն խանութպանները, որոնք Արթիգաճի իրաւունքէն զրկուելու վտանգին տակ են, խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին, 8 բիւ Պօսիւէ, Փարիզ (10):

Կարեւոր անձնաւորութիւններ յանձն կ'առնեն իրենց աջակցութիւնը ընծայել, պէտք եղած դիմումները կատարելու պաշտօնական շրջանակներու մօտ:

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է մեր ձայնը լսելի ընելու համար: Կարգադիր Յանձնախումբ

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՆԹԻ «ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ»Ի ՄԱՍԻՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ, 21 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ, Քաֆէ Վօլթէրի մէջ, Փլաս Օտէոն, մէթրօ՝ Օտէոն:

ՊԻՏԻ ՍԿՍԻ ՃԻՇԴ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Դատական կազմ՝ նախագահ ՏՈՔԹ. Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ, դատաւորներ Հ. Սամուէլ, Յ. Զաւրեան, ընդհ. դատախազ եւ զոհերուն փաստաբան Ա. Խոնդկարեան, Յ. Եղիազարեան,

Մեղադրեալներու փաստաբաններ Լ. Զօրմիսեան, Ս. Թօրոսեան,

Մեղադրեալ Օր. Յ. Պետրոսեան:

Ժիւրիի նախագահ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, անդամներ, Հայր Սահակ Տէր-Սովսէսեան, Տիկին Ա. Բուդաղեան, Պ. Պ. Ասատուր, Տոքթ. Ասլանեան, Հ. Բալուեան, Տոքթ. Լ. Գրիգորեան, Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, Վ. Իշխանեան, Ա. Հանըմեան, Շ. Նարդունի, Մ. Ոսկերիչեան:

Դատավարութենէն վերջ խօսք պիտի տրուի ներկաներուն: Բոլորին նստելու տեղ ապահովուած: Մուտք 3 ֆրանք:

ԴԱԽՈՒՍՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

20 Դեկտ., Երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Rue Bossuet, Paris:

Կը խօսի՝ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Յովհ. Թումանեան:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆՓ

1 Սեպտեմբերէն 13 Սեպտ. 1938

ՊՕՄՈՆ, Մելիք — 75
ՎԻԼՄՈՆԹԸ, Սիւն — 75
ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Զօպ — 100
ԼԸ ՔՐԷՕԶԷ, Չէթ — 75
ՆԱՆԹ, Գ. Ս — 75
ՓԱՐԻԶ (18), Օր. Պ — 75
ԺՈՒԱՆ ԼԷ ՓԷՆ, Հ. Ղ — 150
ԳԱՎԱՅԵՈՆ, Ման —50
ԱՆԿԷՆ, Սուք. 150
ՄԱՐՍԷՅԼ, Յ. Դաւ. — 300
ԺԸՆԷՎ, Օհ — 150
ՎԻՐՕՖԼԷՅ, Պ. Օհ — 75
ՄՕՐԷՍԹԷԼ, Պար — 40
ԱՎԻՆԵՈՆ, Գործ — 70
ՇԱՎԱՆՈԶ, Ա.Մ — 75
ՇԱՎԱՆՈԶ, Խ. Մ — 55
ՇԱՍ, Պ. Ա — 25
ՍԱԼՈՆ, Աչ — 60
ՍԼԷՍ, Գ. Գ — 40
ԹԱՐԱՐ, Ե. Ս — 150
ՓԻԷՐՖԷՕ, Յ. Վ —50
ՓԻԷՐՖԷՕ, Զար — 175
ՔԱՆ, Սըմ — 35
ՊՕՐՏՕ, Ա. Հ —200
ՊՕՐՏՕ, Դ. Շ — 100
ՍԸՆՕՆ, Հ. Ն — 150
ՊՕՐՏՕ, Գործ — 408

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պանէծօ - Քաշանի Կ. Խաչի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տիկ. Մառի եւ Օր. Ազգանուէ Ղոնչէկիւլեաններուն եւ իրենց պարագաներուն Տիկին ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՄԾԱՏՈՒՐԵԱՆի մահուան առթիւ:

×

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Իթալիի եւ Շրջանի Մասնաճիւղի Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Ցամիկ Տէր Աւետիսեանի իր հօրաքրոջորդւոյն՝ ԽՈՐԷՆ ՇԻՐԽԱՆԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի մասնաճիւղին ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը երկուշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, «Քառէ» սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԷՆ Պ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ 20 Ֆր. կը նուիրէ Փոքր տ'Իթալիի եւ Շըրջանի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին:

«BAL DES MIMOSAS»

ԱՄԵՆԷՆ ՃՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

«ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբի կողմէ, 25 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր

AÉRO-CLUB DE FRANCEի շքեղ սրահներուն մէջ, **6 Rue Galilée, Métro Boissière**

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Այս մեծ ցերեկոյթին բացառիկ հմայք մը տալու համար, առաջին անգամ գաղափարը յղացուած է զայն նուիրելու Միմօզա քնքոյշ ծաղիկներուն, որոնք պիտի ըլլան օրուան մեծ զարդը:

Դասական պարեր տեղի պիտի ունենան օրիորդներու եւ Ռուս գազագներու պալէի խումբին կողմէ: Խնամուած պիւֆէ, զանազան անակնկալներ:

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի պարահանդէսներուն զուարթ յիշատակը կը տեւէ ամբողջ տարի մը: ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ

ԸՆԿ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Տեղի կ'ունենայ այսօր, 18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ **COLISÉE**ի շքեղ սրահին մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին օրիորդներ Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ԳԸՄՊԼԵԱՆ եւ ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ (երգ). Տէր եւ Տիկին ՏԼՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (կովկասեան պար), փոքրիկն ՕՏԷԹ ՍԻՄՈՆ (պար):

Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 9ին:

Ճոխ եւ գինուրամատչելի պիւֆէ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Օր. Արփիկ Միսաքեանէ 100 ֆրանք, Պ. Ներսէսեանէ 200 ֆրանք:

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ» ԵՒ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

24 Դեկտ., Շաբաթ, ժամը 14—24: **8 Rue Bossuet**, Փարիզ:

Քաջալերեցէք Միութեանս բազմապիսի գործունէութիւնը, գնելով մեր մօտ ձեր Կաղանդի պտուղը՝ թարմ ու համեղ:

Հոն կը գտնէք՝ Խաչուհիներու ճոխ ու համեղ պիւֆէն:

Երգ — պար — նուագ: Մուտքը ազատ է

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ - ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԵՐՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Դեկտ., Կիրակի ժամը 3 - 12

34 Ave. Porte des Lilas, մէթրօ **Porte des Lilas**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏԻԿԻՆ Մ ԻՍԱՔԵԱՆ

Մուտք 6 ֆրանք

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր:

13 րիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի:

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. Վ. ԲԷՇ...ՆԵԱՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ԳՕԼԻԶԷԻ սրահին մէջ:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՕՐ. ...ԺԷԼ ՎԸՐԺՈՂԻՏԵԱՆԻ

Ա. Մրցանակ Մարսէյլի պետական երաժշտանոցէն

(Grand prix Wicart)

7 Յունուար, Շաբաթ ժամը 21ին, Salle Emile Zola

Մուտք՝ 4, 6 եւ 10 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Hôtel des deux Mondesի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

22 Avenue de l'Opéra, Մէթրօ **Pyramides**:

Ընտիր օրքեսդր: Գեղարուեստական բաժին: Ճոխ եւ խնամուած պիւֆէ: Մուտք 15 եւ 10 ֆրանք:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 20 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3916 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մուսոլինին Սարտենիոյ մէջ

— oo —

Մուսոլինի Սարտենիոյ մէջ բացումը կատարելով Քարպոնիա քաղաքին, պանծացուց իտալացի ժողովուրդին քաղաքակրթական եւ շինարար հանճարը, որ բարգաւաճ կեդրոնի մը վերածեց աշխատանքի օճախ մը, ուր տակաւին մէկ տարի առաջ մալարիան աւերներ կը գործէր: Քարպոնիա, այլ անուամբ Ածխաքաղաքը, բնակավայրն է այն աշխատաւորներուն, որոնք կը բանին ածխահանքերու մէջ: Նոր քաղաքը ունի 12000 բնակիչ, շուտով պիտի ունենայ, ըսաւ Մուսոլինի, 24,000 բնակիչ,— եւ ասիկա հրաշքի մը արդիւնքը պիտի ըլլայ այս ֆաշական կամքին: Ցանուն կառավարութեան, Մուսոլինի խոստացաւ ուժ տալ Քարպոնիա քաղաքին զարգացման, որովհետեւ ածուխի արդիւնաբերութիւնը մեծ դեր կը կատարէ երկրին ճարտարարուեստին մէջ:

Մանաւանդ որ Քարպոնիա քաղաքին ածուխը առաջնակարգ ածուխ մըն է:

Յետոյ Մուսոլինի պարծանքով յիշեց Սարտենիոյ ժողովուրդին անցեալը, առաքինութիւնները,— Աշխատասէր է եւ հայրենասէր, իր փայլուն կռիւներով փառքի էջեր գրած է Իտալիոյ պատմութեան մէջ:

Մուսոլինի որ եւ է ակնարկ չըրաւ ֆրանքօ-իտալական յարաբերութեանց եւ վերջին միջադէպերուն միայն թէ յիշեցուց որ Քարպոնիա քաղաքին հանդիսաւոր բացումը կը զուգադիպի «Հաւատքի Օրուան», այն օրուան՝ երբ Իտալուհիները իրենց ամուսնութեան ոսկի մատանիները նուիրեցին հայրենիքին որպէսզի Իտալիա յաղթանակէ կայսրութեան ճամբուն վրայ:

Ժողովուրդ մը, որ չի խնայեր որ եւ է զոհողութիւն, կրնայ հաւատքով նայիլ ո՛ր ուղղութեամբ որ ուզէ:

Ցուրտը սկսաւ

— oo —

Շաբաթ օրուընէ սկսաւ ջերմաչափը աստիճան առ աստիճան կ'իջնէ,— Կիրակի. Փարիզի մէջ, ջերմաչափը ցոյց կուտար զերոյէն վար 5, Երկուշաբթի՝ 10: Եւ դեռ հաւանական կը նկատուի որ քիչ մըն ալ իջնէ: Հիւսիսային եւ արեւելեան նահանգներուն մէջ աւելի սաստիկ է ցուրտը: Ձիւն վրայ վրայ ձիւն կը տեղայ: Կիրակի եւ Երկուշաբթի տժգոյն արեւ մը կը փայլէր Փարիզի երկնակամարին վրայ: Օդը չոր է: Սակայն կսկծացնող հով մը կը փչէ անընդհատ:

Փարիզի մէջ սառած են բոլոր աղբիւրները եւ շատրուանները:

Մեցի մէջ ջերմաչափը ցոյց կուտայ զերոյէն վար 14, Վերտէօնի մէջ՝ 13, Պելֆորի մէջ՝ 15: Լոնտոնէն հասած հեռագիրներու համաձայն, սաստիկ ցուրտ կը տիրէ նաեւ բովանդակ Անգլիոյ մէջ:

Կարպաթեան Ուքրանիոյ մէջ ջերմաչափը ցոյց կուտայ զերոյէն վար 28:

Ճեպէլը Տրիւզ կը մերժէ միանալ Սուրիոյ

— oo —

Ճէպէլը Տրիւզի մայրաքաղաքէն, Սուէյտիայէն կը հեռագրեն թէ Տիւրզիները բողոքագիր մը ղրկած են Պէյրութի ֆրանսական իշխանութեան, յայտարարելով թէ կը մերժեն այն յայտարարութիւնը որով Սուրիոյ վարչապետ Ճէմիլ պէյ կը հաւաստէր թէ Տիւրզիները կ'ընդունին Սուրիոյ միութեան սկզբունքը: Ի նշան բողոքի եւ անկախութեան իրենց ցանկութեան՝ Տիւրզիները երկրին սահմաններէն դուրս վտարած են բոլոր սուրիացի կառավարական պաշտօնեաները:

Ու կը խնդրեն, միաժամանակ, որ վերահաստատուի իրենց անկախութիւնը եւ բոլորովին Ճէպէլը Տրիւզը անջատուի Սուրիայէն:

Ռուսները Սեւ ծովուն մէջ

— oo —

Մոսկուայէն կը հաղորդուի, որ Խորհրդ. Կառավարութիւնը, Պալթեան նաւատորմը զօրացնելու մասին որոշում տալէ վերջ, իր ուշադրութիւնը դարձուց Սեւ ծովուն վրայ:

Ուքրանական հարցին ընթացքէն մղուելով, Խորհրդ. կառավարութիւնը որոշեց զօրացնել Սեւ ծովու ռուսական նաւատորմը: Այդ նպատակով՝ գալ տարի պիտի շինուին ութ մարտանաւեր, յաջորդ տարի տասնըմէկ մարտանաւեր: Արդէն Սեւ ծովու ռուսական նաւատորմին վրայ աւելցուած են ինը սուզանաւեր 600 թոնօ տարողութեամբ:

Երկրաշարժ Թուրքիոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ երկրաշարժի ծանր ցնցումներ զգալի եղած են Քըրշեհիրի շրջանին մէջ: Կործանուած են 16 տուներ, որոնց մեծ մասը նոր շինուած էին: Ուրիշ 60 տուներ փլելու վտանգին տակ կը գտնուին:

1937ին եւս երկրաշարժ պատահած էր Քըրշեհիրի մէջ,— ցնցումները տեւած էին ամբողջ մէկ ամիս, աւերակի վերածելով շրջանը:

ՑՈՒՐՏԻՆ հետեւանքով եւ ամէն կողմ սառ կապած ըլլալով, կարելի չեղաւ կազ ստանալ: Մօտակայ տպարաններ եւս նոյն նեղութեան ենթակուած էին, այնպէս որ «Յառաջ»ի այս թիւը ստիպուեցանք հրատարակել այս ձեւով: Միջոցներ ձեռք առած ենք վաղուան թիւը հրատարակելու իր սովորական դիմագծով:

ՏԱՍՆԸՀԻՆԳ ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

— oo —

Ա.

Մոսկուայի մէջ իմ առաջին այցելավայրս նահանգային փուռ մըն էր: Ինծի կ'ընկերանար երիտասարդ ամերիկացի տնտեսագէտ մը: Այդ փուռը 24 ժամուան մէջ 240 թոն ալիւր հաց կ'արտադրէր: Պաշտօնէութիւնը բաժնուած էր երեք խումբերու, որոնք օրը ութական ժամ կ'աշխատէին: Պաշտօնէութեան 70 առ հարիւրը կիներ էին: Անոնց միակ առանձնաշնորհը այն է, որ ծննդաբերութենէ 2 ամիս առաջ եւ երկու ամիս վերջ վճարուած արձակուրդ կը ստանան: Ամէն գործատեղիի մօտ կը գտնուի մանկատուն մը՝ ուր մայրերը իրաւունք ունին այցելել օրական 2—3 անգամ: Կիները յոգնած երեւոյթ ունէին: Ցայտնի էր որ շատ կը տաքնային իրենց հագուստներուն մէջ, որոնք ժամանակին ճերմակ եղած էին անտարակոյս. ծունկերը մաշած տաբատներ եւ կարճ բաճկոններ կը կրէին: Ութ ժամ անընդհատ աշխատիլ, մանաւանդ այդքան տաք մթնոլորտի մէջ, աւելի այրերու յարմար գործ մըն էր: Հասկնալի է, թէ ինչո՛ւ Ռուսիա այնքան «հանգստեան տուներ» ունի: Բակին մէջ կար Լէնինի մէկ արձանը: Ամերիկացի բարեկամս գէշ նայուածք մը ընդունեց, երբ հարցուց թէ արդեօք նշանաւոր հացագործի մը արձա՞նն էր այդ:

Վերջապէս, օր մը որոշեցի սկսիլ իմ ուսումնասիրութիւնս՝ որուն համար կը ճամբորդէի, կիներու եւ նորաձեւութեանց մասին: Թերեւս ամէնէն լաւ հագուող կիները քարտուղարուհիները եւ պանդոկներու մէջ սպասարկող կիներն են: Բայց նոյնիսկ անոնք հեռու էին վայելուչ կոչուելէ: Այս կիներուն քիչ մը աւելի լաւ հագուստը պարզապէս պրոպագանտի համար է — այցելուներու վրայ լաւ տպաւորութիւն ձգելու: Նաեւ այդ կիները միշտ շփման մէջ ըլլալով այցելուներու հետ, այս վերջիններէն յաճախ հագուստներ կ'ընդունին իբրեւ նուէր: Ընդհանրապէս, ռուս կիները շատ փոքր եւ գէր են, արդիւնք իրենց քաշած քսանամեայ տառապանքներուն, պատերազմի յեղափոխութեան եւ անսուաղութեան Գոյութեան պայքարը մոռնալ տուած է իրենց այն՝ ինչ որ ճաշակ կը կոչուի, եւ այսօր ռուս կիները կորսնցուցած են հագուելու եւ մարմնական մըշակոյթի սովորութիւնները: Կիներու 90 առ հարիւրը մեծ կոնքեր ունին:

Նիւթի պակասը անկարելի կը դարձնէ սեղմիրաններու եւ գօտիներու գործածութիւնը: Մետաքսէ գուլպաներ չկան, եւ կան կիներ, որոնք հաճոյքով պիտի վճարէին 100 րուբլի միայն զոյգ մը ձեռք ձգելու համար: Կաշիէ կօշիկները 500 րուբլի կ'արժեն եւ ատոր համար մեծ մասամբ խաւաքարտէ կօշիկներ կը հագուին:

Ռուսիոյ մէջ կինը կորսնցուցած է իր հրապոյրը: Խանութներու, գրասենեակներու եւ փողոցներու մէջ չի յարգուիր այրերու հետ իրենց հաւասարութեան սկզբունքը: Բացի իրենց մտաւորականութենէն, անոնք եւ դասցած են 30 տարի: Ռուս բարձր դասակարգի կիներու ելքէն յետոյ, երկիրը զրկուեցաւ միջոցներէ՝ ստեղծելու համար գեղեցկութիւն եւ անհատականութիւն: Յետոյ, հոսանքը դէպի քաղաքները գիւղացի կիներու, որոնք երբեք ճանչցած չէին հագուստ ու նորաձեւութիւն, այդ հոսանքը բոլորովին ջնջեց հագուելու գեղեցիկ արուեստը: Հին ձեւերով կը յարդարեն անոնք իրենց մազերը: Յիսուն առ հարիւրը կարճ մազեր ունին ու երբ դրամ գտնեն՝ կը ներկեն զանոնք: Permanente մը 40 րուբլի կ'արժէ: Սափրիչներու խանութներու մէջ կը պակսին առողջապահական պայմաններ: Զուտին ելեկտրական մեքենաներ: Աղքատ թաղերու մէջ խանութները աւելի աղտոտ բայց աժան են:

Երեք շաբաթական ընթացքին շատ ջանացի գտնել գոնէ մէկ լաւ հագուած ռուս կին, սակայն անօգուտ: Անշուշտ, աւելի բարձր դասակարգ մը կայ, բարձր պաշտօնեաներու կիներ, որոնք իրիկունները պանդոկ կուգային՝ 1000 րուբլի արժող հագուստներ հագած, բայց վայելուչ կոչուելէ հեռու էին: Ծանրաբեռնուած հագուստներ կը կըրէին, եւ իրենց միակ նկատելի գեղեցկութիւնը իրենց հիանալի ակռաները եւ ժպիտն էին: Նորաձեւութեան խանութ մը այցելեցի: Ամէնէն լաւ զգեստները 1000 — 2000 րուբլի կ'արժեն: Մուշտակէ վերարկու մը կ'արժէ մինչեւ 1500 րուբլի: Կարուհիներ եւ դերձակներ ամսական շուրջ 300 րուբլի կը շահին, ասիա նաեւ տոկոս մը կը ստանան: Սափրիչ մը ըսաւ թէ պէտք էր կրցածին չափ շատ մազեր կարէր, որպէսզի ամսական գոնէ 600 րուբլի ապահովէր: Այդ դրամով ալ միայն զոյգ մը կաշիէ կօշիկ եւ ձեռք մը թուղթէ հագուստ կրնար առնել, Հարիւր րուբլի տուաւ ինծի ածելիի մը համար, որովհետեւ ռուսական ածելիները շատ գէշ պողպատէ շինուած ըլլալով՝ 3 ամիս հազիւ կը դիմանան:

Սնունդը առատ է եւ կը ծախուի շտեմարաններու մէջ: Հակառակ ատոր ժողովուրդը կրկին «պոչ» կը կազմէ այս շտեմարաններուն առջեւ, որոնք բաւական չեն: Թաքսիներ չըկան: Ժողովուրդը չի կրնար անձնական ինքնաշարժներ ունենալ: Եթէ ձեր գործին համար պէտք ունիք, կառավարութիւնը կուտայ վարձքով, կառավարին ալ հետը, նաեւ պէնզին գնելու հրամանագիր: Բայց այս շնորհը կը տրուի միայն կառավարական կարեւոր պաշտօնեաներու, հիւպատոսներու եւ օտար մասնագէտներու: Երբ կը տեսնէի այս պաշտօնեաներէն մէկը՝ քաշքէթով, առանց օձիքի, բազմած հիանալի լիմուզինի մը մէջ, ռատիոյով, ջերմոցով եւ ամենավերջին նորութիւններով, անմիջապէս կը յիշէի ամերիկեան կանկըստըրներու ֆիլմ մը: Ինքնաշարժի մը ծախսը միայն կրնան ընել անոնք, որոնք ամիսը գոնէ 5000 րուբլի կը շահին: Եւ որովհետեւ հասարակ աշխատողները կը շահին միայն 200 — 400 րուբլի, մասնագէտները՝ 500—1500, բարձր պաշտօնեաները եւ օտար մասնագէտներ 1500 — 7000 րուբլի, դիւրաւ կրնաք հասկնալ ռուսական համայնավարութեան կատակը:

ՌԸՆԷ ՀԱՆՐԻ

ԸՆԿ. ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— oo —

Ցաւով կը տեղեկանանք թէ ընկ. ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ մեռած է, կիրակի գիշեր, Մարսիլիոյ մէջ: Տարաբախտ ընկերը հին Դաշնակցական մըն էր, եւ երկար ատեն ատենապետ եղած Մարսիլիոյ շրջանի ազգ. վարչութեան:

Մեր ցաւակցութիւնները իր ընտանեկան պարագաներուն:

Այրի տիկ. Գ. Շահլամեան, Օր. Հ. Շահլամեան, Այրի տիկ. Թորոսեան, Այրի տիկ. Չալուքեան, Տէր եւ տիկ. Լ. Չալուքեան, Տէր եւ տիկ. Պ. Հիւսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ տիկ. Պ. Մարաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ տիկ. Ա. Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ տիկին Ե. Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ տիկին Թ. Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ տիկին Սաղըեան, Այրի տիկին Չալուքեան եւ աղջիկները, Պ. Մ. Չալուքեան (Պրազիլիա), Տէր եւ տիկին Սալըրեան (Պրազիլիա), Գերապատիւ Գ. Վրդ. Շահլամեան (Պէրլին), ինչպէս նաեւ Շահլամեան, Ներսէսեան, Խանճեան ընտանիքները (Փարիզ), Աճէմեան, Իսրայէլեան, Գզիրեան, Սէրէնկիւլեան, Դարբինեան ընտանիքները եւ Տոքթ. Սիվրիհիսարլեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, կնքահօր, ազգականին, բարեկամին եւ ընկերոջ

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ դեկտ. 19ին, 66 տարեկան հասակին մէջ:

Ցուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 20 դեկտ., երեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին իր բնակարանին մէջ, 338 Chemin St. julien Beaumont.

Կ'ընդունին միայն Թարմ ծաղիկներ:

Բերիա կը գործէ

— oo —

Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ Բերիա կը շարունակէ մաքրագործումները ծանր ճարտարարուեստի ասպարէզին, մասնաւորաբար ածուխի եւ երկաթի արդիւնաբերութեան մէջ: Ձերբակալել տուած է, պաշտօնի անցնելէն ի վեր, մօտ հազար հոգի:

Խորհ. Միութեան ընդհ. պաշտպանութեան գործավար նշանակուեցաւ Մերկուլով:

Խորհրդ. Ուքրանիոյ կարմիր բանակին հրամանատարը, Տիմոշէնկօ, Մոսկուա գնաց՝ Վորոշիլովի եւ Ստալինի տեղեկագիր տալու երկրին ընդհանուր կացութեան, յատկապէս սահմանային ամրութեանց մասին:

Դեռ նոր աւարտած են այդ ամրութիւնները, «Ստալինեան գիծ», որոնց շինութեան վրայ կ'աշխատին 900,000 հոգի, երեքուկէս տարիէ ի վեր:

Քիեւի զինուորական հրամանատարը յանկարծամահ եղաւ,— բայց այդ մահը կը զուգադիպի Բերիայի այցելութեան:

— oo —

ԾՆՆԴԵԱՆ տօնին եւ Կաղանդի առթիւ, մէկ ամիս զինադուլ կնքելու համար Սպանիոյ երկու կռուող ճակատներուն միջեւ՝ Ֆրանսայի նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը խնդրեց արտաքին նախարարութեան միջամտութիւնը: Կ'ըսուի թէ Պապը եւ ամերիկեան պետութիւններու Լիմայի համաժողովը եւս կ'ուսումնասիրեն նման առաջարկ մը:

ԹՈՒՐՔԻԱ՝ ԱԹԱԹԻՒՐՔԷՆ ՅԵՏՈՅ

Թուրքիա պիտի կրնա՞յ դիմանալ Աթաթիւրքի կորուստին, պիտի չցնցուի՞, պիտի չպառակտի՞:

Ահա հարցումներ, որոնցմով կը զբաղին բոլորը, սկսեալ Թուրքերէն մինչեւ օտարները: Եւ կը զբաղին անձկութեամբ, խոր չահագրգռութեամբ, որովհետեւ բոլորը համոզուած են թէ բան մը պիտի փոխուի Թրքական աշխարհին մէջ:

Թէ ի՞նչ. բնականաբար կարելի չէ նախատեսել հիմակուընէ: Այո՛, կարգ մը թերթեր արդէն իսկ գուշակութեան ձեռնարկած են, Ֆէթհի Օգեարը ճակատեցնելով Իսմէթ Ինէօնիւի դէմ: Ոմանք ալ կը պնդեն թէ նախորդ ներքին գործավար Շիւքրիւ Գայա գլուխը պիտի անցնի ընդդիմադիր լայն շարժումի մը:

Օդի մէջ չճախրելու համար, հարկ է մէկ կողմ ընել այս լուր-լսուները: Իրականութիւնը այն է որ, ինչ ալ ըլլայ ապագան, Թուրքիա առայժմ պիտի պարզէ նախկին «խաղաղ» ու «միասնական» վիճակը:

Պատճա՞ռը: Նախ՝ սուգը: Եօթ անդին պարսիկ արքունիքը մէկ ամիս սուգ կը պահէ, Թուրք ազգը չէ որ փողոց պիտի իջնէ վասն խռովութեան:

Երկրորդ՝ Թուրքը ենթադրուածէն աւելի համբերող ու հայրենասէր է: Մանաւանդ երբ գիտէ թէ օտարը իրեն կը նայի, տեսնելու համար թէ ո՞ր ատեն եւ ի՞նչպէս պիտի պառակտի:

Եւ վերջապէս, միջազգային տագնապը որ վեց ամիսէ ի վեր կը շարժէ հանրային միտքը, իսկ վերջերս ուղղակի մղձաւանջ դարձած է: Որովհետեւ, այլեւս գաղտնիք չէ թէ երեք կողմէ վտանգ կը սպառնայ երկրին: Գերմանիա կը ձգտի տնտեսական ճամբով հաստատելու իր տիրապետութիւնը: Իտալիա՝ ուղղակի հող կ՚ուզէ: Իսկ Պուլկարիա, որ մինչեւ երէկ չէր համարձակեր բերան բանալու, հիմա լեզու կորած է եւ արեւելեան Թրակիան կը պահանջէ, ինչպէս որոշակի հասկցուց Սոֆիանիէի նախագահ Մուշանով՝ իր վերջին ցնցող ճառին մէջ:

Ենթարկուած չատ խիստ գրաքննութեան մը, Թուրք թերթերը բնականաբար չեն կրնար արծարծել այս հարցերը: Բայց «մաքսանենգութեամբ» բաւական բան կը հասկցնեն: Օրինակ, «Ժուռնալ տը Մոսկու»ի պատասխանելու ձեւին տակ, Հիւսէյին Ճահիտ ժողովուրդին իմացուց թէ Փաշական պետութիւնները «գէշ ցանկութիւններ» ունին Թուրքիոյ հանդէպ: Իւրաքեալ «երա՞ք կը տեսնեն, խեր ըլլայ» եւ նման հեղինական բացագանչութիւններով «Պուլկար» եւ «Փոլոնի» երեւան հանեցին որ Սոֆիա որոշած է պահանջել Էտիրնէն եւ մինչեւ Եդէալան իջնել:

Անդին, Թուրքիոյ երկու զինակիցները (Ռումանիա եւ Եուկօ-Սլավիա) իրար անցած են: Իշխան Փօլ Պուքրէշ գնաց ածապարանքով եւ խորհրդակցեցաւ Քարոլ Թագաւորին հետ: Այսչափն ալ բաւ չհամարելով, ռումէն վեհապետը յարմար դատեց աւելի զօրաւոր «սուրբ»ի մը ապաւինիլ: Եւ ահա զայն կը գտնենք Լոնտոնի ճամբուն վրայ, ապա Փարիզ եւ Պերլին երթալու առաջադրանքով:

Թուրքը գիտէ այս բոլորը: Գիտէ նաեւ ով որբ է եւ աւելի ենթակայ շանթերու: Հետեւաբար երբեք պիտի չփորձէ սասանեցնել վտանգ՝ իր կարգին ներքին շարժում մը յարուցանելով:

Միւս կողմէ, փորձ վարչապետ եւ կարող զօրավար Իսմէթ Ինէօնիւ ի վիճակի է ամուր պահելու ղեկը, դուք ըսէք՝ լուծը: Մանաւանդ որ բանակը իրեն հետ է:

×

Եթէ անմիջական վերիվայրումի խնդիր չկայ, կայ սակայն ասդիճանական փոփոխութեան գրեթէ անխուսափելի հաւանականութիւնը:

Նախագահական ընտրութեան միաձայնութի՞ւնը, պիտի ըսէք իբրեւ հակափաստ: Որիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Ամէնէն առաջ նկատի առնելու է որ Ֆէթհի պէյ Ներխոխեան չէ եւ հետեւաբար բնաւ օրինի չէր կրնար նախագահ ըլլալ: Գործավարներու նման, Հանրապետութեան նախագահն ալ երեսփոխաններէ կ՚ընտրուի:

Յետոյ, Ֆէթհի պէյ Հալքի անդամ չէ, իսկ նախագահական ընտրութիւնը պիտի կատարէր խորհրդարան մը, որ վերէն վար Հալքի անդամներէ կը բաղկանայ: Արդ, չատ վրան բաց պիտի ըլլար ոչ-անդամ մը նախագահ ընտրել, եթէ ընդունինք իսկ թէ կարելի էր երեսփոխան մը հրաժարեցնել եւ մէկ օրէն տեղը ընտրել տալ Ֆէթհին:

Այնպէս որ, Իսմէթի ընտրութիւնը գրեթէ պարտադիր էր:

Իրողութիւնը այն է որ, հակառակ իր բոլոր յատկութեանց, Իսմէթ պիտի չկարենայ չպարտադրել իր զօրեղ ու հեղինակաւոր թաթը, առանց որու չի կրնար քալել այս երկիրը: Համոզուելու համար, կը բաւէ աչքի առջեւ ունենալ կարգ մը պարագաներ.

1. Իր մօտ 14 տարուան վարչապետութեամբ, Իսմէթ Ինէօնիւ դժգոհ թողուց ամբողջ ժողովուրդը:

2. Գրեթէ անդադար պայքարեցաւ աջ-ձախ, մէկ կողմէ, կախելով ու մաքրագործելով, միւս կողմէ չարունակ փոխելով իր գործակիցները, ընկեալ նախարարներէն մինչեւ երեսփոխաններ եւ պաշտօնատարներ: Այնպէս որ ներկայիս ալ «նախկին»ները ամբողջ բանակ մը կայ որ դէմ է իրեն:

3. Այլեւս պաշտօնապէս հաստատուած է թէ ի՛նքը Աթաթիւրքէն ալ դժգոհ էր Իսմէթէն: Այսպէս, 1930ին Ֆէթհին հրապարակ հանեց իբրեւ ընդդիմադիր կուսակցապետ, պարզապէս զայն տապալելու համար: Յետոյ, անցեալ տարի ամրան, զայթակղեցուցիչ ըլլալու ասորեքան վրան բաց կերպով նետեց զայն եւ տեղը բերաւ երրորդական, չորրորդական դէմք մը՝ Ճէլալ Պայար: Կը բաւէ նկատի ունենալ, որ այս մարդը տնտեսական պարզ նախարար էր, եւ երբ առիթ ունենար խնկարկելու, միշտ երկու հոգին խունկ կը ծխէր.— Քէմալին եւ Իսմէթին: Այնպէս որ չարունակ կը կրկնէր. պետերս (շէֆլերիմ):

Աթաթիւրք ահա այս համեստ մարդն է զոր յանկարծ դարձուց իր երկրորդը, իսկ Իսմէթը գետնէ գետին նետեց:

×

Թուրքերը օրերէ ի վեր ձայնասփիւռով կը պոռան թէ Աթաթիւրք անմահ մարդն է որ ծնած է եւ պիտի ծնի աշխարհի մէջ: Մեծ՝ ամէն տեսակէտէ, զինուորական թէ դիւանագիտական, տնտեսական թէ պատմական: Հանճար մը, ուղղակի, որ երբեք չէ սխալած իր դատումներուն մէջ: «Ան մեծ ծնաւ». ամէն օր կ՚ըսէր Անգարայի ձայնասփիւռը, աւելցնելով որ դեռ 1908ին չիշտած էր թէ սահմանադրութիւնը չի բաւեր, հանրապետութիւն պէտք է, եւ այս պատճառով վէճ ունեցած Իթթիհատի հետ:

Սխալ պիտի ըլլար պարծենկոտութեան վերագրել սակայն: Արդարեւ Թուրք ազգին ճնշիչ մեծամասնութիւնը հաւատացած էր թէ իր Աթան (հայրը) անսխալական էր, թէ «չկայ» բանը չկար անոր համար: Կը բաւէ որ կամենար:

Արդ, այս անսխալական հայրը եղաւ անգամ չնորհազուրկ ըրաւ Իսմէթը, իբրեւ անպէտք, իբրեւ երկիրը տնտեսապէս կործանող: Եւ տեղը բերաւ այնպիսի մէկը, որուն միջոցաւ կարենայ բոլորովին հակառակ քաղաքականութիւն մը վարել, ի մէջ այլոց դիմելով արտաքին փոխառութեան, որուն ընթացիկ անունը «վարկ» (քրէտի) է ներկայիս:

Արդ, ի՞նչպէս կ՚ուզէք որ ժողովուրդը եւ վարիչ դասը հաւատայ ու նենման մէկու մը մասին, որուն անկարողութեան վկայագիրը տուած է բուն իսկ անսխալական կուռքը:

Մէջտեղն է Ռուսիոյ օրինակը: Հակառակ այնքան երկար տարիներու անցքերուն, Սթալին ամէն ատեն ըսել կուտայ թէ Լէնինը չատ կը սիրէր զինքը, միակ վստահելի աչակերտը կը նկատէր, եւն., եւն.:

Նոյն բանը այսօր կ՚ընեն Թուրք թերթերը, զանազան դրուագներ պատմելով Աթաթիւրքի եւ Իսմէթի մտերմութենէն: Իսկ համբաւաւոր գունափոխ՝ Եունուս Նատի կը գրէ թէ Իսմէթը պիտի ըլլայ «երկրորդ Աթաթիւրք» մը:

Բայց, ինչպէս ամէն բանի, անձնական դատումներուն մէջ ալ ամէնէն վաւերականը՝ վերջինն է: Արդ, Թուրք ժողովուրդը գիտէ թէ վերջին դատումը դատապարտութիւն է, քանի որ Աթաթիւրք դեռ անցեալ տարի վռնտեց Իսմէթը: Աւելին ըլլալով, հսկողութեան տակ առաւ զայն, այս պաշտօնն ալ յանձնելով ներքին գործավար Շիւքրի Գայայի:

×

Վտարումը եւ հսկողութիւնը այնքան գէշ ազդեցին Իսմէթի վրայ, որ սուզի չըլլալու լրանալուն ալ չսպասեց՝ վրէժ լուծելու համար: Այսպէս է որ անցեալ շաբթու նոր դահլիճէն դուրս թողուց արտաքին եւ ներքին նախարարները— Ռիւշտիւ Արաս եւ Շիւքրի Գայա:

Մէկդի դնենք առաջին շնորհազրկումը, իբրեւ տարբեր պատմութիւն մը, եւ քննենք միայն երկրորդը:

Անցեալ տարի, երբ կազմուեցաւ Ճէլալ Պայարի դահլիճը, դուրս թողուեցաւ տասնըչապահական գործավար Ալքէ. Րէֆիք Սայտամ, որ երկար տարիներէ ի վեր կը վարէր այդ պաշտօնը եւ ճանչցուած էր իբրեւ Իսմէթի ԱՄԷՆԷՆ ՄՏԵՐԻՄ նախարարը:

Այս անգամ, նոր դահլիճը կազմութեան ատեն, Իսմէթ ոչ միայն նետել տուաւ Շիւքրիւ Գայան, որ շարունակ հսկողութեան տակ պահեց զինքը, այլեւ անոր տեղը բերաւ անցեալ տարի վտարուած Րէֆիքը:

Վերահասու ըլլալու համար Մ. Քեմալի կենսագրական դրուագներէն աւելի, պէտք է ուշադրութեան առնել որ Ի. Ինէօնիւի նոր քաղաքականութիւնը նոր ուղղութիւն մը տալու կարող է ... (?)

Պաշտօնապէս արձանագրուած դէպքը չատ ուշագրաւ է: Որովհետեւ, Թուրքիոյ մէջ ամէնէն կարեւոր նախարարութիւնը ներքինն է: Մանաւանդ այն օրէն ասդին, երբ Հալք կուսակցութիւնը դրուեցաւ կառավարութեան հակակշռին տակ, եւ ներքին գործավարը ի պաշտօնէ դարձաւ անոր ընդհանուր քարտուղարը (կէնէլ սէքրէթէր), կուսակալներն ալ ունենալով իբրեւ նահանգային կուսակցական ներկայացուցիչներ:

Նախագահութեան անցնելուն պէս, Իսմէթ ահա այս կարեւոր նախարարութենէն դուրս հանեց իրեն ոչ-համակիր Շիւքրիւ Գայան: Յետոյ, զայն յանձնեց բժիշկի մը, ինչ որ անմոխրիթաց է Թուրք հանրապետութեան պատմութեան մէջ: Մանաւանդ որ, տոքթ. Րէֆիք անշէր մէկն է եւ բնաւ փորձառութիւն չունի: Բայց անոր անսահման հաւատարմութիւնը բաւական եղաւ ամէն թերութիւն ծածկելու:

Խոստովանինք որ աւելի բոլորովին սխալ կ՚ըլլար. բայց կացութեան ծանրութեան նայելէ, որ Իսմէթ չկրցաւ սպասել իր նախորդին թաղուելուն եւ առաջին օրն իսկ փոխ-փրէժ երկու հարուած տուաւ, ափ ի բերան ձգելով իր բարեկամներն անգամ:

Այս ալ աւելորդ նշան մը թէ Մալթիոյ երեսփոխանը, որ ճանչցուած է իբրեւ չատ քինախնդիր, պիտի չկարենայ ըլլալ աթաթիւրք (Թուրքիոյ հայր), այլ պիտի շարունակէ մնալ հին ռազմիկը որ կը սիրէ կռուիլ զարնել աջ-ձախ:

Բայց կոցահարելով կարելի՞ է վարել երկիր մը, ուր կիրքը կ՚եռայ այնքան սաստկօրէն:

ԴԻՏ

«ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»

Ա.

Համազգայինի Փարիզի վարչութեան երրորդ գրական դատավարութեան նիւթն է կազմելու Լ. Շանթի «Ինկած բերդի իշխանուհին» թատերակը, որի համառօտ բովանդակութիւնը հետեւեալն է.—

12րդ. դարու սկզբին Քեսունի հայ իշխան Վասիլը, որ յայտնի է նաեւ Գող Վասիլ անունով, կռւով գրաւում է Ցովսէփ իշխանի հայկական բերդը եւ չատերի թւին սպանել տալիս Յովսէփ իշխանին եւ իր երկու մատաղ զաւակներին: Յովսէփի կինը՝ Աննան, վճռում է ամէն գնով իր մորթուած զաւակների վրէժը լուծել:

Բերդի գրաւման երեկոյեան Վասիլ իշխանը իր երկու զաւակներով (Սեպուհը 26—27 տարեկան, Ատոմը 23—24 տարեկան) եւ չքախումբովը այցելելով այրիացած իշխանուհի Աննայի բնակարանը, խօսքը ուղղելով իր զինքի ընկերներին, յայտարարում է որ իններորդ բերդն է որ մենք գրաւեցինք զէնքի ուժով, եւ որ մինչեւ Մարաշ իմ ձեռքիս մէջ է: Ապա դառնալով Աննային ասում է,— Տիկին, քու ամուսինդ ուղիղ չորս ամիս չարչարեց ինձի, քաջի պէս դիմադրեց, մինչեւ իր բերդը գրաւեցի: Իշխանուհի Աննան պատասխանում է որ սուտ է, ինքը չգրաւեց բերդը, այլ մօտդ կանգնած այդ մարդը (իշխան Կամսարականը), որ Սելճուկների ձեռքից փախած փրքրուած ու աստանդական, եկաւ եւ մենք փոքր եղբօր պէս փայփայեցինք: Ահա՛ այդ մարդը մեր հացը ուտքի տակ տուաւ. դաւաճանեց ապերախտաբար եւ բացաւ մեր բերդի մուտքը: Բերդին գրաւումը քու ձեռքիդ գործը չէ. մատաղ ու անմեղ զաւակներիս մորթել տալը, հա՛, քու ձեռքիդ գործն է. ատով կրնաս հպարտանալ:

Քեսունի իշխանը.— (Մռայլ): Այս բերդը իմ կալուածներուս մէջտեղը ցցուած սուր փուշ մըն էր ափիս մէջ խրուած. պէտք է հանէի: Եւ ատոր համար պէտք չէ մնայ այս բերդին վրայ ո՛րեւէ պահանջ, որեւէ ուրիշ ժառանգորդ: Ասկէ ետքը այս բերդը իմս է եւ միա՛կ ժառանգը իմ զաւակներս...

Իշխանուհի Աննա,— Հա՛, դուն զաւակներ ունիս: Լաւ ծ էի... երկու զաւակ:

Այս ուղղութեամբ որոշ խօսակցութիւնից յետոյ, Վասիլ իշխանը նոր գրաւած բերդը յանձնում է Կամսարական իշխանին: Ձեռք բերած ոսկին, արծաթը, բոլոր արժէքաւոր իրերի հսկողութիւնն ու փոխադրութիւնը՝ Ապլիրատ իշխանին: Գերիների փոխադրութիւնը՝ Մանուէլին: Իսկ ինք գնում է վերջին հրահանգը տալու բանակին: Քիչ վերջը նորից մի քանի բիւկնապահներով վերադառնալով իշխանուհի Աննայի մօտ, իր թիկնապահներին հրամայում է ոչ ոքի ներս չթողնել: Հեռացնելով Աննայի մօտ եղած անձերին, պատուոր աղախնին հրամայում է բերել մի փարչ գինի եւ երկու գաւաթ: Սենեակում երկուսով մնալուց եւ վարագոյրը քաշելուց յետոյ, լցնում է գինի բաժակները, եւ մէկը հրամցնում է իշխանուհուն, որ ընդոստ չարժումով հրում է իշխանի ձեռքը եւ բաժակը ընկնում է գետին: Վասիլը երբ որ փորձում է մօտենալ Աննային, վերջինս հագուստի ծալքից փոքրիկ դանակը դուրս քաշելով, գոռում է Վասիլի վրայ,— Զգուշացիր, չի՛ դառ, քայլ մը որ առնես՝ կը զարնեմ:

Իշխանը յանկարծ ցատկելով բռնում է իշխանուհու երկու դաստակներից եւ դանակը ձեռքից խլելով, սեղմում է իր բազուկների մէջ եւ չրթունքներով յարում նրա չրթունքին: Եւ երբ որ բաց է թողնում եւ մի քայլ ետ քաշւում, խեղճ կինը նուաղած ընկնում է գետին...

Ցաջորդ օրը Վասիլ իշխանը իր բանակով վերադառնում է Քեսուն: Իր հետ տանելով նաեւ իշխանուհի Աննային եւ նրա անբաժան աղախին պառաւ Սարէթին:

Իշխան Վասիլը իր առաջին հայ կնոջ մահից յետոյ երկրորդ անգամ ամուսնանում է մի այրի յոյն իշխանուհու հետ Սոփիա անունով, իշխանուհու հօր կալուածքը ժառանգելու միտումով: Իշխանուհի Սոփիան 40ի մօտ նիհար ու չոր կին է, իրենից անբաժան է իր սենեկապետուհին Իրինա, 38ը անց, նոյնպէս չոր ու նիհար եւ իր ազգական ծերունի Անդրոնիկոսը, երկուսն էլ Յոյն:

Իշխանուհի Աննան աւելի երիտասարդ, գրաւիչ ու գրոյցի հաճելի ընկեր լինելով Վասիլ իշխանի համար, բնականաբար ծայր է տալիս Սոփայի եւ Աննայի միջեւ մի խուլ պայքար: Եւ մի անգամ Սոփիան Աննային վիրաւորելու նպատակով, երեսին գոռում է որ «քեզի պէս ինկած բերդի մը իշխանուհին ալ իշխանուհի, ե՞ս ալ իշխանուհի»:

Աննա.— Ներէ՛, մեծ իշխանուհի, կը վարժուիմ:

Սոփիա.— Այո՛, այո՛, ո՛ւշ դիր: Եւ աւելի լաւ է որ անուանես ինծի բոլորովին լրիւ «Մեծ իշխանուհի եւ ... Սեբաստ»:

Մէկ օր երբ բոլորը գնում են տեսնելու իշխան Վասիլի բերած երեք նոր նժոյգները, Սեպուհը առիթից օգտուելով Աննայի մօտ գնալով, սրտաբաց զանգատւում է որ ինքը մենակ է, օտար է իր հօր պալատի մէջ եւ որ հայրը իրեն չի սիրում: Յետոյ որպէս գաղտնիք յայտնում է որ իր հայրը մտադիր է չուտով արշաւել Թորոս իշխանի բերդի վրայ:

Ինքը Սեպուհը Թորոս իշխանին ճանաչելով լաւ մարդ, դաշնակից, ու բարեկամ, դատապարտում է իր հօրը, որպէս գողի, աւազակի: Աննան օգտուելով Սեպուհի իր հօր դէմ ունեցած դժգոհութիւնից, մէկ կողմից էլ ինքն է վարպետօրէն Սեպուհին լարում հօրը դէմ, համոզելով որ ինքը պարտաւոր է պայքարել իր հօր աւազակային հակումների դէմ:

Աննան իր առանձնասենեակի մէջ, իր նահատակ երեխաների չալիկների կապոցը բանալով, ծալքերը երկիւղածութեամբ համբուրում է սգաւոր մօր արտայայտութիւններով, ու եւ լացնելով.

— Ահա կ՚երդնում ձեզմէ մնացած այս վերջին հիւլէներովը, կ՚երդնում ձեր մատաղ մարմնին այս դեռ ալբոր հոտովը, որ իր երկու զաւակները, իր երկու հասուն զաւակները պէտք է մորթուին իրենց հարազատ հօրը ձեռքովը, ի՛ր, ի՛ր իսկ ձեռքովը...

Վասիլ եւ Ապլիրատ իշխանները նստած առանձին խօսում են Թորոս իշխանի երկիրը գրաւելու մասին: Երբ ներս է մտնում Աննան, Ապլիրատը ճողովում հեռանում է, Աննան Վասիլի հետ առանձին մնալով, հասկացնում է Վասիլին, որ երբ թէ Թորոսը չուտով Քեսունը պաշարելու եւ բոլորին սրի է քաշելու:

Այս խօսակցութեան ընթացքին ներս է մտնում Շահինը: Աննան իսկոյն հեռանում է: Իշխանը Շահինին հաղորդում է Թորոս իշխանի իրենց դէմ արշաւելու մտադրութեան մասին եւ այս առթիւ մաքերի փոխանակութեան ժամանակ Սեպուհը ներս մտնելով, հօրը յայտնում է որ ինքը Ռայասին բանակից արձակել է Եդեսիայի դուքսի քահանայի Բալդուինին: Այս լուրը չափազանց ազդելով Վասիլի վրայ, իր որդու հետ սաստիկ վէճի բռնուելով յարձակում է Սեպուհի վրայ, որ ծեծի, բայց Շահինն ու Ատոմը միջամտելով, Սեպուհին դուրս են տանում:

×

Աննան ու Սեպուհը դէմ դիմաց գալով, սիրալիր խօսակցութիւնից յետոյ անցնում են լուրջ հարցերի քննութեան: Սեպուհը յայտնում է որ տեղեկութիւններ է հաւաքում իրենց ունեցած ուժերի, պաշարի, բերդի վիճակի, արշաւանքի ծրագրի եւ այն բոլորի մասին որ նախօրօք խօսել է Աննայի հետ, գրեթէ բոլորը սակ պատրաստ ունի: Եւ որ Թորոս իշխանին այդ տեղեկութիւնները հաղորդելու համար արդէն մի վստահելի մարդ է գտել Ռուբէի անունով:

Ամփոփեց՝ ԲԵՆՈ

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Բացի մէկէն, աւելցուց Ֆրէտ, ակնարկը Կլօրիային ուղղելով:

— Երկու. բացի երկուքէն, դիտել տուաւ Գագիկ, ակնարկը դրան ուղղելով:

Դէպի դուռը նայեցանք եւ չունչերնիս բռնեցինք:

Մակա Ժաւիրը կեցած էր հոն, ձեռքը պատին դրած:

— Խնձթ Գագիկ, ի՞նչ բանի համար բոլոր այս փայտը գղեակին մէջ կը դիզես, հարցուց աղջիկը:

— Փոքրիկ դաւադիրը ոչնչացնելու համար, պատասխանեց Գագիկ, զուարթ: Հոս եկուր:

Մական անոր քով գնաց: Գագիկ՝ ձեռքը անոր մէջքին վրայ տարածած՝ սկսաւ անոր դէմքը դիտել. կարծես զայն առաջին անգամ կը տեսնէր: Իսկ Մական իր մատներովը անոր գլխուն մազերը շոյեց:

—Գեղեցիկ է Մական, չէ՞, հարցուց միամիտ չեչտով մը:

Յետոյ առանց մեր պատասխանին սպասելու.

— Ան իմ կինս է, էֆէնտիմ: Կը կարծեմ թէ չպիտի փափաքէիք որ կընոջս հանդէպ վրէժխնդիր ըլլայի:

— Քու կի՞նդ: Ինչո՞ւ նախապէս չըսիր առիկա:

Մեր մէջ ամէնէն չատ զարմացողն ու զուարճացողը Կլօրիան եղաւ:

— Ինչո՞ւ նախապէս չըսի: Ո՛հ: Սուրբ Գիրքին մէջի Աբրահամը գիտէք, չէ՞: Մակա մնայուն եւ լաւագոյն լրտեսուհին է եղած: Որպէս Գագիկին կինը ի՞նչ բանի օգտակար կըրնար ըլլալ: Եթէ անոր հետ ամուսնացած չըլլայի, իմ լաւագոյն լրտեսներէս չատերուն ծառայութենէն զրկուած պիտի ըլլայի.— օրինակի համար Կրիկոր Ժաւիրը: Ան Մակային հայրը չէ, ոչ: Գնչուները զինքը իրենց թագուհին կը կոչեն: Անոր հայրը գնչու է, իսկ մայրը հայ ազնուական ընտանիքի մը աղջիկն է: Մակա միշտ փափաքած եւ յուսացած է գլխ միապետական գահին վրայ տեսնել:

Խնդաց եւ մատներուն խաղերը ճայթեցուց:

— Ձիս թագաւոր կարդել եւ ինծի հետ իշխե՛լ. հա՛, հա՛, հա՛: Անոր հետ ամուսնանալով այդ գնչուներուն հաճոյք պատճառած եղայ, որովհետեւ այս աղջիկը գնչուներուն միջեւ խնդրոյ առարկայ դարձած էր.— ասոր աչքին ոեւէ գնչու իրեն յարմար չէր թուեր եւ ոչ ալ պատուախնդիր, մինչեւ այն օրը երբ տեսայ զինքը եւ սիրահարեցա՛յ իրեն, Ո՛հ, այո՛, սիրահարեցայ: Ես՝ Գագիկ, հինաւուրց արկածախնդիր մը՝ սիրահարեցա՛յ:

Ու դէպի իրեն քաշելով համբուրեց զայն, զորովագութ կերպով, կարծես փոքր երախայ մը ըլլար: Յետոյ ոտքի ելլելով.

— Ներեցէք անոր, էֆէնտիմ, իմ սիրոյս համար ներեցէք:

Ոչ ոք պատասխանեց: Թերեւս չատ աւելին կը խնդրէր:

— Հոգ չէ. ուրեմն իմ սիրոյս համար մի ներէք էֆէնտիմ. այլ այն չատ մը լաւ գործերուն համար զոր կատարած է ու դեռ պիտի կատարէ, զէթ ատոնց համար ներեցէք: Ներեցի՞ք:

Ամէնքս Կլօրիային նայեցանք: Այդ իրաւասութիւնը անոր կը պատկանէր: Ու Կլօրիան առնելով Մակային ձախ ձեռքը իր աջ ձեռքին մէջ, ըսաւ.

— Ուիլլին ցանկալուդ համար քեզ չեմ մեղադրեր: Ես ինքս ալ զայն ցանկացի: Բայց գլխ այդպէս կոպտաբար քու մարդոցդ ձեռքը յանձնելու չէիր:

— Ո՞չ, ըսաւ Մակա հեզութեամբ: Ուրեմն դո՞ւն ինչու այնպէս դէչ կերպով ցուցուցիր այն երկուքը որ ըսպանուեցան փախչիլ: Միւս մարդը սպաննողը դուն չէի՞ր: Լաւ. այդ Ուիլ Եէրքսը քեզի կուտամ...

— Շնորհակալ եմ, վրայ բերաւ Ուիլ:

Մական առանց կարեւորութիւն տալու այդ ընդմիջումին՝ չարունակեց.

— ... Ոչ թէ անոր համար որ ինձմէ աւելի խելացի կամ աւելի գեղեցիկ ես: Տգեղ ես դուն: Ձես կրնար պարել. կռիւի մասին գալով, ես քեզ մէկ ձեռքով կրնամ սպաննել: Ուիլը քեզի կուտամ, որովհետեւ ամէն պարագայի, Գագիկը աւելի չատ կը սիրեմ:

Որուն վրայ Գագիկ յանկարծ միտքէն վանեց մասնութեան հասարակ պատմութիւնը, Նափոլէոնական կերպարանքով մը:

— Շարժելու ժամանակն է էֆէնտիմ, ըսաւ եւ դուրս ելաւ:

Ամէնէն վերջ դուրս ելլողը ես եղայ կաղալով. իմ ետեւէս «աւազանին»:

Դղեակին բակին մէջ աղջամղջային խաւար մը կը տիրէր, եւ եթէ քարիւղի բազմաթիւ լապտերները չըլլային, դիզուած կոճղերուն մէջէն ճամբան գտնելը անկարելի կը դառնար: Դուրսի դրան առջեւ ծուռ եւ չատ նեղ ճամբայ մը միայն ձգած էին. դուռը չատոնց արդէն հանուած եւ անգործածելի էր դարձած, իրարու վրայ չարուած փայտերուն պատճառաւ: Հագիւ դղեակէն դուրս ելած՝ կիները եկան եւ սկսան դարձեալ իրարու վրայ նետել ծառերը դուռին եւ պատուհաններուն բացուածքներէն: Անոնց վրայ հոս, հոն եւ ամէն տեղ մարդիկ քարիւղ կը թափէին, մինչ ուրիշ մարդիկներ ռազմագիտական կէտերու վրայ չոր աւելթ կը զետեղէին:

Լուսին չկար. կամ եթէ կար իսկ՝ եւ ամպերը զայն կը ծածկէին: Անտարակոյս Մահմուտ խորհեցաւ որ այդ գիշերը աննպաստ էր իրեն, մեր փոքրիկ ուժը ոչնչացնելու համար. որովհետեւ ինչպէ՞ս պիտի գիտնար թէ մենք պատրաստուած էինք դարձեալ փոթորկացնել կիրքը՝ ընդդէմ իր զանգուածային գունդերուն:

Ժամը ութը քիչ մը անց, Մահմուտ յարձակումի սկսաւ հրետանիի ռմբաձգութիւնով մը. Լրաբեր մը զոր Մընթի ղրկած էր դիտելու համար դիրքերը, վերադառնալով իմացուց թէ բոլոր ռումբերը կատաղի կերպով կը պայթէին, թէ Րուսթէմ Խանի մարդիկը լաւ պաշտպանուած էին այն խըրամներուն եւ փոսերուն մէջ, զիկ-զակ ուղղութեամբ փորուած վայրէջքին ամբողջ երկարութեամբ:

Ժամ մը վերջը լուր առինք որ Թըրքական հետեւակ զօրքը սկսած էր յառաջանալ. եւ ժամը տասնի առեններ Րուսթէմ Խանի բացած կատաղի պաշտպանողականին կրկոցը լսեցինք: Այնպէս որոշուած էր որ այդ դիրքին վըրայ կատարած մեր կարգադրութիւնները գաղտնի չպահուէին: Այդպէս ալ եղաւ: Եւ յառաջ խաղացող թշնամի չարքերը այն տեսակ կրակի կարկուտով մը դիմաւորուեցան որ, անոնց ետեւէն եկող գունդերը փոխանակ ուղղակի յառաջ երթալու՝ կը նախընտրէին դղեակին ճամբան դառնալ:

(Շար.)

ՅՈՒՄԵՐ

Ի՞նչ կ'ըսէ վարչապետը

Ա.

Դեկտեմբեր 13ին վարչապետ Չէմպըրլէյն քաղաքական կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Օտար Մամուլի Ընկերակցութեան տարեկան հաւաքոյթին մէջ, Լոնտոն։

Այս հաւաքոյթէն բացակայեցան, — գերման դեսպանատան կարգադրութեամբ — գերման մամուլի թղթակիցները, այն առարկութեամբ թէ վարչապետը իր ճառին մէջ պիտի ծաղրէ գերման մամուլը՝ իր անսանձ յարձակումներուն համար բրիտանական քաղաքական դէմքերու հասցէին։

Այս միջադէպը, որ բաւական մեկնաբանել տուաւ միջազգային մամուլին, ինքնըստինքեան քաղաքական կարեւոր նշանակութիւն չունէր։ Նացիները ամէն օր ամէն տեսակ յարձակումներու նշաւակ կը դարձնեն Իտըն, Չըրչիլը, Քուփըրը եւ մանաւանդ ...ներս Պոլտուինը, եւ պիտի անկարելի ըլլար որ Անգլիոյ վարչապետը այդ մասին երկու խօսք ըսէր իր ճառին մէջ։

Բառերը լսել ալ պէտք է գիտնալ։

Չէմպըրլէյնի ճառին էական կէտերը պէտք է որոնել այն հաստատումներուն մէջ, զորս կ'ընէ ան՝ իբր վարիչը բրիտանական արտաքին քաղաքականութեան։

Այս հաստատումները մէկէ աւելի են։

Առաջին. — Անգլիական կառավարութիւնը պիտի շարունակէ խաղաղասիրական այն քաղաքականութիւնը, որուն լծուած է, մանաւանդ Չէմպըրլէյնի վարչապետական աթոռին երեւելէն ի վեր։ Վարչապետը ունեցած է ցուրտ, ինչպէս կը խոստովանի, ծանր խոչընդոտներ ու յուսախաբութիւններ, բայց պիտի չդադրի փորձելէ ու հետապնդելէ, որովհետեւ նպատակն է՝ «ոչ միայն խաղաղութիւնը, այլ այն վստահութիւնը, թէ խաղաղութիւնը կարելի է պահպանել ընդմիշտ»։ Եւ «իմ այս նպատակս երբեք վարանում ճանչցած չէ ցարդ»։

Այս հիմնական գիծը պահելու համար է, որ Չէմպըրլէյն ու Հալիֆաքս Յունուարի կէսերուն պիտի այցելեն Հռոմ ու պիտի փորձեն Մուսոլինիի հետ եւս մը գտնել միջերկրականեան կնճռոտ հարցերուն, ըստ երեւոյթին ջանալով որ ֆրանսեւիտալական պաղ յարաբերութիւնները փոխուին եւ թշնամական տրամադրութիւնները մեղմանան։

Չէմպըրլէյնի խաղաղութեան ծրագիրը շատ աւելի հեռահաս է քան ոմանք կը կարծեն։ Ան կ'ըսէ.

«Ոչ-բազմաթիւ սերունդներ առաջ մենք պատերազմի մտանք Մ. Նահանգներու հետ. այսօր այդպիսի բախում մը ամէն հաւանականութեան սահմաններէն դուրս է։

«Իմ կեանքիս տեւողութեան իսկ՝ մենք Ֆրանսայի հետ մազ մնաց որ պատերազմէինք։ Այսօր այդպիսի աղէտ մը այնքան հեռու է հաւանականութենէ որքան պատերազմ մը Ամերիկայի հետ։

«Արդարեւ, մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ այնքան սերտ են, որ կ'անցնին յանձնառութեանց օրինական ձեւականութիւններու սահմանէն, քանի որ հիմնուած են շահերու նոյնութեան վրայ»։

Այս պատմական օրինակները յիշատակելով՝ վարչապետը կը հաւատայ, թէ խաղաղութեան այդպիսի կենցաղ հնարաւոր է ստեղծել եւրոպական միւս մեծ պետութեանց՝ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ։ Եթէ այսպիսի հաւաքական ծրագիր մը իրականանայ, անտարակուսելիօրէն Եւրոպա կը վայելէ խաղաղութեան երկարատեւ շրջան մը։

Վարչապետը՝ Ֆրանսայի հետ Մեծն Բրիտանիոյ յարաբերութեանց մասին խօսելով՝ կը փարատէ այն կասկածը, թէ Անգլիա կրնայ ո եւ է ատեն չէզոք մնալ՝ Ֆրանսայի վրայ գործուած արտաքին յարձակման մը ընթացքին։ Այսպիսի կասկած ծնած էր օր մը առաջ, երբ անգլ. Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցման մը ի պատասխան Չէմպըրլէյն ըսած էր, թէ Իտալիոյ կողմէ Քորսիքայի կամ Թունուզի վէճին առթիւ յարձակման մը պարագային Անգլիա դաշնագրային յանձնառութիւն չունի օգնութեան փութալու Ֆրանսայի։ Այժմ՝ վարչապետը որոշ եւ մեկին կը հաւաստէ, թէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ շահերու նոյնութիւնը այնքան մեծ է, որ դաշնագրային ձեւականութիւնները երկրորդական կարեւորութիւն ունին եւ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար անտարբեր մնալ Ֆրանսայի, — ոչ միայն ֆրանսական մայր ցամաքին, այլ նաեւ Ֆրանսայի կայսրութեան վրայ — գործուած յարձակման մը հանդէպ։

Ասիկա շատ կարեւոր հաստատում մըն է եւ կը կազմէ առանցքը Եւրոպայի ժողովրդավար մեծպետութեանց Մինիխեան քաղաքականութեան։

Եւրոպական ընդհանուր խաղաղեցման վարքագծին մէջ Լոնտոն ու Փարիզ միասին են, միասին կ'ընթանան ու միասին պիտի ընթանան։ Ասիկա Չէմպըրլէյնի դաշինքին վարած քաղաքականութեան շէնքին առաջին հիմնաքարն է։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍ ՐԱՑ»Ի ՀԱՆԴԷՍԸ

ՔԱՇԱՆ. — Շրջանիս հայ դպրոցի տարուան առաջին հանդէսը տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 11, կիրակի կէսօրէ ետք։ Աշակերտները եւ ծնողները լեցուցած էին սրահը։

Օրուան նախագահ Պ. Թադէոս Մեծատուրեան կը բանայ հանդէսը, կը յիշէ այս միութեան 1929 յուլիս ամսուան առաջին ժողովը, քանի մը հայրենակիցներ սրճարանի մը անկիւնը հիմը կը դնէին «Յառաջդիմասիրաց»ի։ Ան սկսաւ աշխատանքի՝ հայ մշակոյթի պահպանման համար, յաղթեց բոլոր դժուարութիւնները, ժողովուրդի լումաներով կազմեց պիւտճէն, առանց արտաքին աջակցութեան, անդրանիկ ընդհանուր ժողովի նախագահը գնահատեց հարաւային շրջանի հայ համայնքին համերաշխութեան ոգին, որուն մէջ գտաւ գործին կենսունակութիւնը։ Փափաք յայտնեց որ անոնք չխաչաձեւեն հայ գիրի եւ նոր սերունդի պահպանման հարցին մէջ, ներկաները իրենց ծափերով կը հաստատեն այդ խօսքերու արժէքը։

Աշակերտները սովորականին պէս շարք շարք կ'անցնին բեմին վրայէն, իւրաքանչիւրը իր յատկանշական արտասանութեան եղանակով եւ շարժումներով։

Կը խօսի Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան, ուժեղ եւ գեղեցիկ էր իր ճառը (հրատարակուած «Յառաջ»ի մէջ իր ամբողջութեամբ)։

Օր. Անահիտ Գալէզեան իր անուշ ձայնով մեներգեց հաճելի կտորներ՝ զուարթացնելով մթնոլորտը, Պ. Վաղինակ Ալթունեան արտասանեց Սիամանթոյէն եւ Զարեհէն երկու կտորներ՝ փոթորկելով հոգիները։ Պ. Ս. Գարակէօզեան վարչութեան կողմէ կուտայ եռամսեայ գործունէութեան պատկերը։

Միութիւնը ունի 150 անդամներ, դպրոց կը յաճախեն 80է աւելի աշակերտներ։ Նուէրներ եղած են Տիկին Գաղազեանէ, իր ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ, Պ. Գրիգոր Մաղմանեանէ իր քրոջ Օր. Սոֆի Մաղմանեանի յիշատակին համար 50ական ֆրանք, Պ. Եփրեմ Թեւանեանէ 110 ֆրանք հարսնիքի մը ընթացքին Պ. Տէօքմէճեանի միջոցաւ հաւաքուած։

Միութիւնը պիտի աշխատի ժողովրդական դասախօսութիւններ տալ տարուան ընթացքին։ Աճուրդի ծանր աշխատանքը տարաւ Պ. Լ. Զօրմիսեան, ներկաները մասնակցեցան բոլորն ալ անխտիր։ Գեղեցիկ անակնկալ մըն էր Պ. Միհրան Գաղազեանի մասնակցութեան բաժինը իր ջութակով։

Օր. Էլիզա Աբրահամեան երգեց «Ալագեազ»ը, որով սարերու կատարներէն մեզ կը բերէր մեր մայր երկրի շունչը, զեփիւռը, տխրութիւն եւ քաղցր անուրջներ։

Պարեց Օր. Հրանուշ Գաղազեան եւ Գարեգինի Թառը այդ վայրկեանին մայրենի երկրի քաղցրութիւնը կը թափէր մեր հոգիներուն մէջ, իսկ Պ. Գաղանճեան կը վերջացնէր պատկերը՝ իր ճպոտին տակ «Մայր Հայաստան»ը երթացնելով։

Հանդէսը կը վերջանար կատակախաղով մը՝ որուն մէջ աշակերտներէն Պ. Պ. Կայծիկ Պետրոսեան, Արիս Գավէզեան, Կ. Գապատայեան, Երուանդ Տէմիրճեան եւ Օր. Ա. Պետրոսեան, իրենց դերերը կատարեցին շատ յաջող կերպով։

Թղթակից

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՌՈՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Կիրակի, 11 Դեկտեմբեր, Սալ Կալմանի սրահին մէջ ներկայացուեցաւ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան իրական կեանքէ առնուած բարոյալից եւ յուզիչ ներկայացում մը՝ «Ժառանգորդ»ը։

Ռուբէն՝ ուսեալ եւ խելացի մէկն է, բայց եւ այնպէս չափազանց դրամապաշտ, այնպէս որ, իր ուսումը եւ խելքը կը գործածէ միշտ դէպի չարը, միշտ դէպի անմարդկայինը։ Իսկ Վաղինակ, հասարակ հանքի գործաւոր մը, բայց զարգացած, եւ խղճամիտ երիտասարդ մը, այս վերջինը կը սիրահարուի Վարդուհի Մելիքեանի, որ ունեւոր մարդու մը զաւակն է։ Իբր իրենց սիրոյ պտուղը, կ'ունենան երախայ մը՝ Արշակ։ Ռուբէն՝ Մելիքեանի անբաւ հարստութենէն հրապուրուած, կ'ուզէ արգելք հանդիսանալ Վաղինակի եւ Վարդուհիի երջանկութեան, եւ կը գործադրէ իր չար դիտաւորութիւնը, նախ սպաննելով Վարդուհիին հայրը, աչազուրկ վիճակի ենթարկելով Վաղինակը եւ այս վերջնոյն մայրը իրենց տան ետեւի ձորէն վար գլորելով, այսպիսով դժբախտացնելով երկու ընտանիքներ։ Վարդուհին կ'առեւանգէ եւ կը տանի իր տունը, Վարդուհի, ականատես միաժամանակ կատարուող ողբերգութեան, կը յիմարանայ եւ այս կը տեւէ 13 տարի։

Վաղինակ, բարերար անձի մը միջոցաւ կը դրուի հիւանդանոց, ուր կը մնայ երեք տարի, իսկ մանկիկը՝ Արշակ՝ սնտուղի մը քով։

Վարդուհի Ռուբէնի տան մէջ արգելափակուած կը մնայ, եւ սակայն միշտ յուզումներու մէջ, միշտ խելագար, օրերով չխօսիր, սիրահար առանձնական կեանքի։ Իր առանձնութեան ժամերուն կը յեղյեղէ անուններ՝ Վաղինակ, Արշակ եւն.։ Քովընտի սենեակէն Ռուբէն կը հետեւի Վարդուհիի շարժումներուն, զինքը բուժելու համար տարած բոլոր աշխատանքները կ'անցնին ապարդիւն։ Եւ այսպէս 13 տարի շարունակ։

Ռուբէն հայր մը ունի, որ ծերացած է այլեւս։ Սա, իր երիտասարդութեան շրջանին եղած է վաշխառու մը եւ ուրիշներուն հարստութիւնը իւրացուցած սակարանի մէջ եւ դատարանի միջոցաւ կեղծ մուրհակներ շինելով։ Ծերունին խղճի խայթեր կ'ունենայ. գիշերները քունը չտանիր. կ'ուզէ իր անիրաւածներուն ընտանիքները գոհացնել, որովհետեւ այս վերջիններուն ուրուականները զինք անհանգիստ կ'ընեն «հաց, հաց» աղաղակելով։ Ռուբէն հօրը դիտաւորութեանը արգելք հանդիսանալ կ'ուզէ «անոնք մտացածին բաներ են» ըսելով, բայց ծերուկը անդրդուելի կը մնայ եւ կը մեկնի տունէն։

Վարդուհիի խելագարութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէ Ռուբէնին, կը հանդիպի նոր հասած բժիշկի մը։ Բժիշկը կը հրաւիրուի Ռուբէնի տունը, քննելու համար յիմարը։ Բժիշկը գիտնալ կ'ուզէ Վարդուհիին հիւանդութեան պատճառ եղող պարագաները, կը պատասխանուի իրեն, 13 տարի առաջ հօրը դիակը տեսած ըլլալը, զառանցանքները Վաղինակի եւ Արշակի մասին։ Բժիշկը կը խոստանայ օգնել իրեն, ամէն օր 1 — 2 ժամուան համար պատանի մը գտնել եւ տալ Վարդուհիին, որպէսզի այդ կերպով ուշարբերէ զինք։ Կը գտնէ կոյրի մը զաւակը, որ կը մուրայ եկեղեցիին դրան առջեւ։ Վարդուհի, ի տես պատանիկին, ներքին մղումով մը կը փաթթուի ու «իմ սիրելի Արշակ, դուն շատ մեծցեր ես», ըսելով կը փաթթուի եւ կ'ողողէ մայրական համբոյրներով։ Տղան կը զարմանայ, թէ ինչպէս յիմար կին մը իր անունն ալ գիտէ։ Դերին վերջաւորութեանը կը հասկցուի թէ Արշակ, կոյրին զաւակը, իրապէս իր հարազատ զաւակն է եւ կոյրն ալ, Վաղինակ՝ իր ամուսինը, իսկ բժիշկը՝ Վարդուհիին եղբայրը։

Բժիշկին հօրը, Մելիքեանի առաջին կինը կը մեռնի անժամանակ, երկու որբեր թողլով, Վարդուհին եւ Լեւոնը — բժիշկն։ Մօրուն չհանդուրժեր Լեւոնի ներկայութեան տան մէջ։ Մելիքեան կը ստիպուի Լեւոնը, տակաւին անչափահաս տարիքին, Պոլիս ղրկել իր բարեկամներէն մէկուն խնամքին յանձնելու։ Այս վերջինը հօր մը պէս կը խնամէ, կը հսկէ վրան, իր նամուած դաստիարակութիւն մը կուտայ։ Մինչեւ այդ Ռուբէն կը կարծէր, թէ Մելիքեանի միակ ժառանգորդը Վարդուհին է, որուն հետ ամուսնանալով պիտի տիրանար Մելիքեանի միլիոններուն։ Վերջէն յայտնի կ'ըլլայ կտակագիրէն, թէ Մելիքեան երկու զաւակ ունէր՝ Վարդուհի եւ Լեւոն։ Լեւոն կը տեղեկանայ, թէ Վարդուհին իր քոյրն է, եւ Արշակ՝ իր քեռորդին։ Ոճրագործ Ռուբէն կը յանձնուի արդարութեան, իր կրկնակ ոճիրներուն համար, արդարութիւնը զինք կը դատապարտէ դահիճին սուրին տակ քաւելու իր մեղքերը։

Վաղինակ եւ Վարդուհի կը գտնեն զիրար, երկար տարիներ տառապելէ յետոյ, բժիշկը կ'օրհնէ անոնց միութիւնը եւ Արշակը կը գովէ որպէս բարի զաւակ մը, որ տարիներ շարունակ իր հօրը միակ նեցուկը եղած էր։

Դերակատարները բոլորն ալ լաւ տիրացած էին իրենց դերերուն։

Կազմակերպիչները ջանք չէին խնայած ներկայացումը հրապուրիչ դարձնելու համար, մանաւանդ, ինչպէս լսեցի իրազեկներէ, երիտ. երկու միութեան նախագահը՝ Պ. Սողոմոն Նիկողոսեան ամէն տեսակ աշխատանք թափած էր ներկայացումը կատարեալ վիճակի մէջ դնելու համար, լուսարձակը՝ բեմին, իր գոյնզգոյն լոյսերով, աւելի խորհրդաւորութիւն կուտար, ներկայացման տեւողութեան ընթացքին։ Պարբերաբար երգերուն կ'ընկերանար ջութակը, սրինգը եւ մանտոլինը։ Պ. Յովհ. Ճիհանեան եւս կը կատարէ յուշարարի դերը։ Նոյն այս կազմակերպութիւնը իր գոյութիւնը կը պարտի Պ. Պ. Նիկողոսեանի, Ճիհանեանի եւ Միհրան Շիշմանեանի անխոնջ ջանքերուն։

Ներկայացումը տակաւին չսկսած, հանդէսը բացուեցաւ քառասուն հոգինոց երկսեռ երգչախումբի երգերով որուն ղեկավարն էր Պ. Վահրամ Էյմաճեան։ Անդամուհի օրիորդները իրենց համար պատրաստուած էին միօրինակ զգեստներ, որոնք լաւ տպաւորութիւն ձգեցին ներկաներուն վրայ, պարեցին հայկական երգերով իրենց մանակի եւ հայկական տարազներով։ Օրիորդ Ալիս Մարտիրոսեան հայկական պարի ընթացքին ցոյց տուաւ շնորհք եւ ճաշակ։

Դիտող

×

ԱՐՆՈՒՎԻԼ. — Հ. Ե. Ե. Միութեան բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ 11 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սալ Կալմանի մէջ։ Խուռն բազմութեամբ ներկայ էր ամբողջ գաղութը, շատեր ոտքի վրայ մնացին, հանդէսը բացուեցաւ ըստ յայտարարութեան ճիշդ 3ին։ Միութեան նախագահ Պ. Ս. Սանդուրեան կարդաց միութեան նպատակը եւ կոչ ըրաւ ծնողքներուն թոյլ տալ իրենց զաւակներուն անդամագրուելու Հ. Ե. Ե. Միութեան։ 40 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Վ. Էյմաճեանի երգեց երկու քառաձայն երգեր։ Մեներգեց Պ. Մ. Խուպոյեան։ Արտասանեցին Պ. Պ. Ա. Տիլանեան եւ Ս. Ճիհանեան։

Միութեան անդամներու կողմէ ներկայացուեցաւ ողբերգութիւն մը 5 արարով՝ «Ժառանգորդ»ը։ Բոլոր դերասանները յաջող էին իրենց դերերուն մէջ, մանաւանդ Օր. Ա. Փափազեանը՝ Խելագարի դերին մէջ։ Ընդհանուր առմամբ հանդէսը անցաւ շատ յաջող եւ կանոնաւոր։

Մեր անկեղծ գնահատանքը Պ. Ս. Նիկողոսեանի, որ որ եւ է ջանք չխնայեց նորակազմ միութեան ունեցած այս փայլուն յաջողութեան համար։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՆԻՍ 11 Դեկտ. — Կիրակի օր Նիսի գաղութը պատեհութիւնն ունեցաւ լսելու «Յառաջ»ի խմբագիրը, որուն ներկայութենէն օգտուելով եւ շատերու փափաքին համաձայն կազմակերպուած էր հաւաքոյթ մը, Մաղէնի մէջ։

Սրահը լեցուն էր թաղեցիներով։

Օրուան նախագահը, ընկեր Գ. Թուրիկեան իր բացման խօսքէն վերջ բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը։ Ինծի համար դժուար է բառ առ բառ արտագրել Շ. Միսաքեանի այդ բանախօսութիւնը, որ տեւեց մէկ ժամէ աւելի։ Սրահը լարուած մտիկ կ'ընէր։

Խօսեցաւ երեք հարցերու մասին. — 1) Համաշխարհային ներկայ տագնապը։ 2) Հայաստանի վիճակը։ 3) Հայկական գաղութները։

Բանախօսը ծանրացաւ մանաւանդ այն անստոյգ կացութեան վրայ որուն մատնուած է ամբողջ աշխարհը։ Մինիխը եթէ խաղաղութիւն բերաւ, գլխաւոր պատճառը այն էր որ մեծերը տակաւին պատրաստ չէին պատերազմելու։ Անվստահութիւն իրարու, խելագար զինարշաւ, սնանկութիւն դաշնագիրներու, — այս բոլորը կրնան յանգիլ պատերազմի։ Նորէն տկարն է որ կը զոհուի։ Կացութեան անստուգութիւնը կը հարկադրէ մեզ մնալ արթուն եւ պատրաստ։

Հայաստանի պատկերը ոչ նուազ վրդովիչ է։ Այդ երկիրը կը մնայ միակ խարիսխը մեր պետական գոյութեան։ Բայց նեղ եւ ուժասպառ։ Մեզմէ խլուեցան հողեր, որոնք սկիզբէն ի վեր եղած են հայկական։

Բանախօսը այս առթիւ պարզելով վերջին երկու տարիներու ընթացքին կատարուած «մաքրագործումները», կարդաց 45 անուններ, — բոլորն ալ քաղաքական, կուսակցական, պետական կամ գրական դէմքեր։ Յետոյ բացատրեց Հայաստանի հանդէպ կատարուած կոպիտ անարդարութիւնները եւ հաստատեց թէ ամէն յարաբերութիւն խզուած է երկրի եւ արտասահմանի միջեւ։

Բանախօսութեան երրորդ մասը կը կազմէր գաղութները, որոնց իւրաքանչիւրի մասին Շ. Միսաքեան հաղորդեց փաստացի տեղեկութիւններ, թէ համրանքի եւ թէ ազգային կազմակերպութեան տեսակէտով։ Ի վերջոյ շեշտելով միացեալ ճակատի պահանջը, բանախօսը ջերմ կոչ մը ուղղեց բոլորին, մանաւանդ երիտասարդութեան, որպէսզի համախմբուին, կազմակերպուին եւ զօրացնեն ինքնապաշտպանութեան ճակատը։ Այս առթիւ զարմանալի գտաւ Նիսի գաղութին թմրութիւնը։

Բանախօսութենէն վերջ եղան հարցումներ, օրուան հոգերու մասին, որոնց լայնօրէն պատասխանեց «Յառաջ»ի խմբագիրը։

Թղթակից

ՎՐԻՊԱԿ. — «Յառաջ»ի Դեկտեմբեր 15ի թիւին մէջ լոյս տեսած Պ. Կ. Յ. Բասմաջեանի «Հայերն ու Հրեաները» յօդուածին մէջ Բ. սիւնակ 8րդ տող Աղեքսանդրիա բառը կարդալ Աղեքսանդրեակ (Իսկէնտէրուն)։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Դարձեալ ժողովի անդամներուն գլուխները Էնվէր փաշայի կողմը դարձան։ Խելացի նախագահը մեծ յուզումով մը սկսաւ խօսիլ։

— Այսօր Թուրքիոյ ամէնէն մեծ մարդերէն մէկուն, զօրավարի մը հարցուցի թէ ի՛նչպէս հասկցած էր մեր գաղափարը։ Ան ալ սապէս բացատրեց ինծի։

Ու նախագահը առաջ բերաւ Էնվէր փաշայի հետ ունեցած տեսակցութիւնը։ Թարգմանը, որ Էնվէր փաշայի քով նստած էր, իսկոյն թարգմանեց նախագահին խօսքերը։ Փաշան մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր, ու կարծես կ'ուզէր գոց ընել զանոնք։

Զինովիէվ, որ իր խօսքը ընդհատած էր ճառին թարգմանութեան ատեն, մեծ յուզումով շարունակեց զայն, ու սկսաւ բռունցքը ուժգնօրէն զարնել կարմիր շղարշներով ծածկուած բեմին։ Իր խօսքերը մեծ ազդեցութիւն առաջ բերած էին սրահին մէջ։ Բանախօսին նպատակն էր իր գաղափարները պաշտպանել ներհակ գաղափարներու դէմ, ու Էնվէր փաշայի պէս պետական մեծ մարդու մը թելադրել զանոնք։ Եր Զինովիէվ կը տեսնէր որ բոլոր պատուիրակները կը շարունակէին իրենց գլուխները շարժել, աւելի բուռն յարձակումներ կը գործէր մոլեռանդներուն դէմ, ու գոհ կը մնար, դիտելով որ դէմքերը գոհունակ արտայայտութիւն մը կը ստանային։

Զինովիէվ իր ճառը վերջացնելու վրայ էր։ Իր գաղափարները ամփոփելէ յետոյ համառօտակի, «ընկերներ», աղաղակեց։ Այդ միջոցին, բանախօսը անձրեւէն յորդած գետի մը պէս կը գոռար.

— Մենք հոս եկած ենք, Արեւելքի մեր եղբայրներուն ձեռքերը սրտանց սեղմելու եւ ոչ թէ քաղաքականութեամբ զբաղելու համար։ Մենք հոս քաղաքականութիւն չենք ուզեր...։

Զինովիեւի այս խօսքերը թարգմանուելուն պէս, Էնվէր փաշա ցնցուեցաւ, յօնքերը վեր առաւ, փայլուն աչքերուն գոյնը փոխուեցաւ իսկոյն։ Ոտքի ելած պահուն իր բիբերուն շարժումներէն բան մը չէր հասկցուեր։

Յաջորդ օրը, Էնվէր փաշա շատ լաւ հասկցած էր թէ Ռուսերու վստահութիւնը չէր վայելեր։ Որովհետեւ Համաժողովի նախընթաց օրուան նիստին մէջ Զինովիէվ շատ մը յայտարարութիւններ ըրած էր Էնվէրի գաղափարներուն դէմ։ Փաշան կացութիւնը լաւ քննելէ յետոյ, գիշերը մինչեւ առտու չկրցաւ քնանալ։

Թէ՛ Ռատէք եւ թէ Զինովիէվ արդէն իսկ Էնվէր փաշային զգացուցած էին թէ անկարելի էր որ իբր ունկնդիր այդ ժողովին մէջ ընդունուէր։ Ուստի Էնվէր փաշա չէր կրնար Համաժողովին մասնակցիլ։ Բացայայտ էր որ արդիւնք մը չպիտի ունենար այդ ժողովը։

Փաշան իր որոշումը տուած էր։ Համաժողովին չպիտի մասնակցէր ու Մոսկուա պիտի դառնար։ Այս բանն ալ իմաց տալու էր Զինովիէվի եւ գործի գլուխ գտնուողներուն։ Սակայն քաղաքականութեան յարմար չգտաւ այդ առաջարկը ընել յանկարծ։ Հաւաքոյթի մը մէջ պիտի ըսէր այդ բանը։ Արդէն Զինովիէվ Համաժողովին մէջ հրապարակաւ յայտարարած էր թէ «քաղաքականութիւն չէր ուզեր»։

Ստոյգ կը համարուէր որ Էնվէր փաշայի Թոյլտուութիւն պիտի ըլլար Համաժողովէն հեռանալու։

Արդէն Էնվէր փաշա շատ զղջացած էր ժողովի գալուն համար։ Կը հասկցուէր որ իր անունէն օգտուելու համար ժողովի հրաւիրած էին։ Արդարեւ, Էնվէր փաշայի անունը զօրաւոր ազդեցութիւն մը պիտի գործէր արեւելեան ազգերուն վրայ, ու այդ բանը շատ լաւ դիտուեցաւ Համաժողովին մէջ։

Էնվէր փաշա առիթը գտաւ գործի գլուխ գտնուողներուն ըսելու թէ կ'ուզէր Մոսկուա դառնալ։ Սակայն, փաշային ըսին թէ քանի մը օր ալ կրնար մնալ. ուստի ակամայ հոն կեցաւ։

Համաժողովը եօթը օր տեւեց։ Մինչեւ առտու կատարուած յուզումնալից նիստերուն մէջ զանազան բանախօսներ ճառեցին։

1920ի Սեպտեմբերին, Պաքուի մէջ գումարուած այդ համաժողովին նպատակը ի՞նչ էր։ Եթէ երբեք այն ատենի քաղաքական կացութիւնը ամփոփենք, իսկոյն կը հասկնանք թէ այդ ժողովը կ'ուզէր Արեւելքի իսլամ ժողովուրդներուն համակրութիւնը ձեռք բերել։

Որովհետեւ ատկէ առաջ շատ մը դէպքեր պատահած էին Կովկասի մէջ։

Թուրքեստանի մէջ դէպքերը իրարու յաջորդած էին։ Ընդհանուր պատերազմի վերջին տարիներուն, Էնվէր փաշայի եղբօր Նուրի փաշայի հրամանատարութեան տակ գտնուող բանակ մը մինչեւ Պաքու գացած էր։ Ազրպէճան ազգ. պետութիւն մը հիմնած էր Պաքուի մէջ։ Ընդհանուր պատերազմը վերջանալէ յետոյ, Ազրպէճանի պետութիւնը միացած էր Սովետական Միութեան։

Էնվէր փաշա Իսթանպուլէն Գերմանիա գացած էր, ու հոնկէ Վիլնայի ճամբով Մոսկուա անցած եւ Համաժողովին մասնակցած էր։ Այդ համաժողովին մէջ օրուան դէպքերը աչքէ անցուցած էին, Սովետ Միութեան մասնակցող իսլամ երկիրներու համակրութիւնը շահելու ձգտումով։

Կարեւոր դէպքերը Պաքուի մէջ պատահած ըլլալուն համար, հոն հաւաքուած էր Համաժողովը։

Մոսկուայի մէջ իր մասնաւոր սենեակը կը գտնուէր Էնվէր փաշա։ Իր ձեռքէն ձգեց գրիչը։ Առտուընէ ի վեր նամակագրութեամբ զբաղած էր, շատ բարեկամներ ունենալուն համար։

Փաշան նորէն ձեռք առաւ գրիչը։ Ուզեց նամակ մըն ալ գրել։ Սակայն օրերէ ի վեր բան մը կը տանջէր միտքը։

Այդ մտահոգութիւնը փարատելու համար էր որ Էնվէր փաշա այդ նամակները կը գրէր, ուր աննշան նիւթերու վրայ կը խօսէր, առանց ծանրանալու լուրջ խնդիրներու վրայ։

Փաշան նորէն փորձեց նամակ մը գրել։ Սակայն միտքը յոգնեցնող կէտին վրայ կանգ առնելու եւ որոշումը տալու ատենը եկած էր։ Իսկոյն գրիչը վար դրաւ, ու ոտքի ելաւ։ Սենեակին մէջ պտտելէ յետոյ իր ննջասենեակը գնաց, ու շէզլոնկին վրայ ընկողմանեցաւ, աչքերը որոշ կէտի մը յառած։

Ի՞նչ կը խորհէր փաշան։ Եթէ այդ պահուն քովը մարդիկ գտնուէին, անոր փայլուն աչքերուն մէջ պիտի կրնային տեսնել ուղեղին մտածումները։ Ատեն մը խորհելէ յետոյ, լայն շունչ մը առաւ իր մեծ սրտնեղութեան պատճառը հասկցող եւ անկէ ազատող մարդու մը պէս։ Իսկոյն ոտքի ելաւ, պատուհանին քով գնաց, ու մտածումը յայտնեց իսկոյն.

(Շար.)

(5)

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

6 ԵՒ 8 ՁԱՅՆՈՎ

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ Salle Gaveauի ՄԷՋ, 45, Rue de la Boëtie

Կ'երգէ ռուսական Մայր Եկեղեցւոյ հռչակաւոր երգչախումբը մասնակցութեամբ հայ երգիչներու

աշխոյժ՝ ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ

Առաջնորդութեամբ հեղինակին՝ Պ. ՕՆՆԻԿ Ռ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

Եւ զանանգինակին կը նուագէ Mme. Paulin Aubert եւ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Կոմիտաս յանձնախումբի եւ հովանաւորութեամբ Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան

Պատւոյ յանձնախումբի անդամներ.— Օր. Բաբաեան, Մ. Պ. Պ. Բաշալեան, Տքթ. Գալճեան, Էմէրեան Պ., Էմէրեան Վ., Թէլեան Յ., Խատիսեան Ա., Կամսարական Տ., Կերտան Լ. Կ, Հարենց Ա., Մալեզեան Վ., Զօպանեան Ա., Պարթեւեան Ա., Պարկիրճեան Ե., Սվաճեան Վ. եւ Տքթ. Քօլօլեան:

Տոմսերու գիներ՝ 7, 10, 15, 20 եւ 30 ֆրանք: Կը ծախուին՝ Սալ Կավօ, «Ցառաջ», 17, Rue Damesme, «Ապագայ», 4, Rue Saulnier, Հրանտ Սամուէլ գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince: Ամէն տեղեկութեանց համար դիմել, եւ դրամական առաքումները կատարել պատւոյ յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Y. BARGUIRDJIAN, 44 Rue Lafayette, Paris (9)

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՆԹԻ «ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»Ի ՄԱՍԻՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ, 21 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ, Քաֆէ Վօլթէրի մէջ, Փլաս Օտէոն, մէթրօ՝ Օտէոն:

ՊԻՏԻ ՍԿՍԻ ՃԻՇԴ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Դատական կազմ՝ նախագահ ՏՈՔԹ. Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ, դատաւորներ Հ. Սամուէլ, Յ. Ջաւրեան, ընդհ. դատախազ եւ ջոհերուն փաստաբան Ա. Խոնդկարեան, Յ. Եղիազարեան,

Մեղադրեալներու փաստաբաններ Լ. Զորմիսեան, Ս. Թորոսեան,

Մեղադրեալ Օր. Յ. Պետրոսեան:

Ժիւրիի նախագահ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, անդամներ, Հայր Սահակ Տէր-Սովսէսեան, Տիկին Ա. Բուդաղեան, Պ. Պ. Ասատուր, Տոքթ. Ասլանեան, Հ. Բալուեան, Տոքթ. Լ. Գրիգորեան, Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, Վ. Իշխանեան, Ա. Հանըմեան, Շ. Նարդունի, Մ. Ոսկերիչեան:

Դատավարութենէն վերջ խօսք պիտի տրուի ներկաներուն: Բոլորին նստելու տեղ ապահովուած: Մուտք 3 ֆրանք:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

14—30 Սեպտեմբեր

ՊԷՐԹԱԼԷ, Քէօչ.— 35
ԼԱՖՐԷԹ, Նաճ.— 40
ՄԱՐՍԷՅԼ, Արք.—40
ՌԱՊԱԹ, Տէյ.— 375
ՎԻԷՆ, Ա. Ա.— 45
ՔՐԻԽԱՍ, Գ. Խ.— 75
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Նար.— 150
ԼԻՈՆ, Մ. Տ. Պ.— 75
ԼԱՍԻՈԹԱ, Ա. Կ.— 60
ԹՈՒԼՈՆ, Մ. Գ.— 80
ԼԱՍԻՈԹԱ, Ա. Ս.— 75
ՎԵԼԻՋԻ ԼԸ ՔԼՈՋ, Ց. Ս.— 75
ՓԱՐԻԶ (9), Ժ. Մ.— 75
ՍԷՆ ՏԸՆԻ, Ն. Թ.— 150
ՎԵԼԻՋԻ ԼԸ ՔԼՈՋ, Մ. Թ.— 62
ԱՆՎԵՐՍ, Քեր.— 110
ՍԷՆ ԺԸՆԷՎԻԷՎ, Իշխ. Ա.— 40
ՔԼԵՐՄՈՆ ՖԷՐՐԱՆ, Թօք.— 150
ՍԷՆԹ ՀԻԼԷՐ, Ար.— 40
ԹԱՐԱՍԿՈՆ, Ղար.— 40
ԱԼԺԵՐ, Տիկ. Շ. Տ.—150
ՎԻԼՓՌԱՆՇ, Մ. Պ.— 40
ՓԱՐԻԶ (11) Օ. Ս.— 40
ԼԱ ԼԱՆՏ, Տօն.— 75:
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Մ. Մ.— 75
ՓԱՐԻԶ (16) Տքթ. Ա.— 120

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս՝ Գրիգոր Ուզունեանց, որ մօտ երկու տարի առաջ կը գտնուէր Պարսկաստանի Թաւրիզ քաղաքը: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Յակոբ Ուզունեանցի, 5, Rue St. André, St. Gabriele, Marseille, (France):

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Դրօշմաթուղթի սիրահարներուն

Կը հայթայթեմ ամէն երկրի դրօշմակներ, հին եւ նոր, լաւագոյն պայմաններով:

Նոյնպէս կը գնեմ ամէն երկրի դրօշմակներ եւ հաւաքածոներ ինչ արժէքով ալ որ ըլլան:

100 Ֆր. գնումի համար Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին դրօշմակները ձրի կուտամ:

H. ANTONIAN
Librairie H. Samuel
51, Rue Mr. le Prince, Paris

«BAL DES MIMOSAS»

ԱՄԵՆԷՆ ՃՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

«ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբի կողմէ, 25 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր

AÉRO-CLUB DE FRANCEի շքեղ սրահներուն մէջ, **6 Rne Galilée, Métro Boissière**

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Այս մեծ ցերեկոյթին բացառիկ հմայք մը տալու համար, առաջին անգամ գաղափարը յղացուած է զայն նուիրելու Միմօզա քնքոյշ ծաղիկներուն, որոնք պիտի ըլլան օրուան մեծ զարդը:

Դասական պարեր տեղի պիտի ունենան օրիորդներու եւ Ռուս գազագներու պալէի խումբին կողմէ: Խնամուած պիւֆէ, զանազան անակնկալներ:

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի պարահանդէսներուն զուարթ յիշատակը կը տեւէ ամբողջ տարի մը: ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ Շրջանի բոլոր ընկերները 25 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Danton, Մէթրօ Օտէոն:

ՄԱՅՐԵ՛Ր

փրկեցէ՛ք ձեր տղոց ակռաները փտութենէ

Մաքրել տուէք ամէն գիշեր պառկելէ առաջ իրենց ակռաները DOLINE ALCALINE ակռայի փոշիով (պատրաստուած Տօքթ. Արամ Ճինճեանի formuleին վրայ):

Doline Alcalineի

կանոնաւոր գործածութիւնը կ'արգիլէ ակռաներու փտութիւնը (caries) մասնաւորաբար կրազրկութեան (décalcification) ենթականերու մօտ:

ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ

Դեղարաններէն Doline alcaline ակռայի փոշին, մանաւանդ ձեր տղոց համար, ան է որ կ'արգիլէ լինտերու ցաւը զգայնութիւնը եւ բերնի թթուներու կազմութիւնը:

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐԸ

կեդրոնատեղի O. C. P. եւ Ph. BAILLY, 15, Rue de Rome, Ph. CANONNE, 49, Rue Reaumur եւ 88, Bld. Sebastopol, Ph. du NORD, 132, Rue Lafayette, Ph. de la PORTE d'ORLEANS, 4 Place de la Porte d'Orléans, Pharmacie de l'EST, 12, Rue de Strasbourg:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ ՓԻԼԻՓ ԱՂՈՋԱՐԵԱՆԻ

Յունուար 15ին, **Colieéeի** սրահին մէջ

Նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ» ԵՒ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

24 Դեկտ., Շաբաթ, ժամը 14—24: **8 Rue Bossuet**, Փարիզ:

ԽՆՋՈՅՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Քաջալերեցէք Միութեանս բազմապիսի գործունէութիւնը, գնելով մեր մօտ ձեր Կաղանդի պտուղը՝ թարմ ու համեղ:

Հոն կը գտնէք՝ Խաչուհիներու ձոխ ու համեղ պիւֆէն:

Երգ — պար — նուագ: Մուտքը ազատ է

Tailleur de ST. BERNARD
Pour Hommes et Dames
H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris(18)
Մասնաճիւղ՝ 2 rue de la Charbonnière
Մէթրօ *La Chapelle* եւ *Barbès Rochechouard*
Թէլէֆօն Montmartre 69-70

ՍՏԱՑԷՔ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ — Նոր տարիի առթիւ կը տրուի կարեւոր նուէրներ:

Մեր գիները.— Չափի վրայ, երկու փորձ, խնամուած գործ, վերարկու կամ հագուստ սկսեալ 350—450 ֆրանք, նուէր կը տրուի մուշտակէ վզնոց մը (երկու կենդանի), պատրաստուած մուշտակագործ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆԻ արհեստանոցին մէջ: 450 ֆր է վեր ապսպրանքներու համար, 3 փորձ, նուէր կը տրուի ֆանթէզի կամ կոլֆ տափատը:

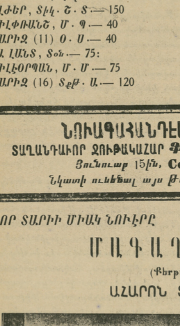
Բաց է Կիրակի մինչեւ կէսօր

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ՄԻԱԿ ՆՈՒԷՐԸ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

փառատիպ թատոր մր. 300 էջ

Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գ․ ուխները այս ճոյակապ քերթուածքէն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ՊԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Սուրիա եւ Ֆրանսա 40 ֆրանք

Ուրիշ երկիրներ 50 Ֆր.

Ապսպրանքները բացարձակապէս կանխիկ:

Դիմել հեղինակին,

17. Rue Damesme, PARIS

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 22 Դեկտեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը Լ'էքլիփս. կը խօսի ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ, Միսաք Մեծարենցի մասին:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

20 Դեկտ., Երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Rue Bossuet, Paris:

Կը խօսի՝ Պ. Ա. ՋՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Յովհ. Թումանեան:

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

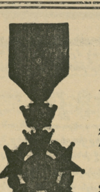
Արտաւազդ Հանըմեան

122 Boulevard Murat (Paris 16e)

Մէթրօ Փօրթ տը Սէն Քլու, Էլքը, Ավընիւ տը Վէրսայլի կողմէն: Դիմել իրեն վստահութեամբ ամէն կարգի դատի, առնելիքի եւ գործի համար:

10 - 12, 6·30–8, բացի երեքշաբթի եւ ուրբաթ առաւօտներէն: Թէլէֆօն, ժասմէն 52–69:

Alimentation „TRÉVISE"

Իր անմահական «Moka» սուրճովը

Café "HAREM„

Ամենաընտիր ապրանքներ, փաստօրէն մրցելի գիներով:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Ճերմակ պանիր 16 ֆրանք, քաշէր 22—24, օղաու (72%) քիլօն 4.30, բրինձ՝ փիլաւի համար 4 ֆրանք:

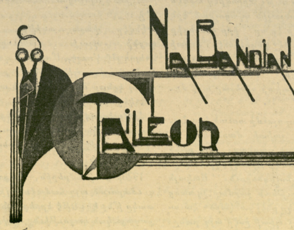
5 ԱԹ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՑԱՌԻԿ ԶԵՂՉ

Livraison à domicile, Tél Taitbout 40—63

30Rue de Trévise, Paris (9)

Metro: Cadet

Hommes Dames

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle **Tél: Gut. 39.- 70**

Բացուած է ՐԱՖՖԻ ճաշարանի աշնանային նուագի շրջանը

Շաբաթ եւ Կիրակի երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր հայ ընտիր նուագածուներ:

ՐԱՖՖԻ ճաշարանը յայտնի է բոլորին հայկական եւ եւրոպական իր հարուստ ճաշացուցակով եւ իր հանրածանօթ կովկասեան շաշլիկով:

Տէր եւ տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue de Maubeuge, Paris 9), Metro: Cadet, Le Peletier et N. D. de Lorette:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնօրէն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 21 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3917

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

— oo —

Մեր իրականութեան մէջ, շատ մը Թերիներու կարգին, սերտ-գործութեան կարօտ կարեւոր պարագայ մը եւս կայ: Բառեր կամ բացատրութիւններ ունինք, զորս ամէն օր կը յեղյեղենք, բայց որոնց ճշգրիտ ու ամբողջական ըմբռնումը չունինք: Դպրոցական տղոց նման՝ սորված ենք զանոնք, կամ՝ մեր «սրտին են խօսած», խըռ-ւցած ու «գոց ենք ըրած», գնահատած ենք, բայց երբեք չենք անդրադարձած թէ չփոթութիւն մը ունինք անոնց շուրջ: Կիսկատար ըմբռնում մը: Ոչ – լրիւ ծանօթութիւն մը, վերջապէս, որ թիւրիմացութիւններու ծնունդ կուտայ:

Թերեւս տարօրինակ թուի մեր այս յայտարարութիւնը: Չէ՞, որ չափազանց պարզ ու յստակ է ինքը՝ համերաշխութիւնը: Այն-քան՝ որ աւելորդ պիտի ըլլար զայն բացատրել կամ ճշդումներ ընել անոր մասին: Երեւութապէս՝ ճիշդ է այս տարակուսիլը: Իրականին մէջ, սակայն, տարակելի է, որովհետեւ համերաշխութեան մասին տիրող կարծիքնին... համերաշխ չեն իրարու հետ:

Այսպէս, ոմանց կարծիքով համերաշխութիւն կը գոյանայ, եթէ բոլոր վէճերը դադրին: Թերթերը չյարձակին իրարու վրայ: Վերջ գտնէ պայքարը եւ մէկ սեղանի շուրջ բոլորուին ամէնքը:

Այս ըմբռնումը ամէնէն ընդհանրացածը, եւ՝ հետեւաբար ամէնէն տիրականն է: Ու այսպէս խորհողները այնքան ճիշդ կը կարծեն իրենց ըմբռնումը, որ երբեք չեն փորձեր մտածումի նոր բովէ մը անցընել զայն:

Անոնց կարծիքով՝ հոն ուր վէճ չկայ, պայքար չկայ, կամ՝ ուրիշ խօսքով՝ ամէն խնդրի մասին հասկացողութիւն կայ, հոն համերաշխութիւն կայ:

Արդ, համերաշխութիւնը ոչ կարծիքներու տարբերութիւնը կը ժխտէ եւ ոչ ալ քննադատութիւնը:

Մնաց որ՝ առնուազն բարեմտութիւն պիտի ըլլար հաւատալ կամ նոյնիսկ մտածել թէ կարելի է կարծիքներու նոյնութիւն մը ստեղծել բոլոր խնդիրներու մասին:

Այդ ենթադրութիւնը ոչ միայն անհնարին է, այլեւ վնասակար:

Կարծիքներու տարբերութիւնը միշտ պիտի ըլլայ ու միշտ պէտք է ըլլայ: Որովհետեւ՝ քարը քարին հպելով է որ կայծ դուրս կուգայ:

Ու քանի կարծիքներու տարբերութիւնը կայ, պիտի ըլլայ նաեւ արտայայտութեան պահանջը: Կամ՝ քննադատութիւնը: Ցանկալին ու անհրաժեշտը, ուրեմն, փոխադարձ վերաբերումի եւ ըսելու պատշաճ ձեւին նախընտրութիւնը եւ փոխադարձ հանդուրժումի գոյութիւնն է: Վասնզի, եթէ համերաշխութիւն նշանակէր այն ինչ որ կ՚ըմբռնեն շատեր, ապա ուրեմն՝ համերաշխիլ պիտի նշանակէր վերջ տալ կուսակցութեանց գոյութեան ու նաեւ անհատական մտածողութեանց: Ինչ որ, բնականաբար, ո՛չ ճիշդ կ՚ըլլար, ո՛չ ալ կարելի:

Ուրիշներու կարծիքով՝ համերաշխիլ կը նշանակէ ծալլել ամէն անջատ դրօշիր: «Հայաստան մը չէ՞ ուզածնիս, եղբա՛յրս. ձեռք ձեռքի տանք ու աշխատինք»: Աղէկ գէշ կայ հիմա Հայաստան մը: Բոլորուինք անոր շուրջ, տեսնենք վաղը ի՛նչ կը պատահի...

Կամ՝

— Վաղը Աստուած ողորմած է...

Ըմբռնումի երկրորդ տեսակ մը, ահա, որ՝ ի՛նչքան բարեմիտ, նո՛յնքան խակ է, եւ որ, սակայն, քիչ տեղ չունի մեր իրականութեան մէջ: Այսպէս մտածողները երկու շփոթութիւն ունին: Առաջին,— կը կարծեն թէ Արտասահմանի վէճը Հայաստանի իրականացումէն վերջի կամ այօրուան իրականութեան ձեւի փոփոխումին մասին է: Այսինքն՝ «վաղը բանի մը թող նմանի» յետոյ կը վիճիք...: Ու կը մոռնան, որ վէճը կամ պայքարը ճի՛շդ այդ «բանի մը նմանելուն» կամ չնմանելուն մասին է: Պետական - քաղաքական հասկացողութիւնը այնքան թերի է մեր մէջ, որ մեր զանգուածները, նոյնիսկ, յաճախ, գրոց - բրոցներ, չունին այն յստակ ըմբռնումը թէ «Հայաստան» ու «խորհրդային» անջատ անջատ իրականութիւններ կրնան ըլլալ: Եւ եթէ պարտադրաբար իրարու քով են բերուած՝ 1920էն ի վեր, քաղաքական խաղ մըն է, պարզապէս: «Հայաստանի վերջին դէպքերը յուսախաբ ըրին մեզ» — կ՚ըսեն անոնք այժմ: Անշո՛ւշտ: Որովհետեւ, պակսեցաւ քաղաքական յստակ ըմբռնումը՝ հասկնալու համար թէ «խորհրդային»ը՝ մտած «Հայաստան»ին կուշտը՝ կուլ պիտի տար զայն... Ուրեմն, վէճը կամ պայքարը Հայաստանի մը ըլլալէն վերջի շուրջ չէ, այլ՝ անոր այժմու վիճակին ու ըլլալիքի մասին: Իսկ հոս տեսակէտները այնքան հեռու են իրարմէ, որ համերաշխութիւնը այս տեսակէտներու կամ քաղաքական հակադիր ըմբռնումներու վերացումին մէջ ըմբռնողները շարաշար կը սխալին:

Աւելի անկեղծ ու աւելի պարզ ըլլալու համար ըսենք թէ՝ շարաշար կը սխալին նաեւ անոնք, որոնք կը կարծեն թէ քաղաքական գետնի վրայ կարելի է համերաշխութիւն մը ստեղծել ընդմէջ այն տարրերուն որոնք անդրիջող կերպով կեցած են ազգայնական մարզին վրայ, ու այն տարրերուն՝ որոնք պատնէշին միւս կողմն են եւ կը ներկայացնեն խորհրդային ճակատը: Դպրոց, եկեղեցի, մշակոյթ,— այս բոլորի մասին համերաշխութիւն՝ այո՛: Պայմանաւ որ այդ բոլորին չըլլայ որ եւ է քաղաքական գոյն կամ բռնավանդակութիւն: Երկրորդ շփոթութիւնը, որուն ակնարկեցինք վերը, արդիւնքն է ահա այս վերջին կէտի մասին յստակ ըմբռնումի մը պակասին:

Կայ երրորդ դասակարգ մը, որ համերաշխութեան ոչ կերպովն է չահագրգռուած, ո՛չ նպատակովը եւ ո՛չ ալ պայմաններով: Անոր համար ամենալաւագոյն կերպը, ամենալաւագոյն պայմանը կամ ամենալաւագոյն նպատակը ինքը համերաշխութիւնն է:

Վասնզի, համերաշխութեան պակասը զինքը կը նեղէ շարաշար, ու ինք իր նախընտրած «դիրք»ին մէջ այնքան շատ կը կարօտի անոր որքան ձուկը ջուրի՝ լողալ կարենալու համար...:

Այս տարրին մաս կը կազմեն բոլոր անոնք որոնք համերաշխ են ամէնքին հետ, ամէն իրականութեան հետ, ու կ՚ուզեն համերաշխ ըլլալ մանաւանդ ամէն հոսանքի հետ: Բոլորին հետ խօսելու կերպը գիտեն: Կը ճգնին ե՛ւ անոր հետ եւ միւսին հետ ըլլալ: Անցեալի կուսակցական են, ենթադրենք, իսկ այժմ «քաշուած»: Կամ՝ գործի մը թէ պաշտօնի մը վրայ, ու բոլոր ձեւերը կը փորձեն՝ իրենց այդ «դիրք»ը պահելու համար: Ասոնք ինքնադատապարտեալներն են մեր կեանքին: Դրէ՛ք ձեռքերնիդ իրենց սրտին վրայ, ու կը տեսնէք որ միշտ անհանգիստ բան մը կայ հոն...:

Ցիչեցինք գլխենք, լրացուցած ըլլալու համար համերաշխութեան շուրջ տիրող շփոթութիւնները եւ զայն յեղյեղող տարրերը:

Թէ՝ մենք ի՛նչպէս կ՚ըմբռնենք համերաշխութիւնը,— առանձին նիւթ է:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՄՊԸՐԼԷՅՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ 143Ի ԴԷՄ 340 ՁԱՅՆՈՎ

— oo —

Վաղը բրիտանական խորհրդարանը կը փակուի Ծննդեան արձակուրդին առթիւ,— այդ պատճառով, արձակուրդէն առաջ, վարչապետ Չէմպըրլէյն ուզեց անգամ մը եւս խորհրդարանին հաւանութեան ենթարկել իր արտաքին քաղաքականութիւնը, եւ երկուշաբթի ճառով մը պաշտպանեց իր խաղաղութեան առաքելութիւնը այսպէս.

— Կը կրկնեմ որ բոլորովին համոզուած եմ թէ բրիտանական կառավարութեան վերջին տասնեւութ ամիսներու քաղաքականութիւնը լաւագոյնն էր: Եթէ անգամ մըն ալ ապրէի այդ տասնեւութ ամիսները, տարակէտ մը պիտի չփոխէի այդ քաղաքականութենէն: Կը մնայ տեսնել թէ պիտի հասնի՞նք մեր նպատակին: Բայց ատիկա կախում չունի միայն ու միայն մեզմէ: Այսուհանդերձ, եթէ նոյնիսկ ձախողինք, պիտի ըսեմ թէ ճիշդ էր կատարել այդ փորձը:

Յետոյ Չէմպըրլէյն ըսաւ թէ անգլեւֆրանսական բարեկամութիւնը շատ աւելի մեծ արժէք մը կը ներկայացնէ քան իրական դաշնագիրները, մանաւանդ երբ Ժորժ Պոնէ կը կրկնէ թէ ֆրանսական բոլոր ուժերը ի սպաս պիտի դրուին Անգլիոյ, յարձակումի մը ենթարկուելու պարագային:

Անցնելով Գերմանիոյ հարցին, յայտարարեց թէ յետպատերազմեան շրջանին՝ գերման ժողովուրդին հանդէպ խելացի եւ վեհանձն վերաբերմունք մը ցոյց տրուած չէ: Մեծ առաքինութիւններ ունի գերման ժողովուրդը, փափաքելի է որ գործակցի եւրոպական քաղաքակրթութեան զարգացման: Անգլիոյ մէջ փոխ-վրէժի ոչ մէկ տրամադրութիւն կայ: Ընդհակառակն համոզուած ենք թէ առանց նման զօրաւոր եւ առնական գործակից մը ունենալու, ոչ յառաջդիմութիւն, ոչ ալ խաղաղութիւն կը տեսնենք Եւրոպայի մէջ:

Բայց չի բաւեր այս ցանկութիւնը ունենալ: Ինչպէս երկու հոգի պէտք է համաձայնութիւն մը կնքելու կամ պատերազմ ընելու համար, այնպէս ալ փափաքելի է յանուն գերման ժողովուրդին խօսողներէն, որ ապացոյց մը տան թէ կը բաժնեն այս ցանկութիւնը եւ պատրաստ են բերելու իրենց գործակցութիւնը:

Բրիտանական կառավարութիւնը ամէն վայրկեան պատրաստ է բանակցելու զինաթափութեան մասին: Բայց քանի ուրիշներ կը շարունակեն սպառազինուիլ, Անգլիա պիտի հետեւի անոնց օրինակին, գիտնալով հանդերձ որ ամէնէն գեղեցիկ զէնքը բանականութիւնն է:

Չէմպըրլէյն յետոյ խօսեցաւ Սպանիոյ հարցին եւ դէպի Հռոմ իր ճամբորդութեան մասին, աւելցնելով որ իր անձնական այդ խօսակցութիւններով, որոնց նպատակն է ամրացնել խաղաղութիւնը, ոչ մէկ դաշն պիտի դրժէ, ոչ ալ պիտի մոռնայ բրիտանական շահերը:

Ի վերջոյ աշխատաւորականները բանաձեւ մը ներկայացուցին՝ քննադատելով կառավարութեան քաղաքականութիւնը, բայց բանաձեւը մերժուեցաւ 143ի դէմ 340 ձայնով:

Օտար աշխատաւորներու եւ դպրոցականներու մասին

— oo —

Օտար աշխատաւորներու մասին Փարիզի քաղաքապետական ժողովը դարձեալ վիճաբանութիւններ կատարեց երկուշաբթի առաւօտ: Ծրած էինք թէ քաղաքապետական ժողովին կարգ մը անդամները կը պահանջէին մասնաւոր տուրք մը դնել օտարականներու վրայ եւ սահմանափակել օտարականներու աշխատանքի իրաւունքները: Այդ առաջարկներուն պատասխանելով՝ Քասթէլլազ յայտարարեց որ, եթէ հարկ է որոշ սեղմումներու ենթարկել օտարները, գոնէ պէտք է յարգել ասպնջականութեան ֆրանսական աւանդութիւնները հանդէպ այն տարագիրներուն, որոնք կուգան կարգ մը երկիրներէ:

Սէնի նահանգապետը խօսք առնելով յայտարարեց թէ Ֆրանսա ճանչցուած է իբրեւ ապաստան – հայրենիք մը,— այդ համբաւը հարկ է արդարացնել հիմակ եւս, որքան ալ փոխուած ըլլան պայմանները: Ասպնջականութեան այդ աւանդութիւններէն ներշնչուած՝ ֆրանսական օրէնքները թոյլ կուտան քաղաքացիութեան իրաւունք շնորհել այն օտարականներուն, որոնք կը լրացնեն պահանջուած պայմանները: Այս ձեւով Ֆրանսացի կը դառնան օտարականներու այն զաւակները, որոնք Ֆրանսայի մէջ ծնած են,— ասոնք, երբ չափահաս կ՚ըլլան, իրաւունք ունենալով հանդերձ ընտրելու իրենց ուզած ազգութեան քաղաքացիութիւնը, հարիւրին 95 համեմատութեամբ ֆրանսացի կ՚ուզեն մնալ եւ իրենց զինուորական ծառայութիւնը կը կատարեն մեր բանակին մէջ:

Յետոյ նահանգապետը դատապարտեց հակահրէական տրամադրութիւնները, աւելցուց որ որոշ կանոնադրութիւն մը մշակուած է հիւրընկալուած օտարականներու մասին, եւ այս առթիւ յայտնեց որ օտարականներու զաւակներն ալ ենթակայ են պարտադիր կրթութեան, ի վերջոյ պահանջեց որ բարեփոխուին այն բանաձեւերը, որոնք ֆրանսական օրէնքներու տրամադրութեանց հակառակ պահանջներ կը դնէին:

Քաղաքապետական ժողովը ամէնէն վերջ ընդունեց կարգ մը առաջարկներ,— դպրոցներու մէջ նախապատուութիւնը տալ ֆրանսացի տղոց՝ երբ ձրի զգեստ կամ գրենական պիտոյքներ պիտի տրուին, կամ երբ յառաջադէմ աշակերտները հարկ տեսնուի վարձատրել խնայողական սնտուկներու կողմէ:

Քեազիմ Գարապեքիր դուրս կ՚ելլէ շուքէն

— oo —

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Քեազիմ Գարա Պէքիր, որ քաղաքական տարակարծութեանց հետեւանքով հեռացուած էր հրապարակէն, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ըսմէթ Ինէօնիւի հետ: Կը կարծուի թէ Քեազիմ Գարա Պէքիր իր թեկնածութիւնը պիտի դնէ երեսփոխան ընտրուելու համար:

«Աքշամ» թերթը իր կարգին կ՚իմանայ թէ Ֆէթհի Օքեար, Լոնտոնի թրքական նախորդ դեսպանը, անդամակցեցաւ Հալք կուսակցութեան եւ պատրաստակամութիւն յայտնեց իր թեկնածութիւնը դնելու երեսփոխան ընտրուելու համար:

Մոսկուա կը շարունակէ մաքրագործումները

— oo —

«Թան»ի կը հեռագրեն Մոսկուայէն թէ Ուսէնկօ, քարտուղար Ուքրանիոյ կոմունիստ երիտասարդներու Միութեան, որ «ժողովուրդի թշնամի» յայտարարուելով պաշտօնանկ եղաւ կեդրոնական Կոմիտէի միւս անդամներուն հետ, այժմ կ՚ամբաստանուի «իբրեւ հայրենիքի թշուառական դաւաճաններ, այլասերած ֆաշիստներ, Թրոցկիստ - պուխարինիստներ, քաղքենի ազգայնականներ, խափանարար – աւարեկիչներ»:

Ուքրանիոյ կոմունիստ երիտասարդներու միութեան ընդհ. ժողովը իր շարքերէն վտարեց վերջերս ուրիշ հինգ անդամներ, որոնք «քաղաքական աչալրջութիւն» չեն կրցած ցոյց տալ: Խոմէնկօ ընդհ. քարտուղար նշանակուեցաւ այդ Միութեան:

Եժով դուրս հանուած վերստուգիչ յանձնաժողովէն

— oo —

«Թրանսքոնթինանթալ Փրէս» կը տեղեկանայ Մոսկուայէն թէ Կէփէուի նախորդ վարիչը Եժով հրաժարեցուած է Կոմինտէրնի միջազգային վերստուգիչ յանձնաժողովին կազմէն, որու մէջ մտած էր 1935ին, Կոմինտէրնի 7րդ համագումարին: Ամբաստանուած է որ Կոմինտէրնի մէջ եւս «մաքրագործում» կատարելով՝ քայքայած է միջազգային այս մարմինը, ասոր հետեւանքով ալ կասած է Կոմինտէրնի գործունէութիւնը եւրոպական բազմաթիւ երկիրներու, ինչպէս Ֆրանսայի մէջ՝ մասնաւորաբար վերջին ընդհ. գործադուլի ձախողած փորձին միջոցին:

Չորսերու նոր դաշինք մը

«Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ յառաջիկայ ամիս, երբ Չէմպըրլէյն այցելութեան երթայ Մուսոլինիի, խօսակցութեան նիւթ պիտի կազմէ կնքել ոչ - յարձակողական համաձայնութիւն մը չորս պետութեանց միջեւ,— Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Իտալիա: Այս համաձայնութիւնը կը մշակուի ներկայիս, յետոյ ենթարկելու համար Հիթլէրի եւ Տալատիէի քննութեան:

Անմիջապէս որ կնքուի նման համաձայնութիւն մը, առաջարկներ պիտի ըլլան զինաթափութեան ձեռնարկելու չորս մեծ պետութեանց կողմէ միաժամանակ: Չէմպըրլէյնի յառաջիկայ տեսակցութիւնը ճիգ մըն է Եւրոպան դնելու դաշնագիրներու խաղաղ վերաքննութեան ճամբուն վրայ:

— oo —

ՈՂԲԱՑԵԱԼ ընկեր Շահլամեանի անունը երեկ սխալմամբ գրուած էր Գրիգոր, փոխանակ գրելու Գարեգին: Իր կեանքին մասին պիտի գրենք յաջորդով:

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ կազմակերպութիւն մը երեւան հանուեցաւ ֆրանքօ-իտալական սահմանին վրայ: Իտալացի պարուհիի մը վրայ կասկած կը ծանրանայ թէ իտալական իշխանութեանց կը տեղեկացնէր Կոռնալի շրջանի Ֆրանսայի պաշտպանութեան յատուկ ձեռնարկները:

ՑՈՒՐՏԸ հետզհետէ սաստկացաւ: Ջերմաչափը Փարիզի մէջ ցոյց կուտար զէրոյէն վար 15, Նանսիի մէջ՝ 20: Փարիզի մէջ ցուրտը բազմաթիւ զոհեր խլեց, որոնց մէջ Հայ մը,— Միր-վէրն(?) Մելիքեան, 70 տարեկան: Ցուրտէն գետին ինկաւ եւ երբ հիւանդանոց կը փոխադրուէր, մեռաւ:

ՏԱՍՆԸՀԻՆԳ ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Բ.

Ուրիշ հետաքրքրական երեւոյթ մըն ալ ծնունդներու, ամուսնութեանց եւ ամուսնալուծումներու արձանագրութեանց գրասենեակներն են: Ամէն մէկ բաղ ունի իրենը: Հոդ կրնաք մտնել ձեր ապագայ կնոջ հետ, վճարել երեք ռուբլի, ձեր ինքնութեան տոմսը ցուցնել, որուն վրայ դրոշմաթուղթ մը կը փակցնեն, եւ դուք ամուսնացած էք: Իսկ եթէ կ'ուզէք ամուսնալուծուիլ, պէտք չունիք բացատրութիւններ տալու, կը բաւէ 30 ռուբլի վճարել, ձեզ ուրիշ դրոշմաթուղթ մը կուտան, ու այլեւս ազատ էք: Ամուսնալուծումէն վերջ այր եւ կին միեւնոյն իրաւունքներն ունին: Կը շարունակեն միասին ապրիլ— բնակարաններու նուազութեան պատճառաւ— մինչեւ որ իրենցմէ մէկը ուրիշ մը գտնէ: Նոր ամուսնացածները երբ մեկնին, մնացողը պէտք է ընդունի այր մը կամ կին մը, զոր նահանգային գրասենեակը կը ղրկէ նոյն բնակարանը: Երկրորդ ամուսնալուծում մը կ'արժէ 150 ռուբլի եւ երրորդ մը՝ 300 ռուբլի: Զաւակներ եղած պարագային՝ այրը պէտք է վճարէ անոնց համար ամսական թոշակ մը, մինչեւ անոնց 16 տարեկան ըլլալը:

Ամէն կողմ ոստիկաններ, զինուորներ կամ զինուած պահակներ կան: Թանգարաններու մէջ, փողոցներու անկիւնները միշտ կը գտնուին վերճարուած անձեր, որոնց պաշտօնն է ձեզ լրտեսել: Այն թանգարանները, ուր ոսկի կամ արծաթ ցուցադրուած է, պէտք է մուտքին ստորագրէք ձեր անունը: Կիները պէտք չէ պայուսակներ ունենան: Ձեր այցելութեան ամբողջ տեւողութեան՝ երկու զինուած պահակներ կ'ընկերանան ձեզի: Այս թանգարանները շատ լաւ պահպանուած են, եւ Լենինկրատի «Էրմիտաժ»ը այսօր ունի ամենահարուստ հաւաքածոն Ռեմպրանտի եւ Վան Տիքի գործերուն: Ցարական պալատին, նաեւ բոլոր թանգարաններուն մէջ սենեակ մը կամ սրահ մը յատկացուած է ճաշարանի, ուր այցելուները կրնան ճաշել, ուստի երբ մտնէք այս հիանալի յիշատակարաններէն ներս՝ ձեր առաջին տպաւորութիւնը կ'առնուի խոհանոցի հոտերէն: Աւելին. երբ տեսնէք դէչ հագուած ռուս այցելուները, կը կարծէք թէ յեղափոխականներու խումբ մը գրաւած է թանգարանը:

Հանգիստի եւ զուարճութեան շատ ժամեր ունին, հակառակ որ շատ մը խանութներ բաց են առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ գիշերուան 11ը: Աշխատաւորները բաժնուած են երեք խումբերու, որոնցմէ իւրաքանչիւրը օրական 8 ժամ կ'աշխատի: Շաբաթը անգամ մը այս ժամերը կը փոխուին: Ռուսական շաբաթը կը բաղկանայ 5 օրէ: Վեցերորդ օրը Կիրակի չէ, բայց հանգիստի օր կը կոչուի: Այս ժամերուն իրենց նախասիրած վայրը մարմնամարզի փարքն է: Պէտք է խոստովանիմ, որ այդ կազմակերպութիւնները հիանալի նորութիւններ են, եւ թէ շատ մը երկիրներ պէտք է ընդօրինակեն զանոնք: Աժան զբօսանք՝ հաճելի մթնոլորտի մէջ: Այս մարզական վայրերը միշտ լեցուն են: Մուտքը շատ սուղ չէ: Հոն կը գտնէք լողալու աւազաններ, արհեստական լճակներ, թատրոններ, նկարներու ցուցահանդէս, որոնք «լունա փարք» եւ 2—3 նուագախումբեր, որոնք ամբողջ օրը կը նուագեն: Լէնինկրատի այդ բարքերէն մէկուն մէջ տեսայ արդի Ռուսիոյ ամենագեղեցիկ պատկերը— առողջ եւ գեղեցիկ մարմիններով այրեր եւ կիներ, սեղմ ծովազգեստներ հագած, որոնք ձեզ մտածել կուտան թէ աւելի հաճելի է տեսնել Ռուսերու խաղալը քան աշխատիլը:

Թատրոնները միշտ լեցուն են: Մուտքը 25 ռուբլի է: Գացի տեսնելու «Ննջող Գեղեցկուհին»: Սկիզբը չէի յուսար լաւ բան մը տեսնել, բացի թերեւս քանի մը լաւ հագուած կիներէ: Բայց կատարեալ անակնկալ մը ունեցայ: Նախ ուշ մնալուս դիս վեցերորդ պատշգամը ղրկեցին ուր ժողովուրդը սարսափելիօրէն դէչ կը հոտէր: Բայց բեմին վրայ տեսայ պարի, գոյներու եւ գեղեցկութեան սքանչելի ցուցադրութիւն մը, եւ եթէ անախորժ հոտերը չըլլային՝ ինչպէս երազի մը մէջ պիտի կարծէի: Միջնադադարին վար՝ տեղս գրաւելու. ստիպուեցայ մինակս փնտռել. որովհետեւ առաջնորդողներ չկան: Հիանալի թատերասրահ մըն էր պայտի ձեւով, վեց բարձր պատշգամներով՝ ոսկեգոյն ներկուած եւ կարմիր թաւիշէ երիզներով (*). վարագոյրը կը կրէր մուրճ մը եւ մանգաղ մը, ապա շատ մը յեղափոխութիւններու թուականներ: Հակառակ թատերասրահի փարթամութեան՝ ժողովուրդը սարսափելի տեսարան կը ներկայացնէր: Մարդիկ, կարճ շապիկի թեւերով, ուրիշներ ծովազգեստներով, կիները կարծես նոր դուրս ելած իրենց խոհանոցներէն: Կատարեալ սրբապղծութիւն: Զնայելով այս յուսահատեցուցիչ տեսարանին, նուագախումբը կը բաղկանար 100 հոգիէ, եւ կրնար բաղդատուիլ աշխարհի ոեւէ առաջնակարգ նուագախումբի հետ: Բեմին վրայ կային 90 արուեստագէտներ որոնցմէ 8ը առաջին կարգի: Տարազները, բեմական յարդարանքը, գոյները, լոյսերը— բոլորը կատարեալ. ու երբ պարը սկսաւ, ամէն ինչ մոռցանք մեր շուրջը: Պարը եւ երգը ռուսերու մօտ բնածին են:

Շարժապատկերը շատ աժան է. բայց ռուսական ժապաւէնները շատ դէչ են: Զբօսանքի աժանութիւնը Սթալինի խորամանկութիւններէն մէկն է: Դեռ Կեսարը ըսած է՝ «զուարճացուր ժողովուրդը աժան զբօսանքներով եւ ան կը մոռնայ իր հոգերը»:

Փողոցը մարդիկ կը մօտենային ինծի՝ առաջարկելով ծախել վերարկուս եւ հարցնելով թէ ուրիշ ծախու հագուստներ ալ ունէի՞: Օր մը, խնդալու համար, սկսայ սակարկել մէկուն հետ. անմիջապէս ուրիշներ մօտեցան եւ վերարկուիս գինը բարձրացաւ մինչեւ 700 ռուբլի: Ափսոս որ այցելուներու թոյլ տրուած չէ ծախել եւ նոյնիսկ նուիրել, ինչ որ ալ ըլլար:

ՀԱՆՐԻ ՌԸՆԷ

(Վերջը յաջորդով)

(*) Այս թատրոնը նախկին կայսերական օփերայի թատրոնն է: «Յուս.»

«ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սեպուհ իշխանը խաղաղասէր մարդ, կարծում է թէ Թորոս իշխանը եթէ ամէն ինչի տեղեակ դառնայ, եւ իրեն նամակին պատասխանէ՝ ինքը շիտակ կ'երթայ իր հօրը մօտ եւ ամէն եղելութիւն կը պատմէ: Երբ Սեպուհի հայրը իմանայ որ հակառակորդը ամէն բան գիտէ ու պատրաստուած է, արշաւանքի ծրագիրը ջուրը կ'ընկնի, եւ թերեւս ամուր հիմքերի վրայ նաեւ դաշինք կնքուի Վասիլի եւ Թորոսի միջեւ, քանի որ այլեւս իրար խաբել չեն կարող:

Աննան Սեպուհին Վասիլի դէմ աւելի թշնամացնելու միտումով, Սեպուհին յայտնում է որ իբր թէ մայրը ոչ թէ իր բնական մահովն է մեռել, այլ հայրն է թունաւորել: Բնականաբար Սեպուհի վրայ սաստիկ ազդում է այս յայտնութիւնը եւ շնորհակալութիւն յայտնելով բաժանւում են:

Իրենց Վասիլ իշխանին առանձին գտնելով, յայտնում է որ Սեպուհ երբեմն կանանց բաժինը անցնելով առանձին տեսակցութիւն է ունենում Աննայի հետ: Վասիլ իր մօտ կանչելով Աննային հարցնում է Սեպուհի իրեն այցելելու նպատակի մասին: Աննա պատմում է Վասիլին որ Սեպուհը իբր թէ չափազանց դժգոհ է իր հօրից, որովհետեւ հայրը դող է, աւազակ է: Եւ իբր թէ իր հայրը մարդասպան է, աջ ու ձախ մարդկանց մորթել է տալիս, որ թոյն է խմացրել իր կնոջը, որ ամուսնանայ յոյնի հետ եւայլն, եւայլն:

Աննայի կարծիքով, Սեպուհը Եդեսիայի դուքսի քեռորդուն բանտից ազատելու արձակեց, որովհետեւ դուքսը մօտիկ է Թորոս իշխանին:

Վերջն էլ Աննա խնդրում է Վասիլէն, որ արգիլէ Սեպուհին կանանց բաժինը այցելելը: Սակայն Վասիլը խնդրում է Աննայից որ շարունակէ Սեպուհի հետ իր տեսակցութիւնները եւ ամէն ինչ իրեն հաղորդէ: Սուրհանդակ Ռուբէնի առաքելութեան մասին Աննան զգուշացրած լինելով Վասիլին, սրա հրամանով Ռուբէնի վրայ գաղտնի հսկողութիւն է նշանակւում, եւ երբ որ Ռուբէնը գիշերանց գաղտնի իրենց գիւղից ձիով ճամբայ է ընկնում Թորոս իշխանի մօտ, ձերբակալւում է Վասիլի նշանակած մարդկանց ձեռքով, եւ խուզարկուելով, ձիու թամբի մէջ գտնում են Սեպուհի տուած նամակները Թորոս իշխանին ուղղուած:

Սեպուհի գրած նամակները Վասիլը կարդալուց յետոյ կանչում է Սեպուհին եւ բացատրութիւն պահանջում, ինչ որ տեղի է տալիս բուռն վէճի, եւ Վասիլը Սեպուհի թեւից բռնելով բաց պատուհանից նետում է անդունդը: Շահինը լուր է տարածում, որ իբր թէ Սեպուհը խենթացել եւ իրեն վար է նետել պատուհանից:

Այս դէպքից քիչ յետոյ, երբ որ Վասիլը մինակ է լինում իր սենեակում, Աննան կամացուկ ներս է մտնում:

Աննա.— Խոստովանէ որ դու նետեցիր անիկա անդունդը:

Վասիլ.— Ի՞նչ գործ ունիս դուն հոս:

Աննա.— Լա՛ւ է, այդպէս պէտք էր: Անիկա կը պահանջէր արդարութիւն:

Քանի Վասիլ իշխանը վերադառնում է իր յաղթական բանակով, Սեւձուկների դէմ ունեցած պատերազմից. Թորոս իշխանի ուղարկած զօրքի օգնութեամբ, որին բաժին է հանում իր բերած հարստութիւնից: Ամբոխը խանդավառ ցոյցերով է ընդունում յաղթական Վասիլ իշխանին: Աննան եւ Ատոմը պարտէզի մէջ հանդիպելով շատ սիրալիր խօսակցութիւն են ունենում: Աննան իր հրապուրիչ տեսքով եւ դրաւիչ լեզուով Ատոմի սիրտը գրաւելով, ցրւում են:

Վասիլ իշխանը նոյնպէս տարուած Աննա իշխանուհու հմայքով, ուզում է, որ ինքը քիչ առաջ ներս մտնելիս Աննայի հետ սրտաշարժ խօսակցութեան ժամանակ, ներս է մտնում Ատոմը եւ հօրը յայտնում է որ բոլորը հաւաքուած իրեն են սպասում: Նկատելով որ իր որդու տրամադրութիւնը տեղը չէ, Վասիլը Աննայից խնդրում է որ Ատոմին իրեն մօտ մի քիչ պահէ «դուցէ քչես իծանները»:

Ատոմի տխրութեան պատճառը այն է, որ իրեն քիչ առաջ ներս մտնելիս նկատել է թէ ինչպէս իր հայրը եւ Աննան, որին ինքը չափազանց սիրում է, ձեռքը ձեռքին սիրալիր խօսակցութեամբ էին տարուած: Երբոր Ատոմը այս մասին յայտնում է Աննային, Աննան խոստովանում է, որ ինքը Ատոմի հօր սիրուհին է: Կռահելով որ, Ատոմը իրեն անկեղծօրէն սիրում է եւ որ իր խոստովանութիւնը չափազանց ազդեց Ատոմի վրայ ու խորը տխրութիւն ծնեց իր հօրը հանդէպ, Աննան՝ մէկ կողմից աւելի է հրապուրում իր սիրով, միւս կողմից էլ վարպետօրէն խեղճ Ատոմին լարում է իր հօրը դէմ:

Իշխանուհի Սոֆիան իր ամուսնու մօտ գնալով, գանգատւում է որ իշխանը մոռացել է իր կնոջ բնակարանի ճամբան, որ ինքը այլեւս չի կարող հանդուրժել այդ բերդի մէջ, քանի որ իր քթի տակ իշխանը տեղաւորել է այն կնոջը: Պահանջում է որ այդ կնոջը (Աննային) հեռացնէ իրենից եւ հեռը տանի, ուր որ ուզում է: Վասիլ իշխանը յայտնում է որ արդէն որոշել է իրեն, իշխանուհու Սոֆիային ուղարկել Սուրբ Յարութեան կոյսերի յոյն վանքը:

Ատոմը Աննային այցելելով, կարճ սիրաբանութիւնից յետոյ, Աննան պատմում է թէ Ատոմի հայրը ինչպէս է իր ձեռքով Սեպուհին պատուհանից վար գլորել անդունդը, որի մասին Ատոմը կասկած ունէր միայն: Եւ ապա աւելացնում է որ եթէ հայրը իմանայ իրենց սիրային կապի մասին, իրեն էլ պատուհանից վար կը գլորէ: Ատոմը Աննայի սիրուն համար պատրաստակամութիւն է յայտնում իր հօրը մէջտեղից մաքրել, որպէս վտանգաւոր տարր: Աննան հպարտ ու յաղթական կեցուածք ընդունելով ասում է.— Եւ այն ժամանակ դուն կ'ըլլաս արժանի տէրը ե՛ւ այս սենեակին, ե՛ւ այս ամրոցին, ե՛ւ այս աշխարհին...

Ատոմ.— Քանդեմ աշխարհը քեզի համար, շինեմ աշխարհը քեզի համար... որ դուն ըլլաս իմ կինս, իշխանուհի Աննա, իմ կինս, իմ գիրկս...

Ապա Վասիլին հանդիպելով Աննան զգուշացնում է որ արթուն լինի եւ զէնքը միշտ վրան պահէ, քանի որ ինքը վատ նախազգացում ունի:

Քիչ յետոյ երբ տեղի է ունենում Վասիլ իշխանի նախագահութեամբ զինուորական ժողով, Թորոս իշխանի դէմ արշաւելու մասին, յանկարծ ներս է մտնում Ատոմը, յուզուած ու հօրը հետ տաք վէճի է բռնւում, հօրը մեղադրելով իր մօրը թունաւորելու եւ եղբօրը պատուհանից վար նետելու յանցանքների մէջ: Եւ դաշոյնը պատեանից հանելով յարձակւում է հօրը վրայ: Հայրը ձախ թեւով պաշտպանւելով, արագ կերպով սուրը դուրս քաշելով նետւում է տղայի վրայ եւ մէկ հարուածով Ատոմին գետին փռում. եւ լալով չոքում է դիակի մօտ վէրք ստանում: Աղմուկի վրայ Աննան ներս վազելով հարցնում է՝ «Մեռա՞ւ». ինքը ձեռքիցն է միայն թեթեւ ու դառնալով Վասիլ իշխանին ասում է.— Դուն մորթել տուիր իմ երկու անմեղ երեխաներս, ես մորթել տուի քու կորիճ տղադ, մեր հաշիւը փակուած է: Ես մորթել տուի քո՛ւ իսկ ձեռքովդ, որ յիշողութեանդ մէջ ամուր նստի:

Այս խօսքերից յետոյ Աննան դաշոյնը խրելով իր կուրծքը ընկնում է Ատոմի դիակի վրայ անշնչացած...

Ամփոփեց՝ ԲԵՆՕ

«Անուշ»ի ներկայացման առթիւ բացատրութիւններ

«Անուշ»ի բեմադրութենէն ի վեր մասնաւոր ուշադրութեամբ հետեւեցանք մամուլին եւ ժողովուրդին արտայայտութեանց, եւ արդիւնքը այն է ընդհ. կերպով որ ձեռնարկը իբրեւ գեղարուեստական արժէք ունենալով հասաւ անհակընդմաց յաջողութեան, զոր ամէն ոք կը հաստատէ, սակայն դժգոհութիւն կը յայտնեն սրահի կարգապահութեան կամ կազմակերպութեան մասին:

Անհրաժեշտ է հակիրճ կերպով բացատրել կարգ մը կէտեր, որոնց հաւանաբար ծանօթ չէ հասարակութիւնը:

1) Երբ ներկայացման որոշումը տրուեցաւ եւ սրահին կանխավճար ընելու գացինք, միեւնոյն օրը փակցուած էին զօրակոչի ազդերը, եւ գիշերը՝ փողոցները մութ էին...: Այսքանը կ'ըսենք վեր հանելու համար կազմակերպիչներու նախաձեռնող ոգին: Թուականը յետաձգուեցաւ միայն այն օրը երբ պատերազմը անխուսափելի կը նկատուէր: Այդ շրջանին է որ անորոշ մթնոլորտի մը մէջ յարատեւեցինք փորձերը եւ ծախքերը մեր յուսացածէն շատ աւելին ըլլալով, չէինք կրնար շատ հեռուները խորհիլ:

2) Ներկայացման օրը 27 նոյեմբեր, առաւօտուն ընդհ. փորձ նշանակուած էր սրահին մէջ, եւ բեմին վրայ: Անակնկալի կը հանդիպինք տեսնելով սրահը գրաւուած ֆրանսական շատ մը ընկերութիւններու միաձոյլ կազմակերպութեան մը կողմէ, որոնք միթինկ սարքած են օրուան տագնապներուն առթիւ: Տնօրէնութիւնը մեզի յատկացուցած է վերնայարկի սրահներէն մին, առանց բեմի, որ մեր գործը չի տեսներ: Կարելի չէ չհամակերպիլ, գործաւորներու թանձր բազմութիւն մը խռնուած է Մութիւալիթէի առջեւ: Մէկ ժամուան ընթացքին ամբողջ երգչախումբը գործի լծուած է, գրգակալներ, երաժշտական գործիքներ չորրորդ յարկը փոխադրելու համար, ուր տեղի կ'ունենայ փորձը մէկ ժամ յապաղումով, յետոյ՝ ամէն բան կրկին վար բերելու է: Սրահը մեզի կը յանձնուի ժամը 1ին միայն: Բեմը՝ բանախօսութեանց համար պատրաստուած՝ պէտք է փոխել մեր տեքօրներով: Հազիւ ժամը 2ին կրնանք պատրաստ ըլլալ, եւ անդամները աշխատած են զինուորներու պէս, առանց ճաշի ժամանակ ունենալու:

3) Գիտենք թէ մեր հասարակութիւնը ինչ աճապարանքով կուգայ կը լեցնէ թատրոնէն ներս՝ բացառիկ առիթներով, եւ կամ՝ շատ ուշ կուգայ: Եթէ կարգ մը անձեր չեն կրցած ունենալ իրենց թուագրուած աթոռները՝ պատճառն այն է որ շատեր բռնագրաւած են ուրիշին տեղը՝ չուզելով յանձնել՝ հակառակ պաշտօնեաներու ազդարարութեանց:

Պէտք է նկատի ունենալ նաեւ թէ ըստ սրահի տնօրէնութեան ներքին կարգադրութեան, արտօնուած չէ մեզի աւելցնել ouvreuseներու թիւը, եւ կամ օգնականներ տալ անոնց, հասկնալի պատճառներով: Միւս կողմէ՝ տնօրէնութիւնը կը վկայէ թէ սրահի շինութենէն ի վեր այդպիսի բազմութիւն չէ տեսնուած, նոյնիսկ ֆրանսական ձրի մուտքով հանդէսներու:

4) Ձե՞նք սորված տակաւին թէ նըման վայրերու մէջ արգիլուած է ծխելը, եւ մանուկներ միասին բերելը, որոնց մուտքը արգիլել մեզ համար դժուար բան չէր, սակայն չուզեցինք վիրաւորել մեր հայրենակիցները:

5) Կը հերքուի ոմանց կողմէ գոյացած այն կարծիքը, թէ սրահին պարունակութենէն աւելի տոմսեր հրապարակ հանուած են: Ոտքի վրայ մնացող անձերը իրենց յօժար կամքով գնած են տոմսերը, որպէս promenoir, guichetներուն վրայ complet գրուելէ վերջ:

6) Ցաւով կը մատնանշենք «Ապագայ» թերթի 4 Դեկտեմբերի թիւին մէջ երեւցած «Հայ թատրոն» խորագրով անստորագիր պարոնի մը գըրուածքը, որ միայն դժոխք եւ հրմըշտուք տեսած է երեք ամսուան չարաչար աշխատանքի, կամ գեղեցիկ ներկայացումի մը իբր տեղեկատուութիւն, զոր ծափահարած են երեք հազար հոգի: Այդպիսի գրութիւն կարելի էր տեղ ունենալ միայն երգիծաթերթի մէջ: Երբ մեզ հանդէպ խստապահանջներ կան՝ մենք ալ իրաւունք ունինք մամուլէն ակնկալելու իր պարտականութիւնը, եւ կամ քիչ մը ողջմտութիւն:

Խօսինք քիչ մըն ալ (Ա. Ա.) անստորագիր յօդուածագրին հետ, որ «Յառաջ»ի մէջ միայն յոռի կողմերը շեշտած էր, ինչպէս ինքն ալ կ'ըսէ: Իրմէ աւելի գոհ կը մնայինք որ այդքան մանրամասնութեան մէջ մտնելէ յետոյ՝ հաճէր ստորագրել իր գրութիւնը...:

7) Արդեօք իսկապէս ինքզինքնիս Opera Comiqueի մէջ կարծեցի՞ք, ուր, վճարեալ պաշտօնեաներ ամիսներով գոց սորված են իրենց գործն ու պաշտօնը, իսկ դերակատարներն ալ նուագախումբով միասին, շաբաթներով դըռնփակ փորձեր կատարելէ յետոյ միայն հանրութեան կը ներկայանան: Լաւ գիտէք որ մեր ընդհ. փորձը նոյնինքն ներկայացումն է, եւ եթէ ողջմտութեամբ եւ ինքնամփոփ խորհինք, մեր համակրելի ամաթէօրները իրենց քաջութեամբ՝ առաւելութիւն կը ներկայացնեն արհեստով դերասաններու վրայ:

8) Քիչ մը շատ խօսուած է Տիգրանեանի բնագրին չգոյութեան վրայ, եւ այս մասին պէտք եղած լուսաբանութիւնը տրուեցաւ ամիսներով, յայտարարութեանց մէջ:

Այս մասին անդրադառնալը թէեւ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (92)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԸԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Բայց այդ գործողութիւնը այնքան ալ դիւրին չէր. որովհետեւ մեր Ձէյթունցիները անցքին կողերուն վրայ խրամներուն մէջ մտած՝ մթութեան մէջ գնդակներու այնպիսի մահաբեր փոթորիկ մը պայթեցուցին որ, դղեակի բաց ճամբուն ամէն կողմը աւլեց սրբեց եւ ուր սպանդանոցի մը վիճակը ստացաւ:

Բայց Մահմուտ միտքը դրած էր այդ կորուստին վրէժը լուծել: Վաշտ վաշտի ետեւէ սկսան դէպի կիրճը թափիլ եւ կատաղի թափով մը ճամբան դառնալ, ու թէեւ մեծ մասով կոտորուեցան, բայց մարդկային այս ամբոխը այնքան յաջորդաբար կ'աւելնար որ մաս մը յաջողեցաւ ճամբուն առաջին դարձուածքին վրայ ապաստանիլ:

Անոնք որ յանկարծ ստիպուեցան Մընթիին, Ուիլին ու Գադիկին դէմ ճակատիլ, որոնք ծառերուն ետեւէն արձակաձգեններու կրակ մը տեղացուցին, բայց առանց բոլորովին ստիպելու որ ետ քաշուին, յամրաբար յառաջացան դէպի երկու մղոն երկարութեամբ ծուղակը: Դղեակի պատին վրայ կեցած շատ յստակ կերպով կռուին ընթացքը կը դուշակէի եւ մեր մարդոցը հմտութեան վրայ կը հիանայի, թէ ինչպէս դանդաղ կերպով ճամբէն կը քաշուէին եւ յուսահատական դիմադրութեան մը կատարեալ տպաւորութիւնը կը թողէին: Կլորիան առաջին իսկ վայրկեանին մերժեց անգործ մնալ քովս եւ ծառերուն մէջէն դէպի Նըրուղին երթալով սկսաւ մերթ խնդրել մերթ ստիպել հոն պահուըտած ժողովուրդը, որպէսզի համբերեն եւ հրացանները պարպեն միայն այն ատեն. երբ փողերը կռուի ազդանշանը հնչեն:

Ժամը տասնըմէկի ատենները լրաբեր մը շնչասպառ գալով յայտնեց թէ Պէյրութ Տաղին միւս կողմը Թուրքերը դարձեալ յարձակումի սկսած են, սակայն ես ան Գադիկին մօտ չըղրկեցի իսկ: Եթէ այդ յարձակումը կեղծ էր, ինչ որ հաւանական էր, մեզ խոտորեցնելու համար գլխաւոր կռուի դիրքէն, ուրեմն բաւականաչափ մարդ ունէինք հոն անոնց դէմ կռուելու: Միւս կողմէն, եթէ Մահմուտ իր ուժերը բաժնած եւ լերան ետեւ զինուորներու ահարկու թիւ մը ղրկած է, մեր միակ ընելիքը պէտք է ըլլայ մեր բոլոր ուժերը կեդրոնացնել եւ ամէնէն առաջ ամենամօտ վտանգը չէզոքացնել: Ուստի խելացութիւն չէր այդ լուրը իմացնել Մընթիին, Ուիլին կամ Գադիկին ու իրենց անմիջական գործէն զատ ուրիշ հոգերով զբաղեցնել զանոնք:

Կիները դեռ կը շարունակէին մայրիի ծառերը իրարու վրայ դիզել. եւ կասկածեցայ թէ մինչեւ անոնց բոնկիլը կրնայ մեր նպատակը ձախողեցնել: Բայց յիշեցի որ Գադիկ Ձէյթունի մէջ գտնուած քարիւղի իւրաքանչիւր կաթիլը գրաւած եւ անոնց վրայ սրսկուած էր: Յետոյ սկսայ վախնալ.— մի գուցէ զանոնք ժամանակէն առաջ բոնկցնեն, եւ կամ մարդու մը ծըխամորճէն կայծ մը իյնայ, կամ լամբար մը շրջի եւ մեր ծրագիրը ի դերեւ ելլէ: Բոլոր երեւակայելի կարելիութիւններէն կը սարսափէի, որովհետեւ կռուին մէջ գործօն բաժին մը չունենալով ես գիս ինքնաքննադատութեան կ'ենթարկէի: Կը խորհէի թէ փոքրիկ մէկ անզգուշութիւնս կամ անխոհեմութիւնս պատճառ պիտի դառնար գիշերային այս գործին ձախողելուն:

Վարը հովիտին մէջ կռիւը այնպէս կը սաստկանար, կարծես աշխարհի վերջն ըլլար. Թէեւ Թուրքերը չէին կրնար իրենց թնդանօթները գործածել, վախնալով որ իրենց իսկ զինուորները կը ջարդեն այդպէսով: Կը տեսնէի Ֆրէտը որ տաք կռուի բռնուած էր եւ գրաւած կը պահէր դարձուածքին անկիւնը, ուր Թուրքերը կ'ուզէին տարածուիլ, բայց անօգուտ:

Վերջապէս դիպուած մը պատճառ եղաւ որ փողերը հնչեցուցին. ու թերեւս այդ դիպուածը մեր կեանքերը փրկեց: Մընթի հրահանգ տուաւ մէկու մը վար երթալ եւ կռուի մասին տեղեկութիւն ստանալ: Լրատարը՝ աղմուկին պատճառով՝ տրուած հրամանը շփոթելով, կը վազէ դէպի այն ժայռը ուր փողահարները կը սպասէին, ու վայրկեան մը վերջ ծառերուն ընդմէջէն յստակ կերպով լսելի եղաւ «Մարսէյեզի» առաջին վանկերը:

Փողահարութեան որպէս անմիջական պատասխան՝ ճամբուն երկու կողմէն հրացանաձգութիւն մը սկսաւ, այնպէս ուժգին որ կարծես ամբողջ աշխարհը կը պայթէր: Բայց Թուրքերուն հազիւ թէ կէսը դեռ ծուղակին ինկած էր: Մընթի, Ուիլ ու Գադիկ աճապարեցին ճամբուն վրայէն ետ քաշել իրենց մարդիկը, որպէս միակ միջոցը խուսափելու համար մեր դարանակալ բարեկամուհիներու գնդակներէն: Իսկ ես մուտքի կամարին մէջ դրուած բռնկեցուցիչ նիւթին երկու վայրկեան վերջ հազիւ կրցայ կրակ տալ, որովհետեւ հովը արգիլեց կ'ըլլար լուցկիիս վառելուն: Երեք վայրկեան ետք առաջին երկար բոցը դէպի երկինք բարձրացաւ եւ խարոյկ-աշտարակը սկսաւ իր գործը կատարել:

Դղեակը իսկական վէզուվ մը եղած էր. օդին հոսանքը առանց դուռի կամարէն ներս խուժելով տաք բոցերը դէպի երկինք կը բարձրացնէր որոնք սեւ ամպերուն հետ կը խառնուէին: Այդ միջոցին մեզմէ ոչ ոք գիտէր ոչ Մահմուտին ուր գտնուիլը, ոչ ալ ծուղակին մէջ ինկած իր զունդերուն ստացած հրամանը.— յառա՞ջ թէ ետ շարժիլ:

Դղեակին հրդեհումը Թուրքերուն համար ազդարարիչ եղաւ եւ անոնք փոխանակ իրենց տրուած հրամաններուն անսալու, սկսան արագութեամբ դէպի յառաջ շարժիլ: Քիչ ժամանակ վերջ ետեւ մնացող զինուորները յանկարծական վախով մը համակուած եւ հակառակ մեր դարանակալ սպասող խումբերուն հնձող կրակին սկսան իրենք ալ յառաջանալ:

Ֆրէտ դղեակին բոցերը տեսնելով իր մարդիկը յառաջացուց, ճամբուն վարի մասը գոցելու համար: Րուսթէմ Խանն ալ տեսաւ բոցերը եւ երեք հարիւր հոգիով դէպի վայրէջքը յառաջացաւ, գրաւելու համար ծայրի խըրամը:

Մահմուտ անձնապէս իր սպայակոյտէն շրջապատուած՝ յառաջ սուրացեր է տեսնելու համար այդ դժուարութիւններուն իրական պատճառը եւ ծուղակին մէջ բռնուեր է այն ատեն, երբ Ֆրէտ գոցեր է անոր անցքը, իսկ Րուսթէմ Խանն ալ նոր հասնող զինուորներուն ճամբան է կտրեր: (Դէպքը ինծի այսպէս պատմեցին վերջը):

(Շար.)

ՀՈՍՔԵՐ

Ի՞նչ կ'ըսէ վարչապետը

Բ.

Բրիտանական վարչապետին երկրորդ կարեւոր հաւաստումը հետեւեալն է.—

Ցիշատակելէ ետք անգլիական սպառազինումներու մարզին մէջ առնուած քայլերը, Չէմպըրլէյն կ'ըսէ բարձրաձայն.

«Քանի որ մենք այնքան շատ կը լըսենք ուժին ընծայած առաւելութիւններուն մասին, քանի որ մենք կը տեսնենք, որ ուրիշներ ուժ կը կուտակեն եւ չեն ընդառաջեր զինաթափման ոեւէ հրաւէրի, մենք ալ կը պատրաստուինք մեր պաշտպանութեան անհրաժեշտ բոլոր քայլերը առնել եւ այս մարզի մէջ նշմարուած ամէն թերութիւն շտկել:

«Որովհետեւ, թէեւ մենք միշտ պատրաստ ենք բանակցութեամբ հարթելու եւ բանաւոր ոգիով մը նկատի առնելու ոեւէ անարդարութիւն կամ դժգոհութիւն, որ կրնայ գոյութիւն ունենալ, բայց մենք բանականութեան ձայնին եւ ոչ թէ բիրտ ուժին է որ տրամադիր ենք լսելու: Չենք կրնար մոռնալ, որ մենք պարտաւորութիւններ ունինք մեր ժողովուրդին հանդէպ ոչ միայն այստեղ՝ մայր երկրին մէջ, այլ բրիտանական կայսրութեան մէջ, եւ մեր այն զինակիցներուն հանդէպ, որոնց կապուած ենք դաշնագիրներով: Պարտաւոր ենք այս պարտաւորութիւնները իրագործելու պատրաստ ըլլալ: Եւ այժմ մեր ռազմաւորումը այնքան առաջացած է, որ կրնամ վստահութեամբ ըսել թէ մենք ի վիճակի ենք ընելու այդ»:

Այս հաստատումները թէ՛ խաղաղութեան յայտարար նշան են եւ թէ բօղարկեալ ազդարարութիւն՝ միահեծան պետութեանց, որոնք աշխարհակալական - ծաւալողական ծրագիրներ կը հետապնդեն: Ամէն ոք գիտէ, որ Նացի Գերմանիան հաստատուն քայլերով կը ձգտի յառաջանալ դէպի Արեւելք: Ուքրանիան արդէն հեռաւոր երազ չէ, այլ գործնական քաղաքականութեան հունին մէջ մտած հրատապ հարց: Մէմէլը ու Տանցիկի վէճը հասունցած են ու չուտափոյթ լուծում մը անխուսափելի է: Նոյնպէս ամէն ոք գիտէ, որ անհանդստութիւն կայ Ֆաշական Իտալիոյ մէջ եւ Հռոմ Միջերկրականի ամէն կողմերը աչք կը թարթէ, զայն «մեր ծովը» դարձնելու հըսկայական ծրագրով մը:

Մեծն Բրիտանիա պիտի ընդդիմանա՞յ այս ծաւալողական քայլերուն: Լոնտոն անգլիակի՞ց է ատոնց: Ոչ: Կը թուի թէ պաղարիւն անգլիացի պետական մարդը շատ աւելի հեռուն կը նախատեսէ քան միւս մահկանացուները՝ այս աշխարհի մէջ:

Մենք տրամադիր չենք Չէմպըրլէյնի վերոյիշեալ խօսքերը ըմբռնելու այն մտքով, թէ բրիտանական կայսրութիւնը պիտի թումբ կանգնեցնէ, պիտի պայքարի, պիտի կռուի Նացի-Ֆաշական գրոհներուն դէմ: Մենք աւելի շուտ այդ հաւաստումները կը մեկնենք այն իմաստով, որ ամէն փոփոխութիւն պէտք է տեղի ունենայ խաղաղ միջոցներով, ոչ թէ բռնի պարտադրանքով, որ Անգլիոյ համար ի հարկէն ընդունելի է ամէն փոփոխութիւն աշխարհի քարտէսին վրայ, պայմանով որ այդ փոփոխութիւնները չընդգրկեն անգլեւֆրանսական կայսրութեանց հողամասերը, եւ որ-եւ է աշխարհագրական փոփոխութեան համար պէտք է բանակցիլ Լոնտոնի հետ, ոչ թէ զէնքի դիմել, պէտք է համոզել, ոչ թէ ուժ ցուցադրել, Անգլիա կը զիջի բանականութեան ձայնին: Ան կը խոժոռի սակայն բիրտ ուժին առջեւ:

Ինչ որ ալ ըսեն ու գրեն Պերլինի ու Հռոմի թերթերը, անուրանալի է որ Վիլհէլմ Սթրազէի եւ Վէնէցիա պալատի պետական վարիչները չեն կրնար ուշադիր քննութենէ չանցնել ու չլսել Լոնտոնի վարչապետին խօսքերը, որոնք ուժեղ են, ազդարարիչ են, բայց նաեւ խաղաղասիրական ջերմ ու անդրդուելի ոգիով տոգորուած են:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱՐՏԱՆ.— Երկար ատենէ ի վեր Կարտանի մասին որեւէ տեղեկութիւն հաղորդած չէի «Յառաջ»ին, հակառակ տարուած ազգային, կուսակցական եւ կրթական աշխատանքներուն:

Մօտ տասը տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի Կրթասիրաց Միութիւնը, որուն կատարած կրթական եւ մշակութային դերը Կարտանի նորահաս սերունդի նկատմամբ եւ իր պահած «Սահակ-Մեսրոպ» վարժարանը արդէն մեծագոյն գրաւականը պէտք է նկատել իր գործունէութեան:

Այս տարի Հ. Ց. Դ. Տան վերանորոգման (դպրոցի տեղ կը ծառայէ» պատճառով, երեք ամիս դպրոցը փակուեցաւ, մինչեւ որ շէնքի շինութիւնը աւարտի: Փակագծի մէջ պէտք է ըսել, որ Տան շինութեան աշխատանքներուն մէջ մեծ դեր կատարեց Մարսէյլի մեր ընկերներէն Սերոբ Գինոսեան, որպէս որմնադիր եւ հիմնադիր: Նիկոլ-Դուման խումբը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ մեր երիտասարդ ընկերոջ, ինչպէս նաեւ բոլոր այն ընկերներուն, որոնք իրենց սուղ ժամանակները տրամադրեցին Տան շինութեան գործերուն, եւ անոնց որ իրենց կամաւոր դրամական նուիրատուութիւններն ըրին այս առթիւ: Նըմանապէս մեր համակիրներէն Պ. Առաքել Առաքելեանի, որ իր աշխատանքի մասնակցութիւնը բերած էր սիրայօժար կերպով:

Հ. Ց. Դ. Տան շինութիւնը գրեթէ լրացած է, ներքին մանր աշխատանքները միայն կը մնան:

×

«Սահակ - Մեսրոպ» վարժարանը բացուեցաւ Հոկտ. 24ին: Ուսուցչուհին է Օր. Ս. Մարանկօզեան: Աշակերտներու թիւն է առայժմ 43, յոյս ունինք որ մինչեւ նոր տարի 50ի բարձրանայ այս թիւը: Կրթասիրաց Միութիւնը եռանդուն աշխատանք կը տանի նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործին համար: Իր վերջին ձեռնարկի՝ «Արշակ Բ.»ի բեմադրութիւնը տեղի ունեցաւ Դեկտ. 11ին, Հ. Ց. Դ. Տան մէջ: Աննախընթաց բազմութիւն մը խռնուած էր սրահը, ժամանակէն առաջ:

«Արշակ Բ.»ի ներկայացման մէջ բաժիններ ունէին Պ. Պ. Խ. Զախամեան (Արշակ Թագաւոր), Ա. Առաքելեան (Սիսակ), Ն. Գինոսեան (Վաղինակ), Պ. Հեպոյեան (Ներսէս Կաթողիկոս), Կ. Պետրոսեան (Շապուհ), Լ. Գեղունի (Որմիզդ), Կ. Նաւօեան (Մուշկան):

Խաղարկութիւնը անցաւ մեծ յաջողութեամբ: Թատերասէր հայ հասարակութիւնը մեկնեցաւ գոհ տպաւորութեան տակ:

Լեւոն Գեղունի

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Գոքինիայէն կը հեռաձայնեն Աթէնքի «Նոր Օր»ին.—

Նախորդ եկեղեցւոյ մէջ գտնուող գաղթականներէն մաս մը, մասնաւոր գրգումով, գացած են Պ. Սարգիս Տէր Ցակոբեանի վարժարանին շէնքը (Նախկին Բարեգործական), հոն տեղաւորուելու համար: Ասոնք՝ վախնալով ոստիկանութեան միջամտութենէն, դարձեալ վերադարձած են իրենց տեղը:

Տեղւոյս քահանաները, փոխանակ աշխատելու որ բոլորովին չքաւորներու զետեղումը յաջողցնեն, վկայութիւն տուած են սեփական հիւղակ ունեցող չորս ընտանիքներու համար, որոնք եպիսկոպոսին բացառիկ դիմումներուն շնորհիւ, իբր չքաւոր արձանագրուած են Պ. Ա. Գալփաքեանի կողմէ:

Շրջան ընող զրոյցներու համաձայն, Առաջնորդարանին մլուկը այս չորս ընտանիքներէն կլոր գումարներ ստացած է— իւրաքանչիւրէն 4000— որպէսզի զանոնք տեղաւորէ Նէա Իզմիրնիի հիւղակներուն մէջ:

ԱՌԱՒ - ՓԱԽԱՒՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ ԱԼ ՍԻՆԿՐՈՒԻ ՄԷՋ

Առաջնորդին կողմէ պաշտպանուած եւ ազգային վարժարանին պարտադրուած Թաղական եւ շրջան ուսուցիչ կեղծումներ գործած է, վարժարանին մատակարարութեան գործին մէջ: Ցիշեալը օգտուած է վարժարանին նորոգութեան գումարէն, պաշտօնեաններու ամսականներէն եւ աշակերտներու թոշակներէն:

Բարեգործականի կողմէ Տոքթ. Թորոսեան եւ կրթական քննիչ Պ. Ց. Դարբինեան քննութիւն կատարելով կեղծումը հաստատած են:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԽՈՐԷՆ ՇԻՐԽԱՆԵԱՆ

Ամսոյս 14ին սեւ հողին յանձնեցինք երիտասարդ կեանք մը եւս, Խորէն Շիրխանեան:

Բնիկ կարնեցի էր, իր կայտառ երեւոյթը ոչ մէկ կասկած կրնար տալ մեր շրջապատողներուն, որ Խորէնը կրնայ մէկ հիւանդութիւն ունեցած ըլլայ, որ այսպէս շուտ բաժնէ իր սրտակիցներէն, բարեկամներէն ու ընկերներէն, որոնց անխտիր սէրն ու համակրանքը կը վայելէր:

Ծանր կ'աշխատէր գործարանի մէջ, օրուան հացը շահելու:

Հայու դառն ճակատագիր: Իր բնաւորութիւնը զուարթ էր եւ ոչ մէկ օր չէր գանգատեր եւ կամ յոգնութեան նշան ցոյց չէր տար:

Զափազանց ազգասէր եւ ազնիւ բընաւորութեան տէր տղայ էր, մանաւանդ վերջերս Ռոմէնվիլի մէջ նոր կազմուած Կ. Խաչի մասնաճիւղի յաջողութեան համար ոչ մէկ ջանք չէր խնայեր: Ժողովներ իր տունը կը կատարուէին շատ անգամ, եւ ինքն էր աւելի իր կնոջ սիրտ տուողը, որ աշխատին ամէն կերպ յաջողցնելու, քանի որ խնդիրը ազգապահպանման շուրջ է: Եւ ինչպէս ուրախ էր որ արդէն դպրոցը կը բացուի եւ իր փոքրիկները հայերէն պիտի սորվին:

Խորէն Շիրխանեանի կորուստով կարնեցիները կը զրկուին մէկ ազնիւ քանի տողով կրնամ բոլորին թարգմանը հայրենակիցէ, եւ կարծեմ այս մէկ նը, թէ ամէնքը անխտիր կ'ողբան իր անդառնալի կորուստը:

Թող քու յիշատակդ անթառամ մնայ մեր բոլորի սրտին մէջ, սիրելի Խորէն:

Արմենուհի Խաչիկեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ

« Ազդակ » (Դեկտեմբեր 4).—

« Արաբական գործակալութիւնը ըդպայացունց լուր մը կը հաղորդէր երէկ: Թուրք կառավարութեան վերջին մէկ որոշումով, օտարականներուն եւ Հայերուն արգիլուած է բժշկութիւն եւ դեղագործութիւն ընել: Որոշումը փոխելու կամ յետաձգելու համար կատարուած բոլոր դիմումները ապարդիւն անցած են:

Դժբախտաբար, ինչպէս գրեթէ բոլոր զեկոյցները, Արաբ գործակալութեան այս զեկոյցն ալ թուական չէր կրեր: Այնպէս որ չենք գիտեր թէ «վերջին որոշում » ըսուածը ո՞ր շըրջանին կը պատկանի:

Ինչ կը վերաբերի պարունակութեան, սխալուած ենք ընել շարք մը վերապահումներ:

Ամէնէն առաջ, ինչո՞ւ «օտարականները եւ Հայերը» երբ այս վերջինները ըստ օրինի «Թուրք» են եւ հետեւաբար քաղաքացի: Իսկ եթէ ոչ-իսլամները խնդրոյ առարկայ են, այդ պարագային պէտք է յիշուէին նաեւ Ցոյները եւ Հրեաները:

Երկրորդը, հաւանական չէ որ միայն Հայերու մասին որոշում տրուի, իսկ զերծ մնան միւս ոչ-իսլամները: Նոր Թուրքիոյ սովորութիւնն է այս տեսակէտով ո եւ է խտիր չդնել: Կ'ուզէ՞ք գրաւե՞լ կալուած մը: Առանց մասնաւոր յիշատակութիւն մը ընելու, կը հրատարակէ օրէնք մը որով կարենայ կատարել այդ գրաւումը: Այսպէս է որ գրաւեց Բանկալթիի միլիոններ արժող գերեզմանատունը, ինչպէս նաեւ Սանասարեան հսկայ խանը:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ այդ երանելի հանրապետութեան մէջ ամէն ինչ կ'ըլլայ «օրէնք»ով, որպէսզի օտար պետութիւնները առիթ չունենան տըրտնջալու կամ միջամտելու: Հետեւաբար, եթէ հայ բժիշկներն ու դեղագործները իրապէս արգիլուած ըլլային իրենց արհեստը կիրարկելէ, անպայման օրէնք մը կը հրատարակուէր:

Մէջտեղն է քանի մը տարի առաջուան փորձը: Ուզելով հարուածել յունական եւ մանաւանդ հայկական դեղագործութիւնը, որ այնքան տարածուած էր Պոլսոյ մէջ, Թուրք կառավարութիւնը հրատարակեց օրէնք մը, որուն համաձայն ամէն 10,000 բնակիչի համար միայն մէկ դեղարան պիտի պահուի: Եւ որովհետեւ Թուրքն էր որ պիտի որոշէր կրճատուելիք դեղարանները, հայկական հաստատութեանց հարիւրին 90ը փակուեցաւ: Մնացին միայն քանի մը բացառութիւններ, այն ալ շնորհիւ իրենց անձնական կապերու կամ զօրաւոր բարեխօսութեանց:

Այնպէս որ, հայկական դեղարան չմնաց որ հարկ մնար նոր որոշում տալու եւ նոր կրճատում ընելու:

Գալով բժիշկներուն, կասկած չկայ թէ հետապնդուած նպատակն է անոնց հեռացումը կամ չէզոքացումը: Որովհետեւ, հակառակ ամէն արգելքի, այսօր տակաւին մօտ 120 հայ բժիշկներ կը գործեն Պոլսոյ մէջ: Նոյնքան ալ — թերեւս աւելի — Ցոյներ եւ Հրեաներ: Բայց ինչպէս չեշտեցինք, օրինական ձեւ մը գտնելու է: Փաստաբաններու մաքրագործումը դիւրին եղաւ: Առարկեցին թէ ոչ-իսլամները օտար ատեաններու առջեւ դատ ստանձնած կամ թրքական դատարաններու մէջ թրքութեան դէմ արտայայտուած են զինադադարին, եւ գրեթէ բոլորը «մաքրագործեցին»: Մանաւանդ դիրք ու կարողութիւն ունեցողները: Բայց ի՞նչպէս նոյն պիտակը փակցնեն բըժիշկներուն, որոնց ասպարէզը կապ չունի քաղաքականութեան հետ:

Եղաւ ատեն մը երբ խորհեցան սահմանափակել անոնց թիւը, ինչպէս ըրին դեղագործներուն համար: Բայց պարզ հաշիւը ցոյց տուաւ որ թուրք բժիշկները պիտի վնասուին, իբրեւ գերակշիռ մեծամասնութիւն: Դեղագործներու պարագային՝ ճի՛շդ հակառակն էր եւ այս պատճառով անվարան գործադրեցին կրճատման օրէնքը:

Ցետոյ ծրագրեցին բժշկական կաճառներ հաստատել եւ թոյլատրել միանգամայն անդամագրուածներուն գործունէութիւնը: Ասոր համար ալ պահանջեցին բոլոր վկայականները, որպէս թէ նոր արձանագրութիւն կատարելու համար: Տարիներ անցան եւ գործնական բան մը չեղաւ:

Բայց եթէ այդ ծրագիրներէն մէկն ու մէկը կիրարկուէր, «մաքրագործման» պիտի ենթարկուէին բոլոր ոչ-իսլամները, հոգ չէ թէ անհամեմատ չափերով, ինչպէս եղաւ փաստաբաններուն համար:

Արդէն, պէտք չէ մտահան ընել շատ կական պայման մը: Եթէ հայ համայնքը տակաւին կը պահէ ստուերային գոյութիւն մը, եթէ հայ դպրոցները ու թերթերը դեռ բաց կը մնան, հոգ չէ թէ ողորմելի վիճակով, ասիկա կը պարտինք միայն եւ միայն Ցոյներուն: Զուզելով դէշ մարդ ըլլալ Աթէնքի հետ, եւ մանաւանդ վախնալով որ փոխադարձութեան կ'ենթարկուին Ցունաստանի հոծ գանգուածները, Անգարա որոշ չափով խնայեց յոյն համայնքին: Եւ որովհետեւ շատ վրան բաց գայթակղութիւն պիտի ըլլար միմիայն հայկական եւ հրէական հաստատութեանց մասին օրէնքներ հաստատել, այս համայնքներն ալ աղատուեցան մէկ հարուածով բնաջնջուելու վտանգէն:

Ապա թէ ոչ, Գարապաճաղեաններու օրհներգած «ցեղակցութիւն»ը չէր որ անմիջական ու բիրտ չդարձնեց ապէտը:

Ահա պարագաներ որ կը մղեն մեզ վերապահութեամբ ընդունելու արաբական գործակալութեան տուած լուրը: Գոնէ յիշուած ձեւով. որովհետեւ եթէ խնդիրը վերաբերի վարչական ւեղմումներու, ոչ մէկ կասկած ճշդութեան մասին: Միւս ազգակիցներու կարգին, հայ բժիշկներն ալ ենթակայ են հազարումէկ խոչընդոտներու, ըսկսեալ տուրքի բաշխումէն մինչեւ արպարդատութիւնը: Ամենափոքր դանգատ մը յաճախորդի մը կողմէ— երբ մանաւանդ Թուրք է— բաւական է ամիսներով դատարանէ դատարան քաշկռտելու զանոնք, եթէ նոյնիսկ ազատին բանտարկութենէ:

անտեղի, սակայն երբ կ'ըսէք թէ մինչեւ հիմա զանազան arrangementներ եղած են, ինչո՞ւ չաւելցնել անմիջապէս որ վերջին դաշնաւորումը ամէնէն կատարեալն էր: Ասկէ զատ, ապացոյց մը ունի՞նք որ Տիգրանեանի բնագիրը աւելի գեղեցիկ ըլլայ....:

9) Սիփան Կոմիտաս երգչախումբի ծրագրէն դուրս է վճարովի երգիչներ կամ արհեստով պարուհիներ ունենալ իր հանդէսներուն մէջ: 15 տարիէ ի վեր այսպէս եղած է, եւ ուրիշ ձեւով պէտք չէ ըլլայ: Հետեւաբար մեզի համար գերադաս է Օր. Գազազեանի կողմէ կազմուած պարերը, քան պալէի խումբի մը, որուն հրաշալիքները տասը ֆրանքի փոխարէն կարելի է տեսնել, ամէն տեղ:

10)Առաջին վարագոյրին, հաղիւկէս վայրկեանի տեւողութեամբ տեղի ունեցած frottementը խորը երգող երգչախումբին եւ նուագախումբին մէջ, որոնք իրար լսելու հնարաւորութիւնը չունէին թաւիշէ վարագոյրներուն պատճառաւ — եւ այս բանը լաւ գիտէ Ա. Ա. յօդուածագիրը — խնդրոյ նիւթ ընել՝ շատ աննշան է, երբ ներկայացման ամբողջ տեւողութեանը՝ 120 վայրկեան, ամէն բան կ'անցնի անսայթաք, շատ աւելի խրթին անցքերու մէջ, որոնց համար միայն մէկ փորձ տեղի ունեցած է: Ասկէ զատ, ժողովուրդը գնահատանքի լայն բաժին մը պէտք է հանէ, երբ տեղեկանայ թէ բեմի երգիչները եւ նուագախումբը (որուն տեղը շատ անյարմար է) փոխադարձաբար անլսելի են իրարու, ձայնականութեան օրէնքներու համաձայն որ թերի է այդ սրահին մէջ, եւ անոնց կապը ապահովուած է միայն կորովի ղեկավարի մը ճպոտէն:

11) Դեռ չխօսեցանք կարգապահութեան կամ մուտքի կանոնաւորութեան հետ կապ ունեցող կարեւոր խնդրի մը մասին: Այն է՝ տոմսերու առաքման, զնման կամ վճարման եղանակը, որ դժբախտաբար մեզ Հայերուս յատուկ է, որ անխուսափելի բարդութիւններ կը ստեղծէ մուտքի ժամանակ, ինչպէս նաեւ անհաճոյ անակնկալներ՝ ներկայացումէն յետոյ: Մանրամասնութիւններ տալ անփափկանկատ կը համարինք, բայց եթէ կ'ուզենք եւրոպական թատրոնի նմանցնել մերը՝ բաւական բան ունինք սորվելիք:

12) Ղեկավարն ու կազմակերպիչները նկատի առնելով բոլոր համեմատութիւնները, բոլոր պայմանները եւ ինչ որ կապ ունի նման ձեռնարկներու հետ, կրնան յայտարարել թէ իրենց կարելիէն աւելին ըրած են յաջողութեան եւ կարգապահութեան համար, ասկէ դուրս՝ մեր հայրենակիցները չպիտի ուզէին անշուշտ որ մասնաւոր պետաձէ յատկացուէր նաեւ ապահովելու համար ոստիկան - զինուորներու ջոկատի մը ներկայութիւնը:

Վարչութիւն

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ»

երգչախումբի

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

— Ինչո՞ւ Մոսկուայի մէջ կը սպասեմ տակաւին:

Էնվէր փաշայի ակամայ ըրած այս խօսքէն կը հասկցուէր իր ծրագիրը:

Այդ օրերը, Անգլիացիներուն եւ Սովետներուն միջեւ սաստիկ պայքար մը սկսած էր: Սովետները կը յայտարարէին թէ արեւելեան ազգերը ազատ ձգած էին: Թուրքիոյ վրայ տըրուած այդ որոշումը իրականութի՞ւն էր միթէ: Մէկ օր առաջ, Էնվէր փաշա Կրեմլի պալատան մէջ Լէնինի հետ համբերովտեսակցած էր զանազանխնդիրներու վրայ: Սակայն իր փափաքներէն եւ ոչ մէկը չէր կրցած ընդունիլ տալ անոր: Լէնին իր տեսակցութեան մէջ փաշային հետ՝ խուսափողական խօսքեր կ'ընէր, ու նիւթը կը փոխէր, երբ կարգը կուգար բուն խնդիրը յուզելու:

Էնվէր փաշա Լէնինի բնաւորութիւնը հասկցած ըլլալուն, ան ալ աննշան նիւթերու վրայ կը խօսէր:

Մինչեւ այն ատեն, Էնվէր փաշա Խորհրդային Ռուսիոյ բոլոր գլխաւոր անձնաւորութիւններուն հետ առանձին տեսակցած էր, բայց ոեւէ դրական արդիւնք չէր կրցած ձեռք բերել:

Էնվէր փաշա պատուհանէն փողոց նայած պահուն մէկիկ մէկիկ աչքէանցուց այդ իրողութիւնները: Նորէն քննեց կացութիւնը: Իր մտածումով՝ Ռուսիոյ մէջ գործ տեսնելու հնարաւորութիւն չկար: Ի՞նչ պիտի ընէր միթէ: Իր պատրաստած ծրագիրը պիտի կրնա՞ր գործադրել արդեօք:

Անգամ մըն ալ աչքէ անցուց իր ծրագիրը, ու ի վերջոյ, իր որոշումը տուաւ: Անպայման պիտի յաջողէ՛ր: Ուրեմն....:

— Ինչո՞ւ Մոսկուայի մէջ տակաւին կը սպասեմ, մըլտաց փաշան ինքնիրեն:

Ցետոյ որոշումը տուող մարդու մը սրտի գոհունակութեամբ, սեղանին առջեւ նստաւ, ու գրելու սկսած նամակը մէկ անգամէն աւարտեց:

Հագուեցաւ ու դուրս ելաւ, քիչ մը օդ առնելու համար: Նամակները իր հետեւորդին տուաւ, ու խիստ քայլերով սկսաւ թափառիլ Մոսկուայի փողոցներուն մէջ:

Իրիկուան, բնակարանը վերադարձող Էնվէր փաշա գոհ էր: Կարելի պիտի ըլլար խոյոն գործադրել իր ծրագիրը: Սակայն....:

Ցաջորդ օրը, սովիէթ պետերէն հրաժեշտ առնելէ յետոյ, Էնվէր փաշա ի՞նչ պիտի ընէր: Երեք ամիս անցած էր այն գիշերէն ի վեր երբ, ընդհանուր պատերազմին վերջը, աչնան գիշեր մը խոյս տուած էր Իսթանպուլէն, Ճէմալ ու Թալէաթ փաշաներուն հետ:

Էնվէր փաշայի աչքերուն առջեւ պատկերացան այն օրերը, որոնք սահած էին այդ գիշերէն ի վեր երբ Թորփիլանաւ նստած էր Վոսփորի մութ ջուրերուն մէջ, Իսթանպուլէն եւ գեղեցիկ Նեղուցէն բաժնուելու համար, որոնց երեսը չպիտի տեսնէր այլեւս: Ղրիմ ոտք կոխած վայրկեանին վրայ խորհեցաւ, ու ճամբան տուած որոշումը նորէն մտաբերեց:

Ան կ'ուզէր առագաստանաւով կամ մօթէօրով մը Կովկաս անցնիլ ու ճակատ երթալ: Սակայն, իր դիմաց կը գտնուէր անպարտելի եւ անանցանելի Սեւ ծովը, իր սոսկալի ալիքներով:

Այդ կատաղի ծովուն մէջ առագաստանաւով կամ մօթէօրով ճամբորդելը կը նշանակէր մահուան դիրկը դիմել: Իրաւ է որ Էնվէր փաշա լաւ կը ճանչնար Սեւ ծովը: Չորս անգամ այդ ծովուն վրայ մեծ շոգենաւերով ճամբորդած ատենն իսկ շատ մը վտանգներ անցուցած էր, մանաւանդ վերջին ճամբորդութեան ատեն, երբ Իսթանպուլէն Կովկաս գացած էր, ճակատին կացութիւնը քննելու համար:

Դիւրին էր առագաստանաւ մը գտնել Ղրիմի մէջ: Սակայն վախճանը ի՞նչ պիտի ըլլար: Հակառակ ամէն բանի, Էնվէր փաշա մօթէօր մը ճարեց: Ծովուն հանդարտութենէն օգտուելով, Ղրիմի ծովեզերքներէն հեռացաւ:

Եթէ երեք օր հանդարտ ըլլար, Էնվէր փաշա պիտի կրնար իր փափաքին հասնիլ: Երբեմն փափաքները չատով կ'իրագործուին, շնորհիւ գեղեցիկ զուգադիպութիւններու:

Առաջին օրը, միջօրեաքին, ծովը սկսաւ փրփրիլ: Էնվէր փաշայի մօթէօրը կատաղի ալիքներուն խաղալիկ դարձաւ: Սակայն նպատակակէտը հեռու չէր: Ցաջորդ առտու, Կովկասի եզերքները պիտի տեսնուէին հեռուէն: Բայց պէտք էր դիմադրել ալիքներուն, որոնք հետզհետէ կը կատղէին ու կը մեծնային: Մօթէօրը կ'ուզէր միշտ յառաջանալ, հակառակ ամէն բանի:

Մարդկային փափաք մը ու բնութիւնը դէմ առ դէմ կը պայքարէին: Ի վերջոյ, մարդկային ուժը յաղթական հանդիսացաւ, ու մօթէօրը ա՛լ աւելի ուժով սկսաւ յառաջանալ եռեւէն խուժող ալիքներուն շնորհիւ: Ու ճամբորդութիւնը լաւ վերջաւորութիւն մը ունեցաւ, ինչ որ անյուսալի էր:

Ճէմալ ու Թալաթ փաշաները Ղրիմ կը գտնուէին արդէն: Էնվէր փաշա ալ անոնց միացաւ: Սակայն, մօթէօրին մէջ սաստիկ պաղ առած Էնվէր փաշա երկրորդ օրը սաստիկ տաքութեամբ մը արթնցաւ: Խեղդուկ հազ մը ունէր: Շուրջինները մտահոգութեան մատնուած էին:

Իսկոյն կանչուած բժիշկները յայտարարեցին թէ Էնվէր փաշա պանդոկին մէջ չէր կրնար դարմանուիլ: Ուստի հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Սակայն ընկերները եւ իր սպասաւոր խորհող փաշան կը ծիւրէր, կարծես հիւանդութեան յառաջացումին օգնելով: Ի զուր բժիշկները հիւանդին կը պատուիրէին չմտահոգուիլ: Փաշան վաղուան վրայ կը խորհէր միշտ: Ի՞նչ պիտի ըլլար, ի՞նչ պիտի ընէր, եթէ երբեք Ճէմալ ու Թալէաթ փաշաները հեռանային:

Ընկերները ամէն օր Էնվէր փաշայի կ'այցելէին ու կը յանձնարարէին որ իր առողջութեան հոգ տանի: Սիրտը քիչ մը հանդարտած, Էնվէր փաշա սկսաւ գործադրել բժիշկներու պատուէրները, ու քիչ ատենէն ապաքինեցաւ: Սակայն շատ նիհար էր, ու հիւանդանոցէն ելած օրը ուժաթափ: Նոյն օրն իսկ, իր ընկերները Եւրոպա երթալու որոշում տուին:

Բացայայտ էր որ անոնք կ'ուզէին Գերմանիա երթալ: Ու օրին մէկը, Պերլինի փողոցներուն մէջ երեւցան երեք փաշաները եւ Պէտրի պէյ:

(Շար.)

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՑԱՆԹԻ «ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ»Ի ՄԱՍԻՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ, 21 Դեկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ, Քաֆէ Վօլթէրի մէջ, Փլաս Օտէոն, մէթրօ՝ Օտէոն :

ՊԻՏԻ ՍԿՍԻ ՃԻՇԴ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Դատական կազմ՝ նախագահ ՏՈՔԹ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ, դատաւորներ Հ. Սամուէլ, Յ. Ջաւրեան, ընդհ. դատախազ եւ գոհերուն փաստաբան Ա. Խոնդկարեան, Յ. Եղիազարեան,

Մեղադրեալներու փաստաբաններ Լ. Զորմիսեան, Ս. Թորոսեան,

Մեղադրեալ Օր. Յ. Պետրոսեան:

Ժիւրիի նախագահ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, անդամներ, Հայր Սահակ Տէր-Սովսէսեան, Տիկին Ա. Բուդաղեան, Պ. Պ. Աստուր, Տոքթ. Ասլանեան, Հ. Բալուեան, Տոքթ. Լ. Գրիգորեան, Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, Վ. Իշխանեան, Ա. Հանըմեան, Շ. Նարդունի, Մ. Ոսկերիչեան :

Դատավարութենէն վերջ խօսք պիտի տրուի ներկաներուն : Բոլորին նստելու տեղ ապահովուած : Մուտք 3 ֆրանք:

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

6 ԵՒ 8 ՁԱՅՆՈՎ

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ Salle Gaveauի ՄԷՋ. **45, Rue de la Boëtie**

Կ'երգէ ռուսական Մայր եկեղեցւոյ ծանօթ երգչախումբը մասնակցութեամբ հայ երգիչներու

սոլիստ՝ ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ

Առաջնորդութեամբ հեղինակին՝ Պ. ՕՆՆԻԿ Ռ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

Երգեհոնին կը նուագեն **Mme. Paulin Aubert** եւ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Կոմիտաս յանձնախումբի եւ հովանաւորութեամբ Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան

Պատւոյ յանձնախումբի անդամներ.— Օր. Բաբաեան, Մ. Պ. Պ. Բաշալեան, Տքթ. Գալենեան, Էսմէրեան Պ., Էսմէրեան Վ., Թէլեան Յ., Խատիսեան Ա., Կամսարական Տ., Կերտան Լ. Կ, Հարենց Ա., Մալեզեան Վ., Չօպանեան Ա., Պարթեւեան Ա., Պարկիրճեան Ե., Սվաճեան Վ. եւ Տքթ. Քօլօլեան:

Տոմսերու գիներ՝ 7, 10, 15, 20 եւ 30 ֆրանք: Կը ծախուին՝ Սալ Կավօ, «Յառաջ», 17, Rue Damesme, «Ապագայ», 4. Rue Saulnier, Հրանտ Սամուէլ գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince: Ամէն տեղեկութեանց համար դիմել, եւ դրամական առաքումները կատարել պատւոյ յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Y. BARGUIRDJIAN, 44 Rue Lafayette, Paris (9)

«BAL DES MIMOSAS»
ԱՄԵՆԷՆ ՃՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

«ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբի կողմէ, 25 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր **AÉRO-CLUB DE FRANCE**ի շքեղ սրահներուն մէջ, **6 Rue Galilée, Métro Boissière**

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Այս մեծ ցերեկոյթին բացառիկ հմայք մը տալու համար, առաջին անգամ գաղափարը յղացուած է զայն նուիրելու Միմօզա քնքոյշ ծաղիկներուն, որոնք պիտի ըլլան օրուան մեծ զարդը :

Դասական պարեր տեղի պիտի ունենան օրիորդներու եւ Ռուս գազագներու պալէի խումբին կողմէ : Խնամուած պիւֆէ, զանազան անակնկալներ:

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի պարահանդէսներուն զուարթ յիշատակը կը տեւէ ամբողջ տարի մը: ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԳՐԱՏՈՒՆ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

որ համանուն ամսագրին հետ ունի հետեւեալ նոր հասցէն.—

M. BARSAMIAN, 46, Rue Richer, PARIS (9e)

որուն պէտք է գրել Գրատան եւ ամսագրին վերաբերող ամէն թղթակցութիւն եւ դրամական առաքում :

«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ» գրատունը կը հայթայթէ վիպական, բանաստեղծական, պատմական ամէն տեսակ գիրքեր, ինչպէս նաեւ դասագիրքեր:

Ապսպրանքները միշտ կանխիկ, կը գործադրուին ՕՐԸ ՕՐԻՆ: Գրատան բացման առթիւ, մինչեւ երկու ամիս, ամէն ապսպրանքի վրայ հարիւրին 10ը զեղչ եւ փոխադրութեան ծախսերը մեր վրայ :

Եթէ չէք կրնար անձամբ գալ եւ ընտրել ձեր գիրքերը, հաճեցէք գրել մեզի, եւ անմիջապէս գոհացում պիտի տրուի :

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ
Maison E. CHARLES *հիմնուած 1869*

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50/71 Tel. Botzaris 12—60

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ մատանիներ եւլն.: Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու: Կը գնենք՝ բլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ՝ նպաստաւոր գիներով:

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը:

Գաւառներէն եկած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն:

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլովաք կերպասներու: Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները: Ունտէրվուտ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ: Կը գնենք ու կը ծախենք օտար դրամներ: Կը ստանձնենք ապրանքներու embal lago եւ ապահովագրութիւն: Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պակաժներու:

Դիմել **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

ՆՊԱՍՏԱՏՈՒՔ

Հոկտ 1—31, 1938

ՎԵԶԻԼԻՍ, Ս. Ս.— 160
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Ե. Թ.— 40
ԿՐԱՍ, Ն. Զ.— 40
ՔԱՆ, Ս. Ա.— 40
ՕՌԼԷԱՆ, Մավ.—75
ԼԱՊԵԿԻՒՏ, Մ. Բ.— 40
ԹՈՒԼՈՆ, Լ. Բ.— 150
ՓԼԵՍԻՍ ՌՈՊԷՆՍՈՆ, Գաֆ.— 40
ԼԱ ՊԱՐ, Տքթ. Թ.—40
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՌՕ, Ն. Յ.— 100
ՓԱՐԻԶ (8), Պետ.— 75
ՓՈՆԹ ԷՎԷՔ, Ս. Յ.— 75
ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Գ. Ա.— 75
ԱՓԹ, Քեհ.— 75
ՔՐԵՓԻԷՕ, Տիկ. Շ.— 40
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Պ.— 75
ՓԱՐԻԶ (10), Զ. Մ.—75
ԳՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Ս. Մ.—75
ԼԻՈՆ, Ն. Շ.— 70
ՍԷՆ ԼՈՒ, Ս. Մ.— 150
ՄԱՐՍԷՅԼ, Շ. Շ.— 90
ՆԻՍ, Իշխ. Ա.— 40
ԿԱՐՏԱՆ, Գործ.— 400
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Պ.— 40
ՊՈԼԷՆ, Հէք.— 40
ՆԻՍ, Ա. Գ.— 40
ՆԻՍ, Օր. Մ.— 40
ՆԻՍ, Մ. Ս.— 40
ՆԻՍ, Կ. Փ.— 150
ՊԻՅԵԱՆՔՈՒՌ, Ս. Տ.— 150
ՓԱՐԻԶ, Վ. Պ.— 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Վ. Փ.— 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Տիկ. Արգ.— 40
ՀԱՌՆ, Ա. Պ.— 40
ՓԱՐԻԶ (11), Ա., Վ.— 40
ԷՔՍ ԼԷ ԲԷՆ, Ս. Խ.— 40
ԱՆԻԷՌ, Սիլ.— 225
ՆԻՍ, Անդ.— 40
ՓԱՐԻԶ (16), Տիկ. Հ.— 75

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պանեէօ - Քաշանի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Յակոբեանէ 50 ֆր. իր թոռնիկին ծննդեան առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Խոչմաթ գիւղի կարօտեալոց Միութեան վիճակահանութենէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 280— 28, 305, 291, 103— 301, 204, 65:

Շահողներէն կը խնդրուի դիմել Խորէն Ուլուսեանի, 10 Rue de la Fare, Marseille:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ Շրջանի բոլոր ընկերները 25 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Danton, Մէթրօ Օտէոն:

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 23 Դեկտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Կարին» Ակումբին մէջ:

Ընկերահամակրական դասախօսութիւն

Անիէռ - Պուաքոլոմպի «Արամ» Ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը 23 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Ավընիւ Արժանթէօյ, Անիէռ:

Կը խօսի՝ Ընկեր Ա. Ս Ա. Տ Ո Ւ Ր : Նիւթ՝ Ամերիկահայ գաղութը եւ մեր կազմակերպութիւնը : Մուտքը ազատ է :

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Ծրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 23 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Քուռ Լաֆայէթ:

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ» ԵՒ ԽՆՋՈՅՔ
Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

24 Դեկտ., Շաբաթ, ժամը 14—24: **8 Rue Bossuet**, Փարիզ:

ԽՆՋՈՅՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Քաջալերեցէք Միութեանս բազմալիսի գործունէութիւնը, գնելով մեր մօտ ձեր Կաղանդի պտուղը՝ թարմ ու համեղ:

Հոն կը գտնէք՝ Խաչուհիներու ճոխ ու համեղ պիւֆէն:

Երգ — պար — նուագ: Մուտքը ազատ է

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան :

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 22 Դեկտեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը Լ'Էքլիզ: Կը խօսի ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ. Միսաք Մեծարենցի մասին:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
Ղեկավար Տ. ՍՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine **Tél. Observatoire 13 - 45**

Հետաձայնել երեկոները 8էն վերջ :

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները :

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻՒ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Բանուորները ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

ԱՉՔԻ Ք... ՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱԿՆՈՑԻ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ

Notre-Dame de Lorette մէթրօյին մօտիկ,

8 Rue Notre-Dame de Lorette*ի* ակնոցավաճառի խանութը:

Աչքի ձրի քննութիւն հայ եւ ֆրանսացի մասնագէտներու կողմէ:

Շաբաթ օրերը հայրենակիցներու համար ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵՂՉ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ :

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած ու ամբասիր պատրաստուած ծայրագոյն օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶԸ: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ անոր սատամութք կ'այրէ ստամոքսը: Ջուր կը խառնէք եւ կը կաթէ ձեր ստամոքսը: Խնդրեցէք ՐԱՔԸ ՏԻՒԶԸ որուն սատարման, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր յատկութիւնը ամէն ընտանիք ճանչցած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren
Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—8?

PHÉNIX
anis distillé
Agent Général : Mr Albert Bacri . 19. rue Turbigo . PARIS 2e. Tel: Cent: 83-17.

ՐԱՔԻ ՖԷՆԻՔՍ

AGENCES: **ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ**

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon.
ԼԻՈՆ
Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.
ՄԱՐՍԷՅԼ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 22 Décembre 1938

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3918

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՌՈՒՂԻՆ

Չըրչիլ ուշագրաւ յօդուած մը ստորագրած էր, անցեալ օր, «Արեւելեան Եւրոպան վտանգուած» ցոյց տալով:

Իր յօդուածին նպատակը, սակայն, վտանգի մատնանշումէն աւելի՝ զայն չէզոքացնելու մասին անուղղակի թելադրանք մըն էր: Այսպէս, Գերմանիոյ կողմէ վտանգուած ցոյց կուտար Հունգարիան, Լեհաստանը, Լիթուանիան, Ռումանիան, Թուրքիան եւ Ռուսիան:

Ուրեմն, պետութիւններու խմբակցութիւն մը, որ կրնայ պատկառելի ուժ մը ճակատեցնել գերմանական արշաւին դէմ: Մանաւանդ որ, ըստ Չըրչիլի ու իրեն նման խորհող Անգլիացի ղեկավարներու, այդպիսի ուժ մը պէտք է վայելէ օժանդակութիւնը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի:

Այս մատնանշումին առաջին մասը անվիճելի է: Երկրորդը, սակայն, աւելի շատ պատրանք մըն է, քան իրականանալի ծրագիր մը:

Արդ, Անգլիա համաձա՞յն է հաւաքական ծառացումի մը, Արեւելեան Եւրոպայի մէջ, Գերմանիոյ դէմ: Այս հարցումին պատասխանը դժուար է գտնել: Նախ՝ հողային, երկրորդ՝ վարչաձեւային, եւ երրորդ՝ Ռուսիոյ՝ միանգամայն ասիական ու եւրոպական պետութիւն մը ըլլալու պարագանները կան, որոնց մասին Ալպիոնը կրնայ բազմապիսի տեսակէտներ ունենալ:

Արդ, Անգլիա կողմնակի՞ց է Ռուսիան հարուածելու թէ ոչ:

Ֆրանսա առանց Անգլիոյ միջամուխ չըլլար: Իսկ այս երկու պետութիւններուն վերաբերումին ճշդումին մէջ մեծ կշիռ պիտի ունենայ իսկական արժէքը այն պետութեան, որ մեծագոյնն է նախատեսուած այդ խմբաւորումին: Ռուսիան է այդ պետութիւնը: Ռուսիոյ զինուորական արժէքի մասին Լոնտոն ու Փարիզ շատ լաւ կարծիք չունին:

Միւս կողմէ, ֆրանքօ-գերման համաձայնութեան նման քաղաքական ռազմավարութիւն մըն էր նաեւ Գերմանիոյ կողմէ գաղթավայրերու հարցին առժամեայ լքումը: Դժուար է ըսել թէ Պերլին հրաժարած է իր այդ ծրագրէն: Բայց, հրաժարեցաւ խօսելէ այդ մասին: Ուրեմն՝ ուզեց անգլօ-ֆրանսական ծառացումի մը բոլոր պատճառները վերցնել առ այժմ, Արեւելքի մէջ իրապէս «ձեռքերը ազատ» պահելու համար:

Միւս կողմէ՝ պէտք չէ մոռնալ ե՛ւ այն իրողութիւնը թէ գերմանական արշաւը կամ թափանցումը մէկ հարուածով տեղի չունենար: Մէմէլ, Տանցիկ, Ուքրանիա,— ահա երեք փուշեր, որոնք մէջտեղ են բերուած, բայց դեռ ստոյգ չէ թէ Պերլին ասոնցմէ ո՞ր պիտի հանէ առաջ: Կը թուի թէ Գերմանիա, ընդհակառակն, իր մէ վտանգուած ուժերը իրարմէ բաժնելու քաղաքականութիւն մը պիտի վարէ: Օրինակ՝ կրնայ Լիթուանիան բաւարարել՝ մղելով զայն տարածուելու՝ ընդմէջ Լեհաստանի ու Ռուսիոյ: Բնաւ անհաւանական չէ, նաեւ, որ ան յենարան դառնայ Պալթեան երկիրներուն, ուր միշտ գոյութիւն ունին գերմանական տարրեր եւ տրամադրութիւններ, եւ որոնք Սովետներէն կը խրտչին: Իսկ Տանցիկի հարցը կրնայ, ընդհակառակն, սաստկել գերմանեւլեհ մերձեցման մէջ: Գերմանիոյ կողմէ նման տրամադրութիւն մը — Ուքրանիա— եւ պիտի ուզէ, բնականաբար, կանխել կամ հեռացնել երկրորդը՝ առաւել կամ նուազ չափով զիջելով Տանցիկի հարցին մէջ: Իսկ Գերմանիոյ կողմէ նման տրամադրութիւն մը կը բաւէ, որ Լեհաստան ոչ միայն կողմնակից չըլլայ հաւաքական ծառացումի մը՝ Գերմանիոյ դէմ, այլեւ հեռանայ Ռուսիայէն: Անիկա չի կրնար նաեւ յոյս դնել ֆրանսական զինակցութեան վրայ, որովհետեւ դեռ թարմ է յիշողութեանց մէջ իր մէկ ելոյթը, որով ինք կը մերձենար Գերմանիոյ: Նոյնպէս համաձայն չեն կրնար ըլլալ նաեւ փոքրերը: Չեխոսլովաքիա դառնացած է Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ: Թէեւ, առանց այդ դառնութեան ալ, պիտի կանգնի Գերմանիոյ կողքին: Հունգարիա հողային վէճ ունի Ռումանիոյ հետ: Լիթուանիա դառնութիւն ունի Լեհաստանի հանդէպ՝ Վիլնան իրմէ խլած, եւ, դեռ վերջերս, իրեն վերջնագիր մը տուած ըլլալուն համար: Լեհաստան դառնացուցած է նաեւ Ֆրանսան՝ Չեխոսլովաքիոյ վրայ արշաւելով: Իսկ Ռումանիա առայժմ լուրջ պատճառ մը չունի «ողջ գլուխը Աւետարանին տակ դնելու»: Այս բոլորէն անջատ, Արեւելեան Եւրոպայի բոլոր մեծ ու պզտիկ երկիրները տրամաբանօրէն խոյս պիտի տային նման արկածախնդրութենէ մը, որովհետեւ գիտեն, նախորդ պատերազմէն, որ Գերմանիա կրնայ պարտուիլ պատերազմին մէջ (ելքը), բայց չպարտուեցաւ ու այս անգամ եւս դժուար թէ պարտուի ճակատամարտին մէջ (կռուի դաշտ): Ուրեմն, կռիւը տեղի պիտի ունենայ իրենց հողերուն վրայ, Տեւտոնեան մոյկին ու սովետեան մուրճին միջեւ, որոնք հաւասարապէս աւերող են, ու անոնցմէ որ առաջինն է մէկուն յաղթանակը վտանգաւոր է իրենց համար,— առաջինը իր ահեղ տիրակալութեամբ, իսկ երկրորդը իր կարմիր համաճարակով…

Այս պայմաններուն մէջ, տեղին է մտածել թէ Գերմանիա, իրապէս, ինքզինքը դրած է քառուղիի մը առջեւ: Ու դեռ ստոյգ չէ թէ ճամբաներէն ո՛ր պիտի նախընտրէ: Կրնայ, կը կարծուի, «Պրշիլէօսկանութիւն» ընել՝ ռազմավարութեամբ Լեհաստանի, Լիթուանիոյ եւ Պալթեան երկիրներուն հետ ու սպառնալով Ռուսիոյ: Կայ կրնայ ճիշդ հակառակ ուղղութիւն մը առնել, — ռազմավարութիւն մը՝ ընդմէջ Լեհաստանի եւ Ռուսիոյ, պիսմարքեան քաղաքականութիւն մը նախընտրելով:

Իսկ այն օրը երբ Ուքրանական հարցը մինչեւ Ռուսիա երկարի, ու Մոսկուա հարկադրուի դիրք բռնել, ինքնին պիտի ծագի նոր բարդութիւն մը: Ուքրանական հարցը «ազգային ինքնորոշման իրաւունք»ի ձեւով կ'արծարծուի: Իսկ աշխարհի մէջ միայն Խ. Միութիւնն է որ նման «իրաւունք մը» շնորհա՛ծ է իր լուծին ներքեւ գտնուող ազգերուն: Ինչպէ՞ս պիտի ժխտէ այդ սկզբունքը՝ դիմելով սուրի (թէեւ, Պերիա արդէն կը մաքրագործէ…): Ու, այդ պարագային, զինակից Ֆրանսա Ռուսիոյ վրայ յարձակո՞ւմ պիտի նկատէ Ուքրանական ըմբոստութիւնը:

Եւ վերջապէս, այս բոլոր յայտնի ու ծածուկ խաղերուն մէջ, իրաւունք տանք նաեւ անոնց որ կը խորհին թէ յանկարծ կրնանք գտնուիլ գերմանեւռուս համաձայնութեան մը առջեւ՝ ի վնաս միշտ փոքրերուն…

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ՀԱԹԱՅԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ ՃԻՇԴ ՉԷ»

— oo —

Էնկիւրիի Թրքական թերթերը կը գրեն.—

Հաթայի վարչապետ Ապտիւլրահման Մէլէք յայտարարեց թէ ոչ մէկ լուր ունի Իսկէնտէրունը Թուրքիոյ եւ Հաթայի մնացեալ մասերը Սուրիոյ տալու համար Էնկիւրիի, Փարիզի եւ Դամասկոսի միջեւ կատարուող բանակցութիւններու մասին եւ աւելցուց.—

«Թուրքեւֆրանսական զինուորական ուժերը ետ քաշելու համար բանակցութիւնները դեռ չեն վերջացած, մանաւորաբար Թրքական գունդին մեկնումը մօտալուտ չէ: Թուրքիա իր ստացած իրաւունքներուն բերումով մօտերս պիտի ընդարձակէ Իսկէնտէրունի նաւահանգիստը, որ ոչ թէ պատերազմական, այլ առեւտրական նաւահանգիստ մըն է»:

Նոր լուրեր Սանճաքի մասին

— oo —

Պէյրութի «Զարթօնք»ը կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը Հալէպէն.—

Ֆրանսական զինուորներ դէպի Սանճաք.— 38–40 զինուորական ինքնաշարժներով ֆրանսական զինուորներ, իրենց ռազմամթերքով, դէպի Սանճաք մեկնեցան: Կը կարծուի որ պիտի բանակին Ռէհանիէի եւ Անտիոքի շրջաններուն մէջ:

Թրքական զինուորական շարժում.— 6–7 օրուան ընթացքին կը կարծուի որ Անտիոքի Թրքական զինուորական ոյժը պիտի քաշուի Իսկէնտէրուն: Կ'ըսուի թէ Իսկէնտէրունի Թրքական ծանր հրետանիները իրենց զինուորական կազմով Թուրքիա մեկնած են: Այս տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ Թրքական ոյժը մինչեւ 27 Դեկտեմբեր պիտի քաշուի Սանճաքի սահմաններէն, դէպի Թուրքիա:

Սանճաքի «խալք էվի»ները.— Թրքական «Խալք էվի»ները Սանճաքի կարգ մը վայրերուն մէջ կազմալուծուած են եւ մնացեալներն ալ հրահանգ ստացած են լուծուելու: Էնկիւրիի կեդրոնէն է, կ'ըսուի, հրահանգը:

Պ. Ռոժէ Կարօ պատուիրակ.— Գնդապետ Քոլէ հրահանգ ստացած է տեղափոխուելու եւ կ'ըսուի թէ անոր տեղ նախորդը Ռոժէ Կարօ պատուիրակ նշանակուած է Սանճաքի:

Սանճաքի ապագան.— Սանճաքի ապագան կը թուի թէ՝ մեծ փոփոխութեան մը պիտի ենթարկուի ներկայ ամսուան ընթացքին: Սանճաքը պիտի ըլլայ անջատ, ինքնավար՝ ինչպէս Լիբանան եւ Սուրիա, եւ կամ՝ բաժնուած Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ: Այս փոփոխումներուն Սուրիոյ ի նպաստ կամ ի վնաս ըլլալը կախում ունի Սուրիոյ Երեսփ. Ժողովի կամ ընդդիմադիր պլոքին կեցուածքէն:

Ձիւն — ձմեռ

— oo —

Սաստիկ ցուրտէն վերջ, որ Փարիզի մէջ, երեք օրուան ընթացքին, հասաւ զերոյէն վար 15 աստիճանի, Երեքշաբթի կէսօրէ վերջ մեղմացաւ շնորհիւ ձիւնին:

Առատ ձիւն տեղաց Փարիզի վրայ եւ Չորեքշաբթի առաւօտ ձիւնի թանձր խաւով մը ծածկուեցաւ մայրաքաղաքը: Գաւառներէն հասած հեռագիրները կը հաստատեն որ ձիւնը ծածկած է ամէն կողմ: Այս պատճառով շոգեկառքերը եւս յապաղումով հասան իրենց տեղերը: Ինքնաշարժով գիւղէ գիւղ հաղորդակցութիւնները դադրեցան ամբողջովին:

Ցուրտը թէեւ մեղմացաւ, բայց կը շարունակէ զօհեր խլել: Անգլիոյ մէջ 23 հոգի մեռան ցուրտին հետեւանքով: Ֆրանսայի մէջ եւս շատեր, ցրտահար, հիւանդանոց փոխադրուեցան:

Կազի ընկերութիւնը մասնաւոր ազդով կը հաղորդէ թէ բացառիկ ցուրտերուն հետեւանքով պէտք է պաշտպանել կազի ժամացոյցները,— ուստի կը յանձնարարէ քուրջերով կամ յարդով ծածկել ժամացոյցը, արտաքին ծորակները եւ խողովակները, որ պէտք կազին ճնշումը չնուազի:

Արտասահմանէն հասած հեռագիրները եւս կը հաստատեն թէ ցուրտ է եւ ձիւն կը տեղայ ամէն կողմ Եւրոպայի մէջ: Ցուրտին ալիքը հետզհետէ կ'իջնէ դէպի Իտալիա: Պոլսէն կը հեռագրեն թէ սարսափելի փոթորիկ մը կը տիրէ Սեւ ծովու վրայ: Բազմաթիւ նաւերէ լուր չկայ: Անատոլուի մէջ սաստիկ ցուրտ կը տիրէ:

Իտալական մամուլը Չէմպրլէյնի ճամբորդութեան մասին

— oo —

Հռոմի թերթերը, խօսելով Չէմպըրլէյնի վերջին ճառին մասին, գոհունակութիւն կը յայտնեն, որ բրիտանական կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը գնահատուեցաւ խորհրդարանին մեծամասնութեան կողմէ: «Մէսսաճէրօ» իրապաշտութիւն եւ անկեղծութիւն կը տեսնէ Չէմպըրլէյնի ճառին մէջ եւ կ'աւելցնէ թէ Անգլիոյ վարչապետը այսուհետեւ կրնայ դէպի Հռոմ իր ճամբորդութիւնը կատարել այն վստահութեամբ, որ իր հետ կը քալէ բրիտանական խորհրդարանին մեծամասնութիւնը:

Անգլիոյ ներկայացուցիչին հանդիպումը, Տիբերիոսի վրայ եւ Դուչէին հետ, առաջինը չէ անշուշտ: 1935ի գարնան, Իտըն յանկարծ Հռոմ այցելեց եւ Դուչէին հետ խօսակցութեան մէջ մտաւ, զայն համոզելու համար, որ ետ կենայ Եթովպիոյ վրայ արշաւելու ծրագրէն: Եւ այնքան յառաջ կ'երթայ որ, երբ կը սպառնայ Մուսոլինիի,— այս վերջինը այնպիսի պատասխան մը կուտայ Իտընի, որ անմիջապէս կը մեկնի Վենետիկի պալատէն, ինքն իրմէ ելած:

Ի՞նչ արդիւնք պիտի ունենայ Չէմպըրլէյն – Մուսոլինի տեսակցութիւնը:

Առաջին անգամ չէ որ իրարու կը հանդիպին երկու կառավարութեանց այս պետերը: Անոնք իրար տեսան անգամ մը Միւնիխի մէջ:

Իտալական քաղաքական շրջանակները մեծ յոյսեր կը կապեն Յունուար ամսուան մէջ կատարուելիք այդ տեսակցութեան: Եւ կ'ենթադրեն որ Անգլիոյ վարչապետը այցելութեան պիտի չերթայ Հռոմ՝ ձեռքերը բոլորովին պարապ: Իտալական մամուլը, միւս կողմէ, շատ կը խոշորցնէ նուազագոյն տարակարծութիւնը, որ գոյութիւն ունի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ:

Հակասեմականութիւնը Հունգարիոյ մէջ

— oo —

Հունգար կառավարութիւնը իր կարգին այս պահուս կը մշակէ օրինագիծ մը այն միջոցներուն մասին որ ձեռք պիտի առնուին Հրեաներուն դէմ: Այս օրինագիծը խորհրդարանին կը ներկայացուի այս շաբթու:

Նոր գնդակահարութիւններ

— oo —

Լէնինկրատէն կը հեռագրեն թէ պատերազմական ատեանը գնդակահարութեան դատապարտեց երկու բժիշկներ, այն ամբաստանութեամբ թէ ծրագրած էին վարակիչ հիւանդութիւններ տարածել բանակին մէջ՝ երբ պատերազմ ծագէր: Որոշումը գործադրուեցաւ նոյնհետայն:

Մոսկուայէն կը հաղորդուի որ իբրեւ հետեւանք այն մաքրագործումներուն, որոնք կատարուեցան ամէն ասպարէզի մէջ, դիւանագիտական ասպարէզը այնքան նօսրացաւ, որ արտաքին գործավարութիւնը 156 հոգի պաշտօնի կոչեց դիւանագիտական վարժարանի ուսանողներէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾ - ԴՈՒՔՍ Վլատիմիր, որու մասին գրուեցաւ թէ Պերլին կը մեկնի՝ տեսակցելու համար Հիթլէրի հետ Ուքրանիոյ ապագային մասին, այժմ համաձայն Փարիզեան թերթերու՝ այդ ճամբորդութիւնը կը կատարէ գերման իշխանուհիի մը հետ ամուսնութեան նպատակով: Պերլինի թերթերը կը հերքեն այս զրոյցը:

ՊԷՆԷՇ եւ Քրօֆթա, կը գրեն Հռոմի թերթերը, ի մօտոյ պիտի դատուին Չեխոսլովաքիոյ Գերագոյն Ատեանին առջեւ՝ այն ամբաստանութեամբ թէ իրենց քմահաճ քաղաքականութեամբ վտանգած են պետութեան շահերը:

ՄԻՀՐԱՆ ԱԲԻԿԵԱՆ, հեղինակ Թուրքերէնէ հայերէն եւ հայերէնէ Թուրքերէն բառարաններու եւ Թուրքերէն դասագիրքերու, մեռաւ խոր ծերութեան մէջ, Եշիլ - Քէօյ (Պոլիս): Ծնած էր 1855-ին: Ոչ միայն կը տիրապետէր Թուրքերէնի, այլեւ լաւ ուսումնասիրած էր արաբերէն եւ պարսկերէն լեզուները: Եղած է Թարգման Պապը Սէրասքէրի, ուսուցիչ բազմաթիւ հայկական վարժարաններու եւ անդամ Ուսում. Խորհուրդի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ընկերվարական կուսակցութեան Սէնի Դաշնակցային Մարմինը հրաժարական տուաւ, որովհետեւ փոքրամասնութեան մէջ մնաց,— ինչպէս գրեցինք, կուսակցութեան անդամները ներկայիս կը պայքարին երկու բանաձեւերու, այլ խօսքով՝ Լէոն Պլումի եւ Փօլ Ֆօրի շուրջ: Առաջինը մեծամասնութիւն ապահոված է ներկայիս: Կուսակցութեան արտակարգ համագումարը պիտի բացուի Դեկտեմբեր 24ին:

ՓԱՐԻԶ - ՕՐԼԷԱՆ ելեկտրական երկաթուղին երկարաձգուեցաւ մինչեւ Անկուլէմ եւ Պորտօ, 588 քիլոմեթր Օրսէյի կայարանէն: Պորտոյէն Իրուն (սպանիական սահման) արդէն ելեկտրացած ըլլալով, Ֆրանսա կ'ունենայ 820 քիլոմեթր միակտուր ելեկտրական երկաթուղի, որ Եւրոպայի մէջ ամէնէն երկարն է:

ՊԻՈՍ ԺԱ. ՊԱՊԸ երէկ տօնեց իր քահանայութեան վաթսունամեակը: 1879 Դեկտեմբեր 20ին էր որ Աքիլ Ռաթթի կը ձեռնադրուէր քահանայ Հռոմի Ս. Յովհաննէս Լաթրանիոյ մայր եկեղեցիին մէջ, որ կը յորջորջուի «մայր մայրաքաղաքի եւ շրջակայից բոլոր եկեղեցիներուն»: Տարիներ յետոյ այս քահանան պիտի ըլլար քահանայապետ հանուր Հռոմէականաց, եւ հակառակ իր հիւանդկախ վիճակին՝ սպառնալիք մը պիտի դառնար ամենազօր բռնակալներուն գլխուն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՏԱՍՆԸՀԻՆԳ ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Ահա՛ պզտիկ օրինակ մը։ Տիկին մը, իմանալով որ Լենինկրատ կ'երթամ, խնդրեց կապոց մը հագուստներ տանիլ իր ազգականներուն, որոնք չատ կարօտ էին։ Գիշեր մը, կապոցը առնելով, միտքս դրի երթալ գտնել այդ մարդիկը, բայց պանդոկին դռնապանը արգիլեց ըսելով թէ դուրս ելլելէ առաջ պէտք էր արձանագրէի, թէ ինչ կար կապոցին մէջ, թէ որո՛ւ կը տանէի եւ թէ կը ճանչնայի՞ այդ անձերը։ Ձգելով կապոցը, գացի գտնելու զանոնք եւ գտայ մեծ դժուարութիւններէ յետոյ։ Երկու ընտանիք կ'ապրէին փոքր յարկաբաժնի մը մէջ։ Ըսի կապոցի մասին, եւ չատ ուրախացան, որովհետեւ Ռուսիոյ մէջ ոսկիով իսկ չէին կրնար ձեռք ձգել այնպիսի հագուստներ. խոստացան գալ եւ առնել յաջորդ օրը ժամը 10ին։ Յաջորդ օրը, մինչ կը սպասէի, հեռաձայնեցին թէ չատ շնորհակալ էին յղնութեանս համար, բայց թէ պէտք չունենալով այդ հագուստներուն՝ կը խորհէին թէ աւելի լաւ կ'ըլլէր, եթէ ետ տանէի։

Հասկցայ որ նախորդ օրը գաղտնի ոստիկաններ հետեւած էին ինծի, եւ այս խեղճերը հարցուփորձի ենթարկուած էին, եւ իրենց հրամայուած էր մերժել։ Ռուսիոյ մէջ հիւրերը այն տպաւորութիւնը պէտք է ունենան, թէ որեւէ կարիք չկայ երկրին մէջ։

Քանի մը օր վերջ, կեանքը դարձաւ ջղայնացուցիչ։ Անընդհատ չուրջս ունէի մարդիկ, որոնք կը վախնային խօսելու եւ հարցումներուս պատասխանելու։ Ամբողջ ժամանակ կը հետապնդուէի, կարծես կասկածելի ըլլայի, մինչեւ որ վերջապէս օր մը ձերբակալեցին զիս։ Դուրս ելայ պանդոկէն՝ քանի մը հետաքրքրական լուսանկարներ քաշելու նպատակով։ Գիտէի, թէ ի՛նչ վայրեր կարելի չէ նկարել, օրինակ՝ կամուրջները, կառավարական շէնքերը, Քրեմլը «Կարմիր Հրապարակը» եւայլն։ Հակառակ ասոր, երկու ժամ դառնալէ եւ պատկերներ առնելէ վերջ, ոստիկան մը ձեռքը դրաւ ուսիս։ Զիս առաջնորդեց ոստիկանատուն, ու հոն երկար հարցուփորձերէ յետոյ, ֆիլմս վար դրին եւ հրամայեցին, որ երկրէն դուրս ելլեմ 24 ժամուան ընթացքին։ Գոհունակութեամբ ընդունեցի, հակառակ որ դեռ երեք չաբաթ մնալու արտօնութիւն ունէի։ Ալ հասկցած էի ռուսական ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան իմաստը։ Ռուսիոյ մէջ ըրած ուսումնասիրութիւններս այն համոզումը տուին ինծի, թէ այս երկիրը կը վերաչինուի՝ ձեղունէն սկսելով։ Մինչ Մոսկուան այսօր ամենագեղեցիկ եւ ամենահարուստ քաղաքներէն մին է, գիւղացին տակաւին այն է ինչ որ էր 1920ին, ապացուցանելով՝ որ հին ռուսական բնազդը դեռ կ'ապրի եւ դեռ սերունդներու կարօտ է եւ նաեւ ուրիչ ցեղերու ազդեցութեանց՝ փոխելու համար մէկ կողմէն պատրանքներու իր ասիական մտայնութիւնը, իսկ միւս կողմէ՝ աղքատութիւնը եւ աղտոտութիւնը։ Մինչ քաղաքը, իր գրօսանքներով եւ հրապոյրներով, իրեն կը քաշէ ռուս գիւղացին, անդին՝ Սիպերիոյ մէջ, ուր գիւղացին դեռ տհաս է, կը պատրաստուին ապագայ յեղափոխութիւնները այս ռէժիմին դէմ, որ Սթալինի պէս պողպատէ չինուած է։ Եթէ Սթալին ընդօրինակէր Հիւսիսի մշակութային ծրագիրները, ինչպէս առողջապահութիւն, գործակցութիւն, պարզ՝ բայց գործնական դանդուածները յարմար արհեստ, այն ատեն Ռուսիա իրապէս գեղեցիկ երկիր կը դառնար, նոյնիսկ համայնավար չափաւոր ռէժիմի մը տակ։ Այսօր ան վերադարձած է հին կանոնին, դասակարգեր ստեղծելով։ Անկասկած ռուսը հրաշալի ցեղ մըն է եւ պէտք եղած պարագային միշտ ցուցադրած է իր արժանիքները, բայց այսօր, վախի եւ սարսափի ռէժիմին տակ, դարձած է ամենաահարկու ինքնակալ։ Խօսած ըլլալով Ռուսերու, նաեւ օտարներու — դիւանագէտներու — հետ, համոզուած եմ, թէ ռուսական ներկայ կառուցուածքը վրիպում մըն է, եւ թէ ապստամբութեան ամպերը կրնան պայթիլ ուեւէ վայրկեան։ Եւ հիմա, ոչ երկիրը վերակազմուած է, եւ այնքան մեծ յառաջդիմութիւններ եղած են, պիտի տեսնենք չատ մը փոքր ազգերու ծնունդը, որոնց իւրաքանչիւրը պիտի պահանջէ իր իրաւունքները եւ սեփական կառավարութիւնը։ Երկիրը ըլլալով մեծ եւ բաղկացած չատ մը ցեղերէ ու դաւանանքներէ, չի կրնար կառավարուիլ մէկ մարդու մը կողմէ, այն ալ մէկ կուսակցութեան մը պատկանող։ Սթալին արդէն քաղաքներուն տուաւ իրենց իրաւունքները եւ զօրքը՝ յատուկ տարազներով։ Հարաւը, ուր կրօնքը դեռ մեծ կարեւորութիւն ունի, ապստամբութիւն մը կրնայ սկիզբ ըլլալ կրօնական խաչակրութեան մը, եւ ճիշդ այն վայրկեանին՝ երբ աշխարհ հաւատալու վրայ է հակադրամատիրական փորձի մը յաջողութեանը։ Մեծ անակնկալ մը կը սպասէ մեզ։ Աւելի քան ուեւէ առթիւ, համայնավարութիւն՝ կը նշանակէ դրամատիրութիւն։ Սպաննելով անհատական ձեռնարկները, սպաննած են մարդոց ձեռներէցութեան ոգին, ինչպէս նաեւ անհատը, որ ազգի մը ոյժը, կորովը եւ հարստութիւնն է։ Այս վիճակին բաղդատմամբ՝ եւրոպական դիկտատորութիւնը յաջողութիւն մըն է։

Տարօրինակ պատմութիւն մը իմացայ, որ կ'ուզեմ պատմել հոս։ Մայիս մէկին ռուսական բանակը տողանցք մը ըրաւ Սթալինի ներկայութեան, որ Կարմիր Հրապարակին վրայ գտնուող 30 մեթր բարձրութեամբ պատշգամէ մը, չուրջը ունենալով իր զօրավարները, դիտեց անցքը։ Եւ ժողովուրդը վստահեցնելու համար թէ տակաւին կ'ապրին պրոլետար գաղափարները, հրամայեց իր մօտ բերել մէկ մէկ զինուոր իւրաքանչիւր զօրաբաժինէ, շնորհաւորելու համար։ Իւրաքանչիւրին ձեռքը սեղմելէ վերջ՝ հարցուց թէ ամէն մէկը պատրա՞ստ էր պէտք եղած պարագային մեռնիլ իր հայրենիքին համար, եւ այդ հարցումին ամէնքն ալ բացասօրէն պատասխանեցին։ Այն ատեն Սթալին հրամայեց իրենց՝ վար ցատկել պատշգամէն, ուր կեցած էին։ Խորամանկ Սթալինը, որ կ'ուզէր փորձել իր մարդիկը, պատշգամին տակ բռնել տուած էր ցանց մը, որուն մէջ ինկան զինուորները։ Սթալին կըրկին կանչեց զիրենք եւ իւրաքանչիւրին կուրծքէն պատուանշան մը կախելով՝ ըսաւ թէ որքան մեծ եւ աքանչելի էր տեսնել մարդիկ, որոնք այսքան արագօրէն եւ առանց մտածելու կը հնազանդէին հրամաններու եւ պատրաստ էին մեռնելու իրենց հայրենիքին համար։ Ասոր վրայ զինուորներէն մին մօտենալով ըսաւ. «Այո՛, ընկեր Սթալին, որովհետեւ այսօր Ռուսիոյ մէջ աւելի լաւ է մեռնիլ՝ քան ապրիլ»...

Ռուսիոյ սնանկութիւնը աւելի ակներեւ կը դառնար, երբ մարդ տեսնէ թէ ի՛նչ ըրած են Ֆինլանտացիք իրենց նախկին հողամասին վրայ 1920էն ի վեր։ Այսօր Ֆինլանտա աշխարհի ամենէն երջանիկ երկիրն է, միակը որ իր պատերազմական պարտքը վճարած է Ամերիկայի։ Շնորհիւ իր աշխատասիրութեան, իր քաղաքականութեան եւ ոստիկանութեան՝ 16 տարի ետ ձգած է Ռուսիան։

Ճիշդ է թէ Ռուսիա մեծ ոյժ է։ Ունի մեծ հարստութիւններ եւ իմացականութիւն. եւ այն Թռիչքը, որ կըրցան գլուխ հանել Մոսկուայէն Քալիֆորնիա, անցնելով հիւսիսային բեւեռէն, այնպիսի հրաշալիք մըն է, որ գիտական աշխարհը չի կրնար մոռնալ։ Առաջին անգամն էր որ օդանաւ մը կրցաւ դիմանալ 57 աստիճան մթնոլորտային փոփոխութեան։ Բայց հակառակ իր գիտական արժէքին, այս փորձը արժեց միլիոններ, առանց ուղղակի օգնելու խեղճ ժողովուրդին կենսական կարիքներուն։ Մեծ ներկայացում մըն էր ան, զուարճացնելու համար մարդիկ եւ աշխարհը, եւ ճիշդ այն միջոցին, երբ Թուխաչեւսկի մեծ զօրավարը հրացանազարկ եղաւ քննադատած ըլլալուն համար ներկայ ռէժիմը։ Ահա՛ Ռուսիա։

Կեանքիս մէջ երբեք չէի զգացած այն մեծ ազատութիւնը, երբ անցայ կարմիր եւ ճերմակ ներկուած պզտիկ կամուրջը, որ կը նշանակէ ռուս-ֆինլանտական սահմանագիծը։ Ամէն ինչ մաքուր եւ գեղեցիկ։ Լաւ հագուած եւ քաղաքավար պաշտօնեաներ, որոնք պարոններու երեւոյթ ունէին։ Կայարանն իսկ կարծես օր մը առաջ չինուած ըլլար։ Վայրի ծաղիկներու հոտ կուգար կանանչ մարգագետնէ մը։ Կարծես Եդեմի պարտէզը մտնես։ Մարդիկ զուարթ եւ երջանիկ կ'երեւէին։ Պզտիկներ՝ գեղեցիկ գոյներով եւ խարտեաչ մազերով՝ դիմաւորեցին մեզ։ Ամէն ինչ կը փայլէր։ Ի՛նչ մեծ հակապատկեր Լենինկրատի հետ։ Եւ որ գլխաւորն է՝ ազատ էինք ուզածնիս ընելու։ Երջանիկ էինք, ու միակ տըխուր մտածումը որ ունէինք, այն խեղճ դժբախտներուն համար էր, զորս ձգեր էինք կամուրջին միւս կողմը։

«Marchal Document»

ԾՈՄՍԵՐ

Ի՞նչ կ'ըսէ վարչապետը

Գ.

Չէմպըլէյնի ամէնէն յատկանչական արտայայտութիւնը, իմ կարծիքով, հետեւեալ խօսքերուն մէջ է.

«Վերջին չաբաթները՝ մէկէ աւելի անգամներ իմ մասին գրած ու ըսած են՝ «այդ ծերուկը»։ Անչուշտ ես տակաւին չեմ զգար ծերութեան տարիքին մօտենալը ինծ՝ մտային կամ մարմնական կարողութիւններուս մէջ։

«Բայց թերեւս մէկ տեսակէտէ տարիներու անցնիլը իրենց հետքը թողուցած են իմ վրայ, այն է՝ կ'ընդունիմ թէ փառասիրութիւնը ունայնութիւն է, եթէ այդ փառասիրութիւնը կ'առաջնորդէ տիրապետութեան բաղձանքին։ Պատմութիւնը անգամ մըն ալ կը սորվեցնէ մեզ, թէ տիրապետելու փորձերը երբեք տեւականապէս յաջողութեամբ պսակուած չեն եւ երբեք երջանկութիւն բերած չեն այն ազգերուն, որոնք փորձած են տիրապետել։

«Անցեալի փորձառութիւնը ցոյց տուած է, թէ կայ ազատութիւնը կորսնցնելու վախէն ծնած ներքին դիմադրական ուժ մը, որ միացած ազգային ինքնարտայայտման յաւերժօրէն ներկայ կիրքին, կը դժուարացնէ ու կ'անկայունցնէ տիրապետութիւնը։ Ինծ կը թուի թէ երջանկութիւնը (ազգերու եւ պետութեանց) պէտք է որոնել ուրիչ ուղղութիւններով»։

Այս խօսքերուն մէջ կը խօսի անգլիական պետական ղեկավարութեան դարաւոր իմաստութիւնը։ Ան, աւելի քան ուեւէ մէկը, գիտակից է այն յաւերժական ճշմարտութեան, թէ ներզօր, ինքնաբուխ, յաւերժօրէն անմահ ու անմար ուժ մը միշտ կենդանի է ու կենդանի պիտի մնայ բոլոր այն ազգերուն ու ժողովուրդներուն մէջ, որոնք տիրապետուած են օտարներէն։ Եւ ուեւէ տիրապետութիւն, որ կ'արհամարհէ տիրապետեալին կամքը, որ կը ճնչէ զայն, կը չղթայէ անոր հոգին, ինքզինքին համար կը հիւսէ տառապանքի, ձախողանքի ու ազգային ապերջանկութեան որոգայթներ։

Այս ճշմարտութեան խորունկ գիտակցութեամբ է, որ անգլիական դըրօշը այսօր կը ծածանի երկրագունդի կէսին վրայ, բայց չտիրապետեր։ Ան լեզու գիտցած է գտնել տիրապետեալներուն հետ, անոնց հետ կենցաղ ըստեղծած է փոխադարձ չահերու յարգանքի գծով, ոչ թէ իշխելու։ Ան ազատութիւն բերած է իր մտած վայրին մէջ, նաեւ քաղաքակրթութիւն, ապահովութիւն ու նիւթական ու բարոյական բարօրութիւն։

Մ. Նահանգներու, որ ժամանակին անգլիական գաղթավայր մըն էր, կորուստը եւ անջատումը բրիտանական գահէն դաս եղած է Լոնտոնի վարիչներուն համար, որ չձգտին տիրապետել, այլ սիրաչահին, աջակցին, օգնեն ու օգտուին։

Վարչապետ Չէմպըլէյնի ի խորոց սրտի այս խօսքերը անուղղակի կոչ են Ֆաչական ու Նացիական պետերուն, որ մտնեն երկիրներ, գաղթավայրեր ու հողամասեր ձեռք ձգեն՝ անգլիական ներթափանցումի սիսթէմով, խաղաղօրէն, առանց արիւնահեղութեանց ու պատերազմներու։

Ասկէ զատ՝ բրիտանական իմաստութիւնը կ'ըսէ Չէմպըլէյնի բերնով, թէ անգլիական կայսերական չահերու սահմաններէն դուրս վայրեր կան, որ եւրոպական նոր աշխարհակալութիւնը կրնայ թափանցել, որովհետեւ ինքը՝ Մեծն Բրիտանիան պահապանը չէ երկրագունդին եւ չի կրնար ոստիկանի դերը ստանձնել ամենուրեք՝ ծովերու եւ ցամաքներու վրայ, բոլոր ազգերու եւ ժողովուրդներու համար։

Այս իմաստութիւնը յանկերգող Լոնտոնը սակայն պէտք է ըսէ, թէ ի՛նչ ընեն, ո՛ւր երթան, ո՛ր քարին զարնուին, ո՛ր ճիւղին փարին այն ժողովուրդներն ու ազգերը, որոնք ունին «ազատութեան կորուստի վախէն ծընած ներքին դիմադրական ուժը», ունին ազգային ինքնարտայայտման յաւերժական կիրքը», բայց տկար են քանակով ու բիրտ ուժով, տկար են համբանքով ու նիւթական աղբիւրներով եւ չեն կրնար մէկդի չպրտել տիրապետողին լուծը։

Ի՛նչ ընեն անոնք, փոքր ազգերը բոլոր, որոնք չղթայի կապուած են, եւ որոնց վրայ նստողները չունին կառավարելու անգլիական իմաստութիւնը, այլ կը կեղեքեն, կը ճնչեն, կը հարստահարեն։

Ի՛նչ ընէ այդ բոլորի մէջ ամէնէն տառապողը, ամէնէն արդար, ամէնէն մեծ հոգեկան կարողութիւններով ու ազատութեան կիրքով օժտուած հայ ժողովուրդը, որուն գլխուն չոքած են Թուրքն ու Ռուսը։

Եթէ պատմութեան փորձառութիւնը կը սորվեցնէ մեծ վարչապետներուն, թէ տիրապետութիւնը ապերջանկութեան աղբիւր է մեծ ազգերու համար, այն ատեն այս դաւանանքը ունեցող մեծերը ոչ թէ Պիղատոսի նման պիտի լուան իրենց ձեռքը ու մէկ կողմ քաշուին գոյութիւն ունեցող անարդարութեանց հանդէպ, ոչ թէ պիտի թողուն որ ուրիչ զօրաւորներու կամքը քալէ, այլ իրենք պիտի ձգտին կենցաղաձեւ գտնելու մեծերու եւ փոքրերու միջեւ։ Որովհետեւ, անուրանալի է այլեւս, որ ամենուրեք քաղաքական խնդիրները այսօր եկած յանգած են մեծերու եւ փոքրերու պայքարին։

Անգլիա կ'իշխէ բազմազան ժողովուրդներու վրայ, անոնց շնորհելով ազատութիւն եւ արտայայտուելու կամք։ Մօտաւորապէս նոյնը սկսած է ընել Մեծն Գերմանիա այժմ, որ քիչ քիչ յառաջ կը խաղայ «ժողովուրդներու ինքնորոշման» գծով։ Հապա ա՛ռ անոնց չահերու սահմաններէն դուրս ինկած, բայց տիրապետուած ազգե՞րը։ Հապա Հայաստա՞նը, որ իր կողքին Անգլիա մը չունի, որ կարենայ ազատութեան անունով պահանջներ առաջադրել, կամ Գերմանիա մը չունի, որ մղէ զինք «ինքնորոշման» սկզբունքով տէր կանգնելու։

Այո՛, ի՛նչ ընեն փոքր ազգերը մեծերու հանդէպ...

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆ (Յապաղած).— Այս տարի եւս Պանեէօ-Քաշանի «Արծիւ» Ենթակոմիտէն տօնեց Դաշնակցութեան Օրը, Դեկտ. 4ին։ Ժամանակէն առաջ մեր հայրենակիցները գրաւած էին իրենց տեղերը։

Հանդէսին բացումը կատարուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով, զոր հանդիսականները ունկնդրեցին յոտնկայս, որմէ վերջ նախագահ Ընկ. Լ. Զորմիսեան խօսեցաւ իր բացման ճառը, բացատրելով թէ՝ «ինչո՛ւ կը տօնենք Դաշնակցութեան Օրը», որ մեզի համար հայ հասարակութեան ներկայանալու տեսակ մը համարատուութեան օր է, եւ անոր պարզելու ոչ միայն մեր անցեալի փառաւոր գործունէութիւնը, այլ անոր ըսելու մեր վաղուան ակնկալիքներու մասին։

Այս առթիւ ընկերը կոչ ըրաւ բոլորին, որ ուժ տան Դաշնակցութեան, մտնելով անոր չարքերէն ներս։ Յայտնեց նաեւ թէ՝ տեղւոյս մէջ կազմուած է Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութիւն, որուն կրնան անդամակցիլ 13 տարեկանէ վեր պատանիներ, որոնք պիտի սորվին ոչ միայն Դաշնակցութեան պատմութիւնը, այլ նաեւ Հայոց պատմութիւնը, դառնալու համար վաղուան լաւ հայ քաղաքացիները։

Թատրոն Գարեգինի մէկ գեղեցիկ նուագէն վերջ արտասանեց Ընկ. Զօհրապ Մուրատեան։ Ջութակի վրայ երկու լաւ կտորներ նուագեց մեր համակիրներէն Պ. Մազմանեան։ Երգեց Ընկերուհի Արմենուհի Յակոբեան։ Կովկասեան տարազով եւ Թատրոն Գարեգինի ընկերակցութեամբ երգեց պատանի Սարգիս Կարապետեան Պէպոյի երգը։ Նոյնպէս Թատրոն Գարեգինի ընկերակցութեամբ եւ հայկական տարազով Օրիորդներ Զրուանդեան, Գալէգեան, Թէմինեան, Սարաճեան պարեցին հայկական գեղջկական պարեր, որոնք պահ մը մեզ փոխադրեցին հայրենի երկրի յիչատակներուն։

Օրուան բանախօսն էր Ընկ. Վ. Իչխանեան, որ մօտաւորապէս խօսեցաւ մէկ ժամ, ոչ միայն բացատրելով Դաշնակցութեան Օրուան իմաստը, այլ նաեւ վերլուծումը ըրաւ ներկայ քաղաքական կացութեան։

Նախագահը աճուրդի դրաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոսկեայ մէկ զինանշանը, որ կարճ ժամանակի մէջ բարձրացաւ 840 ֆրանքի, զարմացնելով կազմակերպիչները որոնք հաւանաբար չէին սպասեր այսքան մեծ զոհողութեան։ Աճուրդին առատօրէն մասնակցեցան անխտիր բոլոր հայրենակիցները, անգամ մը եւս ապացոյցը տալով թէ Դաշնակցութիւնը որքան մօտ է իրենց սրտին։ Զինանշանը չահեցաւ Ընկ. Տիգրան Տէրօեան։

Ստեղծուած այս տաք մթնոլորտին մէջ բեմ հրաւիրուեցաւ Օր. Հռիփսիմէ Կնեազեան եւ ժողովուրդի փափաքին վրայ երգեց չորս երգեր, արժանանալով հանդիսականներու ծափահարութեանց։ Երգեց նաեւ Ընկ. Յ. Ճիլաճեան «Հայաստան»ը եւ «Սեւ հողեր»ը։

Ընկ. Զորմիսեան խրախուսիչ մէկ քանի խօսքերով փակուած յայտարարեց հանդէսը։

Ս. Ա.

ԷՄԻՐԽԱՆԵԱՆԻ ԿՏԱԿԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՏՐԱՍԻ ԵՒ ԿԱԼԿԱԹԱՅԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍՆԵՐՈՒ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք (7 Դեկտ.).—

Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, 1937 Դեկտեմբեր 23, 24 եւ 28 թիւերով հրատարակեցինք յօդուածներ «Էմիրխանեան կտակի խնդիրը եւ ժառանգորդները» խորագրով։

Այդ յօդուածներով փորձ եղած էր ըստ կարելւոյն լուսաբանել սոյն կտակի խնդիրը եւ ի վերջոյ կոչ եղած էր դատին գլխաւոր փաստաբաններէն Պ. Ս. Արզաբեանի, որ պարզէր հանգամանօրէն եւ համոզիչ կերպով մութ մնացած կէտերը։

«Հայրենիք»ի խմբագրութիւնը գոհ չմնալով սոյն կոչով, յատուկ յանձնարարութիւն ըրաւ Հնդկաստան մեկնող անձի մը որ հետաքրքրուէր այս դատով եւ մեզի հաղորդէր իր քննութեան արդիւնքը։

Ասով ալ չգոհանալով, խմբագրու-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (93)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԵԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Ֆրէտ՝ Մահմուտին, անոր սպասեակոյտին եւ բոլորին վերջ մը տալու համար արագ եւ կատաղի կրակ մը բացաւ. բայց դղեակին լոյսը ծառերէն վար չթափանցելուն համար չյաջողեցաւ։

Սակայն Մահմուտ ալ վճռական մարդ մըն էր։ Ըմբռնելով որ ծուղակին մէջ ինկած է, դանէ ետեւէն, ձին քառասմբակ քշելով յառաջ սուրաց իր սպասեակոյտին հետ— չփոթեցնելով աջին ու ձախին վրայ եղող մարդիկը— վերի ծայրէն դէպի ծուղակը գրոհ մը տալու համար. նկատի ունենալով որ ճամբուն վրայ ինք դեռ բաւական թիւով զինուոր ունէր, նոր յարձակումին դիմադրելու համար, եթէ միայն կարենար անոնք դէպի յառաջ չարժել։

Եւ Մահմուտ պատերազմական հրաչալի ձիու մը վրայ հեծած եւ իր հետ ունենալով իր սպասեակոյտին հինգ ձիաւոր անդամները, երբ յառաջացող գորասիւնին գլուխը անցաւ։ Գագիկ զանոնք տեսաւ այն պահուն՝ երբ այրող դղեակին բոցերը հաւասարապէս ոտք բարձրացած, ճամբուն այդ մասը կը լուսաւորէին։ Գագիկ լուրը բերնէ բերան հաղորդեց եւ Ուիլի մարդիկներէն մէկը վազելով եկաւ զիս գտաւ։

Այդ պահուն այնքան գրգռուած էի կռուին մէջ ես ալ իմ բաժինս ունենալու համար, որ ցաւս ու անկարողութիւնս մոռցայ։ Կլորիան յաջողած էր դղեակ վերադառնալ, իր հետ բերելով վառելիքները դասաւորելու համար աշխատող այրերն ու կիները. խնդրեցի իրմէ որպէսզի ետ երթալով տեղ մը պահուըտի. բայց վրաս խնդաց ան։

Մեր պարտականութիւնն էր չուտով ճամբուն վրայ երթալ եւ զայն Մահմուտի եւ իր զինուորներուն առջեւ փակել, մինչ Գագիկ անոր ետեւէն սուրին յարձակումի մը սկսաւ. Մընթի եւ Ուիլ ալ մօտեցան թիկունքէն։ Կրակած ատեն պարտաւորուած էինք մեծ զգուչութիւն ընել, նախ Գագիկի եւ իր մարդոց համար, եւ մէկ ալ անոր համար որ Ուիլ լրաբերի մը հետ լուր ղրկած էր Մահմուտը չսպաննել։ Եւ ատիկա պարզ էր անչուշտ։ Ողջ Մահմուտ մը հազար մեռած Մահմուտէն աւելի պիտի արժէր մեզ համար։

Կլորիա ինծի հետ միասին դէպի ճամբան վազեց եւ Ուիլ՝ պարող լոյսին մէջ տեսաւ զայն եւ ամերիկեան անգլերէնով բաներ մը պոռաց։ Յետոյ կռիւը փոխադրուեցաւ մեզ մօտ, ու ամէնքս սկսանք ձեռք ձեռքի կռուիլ— կիները այրերէն աւելի կատաղի,— Մահմուտին փախուստի ճամբան կըտրելու եւ ձիէն վար իջեցնելու համար։

Երերուն ու խաբուսիկ լոյսին մէջ զայն երեք անգամ գրեթէ բռնեցինք։ Բայց առաջին անգամին իր ձին վարպետ չարժումով մը ինքզինքը կռուի գիծէն քանի մը եարտ հեռի նետեց։ Գագիկ հասաւ անոր ետեւէն. բայց Մահմուտի սպասեակոյտէն երեք սպայ միայն Գագիկի վրայ յարձակեցան. իսկ քսան, երեսուն հետեւակներ Գագիկի մարդիկը քշեցին ետ՝ դեռ առաջացող զօրասիւնին մէջ։ Գագիկ վար մնաց, պոռալով եւ կռուելով. եւ Մընթի թողուց որ Մահմուտ անոր ետեւէն վազէ։

Մընթի հասաւ անոր ետեւէն, ոչ առանձին անչուշտ, որովհետեւ իր մարդիկը որոնք չուներու նման քովը եկան եւ Գագիկի մարմնին վրայ կռիւը սկսաւ Մահմուտին եւ Մընթիին միջեւ, այս վերջինը զէնքը որպէս լախտ գործածելով։ Այդ միջոցին ես վրայ հասայ եւ ձերբակալեցի Մահմուտը, որ կը փորձէր վերի ճամբով դարձեալ խոյս տալ։ Մթութեան մէջ խոյացայ անոր վրայ եւ ծնօտին բռունցքի հարուածներ տեղացնելով սրունքէն բռնեցի եւ թամբէն վար նետեցի։ Հոս ինծի օգնեց Կլորիան, որովհետեւ եթէ թոյլ տայինք կիները զայն կտոր կտոր պիտի ընէին։

Ի վերջոյ Կլորիան ու ես տասնեակ մը կիներու հետ Մահմուտը բլուրն ի վար տանելով, կրակին լոյսին մէջ ժայռի մը ետեւը նստեցուցինք։ Բնաւ չէր խօսեր, միայն աչքերը կը յառէր Կլորիային վրայ, այնպիսի կերպով մը որով թրքական բոլոր փիլիսոփայութիւնը կը բացատրուէր։ Իսկ Կլորիա պարկեչտութեան սիրոյն՝ գնաց հեռուն ժայռին միւս ծայրը կեցաւ։

Յետոյ Գագիկի, Մընթիին եւ Ուիլին ետեւէն մարդ ղրկեցի։ Քիչ վերջ տեսայ որ Գագիկն ու Ուիլը կուգան. անոնց կը հետեւէին աւազանին վեց, եօթը հոգի, որոնք գիչերային այդ կռուին մէջ մեծ բաժին մը ունեցեր էին։ Գագիկ չնչասպառ վիճակ մը ունէր, բայց ըստ երեւոյթին վէրքերը ծանր չէին թուեր։

Զարմացայ թէ ինչո՛ւ այդքան դանդաղ կը քալէին։ Կլորիան որ մթութեան մէջ ինծմէ աւելի հեռուն կրնար տեսնել, փոքրիկ ճիչ մը արձակեց ու յառաջ վազեց։ Այն ատեն դղեակէն յանկարծ ժայթքող բոցի մը շնորհիւ տեսայ որ անոնք ծանր բան մը կը կըրէին ու ինծի այնպէս թուեցաւ թէ կարծես սիրտս կ'ընդվզէր ատոր հաւատացած ըլլալուս համար։ Սակայն Մահմուտը առանձին ձգել չհամարձակեցայ, որովհետեւ առաջին տկար պատեհութենէն կ'ուզէր օգտուիլ։ Ուստի ատրճանակս ականջին ուղղելով ազդարարեցի իրեն որ, եթէ յանդգնի ձեռքը կամ ոտքը չարժել, անմիջապէս եւ առանց այլեւայլի կը կըրակեմ։

Կլորիա վերադարձաւ արտասուալից աչքերով եւ առնելով Մահմուտին պատմուճանն ու իմ բաճկոնս՝ զանոնք գետինը սփռեց, որոնց վրայ Մընթին զգուչութեամբ պառկեցուցին։ Գագիկ անոր կը նայէր ու մատներուն խաղերը այնպէս կը ճայթեցնէր որ, կը լսէի այդ ճաթռտոցը հակառակ անտառներուն մէջ պայթող եւ որոտացող պատերազմի կատաղի աղմուկին։

Մընթի ողջ էր. բայց հակառակ Կըլորիայի թափած ջանքերուն ու տուած խնամքին, աջ կողմը մխուած սուրի բացուածքէն սեւ արիւնահոսումը չէր դադրեր. եւ այդ կողմերը մղոններով հեռաւորութեան վրայ իսկ վիրաբոյժ մը չունէինք։ Մթութեան մէջ տեղէ մը յանկարծ Մակա Ժաիրը երեւցաւ. ջուր բերած էր. անոր դէմքը ծառերուն մէջ կռուելէն սեւ ու աղտոտած էր, իսկ աչքերը կը վառէին։

Մընթին կարծես կը լսէր պատերազմին աղմուկը։ Գագիկ այս կորուստէն զատ ուրիչ բանի մասին չէր մտածեր։ Եւ ցոյց տալով Մահմուտը, որ հեռաւորութեամբ Մընթին կը դիտէր.

— Կը տեսնե՞ս գերին. ասոր նման հարիւր հատը իմ եղբօրս՝ Մընթիին հետ չեմ փոխեր։

Մընթի գլուխը դարձնելով տեսաւ Մահմուտը եւ մասամբ գոհունակ երեւոյթ մը առաւ։

(Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ԶՕՐԱՑՆԷ ԻՐ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ

—— օօ ——

Ֆրանսայի ծովային նախարար Գամփինքի յայտարարեց թէ 1939 տարուան ընթացքին պիտի շինուին 130 նաւեր, — երկու մարտանաւեր 35,000 թոնօ տարողութեամբ, երկու օդանաւակիր՝ 18 հազար թոնօ տարողութեամբ, երեք յածանաւեր՝ 8000 թոնօ տարողութեամբ, բազմաթիւ սուզանաւեր եւ թեթեւ մարտանաւեր: Ասոնց ընդհանուր տարողութիւնը պիտի ըլլայ 340,000 թոնօ: 1942ին պատրաստ պիտի ըլլան բոլորն ալ:

1913էն ի վեր Ֆրանսա առաջին անգամն է որ այսքան հսկայական ճիգ մը կը կատարէ նաւային սպառազինութեանց ճակատին վրայ: Եւ այս՝ նկատի առնելով արտաքին կացութիւնը, որ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Ահա թէ ինչո՛ւ 1939ի պիւտճէին մէջ 8 միլիար յատկացուած է նաւային շինութեանց:

Այս շինութիւնները բարերար ազդեցութիւն մը պիտի գործեն որքան ազգային տնտեսութեան, նոյնքան ընկերային կեանքին վրայ: Որոշուած է նաւարաններու աշխատանքի ժամերը աւելցնել չորս յաւելուածական ժամերով:

17 յունուարին Պրեսթի մէջ ծով պիտի իջեցուի նորակերտ առաջին գրահաւորը, «Ռիշլիէօ», որ ունի 35,000 թոնօ տարողութիւն: Նոյն օրը շինութեան կը ձեռնարկուի «Ժիլմանօ» գրահաւորին: Եւ այսպէս յաջորդաբար մինչեւ աւարտիլը նաւային սպառազինութեան ծրագրին:

Տարաձայնութիւններ բրիտ. դաշինքին մէջ (?)

—— օօ ——

«Իվնինկ Սթանտարտ» կը գրէ թէ դժգոհութեան հոսանք մը կը նշմարուի բրիտանական դահլիճին ծոցին մէջ, մանաւանդ ազգ. պաշտպանութեան հարցին շուրջ: Դահլիճին երիտասարդ անդամներն են, որ կը դժգոհութիւն կը յայտնեն ոչ թէ Չէմպըրլէյնի դէմ, այլ երեք նախարարներու դէմ, որոնք պաշտօն ունին առ պահովելու երկրին պաշտպանութիւնը:

«Տէյլի Մէյլ» իր կարգին կը գրէ թէ Չէմպըրլէյն մտադիր է կարգ մը փոփոխութիւններ կատարել իր դահլիճին կազմին մէջ, երբ վերադառնայ Հռոմէն:

Ճափոն կ'ուզէ որ Եւրոպա ձեռք քաշէ Չինաստանէն

—— օօ ——

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ Ճափոնի արտաքին նախարարը, Արիթա, իր մօտ հրաւիրելով օտար մամուլի ներկայացուցիչները՝ յայտարարեց թէ իր կառավարութեան համար անտեղիտալի պահանջ մըն է Ծայր. Արեւելքի մէջ ստեղծել նոր օրինակարգ մը, որ պիտի պարտադրուի արեւմտեան պետութեանց:

Այսպէս ուրեմն Ճափոն կը փափաքի չեղեալ յայտարարել բոլոր այն դաշնագիրները, որոնք կնքուած են ինը պետութեանց կողմէ Չինաստանի վերաբերմամբ:

Ճափոն ահա թէ ի՛նչ հիմերու վրայ կ'ուզէ դնել Ծայր. Արեւելքի նոր օրինակարգը, — 1) Ճափոն կ'ընդունի տնտեսական իրաւունքներու հաւասարութիւնը աշխարհի բոլոր մասերուն վրայ, 2) Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը կը պահանջէ որ այդ իրաւունքները կրեն որոշ սեղմումներ, համաձայն այն անհրաժեշտութեան, զոր կը ներկայացնէ Ծայր. Արեւելքի երեք պետութեանց (Ճափոն, Չինաստան, Մանչուքուօ) տնտեսական եւ ազգային պաշտպանութիւնը, 3) այլ պետութիւններ պիտի օգտուին Ճափոնի ստեղծած նոր օրինակարգէն, երբ Ճափոն վերահաստատէ խաղաղութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ:

Չիանոյի այցը Հունգարիա

—— օօ ——

Իտալիոյ արտաքին նախարար Չիանօ որ Պուտափէշտ գացած էր, երկու ժամ տեսակցեցաւ Հունգար վարչապետ Իմրըտիի եւ արտաքին նախարար կոմս Չաքիի հետ: Միջազգային քաղաքական բոլոր հարցերը քննուեցան բաց սրտով: Ո եւ է պաշտօնական զեկոյց չհրատարակուեցաւ առաջին օրը, այնքան բարդ էր խօսակցութեան նիւթը: Յաջորդ օրը նոր գումարում մը տեղի ունեցաւ: Հունգար արտաքին նախարարը վերջերս ճառի մը մէջ ըսած էր թէ «Հունգարիա պիտի պահէ իր անկախութիւնը, քանի որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի յայտարարած էին թէ Հունգարիա պէտք է մեծ ու զօրեղ ըլլայ, Պերլինի ու Հռոմի շահուն համար իսկ»: Հունգարիա հիմա կը պահանջէ որ իրեն թոյլ տրուի ըլլալ նոյն զօրեղ ու անկախ պետութիւնը:

Չիանօ պիտի այցելէ նաեւ Վարշաւա

————

Չիանօ բաւական դժուարին դեր մը ունի կատարելիք այս պահուս: Ան կը ճամբորդէ Հունգարիա եւ ապա Լեհաստան, որպէսզի զանոնք հաշտեցնէ Գերմանիոյ հետ, Կարպաթեան Ռուսիոյ խնդրին առթիւ: Հունգարիա եւ Լեհաստան միշտ կը պահանջեն որ սահմանակից պետութիւններ ըլլան, որուն կը հակառակի Գերմանիա որ որոշ ցանկութիւններ ունի Ուքրանիոյ վրայ եւ կը քաջալերէ անոր անկախութիւնը: Չիանօ պիտի աշխատի համոզել Հունգարիան եւ Լեհաստան, որ չընդդիմանան գերմանական այս ծրագրին: Թէ ինչ պայմաններով, յայտնի չէ:

Սակայն, կ'ըսեն թերթերը, Հռոմ իր այս աշխատանքին փոխարէն կը յուսայ Գերմանիոյ գործակցութիւնը ապահովել Միջերկրականի մէջ իր ցանկութիւններուն իրականացման համար:

թիւնը յատուկ նամակ գրեց Մատրասի ամերիկեան հիւպատոսին Ուաշինկթընի Պետական Պաշտօնատան միջոցաւ:

Արդ, Պետական Պաշտօնատունը 1938 Յուլիս 1 թուակիր նամակով մը կը յայտնէ Էմիրխանեան կտակի նըկատմամբ Մատրասի եւ Կալկաթայի ամերիկեան հիւպատոսական պաշտօնեաները կը յայտնեն որ 1932 Յուլիս 21ին «Մատրաս Մէյլ»ի մէջ երեւցած օրինական ազդի մը համաձայն, Էմիրխանեանի թողած

«Հարստութեան ամբողջական եւ զուտ արժէքը 3000 ռուփի եղած է»:

Մէկ ռուփիի ընթացիկ արժէքն է 35 սէնթ:

Ամերիկեան հիւպատոսին կարծիքով չարժեր յատուկ փաստաբան վարձել այս դատին համար, քանի որ թողուած գումարը այնքան փոքր է:

Եւ, հիմնուած Հնդկաստանի մէջ գտնուող ամերիկեան հիւպատոսներու տեղեկութեանց վրայ, ընդհ. հիւպատոսարանը եկած է՝

«Այն եզրակացութեան, որ խոշոր հարստութիւնը պէտք է երեւակայական ըլլայ»:

ԺՈՐԺ ՊՈՆԷԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—— օօ ——

Երեսփ. ժողովին մէջ արտաքին նախարարութեան պիւտճէն քննուած ժամանակ, Ժորժ Պոնէ կրկնեց իր յայտարարութիւնները, զորս կատարած էր խորհրդարանին երկու արտաքին յանձնաժողովներուն առջեւ:

— Մեր դիւանագիտական գործունէութեան հիմը կը կազմեն անգլեւֆրանսական յարաբերութիւնները: Եթէ մեր երկու պետութիւններէն մէկն ու միւսը յարձակման ենթարկուի, միւսը պիտի չթերանայ օգնութեան հասնելու պարտականութեան մէջ: Այդ էր որ յայտարարեց Իվոն Տէլպոս, 4 Դեկտեմբեր 1936ին, պատասխանելով Իտընի մէկ ճառին: Եւ այդ յայտարարութիւնն է որ կը կրկնեմ յանուն ֆրանսական կառավարութեան: Առանց տեղի տալու, երբ Անգլիա կ'ենթարկուի յարձակման, Ֆրանսա իր բոլոր ուժերը (ծովային, ցամաքային, օդային) ի սպաս պիտի դնէ Անգլիոյ պաշտպանութեան: Եւ տարբեր չէր կրնար ըլլալ մեր դիրքը, որովհետեւ, ինչպէս Չէմպըրլէյն յայտարարեց, երկու երկիրներու յարաբերութիւնները դաշնագրային պարտաւորութիւններէ վեր կը մնան եւ հիմնուած են շահերու համանմանութեան վրայ:

Անգլեւֆրանսական համաձայնութիւնը այսպէս ամրացած, ֆրանսական կառավարութեան կը մնար այլեւս աշխատիլ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել նաեւ դրացի պետութեանց հետ: Միւնիխի մէջ Հիթլէրի եւ Չէմպըրլէյնի ստորագրած յայտարարութիւնը իր բնական ընթացքը պիտի գտնէր, յետոյ, Փարիզի մէջ ստորագրուած գերմանեւֆրանսական յայտարարութեամբ:

Այդ յայտարարութիւնը կը հաստատէ թէ ֆրանքեւգերմանական բարեկամական յարաբերութիւնները էական պայման մը կը կազմեն եւրոպական խաղաղութեան վերահաստատման: Այդ յայտարարութիւնը հանդիսաւորապէս կը ճանչնայ երկու երկիրներու ներկայ սահմանները Հռենոսի վրայ: Այդ յայտարարութիւնը կ'ընդունի որ Գերմանիա եւ Ֆրանսա յանձն պիտի առնեն խորհրդակցաբար լուծել որ եւ է վէճ որ կրնայ ծագիլ իրենց միջեւ: Յայտարարութեան արժէքը կը կայանայ անոր մէջ որ ամէն մարդ ալ համոզուած է թէ Եւրոպայի մէջ չի կրնար պատերազմ ծագիլ, երբ Ֆրանսա եւ Գերմանիա ուզեն արգելք հանդիսանալ պատերազմին:

Իտալիոյ հետ Ֆրանսայի յարաբերութեանց գալով, Տալատիէի քաղաքականութիւնն եղած է, իր իշխանութեան գլուխ եկած օրէն սկսեալ, լուծել այն թիւրիմացութիւնները, որոնք մէկը միւսէն կը բաժնեն երկու երկիրները, իրարու կապուած՝ աշխարհագրութեամբ, մշակոյթով եւ պատմութեամբ: Միայն ճառերով չէր, որ այդ մասին ապացոյց տուինք մեր բարեացակամութեան մասին, այլ եւ գործքով: Ուստի մեծ զարմանք պատճառեցին մեզի այն ցոյցերը, որոնք տեղի ունեցան իտալական խորհրդարանին մէջ: Ճիշդ է որ Հռոմի մեր դեսպանին բողոքին պատասխանելով, կոմս Չիանօ յայտարարեց թէ պատասխանատուութիւն չէր ստանձներ այդ ցոյցերուն համար, թէ այդ ցոյցերը չէին կրնար կազմել կառավարութեան քաղաքականութեան արտայայտութիւնը:

Այսուհանդերձ հարկ կը տեսնեմ կրկին յայտարարել թէ Ֆրանսա երբեք տրամադիր չէ թիզ մը հող տալու Իտալիոյ: Ամէն փորձ որ կատարուի՝ հող խլելու համար մեզմէ, կրնայ յանգիլ պատերազմի: Եւ երբ կ'ըսեմ հող, հասկցէք Թունուզը, Սոմալին, Քորսիքան, Նիսը, Սավուան:

Օտարականներու մասին գալով, պատկան յանձնաժողովներուն առջեւ յայտարարած եմ թէ ի՛նչ կը խորհի կառավարութիւնը լուծելու համար տարագիրներու ցաւոտ հարցը: Արդէն հիւրընկալած ենք 200,000 տարագիր: Երբ մենք կը ստանձնենք այսպիսի զոհողութիւններ, պէտք է որ բոլոր պետութիւններն ալ կատարեն նոյնքան զոհողութիւն:

Սպանիոյ հարցին մէջ միշտ հաւատարիմ կը մնանք ոչ-միջամտութեան քաղաքականութեան սկզբունքներուն: Ու կը մաղթենք որ շուտով վերջ գտնեն եղբայրասպան կռիւները: Համոզուած ենք որ շուտով վերջ կը գտնէ այդ կռիւը, երբ բոլոր պետութիւններն ալ ձեռք քաշեն Սպանիայէն եւ երկրին բնակչութիւնը ձգեն իրենք իրենց գլխուն:

Վերջացնելով, կառավարութեան ցանկութիւնն այն է որ խաղաղութիւն հաստատուի Եւրոպայի մէջ եւ բարեկամական յարաբերութիւններ բոլոր պետութեանց հետ, ինչ վարչաձեւ ալ ունենան, բայց այդ ցանկութիւնը թող նշան չհամարուի Ֆրանսայի տկարութեան: Կառավարութիւնը վճռակամ կը յայտարարէ թէ հաւատարիմ պահպանը կը մնայ իր մեծութեան:

«Բոլշեւիզմը հեռու Եւրոպայէն եւ Միջերկրականէն»

—— օօ ——

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ Չէմպըրլէյնի յայտարարութեանց մասին խօսելով՝ Գերմանիոյ քաղաքական շրջանակները կ'ըսեն թէ բրիտանական կառավարութեան վարչապետը հաւատարիմ կը մնայ խաղաղութեան քաղաքականութեան եւ Գերմանիոյ հետ համաձայնութեան տեսակէտին: Միայն թէ զարմանք կը յայտնեն որ արտասահմանի մէջ մղձաւանջի մը ազդեցութիւնը կը թողու Գերմանիա:

— Մենք, կ'ըսեն գերման պատասխանատու անձնաւորութիւններ, պատրաստ ենք գործակցելու բոլոր անոնց հետ, որոնք ամէն բարեացակամութիւն ցոյց կուտան խաղաղութեան համար: Ատոր ապացոյցը տուած ենք քանիցս: Եթէ պատերազմի վտանգ մը երեւան ելաւ անցեալին մէջ, ատիկա Գերմանիոյ յանցանքովը չեղաւ: Մենք մեզ պիտի պաշտպանենք՝ երբ կը տեսնենք որ միջամուխ կ'ըլլան մեր գործերուն: Արտասահման պէտք է լաւ գիտնայ որ Գերմանիոյ համար բոլշեւիզմը ճանչցուած է «թիւ 1 թշնամի», զոր հեռու պիտի պահենք Եւրոպայէն եւ Միջերկրականէն:

Ձեր Կաղանդի պտուղը գնեցէք խաչուհիներու մօտ:

Ձեր Ծնունդի գիշերը անցուցէք 8 Rue Bossuet:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԸ

« Յուսաբեր » (Դեկտեմբեր 10).

— « Անեղծուածային ժողովուրդ է Հայը: Փոթորկալից պատմութեամբ, որ հազարամեակէ հազարամեակ կը ձգուի . փայլուն, շքեղ թուականներով, եւ նսեմ, մութ ու տրտում դաշրջաններով: Ապրած է մեծ ազգերու հետ, կռուած՝ անոնց բանակներուն ու զրահներուն դէմ, փշրած ու փշրուած: Ոմանց յուղարկաւորը դարձած, ուրիշներու ճամբու ընկերը, ու հասած մեր օրերուն:

Դժուար է ըմբռնել շայն . աւելի դժուար՝ բացատրել անոր գոյութեան խորհուրդը, ի՞նչպէս հասած է մեր օրերուն, սախական բարբարոսութիւններու մէջէն, արեան հեղեղներու վրայ լողալէն եւ պահելով իր կերպարանքը, ցեղային ոգին, շունչը, երազը: Աւելին, ոչ միայն պահած, այլ զարգացուցած է զանոնք, լեզու ու գրականութիւն ստեղծած, արհեստ ու արուեստ կերտած, ու մախանքի ու ատելութեան փոթորիկներու մէջէն, ձգտած է լուսաւոր թուականներու: Արեւելքցի դերադանցօրէն, բայց ընտանի՝ Արեւմուտքին, իր էութեամբ, հոգեկան իր թռիչքներովն ու տրամադրութիւններովը դէպի Արեւմուտք հակած:

Անեղծուած դարձեալ, թէ ինչպէս քաղաքակրթական նուաճումներու մէջ ախոյեան այս ազգը, չէ ունեցած քաղաքական համազօր յաջողութիւններ, մշակոյթի կալուածներու մէջ յառաջապահ այս ժողովուրդը, հին դարերէն ի վեր, Արեւելքի մէջ, քաղաքական պայքարի կրկէսին մէջ չունի եւ չէ ունեցած, կամ քիչ անգամ ունեցած է նոյն դիրքը: Անշուշտ, իր աշխարհագրական դիրքը, իր դրացիներու բազմութիւնը, պատմական այլազան պարագաներ, խառնուածքի ու ձգտումներու տարբերութիւններ, ազդակներ են՝ որ կը բացատրեն հայոց ճակատագիրը, քանի մը գիծերով . բայց բաւակա՞ն են այս բոլորը հայոց աշխարհի պատմութիւնը բացատրելու . հայու ճակատագրին առեղծուածը լուծելու: Առեղծուածը կը մնայ ու հակադրութիւնը կը շարունակուի դեռ մեր օրերուն, երբ հայը, իր կէսովը տարագիր է ու պանդուխտ իր հայրենիքէն:

Ու այսօր, հայը, զարմեր առաջ, կը մնայ նոյնը, իր շնորհներով եւ թերութիւններով:

Ընտրեալ ժողովո՞ւրդ ենք .— ոչ անշուշտ . չունի՞նք թերութիւններ, շատ, ունինք՝ մեր ցեղին յատուկ, ուրիշներ՝ ստացական, յաճախ պատուաստուած ուրիշներէ: Բայց, հակառակ այս բոլորին, հարուստ է հայը ցեղային յատկանիշներով, մարդկային այլազան շնորհներով, եւ ան՝ պատմութեան այն թուականին իսկ, երբ մենք թափառական ենք, անհայրենիք դրեթէ, կամ հալածական՝ հայրենիքներս թէ դուրս: Անհուն ուժերու հետ, անհուն ուժերու դէմ յաճախ, բայց կը պահենք մեր ցեղային կորովը . անթիւ բազմութիւններու մէջ եւ անոնց դէմ, բայց կը պահենք մեր կերպարանքը: Մեծ, հզօր մշակոյթներու առջեւ, բայց կը փայլի հայ մշակոյթը: Զուրկ, ազատ տունով, հայրենիքով, միջոցներով եւ նիւթական ու քաղաքական պաշտպանութեամբ, կրթական պաշտպանութեամբ, կրթական ու մշակութային հաստատութիւններով, բայց հարուստ՝ մեր ցեղային առաքինութիւններով ու արժէքներով: Անզօր քաղաքականապէս, ընկճուած՝ ամէն տեղ . բայց գիտենք խօսիլ իբրեւ ազատ ժողովուրդ, մեր ազգային կերպարանքովն ու դրոշմովը հպարտ: Իրարու քով բերէք քանի մը պատահական փաստեր, երգէն ու երաժշտութենէն, գրականութենէն ու նկարչութենէն, տնտեսութենէն ու մարզանքէն, ու կը համոզուիք:

Ահա Մոսկուայի մէջ կազմակերպուած մրցումները . նախ՝ նուագապետներու միջեւ (Սեպտ. 10— Հոկտ. 15), խտտաղատ եւ հռչակաւոր արուեստագէտներէ եւ փրոֆէսէօրներէ բաղկացած ժիւրիի մը առջեւ:

Մրցման յայտագիրը՝ ռուս եւ արեւմտեան դասականներու եւ խորհրդ. երաժիշտներու լաւագոյն գործերը:

Եւ մրցանա՛կ. առաջինը՝ օտարի մը, ի. Մտավինքեի. երկրորդը՝ հայո՛ւ մը, Ա. Մելիք Փաշայեանի, որ Մոսկուայի թատրոնին նուագախումբի պետն է:

Յետոյ երգահաններու մրցում, ուր Ե. Խաչատուրեան, դաշնակի համար գրուած իր մէկ քոնչերթոյով, «բացառիկ» յաջողութիւն ունեցած է, ըստ «Պրաւդա»յի (18 Նոյ.) իր արուեստին հետ տալով «հայ ժողովուրդի երգերէն ու պարերէն բխած» երաժշտութիւն մը, որ «հմայիչ» եղած է պարզապէս:

Եւ վերջապէս, ուրիշ մրցում մը, Նոյեմբեր 15—20, ըստ «Պրաւդա»յի (21 Նոյ.), լարաւոր քառեակներու (quatuor) մրցում՝ որուն մասնակցած են Խորհրդ. Միութեան ութ հանրապետութեանց եւ գլխաւոր քաղաքներու խումբերը: Առաջին մրցանակ՝ «Կոմիտասի անուան քառեակը». (Պալապանեան, Ասլամազեան, Գաբրիէլեան եւ Տէրեան), օտար քառեակի մը հետ միասին, շահելով 10,000ական ռուբլի:

Խորհրդ. Ռուսիա, ժողովուրդներու խառնարան, եւրոպական երաժշտութեան մրցորդ երկիր, խտտաղատ ժիւրի, որ առաջնութեան կը կոչէ հայ քառեակը, օտար քառեակի մը հետ համարժէք:

Ցի՞շե՞նք դեռ Խ. Միութեան մէջ փայլող «չքնաղանակիր» այլ անձեր, երաժիշտ, դերասան, գրող եւ վերջապէս մարդիկ, համաշխարհային մրցանիշներու տէր:

Ցի՞շե՞նք հայ գրականութենէն փունջի մը յունարէնի թարգմանութեան առթիւ («Արմէնիքի Մուսա») հելլէն մամուլին ու գրական շրջանակներու կրած խորունկ տպաւորութիւնը եւ այցանքը՝ հայ հանճարին ու գրականութեան հանդէպ:

«Ի՞նչ գիտէինք Հայոց մասին», հարցնելէ ետք Պ. Ե. Փանայօթոփուլօս, կը պատասխանէ.— «Մեր նախապատերազմեան բանգիտութիւնը այս յուզումնալից հարցին նկատմամբ կը սահմանափակուէր այն գաղափարով, որ Հայերը Աստուծմէ ստեղծուած էին «եան»ով վերջացող մականուններ ունենալու եւ Թուրքերուն կողմէ ջարդուելու համար»:

Միայն դո՞ւք այդպէս գիտէիք. դուք, Հելլէններդ, որ նոյնութեամբ բաժնած էք մեր ճակատագիրը...

Քանինե՞ր ձեզի հետ, որոնք կը կարծէին ու կը կարծեն՝ թէ Հայերը ծնած են ու ապրած ջարդուելու, այս կամ այն պետութեան տուրք տալու, հզօրներուն առջեւ խունկ ծխելու համար. կը կարծէին, թէ Հայերը թափառական ու գաղթող ժողովուրդ են միայն, օգնութեան ու ողորմութեան կարօտ. քանինե՞ր հաստատած էին դեռ երկար ատեն, թէ Հայը առեւտրական, միջնորդ ու շարշի՛ է միայն, կամ առաւելապէս...

Ու այսպէս, մինչեւ այն օրը՝ երբ հայ ցեղէն լոյս մը, հայ հանճարէն ցոլք մը լուսաւորած է անգիտութեան կամ ագիտութեան խաւարը. երբ «Արմէնիքա Մուսա» մը, այսինքն՝ փունջ մը հայ հոգիէն, եկած ու ցնցած է ժողովուրդներու սիրտն ու միտքը, անոնց բերանները օրհներգութեան համար բանալու,— «Օրհնեա՛լ ըլլայ դեռ երգմանդ, Դանիէլ Վարուժան...»:

Ու քանի՞ Վարուժաններ Հայոց Պատմութեան մէջ. Վարուժաններ՝ մտքի ու մշակոյթի բոլոր կալուածներէն ներս:

Թափառական, հայրենազուրկ ժողովուրդ՝ Հայը, այս դժուարին օրերուն. բայց մտամփոփ ու հոգիով ժողովուրդ, որ մեծ է իր պատմութեամբ ու իր հաւատքով: Մեծ իր ստեղծագործութիւններով եւ ապագայ իր ճակատագրովը:

Տուէք իրեն ազատ ապրելու հնարաւորութիւնը, տուէք անոր անկախօրէն ստեղծագործելու իրաւունքը, ու Հայը, իր հայրենիքին մէջ, կը դառնայ մարդկային քաղաքակրթութեան համեստ բայց առաջնակարգ զարբիններէն:

Այս հաւատքն ունինք մենք. այս համոզումը կը ներշնչէ մեզ նաեւ օտարը, երբ կը ճանչնայ Հայը:

Արժանի չէ՞ այս ժողովուրդը ազատ կեանքի ու անկախ հայրենիքի:

Պաղեստինի յեղափոխութիւնը

—— օօ ——

Երուսաղէմէն կը հաղորդուի թէ Պէնիհայիմ գիւղին մօտ տեղի ունեցած ընդհարման մը պահուն 30 Արաբներ սպաննուած եւ 15 դերի բռնուած են: Ընդհարումի պահուն օդանաւեր օժանդակած են անգլիական զօրքերուն: Արաբ հրոսախումբը փախած է թողլով շատ մը ռումբ եւ ռազմանիւթ:

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան, Տէր եւ Տիկին Հ. Աբէլեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Բ. Պալիկեան (Իտալիա), Օր. Հայկուհի Տամլամեան, Պ. Զարեհ Մութաֆեան, Տէր եւ Տիկին Ն. Ջինեան եւ զաւակները (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Բ. Տամլամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Բժ. Խ. Տամլամեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յ. Աւշարեան եւ զաւակները (Պուլկարիա), Այրի Տիկին Կիւլլինեա Կ. Տամլամեան եւ զաւակները (Պոլիս), Այրի Տիկին Հայկուհի Ն. Տամլամեան եւ զաւակը (Եգիպտոս), Այրի Տիկին Եսթեր Ս. Տամլամեան (Ռումանիա) եւ զաւակը՝ Յարութիւն, ինչպէս նաեւ Ջինեան, Մենծիկեան, Կեռիկեան, Քիւրքճեան, Անանիկեան, Արսլանեան, Աբէլեան, Պալիկեան, Թիւթիւնճեան, Տէմիրճեան, Քիթապճեան, Տիլսիզեան, Սահակեան, Հայթաեան, Իփլիքճեան, Մուրատեան, Գույումճեան, Պախթիարեան, Ջինարեան, Աշրաֆեան, Մանիշակեան, Հ. Սամուէլեան, եւ Զ. Վարպետեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, մեծ մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ

(Ծնեալ Ջինեան)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 20ին, 58 տարեկանին :

Յուղարկաւորները կը մեկնին հանգուցեալին բնակարանէն, 4 բիւ Լազար - Քարնօ, Քլամար, Ուրբաթ, 23 Դեկտեմբեր, ժամը 10ին: Մարմինը կ'ամփոփուի Քլամարի գերեզմանատունը՝ ընտանեկան դամբարանին մէջ:

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել :

Հաղորդ. միջոց.— Փորթ տը վերսայլէն առնել օթոպիւս թիւ 89 եւ իջնել Լա Ֆուրշ :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ Շրջանի բոլոր ընկերները 25 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սօսիէթէ Սավանթի **D** սրահին մէջ, 8 **Rue Danton**, Մէթրօ Օտէոն:

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 23 Դեկտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Կորիւն» Ակումբին մէջ:

Ընկերահամախմբական դասախօսութիւն

Անիէռ - Պուաքոլոմպի «Արամ» Ենթակոմիտէի ընկերահամախմբական դասախօսութիւնը 23 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Ավընիւ Արժանթէօյ, Անիէռ:

Կը խօսի՝ Ընկեր Ա. Ս. Ա. Տ. Ո. Ւ. Ր.: Նիւթ՝ Ամերիկահայ գաղութը եւ մեր կազմակերպութիւնը : Մուտքը ազատ է:

Լիոն

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 23 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Քուռ Լաֆայէթ:

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան :

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 22 Դեկտեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը Լ'Էքլիփս: Կը խօսի ԳԱՒՐԻԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ, Միսաք Մեծարենցի մասին:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Կարգադրուած է որ՝ Աւագ Տօնեռուն առթիւ, Մարսէյլի Հոգեւորական դասը միահամուռ այցելէն շրջանիս եկեղեցիներն ու մատուռները: Ըստ այսմ, հետեւեալ թուականներուն եւ վայրերուն մէջ հանդիսաւորութեամբ պիտի կատարուին տօնախմբութիւնները, որոնց սիրով կը հրաւիրուի ժողովուրդը:

Ա.— Դաւիթ Մարգարէին, Գամպանիը Ֆրէզ— 24 Դեկտ., Շբ. օր:

Բ.— Ս. Ստեփաննոս, Ի Մայր եկեղեցի - Բրատօ— 26 Դեկտ., Բշ. օր:

Գ.— Պօղոս-Պետրոս, Ի Պօմոն— 27 Դեկտ., Գշ. օր:

Դ.— Որդիք Որոտման, Ի Գամբանըը Բիրիէ— 29 Դեկտ., Եշ. օր:

Le Gerant : **H. STEPHAN**

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal-Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 23 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3919

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԸ

Յետպատերազմեան դիւանագիտութեան ամէնէն յատկանշական գիծերէն մին է դաշինքներու առատութիւնը:

Մարդկային պատմութեան մէջ, ոչ մէկ շրջան այնքան հարուստ եղած է դաշնագիրներով, ուխտերով եւ համաձայնութիւններով, որքան՝ վերջին քսանամեակը:

Այս առատութիւնը ամէնէն պերճախօս փաստն է, անշուշտ, յետպատերազմեան քաղաքական հիւանդ կամ խախուտ կացութեան:

1918ին, երբ յաղթականները պարտադրեցին իրենց կամքը, կը կարծուէր թէ Վէրսայլը, Թրիանօն կամ Սէն Ժէրմէնը օրէնքներ կը դառնան, գոնէ որոշ ժամանակաշրջանի մը համար: Քանի մը տարի վերջ, սակայն, Լօզանը եկաւ ջրելու այդ համոզումը, ու դառնալու նախաքայլը՝ նոր գոյավիճակի խախտումին: Անկէ վերջ, ամիս չանցաւ, որ նոր դաշինք մը, ուխտ մը կամ համաձայնութիւն մը չկնքուի:

Այնքան որ՝ միայն Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ արձանագրուած դաշինքներու կամ համաձայնութեանց գումարը հասաւ մէկ քանի հազարի...:

Միայն այս իրողութիւնը կը բաւէ՝ համոզուելու համար թէ աշխարհը կը կարօտէր լուրջ դարմանումի մը:

Այս բոլորին մէջ, ուշագրաւ է նաեւ այն պարագան, որ այնքան մեծ զոհողութիւններով ձեռք ձգուած 1918ի հաշտութիւնը ոչ միայն չկրցաւ գոնէ քանի մը սերունդներու համար ժառանգութիւն մը դառնալ, այլեւ անկարող եղաւ ապահովելու խաղաղութիւնը: Վասնզի, աշխարհը, հաշտուած թէեւ, 1918էն ի վեր զուրկ է խաղաղութենէ: Այլապէս, ինչո՞ւ այդքան շատ դաշինքներ անհրաժեշտ դառնային, ու այդքան մեծ թափ առնէր սպառազինումը:

Նկատուած է, միւս կողմէ, որ դաշնագիրներով ստեղծուած գոյավիճակները առհասարակ կեանքի միջին տարիք մը ունին:

Օտար թերթ մը, խօսելով այս մասին, մատնանիշ կ'ընէր Եւրոպայի վերջին հարիւրամեակի քաղաքական կեանքը, թուելով իբերայաջորդ դաշնագիրները: Այսպէս, ուրեմն, դաշնագրային այդ շրջանները կ'ապրին հազիւ 25ամեայ կեանք մը, որ սերունդի մը կեանքն է միայն: Այս կարճատեւութեան պատճառը այն է, անշուշտ, որ բոլոր դաշնագիրները ցարդ եղած են պատերազմներու արդիւնքը: Իսկ, իբրեւ այդպիսին, անոնք, անխտիր, տուն տրըուած են յաղթականներուն կողմէ, ու հարկադրաբար ստորագրուած են պարտեալներէն: Այս իրողութիւնը միակ պատճառն է եղած, որ ստեղծուած գոյավիճակները դեռ առաջին օրէն իրենց հետ երեւան բերին զսպուած բայց օր օրի հասունցող դժգոհանք մը: Հակառակ այս ընդհանուր երեւոյթին, սակայն, գրեթէ բոլոր դաշնագրային շրջանները ունեցած են իրենց մասնաւոր դրութիւնները: Այս զանազանութիւնը կը բացատրուի ամէն մէկ շրջանի մասնաւոր պայմաններով, ու մանաւանդ տնտեսական դրութեամբ:

Դաշնագրային վերջին շրջանը, ինչպէս ըսինք, չզանազանուեցաւ իր նախորդներէն, առաջին տեսակէտով: Ան եւս, միւսներուն նման, պարտադրանք մը եղաւ պարտեալներուն համար: Եւ որովհետեւ բոլոր սխալները անպայման կը քաւուին, յաղթականները բնականաբար պիտի ենթարկուէին այս օրուան: 1918ին ըստեղծուած դաշնագրային նոր դրութիւնը իր հետ բերաւ նաեւ տնտեսական նոր գոյավիճակ մը: Տագնապը, որ սկսաւ 1929ին, ինչպէս նաեւ ինքնաբաւութեան, արհեստակցական կամ այլ ձեւերը եւ դրութիւնները որոնք կը կիրարկուին այժմ, անխուսափելի ու տրամաբանական ծնունդը եղան այն գոյավիճակին որ ստեղծուեցաւ Ընդհ. Պատերազմի դաշնագիրներով:

Ու գերմանական ու իտալական ծառացումները, որոնք հողային ու նուաճողական ձգտումներ կը յայտնաբերեն, առաւելապէս տնտեսական մտահոգութիւններէ կը մղուին:

Այլեւս պարզ է, որ դաշնագրային այժմու շրջանը կը փոխուի ձեւով մը, որ կը տարբերի նախորդ փոփոխումներու կերպէն: «Ո՛չ թէ պատերազմով, այլ՝ համաձայնութեամբ»,— Չէմպըլէյնի այս քաղաքականութիւնը ոչ միայն ազգերուն կը խնայէ նոր զոհեր ու նոր աւերումներ, այլեւ մարդկային պատմութեան մէջ կը բանայ նոր ուղի մը, դաշնագրային դրութիւն մը առանց կռիւի նոր դրութեամբ մը փոխարինելու տեսակէտէն: Ճիշդ է, որ այս փոփոխումը եւս կ'ըլլայ բախումի սպառնալիքին ներքեւ: Բայց, մինչեւ Միւնիխ թուինքը կամ Մուսոլինիին տրուելիք այցելութիւնը՝ իրենց մէջ ունին յաղթողներու անդրադարձումն ու խոստովանութիւնը թէ անհնարին է 1918ի գոյավիճակի շարունակումը: Երկրորդ՝ յաղթողի ու պարտուողի չգոյութեամբ, գոյութիւն պիտի չունենան նաեւ տուն տուողի և հարկադրաբար ստորագրողի պարագաները, ինչ որ բացառիկ ապահովութիւն մը կրնայ կազմել նոր դաշնագրային դրութեան աւելի տեւական դառնալու մասին:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այդ դրութիւնը: Եւ մանաւանդ՝ ի՞նչ բան պիտի կազմէ անոր հիմքը: Զօրեղը կամ Մեծերը, որոնք «հաւասար հաւասար» կը խօսին այժմ, արդար պիտի ըլլան միայն իրարո՞ւ, թէ առ հասարակ բոլորին նկատմամբ: Կամ՝ արդեօք այս նոր շրջանն ալ, որ «ճնշուածներու ինքնորոշման իրաւունք»ով ըսկսաւ, Մեծերու տիրապետութիւն մը պիտի չդառնա՞յ՝ փոքրերուն վրայ...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԱԻԵՏԻՍ ԿՈՒՏԱՅ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

—— ꝏ ——

Երեսփ. Ժողովը տրուած ժամանակամիջոցէն առաջ վերջացուց վիճաբանութիւնները պետութեան ծախքերու մասին: Զօրեքշաբթի կէսօրէն վերջ սկսաւ քննել պետութեան եկամուտները,— ելմտական ծրագիրը:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, ելմտական նախարարը, Փօլ Ռէնօ, Չորեքշաբթի երեկոյ կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ եւ ըսաւ թէ իր ծրագիրը արդէն սկսաւ պտուղ տալ,— Փրանքը կը բարձրանայ, ոսկին կ'իյնայ, դրամագլուխին տոկոսը կը նուազի, ինչ որ յոյս կը ներշնչէ թէ կարելի է որոշ դիւրութիւններ կատարել հարիւրին 2 բացառիկ տուրքին մասին: Փրանքին վերարժեւորումով՝ պետութիւնը շահեցաւ 30 միլիար, եւ եթէ ասոր վրայ աւելցուի Փրանսական արժեթուղթերու վերարժեւորումը, կը ստացուի 61 միլիարի շահ մը: Ահա ձեզի կաղանդչէք: Միւս կողմէ՝ գործազուրկներու թիւը սկսաւ նուազիլ, եւ աւելնալ պողպատի եւ ալիւմինիումի արդիւնաբերութիւնը: Աւելցան նոյնպէս մեծ վաճառատուներու գործառնութիւնները:

— Մեր քաղաքականութեան մեկնակէտը, շարունակեց, հրաշքը չէ, այլ գործը: Ամբողջ աշխարհ մեզ կը դիտէ: Մեր նպատակն է զօրացնել Փրանսան: Այլեւս դրամագլուխի գործադուլ չկայ: Վերահաստատուած է ընկերային խաղաղութիւնը: Աշխատանքը սկսած է ամէնուրեք: Այսուհանդերձ դեռ վերջացած չէ մեր գործը,— անհրաժեշտ է միացնել բոլոր Փրանսացիներու ճիգերը: Որովհետեւ անհրաժեշտ է աղէտին եւ հայրենիքին միջեւ ստեղծել Փրանսական կամքի թումբ մը:

Երկուքուկէս միլիար փրանք օդային յարձակումներու դէմ

—— ꝏ ——

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը 20 միլիոն ոթերլին (երեք միլիար 600 միլիոն փրանք) վարկ բացաւ օդանաւային յարձակումներու դէմ քաղաքներու պաշտպանութեան համար,— այդ գումարով պիտի շինուին ստորերկրեայ ապաստաններ: Տուներու ներքեւ պիտի շինուին պողպատեայ նկուղներ,— այդ նպատակով մթերուած պողպատը պիտի բաւէ ապաստան հայթայթելու տասը միլիոն բնակիչներու:

*** Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ հարթուած է վէճը, որ կը սպառնար փոփոխութիւններ մտցնել բրիտանական դահլիճին կազմին մէջ: Հաւանաբար Չէմպըլէյնի ճամբորդութենէն վերջ դահլիճին մէջ առնուին Իտընը եւ ուրիշներ:

Անգլիա կ'աւելցնէ իր բացած վարկը Թուրքիոյ

—— ꝏ ——

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.— Գարապիւքի ընդհ. տնօրէն Զարլէնաքի, որ աւագ երկրաչափ Եավարասի հետ Էնկիւրիէն Պոլիս վերադարձաւ, յայտարարեց թէ Էնկիւրիի մէջ երկրագործ. գործավարին եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներու հետ Թուրքիոյ յատկացուած անգլիական վարկին յաւելման համար շփումներ ունեցած է:

Աւելցուելիք այս վարկը Գարապիւքի գործին հետ կապ պիտի չունենայ: Նոր վարկը պիտի յատկացուի չաքարի երկու նոր գործարաններու եւ երկրագործական կազմածներու ու մեքենաներու: Էնկիւրիի մէջ Զարլէնաքի ճշդած է այս նոր քօմպինէզօնին հիմերը: Անմիջապէս Լոնտոն պիտի մեկնի եւ Էնկիւրիի բանակցութեանց մասին տեղեկութիւններ պիտի տայ ու վերադառնալով պիտի շարունակէ իր շփումները:

Պոլսոյ նաւահանգիստներուն, Սամսոնի, Տրապիզոնի, Իզմիրի եւ այլ նաւահանգիստներու շինութիւնը պիտի ստանձնէ անգլիական ուրիշ խմբակ մը: Մէկ ամիս վերջ այս գործերն ալ պայմանագրութեան պիտի կապուին:

Գալով Գարապիւքի, բոլոր գործերը կը յառաջանային այս տարուան վերջերը ամբողջովին լրացած պիտի ըլլան: 1939 Մարտին հաստատութեան բացումը պիտի կատարուի:

Ի՞նչ կ'ուզէ Դուչէն

—— ꝏ ——

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Հռոմէն թէ իտալական կառավարութեան ցանկութիւնները ծանօթ չեն ոչ իսկ Իտալիոյ մայրաքաղաքին մէջ: Հողային պահանջներո՞ւ կը վերաբերին այդ ցանկութիւնները թէ իրաւական խնդիրներու, ոչ ոք գիտէ: Դուչէն միայն ինք գիտէ թէ ի՛նչ կ'ուզէ: Այժմ շատ քիչ շփումներ կ'ունենայ իր շրջապատին հետ: Կ'ապրի մեկուսացած: Ոչ մէկ լրագրող կ'ընդունի: Խորհրդականներն ալ նուազած են հիմա: Վերջապէս իրմէ՛ միայն պիտի բխի ցանկութեան մը արտայայտութիւնը:

Այսուհանդերձ կը նշմարուի որ թերթերը նուազ յարձակողական լեզու մը կը գործածեն ներկայիս:

Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը, այժմ, Հռոմի մէջ, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարին այցելութիւնն է: Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ գերման նախարարը պաշտօնական այցելութիւն մը չէ որ կը կատարէ: Բայց եւ այնպէս իտալական գործակատարը, տնտեսական եւ արտաքին նախարարութեանց բարձրաստիճան պաշտօնեաները ողջերթի գացած էին կայարան:

Հունգարիա մինչեւ պատանջէս

—— ꝏ ——

Հունգարական թերթերը, կոմս Չիանոյի այցելութենէն ներշնչուած, կը պանծացնեն իտալեւհունգարական բարեկամութիւնը: Այդ բարեկամութիւնը, կ'ըսեն, մեզ մօտեցուց Հռոմ-Պերլին առանցքին, եւ առանցքը մեզ տարաւ Միւնիխ, յետոյ Միւնիխէն Վիէննա, եւ Վիէննա մեզի վերադարձուց մէկ միլիոն Հունգարներ:

Հունգարական թերթերը իրենց քաղաքական ցանկութիւնները կը հիմնեն ոչ թէ պատմական սկզբունքներու, այլ ցեղագրական սկզբունքներու վրայ, որովհետեւ այդ ճամբով կը յուսան կատարել նոր նուաճումներ: Հունգարիոյ պահպանողական թերթերէն մին այդ առթիւ կը գրէ.— «Երեքուկէս միլիոն Հունգարներ խլուեցան Հունգարիայէն՝ ընդհ. պատերազմէն վերջ: Վիէննայի խորհրդաժողովը մեզի վերադարձուց մէկ միլիոնը: Տակաւին ունինք երկուքուկէս միլիոն Հունգարներ, որոնք կ'ապրին օտար տիրապետութեան տակ: Հունգարիա կը պահանջէ այդ Հունգարները, եւ այն յոյսն ունի թէ առանցքը պիտի պաշտպանէ մեր այդ պահանջը»:

Հունգարական մամուլը ցանկալի կը գտնէ ստեղծել սերպեւհունգարական բարեկամութիւն մը, որ պիտի կազմէ պզտիկ առանցք մը մեծ առանցքին շուրջ: Եւ սակայն նման բարեկամութիւն մը ստեղծելէ առաջ, Հունգարիա կ'ուզէ լուծել ցեղագրական վէճ մըն ալ Եուկոսլաւիոյ հետ, ինչ որ շատ դժուար կը թուի,— Ստոյատինովիչ վերջերս բացարձակապէս կը մերժէր Եուկոսլաւիոյ սահմաններու վրայ որ եւ է փոփոխութիւն կատարել: Իտալիոյ կը մնայ աշխատիլ եւ համոզել Ստոյատինովիչը: Կոմս Չիանօ մօտերս Պելկրատ պիտի երթայ եւ եթէ յաջողի, Իտալիոյ հեղինակութիւնը պիտի բարձրանայ Կեդր. Եւրոպայի մէջ: Բայց թէ Գերմանիա պիտի փափաքի՞ որ յաջողութիւն գտնէ իտալեւհունգարական նման ցանկութիւն մը, ստոյգ չի թուիր: Ինչ որ ստոյգ է, այն է թէ առ այժմ մոռցուած է Լեհաստանը, ինչպէս եւ Կարպաթեան Ուքրանիոյ հարցը: Ներկայիս Հունգարիան է որ կը զբաղեցնէ Եւրոպայի քաղաքական միտքը, իր նոր ուղղութեամբ:

Առեւտրական դաշնագիր Մ. Նահանգներու եւ Թուրքիոյ միջեւ

Միացեալ-Նահանգներու արտաքին նախարարութիւնը պաշտօնապէս յայտարարեց թէ Յունուար ամսուն մէջ իր կառավարութիւնը եւ Թուրքիա պիտի կնքեն առեւտրական համաձայնութիւն մը, որ պիտի հիմնուի փոխադարձութեան եւ «ամէնէն աւելի նպաստաւորեալ ազգի» սկզբունքներուն վրայ:

Այս նոր համաձայնագիրը պիտի պարունակէ մաքսային կրճատումներ կարգ մը ապրանքներու վրայ, որոնք պիտի յայտարարուին համաձայնագիրը ստորագրուելէ ետք: Արտաքին նախարարութիւնը այժմ կ'ուսումնասիրէ մաքսերը պակսեցնել ծխախոտի, չաղանակի, գորգի եւ այլ թրքական ներածումներու վրայ:

Ներկայիս Թուրքիոյ արտածումներու 10 տոկոսը միայն կ'երթան Մ. Նահանգները, իսկ 50 տոկոսը՝ Գերմանիա:

—— ꝏ ——

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը, Փէթրէսքօ Քոմնէն, հրաժարեցաւ: Արտաքին նախարար կոչուեցաւ իր խորհրդականը, Կաֆէնքօ, որ քաղաքական կեանքի մէջ մտած է նախ հրապարակագրութեամբ, իբրեւ խմբագիր «Թիմփուլ» շատ տարածուած օրաթերթին: Ազգային-գիւղացիական կուսակցութեան «երիտասարդներու» խմբակին վարիչներէն մին է:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ կառավարութիւնը հրաժարական տուաւ ընտրութիւններէն ետք,— խնամակալը դարձեալ Ստոյատինովիչի տուաւ դահլիճը կազմելու պաշտօնը: Նոր կառավարութեան կազմը կը տարբերի նախորդէն, բայց Պելկրատի թերթերը կը գրեն թէ ոչ մէկ փոփոխութիւն պիտի կրէ Եուկոսլաւիոյ քաղաքականութիւնը:

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ճամբորդութիւնը, դէպի Քորսիքա, Թունուզ եւ Ալճերիա, հաւանաբար կատարուի յունուարին, բայց եւ այնպէս դեռ վերջնապէս ճշդուած չէ ճամբորդութեան ժամանակացոյցը:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը, Ուանկ Չունկ Հօէյ եւ իր տիկինը, օդանաւով փախան դէպի Հանոյ,— փախուստին պատճառը, կ'ըսեն թերթերը, այն է որ նախարարը անհամաձայնութեան մէջ էր մարաջախտ Չանկ Քայ Շէքի հետ՝ ճափոնեւչինական հաշտութեան բանակցութիւններուն առթիւ:

ՔԻԱՓ Սէնի նահանգապետին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այն իրողութեան վրայ, որ բազմաթիւ օտար աշխատաւորներ, առանց ինքնութեան կանոնաւոր թուղթ կամ Ֆրանսայի մէջ բնակելու արտօնագիր ունենալու՝ նպաստ կը ստանան գործազուրկներու սնտուկէն: Ու կը պահանջէ դադրեցնել:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կարգ մը թերթեր գրեցին թէ առաջարկներ եղած են Թարտիէոյի, որպէսզի լքէ իր առանձնացումը եւ մտնէ կառավարութեան մէջ կամ թեկնածու ներկայանայ ազգ. միութեան դահլիճ մը կազմելու: Այս զրոյցներուն վրայ, Թարտիէօ պատասխանեց թէ նման առաջարկ մը եղած է, անցեալ հոկտեմբերին, ընկերվարական եւ արմատական երկու կարեւոր անձնաւորութեանց կողմէ, բայց ինք մերժած է բացարձակապէս:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ յառաջիկայ յունուար 15էն սկսեալ Խորհ. Միութեան մէջ բոլոր աշխատաւորները մասնաւոր քարթեր պիտի ունենան, աշխատանքի քարթեր, ճիշդ ինչպէս մենք ունինք ինքնութեան թուղթեր:

ՄԻԿՈՅԵԱՆ, գործավար արտաքին առեւտուրի, յանուն Խորհ. Միութեան, համաձայնութիւն մը կնքեց Լեհաստանի հետ առեւտրական դետնի վրայ,— ըստ այդ համաձայնութեան, երկու երկիրներու առեւտրական փոխանակութեանց գումարը պիտի հասնի տարեկան 140-160 միլիոն զլոթիի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ԴԷՊԻ ՆՈՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Տարօրինակ է քաղաքական կեանքը. օրէ օր, ժամէ ժամ կը փոխուի ան, ինչպէս ծովու մակերեսը։ Երբեմն ալեկոծ, երբեմն խաղաղ, բայց միշտ անվստահելի ու անկայուն։ Ոչ անդորրութիւնը երկարատեւ է, ոչ ալ ալեկոծութիւնը ։

Դաշինքներ ու համաձայնութիւններ կնքուեցան. բարեկամական հանդիպումներ եղան, բայց ահա նոր ու անսպասելի վէճերու առջեւ է Եւրոպան։

Հազիւ անուշցած քիչ մը ֆրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները, յանկարծակի, հին տոմարները բացին Իտալացիները ։

Ֆաշիստ Երեսփ. Ժողովի վերջին նիստին (30 Նոյեմբեր), Կոմս Չիանոյի քաղաքական ճառէն եւ իտալական պահանջներու մասին ըրած ակնարկէն ետք, երեսփոխանները, յոտնկայս «Թունուզ, Քորսիքա, Սավուա» բացագանչեցին։ Յետոյ, նոյն ցոյցերը, ալ աւելի աղմուկով կրկնուեցան Վենետիկի հրապարակին վրայ, ուր ծափողջունեցին Տուչէն, «Թունուզը կ'ուզենք» աղաղակներով։

Հասկնալի է այս ցոյցերուն տպաւորութիւնը՝ Ֆրանսայի մէջ, ուր մամուլը իրար անցաւ եւ բուռն խօսքեր փոխանակեց իտալական թերթերուն հետ, որոնք պղտոր կը պահեն մթնոլորտը, քանի մը օրէ ի վեր։

Ականաւոր հրապարակագիր Պ. Կայտա, Տուչէի բերանը, «Ճորնալէ տ'Իթալիա»յի մէջ գրեց, թէ «իտալական ազգը իր կառավարութեան կը հետեւի, պատրաստ է ամէն բանի։ Պատրաստ է նոյնիսկ, եթէ պէտք ըլլայ, Ֆրանսայի դէմ քալելու»։

Ֆրանսական քաղաքական շրջանակներուն մէջ լուռ չմնացին. յայտարարեցին թէ «Ֆրանսա պատրաստ է ոտքի կանգնելու մէկ մարդու պէս, պաշտպանելու համար որ եւ է հողամաս, որու վրայ եռագոյնը կը ծածանի»։

Թերթերը բուռն յօդուածներ հրատարակեցին, յայտարարելով թէ Թունուզը եւ ակնարկուած հողամասերը մաս կը կազմեն Մայր Երկրին՝ Ֆրանսայի։ Իսկ թերթ մըն ալ գրեց հայրոյթով, «Ֆրանսական կայսրութիւնը չեն կրնար ուրիշ Չեխոսլովաքիա մը դարձնել»։

Խնդիրը այն չէ, թէ կրնա՞ն դարձնել թէ չէ, խնդիրը այն է՝ որ բարդ կացութիւն մը ստեղծուած է, ֆրանքօ-իտալական բանակցութիւններու իսկ նախօրէին ։

Ու գիտենք այժմ դէպքերու ընթացքը։ Ֆրանսական դեսպանը պաշտօնապէս դիտողութիւն ըրաւ կոմս Չիանոյի մօտ խորհրդարանի ցոյցերուն մասին. Չիանօ խուսափեցաւ պատասխանատուութենէ, յայտարարելով թէ ինք չէր կրնար երեսփոխաններուն բերանը գոցել եւ իտալական կառավարութիւնը պատասխանատու է միայն դիւանագիտական արարքներու համար։ Կը կարծուի, թէ նման դիմում մը եղած է նաեւ բրիտանական դեսպանին կողմէ, այն պատճառաբանութեամբ որ անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը վերջնապէս ճշդած է Միջերկրականի հաւասարակշռութեան պարագան, իսկ Թունուզի կամ Քորսիքայի պահանջը տակն ու վրայ կ'ընէ ամէն բան ։

Դեռ պարզ չէ բուն իսկ կառավարութիւններու վերջնական դիրքը։ Բայց մամուլը կը շարունակէ բանավէճը։ Ֆրանսական մամուլը կը պնդէ թէ ցոյցը նախապատրաստուած էր. անշուշտ. կառավարութեան խաղը. իտալականը՝ կը ժխտէ, «ինքնաբեր» յայտարարելով զայն, եւ աւելցնելով թէ «անարդարութիւն» եւ «անարգանք» եղած է Իտալիոյ հանդէպ, Թունուզի հարցին շուրջ եւ պէտք է ուղղուի։ Իտալական թերթերը կը յայտարարեն, թէ Քորսիքայի մէջ իտալական գաւառաբարբառ կը խօսին, եւ կը սահեցնեն նաեւ թէ՝ Ճիպութին Իտալիոյ համար անհրաժեշտ է, մինչ Ֆրանսայի համար անօգուտ։

Պաշտօնական կնիք կրէ կամ ոչ իտալական այս պահանջը, իրականութիւնը այն է՝ որ Թունուզը վիճելի հող դարձած է այսօր։ Հողամաս մը՝ որ 167,700 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի եւ 2,400,000 բնակչութեամբ, ուր կան շուրջ հարիւր հազար Իտալացիներ եւ հազիւ յիսուն հազար Ֆրանսացիներ։ Պատմական երկիր մը ըլլալով, — հին Կարթագոնը — Թունուզ, Միջերկրականի հիւսիսը, կրնայ իր տէրը, ի հարկին, Միջերկրականի տէրը դարձնել եւ վտանգել ամբողջ հիւս. Ափրիկէն։ Ֆրանսա, որ 1881էն ի վեր իր թեւարկութեան տակ առած է Անգլիոյ հաւանութեամբը եւ հակառակ Իտալիոյ ընդդիմութեան, չի կրնար անշուշտ տեղի տալ, վտանգելով իր ափրիկեան հողերը եւ խախտելով Միջերկրականի մէջ հաւասարակշռութիւնը ։ Բայց, աւելորդ է ըսել թէ Իտալիոյ պահանջները ջուր պիտի անցնին, եւ հաւանական է որ յառաջիկայ բանակցութիւններու ընթացքին, Թունուզի Իտալացիները աւելի լայն առանձնաշնորհներ ունենան, քանլաւելի համաձայնութեամբ ունէին։ Առանց հովի տերեւ չի շարժիր, եւ մանաւանդ ամբողջատիրական երկիրներու մէջ «ինքնաբեր» ցոյցեր չեն կրնար ըլլալ։ Իտալական խորհրդարանի մէջ եղած ցոյցերը, կասկած չկայ, որ բան մը պիտի արժեն դիւանագիտական շուկային մէջ, Թունուզէն մինչեւ Ճիպութի, թէ՝ ինչ պիտի արժեն, ատիկա պիտի պարզուի յառաջիկայ սակարկութեանց ընթացքին ։

Այս նոր կացութեան հետ, այսօր ուրիշ իսկ ուրիշ մը կը ստեղծուի գերման արտաքին նախարար Ռիպենթրոփի Փարիզ այցելութեամբը։

Այսօր իսկ, կէսօրէ ետք, պիտի ստորագրուի ֆրանքօ-գերման յայտարարութիւն մը, որ նման է անգլօ-գերման Յայտարարութեան, զոր Չէմպըրլէյն ընծայ բերաւ Անգլիոյ ժողովուրդին, Միւնիխի խաղաղութեան «յաղթանակ»էն ետք ...

Այս յայտարարութիւնը, երեք յօդուածներ պիտի պարունակէ. պիտի յայտարարուի թէ՝ «Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ արդի սահմանները պիտի պահուին. երկու երկիրներու միջեւ վէճի մը պարագային՝ խորհրդակցութիւն պիտի կատարուի, փոխանակ զէնքի դիմելու. երկու կողմերէն ալ հողային նոր պահանջներ պիտի չըլլան»։

Ստորագրելի փաստաթուղթը ո՛չ դաշինք մըն է որոշ հարցի մը շուրջ, ոչ ալ ոչ-յարձակումի ուխտ մը. այլ փոխադարձ բարեացակամութեան յայտարարութիւն մը, որ աւելի բարոյական հանգամանք ունի, եւ կրնայ, վաղը, հաշտ մթնոլորտ ստեղծել այս հակամարտ երկիրներուն միջեւ ու օր մըն ալ՝ գործակցութիւն ։ Յայտարարութիւնը ձեռք չի տար կողմերու երրորդ պետութեան մը հետ ունեցած մասնաւոր յարաբերութեանց, այնպէս որ անխախտ կը մընան Հռոմ - Պերլին առանցքը, ինչպէս ֆրանքօ-բրիտանական համաձայնութիւնը եւ, նաեւ, հասկնալի է, ֆրանքօ-ռուս դաշնագիրը, եթէ դեռ քուրջի հաւասարած չէ ան։ Յայտարարութիւն մը, բարոյական յանձնառութիւններով, բայց մեծ նշանակութեամբ, որովհետեւ այս կերպով քար մը աւելի կը ճարուի Եւրոպայի խաղաղութեան շէնքին համար, եթէ, անշուշտ, անակնկալ փոթորիկ մը չտապալէ զայն հիմն ի վեր։

Այս առթիւ, կ'արժէ յիշել ուրիշ այցելութիւն մը, որ առանց աղմուկի կ'ըլլայ, թէեւ կրնայ նոյնքան մեծ նշանակութիւն ունենալ ։

Շաբաթ օր դէպի Մ. Նահանգները մեկնեցաւ Պ. Էնթընի Իտըն, բրիտանական արտաքին գործերու նախորդ նախարարը։ Ըստ ամերիկեան աղբիւրի մը՝ Իտըն տեսակցութիւն մը խնդրած է Պ. Ռուզվէլթէն։ Իսկ երկու օր առաջ, լորտ Հալիֆաքս լորտերու ժողովին մէջ յայտարարեց, թէ Պ. Իտըն կը մեկնի բրիտանական կառավարութեան կատարեալ հաւանութեամբը ։

Այս կէտերը բաւական չե՞ն, հասկնալու համար թէ Պ. Իտըն պարապ ձեռքով չերթար եւ անշուշտ պարապ ալ պիտի չվերադառնայ ։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ իր տեսակցութեան նիւթը Ռուզվէլթի հետ։ Գուշակութիւններ չընենք, բայց կրնանք ենթադրել թէ Եւրոպայի քաղաքական կացութիւնը կորիզը պիտի կազմէ իր խօսակցութեան։ Իտըն, հակառակ Չէմպըրլէյնի խաղաղարար քաղաքականութեան, կը մնայ դեռ իր տեսակէտին վրայ։ Չըրչիլի հետ, իր բազմաթիւ կողմնակիցներու հետ, որոնք կ'աւելնան հետզհետէ, կը մտածէ՝ թէ զիջումներով կարելի չէ միատիրական երկիրներու — Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ խօսիլ։ Ժողովրդավար երկիրները պէտք է պատնէշ մը կանգնեն գերմանօ-իտալական անյագ ախորժակներուն առջեւ, որոնք ուտելով աւելի կը բացուին ։

Կասկած չկայ, որ ո եւ է մէկէն աւելի Իտըն կրնայ Եւրոպայի քաղաքական տագնապը ներկայացնել եւ Ռուզվէլթի աջակցութիւնը ապահովել, կամ աւելի ճիշդ՝ ապահովել երեք մեծ ժողովրդապետութեանց՝ Մ. Նահանգաց, Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի համագործակցութիւնը՝ միատէրներու գրոհին դէմ։ Եթէ ոչ այսօր, գոնէ վաղը։ Ռուզվէլթ անտարբեր չէ միջազգային այս տագնապին հանդէպ, եւ մէկէ աւելի անգամներ ապացուցած է որ, ներկայ պայմաններու մէջ, ոչ մէկ երկիր չի կրնար ապահով զգալ ինքզինք, եթէ ուրիշները ապահով ու խաղաղ չեն։ Դեռ անցեալ շաբթու կնքուեցաւ անգլօ-ամերիկեան առեւտրական դաշնագիրը, որ աշխարհի երկու մեծագոյն տնտեսական պետութեանց առեւտրական գործակցութիւնը կ'ապահովէ ։ Ինչո՞ւ միջոցներ ձեռք չառնել, աշխարհը խաղաղ պահելու, իրենց տնտեսական բարգաւաճումը չվտանգելու համար, բացի իրենց քաղաքական շահերէն։ Միատիրական երկիրները կը զինուին, ու պարզ սպառնալիքով իսկ, երկիրներու կը տիրեն, նոր ճակատներ ու բաղակցութիւններ կը կազմեն։ Ի՞նչ պիտի ընեն ժողովրդավար երկիրները։ Կը բաւէ՞ ձիթենիի ճիւղ մը ձեռքը ժողովներու երթալ. պէ՞տք է շարունակել այս նահանջը, եւ մինչեւ ուր. պէ՞տք է գլուխ ծռել, յանուն խաղաղութեան, թէ հարկ է վերջապէս օր մը յայտարարել. «կեցէք»... Իտըն, ապահովաբար, այս հարցումներուն պատասխանովը պիտի վերադառնայ իր երկիրը, աւելի նոր եւ յստակ կացութիւն մը գծելով աշխարհի առջեւ ։

(Խմբ. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արազ.— Ծուլակ, մեր դասարանէն, գրաւոր կը ներկայացնէ վերլուծումը նախորդ դասին վերջին հատուածին.— Երկն ի ծովուն ունէր զկարմրիկ եղէգնիկն։

Դասարանին հասարակաց ժառանգութիւնը ընելով զայն, դիտել կուտանք, թէ Ծուլակ վրիպումներ ունի, երկու տեսակ.— Ա. պէտք եղած կերպով չէ հասկցած երկն ունէր բացատրութիւնը։ Կը նշանակէ պարզապէս, ցաւը (երկն) բռնած էր (ունէր), եւ, այսպէս, ունէր բայ, եւ երկն տէր բայի կամ ենթակայ։ Ցաւը բռնած էր, զո՞վ, կամ, ի՞նչ բանը — Պատասխան զկարմրիկ եղէգնիկն, որ ի հարկէ կ'ըլլայ սեռի խնդիր (որոշեալ հայցական, զով։ Կայ նաեւ անորոշ հայցական, առանց զի։) Եթէ ներկայացուած ո եւ է հատուած կամ նախադասութիւն առնենք վերլուծումի համար, պէտք է նախ, եւ անմիջապէս, բային օձիքէն բռնենք — յաճախ մեր կրկնած կանոնը։ Որովհետեւ բայով կը գտնուի հատուածին կեանքը, գոյութիւնը (գոյականը, որ ենթակայ պիտի ըլլայ)։ Եթէ հատուածի մը բայը, որով նաեւ ենթական, գտար, մնացածը մեծապէս կը դիւրանայ հարցումի ձեւերով։

Երկ եւ երկն միեւնոյն բառն է, առաջինը, առանց նի, պարզ աշխատանքի համար գործածուած, երկրորդը, նով, ծննդական ցաւին կամ աշխատանքին համար, ինչպէս՝ travail ֆրանսերէնի մէջ ալ նոյն իմաստով։

Այսպէս, կը մնայ ըսել, թէ զեղեգնիկն սեռի խնդիրին զ նախդիրը զենքը կանխող կարմրիկ ածականին գացեր անցեր է, ինչ որ օրէնք է։ Զէ՞ որ «ածական» կը նշանակէ բերուած, վրան աւելցուած, եւ միշտ գոյականի մը հետ կապուած։ Ուստի գոյականը իր վերարկուն կ'անցընէ իր ածականին կռնակը, երբեմն ալ, անոր վրայ աւելցնելով հանդերձ, ինք ալ կը պահէ կրկին։ Բոլոր այս ըսուածը հին գրականին համար է, քանի որ նոր գրականը հայցականին վրայ նախդիր չունի, քանի մը հազուադէպ բացառութիւններէ զատ։

Ուրեմն շարունակենք Վահագնի առասպելը.—

Ընդ եղեգան փող՝ ծուխ ելանէր
Ընդ եղեգան փող՝ բոց ելանէր :

Անշուշտ նախ ծուխը, յետոյ կրակը, բոցը։ Ոչ իսկ հիւսիսական ազգերուն այսօրինակ աշխարհածնական առասպելները կրնան մրցիլ Վահագնեան այս ծննդական երգին հետ, որ ամենապարզ ձեւին տակ կը պահպանէ ծընող վեհապետին պերճանքն ու զօրութիւնը։ Երկինք իբրեւ անկոպար կափարիչ ինկած երկրի վրայ։ Երկուքին միջեւ անտես յուզումներով բեղնաւորուած, յուռթի կարմրուկ եղեգը, ծննդական աղացքին տեսակ մը անիւը մեր Վահագնեան զրոյցին մէջ։ Այսպէս, կը լուծուի երկունքը արագ, եւ — հուր հերքով, բոց մօրուօք հսկան, արդէն իսկ կազմաւորուած, կը խոյանայ, ոչ միայն արագօտն, այլեւ կապիճներուն մէջ երկու արեւներ յեռուած իբրեւ ակն, ակունք, անսահման դաշտեր ոռոգող գետի մը աղբերակունքին պէս ։

Ինչպէս ակնարկեցինք, հիւսիսական — արիական — գերմանիկ ցեղերուն նոյն կարգի Արամազդը, Վահագնը եղող Ոդին իր ծնունդի մասին այսքան համառօտ միանգամայն բովանդակիչ մեծութիւն մը չունի, նոյնիսկ կրակի աստուածներուն տեղեկական մարմնացումը հանդիսացող Հնդկական Ագնին մեր Վահագնին ըլլուցադեղ պերճանքը չունի, ընդունելով հանդերձ, թէ Ագնի Վահագնին նախատիպարը եղած է, իբրեւ բերքը աշխարհածնական միեւնոյն հաւոյցին։ Հայկական այս առասպելին միտքը, իր ստեղծագործ ալացքին մէջ այսքան լայնշի թեւածակով ոչ մէկ մրցորդ ունի այլատարազ զրոյցներուն մէջ ։ Այսքան համբիրճ բայց իմաստալից բովանդակութեամբ հանճարեղ առասպելին քանի մը տողերուն մօտ՝ որքան կը նսեմանայ եւ կը ճապաղի երկարապատում կրկնաբանութիւնը Միհրի պաշտամունքին, զոր Յազկերտի մոգերը, շատախօս դենպետին թելադրութեան տակ, կը հաղորդեն Հայաստան Աշխարհին, ինչպէս կը տեսնենք զայն Եղիշէի մէջ։—

Նա հուր հեր ունէր,
Ապա թէ բոց ունէր մօրուս ,
Եւ աչկունքն էին արեգակունք ...

Ահա այս պատկերալից եղանակով հայկական Որիոնը թռաւ իր տեղը բռնելու ցեղերու աստղակամարին տակ, ուր դարերէ, դարերէ ի վեր դարեւ դարեւ կը ծփայ նոյն հուր ծամերով եւ բոց մօրուքով եւ արեգակն աչքերով։ Հնա՞ր է միթէ, որ այս ահաւոր երեւոյթով եւ կրակ պարեգօտով զրահուած ցեղապետի մը զաւակները առանց այրուցքի իրենց ճամբան քալէին ազգերու ընտանիքին մէջ, առանց ուշադրութիւն եւ նախանձ հրաւիրելու...

Բայց չարաչար չգործածենք, տըղաք, մեր դասապետին այս ժամանակաւոր թոյլտուութիւնը եւ յաջորդով փութով վերսկսինք սովորական դասընթացքին, քաղաքականութիւնն ու անոր մանուածապատ գնացքը թողլով կոչնցեալներուն ։

*** Երեւոյթները ցոյց կուտան, թէ ոչ միայն հարազատ եւ արմատաքէ Արիական ենք, ինչ չափի եւ ինչ սահմանի վրայ որ կ'ըմբռնուի ցեղական որակումի այդ բառը, այլ նաեւ նոյն ցեղախումբին առաջիկաներէն եւ գլխաւորներէն ենք, եթէ ոչ բուն առաջիկան եւ գլխաւորը։ Թէ ինչու.—

Ցեղի մը ծագումին բնութիւնը կը հանգչի լեզուին եւ, առ հասարակ մըշակոյթին վրայ։ Արագ արագ երթալով այս ճշմարտութեան դաշտին մէջէն, առանց հերքուելու ոեւէ երկիւղի, կ'ըսենք թէ Հայ ցեղը եւրոպական արիախումբ ազգերէն շատ առաջ ունեցաւ իր լեզուին կանոնական եւ բարեկարգ եւ իր մշակոյթը հարուստ ու անկորուստ։ Մինչեւ իսկ անարուեստ զարգացումի շրջանին տեսակէտով, կը գէէ կը կանխէ եւրոպականը եւ, կրնայ, համարձակօրէն աղաղակել, ինչպէս Եհովան Յոբին.— Ո՞ւր էիր յորժամ հիմունս արկանէի ես երկրի:

Եւրոպական Գրականութեան գլուխ գործոցները մենք թարգմանած ենք ձեր ամէնքէդ առաջ, մենք արիական ցեղերուն մէջ նախօրօք ունեցանք մեր ցեղայատուկ այբուբենը, եւ անոնք ամէնքը այնպիսի ժամանակի մը մէջ ուր մեր քաղաքական գոյութեամբ ուրիշ եւ կարեւոր դիրք մը կը բռնէինք ծանօթ ազգերու ընտանիքին մէջ։ Հարիւր անգամ կրկնուած այս ճըշմարտութիւնը, գերման եւ այլազգի բանասէրներէն ալ ընդունուած, մեր՝ հայկական՝ ցեղին քաղաքական ու գրական պատմութեան յառաջաբանը կը կազմէ եւ չի կրնար երբեք խաթարուիլ այս կամ այն նորելուկ մշակութային կամ քաղաքական ելոյթներէն, ըլլան նոյնիսկ քաջարի ընկերվարական — ազգայնական։

Նոյնանիշ կամ գրեթէ նոյնանիշ բառերու թէեւ քաղուածը բոլորովին երկրորդական, նոյնիսկ աննշան է եւ կը ծառայէ միայն իբրեւ սթափում մը մեր դասարանին, այն միտքով նաեւ որ զուտ գերմաներէնին առնչութեամբ կը դասաւորենք զայն, գանց ընելով, զոր օրինակ անգլիերէնը որ, իր կարգին, տեւտոնական - արիական մայր բունին կը վերաբերի, եւ առաջինին համար ըսուածը կը պատկանի եւ երկրորդին ։

ՏԱՐԱԶ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

ՄԵՍՐՈՎԲ ՍԷԹ ԱՆԴԱՄ ԱՍԻԱԿԱՆ ԿԱՃԱՌԻ

Կալկաթաբնակ հնդկահայ բանասէր Մեսրովբ Յ. Սէթ, որուն «Հայերը Հնդկաստանի մէջ» գործը ծանօթ է, վերջերս արժանացաւ միջազգային գնահատանքին, թղթակից անդամ եւ ակադեմական փրոֆէսօր ընտրուելով Թէհրանի «Ասիական Կաճառին», իր հայագիտական եւ պատմական ուսումնասիրութիւններուն իբրեւ վարձատրութիւն ։

Ինչպէս կը գրէ Կալկաթայի «Սընտէյ Սթէյթսմէն» (30 Հոկտեմբեր) թերթը, «ասիական կաճառ»ը իր շարքերուն մէջ կը հաշուէ Իրանի բոլոր մտաւորականները։ Հնդիկ բանաստեղծ Ռապինտրանաթ Թակօրն ալ պատուոյ անդամ ընտրուեցաւ անոր, երբ քանի մը տարի առաջ այցելեց Թէհրան ։

Իր Հոկտեմբեր 31ի թիւին մէջ, վերոյիշեալ «Սթէյթսմէն» թերթը կը գրէ.—

Այս գնահատանքը լաւապէս շահուած է։ Պ. Սէթ արժէքաւոր նպաստ մը բերած է հայ պատմութեան եւ մշակոյթին ուսումնասիրութեան օգնելով որ լրացուին բազմաթիւ պակասներ։ Կալկաթայի մէջ այս ճիւղի աշխատաւոր մը ստիպուած է մաքառիլ բազմաթիւ դժուարութիւններու հետ։

Այս վերջինները չվհատեցուցին Պ. Սէթը, որ յարատեւօրէն շարունակեց իր հետախուզութիւնը՝ ամբողջ տարիներ՝ յօգուտ ամբողջ աշխարհի գիտուններուն ։

Մի՛ մոռնաք Կ. Խաչի պտուղի օրը:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (94)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱԶԲԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Բանալին ձեռք ձգեցէք այլեւս, ըսաւ տառապալից կերպով մը։ Մահմուտ առաջարկներ պիտի ներկայացնէ։ Բայց մինչեւ կռուին վերջանալը դեռ ժամանակ պիտի անցնի։ Պէտք է Ֆրէտին եւ Րուսթէմ Խանին օգնական ուժ հասցնէք, ամենավտանգաւոր վայրը հոն է. թշնամին վարէն պիտի աշխատի դէպի յառաջ շարժիլ եւ ծուղակն ինկողները ետ պիտի երթան։ Ֆրէտն ու Րուսթէմ Խանն են ամենածանր հարուածներ կրողը։ Փրկեցէք անոնք ։

Ուիլլին կրկին անգամ Կլորիան առանձին ձգելը ինծի հաճելի չթուեցաւ, եւ Գաղիկ շատ հաւանաբար հոն մնար, սակարկելու համար։ Ուստի Մընթիին ձեռքը առի, անկէ հրաժեշտ առնելու համար եւ մթութեան մէջ մտայ կալալէն, փնտռելու համար այր եւ կին կամաւորներ որոնք պիտի փափաքէին ինծի հետ գալ վարը, հոն ուր սպանդանոցի էր վերածուած։ Բայց Գաղիկն ու Ուիլ ետեւէս եկան եւ ոտքերէս բռնելով գիս ետ քաշեցին. եւ Ուիլն էր դարձեալ որ գնաց մեն մինակ, ձեռքովը բարեւեց Կլորիան եւ այնպէս խնդաց որ ստատնամ անգամ պիտի կարծէր թէ կ'ախորժէր ատկէ ։

Այն ատեն խորհրդակցական ժողով սկսաւ։ Իմ պաշտօնս էր Մահմուտին վրայ հսկել, ատրճանակս անոր ականջին ուղղած։ Քիչ մը ատեն մինչ Մընթի դեռ կը շնչէր, աւագանին համաձայն գտնուեցաւ Գաղիկի առաջարկներուն եւ ուժ տուաւ անոնց կատարեալ գոհացումին համար։ Սակայն Մընթին մեռաւ, գլուխը դրած Կլորիայի ծունկին վրայ, բանակցութիւնները դեռ չվերջացած։ Որմէ վերջ աւագանիին անուցած կասկածը Գաղիկի հանդէպ՝ դարձեալ արթընցաւ։ Այնպէս որ Մահմուտ իրեններու այս ընթացքէն քաջալերուելով սկսաւ աւելի անզիջող դառնալ։ Գաղիկ անոնք մէկ կողմ կանչելով պատուիրեց որ մօտիկ ըլլան իր տեսակէտները ։

— Տխմարնե՛ր, պոռաց անոնց երեսին ի վեր, մերթ ատամները ճաթեցնելով, մերթ մօրուքը ոլորելով։ Մահմուտին փառամոլ ըլլալը չէ՞ք գուշակեր։ Չէ՞ք հասկնար որ ան ամէն բան պիտի ընդունի, եթէ պնդելու ըլլաք։ Հակառակ պարագային զինքը հոս ծառէ մը կը կախենք, այրող դղեակին եւ իր մարդոցը աչքին առջեւ։ Ոչ մէկ փառամոլ սրիկայ պիտի ուզէր կախուիլ։ Պնդեցէ՛ք, պնդեցէ՛ք ։

Մէկը անոնցմէ պատասխանեց.

— Ա՜հ, Գաղիկ, դուն քու մասին կը խօսիս։ Թերեւս դուն կախուիլ չես ուզեր։ Բայց պէտք է բան մը զիջինք իրեն, այլապէս իր փառասիրութիւնը ի՞նչպէս պիտի գոհացնէ։ Իրեն ի նըպաստ բան մը պէտք է տանի իր հետ, դիւանագէտներուն գոհացում տուած ըլլալու համար ։

— Ո՜հ, իմ ժողովո՛ւրդս, իմ թըշուա՛ռ ժողովուրդս։ Ինչո՞ւ չէք ըմբռներ, մռնչեց Գաղիկ ։

Բայց անոնք Մահմուտին քով վերադարձան, այս անգամ նախորդէն աւելի մեղմ առաջարկութիւնով մը եւ այնքան զիջումներ ըրին որ Գաղիկ ճարահատ աղաչեց անոնց որ իր գլուխը պայթեցնեն եւ Մընթիին հետ միասին թաղեն զինքը։

Մահմուտ իր ուզած գլխաւոր բանը ստացաւ.— Զէյթունի մէջ Թուրք կառավարիչ մը պիտի նստէր։ Իրենք ալ ախրացած իրենց գլխաւոր պահանջին, — որ այդ կառավարիչը իր հետ զինուոր պիտի չբերէր, այլ պիտի բաւականանար Զէյթունցիներէ բաղկացած անձնական պահակախումբով մը։ Միւս պայմանները հետեւեալներն էին.— որ Մահմուտ ազատ պիտի արձակուէր, հետը տանելով իր վիրաւոր զինուորները, մնացեալները՝ անոնք որ վիրաւորուած չէին, որպէս պատանդ վար պիտի դրուէին, մինչեւ Տարսոնի եւ Զէյթունի միջեւ գերի բռնուած բոլոր Հայերուն ազատ արձակումը։ Որ յետագային երկու կողմէն ալ վրէժխնդրական արարքներ տեղի պիտի չունենան եւ թէ մինչեւ Մահմուտին զօրաբաժինին ամբողջապէս ետ վերադառնալը՝ պատանդները պիտի չյանձնուէին ։

Գաղիկ այս պայմանները Թուրքերէն լեզուով գրի առաւ, Մընթիի նախահայրերուն այրող դղեակին լոյսին տակ եւ Մահմուտ տասը վկաներու ներկայութեան զայն ստորագրեց։ Բայց թէ ինք կամ իր Թուրք եղբայրները այդ համաձայնութեան վերջին տրամադրութիւնը, օրինակի համար՝ յարգեցին թէ ոչ, պատմութիւնը կրնայ պատասխանել ։

ԳԼՈՒԽ 22

Կռիւը գրեթէ մինչեւ առտու շարունակուեցաւ, որովհետեւ դժուար էր Մահմուտի հրամանները Թուրքերուն հաղորդել եւ Գաղիկին հրամաններն ալ ծառերուն ետեւ դարանակալ կրակող մեր մարտիկներուն։ Բայց արշալոյսէն քիչ առաջ, երբ դղեակին պատերը վար իյնալով, երկինքէն վար կրակի տարափ մը տեղացին, հրացանաձգութիւնը վերջ գտաւ։ «Դադրեցուցէք կրակը» յայտարարուած ատեն Զէյթունի պաշտպաններուն քով ընդամէնը հազիւ հազար հրացանի փամփուշտ մնացած էր, բայց Մահմուտ չիմացաւ այդ բանը ։

Արեւծագէն ժամ մը վերջ Ֆրէտն ալ մեզի միացաւ։ Մընթիին մահուան լուրը իմացեր էր արդէն. բան մը չըսաւ սակայն, այլ մատովը ցոյց տըւաւ իր մարդիկը որ ճիւղերէ շինուած պատգարակի մը վրայ դրած բան մը կը բերէին։ Մէկ երկու վայրկեան ետքը անոնք Րուսթէմ Խանին անշունչ մարմինը դրին Մընթիի մարմնին քովիկը եւ երկուքն ալ ծածկոցով մը ծածկեցինք ։

Կարծեմ Ֆրէտ բառ մը իսկ չխօսեցաւ։ Ինքն ու Մընթին երկու եղբայրներէ աւելի բարեկամներ էին։ Անտարակոյս անտառին անկիւնի կատաղի կռիւը զինքը որոշ չափով մը ընդարմացուցած էր, բայց ինք ու Մընթին իրենց սիրոյն մէջ բնաւ ցուցապաշտ չէին եւ իրենց սիրոյն մէջ իրարու հանդէպ լաւ հասկացողութիւն մը կար եւ իրենց զգացումները ժողովուրդին սեփականութիւն չէին դարձներ ։

Գաղիկ աւագանիին հետ համաձայն չըլլալով՝ առաւ քալեց, Մական ալ անոր հետեւեցաւ իր հետ տանելով կաշիէ պարկ մը, որուն մէջ Գաղիկին համար քիչ մը կերակուր էր դրած ։

(Շար.)

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԵՔ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«Հայրենիք» (Դեկտ. 4).

— «Հայանուն համայնավարները, որոնք օտարներու մասնակցութեամբ «Նոյեմբեր 29»ի առթիւ հաւաքոյթներ սարքեցին եւ «տօնեցին» Հայաստանի «խորհրդայնացման» տարեդարձը, պէտք էին տեսած հեռագիրներ եւս ղրկելու նախագահ Րոզվէլթին, Խորհրդային Միութեան նախագահ Քալինինին եւ Խորհրդային Հայաստանի Նորընծայ «վարչապետ» Ա. Փիրուզեանին:

Այդ երեք հեռագիրներն ալ, ղրկուած «հայ-ամերիկեան քաղաքացիներու» անունով, խիստ յատկանշական են մէկէ աւելի տեսակէտէ:

Նախագահ Րոզվէլթին ուղղուած հեռագիրը կազմող համայնավարները յիշած են անցեալը՝ Սուլթանի եւ Ցարի բռնակալութիւնը, բայց բառ մը իսկ չեն ըսեր Խորհրդային բռնակալութեան մասին, որուն լուծին տակ այսօր իսկ կը տուայտի Հայաստանը:

Փոխանակ խօսելու հայ ժողովուրդին դէմ Հայաստանի մէջ գործադրուած եւ դեռ այժմ ալ գործադրուող խորհրդային բռնութիւններու եւ բարբարոսութեանց մասին, հեռագրի համայնավար հեղինակները «սրտովին համակրանք եւ ցաւ կը յայտնեն» Գերմանիոյ մէջ «Հրեաներու, կաթոլիկներու դէմ գործադրուած բարբարոսութեան առթիւ»:

Փոխանակ խօսելու հայ ժողովուրդին վերաբերող խնդիրներու մասին, հեռագիր ղրկողները դոհունակութեւն կը յայտնեն, որ ամերիկեան դեսպանը յետ է կանչուած Գերմանիայէն, երբ բողոք ընդդէմ «գերման բարբարոսութեան»:

Փոխանակ խօսելու հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանի վիճակի ու կարիքներու մասին, անոնք կը պահանջեն որ նախագահ Րոզվէլթ «արգիլէ գերման ապրանքներու մուտքը հոս եւ վերցնէ Հանրապետական Սպանիոյ դէմ եղած արգելքը»:

Այսպիսի հեռագիր մը գրող եւ ղրկող անպատասխանատու անձերը, անկասկած, վայրկեան մը իսկ չեն մտածեր, որ հայութիւնը ո՛ եւ է շահ չունի միջամտելու Սպանիոյ կամ Գերմանիոյ վերաբերեալ խնդիրներուն եւ միայն վնաս կրնայ հասցնել ինքն իրեն՝ միջազգային բուռն պայքարի առարկայ եղող եւ մեզմէ հեռու խնդիրներու մէջ մէկ կամ միւս կուսակցութեան կողմը բռնելով:

Հարկաւ, Միացեալ Նահանգներու մէջ ապրող ո՛ եւ է հայ անհատ ազատ է իր կարծիքը, համակրանքը կամ վրդովումը յայտնելու այս երկիրը չահագրգռող միջազգային ո՛ եւ է հարցի մասին: Բայց այդ ան պէտք է ընէ իբրեւ սոսկ ամերիկեան քաղաքացի եւ ոչ թէ իբրեւ հայ-ամերիկեան քաղաքացի: Հայուն անունը այդ հարցերուն հետ կապելը ոչ միայն աւելորդ ու անտեղի է, այլ եւ վնասակար:

Եթէ հայանուն համայնավարները հայ ժողովուրդի շահը ամէն բանէ վեր դասէին, երբեք թոյլ պիտի չտային իրենց հայ-ամերիկեան քաղաքացիներու անունով Մոսկուայէն իրենց տրուած հրահանգները կատարելու՝ չահագործելով Հայաստանի «խորհրդայնացման» ընձեռած դժբախտ առիթը:

×

Խորհրդային Միութեան «նախագահ» Քալինինին ղրկուած հեռագրին մէջ անոր համայնավար հեղինակները «հայ-ամերիկեան քաղաքացիներու» անունով «գնահատութիւն ու շնորհակալութիւն» կը յայտնեն «այն եղբայրական անվերապահ օգնութեան համար, որու շնորհիւ Հայաստան այսօր դարձեր է իսկական ազատ, ապահով եւ երջանիկ»:

Այս հեռագրին հեղինակները եւ անոր հաւանութիւն տուող «հայ-ամերիկեան քաղաքացիները», սակայն, չէին կրնար չգիտնալ, որ Հայաստան այսօր ոչ ազատ է, ոչ իրապէս ապահով եւ ոչ ալ ո՛ եւ է չափով երջանիկ:

Եւ ինչպէ՞ս Հայաստան կրնայ ազատ ըլլալ, երբ աշխարհի ամէնէն բարբարոս ու քայքայիչ բռնակալ իշխանութեան լուծին տակ կը գտնուի 18 տարիներէ ի վեր: Ինչպէ՞ս կրնայ ապահով ըլլալ, երբ պատերազմի կամ նոր յեղափոխութիւն մը ունենալու պարագային այդ իշխանութիւնը կրնայ դիւրութեամբ լքել Հայաստանի սահմանները եւ իր բանակը դուրս քաշելով իր բախտին ձգել անպաշտպան հայ ժողովուրդը: Վերջապէս, ինչպէ՞ս կրնայ հայ ժողովուրդը Հայաստանի մէջ երջանիկ ըլլալ, երբ ոչ միայն քաղաքական, այլեւ տնտեսական ու հոգեւոր ստրկութեան մը ենթակայ է 18 տարիներէ ի վեր, — տարկութիւն մը, որ բաղդատմամբ ըստ-պատանելով գինքը՝ չի տար անոր աւելի քան կիսաքաղցած գոյութիւն մը:

Մոսկուա ղրկուած հեռագիրը կը յիշէ, թէ «մեր ազգը», Ատաթիւրքին եւ Զինօ-Սթալինին գէպքերը, [illegible] որ Խորհրդային Միութեան ազգը բախտաւոր են որ չեն կրնար կուլ դառնալ նման դէպքերու: Մինչդեռ այդ հեռագիրը ղրկողները կը մոռնան, որ Խորհրդային կառավարութիւնը Հայաստանի հետ 1920 թուին վարուեցաւ ոչ աւելի լաւ, քան Գերմանիա Աւստրիոյ հետ. կը մոռնան, որ Խորհրդային կառավարութիւնը Հայաստանի հետ աւելի լաւ չվարուեցաւ, քան Գերմանիա՝ Չեխօ-Սլովակիոյ հետ:

Քալինինին ուղղուած հեռագրին մէջ մեր «հայ-ամերիկեան քաղաքացի» համայնավարները ուրախութիւն յայտնած են, որ Միացեալ Նահանգները բաժին չունեցան «Միւնիխի ոճիրին»: Սակայն, փոխանակ հայութեան չվերաբերող այս խնդրի մասին կարծիք յայտնելու մինչեւ Մոսկուա, «հայ-ամերիկեան քաղաքացիները» շատ աւելի լաւ պիտի ընէին, եթէ յիշեցնէին Քալինինին դէթ այն ոճիրները, զոր Խորհրդային կառավարութիւնը ինքը գործեց կամ Թուրքիոյ օգնեց գործելու Հայաստանի վերաբերմամբ:

×

Երեւան ղրկուած հեռագրին մէջ «հայ-ամերիկեան քաղաքացիներու» անունը չահագործող համայնավարները կ'ողջունեն եւ կը շնորհաւորեն Խորհրդային կառավարութիւնն ու ժողովուրդը Հայաստանի կատարած «վիթխարի նուաճումներու համար»: Մինչդեռ ո՛ եւ է իրազեկ եւ խղճմիտ մարդ գիտէ, թէ հայ ժողովուրդը 18 տարուան ընթացքին ո՛ եւ է ուրիշ ռէժիմի տակ անհամեմատ աւելի «վիթխարի նուաճումներ» կրնար ընել եւ պիտի ըրած ըլլար թէ տնտեսական եւ թէ մշակութային մարզերու մէջ: Հետեւաբար, ողջունելու եւ շնորհաւորելու մասնաւոր պատճառ մը չկայ:

Հեռագրին հեղինակները այնքան անամօթ են, որ թոյլ են տուած ըսելու.

«Եթովպիոյ, Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ ուրիշներու ենթարկուած (ըսած են ըսել՝ կրած) չարչարանքներն ու յօշոտումներն այսօր աւելի կը պարզեն, թէ ինչպիսի բախտաւորութիւն եւ իմաստութիւն էր հայ ժողովուրդին համար, որ 18 տարի առաջ ինքզինքը յայտարարեց խորհրդային մեծ միութեան անդամ»:

Նախ եւ առաջ՝ վերջին 18 տարիներու ընթացքին Հայաստանի «ենթարկուած» չարչարանքներն ու յօշոտումները խորհրդային լուծին տակ անհամեմատ աւելի մեծ ու քայքայիչ են եղած, քան Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ նոյնիսկ Եթովպիոյ ժողովուրդներուն գերման կամ իտալական իշխանութեան տակ: Ոչ մէկ իրազեկ եւ խղճմիտ մարդ կրնայ ըսել, թէ ստալինեան խեղդող ռէժիմին տակ ո՛ եւ է ժողովուրդ աւելի բախտաւոր է եղած եւ է, քան Հիթլէրի կամ Մուսոլինիի հաստատած իշխանութեան տակ:

Ցետոյ, բացարձակ պատմական կեղծիք է ըսել թէ՝ 18 տարի առաջ հայ ժողովուրդը իր յօժար կամքով «ինքզինքը յայտարարեց Խորհրդային»: Հայաստան Խորհրդային դարձաւ թրքական եւ կարմիր բանակներու ճնշման տակ, եւ այդ ըրաւ ոչ թէ ժողովուրդը, այլ կառավարութիւնը:

Հեռագիրը ղրկողները նոյնպէս անամօթաբար կը կեղծեն, երբ կ'ըսեն Հայաստանի ժողովուրդին:

«Դուք տիրացած էք երջանիկ ներկայի մը»:

Ներկան, դժբախտաբար, շատ եւ շատ հեռու է երջանիկ ըլլալէ:

«Հայ-ամերիկեան քաղաքացիութիւն» խաղցող համայնավարները «ֆաշիզմի եւ բարբարոսութեան» դէմ կռիւ կը յայտարարեն, բայց չեն հասկնար, որ միաժամանակ կը պաշտպանեն ֆաշիզմէն անհամեմատ աւելի մեծ բարբարոսութիւն մը, որ բոլշեւիզմ անունը կը կրէ եւ որ աշխարհի մէջ ամէնէն վերջին ուժն է, որ իրաւունք ունի խօսելու ժողովուրդներու «ազատութեան եւ երջանկութեան» մասին:

Կը հասկնանք գաղտնի կամ յայտնի համայնավարները. անոնք իրենց կարմիր տիրոջ Մոսկուայէն ղրկած հրահանգը կը կատարեն: Բայց չենք հասկնար այն «հայ-ամերիկեան քաղաքացիները» կամ ոչ-քաղաքացի Հայերը, որոնք՝ համայնավար չըլլալով հանդերձ՝ իրենց մասնակցութեամբ կը քաջալերեն համայնավարներու այս անամօթ եւ այնքան ազգավնաս «եւլոյթները»:

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Երբ Պ. Տեղամբ ծագեր Թուրքիա մինչեւ Լիբանանի պիտի յ...եր...

Դամասկոսի Էլիֆ Պա թերթը կը գրէ (11 Դեկտ.).—

Ֆրանսական թերթէ մը առնելով գրեցինք թէ վարչապետ Ճէմիլ Մէրտէմ Փարիզի մէջ տեղեկացած է զգայացունց վաւերաթուղթի մը, օտար տէրութեան մը կողմէ յանձնուած ֆրանսական կառավարութեան: Այդ վաւերաթուղթին մէջ խնդրոյ առարկայ դարձած են մեր երկիրները, եւ ատոր հետեւանքով ալ անհրաժեշտ նկատուած է զինուորական փոխադարձ օգնութեան դաշինք մը կնքել Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ:

Այս գաղտնի վաւերաթուղթին շուրջ բաւականաչափ լուսաբանութիւն կուտայ «Էլ Հատիս» թերթին խմբագրապետը, որ նոր վերադարձաւ Էնկիւրիէն: Ահա թէ ինչ կը գրէ ան.—

«Էնկիւրիի մէջ տեսակցեցայ Թուրք պատասխանատու անձնաւորութեան մը հետ որ ասկէ առաջ կարեւոր դեր մը ունեցած է Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ, բայց Աթաթիւրքի մահէն վերջ աչքէ ինկաւ: Մեր տեսակցութիւնը դարձաւ սուրիական խնդրին եւ Սուրիոյ հանդէպ Թուրքիոյ քաղաքականութեան մասին: Թուրք պատասխանատու անձնաւորութիւնը (ԽՄԲ.— Նախորդ արտաքին նախարար Րիւշտիւ Արասին կ'ակնարկէ) յստակ կերպով բսաւ.

— Անցած սեպտեմբերին, երբ միջազգային կացութիւնը ծանրացաւ, Ֆրանսական կառավարութիւնը ուզեց գիտնալ Թուրքիոյ բռնելիք դիրքը՝ պատերազմի պարագային: Թուրքիա պատասխանելով Փարիզի մեր դեսպանին միջոցաւ ուղղուած հարցումին, յայտարարեց թէ պատրաստ է չէզոքութիւն պահելու, եթէ գոհացում տրուին իր հետեւեալ պահանջներուն.

ա) Հաթայի շրջանը պաշտօնապէս կցել Թուրքիոյ:

բ) Հալէպի մուհաֆըզութեան շրջանին մէջ հաստատել ներկայիս Հաթայի մէջ գոյութիւն ունեցող վարչաձեւը:

գ) Միջերկրականի եզերեայ հողամասերուն (Լիբանանի եւ Ալեւիներու) հովանաւորութիւնը վարել միասնաբար:

Թուրքիա իր այս պահանջները պաշտօնական յուշագրի մը ձեւով յանձնեց Փարիզի կառավարութեան, բայց ատկէ վերջ գանազան վերիվայրումներ տեղի ունեցան Եւրոպայի մէջ ու պէտք չտեսնուեցաւ Ֆրանսայի պատասխանին, քանի որ Միւնիխի համաձայնութեամբ հեռացաւ պատերազմի վախը: Եթէ մնար պատերազմի վտանգը, Թուրքիոյ պահանջներն ալ պիտի իրականանային:

Ահա այս յուշագիրն էր զոր Պոնէ ցոյց տուաւ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյի եւ այս ձեւով արագացուց ֆրանքօ-սուրիական համաձայնութիւնը:

Ի՞նչ կը մտածեն Գերմանացիները Սուէզի ջրանցքին մասին

Գերման հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ Սուէզի ջրանցքին ընկերութեան վերակազմութեան մասին իտալական պահանջները կը համապատասխանեն գերմանական առեւտրական նաւատորմի վարչութեան տեսակէտներուն: Նման վերակազմութիւն մը անհրաժեշտ է ազգերու տնտեսական լաւագոյն գործակցութեան համար: Պէտք է գիտնալ, որ Ծայր. Արեւելքի, Ասիոյ եւ Ափրիկէի հետ առեւտուրը կամ հաղորդակցութիւնը շատ սուղի կը նստի այժմ անոր համար որ Սուէզի անցքին ծախքերը շատ բարձր են: Ահա թէ ինչո՛ւ բազմաթիւ նաւեր կը նախընտրեն շրջանն ընել Բարեյուսոյ Գլուխին:

Սուէզի նման ջրանցքի մը կազմակերպութիւնը պէտք չէ որ ջանայ մեծ շահեր ապահովել, տարեկան հարիւրաւոր միլիոններ, ի վնաս ուրիշին: Նման մեթոտ մը համապատասխան չէ գերմանական տնտեսութեան գաղափարներուն:

Այստեղ այն կարծիքը կը տիրէ թէ տարիներէ ի վեր գանձուած անցագիններով՝ Սուէզի Ջրանցքին նման վիթխարի շինութեան մը ծախքերը գոցուած են լիուլի եւ ապահովուած՝ առեւտրական շահը:

Ռուս-ճափոնական յարաբերութիւններ

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ արտաքին նախարար Արիթա նոր հրահանգներ տուաւ Մոսկուայի իր դեսպանին՝ ձկնորսութեան վէճի մը մասին, որ գոյութիւն ունի ռուսական եւ ճափոնական կառավարութեանց միջեւ: Այդ հրահանգները տրուեցան կարեւոր խորհրդակցութենէ մը վերջ, զոր կատարեցին արտաքին նախարարութեան ծովային գործերու տեսչութիւնը եւ ծովային նախարարութեան պատկան մարմինը:

Ձկնորսութեան այս վէճը, կը հարցնեն ճափոնական թերթերը, արդեօք նոր Չանկ-Քու-Ֆէ՞նկ մը պիտի ստեղծէ Սիպերիոյ ծովեզերքին վրայ,— գինեալ ընդհարում մը փորձելու համար իրարու ուժերը: Ըստ նոյն թերթերուն, Ճափոն վճռած է պաշտպանել ձկնորսութիւնը ի հարկին մարտանաւերու օժանդակութեամբ:

Լոնտոնէն միաժամանակ կը հեռագրեն թէ Չինաստանէն ճափոնական հինգ զօրաբաժիններ ղրկուեցան Մանչուքուոյի հիւսիսային շրջանները, իբրեւ նախազգուշութիւն ռուսօ-ճափոնական վէճին առած ընթացքին:

«Աստուած մեզ չներէ բաժնուելու միմեանցմէ»

Խօսելով Իտալիոյ պահանջներուն մասին, «Ժիւմհուրիյէթ»ի խմբագրական քարտուղարը գիտել կուտայ (8 Դեկտեմբեր).—

Թունուզի շուրջ յարուցուած աղմուկին մէջ, կէտ մը տարօրինակ կը թուի ինծի: Իտալիա կ'ըսէ.— «Թունուզը կ'ուզեմ, որովհետեւ իտալական հոծ զանգուած մը կ'ապրի հոն»: Ֆրանսա կ'ըսէ.— «Չեմ տար, որովհետեւ հոն աւելի շատ Ֆրանսացիներ կան քան Իտալացիներ»: Վերջին վիճակագրութեան համաձայն, Թունուզի մէջ կ'ապրին՝ խալամ՝ 2,335,663 հոգի, Ֆրանսացի՝ 108,068 հոգի, Իտալացի՝ 94,289, Հրեայ՝ 59,485:

Կը տեսնուի թէ Թունուզը ոչ Ֆրանսացիներուն է, ոչ ալ Իտալացիներուն, այլ՝ Թունուզցիներուն: Բայց Ֆրանսացիներն ալ, Իտալացիներն ալ բանի տեղ չեն դներ 2ուկէս միլիոն Թունուզցիները, եւ երկրին իրական տէրերը ապրանք մը կամ ոչխարի հօտ կարծելով՝ խմս է, ոչ քուկդ չէ կ'ըսեն ու չեն կրնար բաժնել:

Աստուած ո՛ եւ է ազգ չդարձնէ ապրանք մը զոր օտարները չեն կրնար բաժնել իրենց մէջ»...:

Թուրք պատուիրակներ Դամասկոսի մէջ

— ∞ —

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ Դամասկոս հասած է թրքական պատուիրակութիւն մը, կարգադրելու համար Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ առկախ մնացած կարգ մը տնտեսական խնդիրներ: Բանակցութիւնները պիտի սկսին անմիջապէս:

Համաձայն «Լէ Ջէքօ»ի, բանակցութեան նիւթ պիտի կազմեն նաեւ Սուրիոյ եւ Հաթայի միջեւ գոյութիւն ունեցող կարգ մը խնդիրներ:

Սանճաքէն փախող Հայերուն թիւը

«Ազդակ»ի թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն, 10 Դեկտեմբեր թըւականով.—

Մինչեւ հիմա մանրամասն տեղեկագիր մը չպատրաստուեցաւ Սանճաքէն մեկնող Հայերու թիւին ու կացութեան մասին: Մասնաւոր միջոցներով մեր կատարած քննութեանց եւ ստուգումներու շնորհիւ, կրցանք հետեւեալ մանրամասնութիւնները քաղել.—

Ալեքսանտրէթի հայութեան 45 առ հարիւրը (մօտ 2000 հոգի) մեկնած է Սուրիա եւ Լիբանան: Ոմանց այրերը դեռ կը մնան Սանճաք, իրենց գործերուն գլուխը: Ազգային Նուպարեան վարժարանի աշակերտութեան թիւն է 500: Ֆրէրներու եւ բողոքականներու վարժարաններուն մէջ ալ կ'ուսանին 170 հայ աշակերտներ:

Գրըդ-Խանէն եւ շրջականերէն մեկնած են 1500 Հայեր, որ կը կազմէ հայ բնակչութեան հարիւրին 45-50ը: Ազգային վարժարանի աշակերտութեան թիւն է 330, հայ բողոքականաց վարժարանին՝ 65, եւ ճիզուիթներու վարժարանին՝ 150: Ընդհ. գումար՝ 550: Գրըդ-Խանի ազգ. վարժարանի պաշտօնէութեան թիւն է 9, բոլորն ալ Հայ: Երեքը կը վճարուին կրթական տնօրէնութեան կողմէ:

Սուէտիոյ 35 ընտանիքէն մնացած է միայն վեց ընտանիք, որոնք լծուած են հողային աշխատանքներուն: Րէհանիէյի 70 ընտանիքներուն կէսը մեկնած է: Դպրոցը բաց է եւ ունի 50 աշակերտ: Հայաչէնի մէջ մնացած են 50 ընտանիք: Գրեթէ կէսը գաղթած է, իսկ Ապտալ Հիւիւքի մէջ հազիւ վեց ընտանիք մնացած է: Մօտ 45 ընտանիք, բոլորն ալ Մարաշցի, մեկնած են:

Եթէ իւրաքանչիւր ընտանիք հաշուենք հինգ հոգի, կը հետեւի թէ մինչեւ հիմա 4200 հոգի մեկնած են Սանճաքէն: Իսկ եթէ նկատի ունենանք այն գաղթերը, որոնց մասին լուր չունինք, այդ թիւը կրնայ հասնիլ 6—7 հազարի:

Թրքական ազատ գօտի Ալեքսանտրէթի մէջ

Թուրքիայէն մասնաւոր պատուիրակութիւն մը գացած է Սանճաք՝ նաւահանգիստի խնդրին քննութեան համար: «Հաթայ» (11 Դեկտեմբեր) կը գրէ թէ պատուիրակութիւնը կը շարունակէ իր չփումները:

Պատուիրակութիւնը Հալպէ երթալով՝ ընդունուած է Թայֆուր Սէօքմէնի կողմէ: Պետութեան նախագահը շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ցոյց տալէ վերջ հարկ եղած բացատրութիւնները ստացած է պատուիրակութեան աշխատանքներուն եւ ծրագիրներուն մասին:

Թուրք պատուիրակութիւնը յետոյ Անտիոքի մէջ ընդունուած է Էնկիւրիի ներկայացուցիչ Ճէվատ Աչըգալընի կողմէ, ներկայութեամբ վարչապետ Տոքթ. Մէլէքի եւ նախարարներու:

Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն — կ'աւելցնէ «Հաթայ» — Թուրք ազատ գօտիի պատուիրակները Հաթայի հետ իրենց ունեցած գործերը բաւական առաջ տարած են: Սկսած են պատրաստել յատուկ ծրագիրներ: Հասկցուած է որ ի մօտոյ պիտի սկսին շինութեան աշխատանքները:

Դուրս մնաց Քոլէի պաշտօնին վերջ տրուած է

Դամասկոսի «Էլիֆ Պա» թերթը (10 Դեկտեմբեր) կը գրէ.—

Սուրիոյ ու Լիբանանի նոր մարզպան Փիւոյի վերադարձի թուականը մօտեցած է: Ստոյգ աղբիւրէ մեր առած տեղեկութեանց համաձայն կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենան մարզպանութեան կազմին մէջ: Հազարապետ Պոնէէն զատ պիտի փոխուի նաեւ մարզպանին Սանճաքի ներկայացուցիչը գնդապետ Քոլէ: Կ'ըսուի թէ Քոլէի պաշտօնին վերջ տրուած է:

Եգիպտոսի Արաբները եւ Պաղեստինի հարցը

Գահիրէէն կը հեռագրեն «Թան»ի.—

Պաղեստինի արաբ երեւելիներէն մօտ հարիւր հոգի խորհրդակցութիւն մը կատարեցին Գահիրէի մէջ, Շէյխ Ալի Շահինի նախագահութեան տակ: Այս խորհրդակցութեան ընթացքին տրուեցան հետեւեալ որոշումները.—

1. Լոնտոնի պաղեստինեան համաժողովին մէջ զիրենք ներկայացնելու պաշտօն տրուեցաւ Ֆախրի պէյ էլ Նաշաշիպիի:

2. Մերժուեցաւ ճանչնալ այժմու միւֆթիին կատարած բոլոր դիմումները:

3. Հեռագիր մը ղրկել Պաղեստինի բրիտանական մարզպանին, զայն մեղադրելով որ անկարող գտնուեցաւ Պաղեստինը խաղաղեցնելու քաղաքականութեան մէջ:

4. Ամէն կարելի միջոց ի գործ դնել, յետաձգելու համար Լոնտոնի համաժողովը մինչեւ խաղաղութեան վերահաստատումը Պաղեստինի մէջ:

5. Խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն շնորհել Պաղեստինի Արաբներուն:

6. Ամէն ազատութիւն եւ իրաւասութիւն տալ կուսակցութեանց, որպէսզի ընտրեն իրենց ներկայացուցիչները Լոնտոնի պաղեստինեան համաժողովին համար:

7. Շնորհակալութիւն յայտնել եգիպտական կառավարութեան, որ ասպնջականութիւն ցոյց տուաւ Պաղեստինի Արաբներուն, առանց խտրութիւն դնելու քաղաքական կուսակցութեանց միջեւ:

— ∞ —

Ա.Ձ.Գ. պաշտպանութեան ֆրանսական ընկերակցութիւն մը ստեղծուեցաւ Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ հազարապետ Լուսթօնօ-Լաքոյի: Այս կազմակերպութեան առաջին գործն եղաւ Սէնի քաղաքային դատարանէն պահանջել ֆրանսական համայնավար կուսակցութեան լուծումը, համաձայն 1 յուլիս 1901 օրէնքին տրամադրութեանց:

ԽԵՆԹ մը յարձակեցաւ Նիւ-Եորքի քաղաքապետին վրայ, բայց ձերբակալուեցաւ անմիջապէս:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Ընդհ. Դաշնակցութեան անդամներուն թիւը, կը գրէ «Մաթէն», հինգ միլիոնի կը հասնէր 1936ին, բայց այժմ, Նոյեմբերի գործադուլի փորձէն վերջ, երկու միլիոն անդամ միայն մնացած է կազմակերպութեան մէջ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսէէ Յ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Օր. Մաննիկ Մեծատուրեանի եւ պարագաներուն իր սիրելի մօր դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԱՑՑ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը հրաւիրուած է Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու Լիկիկոզմէ, մասնակցելու՝ Անծանօթ Զինուորին բոցը հրահրելու արարողութեան, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Շաբաթ օր, Դեկտ. 24ի երեկոյեան, ժամը 6ին:

Հաւաքավայր նշանակուած է metro George V, ուրկէ թափորը պիտի մեկնի դէպի Յաղթական Կամարը, նուագախումբի եւ դրօշակներու առաջնորդութեամբ: Կը հրաւիրենք Փարիզեան շրջանի մեր ընկերներն ու համակիրները ճիշդ ժամուն գտնուիլ նշանակուած հաւաքավայրը:

Կեդր. Վարչութիւն

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Հրանտ Սամուէլ 100 ֆրանք կը նուիրեն Յ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Վ. Գարաեան 60 ֆրանք կը նուիրեն Պէյրութի Հայ Ճեմարանին, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑՈՒՑԱՏԵՍԸ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան Մարսէյլի Շրջ. Վարչութիւնը ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր զինակից ընկերները 24 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, Ազարեանի սրճարանի ներսի սրահին մէջ, 45 Ռիւ տ'Օպանեը, Սալ տը փանթին կից: Կարեւոր օրակարգ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ Շրջանի բոլոր ընկերները 25 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Danton, Մեթրօ Օտէօն:

ՊԱՆԵՐՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 23 Դեկտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Կորիւն» Ակումբին մէջ:

Ընկերահամակրական դասախօսութիւն

Անիէռ - Պուաքօլոմպի «Արամ» Ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը 23 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Ավընիւ Արժանթէօյ, Անիէռ:

Կը խօսի՝ Ընկեր ԱՍԱՏՈՒՐ: Նիւթ՝ Ամերիկահայ գաղութը եւ մեր կազմակերպութիւնը:

Մուտքը ազատ է:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 23 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 քուռ Լաֆայէթ:

ՑԷՍԻՆԻ կոմիտէի Ընդհ. ընկերական ժողովը 24 դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 5ին:

ՆԷՕՎԻԼ ՍԻՒՐ ՍՈՆԻ «Երկաթ» խումբի Ընդհ. ժողովը 24 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ «Վարանդեան» կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԼԷՄԷՆԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2ին: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ …………	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա …………	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ …………	215 փրանք	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 24 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 24 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3920

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

— oo —

Անվիճելի ճշմարտութիւն է, որ ժողովուրդներու ձգտումներն ու տենչանքները կը կրեն կնիքը ոչ միայն իրենց աշխարհագրական ու տնտեսական պայմաններուն, այլեւ իրենց ազգային նկարագրին: Մասնաւորապէս այս վերջինը խոշոր դեր կը կատարէ ժողովուրդի մը կեանքին կամ պատմութեան մէջ:

Այս բոլորէն անջատ, սակայն, կան առօրեայ պայմանները, որոնք երբեմն վերիվայր կը շրջեն իրենց ենթական ազգին տրամադրութիւններն ու մտածելակերպը, եւ անոնցմէ բխող պահանջները:

Աւստրիա, Տոլֆուսի օրով, բացարձակ անկախութեան տենչովն էր վարակուած: Ընկերվարական զօրեղ հոսանք մը կար: Բայց, երկրին ու ժողովուրդին բազկերակը ազգայնական էր, ու քաղաքական չէզոքացուած բանաձեւը՝ բացարձակ անկախութեան դրօշմը կը կրէր:

Պայմանները փոխուեցան: Տոլֆուս դիւապասծ ինկաւ: Աւստրիա ենթարկուեցաւ ներքին ծանր պայմաններու: Ու ժողովրդային տրամադրութիւնը կամ հանրային կարծիքն ալ գգալապէս հակեցաւ «օր առաջ Գերմանիոյ միանալու» տեսակէտին…: Բաղդատեցէք Տոլֆուսի օրերու ոգին՝ Հիթլէրի՝ Վիէննա մտած օրուան ոգիին հետ, ու կը զարմանաք, տեսնելով հսկայ տարբերութիւնը:

Չեխոսլովաքիա «յաղթական» երկրի տրամադրութիւններ ունէր: Ներքնապէս՝ ճնշող, ու արտաքնապէս՝ հսկող: Ու մինչեւ Զուտէթեան հարցին արծարծումը, ծիծաղելի կ՚ըլլար խորհիլ թէ Չեխ ժողովուրդը կը հանդուրժէ իրեն ենթակայ փոքրամասնութեանց անկախութեան: Իսկ իր անկախութեան ըմբռնումը այնքան բացարձակ էր, որ զայն կը մեկնէր նաեւ ուրիշներու տիրապետութեամբ: Տեւտոնեան որոտը վերիվայր շրջեց տիրող ըմբռնումն ու հոգեբանութիւնը: — Թիզ մը հող չենք տար, — կը բացագանչէր Պէնէշ, նոյնիսկ տագնապի օրերուն, Փարիզէն ու Լոնտոնէն ներշնչուելով: Բայց, նոյն Պէնէշը երբ իր աթոռն անգամ տուաւ, արդէն Չեխերու կարծիքը, տրամադրութիւնն ու քաղաքականութիւնը հիմնովին փոխուեր էին:

— Մենք կռթնած ենք Գերմանիոյ, — այս է, ներկայիս, իրենց քաղաքական ըմբռնումը: Այսինքն՝ Գերմանիոյ տիրակալութիւնը, ներքին որոշ իրաւունքներով:

Հունգարիան ընկճուած երկիր էր: Ձայն-ծպտուն չկրցաւ հանել: Նոյնիսկ սպառազինման պահանջը մնաց կոկորդը: Ներքին զսպուած տենչ մը կար, ի հարկէ: Բայց, հոն տիրող կարծիքը այն էր, թէ պէտք է «յարմարիլ պայմաններուն»: Սակայն, այդ գլուած Հունգարիան յանկարծ… արշաւանքի տենչ ի յայտ բերաւ ու սպառնաց Չեխոսլովաքիոյ, երբ այս վերջինը ծանր ճնշումի էր ենթարկուած: Ու տարիկա բաւական եղաւ, որ Հունգար ժողովուրդի քաղաքական տենչանքները եւ տրամադրութիւնը մէկէն փոխուին: Այսօրուան բանաձեւը ճիշդ հակառակն է երէկուանին, — «օգտուինք պայմաններէն»:

Թուրքը ներկայ օրերու մոլեռանդօրէն ազգայնական ժողովուրդներէն մին է: «Ազգային պետութիւն» կամ «ազգային սահմաններ»: Նուաճողական չէ, թերեւս: Բայց, անզիջող է: Այնքան, որ մեծագոյն ուժի մը առջեւ իսկ ապահովաբար նախընտրէ կռիւը, քան անձնատուութիւնը: Բայց, նոյն այդ Թուրքը զինադադարի օրերուն ճիշդ հակառակ տրամադրութիւն, մտածում կամ նախասիրութիւն ունէր:

«Ալեմդար» կը գրէր. «Քննենք այն շրջանները, որոնց ընթացքին Թուրք ազգը անկախ էր: Կը կրկնենք, մեր ազգը երբեք անկախ եղած չէ: Բռնակալ մը կամ վէզիր մը արիւնարբու՝ երկիրը դրած են իրենց քմահաճոյքին ենթակայ վիճակի մէջ, խեղդած, հրդեհած, քանդած են ու ըրած ինչ որ իրենք են ուզած: Կեցցէ՛ անկախութիւնը… Մենք չենք ուզեր այլեւս այդ անկախութիւնը: «Անկախութիւն կ՚ուզենք» ըսողները նոյն անձերն են որոնք հանդուրժած են վատանուն անձերու կողմէ նոյն անկախութեան տրուած հարուածներուն»:

«Մէսուլիէթ» կը գրէր. — «Հովանաւորութիւն, մանդա, հրակողութիւն: Անկարելի է որ երեք պետութիւններ միասնաբար կարենան տեւապէս կառավարել մեր երկիրը: Ուաշինկթընի կառավարութիւնը ունի, անվիճելի կերպով, քաղաքական, վարչական եւ դատական կատարեալ կազմակերպութիւն մը: Եթէ ցանկութիւն յայտնէ իր մանտային ներքեւ առնելու մեզ, մեր երկիրը ուրախութենէ զատ ոչինչ պիտի ունենայ»:

«Սապահ»էն հատուած մը. — «Մեծն Բրիտանիան միակ պետութիւնն էր որուն վիթխարի ուժին տակ կրնայ մտնել Թուրքիան»:

«Փէյեամ» (ըսելէ վերջ թէ Թուրքը տիրելու ընդունակութիւն ունեցած է, բայց միշտ զուրկ եղած է կառավարելու ընդունակութենէն). — «Ո՞ր պիտի ըլլայ այն պետութիւնը, որուն հովանաւորութեան ներքեւ պիտի մտնենք: Ու երեքէն ո՞ր պիտի նախընտրենք: Սպասենք. հաշտութեան ժողովը թող իր որոշումը տայ, ու յետոյ մենք այդ երեքէն մին կը նախընտրենք»:

Ահա եւ Թթու Թասվիրը էֆքեարը. — «Ըստ Ամերիկացիներու արտայայտութիւններուն, անոնք միայն Հայաստանի հովանաւորութիւնը կ՚ուզեն ստանձնել: Կասկած չկայ, որ ամերիկեան հովանաւորութիւն մը մեզի համար ամէնէն նախընտրելին պիտի ըլլար»:

Բոլոր այս արտայայտութիւնները դրէք քով քովի այսօրուան Թուրք մտածումին ու կարծիքին հետ, ու կը տեսնէք վիհը որ կայ անոնց միջեւ: Ուզեցինք քանի տարիներու անցեալ մը թարմացնել, ցոյց տալու համար թէ նոյնիսկ Թուրքը, որ այսօր այնքան պոռոտ է, խիզախ, եւ անկախութեան ուժգնօրէն փարած՝ գրեթէ քառորդ դար առաջ անտրտունջ կը գրէր ու կը խօսէր հովանաւորութեան մասին, վիճելով միայն երեք Մեծերէն մին նախընտրելու մասին…

Այսպէս է ժողովուրդներու հոգեբանութիւնը: Ու անոնց քաղաքական մտածողութիւնը ուժգնօրէն ենթակայ է իրենց քաղաքական պայմաններուն:

1918ին հակոտնեայ էին մեր եւ Թուրքերու քաղաքական տրամադրութիւններն ու ձգտումները: Այսօր եւս նոյնքան հակոտնեայ են, — շրջուած դերերով, սակայն:

Այս արագ մատնանշումը աննպատակ չէր որ ըրինք: Ըսել ուզեցինք թէ բացարձակ չեն պայմանները եւ գոյավիճակները, ու երբեք անհաւանական չէ, որ վաղը մենք ու Թուրքերը կրկին գտնուինք նոր տրամադրութիւններու ու նոր ձգտումներու մղող պայմաններու մէջ, — ժպտուն օրերն յիշեցնող…

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՏԱՊԱԼԵՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

— oo —

7 խուհ աւելիով մեծամասնութիւն շահեցաւ

— oo —

Հինգշաբթի առաւօտ, Երեսփ. ժողովը սկսաւ ընդհանուր վիճաբանութեանց՝ ելմտական նոր օրէնքներուն մասին: Շատ քիչ երեսփոխաններ ներկայ էին, այնպէս որ նախագահը, Հէրիօ, կարճ կապեց եւ փակեց վիճաբանութիւնները: Եւ անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ ելմտական ծրագրին յօդուած առ յօդուած քննութեան:

Համայնավար երեսփոխան Ժաք Տիւքլօ, խօսելով երկրորդ յօդուածին մասին, որով կառավարութիւնը կ՚արտօնուի տուրքեր հաստատել 1939ին, պահանջեց որ ամէն երեսփոխան արտայայտուի եւ ստանձնէ իր պատասխանատուութիւնը, աւելցնելով որ «դէմ քուէարկել այդ յօդուածին՝ կը նշանակէ դէմ քուէարկել թշուառութեան եւ անարդարութեան ելմտական հրովարտակներուն»:

Ընկերվարականներուն կողմէ Կուէն խնդրեց որ նիստը 15 վայրկեան փակուի, որպէսզի Ժիւլ Մոք կարենայ ներկայանալ ժողովին՝ պարզելու համար իր դիտողութիւնները:

Բողոքներ եղան որ կարելի չէ ընդհատել նիստը անհատի մը համար: Ձեռամբարձ քուէի դրուեցաւ, չյաջողեցաւ, ի վերջոյ սակայն որոշուեցաւ յետաձգել նիստը մինչեւ ժամը 10:

Երբ նիստը վերսկսաւ, (երեսփոխաններու մեծամասնութիւնը ներկայ էր այս անգամ), Ժիւլ Մոք բեմ բարձրացաւ եւ յայտարարեց թէ պիտի չառաջարկէ դիմել ժողովրդապետական արտայայտութեան՝ մերժել ամբողջը մէկ, այլ փափաքելի կը գտնէ որ ջնջուին չորս կէտեր, — հարիւրին 2 բացառիկ տուրքը, սուրճին, շաքարին եւ գինիին վրայ դրուած տուրքերը: Ասով պիւտճէին մէջ կը բացուի երկու միլիարի ծակ մը: Իբրեւ հատուցում առաջարկեց չորս ուրիշ տուրքեր, — տուրք՝ ընկերութիւններու, պայմանագրութիւններու, մենաշնորհներու (կազ, ջուր, ելեկտրականութիւն), ընկերակցութեանց շահաբաժիններու վրայ: Թելադրեց նաեւ կարգ մը միջոցներ, — Փրանքին վրայ վերջերս շահագիտութիւն ընելով հարստացող դրամատուներէն եւ անհատներէն հարկ գանձել: Այս վերջին առաջարկին վրայ փրթաւ փոթորիկ մը: Վէնսան Օրիոլ եւ Լուի Մարէն սկսան քննադատել իրար, — Լուի Մարէն կ՚ըսէր թէ իբրեւ քննիչ յանձնախումբի նախագահ երեք նախարարներ յանձնած է Գերագոյն Ատեանի եւ քառասուն պետական պաշտօնեաներ՝ մասնաւոր դատարաններու: Վէնսան Օրիոլ իր կարգին յայտարարեց թէ կարեւոր անձնաւորութիւններու դէմ կատարած է դատական հետապնդումներ, բայց իր կառավարութիւնը շուտ ինկած է եւ բան մը չէ կրցած ընել:

Ժիւլ Մոք շարունակեց իր ճառը եւ պահանջեցուրք դնել այն հսկայական շահերուն վրայ, որոնց տիրացան կարգ մը դրամատէրներ եւ ընկերութիւններ՝ խաղալով սթերլինի վրայ ի վնաս փրանքին:

— Առոր մեղքը փնտռեցէք Ժող. Ճակատին մէջ, որ արժեզրկեց Փրանքը, պոռաց աջակողմեան ձայն մը:

Ժիւլ Մոք պատասխանեց թէ շատ կը քննադատուի Ժող. Ճակատը իբրեւ հեղինակ արժեզրկումի, բայց այդ գործողութիւնը հետեւանք էր աջերու ձգած ժառանգին:

Ի վերջոյ բեմ բարձրացաւ Փոլ Ռէնօ եւ յայտարարեց թէ յօդուած 2ը սկզբունքի խնդիր մըն է միայն, — կառավարութեան ի բաւունք կը տրուի՞ թէ ոչ, եկամուտ գտնել գոցելու համար պետական ծախքերը: Եւ վստահութեան հարց յարոյց: Տալատիէ եւս միացաւ իր ելմտական նախարարին պահանջին: Ի զուր Ժիւլ Մոք յայտնեց թէ կառավարութիւնը կրնայ սահմանադրական աւանդութիւններու դիմել եւ պահանջել որ հարցը վերաքննութեան դրկուի ելմտական յանձնաժողովին, փոխանակ վստահութեան հարց յարուցանելու: Համայնավար երեսփոխանը գրգռիչ խօսքեր ըրաւ, յայտարարելով թէ կառավարութիւնը կ՚ուզէ ցոյց տալ «իր նոր մեծամասնութեան» ուժը: Տալատիէ ըսաւ թէ կառավարութեան քաղաքականութիւնը ընդհանուր սփոփանք մը պատճառած է երկրին՝ քանի մը շաբաթէ ի վեր, ամէն քաղաքացի սկսած է հանգիստ շունչ մը քաշել: Այժմ կը փորձուի խաղ մը որ վայել չէ ընդունիլ ոչ կառավարութեան, ոչ ալ խորհրդարանին: Կառավարութիւնը խորհրդարանին հետ գործակցելու մտահոգութիւն ցոյց

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Մուսոլինի—Լավալ համաձայնութիւնը չեղեալ կը համարուի

— oo —

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ իտալական կառավարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց ֆրանսական դեսպանին, որ չեղեալ կը համարի Մուսոլինի-Լավալ համաձայնութիւնը, կնքուած՝ 7 Յունուար 1935ին, իբրեւ այլեւս անհամապատասխան ստեղծուած նոր կացութեան: Հետեւաբար, իտալական կառավարութիւնը կը կարծէ թէ ֆրանսական կառավարութեան կ՚իյնայ նոր առաջարկներ ընել, համաձայն Լոնտոնի (1915 Ապրիլ) դաշինքին, որու ուժով Իտալիա պատերազմի մտած էր դաշնակիցներու կողքին:

Այս որոշումով, Հռոմի կառավարութիւնը կը հասկցնէ թէ կատարուած չեն այն խոստումները, որոնց համար պատերազմի մէջ մտաւ 1915ին: Ուրեմն ուժ կուտայ իտալացի երեսփոխաններու գաղթային պահանջներուն, որոնք արտայայտուեցան վերջերս ցոյցերով:

Լավալ-Մուսոլինի համաձայնութիւնը, որ կը վերաբերէր Թունուզի մէջ բնակող Իտալացիներու իրաւունքներուն, Ճիպութիի երկաթուղիին շահագործման, Տումէրահ կղզիին գրաւման, ի զօրու պիտի դառնար այն ատեն միայն, երբ փոխանակուէին վաւերացուած պատճէնները: Իտալիա ոչ միայն չվաւերացուց, այլեւ 24 ապրիլ 1938ին, երբ ֆրանսական գործակատարը, յանուն իր կառավարութեան, յուշագիրով մը հաղորդեց թէ Ֆրանսայի կատարելիք վերջին զիջումներն են ինչ որ արձանագրուած է 1935ի համաձայնութեան մէջ, ոչ մէկ պատասխան տուաւ: Այժմ, հաղորդելով որ չեղեալ կը համարուի 1935ի համաձայնութիւնը, Իտալիա կը յայտնէ թէ չի գոհանար Ֆրանսայի «վերջին» զիջումներով եւ իրեն կը վերապահէ աւելին պահանջելու իրաւունքը:

*** Պ. Փիէռ Վիէնօ, որ արտաքին նախարարութեան խորհրդականն էր Պլումի դահլիճին մէջ, կը պահանջէ վերջ տալ Թունուզի 95,000 Իտալացիներու առանձնաշնորհեալ իրաւունքներուն, որոնք ապահովուած են միայն 1896ի պայմանագրութեամբ, եւ զանոնք համարիլ օտարականներ: Միեւնոյն ատեն կ՚առաջարկէ արտաքսել Թունուզի իտալացի գործիչները, լուծել փաշական կազմակերպութիւնը եւ խափանել անոր թերթը:

Կ՚ըսուի թէ արտաքին նախարարը եւ պիտի պահանջէ Ճիպութիի երկաթուղիի 2500 բաժնեթուղթերը, որոնք յանձնուած էին Իտալիոյ: (Բաժնեթուղթերու ընդհ. թիւն է 24,000):

Բանուորներու կ՚ըմբոստանան Խորհրդ. Միութեան մէջ

— oo —

Գրած էինք թէ աշխատանքի նոր կանոնագրութիւն մը մշակուած է Խորհ. Միութեան մէջ, ուր ամէն բանուոր հարկադրուած է «աշխատանքի քարթ» մը ունենալու: Այս օրէնքներուն պատճառով, կը հաղորդեն Մոսկուայէն հասած տեղեկութիւնները, խռովութիւններ ծագեցան եւ կէփէուն միջամտեց: Պարնաուլ քաղաքին մէջ, Հարաւ-արեւմտեան Սիպերիա, 15,000 բանուորներ յարձակեցան կայարանին վրայ եւ քանդեցին մօտ քսան վակոններ, ընդհարում մը ունեցան նաեւ երկաթուղիի աշխատաւորներուն հետ: Անմիջապէս հասան կէփէուին զինուորները Պոպովի հրամանատարութեան տակ եւ մեծ դժուարութեամբ ցրուեցին ցուցարարները: Ձերբակալեցին 300 հոգի:

— oo —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ անգլիական զօրքը բախում մը ունեցաւ ըմբոստներուն հետ, Նապլուսի մօտ: Մօտ 15 մեռեալներ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ տուին երկու կողմերն ալ: Նապլուսի մէջ Արաբները ընդհ. գործադուլ յայտարարեցին, իբրեւ բողոքի նշան այն խիստ միջոցներուն դէմ, որոնց ձեռնարկած են Անգլիացիները՝ առեւանգուած ըլլալով երկու անգլիացի զինուոր:

ՊԱՐՍԵԼՈՆԱՅԷՆ հասած ճամբորդներ կը հաղորդեն թէ ոստիկանութիւնը վերջերս երեւան հանեց դաւադրութիւն մը կառավարութեան դէմ: Միւս կողմէ, Պուրկոսէն հասած լուրերու համաձայն, մահափորձ մը կատարուած է ազգայնական Սպանիոյ ընդհ. ապահովութեան տնօրէնին դէմ, որ, կ՚ըսեն, փորէն վիրաւորուած է սուրով:

ԹՈՔԻՈՅԷՆ կը գրեն թէ կառավարութիւնը ետ պիտի կանչէ Մոսկուայի իր դեսպանը, եթէ ազատութիւն չտրուի ձկնորսութիւն կատարելու Սիպերիոյ ծովեզերքներուն վրայ:

ՓՐԱԿԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ծրագիր մը կը մշակուի լուծելու համար համայնավար կուսակցութիւնը, ինչպէս նաեւ ծրագիր մը Հրեաներու դէմ, — կ՚ըսուի թէ պաշտօնանկ պիտի ըլլան բոլոր հրեայ փրոֆէսէօրները եւ հանրային հաստատութեանց մէջ ծառայող հրեայ պաշտօնեաները:

ՀՌՈՄԷՆ կը հեռագրեն թէ գաղթային նախարարութեան Արեւելեան Ափրիկէի գործերու խորհրդականը Սոմալի մեկնեցաւ քննական պտոյտի մը համար:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ կը հեռագրեն թէ հոսանք մը կ՚աշխատի հանրաքուէի ենթարկել պատերազմ յայտարարելու իրաւունքը, զայն առնելով կառավարութեան ձեռքէն:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը, Պէք, անակնկալ կերպով Փարիզ այցելեց ուրբաթ օր, եւ տեսակցութիւն պիտի ունենայ Ժորժ Պոնէի հետ:

ՀՐԴԵՀ ծագեցաւ Էնվալիտի թանգարանին մէջ, եւ ջուրի պակասին հետեւանքով՝ սպառնալից հանգամանք առաւ: Հրշէջներու հերոսական ճիգերուն շնորհիւ կարելի եղաւ մարել, — տանիքը միայն վնասուեցաւ:

ՖՐԱՆՔԵՒԳԵՐՄԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵՆԷՆ ՑԵՏՈՅ

Ազգերու եւ քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ երկու թուականներ անմոռանալի պիտի մնան։

Հոկտեմբեր 1ը եւ Նոյեմբեր 8ը։

Մին Միւնիխի համաձայնութիւնով փրկեց մարդկութիւնը միջազգային պատերազմի արհաւիրքէն, իսկ միւսը Փարիզ, Ֆրանսական եւ գերմանական համերաշխութիւնով, սահմաններու վերջնական ճանաչումով հանդարտեցուց այս երկու մեծ ազգերուն հոգեկան աշխարհը։

Հռենոսի երկու եզերքներուն վրայ ապրող այս գինուորական բացառիկ ընդունակութիւններով օժտուած ազգերը ազատ շունչ քաշեցին։

Ըստ գերմանական մամուլի կարծիքին, Հռենոսը որ դարերով այս երկու քաղաքակիրթ ժողովուրդներու արիւնահեղ ճակատամարտներու ականատեսը եղած է, այժմ պիտի կրնայ հանդարտօրէն հոսիլ, եւ մարդկային արիւնը պիտի չգայ պղտորել ու կարմրցնել անոր ալիքները։

Իսկապէս այս երկու ժողովուրդներու պայքարը, վճռական նշանակութիւն ունեցած է աշխարհի ճակատագիրը պատերազմով եւ կամ խաղաղութեամբ լուծելու խնդրին մէջ։

Եթէ անկեղծ է այս համերաշխութեան ոգին, եթէ երկու կողմերու ձգտումն է տեւական դարձնել համաձայնութիւնը, մարդկութիւնը կրնայ վաղուան սպասել յոյսով, երջանկութեամբ եւ առանց փոթորկումներու, առանց արեան եւ փլուզումի։

Ահա թէ ինչո՛ւ երկրագունդի մէկ ծայրէն միւսը, մամուլը գոհունակութիւնով արձանագրեց Րիպպէնթրոփի եւ Պոնէի ստորագրած համաձայնագիրը։

Իրաւամբ Հիթլէր Մաժինոյի եւ Զիկֆրիտի բերդերուն վրայէն ձեռք տուաւ Տալատիէի, մոռացութեան տալով Վէրտոնն ու Մարնը, ոմանց կարծիքով Պերլին - Հռոմ առանցքին ուժն ու հեղինակութիւնը տկարացնելով, հիմնուելով այն փաստին վրայ որ Մուսոլինի այժմ նոր ճամբաներ կը փնտռէ եւ նոր կապեր, իր քաղաքական նոր ծրագիրները գործադրելու համար։

Դիւանագիտութիւնը պատեհապաշտ է, բայց կը քալէ պատմական ըջագծին կողքին։

1938 տարեշրջանին Գերմանիան օգտուելով պատեհ առիթէն, իրեն ապահովեց աշխարհի մեծագոյն յաղթանակները։

Միւնիխը կայան մը եղաւ իրականացնելու համար չեխական խնդրին լուծումը գերման. ծրագրով, Փարիզի համաձայնութիւնը քաղաքական, ընկերային ու տնտեսական ի՞նչ նոր ձգտումներու, ի՞նչ նոր արշաւանքի, ի՞նչ նոր թափանցումի մեկնակէտը պիտի ըլլայ Գերմանիոյ համար, ինչո՞ւ Գերմանիան այս համաձայնագիրը փութացուց եւ ի՞նչքան իրական տուեալներու վրայ յենուելով։ Ահա նոր հարցեր, որոնք կը յոգնեցնեն մարդկութեան միտքը, կրկին ստեղծելով անկայուն վիճակ մը։

1938 ի՞նչքան բարիք պիտի փոխանցէ 1939ին, ի՞նչ հոգերով, ի՞նչ մտամորմոքումներով պիտի դիմաւորէ մարդկութիւնը նոր տարին։

Քիչ մը ինքնամփոփ մտածողի համար պատկերը պարզ է, եւ վաղուան յաջորդող դէպքերը կը յայտնաբերեն քաղաքական խաղարկութիւններու իրական իմաստն ու նպատակը։

Շատերու կարծիքով Ֆրանքեւգերմանական համաձայնութիւնը արդիւնք պիտի ըլլայ անգլեւֆրանսական յարաբերութիւններու բնականոն զարգացման, եւ պիտի թուլցնէ սպառազինման ջանքերը։ Եւ կամ պիտի ըստեղծէ մասնաւոր եւ հեղինակաւոր դիրք մը Գերմանիոյ համար, Ֆրանքիտալական թշնամութիւններուն դարմանումը փութացնելու համաձայնութեան դերին մը պատրաստելու համար։

Աւելի լաւատեղեակ թղթակիցներ հաղորդեցին, թէ Ֆրանքեւգերմանական համաձայնութիւնը հակահարուած մըն է ռուս - լեհական նոր եւ գաղտնի համաձայնութեան։

Ամերիկեան մամուլը այն կարծիքէն է, թէ Հիթլէր օգտագործեց Ֆրանսայի ներքին ընկերային, կուսակցական եւ ընկերվարական ձախ խմբակցութիւններու ստեղծած անհամաձայնութիւններէ ծնունդ առնող անորոշ վիճակը։ Օգտագործեց իտալեւֆրանսական հակամարտ դիրքը, սըրուած առանձնապէս վերջին շաբթուան ընթացքին։ Կանխեց գերմանական տնտեսական թափանցումին դէմ դէպի Սեւ ծով, դէպի Պալքանները՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կողմէն նախատեսուած պարսպաւորումը։

Այս բոլորը նկատի առնելով հանդերձ, գերման քաղաքականութիւնը, առանց շիջումներու, առանց ընկրկումի կը մօտենայ իր բուն նպատակին, նպատակ մը որ 1918էն ի վեր Պերլինի ուշադրութենէն երբեք վրիպած չէ, այն է՝ Կարպաթեան Ռուսնիը, դաշնակից եւ բարեկամ այժմու Զեխոսլովաքիան գործակից ունենալով, պատրաստել հարուածը խորհրդային Ռուսիոյ գլուխին, բաժնելով անկէ 42 միլիոն ժողովուրդ ունեցող Ուքրանիան, ստեղծելով ուքրայնական բարեկամ հանրապետութիւնը Սեւ ծովի եզերքէն մինչեւ Քիեվ, խրուած Ռուսիոյ սիրտը եւ Լեհաստանի կողերուն մէջ։

Գերմանիան կը ճանչնայ Ուքրանիան, գիտէ անոնց ազգային ձգտումները եւ պիտի չհագործէ այժմ ամէն կարելի միջոցներով, գուցէ շատ աւելի արագ կերպով լարելով ուքրայնական խնդիրը քան գաղթավայրի, Տանցիկի եւ նման խնդիրներ, որոնք այսօր Հիթլէրի հայեցակէտով երկրորդ գծի վրայ կ'իյնան։

Պատրաստ հում նիւթեր, պատրաստ մշակումի եւ պարենաւորման կեդրոններ առանց տնտեսական ծանր պարտաւորութիւններու, առանց երկար ժամանակ եւ ջիղեր սպառելու, առանց վտանգաւոր յանձնառութիւններու։ Եւ այս քաղաքական հսկայ ծրագիրը անկարելի էր նախաձեռնել, իր ետեւը ձգած Ֆրանսական հզօրապէս զինեալ բանակը, Ֆրանսական ընդդիմութիւնը, Ֆրանսական կամքին ու ցանկութեան, ընկերային ու թափանցողական ձգտումներուն դէմ երթալով։ Պէտք էր եւ հրամայական Ֆրանսայի եւ Լեհաստանի միջեւ ըստեղծուած պաղութիւնը օգտագործել, պէտք էր ներքին կուսակցական հակամարտութիւններուն արանքէն հասնիլ մինչեւ համերաշխութեան տեւական կամ ժամանակաւոր, պէտք էր ստանալ իր այժմու սահմաններու ապահովութիւնն ու ճանաչումը՝ իբր հաստատ երաշխիք անձեռնմխելիութեան։

Գերմանիան իր տեսակէտը կը տանի նոյն գծով, նոյն թափով, անգլեւֆրանսական խաղաղասիրական ճիգերը չհագործելով եւ կամ կոթնելով այդ ճիգերուն վրայ։

Իր սահմաններու մասին Ֆրանսայի կողմէն ապահովուած Գերմանիան, անվտանգ կերպով, ազատ ձեռք ունենալով եւ կարելիութիւններ Կարպաթեան ռուս նորաբոյս ինքնավարութեան ուսերուն վրայէն, պիտի պատրաստէր իր ճամբան դէպի Ուքրանիա։

Գերմանիան իր այս նոր թափանցումին եւ իր նոր յաղթանակին համար գուցէ զիջումներ պիտի ընէ Ֆրանսային ձեւականօրէն, ամուր դաշինքներ կնքելու, գործակցելու խոստումներ պիտի տայ, շահաւոր հրապարակներ պիտի ցոյց տայ մինչեւ իր նպատակին հասնիլը։ Կը կարծուի թէ նոյն իսկ բաժին պիտի հանէ իր աւարէն Ֆրանսային՝ դիւանագիտական լեզուով, դիւանագիտական միջոցներով։

Ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ Ֆրանսան ստեղծուած այս կացութեան առջեւ, ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ Ուքրայնական ազգային շարժման դիմակը կրող այս երեւոյթին հանդէպ, պիտի ձգէ՞ որ ստեղծուի ինքնավար Ուքրանիան, Ռուսերէն բաժնուած Ուքրանիան, Ռումանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ նոր պետութեան մը ստեղծումին Պերլինի շունչով, Պերլինի համար ցանկալի վարչաձեւով մը։ Զպիտի՞ ընդդիմանայ անգլիական ճնշման տակ, չպիտի՞ գոնէ հակադիր շահեր, եւ եթէ ընդդիմանայ, ի՞նչպէս պիտի կրնայ իր հակառակութիւնը գործնականօրէն արտայայտել։

Ցետոյ, կան եւ մտածողներ թէ Լեհաստան եւ Գերմանիա ուքրայնական խնդրին շուրջ արդէն շատոնց գաղտնի համաձայնութիւն մը կնքած են, իսկ Լեհաստանի վերջին շաբաթներու ընթացքին ցոյց տուած մօտիկութիւնը, առեւտրական դաշինքը Խորհրդ. Ռուսիոյ հետ ձեւական նշանակութիւն միայն ունին։

Պարզ է որ Ռումանիա շատոնց կը ցանկայ որ իր եւ Ռուսիոյ միջեւ բարձրանայ ուքրայնական հանրապետութեան սահմանը, այսպէսով Պեսարաբեան խնդիրը վերջնականօրէն լուծուած տեսնելու համար։

Բայց այսքանով չվերջանար, դեռ կան Պալքանեան երկիրներ, Պալքանեան ուխտին մաս կազմող կամ ոչ, որոնք ստեղծուելիք նոր կացութեան առջեւ հաշուի պիտի առնեն իրենց տնտեսական շահերն ու քաղաքական ձգտումները, եւ արդեօք ի՞նչքան նըպաստաւոր պիտի գտնեն անկախ Ուքրանիայի մը ստեղծումը գերմանական օժանդակութեան, գերմանական դաշնակցութեան կռթնած։

Ի՞նչ միջոցներով Խորհրդ. Ռուսիան պիտի կասեցնէ գերման թափանցումը, ի՞նչպէս պիտի հակազդէ այս անակնկալ հարուածին, որ տարիներէ ի վեր կը պատրաստուի Ուքրանացիներուն մէջ ներսը եւ արտասահմանի մէջ։

Այս միջոցիս, երբ Գերմանիա ունի իր ծրագրին մէջ Մէմէլի հարց, գաղթավայրերու հարց, ուքրայնական հարց, ի՞նչ տուեալներու վրայ հիմնուելով Մուսոլինի Ֆրանսական հողամասերէն խոշոր պատառներ խլելու խնդիրը կը դնէ մէջտեղ, եւ ինչո՞ւ Պերլին իր համաձայնութեան նախօրեակին չանդրադառնար իտալեւֆրանսական հակամարտութեան, ինչո՞ւ չառնար հաշտարար միջնորդը, Ֆրանսական սահմաններու անփոփոխելիութեանն համար, եւ արդեօք տեղը չէ՞ հարցնել թէ, Պերլին - Հռոմ համաձայնութիւնը կանխամտածուած դիւանագիտական խաղարկութիւնով մը չէ՞ որ կը շարժի, եւ արդեօք Պալքաններու մէջ շահերու եւ ազդեցութեան գօտին կանխաւ բաժնած չե՞ն իրարու մէջ, մինչեւ Սեւ ծովը ռուսական։

Ահա հարցեր, որոնք Ֆրանքեւգերմանական համաձայնութեան վաղորդայնին կը փոթորկեն դիւանագիտական աշխարհը։

1939 նոր հոգերով, նոր քաղաքական կնճիռներով կուգայ, գերման նշանացոյցին վրայ գրելով.— Բարեբեր Ուքրանիա, ծաղկեալ Ուքրանիա, հանքերով հարուստ Ուքրանիա, որ հազար անմշակ գաղթավայր կ'արժէ։

Ուքրանացիները արձագանգ կուտան Հիթլէրի կոչին ու շարժման, ազդանշանը տրուած է Պերլինէն։

Ի՞նչ պիտի ընէ Մոսկուան, որ դեռ լուռ կը մնայ…

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՈՐՈ՞Ն ՀԱՒԱՏԱՆՔ

Որո՞ն պէտք է հաւատանք։ Ի՞նչ հիման վրայ պէտք է յենունք մեր միտքը։ Մեր բոլոր լսած, կարդացած կամ խօսած բաները ճշմարիտ չեն։ Ինչ որ պատահած է, ըստ քու թերթիդ, նոյնը չէ ինչ որ պատահած է ըստ իմ թերթիս։ Երբեմն նոյնիսկ միեւնոյն սիւնակներուն մէջ հակասական են լուրերը։ Տօնավաճառ մըն է պատահական լրատուներու։ Իրենց տեսակէտին յարմարցուած բերքը անոնց՝ կարելի չըլլար շատ անգամ ստկել ու կը հրամցուի իբրեւ հում նիւթ, որ ոչ միայն սննդարար չէ, այլ եւ անմարսողութիւն կը պատճառէ յաճախ։ Դէպի սնանկութի՞ւն կ'երթանք թէ դէպի վերականգնում։ Մարդ չգիտեր։ Բայց քանինե՞ր կը գիտակցին այս տգիտութեան։

Այլանդակութիւն մը, հասարակ տեղի մը պիտի ըլլար ըսել թէ խաբէութեան, կեղծիքի դարաշրջանն է որ կ'ապրինք, թէ երբեք այսքան սուտ չէր խօսուած։ Բայց այս կէտն ալ քննութեան կը կարօտի։ Ի՞նչ ըսել կ'ուզուի։ Արդեօք ըսել կ'ուզուի թէ կինե՞րն են որ աւելի առասպելներ կը պատմեն այրերուն կամ թէ այրե՞րը կիներուն։ Թէ տղաքը շա՞տ աւելի կը խաբեն իրենց ծնողները, խանութպանները իրենց գնորդները, բժիշկներն՝ իրենց հիւանդները։ Միամտութիւն պիտի ըլլար ատիկա։ Կը տարուիմ խորհելու նոյնիսկ թէ մեր դարու թային կեանքին մէջ, որ մէկ մասնիկն է հիմա եւրոպական մեծ քաղաքներու քաղաքակիրթ կոչուած կեանքին, անհատական վերաբերումները — գլխաւորաբար ընտանիքին մէջ— երբեք այսքան համարձակ չէին եղած, որովհետեւ երբեք այսքան ազատ չէին եղած։

Երիտասարդ ամոլներ կը տեսնենք որոնք փոխադարձ թոյլտուութեան, երբեմն անտարբերութեան ինքնօրէնութիւն մը կ'որդեգրեն, որ չի մղեր զիրենք ամէն բան ըսելու իրարու, բայց չստիպեր նաեւ ըսելու ուրիշ բաներ։ Զգացումներու կեանքին մէջ, նոյնիսկ պարզ ամուսնական կեանքի մէջ, յաճախ կասկածն ու սուտը փոխադարձաբար կը հրամայեն իրարու։ Հետզհետէ աւելի քիչ մտահոգ, աւելի նուազ նախանձոտ կ'ըլլան անոնք մէկզմէկու հանդէպ, ու ճշմարտութիւնը եղծելու պատճառներն ալ, որոնք կարգ մը պարագաներու մէջ պայման են կարծես, գրեթէ կը նուազին։ Չէ՞ որ կինը ձերբազատուած է. այլեւս հին արեւելքցի ստրկուհին չէ։ Ցետոյ ինչո՞ւ սուտ յերիւրանքներ պատմէ ամուսինի մը, որ բան մը չի հարցներ իրեն, եւ որուն համար ճշմարիտը կամ ոչ նոյն բանն է։

Եթէ դուրս թողունք ստախօս (mythomanie) ախտանիշերով վարակուած հոգիները, ճշմարտախօսութիւնը՝ բընական հակումն է մարդուն։ Մարդ ուղղ չուզէ տեղի կուտայ անոր, բացի այն պարագաներէն, երբ ներհակ եւ ուժեղ պատճառներ ունի։ Չէ, սուտը՝ իր յառաջ բերած վտանգներէն անկախաբար, կարծուածէն շատ աւելի բարդ բան է, ու նախախնամութեան օրէնքներուն հաճելի չէ որ մեր ժամանակակիցները, իրապէս, կարծուածին չափ վարպետօրէն կիրարկեն զայն։

Առաջին գծին վրայ, իմացական տեսակէտէն, ժխտելու կամ այլափոխելու համար ճշմարտութիւնը՝ պէտք է տիրացած ըլլալ անոր, ուրիշ խօսքով, պէտք է գիտնալ։ Իր պարտականութեանց դաւաճանող կին մը վստահ գիտէ իր ըրածը։ Իր նմանը խաբող գործի մարդը իր յաջողութեան մասին չի կասկածիր։ Ուրիշը խաբելը՝ մարդուս համար Ստուգութիւն կ'ենթադրէ, Տէքարթի յատկանիշով՝ Բացայայտութիւն մըն է։ Սխալը՝ ուրեմն, ճիշդ այդ ստուգութիւնը ուրանալն է, շատ անգամ այնպիսի պահու մը երբ ուրիշ աչքեր արդէն իսկ նկատած են զայն։ Դիտեցէք, բան մը կոտրող տղան, բեկորներուն մէջտեղը կեցած կը շարունակէ լալ ու պոռչտալ թէ կոտրողը ինքը չէ։

Այսպէս ուրեմն մեր վստահութեան երկուութեան մէջ կարելի է աստիճաններ որոշել։ Ու սուտը, այս կերպով, պիտի շփոթուի սխալին հետ, յաղթանակել տալով Բասգալի յոռետեսութիւնը։

« Մարդուս բնական հիւանդութիւնն է կարծել թէ ճշմարտութեան տեղեակ է ուղղակի, մինչդեռ բնականօրէն միմիայն սուտն է որ կը ճանչնայ »։ Ուրեմն, ըստ Բասգալի, իբերն են որ մեզ խաբելու կ'ելլեն, բնութեան ամբողջ չարամտութիւնը գործածելով ատոր համար։

Երկրորդ, սուտը՝ Դիտաւորութիւն կը պահանջէ, մերթ ուրիշին վնասելու, մերթ ալ յօգուտ մեզի գործածելու դիտում մը։ Սուտը կամքին կը դիմէ, իմացականութեան կոչ կ'ընէ։ Գօնէյլի Ստախօսը աւելի ստախտէ վարակուողներու ցեղին կը պատկանի, կամ թէ պարզ երեւակայողներու տեսակին, որպիսին է Մարսիլիոյ Մարիուսը։

Աւելի իր մէկ մտահակումին է որ կը հնազանդի քան թէ ուրիշին վնասելու դիտաւորութեան։ Ցրի սուտը, հակասութիւն մըն է հետեւաբար, կամ առնուազն, ունակութեան մը երեւոյթն ունի։ Երբեք ճշմարիտը չխօսողները ստախօսներ չեն, տկարամիտներ են։

Ռասին սեւ մակադրականը կուտայ սուտին։ Որովհետեւ, ըստ բարոյագիտութեան, կը նշանակէ միշտ իր շահը նախընտրել ճշմարտութեան։ Մեր կիրքերը, մեր պահանջները, մեր հարստութիւնը, մեր փառասիրութիւնը կը գերադասենք իրողութեանց, կը ժխտենք կամ կ'այլափոխենք մին յօգուտ միւսին։ Ամենայնէն, ստորնագոյն արարքներու ճամբան բռնած կ'ըլլանք։ Ու եթէ այդքան անարգանքի յանձնառու կ'ըլլանք, պատճառն այն է որ ամէնէն դիւրինն է ու ամէնէն նուազ վտանգաւորը։

Ահա ուրեմն սուտին պայմանները։

Եթէ այս երկու տարրերէն մին կամ միւսը եւ կամ մանաւանդ երկուքը միասին փոխուին, հասկնալի է որ սուտը կը բնափոխուի ու մենք այս բառը գործածած կ'ըլլանք բանի մը համար, որ այլեւս բնաւ չի նմանիր անոր։

Սակայն, կեանքի պայմանները նոյնը չեն մնար։

Ամէն բան գիտնալու ձգտող մեր կատարելագործեալ միջոցներուն գոյաբերած պայմանները ամէն ստուգութիւն ու ամէն անձնական համոզում ոչնչացնելու կը յանգին։

Անթելի կամ ձայնասփիւռի լուրերը սպաննեցին ճշմարտութիւնը։ Հետեւաբար անոր այլափոխումն ալ անօգուտ դարձաւ։

Անշուշտ, անկեղծութիւնը չի պահանջելով որ մեր նախընտրածը ըլլայ ճիշդ, կեղծիքը կամ կասկածն ալ չի պահանջեր իմ մտածումիս ճշգութիւնը։ Բաւ է որ ես հաւատամ թէ ճշմարտութիւնը այդպէս է, եւ կամ զայն տարագաւորեմ այդպէս։

Կրնայ պատահիլ նաեւ որ իմ շահերուս զոհեմ ստուգութիւն մը։ Ծիծաղելի պարզամտութիւն մը պիտի ըլլար, հանրային կեանքի մէջ, ուրանալ բուն, իսկական սուտը։ Եւ սակայն, հակամէտ եմ խորհելու թէ քաղաքական միամտութիւնը ամէնէն ընդհանրացած իրողութիւնն է։

Արդ, քանի որ այսօր կրնանք հաւատալ մեր ուզած բանին, ինչո՞ւ չի հաւատանք, նախեւառաջ, ամէն այն բաներուն, որոնք մեր շահերուն, մեր դաւանանքին կամ կուսակցութեան շահերուն համապատասխան են։

Զգոյշ ըլլանք, որ մի գուցէ կրքերը հրահրին զառողութեան մթագնումին չափով։

Սուտէն աւելի, եթէ իրրեւ մեր շրջանին մահացու մէկ արատը ցուելու, ողբալու բան մը կայ, ընդհանրացած անընդունակութիւնն է խորհելու եւ դատելու։

Ընդհակառակը ինչ անմեղութեամբ, ու ինչ կոյր պարզութեամբ այսօրուան մարդիկը կը հնազանդին իրենց կիրքերուն, ու խել մը բաներու, զորս իրենց համոզումները կը կարծեն, կը յարին, կը փարին անոնց այնքան ուժգնօրէն անոր համար որ չեն ընտրած զանոնք։

Իրեն անկեղծութիւնն է որ սարսափելի է։

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

Մի՛ մոռնաք Կ. Խաչի պտուղի օրը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (95)

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԽԱՆ

Քիչ մը քնանալէ եւ կէս օրուան ճաշը անյագօրէն ուտելէ վերջ, զիրենք կրկին տեսայ։ Նստած էինք խոշոր ժայռին քով եւ Մահմուտին պահակութիւն կ'ընէինք (որովհետեւ ոչ ոք կը վստահէր իր յանձնառութիւնը կատարել, մինչեւ իր բոլոր զինուորներուն այդ սահմաններէն քաշուիլը եւ կիրճին մէջ իրենց ձգած ռազմանիւթին եւ պաշարին մեզի յանձնուիլը)։

Երկու գլխակներն ալ մէկ ծածկոցով գոցուած՝ շուքին մէջ դրած էինք։

Գադիկ անոնք ցոյց տալով ըսաւ.

— Անոնց յարմար տեղը գտայ է - փնտռիմ։ Մական պէտք եղած կարգադրութիւնն ըրաւ։

Վերջին գիտողութեան իմաստը հասկնալով, քանի մը խոշորակազմ Հայեր կանչեցինք որպէսզի մեզ հետ գան իրենց վրայ կրելով մեր ազնուական մեռելները։ Գադիկ մեզ առաջնորդեց այծի արահետներէ (կամ թերեւս այծերու արահետներէ), որ գօգծակին պատէն սկսելով լերան ուղղութեամբ կ'երթար։ Կը տեսնէինք որ իր դարձած միջոցին Գադիկ հոս ու հոն քիչ մը մաքրած էր եւ պարզ էր որ հին ատենները այդ ուղին շատ անցուդարձ էր ունեցած։

— Բաւական ժամանակ վառնեցի մինչեւ որ գտայ, ըսաւ Գադիկ, եւ նայելով, բայց խորհեցայ որ այս տեսակ զղեակի մը քով այսպիսի բան մը կենալու էր։

Ցանկարծ մենք մեզ գտանք ժայռի մը եզրին, որուն մէջտեղը քառակուսի բացուածքի մը մէջէն խոշոր սալաքար մը վերցուած եւ մէկ կողմ էր դրուած ձողի մը միջոցով, որ դեռ հոն էր մնար։ Մական բացուածքին բոլորտիքը վայրի ծաղիկներ ցանուած էր։ Ժայռին վրայ փռուած էր— Մական կամ Գադիկին կողմէ— այդ գիշեր կիներուն ի պատիւ Մընթիին չինած խոշոր դրօշակը, վրան բանուած նաւերն ու ցորենի խուրձերը։

Հիմակ վերտառութիւնը յստակ կերպով կրնայինք կարդալ.— Փէռ թէռռամ է ագուամ. (ընդ հող եւ ընդ ջուր)։ Գադիկ սալաքարին վրայ կարգ մը նշաններ ցուցուց մեզի։ Անոնց մէջ մամուռը պատած էր, բայց ինք կամ Մակա անոնք մաքրած ու վերթած էին. ու հոն՝ այդ քարին վրայ փորագրուած էր, պարզ եւ խորունկ կերպով, նոյն վերտառութիւնն ու նշանները այնքան մաքուր ինչպէս էր խաչակիր ընտանիքին վերջին անդամին թաղման օրը, Աստուած գիտէ քանի դար առաջ։

Դամբարանը հսկայական բան մըն էր. մէկ մասը նկուղ, մէկ մասը կոփուած. քան անգամ քան ոտք լայնութեամբ եւ գրեթէ նոյնքան ոտք խորութեամբ, չորս եզրերէն իւրաքանչիւրին վրայ դրուած էին իրենց ազնուականի հագուստներով, բայց ոչ զրահով, չորս նախկին Մոնթիներուն ոսկորները. ամէնքն ալ հասակաւոր եւ լայնաթիկունք մարդիկ։

Դամբարանէն վար իջնելու եւ դարերու լռութիւնը խզելու պէտքը չըզգացինք։ Բացուածքին ճիշդ կեդրոնը կոփուած ժայռի սեղան մը դրուած էր, ութը ոտք մեծութեամբ, որ կարծէք մասնաւորաբար զետեղուած էր հոն, պատրաստ յաջորդ մարդուն կամ մարդոց, երբ անոնց վերջին ժամը հնչէր։

Կաշիէ փոկերով Մընթիի մարմինը անկէց զգուշութեամբ վար իջեցուցինք, յետոյ ալ Րուսթէմ Խանինը անոր քովիկ։ Րուսթէմ խանին քրիստոնէական թաղում մը կատարեցինք. բան մը որուն ոչ ինք եւ ոչ ալ իր հըպարտ նախահայրերը պիտի փափաքէին։ Բայց իր ընտանեկան տոհմը Մընթիներուն չափ հինաւուրց էր եւ կռուեցաւ նոյն դատին համար. ուստի պարտաւորուեցանք իրեն այդ պատիւը շնորհել։ Եւ եթէ Ֆրէտին ու Կլօրիային արտասանած ու երգած աղօթքները նախատինք մը կը համարուին Րէճփութի հոգիին համար, կը յուսանք թէ այդ բանին համար պիտի ներէ մեզի, որովհետեւ յանուն բարեկամութեան եւ ի նշան յարգանքի եւ գնահատութեան էր որ իր մարմինը հոն թաղեցինք։

Մընթիին մարմինը ծածկեցինք կիներու գործած դրօշակով. իսկ Րուսթէմ Խանինը՝ ծաղիկներով, չկրնալով աւելի լաւ պատանք մը գտնել։ Սալաքարը դարձեալ իր տեղը զետեղեցինք, այնպէս ինչպէս վաղեմի որմնադիրները զետեղած էին զայն ժամանակին, նորքեւը գտնուած ոսկերոտիքը անվթար պահելու համար։

Վերջին աղօթքը արտասանեց Կլօրիան։

Այն ատեն Ուիլ հարցուց.

— Հի՛մա ինչ պիտի ընենք, Գադիկ։

Գադիկ պիտի պատասխանէր, բայց այդ միտքէն հրաժարելով սկսաւ յառաջանալ. մենք ալ իրեն հետեւեցանք։ Կեցաւ զղեակին մնացորդ աւերակներուն առջեւ։

— Փիթըր Միլըը տեսնող մը կա՞յ, հարցուցի ես։

— Մոռցէք զինքը, գոչեց Ուիլ։

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց Մական։ Միւս երկուքին հետ ան ալ միեւնոյն ծակին մէ՞ջ պիտի թաղէք։

— Ունէ՞ մէկերնիդ տեսա՞ծ է զայն, դարձեալ հարցուցի, առանց գիտնալու թէ ինչու. բայց հետաքրքիր եւ տխրողական կերպով մը։

— Անշո՛ւշտ, յարեց Մակա։ Այո, ես տեսայ զինքը։ Երէկ գիշեր սպաննեցի դանակով… այսպէս։ Չէ՞ք հաւատար։

Հաւատայինք կամ ոչ, այս յանդգնութիւնը զարմացուց մեզ եւ լուռ՝ բացատրութեան մը սպասեցինք։

— Չէ՞ք հաւատար։ Ինչո՞ւ։ Այդ շունը զիս յիմարացուց։ Ինծի Աստուծոյ մասին կը խօսէր։ Կ'ըսէր թէ Աստուած Զէյթունի դէմ բարկացեր է. թէ Գադիկ մեռած մարդ է եւ ես առիթէն պէտք է օգտուիմ։ Կը յուսար հետս ամուսնանալ։ Ես կը յուսայի Գադիկի մեռնելէն վերջ Ուիլ Եէքըի հետ ամուսնանալ. բայց Միլըին հետ համաձայնիլ կեղծեցի. ու այդ յիմարը վազելով գնաց իր յիմարգաղտնիքները Թուրքերուն հաղորդելու։ Այն ատեն պէտք տեսած կարգադրութիւններս ըրի։ Բայց Մահմուտ յաջողեցաւ ու հակառակ այս բոլորին՝ դարձեալ ամէնէն շատ կը սիրեմ Գադիկը… Եւ երէկ գիշեր մութին մէջ տեսայ Փիթըր Միլըը, որ ձի մը վերայ հեծած Մահմուտին հետ կուգար։ Տեսանք զիրար. անիկա զիս կանչեց. կռուի բոլոր տեւողութեան իր հետն էի. ձիէն վար իջնելով ձեռքը ինծի երկարեց, այն ատեն դաշոյնովս զինքը սպաննեցի… այսպէ՛ս։ Հիմակ ամէն բան գիտէք։

(Վերջը յաջորդով)

ՄԱՀԱՑԱԾ ԴԷՄՔԵՐ

ՀՐԱՆԴ ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆ

Վերջացող տարուան ընթացքին՝ փարիզահայ հասարակութիւնը կոր֊սնցուց հին գաղութին երկու արժէքա֊ւոր դէմքեր: Առաջինը՝ ծանօթ լեզ֊ուաբան Մ. Ս. Դաւիթ Բէկն էր, իսկ երկրորդը՝ նկարիչ քննադատ Հ. Ալ֊եքսանեանը:

Բաւական զուարճալի ձեւով մըն է, որ առաջին հանդիպում մը ունեցած եմ այս վերջինին հետ: Դեռ նոր եկած Ցունաստանէն, ուզեցի գիտնալ թէ՝ ո՞վ էր «Յառաջ»ի գեղարուեստական քննադատը: Ներկայացման մը միջ֊նարարին, հարց տուի արուեստագէ֊տի մը, որ գոհացաւ հետեւեալ պա֊տասխանով.

— Նայէ բեմին ուղղութեամբ, ո֊րուն որ օձիքը ամէնէն բարձր տես֊նես, ան է Ալեքսանեանը:

Արդարեւ, ողբացեալ նկարիչը ինչ որ ունէր իր վրայ ամէնէն աւելի յատկանշական, այն բարձր օձիքն էր, որ կը մատնէր իր ինքնութիւնը, նոյն իսկ խայտաբղէտ բազմութեան մը ներկայութեան: Այդ կէտը չէր վրի֊պած Ն. Պէշիկթաշլեանի աչքէն, որ բաւական քաշքշած է զայն երգիծա֊կան քրոնիկի մը մէջ:

Հրանդ Ալեքսանեանը ջերմ հետեւորդ մը եղած է հելլէն գեղապաշտ դպրոցին: Իր բոլոր կտաւները օծուն են լոյսով, ներհնով եւ գեղեցկութեամբ: Ժողո֊վուրդին ծանօթ են արդէն իր «դար֊ձ»ը եւ «ազատութեան ճանապարհ»ը, որոնք իրր քարթ փոսթալ վաճառ֊ուած են: Վերջին գործը, եթէ չեմ սխալիր, Կոմիտաս վարդապետի ներ֊կերուած հսկայ կտաւ մըն է:

Քանիցս առիթն ունեցած եմ այցե֊լելու իրեն, Փիքի դաւիլներին ձախա֊կողմը, լուսկեաց փողոց մը: Դրան վրայ, առաջին անգամ աչքի կը զար֊նէր իր այցաքարդը ֆրանսերէն, աշ֊խատակից «Յառաջ»ի եւ «Հայրենի֊ք»ի մակագրութեամբ: Իսկ ներսը... մի հարցնէք,— գեղարուեստի փոք֊րիկ տաճար մը: Մտերիմներու, ար֊ուեստագէտ-մտաւորականներու եւ անձնական կտաւներու ճոխ հաւաքա֊ծոյ մը, զետեղուած պատերուն վրայ արուեստագէտի ճաշակով:

Հոն՝ Փիքի այդ դաւիլներին կատա֊րը,— ուր առաջին անգամ Մաթա֊ռարիի համբաւը սկսաւ իր ճառա֊գայթները արձակել — ահա Հ. Ալեք֊սանեանը քառորդ դարէ աւելի աշխատե֊ցաւ, տքնեցաւ, ստեղծագործեց, մերթ դիւրակեաց եւ խիստ յաճախ անտանելի պայմաններու մէջ: Հոն գտաւ եւ իր վերջին հանգիստը:

Տաղանդաւոր նկարիչը ճանչցուած էր եւրոպական շրջանակներու մէջ ի֊րր արուեստագէտ-մտաւորական մը: Պատերազմի ընթացքին մեծ բրոբա֊կանտ տարած է ի նպաստ ֆրանսա֊կան դատին: Գեղարուեստի նախարա֊րութենէն վարձատրուած է շքանշա֊նով: Մերթ ընդ մերթ կատարած է մեր դերասաններուն դիմայարդարու֊մը: Եւ թող զարմանալի չի թուի, եթէ ըսեմ թէ երգահան ալ եղած է...: Իր հեղինակած երգերը բաւական եր֊կար շրջան ըրած են Կովկասի ժողո֊վուրդին շրթներուն վրայ:

Խիստ սակաւապետ էր: Կարելի է ըսել «Թուչնոյ կերակուր»ով կը սնա֊նէր: Զափազանց խղճամիտ եւ հաճո֊յակատար էր: Այսօրուան գործը վաղ֊ուան չէր ձգեր: Խորապէս թափանցած էր եւրոպական մտայնութեան:

Կեանքին մեծ մասը անցուցած լոյ֊սի ոստանին մէջ, թրծուած ֆրանս֊ական մշակոյթով եւ դասական թատրոնով, Հ. Ալեքսանեանը քիչ մը բարձրէն կը նա֊յէր հայ բեմական ձեռնարկներուն վը֊րայ: Եւ սակայն, ան փափկանկատու֊թիւնը ունէր տուեալ պայմանները նը֊կատի առնելու, կամ գոնէ լռութեամբ անցնելու ձախողած ներկայացումնե֊րու վրայէն...: Ասիկա դիւրաւ հաս֊կնալի էր գեղարուեստական քննադա֊տի մը, որ վաղուց կտրուած սեփա֊կան հրջապատէն, ականատես չէր ե֊ղած Պոլսահայ թատրոնի փառահեղ վերածնունդին: Օր մը չէ՞ր նկրտած հայ խեղճուկ իրականութիւնը բաղ֊դատութեան դնելու «Քոմէտի Ֆրան֊սէզ»ի հետ, այլ մանաւանդ հեղնելու խմբագրի մը այն կարծիքը թէ՝ «Ներ֊կայիս Ֆրանսայի մէջ չկայ դերասան մը, որ կարենայ կատարել Համլէթ մը խաղալ»: Կը յիշեմ թէ օր մը բու֊ռըն վէճի մը բռնուեցայ իրեն հետ, բարեկամ ընտանիքի մը տունը: Ծլա֊ցած խաղացի ողբերգակ Զափոնի֊նէն, ողբացեալ քննադատը բուռն կեր֊պով կը յարձակէր Վ. Փափազեանի «Օթելլօ»ին վրայ: Երբ տեսաւ թէ վերջը չի գար, խոյս տուաւ բանավէ֊ճէն պատճառաբանելով թէ՝ «Օթոյի արկածէն ի վեր յիշողութիւնը կոր֊սնցուցած է»:

Հ. Ալեքսանեանի վաղեմի բարեկամնե֊րէն մէկը,— որ անցեալ տարի յաճախ իր մօտ եղած էր հիւանդ օրերուն — կը պատմէ թէ ան երբեմն նուաղման նոպաներ կ'ունենար: Ո՞վ կրնայ պն֊դել թէ՝ այդպիսի վաղանցուկ նոպա֊յի մը ընթացքին չէ, որ երջանկայի֊շատակ արուեստագէտը կեանքէն դէ֊պի մահը գացած է:

Ցանձին Հրանդ Ալեքսանեանի, հայ գե֊ղարուեստի աշխարհը կը կորսնցնէ իր նրբամիտ քննադատներէն մէկը:

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Ցիշեցէք Ֆ. Կ. Խ.ի պտուղը օրը

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՍՊԵՏ ՋՈՒՆԴԻ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Հանգուցեալ Ասպետ Ջունդ, բնիկ Սուչովացի, ինչպէս յայտնի է կրթա֊կան կտակ մը ըրած է, կարեւոր գու֊մար մը յատկացնելով Եւրոպայի մէջ համալսարանական ընթացքի հետե֊ւող կարօտ ուսանողներու համար, ո֊րոնք մրցումով պիտի ընտրուին:

Այս կտակը գործադրուած էր մին֊չեւ ընդհանուր պատերազմ, բայց վերջէն, աւստրիական դրամին ան֊կումով, կտակուած գումարը իր ար֊կտակը վերակենդանացնելու համար, պաշտօնեայ այդ կտակն ալ, ինչպէս Յովսէփ Իզմիրեանց գրական մրցա֊նակը:

Վերջերս Պոլսոյ Կտակաց Հոգա֊բարձութիւնը շատ աշխատեցաւ այդ կտակը վերակենդանացնելու համար Վիէննայի հոգեւոր հովիւին միջոցով դիմումներ եղան. յոյս կայ որ գու֊մար մը պիտի փրկուի:

Այս վերջին դէպքերուն հետեւան֊քով առայժմ դադրած է այդ խնդրին հետապնդումը:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՐՔ. ՓԵՐՏԱՀՃԵԱՆ

«Ազատ խօսք» կը գրէ.—

Դեկտեմբեր 10ի գիշերը, ժամը 10-ին Առաջնորդարանի շէնքին մէջ վախ֊ճանեցաւ Պուլկարահայոց Առաջնորդ Երուանդ Արքեպիսկոպոս Փերտահ֊ճեան:

Առաջնորդ Հայրը տարիներէ ի վեր կը տառապէր սրտի հիւանդու֊թենէ: Այս տարուան ընթացքին գրե֊թէ միշտ բժշկական հսկողութեան տակ կը գտնուէր եւ քանիցս լուրջ տագնապներ ունեցաւ, բայց մասամբ մը կազդուրուեցաւ: Մէկ քանի օր ա֊ռաջ, իր մօտիկ մէկ ազգականի ծանր հիւանդութեան ականատես՝ յուզուե֊ցաւ եւ կրկին տագնապ մը ունեցաւ: Անկէ ի վեր Սրբազանի առողջական վիճակը վատթարացաւ: Վերջին եր֊կու օրը սիրտը տկարացաւ եւ, հակա֊ռակ բժշկական բոլոր խնամքներուն, Շաբաթ գիշեր վախճանեցաւ, խոր սուգով համակելով հայ հոգեւորա֊կան դասը, ազգային մարմինները եւ Պուլկարահայ գաղութը:

Կենսագրական գիծեր

Երուանդ Արքեպիսկ. Փերտահճեան ծնած է Ամասիա 1874 թուին: Աւար֊տած է տեղւոյն ֆրանսական վարժա֊րանը, որմէ յետոյ աշակերտած է Արմաշի դպրեվանքին: Հոն վարդա֊պետ ձեռնադրուած է 1901ին: 1902—1908ին եղած է Քղիի Առաջնորդական փոխանորդ: 1908—1912 պաշտօնա֊վարած է Երզնկայի մէջ, իբրեւ թե֊մակալ Առաջնորդ: 1912—1920 Կ. Պոլսոյ մէջ վարած է պատրիարքա֊կան փոխանորդի պաշտօն:

Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1920-ին, Էջմիածնի մէջ: Էջմիածինէն վե֊րադառնալով 1920—1925ին վարած է Թրակիոյ Հայոց առաջնորդական թե֊մը: 1926էն ի վեր հաստատուեցաւ Պուլկարիա՝ Փլովտիւ, տեղւոյն Ս. Գէորգ եկեղեցիի քարոզիչի պաշտօ֊նով:

Ստեփաննոս Արքեպիսկ. Յովա֊կիմեանի վախճանումէն յետոյ, 1934-ին, Երուանդ Արքեպիսկ. Փերտահ֊ճեան, որ այդ առեն կը գտնուէր Լի֊ոն (Ֆրանսա), իբրեւ Էջմիածնի պատուիրակ՝ գաղութի գործերը կարգադրելու պարտականութեամբ, Պուլկարահայ Թեմական Պատգամա֊ւորական Ժողովին կողմէ ընտրուեցաւ Պուլկարահայոց Առաջնորդ: 1935ին տրուեցաւ Արքեպիսկոպոսի աստիճան:

Երուանդ Արքեպիսկ. Փերտահ֊ճեան հայ հոգեւորական դասին մէջ աչքի կ'իյնար իր հմտութեամբ: Ու֊սումնասէր էր եւ նուիրուած հայ մը֊շակոյթին, հայ եկեղեցիին եւ անոր աւանդութիւններուն: Բնաւորու֊թեամբ մեղմ էր եւ խոհուն: Ցայտ֊նապէս կը խուսափէր աղմուկէ ու հանրային պայքարներէ: Ունէր շա֊տ պաւոր հայեացքներ եւ ջերմ կուսա֊կից էր հայ կեանքի մէջ համերաշխ գործակցութեան, առանց սակայն ինքզինքը եւ իր հայեացքները պար֊տադրելու ուժին ու կորովին: Վեր֊ջին տարիներուն հիւանդութիւնը իր ծանր կնիքը դրած էր անոր եռանդին ու գործունէութեան վրայ: Աշխա֊տակցած է հայ պարբերական մամու֊լին եւ ունի կարեւոր աշխատութիւն֊ներ Պաւղիկեաններու եւ հայ անցեա֊լի կարեւոր դէմքերու մասին: Վար֊ձատրուած է հայ եկեղեցական զա֊նազան շքանշաններով: Այս տարի վարձատրուեցաւ նաեւ Ն. Վ. Ցար Պորիս Գ.էն:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ըսմէթ Ինէօնիւի ճառը ԳԱԶԻԱՆԹԵՊԻ ՀԱԼՔԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

ԳԱԶԻԱՆԹԵՊ, 9 (Ա. Գ.).—Հան֊րապետութեան Նախագահ Ըսմէթ Ի֊նէօնիւ պատուեց Հալքէվին եւ կատա֊րեց բացումը Հանրապետութեան Հալք կուսակցութեան Գազիանթեպի կուսակալութեան քոնկրէին: Հանրա֊պետութեան նախագահը «եօքլամա»-էն վերջ, նախագահական բեմը ելլե֊լով խօսեցաւ հետեւեալ ճառը.—

«Ընկերներ,

«Բացուած կը հռչակեմ Գազիանթե֊պի կուսակալութեան Հանրապետա֊կան Հալք կուսակցութեան քոնկրէն: Սիրով կ'ողջունեմ քոնկրէին անդամ֊ները եւ իրենց իրաւասութիւն տուող հալքի կազմակերպութիւնները: Այս առիթէն օգտուելով շնորհակալու֊թիւններս եւ յարգանքի զգացումներս կը յայտնեմ Գազիանթեպի կուսակա֊լութեան յարգելի ժողովրդեան, ո֊րուն հետ կը գտնուիմ հոս քանի մը օրէ ի վեր: Ուրախ եմ Գազիանթեպէն հաղորդելով ամբողջ Թուրքիոյ թէ շատ գոհ եմ ժողովրդեան մէջ անցու֊ցած այս օրերուս կրած տպաւորու֊թիւններէս: Թուրք մեծ ազգը կրնայ ապահով եւ հպարտ ըլլալ որ՝ որքան Գազիանթեպի կեդրոնին, նոյնքան ալ իր գաւառակներուն եւ գիւղերուն մէջ ապրող հայրենակիցները աշխատա֊սէր, բարձր բարոյականի տէր, բարի եւ հայրենասէր հայրենակիցներ են:

Այն տպաւորութիւնը զոր կրեցի շփումներէս այր եւ կին մեր քաղաքա֊ցիներուն հետ, սա է որ՝ անոնք միշտ պատրաստ են Թուրք մեծ ընտանիքին մէջ ապացուցանելու կատարեալ գի֊տակցութեամբ եւ անձնուիրութեամբ, թէ՝ արժանի են անանցանելի եւ ան֊քակտելի ամբութիւնը կազմելու ազ֊գայնական եւ լայիք Թուրք Հանրա֊պետութեան:

Ապահով՝ ամբողջ երկրին համա֊կրանքին՝ Գազիանթեպի ժողովրդ֊եան հանդէպ՝ անոր հանդէպ գնա֊հատման ջերմ զգացումներս զուգըն֊թաց կը քալեն զայն շնորհաւորելու իմ բաղձանքիս հետ:

Հայրենակիցներուն խնդիրները քա֊ղաքացիներէն եւ գիւղացիներէն ան֊ջատ անջատ լսեցի: Պարզ, բարե֊կիրթ, եւ մէկ խօսքով, աշխարհի ա֊մէն տեղէն շատ աւելի գեղեցիկ խօ֊սող համարուելիք հայրենակիցներս իմ ուղեւորութեան օրերս զարդարե֊ցին օգտաշատ տեսութիւններով: Գնահատմամբ կ'ուզեմ յիշատակել թէ՝ իմ հայրենակիցներս ի վիճակի են խորհելու նաեւ հայրենիքին խըն֊դիրներուն եւ անոր պէտքերուն վը֊րայ՝ երբ կը խօսին իրենց մասնաւոր կարօտութիւններէն:

Թուրք մեծ ազգը կրնայ ապահով ըլլալ որ՝ հերոսական յատկութիւն֊ները հիւ. Անատոլուի մեր քաղաքա֊ցիներուն որ, դարերէ ի վեր քաջեր կը զրկեն հայրենիքին սահմանա֊գլուխները— յատկութիւն որ իրենց համբաւը տարածած է պատմութեան մէջ— կը մնան կենսունակ իրենց ա֊մենամաքուր ձեւին մէջ: Անգամ մըն ալ հաստատեցի մօտէն, թէ իմ հայ֊րենակիցներս ի՞նչպէս իրենց հարա֊զատ կեանքը կը նկատեն Հանրապե֊տութիւնը, ո՞րքան կապուած են Ազգ. Մեծ Ժողովին եւ Հանրապետական կառավարութեան եւ ո՞րքան հաւատք ունին անոնց վրայ: Ու այս պարագան լիցուց զիս ապահովութեամբ եւ հը֊պարտութեամբ: Հանրապետական կառավարութեան եւ հայրենակից֊ներու միջեւ այս մտերիմ կապը՝ մեծ աւետիս մըն է հայրենիքին վերաշի֊նութեան համար: Հոն ուր կարելի է խօսիլ հանգիստ կերպով, հոն ուր՝ անկեղծ եւ իրական ներդաշնակու֊թիւն մը կը տիրէ հայրենակցին եւ ւ֊ետական պաշտօնէին միջեւ, որոշ է որ կարօտութիւնները կը կարգա֊դրուին եւ կ'ապահովուին:

Մեր երկրին հարստութիւնն ու ու֊ժը աւելցնելիք այնքան գեղեցիկ կա֊րելիութիւններ կը տեսնենք որ հիւ֊սիսային Անատոլուն զոր Գազիանթե֊պի բառով կ'ամփոփեմ, ընդհուպ պի֊տի փայլի, ապահով եմ բացարձակա֊պէս, իր մշակոյթով ու բարգաւաճ֊մամբ, իբր թանկագին գոհար մը:

Համակրութեամբ է որ կ'ուզեմ ար֊ձանագրել այն սէրն ու վստահութիւ֊նը զոր Հանրապետութեան Հալք կու֊սակցութիւնը ապահոված է իրեն կու֊սակալութեան մէջ՝ շնորհիւ ձեզ նը֊ման անդամներու:

Մի մոռնաք որ, գլխաւոր ուժը մեր կուսակցութեան որ խնձոլ մը ըրած է իրեն տեսնել Թուրք մեծ ազգը իբ֊րեւ միաձոյլ զանգուած մարդկու֊թեան եւ քաղաքակրթութեան, ա֊ռանց դասակարգի եւ խմբակի խըտ֊րութեան, կը կայանայ բոլոր հայրե֊նակիցներուն սիրոյն եւ վստահու֊թեան մէջ եւ իր գլխաւոր պաշտօնն է ծառայել բոլոր քաղաքացիներուն եւ ապահովել անոնց պէտքերը: Մենք կրնանք կուսակցութիւնը բոլոր հայ֊րենակիցները դրկող ընտանեկան մեծ բոյնի մը վերածել, կուսակցութեան անդամակցութիւնը ընդունելով պայ֊ման եւ յատկանիշը քաղաքական դաս֊տիարակութեան մը, որ երբեք կը դի֊ջի մասնաւոր շահերու հետապնդման:

Ցարդ մեր կտրած ճամբան աւելի դժուար էր: Թուրք ազգը՝ անցեալ կուսակցութիւններէն խորտած, իր քաղաքական կեանքին մէջ գտաւ հան֊դարտութիւնն ու ապահովութիւնը, վստահելով Թուրք Հանրապետական Հալք կուսակցութեան հայրենասիրա֊կան եւ անշահախնդիր գործունէու֊թեան:

Մեր գլխաւոր նպատակը պիտի ըլ֊լայ աւելցնել եւ բարձրացնել ա՛լ աւե֊լի մեր ժողովրդեան սրտին մէջ մեր շահած այս թանկագին վստահու֊թիւնը:»

ԿԱՐԵՒՈՐ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻՆ

ԳԱԶԻԱՆԹԵՊ, 8 (Ճ.).— Հան֊րապետութեան նախագահը կը շարու֊նակէ իր շփումները ժողովրդական լայն զանգուածներու հետ: Որոշ է թէ այս ուսումնասիրութիւններուն պիտի յաջորդեն կարեւոր որոշումներ, ո֊րոնք ամբողջ երկիրը պիտի շահա֊գրգռեն:

Ըսմէթ Ինէօնիւն զբաղեցնող կա֊րեւոր խնդիրներէն մէկն ալ Թուրք գիւղացիին զգեստի խնդիրն է: Այս առթիւ կ'արժէ Հանրապետութեան նախագահին եւ Տառայցի դերձակի մը միջեւ տեղի ունեցած խօսակցու֊թիւնը յիշել.

— Շրջակայքի բնակչութիւնը ի՞նչ կը հագնի:

— Մեզի միայն 40 գիւղերու բնա֊կիչները հագուստ կարել կուտան: Միւսները աղքատ են, իրենք կը գոր֊ծեն կերպասը:

— Ձեռք մը զգեստը քանի՞ ոսկի կ'արժէ:

— Տասը, տասներկու, մինչեւ քսան:

— Ինչպէ՞ս կրնաք աժանցնել:

— Պէտք է Երկրագործ. դրամա֊տան միջոցաւ եւ քիչ շահով ծախուի: Իսթանպուլէն մինչեւ մեր ձեռքը հասնի, շատ կը սղէ:

— Ես տասն մը Սիմէր Պանքին ա֊ժան զգեստներ կարել տուի բայց չծախուեցան:

—Անշուշտ, որովհետեւ կարողները լամիքէն, երկայնքէն, պաստառէն, ա֊մէն կողմէն կը գողնան: Գիւղացին շախորժիր նեղ հագուստէ:

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսայի զանազան վայրերէն նա֊մակներ կը ստանանք՝ նոր օրէնքնե֊րու պատճառաւ եղած սեղմումներու մասին (արգիլում աշխատանքի, խա֊նութներու փակում, ինքնութեան թուղթ): Գրեթէ բոլոր նամակները ընդհանուր խօսքեր կը բովանդակեն, առանց տալու որոշ դէպքեր:

Արդ, մեր թղթակիցներէն ու աշ֊խատակիցներէն կը խնդրենք ստուգել եւ մեզ տեղեկացնել իրենց վայրերուն մէջ դրուած նման արգելքներ՝ տալով անուններ, թուական, յարակից պա֊րագաներ եւ ճշդուած իրողութիւն֊ներ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՐՑԸ ՄԻՇՏ ԲԱՑ Է

«Ազդակ» (Դեկտ. 11).

— «Վերջերս արաբական մամուլը շարք մը զրոյցներ արձանագրեց Սան֊ճաքի մասին,— կը խորհուի այս շըր֊ջանը բաժնել Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ, ֆրանսական իշխանութիւնը հաղորդած է թէ չի ճանչնար «Հա֊թայ» անունը եւ հետեւաբար առաջ֊ւան նման գործածուելու է Սանճաք տ'Ալէքսանտրէթ բացատրութիւնը: Եւ վերջապէս, Լոնտոն, Փարիզ եւ Անգարա բանակցութիւն կը կատարեն ներկայիս, վերջնական կարգադրու֊թիւն մը ընելու համար:

Հիմ ունի՞ն այս զրոյցները: Չենք կարծեր: Արդէն, մէկը միւսը կը հեր֊քէ, իբրեւ տրամագծօրէն հակադիր: Այսպէս, եթէ այդ հողամասը պիտի բաժնուի Անգարայի եւ Դամասկոսի միջեւ, այն ատեն ինչո՞ւ բանակցիլ ժընեւի կանոնադրութեան մասին ո֊րուն հիմը կը կազմէ Սանճաքի ինք֊նուրոյն գոյութիւնը: Եւ կամ նկատի ունենալ ապագրինումը, որ անիմաստ կը դառնայ բաժանման պարագային:

Եւ սակայն, եթէ ճիշդ է որ առանց կրակի ծուխ չկայ, ապա ուրեմն այդ զրոյցները բան մը կը մատնեն, հա֊րիւրէն 50 մաղուելու պարագային իսկ: Արդարեւ, ինչո՞ւ շրջան չըրին քանի մը ամիս առաջ, եւ կ'ընեն հի֊մայ: Այն ալ միաժամանակ բազմա֊թիւ աղբիւրներէ, ինչ որ կը հերքէ յերիւրանքի հաւանականութիւնը:

Եթէ կը յիշէ ընթերցողը, սկիզբէն ի վեր այն տեսակէտն ունեցած ենք թէ Սանճաքի հարցը, հակառակ Թուրքիոյ եղած կարեւոր զիջումնե֊րուն, իրաւապէս միշտ կը մնայ բաց եւ հետեւաբար վերաքննելի: Մի նա֊յիք Թուրքեւֆրանսական վերջին հա֊մաձայնութեան: Սուրիոյ հետ ալ հա֊մաձայնութիւն մը կնքուեցաւ, եւ շատ աւելի ամրապէս ու հանդիսաւոր կեր֊պով. բայց երկու տարիէ ի վեր կը մնայ հոն՝ ուր որ էր: Աւելի ճիշդ՝ ետ ետ գնաց: Դաշինքը փոխուելուն պէս, տրամադրութիւնն ալ փոխուե֊ցաւ եւ ձէմիլ Մէրտէմ պէյ Փարիզ հրաւիրուեցաւ նոր բանակցութիւն կատարելու: Ինչո՞ւ.— որովհետեւ անցած ամիսները ստեղծած էին նոր կացութիւն մը, որ անհրաժեշտ կը դարձնէր սրբագրում մը, կամ դիւա֊նագիտական լեզուով՝ «պատշաճե֊ցում» մը:

Բաւական դժնդակ խորհրդակցու֊թիւններէ յետոյ, անցեալ տարի կա֊տարուեցաւ «պատշաճեցում»ը եւ ստո֊րագրուեցաւ յաւելուածական պայ֊մանագիր մը: Վերջացա՞ւ: Տրամա֊բանութիւնը ա՛յս կը պահանջէր: Բայց ահա նոր արտաքին նախարար եւ հե֊տեւաբար նոր խնդիր.— Տը Թէյան— Մէքրտէմ պայմանադրութենէն ի վեր փոխուած ըլլալով կացութիւնը, նոր «պատշաճեցում» մը հարկեցուցիչ է: Կրկին բանակցութիւն Փարիզի մէջ, կրկին նոր պայմանագրութեան մը կնքում: Վերջացա՞ւ: Տրամաբանու֊թիւնը ա՛յս կը հրամայէ. բայց ահա Սուրիոյ վարչապետը դամուած մնա֊ցած է Ֆրանսայի մայրաքաղաքը: Կը նշանակէ թէ չէ վերջացած, թէ հար֊թուելիք խոչընդոտներ կան:

Արդ, ինչո՞ւ նոյն պատմութիւնը չկրկնուի նաեւ Սանճաքի շուրջ, երբ կրկնութեան շատ աւելի զօրաւոր պատճառներ կան:

Ամէնէն առաջ, Անգարայի վերջին համաձայնութիւնը (Յուլիս) ՉԷ ՍՏՈ֊ՐԱԳՐՈՒԱԾ, այլ միայն ՆՇԱՆԱ֊ԳՐՈՒԱԾ (փարաֆէ): Բուն ստորա֊գրութիւնը տեղի պիտի ունենար Հոկտեմբերին եւ Պոնէ պատրաստ֊ուած էր ատոր համար այցելել Անգա֊րա, երբ յանկարծ պայթեցաւ չեխա֊կան զարհուրելի տագնապը:

Ցետոյ, այդ օրէն աստին ամբողջ աշխարհ մը փոխուեցաւ: Ո՛չ Թուր֊քիան նոյնն է, ոչ ալ մանաւանդ Ֆրանսան՝ նոյնն է Ֆրանսան:

Երէկ՝ Անգարա ապահով էր որոշ չափով եւ կրնար բարձր խօսիլ: Մա֊նաւանդ ունէր պետ մը որ անձնական վարկի խնդիր դարձուցած էր Սան֊ճաքը, մոռնալով ոչ միայն պետա֊կան նկատումները, այլ եւ սեփական հիւանդութիւնը որ քառասմբակ կ'ար֊շաւէր՝ շատ շանցած դերեզման իջե֊ցնելու համար զինքը:

Այսօր՝ կը դողայ արդէն, ի տես ուժական (տինամիք) երկու կլափնե֊րու որոնք լայնբրաին բացուած են իր վրայ, գերմանականը՝ վերէն, իտա֊լականը՝ կողէն: Դեռ առանց յիշելու Պուլկարիան, որ սկսած է փրփրիլ ու յորդիլ: Պարապ տեղը չէն Սովրա֊նիէյի նախագահին յայտարարութիւն֊ները, ինչպէս նաեւ ժողովրդական ծաւալուն ցոյցերը որ պայթեցան երկրին ամէն կողմը: Եւ եթէ Սո֊ֆիայի կառավարութիւնը ճնշեց ան֊միջապէս, պատճառը այն է որ կ'ու֊զէ խաղաղօրէն գոհանալ, ինչպէս գոհացաւ բախտակից Հունգարիան: Ինչո՞ւ աւելորդ միջադէպեր ստեղծել, երբ գիտէ թէ մեծերը սեղանի վրայ պիտի դնեն իր պահանջը եւ անպայ֊ման պիտի գոհացնեն:

Նոյն յեղաշրջումը Ֆրանսայի մօտ: Ճիշդ այն միջոցին երբ ինքնամփո֊փումի հզօր փորձ մը կ'ընէ եւ «դա֊րաւոր թշնամի»ին հետ կը հաշտուի պարզապէս Միջերկրականի վրայ կեդրոնացնելու համար ամբողջ ու֊շադրութիւնը, անտարակոյս չէր կըր֊նար կամովին ձեռքէ հանել ծոց մը, որ— Պրիանի բացատրութեամբ— «հսկայական» (փորմիտապլ) նշանա֊կութիւն ունի ֆրանսական շահերու պաշտպանութեան տեսակէտով: Մա֊նաւանդ հիմա, երբ Իտալիա կը ձըգ֊տի «իր լիճը» դարձնելու Միջերկրա֊կանը եւ այս երազով անդադար «Թու֊նուզ» կը հոլովէ:

Կը կրկնենք.— պետութիւն մը որ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ վերաքննեց ԱՁԱՏ ԿԱՄՔՈՎԸ կնքած դաշնագիր մը (սու֊րիականը), ինչո՞ւ գոնէ մէկ անգամ չանդրադառնայ համաձայնութեան մը զոր ընդունեց ԱԿԱՄԱՅ, միջազ֊գային դէպքերու հարկադրանքին տակ:

Ուրիշ հիմնական կէտ մը: Սուրիա֊կան դաշնագիրը ստորագրուեցաւ անտեսակա՛ն լոյսին տակ, ներքա֊դրակա՛ն հողի վրայ: Մինչդեռ Թըր֊քականը ունի կիրարկումի ցաւագին լոյսը, որ ինքնին բաւական է դոց աչքերն անգամ բանալու: Եւ խոր սարսափով, որովհետեւ ինչ որ Թուր֊քը ըրաւ վերջին վեց ամսուան ըն֊թացքին՝ Պլումը եւ խորհրդական Վիէնօն անգամ վրդովելու աստիճան ապշեցուցիչ է, չըսելու համար անարդիչ:

Ակադեմական Թարոյի ըսածին պէս, ան չխնայեց նոյն իսկ ֆրանսական ա֊րիւնին, ինչպէս նաեւ ազատութեան խորհրդանիշ եռագոյնին: Աշխարհա֊կալական ծրագիրները, Ֆրանսային ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքէն «տէֆ» ընելու դաւերն ալ՝ տարբեր:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԱԽՈՅԵԱՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

ՎԱԼԱՆՍ.— Կիրակի, 18 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ Զ. Ո. Մ.ը կը մրցէր տեղւոյս C. S. Foyerի դէմ, երբ երկու խումբերը դաշտ իջան: Մեզի կը տե֊ղեկացուէրոր պաշտօնական դատաւո֊րը պիտի չկրնայ ներկայ ըլլալ զանա֊զան կարեւոր պատճառներով: Եւ ստիպուած քուէ քաշուեցաւ եւ պաշ֊տօնապէս ընտրուեցաւ հակառակորդ կողմէ դատաւոր մը: Հակառակ որ պատուիրուեցաւ թէ կողմնակալու֊թիւն չըլլայ, ան դարձեալ իր խում֊բին կողմը կը բռնէր:

Խաղը սկսաւ ժամը ճիշդ 2.45ին: Դաշտ եկած էին բաւական թիւով մարզասէր հայրենակիցներ, հակա֊ռակ օրուան ցուրտ օդին: Մերինները սկսան խիստ յարձակողականի եւ ա֊ռիթէն չկրնալով օգտուիլ, ապար֊դիւն կ'անցնէր ամէն ջանք, եւ հա֊կառակորդին մէկ պզտիկ վայրէջքով եւ մեր վերջապահներու պզտիկ սխալ֊մունքով հակառակորդը նշանակեց ա֊ռաջին եւ վերջին կէտը:

Եւ կիսախաղը վերջացաւ 1—0, ի նպաստ հակառակորդին:

Երկրորդ կիսախաղը սկսելուն՝ Զո֊մերը յարձակողականի անցան: Քա֊նիցս յառաջապահներու խիստ սեղ֊մումէն չի կրցան ո եւ է արդիւնք ձեռք բերել: Գովելի էր հակառակոր֊դին բերդապահը, որ կատարեալ քա֊ջութիւն ունէր եւ կը փաթթուէր մե֊րիններուն ոտքերուն: Սա չափն ալ ը֊սենք որ Զոմերուն խաղը գեղեցիկ էր հակառակ իրենց պզտիկ տարիքին: Խաղը կը վերջանար Զոմի պարտու֊թեամբ 1 — 0:

*** 27 Հոկտեմբերին Զոմերը կը յաղթեն U. S. Tournonի 3—1:

4 Նոյեմբերին Զ. Ո. Մ. մարզա֊կանի խառն խումբը կը պարտուի C. S. Foyerի խառն խումբէն 2 — 0:

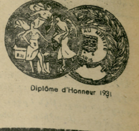
11 Նոյեմբերին Զ. Ո. Մ. մարզա֊կանի Ա. յումբը կը պարտուի U. S. Changeէն, մրցում ախոյեանական 3-0:

Կը մաղթենք որ Զ.Ո.Մ.ի տղաքը այս վերջին մրցումին պէս միշտ լաւ խաղան:

Պ. Խաչերեան

տուաւ՝ ընդունելով որոշ մեղմացումներ կատարել տուրքերու վըրայ, բայց յօդուած 2ը սկզբունքի հարց է եւ իր կառավարութիւնը չուզեր վայրկեան մը աւելի մնալ իր դիրքին վրայ, եթէ պիտի մերժուի յօդուած 2ը:

Քուէի դրուեցաւ:

Կառավարութիւնը շահեցաւ 284ի դէմ 291 քուէ, — 7 քուէ աւելի: 34 հոգի ձեռնպահ մնացած էին:

Կէսօրէ վերջ երեսփոխաններուն թիւը աւելի եւս շատցած էր: Տալատիէ երկու անգամ վստահութեան հարց դրաւ նորէն, երկրորդ անգամին 265ի դէմ 322 քուէով եւ երկրորդ անգամին 229ի դէմ 366 քուէով ամրացաւ կառավարութեան դիրքը:

Երբ կը քուէարկուէր հարիւրին 2 բացառիկ տուրքը, առաջարկներ եղան, — այսպէս՝ տարեկան տասը հազար ֆրանքէ վար եկամուտներու համար տուրքէ զերծ կացուցանել մինչեւ 6000 ֆրանքը, ուրիշներ պահանջեցին՝ մինչեւ 7000ը, եւ զաւկի վրայ 2000 ֆրանք եւս տուրքէ զերծ կացուցանելու պայմանով:

ՊՈՒՏԱՓԷՇԹԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը օրինագիծ մը մշակեց Հրեաներու մասին, — Հրեաները ընտրութեանց պիտի մասնակցին առանձին, հրեայ ընտրելներու ցանկի մը վըրայ կեդրոնացնելով իրենց քուէները: Հրեայ երեսփոխաններուն թիւը պիտի չանցնի հարիւրին 6 համեմատութիւնը, Հրեաները պիտի չկարենան պաշտօնեայ նշանակուիլ հանրային հաստատութեանց: Հրեայ բժիշկներու, փաստաբաններու, դերասաններու եւ օրագրողներու թիւը պիտի չանցնի հարիւրին 6 համեմատութիւնը: Հրեաները չեն կրնար աշխատաւորական ձեռնարկներու տնօրէն դառնալ:

«ԷՕՎՌ» դարձեալ արձագանգ կուտայ լուրի մը զոր անգամ մը հերքեցին Պերլինէն, — իբր թէ Հիթլեր դիտող մը պիտի ղրկէ Հռոմ (Կէօրինկը կամ Ռիպպընթրոփը), ներկայ ըլլալու կամ մօտէն հետեւելու այն խօսակցութեանց, որոնք տեղի պիտի ունենան Մուսոլինիի եւ Չէմպըրլէյնի միջեւ, երբ այս վերջինը Հռոմ այցելէ:

«BAL DES MIMOSAS»

ԱՄԵՆԷՆ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

«ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբի կողմէ, 25 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն կէս գիշեր

AÉRO-CLUB DE FRANCEի շքեղ սրահներուն մէջ, **6 Rue Galilée, Métro Boissière**

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Այս մեծ ցերեկոյթին բացառիկ հմայք մը տալու համար, առաջին անգամ գաղափարը յղացուած է զայն նուիրելու Միմօզա ծաղիկներուն, որոնք պիտի ըլլան օրուան մեծ զարդը:

Դասական պարեր տեղի պիտի ունենան օրիորդներու կողմէ: Ժամը 6ին պիտի պարէ Տիմիթրիէվիչի համբաւաւոր պալէի խումբը որ մեծ գնահատութեան արժանացած է «Ռասբուտին» եւ «Մոսկուայի գիշերները» ֆիլմերուն մէջ: Խնամուած պիւֆէ, զանազան անակնկալներ:

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի պարահանդէսներուն զուարթ յիշատակը կը տեւէ ամբողջ տարի մը: ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. ԵԻՐՈՊԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ Շրջանի բոլոր ընկերները 25 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Danton, Մէթրօ Օտէօն:

Գաւառ

ՆԷՕՎԻԼ ՍԻՒՐ ՍՈՆԻ «Երկաթ» խումբի Ընդհ. ժողովը 24 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ «Վարանդեան» կոմիտէի ներկայացուցիչը:

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ» ԵՒ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

24 Դեկտ., Շաբաթ, ժամը 14—24: **8 Rue Bossuet**, Փարիզ:

ԽՆՋՈՅՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Քաջալերեցէք Միութեանս բազմապիսի գործունէութիւնը, գնելով մեր մօտ ձեր Կաղանդի պտուղը՝ թարմ ու համեղ:

Հոն կը գտնէք՝ Խաչուհիներու ճոխ ու համեղ պիւֆէն:

Երգ — պար — նուագ: Մուտքը ազատ է

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Նոյեմբեր 1 — Նոյ. 20

ՓԱՐԻԶ (18), Նիկ.— 100
ՓԱՐԻԶ (20), Մ. Գ.— 305:
ՌՕԱՆ, Պօղ.— 100:
ՓԸՐԼԻ, Տիկին Ճ.— 265
ՀԸՍԻՆՔԻՆ, Մ. Թ.— 215
ՓԱՎԻՅԵՈՆ Սու ՊՈՒԱ, Ա. Գ.— 40
ՓԱՎԻՅԵՈՆ Սու ՊՈՒԱ, Գ. Գ.— 40
ՆԷՕՎԻԼ, Գրիգ.— 75:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Գ. Տ.— 120:
ԼԻՈՆ, Ջան.— 75
ԼԻՈՆ, Ց. Թ.— 190
ԱՆԻԷՌ, Հ. Կոթ.— 140
ՔԼԻՇԻ, Գալ.— 40:
ՔՈԼՈՆՊ, Օ. Եր.— 150
ՇԱՎԻԼ, Ս. Ս.— 35
ԼԻՈՆ, Թ. Ա.— 75
ՆՈՒՐԻԿ, Ա. Թոր.— 150
ԱՆՎԵՐՍ, Ն. Զ.— 215
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ա. Տէր. Վ.— 160
ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ, Հար.— 50
ՓԱՐԻԶ (16), Տիկին Գ. — 82
ԹՈՒԼՈՆ, Ա. Ա.— 40
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Գ. Ք.— 225
ՖԱՅԱՆՍ, Սօլ.— 40
ՄՈՆՖԱՎԷ, Գաբ.— 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Հ. Պաս.— 150
ՓԱՐԻԶ (16), Կ. Օ.— 75
ՌԸՆԱԺ, Պ. Տէր Մ.— 75
ԼԻՈՆ, Ֆր.— 75
ԱՐՔԷՕՅ, Օ. Թ.— 190
ՊՈԼԷՆ, Ց. Մ.— 40
ԱՆԻԷՌ, Ա. Ա.— 80
ՖՈՆԹԷՆՊԼԷՕ, Գար.— 40
ԼԻՊՕ, Վ. Թ.— 40
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Գ. Լ.— 75
ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊ, Գ. Ց.— 75
ՔԱՆ, Ծ. Վ.— 150

Պտուղի օր եւ տօնածառ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Դեկտ., Կիրակի ժամը 2ին Route St. Martin d'Hères, Café Blancի կից սրահին մէջ:

Արտասանութիւն, երգ եւ հայկական պար փոքրիկներու կողմէ:

Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆրանք:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

24 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 3 Ռիւ տ'Իսի, Պիյանքուր:

Կը ներկայացուի ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Շավիլի «Րաֆֆի» երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՀԱԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ:

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական պարեր: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ:

Ճոխ եւ աժան պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ:

[illegible]

ՀԱՅ ԿԻՆ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան Մարսէյլի Երջ. վարչութիւնը [illegible] ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները 24 [illegible] ժամը [illegible] [illegible] սրահին մէջ. 45 Ռիւ [illegible] Այլ տեղ փոխելին կից [illegible] օրակարգ:

Մարսէյլի Բարձր Հայրի Հայրենակց. Միութեան բոլոր անդամներ [illegible] Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին յատուկ կայ Երկուշաբթի 26 Դեկտ., կէսօրէ վերջ ժամը 2ին 6 Rue Petites Maries, [illegible] վերնայարկը: [illegible] [illegible] անդամներուն ներկայութիւնը [illegible] է:

«Մանուկներու Օր»

Ֆր. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ

31 Դեկտեմբեր, Շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.30ին

Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը նախագահէ Պ. Կ. ՏԱՅԵԱՆ

Մանուկներու կողմէ արտասանութիւններ, խմբերգ, «Ծաղիկներու պարը» հայկական պար՝ տոհմիկ տարազներով:

Կաղանդ պապան բոլոր փոքրիկներուն պիտի բաժնէ միրգեր եւ պտուղ:

Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը: Մուտք 0.95 սանթ.

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline;
ԼԻՈՆ à Villeurbanne, près Lyon.
Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères,
ՄԱՐՍԷՅԼ à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 փրանք 75 փրանք 40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 փրանք 140 փրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 փրանք 110 փրանք

ԿԻՐԱԿԻ 25 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 25 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3921

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԾԻՐԱՆԻ ԳՕՏԻ

Աւանդութիւնը կ'ըսէ, գիտութիւնն ալ կը հաստատէ, թէ ծիածանը կամ ծիրանի գօտին կը բացուի տեղատարափ անձրեւներէ եւ բուռն փոթորիկներէ վերջ:

Այսպէս նաեւ հանրային կեանքի մէջ:

Կը թուի թէ ծիրանի գօտի մըն ալ բացուած է Հայկական Արտասահմանի ազգային – քաղաքական հորիզոնին վրայ, այնքան փոթորիկներէ վերջ:

Տարիներ տեւեցին սառնամանիքները, սաստկաշունչ քամիները եւ «ձիւնաբեր հողմունք»: Այն աստիճան որ, որոշ բազմութեանց եթէ ոչ խելքը, գոնէ զգացումները սառ կապել սկսեր էին: Եւ բարի մարդիկ վհատութեան, յուսահատութեան հառաչանքներ կ'արձակէին, ամէն բան կորսուած համարելով:

Եւ ահա ծիրանի գօտին, իր եօթը գոյներով: Կ'ուզէինք ըսել՝ եօթը պատկերներով:

Անհրաժեշտ չէ մանրամասնութեանց մէջ մտնել կամ հոգեբանական վերլուծումներ կատարել, իմանալու համար գաղտնիքը այս բարենշան երեւոյթին:

Գլխաւոր գաղտնիքը, անշուշտ, կապ ունի Հայաստանի գլխուն պայթած փոթորիկներուն եւ միջազգային դէպքերու այնքան չարաշուք ելեւէջներուն հետ:

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին, բան մը փլաւ ամէնէն լաւատեսներու մտքին մէջ ալ: Մարդիկ այլեւս տրամադրութիւն չունին սաղմոս երգելու նոյն միամտութեամբ, ինչպէս երկու-երեք տարի առաջ:

Վարդագեղ յոյսերուն եւ երազներուն այսօր յաջորդած է սառն դատողութիւնը, սահմանէն անդին թէ աստին: Եւ քանի որ բան մը փլաւ, փոխադարձ հասկացողութեան տրամադրութիւններն ալ հետզհետէ կը շեշտուին: Ուրիշ խօսքով, աստիճանաբար ձեւ ու մարմին կը ստանայ ինքնապաշտպանութեան պահանջը:

Ամէն պարագայի մէջ, ծիրանի գօտի մը կը յածի հայկական հորիզոնին վրայ: Ոչ այնքան պայծառ եւ ծաւալուն, բայց եւ այնպէս բարենշան:

Եւ այս պատկերը ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ «գաւառ»ի մէջ, ուր հանրային կեանքը շատ աւելի եփուն է եւ բազմազան:

Արդարեւ, ուր որ հանդիպիս, ամէնէն բազմահայ կեդրոնէն մինչեւ յետին համրանքը, լուսաւոր գիծ մը կը սփռէ հոգիդ: Ու կը զգաս թէ այլեւս անհրաժեշտ չէ «միացեալ ճակատ»ի յոր-դոր կարդալ, կամ սրտագին կոչեր ուղղել յանուն համերաշխութեան:

Դէպքերը արդէն հարթած են ճամբան, լրացնելով հոգեբանական պատրաստութիւնը: Եւ մարդիկ ոչ թէ քարոզի կը սպասեն, այլ գործի: Ոչ թէ սկզբունքն է որ կը փնտռեն, այլ բանաձեւը:

Անշուշտ կան «հաստապարանոց»ներն ալ, որոնք ուխտած են ոչ լսել, ոչ ալ վերադնահատել իրենց քալած ճամբան:

Բայց ոչինչ: Բազմութիւնները ինքնաբերաբար կը տեսնեն եւ կը դատեն բուն իրականութիւնը: Կը տեսնեն ծիածանը, եւ անձկութեամբ կը հետեւին անոր խորհուրդին,— համերաշխութիւն: Ձեռք ձեռքի, գլուխ գլխի, յանուն ինքնապաշտպանութեան: Ե՛ւ Հայրենիքի, ե՛ւ Հայկական Արտասահմանի համար:

Գիտութիւնը կ'ըսէ թէ եօթը գոյն ունի ծիրանի գօտին,— մանիշակագոյն, լեղակ, դեղին, կապոյտ, կանանչ, նարնջագոյն եւ կարմիր:

Եթէ ուզէինք փոխաբերական խաղ մը փորձել, պիտի ըսէինք թէ այդ եօթը գոյները կը ներկայացնեն եօթը տրամադրութիւններ, մեր հանրային կեանքին մէջ: Մեր այսօրուան երերուն եւ անստոյգ, անսովոր կացութեան մէջ:

Անոնց ամէն մէկը հոգեկան պատկեր մը կը ներկայացնէ:

Եթէ կանանչը դալարիքն է,— գործելու եւ արտադրելու տենդ եւ կամք, կամ եթէ կապոյտը պայծառատեսութիւն կը նշանակէ, չանտեսենք նաեւ դեղինը, որ կը թուի թէ ցնցումի մը կը սպասէ, շարժելու համար, իր կարգին:

Ամէն պարագայի մէջ, այդ եօթը գոյներն ալ յստակօրէն կ'երեւան հայկական հորիզոնին վրայ, իբրեւ ամբողջական խորհրդանշան: Մեզի կը մնայ լաւագոյն ճիգը փորձել, ըմբռնելու համար ե՛ւ ամբողջին եւ իւրաքանչիւրին իմաստը:

Այս անմահ ժողովուրդը, որ իր ամէնէն սեւ օրերուն մէջ ալ գիտցաւ երգ մը հիւսել, զուարթ կանչ մը արձակել, որ նոյնացաւ բնութեան փոթորիկներուն ինչպէս արեւուն հետ, ընդունակ է իմաստութեան աւետարանի մը վերածելու այդ եօթը գոյները:

Նոյնիսկ իր քրիստոնէական տօներուն մէջ — ինչպէս այսօր–ուանը— իրեն չպակսեցաւ այդ իմաստութիւնը:

Քանի որ ծիրանի գօտին կը պսպղայ, կը ժպտի արդէն, դուն, տարագիր ժողովուրդ, անգամ մը եւս ցոյց տուր աշխարհին, թէ ընդունակ ես քու ճակատագիրդ վարելու այնպէս ինչպէս դարերու ընթացքին:

Ինչ որ ինքնապաշտպանութեան պայքար կը կոչենք, վեր չէ ոչ քու կարողութենէդ, ոչ ալ կամքէդ:

Ամէն անգամ որ փոթորիկներ պայթեցան գլխուդ, ճամբուդ կամ կոնակիդ վրայ, ամէնէն առաջ դուն էիր որ գտար փրկութեան գօտին, համբերութեամբ, յարատեւութեամբ, հաւատարմութեամբ եւ աշխատանքով:

Ծիրանի գօտին քեզ առաջնորդ, նորէն արթնցնելու, բազմապատկելու համար այդ առաքինութիւններդ եւ ուրիշներ զոր ստացար այս օտար ափերուն վրայ:

Անոր եօթը գոյները եօթն աղբիւրի համն ունին քեզի համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Ա՞ՉՔ ՈՒՆԻ ԿՈՎԿԱՍԻ ՎՐԱՅ

Ուկրայնայի անկախութեան շարժումը

« Ֆոլքիշէ Պէոպախթէր», Հիթլէրի պաշտօնաթերթը, ուշագրաւ խմբագրական մը հրատարակած է, ուր յիշելով Հոներու եւ Մոնկոլներու դէմ կատարուած արշաւանքները, կը շարունակէ.

— « Այդ կռիւներուն ռազմաբեմը հին ժամանակներու մէջ կը կազմէր հաղորդակցութեան եւ գաղթի այն մեծ ճանապարհը որ Սեւ ծովը կը միացնէ Պալթիկ ծովուն՝ Վիսթուլա, Տնիէփէր, Տունա եւ Տնիէսթէր գետերով եւ Կովկասի միջոցաւ կը տանի դէպի Կասպեան ծով: Կովկասի մէջ, Վրաստանի եւ Ատրպէջանի մէջ, ինչպէս եւ Տնիէփէրի եւ Տնիէսթէրի միջեւ Ուկրայնացի ժողովուրդը մահացու պայքար մը կը մղէ ազատութեան համար, Մոսկուայի բոլշեւիկեան-ասիական դիկտատուրային դէմ »:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Ուկրայնական շրջանակները յառաջ կը տանին իրենց կազմակերպական աշխատանքը, յանուն անկախութեան: Ուկրայնայի ազգային կազմակերպութեան նախագահը, Մելնիք, Լոնտոն, Փարիզ եւ Պերլին այցելելէ վերջ, երկու գրասենեակներ հաստատեց, վարելու համար շարժումը: Այդ գրասենեակներէն մին կը գտնուի Վիէննա, միւսը՝ Հռոմ: Փրակայի մէջ ուկրայնական բոլոր կուսակցութիւնները միացան հետեւեալ անունին տակ.— «Միութիւն Ուկրայնացի հայրենասէրներու», նախագահութեամբ Պ. Փրոքոփովիչի:

*** Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ արեւելեան Կալիցիոյ ինքնավարութեան համար ներկայացուած օրինագիծը մեծ ազդեցութիւն գործած է: Ամէն գիւղացի օրինակ մը ունի այդ օրինագծէն:

*** Ռումանական սահմանագլուխին վրայ ձերբակալուեցան քանի մը անձեր, երբ կը փորձէին Խ. Ռուսաստան մտնել գաղտնապէս: Կ'ըսուի թէ կալանաւորները մասնաւոր հրահանգներ ստացած էին, Ուկրայնայի անկախութեան պայքարին համար:

*** Լեհաստանի Երեսփ. ժողովին ատենապետը ազդարարեց ուկրայնական խմբակցութեան թէ չի կրնար կարդալ այն օրինագիծը որ ներկայացուած էր Դեկտեմբեր 9ին եւ որ կը տրամադրէր ուկրայնական ինքնավար պետութիւն մը հաստատել Լեհաստանի մէջ: Օրինագիծը ստորագրուած էր 15 երեսփոխաններու կողմէ: Մերժումին պատճառաբանութիւնը այն է թէ հողային փոխխութեան մը համար անհրաժեշտ է փոփոխել սահմանադրութիւնը:

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԵՏ ԾԱԳԱԾ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տալատիէ դէպի Քորսիքա եւ Թունուզ զինուորական ցոյցերով

Իտալական կառավարութիւնը չեղեալ համարած ըլլալով Լաւալ-Մուսոլինի համաձայնութիւնը (1935), Ֆրանսական կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, ի նախատեսութիւն անակնկալներու: Երէկ առտու նախարարական արտակարգ ժողով մը գումարուեցաւ Էլիզէի պալատին մէջ, քննելու համար երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները: Հեղինակաւոր թերթեր դիտել կուտան թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը վստահ՝ իր ուժին վրայ, կը սպասէ որ յաջորդ քայլը առնէ Իտալիա: Այս առթիւ մասնաւոր կարեւորութիւն կը ստանայ Պ. Տալատիէի այցելութիւնը դէպի Քորսիքա եւ Թունուզ: Այս այցելութիւնը պիտի կատարուի նոր տարուան սկիզբը եւ պիտի ստանայ զինուորական ցոյցի մը հանգամանքը, մանաւանդ որ վարչապետը միեւնոյն ատեն ազգ. պաշտպանութեան նախարար է: Թունուզի մարզպանը Փարիզ կանչուած է եւ կը հասնի երկուշաբթի օր, մշակելու համար այցելութեան ծրագիրը: Ֆրանսա վճռած է անվթար պահել ափրիկեան կայսրութիւնը, Իտալիոյ բոլոր սպառնալիքներուն դէմ:

Վարչապետը Թուլոնէն պիտի մեկնի յունուար 2ին, առաջնակարգ յածանաւով մը, ընկերակցութեամբ նաւային սպարակոյտի նախագահին, ինչպէս եւ բանակէն եւ օդատորմիղէն ընտրուած երկու զօրավարներու: Յածանաւին պիտի ընկերանան ուրիշ երկու մարտանաւեր, բազմաթիւ թորփիլանաւեր եւ սուզանաւեր: Քորսիքայի մայրաքաղաքը՝ Այաչիօ հասած ատեն, Պ. Տալատիէ պիտի դիմաւորուի ծովային նախարար Պ. Քամփէնքիի կողմէ, որ Քորսիքացի է եւ կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի, «Ֆրանսայի ազգային օր»ուան առթիւ:

Այցելութեան միջոցին, Պ. Տալատիէ աչքէ պիտի անցընէ ափրիկեան «Մաժինոյի գիծը»:

1935ի համաձայնութեան խզումը վրդովում պատճառած է մանաւանդ անոր համար որ դեռ 1936 Դեկտեմբեր 18ին Մուսոլինի հանդիսաւորապէս կը յայտարարէր ճառի մը մէջ.— «Մեր ափրիկեան բոլոր հաշիւները փակուած են մինչեւ վերջին սանթիմը»: Փարիզի մէջ Իտալիոյ այս նոր քայլը կը նկատեն ռազմախաղ մը՝ Չէմպըրլէյնի այցելութեան նախօրեակին եւ կը վախնան որ Անգլիոյ վարչապետը ճնշում բանեցնէ Ֆրանսայի վրայ, կարեւոր զիջումներ կատարել տալու համար Սուէզի եւ Թունուզի հարցերուն մէջ: Կարգ մը թերթեր կ'ազդարարեն թէ Թունուզի Իտալացիներուն իրաւական վիճակը ճշդուած է 1896ին, եւ թէ կառավարու–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍՊԱՆԻՈՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՅ

280,000 զինուոր, 800 թնդանօթ, 600 օդանաւ

Վերջին լուրերու համաձայն, ամբողջ Քաթալոնիոյ ճակատը, ֆրանսական սահմանագլուխէն մինչեւ Ռիօ Եբրօ, կ'եռայ տենդագին գործունէութեամբ: Հակառակ օդին խստութեան, զօր. Ֆրանքօ ահագին ուժ կեդրոնացուցած է, վճռական հարուած մը տալու համար հանրապետական բանակին: Կ'ըսուի թէ ազգայնական հրամանատարը ճակատին վրայ համախմբած է 280,000 զինուոր, 800 թնդանօթ եւ 600 օդանաւ, յարձակելու համար Քաթալոնիոյ ամրութեանց վրայ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց կը կարծուի թէ զօր. Ֆրանքօ երկու կարեւոր գործողութիւններ պիտի կատարէ հանրապետական բանակին դէմ, զայն երկուքի բաժնելու համար: Զրոյցի մը համաձայն, ազգայնականները յաջողած են ճեղքել ճակատը, աւելի քան 2000 գերի եւ մեծաքանակ աւար ձեռք ձգելով:

Ձիւն–ձմեռը իր աւերներով

Ցուրտը բաւական մեղմացած էր երէկ, Փարիզի մէջ, իջնելով մինչեւ հինգ աստիճանի, բայց օդը կասկածելի է տակաւին: Ջերմաչափը զերոյէն վար 23 աստիճան կը ցուցնէ Սթրազպուրկի մէջ, 17 աստիճան՝ Լիոնի մէջ եւն.: Կառախումբերու երթեւեկը չէ կանոնաւորուած տակաւին: Յապաղումները կը տեւեն 2-3 ժամ, եւ երբեմն մասնաւոր կառախումբեր կը հաստատուին: Լիոնի մէջ 1927 բանուորներ կանչուեցան փողոցներու ձիւնը մաքրելու համար: Պրոնի շրջանին մէջ (Լիոն) ջերմաչափը իջած էր 23 աստիճան:

Թուլի շրջանին մէջ սառ կապած է տասը քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ: Կարգ մը գիւղեր մեկուսացած ըլլալով, հարկ եղաւ ուտելիք ղրկել օդանաւերով:

*** Սէնի նահանգապետը հաղորդեց շինութեանց սէնդիքային թէ այն բանուորները որ ստիպուած են ընդհատել իրենց աշխատանքը, պիտի օգտուին գործազրկութեան նպաստէն:

*** Ամէն օր քաղաքացիներ կը մեռնին, ցուրտէն սառելով, կազէն թունաւորուելով կամ արեան համախոնումի ենթարկուելով: Օդերեւութաբանական հաստատութեան կարծիքով, ցուրտին սաստկութիւնը կրնայ տեւել այս շաբթու ալ:

*** Ցուրտը աւելի սաստկացաւ ամբողջ Անգլիոյ մէջ, խանգարելով Լոնտոնի պարենաւորումը: Կառախումբերը կ'երթեւեկեն երկար յապաղումներով: Հանրակառքերը անշարժութեան դատապարտուած են գրեթէ ամէն տեղ:

*** Պուժէի օդակայանին դիմաց, Տրանսիի մէջ շինուած յարկաբաժինները (15 յարկ) ուր կը բնակէին 700 շրջուն պահակներ, 600 կիներով եւ 700 մանուկներով, պարպուեցաւ իբրեւ հետեւանք սաստիկ ցուրտին եւ խոնաւութեան: Երբ ցուրտը սաստկացաւ Փարիզի մէջ, այդ շէնքերուն ջուրերը սառեցան խողովակներուն մէջ, եւ յետոյ պայթեցան: Ջուրը սանդուղներէն վար հոսելով, արագօրէն սառեցաւ եւ սառնակոյտներ կազմեց նրբանցքներուն մէջ: Այս պարագան անտանելի թուեցաւ նոյնիսկ շրջուն պահակներուն եւ անոնք պարպելով բարձրասլաց յարկաբաժինները, տեղաւորուեցան հարեւան հիւրանոցներու մէջ: Յարկաբաժինները հինգ հատ են, շինուած՝ երկու տարի առաջ, արդիական դրութեամբ, 2000 բանուորական ընտանիքներ տեղաւորելու համար: Առաջին ամառը այնքան տաք էր որ բանուորները չկրցան հոն բնակիլ, արեւը պարզապէս կը խանձէր: Իսկ երբ անձրեւային եղանակն սկսաւ, խոնաւութիւնը ուղղակի ներս կը թափանցէր, թրջելով գործերն ու անկողինները եւ տառապանք մը դարձնելով բնակութիւնը: Գրեթէ ամէն վարձակալ հիւանդ էր եւ ընդհ. «արտագաղթ» մը սկսաւ: Երբ յարկաբաժինները պարպուեցան, նորոգութիւններ կատարուեցան, բայց կառավարութիւնը լրտեսութենէ վախնալով, յարմար չդատեց որ անծանօթ անձեր բնակին Պուժէի օդակայանին դիմացը եւ հինգ յարկաբաժինները յատկացուեց շրջուն պահակներու: Այժմ այդ չարքաշ մարդիկն անգամ չեն ուզեր հոն բնակիլ եւ կը մնայ փլցնել հինգ շէնքերը:

Առեւտրական համաձայնութիւն Լեհաստանի եւ Խ. Միութեան միջեւ

Խ. Միութիւնը եւ Լեհաստան վերջացուցին բանակցութիւնները, որոնց համաձայն երկու երկիրներու միջեւ առեւտրական փոխանակութիւնները պիտի բարձրանան տարեկան 140-160000000 լեհական զլոդիի: Այս կը նշանակէ 2000 առ հարիւր բարձրացում ներկայ առեւտուրին վրայ:

Երկու երկիրները իրարու պիտի ընծայեն փոխադարձութեան եւ «ամէնէն նպաստաւորեալ ազգի» առաւելութիւնները: Յաջորդ ամսուն երկու պետութեանց պատուիրակութիւնները պիտի հաւաքուին ու պիտի մշակեն այս համաձայնագրին մանրամասնութիւնները:

Այս առթիւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

«Պ. Անաստաս Միկոյեան՝ Սթալինի ամենավստահելի հայ փոխանորդը, որ այժմ արտաքին առեւտուրի գործավար է, եւ լեհական ճարտարարուեստի ու առեւտուրի նախարարութեան քաղաքական վարիչ Պ. Վիչովսքի հինգ օրուան բանակցութիւններէ ետք յանգեցան համաձայնութեան: Այս համաձայնութիւնը անմիջական հետեւանքն է Գերմանիոյ թափանցումին դէպի Ռութէնիա»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ գահաժառանգը, մեծ-դուքս Վլատիմիր, Գերմանիա գնաց, տօնական օրերու առթիւ: Պիտի հանդիպի նաեւ Պերլին, հակառակ բոլոր հերքումներուն:

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

«Ցանկամ»ները կը պակսին, ցանկալի իրերուն կորուստին հետեւանքով: Կոյսին վառ աղաղակը, Ազատութիւն, կը ցամաքի, աղատ, թըրվռուն թեւերուն կտրատուելովը: Հին լաներուն համար, վերջապէս, հին սէրերը կը պակսին: Հիմա մինչեւ իսկ սէրն ի՞նչ է որ... : Հայրենի, մայրենի ցանկութիւններուն, հինին վերանորոգութեան այդ պաշտելի զգացումը հիմա դարձած եղած է օրը օրին հեշտանք մը միայն: Ցեղին պաշտպանութեան, պահպանութեան այդ բընազդը կեանքը վայելելու, ընտանեկան ու հայրենի աւանդութիւններէն ճերբազատուելու միջոց մը միայն եղած է: Հինգ հարիւր տարիներուն ընթացքին, այսինքն գերութեան շրջանին, Հայուն պահպանած ամէնէն նըւիրական հնութիւններէն մին, թեւեւս գլխաւորը, ամուսնութեան հայկական հանգամանքն էր: Հայ ընտանիք, Հայ զաւակներով թեւապարփակ, հայաշունչ մթնոլորտ, Հայ երկինք Հայ տունին ներքին կեանքին մէջ — ահա բնազդը, ահա պահպանակը օտարացումի դէմ, ահա Հայ մնալու, Հայուն տեւելուն գլխաւոր գաղտնիքը դարերէ ի վեր: Հիմա, սա ցեղային ահաւոր ճգնաժամի պահուն, այս պահպանակն է որ հետզհետէ քակուելու վրայ է, քակուած իսկ է արդէն, հաւատաք թէ չհաւատաք, ընդունիք կամ ոչ: Սարկութեան հին թէ նոր շրջանին, սա կացութեան մէջ, որ երկինքի տակ որ ըլլայ, վերը ակնարկուած գաղտնիքը ծաղրելի պուպրիկի մը ձեւը առած է, եւ Հայ մարդը կը մոլորի հետեւհետէ, Հայ ընտանիք չի կազմեր, Հայ տունին Հայ բարբառով նուիրականութիւնը այլեւս իր կարեւորութիւնը կորսնցուցած է կը նշանակէ պարզապէս, թէ — տապարը ծառին արմատին վրայ դրրուած է արդէն: Եւ այս տխուր իրականութեան ի տես, մեզի կը մնայ լալ, անճարներուս եւ դեղեւկոտներուս, ի խորոց կանչ մը արձակել, «Ա՜ւա՜ղ փառացս անցաւորի»: Այսպէս կը սկսի հիւծումը: Այսպէս, հին, բարի, ամուր իրականութիւնները կ'ըլլան... անցից անցելոց: Այսպէս կ'եղծուի ցեղային դրոշմը: Չէ՞ որ արդէն Հայկական մեռոնի կաթսան ալ անհետացուցին էջմիածինէն...: Ահա, վիշտս յերկրէ, վիշտս յերկնէ:

Վերջին հինգ հարիւր տարիներէն առաջ, ճիշդ սա արտասահմանեան ներկայ մեր իրականութեան նմանակը չունեցա՞նք միթէ լատինական տարբեր մթնոլորտի տակ, ուր գաղթականութեան հազիւ կիսադարեան աւելի կամ նուազ հայկական շրջանէ մը վերջ օտարացումը, խառն ամուսնութիւններու հրէշային հեշտանքի երեւոյթով, կերաւ սպառեց հայատունկ այդ լին վայելչութիւնը: Տասնեակ բիւրերով Հայեր այսպէս ցանկապատը կոտրելով անցան պատնէշին միւս կողմը, սուզուեցան անանուն եւ անհայ ամբոխին մէջ, եւ, այսպէս, Բագրատունեաց վերապրողներուն սուսերագոյն մասը ձուլիչ օտարին բովքին մէջ հալեցաւ մարմին ու հոգի... Անցից անցելոց հայկական խըմոր մը գնաց զաւակ զանդեց օտարին պաշտին մէջ, ճիշդ այնպէս, ինչպէս ամէնքդ գիտէք հիմա թէ նոյնը կ'ըլլայ այսօր: Ու, աւա՜ղ, պարծանք կը նկատենք այսօր մերթ ընդ մերթ յիշատակել մեր թերթերուն, մեր հաւաքումներուն մէջ, թէ այսանուն օտարը «ժամանակին» հայ ընտանիքէ սերած է: Եւ այսանուն օտարն ալ երբեւ պարծանքի տիտղոս մը կ'ընդունի, կը հաճի ընդունիլ զայն, վաղանցիկ, փուճ վայրկեանի մը համար:

Այս երեւոյթը ցեղին դէմ գործուած անիրաւութիւնը արդարացնելու տեսակ մը ձեւ է, տեսակ մը քաջալերութիւն նաեւ անոնց՝ որ ներկայիս օտարանալու տենդով, ապազգային մոլութեան ենթարկուած են, իւրացնելով նախ օտարոտի անուններ եւ, երբ այն, ջանալով պահել սակայն հայկականութեան մշուշ մը:... Ու մենք հոս ենք, անոնց ըէքլամը ընելու համար:

Բայց ճշմարիտ «Հայ» պանդուխտը, Րաֆֆիի, Քամառ Քաթիպայի, Նալպանտեանի աստղէն շինուած Հայը, քանի կը տեսնէ սա հին «ցանկամ»ներուն պակսիլը, կ'եղերերգէ գլխիկոր, վիշտին ծանրութեան տակ հասած ողկոյզի մը պէս ճմլուած.—

Ցիւնը կուգայ բադիլ բադիլ,
Ցոյսն ալ հազիւ կաթիլ կաթիլ:
Կը թառամի ծաղիկն ի ծիլ:
Այսքան շուտո՞վ պէտք էր հիւծիլ...

***

ԾԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Ծանօթ հայ մայրիկ մը տեսայ որ փողոցին մէջ կը քալէր լալով: Թաշկինակը ուժով սեղմած աչքերուն՝ ինքնիրեն խօսելով ու արտասանելով կ'երթար:

Անցորդները հազիւ նայուածք մը կը նետէին ու կ'անցնէին, երթալով իրենց ճամբան:

Ամէն ոք տեղ մը կ'աճապարէր · ժամանակը կարճ է Եւրոպայի մէջ ու բնաւ ատեն չկայ լացողով մը հետաքրքրուելու իսկ:

Մօտեցայ հայ մայրիկին ու ըսի ·

— Բարեւ, մայրիկ, ինչո՞ւ կու լաս...

— Ինտոր չլամ, զաւակս...

— Ի՞նչ է, ի՞նչ եղաւ...

— Զահեմնուած բան մը...

— Ըսէ՛, նայիմ, կարելի է ճար մը կ'տնենք...

— Անկարելի է, տղաս...

— Թող անկարելի ըլլայ, ըսէ՛ դուն:

— Ինքնութեան թուղթս փոխելու գացած էի...

— Է՜...

— Զաշխատելու իրաւունք ունէի...

— Է՜...

— Զաշխատելու իրաւունքս ձեռքէս առին:

— Ի՞նչ ըսին...

— Պէտք է աշխատիս ըսին: Երկիրը աշխատող ձեռքերու պէտք ունի ըսին:

— Հնազանդէ օրէնքին ու աշխատէ:

— Աս տարիքէս ետքը ինծի կը վայլէ՞ աշխատիլ...

— Ի՞նչ ընենք, մայրիկ, օրէնքը այդպէս է: Գէշ ալ չէ օրէնքը: Աշխատութիւնը աղնիւ բան է: Եթէ աս է ցաւդ, մեծ բան մը չէ: Աշխատելով բոլոր ցաւերը կը մոռցուին:

— Ես իմ չաշխատելու իրաւունքս կ'ուզեմ...

— Ուրեմն դուն ծոյլին մէկն ես:

— Եթէ ծոյլ ըլլայի՝ ինքնութեան Թուղթիս մէջ, բրոֆէսորին դիմացը ծոյլ պիտի գրէին: Ընդհակառակն աշխատելու ընդունակ ըլլալուս համար՝ չաշխատելու իրաւունքս ձեռքէս առին եւ նոր Թուղթիս մէջ բանուորուհի գրելով՝ հրաման տուին որ ուզած գործս ընեմ:

— Աս ի՛նչ աղուոր բան...

Այդ ուրախ լուրը, իբրեւ Ծնունդի կամ Կաղանդի նուէր, շատերու տալու, հաղորդելու աճապարանքով՝ սկսայ վազել ու վազել:

Ցանկարծ գետին ինկայ ու... արթնցայ:

«Ա՜խ, ափսոս, որ երազ էր:»

×

Զինուոր մը որ արձակուրդով եկած էր իր սիրելիներուն մօտ, մեզ պատմեց զօրանոցի կեանքէն: Ի մէջ այլոց երգեց ալ իր նոր սորված երգերէն: Այդ երգերէն հատ մը իր մէջ կը պարունակէր հետեւեալ երկու տողերը·

Ֆրանսան մեր մայրն է,
Ան է որ մեզ կը սնուցանէ:

Կը կարծեմ որ մեր օրերուն, մեր տարիքը ունեցող Ֆրանսացիները՝ աւելի պատշաճ բան մը ըրած կ'ըլլան փոխելով այդ երկու տողերուն իմաստը (մանաւանդ հրամանագիր-օրէնքներէն վերջը) ու երգելով այսպէս·

— Ֆրանսան մեր մայրն է
Մենք է որ զայն կը սնուցանենք:

Մայր մը իր զաւակը քանի՞ տարի կը սնուցանէ: Մինչդեռ զաւակ մը մինչեւ մահ պարտի սնուցանել իր մայրը (ինչպէս ըսինք՝ մանաւանդ հրամանագիր-օրէնքներէն վերջը):

×

Ծամբորդ մը որ սակէ քանի մը ամիս առաջ, Չեխոսլովաքիոյ սոսիոնեան չերտուորման օրերուն, իր անոյշ հոգին, իր պայուսակին մէջ դըրած ու փախած էր ուրիշ երկիր մը, նոր վերադառնալով մեզ կ'իմացնէր թէ այցելած է բազմաթիւ երկիրներ ու եղած է հանրապետութեան նախագահ իր ապաստանած երկիրներէն մէկուն մէջ:

Այդ երկիրը կը կոչուի Թավոլարա, որ կղզեակ մըն է Միջերկրականի մէջ, հազիւ տասը քիլոմեթր հեռու Սարտէնիայէն: Թավոլարայի հանրապետութիւնը, հիմնուած է 1882ին եւ ներկայիս ունի 63 բնակիչ, որոնցմէ ամէն մէկը, ձկնորս, արհեստաւոր, առեւտրական, եղած է, քանի մը անգամ, հանրապետութեան նախագահ:

Բոլոր Թավոլարացիները իրենց այցաքարտին վրայ, իրենց անունին ներքեւ ունին, հետեւեալ շողշողուն տողը·

— Նախկին նախագահ Թավոլարայի հանրապետութեան:

Մեր բարեկամը իբրեւ չըջիկ գնաց՝ իբրեւ հանրապետութեան նախագահ վերադարձաւ: Իբրեւ ջըջիկ գնաց՝ իբրեւ առիւծ վերադարձաւ:

Հիմա կ'ուզէ հետը Թավոլարա տանիլ, այնպիսի մէկը որ քիչ մը արքայութիւն եւ քիչ մըն ալ դժոխք մտցնէ Թավոլարայի միօրինակ ու տափակ կեանքին մէջ: Եւ սակայն ի՞նչպիսի մէկը կրնայ միանգամայն եղեմ ու գեհեն տանիլ Թավոլարա: Այս իսկ է հարցը...

Շատ մտածելէ վերջ որոշեցինք Թավոլարա ղրկել պատուելի մը՝ որ գիտնայ պարի ուսուցչութիւն:

×

Բժիշկ բարեկամ մը խօսելով քաղաքակրթութեան բերած զանազան ու պարմանազան հիւանդութեանց վրայ՝ աւելցուց ·

— Երկրէ երկիր ոչ մէկ տարբերութիւն կայ: Խենթութեան եւ հիւանդութեան տեսակներն են որ կը փոխուին: Մէկ ցեղ կայ միայն առողջ, բատ Տոքթ · Հըլի, որ տնօրէնն է Նիւ Եորքի բնական գիտութեանց թանգարանին: Այդ առողջ ցեղն է Վայը: Այդ ցեղը կը գտնուի Հարաւային Ամերիկայի Օրինոքօ հովիտին մէջ: Վայ ցեղը ամերիկեան Հնդիկներու մէկ ճիւղն է: Վայ մը ո՛չ թոքախտ կը ճանչնայ, ոչ հիւծախտ, ոչ երիկամի, ոչ սրտի, ոչ ստամոքսի, ոչ ազիքի հիւանդութիւններ, ոչ խլիրդ, եւ ոչ ալ մանաւանդ ակռայի խնդիր:

Վա՜յ մեզի որ Վայ չենք ծնած:

Ու այս վայ ցեղին ապրելակերպը հեռու է նախանձելի ըլլալէ: Անոնք ունին տոկուն ակռայ սակայն չունին ուտելիք: Ունին փառաւոր ստամոքս սակայն չունին կերակուր:

Իսկ աշխարհի ամէնէն հիւանդ մարդը Թուրքն է, կ'ըսեն, երկար ատենէ ի վեր, քաղաքական բժիշկները:

Ու Թուրքը կը շարունակէ ապրիլ եւ կրծել:

Չէ՞ք կարծեր որ ամէնէն սոսկալի հիւանդութիւնը առողջութիւնն է, այս անիմանալի աշխարհին մէջ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԵՐ ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

Սրբոյ Թարգմանչաց — Դուրեան գրական մրցանակին ներկայացուած աշխատութիւններուն կարգին, բաղմարդիւն եւ բազմահմուտ Հրաչեայ Աճառեանի «Անձնանունաց Բառարան» անուն երկասիրութեան մասին, «Սիոն» ամսաթերթին մէջ (Դեկտեմբեր) զետեղուած է երկար ու հմտալից տեղեկագրութիւն մը, որուն հետեւեալ տողերը ուշադրութիւնս գրաւեցին · զի հոն կ'ըսուի թէ՝

« Ընդհանրապէս աղքատ է եղած մեր գրականութեան » բառարանական սեռը?, իր թէ զուտ հայկական եւ թէ օտարալեզու ճիւղերուն մէջ » եւ կը յիշէ՝ « միայն զուտ հայկական» եւ հայագիտական արժէք ունեցողները, ու մէջ կը բերէ՝

1 · Ստեփաննոս Ռօշքա Լեհացիի ձեռագիր բառարանը:

2 · էջմիածնի Երեմիա վարդապետին Ալիկոռնայի մէջ 1678ին հրատարակած բառարանը, որ 1728ին Բ · տըպագրութիւն մը ունեցած է դարձեալ նոյն քաղաքին մէջ, ոչ թէ Կ · Պոլիս, ինչպէս գրած է «Սիոն»:

3 · Երից վարդապետաց Հոյակապ Բառարանը Հայկազնեան, տպուած Վենետիկ 1836ին:

4 · Առձեռն բառարան Հ · Մկրտիչ Աւգերեանի, տպուած Վենետիկ առաջին անգամ 1846ին եւ երկրորդ անգամ 1865ին:

5 · Ամատունի Սահակ վարդապետի « Բան ու բառ»ը:

6 · Տէր Յովհաննէս Հիւնքեարպէյէնտեանի Ստուգաբանական բառարանը:

7 · Նշան (ոչ թէ Ներսէս) Ծիվանեանի 1879ին Կ · Պոլիս հրատարակած « Յատուկ անուանց բառարանը »:

8 · Կ · Գաբիկեանի «Սեբաստահայ» բառարանը ձեռագի՞ր:

9 · Այս հեղինակին «Սեբաստական բուժբուսակաց » բառարանը ձեռագիր՝ բայց ի մօտոյ հրատարակելի:

Այս ինը բառարանները իբրեւ զուտ հայերէն եւ հայագիտական արժէք ունեցողներ ներկայացնելով, տեղեկագիրը յետոյ կը յիշատակէ ·

11 · Նորայր Բիւզանդացիի Ֆրանսերէն – Հայերէն բառարանը, եւ 12 · Մեսրոպ Նուպարեանի Ֆրանսա-հայկական բառարանը:

Այս 12 բառարաններուն անունները տալով է որ տեղեկագրութիւնը աղքատ ածականը կուտայ մեր գրականութեան բառարանական սեռին: Ճի՞շդ է այս, տեսնենք:

Ներուի ինձ յայտնել թէ «Սիոն»ի տեղեկագրութիւնը մոռցած է եւ ի նըկատ չէ առած բազմաթիւ բառարաններ, որոնք հետզհետէ լոյս տեսած են եւ իրենց կարեւոր ազդեցութիւնն ունեցած են գրական կամ գիտական ճիւղերու վրայ:

Թուենք նախ՝ զուտ հայերէնները:

Բարեբախտաբար «Սիոն» յիշած է, թէեւ հարեւանցի, 1 · Մեծն Մխիթար Աբբահօր 1769ին հրատարակուած Բառարանը վիթխարի, որ յետագաներուն մեծ առհմիրայ եղած է, ինչպէս նաեւ 2 · Հ · Եփրիկեանի «Բնաշխարհիկ Բառարանը», որ թէեւ կիսատ մնացած բայց Հ · Պօտուրեանի նորեւ լուկ, 3 · «Հանրագիտակ»ին ուղին եւ ծումը ըլլալու նշանակուած է:

Տեղեկագիրը չի յիշատակեր,

1 · Յովսէփ Արցախեցիի Շուշի 1730ին հրատարակած՝ «Բառարան համառօտ ի գրաբառէ յաշխարհաբար»ը:

2 · Գրիգոր պատուելի Փէշտիմալճեանի 1841ին Օրթագիւղ տպուած երկհատոր «Հայկական լեզուի» ընդարձակ բառգիրքը, զոր հեղինակը մէկ մինակ երկար տարիներու աշխատութեամբ եւ տքնութեամբ ի լոյս բերած է եւ դեռ այսօր բառարաններու ընտիրն է:

3 · « Բառարան կենսագրութեան երեւելի արանց»ը, երկու պատկառելի հատոր, զոր Հ · Մատթէոս Մաղաքթէոփիլեան հրատարակած է Վենետիկ, Ս · Ղազար 1839ին:

Նաեւ՝

4 · Բառարան յԱշխարհաբարէ ի գրաբառ (հեղինակը անյայտ) հրատարակուած Վենետիկ 1869ին:

5 · Բառարան աշխարհաբառէ ի գրաբառ, Հ · Եղ · Հիւրմիւզի, հրատարակուած Վենետիկ 1879ին:

Քանի որ «Սիոն»ի տեղեկագիրը կը յիշատակէ Կ · Գաբիկեանի անտիպ «Բուժբուսակ Սեբաստիոյ»ն, ինչո՞ւ կը մոռնայ Հ · Ղ · Ալիշանի՝

6 · Հայ բուսակը,

7 · Րէստէն Տէր Պետրոսեան բժիշկին «Բժշկական երկրորդ հատորը», հրատարակուած Վենետիկ նախ 1822ին, յետոյ 1832ին:

8 · Ամիրտովլաթի « Անգիտաց անպէտ»ը:

Ասոնք կատարեալ բառարաններ են գիտական եւ բուսական:

9 · Սիմոն Գափամաճեանի Գրաբարէ-աշխարհաբառ բառարանը, հրատարակուած ի Կ · Պոլիս:

Ասոնք զուտ հայերէններն են, բայց Նորայրի եւ Նուպարեանի Ֆրանսահայ բառարաններու կողքին ինչո՞ւ կը մոռցուի՝

10 · Լուսինեանի երկհատոր Ֆրանսերէն - Հայերէն Բառգիրքը, նախ Փարիզ տպուած, յետոյ Կ · Պոլիս երկրորդ տպագրութեան արժանացած, որոնց մէջ գեղեցկապէս կերտուած հայերէն բառեր լի են:

11 · Նոյն հեղինակին 1872ին Փարիզ տպած Հայերէնէ - գաղղիերէն Բառգիրքը, որ տակաւին միակն է մեր մէջ:

12 · Բառարան համառօտ ի գաղղիականէ ի հայ: Հ · Յ · Աւգերեանի Վենետիկ 1812: Բ · Տիպ 1840:

13 · Բառգիրք երեքլեզուեան գաղ-հայ-տաճկերէն, Հ · Սրապիոն Էմինեան, Վիէննա 1853:

14 · Բառգիրք արուեստից եւ գիտութեանց, 2 խոշոր հատոր, Հ · Մանուէլ Քաջունիի, Վենետիկ 1893:

15 · Բառգիրք գործնական գիտութեանց, Հ · Սիմոն Երեմեանի, Վենետիկ 1898:

Բայց կան նաեւ ուրիշ օտար լեզուէ ի հայ բառարաններ, զորս թուել կարեւորութենէ զուրկ չըլլար:

16 · Բառգիրք լատիներէնէ ի հայ, Աստուածատուր Ներսէս եպ · Դրանսիլուանիոյ, տպուած 1695ին:

17 · Բառարան համառօտ հայերէնէ տաճկերէն, Հ · Եփրեմ Զաքըճեան, Վիէննա 1850:

18 · Բառարան տաճկերէնէ ի հայ, Հ · Յակ · Պօյաճեան, 2 հատոր, Վիէննա 1839 եւ երկրորդ տիպ · 1868:

19 · Բառարան նոր իտալ - գաղ-հայ եւ տաճկերէն, Վիէննա 1846:

20 · Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ, Հ · Մանուէլ Ջախջախեան, Վենետիկ 1804: Ասոր համառօտը 1829ին:

21 · Բառգիրք ի բարբառ հայ եւ իտալական, Հ · Մանուէլ Ջախջախեան, Վենետիկ 1837:

22 · Բառարան հայերէն եւ անգլիերէն, Հ · Յ · Աւգերեան եւ Յով · Պրեսեան, Վենետիկ 1825:

23 · Բառարան անգլիերէն - հայերէն Հ · Յ · Աւգերեան, Վենետիկ 1821, Բ · տիպ 1868:

24 · Եղիա Տէմիրճիպաշեանի ֆրանսերէնէ ի հայ բառարանը, որ ընտիր բառեր կը պարունակէ, հեղինակէն նորակերտ:

25 · Բառարան ռուսերէնէ հայ, Մկրտիչ Բերոյեանի, Ս · Փեդրպուրկ 1838:

Բայց այսքան բառարաններու հետ կարելի՞ է չյիշատակել՝

26 · Նշանաւոր Գէորգ Պալատեցիի բառարանը պարսկերէնէ ի հայ, տըպուած Օրթագիւղ 1826ին, որ ճոխ է հայերէն գերընտիր բառերով:

Կան դեռ մեծ ու փոքր հայ եւ օտար լեզուի բառարաններ, զորս զանց կ'ընեմ յիշատակել, եւ այս 26 հատ անտես առնուածները, «Սիոն»ի ներկայացուցած 13 հատին վրայ աւելցնելով կը ներեմ ինձ ըսել, թէ տեղեկագիրին կարծածին չափ աղքատ չէ եղած մեր գրականութեան բառարանական «սեռը»: (*)

ՏՈՔԹ · Վ · Յ · ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

(*) Թէոդիկ յօրինած է աշխարհիկ լեզուի ընդարձակ բառարան մը, Իզմիրեանց մրցանակով պսակուած: Կայ նաեւ համբաւաւոր Եօանեսկուի խորհրդաւոր բառարանը, բայց ո՞ւր է:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔԵՐ

1— ՈՐՍՈՐԴԱԿԱՆ ՏՕՆ, Մ · Ռիդ (Ա · Մաս), 2·50 ռ ·: 2 ·— Նոյնը (Բ · մաս), 2·50 ռ ·: 3 ·— ՄՈԾԱԿԸ, Խըճկօ Ապէր: ՍՐԱ ՎԵՐՋԸ Ո՞Վ ԳՏՆԻ, Ս · Ֆեդորչենկօ, ՓՈՔՐԻԿ ԿԱՌՈՒՑՈՂՆԵՐ, Կ · Վարդունի, 2 ռ ·: 4 ·— ՀԵՏԱՔԱՔԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐ, Գրիմ եղբայրներ, 2 ռ ·: 5 ·— ԵՐԳՈՂ ԱՐՏՈՅՏԸ, Գրիմ եղբ ·, 2 ռ ·: 6 ·— ԱՆՏԱՌԻ ԵՐԵՔ ԳԱՃԱՃՆԵՐԸ, Գրիմ եղբ ·, 2 ռ ·: 7 ·— ԿԸԿՈՒՆ ՈՒ ՍՈԽԱԿԸ, Արամ Գառօնէ: ԱՂՒԷՍԸ, Յովհ · Թումանեան, 2 ռ ·: 8 ·— ԵՂՆԻԿԸ, Ա · Ամուրեան, 2·50 ռ ·, 9 ·— ԱՄԷՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿԸ, Գրիմ եղբ ·: ՄՈԾԱԿՆ ՈՒ ՄՐՋԻՒՆԸ, Յովհ · Թումանեան, 2 ռ.: 10 ·— ՅԱՒԵՐԺԱՀԱՐՍԻ ՆՈՒԷՐՆԵՐԸ, Գրիմ եղբ ·, 2·50 ռ ·: 11 ·— ՁԱՐԻ ՎԵՐՋԸ, Յ · Թումանեան, 2ռ · 50 գ ·: 12 ·— ՄԻ ԿԱԹԻԼ ՄԵՂՐ, Յ · Թումանեան, 2·50 ռ ·, Թէհրան, 1938 «Մոդերն» տպարան:

Հայերէն մանկական գրքերի հրատարակութեան խնդիրը տարիներ շարունակ արծարծուել է Իրանահայութեան մէջ: «Ալիք»ը առաջինն է եղել, որ բազմիցս գրաղուել է այդ խնդրով: Այնուհետեւ նա արձագանգ է գտել մասնաւոր շրջանակներում: Կազմուեցին նոյնիսկ փոքրիկ խմբակցութիւններ այդ նպատակով, վերջերս էլ հանդէս էր եկել «Ալիք»ի հրատարակիչը, բայց ցաւօք սրտի ո՛չ ոքի չյաջողուեց իրենց բարի ցանկութիւնները ի կատար ածել:

Այսօր մեզ մօտ մանկական գրքերի հրատարակութիւնը անհամեմատ աւելի հրատապ բնոյթ է ստացել ազգային դպրոցների պետականացումով:

Այս իսկ նկատառումով վերոյիշեալ գրքոյկների հրատարակութեան լուրը մեծ ուրախութեամբ ընդունեց:

Բայց, դժբախտաբար, երբ յիշեալ գրքոյկները, Եր · Հայրապետեանի խմբագրութեամբ, կարճ ժամանակամիջոցում լոյս տեսան իրար յետեւից, յուսախաբութիւնն ու հիասթափութիւնը ընդգրկեց ամէնքին:

Ամբողջ ձեռնարկը կրում է պատահականութեան եւ անձեռնհասութեան կնիքը:

Գրքոյկների խմբագրութիւնը հրատարակել է ինչ որ պատահարար ձեռքն է ընկել, առանց լուրջ ընտրութեան, առանց ծրագրի, սոսկ հետեւելով հինաւուրց սովորութիւնների և հասկացողութիւնների:

Հրատարակել է և՛ Գրիմ եղբայրների ամէն տեսակ հրաշալիքներով եւ անհաւատալի արկածներով հարուստ հէքեաթներ, և՛ Մայն Ռիդի արկածախնդրական պատմուածքները, որոնք մանուկ ընթերցողներին պահում են միշտ լարուած վիճակում, հոգեկան սարսափի մէջ, և՛ ռուս նախկին գրողներից թարգմանութիւններ, երբեմն էլ յիշել են Յովհ · Թումանեանին ու Խնկօ Ապոր, արտատպելով ինչ որ ձեռքի տակ ունեցել են:

Ակներեւ է որ խմբագրութիւնը բոլորովին հաշւի չի առել, որ այսօրուայ մանուկների ու պատանիների հասկացողութիւնները, հոգեբանութիւնը, ձգտումներն ու ապրումները նոյնը չէին, ինչ որ էին հնում, 30— 40— 50 տարի առաջ:

Այսօր, յետպատերազմեան ժամանակաշրջանում, երբ ամբողջ կեանքը յեղաշրջուած է եւ մարդիկ դառել են իրատես եւ իրապաշտ, մանուկներն ու պատանիները եւս փոխուած են իրենց մտայնութիւններով եւ ո՛չ պակաս հասակաւորներից իրատես են: Նրանք եւս աւելի հետաքրքրւում են իրանց շրջապատող կեանքով, եւ ապրում օրուայ տպաւորութիւններով, քան երեւակայական աշխարհների հըրաշալի, չինծու կեանքով:

Այսօր, նրանց շրջապատը լեցուած է հեծանիւի, սաւառնակի, ձայնասփիւռի աղմուկով, արկածներով, մրցումներով, այսօր նրանց մեծապէս գրաւում ու գերում են արիների եւ ախոյեանների տողանցքները, մարզիկների թափօրները եւ ամէն կարգի սպորտի հանդէսները: Նրանք շնչում են հաղարումի արհեստագիտական գիւտերի մթնոլորտում, յափշտակուած են ելեկտրականութեան բազմազան կիրառումներով, զառանցում են սինէմայի մասին:

Այսօրուայ երախաների համար այլեւս ոչինչ գրաւչութիւն ունին Գրիմ եղբայրների հէքեաթները իրենց շատ միամիտ, կախարդական կերպարանափոխութիւններով, ուր աղուէսն կամ եղնիկը հրաշքով կերպարանափոխւում են մի գեղեցկուհու եւայլն: Հրաշքների դարը, կարծում ենք, անցած պիտի համարել նոյնիսկ երեխաների համար:

Իսկ պատանիների համար Մայն Ռիդի, Ֆենիմոր Կուպէրի պատմուածքները նոյնիսկ հնում՝ 40—50 տարի առաջ չէին յանձնարարւում որպէս ընթերցանութեան պատշաճ նիւթ: Այդ պատմուածքներըշափից դուրս գրգռում են մատաղ ընթերցողների երեւակայութիւնը, պահում մշտական եռանդի, կամ աւելի ճիշդ զառանցանքների աշխարհում, եւ յաճախ դրդում անմիտ քայլերի:

Քանի՛, քանի՛ երեխաներ ու պատանիներ այդ գրքերի ընթերցանութեան տպաւորութեան տակ ձգել են դպրոց, ուսում, ընտանիք եւ անյաջող ճամբորդութեան ուղին բռնել դէպի Ամերիկա, Ափրիկէ եւ այդպիսով խորտակել են իրենց մատաղ կեանքերը: Մեր այժմեան երեխաների մեծ մասը արդէն խիստ ջղային են, եւ ոչինչ շահ ունենք առաւել եւս քայքայելու նրանց ջղային դրութիւնը Մայն Ռիդի սարսուռ ազդող արկածախնդրական պատմուածքներով:

Կայ մի կարեւոր հանգամանք եւս, որ նոյնպէս ուշադրութեան չի առել խմբագրութիւնը, երբ կանգ է առել Գրիմի հէքեաթների վերհրատարակութեան վրայ:

Դա՝ պայքարի գաղափարի բացակայութիւնն է կեանքի բոլոր ասպարէզների եւ դժուարութիւնների ժամանակ:

Այդ հէքեաթների մէջ ամէն ինչ գերբնական է, ամէն արգելք յաղթահարւում է հրաշքներով ու կախարդական մեքենայութիւններով: Բացակայում է անհատական ջանքերի, յամառ աշխատանքի, մաքառումի անհրաժեշտութեան գաղափարը՝ յաջողութեան ու երջանկութեան հասնելու համար կեանքի մէջ: Եւ այդ այն ժամանակ՝ երբ գոյութեան կռիւը մեր օրերում այնքա՜ն դժուարացել է:

Պարզ է, որ ոչինչ իմաստ ունէր սկսել մի յետադարձ շարժում դէպի Գրիմ եղբայրները, դէպի Մայն Ռիդը:

Եւ վերջապէս, եթէ խմբագրութիւնը ոչինչ յարմարաւոր նիւթ չէր կարողացել գտնել ժամանակակից նորագոյն գրականութեան մէջ եւ կարիք էր զգում դիմելու անցեալին, ապա մի՞թէ գերադասելի չէր դիմել մեր անցեալին եւ միմիայն վերհրատարակէր մեր մանկական գրականութեան Ղ · Աղայեանի, Յովհ · Թումանեանի հեղինակութիւնները, որոնցից շատե-

ԳԱԶԷԼ ՄՈՐՍ ՀԱՄԱՐ

Յիշում եմ դէմքը քո ծեր, մայր իմ անուշ ու անգին,
Լոյս խորշոմներ ու գծեր, մայր իմ անուշ ու անգին :

Ահա նստած ես տան դէմ, ու կանաչած թթենին
դէմքիդ ստուեր է գցել, մայր իմ անուշ ու անգին :

Նստել ես լուռ ու տխուր, հին օրերն ես յիշում այն,
Որ եկել են ու անցել, մայր իմ անուշ ու անգին:

Եւ յիշում ես քո որդուն, որ հեռացել է վաղուց, —
Ո՞ւր է արդեօք հեռացել, մայր իմ անուշ ու անգին :

Ո՞ւր է արդեօք հիմա նա, ո՞ղջ է արդեօք, թէ մեռած,
Եւ ի՜նչ դռներ է ծեծել, մայր իմ անուշ ու անգին :

Եւ երբ յոգնած է եղել, եւ երբ խաբուել է սիրուց —
Ո՞ւմ գրկում է հեծեծել, մայր իմ անուշ ու անգին :

Մտորում ես դու տխուր եւ օրրում է թթենին
Տխրութիւնը քո անծիր, մայր իմ անուշ ու անգին:

Եւ արցունքներ դառնալի ահա ընկնում են մէկ մէկ
Քո ձեռքերի վրայ ծեր, մայր իմ անուշ ու անգին . . .

1920 ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Գործիական երաժշտութեան կազմաւորումը

Ընդհանրապէս գործիական երաժշտութիւն ըսելով կը հասկցուի միայն նուագարաններու կողմէ գործադրուած երաժշտութիւնը, որմէ՝ հետեւաբար՝ անմասն կը մնայ մարդկային ձայնը: Սակայն պարզ է, որ պատմական տեսակէտով զուտ գործիական երաժշտութեան զարգացումը կը զուգընթանայ ձայնական երաժշտութեան գործիական ընկերակցութիւններուն հետ :

Անհնարին է ըսել թէ նախ եւ առաջ նուագարանները միայն ձայնին ընկերակցելո՞ւ համար թէ՝ ընդհակառակն՝ մինակ գործածուած են: Ենթադրելի է դէթ որ ի սկզբան փքաւոր նուագարանները եղած են մենանուագող նուագարանները, լարային նուագարաններն ալ՝ ընկերակցող նուագարանները:

Յոյներուն քով՝ Քրիստոսէ 6 դար առաջ՝ սրինգի մենանուագածութիւնը շատ զարգացած արուեստ մըն էր ու քնարի (cithare) մենանուագածութիւնը կը սկսէր ի պատուի ըլլալ: Պղինձէ նուագարանները ի սկզբան ծառայեցին միայն զինուորական նշաններու, շեփորներու եւ քայլերգներու: Միջին դարու վերջն է, որ անոնք կիրարկուեցան զուտ արուեստագիտական արդիւնքներու համար:

Կրօնական արարողութիւններու, խորհրդատօներու եւ արքայատօներու առթիւ է որ տեղի ունեցան բազմաձայնական գործիական երաժշտութեան նախափորձերը: Նուագարաններու շինութեան յառաջդիմութիւնն ալ —նախ եւ առաջ շատ յամրընթաց — աւելի արագ դարձաւ միայն այն օրը, երբ բազմաձայնութեան պէտքերը աւելի անհրաժեշտ դարձուցին զայն: Միւս կողմէ ակներեւ է որ գործիական երաժշտութեան զարգացումը փոխադարձաբար կապուած է նուագարաններու շինութեան զարգացումին :

Այս տեսակէտով՝ մեծ կարեւորութիւն ունի ճպոտաւոր նուագարաններու երեւումը Թ. դարուն: Ռէպէքը, ճնուաջնարը (vièle) անոնց նախնական ձեւերն են: Սոյն ձեւերը այլափոխուելուն յետագային՝ ծնունդ տալով ջոներու (viole) մեծ ընտանիքին: Գործիական երաժշտութեան ամենահին ընագիրները՝ որ գոյութիւն ունին ներկայիս՝ ԺԳ. դարէն են: Մէկ կողմէ՝ միանուագային պարեր, միւս կողմէ՝ եկեղեցական բնագիրներու վրայ երկամասն կամ եռամասն յարմարաձայնագրութիւններ են անոնք, որոնք նուագուելու էին անուաջնարներու վրայ : Սոյն նուագարանները գործածուեցան կամ բազմաձայնական խումբերու մէջ ձայները կրկնապատկելու կամ անոնց տեղը բռնելու համար, եւ անոնց համար յօրինուեցան՝ մինչեւ ԺԶ. դարուն վերջը՝ բազմամասն պարեր եւ ֆանթէզիներ ծանօթ թեմաներու վրայ՝ աւելի ձայնական քան գործիական ոճով :

Բուն գործիական ոճը յատկանշուելու էր շարժականութեամբ մը եւ տարածութեամբ մը, զորս երգը չէր կրնար ունենալ: Երբեք ձայն մը պիտի չընդգրկէ դաշնակին եօթը օքթավները եւ պիտի չիրագործէ անվերջ պէսպիսութիւնը արագընթաց նօթերու, որոնք անոր վրայ գործադրելի են: Գործիական ոճին կազմութիւնը որոշուեցաւ ստեղնաւոր նուագարաններու գործածութեամբը :

Վինը (luth) նախ եգիպտական, յետոյ արաբական նուագարան մըն է, որ յետագային Սպանիա եւ Իտալիա ներմուծուեցաւ, հոնկէ ալ՝ ԺԴ. դարուն՝ ամբողջ Եւրոպայի մէջ: ԺԵ. դարէն սկսեալ՝ մեր դաշնակին դերը կատարեց ան: Նուագարան մըն էր, որուն համար կը փոխադրուէին բոլոր ձայնական շարադրութիւնները, եւ որ կը ծառայէր իբրեւ ընդհանրական ընկերակցող :

Ստեղնաւոր ամենահին նուագարանըն է երգեհոնը՝ տկճօրէն ու հովուասրինգէն սերած: Քթէզիբիոս (170 Քրիստոսէ առաջ) անոր հնարիչն ըլլալ կը կարծուի: Առաջին երգեհոնները շատ փոքրածաւալ էին եւ ունէին 8էն 15 փող: Թ. դարուն մօտերը ընդհանրացաւ գործածութիւնը երգեհոնին, որ մասնաւորաբար կը գործածուէր երգուսուցումի համար: Քանի կը բարդանար անոր մեքենականութիւնը, այնքան կը դժուարանար անոր նուագածութիւնը, այն աստիճան որ՝ ԺԳ. կամ ԺԴ. դարուն՝ ստեղի տեղ ծառայող տախտակները միայն կռուփի հարուածով կարելի էր մխրճել :

Ը. եւ Թ. դարուն մօտերը՝ մարդիկ գաղափարն ունեցան ստեղ մը յարմարցնելու միալարի մը եւ այսպէսով ստեղծեցին օրկանիսթրումը, այսինքըն արդի առումով անուաջնարը :Այս նուագարանին լարերը թրթռացումի մէջ կը մտնէին շփումով: Ստեղնաւոր ու կմթուած լարաւոր առաջին նուագարանները Անգլիոյ ճատրակաբաններն են, որոնք բազմալար էին, բայց դեռ չունէին նոյնաթիւ նօթեր: Շարժուն լարակալներ կը գործածուէին բազմաթիւ նօթերստանալուհամար նոյն լարէն: Ճատրակարանին կը յաջորդէ քլավիչէմպալօն կամ յարադաշնակը, կամ՝ իր անգլիական անունով՝ վիրճինըլը, որ ունէր այնքան նօթ որքան ստեղ: Ցարադաշնակին առընթեր՝ ստեղնադին (clavicorde) կը գործածէ զարնուած լարերու դրութիւնը եւ ոչ այլեւս կմթուած լարերունը : Բոլոր այս նուագարանները հուսկ ուրեմն ծնունդ պիտի տային ուռնաւոր դաշնակին՝ շնորհիւ Պարթոլոմէօ Քրիսթոֆորիի (1711) ու Կոթֆրիտ Սիլպէրմանի (1753), բայց միայն ԺԸ. դարուն վերջն է, որ դաշնակը պիտի սկսէր տարածուիլ եւ մոռացումի մատնել ստեղնադին ու յարադաշնակը :

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ

Մենախօսութիւններ Թէյմզի ափին

Տեսարանը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ յետմիջօրէի մը վերջին ժամերուն, Սայլորի բնակարանին մէջ, անդամ բրիտանական խորհրդարանին, տէր՝ ազատական գաղափարներու:

Ժամը՝ երեկոյեան ճիշդ հինգն է : Կը տիրէ խոր լռութիւն, մառախուղով պարուրուած բրիտանական արուարձանին վրայ: Այսօր, իր կարեւոր հիւրերն են Թափարի եւ Պենէշ: Առաջին առթիւ չփոթեցուցիչ էր հանդիպումը այս երկու ականաւոր հիւրերուն: Բայց հիմա, անոնք, բազմած կաշիէ թիկնաթոռներու վրայ, ճարճատող կրակարանին մօտ կը խօսակցին արդէն:

Թափարի.— Ի՞նչպէս էք ձեր լոնտոնեան բնակութեան առաջին օրերուն :

Պենէշ.— Երեւակայածէս աւելի լաւ, որովհետեւ պատերազմէն առաջ, տարիներով Եւրոպայի զանազան քաղաքները թափառած եմ, ուստի վարժ՝ կլիմայական փոփոխութիւններու:

Թափարի.— Ձեզի համակրական ընդունելութիւններ սարքուա՞ծ են:

Պենէշ.— Միջակ, որոնց հանդէպ իմ ամէնէն չնչին զարմանքս յայտնելու համար միամիտ մը պէտք էի ըլլալ: Պաշտօնական շրջանակներու համար ես Պարոն Պենէշն եմ եղած լոկ, իսկ միւս եւ գաղափարներուս համակիրներուն համար՝ մանաւանդ Պարոն Պենէշը:

Թափարի.— 16 Նոյեմբերէն ի վեր ես ալ սովորական Պարոն մըն եմ, անկից առաջ ալ էի: Մոլեռանդ պարմաններու աննշան խումբ մըն է մնացած միայն, որ կը յամառի դեռ զիս Նորին Վեհափառութիւն... կոչել, բայց անոնք եւս երթալով կը հասնին սնտեսական կարելիութիւններուս նըւազումին հետ:

Պենէշ.— Պէտք չէ պատրանքներ սընուցանել: Ժողովրդապետութիւնները մեռելներէն ալ արագ կ'ընթանան, եւ ժողովրդավարականներն ալ, որոնք կը պարծին անոնց նմանիլ, վարակուած են՝ հազուագիւտ ապերախտութեամբ եւ չնականութեամբ:

Թափարի.— Եւ ըսել որ մենք աշխարհի վրայ աքսորականներ ենք, անոր համար որ ժողովրդապետութիւններու խօսքին հաւատք ընծայած ենք, վստահած՝ անոնց պատասխանատուութեան գիտակցութեան ու առաջարկներուն լրջութեան:

Պենէշ.— Իմ պարագան յար եւ նըման է ձերինին: Բայց ես, ձեզի հանդէպ մասնաւոր գզջում մը ունիմ կարելիք, որովհետեւ ես ալ— իբրեւ ժողովրդավար— պատասխանատուութեան դոյզն բաժին մը ունիմ ձեր քայքայումին մէջ:

Թափարի.— Ինչո՞ւ...

Պենէշ.— Շնորհակալ եմ որ մոռցած էք: Ատիկա ձեզի յիշեցնել ինծի համար չափէն աւելի ցաւալի է, որովհետեւ ես էի որ նախագահեցի Ազգերու Խորհուրդին, երբ Իտալիոյ դէմ պատժամիջոցներու կը ձեռնարկուէր:

Թափարի.— Բարէ՛, ճիշդ այդ օրերուն էր որ— հաւատալով Ազգերու Խորհուրդին ինծի ընծայելիք աջակցութեան— վճռեցի նժարին մէջ նետել իմ ամէ՛ն ինչը՝ ամէ՛ն ինչի համար: Իտըն ինծի դիմադրէ՛ ըսել կուտար, որովհետեւ 52 պետութիւններ իրենց ամբողջական աջակցութիւնը կ'ընծայէին: Եղաւ նոյնիսկ առեն մը, որ ես գուցէ կարենայի բանակցիլ, բայց Ժընեւէն ժէզ— իմ ներկայացուցիչս— կ'ըսէր թէ Իտալիան նեղ կացութեան մէջ է, ենթակայ՝ անօթութեան ու ներքին յեղափոխութեան, թէ հակաֆաշիզմը յաղթելու վրայ էր, թէ Իտալիոյ հետ բանակցիլը Ազգերու Խորհուրդին հանդէպ դաւաճանութիւններու ամէնէն ծանրը պիտի նշանակէր :

Պենէշ.— Գրեթէ նոյնը պատահեցաւ ինծի Եթէ ես իմ բնագիծս հնազանդած ըլլայի, պարտ էի բանակցիլ Հիթլէրի հետ եւ ընդունիլ Քարլսպատիսի կէտերը: Այդպէսով փրկած պիտի ըլլայի իմ պետութիւնս եւ ներկայիս պիտի գտնուէի Փրակայի նախագահական ապարանքին մէջ: Սակայն Փարիզէն ինծի ըսուեցաւ.— Դիմադրեցէք: Մինչ դէպքերը կը դահավիժէին՝ —Զօրակոչ հռչակեցէք: Ֆրանսան— մանաւանդ իւրաքանչիւր ճաշկերոյթէ վերջ— կը յայտարարէր, թէ իր ստորագրութիւնը «նուիրական» էր, թէ պիտի քալէր, թէ իր գինակցութիւնը իսկական դաշինքի մը արժէքն ունէր եւ ոչ թէ անպէտ թուղթի կտորի մը, թէ Հիթլէրին դիջանիլը պիտի նուիրագործէր բռնապետութիւններու յաղթանակը, եւ եթէ Ֆրանսան չփութար օժանդակել իր դինակցին, անորակելի նախատինքով մը պիտի արատաւորուէր իր համբաւը, նոյնիսկ այն պետութեան համար— որ համաձայն փարիզեան պետական մարդոց կարծիքին, Վերսայլէն ծնած պետութիւններու ամէնէն ժողովրդավարականն էր: Ֆրանսան պիտի կորսնցնէր բոլոր իր դանուբեան դիրքերը, մեծ պետութեան մը իր վարկէն մերկանալով: Ո՞վ կրնար կասկածիլ: Ճիշդ է նաեւ որ մերթ ընդ մերթ ակնարկ մը նետելով իմ դրացի երկիրներուս աշխարհագրական դիրքին վրայ, հարց կուտայի ինքզինքիս, թէ ի՞նչպէս խոստացուած օժանդակութիւնները պիտի հասնէին ինծի, բայց Գաղղիացիները կը հաւատէին որ, եթէ աքաղաղը խօսէր, բրիտանական առիւծն ալ երկնցնելով իր թաթը՝ մռնչիւնով մը պիտի արթնցնէր ռուսական արջը, որուն խոր խոր քնանալու ձգտումը առասպելական է :Ո՞վ պիտի կասկածէր այսքան կենդանաբանական միջամտութեան վրայ: Եւ սակայն, հակառակ շռայլուած խոստումներուն, չեխեւսլովաք պետութիւնը առանց Միւնիխին՝ այս պահուս բոլորովին սրբուած կ'ըլլար Եւրոպայի քարտէսէն: Ներկայ կացութեան տարօրինակութիւնն ալ հոն է որ, եթէ մինչեւ հիմա գոյութիւն ունի դեռ Չեխեւսլովաքիա մը— նոյնիսկ իր կրճատուած եւ սրբագրուած սահմաններուն մէջ— կը պարտինք Մուսոլինիին...

Թափարի.— Մայ Ջէուի պարտութենէն ետքը,— որուն մէջ երկօրեայ կատաղի կռիւներէ վերջ իմ լաւագոյն զինուորական ուժերս կոտորուեցան Իտալացիներէն—, երբ ես բուռ մը մարդոցմով երկար թափառումներէ ետք Ատիս-Ապեպա հասայ, վճռեր էի հաշտութիւն խնդրել, աղդուած կայսրուհիին եւ զաւակներէս մէկուն աղերսանքներէն: Նոյնիսկ կ'ուզէի Տէսիէ մնալ, հոն սպասել մարաջախտ Գատոյլիոյին եւ ընդունիլ անձնատուութեան պայմանները: Եւրոպացի խորհրդականներուս կարծիքն հասկնալ ուզեցի: Անոնք միաբերան ըսին որ դիմադրեմ: Բայց երբ համոզուեցան որ անկարելի էր այդ, խորհուրդ տուին որ փախչիմ, քանի որ Ազգերու Խորհուրդը եւ աշխարհ պիտի օգնէին ինծի, զիս իմ գահուս վրայ բազմեցնելու համար ետքէն: Հիմա լաւ կ'ըմբռնեմ այդ խոստումներուն իմաքուն արժէքը: Անկարելի է որ անգամ մըն ալ զիս խաբեն: Օրին մէկը, ճարահատ,— ապրելու համար— թերեւս դիմեմ Մուսոլինիի վեհանձնութեան եւ ի դերեւ չելլեմ:

Պենէշ.— Բնաւ անոր չէ՞ք հանդիպած :

Թափարի.—Այո, 1924ին՝ Հռոմ այցելութեանս ընթացքին: Եւ մեր խօսակցութիւններէն մէկուն միջոցին, միասին քննեցինք խտալեւհաբէշ յարաբերութիւնները: Դուչէ՝— կէտ առ կէտ կը յիշեմ— ըսաւ այն ատեն. «Միակ քաղաքականութիւնը, որ յարմար է ձեզի, կը կայանայ Իտալիոյ բարեկամանալուն մէջ: Եթէ իմ խորհուրդիս հետեւիք, կը խոստանամ ձեզի համար ըլլալ պատրաստակամ եւ ուղղամիտ բարեկամ մը: Իսկ եթէ— ընդհակառակն— ուզէք ուրիշ քարթ խաղալ, գիտցէք որ, Իտալիան ալ իր կարգին փոփոխութեան պիտի ենթարկէ խտալեւհաբէշ յարաբերութիւնները: Պատրանքներ մի սնուցանէք, արդի Իտալիան մեծ է, հզօր, գինեալ»:

Ատիս - Ապեպա վերադարձիս, եւրոպացի խորհրդականներս ջնջել ուզեցին իմ Հռոմի տպաւորութիւններուս արդիւնքը, առարկելով որ իտալական պլըֆ մըն էր. բառ մը՝ որուն իմաստը չէի գիտեր, եւ որուն բուն նշանակութիւնը սորվիլ ուզեցի : Խորհրդականներս, գաղղիացի, պելճիքացի, շուէտացի, ռուս, ըսին որ զօրականներուս գլուխն անցած — կրնայի Իտալացիները թափել... Մաս

Օր. ԼՈՒՍՎԱՐԴ ԲԱՐԽԵԱՆ
եւ
Ընկեր ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
Ամուսնացած

Կնքահայրութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Պ. Մանուկեանի:

Վիէն Լաւէկիւս (Արտէշ)

17 Դեկտեմբեր, 1938

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍԻՐՈՅ Ի ՎԻԷՆՆԱ ԵՒ Ի ՓԱՐԻԶ

Գլուխ գրոյն գրեալ՝ Ողջո՛յն քեզ, Վիեննա,— Ի Փարիզ ծառայէր, որ միշտ ծառայ կայ,— Գերի եմ քեզ, թէ միտք քո զկեանս իմանայ,— Թէ եղկելի Փարէզ ի՞նչ հալի կայ :

Տես թէ՝ անդադարս ո՞րպէս դադարի,— Սէրդ արար զիս խեւ, եղեալ եմ վայրենի,— Երբոր անցնիս ի միտըս, ջիգարըս այրի,— Եւ ժամերս առանց քեզ են հազար տարի :

Է՛ իմ քաղցրիկ Վիեննա, իմ արեւ եւ լոյս,— Մտեր ես մէջ սրտիս, չես ի դար ի դուրս,— Վասըն քեզի միայն կամ ես տարակոյս,— Ա՛յ իմ չինարի ծառ, դարնան կանանչ բոյս :

Վիեննա՛ երբ սաեմ, եւ զանունըդ տամ,— Խելադարեմ և ժամն... դառնամ,— Ուշկս ի յինէն երթայ, մեռեալ ես մնամ,— Վկայն իմ է յերկինս, որ ես հաւատամ :

Երբ որ մտօքս անցնիս, սիրտս առնու զալար,— Աղիքս մորմոքի, մահու քրտինք գայր,— Բազում անգամ կամեմ զկենացըս վճար,— Գամ, քեզ մօտենամ, զի այլ չունիմ ճար :

Ահա ես միշտ ասեմ թէ՝ կեանքս ի՛նչ լինի,— Որ Փարէզ իւր աչօք Վիեննա տեսանէ,— Թող յայնժամու բաժին աշխարհ անցանի,— Կամ առաջի ստացդ անկեալ մեռանէ :

Թէ զհոգս զամենայն ածեմ ես զրով, — Գիտեմ ոչ աւարտի նա հազար տարւով,— Այլ զքեզ ողջունեմ ես հազար բարով,— Բարեւս քեզ գայցէ ծովով ցամաքով :

— Ցորժամ զայս թուղթըն կարդայ Վիեննա,— Արտասուք յաչացն խիստ յորդանայ,— Բազում կսկծի նա, ջուրըն արիւն դառնայ,— Ժամ մի խելքին յիւրմէն երթայ, եւ ժամ մի այլ դայ :

Երկուս ի ծառայիցըն պատրաստ կային,— Ջջուր ի յերեսին հանապազ ցանէին,— Ի նորա զատնութեանց ամէնըն լային, — Ց Աստուած յուսալով՝ նըմա սիրտ տային :

Ծնունդ Վիեննա խաթուն որ բանն ասէր,— Զի յերթեւզալոյն խելքն ոչ դադարի, — Եւ Իսարէլ ընդգործս Վիեննայու այրի,— Եւ միշտ աղաղակէր զի գործն վճարի:

Խորհին նոքա յիրեարս, արտաքս ոչ երթան,— Այլ յայնմիկ լուսանցքին զլոյց միմեանց տան,— Խորհուրդ Իսարելայ էր սա գուրըսկան,— Երբեք ի լուսանցքէն նոքա չհեռանան:

Քաղցրիկ միշտ զրուցին յօժ փափաքանօք,— Ժամ ժամ վարանեն խելօք եւ մտօք,— Ասէ Վիեննա նըմա, է՛ Փարէզ խելօք,— Խորհուրդ մի դու խորհեա, զի զերծինք հնարօք :

Պատասխանի ետ Փարէզ, է՛ լուս իմ Վիեննա,— Որպէս որ դուն գիտես, այնպէսի արա,— Զի սէր քո ոչ թողեր ինձ խելք ի վերայ,— Զիս անդէտ ծառայ մի քեզ համարեա :

Ասէ Վիեննա նըմա, Փարէզ եմ հոգիս,— Վաղիըն յայս ժամուս եկն առ իս քո գերիս,— Միթէ բարի ճանապարհ գտանե՞մ այս բանիս :

թիւնը կրնայ չեզոքել նկատել զայն որ եւ է առեն, լուր տալով ե-րեք ամիս առաջ: Այդ պարագային, կրնայ վտարել Իտալացինե-րը, իբրեւ անբաղձալի :

Անշուշտ Ֆրանսական կառավարութիւնը երբեք տրամադիր չէ այդքան արմատական տնօրինութեան մը դիմելու, բայց կրնայ 1896ի պայմանագիրը գործածել իբրեւ Դամոկլէսի սուր, ճնշելու համար Մուսոլինիի վրայ :

Իտալական մամուլն ալ իր կարգին կը մեղադրէ Ֆրանսան, արդար գտնելով 1935ի համաձայնութեան խզումը : Այս առթիւ կը զանգատի թէ Ֆրանսա ոչ միայն ուժ չտուաւ Իտալիոյ, եթով-պական հարցին մէջ, այլ եւ պատժական տնօրինութիւններ կա-տարեց, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան որոշման:

*** Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական աշխա-տակիցը, Տիկին ժընըվիէվ Թապուի, կը կարծէ թէ Մուսոլինի չնդգալից պահանջներ պիտի ներկայացնէ Ափրիկէի մասին եւ պի-տի պահանջէ գոհացում տալ յունուար - փետրուարի ընթացքին : Այս առթիւ կը բացատրէ թէ Գերմանիան է որ աճապարելու կը մղէ Իտալիան, որովհետեւ յառաջիկայ գարնան ալ ինք Իտալիոյ աջակցութեան պիտի դիմէ, ուրիշ պահանջներ արժեցնելու հա-մար: Իբրեւ թէ Հիթլէր համաձայնած է որ նախ Իտալիոյ պա-հանջները մէջտեղ դրուին, բայց չուզեր ժամանակ վատնել, որով-հետեւ անգլիական դիւանագիտութիւնը յարատեւ գործունէու-թիւն կը ցուցնէ Գերմանիոյ դէմ, Եւրոպայի արեւելեան, հարաւ-արեւելեան եւ հիւսիսային արեւելեան շրջաններուն մէջ: Միւս կողմէ, Ամերիկա յայտնապէս հակագերման դիրք մը բռնած է, ինչ որ կրնայ վնասել Գերմանիոյ շահերուն :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆ ՍՊԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ հրամանով 1906ին եւ 1907ին ծնած բոլոր Գերմանները պէտք է արձանագրուին յունուար 16էն փետրուար 28, բժշկական քննութեան ենթարկուելու եւ զինուո-րական մարզանքի շրջան մը անցընելու համար: Այս կերպով զին-ուորական կարճատեւ մարզանք մը պիտի ստանան 1901էն 1914 ծնած բոլոր Գերմանները :

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ երեւան հանուած դաւադրութեան հետեւան-քով, ձերբակալուած են աւելի քան հազար հոգի, ազգայնական իշխանութեան կողմէ: Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ հարիւ-րաւորներ գնդակահարուած են արդէն: Ինչպէս կը յիշուի, դաւը ուղղուած էր Զօր. Ֆրանքոյի դէմ, կարճ կապելու համար պա-տերազմը :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Թաշքենդի մէջ ձերբակալ-ուած են Խիվայի նախկին խաներուն կիները, Շիւքիւրճան եւ Ու-լուքճան, ինչպէս եւ անոնց որդիները: Ասոնց վրայ գտնուած են քանի մը միլիոն րուբլի արժողութեամբ արծաթ եւ գոհարեղէններ որոնք պետական սեփականութիւն կը համարուին: Խիվայի խա-նութիւնը (Ուզպէկիստան) հարկատու էր պետութեան եւ տեւեց մինչեւ 1920, երբ խորհրդային իշխանութիւնը խորտակեց զայն եւ խաները արտաքսման փախան :

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ հասած հեռագիր մը կը հերքէ այն լուրերը թէ խռովութիւններ ծագած են Ճէպէլը Տրիւզի մէջ: Տիւրզիները պարզապէս վարչական ազատութեան ընդլայնում կը պահանջեն Դամասկոսի կառավարութենէն եւ անցեալ կիրակի մերժած են ճանչնալ Եղեռնագէտ Ատեանին դատաւորներուն իրաւասու-թիւնը:

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ, անուշեղէնի եւ նպարեղէնի խա-նութները բաց պիտի մնան Դեկտ. 25ին եւ 26ին, յունուար 1ին եւ 2ին: Իսկ սեղանատնային հաստատութիւնները պիտի փակուին Դեկտեմբեր 26ին եւ յունուար 2ին:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ արտակարգ համա-գումարը բացուեցաւ երէկ, շաբաթ, Մոնռուժի մէջ, քննելու հա-մար արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ խնդիրներ: Տա-կաւին համաձայնութիւն գոյացած չէ երկու գլխաւոր բանաձեւե-րու միջեւ,— Փօլ Ֆոռի տեսակէտը, որ կը տրամադրէ չարունա-կել խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը, Լէոն Պլումի տեսա-կէտը, որ հակառակ է Միւնիխի քաղաքականութեան :

ԵՐԿՈՒ ՍՊԱՌԱՋԷՆ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ Օպէրվիլիէի մէջ կեցնելով դրամատան մը երկու հաւաքիչները, յաջողեցան թռցնել անոնց փոխադրած գումարը, 1,098,000 ֆրանք: Աւազակները յաջողե-ցան փախչիլ :

Հ. Յ. Դ.

Փ....

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ Շրջանի բոլոր ընկերները 25 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Danton, Մէթ-րօ Օտէոն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պոլ. Օտտոյի «Վռամեան» Ենթա-կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւն-ները կը յայտնէ ընկերուհի Գ. Շահ-լամեանի, իր աղջկան եւ պարագանե-րուն ընկեր ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ ղառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Ի դիմաց Պոմոնի, Սէն-Ժիւլիէնի, Լա Բօզիէի, Ֆոնտագլի, Սէն-Պանտա-լէի, Պուա Լիւզիի եւ Մարթիկոյի Հայ հասարակութեան մեր խորին ցա-ւակցութիւնը կը յայտնենք Ս. Գրի-գոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հիմնա-դիր եւ մեր շրջանի Գաւառական Ժո-ղովի անդամ Պ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄ-ԵԱՆԻ ղառնաղէտ մահուան առթիւ՝ իր ընտանեկան պարագաներուն:

Պոմոնի եւ շրջակայից Թաղական խորհուրդ

×

Մարսէյլի Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան Վարչու-թիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հայրենակից եւ Միութեան պատուոյ նախագահ Գերաշնորհ ԵՐՈՒԱՆԴ ԵՊԻՍԿ. ՓԷՐՏԱՀՃԵԱՆԻ մահուան առթիւ, իր պարագաներուն: առթիւ:

×

Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Պոլ. Օտտո-յի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցու-թիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Շահ-լամեանի եւ Օր. Հ. Շահլամեանի եւ իրենց պարագաներուն իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ հօր՝ Պ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ ղառնակսկիծ մահ-ուան առթիւ:

Փոքրիկն Հուրի Քէշիշեան 20 ֆր. կը նուիրէ Ֆ. Կ. Խաչի Կեդր. Վար-չութեան:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Սեռովբէ Պահթիար-եան եւ Տէր եւ Տիկին Միհրան Պահ-թիարեան 50ական ֆրանք կը նուի-րեն Փարիզի Ազքատախնամին փո-խան ծաղկեպսակի Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ ղառնաղէտ մահուան

ՄՈՒՇԱՏԻՏՐ

Մարսէյլի Բարձր Հայքի Հայ-րենակց. Միութեան բոլոր անդամ-ները անխտիր Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրուին յառաջիկայ Երկուշաբ-թի. 26 Դեկտ., կէսօրէ վերջ ժամը 2ին 6 Rue Petites Maries, սրճարանին վերնայարկը: Իրաւա-սու անդամներուն ներկայութիւնը ստիպողական է:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Պանեէօ - Քաշանի Մասնաճիւղը կը յայտարարէ առ ի գիտութիւն՝ որ սկսած է իր սան-սա-նուհիներու կիրակնօրեայ դասըն-թացքները, 52 Rue Gustave-Courbet, Bagneux: Արձանագրութեան համար դիմել տեղւոյն վրայ, կիրակի առա-ւօտները ժամը 9—12:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 27 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3922

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՌԱՅԼ ՀԵՌԱՆԿԱՐ

Լրագրական սովորութիւն է տարին փակել ընդհանուր տեսութիւններով: Փորձ մը՝ անցեալը քննութեան ենթարկելու եւ գալիքը դիմաւորելու :

«Յառաջ»ի մէջ ալ յաճախ կատարուած են արդլիսի փորձեր, երբեւ խմբագրական կամ առանձին յօդուած: Եւ պիտի չարունակուին :

Այդ փորձին հետ, կը խորհինք թէ շատ աւելի անհրաժեշտ է մտածել գալիքի մասին: Անշուշտ միշտ աչքի առջեւ ունենալով անցեալը:

Ի՞նչ կը ներկայացնէր անցնող տարին, ազգային թէ միջազգային տեսակէտով :

Մէկ բառ բաւական է, խտացնելու համար ամբողջ պատկերը, — անստուգութիւն: Լուսաւոր չէր տարուան սկզբնաւորութիւնը, իսկ շատ աւելի մռայլ հեռանկար մը կը մթագնէ նոր տարին:

1937ին ալ, կարելի չեղաւ խափանել սպանիական եւ չինական պատերազմները, որոնք անընդհատ կը շարունակուին, արեան գետեր հոսեցնելով անսահման տարածութեանց վրայ:

Այդ պատերազմներուն հետ, ծագեցան ուրիշ տագնապներ, շատ աւելի վտանգաւոր: Եւ հրաշքով մըն էր որ աշխարհը փըրկուեցաւ ահագնադղորդ փլուզումէ մը:

Արդարեւ, քանըչորս ժամ էր մնացած նոր պատերազմին, չեխական հարցին առթիւ, երբ կարելի եղաւ կանխել զայն, նորէն զոհելով տկարն ու անճարը :

Արտաքին աշխարհը շատ բան չի գիտեր Միւնիխի համաձայնութեան գաղտնիքներու մասին (1937 սեպտեմբեր 30): Բայց ինչ որ յայտնուած է մինչեւ հիմա, կը բաւէ, լուսաբանելու համար հիմնական պարագայ մը, — Չորս մեծերէն երկուքը եթէ պատրաստ էին փոթորիկ մը պայթեցնելու, միւս երկուքը ժամանակի կը կարօտէին: Հետեւաբար, նախընտրեցին սակարկել եւ չարը խափանել, առենի մը համար:

Այնուհետեւ պատահած դէպքերը աստիճան մը բացին վարագոյրը: Այդ կ՚ապացուցանէ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ ծագած նոր տագնապը, որ հետզհետէ վրդովիչ համեմատութիւններ կը ստանայ :

Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը, Փարիզ կը յուսար բարելաւել երկու «լատին քոյրեր»ուն յարաբերութիւնները, դեսպան մը ղրկելով եւ ճանչնալով իտալական կայսրութիւնը (գրաւուած Եթովպիոյ):

Մինչդեռ, շատ կարճ տեւեց մեղրալուսինը: Հռոմ այնպիսի դիրք մը բռնեց որ ըսել կ՚ուզէր. — Ձեր ձեռքն է բարուքել յարաբերութիւնները:

Եւ ահաւասիկ նոր անակնկալը, — Մուսոլինի չեղեալ համարելով 1935ի համաձայնութիւնը, նորէն սեղանի վրայ կը դնէ ափրիկեան ստացուածքներու խնդիրը, — Ճիպութի, Սոմալի, Սուէզ, Թունուզ: Ուրիշ խօսքով, Միջերկրականի տիրապետութեան հարցն է որ կը յուզուի, ճիշդ այն պահուն երբ կը կարծուէր թէ ճամբան հարթուած է չորս մեծ պետութեանց գործակցութեան համար:

Դիւանագէտներ կապ մը կը տեսնեն այս նոր անակնկալին եւ Չէմպըլէյնի յառաջիկայ այցելութեան միջեւ: Եւ Փարիզի մէջ լրջօրէն կը կասկածին թէ Մուսոլինի նոր խաղ մը պիտի փորձէ, Անգլիոյ վարչապետը համոզելու եւ նոր զիջումներ կորզելու համար, ի հաշիւ Ֆրանսայի :

Բոլորովին անտեղի չէ այս մտավախութիւնը: Մանաւանդ որ, 1935ի համաձայնութեան խզումը յայտարարուեցաւ Պ. Չէմպըլէյնի այցելութեան պաշտօնական զեկոյցէն վերջը:

Ամէն պարագայի մէջ, հաւանական է որ Միւնիխի համաձայնութեան մէկ ծալքն ալ բացուի, Անգլիոյ վարչապետին այցելութեան առթիւ :

Իտալական թերթերը վերապահ են այս մասին: Բայց, ինչ որ կը գրեն Ֆրանսայի դէմ, նոյնիսկ «իտալական նահանգ» հռչակելով Թունուզը, չափէն աւելի պերճախօս է:

Եւ Իտալիան մինակ չէ այս անգամ, ինչպէս Գերմանիան մինակ չէր, Աւստրիոյ կցումին եւ Չեխոսլովաքիոյ անդամահատման ատեն :

Պարզ աշխարհաբարով, երկու դիկտատորները արդէն համաձայնած ըլլալով, փոխն ի փոխը մէջտեղ կը դնեն իրենց պահանջները: Եւ կ՚աջակցին փոխադարձաբար: Այսօր ես, վաղը դուն:

Թերեւս չափազանցութիւն չէ տեղական թերթի մը այն տեսութիւնը թէ՝ Գերմանիա կ՚աճապարէ որ Իտալիան գոհացում ստանայ Ճիպութիի, Սուէզի եւ Թունուզի խնդիրներուն մէջ, որպէսզի յառաջիկայ գարնան ալ ինք ապարէզ իջնէ, աջակցութեամբ իր զինակցին:

Այս տեսակէտէն, խորապէս ուշագրաւ է Ուկրայնայի անկախութեան պայքարին կազմակերպումը, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա:

Իրականին մէջ շատ ջուր կը վերցնէ այս խնդիրը, նկատի առնելով Գերմանիոյ եւ ընդհանրապէս Եւրոպայի ներկայ վիճակը:

Եւ սակայն, չարժումին արծարծումն իսկ չարաշուք հեռանկար մը կը կազմէ, խաղաղութեան տեսակէտով:

Ամէն պարագայի մէջ, Իտալիա եւ Գերմանիա ձեռք ձեռքի տուած են, վեր ի վայր շրջելու համար կարգ մը քարտէսներ կամ վիճակներ, ապաւինած՝ իրենց ահարկու սպառազինութեանց :

Ուրիշ կարգ մը պարագաներ աւելի կը մթագնեն հորիզոնը, միջազգային ճակատի վրայ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՈՐՈՇԵՑ ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒՂՂԵԼ ԻՏԱԼԻՈՅ

Պ. Չէմպըլէյնի այցելութիւնը բչնամական կը համարուի

Նախարարական խորհուրդը շաբաթ օրուան արտակարգ նիստին մէջ որոշեց ծանուցագիր մը ուղղել Իտալիոյ, յայտնելով թէ Ֆրանսա չի կրնար նոր զիջումներ կատարել 1935ի համաձայնութեան վրայ, որ չեղեալ հռչակուած է Իտալիոյ կողմէ: Ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց այս ծանուցագիրը: Հռոմի ֆրանսական դեսպանին յանձնարարուեցաւ իտալական կառավարութեան հաղորդել այս պատասխանը: Ժողովէն վերջը արտաքին նախարարը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի բրիտանական դեսպանին հետ եւ պարզեց Ֆրանսայի դիրքը: Այս առթիւ խնդրեց դեսպանէն որ Անգլիոյ վարչապետը չփորձուի նոր զիջումներ խոստանալ Մուսոլինիի, յառաջիկայ այցելութեան ատեն:

Ֆրանսայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ ծանուցագիրը վճռական է եւ կը մերժէ որ եւ է հողային զիջում Թունուզի մէջ: Արտաքին նախարարը արդէն այս պարագան յայտնած էր երեսփ. ժողովին մէջ, բայց կը վախցուի որ Պ. Չէմպըլէյն փորձէ միջնորդի դեր կատարել, իբրեւ փոխարինութիւն Միւնիխի համաձայնութեան, անելի մը մատնելով Ֆրանսան:

Իրագէկներ կը հաւաստեն թէ ֆրանսական ծանուցագիրը որոշ առաջարկներ չի պարունակեր, բայց կը սպասէ որ յաջորդ քայլը առնէ Իտալիա: Քանի որ Իտալիա չեղեալ հռչակեց՝ 1935ի համաձայնութիւնը, Թունուզի Իտալացիներուն իրաւական վիճակը կապուած կը մնայ 1896ի պայմանագրին, ուրիշ խօսքով՝ ենթակայ Ֆրանսայի բարեհաճութեան :

«Թունուզը իտալական նահանգ մըն է»

Մինչ այս մինչ այն, իտալական մամուլը կը շարունակէ մեղադրել Ֆրանսան, իբրեւ պատասխանատու նոր բարդութեանց :

Արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ռէլացիոնէ ինթէրնացիոնալի», բաց նամակ մը ուղղելով Ֆրանսայի արտաքին նախարարին, կ՚ազդարարէ.

— «Դուք բոլոր կամուրջները կը քանդէք ձեր ետեւէն»: (Ինչպէս կը յիշուի, Պ. Պոնէ յայտարարած էր թէ Ֆրանսա «թիզ մը հող պիտի չտայ»):

Իտալական թերթը ընդլայնելով իր մեղադրանքները, կ՚ըսէ թէ «Թունուզը իտալական նահանգ մըն է» եւ «եթէ Ֆրանսա ուզէ զինու զօրութեամբ ընդդիմանալ Իտալիոյ պահանջներուն, պիտի զարնուի «առանցք»ին, «Պալթիկ ծովէն մինչեւ Ափրիկէի սիրտը»: Այդ պատնէշին ետեւ ոչ ոք պիտի շարժի, «որովհետեւ ուրիշ ոգի մը կը սաւառնի այդ շրջանին մէջ: Եթէ ո եւ է մէկը անխոհեմութիւնը գործէ շարժելու, անմիջապէս պիտի պաշարուի եւ առնականութենէ պիտի զրկուի: Ցամառելով ժխտական դիրք մը բռնել, Ֆրանսա պատմութեան դէմ կ՚երթայ: Այդ աւանդութիւնը պէտք է վերաքննուի եւ սրբագրուի: «Ոչ» ըսելով բան չի լուծուիր, ընդհակառակն»:

Ուրիշ թերթ մը, «Ռէժիմէ Ֆաշիստա» Ճիպութիի եւ ֆրանսական Սոմալիի խնդիրը կը յուզէ ֆաշական ղեկավարի մը՝ Ռոպէրթօ Ֆարինաչչիի ստորագրութեամբ: Յօդուածագիրը կը գրէ թէ այլեւս գոյութեան իրաւունք չունի Ճիպութիի եւ Սոմալիի ֆրանսական տիրապետութիւնը եւ թէ անգլեւիտալական համաձայնութիւնը լռելեայն կը խոստովանի որ Ֆրանսա շահեր չունի Կարմիր ծովուն մէջ: «Ամբողջ աշխարհ կ՚ըմբռնէ թէ փոքր հողամաս մը ուր միայն մակաբոյծներ կը բնակին, չի կրնար մնայուն պետութիւն մը կազմել ահագին կայսրութեան մը դէմ ուր ֆաշական Իտալիան միլիոններ կը վատնէ եւ անլուր զոհողութիւններ կը կատարէ: Ճիպութին պալար մը կը կազմէ Եթովպիոյ կողին վրայ: Արդ, երբ պալար մը հասունցած է, կը ճեղքեն կը նետեն»:

Պ. Չէմպըլէյնի յառաջիկայ այցելութիւնն ալ ջղագրգռութիւն կը պատճառէ Իտալիոյ մէջ: Պ. Կայտա, որ Մուսոլինիի արտայայտիչը կը համարուի, «գրգռիչ եւ ռազմաշունչ» կը նկատէ այդ ուղեւորութիւնը, «Վոչէ տ՚Իթալիա»ի մէջ: Այս առթիւ կը բացատրէ թէ Իտալիա երբեք տեղի տուած չէ այդ գրգռիչ ցոյցին: Եւ կը շարունակէ.

— «Ֆրանսա տակաւին կ՚ուզէ սաստկացնել իր սպառնալից եւ մարտական անհաշտութիւնը Իտալիոյ դէմ: Իտալիա համդարտութեամբ կ՚արձանագրէ այս պարագան եւ Եւրոպայի կը ձգէ դատել թէ ո՛ւր կրնայ առաջնորդել այդ անզգամ քաղաքականութիւնը: Ըսած ենք արդէն, — Իտալիա պատրաստ է ամէն բանի համար. ան յարձակողական շարժումը կ՚ընդունի ամէն ճակատի վրայ եւ բոլոր միջոցներով: Գալով նախկին կացութեան վերադառնալու սպառնալիքին, կը նշանակէ թէ Ֆրանսա կ՚ուզէ վերահաստատել այն կացութիւնը որ գոյութիւն ունէր Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, 1919էն 1934: Կը նշանակէ թէ Իտալիա նորէն իրաւունք ունի հողային փոխարինութիւններ պահանջելու Ֆրանսայէն, համաձայն Լոնտոնի դաշինքին 13րդ յօդուածին տրամադրութեան: Կը նշանակէ թէ Իտալիա իրաւունք ունի գործելու այն արօրէն եւ անհանդուրժելի դիրքին դէմ զոր բռնած է ֆրանսական

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵՆԷՆ

Թուրքերէն «Թան» յօդուածաշարքով մը կը քննադատէ Գերմանիոյ հետ կնքուած առեւտրական համաձայնութիւնը: Ահաւասիկ հատուած մը առաջին խմբագրականէն.

— «Արդէն համաշխարհային տագնապը անցած, հրապարակները բացուիլ սկսած էին: Գերմանիոյ տնտեսական ճնշումը, ինչպէս Պալքանեան միւս երկիրները, մեզ ալ սկսաւ անհանդստացնել: Այն ատեն կարծես հասկնալ սկսանք Գերմանիոյ նպատակը: Մեր պահանջները գանձելու մտահոգութիւնը ունեցանք: Գերմանիոյ հետ մեր ունեցած առեւտրական յարաբերութիւնները քիչ մը եւս մենաշնորհէ փրկել ջանացինք :

Այդ միջոցին Անգլիացիներուն եւ Պալքանեան միւս երկիրներուն ալ աչքերը բացուած էին: Անգլիան ալ սկսած էր շարժելու պէտք զգալ, կասեցնելու համար Պալքաններու մէջ Գերմանիոյ տնտեսական նուաճումը: Երբ մէկ կողմէն Անգլիոյ եւ միւս կողմէ Թուրքիոյ շահերը նոյնացան, ծանօթ 16 միլիոն անգլ. ոսկիի վարկը ապահովուեցաւ: Մենք այլեւս փրկուելու վրայ էինք գերման տնտեսական ազդեցութենէն :

Բայց շատ չանցաւ: Գերմանիա, Անգլիոյ այս թափին իբր փոխադարձութիւն անմիջապէս տնտեսական նախարար Տոքթ. Ֆունքը Պալքանները եւ յետոյ Թուրքիա ղրկեց: Տոքթ. Ֆունք, առաջ քշելով այն տեսակէտը թէ թուրքեւգերման առեւտրական յարաբերութեանց զարգացման մէջ երկու երկիրներու շահերուն միջեւ նոյնութիւն մը կայ, յայտնեց թէ Թուրքիոյ արտածելիք բոլոր նիւթերուն յաճախորդ է եւ ասոր փոխարէն կազմ ու պատրաստ է Թուրքիոյ օգնելու՝ անոր ճարտարարուեստական զարգացման համար: Եւ անմիջապէս առեւտրական դաշինք մը կնքուեցաւ :

Արդէն Անգլիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը ակնկալուածին պէս չէր ընթանար: Անգլիացիները մեր չամիչի, թուզի, ծխախոտի, կաղինի նման արտածելի բերքերը չէին ուզեր. անոնք աւելի շատ մեր հանքերը կը պահանջէին, իսկ մեր հանքերուն յաճախորդը շատ էր: Մենք առաւելապէս Թուրքիոյ յատուկ եւ մեզի համար կարեւոր քանակութեան մը հասնող արտածելի նիւթերու համար յաճախորդ կը փնտռէինք: Իսկ Գերմանիա, առանց տեսակի խտրութեան, ինչ որ տայինք առնելու պատրաստ էր. որով անպատեհութիւն մը չտեսանք «քլիրինկ»ի հիման վրայ, Գերմանիոյ հետ նոր համաձայնութիւն մը կնքելուն մէջ:

Բայց կը տեսնենք որ այս համաձայնութիւնն ալ կատարեալ զարգացումի մը մէջ չի ընթանար եւ մեր սպասած արդիւնքներուն հակառակը տալ սկսած է: Ի՞նչէն, ինչու համար: Պիտի ջանանք տալ այս հարցումին պատասխանը:

Ուկրայնիայի անկախութեան շարժումը

Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ հետզհետէ ծաւալուն հանգամանք մը կը ստանայ Ուկրայնայի անկախութեան շարժումը: Ամերիկայի Ուկրայնական ազգային ընկերութեանց վարչութիւնը բողոքեց այն զրոյցներուն դէմ թէ Գերմանիա նիւթապէս կ՚օգնէ անկախութեան շարժումին: Այս առթիւ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ անհրաժեշտ կը գտնէ «մեծ Ուկրայնայի մը ստեղծումը, միացնելով Ռուսաստանի, Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ միջեւ բաժնուած հողերը»: Բանաձեւը սրտագին աջակցութիւն կը խոստանայ իր հայրենակիցներուն, որպէսզի կարենան անկախութիւն ստանալ: Եւ կը յայտարարէ.

— «Ամերիկայի Ուկրայնացիները հաստատապէս կը հաւատան ուկրայնական գերիշխան պետութեան մը անհրաժեշտութեան: Անոնք երբեք պիտի չհրաժարին այդ իտէալէն: Անոնք իրենց կարելին պիտի տրամադրեն իրենց հայրենակիցներուն, եւ երբեք պիտի չհանդուրժեն որ Ուկրայնան հարկատու պետութիւն մը դառնայ »:

*** Լեհաստանի Ուկրայնացիները ընդհ. ժողով մը պիտի գումարեն այսօր, Լվովի մէջ (Լէմպէրկ): Ժողովին պիտի մասնակցին Ուկրայնացի բոլոր երեսփոխանները: Օրակարգին վրայ կը գտնուին երկու կարեւոր խնդիրներ. — 1. Ինքնավարութեան պահանջը. — 2. Նոր բանակցութիւններ լեհական կառավարութեան հետ :

ՁԻՒՆ – ՁՄԵՌԸ կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ, մանաւանդ գաւառի մէջ, ուր արկածներ ալ պատահած են: Ձիւնը դադրած է Փարիզի մէջ, բայց գետինները սառ կապած են եւ ջերմաչափը զերոյէն վար 5 աստիճան կը ցուցնէ տակաւին, երբեմն ալ աւելի: Լիոնի մէջ ջերմաչափը մինչեւ 21 աստիճան բարձրանալէ վերջ, իջաւ 10ի: Մարսէյլի մէջ ալ ձիւնը սառ կապած է: Ամէն օր մահեր կը պատահին արեան համախռնումի հետեւանքով:

ԱՆԳԼԻՈՅ պատերազմական նախարարը Փարիզ գալով, Ալգաս գնաց, աչքէ անցընելու համար Մաժինոյի գիծը եւ ուրիշ ամրութիւններ: Նախարարը այս առթիւ յայտարարեց, շեշտելով երկու պետութեանց գործակցութիւնը. — «Եթէ Անգլիոյ սահմանագլուխը Հռենոսն է, Ֆրանսայի սահմանագլուխն ալ Թէյմզ գետն է »:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ քառամեայ ծրագրի վարիչ մարաջախտ Կէօրինկ աշխատանքի, արդիւնաբերութեան եւ տնտեսութեան լիազօր նշանակեց Տոքթ. Ֆունքը, որ գերման տնտեսութեան նախարարն էր: Այսպէսով՝ Տոքթ. Ֆունք կը դառնայ Գերմանիոյ տնտեսական կեանքի իրական դիկտատորը :

*** Մարաջախտ Կէօրինկ հրատարակեց հրամանագիր մը, որով բանակի սպաներուն կ՚արգիլէ մենամարտիլ՝ առանց Հիթլէրի հաւանութեան :

HENRI TROYAT, ԻՐ ԾԱԳՈՒՄԸ ԵՒ ԳՈՐԾԸ

Ֆրանսայի գրականութիւնը նոր տաղանդով է հարստացած,—երիտասարդ վիպագիր Henri Troyatն:

Ահա մէկ ամիս է, որ ֆրանսական մամուլը խօսում է նրա վէպերի մասին, ու այն մրցանակին առթիւ, որին արժանացաւ հեղինակը «Կոնքուռների Ակադեմիայի» կողմից:

Բայց ֆրանսական եւ օտար մամուլը ոչ միայն խօսում է Henri Troyatի տաղանդի մասին, այլ քանիցս ընդգծել է, որ նա թէեւ այսօր ֆրանսահպատակ է, բայց «ծագումով Ռուս է»:

Իրականութիւնը այն է, որ Troyatը ծագումով Հայ է: Նրա իսկական անունն ու ազգանունն է Լեւոն Թարասով. Արմաւիրցի հայ ծնողներից, Մոսկուայում ծնած եւ ինը տարեկան հասակում իր ծնողների հետ դաղթած Փարիզ, 1920ին:

Մինչեւ այսօր ոչ ինքը Troyatը եւ ոչ նրա ծնողքը ճշդած են ֆրանսական մամուլում, որ երիտասարդ վիպագիրը ծագումով Հայ է եւ ոչ թէ Ռուս...

Երիտասարդ «ֆրանսացի» վիպագրի դէպքը— պերճախօս օրինակ մըն է (դժբախտաբար ոչ առաջինը եւ ոչ վերջինը), թէ ինչպէս հայ մանուկը զրկուած հայեցի կրթութիւնից,— ենթարկւում է օտարացման, այլազգայնացման ու, ի վերջոյ, օտարիհետ ձուլման եւ ազգային տեսակէտից— կորուստի:

Բայց նախ քան Henri Troyatի կամ Լեւոն Թարասովի (իր իսկական ազգանունով) մասին խօսիլը, փորձենք մի քանի տողով պարզել նրա դիմագիծը, իբրեւ վիպագիր:

Ասենք անմիջապէս, որ HenriTroyatի շուրջը յարուցուած հետաքրքրութիւնը Ֆրանսայի գրական եւ գրադատական մամուլում— կայանում է գլխաւորապէս այն բանում, որ վեց տարուան մէջ— նա արդէն ստացել էր երկու մրցանակ. մէկը գրական հաստատութիւնից, միւսը ֆրանսական ակադեմիայից, իսկ այս երկրորդ մրցանակը՝ Կոնքուռ Ակադեմիայից:

Յայտնի է, որ Ֆրանսայում ամէն տարի բազմաթիւ գրական եւ ոչ գրական հաստատութիւններ եւ ընկերութիւններ բաժանում են կամ յատկացնում նիւթական պարգեւներ ֆրանսերէն գրուած գրքերին: Ամենամեծ թիւը կազմում են գիտական աշխատութիւնները, կամ գիտական գլուխը, այնուհետեւ հերթով գալիս են վէպը, բանաստեղծութիւնը, թատերգութիւնը, գրադատութիւնը, պատմութիւնը եւայլն: Միայն ֆրանսական հինգ Ակադեմիաները տարէց տարի բաժանում են մի քանի հարիւր նիւթական պարգեւներ «լաւագոյն հեղինակներին» (գիտական թէ գրական մարզում): Բայց այս բազմաթիւ եւ բազմազոյն հաստատութիւնների շարքին կայ մէկ ընկերութիւն, որի տարեկան մրցանակը, տեսակ մը մեծ գրական յաղթանակ է. այդ ընկերութեան «վճիռ» արձակողները իրենք իսկ յայտնի գրագէտներ են (տես հօգի): Բաւական է այստեղ յիշել նրանց մի քանիների անունները՝ Լէօն Տօտէ, Ռօնի, Լիւսիէն Տէքավ, Տօրժելէս եւ միւսները,— որպէսզի սրանց ռճիռը իր ամբողջ լրջութեամբ երաշխաւորէ, որ Կոնքուռի Ակադեմիայի մրցանակին արժանացողը, արդարեւ, աչքի ընկնող երիտասարդ տաղանդ է: Տարուայ ընթացքում Կոնքուռի Ակադեմիայի անդամները ծանօթանում են ֆրանսերէն բոլոր հրատարակուած վէպերի հետ (70—100 նոր վէպեր) եւ մրցանակը, դաղտնի քուէից յետոյ, յատկացւում է երիտասարդ վիպագիրներից լաւագոյնին: Այս տարի մրցանակը ստացաւ Henri Troyat, որ քսան եւ եօթ տարեկան է եւ հրատարակած է արդէն հինգ վէպ եւ մօտ տասը նորավէպեր (*): Կասկածից դուրս է, որ երիտասարդ վիպագիրը իր վերջին վէպում (Araigne) կրում է ռուս հռչակաւոր վիպագիր Տոստոեւսկու ազդեցութիւնը. բայց դա կոյր հետեւողութիւն մը չէ: Նրա հերոսը ժամանակի եզրից դուրս է եկած եւ ըմբոստանում է կեանքի դէմ, նա կռւում է իրեն շրջապատող մարդկանց հետ, որոնք սակայն անվերապահօրէն համակերպած են իրականութեան եւ ապրում են կեանքի ընթացքի հետ: Ու հերոսը իր յոյսերը պարտուած ու մղած կռւում պարտւում է: Դա բնական է, քանի որ կեանքը, թէեւ կոյր է, բայց աւելի ուժեղ, քան թէ հերոսը: Վէպում ոչ միայն միջավայրն է արտայայտուած, այլ եւ ժամանակակից շրջանը: Ֆրանսական լաւագոյն գրագէտ - քննադատներից մէկը, Էտմոն Ժալուն այդ վէպի առթիւ գրում է, որ «Թռուեայի հերոսները անհաշտ գաղափարապաշտների կործանիչ ամեհութիւնն են կրում»: Կասկածից դուրս է, որ երիտասարդ վիպագրի հերոսները օժտուած են այնտեսակի մաչեցնող ու այրող հոգեբանութեամբ, որոնց դիմելով՝ նրանք իրենց մերկացնում են մինչեւ ոսկորը, թերեւս մինչեւ ոսկորի ծուծը: Այդ անոպայ, բիրտ իրապաշտութիւնը յիշեցնում է Հիւիսմանի, Կրինի եւ Տոստոեւսկու հերոսներին:

Ի՞նչ խօսք, ինչպէս եւ ամէն երիտասարդ վիպագիր, նա էլ կրում է օրոշ ազդեցութիւններ, բայց այդ ազդեցութիւնը ունի իր յատուկձեւերը: Թռուեայենի հերոսները ոչ այնքան յոռետեսներ են, որքան անոյժ պարտուողներ, խրած՝ կեանքի փոթորիկների մէջ: Անշուշտ նրա վէպերի հերոսները եւրոպական քաղաքակրթութեան բովից են անցնում, կամ անցած. ստորճան մը աւելի կիրթ, աւելի մեղմ, պիտի ասէի Տոստոեւսկու կորուսկ դինին քիչ մը սառն ջրով խառնած:

Յատկանշական է Թռուեայի համար, որ նրա վէպերի հերոսուհիները, այսինքն կանանց տիպարները բոլորովին տարբեր բնոյթ են կրում. մանր հոգու տէր, անպատասխանատու, տեսակ մը «հոգեւոր քաղքենութիւն»: Թէեւ նոյն հեղինակի «Le Vivier» վէպում դուրս է բերուած գեղանգօրէն «նոր - կնոջ» տիպար՝ փորձառու, շահասէր, հմուտ գործերի մէջ, նախաձեռնող, սինիք: Անշուշտ կնոջ ծաղրանկար մըն է, բայց համարձակ ու յաջող ծաղրանկար: Վէպերի յեղուն սեղմ է եւ յստակ ոճը— պարզ ամենաբարդ հոգեբանական վերլուծումների մէջ: Իբրեւ իսկական տաղանդ խուսափում է գրելու այն «ձեւամոլութիւններից», որ կոչւում է manierisme (ծեքծեքում): Ձենք թացնում որ վէպերում պատահում ենք երիտասարդ գրագէտներին յատուկ միամտութիւնների: Թերեւս ժամանակի ընթացքում— այդ բոլորը յղկուի, կատարելագործուի: Անշուշտ Կոնքուռի մրցանակին արժանանալը դեռ երաշխիք չէ, որ երիտասարդ պսակաւորեալը արդէն մօտեցած է ֆրանսական անմահ հեղինակների չէմքին: Եղել են դէպքեր երբ այդ «ընտրեալները» պահ մը փայլուն ոլորակի պէս բարձրանալով գրական երկնակամարը, անցել չքացել են դէպի գրական տխեղերքի անհունութիւնը, ու կորսուել են ուշադրութիւնից: Բայց հայազգի Troyatը ունի մեծ տաղանդի որոշ տըւեալներ, որոնք յուսատու են նրա ապագայի համար:

Անցնենք այժմ այն հարցին՝ թէ ո՞վ է ազգով Henri Troyatը եւ ինչ պայմաններում կորցրեց իր հայ ազգութիւնը:

Հիւսիսային Կովկասում կայ փոքրիկ քաղաք մը, Արմաւիր: Մեծ պատերազմից առաջ ունէր չորս հազարի չափ հայ ազգաբնակչութիւն՝ վաճառականներ ու հողատէրեր. քաղաքի շուրջը ապրում էին խազախ, չէրքէզ եւ լեռնական ազգութիւններ ու ցեղեր: Արմաւիրը հարուստ էր, ունէր երկու հոյակապ լուսաւորչական եկեղեցիներ, բայց ոչ մի հայկական վարժարան: Հայերը եկեղեցասէր էին, բայց կամ չէրքէզախօս եւ կամ ռուսախօս իրենց զաւակների հետ: Դուրսից եկող բանիմաց Հայերը համոզում էին հարուստ Արմաւիրցիներին միջնակարգ հայ դպրոց մը բանալ իրենց զաւակների համար: Ի՞նչ ո՛ւր. հարուստ արմաւիրցին պատրաստ էր աւելի շուտ երրորդ եկեղեցի մըն ալ կառուցանել, քան թէ դպրոց. եկեղեցին դէթ մեծ եւ անհամար մեղքերը կարող էր քաւել, իսկ հայ դպրոցը «ինչի՞ս է պէտք, քանի որ կան արդէն պետական դպրոցներ»:

Այդպէս էր մտածում եւ ամենահարուստ արմաւիրցին, Աղեքսանդր Թորոսեանը, որ արդէն դարձել էր «Թարասով»: Նա տանում է իր զաւակներին Մոսկուա եւ այնտեղի ռուս վարժարաններն է յղղում: Սրա Ասլան որդին, հօրը պէս, յաճախում էր Մոսկուայի եւ Արմաւիրի հայ եկեղեցին, բայց խօսում էր կամ չէրքէզերէն եւ կամ ռուսերէն. իսկ երբ ամուսնացաւ հայ բժիշկ Աբխարլամովի աղջկան հետ— համարեա թէ բնական էր, որ իր զաւակներին հետ խօսէր միայն ռուսերէն, քանի որ կնոջ մայրը (բժ. Աբխարլամովի կինը) գերմանուհի էր: Յատկանշական է, որ Մըննդեան, Զատկի եւ այլ մեծ տօներին — ընտանիքը յաճախում էր հայ եկեղեցին ի հարկէ առանց բան հասկնալու արարողութիւնից կամ քարոզներից: Եկեղեցին ազգային ազդակ չէր այլեւս, չէր զարթեցնում ազգային գիտակցութիւնը: 1920ին, Ասլան Թարասովի ընտանիքը— սրանց հետ ուրեմն եւ 8 տարեկան Լեւոն որդին (ապագայ Henri Troyatը) գաղթում են Փարիզ, եւ այդ օրից տղաքը յաճախում են ֆրանսական լիսէն, իսկ այնուհետեւ Փարիզի համալսարանը: Թռուայեան աւարտում է իրաւագիտական համալսարանը, դառնում է ֆրանսահպատակ եւ ստանում է Սէնի նահանգապետական վարչութեան մէջ պետական համեստ պաշտօն: Բարոյապէս եւ պաշտօնապէս նա ֆրանսացի է:

Այդ ընտանիքի ըմբռնումները ազգի մասին կրնայի՞ն ուրիշ լինել— եթէ իր ժամանակին Արմաւիր քաղաքը ունենար կարգին միջնակարգ հայ դպրոց ու ծերունի Թարասովի Ասլան որդին այնտեղ ստանար հայեցի կրթութիւն. իսկ իբրեւ հետեւանք՝ իր զաւակներին էլ տար հայեցի կրթութիւն, կամ գոնէ թելադրէր որ նրանք ծագումով պատկանում են մի հին, երբեմն հարուստ մշակոյթով Հայոց ազգին:

Անշուշտ, ընտանեկան մթնոլորտը (հայ - ազգային տեսակէտից) այլ կը լինէր. ու տեղի չէր ունենալու այն տգեղ երեւոյթը, որ երբ ֆրանսական եւ Փարիզի ռուս թերթերը գրում են, թէ, իբր թէ Լեւոն Թարասովը (Troyatը) ծագումով Ռուս է, ոչ ինքը Troyatը եւ ոչ նրա հայրը— չեն հերքում, որ Troyatը ծագումով ոչ թէ Ռուս է, այլ Հայ:

Այս դէպքը անգամ մը եւս հաստատում է այն փաստը, որ հասնող սերնդի ազգապահպանումը, հայեցի կրթութիւնը, ազգային գիտակցութեան առաջին եւ գերազանցօրէն գըլխաւոր ազդակը— այսօր 20րդ դարում— կայանում է Հայ միջնակարգ դպրոցի մէջ:

Ամէն տարագիր ժողովրդի համար դպրոցը եւ յատկապէս միջնակարգ դպրոցը— բարոյական խարիսխ եւ մեծագոյն ազդակն է եղած: Այդ ճանապարհով են ամրացել, բարոյապէս կազմակերպուել Լեհերը, Չեխերը, Յոյները ու Գերմանացիները: Բայց տարագիր հայութիւնը, դժբախտաբար, չունեցաւ իր անվերապահ ըմբռնումները Միջնակարգ Հայ դպրոցի մասին:

Պատմութիւնը արձանագրում է որ վերջին քսան տարուան ընթացքում հիմնուած են միայն երկու միջնակարգ հայ դպրոցներ, բայց վեց եկեղեցի ու ինը մատուռներ:

Սա ի՞նչ ազգակործան չուայլութիւն է...

ՌՈՒԲԷՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ

(*) «Faux-jour» (մրցանակ 1935ին), «Le Vivier», «Grandeur nature», «La Clef de Voute», «L'Araigne» (մրցանակ Կ.Ճնքուրի), «Mr. Citrine »եւ ուրիշ վէպեր ու նորավէպեր:

ԵՐԵՔ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Ամէն օր թերթերու մէջ կը կարդանք թէ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Պելժիա ժողովրդավար երկիրներ են եւ ունին միեւնոյն վարչաձեւը:

Տեսնենք թէ այս կարծիքը ո՛ր չափով կը համապատասխանէ իրականութեան:

Ինչպէս գիտենք, Անգլիա եւ Պելժիա սահմանադրական միապետութիւններ են, մինչդեռ Ֆրանսա հանրապետութիւն:

Իրաւ է թէ Անգլիոյ ինչպէս նաեւ Պելժիոյ թագաւորները կը թագաւորեն, բայց չեն կառավարեր, սակայն իրականութեան մէջ անոնց դերը բարոյական տեսակէտով աւելի արժէք կը ներկայացնէ քան Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահի դերը:

Արդարեւ, այդ երկու սահմանադրական թագաւորները իրենց ժողովուրդին վրայ ունին ազդեցութիւն մը, որ թանկագին ու զօրաւոր ազդակ մը կը կազմէ ազգային միութեան, առաջինը իր ընդարձակ գաղթավայրերու ժողովուրդներուն, իսկ երկրորդը՝ տարացեղ եւ տարալեզու Վալոններուն եւ Ֆլամաններուն համար:

Երկուքն ալ կրնան ի հարկին իրարու դերը կատարել կուսակցական կամ դասակարգային նիրքին մէջերու մէջ: Անոնց հանդէպ ժողովուրդին տածած բնազդական սէրն ու համակրանքը սերտ կապ մը կը հաստատէ թագաւորին եւ իր հպատակներուն միջեւ: Արքայական տօները ու սուգերը անգլիացի եւ պելժ քաղաքացիներուն համար պատեհ առիթներ են հաղորդուելու միեւնոյն ուրախութիւններով եւ տխրութիւններով:

Միեւնոյնը չի ներկայացներ ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահը, որ զուրկ է թագաւորներու հմայքէն եւ որուն միակ առանձնաշնորհը կը կայանայ մահապարտներուն ներում շնորհելուն մէջ:

Քուէարկութիւն.— Անգլիոյ մէջ քուէարկութեան եղանակը առաջին քննութեամբ կրնայ անարդար նկատուիլ: Արդարեւ, հոն քուէարկութիւնները կը կատարուին առաջին կարգի ընտրութեամբ, համեմատական մեծամասնութեամբ, այնպէս որ կուսակցութիւն մը կրնայ իշխանութեան գլուխ անցնիլ, առանց երկրին մէջ իրական մեծամասնութիւն ունենալու: Սակայն փորձառութիւնը ցոյց տուած է թէ՝ գործնականին մէջ այդ դրութիւնը մեծ առաւելութիւններ կը ներկայացնէ: Ան կ'արգիլէ երկրորդ ընտրութեանց սակարկութիւնները եւ խորհրդարանին կ'ապահովէ հոծ մեծամասնութիւն մը, ինչ որ տեւական կը դարձնէ դահլիճներու գոյութիւնը:

Ասկէ զատ, Անգլիոյ մէջ երեսփոխանական թեկնածուները պարտաւոր են երաշխաւորութեան մեծ գումար մը վճարել, եւ այդ գումարը կորսուած կը նկատուի, երբ անոնք չունենան առնուազն ձայներու մէկ հինգերորդը: Այս հանգամանքը կը նըպաստէ կազմակերպուած մեծ կուսակցութիւններուն եւ կը հեռացնէ այլատեսակ երեսփոխաններու թեկնածութիւնը:

Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ մէջ քուէարկութիւնները ընդհանուր են եւ ուղղակի:

Անգլիոյ մէջ թագաւորը վարչապետութիւնը կը յանձնէ ընտրութեանց մէջ մեծամասնութիւն շահող կուսակցութեան պետին, որ օրէնդիր իշխանութեան ամբողջ տեւողութեան կը կառավարէ իբրեւ ճշմարիտ միահեծան տէր մը, սակայն խորհրդարանին մէջ ան պարտաւոր է յարգել կարծիքի եւ վիճաբանութեան ազատութիւնը: Հազուադէպ է ըմբոստութիւն մը ընդդէմ վարչապետին, որ միշտ պետն է իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան: Լուրջ անհամաձայնութեան մը պարագային, վարչապետը իրաւունք ունի խորհրդարանին լուծումը պահանջելու թագաւորէն, որ միշտ գոհացում կուտայ այդ պահանջին:

Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ մէջ վարչապետին իրաւասութիւնները աւելի սահմանափակեն, եւ կառավարական կազմը միշտ ենթակայ է փոփոխութեան, քանի որ ընտրութեանց հետեւանքով կարելի չէ հոծ մեծամասնութիւն մը կազմել, ի հարկին կռթնելու համար այդ մեծամասնութեան վրայ:

Անգլիոյ մէջ ընդդիմադիր կուսակցութեանց պայքարները հեռու են ըստեղծելէ այն խոր ատելութիւնը, որ գոյութիւն ունի Ֆրանսայի մէջ: Այդ երկրին մէջ, աջերու եւ ձախերու միջեւ բացուած խրամատը այնքան մեծ է, որ յաճախ դժուարին եթէ ոչ անկարելի է գործակցութիւն մը առաջ բերել այդ երկու հակամարտ հոսանքներուն միջեւ: Պարագան կը տարբերի անշուշտ երբ երկրին ապահովութիւնը վտանգի տակ է:

Պելժիոյ մէջ տիրող երեք կարեւոր կուսակցութիւնները, ընկերվարական, կաթոլիկ եւ ազատական, հակառակ իրենց սկզբունքներու տարբերութեան, նուազ ատելութեամբ լեցուած են իրարու հանդէպ, եւ ի հարկին կը գործակցին իրարու հետ, կազմելով ազգային դահլիճներ:

Վերոյիշեալ երեք ժողովրդավար երկիրները, հակառակ այս տարբերութիւններուն, որոնք գոյութիւն ունին իրենց վարչաձեւին մէջ, կը ներկայացնեն հասարակաց համանման գիծեր, որոնք շատ կարեւոր են եւ կը յատկանշեն ժողովրդավար պետութեանց առաւելութիւնները:

Այսպէս, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ մէջ մտածումները եւ արտայայտութեան բոլոր եղանակները ազատ են: Այդ երեք երկիրներուն մէջ օրէնքը նոյնն է ամէնուն համար, առանց ծնունդի, հարստութեան կամ կուսակցութեան խտրութեան:

Երեք երկիրներուն կառավարութիւնները կրնան եւ պէտք է փոխուին, երբ այդ կը պահանջէ ազգին կամքը, որ յստակօրէն կ'արտայայտուի ընտրութիւններով: Դահլիճին անդամները հաւաքաբար պատասխանատու են խորհրդարանին առջեւ: Երբ այս վերջինը մեծամասնութեամբ անվստահութիւն յայտնէ, դահլիճը կը հրաժարի:

Վերջացնելէ առաջ ըսենք թէ՝ հակառակ այս շաղկապ նմանութիւններուն, Անգլիոյ մէջ խորհրդարանական դրութիւնը աւելի կայուն ու տեւական հանգամանք մը կը ներկայացնէ քան թէ Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ մէջ, ուր կառավարութիւնները յաճախ փոփոխութեան ենթակայ են, եւ անոնց հեղինակութիւնը սովորաբար աննահանձելի է:

Այս առթիւ ուշագրաւ է հետեւեալ խօսակցութիւնը:

Անգլիացի մը հեգնական շեշտով մը դիտել կուտայ Ֆրանսացիի մը, թէ Ֆրանսայի մէջ ամիսը անգամ մը դահլիճ մը կը փոխուի:

— Ճի՛շդ է, կը պատասխանէ Ֆրանսացին, բայց Անգլիոյ մէջ ալ ամէն ամիս քաղաքականութիւն կը փոխուի:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐ ՈՍԿԻ

ՆԱՓՈԼԷՈՆ՝ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ

Նափոլէոն մեծ յարգանք ունէր նըշանաւոր դերասան իր ժամանակակից Թալմայի համար: Յաճախ ճաշի կը հրաւիրէր զայն Թիւյլըրիի պալատը կամ Սէն - Քլու: Նոյն իսկ ըսուած է որ երբեմն Թալմային խորհուրդներուն կը դիմէր, թէ իր հրապարակային ճառերուն կամ յայտարարութիւններուն վրայ ինչ կերպով շեշտէ, ձայնի ելեւէջները ինչ կարգով ընէ: Բայց ամէն առեն ալ խեղճ Թալմայի խորհուրդներուն հակառակ կը շարժէր, եւ... գուցէ դերասան Նափոլէոնի յաջողութեան գաղտնիքն ալ ասոր մէջ էր:

Պրիթանիքիւս թատերախաղին մէկ ներկայացումին յաջորդ օրը (որուն Նափոլէոն ինք ալ ներկայ էր) ըսաւ Թալմային, խօսակցութեան մը պահուն.

Ձեմ սիրեր այն ձեւը՝ որով դուք կ'արտասանէք սա տողը.

Դուք, Նարսիս, մօտ եկէք...
Իսկ դուք, քաշուեցէք:

Ձայնդ շատ բարձր կը հանես, կը սոուս սա «իսկ դուք քաշուեցէք»ին վրայ: Ինչո՞ւ արդեօք: Վեհապետ մը այդպէս չի պոռար՝ երբ հրաման կ'արձակէ, մանաւանդ գիտէ որ իր հրամանները կը գործադրուին խոհեմ: Եթէ այդ բառերը կխաձայն մեղմ արտասանուէին, աւելի ազդեցիկ պիտի ըլլան»:

Եւ օրինակը խորհուրդին միացնելով, Նափոլէոն դարձաւ իր շուրջ գտնուող մարդոց, ծառաներուն եւ թիկնապահներուն, եւ ըսաւ անոնց լուրջ ու ծանր ձայնով.—

Իսկ դուք, քաշուեցէք...

Եւ անոնք խոնարհութիւն ընելով դուրս ելան:

«Տէր արքայ, աղաղակեց Թալմա, դերասանութեան ի՛նչ սքանչելի դաս մը տուիք ինծի»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (96)

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

— Վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ, հարցուց Ուելլ չոր կերպով:

Ուելլ վայրկեան մը լռ՛ու՝ կլոբխային աչքերուն մէջ նայեցաւ:

— Կ'ուզեմ քեզի հետ մնալ եւ ձեռք տալ քեզի, ըսաւ ի վերջոյ:

— Ո՛չ, ո՛չ, էֆէնտիմ:

մէջ: Ամերիկա հաւատացած է որ երբ Թուրք մը աչքի պարզ խոժոռում մը կ'ունենայ, Հայը գետին կը պառկի եւ Թուրքին դաշոյնին համար փոքր պատրաստ վիճակի մը մէջ կը ը...

Քարոզեցէք այս բոլորը տուներու սանիքներէն, քարոզեցէք: Ըսէ՛ք Ամերիկայի մարդիկներուն որ մենք միայն քանի մը անձերու պէտք ունինք, մեզ իրարու քով համախմբելու համար...

(Վերջ)

ԿԸ ՆՆՋՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ բարեկամներէն իրենց գրութիւնները թուղթին մէկ երեսին վրայ միայն գրել:

ՏՈՄՍԵՐ

Ի՛նչպէս կը զինուին

Երբ մէկ կողմէ պետական ղեկավար շրջանակները, ժողովրդական բուռն ու անդիմադրելի ճնշումներու տակ, արտակարգ ճիգեր գործ կը դնեն աշխարհի խաղաղեցման համար, միւս կողմէ պետութիւնները իրենք կ՚ընդարձակեն ու կը կատարելագործեն իրենց սպառազինութիւնները՝ ցամաքի ու ծովու վրայ եւ օդի մէջ:

Երկրագունդի ամէնէն խաղաղասէր մեծ պետութիւնը՝ Մ. Նահանգները ծրագիր կը մշակէ յաջորդ երկու տարիներու ընթացքին շինելու 12,000 ռազմական սաւառնակ, ահաւոր թիւ մը՝ որուն պատրաստութեան համար երկրին գործարանները պիտի գործեն գիշեր ցերեկ անընդհատ:

Ամերիկան կ՚ընդարձակէ նաեւ իր ծովային սպառազինումը՝ որոշած ըլլալով կառուցանել 22 նոր մարտանաւեր, որոնց երկուքը մեծ զրահաւորներ՝ 45,000ական թոն արողութեամբ:

Ուաշինկթընի կառավարութիւնը մտահոգ է ոչ միայն իր մայր-հողամասի պաշտպանութեամբ, այլ նաեւ ամբողջ ամերիկեան կիսագունդը,— հիւսիսէն ծայրէն մինչեւ Մակելլանի նեղուցը վերէն վար — պաշտպանելու հսկայական ծրագրով մը: Եւ այս ուղղութեամբ անհրաժեշտ աշխատանքը կը կատարէ Հարաւ. Ամերիկայի պետութեանց մօտ՝ անոնց հետ պաշտպանութեան միացեալ ցանց մը հաստատելու առաջադրութեամբ: Այս հարցը, որ Մոնրոյի վարդապետութեան — Ամերիկան Ամերիկացիներուն — նոր իմաստ ու բովանդակութիւն մը պիտի տայ, արդէն սեղանի վրայ է Լիմայի խորհրդաժողովին մէջ, ուր ամերիկեան կիսագունդի բոլոր պետութիւնները հաւաքուած են իրենց համար կարեւոր խնդիրները իրենց միջեւ լուծելու: Ամերիկեան կիսագունդի պաշտպանութեան առաջարկով՝ Ռուզվէլթի վարչութիւնը երկու ծրագիր կը հետապնդէ, առաջին՝ հովանաւորել կամ թեւարկութեան տակ առնել ամբողջ նոր աշխարհը եւ երկրորդ՝ թումբ կազմել Նացի-Ֆաշական ծաւալականութեան դէմ հարաւ-ամերիկեան երկիրներու մէջ:

Կը սպառազինուի Գերմանիան նաեւ ծովու վրայ, լրացնելէ ետք ցամաքի ու օդի իր ռազմուժը: Տակաւին 11 տարի առաջ Գերմանիա ունէր միայն մէկ ռազմանաւ,— փոքր յածանաւ մը՝ 6000 թոն տարողութեամբ: Այսօր արդէն ունի 10,000ական թոնոց 3 յածանաւ, 26,000 թոննոց մէկ յածանաւ, 6 թեթեւ մարտանաւ, 38 թորփիլանաւ եւ 36 սուզանաւ: Շինութեան մէջ են 2 մեծ յածանաւեր՝ 35,000 թոննոց, 3 յածանաւեր 10.000 թոննոց, 30 թորփիլանաւեր, 25 սուզանաւեր եւ 2 օդանաւակիր մարտանաւ՝ 19.000 թոն տարողութեամբ: Հարճ՝ Գերմանիա կ՚ունենայ շուտով 145 ռազմանաւ 400.000 թոն տարողութեամբ:

Անգլիա, այս մարզի մէջ, ոչ միայն ետ չի մնար ո եւ է մէկէն, այլ շատ նախանձախնդիր է որ իր գերակայութիւնը ծովերու վրայ պահպանուի: Ան որոշած է շինել 355.000 թոն տարողութեամբ նոր մարտանաւեր, որոնց 5ը մեծ զրահաւոր, 3ը օդանաւակիր մարտանաւ, 7 թեթեւ յածանաւ, 11 թորփիլահալած եւ 9 սուզանաւ: Իսկ օդային սպառազինման մէջ անգլիական կառավարութեան ցուցադրած ջղայնութիւնը եւ ծախսած գումարները առասպելական են:

Ֆրանսայի ծովային նախարարը յայտարարեց, որ 1939ին պիտի շինուին 130 մարտանաւեր՝ 340.000 թոն տարողութեամբ: Ասոնցմէ 4ը մեծ մարտանաւ՝ 35,000ական թոն, 2ը՝ օդանաւակիր ռազմանաւ, 3 յածանաւ եւ բազմաթիւ սուզանաւեր ու այլ կարգի մարտանաւեր:

Նոյնն է պատկերը Իտալիոյ համար: Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը դեռ վերջերս որոշեց իտալական ռազմուժման յատկացնել 29.135.000-000 լիր, որմէ 3.400 միլիոնը ցամաքային բանակին, 2700 միլիոնը ծովային, 2,165 միլիոնը օդային սպառազինմանց համար: Այս պիւտճէէն զատ՝ կառավարութիւնը որոշած է 2475 միլիոն լիրի յաւելուածական ծախք ընել ընդհանուր ռազմուժման վրայ:

Եթէ հաշուի առնենք նաեւ Խ. Միութեան եւ Ճափոնի ծախսած ահաւոր գումարները սպառազինութեանց վրայ, այն ատեն կուգանք այն եզրակացութեան, թէ բոլորն ալ կը զինուին արտակարգ, ջղագար ճիգով մը, մեծ ու պզտիկ անխտիր, խաղաղասէր կամ ռազմասէր՝ բոլոր ազգերը:

Ազգերու եւ ժողովուրդներու քըրտինքը կը հոսի զինաւորմանց յատակ անդունդին մէջ:

Ի՞նչպէս կարելի է խաղաղեցնել աշխարհը, երբ այսքան զէնք կը կուտակեն: Ինչո՞ւ կը զինուին այսքան, եթէ պիտի չպատերազմին:

Մարդիկ պիտի պատասխանեն, — կը զինուին որպէսզի արգիլեն պատերազմը: Թերեւս: Բայց զինաւորման այս խելացնոր թափը խաղաղութեան վստահելի գրաւական մը չէ:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Ն Ե Ր Կ Ա Յ Ա Ց Ո Ւ Մ

Ալֆորվիլ.— Ֆ. Կ. Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղը կազմակերպած էր ներկայացում մը, որ տեղի ունեցաւ 17 Դեկտեմբերին, Հայ Ակումբին մէջ:

Կը բեմադրուէր «Արաբօ»ն, ազգային յեղափոխական կեանքէ, գաղութէս Տիկին Էլլէն Բիւզանդի ղեկավարութեամբ եւ առաջին անգամ ըլլալով Սանուց Միութեան միջոցով:

Որոշուած ժամուն սրահը լեցուած էր ընտիր հասարակութեամբ մը, որ միշտ կանգնած է Կ. Խաչի կողքին:

Դժբախտաբար, այրերու թիւը շատ փոքր էր, ինչպէս միշտ: Վասնզի, օրն ի բուն զբաղած են... սրճարաններու մէջ «պըլօթ» խաղալով եւ իրենց անտարբերութեամբ նոր սերունդի այլասերումի ամենամեծ մեղքը իրենց վիզին կ՚իյնայ:

Ժամը ճիշդ 9ին, վարագոյրը բացուեցաւ:

Ներկայացումը ընդհանուր առմամբ շատ յաջող էր:

Ընկեր Կ. Գայիշեան գիտցաւ մեղիցոյց տալ առեւտրական ոգին հանդէպ Հայուն՝ քիւրտ պէկի դերին մէջ:

Ընկեր Զ. Մուրատեան Ռէֆսի դերին մէջ, մեղսակից Փէտայիներու գործունէութեան, յաջող էր:

Ընկեր Ս. Գարունեան իբրեւ հայ մանիչ կատարեալ էր իր նենգութիւններով:

Ընկեր Գ. Ամիրէեան, որ գերասանի յատկութիւններ ունի, լաւ կատարեց Արաբոյի դերը, իր վրէժխնդրութեամբ եւ յուզումներով:

Յաջող էին նաեւ ընկերներ Դ. Մուրատեան, Կ. Ցարութիւնեան, օրիորդներ Բ. Ալթունեան, Ֆ. Ասատուրեան, ինչպէս նաեւ փոքրիկն Ա. Քիւփէլեան եւ բոլոր մասնակցողները:

Ներկաները պահ մը ապրեցան այն օրհասական օրերը, ուր կեանքը անտանելի էր, եւ հիացան այն խոր հաւատքով, թէ Հայը որչափ դժնդակ պայմաններումէջ գտնուի այսօր, միշտ ալ պիտի ապրի, վասնզի ան աւելի դաժան օրեր տեսած է:

Զօհրապ Մուրատ

×

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓՈՐԹ ՏԻՒԹԱԼԻ.— Այս թաղին Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ, 18 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ՝ 13 րիւ Փիէռ Քիւրիի (Պլեէթր) սովորական սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ներկայացում-պարահանդէս մը:

Հակառակ ցուրտ հովին, սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր: Հանդէսը բացուեցաւ Սան-սանուհիներու «Մեր Հայրենիք» երգով, ղեկավարութեամբ Պ. Յովհաննէսեանի: Օր. Գ. Դաւիթեան արտասանեց Յովհ. Մահտէսեանի «Փառք Հայաստանի»ն, գեղեցիկ առոգանութեամբ մը: Թրթռուն ձայնով մը երգեց Օր. Ս. Մարգարեան: Պ. Կ. Սահակեան արտասանեց Ա. Սրապեանի «Հայ գրօշին», մեծ յաջողութեամբ: Թառիստ Աբգար, իր թառով, խանդ ու եռանդ ըստեղծեց բոլորին սրտին մէջ: Պ. Մուրատեան արտասանեց Դ. Վարուժանի «Ջօն»ը եւ արժանացաւ ջերմ ծափերու: Օր. Քուրեանի Տըլէ Եամաճ եւ «Այ կաքաւիկ» երգերը անակնկալ մը եղան հանդիսականներու համար: Եւ այսպէս, ամբողջ հանդէսին տեւողութեանը, սան եւ սանուհիներու երգերը կրկնուեցան մէջ ընդ մէջ:

Գեղարուեստական բաժինէն վերջ, Հայ Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ ներկայացուեցաւ «Տառայ Թորոս» (զաւեշտ մէկ արար):

Դերակատարները հակառակ իրենց անփորձութեան, կրցան երկար ատեն բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնացնել իրենց վրայ: Խաղը տեւեց կէս ժամ եւ վերջացաւ ծափերու տեղատարափին տակ: Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ Պ. Վ. Իշխանեան, որ ծանրացաւ Հայ Կ. Խաչի գործունէութեան վրայ: Մասնաւորապէս գովեց Կ. Խաչի անդամուհիներու թափն ու եռանդը: Հին պատմութենէն յիշեց շարք մը հայ կիներ որոնք կանգնած իրենց այրերուն կողքին՝ պայքարած են ցեղին՝ սպառնացող վտանգին դէմ: «Հայ կինը, ըսաւ Պ. Վ. Իշխանեան, կատարած է մեծ դեր ու մեր պատմութեանը մէջ: Եւ հիմա Կարմիր Խաչ մը գոյութիւն ունի: Անոր արծարծած լոյսը երբեք չի տարբերիր մեր նախկին մայրերու լոյսէն: Եթէ մենք կըցեր ենք տոկալ մինչեւ հիմա, այդ կը պարտինք նաեւ հայ կնոջ: Ու քանի հայ մայրը կառչած կը մնայ իր լեզուին, դպրոցին եւ աւանդութիւններուն, այնքան աւելի շատ պիտի ապրինք»:

Անմիջապէս վերջ, խումբ մը սանուհիներու կողմէ տեղի ունեցան հայկական պարեր: Ուրախ եւ խանդավառ մթնոլորտ մը կը տիրէր սրահին մէջ: Երիտասարդներ հաւաքուած սեղաններու առջեւ՝ կ՚երգէին եւ կ՚ուրախանային, մինչ անդին զոյգերը կը դառնային Կարլօ Քանթինը նուագախումբի առաջնորդութեամբ՝ մինչեւ ուշ գիշեր:

Պարմանի

×

ԽՆՋՈՅՔ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. «Հրայր» խումբը կազմակերպած էր խնջոյք-պարահանդէս մը Հ. Յ. Դ. Օրուան առթիւ: Հակառակ սաստիկ ցուրտին՝ Սալ տը Նոսի սրահը գրեթէ ծայրէ ի ծայր լեցուն էր:

Ճիշդ ժամանակին նախագահ ընկեր Ղ. Ներկարարեան հանդէսը բացաւ եւ հրաւիրեց երգչախումբը երգելու «Մշակ բանուոր»ը, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս: Ընկեր նախագահը քանի մը դրուագներ պատմեց Դաշնակցութեան անցեալէն եւ իր խօսքը վերջացնելով հրաւիրեց բանախօս ընկեր Վ. Իշխանեանը բեմ:

Բանախօս ընկերը մէկ ժամէն աւելի տեւող կուռ առենախօսութեամբ պատկերացուց, թէ ինչ էր հայութիւնը Դաշնակցութենէն առաջ եւ թէ ինչ հոգեփոխութիւն մտցուց Դաշնակցութիւնը հայութեան մէջ:

Ընկեր Պ. Պետիկեան (Րաֆֆի խմբակէն) երգեց Անուշէն, ապա հանդիսականներու ցանկութեամբ «Հայաստան»ը: Դարձեալ Րաֆֆի խմբակէն ընկեր Վ. Մանուկեան երգեց Կոմիտասէն: Արտասանութիւններ ըրին փոքրիկներ Շաքէ եւ Մատլէն Մկրտիչեան, Մառի Գանթարճեան եւ ընկեր Ց. Ճիհանեան: Յետոյ սկսաւ պարը: Դադարներուն ընկեր Ց. Ճիհանեան, որ նշանակուած էր թամադա, մէկ մէկ կը հրաւիրէր ներկայ ընկերները արտայայտուելու օրուան առթիւ: Արտայայտուող ընկերներն էին Ղ. Ներկարարեան, Ն. Այւազեան, Խ. Ներսէսեան, Խ. Վարդանեան, Կ. Երանեան, Խ. Մկրտիչեան, Բ. Գումրուեան եւ Օննիկ Նարպանեան: Խօսք առին նոյնպէս մեր երիտասարդ ընկերներէն Վ. Ճիհանեան եւ Պ. Պետիկեան: Այս վերջինը ցաւ յայտնեց որ Սարսէլի մէջ կան երիտասարդներ որոնք անտարբեր կը մնան եւ խօսքը ուղղելով ներկայ երիտասարդութեան, ըսաւ. «Ձեր անտարբերութիւնը անհասկնալի է այլեւս, երբ ամէն ժողովուրդ կազմակերպուելու մասին կը մտածէ»: Միջանկեալ Տիկին Հրաչուհի Աճէմեան կ՚երգէր, հայրենի յիշատակներ արթնցնելով մեր մէջ: Ընկեր Մ. Փօղոսեան երգեց քիւրտերէն Գէորգ Ջավուշի նուիրուած երգը: Պ. Ա. Ա. Աճէմեան կարդաց սիրուն ոտանաւոր մը՝ Հայրենիքին նուիրուած:

Ժամը գիշերուան 2.30ին հանդէսը փակուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, որ երգուեցաւ յոտնկայս, բոլոր հանդիսականներու մասնակցութեամբ:

Օ. Ծովասար

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՑԻՐՈՒՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

ՆԷՕՎԻԼ (Սիւր Սօն).— Այս աւանը Լիոնի արուարձաններէն մին է, հրաշալի կամուրջով մը, Սօնի վրայ: Ունի մետաքսի մեծ գործարան մը ուր կ՚աշխատին բաւական թիւով Հայեր:

Այստեղ ալափ մը երիտասարդներ կազմեցին Դաշնակցական խումբ մը, «Երկաթ»: Նախապէս սրտցաւ հայրենակիցներ ուզեցին «Դպրասիրաց միութիւնը» կազմել, նոր սերունդը փրկելու յոյսով: Կազմուած յանձնախումբը չկրցաւ գլուխ հանել իր գործը, բազմակողմանի դժուարութիւններուն պատճառաւ: Եւ գործի անցաւ մեր խումբը, համեստ բայց եռանդուն:

Օ. Պէզիրճեան

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՏԷՍԻՆ, 20 Դեկտ.— Երկար պատրաստութենէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Տէսինի Պատանեկան միութեան ներկայացումը տեղի ունեցաւ կիրակի, 18 Դեկտեմբերին, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

Իր ջանքերը զուր չանցան եւ Տէսինի գաղութը գիտցաւ իր ներկայութեամբ բարոյական թէ նիւթականյաջողութիւն մը արձանագրել տալ մեր պատանիներուն:

Կ՚արժէր տեսնել այս բոցավառ տղաքը, բոլորն ալ այս օտար ափերուն վրայ հասակ նետած անփորձ պատանիներ, որոնք ստանձնած էին դերերը՝ մաքուր ու յստակ առոգանութեամբ:

Ծնողները անձկութեամբ կը հետեւէին տղոց խաղարկութեան եւ գոհունակ ու հպարտ էին զանոնք փորձ ու անշահախնդիր ձեռքերու խնամքին յանձնած ըլլալնուն, որուն արդիւնքը կը վայելէին այսօր:

Երկրորդական է նկարագրել խաղին նիւթը կամ դերակատարներուն խաղարկութիւնը: Էականը այն արդիւնքն է որ ձեռք կը բերուի նման հայրենաշունչ հաւաքոյթներու ընթացքին:

Երկու խօսք այն ծնողներուն, որոնք կը խրտչին իրենց զաւակները արձանագրել Պատ. Միութեան մէջ, հակառակ իրենց տղոց ցանկութեան: Մինչեւ ե՞րբ այս անհամ նախապաշարումն ու նեղմտութիւնը: Տակաւին չե՞ն կարող ըմբռնել մեր տխուր իրականութիւնը:

Պատանեկան միութիւնը Դաշնակցութեան հովանաւորութիւնը վայելող կազմակերպութիւն մը ըլլալով հանդերձ, Դաշնակցութիւնը այդ միութեան անդամներուն բնաւ չի պարտադրեր անպայման Դաշնակցականներ դառնալ: Կը բաւէ որ անոնք դառնան ապագայ լաւ Հայեր՝ ազգային ներշնչումով տոգորուած: Ծնողները իրաւունք չունին իրենց տղոց ներքին առաթկումները կաշկանդելու:

Ներկայացումը կատակերգութիւն մըն էր, «Թիւ 5 խելագարը», որ անցաւ շատ յաջող: Բոլոր դերակատարներն ալ յաջող էին հակառակ անոնցմէ շատերուն առաջին անգամ բեմ ելլելուն: Ժողովուրդը կուշտ ու կուռ խնդաց: Ընկեր Պօղոս Տէր Պօղոսեան իր Բառնաբասի դերով խաղին աղն ու պղպեղը հանդիսացաւ, մարմնաւորելով անտաշ բայց վեհանձն գիւղացիին տիպարը: Ընկեր Ն. Պօտուրեան Զաւէնի դերով, ընկեր Ց. Լէյլէկեան՝ Ալլատիկլոսի, Խորէնեան եղբարք՝ Ժիւշկին եւ Ցովհաննէսի դերերով եւ ընկերները՝ Ա. Թիւֆէնկճեան, Ճէլոյեան եւ Նուպար Մորոզեան, պահապաններ՝ Բ. Ազնաւուրեան ու Եարունճեան, նաեւ օրիորդներ Ա. Ասատուրեան ու Տ. Թաթավլաճեան կազմած էին ներդաշնակ ամբողջութիւն մը, որ խաղին յաջողութեան նպաստեց:

** Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան Տէսինի մասնաճիւղը այս տարի եւս մասնաւոր հրաւէրով Հայկ. Եռագոյնով իր մասնակցութիւնը բերաւ Դեկտեմբեր 11ին՝ պատերազմի զոհերուն հոգեհանգստեան եկեղեցւոյն դերով, ընկեր Ց. Լէյլէկեան՝ «Մէտայլ միլիթէր»ներու կողմէ:

** Ազգային Միութեան դպրոցի աշակերտութեան Ամանորի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունուար 1ին: Ամէն Հայ պարտաւոր է քաջալերել այս ձեռնարկը:

Գ. Պօյաճեան

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Պոլսոյ գերմանահպատակ եւ իտալահպատակ Հրեաները մեծ մտահոգութեան մատնուած են Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ հրատարակուած օրէնքներուն վրայ, որոնց համաձայն, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ Հրեաներուն հպատակութեանց վերջ պիտի տրուի: Իտալիոյ մէջ Հրեաներուն դէմ ընդունուած օրէնքները մօտերս գործադրութեան պիտի դրուին. այս պատճառով՝ Թուրքիոյ մէջ գտնուող 900ի չափ իտալահպատակներ իրարանցումի մատնուած են: Ասոնց կարեւոր մասը քաղաքիս մէջ կը գտնուի, ու յետոյ իտալհպատակ դարձած է: Ջինադադարի տարիներուն, Թրքահպատակ ըլլալէ դադրելով իտալահպատակ դարձած են: Ատոնց մէջ կը գտնուին Հրեաներ, որոնք մեծ հաստատութիւններ հիմնած են: Պոլսոյ իտալական շրջանակներուն մէջ կ՚ըսուի թէ Հրեաներուն դէմ պատրաստուած օրէնքները քաղաքիս մէջ ալ գործադրելու մասին հոմէն ո եւ է հրաման չէ եկած տակաւին: Այդ հրահանգը գալէն վերջ պիտի ճշդուի իտալահպատակներուն կացութիւնը: Անտարակոյս, իրաւական նոր կացութիւն մը առաջ պիտի գայ, երբ Հրեաներուն ձեռքէն առնուին իտալական անձնագրերը: Ո եւ է երկրի հպատակութենէ զրկուած այդ Հրեաներուն կացութիւնը Գերմանիայէն հանուած Հրեաներուն կացութենէն տարբեր բան մը պիտի չըլլայ: Ոմանց կարծիքով, իտալական հպատակութիւնը կորսնցուցած Հրեաները կամ Նանսէնեան անցագիր պիտի գործածեն եւ կամ ուրիշ պետութեան մը հպատակութիւնը պիտի ընդունին: Անհիմն է այն լուրը թէ նորէն թրքահպատակ ըլլալու համար Թուրք կառավարութեան մօտ ձեռնարկներ ըրած են այն իտալահպատակ Հրեաները, որոնք նախապէս հրաժարած էին թրքահպատակութենէ, նախընտրելով իտալական հպատակութիւնը:

Գալով գերմանահպատակ Հրեաներու վիճակին, ասոնք ալ իտալահպատակներու կացութեան մէջ պիտի գտնուին: Տակաւին ո եւ է գործողութիւն չէ եղած անոնց մասին: Երկար տարիներէ ի վեր Գերմանիա չգացող գերմանահպատակ Հրեաները հոն պիտի երթան, մարդարանական քննութենէ անցնելու համար նացիական նոր դրութեամբ, որպէսզի հաստատուի իրենց արիականութիւնը:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ ՈՒՐ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐՈՒ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ

Օսմանեան նախկին եպարքոս Թալաթ փաշա, օսմ. բանակի վերին հրամանատարի փոխանորդ Էնվէր փաշա, ծովային նախկին նախարար Ճէմալ փաշա այսպէ՞ս տեսնուելու էին Պերլինի փողոցներուն մէջ: Էնվէր փաշա հին օրերը յիշեց...: Ընդհանուր պատերազմի տարիներուն, Էնվէր փաշա միլիոնաւոր Պերլինցիներու կողմէ կ՚ընդունուէր ծափերով ու ծաղիկներով: Մինչ այդ փաշաները հիմա երկչոտ քայլերով Պերլին կը մտնէին:

Գերմանիա իր ամէնէն խառնակ օրերը կ՚ապրէր այն ատեն: Վիլհէլմ կայսրը շատոնց Հոլանտա խոյս տըւած էր: Երկիրը խառնաշփոթ վիճակ մը ունէր: Մէկ կողմէ ընկերվարականները, միւս կողմէ այլազան հոսանքներու պատկանող մարդիկ իրարու հետ կը պայքարէին, պաշտօն ձեռք անցընելու համար:

Էնվէր փաշա Պերլին հասած օրը զինեալ ընդհարումներ եղած էին: Կիները ու տղաքը կը պոռային, աջէն ու ձախէն հրամաններ կը տրուէին, խորալնկէցներու կրակ կը բացուէր, ու սարսափը տիրած էր մայրաքաղաքին մէջ:

Էնվէր փաշա անդոկի մը մէջ տեղաւորուած էր: Բուռն ընդհարումներ կ՚ըլլային ու զէնքեր կ՚արձակուէին պանդոկին շուրջը: Փաշան ալ ստիպուեցաւ պատուհանէն զէնք արձակել ինքնապաշտպանութեան համար:

Գերմանիա իր ամէնէն մութ օրերը կ՚ապրէր արդարեւ: Բարեկարգութիւն ըսուած բանը չկար: Ուտելիքները նուազած էին: Ոչ միայն օտարականները, այլ բնիկները կատարեալ նեղութեան մատնուած էին: Էնվէր փաշա իր ընկերներուն հետ Գերմանիա երթալուն վրայ զղջացած էր: Մնաց որ, շատ ալ նիհար էր: Իր առաջին գործը պիտի ըլլար լաւ սանաթորիում մը գտնել Պերլինի շրջակայքը կամ գերմանական քաղաքի մը մէջ: Ան կ՚ուզէր որ լաւ բժիշկներէ դարմանուի: Այդ միջոցին, Թալաթ փաշա ամէնէն աւելի օգնեց իր ընկերոջ:

Էնվէր փաշա սանաթորիումի մը մէջ պառկեցաւ, իր ուժերը շուտով գտնելու համար: Յետոյ ուզեց իր վիճակի մասին տեղեկութիւն հաղորդել Իսթանպուլ գտնուող Նաճիէ սուլթանուհիին: Թալաթ եւ Էնվէր փաշաները միասին խորհելով որոշեցին Քեամիլ պէյը Իսթանպուլ ղրկել, Նաճիէ սուլթանուհին Գերմանիա բերել տալու համար:

Էնվէր փաշա աւելի հանգիստ պիտի ըլլար, եթէ կինը իր քովը ըլլար: Մընաց որ, զանազան զրոյցներ կը շըրջէին Էնվէր փաշայի մօրեղբօր եւ եղբօրը մասին, որոնք Իսթանպուլ մնացած էին: Մէկը Մալթիա աքսորուած էր, միւսը դերի բռնուած էր. վերջապէս ընտանիքը ցրուած էր:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ԿԸ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԻ

Էնվէր փաշա որոշեց քաղաքականութեամբ զբաղիլ, քիչ մը ուժովնալէն պէս: Ան շփման մէջ մտաւ Գերմանիա գտնուող իթթիհատական ընկերներուն հետ: Փաշան կը յուսար նորէն միութիւն մը առաջ բերել: Այդ օրերուն, Ռատէքի նամակ մը գրելով փափաք յայտնեց որ կ՚ուզէր Ռուսիա երթալ: Շուտով չընդունուեցաւ Էնվէր փաշայի այդ փափաքը: Մոսկուա չէր ուզեր որ փաշան Ռուսիա անցնի:

Այդ օրերուն Ռուսիա կ՚ուզէր բարեկամ յարաբերութիւններ ունենալ Թուրքիոյ հետ, ու Կովկասեան ազգերուն ալ ազատութիւն տուած էր:

Էնվէր փաշա կ՚ուզէր այդ կացութենէն օգտուիլ ու Ռուսիոյ ճամբով Թուրքիա դառնալ: Այն ատեն Թուրքիոյ մէջ շատ մը աղէտներ իրարու կը յաջորդէին: 1919 Մայիս 15ին, Իզմիրը գրաւուած էր: Հետզհետէ կ՚աւելնար թիւը անոնց, որոնք մութ կը տեսնէին Թուրքիոյ ապագան:

Այդ օրերուն, Էնվէր փաշա Պերլինէն օդանաւով մեկնեցաւ դէպի Մոսկուա, իր հետ կը գտնուէր Պէհաէտտին Շաքիր: Օդանաւային ճամբորդներու տետրակին մէջ Էնվէր արձանագրուած էր Ալի պէյ անունով: Միայն Պէհաէտտին Շաքիր գիտէր Էնվէրի այդ կեղծ անունը:

Սակայն, այդ խառնակ օրերուն, երկինքին վրայ տեսնուած օդանաւ մը ուշադրութիւն կը գրաւէր:

Մէկ կողմէն գերման լրտեսները, միւս կողմէ ռուս լրտեսները դժուարութիւն չքաշեցին Ալի պէյին ով ըլլալը հասկնալու համար:

Քովնօ հասած օդանաւը ստիպուեցաւ վար իջնել, կայարանէն ստացած հրամանին վրայ: Ռուս ոստիկանները խակոյն քննութիւն կատարեցին Ալի պէյ կեղծանունի մասին, ու փաշան բանտ նետեցին: Իր բանտարկութեան առաջին օրն իսկ, Էնվէր փաշա բանտին տնօրէնին դիմեց, ապացուցանելու համար որ ինք Ալի պէյ կը կոչուէր: Սակայն, առաջին օրուան դիմումը ապարդիւն եղաւ:

Պէհաէտտին Շաքիր ազատ ձգուելով Պերլին վերադարձաւ իսկոյն: Էնվէր փաշայի բանտարկութիւնը շատ յունակեց, անոր մասին կատարուած քննութիւնը դրական արդիւնք մը տուած չըլլալուն համար:

Բանտարկութեան երկրորդ օրն էր: Էնվէր փաշա ուզեց բարեկամանալ բանտակից ընկերներուն հետ: Անոնցմէ շատերը կասկածելի մարդիկ էին: Փաշան սկսաւ բանտարկեալներուն հետ շաղակրատել, ժամանակը սպաննելու համար: Սակայն, իրեն շատ երկար կը թուէին անցնող վայրկեանները:

Էնվէր փաշայի կողմէ բանտին տնօրէնութեան եղած բոլոր դիմումները ապարդիւն եղան: Ի՞նչ պիտի ըլլար իր վիճակը: Մէկ կողմէն Գերմանիա լուր ղրկեց, միւս կողմէ՝ Մոսկուա: Բոլոր այդ դիմումները արդիւնք մը չտուին: Զորս շաբաթներէ ի վեր, Էնվէր փաշա բանտարկուած կը մնար, օտար երկրի մը մէջ, ուրիշ լեզու խօսող մարդոց միջեւ: Բանտային կեանքը շատ ծանր կը թուէր փաշային: Սակայն ի՞նչ կրնար ընել: Այլեւս հաճոյք ալ չէր զգար բանտակիցներուն հետ խօսելէն:

Փաշան ամէն օր պարտէզ կ՚ելլէր ու վեր վար կը չափչփէր: Շատ մը գաղափարներ կը յղանար, բայց սիկարէթի մը ծուխին պէս կը ցնդէին անոնք:

(7)

(Շար.)

իշխանութիւնը Թունուզի Իտալացիներուն դէմ։ Կը նշանակէ թէ ամէն բան վերադարձած է 1935ի համաձայնութենէն առաջուան վիճակին։ Իտալիա նոյնպէս իրաւունք ունի ուրիշ խնդիրներ յարուցանելու և ուրիշ լուծումներ պահանջելու, որոնք նախատեսուած չեն այլեւս անդոյ համաձայնութեանց մէջ։ Այսպիսի տարրական ճշմարտութեանց հանդէպ, Ֆրանսայի բարձր շրջանակներուն կամ ժողովրդական խաւերուն ցոյցերը անօգուտ են իրենց գոռոզութեամբ եւ ի վերջոյ կրնան պայթիլ զանոնք յարուցանողներուն գլխուն »։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 2·30ի բարձրացաւ երէկուընէ սկսեալ, ցուրտին հետեւանքով։ Հաւանական է որ նորէն զեղչուի, երբ օդերը մեղմանան։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ հարիւրաւոր նամակներ կը հասնին թերթերու խմբագրութեանց, պահանջելով դադրեցնել բանուորներու դասալքութիւնը (ինքնահոս) եւ աւելի խիստ կարգապահութիւն հաստատել։ Կիներն ալ կը պահանջեն կարճ կապել յղութեան շրջանի համար սահմանուած ժամանակամիջոցը, չորս ամիս։ Շատ մը կիներ գործէ կը փախչին այդ պատրուակով։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց չորս նոր գործարաններ հաստատել Մանչէսթըրի շրջանին մէջ, օդանաւ արտադրելու համար։

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ հոսանքը երթալով կը սաստկանայ Հունգարիոյ մէջ։ Ազգայնական թերթ մը չատ բուռն գրութիւն մը հրատարակեց, հետեւողութեամբ Գերմանիոյ հակահրէական ամէնէն կատաղի օրկանին։ Այս թերթին կարծիքով, Հունգարիա օտար պետութեանց հարկատու պիտի դառնայ, եթէ Հրեաներու տեղ Հունգարներ չտեղաւորուին երկրին տնտեսութեան մէջ։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ միջեւ համաձայնութիւն գոյացաւ, փակելու համար Միլանի խորհրդային եւ Օտեսայի իտալական հիւպատոսարանները։

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց գոհացում տալ հիթլէրական Գերմաններու դպրոցական պահանջներուն։

ՀՕԼԻՈՒՈՒՏԻ «աստղերը» հեռագիր մը ուղղելով, իրենց դըժախտը հրաւիրեցին Անգլիոյ Թագաւորն ու Թագուհին, որոնք Ամերիկա պիտի երթան յառաջիկայ տարի։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Ծնունդի զինադադարը խանգարուեցաւ գաղտնի ոստիկանի մը սպանութեամբ։ Խռովութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ։ Ծնունդի առթիւ եկեղեցիները լեցուած էին կիներով, որովհետեւ այրերէն մասնաւոր արտօնագիր կը պահանջուէր զինուորական իշխանութեան կողմէ։ Անգլիա նորէն մերժեց ընդունիլ 10,000 հրեայ պատանիներ, որոնք արտաքսուած են Գերմանիայէն։ Անգլիական կառավարութիւնը կը վախնայ որ այս 10,000 Հրեաներուն անմիջական ներգաղթը կրնայ վնասել բանակցութեանց։ — Ուրբաթ օր ընդհ. գործադուլ հռչակուեցաւ Պաղեստինի մէջ, բողոքելու համար զինուորական անօրէնութեանց դէմ։

ՁԵՒ ԳՐԱԳԷՏ Քարէլ Չափէք մեռաւ Փրակայի մէջ։ 48 տարեկան էր եւ թեկնածու Նոպէլեան մրցանակին։ Հրատարակած է արժէքաւոր վէպեր եւ թատերախաղեր, ինչպէս եւ երեք հատոր յուշեր՝ նախագահ Մասարիքի մահէն վերջը։ Կը փայլէր նաեւ քաղաքական գործունէութեամբ, թերթ մըն ալ հրատարակելով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ հրշէջ կազմակերպութիւնը զօրացնելու համար, ներքին նախարարութիւնը մասնաւոր հրամանագիր մը ստորագրել տուաւ Հանրապետութեան նախագահին։ Միեւնոյն ատեն օրինագիծ մը մշակուած է, Մարսէյլի վարչական վերակազմութեան համար։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կատաղօրէն շարունակուեցաւ Ծնունդի տօներուն ալ։ Զօր. Ֆրանքոյի բանակները յառաջ խաղացին մինչեւ 20 մղոն, կարեւոր դիրքեր գրաւելով եւ հազարաւոր գերիներ բռնելով։ Իրազեկներ կը պնդեն թէ այս կռիւներուն մէջ վճռական դեր կատարեցին Իտալացիները։ Հանրապետականները կը դիմադրեն ուժգնօրէն։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ կը փակուի այսօր։ Մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմուեցաւ, միջին բանաձեւ մը գտնելու համար, Լէոն Պլումի եւ Փօլ Ֆօրի տեսակէտներուն միջեւ։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ 21 պետութիւնները համերաշխութեան բանաձեւ մը քուէարկեցին Լիմայի խորհրդաժողովին մէջ (Փրդ)։ Գըլխաւոր աշխատանքը պիտի ըլլայ պահպանել խաղաղութիւնը, միացեալ ճակատ կազմելով իրենց երկիրներուն պաշտպանութեան համար։ Եթէ վտանգ սպառնայ որ եւ է պետութեան հողային ամբողջութեան, բոլորը պիտի գործակցին համերաշխօրէն։

ՕՏԱՐ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ գործառնութիւնները նոր խստութեանց կ'ենթարկուին Գերմանիոյ մէջ, համաձայն նոր կանոնագրի մը։

Միհրան Կ. Էսէֆեան եւ զաւակները՝ Յակոբ, Սիրարփի, Երուանդ ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները եւ բարեկամները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հարսին եւ քեռկնոջ

ՏԻԿԻՆ ՏՕՐԱ ԷՍԷՖԵԱՆԻ
(ԾՆԵԱԼ Crocker)

յանկարծական եւ դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 55 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 29 Դեկտեմբեր, հինգշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Լոնտոնի Հայոց եկեղեցիին մէջ։

ԾԱՆ. — Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 29 Դեկտեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ, «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ տը լ'Էքլիփս։ Կը խօսի Պ. ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ նիւթ Տէմիրճիպաշեանի մասին։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ Չորեքշաբթի երեկոյ, Դեկտեմբեր 28ին, ժամը 9ին 8 Ռիւ Պօսիւէ։

Կը խօսի՝ Պ. ՁԱԳԱՐԵԱՆ, նիւթ՝ Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հայ երիտասարդութեան գաղափարն ու գործը։

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

6 ԵՒ 8 ՁԱՅՆՈՎ

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ **Salle Gaveau**ի մէջ, **45, Rue de la Boëtie**

Կ'երգէ ռուսական Մայր եկեղեցւոյ անշուկաւոր երգչախումբը մասնակցութեամբ հայ երգչներու

ղեկավարութեամբ՝ ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ

Առաջնորդութեամբ հեղինակին՝ Պ. ՕՆՆԻԿ Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ

Երգահանդէսին կը մասնակցին **Mme. Pauline Aubert** եւ ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Կոմիտաս յանձնախումբի եւ հովանաւորութեամբ Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան

Պատուոյ յանձնախումբի անդամներ.— Օր. Բաբաեան, Մ. Պ. Պ. Բաշալեան, Տքթ. Գալճեան, Էմմէրեան Պ., Էմմէրեան Վ., Թէլեան Յ., Խատիսեան Ա., Կամսարական Տ., Կերտան Լ. Կ, Հարենց Ա., Մալեզեան Վ., Չօպանեան Ա., Պարթեւեան Ա., Պարկիրճեան Ե., Սվաճեան Վ. եւ Տքթ. Քօլօլեան։

Տոմսերու գիներ՝ 7, 10, 15, 20 եւ 30 ֆրանք։ Կը ծախուին՝ Սալ Կաւօ, «Յառաջ», 17, Rue Damesme, «Ապագայ», 4, Rue Saulnier, Հրանտ Սամուէլ գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince։ Ամէն տեղեկութեանց համար դիմել, եւ դրամական առաքումները կատարել պատուոյ յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Y. BARGUIRDJIAN, 44 Rue Lafayette, Paris (9)

Հրապարակային բանախօսութիւն

Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն, 30 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.50 ին իր Ակումբին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Ս. Գալիկեան 50 ֆր. կը նուիրեն Փարիզի Աղքատախնամին, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի մահուան առթիւ։

ԿՈՉ ՃԱՆՏԵՐ

Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆի գրական գործունէութեան յիսնամեակին առթիւ Վալանսի Յոբելինական Յանձնաժողովը յառաջիկայ Յունուար 7ը իբրեւ հանդէսի Թուական որոշած ըլլալով, կը խնդրէ տեղական կազմակերպութիւններէն չգրաւել այդ օրը։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

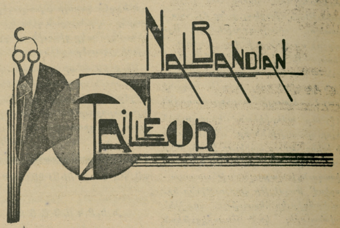
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐ

21 Նոյ. — 30 Նոյ. 1938

ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Զ. Ռ.— 75
ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊ, Խ. Փ.— 150
ԼԻՈՆ, ՇԱՀ.— 40
ՍԷՆԹ ՀԻԼԷՐ, Ար.— 40
ՆՈՆՈՒՎԻԼ, Ս. Տ.— 150
ՇԱՄՊԵՐԻ, Մ. Ռ.— 50
ԼԻՎՐԻ - ԿԱՐՏԱՆ, Պօյ.— 280
ՓԱՐԻԶ (15), Ար.— 258
ՓԼԱԹՕ տ'ԱՍԻ, Մ. Կ.— 75
ՓԱՐԻԶ (3), Ան.— 75
ՆԷՕՎԻԼ, Յ. Յ.— 150
ՓԱՐԻԶ, Տիկ. Հ.— 75
ՊՕՄՊԷՅ, Տիկ. Ա.— 110
ՎԻԼ Տ'ԱՎՐԷՅ, Գ. Մ.— 225
ՊՈՐՏՕ, Ս. Թ.— 75
ՊՈՒԼՕՆԵԸ, Տիկ. Դ.— 100
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Յ. Քիւ.— 110
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Ս. Մ.— 95
ՍԷՆ ԹՐՈՓԷԶ, Զօր.— 40

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 28 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3923
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՈԽՈՒԱ՛Ծ ԵՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ...

Ուրիշ ի՞նչ պարագաներ կը խախտեն աշխարհի կարգուսարքը, լրջօրէն սպառնալով խաղաղութեան, որ քանի կը հետապնդեն, այնքան կը խուսափի, ինչպէս ծեքծեքուն ցնծուհի մը:

Երէկ ընդհանուր ակնարկ մը նետեր էինք օրուան դէպքերուն վրայ,— սպանիական եւ չինական պատերազմ, չեխական տագնապ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ յարաճուն տենչերը եւն.:

Այս բոլորը ախտանշաններն են համատարած ջղաձգութեան մը, որ ունի շատ աւելի խորունկ պատճառներ,— քաղաքական, անտեսական թէ ընկերային:

Անշուշտ հիւանդութեան բուն մանրէն կը գտնուի Մեծ Պատերազմէն վերջը կնքուած դաշնագիրներուն մէջ:

Յաղթականները չափ ու սահման չճանչցան, երբ ատեան կանչելով պարտեալները, զանազան թուղթեր ստորագրել կուտային անոնց, իբրեւ դատավճիռ:

Այդ մագաղաթները ամէն բանէ առաջ կը ձգտէին ապահովել յաղթականներուն աւարը, բաժին հանելով նաեւ միջակ եւ պզտիկ դաշնակիցներու, որոնց մէջ եղերական բացառութիւն մը կազմեց, նորէն, դիւրահաւան եւ անճար Հայաստանը:

Արդ, միջակներն ու պզտիկները եթէ բան մը շահեցան, այդ փաստակն ալ հիմնուած էր մեծերու աշխարհակալութեան հաշիւներուն վրայ: Օրինակ, Չեխոսլովաքիան, որ փոխանակ իր բուն ժողովուրդին անկախութեամբ սահմանափակուելու, վերածուեցաւ ազգերու հաւաքածոյի մը, իբրեւ պատուար Գերմանիոյ դէմ:

Նորէն դիւանագիտական այս խաղն էր որ ազատութենէ եւ սեփական հայրենիքէ զրկեց շատ մը ժողովուրդներ: Մեծերը նախընտրեցին այդ ժողովուրդները կցել հարեւան երկիրներու,— չափէն աւելի ընդարձակելով անոնց սահմանները:

Այս նենգ խաղին հետեւեցաւ, յետադային, աշխարհի ամէնէն «յեղափոխական» պետութիւնն ալ, Խ. Միութիւնը, ոչ միայն բռնագրաւելով, այլեւ բարբարոսական լուծի մը ենթարկելով այլազան ժողովուրդներ:

Արդ, պատերազմէն վերջը հաստատուած այս կարգուսարքը ոչ իսկ տասը տարի տեւեց: Խմորումները շատոնց սկսած էին, իսկ այսօր, քսան տարի վերջը, փոթորիկներ եւ ճարճատումներ է որ կը լսենք: Նոյնիսկ թնդանօթի որոտումներ եւ նոր պատերազմի սպառնալիքներ: Մանաւանդ որ, հաստատուած կարգուսարքը ստեղծեց նոր մղձաւանջ մը,— դիկտատուրա, բառին ամենալայն իմաստով:

Դիկտատուրաներու ամէնէն զօրաւոր արտայայտիչները, իտալականն ու գերմանականը, օրինակ հանդիսացան ուրիշներու: Եւ այսօր աշխարհը եթէ երկու մասի բաժնենք, պիտի տեսնենք որ ժողովրդավար կոչուած պետութիւնները աւելի փոքր թիւ մը կը կազմեն, քան միւսները: Այն աստիճան որ, մարդիկ անզօր ճիգեր կը փորձեն, եղածը համախմբելու, գոնէ պահելու համար:

Դիկտատուրաներու այս ծաւալման մէջ մեղքի շատ մեծ բաժին մը ունի, նոյնպէս, պոլշեւիկեան կարգուսարքը, որ քամնելի ծաղրանկարի մը վերածեց յեղափոխութեան սկզբունքները:

Ի՞նչ կը տեսնենք այսօր, այնքան խմորումներէ, խլրտումներէ, խռովութիւններէ եւ փոթորիկներէ վերջը:

Հարցումին պատասխանը լայնօրէն կուտայ նոյն ինքն Լէոն Պլում, ընկերվարական համագումարին մէջ արտասանած երկար ճառով:

Չափազանցութիւն պիտի չըլլար ըսել թէ յուսահատութեան կանչ մըն է որ կ'արձակէ Ֆրանսայի նախկին վարչապետն ու ընկերվարութեան առաջնորդը: Հանդիսաւոր խոստովանութիւն մը շարք մը սնանկութեանց,— հաւաքական ապահովութենէն մինչեւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, ընկերվարութեան աւանդական մեթոտներէն մինչեւ խաղաղասիրական կոչուած քաղաքականութիւնը:

—« Փոխուա՛ծ են ժամանակները», կ'աղաղակէ Լէոն Պլում, ետ երթալով մինչեւ 1913, երբ կարելի էր գործադուլներ սարքել, պատերազմը խափանելու համար:

Եւ պերճախօսութեան գոհարներ կը թափէ, ուժ տալու համար ազգային պաշտպանութեան,— հասկցիր՝ վերազինում, կարելի արագութեամբ եւ խորութեամբ:

— « Եթէ Ֆրանսայի ընկերվարական շարժումը խորապէս եւ միաձայնութեամբ յարած է խաղաղութեան պաշտպանութեան, չի ժխտեր ազգին ամբողջութիւնը, անկախութիւնը եւ ազատութիւնները պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը: Այս զգացումը խոր է մանաւանդ անոր համար որ ան գիտէ թէ նոր տարր մը յառաջ եկած է, փաշականութիւնը, տէր տիրական՝ Եւրոպայի մեծ երկիրներու մէջ: Ընկերվարական կուսակցութիւնը կը խորհի թէ մեր երկիրը պարտաւոր է ինքզինքը պաշտպանել ամէն արտաքին յարձակման դէմ, եւ պատրաստ է անհրաժեշտ զոհողութեանց »:

Ուրիշ ո եւ է հայրենասէր տարբեր լեզու պիտի չգործածէր, այս պարագային:

Այլապէս վրդովիչ յայտնութիւններ կ'ընէ նախկին վարչապետը, իր այդ պատմական ճառին մէջ, հակաճառելով իր ամէնէն մտերիմ գործակցին՝ Փոլ Ֆորի:

Ան չի հաւատար Ազգերու Դաշնակցութեան եւ հաւաքական ապահովութեան, ինչպէս չի հաւատար Անգլիոյ «պնդագլուխ» վարչապետը, Չէմպըրլէյն: Ինքն ալ հանդիսաւորապէս կը խոստովանի թէ կը գտնուինք «վտանգներով լեցուն Եւրոպայի մը առջեւ», եւ «կրնանք վաղը մեզ պաշտպանելու հարկադրուիլ աշխարհակալ խմբակցութեան մը, Հռոմ – Պերլին - Թոքիօ առանցքին դէմ»:

Ուրեմն զինարշաւ, ինչպէս կը քարոզեն դեղին գլուխները...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՊԻՏԻ ՈՒՂԵԿՑԻՆ 23 ՄԱՐՏԱՆՍԻԵՐ

Մուսոլինի ալ կը համախմբէ իր նաւատորմը

Հռոմի ֆրանսական դեսպանը դեկտեմբեր 26ին Իտալիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, յանձնեց իր կառավարութեան պատասխանը դեկտեմբեր 17ի ծանուցագրին որով Իտալիա չեղեալ կը հռչակէր 1935ի համաձայնութիւնը: Պաշտօնագիրը կը մնայ սեղանի վրայ, քանի որ Իտալիոյ արտաքին նախարարը արձակուրդի գացած է:

Ֆրանսական պատասխանը կը բաղկանայ 8 - 10 էջերէ, եւ իրաւագիտական բոլոր բոլոր փաստերով կը հաստատէ թէ Ֆրանսա չի կրնար ընդունիլ Իտալիոյ պատճառաբանութիւնները: Ծանուցագիրը խմբագրուած է վճռական բայց փափկանկատ ոճով մը եւ դուռը բաց կը թողու նոր բանակցութեանց համար: Ուշագրաւ է որ իտալական թերթերը Ֆրանսայի դէմ խմբագրական չհրատարակեցին դեկտեմբեր 26ին, երբ կը յանձնուէր ֆրանսական պատասխանը:

*** Արտաքին նախարարը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանին հետ, եւ անոր հաղորդեց ծանուցագրին բովանդակութիւնը: Այս առթիւ յանձնարարեց դեսպանին լուսաբանութիւններ հաղորդել Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան, Ֆրանսայի բռնած դիրքի մասին:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Պ. Տալատիէ խնդրած է Անգլիոյ վարչապետէն եւ արտաքին գործերու նախարարէն՝ քանի մը ժամ կանգ առնել Փարիզի մէջ, Հռոմ գացած ատեն, խորհրդակցելու համար ֆրանքօ-իտալական յարաբերութեանց մասին: Ֆրանսա կ'ուզէ վստահ ըլլալ թէ Պ. Չէմպըրլէյն միջնորդի դեր պիտի չստանձնէ ֆրանքօ-իտալական վէճին մէջ, որովհետեւ այդպիսի միջնորդութիւն մը նոր զիջումներ պիտի պարտադրէ Ֆրանսայի:

*** Պ. Տալատիէի ճամբորդութեան մանրամասնութիւնները ճշդուած են արդէն: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ 23 մարտանաւեր պիտի ուղեկցին վարչապետին, դէպի Քորսիքա եւ Թունուզ: Վարչապետը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թունուզի մարզպանին հետ, պատերազմական պաշտօնատան մէջ: Խօսակցութեանց ներկայ էին նաեւ բանակի եւ նաւատորմի ընդհ. սպայակոյտներուն նախագահները: Հաւանական է որ վարչապետը եւ իր հետեւորդները այցելեն նաեւ Ալժերիա:

Պ. Տալատիէ Փարիզէն պիտի մեկնի յունուար 1ին, օդանաւով, եւ մարտանաւ մը պիտի նստի Թուլոնէն, Քորսիքա երթալու համար: Յունուար 3ին պիտի իջնէ Թունուզի նաւակայանը, Պիզէրթա եւ պաշտօնական հացկերոյթէ մը վերջ, պիտի երթայ Կապէս (Հարաւային Թունուզ): Յունուար 4ին պաշտօնական ընդունելութիւն մը պիտի կատարուի այդ քաղաքին մէջ, զօրահանդէսով մը: Յունուար 5ին վարչապետը աչքէ պիտի անցընէ Թունուզի զօրքը:

Հռոմի մէջ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին Ֆրանսայի վարչապետին այցելութեան ծրագրին: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի ալ իր կարգին պիտի համախմբէ իր ծովային ուժերը, իբրեւ պատասխան ֆրանսական ցոյցին: Իտալիա միշտ վիճելի համարելով Թունուզի խնդիրը, կ'ուզէ զայն լուծել ուղղակի բանակցութիւններով: Խնդիրը սեղանի վրայ պիտի դրուի նաեւ Պ. Չէմպըրլէյնի այցելութեան առթիւ:

Ամերիկայի 21 պետութեանց համերաշխութեան ուխտը

Լիմայի (Բերուի մայրաքաղաք) մէջ գումարուած համամերիկեան խորհրդաժողովը, որուն մասնակցեցան ամերիկեան ցամաքամասի 21 պետութիւնները, միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը .—

1. Կը հաստատեն համամերիկեան համերաշխութիւնը եւ իրենց կամքը համագործակցելու՝ պահպանելու համար համերաշխութեան սկզբունքները.

2. Հաւատարիմ իրենց բացարձակ անկախութեան սկզբունքին, կը հաստատեն իրենց որոշումը, թէ պիտի պաշտպանեն ու բարձր պիտի բռնեն զանոնք օտար բոլոր միջամտութիւններու եւ գործունէութեանց դէմ, որոնք կրնան սպառնալ իրենց.

3. Եթէ ամերիկեան ո եւ է հանրապետութեան հողային ամբողջականութիւնը, ապահովութիւնը կամ խաղաղութիւնը խանգարուի ո եւ է ուժի մը կողմէ, անոնք կը յայտարարեն թէ միակամ պիտի պաշտպանեն հասարակաց շահը եւ կը հռչակեն իրենց վճռակամութիւնը համամերիկեան համերաշխութիւնը գործնելու իրական ու ազդու, միակարգելով իրենց վեհապետական կամքը.— նախապէս դիմելով իրարու միջեւ բանակցութեան,— ինչպէս կը տրամադրեն գոյութիւն ունեցող համաձայնագիրները— եւ յետոյ որոշելով իւրաքանչիւր պարագային թէ ի՛նչ միջոցներու պէտք է դիմել: Անշուշտ իւրաքանչիւր հանրապետութիւն իր կողմէ պիտի առնէ անկախ քայլ եւ լրիւ պիտի պահպանէ իր վեհապետութիւնը:

4. Ամերիկեան խաղաղութեան երեք նախորդ համաձայնա –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու տարբեր տեսակէտներ

Ընկերվարական կուսակցութեան բացառիկ համագումարը վերջացաւ յուզումնալից մթնոլորտի մը մէջ: Ինչպէս գրած ենք, երկու տարբեր բանաձեւեր գրեթէ երկուքի բաժնած էին կուսակցութիւնը: Առաջին բանաձեւը խմբագրած էր Պ. Լէոն Պլում, որ կը պահանջէ խաղաղութիւնը ապահովել հաւաքական ճակատ կազմելով փաշականութեան դէմ եւ զարկ տալով ազգային պաշտպանութեան: Երկրորդ բանաձեւը կազմած է կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Պ. Փօլ Ֆոռ, որ կ'առաջարկէ խաղաղութիւնը ապահովել ընկերվարութեան աւանդական քաղաքականութեամբ: Ժողովը շարունակուեցաւ մինչեւ գիշերը ուշ ատեն, հաշտեցնելու համար երկու բանաձեւերը, ինչ որ գրեթէ անկարելի կը համարուէր: Մեծամասնութիւնը կուսակից կ'երեւայ Լէոն Պլումի բանաձեւին, խորապէս ազդուելով անոր ճառէն, որ պարզապէս ձախողած կը համարի ընկերվարութեան աւանդական գործելակերպը եւ հաւաքական ապահովութիւնը: Յուսախաբ՝ մինչեւ հիմա կատարուած փորձերէն, նախկին վարչապետը կ'առաջարկէ միացեալ ճակատ մը կազմել Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու եւ Խ. Միութեան միջեւ, պայքարելու համար փաշականութեան, ուրիշ խօսքով՝ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ:

Ստորեւ կ'ամփոփենք իր ճառին հիմնական մասերը.—

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ

Լէոն Պլում իր ճառին մէջ չեշտեց թէ կացութիւնը հիմնապէս փոխուած է 1913էն ի վեր, երբ Ժոռէս միջազգայնականութիւն կը քարոզէր: Այն ատեն ընկերվարութիւնը իրական ուժ մըն էր Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ, եւ անոր վարիչները հաւաքուելով կրնային ընդհ. գործադուլ սարքել եւ խափանել պատերազմը: Այսօր կացութիւնը բոլորովին վեր ի վայր շրջուած է, որովհետեւ այլեւս կազմակերպուած բանուորական շարժումներ չկան դիկտատորական երկիրներու մէջ: Բանախօսը այս առթիւ մութ գոյներով նկարագրեց միջազգային կացութիւնը, արդարացնելով վերազինումն ու զինակցութիւնները: Եւ շարունակեց.

—« Հաւաքական ապահովութիւնը անհետացաւ եթովպական ձախողանքին հետ: Ազգերու Դաշնակցութիւնը այլեւս անհրաժեշտ ուժը կամ հեղինակութիւնը չունի, խաղաղութիւն պարտադրելու համար աշխարհի մէջ: Չեխոսլովաքիան հարկատու պետութիւն մը դարձաւ Գերմանիոյ: Իտալիոյ հետ հաշտուելու ջանքերը ձախողեցան եւ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները լարուած են աւելի քան երբեք: Սպանիական հարցը չլուծուեցաւ, ոչ ալ ետ կանչուեցան իտալացի եւ գերմանացի վարձկանները: Կը գտնուինք վտանգներով լեցուն Եւրոպայի մը առջեւ: Կրնայ ըլլալ որ վաղը հարկադրուինք մենք մեզ պաշտպանել հզօր խմբակցութեան մը՝ Պերլին - Հռոմ – Թոքիօ առանցքին դէմ»:

Յետոյ Պ. Պլում հերքեց իր ընդդիմադիրներուն այն տեսակէտը թէ Ֆրանսան այլեւս այնքան զօրաւոր չէ, Ռիշըլիէոյի եւ Լուի ԺԴ.ի դերը կատարելու համար Կեդր. Եւրոպայի մէջ, հետեւաբար պէտք է հետեւի Վոլթէրի խորհուրդին, «մշակելով իր սեփական պարտէզը», իր գաղթային կայսրութիւնը: Եւ բացագանչեց.

— « Ազա՞տ էք անտարբեր քաղաքականութիւն մը վարելու Կեդր. Եւրոպայի հանդէպ: Կը մոռնաք որ աշխարհի բաժանումը կատարեցին երկու դիկտատորներ, Կեսար Մուսոլինի եւ Պոմպէյ Հիթլէր: Մուսոլինիի բաժինը կը կազմեն Միջերկրականը եւ Հիւս. Ափրիկէն: Այդ է իր բաժինը, որովհետեւ հրաժարեցաւ Իտալիոյ պատմական եւ ռազմագիտական դիրքերէն՝ Կեդր. Եւրոպայի մէջ եւ զանոնք ձգեց Հիթլէրի, որ արդէն աւարէն իր բաժինը ստացած է լայն համեմատութեամբ: Սակայն մի մոռնաք որ Մուսոլինի տակաւին ստացած չէ իր բաժինը: Մեր ձեռքերը Կեդր. Եւրոպայէն քաշելու խաղաղասիրական կարծեցեալ քաղաքականութիւնը ի վերջոյ պիտի հարկադրէ մեզ Իտալիոյ ձգել Միջերկրականը: Շատեր կ'ըսեն,— «Գերմանիան ազատ ձգեցէք արեւելքի մէջ»: Բայց կը հաւատա՞ք թէ երբ Գերմանիա ստանայ ինչ որ կ'ուզէ արեւելքի մէջ, յետոյ Ֆրանսայի դէմ պիտի չդառնայ: Իտալիա մէջտեղ դրած է իր պահանջները Թունուզի մասին: Կը հաւատա՞ք թէ երբ որոշ գոհացում ստանայ այս հարցին մէջ, զինաթափ պիտի ըլլայ: Ես չեմ հաւատար: Ինչ որ տրամադիր եմ ընելու խաղաղութեան սիրոյն, տրամադիր չեմ ընելու, երբ վստահ եմ թէ այդպիսի քաղաքականութիւն մը պարզապէս պիտի աւելցնէ Իտալիոյ ուժը պատերազմ մղելու, ինչ որ յետոյ մեզի դէմ պիտի դառնայ »:

Երբեմնի խաղաղասէրը ջերմապէս պաշտպանելով վերազինումը եւ զանազան պետութեանց հետ կնքուած դաշինքները, շարունակեց.

—« Կը հաւատա՞ք թէ կրնաք առանց մահացու վտանգի հրաժարիլ փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներէն: Ես բոլոր ուժովս կը յայտարարեմ թէ պիտի չկրնաք յաջողութեամբ խաղաղութիւն առաջարկել միահեծան պետութեանց, եթէ նախապէս ապահոված չէք Ֆրնսայի զինեալ ուժը »:

Նախկին վարչապետը համամիտ ըլլալով հանդերձ Անգլիոյ հետ հաստատուած գործակցութեան, հակառակ է որ Անգլիա իրաւունք ունենայ իր կամքը պարտադրելու Ֆրանսայի, արեւելեան Եւրոպայի հետ կնքուած զինակցութեանց գործադրութեան մասին:

*** Ինչպէս ըսինք, Պ. Փօլ Ֆոռի բանաձեւը բոլորովին տարբեր տեսակէտ մը կը պարզէ, ջատագովելով ընկերվարական հին մեթոտները, զինաթափութիւնը եւ մերժելով կաշկանդիչ զինակցութիւնները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Երգը աղօթագրում է:

Առաջին քրիստոնեաները կ'երգէին, շատ կ'երգէին, նորընծաներու ջերմեռանդ հաւատքով, աղօթագրուելու համար հեթանոսական բարքերու լուծէն:

Անոնք իրենց առաջին երգերը փոխ առին Հրեաներէն: Քրիստոնեայ եկեղեցին Հայերը եբրայական սաղմոսներուն վրայ աւելցուցին շարականներ: Ցետոյ, Դ. դարուն սկիզբը, երբ քրիստոնէութիւնը վերջնականապէս յաղթանակեց հեթանոսութեան, քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ հնչեց յաղթանակի երգը, Ալելուիա-ները (գովեցէք զՏէր), որոնցմով քրիստոնեայ եկեղեցին կ'աւետէր ու կը փառաբանէր իր յաղթանակը:

Այս յաղթանակէն ետք միայն պատարագը դարձաւ երաժշտագէտ կրօնաւորներու ուսումնասիրութեան եւ գուրգուրանքին առարկան, որովհետեւ խորհրդանշանն էր ան նոր կրօնքին, — Քրիստոսի զոհաբերութեան, մարմինին եւ արիւնին զոհաբերութեան:

X

Ի՞նչ եւ ի՞նչպէս կ'երգէին մեր նախահայրերը քրիստոնէական ծագումէն մինչեւ Գրիգոր Լուսաւորիչ, Գրիգոր Լուսաւորիչէն մինչեւ Գրոց Գիւտը ու այնուհետեւ մինչեւ նոր ժամանակները:

Դժբախտաբար հայ եկեղեցական երաժշտութեան ծագումը կը մնայ թանձր մառախուղի մէջ:

Արշակ Չօպանեան, «Անահիտ»ին մէջ (1931, Գ. տարի, թիւ 1—2) կը հրատարակէ Կոմիտասէն թանկագին ձեռագիր մը, որուն մէջ վարդապետը կուտայ սեղմ պատկերը իր երաժշտական գործունէութեան, մինչեւ 1908: Անոր «Անտիպ աշխատութիւններ» վերնագրով հատուածին մէջ կը տեսնենք թանկագին գործ մը, Ուսումնասիրութիւն հայ եկեղեցական երաժշտութեան:

Կոմիտասեան խնամատար Ցանձնախումբը, հակառակ իր ջանքերուն, այս թանկարժէք ձեռագիրը չէ գտած վարդապետին գրական գոյքերուն մէջ:

Այս կորուստը անփոխարինելի է, որովհետեւ չունինք լուրջ գիտական ուսումնասիրութիւն մը այս կարեւոր նիւթին շուրջ:

Բարեբախտաբար հայ ժողովուրդը, մեր ազգային հարստութիւններու այս հաւատարիմ պահապանը, սերունդէ սերունդ փոխանցած է հայ եկեղեցիին աւանդական երգերը: Եւ անոնցմով միայն մենք կը վերադառնանք դէպի մեր հեռաւոր անցեալը:

Բայց այդ աւանդական եղանակները դարերու ընթացքին փոխած են իրենց հարազատ ու մաքուր դիմագիծը, ենթարկուելով օտար ազդեցութիւններու, բիւզանդական, պարսկական, արաբական, թրքական եւ ռուսական երաժշտութիւններու, որոնք իրենց մուրը թողած են մեր եղանակներուն վրայ, խաթարելով անոնց հարազատ ու գեղեցիկ նկարագիրը:

19րդ. դարուն կը յայտնուի մեր կրօնական երաժշտութիւնը մաքրելու եւ վերամշակելու կամքը: Այս աշխատութիւնը պիտի կատարուէր հանդրուան առ հանդրուան:

Մեր երաժշտագէտ մշակներուն գործը պիտի ըլլար՝

1.— Ձայնագրել մեր եկեղեցական եղանակները:

2.— Ուսումնասիրել ձայնագրուած եղանակները, մաքրել զանոնք օտար մրուրէն եւ երեւան հանել անոնց մէջ հայկական ոճը:

3.— Հայկական հարազատ ու միօրինակ երգեցողութիւն մը պարտադրել բոլոր հայ եկեղեցիներուն:

4.— Մշակել հայ եկեղեցական բազմաձայն երաժշտութիւնը ու գործադրել զայն եկեղեցիներէն ներս:

Այս աշխատութեան ազդանշանը կուտայ համեստ բայց յամառ մշակ մը, Համբարձում Լիմոնճեան, ծանօթ Պապա Համբարձում Ա. անունով:

Համբարձում Լիմոնճեան կ'ուսումնասիրէ Ներսէս Շնորհալիի, Խաչատուր Տարօնեցիի, Յովհաննէս Երզնկացիի եւ ուրիշ կրօնական հայրերու գործերը, շարականները, տաղերը եւ մեղեդիները, հին խազերը որոնք դարերու ընթացքին կորսնցուցած էին իրենց ձայնագրական նշանակութիւնը, վերածուելով երաժշտական համր պատկերներու:

Լիմոնճեան կը կազմէ հայ երաժշտութեան համար նոր ձայնագրեր, հետեւողութեամբ եւրոպական ձայնագրերուն եւ նմանողութեամբ հայկական հին խազերու: Անոր նպատակն էր այս նոր ձայնագրութեամբ գրի առնել մեր կրօնական երգերը եւ զանոնք հաստատել միօրինակ ձեւերու մէջ:

Բայց Համբարձում Լիմոնճեան չունէր ինքզինքը պարտադրելու ուժ եւ հեղինակութիւնը:

Այնուհետեւ Գէորգ Դ. Կաթողիկոս կը ձեռնարկէ այդ աշխատանքին:

1873ին Պոլսէն Էջմիածին կը հրաւիրէ Կարապետ Պաղտատլեան վարպետը որ հմուտ էր աւանդական եղանակներու եւ երաժշտագէտ Նիկողոս Թաշճեանը: Պաղտատլեան պիտի երգէր, Թաշճեան պիտի ձայնագրէր: Գործը կ'աւարտի եւ Վահրամ Մանկունիի հովանաւորութեամբ կը տպագրուին ձայնագրուած շարականները, Պատարագը եւ Ժամագիրքը:

Գեղեցիկ ու կարեւոր ձեռնարկ մըն էր Գէորգ Դ.ի յղացումը, բայց գործադրութեան մէջ մնացած էր ան երկու վրիպումներով.—

1.— Մայր Աթոռի պաշտօնական հրատարակութեան համար Գէորգ Դ. կ'ընտրէր Պոլսոյ եկեղեցիներու աւանդական եղանակները, որոնք, դարերու ընթացքին, շատ բան կորսնցուցած էին իրենց հայկական նկարագրէն, ենթարկուած ըլլալով բիւզանդական ու թրքական անմիջական ազդեցութիւններու:

Ձայնագրելէ ու տպագրելէ առաջ, Գէորգ Դ. պարտաւոր էր ուսումնասիրել հայ եկեղեցիի բոլոր աւանդական եղանակները ու անոնց մէջէն երեւան հանել եւ ընտրել հարազատները:

Կոմիտաս վարդապետ իր դասախօսութիւններուն եւ յօդուածներուն մէջ իրբեւ հարազատագոյն կը դաւանի այն եղանակները որոնք կ'երգուին Հայաստանի հեռաւոր եւ անշուք գիւղերու կամ հնդկահայ գաղութին քահանաներուն կողմէ, որոնք իրենց կղզիացած կեանքով նուազ ենթակայ են օտար տարրերու արշաւանքին:

2.— Տպագրելով ու բոլոր հայ եկեղեցիներուն յանձնարարելով այս ձայնագրուած երգեցողութիւնը, Գէորգ Դ. մոռացումի կը դատապարտէր աւելի հարազատ նկարագիր ունեցող մեր աւանդական եղանակները ու հեռաւոր ապագայի մը կը յետաձգէր հայ երաժշտական ազգային դպրոցի մը վերածնունդը:

Բարեբախտաբար, Գէորգ Դ.ի գործը իր բնոյթով կը պարունակէր մօտալուտ վերածնունդի մը սերմերը:

Այս պատրաստ գետնին վրայ ըսկսաւ գործել Կարա-Մուրզա որ դըրեց առաջին բազմաձայն Պատարագը, արական խումբի համար, ու երգել տուաւ զայն իր քառաձայն խումբին, Բագուի հայկական եկեղեցին մէջ, 1886ին:

Կարա-Մուրզա չհետաքրքրուեցաւ երբեք հայկական նկարագրով, հայկական ոճով: Գործածեց ինչ որ գըտաւ:

Բայց իր քառաձայն Պատարագով նպաստեց հայ բազմաձայն երաժշտութեան զարգացումին:

Հայ ժողովուրդը, սակայն, վարժուած չէր այս նորութեան: Ու երբ տարիներ ետքը, Կարա-Մուրզա յաջողեցաւ իր քառաձայն Պատարագով մտնել Էջմիածնի տաճարէն ներս, պայթեցաւ փոթորիկը:

Ցաւոտնական պայքարը աւանդութեան եւ նորութեան միջեւ:

Դարերու ընթացքին, բնազդական բնաշրջումով մը, բազմաձայն երաժշտութեան նախնական ձեւ մը բընոնդ էր առած հայ եկեղեցին մէջ: Դպրապետը կ'երգէր միայնակ (solo) մայր եղանակը, երգեցիկ խումբը «ձայն կը բռնէր»: Բայց երգելու այս նախնական ոճը դարերու կնիքով նըւիրագործուած էր:

Ուստի անհրաժեշտ էր նախապատրաստական շրջան մը, հասնելու համար բազմաձայն Պատարագի յաղթանակին:

Այս փոխանցման աշխատութիւնները պիտի կատարէր տաղանդաւոր եւ հմուտ երաժշտագէտ մը, Մակար Եկմալեան, որ պիտի հարթէր Կոմիտասի ճամբան:

Ծանօթ է Կոմիտասի գործը, վերածնունդը հայ ազգային երաժշտութեան:

Կոմիտաս օգտուեցաւ իր նախորդներու գործերէն, բայց անոնց բերաւ իր գիտութիւնը, պլպլտող մտքին լոյսը, իր հզօր տաղանդին ստեղծագործ թափը: Ու երեւան հանեց հայկական ոճը կրօնական ու ժողովրդական երաժշտութեան մէջ:

Ան հիմնեց հայ երաժշտական, Ազգային դպրոցը, որուն առաջին երախայրիքը բերաւ հայ արուեստի տաճարին: Ծանօթ են Կոմիտասի երգերը, շարականները, կրօնական մեղեդիները, Պատարագը, իրենց մաքուր ու հարազատ հայկական նկարագրով:

X

Հանդիսուն մը եւս Օննիկ Պէրպէրեանի Հանդիսաւոր Պատարագը իր վեց-ութ ձայներով:

Կոմիտասեան Ցանձնաժողովը վարդապետին Պատարագին յառաջաբանին մէջ կը գրէ.—

— «Կոմիտաս վարդապետ հակառակ էր նոր եղանակներով Պատարագ յօրինելու. իր կարծիքով՝ պէտք էր պահպանել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աւանդական Պատարագի հիմնական եղանակները, դիմելով միայն ընտրել անոնց մէջէն հարազատագոյնները··· դաշնակման աշխատանքին մէջ սահմանափակուած կ'ուզէր տեսնել մերօրեայ երաժիշտներու կատարելիք գործը»:

Օննիկ Պէրպէրեան իր Հանդիսաւոր Պատարագով կը հետեւի Կոմիտասի պատուէրին, իբրեւ հիմնական եղանակ ընտրելով հայ եկեղեցիին աւանդական Պատարագի մաքուր եղանակները, որոնց մէջ տեղ տեղ միայն կ'ընէ չնչին, նպատակայարմար փոփոխութիւններ:

Հեղինակը իր Պատարագը կը դաշնաւորէ a capella ոճով որ ամէնէն նպատակայարմարն է հանդիսաւորապէս արտայայտելու համար հաւատացեալներու հաւաքոյթի մը կրօնական զգացումները: «Նման արուեստ մը, կը գրէ Քարլ Նէֆ, ոչ մէկ տեղ կը ձգէ անհատական յուզումներու. վայել է ան ամէն բանի որ երկրային, ժամանակաւոր ու արտաքին է»:

Մայր եղանակին կ'ընկերանան վեց, եօթը եւ երբեմն ալ ութ ձայներ, որոնք բոլորն ալ մեր կրօնական երաժշտութեան նկարագիրը ունին, ըլլալով քոյր եղանակները աւանդական հիմնական եղանակին:

Ու այս բազմաթիւ ձայներու սերտ ու ներդաշնակ միութիւնը կը ստեղծէ արուեստի գործ մը, հայ եկեղեցական երաժշտութեան խորհրդաւոր գեղեցկութեամբը օծուն:

Օննիկ Պէրպէրեան իր Պատարագին գործադրութիւնը կը յանձնէ Փարիզի ռուսական Մայր Եկեղեցիին երգչախումբին: Բայց իբրեւ գիտակից արուեստագէտ, կը զգայ որ բանաստեղծութիւնը եւ երաժշտութիւնը մօրէն փաթթուած են իրարու, ինչպէս հոգին ու մարմինը մարդկային կեանքի մէջ: Ու Պատարագին դիլ ձայները կը յանձնէ հայ երգիչներու որոնց պաշտօնն է ոչ միայն երգել, այլ եւ հնչեցնել Հայուն «մեծասքանչ» բարբառը, հայկական հարազատ հընչիւնով:

Երգահանդէսը տեղի կ'ունենայ վաղը, Հինգշաբթի, 29 Դեկտեմբեր:

Խորհրդանշան մը եւս այս թուականը:

Տարին կը փակենք դարաւոր հայութեան դարաւոր Պատարագով: Փոթորիկը կ'որոտայ Էջմիածնի Տաճարէն ներս, բայց կ'ապրի Հայը ու հանդիսաւորապէս կ'երգէ իր աւանդական երգը:

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ

ԹՂԹԱԾՐԱՐ ՄԸ...

Վերջերս բախտն ունեցայ եւ անփոխարինելի վայելքը՝ աչքէ անցընելու թղթածրար մը, աւելի քան հարիւր կտոր, ամէնքն ալ ինքնագիր նամակներ, գրուած կամ ստորագրուած մեր ժամանակակից պատմութեան մեծագոյն դէմքերէն (1800—1899): Անոնց հրատարակութիւնը միայն, առանց ոեւէ խորհրդածութեան իսկ, կը ներկայացնէ մեծ արժէք, ընդգրկելով հայ ժողովուրդի մանաւանդ տասնեւիններորդ դարու վերջին քառորդին անդոհալից եւ նոր երկունքներով յղի շրջանը, որ 1915ին, համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, պիտի յանգէր մեր ցեղին մէկ հատուածին անհետացումին, իր բնաշխարհին մէջ կամ անապատներուն խորը:

Այդ թուղթերը ո՛չ միայն սերտ կապ ունին յեղափոխութեան առաջին շարժման, Գումգաբուի դէպքին, Պանք Օթոմանի ցոյցին, Աշըգեան պատրիարքի հրաժարման, Իզմիրլեանի աքսորանքին, Օրմանեանի ընտրութեան, այլեւ իրենց ամբողջութեան մէջ՝ կը պատկերացնեն ճըշգրիտ ու անխարդախ վաւերաթուղթ մը հայկական ճգնաժամին: Այդ թուղթի կտորները ա՛յնքան խօսուն են ու արտայայտ՝ որ անոնց ընթերցումով երջանիկ պահեր ապրեցայ: Այդ թուղթերը ունեցած էին աստանդական ճակատագիրը մեր ցեղին, եւ հոն է որ տեսայ զանոնք: Զանոնք ըստոյգ կորուստէն փրկած է Պ. Արթին Տատեան, Թոռը՝ Արթին փաշա Տատեանին, իր մեծ գերդաստանին յատուկ նախանձախնդրութեամբ, որուն կը պարտիմ արդէն զանոնք պարբերաբար լոյս ընծայելու բախտը:

Այս առթիւ կը փութամ իմ սրտագին շնորհակալութիւնս յայտնել իրեն հրապարակաւ: Քիչեր կը ճանչնան զինքը: Ան որ 1914ին կամաւոր եղած էր հոս, բայց բնաւ պիտի չմոռնան այն բոլոր Հայերը, որոնք զինքը տեսած են Կիլիկիա՝ ֆրանսական գրաւման շրջանին՝ երբ ֆրանսական կառավարիչին հայ-օգնականը, որ անփոխարինելի ծառայութիւններ մատուց անխտիր բոլոր հայ կամաւորներուն եւ տարագիրներուն, յաճախ իր կեանքը վտանգելով:

Այս ինքնագիր նամակներու հաւաքածոն առարկայական կերպով կը պատկերացնէ մեր ժամանակակից պատմութեան եղերերգութիւնը, առանց հաստատուն ուսումնասիրութեանց: Նոյնիսկ այցաքարդ մը, թուղթի ամէնէն աննշան բեկորն անգամ պատմական անհերքելի արժէք մը կը ներկայացնեն: Այսօր, հրատարակութեան կը յանձնեմ միմիայն Խրիմեան Հայրիկի ինքնագիր պատմական մէկ նամակը ամբողջութեամբ, զոր ուղղած է 1899ին, ողողուն ձեռքով գրած, երբ արդէն աւանդավիպային տիրական դէմքն էր ամբողջ հայութեան, մեկնեան եւ գալոց սերունդին համար: Հայրիկ այս նամակին մէջ երեւան կուգայ իր հոգիին վեհափառ մեծութեամբ: 1910ին տեսած էի իր ձեռագիրները Սիսի Մայրավանքը, Սահակ կաթողիկոսի դիւանատունը, հայ կաթողիկոսին ամէնէն եղերաբախտին: Անոնք երկու ծերունազարդ կաթողիկոսներու մտերմախօսութիւններն էին: Շնորհալիներու աթոռին պաշտպանման եւ վերականգնումին համար գրած է ինչ որ լոյս պիտի տեսնէ, աննախընթաց եղերերգ մը՝ մեր եկեղեցական պատմութեան մէջ— Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի մը կողմէն···:

Հայ կաթողիկոսութիւնները վերջին ժառանգորդներն էին, ո՛րքան ալ հակաթոռ ըլլային, տեսակ մը խորհրդանիշը հայ ժողովուրդին կորսուած քաղաքական անկախութեան եւ աւանդապաշտ՝ օրին մէկը զայն վերստանալու համար: Ո՛չ ոք կրնայ նախատեսել, թէ ե՞րբ «յունաց դուռները պիտի բացուին» ու դարերէ ի վեր իր նախնիքներուն դերեզմաններէն ձգուած նուիրագործուած բնավայրը վերադառնան մեր ցեղին վայրավատին բեկորները:

Սփիւռքի հայութիւնը իր գոյավիճակով՝ այսօր իսկ հանդուհանակ պատկեր մը կը ներկայացնէ, ինչպէս գըրիթէ հազարամեակ մը առաջ, թէ՛ Արաքսի հովիտին մէջ, թէ՛ այլուր...:

ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱՅԿԵԱՆ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ԻՆՔՆԱԳԻՐ ՆԱՄԱԿԸ

Վսեմաշուք պայազատ Ցարութիւն փաշա Տատեան, Աստուածասէր իշխան սիրելի մեր:

Երանի՜ աւուրն որ բերան առ բերան կը խօսէինք: Ես վարեցայ այս հեռաւոր աշխարհ, այլ եւս կենդանի բարբառով կարող չենք խօսիլ: Այժմ բռնադատուած եւ պարտաւորուած եմ խնդիր մի հանել Ձեր Վսեմութեան առաջ. այդ խնդիր Սսոյ կաթողիկոսութեան դժուարին խնդիրն է: Սորա համար ես Սրբազան պատրիարքին մի մասնաւոր եւ մանրապատում նամակ գրեցի. զոր անշուշտ պատեհութիւն պիտի ունենաք կարդալու:

Կիլիկիոյ աշխարհէն աղիտալի նամակներ հասնում են ձեռս եւ կը յաւելուն յիմ վերայ ցաւ ի վերայ ցաւոց, ոչ միայն սուլու եւ հացի համար, այլ առաւել եւս անտէր անհովիւ չմնալու համար: Թախանձելով կը թախանձեն զիս, որ միջնորդ լինիմ առ Պատրիարքարան Հայոց, որպէսզի անյապաղ փութաս այդ խնդրոյն վախճան տալ:

Ուստի Հայոց վշտակիր հայրապետս Ձեզ դիմում է խնդրարկու. հաւատալով Ձեր իմաստութեան եւ խոհական գործունէութեան: Եւ անխուսափելի մի պարտք եմ դնում Ձեր վերայ, որ արիանաս նախանձաւոր սուրբ ոգւով եւ այդ խնդրոյն մի բարի վախճան տաս: Իրիկուն մտած՝, առաւօտ լուսնալուն գնա՛ մտիր քո սիրած դրակից եկեղեցին. կաց քո սուրբ վորակական տեղ, ուր շատ անգամ ես զՔեզ տեսեր եմ, աղօթէ մշտամռունչ, մինչ որ Քեզ կը բերկրէ Սուրբ Հոգին: Այնուհետեւ պինդ կապէ գօտին. գնա Հայոց Պատրիարքարան, կոչէ խորհրդականներ: Ես աղօթում եմ, որ Աստուած Քեզ զօրավիգ կը լինի եւ դու այդ գործը յաջողութեամբ կըկատարես: Նոյն Ձեզ կը գրեմ ինչ որ գրեցի Պատրիարք Սրբազանին. Երբ կը դժուարանաք լաւագոյնն ընտրել՝ լաւն ընտրեցէք: Եթէ այն եւս կը դժուարանայ ընտրեցէք զայն, զոր մարդիկ կը համաձայնին, այսինքն զվատն. թողէք Աստուծոյն, որ սիրէ զվատն··· ի լաւագոյն փոխել: Միայն թէ մի հովիւ ճանեցուցէք Սսոյ Աթոռին վերայ, որպէսզի չանհետանայ այդ յիշողութեանց արժանի Աթոռը, որոյ կեանք եւ գոյութիւն աւելի քան զվեցհարիւր ամ: Եւ

Վասն Ձեր եւ համայն գերդաստանիդ աղօթարար:

ՀԱՅՈՑ ՎՇՏԱԿԻՐ ՀԱՅՐԻԿ

Տփխիս, 1899 Փետր. 12

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՌԵՒԱՆԳԵՆ

Գրեցինք թէ Փարիզի մէջ քսան տարի տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցաւ ռուս երգչուհի մը, Զօր. Սկոպլինի կինը, այն ամբաստանութեամբ թէ մեղսակից է իր ամուսնոյն, որ անհետացաւ Զօր. Միլլէրի առեւանգումէն վերջ:

Այս առթիւ, «Մաթէն»ի աշխատակիցներէն Ժաքոփ, մօտէն տեղեակ ռուսական բարքերուն եւ սովետական խաղերուն, հետաքրքրական յօդուածով մը կը յիշատակէ այն բոլոր առեւանգումները, որոնք կատարուած էին Մոսկուայի գործակալներուն կողմէ, այս վերջին տարիներուն:

Փլեվիցկայեան (Տիկ. Սկոպլին) առաջին անգամ ճանչցայ քառորդ դար առաջ, Փեթերպուրկի ազնուականութեան սարքած մէկ հանդէսին մէջ: Այն շրջանին, Փլեվիցկայա իր փառքը կը ցուցադրէր բիւրաճաճանչ ջահերու լոյսին մէջ, խայտաճամուկ բազմութեան մը առջեւ: Գիւղացի աղջիկ մըն էր, չարաճճի աչքերով եւ գայլի ակռաներով, որ իր հագքերուն վրայ կը սփռէր դաշտի եւ գիւղի պայծառութիւն մը:

Փլեվիցկայեան երկրորդ անգամ տեսայ Վարշաւայի մէջ, պատերազմէն վերջ: Իր գեղջկական երգերուն վրայ աւելցուցած էր մեղեդիական հայրենաբաղձութիւն մը,— եւ երբ կ'երգէր՝ Ձիւնը թաղեց քեզ, ո՜վ Ռուսիա, արցունք կը թափէին ռուս տարագիրները, հանդէսներու մէջ:

Փլեվիցկայեան տեսայ վերջին անգամ սեւեր հագած, տժգոյն, ողբալի, գլուխը հակած՝ երբ քսան տարի տաժանակիր աշխատանքի վճիռը կը լսէր···

Ո՛րքան ալ ծանր թուի դատապարտութիւնը, որու կ'ենթարկուի այս կինը, ամէն մարդու համար ստոյգ է ու բուն ամբաստանեալները անոնք են, որոնք գործիք ըրած են այս կինը, ու կը շարունակեն գործիք դարձնել շատ ուրիշներ, աշխարհի վրայ ամենուրեք: Առաջին օրէն իսկ՝ ամբաստանեալի աթոռին վրայ նստած էին սովետները, թէեւ անտեսանելի: Փլեվիցկայեան չէր որ կը դատուէր, այլ Սթալինը: Անհաւասար պայքար մըն էր այդ, ահա թէ ինչո՛ւ պաշտպան փաստաբաններէն մին լքեց իր ապերախտ աշխատանքը եւ հեռացաւ:

Հանրային կարծիքը սկիզբէն տըւած էր վճիռը,— բուն մեղաւորը Մոսկուայի կառավարութիւնն է:

Բայց ինչ որ չըսուեցաւ այլ պէտք էր ըսել, այն էր, որ Զօր. Միլլէրի առեւանգումը պզտիկ, շատ պզտիկ դրուագ մըն է միայն այն երկար եւ ճերմակ սխրագործութիւններէն, որոնց հեղինակներն են սովետ գործակալները: Ինչ որ չըսուեցաւ, այն է թէ առեւանգումի այս գործը կը կրէ Կէփէուին ստորագրութիւնը:

Օրինա՞կ կ'ուզէք:

Քանի մը հատընտիր օրինակներ՝ ահաւասիկ: Մանչուրիոյ մէջ, ժամանակ մը, Կէփէուին ամէնէն շատ սիրած մարզախաղն էր «սպիտակ սպաներու որսորդութիւնը»: 7 Նոյեմբեր 1927ին, գնդ. Կեդրով առեւանգուեցաւ փողոցին մէջէն օր ցերեկով,— սովետ գործակալները զայն փոխադրեցին Ռուսիա եւ գնդակահարեցին Խաբարովսկի մէջ 15 Ցունուար 1928ին: Նոյն տարուան մէջ, Կէփէուն առեւանգեց եւ գնդակահարեց երկու սպաներ Կոլչակի բանակէն,— Ռասմակին եւ Խլեբնիկ: Ուրիշ երկու «սպիտակ» սպաներ, Աթաման Աննէնկով եւ գնդ. Դընիսով առեւանգուեցան այն պահուն՝ երբ կը լողնային Հոնինի լիճին մէջ, եւ փոխադրուեցան Վլատիվոսթոք, ուր գնդակահարուեցան Չեկային նկուղներուն մէջ: 28 Դեկտեմբեր 1932ին, բոլշեւիկները խմբովին յարձակեցան ռուս քահանայի մը վրայ, Հայր Կոլէնկօ, զոր առեւանգեցին եւ 3 օր վերջ գլուխը կտրելով տարին Սաօ-Սիֆէնի Չեկային: 1933ին, բոլշեւիկները, Պոգրանիչնայայի մէջ, կը զարնեն կը ըսպաննեն երկու Ռուսեր,— Եադուաինսկի եւ Մինաեւ: Երբ երեւան հանուեցան դիակները, տեսնուեցաւ որ անդամատուած էին՝ անճանաչելի դառնալու աստիճան: Ցաջորդ տարի, Մանչուրիոյ մէջ չեկիստներու գնդակին տակ կ'իյնան գնդ. Զվետկով եւ Լիսոպատով:

Առեւանգումի եւ ահաբեկչութեան այս ձեւերը յատուկ էին Ասիոյ: Եւրոպայի մէջ, Չեկան կը շարժի աւելի զգոյշ: 1923ին, երեք չեկիստներ, մէկը գերման ոստիկանի համազգեստով, Տանցիկի մէջ կը ձերբակալեն Նախկին բոլշեւիկ գործավար մը, Լիւ, որ կը մերժէր վերադառնալ խորհրդային դրախտ: Ինքնաշարժով կը փոխադրեն մինչեւ նաւահանգիստ, չուաններով կը կապեն եւ կը դնեն տոպրակի մէջ, իբրեւ բեռ կը տանին նաւ, որ ճամբայ կ'ելլէ անմիջապէս: 26 Ցունուար 1930ին, Փարիզի մէջ, Զօր. Կուտեպով Չեկային թակարդը կ'իյնայ,— երեք չեկիստներ, մէկը Ֆրանսական ոստիկանի համազգեստ հագած, զայն կը փախցնեն ինքնաշարժով: 1924ին «ընկեր» Ուստինով, խորհրդային դեսպան Ցունաստանի, կազմակերպեց բազմաթիւ առեւանգումներ,— «անբաղձալիները» կը բեռցնէր «Չիչերին» նաւուն վրայ եւ կը ղրկէր խորհրդային դրախտը: Այսպէս անհետացան դեսպանատան երկրորդ քարտուղարը Կիրով, բարայան Իվան Պետրով, թարգման Ռոսո, երեքն ալ կասկածի տակ թէ յարաբերութիւն կը մշակէին սպիտակ Ռուսերու հետ:

Առեւանգումի ձեւերը յայտնի են,— ժամադրութեամբ թակարդ, ինքնաշարժով ու նաւով փոխադրութիւն:

Առեւանգումէն զատ Չեկան կը գործէ նաեւ տարբեր եղանակներով,— հրդեհ, երկաթուղիի արկած, թունաւորում, պայթուցիկ նիւթերու գործածութիւն: Եթէ մենք թուենք այդ բոլոր սխրագործութիւնները, հատորներ պէտք է գրել:

Ի՞նչպէս կը թոյլատրուի խորհրդային այս մաֆիան:

6 Ցուլիս 1932ին փրուսիական խորհրդարանին մէջ հարցապնդումներ եղան 145 սպանութեանց մասին, որոնք կատարուած էին Գերմանիոյ մէջ, չեկիստներու կողմէ, առանց պատժուելու, որովհետեւ դիւանագիտական պաշտպանութեան տակ կը գտնուէին: Լայփցիկի դատարանին մէջ, նոյն ատրուան ընթացքին, ամբաստանեալ 22 կոմունիստներու դատավարութեան ժամանակ, կը յայտարարուէր.

— Իրաւունք չունինք խօսելու պետութեան մը դիւանագիտական գործակալներուն մասին, որոնք դիւանագիտական անձեռնմխելիութեան պաշտպանութեան տակ՝ պայթուցիկներ կը շինեն եւ հսկայական գումարներ կը ծախսեն զինեալ յարձակումներու համար:

Այն օրը, երբ «բարեկամ» պետութիւնը դարձաւ թշնամի, այլեւս ոչ մէկ դէպք Գերմանիոյ մէջ, չեկիստներու կողմէ: Միայն թէ նոյն գործունէութիւնը այնուհետեւ փոխադրուեցաւ Ֆրանսա:

Օտար առեւտրականներու նոր օրէնքը

1938 Յունիս 17ի Հրամանագիրը՝ հրատարակուած 1938 յունիս 26ի պաշտօնաթերթին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով մասնաւոր տրամադրութիւններու ենթարկեց ֆրանսաբնակ օտար առեւտրականներու վիճակը :

Ըստ այս Հրամանագրին, Ֆրանսական հողին վրայ բնակելու արտօնուած օտարականները որոնք կը փափաքին առեւտուրով կամ ճարտարարուեստով զբաղիլ, ենթակայ պիտի ըլլային այն օրէնքներուն որոնց ենթարկուած են իրենք օտարականները եւ մանաւորաբար Ֆրանսացիները օտար երկիրներու մէջ: Իւրաքանչիւր երկրի մէջ աշխատելու իրաւունք ունեցողներու թիւը պիտի սահմանափակուէր՝ համաձայն առեւտրական Սենեակներու կամ նման հիմնարկութեանց կարծիքին: Օտար առեւտրականը Registre de commerceի մէջ կարենալ արձանագրուելու համար, պարտաւոր էր ցոյց տալ Ֆրանսայի մէջ հաստատուելու արտօնագրին թուականը եւ կամ ոչ-աշխատաւորի ինքնութեան թուղթ ստանալու թուականն ու վայրը :

Այս պայմանները փոխուած են այժմ, 1938 Նոյեմբեր 12ի հրամանագրով, որ աւելի խիստ տրամադրութիւններ կը պարունակէ օտար առեւտրականներու մասին: Ըստ այս օրէնքին, ոեւէ օտարական Ֆրանսայի մէջ առեւտուրով կամ ճարտարարուեստով կարենալ զբաղելու համար, պէտք է ունենայ ինքնութեան թուղթ մը «առեւտրական» մակագրութեամբ, տրուած իր բնակավայրի պատկան իշխանութեան կողմէ :

Այս օրէնքին դէմ անսաստողները ենթակայ պիտի ըլլան 100էն 2000 ֆրանք տուգանքի եւ մէկ ամիսէն վեց ամիս բանտարկութեան, կամ այս երկու պատիժներէն միայն մէկին: Կրկնելու պարագային, պատիժները պիտի կրկնապատկուին, ասկէ զատ դատարանը իրաւունք պիտի ունենայ փակել տալու խնդրոյ առարկայ առեւտրական կամ ճարտարարուեստական հաստատութիւնը :

Այսպէս ուրեմն, օրէնքը շատ յստակ է ու պայծառ անոնց համար որոնք այսուհետեւ առեւտուրով կամ ճարտարարուեստով պիտի զբաղին :

Բայց ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը անոնց, որոնք 1938 նոյեմբեր 12ի Հրամանագրէն առաջ առեւտուր մը կամ ճարտարարուեստ մը հիմնած էին :

Խնդրոյ առարկայ հրամանագրին առթիւ, Հանրապետութեան Նախագահին ուղղուած տեղեկագրին համաձայն, բոլոր այն օտարականները, որոնք հրամանագրին հրատարակութեան թուականին առեւտուրով մը կամ ճարտարարուեստով մը կը զբաղէին՝ մէկ պարտաւորութիւն միայն պիտի ունենան, այսինքն թէ՝ իրենց այժմու ինքնութեան թուղթը փոխելով տեղը «առեւտրական»ի ինքնութեան թուղթ մը պիտի առնեն :

Հոս խնդիր կը ծագի թէ՝

ա) Ի՞նչ պիտի ըլլան այն օտարականները որոնք 1938 նոյեմբեր 12ին իրականին մէջ ոչ-աշխատաւորի ինքնութեան թուղթ ունէին եւ առեւտուրով կամ ճարտարարուեստով կը զբաղէին եւ սակայն չէին արձանագրուած Առեւ· Տոմարին մէջ, այսինքն Registre deCommerce չունէին: Անոնք անկանոն վիճակի մէ՞ջ պիտի նկատուին եւ պիտի դադրեցնե՞ն իրենց գործունէութիւնը, մինչեւ որ «Առեւտրականի ինքնութեան թուղթ ստանան :

բ) Կան օտարականներ, որոնք 1938 նոյեմբեր 12ին ոչ-աշխատաւորի ինքնութեան թուղթ ունէին եւ Առեւտրական տոմարին մէջ ալ արձանագրուած էին, սակայն վերջին ատենները իրենց գործունէութիւնը դադրեցուցած ըլլալով, ջնջել տուած էին իրենց անունը Registre de Commerceէն: Այսպիսիները եթէ կրկին ուզեն առեւտուրով կամ ճարտարարուեստով մը զբաղիլ, աւելի դիւրութիւններ պիտի ստանա՞ն քան անոնք որ առաջին անգամ ըլլալով պիտի ուզեն առեւտուր մը կամ ճարտարարուեստ մը հիմնել:

Դժուար է այս հարցումներուն պատասխանել, պէտք է սպասել նոր հրամանագրի գործադրութեան եւ այդ առթիւ պատկան իշխանութեանց կողմէ անոր զանազան տրամադրութեանց մեկնաբանութեան :

1938 Նոյեմբեր 12ի Հրամանագիրը բաց աստի կարգ մը փոփոխութեանց կ'ենթարկէ 1919 մարտ 18ի օրէնքը, որով ստեղծուեցաւ Registre de Commerceը :

Այսուհետեւ օտարական մը՝ Առեւտրական Տոմարին մէջ արձանագրուած ատեն պէտք է նշանակէ թիւը, թուականն ու վայրը «առեւտրական»ի ինքնութեան թուղթին, զոր նախապէս ստացած պէտք է ըլլայ, որպէսզի կարենայ Registre de Commerceի մէջ անցնիլ :

Գալով այն առեւտրական ընկերութեանց, որոնց մէջ կան օտար ընկերակիցներ՝ որ ընկերութեան պարտքերուն համար անսահմանօրէն եւ անհատապէս պատասխանատու են, առեւտրական տոմարին մէջ պէտք է արձանագրել այդպիսիներու ծննդեան վայրն ու թուականը, հպատակութիւնը (նախկին կամ ստացական), ինքնութեան թուղթին թիւը, թուականն ու ստացման վայրը: Նոյն պայմաններուն ենթակայ են նաեւ առեւտրական ընկերութեանց օտար վարիչները :

Ուրիշ հարց մը եւս կը ծագի: Օտարական մը առեւտրական ընկերութեան մը ընկերակից անդամ ըլլալու համար պարտաւո՞ր է ունենալ «առեւտրական»ի յատուկ ինքնութեան թուղթ մը: Օրէնքը այս մասին կը յիշէ միայն կանոնաւորաբար ստացուած ինքնութեան թուղթը եւ առեւտրական ինքնութեան թուղթին մասին բան մը չըսեր: Բայց կը կարծենք թէ հոս անհրաժեշտ է զանազանութիւն մը ընել :

1) Collectif ընկերութեան մը անդամները առեւտրական կը նկատուին: Անոնք անսահմանօրէն եւ անհատաբար պատասխանատու են ընկերութեան պարտքերուն համար՝ ընկերութեան սնանկութեան պարագային, իրենք ալ միաժամանակ սնանկ կը հռչակուին: Նման ընկերութեանց անդամները կը կարծենք թէ պէտք է նախապէս ստանան«Առեւտրական»ի ինքնութեան թուղթ :

2. Ընդհակառակն ոչ եւ է օտարական, նոյնիսկ «աշխատաւոր»ի ինքնութեան թուղթ ունեցողը կրնայ անդամակցիլ սահմանափակ պատասխանատուութիւն ունեցող առեւտրական ընկերութեան մը կամ կրնայ բաժնետէր ըլլալ անանուն ընկերութեան մը: Հոս խնդիրը պարզապէս դրամը տեղաւորելու գործողութիւն մըն է որ կը կատարուի, բան մը՝ որ ամէն մարդ կրնայ ընել՝ առանց նկատի առնելու իր արհեստը:

Ըստ քաղաքային օրէնքին, առեւտրական չէ ան որ սահմանափակ պատասխանատուութեամբ առեւտրական ընկերութեան մը մաս կը կազմէ: Ընկերութիւնն է միայն որ առեւտրական է: Այնպէս որ ոչ եւ է մէկը՝ որուն արգիլուած է առեւտրական ըլլալ, կրնայ անդամակցիլ սահմանափակ պատասխանատուութիւն ունեցող առեւտրական ընկերութեան մը :

Սակայն նման ընկերութեան մը վարիչ ըլլալու համար անհրաժեշտ կը նկատենք ունենալ «ոչ-աշխատաւորի» ինքնութեան թուղթ մը:

Ի՞նչ է 1938 նոյեմբեր 12ի հրամանագրին իսկական նպատակը: Հանրապետութեան նախագահին ուղղուած տեղեկագրի քննութեամբ կը տեսնենք թէ կառավարութեան նպատակն է աւելի ուժեղ կերպով պաշտպանել ֆրանսական առեւտուրն ու ճարտարարուեստը օտար տարրերու խուժումին դէմ, օտար տարրեր՝ որոնք ֆրանսական տնտեսական գործունէութեան կրնան վնաս պատճառել :

Գ· ՅԱԿՈԲԵԱՆ
(Իրաւագէտ)

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆ

Րաֆֆի լսարանը շարունակելով իր դասախօսութիւնները, այս անգամ հրաւիրած էր Պ· Ասատուր Խտրեանը: Օրուան նախագահը երեկոյթը բացաւ ներկայացնելով Պ· դասախօսը, որ երկար ատեն գործած է Ամերիկայի մէջ եւ եղած է մնայուն աշխատակից «Հայրենիք»ներու : Դասախօսութեան նիւթն էր «Հայոց ցեղային նկարագրի գլխաւոր գիծերը»: Դասախօսը բացատրեց թէ ամէն ազգ ունի իւրայատուկ ցեղային նկարագիր եւ յատկութիւններ: Օրինակ, Անգլիացին հեռատես է եւ պաղարիւն, Ամերիկացին խանդավառ եւ միշտ լաւատեսին ցանկացող ու յամառ աշխատող: Մենք Հայերս ալ ունինք ցեղային նկարագիր եւ ինքնուրոյն յատկութիւններ: Մեր յատկութիւններուն առաջինն է չհանդուրժել անարդարութեան, ըլլալ պատուախնդիր՝ ընտանեկան սրբութեան, վեհանձն եւ ազատատենչ : Օրինակ, մեր նախահայր Հայկը չկրցաւ հանդուրժել որ օտարը գայ (Բելը) եւ ուզէ զինքը ճնշել: Դիմեց պատերազմի դաշտը՝ իր արեան գնով պահելու համար իր ազատութիւնը: Հայը աշխարհակալ չէ եւ չուզեր որ ուրիշներն ալ իրմէ իր ունեցածը առնեն: Աւելի մօտ գալով, պիտի տեսնենք թէ Վարդան ինչպէս ծառացաւ թշնամիին դէմ, որ կ'ուզէր բռնաբարել իր խղճի ազատութիւնը : Պատուախնդրութիւնն ու ընտանեկան սրբութիւնը շատ զօրեղ կերպով շեշտուած են մեր մէջ: Մենք Արա Գեղեցիկն ունեցած ենք, այնքան գեղեցիկ, կը գրէ պատմութիւնը, որ դրացի աշխարհակալ Շամիրամ թագուհին ուզեց տիրանալ անոր, բայց Արա Գեղեցիկ մերժեց լքել իր Նուարդ կինը, նախընտրեց մեռնիլ պատերազմի դաշտին վրայ, Հայու վայել մահով, քան թէ պղծել իր ընտանեկան սրբութիւնը:

Նոյնպէս Տիգրանի պատասխանը մարաց Կիւրոսին, երբ իրեն կը հարցնէր.— «Եթէ կինդ գերի ըլլար, ի՞նչ կուտայիր որ փրկէիր զայն.— «Կեանքս կուտայի որ իմ կինս գերի չըլլար »:

Եւ վերջապէս մենք ունէինք Աստղիկը՝ գեղեցկութեան դիցուհին, որ քիչ մը տարբեր է Հռովմայեցիներու Վէնիւսէն : Հայերը զայն չափազանց պատուախնդիր դարձուցին, ինչպէս կը պատմէ աւանդութիւնը: Օր մը Աստղիկ լողալու կ'երթայ լիճ մը, խումբ մը երիտասարդներ անոր գեղեցկութիւնը դիտելու կուգան: Դիցուհին զայրացած լիճը մշուշով կը պատէ :

Դասախօսը մեզի թուեց օրինակներ մեր հին ու նոր պատմութենէն, մեր քաջութեան, օտար ճնշման չհանդուրժելու ձգտումին, մեր անձուրացութեան, սրբութիւններու նախանձախնդրութեան, եւայլն մասին: Յիշեց նաեւ հայ ցեղին թերութիւնները որոնք ըստ իրեն աննշան կը մնան անոր առաքինութիւններուն քով եւ երիտասարդներուն դառնալով եզրակացուց, «Բախտաւորութիւն եւ պարծանք է հայ ծնիլ, հայ ապրիլ եւ հայ մեռնիլ» :

Դասախօսութիւնը վերջացաւ ջերմ ծափերու մէջ : Տասը վայրկեանի դադարէ մը վերջ ներկաները հրաւիրուեցան հարցումներ ուղղելու դասախօսին որ պատասխանեց ցոլորին ալ:

Հրանոյշ Գազազեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

« ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ »

ՎԱԼԱՆՍ.— Մեր չորս հազարը անցնող գաղութին մէջ, որ կը հաշուէ շուրջ 33 գոյնզգոյն միութիւններ, երկար ատենէ ի վեր պակասը կը զգացուէր մարտական կազմակերպութեան մը:

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան նորակազմ մասնաճիւղը իր առաջին ձեռնարկը նուիրած էր Սէնթապի հերոսամարտին, որ տեղի ունեցաւ շաբաթ՝ 17 դեկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8.45ին:

Պետական թատրոնի վերնայարկը լեցուած էր ծայրէ ի ծայր: Բեմին խորը կ'երեւար ազգ· հերոս Անդրանիկի մեծադիր նկարը:

Ընկեր Գ· Սարոյեան՝ յանուն մասնաճիւղին հանդէսը բանալէ վերջ բեմ հրաւիրեց օրուան նախագահ հայրենակից Տոքթ· Վ· Սարգիսեանը, որ ֆրանսերէն ճառով մը ներբողեց հայ զինուորին ոգին, զանազան վայրերու եւ դրօշներու տակ: «Զոմի Արաքս» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ· Կարապետ Պաղտասարեանի յաջողութեամբ երգեց «Բամ փորոտան»ը :

Օր· Նոյեմի տէր Սարգսեան արտասանեց ֆրանսերէն «Ափէլ»ը, Տիկին Վեհանուշ Մարգարեանէն վերջ, որուն անունը մոռցուած էր «Քօրրատօ»ի տեղեկագրութեան մէջ:

Օրուան բանախօսին հետ Վիէնէն եկած էին խումբ մը կամաւորներ եւ բարեկամներ, որոնցմէ Օր· Սահակեան երգեց «Հայաստան»ը եւ ֆրանսերէն զուարթ կտոր մը : Օր· Ալիս Քաջիկեան դաշնակի վրայ նուագեց բազմաթիւ հայերէն եւ ֆրանսերէն երգեր, իր բարեկամուհիներէն ստանալով ծաղկեփունջ մը : Մեներգեց Օր· Եղիսաբեթ Եղիկեան՝ «Երբ որ բացուին դռներն յուսոյ»: Նուագեց՝ ջութակ, Օր· Գոհարիկ Մարտիրոսեան՝ «Մայր Արաքսի»:

Հ· Կ· եւ Մ· Միութեան կեդր· վարչութեան կողմէ պատրաստուած ուղերձ մը կարդաց ընկեր Վահրամ Պապիկեան : Յետոյ նախագահը բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը՝ Հայր Տէրմօեանը (Վիէնէն), որ հաճութեամբ փոխարինած էր ընկեր Ազգին Մարտիրոսեանը: Բանախօսը՝ ժողովրդական լեզուով եւ պատկերներով ,

բացատրեց Թուրքին ու Քիւրտին վայրագութիւնները, ապա անցնելով ազգային ինքնապաշտպանութեան շարժումին, փառաբանեց հայ զինուորին քաջութիւնը եւ անձնուիրութիւնը:

Արաքս երգչախումբի փակման երգէն վերջ՝ «Մեր հայրենիք», օրուան նախագահը դարձեալ ֆրանսերէնով գրութեամբ մը շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ գեղարուեստական բաժնին մասնակցողներուն :

Շ· Սեւան

ԸՆԿԵՐ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յապաղած).— Դեկտ· 16ի գիշերը, մեռաւ ընկեր Գարեգին Շահլամեան: Դեկտեմբեր 20ին, կէսօրէ վերջ հակառակ տեղատարափ անձրեւին, խուռներամ բազմութիւն մը հաւաքուած էր մասնակցելու իր յուղարկաւորութեան : Ներկաներուն մէջ կը նշմարուէին օտար բարեկամներ ալ:

Ընկերներու ուսերուն վրայ, ողբացեալ ընկերոջ դագաղը իր բնակարանէն տեղափոխուեցաւ Պոմօնի եկեղեցին, ուր նախագահութեամբ առաջն· փոխանորդ Զգօն վրդ·ի եւ մասնակցութեամբ վեց քահանաներու եւ դպիրներու, տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնը : Յետոյ պատշաճ քարոզ մը խօսեցաւ Զգօն վարդապետը:

Առաջին դամբանականը խօսեցաւ ընկեր Շ· Միսաքեան, յանուն Հ· Յ· Դ· Կ· Կ·ի եւ Մարսէյլի Շրջ· Կոմիտէի·

— «Դժուար է, տաժանելի է խօսիլ դագաղի մը վրայ, երբ գիտես որ անոր մէջ կը հանգչի ընկեր մը, բարեկամ մը, հայրիկ մը: Մեր մէջ սովորութիւն է դարձած դամբանականները վերածել ներբողականներու: Ես ներբող չէ որ պիտի հիւսեմ: Գարեգին Գահլամեան սիրտ մըն էր որ կը բաբախէր ամէն բարի բանի համար, եւ մարմնացում աշխատանքի: Քսան տարեկան պատանի, ծննդավայրէն (Կիւմիւշխանէ) կ'անցնի Պոլիս, ի խնդիր գործի: Ատեն մը կը թափառի Պուլկարիոյ մէջ, յետոյ նորէն կուգայ Պոլիս եւ հայկական ջարդերէն ազատելով կ'ապաստանի Մարսէյլ, ուր իր առաջին գործը կ'ըլլայ հաւկիթ ծախել տունէ տուն, հինգով տասնով: Եւ աստիճանաբար կը դառնայ առեւտրական, շնորհիւ իր վայելած վստահութեան: Ամէնէն տաժանելի օրերուն ալ, ընկերը չի մոռնար հանրային մտահոգութիւնները, կուսակցականէն մինչեւ թեմականը, իր անմիջական շրջապատին մէջ եւ աւելի հեռուն: Այս օտար ափերուն վրայ, ուր իւրաքանչիւր մեռել իր յիշատակը միայն կ'ապրի: Մեր ողբացեալ ընկերը ձգեց այդ յիշատակը: Քիչ առաջ լալահառաչ կ'աղաղակէր իր վըշտաբեկ այրին,— Սրտէն զարնուեցաւ: Այո, զաւկին մահը զարկաւ ընկեր Շահլամեանի սրտին, ինչպէս հարիւր հազարաւոր զաւակներու մահը սրտէն զարկաւ այս տարագիր ժողովուրդը··

Մինչ ընկերը կը շարունակէր, լաց ու հեծկլտուքը համակած էին ներկայ բազմութիւնը :

Երկրորդ դամբանախօսն էր ընկերուհի Ն· Քիպրիթճեան, յանուն Կ· Խաչի ·

— «Սիները կը ճարճատին ու կաղնիները կ'իյնան: Այն օրերուն երբ սակաւաթիւ էր Մարսէյլի հայ գաղութը, ընկեր Գ· Շահլամեանը դուրսէն եկողներուն առջեւ բացաւ իր սեղանը, շըլլացաւ բարեկամական խօսքեր, օգնութիւններ, մինչեւ որ փոթորիկը ջարդ ու փշուր ըրաւ զինքը: Իր նորաբողբոջ վարդը փրթաւ: Աղէտը սպաննեց զինքը: Կաթիլ կաթիլ փախաւ կեանքը: Միայն ինքը չէր, որ հանրային մեր ցաւերը կ'ըմբռնէր, կը ջանար օգտակար դառնալ : Ամբողջ իր ընտանիքը լծուած էր իր բարենպատակ աշխատանքին: Կ· Խաչի կողմէ շնորհակալութիւն յայտնելով, մեր ցաւակցութիւնը կը յայտնեմ իր անթառամ յիշատակին »:

Դագաղը դարձեալ ընկերներու կողմէ ուսամբարձ տարուեցաւ բնակարանին առջեւ եւ տեղաւորուեցաւ դիակառքին մէջ:

Ապա յուղարկաւորները նստան ողբացեալի ընտանիքին կողմէ վարձուած ինքնաշարժներու եւ կառքերու մէջ եւ գացին Սէն-Փիէռի գերեզմանատունը:

Հոն եւս պատշաճ արարողութիւնը կատարուելէ վերջ, ողբացեալ ընկերոջ դագաղը տեղաւորուեցաւ իր սեփական դամբարանին մէջ, ողբացեալ զաւակին քով:

*** Ծաղկեպսակներ ղրկած էին Հ· Յ· Դ· Մարսէյլի Շրջանային կոմիտէն, «Զաւարեան» եւ «Վռամեան» ենթակոմիտէները:

Կ· Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղ, Պուլվար-Օտոյի ենթամասնաճիւղ, ազգականներ, բարեկամներ :

Քսաներեք ծաղկեպսակներ տեղաւորուեցան դամբարանին վրայ եւ ազգականներ, ընկերներ ու բարեկամները կսկիծով վերջին հրաժեշտը տուին ողբացեալին :

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

«ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 Դեկտ·)·

— «Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձը (29 Նոյեմբեր) այս տարի չտօնուեցաւ գաղութներու մէջ, եթէ չհաշուենք խեղճ ու կրակ հաւաքոյթ մը զոր սարքած են Փարիզի Հօկի «որբեւայրի»ները:

Իրականին մէջ, երեւոյթը կը սկսի 1936ին, երբ Ա· Խանջեանի սպանութեամբ ազդանշանը տրուեցաւ Հայաստանի մտաւորական անճիտումին: Այդ տարին, հայ միտքը մասամբ միայն պղտորուեցաւ, որովհետեւ ըսկէպն էր «երկանց»: Յաջորդ տարին թէեւ շատ էր մահուան հունձքը եւ հետեւաբար աւելի խոր զայրոյթը, բայց խորհրդային սակաւաթիւ գործակալները նորէն բան մը ըրին «ի պաշտօնէ», այսինքն՝ իբրեւ արհեստ...:

Այս անգամ՝ արդէն համատարած ցասում եւ անտարբերութիւն, իբրեւ բնական հետեւանքը իրերյաջորդ ողբերգութեանց: Հազիւ վերջացած 1937ի տօնակատարութիւնը, Երեւան կը լուծէր ոչ միայն Բարեգործականի մասնաճիւղը եւ Մելքոնեան Հիմնադրամը, այլեւ տխրահռչակ Հօկը: Այո, կթան կովէ զրկուողներու յատուկ ցնցումով, արտասահմանի աղբիւրը փորձեցին կմկմալ թէ «լուծարք»ը միայն Հայաստանի կեդրոնի մասին է, իրենց չի վերաբերիր: Բայց շատ չանցած բոլորը ստիպուեցան հաշտուիլ անողոք իրականութեան եւ լուծուած հռչակել իրենք զիրենք, ըսկսեալ Յունաստանէն մինչեւ Ֆրանսա եւ Ամերիկա: Այնպէս որ, իրաւապէս մեռնելէ յետոյ, գործնապէս ալ մեռաւ Հօկը: Կամ՝ տէ ժիւրէ եւ տէ Ֆագթօ մահ, ինչպէս պիտի ըսէին իրենք հանդուցեալները :

Այս բոլորը բաւական էին արդէն, զայրոյթ եւ զարշանք դիզելու համայնավար վարչաձեւի հասցէին: Արդարեւ, ի՞նչ սիրտ ու զգացում կը մնայ, երբ հասարակ ոճրագործի մը նման կը գնդակահարեն մարդիկ որոնք Հայաստանի ընտրանին կը կազմէին եւ 1920էն ի վեր ծաղէ ծաղ չփորուեցան իբրեւ կարմիր աւետարանիչներ: Երբ իբրեւ «դաշնակ» գլխատուեցան մարդիկ, որոնց փրցուցած «դաշնակ» գլուխները դէզեր կը կազմեն: Երբ անոնք «մուրճ-մանգաղ»էն չազատուեցան նոյնիսկ Մահարիի եւ Ալազանի նման երիտասարդներ, որոնք եթէ Վան ծնած, արդէն խորհրդային շունչին տակ թրծուեցան ու հասակ նետեցին: Եւ երբ, վերջապէս, քրէական յանցանքով բանտ «նստեցուցին» Զապէլ Եսայեանի նման «փէշ»եր կամ Երուանդ Թօլայեանի պէս հտպիտներ, առիթ տալով որ քարերն անգամ աղաղակեն եւ ռամկավար երիտասարդ մը հեղնէ Հալէպի «Եփրատ»ի մէջ ··· Կավռօշն ալ»:

Աւելի զարհուրելին, սակայն, քանի մը ամիս յետոյ, նոյն վախճանին կ'ենթարկուէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Չեկայի կողմէ խեղդուելով իր խցիկին մէջ ուր տարիներէ ի վեր կը քաշկռտէր արդէն բանտարկեալի կեանք մը :

Արտասահմանի հայութիւնը շնելեց եւ չպիտի ներէ այս անլուր ոճիրին, որուն չէր համարձակած դիմել Թուրքը անգամ, իր ամէնէն մոլեգին պահերուն: Մի նայիք երեւութական հանդարտութեան· երբ հարուածը շշմեցուցիչ է, սուգն ալ կը շշմի ու կը պահուըտի ներսիդին հոն ոռոգուելու համար արիւն — արցունքով ···:

Սեւ շրջանակը լրիւ է ուրեմն· «Դաշնակ»ը կը ցնցուի ամբողջ էութեամբ, ի տես հայ ժողովուրդի գլխին իջած հարուածին: «Հնչակ»ը կը գալարուի, տեսնելով կալանաւորումը ընկերներու որոնք տարիներէ ի վեր սովխէթներուն նուիրեցին իրենց ամբողջ ինչքը, սկսեալ սեփական կուսակցութենէն մինչեւ երիտասարդական աւիւնը: Ռամկավարը լեցուեցաւ դառնութեամբ, հաստատելով որ պարապը գացին այնքան զոհաբերումները: Զէզը խորտակուեցաւ իր ամէնէն վառ հաւատքին մէջ, չկարենալով ոեւէ պատրուակի տակ սեղմել այդքան զարհուրանքները: Եւ վերջապէս, արհեստով բոլշեւիկն իսկ յուսաբեկուեցաւ, ինքզինքը քուրջի նման փողոց շպրտուած գտնելով :

Անդին ո՞վ մնաց իբրեւ հաւատաւոր եւ մանաւանդ տօնակատար :

Ահա թէ ինչո՞ւ այս տարի չտօնուեցաւ Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձը, աւելի ճիշդ՝ ոչ ոքի միտքն եկաւ, բոլորովին անյիշատակ անցաւ:

Բայց եթէ հայ աշխարհը մնաց լուռ ու անտարբեր, գտնուեցան կարգ մը գրիչներ որ — չես գիտեր ի՞նչ մտածումով — փորձեցին քանի մը էջ սեւցնել :

Ուղղակի գովե՞ն կամ արդարացնե՞ն Երեւանի վարիչները: Ո՛, մեր անյիշաչար ու ողորմած միջավայրին մէջ անգամ ներելի չէ այսքան յանդգնութիւն: Հետեւաբար··· փիլիսոփայութեան կը դիմեն՝ ներկայանալի դարձնելու համար իրենց խօսքը, վասն Նոյեմբեր 29ի փառաբանանքին: Աւելի ճիշդ՝ «գերագոյն յայտնութիւն» մը կ'ընեն, արդարացնելու համար իրենց գերագոյն խիղճութիւնը ամբողջական ողջմտութեան դէմ :

Այդ «գերագոյն յայտնութիւնը»՝ չեխական տագնապն է որ մեզ կը բերէ եղեր ոչ թէ երկու, այլ «մէկ խորհրդածութեան»:

« Հայաստանի խորհրդայնացումը՝ մահավճիռէ խուսափումն էր այս ժողովուրդի կեանքին ու դատին համար: Եւ ով որ մահապարտութենէ ազատած է, իր առաջին զգացումը երախտագիտութիւնն է այդ դէպքին հանդէպ որ այդ խուսափումը հնարաւոր դարձուցած է »:

Այս տողերը կարդալով, մենք ալ մէկ խորհրդածութիւն ունեցանք ·— ուրեմն, Հայաստանի ժողովուրդը 1920ին կը գտնուէր անխուսափելի մահուան առջեւ, եւ հիմա՝ տասնութ տարի յետոյ միայն կը գիտակցինք այդ վտանգին, տեսնելով Չեխիոյ վիճակը: Եւ այս գիտակցութիւնը կը կոչուի «գերագոյն յայտնութիւն»···:

ԴԷՊԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Որքան խրախուսական նոյնքան ըսքանչելի էր «Րաֆֆի»ի ընկեր-ընկերուհիներու կիրակի օրուան ուխտագնացութիւնը դէպի Հ· Յ· Դաշնակցութեան Թանգարանը :

Ամէնքս, հիները եւ նորերը, հպարտ եւ միանգամայն տխուր, կուգայինք անգամ մը եւս մեր յարգանքի եւ երախտագիտութեան տուրքը մատուցանելու հայ հերոսներուն: Հետեւելով ընկեր Բալեանի այցելեցինք թանգարանի զանազան բաժինները :

Մեր ակնարկները կանգ չառին գեղարուեստական առարկաներու կամ թանկարժէք քարերով զարդարուած զոհաբերեղէններու վրայ: Գանկ մը: Նամակ մը: Զէնք մը··· Հարուստ իրենց պարզութեան մէջ, թանկագին իրենց պատմութեամբ, եւ պերճախօս իրենց լռութեան մէջ: Ահա համեստ առարկաները, որոնք կը գրաւէին մեր նայուածքը եւ մտածումը :

Հեռանալէ առաջ այդ վայրէն, ընկեր Բալեան մեր ուշադրութեան յանձնեց երկաթեայ զոյգ մը օղակներ, յիշատակ բանտի :

Աւելի ուշ, կատարուեցաւ նոր ընկերոջ մը երդման արարողութիւնը : Ընկերը արձանագրուեցաւ «Րաֆֆի» խումբին մէջ :

Ապա բոլոր ներկաները նստած թէյասեղանի մը շուրջ, յաջորդաբար խօսք առին խրախուսուելով երէց ընկերներու կողմէ :

Այս ուխտագնացութեան առթիւ Հ· Յ· Դ· «Րաֆֆի » խումբը ազգ· թանգարանին նուիրեց Րաֆֆիի մեծադիր նկարը: Ուշ ատեն մեկնեցանք թանգարանէն, մտադրելով նորէն այցելել, համակիրներու ընկերակցութեամբ :

Սօնա

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսայի զանազան վայրերէն նամակներ կը ստանանք՝ նոր օրէնքներու պատճառաւ եղած սեղմումներու մասին (արգիլում աշխատանքի, խանութներու փակում, ինքնութեան թուղթ): Գրեթէ բոլոր նամակները ընդհանուր խօսքեր կը բովանդակեն, առանց տալու որոշ դէպքեր :

Արդ, մեր թղթակիցներէն ու աշխատակիցներէն կը խնդրենք ստուգել եւ մեզ տեղեկացնել իրենց վայրերուն մէջ դրուած նման արգելքներ՝ տալով անուններ, թուական, յարակից պարագաներ եւ ճշդուած իրողութիւններ :

գիրներու եւ այս համաձայնագրի սահմանած խորհրդակցութիւնները դիւրացնելու համար, կ'որոշուի որ ամերիկեան հանրապետութիւններու արտաքին նախարարները, ու եւ է մէկուն նախաձեռնութեամբ, երբ յարմար գտնեն՝ հաւաքուին որ եւ է մայրաքաղաքի մէջ, առանց նկատի առնելու առենագրութեամբ ճշդուած մայրաքաղաքը: Իւրաքանչիւր կառավարութիւն կրնայ, ըստ պարագային, իր կողմէ ուրիշ ներկայացուցիչ մը ղրկել, եթէ արտաքին նախարարը չկրնայ մասնակցիլ:

5. Այս յայտարարութիւնը պիտի կոչուի «Լիմայի Յայտարարութիւն»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

18էն 50 ՏԱՐԵԿԱՆ ԲՈԼՈՐ ԹՈՒՐՔԵՐԸ երեք ամիս պիտի ծառայեն հրշէջ գունդերուն մէջ, համաձայն նոր օրինագծի մը որ խորհրդարանին պիտի ներկայացուի մօտերս: Կարելի է փրկանք ալ վճարել, այս պարտականութենէն ազատ մնալու համար:

85 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ, 325 ՀՈԳԻ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ Ռումանիոյ մէջ, երկու կառախումբեր իրարու զարնուած ըլլալով Կալացի եւ Բիշնեւի կայարաններուն միջեւ: Այս ահռելի արկածը պատահած էր Ծնունդի առտուն, բայց ծանուցուեցաւ յաջորդ օրը, մեծ յուզում պատճառելով: Երկու կառախումբերը լեցուած էին բնտանիքներով, որոնք Ծնունդի շնորհաւորութեան կ'երթային: Ընդհարումը սարսափելի էր եւ քանի մը վակոններ բոլորովին ջարդուփշուր եղան: Արկածը պատահեցաւ ձիւնամրրիկի մը պահուն, որ քանդած ըլլալով հեռագրաթելերը, դժուարացուց օգնութեան գործը: Բազմաթիւ վիրաւորներ մնացին փլատակներուն տակ: Պուքրէշէն բազմաթիւ բժիշկներ եւ հիւանդապահներ ղրկուեցան երկու կառախումբերով:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Պանք Օթոմանի մասնաճիւղին տնօրէնը, Պ. Լուի տը Պուվիէ, առեւանգուած է արաբ ահաբեկիչներու կողմէ: Ընդհարումները կը շարունակուին երկրին մէջ:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ կռիւները կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ: Ազգայնական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Զօր. Ֆրանքօ ոչ միայն նոր հողեր գրաւած, այլեւ 5500 գերի բռնած է: Պարսելոնան երկու անգամ ռմբակոծուեցաւ օդանաւերով: Զրոյց կը շրջի թէ մայրաքաղաքը պիտի տեղափոխուի:

ԻՐԱՔԻ նոր դահլիճը կազմեց Զօր. Նուրի փաշա, որ երկրէն վտարուած էր 1936ի դաւադրութենէն վերջը: Վարչապետը միեւնոյն ատեն պիտի վարէ արտաքին նախարարութիւնը:

ՆՈՐԷՆ ՁԻՒՆ տեղացած ըլլալով, ցուրտը բաւական մեղմացաւ Փարիզի մէջ: Գաւառի լուրերը կ'ըսեն թէ ձիւն - ձմեռը կը շարունակուի նոյն խստութեամբ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ պայքարին առթիւ, որ միշտ կը գրգռեցնէ ամերիկեան շրջանակները, ծերակուտական Քինկ առաջարկեց խզել դիւանագիտական յարաբերութիւնները երկու երկիրներուն միջեւ: Կը թելադրէ նաեւ տնտեսական պոյքոթ հռչակել ժողովրդավար երկիրներու կողմէ, խորտակելու համար Հիթլերը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ ատրճանակով վիրաւորուեցաւ Հայ մը, Յովհաննէս Յակոբեան, Ժոզէֆ Տափոլյի կողմէ, որ ձերբակալուեցաւ երկու մեղսակիցներու հետ:

Պ. Սերոբ Տէմիրճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ծաղիկեան, Տէր եւ Տիկին Ոսկեան Լուսարբեան եւ զաւակունք (Վիէն), Տէր եւ Տիկին Զօրեան (Վիէն), Պ. Յակոբ Խաչէրեան (Լիոն) եւ իրենց պարագաները խորին ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, քենիին, աղջկան, սանին, հարսին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆՈՒՇ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ Լուսարբեան)

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ կիրակի 25 դեկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Օփիթալ Փիթիի մէջ: Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր չորեքշաբթի 28 դեկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 1ին: Հաւաքավայր 22 բիւ Պրիւան, Փարիզ, մէթրօ՝ Սէն Մարսէլ: Հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Թիէի գերեզմանատունը:

ԾԱՆ.-- Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Ս. Թորոսեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մեծ մայրիկին՝ ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՊԱՐ ԱՒԵՏԵԱՆԻ դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցած է 15 Նոյեմբերին Կալացի մէջ (Ռումանիա):

ԵՂԱՆԱԿԻ ՓԱՅԼՈՒՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

7 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՍԱԼՈՆ ԳՕԼԻՋԷԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին: Պարահանդէսին պիտի նուագէ նըշանաւոր **Jazz Paladium de Londres**.

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

6 ԵՒ 8 ՁԱՅՆՈՎ

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ **Salle Gaveau**ի ՄԷՋ, **45, Rue de la Boëtie**

Կ'եւգէ ուղարկուած Մայր Եկեղեցւոյ ձոնշակաւոր երգչախումբը մասնակցութեամբ ձայն երգիչներու աղիսա՝ ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ

Առաջնորդութեամբ հեղինակին՝ Պ. ՕՆՆԻԿ Ռ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

Երգեհոնի վրայ մասնակցութեամբ **Mme. Pauline Aubert** եւ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Կոմիտաս յանձնախումբի եւ հովանաւորութեամբ Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան

Պատուոյ յանձնախումբի անդամներ.— Օր. Բաբաեան, Մ. Պ. Պ. Բաշալեան, Տքթ. Գալենեան, Էմմէրեան Պ., Էմմէրեան Վ., Թէլեան Յ., Խատիսեան Ա., Կամսարական Տ., Կերտան Լ. Կ, Հարենց Ա., Մալեզեան Վ., Զօպանեան Ա., Պարթեւեան Ա., Պարկիրեան Ե., Սվաճեան Վ. եւ Տքթ. Թօլօլեան:

Տոմսերու գիներ՝ 7, 10, 15, 20 եւ 30 ֆրանք: Կը ծախուին՝ Սալ Կաւօ, «Յառաջ», 17, Rue Damesme, «Արաքս», 4, Rue Saulnier, Հրանտ Սամուէլ գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince: Ամէն տեղեկութեանց համար դիմել, եւ դրամական առաքումները կատարել պատուոյ յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Y. BARGUIRDJIAN, 44 Rue Lafayette, Pari s (9)

Հրապարակային ճառախօսութիւն

Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» Ենթակոմիտէն կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն, 30 Դեկտ. Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.50ին իր Ակումբին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԽՈՇՈՆԵԱՆ

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 29 Դեկտեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ Քաֆէ Նուայի Ներքնասրահին մէջ. կը խօսի Պ. ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ, Եղ. Տէմիրճիպաշեանի մասին:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ - ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ Չորեքշաբթի երեկոյ, Դեկտեմբեր 28ին, ժամը 9ին 6 Ռիւ Պօսիէ:

Կը խօսի՝ Պ. ՋԱՐԳԱՐԵԱՆ, նիւթ՝ Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հայ երիտասարդութեան գաղափարն ու գործը:

ՂԱՐԱԲԱՂ - ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՐՔԱԾ Է ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5ԻՆ, ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ 7ԻՆ

ԹԱԹԱՌՄԱՆ ԵՒ ԿԱՂԱՆԴԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԵՂԱՆ

Այս առթիւ կը հրաւիրէ բոլոր փափաքողները որ կանուխէն արձանագրուին, դիմելով Տիկին Ա. ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ, 39 Rue le Marois, Tél. Aut. 30-44, Ն. Պ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ կամ ՏԻԳ. ԲԷԳՋԱԴԵԱՆԻ, 37 Rue Bassano, Tél. Bal. 22—72:

ԸՆԹՐԻՔԻ ՀԱՄԱՐ ՊԷՏՔ Է ՎՃԱՐԵԼ 20 ՖՐԱՆՔ

Մասնաւորապէս փափաքելի է հայ արուեստագէտներու, գրագէտներու, մտաւորականներու եւ հանրային գործիչներու համախմբումը ուրախ ժամանցի համար: Կը խնդրուի արձանագրուիլ ամէնէն ուշ մինչեւ Յունուար 2ը:

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐԸ ՊԻՏԻ ԾԱՆՈՒՑՈՒԻ ԱՌԱՆՁԻՆ

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Մարսէյլէն ընկեր Բ. Զիլեճեան ընտանիքը 50 փրանք կը նուիրէ Հ. Յ. Դ. Թանգարանին, եւ տուփ մը Արարատի կաւ, 50 փր. ալ իր եղբօրը՝ Մ. Զիլեճեանի յիշատակին, անոր մէկ բանաստեղծութեան հետ:

ՎԵԹԷՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻՆ

Ողբացեալ ընկեր Գ. Շահլամեանի մահուան առթիւ, ընկեր բժ. Յ. Սիվրիխիսարեան 100 փրանք կը նուիրէ Հ. Յ. Դ. Վեթ. ֆոնտին:

*** Նոյն տխուր առիթով 100 փրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

1 Յունուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis, Avenue d'Argenteuil, Անիէռ:

Երգ, արտասանութիւն, պար եւ զանազան դպրոցական խաղեր:

Մուտք՝ 5 եւ 3 փրանք

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի, արուարձաններու եւ շրջաններու մեր բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ, մեր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք ընկերուհի Տիկին Շ. Շահլամեանի եւ Օր. Հեղինէ Շահլամեանի՝ Ընկեր ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ կսկծալի եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէ

×

Մեր եւ մեր բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնենք Ընկ. Պօղոս եւ Տիկին Իսկուհի Հիւսեաններուն, Ընկ. Պետրոս եւ Տիկ. Սաթենիկ Սարաճեաններուն, Զպուքեան ընտանիքին եւ պարագաներուն Ընկ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէ

×

Հ. Յ. Դ. Պոմոնի «Ջաւարեան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ընկերուհի Գ. Շահլամեանի, իր աղջկան եւ իրենց պարագաներուն՝ Ընկ. Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ կսկծալի մահուան առթիւ:

×

Միհրան Անաստասեան իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Շահլամեանի եւ իր աղջկան Օր. Հեղինէի, Տէր եւ Տիկին Թորոսեաններու, ինչպէս նաեւ Զպուքեան, Սադրեան եւ Հիւսեան ընտանիքներուն եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Պանեէօ, 27 Դեկտ. 1938

×

Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր մասնաճիւղերով խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Գ. Շահլամեանի եւ Օր. Հեղինէի իրենց ամուսնոյն եւ հօր դառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Ֆր. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տոքթ. Սիվրիհիսարեանէ 100 ֆրանք, Տիկին Աղնիւ Զպուքեանէ 50 փր. փոխան ծաղկեպսակի, Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

×

Ֆր. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր Օրիորդ Մաննիկ Մեծատուրեանի իր մօր ցաւալի մահուան առթիւ:

«Յիշէ» Յանձնաժողովը որոշած ըլլալով Նոր Տարւոյ առթիւ նուէր մը ուղարկել ծառայութեան մէջ եղող ֆրանսահայ զինուորներուն, շարդ հայրենակիցներէն կը խնդրուի որ եթէ մինչեւ այժմ իրենց հասցէն չհաղորդուած նոյն Յանձնաժողովին, փութան տեղեկացնել՝ Sous-comité «Hiché» 15 Rue Jean Goujon, Paris (8):

Le Gerant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme — PARIS (13) Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր·
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 29 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 29 Décembre 1938

ԺԴ· ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3924 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅՐԵՆԻՔՆ ԻՐ ՀՈՂԵՐՈՎ

— oo —

Պահ մը թողունք միջազգային հորիզոնը, քննելու համար մեր սեփական հոգերը:

Ուրեմն ամփոփ հայեացք մը՝ դէպի Հայաստան,— միակ խարիսխը պետական կարգուսարքի, հակառակ իր այնքան տժգոյն կերպարանքին :

Ինչ որ «պայծառ իրականութիւն» կը կոչէին բարեմիտ մարդիկ, վերածուեցաւ անլուր ողբերգութեան մը, մանաւորապէս 1935էն ասդին: Եւ այսօր ամէնէն մոլեռանդ հաւատացեալներն ալ չեն ծածկեր իրենց վրդովումն ու յուսախաբութիւնը:

Անհրաժեշտ չէ գրաւոր թէ բանաւոր վկայութիւններ հաւաքել, ապացուցանելու համար այս պարագան: Կը բաւէ ըսել թէ այլեւս պատմութեան կը պատկանի տխրահռչակ «Հայաստանասէր»ը, որ այնքան արիւն պղտորեց Հայկական Արտասահմանի մէջ, իբրեւ հետեւանք թերխաս հասկացողութեանց :

Ի՞նչ կը ներկայացնէ մեր մինուճար կորիզը, օրուան այս ժամուն :

1· Ամբողջ ղեկավարութիւն մը գնդակահարուած, թոպամահ մեռած կամ անյայտ կորսուած,— պետական գլուխներէ մինչեւ կուսակցականը, գրական-գեղարուեստականն ու բանասիրականը: (Այստեղ կրնայինք շարել առ նուազն 50 անուններ, սկսելով Ամենայն Հայոց կաթողիկոսէն) :

2· Ժողովուրդը վերջնական օրէնքով մը զրկուած իր հայկական՝ բնական սահմաններէն եւ պարտկուած խիկալէս ափ մը հողի վրայ, որ հեգնութեան կանչեր արձակել կուտար երէկ, 1919-1921:

3· Երկրին ղեկավարութիւնը յանձնուած խեղճուկրակ եւ օտարոտի տարրերու, որոնք «նշանաւոր անծանօթներ»ու հաւաքածոյ մը կրնային կազմել որ եւ է թանգարանի մէջ :

4· Ներգաղթը դադրած, իսկ նախապէս գացողներու ճակատագիրն ալ անստոյգ, առ հասարակ: (Վերջերս օտար ճամբորդ մը կը պատմէր թէ իրմէ խնդրուած է դիմել Արտասահմանի հայկական իշխանութեանց եւ յանձնարարել որ թուղթեր փակցնեն եկեղեցիներուն մէջ, որպէսզի նոր գաղթականներ չգան···) :

5· Յարաբերութիւնները բոլորովին խզուած՝ Հայաստանի եւ Արտասահմանի միջեւ: Այն աստիճան որ, մեր բարեպաշտ Բարեգործականն անգամ տակաւին միջոց չէ գտեր, լուր մը ստանալու, գոնէ վերաշինութեան յատկացուած գումարները փոխադրելու համար: Եւ այս՝ աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր: Իսկ Հօկի մասին աւելորդ է խօսիլ, քանի որ ոչ միայն լուծուեցաւ իբրեւ բոյն գեղծումի եւ չարաշահութեան, այլեւ դարձաւ կատարեալ ծաղրանկար, Ֆրանսայի մէջ վերածուելով «Ֆրանքօ-Արմէնիէն կոմիտէ»ի, Ամերիկայի մէջ՝ «Յառաջդիմական Միութեան» եւն·: Եւ կամ բոլորովին հաշուեյարդարի ենթարկուելով :

Չենք ուզեր երկարել, խտացնելով նաեւ տնտեսական պատկերը, եւ կամ ողբալով մտաւորական շարժման անկումը, իբրեւ հետեւանք սանձակոտոր հալածանքներու եւ «մաքրագործումներ»ու: Կարգ մը մխիթարական երեւոյթներ եւ պալլուն «ռէքլամ»-ներ չեն կրնար պարտկել համատարած ողբերգութիւնը:

Իսկ այս բոլորին վերեւ՝ ռուսացման թափը, ինչպէս միւս բոլոր հանրապետութեանց մէջ:

Կարճամիտներ միայն կրնան պնդել թէ «Ռուսաց լեզուի» ծաւալման, զօրացման օրէնքը տարրական պահանջ մըն է եւ ոչինչ ունի չարաշուք: Օրէնքին տառն ու ոգին բոլորովին ուրիշ բան կ'ըսեն, եթէ ուզենք վերլուծել առանց կանխակալ կարծիքներու: Մանաւանդ որ, ռուսերէնի զօրացման, մանաւոր դասընթացքներու բացման եւ դասաւանդութեան նոր մեթոտներու հետ, Մոսկուան պարտադրած է ուրիշ լուծ մը,— սերտել եւ իւրացնել «ռուս մեծ ժողովուրդ»ի պատմութիւնը, իբրեւ աղբիւրը բոլոր մեծագործութեանց, սկսելով Մեծն Պետրոսէն: Մնացեալը, իւրաքանչիւր ժողովուրդի սեփական պատմութիւնը թոյլատրուած է միայն իբրեւ նիւթ թանգարանի, այն ալ չափազանց աղօտ եւ աղճատ, համաձայն բոլշեւիկեան գրաքննութեան :

Ի՞նչ մնաց անդին, բացի կորիզին գոյութենէն եւ ժողովուրդին ֆիզիքական ապահովութենէն:

Եւ մենք հարկադրուած ենք փառք տալ նաեւ այս իրականութեան, ճիշդ այն պահուն երբ այնքան մռայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ միջազգային հորիզոնը ···

Արդարեւ, դէպքերու ընթացքը այնքան վրդովիչ է, որ անակնկալներ կրնան պատահիլ նաեւ արեւելեան կողմն աշխարհի, անելի մը մատնելով մեր հայրենիքն ալ :

Ի՞նչ կ'առաջարկենք, այս դառն խորհրդածութիւններէն վերջը, որոնց տուն կուտայ աննախընթաց եւ անողոք իրականութիւն մը,— շատ աւելի ծանրակշիռ, իր մանրամասնութիւններով:

Դժբախտաբար շատ հեռու ենք հայրենիքէն, եւ անօգուտ են հեռաւոր բաղձանքները, Հայաստանի պաշտպանութեան կամ զօրացման տեսակէտէն :

Բայց, բոլորովին անճար չենք, այս ճամբուն վրայ եւս: Կը բաւէր մարդիկ բարեհաճին մոռնալ կոշկոռ կապած կիրքերը:

Օրինակ, դէպքերը շատոնց հասունցած են, Միացեալ Ճակատը իրականացնելու համար Հայաստանի ճակատին վրայ, ինչ որ պիտի դիւրացնէր միւսը, Հայկական Արտասահմանի մէջ:

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ մեր ներքին վէճերուն գլխաւոր, ամէնէն պղտոր աղբիւրը կը հոսէր Երեւանէն :

Արդ, Երեւանը գաղտնիք չունի այսօր, ամէնէն պնդագլուխ հաւատացեալին համար ալ: Ուրեմն, անոր բարիքն իսկ պարտականութեան կը կանչէ մեզ, հաւաքաբար մտածելու եւ գործելու համար: Փորձելով միայն կարելին:

Շ·

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԹԵՐԹ ՄԸ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԷ 1915Ի ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՈՐ ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԲԱԺԱՆՄԱՆ

— oo —

Հռոմի «Մէսաճէրօ» թերթը յօդուած մը հրատարակեց դեկտեմբեր 27 թուականով, հետեւեալ խորագրին տակ·— «Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը»: Յօդուածը կը քննէ այս առթիւ Իտալիոյ հետ կնքուած յանձնառութիւնները Լոնտոնի 1915ի դաշնագրով: Կը յիշէ մանաւորապէս դաշնագրին 9րդ յօդուածը, եզրակացնելու համար թէ՝ ան տնտեսական եւ հողային առաւելութիւններ կ'ապահովէր Իտալիոյ՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Յետոյ կը բացատրէ թէ հաւասարակշռութիւնը խանգարուեցաւ Միջերկրականի այդ մասին մէջ, ի վնաս Իտալիոյ, մանաւորապէս իբրեւ հետեւանք այն գործողութեան որով Ֆրանսա եւ Անգլիա իրենց միջեւ բաժնեցին արեւելեան Միջերկրականի հողատարածութիւնները: Բացի Լոնտոնի դաշինքին 13րդ յօդուածով նախատեսուած գաղթային հատուցումներէն, «Ֆրանսայի կողմէ ընդունուած եւ երբեք չգործադրուած յանձնառութիւնը՝ Իտալիոյ իրաւունքներու մասին՝ Միջերկրականի հաւասարակշռութեան մէջ,— հաւասարակշռութիւն մը որ խանգարուեցաւ Սուրիոյ ֆրանսական գրաւումով — կը պահէ իր ամբողջ իրաւական հանգամանքը: Միջերկրականի նոր հաւասարակշռութեան հարցին լուծումը անհրաժեշտ կը դառնայ յարաճուն ուժգնութեամբ: Պատմութիւնը իր ճամբան կը քալէ եւ կը հետեւի իր նպատակներուն, եթէ նոյնիսկ այդ պարագան կրնայ տհաճութիւն պատճառել Քէ տ'Օրսէի փաստաբաններուն: Այսօր պատմութիւնը իր իրաւունքները կը պահանջէ, հետեւելով կեանքի ընթացքին»:

ԽՄԲ·— Ինչպէս յայտնի է, 1915ի դաշնագիրը կը վերաբերի Թուրքիոյ բաժանման ծրագրին, որուն մէջ Իտալիոյ յատկացուած էին Ատալիոյ շրջանը եւ ուրիշ հողեր :

ՖՐԱՆՍԱ ԶԻՆՈՒՈՐ ՂՐԿԵՑ ՃԻՊՈՒԹԻ ԻՏԱԼԻԱ ՄԵԾ ՈՒԺԵՐ ՀԱՄԱԽՄԲԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ

Զանազան զրոյցներ կացութեան մասին

— oo —

Կառավարութիւնը հրամայեց եզերապահ նաւ մը եւ մէկ վաշտ զինուոր ղրկել Ճիպութի եւ Սոմալի, լուր առած ըլլալով թէ իտալական բազմաթիւ զինուորներ համախմբուած են այդ գաղութավայրի արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ: Եզերապահը անմիջապէս ճամբայ ելաւ Պէյրութէն, իսկ մէկ վաշտ զինուորը՝ Մարսէյլէն: Այս վաշտը մաս կը կազմէ գաղթային «Թունցիկ» բանակին որ կը բաղկանայ 75,000 հոգիէ :

Արտաքին նախարարութիւնը հերքումներ հրատարակեց այս առթիւ շրջած վրդովիչ զրոյցներու մասին· բայց եւ այնպէս անհրաժեշտ համարուած է զգուշական միջոցներ ձեռք առնել:

Ֆրանսա ընդամէնը 2000 զինուոր ունի Ճիպութիի մէջ: Երկու քաղաքական մասնագէտներ, Փէրթինաքս եւ Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը գրեն թէ Իտալացիները կրնան անակնկալ մը պատրաստել այդ ճակատին վրայ, 91,000 իտալացի զինուորներով, 150,000 բանուորներով եւ 150,000 բնիկ զինուորներով, բոլորն ալ համախմբուած Եթովպիոյ մէջ: Փէրթինաքսի տեղեկութեանց համաձայն, իտալացի սպաները յայտնած են բնիկներուն թէ ֆրանսական Սոմալիի գրաւումը ժամանակի խնդիր է միայն եւ թէ «Ֆրանսացիները ծովը պիտի նետուին»: Այս տեղեկութիւնները օրը երեք անգամ կը տարածուին ամբողջ Եթովպիոյ մէջ, ձայնասփիւռի միջոցաւ: Վերջապէս, կ'ըսուի թէ Իտալիոյ զինուորական իշխանութիւնը «սաքարի»ներ, քաջ ռազմիկներ ղրկած է Եթովպիոյ արեւելեան կողմը, ի հարկին ֆրանսական հողը արշաւելու համար: Այս առաջադրութեամբ ճամբաներ շինուած են իտալական Էրիթրէայէն մինչեւ ֆրանսական սահմանագլուխը :

Օգնական զօրք ղրկելու որոշումը տրուեցաւ Պ· Տալատիէի, գաղթ· նախարարին եւ հրամանատարութեան միջեւ կատարուած խորհրդակցութենէ մը վերջը: Իտալիոյ բռնած դիրքը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Փարիզի մէջ: Կը վախցուի որ Իտալացիները տեսակ մը ցոյց կատարեն Ֆրանսայի դէմ, Ափրիկէի մէջ, երբ Չէմպըրլէյն Հռոմ հասնի յունուար 11ին: Աջակողմեան թերթերը անհրաժեշտ կը գտնեն որ Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը կանգ առնեն Փարիզի մէջ, խորհրդակցելու համար կացութեան մասին: Ուշադրաւ պարագայ մը եւս,— Պ· Տալատիէ Քորսիքայի եւ Թունուզի այցելութենէն պիտի վերադառնար յունուար 11ին: Այժմ կը հաւաստեն թէ պիտի վերադառնայ յունուար 9ին, որպէսզի կարենայ տեսակցիլ Անգլիոյ վարչապետին հետ:

Հակառակ հրատարակուած հերքումներուն, կարգ մը թերթեր կը կարծեն թէ տեսակցութիւն խնդրուած է Անգլիոյ վարչապետէն եւ պիտի կատարուի, որպէսզի Պ· Չէմպըրլէյն կարենայ ազդարարութիւններ ուղղել Մուսոլինիի: «Տէպա» հաղորդելով Իտալիոյ զինուորական համախմբումներուն լուրը, անհրաժեշտ կը գտնէ ազդարարել Հռոմի թէ «բուռն հակազդեցութեան մը պիտի ենթարկուի, եթէ որ եւ է գործողութիւն փորձէ մեր հողերուն դէմ»: Ուրիշ թերթեր ալ կը հարցնեն թէ Իտալիա իր ո՞ւժը փորձել կ'ուզէ, լրագրական պայքարներէն վերջը:

— oo —

ՔԱԼԷ – ՓԱՐԻԶ ճեպընթացը բեռնաքարշ կառախումբի մը զարնուած ըլլալով, 26 հոգի վիրաւորուեցան :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ ԱԼ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԿԸ ԳՏՆԵՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Իսմէթ Ինէօնիւ, Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահը, Դեկտեմբեր 27ին կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Հալքի համագումարին մէջ, իբրեւ նախագահը կուսակցութեան: Այս առթիւ շեշտեց թէ իր կառավարութեան նպատակն է ուժ տալ երկրին ապահովութեան եւ ժողովուրդին բարօրութեան: «Հասած ենք շրջանի մը ուր ազգերը կ'ապրին անապահովութեան եւ թիւրիմացութեանց մէջ: Մենք ջերմապէս կը բաղձանք որ բոլոր ազգերը եղբայրաբար ապրին, իբրեւ անդամները միեւնոյն ընտանիքին: Բայց միայն մեր բաղձանքը բաւական չէ, համաձայնութիւն ապահովելու համար ազգերու միջեւ: Ոչ մեր ձեռք առած միջոցները, ոչ ալ մեր ջերմ բաղձանքները բաւական են խափանելու հաւանական բացավառում մը: Հետեւաբար ստիպուած ենք ժամանակ չկորսնցնել ազգային պաշտպանութեան համար »:

Նախագահը եզրակացնելով, շեշտեց թէ հանրապետական կարգուսարքը անժխտելի փաստեր տուաւ ժողովուրդի իրաւունքներու պաշտպանութեան համար եւ թէ «ոչ մէկ քաղաքացի պիտի զրկուի օրէնքով ապահովուած առաւելութիւններէն»:

*** Պոլսոյ թղթաբերէն կ'իմանանք թէ ուժերու համախմբում կատարելու համար, երեսփոխան պիտի ընտրուին ոչ միայն Քարապէքիր Քեազըմ, այլեւ Հիւսէյին Ճահիտ, Ռիզա Նուր, Տոքթ· Ատնան (Հալիտէ Էտիպի ամուսինը) եւ ուրիշ երեւելիներ, որոնք մեկուսացուած էին տարիներէ ի վեր :

Սեղանաւորական մեծ գործողութիւն մը

— oo —

Ելմտական նախարար Պ· Փօլ Ռէյնօ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, յայտնեց թէ սեղանաւորական աննախընթաց գործողութիւն մը կատարուած է, փոխելով Հոլանտայի եւ Զուիցերիոյ մէջ կնքուած 3,500,000,000 ֆրանքի փոխառութիւնները (4ուկէս եւ 6 տոկոսով): Նոր փոխառութիւն տոկոսը պիտի ըլլայ 4 առ հարիւր եւ կառավարութիւնը պիտի կրնայ հատուցանել կամ տարբեր ձեւի մը վերածել ամբողջ գումարը: Նոր փոխառութիւնը հրապարակ պիտի հանուի նորէն Հոլանտայի եւ Զուիցերիոյ մէջ : Գինը պիտի ըլլայ 95 ֆրանք, իսկ վճարման պայմանաժամը 30 տարի: Կառավարութիւնը կրնայ երեք տարիէն ալ վճարել, եթէ պայմանները թոյլատու ըլլան զայն փոփոխելու աւելի աժան տոկոսով մը: Նախարարը իր ճառին մէջ բացատրեց թէ ուրիշ գործողութիւն մը եւս կատարուած ըլլալով, երկիրը 85,000,000 ոսկի ֆրանք պիտի շահի, շնորհիւ տոկոսի զեղչին: Այս առթիւ անգամ մը եւս շեշտեց իր ելմտական քաղաքականութեան առաւելութիւնները :

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

— oo —

Ազգ· պարգեւախաղի 14րդ վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի գիշեր, Սթրազպուրկի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,098,243 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք·— 374·180, 529·387, 1·227·698, 771·140 :

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆր· — 543·962, 1·032·830, 064·665, 033·007, 140·489, 281·003 :

88·365 վերջացող թիւերը շահեցան 100·000 ֆրանք:
68·543 եւ 37·937 վերջացող թիւերը շահեցան 80·000 ֆրանք:
09·870 եւ 23·017 վերջացող թիւերը շահեցան 50·000 ֆրանք:
7725, 7806, 8315 եւ 6884 վերջացող թիւերը շահեցան 20·000 ֆր·:
165 վերջացող թիւերը շահեցան 10·000 ֆրանք:
974 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:
36 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
60 եւ 79 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք :
2 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք :

— oo —

ԷՄԻԼ ՎԱՆՏԷՐՎԷԼՏ, Պելժիոյ ընկերվարական առաջնորդը, մեռաւ Գչ· առտու: Ճաշելէ վերջ սինէմա գացած էր, երբ անհանգստութիւն մը զգալով ուշաթափ ինկաւ եւ ստաիճանաբար մարեցաւ: Ծնած էր 1866ին եւ ասպարէզ նետուած՝ իբրեւ փաստաբան: Երեսփոխան ընտրուեցաւ 1894ին, իբրեւ ընկերվարական: Իր կեանքի ու գործի մասին՝ յառաջիկային:

7,000,000 ՖՐԱՆՔԻ զեղծում մը երեւան հանուեցաւ Սինէմա Փաթէ ընկերութեան հաշիւներուն մէջ, եւ ձերբակալուեցան անոր երեք վարիչները,— Պէռնառ Նաթան, որ Ֆրանսայի «սինէմայի ցարը» կը համարուէր, Սիմօն Սէրֆ, մեծահարուստ երեւելի մը եւ Ալեքսանդր Եռանիտէս, Յոյն: Երեքն ալ ֆրանսական հպատակութիւն ստացած էին: Ընկերութիւնը սնանկ հռչակուեցաւ 1936 փետրուար 17ին եւ անկէ ի վեր հետապնդումներ կը կատարուէին, հարիւրաւոր միլիոններու գործածութեանց մասին:

ՁԻՒՆՀԱԼՔԸ սկսաւ Փարիզի մէջ: Խարսխիկ արեւ մըն ալ իր յածի քաղաքին վրայ: Օդանաւային հաղորդակցութիւնները վերահաստատուեցան :

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ համագումարը 2837ի դէմ 4322 ձայնով քուէարկեց Լէոն Պլումի բանաձեւը, արտաքին քաղաքականութեան մասին: Ձեռնպահ մնացին 1014 պատգամաւորներ, ինչ որ կը նշանակէ թէ շատ խոր է տարակարծութիւնը: Ներքին քաղաքականութեան բանաձեւը, որ քուէարկուեցաւ 910ի դէմ 7076 ձայնով, դատապարտելով Տալատիէի քաղաքականութիւնը, այլեւս անիմաստ կը գտնէ ազգ· միութեան դաշինքի ծրագիրը :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԹԷՀՐԱՆ ԵՒ ՆՈՐ ՋՈՒՂԱ

ԹԷՀՐԱՆ, (յապաղած).— Շուրջ 25 տարի է ինչ Թէհրանի հայ համայնքի մէջ միտք էր յղացել ունենալ մի նոր եկեղեցի մայրաքաղաքի այսօրուան հայաբնակ թաղամասերի շրջանում, ուր գտնւում էր նաև նախկին Հայկազեան դպրոցը, քանզի Ս. Գէորգ եկեղեցին, որ գտնւում է Դարվազա Ղազվինի շրջանում, շատ հեռու է հայաբնակ թաղամասերից եւ հաղորդակցութիւնը կապուած է աւելորդ ծախսերի ու ժամանակի վատնումի հետ:

Ժամանակ մը եկեղեցւոյ կառուցման խնդիրը ստացել է սուր բնոյթ: Այն ատեն Թէհրանի ազգային մարմինները եռանդով ձեռնամուխ են եղել աշխատանքների եւ յաջողել են հանգանակել մի քանի հազար թուման: Սակայն հանրային տրամադրութիւնների այդ մակընթացութեանը շուտով յաջորդել է տեղատուութեան շրջան եւ եկեղեցւոյ շինութեան գործը նորից մոռացութեան է տրւել... Այսպէս, մինչեւ 1937 այդ գործը մնացել էլ անշարժ ու տարտամ վիճակում:

1937ին Թէհրանում վախճանւում է յայտնի առեւտրական ու գործատէր Պ. Ռոման Իսահեւի մայրը՝ Զարվարդ Խանըմ: Եւ որդին մօր յիշատակը յաւերժացնելու մղումով, ինքնաբերաբար միտք է յղանում սեփական միջոցներով կառուցանել մի նոր եկեղեցի:

Շուտով այս լուրը տարածւում է հասարակութեան մէջ եւ առաջ բերում ընդհանուր ուրախութիւն: Պ. Ռ. Իսահեւը եռանդուն կերպով գործի է անցնում, ընտրելով իր անձնական բարեկամներ Պ. Արտաշէս Խօջամիրեանին եւ Պ. Արսէն Նուրիջանեանին որպէս ներկայացուցիչներ բանակցելու համայնական եւ եկեղեցական խորհուրդների հետ, եկեղեցին օր առաջ կառուցելու համար: Փակագիծ բանանք, որ Պ. Ռ. Իսահեւը չափազանց զբաղուած մարդ է, քանզի ղեկավարում է իրեն առեւտրա-արդիւնաբերական խոշոր ձեռնարկներ, հետեւաբար գործին անձամբ հետեւելու հնարաւորութիւն չունի:

Բանակցութիւնները շուտով յաջող ելքի են յանգում եւ 1938ի ամրանը տեղի է ունենում կառուցուելիք նոր եկեղեցւոյ գետնի օրհնէքը, որից յետոյ սկսում են շինարարական նախապատրաստական աշխատանքները:

1938 Հոկտեմբերին արդէն փորւած էր նոր եկեղեցւոյ հիմքը եւ պէտք էր կատարել վէմ քարերի օծումը:

Այս նպատակով Պ. Ռ. Իսահեւի եւ Համայնական ու եկեղեցական խորհուրդների փոխադարձ համաձայնութեամբ հրաւիրւում է Ատրպատականի Հայոց Թեմակալ Առաջնորդ Ներսէս արք. Մելիք-Թանգեանը:

Հոկտեմբեր 10ին Պ. Արտաշէս Խօջամիրեան պատրաստակամութիւն է յայտնում անձամբ երթալ Թաւրիզ եւ իր սեփական ինքնաշարժով բերել Սրբազանը:

Հոկտեմբեր 12ին Առաջնորդը ուղեկցութեամբ Ատրպատականի Թեմական Խորհուրդի անդամ Պ. Սամսոն Թադէոսեանի, ժամանում է Թէհրան:

Այստեղ զանց կ'առնեմ մանրամասն նկարագրութիւնը Առաջնորդին եղած խանդավառ ընդունելութեան՝ թէ ճանապարհին, Ղազւինում եւ թէ Թէհրանում, ինչպէս եւ յետագային Նոր Ջուղայի այցելութեան առթիւ: Պիտի չտամ նաեւ ի պատիւ սարքուած բոլոր հաւաքոյթների, ինչպէս եւ նոր եկեղեցւոյ վէմ քարերի օծման հանդիսաւոր արարողութեան նկարագրութիւնը:

Հետաքրքիրները կրնան գտնել «Ալիք» թերթը, ուր, ամփոփուած են այդ նկարագրութիւնները:

Քանի մը խօսք միայն, առաջնորդին ժամանման առթիւ:

Հոկտեմբերի 12ին Թէհրանի ազգ. մարմինները, հայ մամուլի ներկայացուցիչները, ինչպէս եւ մի շարք անձեր, մօտ 60 — 70 հոգի, ինքնաշարժերով գացին առաջնորդը դիմաւորելու, ոմանք մինչեւ Ղազւին, իսկ մեծ մասը մինչեւ Քէրէջ, մայրաքաղաքից մօտ 50 քիլոմեթր հեռու, վերջին կայանը Թաւրիզ - Թէհրան ճանապարհի վրայ:

Հակառակ աննպաստ օդին, Թէհրանի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ (Նախկին դպրոցի շէնք) բակում խըռնուած էր ժողովրդի հոծ բազմութիւն: Պետական դպրոցների հայ աշակերտուհիները շարքով կանգնել էին եկեղեցւոյ բակում: Աշակերտուհիներից իւրաքանչիւրը ունէր մի ծաղկեփունջ, իսկ աշակերտները՝ վառ մոմեր: Զգեստաւորուած քահանայական դասը, խաչ ու խաչվառով կանգնած էին մուտքում: Կեցցէները կը թնդացնէին օդը: Աշակերտուհիները ճամբան ծածկած էին ծաղկեփունջերով:

Միրունազարդ առաջնորդը եկեղեցական կարճ արարողութիւնից վերջ, մի քանի խօսքով ողջունեց եւ օրհնեց հասարակութիւնը, շնորհակալութիւն յայտնեցիրեն ցոյց տրուած ջերմ ընդունելութեան համար եւ պատուիրեց ցրւել:

Բայց բարեպաշտ հասարակութիւնը իր խանդավառութեան մէջ մոռացել էր, որ 24 ժամուան տաժանելի ճանապարհորդութիւնից յետոյ, Սրբազանը անմիջական հանգստի պէտք ունի, եւ չցրուեց մինչեւ որ վերջին մարդը, վերջին երեխան չհամբուրեցին առաջնորդին աջը...

Եկեղեցում լսեցի, ինչպէս մի լաւ հագուած բարձրահասակ կին ցնծութեամբ ասում էր միւսին.— «Ես երկու անգամ համբուրեցի Սրբազանի աջը»...

Թէհրանի հայ համայնքի այս շատ սիրալիր ու ջերմ համակրական վերաբերմունքը շարունակւեց համարեա մի ամբողջ ամիս, մինչեւ Առաջնորդի մեկնումին ու հրաժեշտի վերջին րոպէն:

×

Այս երեւոյթի պատճառները պէտք է փնտռել երկու հանգամանքների մէջ, մէկը՝ մեր ազգային պատմութեան եւ ապա առաջնորդին բարոյական բարձր նկարագրի ու ժողովրդանուէր գործունէութեան մէջ:

Յայտնի է, որ մեր ժողովուրդը իր դարաւոր, տառապանքներով լի կեանքի մէջ, սկսած Գրիգոր Լուսաւորչի օրերից, միշտ նուիրուած է եղել իր եկեղեցւոյն ու կրօնին, բայց այդ նուիրումը հասել է իր բարձրագոյն աստիճանին եւ արտայայտուել է շատ բուռն կերպով, երբ նա ապրել է խռովական տագնապի պահեր եւ ունեցել է արժանաւոր հոգեւոր հովիւներ: Եկեղեցւոյ եւ հոգեւոր հովիւի խրախուսական խօսքի մէջ է գտել նա սփոփանք ու քաջալերութիւն:

Ներկայ պարագային այդ երկու գործօններն էլ իրենց դերը կատարեցին:

Ներսէս արք.ը նոր դէմք չէ ոչ Իրանում, ոչ ալ ամբողջ հայ աշխարհում:

Շուրջ 40 տարի նա գործել է հայ իրականութեան մէջ, մեծ մասամբ Ատրպատականում եւ կարողացել է իր նկարագրով եւ նուիրումով հայ ժողովրդին ձեռք բերել իր հօտի անվերապահ յարգանքն ու անկեղծ սէրը: Հակառակ այս իրողութեան, դեռ եօթ տարի առաջ, Ներսէս արք. այսպէս չէր ներկայանում հարաւային իրանահայութեան, որ ենթակայ էր նեղսիրտ եւ անհեռատես ղեկավարների, նախապաշարուած էր առաջնորդին հանդէպ: Արդարեւ, 1931 յուլիս 15ին երբ Ներսէս արք. ուղեկցութեամբ մի շարք ականաւոր գործիչների, այցելեց Թէհրան, հայ համայնքը իր ամբողջութեան մէջ այսօրուանից շատ տարբեր ընդունելութիւն ցոյց տուեց: Կարելի է ասել, որ պաշտօնական սահմաններից դուրս չեկաւ...

Եւ այսօր, երբ վերյիշում ենք այդ տխուր անցեալի օրերը, համեմատութեան դնում մեր Սրբազանին ներկայումս ցոյց տրուած աննախընթաց խանդավառութիւնը ամբողջ համայնքի կողմից՝ իր վերին ու խոնարհ խաւերով, իր բոլոր հոսանքներով,— մեր սրտերը ակամայ լցւում են խորին գոհունակութեամբ, քանզի այդ երեւոյթի մէջ մենք տեսնում ենք մի ցայտուն ապացոյց, որ ճշմարտութիւնը, առաքինութիւնը, բարին ու գեղեցիկը, վաղ թէ ուշ յայտնաբերւում եւ յաղթանակում են չարին ու վատին, պէտք է միայն որ մարդ անսասան ինչպէս ասում է Իբսէնի Բրանդը՝ մընայ ինքն իրեն հաւատարիմ, եւ իր միանգամ բռնած վեհ գաղափարի ուղիից չշեղի:

Եւ մեր Սրբազանը իր աւելի քան 40 տարուան ժողովրդանուէր գործունէութեան մէջ երբեք չդաւաճանեց ինքն իրեն, երբեք չշեղուեց իր բռնած ճամբից, եւ այսօր նոյնն է, ինչ որ էր երէկ:

Եւ ինչպէս հաւաքոյթներից մէկում հռետորներից մէկը շատ ճիշդ նկատեց, Սրբազանի մէջ մարմնացած է եւ շունչ առած մեր հոգեւորականութեան լաւագոյն ներկայացուցիչների՝ Նարեկացու, Ներսէս Շնորհալու, Խրիմեան Հայրիկի ոգին, որ այնքա՛ն փափկիկ է, այնքա՛ն հմայիչ ու այնքա՛ն գերող...

Ահա թէ ինչու Թէհրանի Հայոց Առաջնորդարանը, ուր իջեւանել էր Առաջնորդը, դարձել էր մի ամսուան ընթացքում կատարեալ ուխտատեղի: Վաղ առաւօտեանից մինչեւ ուշ երեկոյ, գալիս էր ժողովուրդը սրբազանին տեսնելու, նրա աջը համբուրելու եւ նրա օրհնութիւնը առնելու եւ կամ իր ցաւերին դարման խնդրելու:

Եւ Սրբազանը, հակառակ իր ալեւոր հասակին, չգիտէր յոգնութիւն, ամէնքին ընդունում էր հայրական ջերմութեամբ, ամէնքի համար ունէր քաղցր խօսք, հետաքրքրւում էր ամէնքի վիճակով, եւ եթէ մէկը նեղութեան մէջ էր, մխիթարում էր խօսքով, յաճախ էլ նիւթական օժանդակութիւն ցոյց տալով իր խիստ սուղ միջոցներից...

Իր խօսքը պարզ էր եւ անպաճոյճ, բայց լի անկեղծ հաւատով ու նուիրումով դէպի Հայ. Եկեղեցին, կրօնը, լեզուն ու մշակոյթը, ջերմացնում էր մարդկանց սրտերը եւ ներշնչում կորով ու հաւատ դէպի ապագան:

Նրա բոլոր քարոզները եկեղեցում եւ խօսքը բոլոր հաւաքոյթներում պտտւում էին միշտ միեւնոյն գաղափարների շուրջ՝ «հաւատարմութիւն Իրանին եւ նրա այսօրուան փառաւոր Արքայից Արքային, հաւատարմութիւն Հայ եկեղեցուն, կրօնին ու լեզուին, սէր ու համերաշխութիւն»:

Եւ այսօր, երբ Սրբազանը արդէն մեկնած է, համայնքը շարունակում է ապրել նրա շունչով, նրա յորդորներով ու նրա թողած քաղցր յիշողութիւններով:

ԿՎԻԴԱՄ

ԱԴԱՄԱՆԴ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմէն առաջ, Ափրիկէի հարաւ-արեւմտեան կողմը, Գերմանները ունէին գաղթավայր մը, ուր մինչեւ 1914 հաստատուած էին 8,600 Գերմանացիներ: Պատերազմի շրջանին՝ Զօր. Պոթայի հրամանին տակ Անգլիացիներէ եւ Պօէրներէ բաղկացած բանակ մը յարձակելով այդ երկրամասին վրայ, ամբողջովին գրաւեց 1915ին: Անգլիացիները 1919ին հայրենիք վերադարձուցին գերման զինուորները, որոնց հետ նաեւ 600 «անբաղձալի» գաղթականներ: Միւսները մնացին Ափրիկէի մէջ: Անոնց վրայ աւելցան, 1923ին, 260 Գերմանացիներ:

Երկիրը դարձաւ բրիտանական գաղթավայր, Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ, բերելով պետութիւն՝ ստանալով Հարաւ-Ափրիկեան Միութիւն անունը: Գերմանացիները, որոնք հոծ զանգուած մը կը ներկայացնէին այնտեղ, մերժեցին դառնալ բրիտանական հպատակ: Պէտք է ըսել որ տեղական իշխանութիւնն ալ չուզեց նեղել զիրենք, որոնք կը կառավարուէին գերմանական օրէնքներով: Շատ չանցած՝ գերմանական գաղութին թիւը կրկնապատկուեցաւ, շնորհիւ Գերմանիայէն հասած նոր գաղթականներու եւ մասնաւորաբար այն հրաշալի բազմածնութեան, այն չափով որքան Գերմանացիները կը ծնին Պրազիլիոյ մէջ, եւ հակառակ պարբերաբար, իբրեւ «անբաղձալի», հայրենիք վերադարձուած Գերմանացիներու թիւին:

Այսպէս գերմանական ստուարաթիւ գաղութ մը կազմուեցաւ Ափրիկէի Հարաւ-արեւմտեան այս աշխարհին մէջ, ու պահ մը կարծուեցաւ որ տեղական իշխանութեան եւ գերմանական գաղութին միջեւ կը ստեղծուի ցանկալի համերաշխութիւն մը, երբ յանկարծ դէպք մը եկաւ խանգարել ամէն յոյս:

Հարաւ-Ափրիկեան այս երկրին մէջ գոյութիւն ունի կապոյտ անապատ մը, Նամաքուա,— այստեղ կը բնակին Հօթէնթօթները, որոնց բարբառը կը կոչուի Նամա եւ ասկէ՝ երկիրն ալ Նամաքուա: Օրանժ գետը, որ Հարիւր Զրվէժներ կը առնէ դէպի Ատլանտեան ովկիանոս իր հոսանքին ի վար, կը թրջէ այս երկիրը, որ այնքան ալ չորաւուտ չէ,— իր բնական հարստութիւնները կը կազմեն պղինձի քանի մը հանք, մէկը՝ Ցումէպի հանքը որ կ'արտադրէ տարեկան 40,000 թոն, ինչպէս նաեւ վանադիումի եւ ադամանդի քանի մը հանքեր, աւելցուցէք նաեւ կէս միլիոն արջառ եւ 150,000 ոչխար, եւ ասոնց կեր հայթայթելու չափ արօտավայր:

Տասը տարի առաջ Օրանժի գետաբերանը, Ալեքսանդրի ծոցին մօտ, ուր կ'ապրին Հօթէնթօթեան քանի մը խաշնարածական ցեղախումբեր, երեւան հանուեցան ադամանդի դաշտեր, որոնք իրենց հարստութեամբ կը գերազանցէին Քիմպըրլէն: Կապոյտ ապառաժներուն եւ գետերու տիղմին մէջ կարելի էր գտնել ադամանդի կտորներ մեծ քանակութեամբ: Տօքթ. Պէյըրս, հանքային նախարարը, որ քննութեան եկած էր այդ շրջանը, քանի մը ժամուան մէջ հաւաքեց 160 միլիոն սթերլին արժէքով քարեր:

Եւ ահա ամէն կողմէ սկսան Նամաքուա հոսիլ ադամանդախոյզները: Հարաւ-Ափրիկէի խորհրդարանը աճապարանքով որոշեց պետականացնել Նամաքուայի դաշտերը եւ զինուոր ղրկեց արգիլելու համար ադամանդախոյզներուն մուտքը: Զինուորները ոչ միայն դուրս քշեցին ադամանդախոյզները, այլեւ փշալարով թելերով պաշտպանեցին ամէն ճամբայ, շղթայի տակ առին ամբողջ երկրամասը, գնդացիրներ դրին գլխաւոր անցքերուն վրայ, վերջապէս զինուորական պաշտպանութեան տակ առին,— հեծելազօրայ ջոկատներ գիշեր ցերեկ կը պտտէին արգիլեալ գօտիին շուրջը:

Այսպէսով՝ ադամանդի գինը, որ ինկած էր պահ մը եւ կը սպառնար կործանել համաշխարհային շուկան, բարձրացաւ դարձեալ: Միւս կողմէ տեղական իշխանութիւնը որոշեց «Կապոյտ անապատներէն» ամսական 2—3 միլիոն սթերլին արժէքով ադամանդ միայն հանել, եւ մեծ մասը մթերել— պահել, եւ յետոյ փորձեց պղինձել ադամանդի այս դաշտերուն կարեւորութիւնը: Բայց ինչպէս աշխարհի մէջ ամէնուրեք, մասնաւորաբար Գերմանիոյ մէջ մեծ շահագրգռութիւն յարուցանեց ադամանդի դաշտերու այս գիւտը:

Գերմանիա սկսաւ շարժիլ եւ ծայր տուաւ գաղթականական հոսանք մը դէպի Հարաւ-Ափրիկէ, դէպի կորուսեալ գաղթավայր, ուր հիմնուեցաւ նաեւ Տեօյչէր Վոլքսպունտ կազմակերպութիւնը: Գերման գաղթականներուն թիւը շատցաւ երբ նացիները եկան իշխանութեան գլուխ: Գերմանական նոր կառավարութեան ջանքերով Հարաւ-Ափրիկէի գերմանական գաղութը նացիականացաւ մէկ օրէն միւսը, անհնազանդութեան ցոյցեր ըրաւ, մերժեց ճանչնալ բրիտանական դատարանները, նացի դրօշ պարզուեցաւ Վինտհօէք, Լուտէրից, Շվաքոփմունտ քաղաքներուն մէջ, որոնք դարձած են գերմանական քաղաքներ: Ու պայքարն սկսաւ գերմանացի եւ անգլիացի գաղթականներու միջեւ:

Միւս կողմէ, հակառակ զինուորական հսկողութեան՝ խափշիկները, գիշերանց, սողոսկելով արգիլեալ գօտիին ներս, մեծ քանակութեամբ ադամանդ կը հաւաքեն եւ գաղտնի կը ծախեն, եւ այս ադամանդախուզութիւնը այնպիսի չափերու հասաւ որ, ինչպէս կը հաւաստէ պետութեան նախագահը, Օփէնհայմէր, համաշխարհային շուկային վրայ չտաշուած ադամանդներու հարիւրին 40ը այդ ճամբով ձեռք ձգուած են: Բոլոր գողցուած այդ ադամանդները հրապարակին վրայ կը քշուին իբրեւ Լիխթենպուրկի, Թրանսվալի սպառած հանքերէն բերուած ադամանդներ, այնպէս որ դժուար է ստուգել գողցուած ապրանք ըլլալը: Միւս կողմէ, խափշիկները, որոնք ժամանակին ադամանդ հաւաքած էին եւ պահած, այժմ հրապարակ կը հանեն եւ կը ծախեն աժան գիներով: Այսպէս սրուակ մը բերնէն ներս չմտնելու չափ մեծ ադամանդ մը կը ծախուէր երկու շիլինի: Այս առտուարներով, ադամանդի երկրին մայրաքաղաքը, Լուտերիցպուխթ, որ կը գտնուի Լուտերիցի դէմ, այսօր դարձած է բարգաւաճ քաղաք մը,— եւ խորհիլ որ ադամանդի դաշտերուն գիւտը չեղած՝ անշուք ու լքուած նաւահանգիստ մըն էր: Նորվեկիացի ձկնորսները, որոնք կէտ ձուկ որսալու կուգային, դադար կ'առնէին այնտեղ պահ մը,— քաղաքը այդ շրջանին կը բաղկանար թիթեղով ծածկուած քանի մը խրճիթներէ, աւելէն այնքան տաքցած, որ անկարելի էր տակը բնակիլ: Ոչ մացառ, ոչ խոտ: Այսօր ալ նոյնն է կացութիւնը, բայց սքանչելի արդիական բազմայարկ շէնքեր կան հիմակ, որոնք կը սլանան դէպի վարդագոյն երկինք: Փողոցներու աւազը մաքրուած է եւ ջորիներու լծուած կառքեր կը ճեղքեն քաղաքը: Անձրեւ շատ քիչ կը տեղայ եւ խմելու ջուրը կը բերուի շոգեկառքերով կամ կը հայթայթուի շոգիացնելով ծովուն ջուրը, ու կը ծախուի 5 լիթրը մէկ փէննի:

Այսպիսի քաղաքի մը մէջ, ուր ճիշդ է ըսել թէ կրակ կը տեղայ,— ամէնէն քիչ տաք եղած օրը՝ ջերմաչափը ցոյց կուտայ շուքին մէջ 35,— նացի բընակչութիւնը չկարծէք թէ թմրած կը քնանայ: Ժիր, աշխոյժ ու խանդավառ, կ'երգէ եւ կ'աշխատի,— Միւնիխի գարեջուրը կը փրփրի սրճարաններուն մէջ, որոնց կը հանդիպիս ամէն մէկ փողոցի անկիւն, ու կը թընդայ գերմանական երգը առտու եւ իրիկուն, մինչ կը ծածանի գերմանական դրօշը հանրային շէնքերուն վրայ: Գերման բնակչութիւնը մեծամասնութիւն կը կազմէ՝ հակառակ անգլիացի եւ պօէր գաղթականներուն, որոնք յատկապէս բերուեցան՝ երբ երեւան հանուեցան ադամանդի կապոյտ դաշտերը: Եւ այս բնակչութիւնը հաւատքով կը սպասէ որ օր մը Գերմանիա դարձեալ պիտի տիրանայ իր այս գաղթավայրին: Ահա թէ ինչո՛ւ Գերմանացի գաղթականները ատելութեամբ լեցուած են հանդէպ անգլիացի գաղթականներուն: Գերմանական եւ անգլիական տեղական թերթերը ամէն օր կռիւ ունին իրարու հետ,— Անգլիացիները պոյքոթ կը յայտարարեն գերմանական ապրանք-

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ

1937 Հոկտեմբերին, բոլշեւիկները տիրանալով ռուսական իշխանութեանը, նախ սաստիկ հալածանք սկսան թագաւորական տան անդամների, նախարարների, բարձրաստիճան պաշտօնեաների ու զինուորականների, կալուածատէրերի ու հարուստների դէմ: Ռուսական ձախակողմեան տարրերի մէկ մասը միացաւ բոլշեւիկներին, մէկ մասն էլ կրաւորական դիրք բռնեց բոլշեւիկեան իշխանութեան հանդէպ, իսկ աննշան մաս մըն ալ անցաւ արտասահման: Ցարական նախկին սպաներն էին որ իրենց գերագոյն սպայակոյտի նախկին պետ Զօր. Ալեքսեւի ղեկավարութեամբ, բոլշեւիկեան իշխանութեան դէմ պայքարելու նպատակով, կազմակերպեցին այսպէս կոչուած, կամաւորական կամ սպիտակ բանակը:

Թէեւ կամաւորական բանակը, համաձայնական պետութիւնների գործօն աջակցութեամբ ամբողջ երեք տարի շարունակ կատաղի պատերազմ մղեց բոլշեւիկեան, այսպէս կոչուած, կարմիր բանակի դէմ, որ իր հրամանատարական կազմով, ռազմագիտական տեսակէտից, շատ տկար էր կամաւորականից, բայց եւ այնպէս, կամաւորական բանակը պարտուեցաւ եւ բռնեց տարագրութեան ճամբան: Բոլշեւիկների տարած յաղթութիւնը պէտք է վերագրել գլխաւորապէս ժողովրդի լայն խաւերի կրաւորական եւ որոշ պարագաներում նաեւ թշնամական դիրքին հանդէպ սպիտակ բանակի ղեկավարների: Սրա պատճառն էլ այն էր որ ժողովուրդի ջախջախիչ մեծամասնութիւնը դէմ էր ցարական վարչաձեւը վերահաստատելուն: Տարակոյս չկայ որ եթէ հանրապետական հոսանքները մէկ ճակատ կազմելով, իրենց դրօշին տակ առնէին անկուսակցական զինուորականները, սակայն, բոլորովին տհաս էին դուածներին, համաձայնական պետութիւնների ընծայած նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ, շատ կարճ ժամանակամիջոցում կրնային յաղթել բոլշեւիկներին եւ վերահաստատել ժողովրդապետական կարգերը: Սակայն, ինչպէս գիտենք, հանրապետական հոսանքները չկարողացան իրենց վիճակուած այդ պատմական առաքելութիւնը ստանձնել, եւ երկու ծայրայեղ հակադիր տարրեր — բոլշեւիկեան եւ ցարական, դեռ եւս ընդհանուր պատերազմը չվերջացած, Ռուսաստանը եղբայրասպան կռիւների թատերաբեմ դարձրին, միլիոնաւոր մարդկային զոհեր խլելով եւ 160 միլիոն ժողովրդին ծայր աստիճան չքաւորութեան մատնելով: Ցաւալին այն է որ բոլշեւիկեան շարժումը բռնութեամբ տարածուեցաւ նաեւ կովկասեան ժողովուրդների մէջ, որոնք դեռ նոր էին ազատուել ցարական դարաւոր լծից եւ հիմնել իրենց ազգային հանրապետութիւնները:

Ցարական սպաները, բոլշեւիկների դէմ վարած քաղաքացիական պատերազմի ընթացքին, ապացուցին որ թէեւ իրենց մէջ խոշոր թիւ էին կազմում ռազմագէտներն ու անձնազոհները եւ աշխատաւորական զան- ժողովրդական լայն զանգուածների քաղաքական պահանջները ըմբռնելու եւ իրականացնելու շնորհքին:

Թէեւ Ռուսաստանի զանազան վայրերում հրապարակ եկան բոլշեւիկների եւ ցարականների դէմ պայքարող տարրեր, սակայն նրանք այնքան տըկար էին իրենց քանակով ու որակով, որ չկրցան իրենց սկսած շարժումը ժողովրդական լայն խաւերի սեփականութիւնը դարձնել: Այս շարժումը կը յաղթանակէր, եթէ էս-էրները, մենշեւիկները եւ ժողովրդապետական հոսանքները մէկ ճակատ կազմէին եւ պայքարէին թէ բոլշեւիկների եւ թէ ցարականների դէմ: Շատ դիւրութեամբ կարող էին ժողովրդի մեծամասնութիւնը իրենց կողմը գրաւել, որովհետեւ դժգոհ էին թէ ցարականներից եւ բոլշեւիկներից, իրենց գործադրած հալածանքների եւ բռնութիւնների պատճառով: Էս-էրներն ու մենշեւիկները (էս-դէկները), որ լայնածաւալ Ռուսաստանի մէջ ամէնէն լաւ էին կազմակերպուած ու ամէնից շատ զանգուած ունէին իրենց համակիր, ինչպէս նաեւ խոշոր թուով ընտիր մտաւորականներ, չկարողացան գէթ ժամանակաւորապէս դադրեցնել իրենց կուսակցական ներքին վէճերը, եւ այդ ահաւոր ժամին մէկ կուռ ճակատ կազմել: Եթէ յաջողէին Ռուսաստանի (մէջ լինելով նաեւ Կովկասը) 160 միլիոն ժողովուրդ քըսան տարի շարունակ չէր ենթարկուեր բոլշեւիկեան իշխանութեան սարսափներին եւ լայնածաւալ այդ երկիրը չէր վերածուեր անծայրածիր բանտի մը, կտրուած արտաքին աշխարհից եւ միանգամայն մեկուսացած:

Ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ, որ բոլշեւիկների վարած ոճրագործ քաղաքականութեան պատճառով, Ռուսաստանը մատնուել է շատ ծանր կացութեան: Ցառաջիկային Ռուսաստանը պիտի ենթարկուի նոր փորձանքների եւ բոլշեւիկեան իշխանութիւնը իր ուժերին կրթնած, պիտի չկարողանայ, լայնածաւալ Ռուսաստանի սահմանները պաշտպանել սպասուող մօտակայ ահաւոր արշաւանքներից:

Բայց թողնենք Ռուսաստանի գըլխին պայթելիք հաւանական փոթորիկը եւ մի հարեւանցի հայեացք նետենք տարագիր ռուսական հոսանքների գործունէութեան վրայ:

Սկսինք ձախերից:

Տարագիր ռուս էս-էրներն ու էս-դէկները (մենշեւիկները), գրեթէ մըտաւորական փոքրաթիւ տարրից բաղկացած, իրենց մէջ բաժանուած են մի քանի թեւերի, ջլատուած ու իրենց մամուլի եւ հաւաքոյթների միջոցով պայքար են մղում բոլշեւիկեան վարչաձեւի դէմ: Սրանց մամուլը լայն տարածում չունի, որովհետեւ իրենց համախոհների թիւը ռուս տարագրութեան մէջ, շատ սակաւ է: Անհատ էս-էրներ եւ էս-դէկներ ռուսական ուրիշ հոսանքներին պատկանող անհատների հետ զբաղւում են հանրային եւ մշակութային աշխատանքներով: Մի շարք յայտնի դէմքեր էլ հակաբոլշեւիկեան քարոզութիւն են մղում օտար մամուլի եւ հաւաքոյթների միջոցով:

Ռուս ժողովրդապետական հոսանքները համադրումար նոյնպէս մի զգալի թիւ չեն կազմում: Այս հոսանքներից ամէնից ուժեղը Միլիւկովինն է, իրեն ու բացի պարբերականներից, իր խմբագրութեամբ Փարիզում հրատարակում է ռուսական ամէնէն խոշոր օրաթերթը, որ իր ճոխ բովանդակութեամբ կարող է մրցել եւրոպական թերթերից շատերի հետ եւ այս իսկ պատճառով ունի մեծ սպառում:

ԲԵՆՕ

(1)

(Շար.)

[illegible]

Թուրքիա 1939ի սեմին

1938 վրդովիչ տարի մը եղաւ Թուրքիոյ համար ։

Ամէնէն առաջ՝ Քէմալ չվարանեցաւ իշխանութենէն նետել Իսմէթ Ինէօնիւն, որ սկիզբէն ի վեր գործակցած էր իրեն ու երկրին իրական ղեկավարութիւնը կը պահէր իր բիրտ ձեռքերուն մէջ տասնեակ տարիներով ։

Իսմէթի անկումը վարչապետութենէն, ատենին, բազմաթիւ ենթադրութիւններու տեղի տուաւ ։ Ոմանք մտածեցին, որ ռուսական ծիրին մէջ թափառող Թուրքիան ճակատ կը փոխէ քաղաքականապէս ու կը հակի դէպի անգլօֆրանսական առանցքը ։ Ըսին, որ իտալական ծաւալականութեան մը երկիւղը կը մղէ Անգարայի վարիչները՝ սերտացնել իրենց կապերը արեւմտեան ժողովրդավար պետութեանց հետ ու հեռանալ Մոսկուայէն, որմէ այլեւս շահելիք չէր մնար ։

Երկրորդ, ինքը Քէմալ մեռաւ, տարիներու անկարգ, անկանոն կենցաղէ մը ետք, եւ երկրին մէջ ստեղծուեցաւ իր տեղը գրաւողի մը, կեդրոնական սիրական դէմքի մը բացը, զոր թրքական ղեկավարութիւնը փութաց վարպետօրէն լեցնել, Իսմէթը բազմեցնելով նախագահական աթոռին վրայ ։

Իսմէթի իշխանութեան գլուխ անցնիլը չի նշանակեր, որ Թուրքիոյ մըտահոգութիւնները փարատած են ։ Լոնտոնէն 16 միլիոն սթերլինի փոխառութիւն կնքող Թուրքերը միւս կողմէ չեն վարանիր Գերմանիոյ հետ կնքել առեւտրական այնպիսի դաշնագիր մը, որով Թուրքիա կ'իյնայ կամայ ակամայ գերմանական տնտեսական գերակայութեան գլանին տակ, մանաւանդ որ Պերլին չի վարանիր 150 միլիոն մարքի վարկ բանալ երէկուան իրենց զինակիցներուն ։

Այս փոխառութիւնները ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ եւրոպական թափանցում դէպի Մերձաւոր Արեւելք ։ Անոնք ոչ թէ յաջողութեան իմաստը ունին Թուրքիոյ համար, այլ ապագայ բարդութիւններու սաղմերը կը պարունակեն ։ Իր ճարտարարուեստը, իր ազգային պաշտպանութիւնը կազմակերպելու մէջ սեփական ելմտական միջոցներէ զուրկ ըլլալու, ուրիշէն կախում ունենալու նշան են ասոնք ։ Դրամ փոխ առնել՝ ուրիշէն կախում ունենալու համազօր է ։ Ինչքան ալ անհաճոյ ըլլայ այս՝ Իսմէթին համար, փաստ է որ Թուրքիա կախում ունի դուրսէն ։ Ան զգաց այս ճշմարտութիւնը 1938ին ։

Հապա քաղաքական մտահոգութիւննե՞րը ։ Արդէն Հռոմ չեղեալ է հռչակած 1935ի Լավալ-Մուսոլինի համաձայնագիրը ։ Ի՞նչ բանի կը ձգտի Հռոմ այս քայլով ։

Արդեօք անոր իրական նպատակն է վերանորոգե՞լ 1915ի համաձայնութիւնը Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ, որու հիման վրայ Իտալիա պատերազմի մտաւ, բայց ձեռնունայն դուրս ելաւ ։

1915ի դաշնագրով՝ Լոնտոն ու Փարիզ խոստացած էին, որ պարտուած Թուրքիայէն իր աւարի բաժինը պիտի ստանայ նաեւ երրորդ մեծ դաշնակիցը՝ Իտալիան ։ Լոնտոն ու Փարիզ չթողուցին որ այս համաձայնագիրը իրագործուի ։

Այժմ՝ իտալական ռազմախաղը արդեօք կը նշանակէ՞, որ 1935ի դաշնագրին տեղ Հռոմ կը բաղձայ իրականութիւն դարձնել 1915ի համաձայնագիրը ։

1938ի քաղաքական խմորումներն ու խլրտումները մութ են Թուրքիոյ համար ։ Պերլին-Հռոմ առանցքի յարձակողականութեան առջեւ՝ Իսմէթ չի կրնար ձեռնածալ ու անհոգ նստիլ ։ Չի կրնար երկիւղ ու մտատանջութիւն չզգալ եռացող Իտալիայէն, որուն առջեւ երբ Ֆրանսան կը փակէ արեւմտեան Միջերկրականը, չի կրնար փակել սակայն արեւելեանը, ուր կը տարածուի Եգէականի ափունքներուն նայած թրքական երկիրը ։

1938 սկի՞զբն է արդեօք թրքական եղկանց ։

1939ի սեմին՝ Թուրքիոյ մարմնին վրայ փո՞րձ մը պիտի կատարուի արդեօք վերակենդանացնելու 1915ի նշանաւոր դաշնագիրը ։

Աչքերը ափրիկեան ափերուն ուղղած Մուսոլինին մտքին մէջ իրապէս Փոքր Ասիո՞յ երազը կը հիւսէ արդեօք ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ

Նոր Տարիի եւ Ծնունդի տօներուն առիթով ձեր սեղաններու վրայ ունենալ

«ՇԻՐԱԿ» ՕՂԻՆ

ներուն, իսկ Գերմանացիները կը սպառնան փոխվրէժի դիմել երբ Գերմանիոյ վերադարձուի երկիրը ։

Ճիշդ է թէ Անգլիացիները այստեղ նեղ հողամաս մը ունէին պատերազմէն ալ առաջ, բայց այդ հողամասին արտադրածը կարելի չէ բաղդատել Նամաքուալի արտադրութեան հետ, որ եթէ ամբողջովին հրապարակ հանուի, համաշխարհային շուկան կը կործանի եւ ադամանդին գինը տարբերութիւն չունենար ապակիին գինէն ։

Բայց Գերմանիա կրնայ, տիրանալով այս հողամասին, նաւակայանի վերածել երկու կղզիները, հակակշռելու համար Հարաւային Ատլանտեանի բրիտանական նաւակայանները, — Ս. Հեղինէ եւ Թրիսթան-տա-Կունհա կղզիները ։ Այդ կայաններն են Իչապոտ եւ Շնաձուկ կղզիները, այժմ անմարդաբնակ ։ Առաջինին մէջ կը տեսնես միայն ծովային թռչուն, իսկ միւսին մէջ կան թռչնաղբի հանքեր (guano) ։ Գերմանացիները, պատերազմէն առաջ, այս վերջին կղզիին մէջ բանտարկեցին եւ ձգեցին որ անօթի մեռնին մօտ հազար խափշիկ, լուծելու համար վրէժը այն գերմանացի ագարակապաններուն, որոնք ջարդուած էին խափշիկներու կողմէ ։

Պէտք է արձանագրել, որ տեղական իշխանութիւնը որոշ համակրանք ցոյց կու տայ Գերմանիոյ, — բրիտանական գաղթավայրերուն մէջ առաջինն եղաւ այս՝ որ առեւտրական դաշնագիր կնքեց Գերմանիոյ հետ եւ յետոյ, չեխական վերջին տագնապին, անգլիական կառավարութեան պատասխանեց թէ չէզոքութիւն պիտի պահէ ։

Կը նշանակէ թէ հող կը գտնեն գերմանական կառավարութեան ջանքերը, որոնց նպատակն է տիրանալ ոչ միայն ադամանդի դաշտերուն, այլ եւ զինուորական կայաններուն ։

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

Անմահանալու համար...

— Ձեզ կարդալ այդ թերթը բարեկամ, դադրեցուցէ՛ք, ժամանակ ալ չունիմ ։

— Վա՛յ ես քու խերն եմ անիծեր, աս ինչ անիրաւութիւն է, ծօ՛, աս ալ լրագի՞ր է, մե՛ղք տուած դրամիս ։

— Եղբայր կը ներէք, երդում ըրած եմ, հայկական գործերով չեմ ուզեր զբաղիլ ։ Ապերախտ են Հայերը, արժէք, ծառայութիւն չեն գնահատեր ։

— Ո՛վ գիտէ այդ թղթակիցը, այդ տիրացուն, վարժապետը, տնտեսը, երկու տող շնորհքով բան գրելու կարողութիւն չունի եւ մէջտեղ է ինկեր, մե՛ղք մեր աշխատանքին ։

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է փլեր, բարեկամ...

— Ի՞նչ կ'ուզես որ ըլլայ տակաւին ։ Կ'երեւայ վեր ի վերոյ կը կարդաս թերթերը, կամ ձրի կը ստանաս ։ Մեր անցած շաբթուան հանդէսը նկարագրած ատեն բոլորին անունը յիշած է, իսկ մեր փոքրիկը որ, ամէնքէն լաւ էր արտասանած՝ անունն իսկ չկայ ։

— Գիտեմ փորի ցաւ ունի, անցածը աճապարանքով մոռցայ բարեւելու զինքը ։

— Էհ, մենք ալ խմիչք հրամցնէինք, ճաշ կերցնէինք մեր անունն ալ կ'երեւար թերթին մէջ...

— Տես, մեր Մարտիկին անունը Թորոսէն ետքն է դրած ։ Նպատակով է եղբայր, ո՛ւր չիտակ մարդը ։

— Մեր Զարդարին համար երեք տող միայն գրած է, իսկ Խլոյենց Էլմասին, որ կարճ բան մը լպրծեց, հինգ տողով է տուեր...

— Ես համեստ մարդ եմ, չեմ սիրեր երեւալ բայց աշխատանք ենք թափեր, քրտինք ենք վազցուցեր «ազգին համար», «ազգին զաւակներուն համար», եւ տող մը բան չեն գրած թերթին մէջ, ապերախտութիւն չէ՞...

Եւ այսպէս մեղադրանքի հեղեղի մը կ'ենթարկուին թերթին խմբագրութիւնն ու թղթակիցը ։

Մէկը թերթին բաժանորդագրութիւնը կը դադրեցնէ, ուրիշ մը իր բարեկամներուն ալ կը թելադրէ որ, ընթերցադուլի ենթարկեն թերթը ։

Ցաւալի ալ չըլլալիք ածականներով իր ծեփեն հայը ու հրաժարական կուտան հայութեան...

Ես իրաւունք կուտամ այս մարդոց, որ աշխատեր, տքներ, վազվզեր են, հիւրերուն համմեցէք են ըսեր, նոյնիսկ իրենց գնած տոմսն ալ ուրիշին են ծախեր որ մէկ հոգի էվէլ օգտուի այս ազգաշէն ձեռնարկէն եւ աշխատանքն տքնութիւններու փոխարէն մոռացութեան է տրուած իրենց անունը ։

Ինչպէ՞ս չվրդովիլ, չդառնանալ... ինչո՞ւ անկոթ աւելի պէս դրան ետին մնալ...

Ամօթ չէ, մարդիկ կ'ուզեն որ իրենց անունը տպագիր փայլի թերթին էջերէն ։ Կը փափաքին որ իրենց հանդէսները, հարսնիքը, նոյնիսկ իրենց կընունքն ու հիւանդատեսի այցելութիւնները, անունի շնորհաւորանքը եւ յուղարկաւորութիւնը տեղ բռնեն մամուլի մէջ որ, երբեմն, իրենց «փառքի օրերը» յիշելու համար կարդան ու կարդացնեն իրենց բարեկամներուն ալ...

Այս տեսակէտով մեր Ամերիկայի հայրենակիցները բախտաւոր են ։ Հոն հայ մամուլը, խիստ բարեացակամ է իր ընթերցողներուն նկատմամբ ։

Շատ անգամ չէ՞ք հանդիպեր, օրինակ, Պ. Ճիմ Ալթընգուլաքեանի իր զօքանչին Տիկին Կիւլպահարի տուած այցելութեան նկարագրականին կամ Գ. Սրըմասաչեան Եզեկիէլի տղուն Հարիին՝ դպրոցի մէջ հօլ դարձնելու առաջնութիւն շահելու գնահատանքին ։

Պէտք է գտնել միջոց մը որ կարենայ բոլոր Հայերը գոհացնել, կամ անմահացնել ու զանոնք պահել հայութեան փարախին մէջ ։

Ես հատ մը գտած եմ, որ թէ գոհացուցիչ է եւ թէ շահաբեր ։

Այսպէս, հրատարակել թերթ մը որուն մէջ պէտք չէ հիւրընկալել քաղաքական, գրական, գիտական, մարզական ո եւ է գրութիւն, պէտք է նոյնիսկ մերժել թղթակցութիւնները ։

Անոր չորս էջերը յատկացնել տեղի ունեցող հանդէսներու դերակատարներու, միութիւններու վարչական եւ օժանդակ անդամներու անուան տօնախմբութեան, հիւանդատեսի, յուղարկաւորութեան, հարսնիքներու, կընունքի, տնական խնջոյքի տէրերու անուններուն ։

Եթէ կարելի ըլլայ բոլոր մասնակցող հանդիսականներուն անուններն ալ տալ մի առ մի ։

Այս թերթէն կրնաք տպել հինգէն տասը հազար օրինակ ։ Սպառումը ապահովուած է, քանի որ ամէն մէկ անձ, որուն անունը պիտի փայլի անոր էջերէն, պիտի գնէ առնուազն հինգ օրինակ՝ իր բարեկամներուն ղրկելու համար ։

Թերթին անունն ալ կրնաք մկրտել ՓԱՌԱՊՍԱԿ...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՄԵՐ ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

«Յառաջ»ի 25 դեկտեմբեր 1938ի թիւին մէջ, վաստակաւոր բժշկապետ Տօքթ. Վ. Յ. Թորգոմեան, «Սիոն» ամսաթերթի հրատարակած հայերէն բառարաններու տեղեկագրութեան վրայ, յիշատակումները կ'ընէ 26 հատ անտեսուած հայ բառագիրքերու, որոնց վրայ պէտք է աւելցնել հետեւեալ երկասիրութիւնները. —

1. Փրոֆ. Զաքմաքճեանի Անգլիերէն-Հայերէն մեծահատոր բառարանը, Լուսինեանի Փրանսահայ բառարաններուն համազօր, տպուած Պոսթըն, 1925ին ։

2. Ջիթունիի «Վանայ-Հայեվար»ը որ կարծեմ Թէոդիկի «Պոլսոյ հայեվար»ին պէս Իզմիրեանց մրցանակին արժանացած է ։

Յ. ՇԻՐԻՆԵԱՆ

ԽՄԲ. — Դեռ կան ուրիշ բազմաթիւ բառարաններ, առանց կամ նուազ արժէքով ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Մենք ամէնէն աւելի մտահոգուած ենք մեր երիտասարդութեան ապագայով եւ ճակատագրով ։

Երբ կը դիտենք մեր շուրջը եւ կ'ուզենք պատկերացնել մեր երիտասարդական կազմակերպութիւնները իրենց իսկութեան մէջ, պատկերը այնքան ալ մխիթարական չենք գտներ ։

Կ'ընդունինք, որ մեր քաղաքական եւ աշխարհագրական պայմանները խիստ աննպաստ են, կ'ընդունինք նաեւ թէ նոյնքան եւ աւելի աննպաստ են մեր ներքին պայմանները, բայց մերժելով կը մերժենք ընդունիլ, որ արտաքին եւ ներքին պայմանները ամէն ինչ են եւ անոնցմէ կախուած է մեր երիտասարդութեան ամբողջ ապագան եւ ճակատագիրը ։

Նախապատերազմեան նոր սերունդը աւելի ջերմ մթնոլորտ եւ գրաւիչ կարգախօսներ չունէր քան ներկայ սերունդը ։ Եւ, սակայն, ի՜նչ մեծ տարբերութիւն կայ նախապատերազմեան եւ յետպատերազմեան նոր սերունդի միջեւ ։

Առաջինը ամէն բանի մէջ ինքզինքը զգացնել կուտար, նախաձեռնութեան ոգի ունէր, յանդուգն էր նետուելու հանրային եւ կրթական ասպարէզը, ու միաժամանակ նախանձախնդիր էր գործ մը ընելու աւելի լաւ, քան նախորդները ։

Մէկ խօսքով, նախապատերազմեան սերունդը իր մէջ ուժ կը զգար արժանաւորապէս գրաւելու նախորդներուն տեղն ու դիրքը ։ Այս ներգործականութիւնը յատուկ է հայ երիտասարդութեան ։

Սակայն, ներկայ սերունդի մէջ այս յատկանիշները նուազ կը տեսնենք եւ հետեւեալ քանի մը գլխաւոր պատճառներով ։

Հին սերունդը շատ կը կարդար, կ'ուսումնասիրէր մեր պատմութիւնը, մեր անցեալը, մեծ ճիգ կը թափէր ընդհանուր ծանօթութիւններ ձեռք բերելու, նախ քան գործ մը ձեռնարկելու, գիտէր թէ ի՛նչ պէտք է ընել եւ ի՛նչպէս ընել ։ Այստեղէն կը բխէր այն պատկառանքը, որ նախորդները ունէին իրենց յաջորդներուն նկատմամբ ։

Մինչդեռ այդպէս չէ ներկայ սերունդը ։ Ամէնէն առաջ ան չի կարդար եւ չի հետաքրքրուիր մեր անցեալով ։ Մեր պատմութիւնը, գրականութիւնը, մեր երկիրն ու ժողովուրդը անծանօթ կը մնան իրեն ։

Ոչ միայն չի հետաքրքրուիր մեր անցեալով, այլ կ'անտեսէ նաեւ մեր ներկան, ուր այնքան հոգեր կան եւ բաց ասպարէզներ՝ ինքզինքը արժեւորելու համար ։

Ներկայ երիտասարդութեան այս կրաւորականութիւնը, որ բնաւ յատուկ չէ հայ երիտասարդութեան, կարելի է բացատրել անով, որ ան կորսնցուցած է հաւատքը մեր լուսաւոր ապագայի մասին, ընդհանուր յուսալքութեան եւ խուճապի է մատնուած, որովհետեւ՝ նախ, բնականոն եւ մեթոտիկ հայեցի կրթութիւն եւ դաստիարակութիւն չստացաւ, յետոյ կը ծուլանայ ինքնաշխատութեամբ եւ ինքնազարգացմամբ ձեռք բերելու այն, ինչ որ բնականոն կերպով պէտք էր ստանար ։

Մինչդեռ նախապատերազմեան սերունդի մէջ ինքնազարգացման եւ ինքնակրթութեան տենչը դարձած էր անփոխարինելի առաքինութիւն մը ։ Այս առաքինութիւնն է, որ կը պակսի ներկայ սերունդին ։

Նախորդ սերունդը կռուով եւ պայքարով կը գրաւէր իր տեղն ու դիրքը, ներկայ սերունդին ասպարէզ եւ դիրք կը հրամցնես առանց դրական հետեւանքի ։

Ու սարսափով կը մտածես, թէ արդեօք պիտի խզուի՞ մեր սերունդներու յաջորդականութիւնը ։

Սերունդներու յաջորդականութեան խզումը անբնական է, սակայն միանգամայն բնական է ու հասկնալի սերունդներու անկումը ։ Ու մենք, պարզօրէն խոստովանինք, կ'ապրինք սերունդներու անկման շրջանը ։

Ցարդելով հանդերձ բոլոր պայմանները եւ պահելով մէկդի բոլոր համեմատութիւնները վստահօրէն կարելի է ըսել, որ ներկայ սերունդը նախորդի հեռաւոր նմանութիւնն իսկ չունի ։

Յիշեցէք, որ մեր հանրային, կրթական եւ յեղափոխական ականաւոր դէմքերը աշխարհներ կը դղրդացնէին՝ հազիւ քսան գարուններ բոլորած ։ Իսկ երբ կը կրկնապատկէին իրենց տարիքը, արդէն պատկառելի, ծանրախոհ եւ փորձառու ղեկավարներ եւ ականաւոր դէմքեր էին ամէն ասպարէզի մէջ ։

Ատոնց զուգադրեցէք ներկայ երիտասարդները իրենց լրիւ տարիքին մէջ, բոլոր համեմատութիւնները պահելով, եւ դուք փորձով պիտի համոզուիք, որ գործ ունիք մեծցած, մազ-մօրուք ունեցող երախաներու հետ ։ Եւ ասոնք դեռ Հին ու Նոր Աշխարհներ են չափեր, տեսած կեանքը իր այլազան երեւոյթներով, ճաշակած են անոր բոլոր դառնութիւնները, յարաբերութիւն եւ շփում ունեցած են բազմաթիւ ազգերու եւ անոնց երիտասարդութեան հետ ։

Բառացի կերպով, մեծ երախաներ, ինչպէս պիտի ըսէր Կէօթէ ։

Սակայն, անարդար պիտի ըլլանք մեր երիտասարդները մէկ ջուրով լուանալու ։

Կայ գաղափարապաշտ, անձնուէր եւ հիներու առաքինութիւններով օժտուած երիտասարդութիւն մը, որ կը քալէ հիներու ճամբով եւ իր կարելին կը փորձէ դարձնելու կեանքի անիւը ։

Բայց այս ընտրեալներն ու բացառիկները անկարող են ընդհանուր չափանիշը ըլլալու հայ ամբողջական երիտասարդութեան» ։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Բանտարկութիւնը երկու ամիս ըլլալու վրայ էր ։ Էնվէր փաշա ամէն օր դիմում կ'ընէր բանտին տնօրէնին, նոյնիսկ օր եղաւ որ քանի մը անգամ ։ Երկրորդ ամսուան վերջը, տնօրէնը կանչել տալով Էնվէր փաշան, սա ծանուցումը ըրաւ անոր.

— Բանտէն ելլելնուդ պէս, Պերլին պիտի դառնաք ։

Էնվէր փաշային համար ամէնէն մեծ աւետիսն էր ասիկա ։ Այդ պահուն մտքէն հանած էր Մոսկուան ։ Ան կ'ուզէր իր ազատութիւնը ձեռք բերել իսկոյն ։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ Կ'ՈՒԶԷ ԹՈՒՐՔԻԱ ԴԱՌՆԱԼ

Ուստի բանտէն ելլելուն պէս, Էնվէր փաշա ուղղակի Պերլին գնաց ։ Հոն, պանդոկի մը մէջ տասնըհինգ օր հանգստացաւ ։ Յետոյ Մոսկուայի կառավարութեան իմաց տուաւ թէ հոն պիտի դառ ։ Մոսկուայի հաւանութիւնը ստանալուն պէս, օդանաւ նստաւ, Ռիկայի ճամբով Ռուսիա երթալու համար ։

Օդանաւը Ռիկա հասած ատեն ոստիկանները անցագիր պահանջեցին Էնվէր փաշայէն ։ Այս վերջինը անցագիր ունէր, բայց Ռուսիոյ համար վիզէ եղած չէր ։ Այն ատեն մեծ կարեւորութիւն կը տրուէր վիզէին ։ Էնվէր փաշա նորէն ձերբակալուեցաւ ու Վօլմարի բանտը դրուեցաւ ։ Բայց այս անգամուան բանտարկութիւնը առաջուանին պէս չազդեց փաշային վրայ ։ Այլեւս վստահ էր թէ ազատ պիտի ձգուէր ։ Սակայն, աշուն էր, ու օրերը կը կարճնային, ինչ որ դէշ ազդեցութիւն կ'ընէր ։ Գիշերները շատ ուշ կը լուսնային, ու Էնվէր փաշա չէր կրնար քնանալ ։ Ամէն առտու, արշալոյսին միայն աչքերը կը գոցուէին ։

Էնվէր փաշա օրերով, շաբաթներով դիմում ըրաւ ։ Ճիշդ երկուքուկէս ամիս յետոյ, Էնվէր փաշա ազատ արձակուեցաւ, ապացուցանելէ յետոյ թէ անցագրին մէջ արձանագրուած անունը կեղծ էր, ու ինք իսկապէս Էնվէր փաշան էր, Օսմ. բանակի վերին հրամանատարի փոխանորդը ։ Մոսկուայէն հասած հրամանին համաձայն, Էնվէր փաշա իսկոյն ճամբայ ելաւ ։ Այլեւս գոհ էր ։ Իր նպատակին հասնելու վրայ էր երկարատեւ նեղութիւններէ յետոյ ։

Մոսկուայի մէջ ապշութեան մատնուեցաւ, իրեն եղած փառաւոր ընդունելութեան հանդէպ ։ Էնվէր փաշա մոռցաւ բանտի օրերը ու այն խստութիւնները, որոնց ենթարկուած էր ։ Մոսկուայի ղեկավարները ամէն օր աւելի սիրալիր վերաբերում մը ունէին Էնվէր փաշայի հանդէպ ։ Ուստի այս վերջինը ստիպուեցաւ իր յարումը ցոյց տալու անոնց ։ Սակայն, աննշան նիւթերու վրայ կը դառնային բոլոր տեսակցութիւնները ։

Էնվէր փաշա կ'ուզէր հասկնալ թէ իր գաղափարները ի՞նչ ընդունելութիւն պիտի գտնէին ։ Բայց սովիէթ ղեկավարները չէին շահագրգռուեր փաշային գաղափարներովը, ու խօսքին նիւթը կը փոխէին իսկոյն ։

Այսպէս անցան օրերը, ու այդ միջոցին ոեւէ լուրջ խնդիր չյուզուեցաւ ։ Էնվէր փաշա կը ձանձրանար, սակայն իբր հին դիւանագէտ՝ կացութիւնը նպաստաւոր չէր գտներ, իր փափաքները հրապարակաւ յայտնելու համար ։ Ու զանազան դարձուածքներով՝ փաշան իր յուզած խնդիրներուն վրայ կը կեդրոնացնէր խօսքը, շատ լաւ կը հասկցնէր իր միտքը ։

Էնվէր փաշա կ'ուզէր Թուրքիա վերադառնալ ։ Սակայն, այդ օրերը Պէքիր Սամի Պէյ Մոսկուա եկած էր, Մուսթաֆա Քէմալէ ստացած հրամանին համաձայն ։ Այդ կացութեան հանդէպ՝ Էնվէր փաշա ստիպուեցաւ Ռուսիա մնալ մինչեւ որ կարենար իր հայրենիքին օգտակար ըլլալ ։

Անատոլուի մէջ Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի առաջ բերած ազգային շարժումը շուտով տարածուած էր ամբողջ Թուրքիոյ մէջ ։

Մուսթաֆա Քէմալ փաշա ազգային բոլոր ուժերը մէկ դրօշի տակ հաւաքելով Համաժողովներ գումարած ու Անատոլուի եւ Ռումելիի իրաւունքներու պաշտպանութեան ընկերակցութիւնը կազմած էր ։ Այսպէս, 1918ի վերջը ստեղծուած աղէտալի եւ վըտանգաւոր կացութեան դէմ ազգային միութիւնը ապահոված էր ։

1920 Մարտ 16ին, Իսթանպուլ գըրաւուած էր, Ապրիլին՝ Անգարայի մէջ՝ Ազգ. Մեծ Ժողով գումարուած ու Օգոստոսին ալ՝ Օսմ. կայսրութիւնը ստորագրած էր Սէվրի դաշնագիրը ։

Սակայն, Թուրք հայրենիքը օսմանեան վարչութեան ենթարկուած երկիր մը չէր այլեւս ։ Ազգային միութիւնը պաշտպանող Մուսթաֆա Քէմալ Ազգ. Մեծ Ժողովի նախագահ ընտրուելէն յետոյ Թուրքիոյ մէջ նոր կեանք մը սկսած էր ։ Էնվէր փաշա վրդովուած էր այն կացութեան հանդէպ, որուն մատնուած էր Թուրքիա ։ Ան կ'ուզէր դուրսէն օգնել Թուրքիոյ ։ Երկու անգամ որոշում տուաւ Գերմանիա երթալու, հոն իսլամական համաժողով մը գումարելու ։ Սակայն խորհեցաւ որ Մոսկուայէն ալ կրնար վարել այդ գործը ։ Ուստի Էնվէր փաշա ուզեց ասոր համար տեսակցիլ Մոսկուայի ղեկավարներուն հետ ։ Այս վերջիններն ալ այն ատեն քաղաքականութեամբ շատ կը զբաղէին ։ Աւելի ճիշդը, արեւմտեան պետութեանց կարեւորութիւն կ'ընծայէին ու անոնց դէմ կը պայքարէին ։

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՐԸ ՇԱՏ ՑԱՒ ՊԱՏՃԱՌԱԾ ԷՐ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ

Սովիէթ ղեկավարները կարեւորութիւն չէին տար նախապէս ռուս պետութեան սահմաններուն մէջ գտնուող երկիրներուն եւ ասիական միւս ազգերուն ։ Արդէն որոշած էին այդ ազգերուն ազատութիւնը ընդունիլ ։

Էնվէր այդ կացութենէն օգտուելով կ'ուզէր Թուրքիա վերադառնալ ու օգնել Միջին Ասիոյ իսլամ երկիրներուն ։ Սակայն քիչ մը դժուար էր այդ ծրագիրը գործադրել ։ Իրաւ է որ սովիէթ ղեկավարները չէին ուզեր շահագրգռուիլ իսլամ երկիրներով, բայց Կովկասն ալ իրենց ձեռքին տակ պահելու սկզբունքին կը հետեւէին ։ Ու ասոր համար, դիւանագիտական կարգ մը բանակցութիւններու ձեռնարկած էին ։ Որովհետեւ Կովկասի մէջ այլազան ազգերու խառնուրդ մը կար ։ 1921 տարուան առաջին ամիսներուն, այս գործունէութիւնը կը տիրէր Կովկասի մէջ ։

(8)

(Շար.)

ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՔԱՇՔԱՎԱԼ ՔԻԼՕՆ 22 ՖՐԱՆՔ

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՍԱՏՐԻ ԲՐԻՆՁ, ԷՔՄԷՔ ՔԱՏԱՅԻՖ, ԼԻՔՕՐԻՆՈՍ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԾԻՐԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱՋՆԱ ԿԱՐԳ ՉՈՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԴՆՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՃՈԽ ՄԹԵՐՔՈՎ Հ ԱՆՐԱԾԱՆՕԹ

"ARARAT" ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

39, Rue de Trévise, Metro: Cadet, Tél. Prov. 05-91

Livraison rapide à domicile

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ, ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ, ԻՏԱԼԱԿԱՆ, ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՉՈՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐ ։

Maison HERATCHIAN

ՆՊԱՐԵՂԷՆԻ ԱՄԵՆԱՀԱՐՈՒՍՏ ՏՈՒՆԸ

6 Rue Lamartine (Petit Journalի *ետեւի փողոցը***)** *Փարիզ*

մէթրօ **Cadet,** *կամ* **Notre Dame de Lorette, Tél. Trud. 43-19**

ԿԱՂԱՆԴԻ ԵՒ ԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՐ ՅԱՐԳԵԼԻ ՅԱՃԱԽՈՐԴՆԵՐԸ, ՆԵՐԿԱՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԻՋՈՑԻՆ, ԻՐ ԱՊՍՊՐԱՆՔՆԵՐԸ ԿԸ ԾԱԽԷ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ։ ՀԱՄԱՋԱՅՆ ԱՄԷՆ ԴՆՈՒՄԻ ՔԱՆԱԿԻՆ՝ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ ՆՈՒԷՐ ՄԸ ։

ԴԻՄԵՑԷՔ ՀԱՄՈԶՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՈՒՄ՝ ՄԵԾԱՔԱՆԱԿԻ ԱՐԺԷՔՈՎ ։

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԱՌԹԻՒ, ԽԱՆՈՒԹԸ ԲԱՑ Է ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ, ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍՕՐ։

Livraison rapide à domicile

Médaille d'Or 1930

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ՉՈՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՄԻԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻՆ

Այցելեցէք անգամ մը մեր Նպարեղէնի վաճառատունը որ կը ցնծայ տօնական օրերու յատուկ իր ճոխ միրգերով (ուղղակի ներածուած) եւ ախորժաբեր ըմպելիներով։ *Դօզինաքի եւ անուշապուրի յատուկ ամէն տեսակ նիւթեր*։ Խմիչքը անոնց **ՇԻՐԱԿ** արեւելեան սուրճի կախարդիչ բոյրը պիտի առաջնորդէ ձեզի դէպի մեր վաղեմի քաղցր երազները։ Բացառիկ զեղչ, հայ գիներ միայն եւ միայն տօներու առթիւ։ Livraison à domicile։

Diplôme d'Honneur 1931

ՇԻՐԱԿ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ 26, Rue de Trévise, Paris, Metro Cadet. Tel. Prov. 38-63

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՓՈՔՐ ՇԻՇ ՄԸ ՕՂԻ ԿԱՄ ԼԻՔԷՕՌ ԿԸ ՏՐՈՒԻ 100 ՖՐԱՆՔ ԴՆՈՒՄ ԸՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ։

ԸՆՏԻՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ, ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽԻՍԿԱԿԱՆ ՃԻՊՐԱ ԵՒ ՍԵԼԱՆԻԿ ՕՂԻ, ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐ ԵՒ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐ։

Alimentation Constantinople, 37 Rue de Trévise, Paris (9)

Metro: Cadet, Tél. Pro. 82-96

Livraison à domicile

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ պաշտօնապէս լուծուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Կառավարութիւնը պիտի գրաւէ բոլոր գոյքերը ։

ՃԷՊԷԼԸ ՏՐԻՒԶԻ երեւելիները ցոյց մը կազմակերպելով, ինքնավարութիւն պահանջեցին։ Այս առթիւ հանրագրութիւն մը ստորագրուեցաւ, որ հաւատարմութիւն կը խոստանայ Ֆրանսայի ։

ՌՈՒՍԵՐԸ բազմաթիւ զինուորներ կը համախմբեն Ծայր. Արեւելքի ճակատին վրայ, հակառակ Ճափոնի հետ կատարուած բանակցութեանց։ Նաւային ուժերն ալ աւելցած են։

17 ԱՄՍՈՒԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐՈՒ ընթացքին, Չինացիները ունեցած են 823,000 մեռեալ, Ճափոնցիները՝ 47,133, համաձայն ճափոնական տեղեկագրի մը։ Չինական բանակին ընդհ. կորուստը կը հաշուեն երկու միլիոն։ Ճափոնցիները գրաւած են Չինաստանի տարածութեան 47 առ հարիւրը։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 *Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը* 8.30*ին*

Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը խնդրուի չյապաղել։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԵՂԱՆԱԿԻ ՓԱՅԼՈՒՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

7 *Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը* 8.30*էն մինչեւ լոյս*

ՍԱԼՈՆ ԳՕԼԻՋԷԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին։ Պարահանդէսին պիտի նուագէ նրշանաւոր **Jazz Paladium de Londres.**

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլովաք կերպասներու։ Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները։ Ունտէրվուտ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ։ Կը գնենք ու կը ծախենք օտար դրամներ։ Կը ստանձնենք ապրանքներու embal-lago *եւ ապահովագրութիւն։ Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պակածներու։*

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

6 ԵՒ 8 ՅԱՅՆՈՎ

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ **Salle Gaveau**ի ՄԷՋ. **45, Rue de la Boëtie**

Կ'երգէ ռուսական Մայր Եկեղեցւոյ հռչակաւոր երգչախումբը մասնակցութեամբ հայ երգիչներու ացիկնւ՝ ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ

Առաջնորդութեամբ հեղինակին՝ Պ. ՕՆՆԻԿ Ռ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

Երգահանդէսին կը մասնակցին **Mme. Pauline Aubert** *եւ* ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Հրապարակային բանախօսութիւն Ալֆորվիլի մէջ

Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» Ենթակոմիտէն կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն, 30 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.50 *ին իր Ակումբին մէջ։*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Ներկայ քաղաքական կացութիւնը

Ուշադրութիւն նոր հասցէին

Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆ

68 Rue Julien-Lacroix, Paris (20)

Metro Belleville — Tél. Ménil. 67—70

Ստացած ենք հայերէն եւ Թուրքերէն նոր տիսքեր, երգուած նշանաւոր երգիչներէ, հին եւ նոր եղանակներով։ Ունինք նաեւ ֆրանսական ապուխտ, երշիկ եւ ամէն տեսակ արեւելեան նպարեղէններ։ *Բաց է ամէն օր։*

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

ՀՐԱՅՐ ՍԱՍՈՒՆԻ

3, Rue Latran, մէթրօ **Maubert**

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ ։

Ամէն օր ընտիր շաշլիկ

ժամադրուեցէք **Réveillon**ի համար, **31** Դեկտ. Շաբաթ գիշեր

Հայկական նուագ եւ պարուհիներ

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է։

Անզուգական, Անմրցելի, Անփոխարինելի։

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով։ Հայ աւանդական սեղանին զարդ։

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անփոխարինելի պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, ջղուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գլխացաւ կու տայ ու կը վնասէ ձեր առողջութեան։ Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անաւարտ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր հատկութիւնները ընդունուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren
Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70-89.

Le Gerant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 -70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 30 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3925 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐԻՆ ՄԷԿ ԵՐԵՍԸ

— oo —

Ամփոփ ակնարկ մըն ալ գաղութներու վրայ, որոնց ճակատագիրը սերտօրէն կապուած կը մնայ հայրենիքին:

Դժբախտաբար, վերջին տարիներու աննախընթաց դէպքերը փոխանակ հալեցնելու, աւելի թանձրացուցին սառը երկրի եւ Արտասահմանի միջեւ:

Մեր անբախտ հայրենիքը փոխանակ դառնալու աղբիւր ներշնչումի եւ սերտ գործակցութեան, հետզհետէ քակեց կապերը, հոգեկան թէ նիւթական: Եւ այսօր Հայկական Արտասահմանը հարկադրուած է միայն տեսողութեան ուժով սիրել Հայաստանը, փոխանակ նոյնանալու անոր հետ, ինչպէս ուրիշ տարագիր ժողովուրդներ:

Բարեմիտներ կը հաւատան թէ ժամանակաւոր է այս ողբերգութիւնը: Մենք ալ սրտանց կ'ուզէինք որ այդպէս ըլլար, եւ կ'անցնինք օրակարգին:

Բացատրած ենք բազմաթիւ առիթներով,— ինչ որ գաղութ կը կոչենք, իրականին մէջ կը ներկայացնէ վերջին մնացորդը Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին, Կովկասի փոքրաթիւ տարագիրներով: Ըսել կ'ուզենք թէ իրենց հայրենիքէն զրկուած բազմութիւններ են, որ խարխափ ձգած են աշխարհի բոլոր ցամաքներուն վրայ, եւ ակնդէտ կը սպասեն վերադարձի ազդանշանին:

Ի՛նչ խօսք որ շատ երկար տեւեց այս բանի պանդխտութիւնը եւ պիտի տեւէ տակաւին, քանի որ չունինք որ եւ է լուսաւոր հեռանկար, մօտաւոր ապագայի մը համար:

Անօգուտ է ծածկել այս կոպիտ իրականութիւնը, սնամէջ շռայլաբանութիւններ թխելով կամ մօտաւոր ներգաղթի մը յոյսերը արծարծելով:

Երբ Երեւանը Հայաստանի յատկացուած վարկերն անգամ գանձել չուզեր կամ չի կրնար, մէկուկէս տարիէ ի վեր, եւ Բարեգործականը պայմանաժամ կը սահմանէ մինչեւ 1939 յունուար 24, անճոռնի հեգնութիւն մըն է խօսիլ ներգաղթի եւ ուրիշ աւետիսներու մասին:

Ուրեմն, պիտի մնանք այնպէս ինչպէս որ կանք,— իւրաքանչիւրը իր ինկած երկրին մէջ, ի խնդիր պատառ մը հացի:

Ի՞նչ կը տեսնենք աւելի քան 15 տարի վերջը, այս ճակատին վրայ:

Ամէնէն առաջ քննելով տնտեսական պատկերը, կարելի չէ ժխտել երկու հիմնական պարագաներ.—

1. Տարագիր բազմութեանց մեծագոյն մասը յաջողած է ոտքի կանգնիլ իր աշխատանքով եւ արդար վաստակ մը ապահովել, ամէնէն տաժանելի պայմաններուն մէջ իսկ:

Դժուար է գտնել ուրիշ բախտակից ժողովուրդ մը, որ կրցած ըլլար այսքան ընդունակութիւն եւ կորով ցուցնել, այնքան խորթ միջավայրի մը մէջ: Եւ տնտեսական գործունէութեան բոլոր ճակատներուն վրայ,— մանրավաճառութենէն եւ հասարակ բանուորութենէն մինչեւ արհեստագիտական, գիտական կամ գեղարուեստական բարձրագոյն ասպարէզը:

Ուր որ գացին մեր տարագիր բազմութիւնները, ծաղկաստաններ եւ անդաստաններ բացին իրենց ճամբաներուն վրայ: Ծինեցին, շէնցուցին, նորութիւն մը հաստատեցին կամ նոր գիտելիքներ սորվեցան: Եւ ամէն տեղ ալ բախտաւոր մարդիկ զարմանքով արձանագրեցին մեր չարքաշութեան ուժն ու աշխատանքի տենդը:

Եթէ միայն Ֆրանսան օրինակ առնէինք, հպարտութեամբ կրնայինք յիշել այն բազմաթիւ գիւղերն ու արտադրութիւնները, որ ծաղկեցան հայկական քրտինքով:

Այս հալածական ժողովուրդը խորշելով խորշեցաւ մուրացկանութեան արհեստէն, եւ իր զաւակները միայն մէկ բան խնդրեցին մուրալու ատենն ,— աշխատանք:

2. Եւ սակայն, այլապէս քամնելի անակնկալներ վերապահած էր այս անիրաւ աշխարհը: Եւ մեր արմատախիլ բազմութեանց մէկ մասը — թիւ մը որ երթալով կ'աճի — զրկուեցաւ այդ մխիթարութենէն ալ,— աշխատանք:

Այս ըմբոստացուցիչ զրկանքն ալ հետեւանք էր միեւնոյն կացութեան,— պետութիւն, հպատակութիւն չունի՞ս ,— ուրեմն սպասէ դուրսի դրան առջեւ: Կը կանչենք երբ որ պէտք ունենանք:

Զափազանց շատ պէտք ունէին ատեն մը, օրինակ՝ այս երկրին մէջ: Եւ արձանագրեցին հազարներով: Նոյնիսկ ուրիշ երկիրներէ փոխադրեցին, մասնաւոր պայմանագրութեամբ:

Առատութեան տարիներուն յաջորդեցին տագնապի օրերը,— եւ մարդիկ սկսան մաղել «օտարականները», տասը առ հարիւրի օրէնք մըն ալ օգնութեան կանչելով:

Անդին, արեւելեան գաղութներուն մէջ, ուր խակապէս աղքատ են հիւրընկալ երկիրները, թթու ազգայնականութիւն մը իր կարգին պրկեց օղակները,— «Նանսէնեանները դո՛ւրս»: Եւ մեր ազգային իշխանութիւնները հարկադրուեցան լեռնակուտակ աղերսագիրներ յղել, պայմանաժամ շահելու համար: (Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան եւն.): Այս ողբերգութիւնը աւելի ծանրացաւ անցնող տարուան ընթացքին, անելի մատնելով նոյնիսկ անոնք որ կրցեր էին գէշ-աղէկ աշխատանք մը ճարել, տարիներու ընթացքին:

Բարեբախտաբար երբեք չվրիպեցաւ հաւաքական, փոխադարձ աջակցութեան ոգին, որ հրաշքներ գործել տուած է այս ժողովուրդին: Եւ անճար բազմութիւնները կը դիմանան այս ճակատին վրայ եւս, ակնդէտ սպասելով լաւագոյն օրերու:

Իսկ բարոյակա՞ն պատկերը:

Փորձենք այդ պարագան ալ ներկայացնել նոյն ամփոփ գիծերով, յանգելու համար տրամաբանական եզրակացութեան:

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԶՕՐՔ ՊԻՏԻ ՂՐԿՈՒԻ ՃԻՊՈՒԹԻ

Զանազան զրոյցներ Իտալիոյ պահանջներու մասին

Գրած էինք թէ ֆրանսական եղերապահ նաւ մը ճամբայ ելաւ դէպի Ճիպութի, Պէյրութէն, իսկ մէկ վաշտ զինուոր ալ՝ Մարսէյլէն:

Ծովային նախարարութիւնը հրամայեց թորփիլանաւ մը եւս ղրկել, ինչպէս եւ մէկ վաշտ սենեկալցի զինուորներ, որոնք ճամբայ պիտի ելլեն Մարսէյլէն: Այս զգուշական միջոցները ձեռք առնուած են ի նախատեսութիւն իտալական յարձակման մը: Միեւնոյն ատեն բարեփոխուեցաւ Պ. Տալատիէի ուղեւորութեան ծրագիրը, որպէսզի զինուորական ցոյցի մը հանգամանքը չառնայ: Վարչապետը Թուլոնէն ճամբայ պիտի ելլէ յունուար 2ին, եւ միայն երկու ժամ պիտի մնայ Քորսիքա, գոհացում տալու համար տեղացիներու հայրենասիրական զգացումներուն: Վարչապետը Աֆրիկէ պիտի երթայ «Ֆոշ» յածանաւով, բայց ուրիշ մարտանաւեր պիտի չուղեկցին, ինչպէս ծրագրուած էր նախապէս: Միայն խումբ մը թորփիլանաւեր պիտի ընկերանան, տեղ ճարելու համար վարչապետին հետեւորդներուն:

*** Մարաջախտ Կէօրինկ, Գերմանիոյ քառամեայ ծրագրին գլխաւորը, Հռոմ պիտի այցելէ յունուարի վերջերը, իսկ Լիբիա՝ (իտալական Աֆրիկէ) փետրուարին, իբրեւ հիւր մարաջախտ Պալպոյի: Այս պարագան տեսակ մը ցոյց կը համարուի, ապացուցանելու համար թէ Գերմանիա ուժ կուտայ Իտալիոյ պահանջներուն:

*** Իտալական «Մէսաճէրօ» թերթին գրութեան առթիւ, որ կը գանգատէր թէ Ֆրանսա խանգարեց Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը, գրաւելով Սուրիան, ֆրանսական թերթերը դիտել կուտան թէ Իտալիա ուրիշ առթիւ ալ յուզած է այս խնդիրը: Այսպէս, 1930ին եւ 1931ին Իտալիա կը պահանջէր բաժնել Սուրիոյ հոգատարութիւնը, բուն Լիբանանը ձգելով Ֆրանսայի, իսկ Սուրիան՝ Իտալիոյ: Փարիզի թերթերը կ'ըսեն թէ երբ այդ հոգատարութեանց բաժանումը կը կատարուէր 1919ին, Իտալիա պարզապէս իր հաւանութիւնը յայտնեց տրուած որոշումին: « Ամէն պարագայի մէջ, ան արհամարհանքով մերժեց Փոքր Ասիոյ մէջ ազդեցութեան շրջանակ մը յատկացնելու բոլոր առաջարկները: «Ոչ մէկ զինուոր, ոչ ալ մէկ սանթիմ», յայտարարեց Պ. Նիթթի, այն ատեն»:

« Ֆիկարօ» իր կարգին քննելով այս խնդիրը, կը պատմէ թէ երբ 1919 մայիս 7ին Փարիզի Գերագոյն Խորհուրդը կը զբաղէր գերմանական գաղթավայրերու հոգատարութեանց բաժանումով, իտալական առաջին պատուիրակը, Օրլանտօ, ուզեց հոգատարութիւն մը պահանջել, բայց իր արտաքին նախարարը, Սոնինօ, թեւէն քաշելով փափսաց ականջին.— «Հոգատարութիւն մի պահանջեր. գոհացիր որ միւսները ճանչնան Լոնտոնի դաշինքին 13րդ յօդուածը (գաղթային հատուցումներ), որովհետեւ եթէ ճանչնան այդ յօդուածը, պիտի պարտաւորուին ճանչնալ ամբողջ դաշնագիրը»: Ֆրանսա յանցանք չունի այս գործին մէջ»:

*** Լոնտոնի թերթերը խօսելով Իտալիոյ նոր պահանջներուն վրայ, կը կարծեն թէ Մուսոլինի պիտի գոհանայ հետեւեալ զիջումներով.— 1. Իտալիոյ յանձնել Ճիպութիի երկաթուղին, ազատ գօտի մը եւ նաւահանգիստ մը հաստատել, մասնաւոր իրաւունքներ շնորհելով հոն հաստատուելիք Իտալացիներուն: 2. Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հաւասար դիրք մը տալ Սուէզի ջրանցքին մէջ: 3. Թունուզի Իտալացիները ճանչնալ իբրեւ «պաշտպանեալ փոքրամասնութիւն մը», ի հարկին մինչեւ 100,000 նոր հայրենակիցներ ընդունելով: Իտալիա այս նուազագոյն պահանջները դնելով, կ'ուզէ համոզել Անգլիան թէ հողային ցանկութիւններ չունի եւ թէ Ֆրանսա պարտաւոր է ընդունիլ զանոնք:

Գերմանիա կը խաղացնէ Ուկրայնացիները

Պերլինի քաղաքական մեծ ամսագիրը, «Իւրոփաիշէ Ռեվիւ», կարեւոր յօդուած մը հրատարակեց, որ բացորոշապէս կը հաստատէ թէ Ուկրայնայի անկախութիւնը կրնայ դիւրաւ իրականանալ, Գերմանիոյ աջակցութեամբ: Այս առթիւ յօդուածագիրը կը մեղադրէ Ուկրայնացիները եւ Փարիզի միւս տարագիր շրջանակները, որոնք իրենց անկախութեան համար Ֆրանսայի աջակցութեան ապաւինած են եւ չարաչուք դիտումներ կը վերագրեն Գերմանիոյ: Մասնաւորապէս ծանրանալով նոր պարբերականի մը, « Լա Ռեվիւ տը Պրոմեթէ»ի առաջին թիւին վրայ, յօդուածագիրը դիտել կուտայ.

— « Տառայելով հակագերման կասկածելի ձգտումներու եւ անպաշտպանելի մեղադրանքներ յարուցանելով, անկախութեան շարժումը ինքնին կը զրկուի իր բնական դաշնակիցներուն համակրանքէն, դաշնակիցներ որոնք շատ աւելի կրնան օգնել քան ուրիշ ո եւ է մէկը: Իրենց բռնած ճամբով անոնք պիտի չկրնան հասնիլ իրենց նպատակին »:

— oo —

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ թերթերը կը գրեն թէ Կ. Խաչի կազմակերպութեան մէջ ալ մաքրագործումներ կատարուելով, ձերբակալուեցան շատ մը վարիչներ: Մաքրագործման ենթարկուած են նաեւ Լէնինկրատի, Մինսքի, Քիէվի եւ ուրիշ քաղաքներու օդանաւային ակումբները:

ՈՒԿՐԱՅՆԱՅԻ անկախութեան շարժումին առթիւ, կարմիր բանակին քաղաքական վարիչը ճառ մը խօսելով, ազդարարեց.— «Ուկրայնա պատրաստ է ինքզինքը պաշտպանելու ամբողջ Խ. Միութեան հետ, որուն 170 միլիոն բնակիչները պիտի հարուածեն թշնամին, ո՛ր կողմէն ալ գայ:

ՆՈՐ ՏՈՒՐՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՆԱՆ ԵԹԷ...

1939ի ելմտացոյցին քննութեան առթիւ, ելմտական նախարարը ճառ մը խօսելով, յայտնեց թէ կրնայ ետ առնել իր հաստատած նոր տուրքերը եւ յաւելումները, եթէ առաջին երեք ամիսներու փորձէն համոզուի թէ իր յուսացած արդիւնքը չեն տար: Նախարարը այս յայտարարութիւնն ըրաւ ի պատասխան Պ. Քայեօյի, որ հարցուց թէ կը հաւատա՞յ որ իրապէս ձեռք պիտի բերէ 10,000,000,000 ֆրանքի եկամուտը: Իր երկար եւ փաստացի ճառին մէջ, նախարարը բացատրեց թէ այսօրուան Եւրոպայի մէջ Ֆրանսա չի կրնար շարունակել իր ապրելու եղանակը, թէ զինուելով եւ թէ շաբաթը երկու օր հանգիստ ընելով: «Կ'ըսեն թէ գործարաններու մեծ մասը բաւական գործ չունի, շաբաթը 40 ժամ բանեցնելու համար: Վիճակագրութիւնները կը ցուցնեն թէ այդ պարագան ճիշդ է գործարաններու միայն 19 առ հարիւրին համար»:

Նախարարը այս առթիւ նորէն շեշտեց Ֆրանսայի տնտեսական եւ ելմտական կացութեան ծանրացումը, որ կը տեւէ եօթը տարիէ ի վեր: «Միւս կողմէ, մի մոռնաք որ մեր ազգ. պաշտպանութեան ծախքերը 41 միլիառի պիտի հասնին 1939ին, իսկ վերջին պատերազմին բեռը կը ներկայացնէ 15 միլիառ ֆրանք: Մենք միլիառներ նետած ենք ազգ. պաշտպանութեան անդունդին մէջ: Բայց կրնա՞նք գոհ մնալ, երբ կը տեսնենք որ, հակառակ այս բոլորին, մենք 18 ամիսէն կը շինենք մէկ սուզանաւը, իսկ Գերմանիան՝ միայն ութ ամիսէն»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ դաշնագրի մասին շատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ երեսփոխան Կաստոն Ռիու, որ քարտուղարն է արտաքին գործերու յանձնաժողովին: Այդ յայտարարութեան համաձայն, դաշնագիրը պիտի փոխուի, դաշնակցային պետութեան մը վերածելով Սուրիան: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

*** Ծնունդի տօնին առթիւ խռովութիւններ ծագեցան Լաթաքիոյ մէջ, Ալէվիներու եւ Սիւննիներու միջեւ, որոնք աւարառութիւններ կատարեցին:— Սուրիական կառավարութիւնը որոշեց մասնակցիլ արաբական համագումարին, որ տեղի պիտի ունենայ Գահիրէի մէջ, յառաջիկայ յունուարին:

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ Հալք կուսակցութեան արտակարգ համաժողովը գումարուեցաւ երկուշաբթի՝ ընտրելու համար նոր մնայուն նախագահ մը: Համաժողովը, ընդունելէ ետք բանաձեւ մը, որով Աթաթիւրք կը հռչակուի կուսակցութեան հիմնադիրը ու յաւիտենական պետը, մնայուն նախագահ ընտրեց Իսմէթ Ինէօնիւն: Կուսակցութեան նոր պետը, գործադիր մարմնի ընտրութենէն ետք, վարչապետ Պայարը նշանակեց փոխ-նախագահ եւ ներքին գործերու նախարար Րէֆիք Սայտամը՝ քարտուղար Հալքի:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահը խորհրդարանի նոր նստաշրջանին բացման առթիւ պիտի ներկայացնէ ազգային պաշտպանութեան ծրագիր մը, որուն մէկ յօդուածով ամերիկեան կառավարութիւնը տարեկան պիտի մարզէ 20,000 օդաչուներ մասնաւոր դպրոցներու մէջ: Այս նպատակով պիտի հիմնուին 12 դպրոց-մարզարաններ եւ ընդհանուր ծախքը պիտի ըլլայ տարեկան 9,800-000 տոլար: Յունուարին պիտի հաստատուի առաջին մարզարան-դպրոցը, որուն պիտի հետեւին 300 աշակերտներ: Այս դպրոցներէն ամէն տարի դուրս եկող 20,000 օդաչուները մաս պիտի կազմեն ամերիկեան բանակի պահեստի ուժերուն:

ՍԻՆԷՄԱ ՓԱԹԷԻ զեղծումներուն առթիւ ձերբակալուեցաւ չորրորդ մեղսակից մը, Քարօն, նախապէս փաստաբան առեւտրական դատարանի մէջ: Քարոն կ'ամբաստանուի թէ 13,000,000 ֆր. ստացած է դրամագլուխէն, կազմելու համար նոր ընկերութիւն մը, Սինէ-Ռոման, 83,000,000 ֆրանք դրամագլուխով: Դեռ աւելի շնորհալից յայտնութեանց կը սպասուի: Դատարանը նախապէս 7,000,000 ֆրանք հաշուած էր զեղծումը: Առջի օր գումարը բարձրացաւ 140,000,000 ֆրանքի, բայց բաժնետէրերու պատուիրակին կարծիքով, ամբողջ գումարը 400,000,000 ֆրանքի կը մօտենայ: Ընկերութեան ծախքով շինուած է Մարինեանի թատրոնը, բայց գլխաւոր ամբաստանեալը, Նաթան, փճացուցած է զայն: Նոյն բախտն ունեցած են Սինէմա Էրմիթաժը եւ Քլիշի-Մոնիի թատրոնը: Պէնուա Նաթան, այլ անուամբ Թանէնզափ, որ Ֆրանսայի սինէմայի թագաւորը կը համարուէր եւ տնօրէնն էր 33 հաստատութեանց, աւելի քան մէկ միլիառ դրամագլուխով, առջի օր խոստովանեցաւ թէ շատոնց ծախած է իր փառաւոր բնակարանը եւ թէ դրամ չունի այլեւս:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական հրամանատարութիւնը կը ծանուցանէ թէ բանակը յաջողած է ճեղքել ամրութեանց երկրորդ գիծը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, զօր. Ֆրանքօ ձեռք անցուցած է 360 քառ. մղոն տարածութիւն, 15 գիւղ եւ 4000 գերի: Գործողութիւնները հետզհետէ կը դժուարանան: Կ'ըսուի թէ ամբողջ իտալական բանակ մը կը մասնակցի կռիւներուն:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵԼՄՏԱՑՈՅՑԻՆ քուէարկութեան ատեն, քաղաքապետական խորհուրդին մէջ նորէն յուզուեցաւ օտարականներու խնդիրը: Ժողովական մը դիտել տուաւ թէ Չեկան ազատօրէն կը գործէ Փարիզի մէջ եւ պահանջեց հսկողութիւնը խստացնել այն բոյներուն մէջ ուր կը գործեն պոլշեւիկները: Առաջարկեց նաեւ ոչ միայն ցուցակագրել դիւանագիտական առանձնաշնորհ վայելող հաստատութիւնները, այլեւ խիստ հսկողութիւն կատարել անոնց շրջականները: (Կ'ակնարկէ Զօր. Միլլէրի առեւանգութեան դէպքին): Ոստիկանութեան վերատեսուչը յայտարարեց թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուած են, անբաղձալի օտարականներու հսկողութեան համար, անխախտ պահելով Ֆրանսայի աւանդական հիւրընկալութիւնը:

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Ա.

Հայ երգահաններու նախասիրած բանաստեղծն է Յովհ. Թումանեան:

Այս նախասիրութեան պատճառը պէտք է փնտռել բանաստեղծին գործերուն նկարագրին մէջ որ աշուղական է խորքով ու ձեւով:

Յովհ. Թումանեան հայրենի աշխարհի աշուղ բանաստեղծն է: Ան իր ներշնչումները կը ստանայ ժողովրդական բանաստեղծութեան հարազատ ու կենդանի աղբիւրներէն, մանաւանդ Լոռիի հսկաներու աւանդավէպերէն:

Անոր մշակած սեռերն ալ ժողովրդական են. երգեր, իր բանաստեղծական իմաստով, լեգենդներ, բալլադներ, առակներ, առասպելներ ու հէքեաթներ:

Կոմիտաս վարդապետ երեւան հանելով հայկական ոճը հայ երաժշտութեան մէջ, հիմնեց հայ երաժշտական Ազգային Դպրոցը, որուն հետզհետէ յարեցան գրեթէ բոլոր հայ երգահանները, երէց ու կրտսեր: Գրեթէ կ'ըսենք, որովհետեւ արեւմտահայ երգահաններէն ոմանք կը ձգտին ստեղծել քնարերգակ երաժշտութեան նոր շարժում մը, հայկական գոյնով, բայց եւրոպական ոճով, հետեւելով գերման ու ֆրանսացի մեծ վարպետներու, Շուպերթի, Շումանի եւ Հիւկօ Վոլֆի, Տըպիւսիի, Ֆորէի եւ Տիւփարքի որոնք երգը հասցուցին ոսկեդարեան գեղեցկութեան մը:

Բայց արեւելահայ բոլոր երգահանները կը հետեւին ազգային դպրոցի կրթութեան եւ իրենց ներշնչումները կը փնտռեն թէ՛ ժողովրդական երաժշտութեան եւ թէ ժողովրդական ու աշուղական բանաստեղծութեան մէջ, որուն հարազատ թարգմանն է Յովհ. Թումանեան:

Յովհ. Թումանեան բերած է իր բանաստեղծական տուրքը երաժշտական գրեթէ բոլոր սեռերուն,—

Ա.— Քնարերգակ երաժշտութիւն.

Բ.— Համանուագային (symphonique) երաժշտութիւն.

Գ.— Թատերական երաժշտութիւն:

×

Ա.— ՔՆԱՐԵՐԳԱԿ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Քնարերգակ երաժշտութիւնը մասնագիտական չէ եղած միշտ, ինչպէս այսօր: Հին ատեն, արուեստագէտը բանաստեղծ, երգահան, երգիչ ու նուագածու էր միանգամայն:

Դաւիթ, Թագաւոր Հրէից, կը յօրինէր բանաստեղծութիւնը, կը գրէր երաժշտութիւնը, կ'երգէր իր ստեղծագործութիւնները եւ անոնց կ'ընկերանար տաւիղով: Գեղեցիկ են Դաւիթի Սաղմոսները. իսկ անոր տաղերուն ունկնդրութիւնը խաղաղութիւն կը բերէր Սաւուղի խռովայոյզ հոգիին:

Ու դարերով շարունակուեցաւ արուեստներու այս մտերիմ գործակցութիւնը:

Պինդարոս, իբրեւ բանաստեղծ երգահան, երգիչ եւ նուագածու, Ողիմպիական խաղերու հերոսին փառքը կը հիւսէր իր Յաղթական Տաղերով, քնարի ընկերակցութեամբ: Պինդարոսեան ծագում ունի «քնարերգակ» բառը երաժշտութեան եւ բանաստեղծութեան մէջ:

Մեր եկեղեցական հայրերն ալ յօրինած են միեւնոյն արուեստով:

Յովհաննէս Երզնկացի կը յօրինէր իր շարականներու եւ տաղերուն թէ՛ բանաստեղծութիւնը եւ թէ երաժշտութիւնը, ու կ'երգէր զանոնք, հաւանաբար ծնծղայի ընկերակցութեամբ, գեղեցիկ ձայնով մը զոր անմահացուցած են ժամանակակիցները անոր անունին կցելով Գեղեցկաձայն, Պաղցրիկ բառերը:

Բայց արդէն Միջին Դարուն մասնագիտական սկսած են դառնալ այս քոյր արուեստները: Բանաստեղծը կը գրէ բանաստեղծութիւնը, երգահանը կը գրէ երաժշտութիւնը, երգիչը կ'երգէ երգը եւ նուագածուն կ'ընկերանայ երաժշտական գործիքով մը որ այժմ սովորաբար դաշնակն է:

Երգահանը ուրեմն պիտի հասկնայ բանաստեղծութիւնը, պիտի թափանցէ բանաստեղծին յուզումներու եւ մտածումներուն խորքը ու պիտի մեկնէ զանոնք ձայներով, այսինքն պիտի ըլլայ այնքան բանաստեղծ որքան նոյնինքն բանաստեղծը:

Մեր հայ երաժշտութեան մէջ նախասիրուած են աշուղ-բանաստեղծները որովհետեւ անոնց գործերուն մեկնութիւնը աւելի դիւրին է, քան գիտուն եւ մտաւորապաշտ բանաստեղծի մը գործերուն հասկացողութիւնը:

Բազմաթիւ երգեր ներշնչած է Յովհաննէս Թումանեան, աւելի քան Վահան Թէքէեան, Վահան Տէրեան:

Ռոմանոս Մելիքեան, իր ստեղծագործութեան առաջին շրջանին, որ կ'երկարի 1908էն 1915, գրած է երեք երգեր, Աշնան երգը (Փեթերպուրկ, 1912), Անջատում (Փեթերպուրկ, 1913), եւ Ուշ է արդէն (անտիպ):

Այս երգերը չկան բանաստեղծութիւններու վերջին հաւաքածոյին մէջ զոր Յովհ. Թումանեան տպագրել տուած է Պոլսոյ մէջ, 1921ին: Հրատարակիչը կը բացատրէ այս բացակայութեան պատճառը.— «Հեղինակը այս հատորէն յապաւած է նախապէս հրատարակուած իր բանաստեղծութիւններէն ոմանք, իր իսկ բառերով, իբր «իր հոգիին անհարազատ արտայայտութիւններ»:

Արդարեւ այս բանաստեղծութիւնները չունին ժողովրդական աղբիւրներու կենսատու աւիշը որ շրջան կ'ընէ բանաստեղծին միւս գործերուն մէջ: Ու երգահանն ալ իր երաժշտութեամբ չեշտած է անոնց այս «անհարազատ» նկարագիրը, հետեւելով ռուսական ռոմանսներու ոճին:

1916ին Ռոմանոս Մելիքեան կ'ունենայ հոգեկան մեծ յեղաշրջում մը որ զինքը պիտի դարձնէր հայ քնարերգակ երաժշտութեան մեծագոյն դէմքը: Այդ թուականին երգահանը կը ճամբորդէ Հայաստանի խորերը, մօտէն ճանչնալու համար հայ գիւղացին ու անոր երգը: Կը թափառի ամբողջ Վանայ շրջանը, Հայոց Ձորը, Մշոյ դաշտը, կ'ուսումնասիրէ հայ երգը, Կոմիտասի կրթութեամբ ու կը հաւաքէ առատ պաշար իր ապագայ ստեղծագործութիւններուն համար:

Լեցուած հայրենի աշխարհի հարազատ տպաւորութիւններով ու երգեցողութիւններով, Ռոմանոս Մելիքեան կը փոխէ իր գրելու եղանակը ու կը նուիրուի ազգային դպրոցին:

Այս շրջանին կը գրէ երգերու երկու շարքեր.— Զմրուխտներ զորս հրատարակեց Պետհրատը եւ Զառ-վառ, անտիպ: Այս շարքերուն մէջ վերստին կը գտնենք Յովհ. Թումանեանը երեք երգերով. Մանուկն ու Ջուրը, Սեւ կաքաւիկը եւ Ճախարակը:

Մանրամասն խօսած ենք Մանուկն ու Ջուրը երգի մասին, Ռոմանոս Մելիքեանի նուիրուած ընդարձակ յօդուածի մը մէջ: Անտիպ է Ճախարակը, Զառ-վառ շարքէն ու հետեւաբար անծանօթ:

Սեւ կաքաւիկը վերջաբանն է Կաքաւին ողբը վերնագրով բանաստեղծութեան մը:

Հայ պանդուխտին համար սիրելի թռչուն մըն է կռունկը, խորհրդանշան անոր հայրենակարօտ տառապանքին: Բայց հայրենիքէն ներս, հայ ժողովրդական բանաստեղծութիւնը ունի ուրիշ սիրելի թռչուններ, սոխակը, որորը (արոր ժողովրդական ձեւով), տատրակը, ու մանաւանդ կաքաւը:

Յովհ. Թումանեանի բանաստեղծութիւններուն մէջ կը հանդիպինք կաքաւին: Սգաւոր ու լալկան՝ երբ կը խորհրդանշէ անտուն ու անտէր Հայուն տառապանքը, ինչպէս Կաքաւին ողբը բանաստեղծութեան մէջ, որուն հարազատ մեկնութիւնը տուած է Ռոմանոս Մելիքեան իր երաժշտութիւնով: Զուարթ՝ երբ կաքաւը կը խորհրդանշէ լաւատես Հայուն գեղեցիկ յոյսերը, ինչպէս Կաքաւին գովքը վերնագրով բանաստեղծութիւնը որուն համար Կոմիտաս Վարդապետ յօրինած է եղանակ մը հայ գեղջուկ երգերու ոճով, որ մանկական երաժշտութեան փոքրիկ գոհար մըն է: Այս երգը հրատարակուած է 1908ին, Թիֆլիզ, Հասկեր մանկական ամսագրին մէջ: Կոմիտասեան Խնամատար Յանձնախումբը վերհրատարակեց զայն կոմիտասեան նոր շարքերու Ե. տետրակին մէջ:

Յիշենք նաեւ Անտոն Մայիլեանի Ինձ մի՛ խնդրիր, Գուրգէն Ալեմշահի Իմ երգը, Բարսեղ Կանանչեանի Ուռենին, «Անուշ»էն:

Յաւակնութիւնը չունինք ցուցակագրելու բոլոր այն երգերը որոնք ներշնչուած են Յովհ. Թումանեանի բանաստեղծութիւններէն: Ներկայ պայմաններուն մէջ դժուար է ծանօթանալ ամբողջ հայ երաժշտական հունձքին որուն մասին կը տեսնենք միայն ցիր ու ցան ակնարկութիւններ հայ մամուլին մէջ:

×

Բ.— ՀԱՄԱՆՈՒԱԳԱՅԻՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Համանուագային երաժշտութիւնը կը նկատուի հարազատ երաժշտութիւն, որովհետեւ անկախ է գրականութենէն:

Վակնէր, որ բանաստեղծ ու իմաստասէր է միանգամայն, կը ճշդէ ու կը սահմանէ երաժշտութեան ու բանաստեղծութեան յարաբերութիւնները:

Բանաստեղծութեան գործիքն է լեզուն, մտաւորապաշտ գործիք մը որուն միջոցով բանաստեղծութիւնը իր յուզումները կը հաղորդէ մարդկային հոգիին: Մինչդեռ երաժշտութիւնը ըլլալով զգացումի անմիջական արտայայտութիւնը, կը խօսի սրտին, առանց միջնորդի:

Թատերական եւ քնարերգակ երաժշտութեան մէջ ունկնդիրը ուշադիր է ոչ միայն երաժշտութեան, այլ եւ բանաստեղծութեան: Ան կը ջանայ հասկնալ: Այս պատճառով երգիչը պարտաւոր է յստակ արտաբերել (articuler), դրկելու համար բանաստեղծութիւնը սրահին հեռաւոր անկիւնները: Մինչդեռ սէնֆօնիք երաժշտութիւնը մեզ կը փոխադրէ ձայներու անկախ իշխանութեան մէջ ուր, առանց լեզուի միջնորդութեան, ձայնը կը թափանցէ հոգիին խորը:

Եւ սակայն երաժշտագէտը իր այս անկախ կալուածին մէջ ալ կը զգայ բանաստեղծութեան դիմելու պէտքը: Ան իր ներշնչումները կը ստանայ ոչ միայն բնութենէն ու կեանքէն, այլեւ գրականութենէն, մնալով անկախ միայն իր արտայայտութեան ձեւին մէջ:

Յովհ. Թումանեան իր բանաստեղծութիւններով կը մտնէ նոյնպէս սէնֆօնիք երաժշտութեան այս անկախ կալուածէն ներս:

Սպիրիտոն Մելիքեան, մեր ժամանակակից երաժշտութեան տեսաբան երաժշտագէտը, չէ սահմանափակուած իր ուսումնասիրութիւններով ու արտադրած է նաեւ երաժշտական լուրջ գործեր, որոնց գլխաւորն է Ախթամարը, ներշնչուած Յովհ. Թումանեանի համանուն բանաստեղծութենէն:

Վանայ ծովու ափունքի գիւղէն, ամէն գիշեր երիտասարդ մը ծով կը նետուի ու անվեհեր լողալով կ'ուղղուի դէպի դիմացի կղզին, սիրուն Թամարին միանալու:

Լոյս եւ խաւար կղզիէն ուղեցոյց լոյս մը կ'առաջնորդէ սիրահար լողորդը. ամէն գիշեր Թամար կը վառէ այդ փարոսը, որպէսզի իր սիրելին ճամբան չմոլորի:

Կղզիին երիտասարդները սակայն կը նախանձին գիւղացի տղուն սիրահար եւ գիշեր մը կը մարեն Թամարի փարոսը:

Խաւար ու փոթորկոտ ծովուն մէջ կը մոլորի հէք տղան ու կատաղի ալիքներուն անձնատուր՝ կը հառաչէ ուժասպառ «Ա՛խ Թամար»:

Առաւոտեան ծովը ծփած,
Ափը ձգեց մի դիակ,
Նրա շուրթին, պաղ կարկամած
Ասես մեռած ժամանակ
Նառել էին երկու բառ
«Ա՜խ, Թամար...»
Այն օրւանից սրա համար
Կղզին կոչեց «Ախթամար»:

Անտիպ է Սպիրիտոն Մելիքեանի այս գործը: Դժբախտաբար երաժշտագէտին մահէն ետքը Պետհրատը չհրատարակեց զայն: Ուստի պիտի չկրնանք արտայայտուիլ անոր երաժշտական նկարագրի մասին:

1913ին անոր առաջին ունկնդրութիւնը կը տրուի Թիֆլիզ, հեղինակին ղեկավարութեամբ ու այդ առթիւ կ'արտայայտուի մամուլը, տալով թանկագին տեղեկութիւններ գործին մասին: Հեղինակը զայն կ'անուանէ երաժշտական լեգենդա, գրուած երգչախումբի եւ նուագախումբի համար, բոլորը հարիւր տասը հոգի, ինչ որ պատկառելի թիւ մը կը ներկայացնէ:

Միեւնոյն բանաստեղծութենէն ներշնչուելով, Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեան գրած է համանուագային գործ մը զոր հեղինակը կ'անուանէ Սիմֆօնիք Պօէմ, «Ախթամար» վերնագրով:

Այս գործը հրատարակուեցաւ 1934ին Պետհրատի կողմէ: Հարուստ կառուցուածքով համանուագ մը, որուն մէջ տեղ տեղ կը զգանք ռուսական դպրոցի ազդեցութիւնը, բայց ընդհանուր բնոյթը Արեւելքն է ու Արեւելքի մէջ Հայոց աշխարհը, հայ երաժշտութեան նկարագրով:

Միայն երաժշտական ընթերցումը սակայն անբաւական է կատարեալ ու ճիշդ գաղափար մը կազմելու համար համանուագային գործի մը արժէքի մասին. անհրաժեշտ է անոր ունկնդրութիւնը, որովհետեւ անջատ կը կարդանք իւրաքանչիւր նուագարանի բաժինը, բայց միանգամ կը լսենք ամբողջութիւնը: Ուստի պիտի փափաքինք որ փարիզահայ երաժշտագէտները տեղ տային իրենց սէնֆօնիք նուագահանդէսներուն մէջ Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեանի Ախթամարին:

Ռոմանոս Մելիքեան ծանօթ էր մեզի իբրեւ քնարերգակ երաժշտագէտ: Անոր մահէն ետքը կրթական գործավարութեան որոշումով ցուցակագրուեցան արուեստագէտին բոլոր ձեռագիրները, որոնք ցոյց տուին թէ երգահանը մշակած էր նաեւ երաժշտական տարբեր սեռեր, ինչպէս գործիական եւ համանուագային երաժշտութիւն:

Ռոմանոս գրած է նուագախումբի համար կտոր մը, Համբարձման Գիշեր վերնագրով, ներշնչուած Անուշէն:

Ռոմանոսի մահէն ետքը Պետհրատը որոշեց հրատարակել երգահանին բոլոր ձեռագիրները: Դժբախտաբար այս խոստումը չիրականացաւ:

Սարգիս Բարխուդարեան ներշնչուելով Անուշէն գրած է համանուագային գործ մը Անուշ վերնագրով, զոր հեղինակը կ'անուանէ Սիմֆոնիական Պօէմա: Անտիպ է այս համանուագը, բայց երաժշտագէտը իր այդ գործէն քաղելով մշակած է երկու պարերգներ, դաշնակի համար, Շուրջ-պար եւ Զոյգ-պար:

Բարխուդարեան մասնագէտ մըն է պարերգներու, թեթեւ ու թափանցիկ, կեանքով ոստոստուն:

Վակնէր, ուսումնասիրելով Պէթհովէնի Եօթերորդ Սէնֆօնին, զայն կ'անուանէ «պարի քերթուածը»: Պահելով բոլոր համեմատութիւնները, մենք ալ կրնանք Բարխուդարեանը նկատել Պարի քերթողը:

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ ԹԷՀՐԱՆԻ ԵՒ ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ ՄԷՋ

Ներսէս արք. Մելիքթանգեանի այս անգամուան Թէհրան տուած այցելութեան անմիջական նպատակն էր, ասացինք, նոր կառուցուելիք եկեղեցու հիմնաքարերի օծումը, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 23ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ ու բազմահազար ժողովրդի ներկայութեամբ:

Եկեղեցին, որի կառուցման աշխատանքները ներկայիս թափով առաջ են տարւում, որպէսզի ըստ բարերար Պ. Ռ. Իսաեւի եւ համայնքի ցանկութեան, մի տարուան մէջ, մինչեւ 1939 թ. աշունը, աւարտեն, կառուցւում է Թէհրանի նախկին Հայկական դպրոցի բակում եւ տեղաւորելու է 800 — 1000 հոգի: Եկեղեցին լինելու է քարաշէն ու հայկական ոճով: Ըստ նախահաշուի նախատեսնւում է 70—75,000 թուման կամ 750 հազար ռիալի ծախք (ներկայիս պաշտօնական, սակարանային արժէքով (100 ֆր. ֆր.=45 ռիալի): Այդ ամբողջ ծախքը իր վրայ է առել Պ. Ռ. Իսաեւը:

Ահա մի գործ, որ արժանի է ամէն գնահատանքի, մանաւանդ եթէ նկատի առնենք մեր միջավայրի պայմաններն ու պատմական պահը:

Սակայն այս գեղեցիկ ձեռնարկն ալ առիթ տւեց զանազան անմիտ զրոյցների... գտնւեցան թեթեւամիտ մարդիկ, որոնք նախանձից թէ տեղացիական կործանարար մտայնութիւնից դրդւած աշխատեցին հասարակութեան ներշնչել անվստահութիւն դէպի եկեղեցու կառուցման գործը, դէպի բարերարը...

Այսպէս է մեր միջավայրը իր գծուծ հաշիւներով ու բարքերով: Որ եւ է ձեռնարկ, որքան էլ լաւ լինի բարի ու գեղեցիկ, որքան էլ ներշնչւած լինի անկեղծ ու վսեմ զգացումներից, այնուամենայնիւ կը գտնուեն ցածոգի մարդիկ, որ կը ջանան նսեմացնել զայն, ստուեր ձգել ձեռնարկողի վրայ կամ դաւել նրա դէմ...

Թերթ էք հիմնում, թէ մի զուտ մարդասիրական - բարեգործական ձեռնարկի էք ձեռնամուխ լինում, թէ մի հանրային վաստակաւոր գործչի էք ուզում այս կամ այն ձեւով յարգել,— միեւնոյն է, զերծ չէք մնում զրպարտութիւններից, բամբասանքներից ու սեւ դաւերից...

Ներկայ պարագային ալ նոյն տգեղ երեւոյթը տեղի ունեցաւ:

Այս հանգամանքը յայտնի եղաւ նաեւ Ներսէս արք.ի, որ եւ ամէն առիթից օգտւեց հերքելու տարածւած անհիմն լուրերը, եւ ներշնչելու հասարակութեան կատարեալ վստահութիւն դէպի Պ. Ռ. Իսաեւի գեղեցիկ ձեռնարկը, դէպի եկեղեցու կառուցման յաջող աւարտումը:

Մի յուզիչ դէպք ալ եկաւ ապացուցանելու, որ արդարեւ բոլոր տարակուսանքները միանգամայն անտեղի են:

Նոյեմբեր 8ին, վաղ առաւօտեան, Առաջնորդը մեկնեց Թաւրիզ: Ճանապարհ դնելու ու հրաժեշտի վերջին ողջոյնները տալու եկել էին առաջնորդարան բաւական թւով հայրենակիցներ: Մօտ 30 ինքնաշարժներ հանրային մարմինների ու հայ մամուլի ներկայացուցիչներով եւ մասնաւոր անհատներով ուղեկցեցին Առաջնորդին մինչեւ Քերէջ: Այն տեղ էր եւ Պ. Ռոման Իսաեւը:

Այստեղ հասարակութիւնը իր վերջին հրաժեշտը տուաւ Սրբազանին, առնելով նրա օրհնութիւններն ու շնորհակալութիւնները:

Ուղեկցողներից մի մասը, շուրջ 30 հոգի, կանայք ու տղամարդիկ, կանգառան մի ճաշարանում մի բաժակ թէյով կազդուրուելու, մանաւանդ որ եղանակն էլ շատ զով էր:

Բայց անակնկալօրէն թէյը վերածւեց ճաշկերոյթի, որ տեւեց համարեա մինչեւ կէս օր: Աստիճանաբար ստեղծւեց տաք ու մտերմական մթնոլորտ: Եւ ահա Պ. Ռ. Իսաեւը, ի պատասխան իր հասցէին ուղղուած բաժակաճառերի, պատմեց, թէ ինչպէս է յղացել եկեղեցու շինութեան միտքը:

— « Իմ մերձաւորները շատ լաւ գիտեն, թէ որպիսի սերտ հոգեկան կապերով էի կապւած իմ հանգուց-

---

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ

Պէտք է չնշել որ ռուսական ընկերվարական եւ ժողովրդապետական հոսանքների մէջ, Ռուսաստանցի Հրեաները մեծ դեր են կատարում: Հրեաների նիւթական, բարոյական եւ գործօն աջակցութեան շնորհիւ է որ, արտասահմանի մէջ հրատարակւում են պարբերական թերթեր եւ գրքեր, զանազան բովանդակութեամբ: Եթէ Հրեաների գործօն աջակցութիւնը չլինէր, միմիայն ռուսական միջոցներով մամուլն ու գրականութիւնը բաղդատաբար շատ աղքատ կը լինէր: Եթէ օրինակի համար քննելու լինենք Միլիուկովի խմբագրութեամբ հրատարակուած «Պոսլէտնիա Նովոստի» («Վերջին Լուրեր») օրաթերթի կարեւոր աշխատակիցների, ընթերցողների ու թերթի մէջ յայտարարութիւններ տուողների ցանկը, կը տեսնենք որ մեծագոյն մասը Հրեաներ են: Ռուսական միջավայրում դպրոցական եւ քաղաքական կրթութիւն ստացած ներկայիս տարագիր բազմահազար Հրեայ մտաւորականները, իրենց գրչով ու խօսքով ռուսական Հայրե-

Նուիրական քարոզչութեամբ են զբաղւում: Ձգտելով ի հարկէ նոյն ռուսական մամուլի միջոցով պաշտպանել զուտ հրէական շահերը: Ռուսական թերթերի միջոցով եղած հանգանակութիւններին՝ լինի պարզ անհատների, կամ ռուս մտաւորականների օգտին, Հրեաները համեմատաբար Ռուսների հետ շատ աւելի խոշոր գումարներով են մասնակցում:

Քաղաքական խմբերի մարզում՝ տարագիր ռուս ընկերվարականներն ու ժողովրդապետականները իրենց ձգտումներով միանգամայն հաշտ ու համերաշխ են իրենց հայրենակից Հրեաների հետ: Որովհետեւ երկուսն էլ Ռուսաստանի մէջ ձգտում են հանրապետական վարչաձեւի եւ ազատ կարգերի: Այս է պատճառը որ Ռուսաստանից գաղթած բոլոր ժողովուրդներից կարելի է ասել միմիայն Հրեաներն են Ռուսների քաղաքական ձգտումներին համախոհ եւ անջատողական ձգտում չունեն միւսների պէս: Այսպէս, թէ՛ Ռուսը եւ թէ Հրեան պայքարում են բազմացեղ եւ լայնածաւալ Ռուսաստանի միասնականութեանը վտանգ սպառնացող ներքին անջատողական տարրերի եւ արտաքին թշնամի պետութիւնների դէմ: Հրեաներին պէտք է մեծապետական Ռուսաստան, ազատական վարչաձեւով, որպէսզի իրենք Ռուսների հաւասար իրաւունքներով կարողանան անկաշկանդ եւ անվտանգ ապրել լայնածաւալ Ռուսաստանի ամէն կողմը: Եւ այս երկու տարագիր հատուածները, ամենուրեք պայքար են մղում թէ այն արտաքին պետութիւնների դէմ, որոնք Ռուսաստանը անդամատելու մըտադրութիւն ունին, եւ թէ այն ոչ-ռուս ժողովուրդների դէմ, որոնք ձըգտում են ընդմիշտ ազատուել ռուսական գերիշխանութիւնից եւ ստեղծել իրենց ազգային անկախ պետութիւնը:

Մանաւանդ ներկայիս, որ եւրոպական մի շարք պետութիւններ ամէն կերպ աշխատում են իրենց երկրից վտարել բոլոր Հրեաներին, եւ չկան պետութիւններ, որոնք իրենց երկրի դռները լայն բանային ուրիշ երկրներից վտարուած Հրեաների առջեւ, լայնատարած Ռուսաստանը կարող է իր մէջ ընդունել բոլոր երկրներից վտարուած Հրեաներին, եթէ որ Ռուսաստանում հիմնուեն իրենց ձըգտումներին համապատասխան ազատ կարգեր: Ռուսաստանը այն հարուստ երկիրն է, որտեղ Հրեաների համար դժուար չէ ամբողջ ռուսական առեւտրական շուկան գրաւել, եթէ ռուս ժողովուրդը հանդուրժէ, ինչ որ դըժուար է երեւակայել, քանի որ հակահրէական շարժումը Ռուսաստանի մէջ խոր արմատներ է ձգել դեռ եւս ցարական կառավարութեան օրօք եւ այս մարզի մէջ շատ արիւն է հոսել:

Տարագիր ձախակողմեան հոսանքները դէմ լինելով բոլշեւիկեան վարչաձեւին, Ռուսաստանին արտաքին վտանգ սպառնալու լուրջ մտավախութեամբ տարւած, ջատագովում են բոլշեւիկեան իշխանութեան այն բոլոր ձեռնարկները, որոնք վերաբերւում են Ռուսաստանի պաշտպանութեան խնդրին:

Ռուսական բոլոր հոսանքները դէմ են բոլոր ոչ-ռուս այն մանր ժողովուրդների քաղաքական խմբերին, որոնց նպատակն է Ռուսաստանից անջատուել եւ սեփական անկախ պետութիւն հիմնել: Այս իսկ պատճառով՝ անկախութեան ձգտող նախկին ռուսահպատակ ժողովուրդների եւ Ռուսերի միջեւ գոյութիւն չունի իրար շաղկապող որեւէ քաղաքական իտէալ:

Կովկասի եւ բուն Ռուսաստանի միջեւ բռնող խոշոր տարածութիւնը, Ուկրայնա, քառասուն միլիոն ժողովուրդ ունի, որ ձգտում է անկախութեան: Եւ, ինչպէս կը պնդեն կարգ մը իրազեկ թերթեր, Գերմանիան, Իտալիան եւ Ճափոնը Ուկրայնան Ռուսաստանից անջատելու ջերմ ջատագովներն են: Սրա գլխաւոր պատճառը այն է, որ Ռուսաստանը անդամատելով տկարացնեն, երրորդական-չորրորդական պետութեան վերածեն: Դեռ աւելին,— Գերմանիան որոշել է Լեհաստանից, Ռումանիայից, Հունգարիայից ու Չեխոսլովաքիայից Ուկրայնաբնակ հողամասեր միացնել բուն Ուկրայնային: Շատ հաւանական է որ այս ծրագիրը իրագործուի, որից յետոյ Կովկասը փաստօրէն կը բաժանուի բուն Ռուսաստանից:

Անցնինք տարագիր ռուս աջակողմեան հոսանքների խնդրին:

1918ի բոլշեւիկեան իշխանութեան դէմ կռւող ռուս կամաւորական բանակի հրամանատար Զօր. Ալէքսէեւը մեռաւ եւ Զօր. Դենիկինը ստանձնեց հրամանատարութիւնը: Նոր սպարապետը յաջողեցաւ ժողովրդավար հոսանքներին պատկանող որոշ տարրեր գրաւել իր կողմը եւ իր բանակով մօտենալ Մոսկուայի սահմաններին: Սակայն իր թիկունքը կարմիր բանակը վտանգելով, բռնեց նահանջի ճամբան: Գերմանացիները, որ այն ժամանակ որոշ ազդեցութիւն ունէին ռուս կամաւորական բանակի վրայ, Զօր. Դենիկինին հրաժարեցնել տըւին, համաձայնական պետութիւններին հանդէպ ունեցած իր համակրութեան համար: Կամաւորական բանակի նոր հրամանատար Զօր. Վրանգելի թէեւ շատ կատաղի կռիւներ մղեց կարմիր բանակի դէմ, բայց եւ այնպէս ստիպուեցաւ նահանջել մինչեւ Սեւ ծովի ափերը եւ բանակի մնացորդներով եւ մեծաթիւ հակաբոլշեւիկ զանգուածով նաւերով անցնիլ Պոլիս ու ապա ցրուել զանազան երկիրներ:

ԲԵՆՕ

(Շար.)

(2)

...ւալ մօր հետ (այստեղ պարոնը պատմեց մի դէպք իր կեանքից, որ բաց ենք թողնում)։ Եւ երբ նա վախճանուեց, ես որոշեցի մի խոշոր նուիրատուութեամբ յաւերժացնել նրա յիշատակը։ Մօրս յուղարկաւորութեան ժամանակ ինձ վրայ շատ ծանր տպաւորութիւն թողեց մեր եկեղեցին եւ ես այդ տպաւորութեան տակ որոշեցի, որ լաւագոյնը կը լինի մի նոր եկեղեցի շինել եւ նուիրել մայրաքաղաքի հայ համայնքին։ Մտածեցի, որ մօրս գերեզմանն էլ կը փոխադրեմ նոր եկեղեցու գաւիթը։ Մի քանի ժամանակ անց, յայտնեցի իմ այս ցանկութիւնս համայնական ու եկեղեցական խորհուրդներին, որոնք սիրով ընդառաջեցին։ Եկեղեցու շինութիւնը, իմ եւ իմ մօր միջեւ եղած հոգեկան կապի արդիւնքն է եւ որ եւ է առնչութիւն չունի իմ բազմաթիւ առեւտր.-արդիւնաբերական գործառնութեանց հետ։ Եկեղեցու շինութեան միտքը յղացել եմ ինքնաբերաբար, անկախ որ եւ է մէկի իմ մերձաւորներից թէ հնաւորներից խորհուրդի կամ առաւել եւս բարոյական ճնշումի, դա իմ հոգու պարտքն է իմ մօր յիշատակի հանդէպ։ Դրսում պտտւող զրոյցները զիս չափազանց վշտացնում են»...

Պ. Ռ. Իսաեւի այս յայտարարութիւնները խոր տպաւորութիւն ձգեցին ներկաների վրայ։ Տողերիս գրողը անմիջապէս խօսք առնելով յայտնեց թէ ներկաները իրենց բարոյական պարտքը կը համարեն պայքարել հասարակութեան մէջ շրջող անտեղի զրոյցների դէմ։ Եկեղեցու կառուցման աշխատանքների յառաջացումն էլ արդէն ինքնին կ'ապացուցանէ թէ որքան անհիմն են բոլոր կասկածանքները։

×

Ի պատիւ իրեն տրուած հինգ հանդիսաւոր հաւաքոյթների մէջ Առաջնորդը իր քաջալերական խօսքով ստեղծում էր հոգեչունչ մթնոլորտ, եւ ներկաներն էլ խանդավառուած իրենց հերթին յայտնում էին իրենց անկեղծ յարգանքները Ներսէս արք.-ի, ցանկանում նրան արեւշատութիւն։ Հաւասարապէս դրուատում էին եւ Պ. Ռ. Իսաեւին, իր բարի ձեռնարկի համար, չմոռնալով հայ եկեղեցու պատմական դերը հայկական կեանքի մէջ։

Թէ այս հաւաքոյթները եւ թէ առաջնորդին եղած ամենօրեայ բազմաթիւ այցելութիւնները ցնցեցին մեր հասարակութիւնը, հանեցին նրան մի պահ իր առօրեայ գորշ կեանքից, առաջ բերին կենդանի շփում հասարակութեան բոլոր խաւերի եւ հոսանքների ներկայացուցիչների միջեւ։

Կարելի է միայն ցաւիլ որ տեղի չունեցան մի շարք այլ հաւաքոյթներ, որոնք ծրագրուած էին, թէ ժամանակի սղութեան պատճառով եւ թէ գլխաւորապէս Առաջնորդին ընդդիմութեան հետեւանքով։ Ներսէս արք. իր առաքելական համեստութեան մէջ ամէն կերպ կը ջանար խուսափել մեծարանքներից եւ չէր ուզում մարդկանց նեղութիւն տալ եւ ծախքերի մէջ ձգել։

Առաջնորդը բացի եկեղեցու հիմնաքարերի օծումից, զբաղեցաւ նաեւ մի շարք եկեղեցական-կրօնական եւ հանրային խնդիրների լուծումով։ Միաժամանակ բազմաթիւ մասնաւոր դիմումներին ընթացք էր տալիս եւ ըստ կարելւոյն բաւարարում։

Առաջնորդը հոկտեմբեր 17ին այցելեց Իրանի վարչապետ Ջամին, իսկ հոկտեմբեր 21ին արքունի նախարարին, արժանանալով սիրալիր ընդունելութեան։ Այցելեց նաեւ դատական եւ ու կրթական նախարարներին, մի քանի առկախ հարցերի ընթացք տալու համար։

Հոկտեմբեր 27ին Առաջնորդը մեկնեցաւ Նոր Ջուղա ուղեկցութեամբ Ատրպատականի թեմական խորհրդի անդամ Պ. Սամսոն Թադէոսեանի, Թէհրանի Համայնական եւ Եկեղեցական խորհուրդների նախագահներ, Բժ. Վ. Յովհաննէսեանի եւ Տոքթ. Ջէմս Գրինֆիլդի ու ծանօթ իրաւաբան Տոքթ. Ռաֆայէլ Աղաբաբեանի։

Այնտեղ եւս առաջնորդին ժամանումը, չորս օրուան հիւրընկալութիւնը եւ մեկնումը եղած են շատ ջերմ ու շքեղ։

Նոր Ջուղան բոլոր իրանահայ համայնքների մէջ առանձնայատուկ տեղ է գրաւում իր ինքնատիպ կեանքով։ Կարելի է ասել, որ այդ համայնքը մշտական խռովայոյզ վիճակում է գտնւում։ Խաղաղ, համերաշխ կեանքի պահեր շատ սակաւ են պատահում... Այս երեւոյթը բացատրւում է երկու հանգամանքներով,— մէկ, որ հասարակութիւնը իր մեծ մասով չի ապրում իր արդար ու չարքաշ աշխատանքի պտուղներով։ Նա իր հացը հայթայթում է ոչ թէ իր արիւն-քրտինքով, այլ Հնդկաստանի Նոր Ջուղայեցի հարուստների կտակած խոշոր գումարների տոկոսներից գոյացած նպաստներով։ Այս նպաստընկալ ժողովուրդը մատնուած է պարապութեան, մանաւանդ նրա գեղեցիկ սեռը, իսկ պարապութեան բացասական հետեւանքները հանրածանօթ են։ Շատ բնորոշ է, որ հանրային վէճերու ժամանակ կիները այստեղ մեծ դեր են խաղում...

Երկրորդ պատճառը այս համայնքի մշակութային յետամնացութիւնն է, որից օգտւում են շահամոլ եւ սնափառ ղեկավարները։ Պահելով համայնքը միշտ խռովայոյզ վիճակում, միշտ գրգռելով նրա կրքերը, այդ կարծեցեալ գործիչները ստեղծում են իրենց համար դիրք ու մեծապէս օգտւում «հասարակական կարկանդակից»...

Եթէ Նոր Ջուղան ունեցել է մի ղեկավար իր անբասիր գործունէութեամբ եւ իր բարոյական բարձր նկարագրով, դա եղել է հանգուցեալ Միրզա Յարութիւն Յորդանանեանը, բայց եւ դրա համար էլ նրա ամբողջ կեանքը եղել է մի կատարեալ խաչակրութիւն...

Կայ եւ մի երրորդ հանգամանք.— Նոր Ջուղայի երիտասարդութիւնը ցրուած է գաւառները եւ զուրկ է իր հայրենի քաղաքի հանրային կեանքի վրայ ազդելու հնարաւորութիւնից։

Այս անգամ էլ, երբ Առաջնորդը ժամանում է Նոր Ջուղա, գտնում է ամբողջ համայնքը մատնուած ներքին վէճերի, հանրային մարմինների գործունէութիւնը մատնուած անելի ամբողջ ութ ամիս... Բարեբախտաբար Առաջնորդը յաջողում է վերջ տալ վէճերին, լուծելով առկախ մնացած խնդիրները եւ համաձայնութեան բերելով հակամարտ կողմերին։

Ներսէս արք. հիացած էր Նոր Ջուղայի ժողովրդի կրօնական ջերմեռանդութիւնից, նրա շքեղ եկեղեցիներից, զարդարուած հրաշալի նկարներով, նրա թանգարանից ու մատենադարանից։ Վերջինս դժբախտաբար ինչ-ինչ հանգամանքների պատճառով ներկայիս չի կատարում իր կրթական դերը։ Առաջնորդը ձեռնադրել էր նաեւ երկու քահանաներ։

*** Թէհրանի եկեղեցու շինութեան առթիւ, նախկին Հայոց դպրոցի ուսուցիչ Պ. Վ. Աֆրիկեանը կազմել էր մի գրութիւն, որ պարփակեց մի շիշի մէջ ու դրեց կառուցուելիք եկեղեցու հիմքում։ Այդ գրութեան մէջ յիշատակուած էին մեր համայնքի մէջ գործող հանրային մարմինների, միութիւնների եւ հայ մամուլի օրգանների կազմերը, եկեղեցու կառուցման պատմութիւնը, հիմնաքարերի օծման արարողութեան նկարագրութիւնը եւ... կենսամթերքների արժէքներն ու աշխատավարձերը, իրրեւ նշան ժամանակի։

ԿՎԻԴԱՄ

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԱՅՑԸ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ

Այս տարի եւս, միեւնոյն շուքով եւ հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ ֆրանսական նախկին ռազմիկներու լիկայի կողմէ կազմակերպուած Անծանօթ զինուորին այցը դեկտեմբեր 24ի շաբաթ իրիկուան։

Ինչպէս յայտարարուած էր «Յառաջ»ի մէջ, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու եւ Հայ Սպայից Միութեանց կողմէ բազմաթիւ ընկերներ հակառակ խիստ աննպաստ օդին փութացած էին բերել իրենց մասնակցութիւնը այդ գեղեցիկ ցոյցին։

Զինուորական նուագախումբ մը կ'առաջնորդէր թափորը։ Ֆրանսական լիկայի, սկանտինաւեան երկիրներու ինչպէս նաեւ անգլիական, Փորթուկալի եւ Հայկական բոլոր դրօշակները, որոնց կը հետեւէին նախկին կամաւորները եւ ռազմիկները խիտ շարքերով որոշեալ ժամուն Շան զ'Էլիզէի պողոտային վեր սկսան յառաջանալ դէպի Յաղթական կամարը, ուր տեղի ունեցաւ բուն արծարծելու արարողութիւնը։

Թէեւ նմանօրինակ յարգանքի ցոյցեր շատ յաճախ տեղի կ'ունենան այդ նուիրական հուրին մօտ, այսու հանդերձ ամէն անգամ որ պարզ հանդիսաւոր մը տարբեր հանգամանքով մեր ընկերները կը մասնակցին նոյն արարողութեան, անկարելի է որ չազդուին այդ անսեթեւեթ այլ խորհրդաւոր տեսարանէն։

Ֆրանսական Դաշնակցութեան կողմէ սարքուած սոյն տարեկան հանդիսաւոր այցը հետզհետէ կը ստանայ աւելի պատկառելի երեւոյթ, որովհետեւ Զինադադարի տօնին առթիւ կատարուած պաշտօնական այցերէն անջատաբար, լիովին յաջողած է միացնել իրենց ընկերներու կարգին նմանապէս օտարազգի ռազմիկները եւ կամաւորները որոնք միեւնոյն հայրենասիրական թափով եւ անշահախնդրօրէն ուզած են թափել իրենց արիւնը Ֆրանսայի եւ մարդկութեան համար, մեծ պատերազմին ընթացքին։

Զինուոր

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 27 Դեկտ. (Յառաջ).— Շաբաթ գիշեր Կ. Խաչի մասնաճիւղը սարքած էր ներկայացում-պարահանդէս մը Լիւսեէնի սրահին մէջ։ Ժամը 9ուկէսին բեմ գալով Օր. Ս. Գուլումճեան բացատրեց ներկայացման նպատակը։ Իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էր Շավիլի Րաֆֆի երգչախումբը, (ղեկավարութեամբ Պ. Սահակ Յովհաննէսեանի), որ երգեց «Մեր հայրենիք»ը եւ ուրիշ երգեր։ Յետոյ սկսաւ ներկայացումը, Ահարոնեանի «Արցունքի հովիտը», յուզելով նաեւ ներկաները։ Ներկայացումէն վերջ երգչախումբը թէ խմբերգով եւ թէ պարերգով պահ մը վարատեց տխուր յիշատակները։

Ներկայացումը այնքան ալ գոհացուցիչ չէր։ Սրահը լեցուած էր Կապոյտ Խաչի բարեկամներու բազմութեամբ։ Կը կարծենք թէ կոկիկ գումար մը շահ մնաց։ Այս առթիւ քանի մը դիտողութիւններ.— Ա. Մեր կազմակերպութիւնները երբ ներկայացման մը կը ձեռնարկեն, եւ երբ խաղացողները սկսնակներ են, պէտք է ուշադիր ըլլան խաղին ընտրութեան եւ մանաւանդ լեզուին.— Բ. Ներկայացման ժամանակ պիւֆէն պէտք է գոց ըլլայ, եթէ միեւնոյն սրահին մէջ է, ինչպէս շաբաթ գիշեր։ Ներկայացման ժամանակ տեղի կ'ունենար նաեւ պիւֆէի սպասում եւ ներկաները կը գանգատէին աղմուկէն։— Գ. Յաճախ կը դանդաղէին թէ կազմակերպիչները յայտարարուած ժամուն չեն սկսիր հանդէսը։ Ճիշդ է այս գանգատը։ Բայց ինչո՞ւ հանդիսականները մեծ մասը կուգայ հանդէսի կիսուն եւ կը խանգարէ սրահին լռութիւնը։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽՆՋՈՅՔ - ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱԼԱՆՍ, 24 Դեկտ.— Հ. Ո. Մ.ի «Արաքս» երգչախումբի վարչութիւնը կազմակերպած էր ընտանեկան խնջոյք մը, 24 դեկտեմբեր շաբաթ գիշեր, իր առաջին տարեդարձին առթիւ, Հ. Յ. Դ. «Միհրանծօ» ակումբին մէջ։

Կոկիկ բազմութիւն մը ժամանակին գրաւած էր սեղանները։

Բացման խօսքն ըրաւ ընկեր Ա. Տէր Սարգիսեան որ պարզեց երգչախումբի մէկ տարուան գործունէութիւնը եւ յիշեց ընկեր Յ. Զօրթեանի մեկնումը դէպի Լիբանան։ (Ընկերը ամբողջ մէկ տարի վարեց երգչախումբը)։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ե. Գասեան որ ճարտարօրէն վարեց երեկոյթը։

Երգչախումբին կողմէ յոտնկայս երգուեցաւ «Մեր հայրենիք»ը։ Մէջ ընդ մէջ երգուեցան յեղափոխական երգեր, արտասանութիւն ըրաւ ընկեր Հ. Զօտեան «Անէծք»ը։ Օր. Ե. Եզիկեան երգեց «Խաւարել եմ, ինչպէս գիշեր»։ Երգեցին տիկիններ՝ Ա. Խաչիկեան եւ Ա. Փափազեան։ Այս առթիւ ըսեմ որ տիկին Ա. Փափազեան թէ Կ. Խաչի եւ թէ «Արաքս» երգչախումբին մէջ ջանք չի խնայեր օգտակար հանդիսանալու համար։ Ընկեր Ա. Տէր Սարգիսեան երգեց Յ. Թումանեանի «Բարձր սարերը»։ Պ. Քիրէճեան խօսք առնելով թելադրեց զարկ տալ երգչախումբին։

Վալանսի սոխակը, Տիկին Վ. Մարգարեան երգեց մէկէ աւելի սիրուն կտորներ։ Յանձնախումբին կողմէ մէկ շէ չափանտ վիճակախաղի դրուելով գոյացաւ կլորիկ գումար մը։ Կէս գիշերէն վերջ եղան հայկական եւ եւրոպական պարեր եւ առտուան ժամը 5ին վերջացաւ խնջոյքը, տաք մթնոլորտի մէջ։

Պ. Խաչէրեան

Կ. ԽԱՉԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այս տարի ալ Կ. Խաչի մասնաճիւղը կազմակերպած էր պարահանդէս մը, դեկտեմբեր 19ին, Բօլիգիէի շքեղ սրահին մէջ։

Ժամանակէն շատ առաջ սրահը լիքն էր երկսեռ բազմութեամբ, մանաւանդ երիտասարդ-երիտասարդուհիներէ բաղկացած։

Հանդէսը բացուեցաւ ֆրանսական ազգային քայլերգով ու «Բան Փորոտան»ով, յոտնկայս ունկնդրութեամբ։

Օրուան նախագահուհի Տիկին Ն. Բիւրիքճեան ամփոփ յառաջաբանով մը բացուած յայտարարեց հանդէսը։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Տիկին Ռօզա Թէքրքիւպաշեան (մեներգ), Օր. Գրմպըեան (մեներգ), Տիկին Յակոբեան (կովկասեան պար), Պ. Նորայր Պալօեան (նուագ-արմոնիկ), Պ. Չէօրէքճեան (ջութակ)։ Ֆրանսական շրջանակներու ծանօթ փոքրիկն Օր. Օռէթ Սիմոնի (Գարակէօզեան) բեմին վրայ երեւումը իր շողշողուն տարազներով անակնկալ մը եղաւ ներկաներուն համար։ Այս վեց տարեկան աղջնակը ծափեր խլեց իր ֆրանսական, ամերիկեան դասական պարերով։

Այս առթիւ բանախօսելու հրաւիրուած էր Ծ. Մխաքեան, որ ծանրացաւ Կ. Խաչի գործունէութեան վրայ եւ յիշեց հայ կնոջ կատարած արդիւնաբեր ծառայութիւնները, Կ. Խաչի դրօշին տակ, Ֆրանսա, Իրաք, Ամերիկա, Եգիպտոս եւն.։

Դժբախտաբար անճաշակ երեւոյթներ պակաս չեղան պարերու ընթացքին։ Հասոյթը գոհացուցիչ կը համարուի։ Միայն շքասեղանէն գոյացած է աւելի քան 4000 ֆրանք։

Ն. Կ.

Անգլիա կրնա՞յ միջամտել

— oo —

Արմատական օրկանին քաղաքական խմբագիրը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, որ ընդհանրապէս կը ներշնչուի պաշտօնական շրջանակներէ, իր երէկուան տեսութեան մէջ կ'բացատրէ թէ Մուսոլինի համոզուած է որ Անգլիա իր միջնորդութիւնը պիտի առաջարկէ, ի նպաստ Իտալիոյ։ Առաջնորդը այն համոզումն ունի թէ Մեծն Բրիտանիա տրամադիր չէ պատերազմի բռնուելու Թունուզի համար։ Այս համոզումը հիմնուած է վերջերս կատարուած լուրջ քննութեան մը վրայ, որուն համաձայն Անգլիա առնուազն մէկ տարուան պէտք ունի, կազմակերպելու համար իր զինուորական ուժը, մանաւանդ օդատորմիղը։ Միւս կողմէ, Մուսոլինի կը կարծէ թէ բրիտանական գաղթավայրերը տրամադիր չեն մասնակցելու զինուորական միջամտութեան մը, Միջերկրականի վերաբերող հարցի մը մէջ։

Ամէն պարագայի մէջ, Մուսոլինի հանդարտութեամբ կը սպասէ դէպքերու ընթացքին, միշտ վստահ ըլլալով թէ Անգլիա տրամադիր չէ խանգարելու իր ծրագիրները։ Իսկ եթէ փորձուի միջամտել, այն ատեն Իտալիա կրնայ Անգլիոյ դէմ գրգռել Ափրիկէի Իսլամները։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, իսլամական երկիրներու ֆաշական գործակալները վերջերս կրկնապատկած են իրենց գործունէութիւնը՝ բրիտանական գաղթավայրերուն մէջ։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Այդ օրերուն սովիէթ պետերը կ'ուզէին շփման մէջ մտնել սահմանակից երկիրներուն եւ հարաւային Ասիոյ պետութեանց հետ, այդ սահմանները ամրացնելու համար, ուստի նոր մըղում մը տուին այդ քաղաքականութեան, ու Փետր. 26ին Մոսկուայի մէջ Պարսկաստանի հետ բարեկամական դաշինք մը կնքեցին. Փետրուար 28ին ալ, Աֆղանիստանի հետ համանման դաշինքով մը կապուեցան։ Այս վերջին պայմանագրութեան 7րդ. եւ 8րդ. յօդուածներուն համաձայն, Սովիէթները ճանչցան արեւելեան ազգերու ազատութիւնը, եւ վաւերացուցին Պուխարայի եւ Խիվայի անկախութիւնը։ Սովիէթները յանձնառու եղան այդ անկախութիւնը պահպանելու։ Այսպէս, Սովիէթ Ռուսիա ընդունած կ'ըլլար արեւելեան բոլոր ազգերու անկախութիւնը։ Շատ չանցած, Մարտ 4ին, սովիէթ պետերու եւ Պուխարայի միջեւ պայմանագրութիւն մը ստորագրուեցաւ։ Այդ միջոցին, ...ը Թուրքիոյ եւ Աֆղանիստանի միջեւ ալ բարեկամական դաշինք մը կնքուած էր։

Այդ դաշինքները ստորագրուած ատեն Էնվէր փաշա մեծ գոհութիւն մը կը զգար։ Ան շատ յարմար կը գտնէր Պուխարայի տրուած անկախութիւնը, ու ամէն առթիւ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր, ըսելով թէ կ'իրագործուին այն գաղափարները զորս պարզած էր սովիէթ ղեկավարներու հետ ունեցած տեսակցութիւններու ընթացքին։

Այդ միջոցին ջանք կը տարուէր որ միութիւն մը հաստատուի Միջին Ասիոյ եւ միւս իսլամ երկիրներու միջեւ։ Պերլինի մէջ ալ «Իսլամական Դրօշ» անուն թերթ մը սկսած էր հրատարակուիլ։ Այդ թերթին մէջ կը պաշտպանուէր իսլամներու միութեան գաղափարը, ու ռուսական դաշինքներուն վրայ կը խօսուէր։

Էնվէր փաշա Ռուսիա գտնուած ատեն, իսլամներու միութեան գաղափարը իրագործելու աշխատած էր։ Ռուսերն ալ համակարծիք էին։ Անոնք կ'ուզէին որ ուրիշ երկիրներու վարչութեան տակ ապրող իսլամական կարգ մը երկիրներ ազատութիւն ձեռք բերեն, ու այդ նպատակով կ'աշխատէին։ Խիվայի ու Պուխարայի հետ կնքուած պայմանագրութիւնն ալ ատոր մէկ կենդանի օրինակն էր։

Այդ օրերուն, լուր մը հասաւ Մոսկուա, ու մինչեւ Էնվէր փաշայի ականջը արձագանգեց։ Յաջորդ օրը հեռագրական գործակալութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց այդ լուրը, որուն համաձայն, Թալաթ փաշա Պերլինի մէջ Մարտ 15ին սպաննուած էր հայու մը կողմէ։

Էնվէր փաշա այդ լուրը կարդալուն պէս շշմեցաւ։ Սպաննուած էր իր սիրելի բարեկամը, կուսակցական ընկերը, գաղափարակից ընկերը, որուն հետ երկար ատեն աշխատած էր միեւնոյն նպատակին իրագործման համար։ Ան չէր ուզեր հաւատալ այդ լուրին ստուգութեան։ Սակայն իրականութիւնը մէջտեղն էր։ Հեռագրական գործակալութիւնը իր բոլոր մանրամասնութիւններով կը հաղորդէր այդ լուրը։ Էնվէր փաշայի հոգին շատ նեղացաւ։ Մէկ շաբաթ, պանդոկէն իսկ դուրս չելաւ։ Հեռագրական լուրերը բերել կուտար ու կը կարդար։

Շատ վշտահար էր Էնվէր փաշա։ Ամէնէն մեծ պատճառը սա էր որ Թալաթ փաշա հայրենիքէն հեռու, օտար երկրի մը մէջ օտար գնդակով մը սպաննուած էր։ Էնվէր փաշա բնաւ չէր փափաքիր այդպիսի մահ մը, որ երկու վիշտ պատճառած էր. նախ իբր բարեկամ, ու յետոյ իբր զոհ օտար գնդակի մը, հայրենիքէն հեռու։

Էնվէր փաշա հետեւեցաւ մահափորձի հեղինակի մասին կատարուած գործողութեան։ Սակայն ի՞նչ օգուտ։ Իր բարեկամը կորսնցնելէն յետոյ, անոր վրէժը մէկ հոգիի կողմէ պիտի լուծուէր։ Ան գիտէր թէ աշխարհի մէջ այդպիսի բռնական շատ մը արարքներ կը գործուին։ Սակայն, նոյն միջոցին ատոր դիմադրող ուժ մը չունէր փաշան։ Արդէն շատ մը յեղափոխութեանց մէջ մեծ դէպքեր պատահած էին։ Ահա Մոսկուայի մէջ Քրէմլինի հռչակաւոր պալատը, Կարմիր հրապարակը, նշանաւոր Մայր եկեղեցին, կոտրած արձանները, յեղափոխութեան մէջ փճացածները, Զեկան։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՃԱՄԲԱՅ ԿԵԼԼԷ ԴԷՊԻ ՊՈՒԽԱՐԱ

Թալէաթ փաշայի մահը երկար ատեն վիշտ պատճառեց Էնվէր փաշային։ Միշտ անոր վրայ կը խորհէր ամէն տեղ, ամէն խօսակցութեան ատեն։ Էնվէր փաշա չէր կրնար մոռնալ Օսմ. Կայսրութեան եպարքոսը, իր հաւատարիմ ընկերը։

Էնվէր փաշա այլեւս կ'ուզէր բոլորովին ճշդել իր կացութիւնը։ Ծրագիրը պատրաստած ու մեկնումի օրերն ալ որոշած էր։

Այդ օրերուն, Մոսկուայի մէջ ուտելիքի տագնապ կար։ Վէսիքայով եւ որոշ քանակութեամբ կը բաժնուէին հացը ու միսը եւ այլ ուտեստեղէններ։ Էնվէր փաշա ի տես այդ բանին, անօգուտ համարեց Մոսկուա բնակութիւնը, ու 1920ի Հոկտեմբեր ամսուան կիսուն, Մոսկուայէն բաժնուեցաւ։ Մեկնումի ատեն տեղի չունեցան այն բարեկամական ցոյցերը, որոնց առարկայ եղած էր Մոսկուա ժամանած պահուն։ Ողջերթի եկած էին քանի մը ընկերներ միայն։ Էնվէր փաշա Պուխարայի ճամբան բռնեց։ Ինքզինքը երջանիկ կը համարէր, նորէն կեանքի մէջ նետուած ըլլալուն համար։ Նոյնիսկ մոռցած էր Թալաթ փաշան։

Մոսկուայի մէջ ի՛նչ օրեր անցուցած էր, անգործութեան մատնուած, առանց կարենալու կատարել ինչ որ ծրագրած էր։ Ու ասիկա մեծ տառապանք մըն էր Էնվէր փաշայի համար, որ վարժուած էր իսկոյն գործադրելու իր ծրագիրները։

Պուխարայի ճամբուն վրայ, Էնվէր փաշա ընելիքները կը խորհէր։ Առանձին չէր, ու ճամբորդութեան առաջին օրէն իսկ իրեն կ'ընկերանար թիկնապահը Մուհիտտին պէյ։ Անոնք օրերով ճամբորդեցին, ու կառախումբը վերջապէս հասաւ իսլամական երկիրը։ Ռուսական գիւղերէ անցած կառախումբը նոր աշխարհ մը մտած էր, ուր ամէն ինչ տարբեր էր։ Էնվէր փաշա եւ իր թիկնապահը փոքր գիւղերէ անցած ատեննին պզտիկ մինարէներէ բարձրացած էզանի ձայները կը լսէին, ու ինքզինքնին տարբեր աշխարհի մը մէջ կը գտնէին։ Մանկութեան օրերու կեանքը կը յիշեցնէր այդ աշխարհը, ծնողքին թելադրած կեանքը։ Էնվէր փաշա փոփոխութիւն մը կրեց այդ աշխարհին մէջ։

(9)

(Շար.)

Հրապարակային խանդավառութիւն Ալֆորվիլի մէջ

Հ. Յ. Դ. «Ա. Մինասեան» ենթակոմիտէն կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն. 30 Դեկտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.50 ին իր Ակումբին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԽՇԽՇԵԱՆ

Նիւթ՝ Ներկայ քաղաքական կացութիւնը

ՂԱՐԱԲԱՂ - ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՐՔԱԾ Է ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5ԻՆ, ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ 7ին

ԹԱԹԱԽՄԱՆ ԵՒ ԿԱՂԱՆԴԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԵՂԱՆ

Այս առթիւ կը հրաւիրէ բոլոր փափաքողները որ կանուխէն արձանագրուին, դիմելով Տիկին Ա. ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ, 39 Rue le Marois, Tél. Aut. 30-44,Ն. Պ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ կամ ՏԻԳ. ԲԷԳՁԱԴԵԱՆԻ, 37 Rue Bassano, Tél. Bal. 22—72։

ԸՆԹՐԻՔԻ ՀԱՄԱՐ ՊԷՏՔ Է ՎՃԱՐԵԼ 20 ՖՐԱՆՔ

Մասնաւորապէս փափաքելի է հայ արուեստագէտներու, գրագէտներու, մտաւորականներու եւ հանրային գործիչներու համախմբումը ուրախ ժամանցի համար։ Կը խնդրուի արձանագրուիլ ամէնէն ուշ մինչեւ Յունուար 2ը։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐԸ ՊԻՏԻ ԾԱՆՈՒՑՈՒԻ ԱՌԱՆՁԻՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

1 Յունուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 Bis, Avenue d'Argenteuil, Անիէռ։

Երգ, արտասանութիւն, պար եւ զանազան դպրոցական խաղեր։

Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆրանք

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՕՓԵՐԱՅԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ԹԷՐՁԻՊԱՇԵԱՆԻ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Տեղի պիտի ունենայ 1 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին

Salon MASSILIAի մէջ. **1 Rue Roux de Brignolle,** Մարսէյլ։

Ուշադրութիւն նոր համերգի

Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆ

68 Rue Julien-Lacroix, Paris (20)

Metro Belleville — Tél. Ménil. 67—70

Ստացած ենք հայերէն եւ Թուրքերէն նոր տիսքեր. երգուած նշանաւոր երգիչներէ, հին եւ նոր եղանակներով։ Ունինք նաեւ հայկական ալուխտ, երգիկ եւ ամէն տեսակ արեւելեան նուարեղէններ։

Բաց է ամէն օր։

Le Gerant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme — PARIS (13) — Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻՒ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20։

Ձաւատներ ժամադրութեամբ։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՈՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ :

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

ՀՐԱՅՐ ՍԱՍՈՒՆԻ

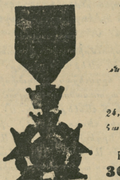
3, Rue Latran, մէթրօ Maubert

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ։

Ամէն օր ընտիր շաշլիկ

Ժամադրուեցէք Réveillonի համար, 31 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր

Հայկական նուագ եւ պարուհիներ

Alimentation „TRÉVISE"

Իր անմահական **«Moka»** սուրճովը

Café "HAREM„

Ամենաընտիր ապրանքներ, փաստօրէն անմրցելի գիներով։

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Ճերմակ պանիր 16 ֆրանք, քաշէր 22—24, օճառ (72%) քիլօն 4.30, բրինձ՝ փիլաւի համար 4 ֆրանք։

5 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՑԱՌԻԿ ԶԵՂՉ

Livraison à domicile. Tél Taitbout 40—63

30Rue de Trévise, Paris (9)

Metro: Cadet

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Դրօշմաթուղթի սիրահարներուն կը հայթայթեմ ամէն երկրի դրօշմակներ, հին եւ նոր, լաւագոյն պայմաններով :

Նոյնպէս կը գնեմ ամէն երկրի դրօշմակներ եւ հաւաքածոներ ինչ արժէքով ալ որ ըլլան :

100 ֆր. գնումի համար Հայաստանի հանրապետութեան առաջին դրօշմակները ձրի կու տամ :

H. ANTONIAN

Librairie H. Samuel

51, Rue Mr. le Prince, Paris

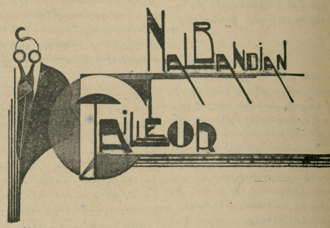
ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ա. Շահլամեան ընտանիքը 50 ֆր. կը նուիրէ Կ. Խաչի կայանի որբերուն, իր յարգելի եւ սիրելի ազգական, Պ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ անփոխարինելի կորուստին առթիւ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

Ընկերութիւնը Նոր Տարուայ առթիւ ուտեստի բաշխում պիտի կատարէ չքաւոր ընտանիքներուն որոնք կրնան ներկայանալ Հայոց եկեղեցին Դեկտ. 31ին, ժամը 1—6։

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro Bonne Nouvelle — Tél: Gut. 39.-70

Tailleur de ST. BERNARD

Pour Hommes et Dames

H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris(18)

Մասնաճիւղ՝ 2 rue de la Charbonnière

մէթրօ *La Chapelle* եւ *Barbès Rochechouard*

Թելեֆոն Montmartre 69—70

ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Նոր տարիի առթիւ կը տրուի կարեւոր նուէրներ։

Մեր գիները.— Չափի վրայ, երկու փորձ, խնամուած գործ, վերարկու կամ հագուստ սկսեալ 350—450 ֆրանք, նուէր կը տրուի մուշտակէ վզնոց մը (երկու կենդանի), պատրաստուած մուշտակագործ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆԻ արհեստանոցին մէջ. 450 ֆր. է վեր ապսպրանքներու համար, 3 փորձ, նուէր կը տրուի ֆանթէզիկամ կօշի տափատը։

Բաց է կիրակի մինչեւ կէսօր

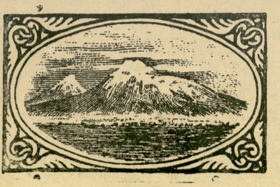

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիջութեան ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան։ Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անուշ համ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՔԱՇՔԱՎԱԼ ՔԻԼՕՆ 22 ՖՐԱՆՔ

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՍԱՏՐԻ ԲՐԻՆՁ, ԷՔՄԷՔ ՔԱՏԱՅՖ, ԼԻՔՕՐԻՆՈՍ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԾԻՐԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՉՈՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԳՆՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՃՈԽ ՄԹԵՐՔՈՎ Հ ԱՆՐԱԾԱՆՕԹ

"ARARAT" ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

39, Rue de Trévise, Metro: Cadet, Tél.Prov.05-91

Livraison rapide à domicile

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 31 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 31 Décembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3926

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐԻՆ ՄԻՒՍ ԵՐԵՍԸ

Կարելի չէ մէկ շունչով խտացնել Հայկական Արտասահմանի բարոյական պատկերը, ակնարկ մը նետելով անցնող տարուան վրայ :

Մենք պիտի փորձենք ուշադրութեան յանձնել կարգ մը գիծեր եւ երեւոյթներ, սեւ թէ ճերմակ, որոնք չեշտուեցան տարուան ընթացքին :

Առաջինը, այդ երեւոյթներուն, ներքին վէճերու մեղմացումն է :

Մարդիկ այլեւս յոգնած կ'երեւան տարիներու պայքարներէն եւ պառակտումներէն, որոնք այնքան կորով սպառեցին, առանց գործնական արդիւնքի մը յանգելու :

Պայքարը բնական պահանջ մըն է հանրային կեանքին համար, բոլոր ժողովուրդներուն մէջ: Մանաւանդ երբ կը ձգտի որոշ գաղափարներ արժեցնելու, թիւրիմացութիւններ հարթելու կամ ելքեր գտնելու:

Իսկ մեր այսօրուան կացութեան մէջ, ուր այնքան խարխուլ են համոզումները, քննադատական, վերլուծական առողջ պայքարը անժխտելի բարիքներ կրնար բերել, եթէ չշեղէր իր նպատակէն:

Անցնելով բուն հարցին, այո՛, իրականութիւն է որ կիրքերը մեղմացան եւ շատ մը ժանգեր թափեցան, 1938ի ընթացքին:

Տեղը չէ խօսելու գործակցութեան զանազան փորձերու մասին, որ կատարուեցան հոսանքէ հոսանք, եւ ուր երիտասարդութիւնն ալ որոշ դեր կատարեց, գոնէ Փարիզի եւ Մարսէյլի մէջ :

Կը բաւէ արձանագրել իրողութիւնը, իբրեւ կազդուրիչ եւ յուսատու երեւոյթ մը :

Բայց, ամէնէն անխառն համերաշխութիւնն ալ կը դառնայ սնամէջ մխիթարանք, եթէ պիտի չծառայէ խօսքերը գործի վերածելու: Պահանջները, վէրքերը աչօք բացօք տեսնելու եւ դարմաններ որոնելու : Մէկ խօսքով, ինքնապաշտպանութեան ճակատը զօրացնելու :

Այս տեսակէտէն, շատ ալ մխիթարական պիտի չգտնէինք ընդհանուր պատկերը, եթէ փորձէինք ակնարկ մը նետել գաղութէ գաղութ :

Ունինք համրանքներ, բազմութիւններ որոնք յաճախ անկարելին կը փորձեն, միշտ բարձր բռնելու համար ինքնապաշտպանութեան դրօշը: Իսկ ուրիշներ կարծես խաչ քաշած են իրենց գոյութեան վրայ, ամէն բան ձգելով ճակատագրին: Եւ այս՝ այնպիսի միջավայրի մը մէջ ուր մարդիկ եւ ժողովուրդներ ամէն օր կը բազմապատկեն իրենց ճիգերը, ճակատագրին անէծքը օրհնութեան վերածելու համար :

Այսպէս, Փարիզէն քանի մը ժամ անդին, Լոնտոնի եւ Մանչէսթրի մէջ, լռութիւնը, անշարժութիւնը կը թանձրանան տարուէ տարի, մշուշ կապելով հայկական հորիզոնին վրայ, երբ հարեւան Պրիւսէլի եւ Անվէրսի մէջ նոյնքան՝ փոքրաթիւ գաղութ մը գիտակցութեան եւ գործունէութեան փաստեր կը ներկայացնէ, պարբերաբար :Եւ երբ, քիչ մը աւելի հեռուն, Պերլինի մէջ, աւելի սակաւաթիւ գաղութ մը օրինակելի շարժումներ կը փորձէ, ոչ միայն ինքնապաշտպանութեան, այլեւ արտաքին ճակատին վրայ:

Ֆրանսան կարելի չէ բաղդատել այդ գաղութներէն մէկուն, մինչեւ անգամ ամբողջին հետ, քանի որ այստեղ ունինք պատկառելի համրանք մը, 60 — 70,000, բազմազան կազմակերպութիւններով:

Կիրքերու մեղմացումը եւ նոր կացութեան գիտակցութիւնը աւելի չեշտուեցան այս գաղութին մէջ, 1938ի ընթացքին: Բայց, մենք չենք շլանար այս բարեփոխումէն, զայն համարելով պարզապէս սկզբնաւորութիւն մը:

Հարկ է տրամաբանական վախճանին հասցնել երկունքը, ամէն բանէ առաջ գլուխ հանելով ազգ. իշխանութեան մը կազմակերպումը: Հարկ է իրականացնել ուժերու համախմբումը, եթէ կ'ուզենք իսկապէս օրհնութեան մը վերածել սթափումը:

Օրինակ, ինչ որ իրականացած է Մարսէյլի մէջ, ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար Փարիզի, Լիոնի կամ Վալանսի համար:

Ի՞նչ արժէք ունին միացեալ ճակատի շողշողանքը եւ զանազան հոսանքներու փոխադարձ բարեացակամութիւնը, առանց գործունէութեան ուղեգծի մը, համապատասխան օրկանով:

Տակաւին չենք խօսիր քաղաքական հողերու մասին, որոնք դիւրաւ կրնային հարթել գետինը, այնքան մռայլ հեռանկարի մը առջեւ: Ազգային թէ միջազգային :

Եւրոպայի միւս գաղութներէն Զուիցերիան կարելի է հաւասար գծի վրայ դնել Մանչէսթրի կամ Լոնտոնի հետ: Թող չըսեն թէ զանցառելի է այդ երկրին մէջ եղած համրանքը: Երկու հարիւրը, նոյնիսկ հարիւրը արժէք են այս ցիրուցան ժողովուրդին համար, քանի որ որակը եւ յարմարութիւնները յաճախ կը փոխարինեն քանակը :

Վիէննայէն լուր չունինք երկար ատենէ, ուրիշ խօսքով՝ Աւստրիոյ կցումէն ի վեր (1938 Մարտ):

Իտալական գաղութը (Միլան), որ բացառիկ դիրք մը կը ներկայացնէ շատ մը տեսակէտներով, կը թուի թէ քիչ մը ճռռեցաւ անցնող տարուան ընթացքին: Ամէն պարագայի մէջ, մենք աւելին կը սպասենք այնտեղի «շրջանաւարտ»ներէն, որոնք լայն պատեհութիւններ ունին գործելու եւ չեն կարօտիր խնամակալներու :

Պատկերը աւելի բարդ եւ բազմակողմանի հանգամանք մը կը ստանայ, երբ մեր աչքերը կ'ուղղենք դէպի արեւելեան գաղութները, Պալքաններէն մինչեւ Իրաք եւ Իրան :

Փորձենք այդ մասն ալ խտացնել, երկու Ամերիկաներով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ Ա՞ՉՔ ՈՒՆԻ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՎՐԱՅ

Հալէպ, Հոմս, Ճէզիրէ...

Լոնտոնի աշխատաւորական օրկանին՝ Տէյլի Հէրըլտի թղթակիցը կը հեռագրէ Դամասկոսէն.—

Թուրքիա Ֆրանսայէն պահանջած է Հիւսիսային Սուրիոյ հոգատարութիւնը, իբրեւ փոխարինութիւն իր չէզոքութեան՝ պատերազմի մը պարագային: Խնդրոյ առարկայ հողամասը կ'ընդգրկէ ամբողջ Հիւսիսային Սուրիան, Հալէպը, Հոմսը եւ Էլ Ճէզիրէն : Այս տեղեկութիւնը տուած է Սուրիոյ վարչապետը Ճէմիլ պէյ Մարտամ որ անցեալ շաբթու վերադարձաւ Փարիզէն, ուր երկար տեսակցութիւններ ունեցած էր Ֆրանսայի վարիչներուն հետ: Թուրքիա իր պահանջը ներկայացուցած է Միւնիխի համաձայնութենէն անմիջապէս առաջ: Վարչապետին Փարիզ այցելութիւնը կապ ունէր 1936ի ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին գործադրութեան եղանակներուն հետ: Համաձայն այդ դաշնագրին, Սուրիա անկախ պետութեան մը պիտի վերածուի 1939ին եւ հոգատարութիւնը պիտի փոխարինուի «բարեկամական դաշնագրով» մը երկու երկիրներուն միջեւ: Մասնաւոր պայմանագրութեամբ մը Ֆրանսա իրաւունք կը ստանար զինուորական ուժ մը պահելու, Ճէպէլ Տրուզի եւ Լաթաքիոյ մէջ՝ դաշնագրին վաւերացումէն վերջ մինչեւ հինգ տարի: Եւ սակայն հիմա նկատի ունենալով որ թրքական սպառնալիք մը կայ Սուրիոյ վրայ, Ֆրանսա իրաւունք պիտի ունենայ բանակ մը պահելու Սուրիոյ մէջ, երբ որ ուզէ եւ որքան ատենի համար որ անհրաժեշտ գտնէ: Կ'ըսուի թէ Ֆրանսայի վարիչներն ու Սուրիոյ վարչապետը յանգած են այս կարգադրութեան, իրենց վերջին խօսակցութեանց ընթացքին :

ԽՄԲ.— Սուրիոյ տարածութիւնն է 60,000 քառակուսի մղոն, բնակչութիւնը՝ 3,500,000 որուն 200,000ը Հայ: 1920էն ի վեր կը գտնուի Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ:

Նեղացուցիչ հարցումներ արտաքին նախարարին

Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, ընկերվարական եւ համայնավար երեսփոխանները նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին արտաքին նախարարին, գանգատելով թէ զաղտնի պահած է 1935ի համաձայնութեան խզումը Իտալիոյ կողմէ: Նախարարը ներկայ չէր այդ նիստին եւ հարկ եղաւ ընդհատել նիստը, որպէսզի կարենայ բացատրութիւններ տալ: Պ. Ժորժ Պոնէ ներկայանալով, բացատրեց թէ ինք խզումը իմացաւ դեկտեմբեր 19ի յայտարարութենէն վերջը: «Եթէ նոյնիսկ տեղեկութիւն ունեցած ըլլայի իտալական ծանուցագրի մասին, ինծի համար անկարելի պիտի ըլլար յայտնել, որովհետեւ իտալական կառավարութիւնը տակաւին հրապարակ հանած չէր զայն: Ատկէ զատ, դեռ պատեհութիւն ունեցած չէի լուր տալու դահլիճին: Իմ խնդրանքով վարչապետը ժողովի հրաւիրեց նախարարները, եւ հոն խմբագրուեցաւ Ֆրանսայի պատասխանը»:

Այս բացատրութիւնը չգոհացուց ընդդիմադիր երեսփոխանները, որոնք սկսան կծու խօսքեր ուղղել: Նախարարը յայտարարեց թէ լիակատար բացատրութիւններ պիտի հաղորդէ յառաջիկայ յունուարին, ամբողջ անցուդարձի մասին: Համայնավար երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ յունուարին Պ. Չէմպըլէն վերադարձած պիտի ըլլայ Հռոմէն, եւ այն ատեն ի՞նչ պատահած պիտի ըլլայ: «Հասած ենք այնպիսի կէտի մը ուր այլեւս բաւական չեն արտաքին նախարարին հերքումները»: Կարգ մը թերթեր ալ խստօրէն կը քննադատեն արտաքին նախարարը, մեղադրելով թէ ան կը պատրաստուի անձնատուր ըլլալ Մուսոլինիի՝ ափրիկեան գաղթավայրերու մասին, ինչպէս եղաւ Հիթլէրի, Չեխոսլովաքիոյ հարցին մէջ:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, բաւական մեղմացած է ֆրանքօ-իտալական ձգտումը, շնորհիւ Ֆրանսայի բռնած չափաւոր դիրքին: Հռոմի մէջ ալ աւելի պաղարիւն կ'երեւան, մանաւանդ որ Պ. Տալատիէ որոշած է կրճատել իր այցելութեան ծրագիրը եւ երբեք զինուորական ցոյցի մը հանդամանքը չտալ անոր: Ֆրանսացի եւ օտար թղթակիցներ ալ պիտի չընկերանան վարչապետին, անոր նստած մարտանաւին մէջ, այլ ուղղակի Պիզերթա պիտի երթան: Եւ վերջապէս, Անգլիոյ վարչապետն ու արտաքին նախարարը կանգ պիտի չառնեն Փարիզի մէջ, Հռոմ գացած ատեն :

*** Նոր տարուան առթիւ գիր մը ուղղելով անգլիական մեծ ամսագրի մը, Պ. Չէմպըլէն լաւատես յայտարարութիւններ կ'ընէ: Այս առթիւ կ'ըսէ թէ Մեծն Բրիտանիա «որ եւ է զիջում պիտի չընէ բռնի ուժի առջեւ» եւ թէ «կառավարութիւնը եւ ժողովուրդը այսօր ի վիճակի են ի հարկին կատարելու իրենց պարտաւորութիւնները իրենց դաշնակիցներուն, կայսրութեան եւ երկրին հանդէպ»: Վարչապետին խօսքերը անուղղակի ազդարարութիւն մը կը համարուին Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի :

ԻՐԱՆ ԽԶԵՑ իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ, ինչպէս կը հաղորդէ Հավասի թղթակիցը, դեկտեմբեր 29 Թուակիր հեռագրով մը: Որ եւ է բացատրութիւն չի տրուիր այս մասին:

ՋՈՒՐԻՆ ԳԻՆԸ ԱԼ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ: Յունուար 1էն սկսեալ մէկ խորանարդ մեթրը պիտի արժէ 2.40, փոխանակ 2.20ի, համաձայն Սէնի նահանգապետին կարգադրութեան:

Անգլիա պիտի միջամտէ՞ ֆրանքօ-իտալական վէճին

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակները կը կարծեն թէ բրիտանական կառավարութիւնը պիտի չմիջամտէ ֆրանքօ-իտալական վէճին՝ Թունուզի, Քորսիքայի եւ Ճիպութիի մասին: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի կը փափաքի որ վարչապետ Չէմպըլէն միջնորդի դեր կատարէ Հռոմի եւ Փարիզի միջեւ: Որովհետեւ, կը բացատրեն, անգամ որ Անգլիոյ վարչապետը ստանձնէ այս դերը, բնականաբար պիտի թելադրէ իր Ֆրանսացի բարեկամներուն որ զիջում մը ընեն, գոհացնելու համար Իտալիոյ պահանջները: Այս ձեւով պաղութիւն մը յառաջ պիտի գայ ֆրանքօ-անգլիական յարաբերութիւններուն միջեւ: Միւս կողմէ սակայն Ֆրանսա հասկցուցած է թէ աջակցութեան կամ միջամտութեան պէտք չունի, իտալական վէճը կարգադրելու համար: Արտաքին նախարարը՝ Ժորժ Պոնէ այս մասին բացորոշ յայտարարութիւններ ըրած է բրիտանական դեսպանին: Հետեւաբար Չէմպըլէն որոշած է Թունուզի կամ Ճիպութիի հարցի մասին չխօսիլ Մուսոլինիի հետ, իր այցելութեան ընթացքին: Եթէ Մուսոլինի ինքը խօսք բանայ այդ մասին, Անգլիոյ վարչապետը պիտի բացատրէ թէ այդ վէճը չի հետաքրքրեր Անգլիան :

*** Արտաքին նախարարութիւնը հաստատեց թէ ֆրանսական տեսակէտը հաղորդուած է անգլ. կառավարութեան, Լոնտոնի ֆրանս. դեսպանատան գործակատարին կողմէ: Ֆրանսա պարզապէս ֆրանքօ-իտալական խնդիր մը կը նկատէ Թունուզի հարցը, հետեւաբար չուզեր որ Պ. Չէմպըլէն միջնորդի դեր կատարէ:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը հակառուս գաղտնի ընկերութիւն մը երեւան հանեց Քիէվի մէջ: Մինչեւ հիմա ձերբակալուած են 38 հոգի: Ձեկան ձերբակալեց նաեւ երեք դաւադիրներ, երբ կը փորձէին անցնիլ սահմանագլուխը:

ՕՏԱՐ ՑԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԸ աքսորելու առաջարկ մը ներկայացուց երեսփոխան Տայզ, ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով Ուաշինկթընի մէջ: Առաջարկը ուղղուած է մասնաւորապէս պոլշեւիկներուն, նացիներուն եւ ֆաշականներուն դէմ: Այս առթիւ օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի երեսփ. ժողովին:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ միջեւ մերձեցում հաստատելու համար, յունուարին Պելկրատ պիտի երթայ Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Հունգարիոյ վարչապետին Հռոմ այցելութենէն վերջը:

ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼ ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ պատիժները պիտի կըրճատուին, նոր տարուան առթիւ:

ԲՈՒՌՆ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ ծագած է նախկին վարչապետներ Թառտիէօյի եւ Լէոն Պլումի միջեւ: Առաջինը կարգ մը նամակներ հրատարակելով, կ'ըսէ թէ Լէոն Պլում նախարարական պաշտօն առաջարկած էր իրեն: Լէոն Պլում կը հերքէ, անարգելով Թառտիէօն :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Թագաւորը մասնաւոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որով միայն մէկ կուսակցութիւն կը հաստատուի ամբողջ երկրին մէջ: Այս նոր կազմակերպութեան անդամակցելու պիտի հրաւիրուին լուծուած կուսակցութեանց վարիչները :

ՍԻՆԷՄԱ ՓԱԹԷԻ զեղծումներուն առթիւ երեք մեղսակիցներ եւս երեւան հանուեցան: Գլխաւոր ամբաստանեալներէն Սէրֆ եւ Նաթանսոն դէմ դիմաց հանուեցան առջի օր: Յոյնը շատ ծանրակշիռ խոստովանութիւններ կատարեց, բանալով ամբողջ վարագոյրը: Միւսը ուրացաւ ամէն բան, «առասպել» կոչելով անոր պատմութիւնները: Կծիկը դեռ նոր կը քակուի :

ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ որոշուեցաւ զուտ հրէական հիւանդանոց մը փոխադրել հրեայ հիւանդները: Կառախումբերու մէջ ալ մասնաւոր վակոններ պիտի յատկացուին Հրեաներու, որպէսզի չխառնուին արիականներու հետ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻՆ 15րդ վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի յունուար 18ին, Շամոնիի մէջ:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ճակատը կ'եռայ անընդհատ: Վերջին լուրերու համաձայն, հանրապետական զօրքը յաջողած է կասեցնել ազգայնականներու յառաջխաղացութիւնը: Իսկ Զօր. Ֆրանքօ կը շարունակէ նոր յաղթանակներ աւետել, բազմաթիւ գերիներով:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն առանձնաշնորհեալ բանուորներու դաս մը կը հաստատուի,— «Հերոս ընկերվարական աշխատանքի»: Այս կարգի աշխատաւորները պիտի ստանան Լէնինի շքանշանը եւ կրկնապատիկ վճարում, մասնաւոր դրամական պարգեւներ, բնակարան եւ ինքնաշարժ: Այս առթիւ կը հաստատուին երկու նոր շքանշաններ, մղում տալու համար ճարտարարուեստական արտադրութեան:

ՇԱՏ ՄԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐ դադրելու դատապարտուած են, իբրեւ հետեւանք հիթլէրական կարգուսարքին: Այս թերթերուն մէկ մասը պիտի ձուլուի հիթլէրական օրկաններու հետ,— ինչպէս «Պէօրսէն Ցայթունկ»ը, որ հիմնուած է 1855ին, «Քրոյց Ցայթունկ»ը, որուն հիմնադիրն է Պիզմարք (1848) եւն.:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ձախակողմեան երեսփոխաններէն Պ. Նիքոլա Նիքոլով մէկ տարի բանտարկութեան եւ 5000 լեւա տուգանքի դատապարտուեցաւ, իբրեւ մեղսակից քաղաքական ապօրէն գործունէութեան: Ուրիշ չորս երեսփոխաններու ընտրութիւնն ալ բեկանուեցաւ :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ շոգեկառքի արկածին զոհերուն թիւը հասաւ 105ի (մեռեալ): Շատ մը վիրաւորներու կեանքը վտանգի մէջ է:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՄԸ քանդեց Յունաստանի Քումանինա գիւղը: Քսան հոգի մեռան: Վիրաւորներուն թիւը աւելի մեծ է:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց Գերմանիոյ, բացատրութիւն պահանջելով ամերիկեան հպատակ Հրեաներու համար :

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Բ.

Գ.— ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Շատ երիտասարդ է մեր թատերական երաժշտութիւնը. քառորդ դարու մը կեանքն ունի ան: Նկատի չենք առներ Տիգրան Չուխաճեանի թրքական օփէրէթները. անոնք գործերն են տաղանդաւոր Հայու մը որ իր մտքին սերմերը ցանեց օտարին հողին վրայ:

Երեւանի Օփերան, որուն բացումը կատարուեցաւ 1933 Յունուար 20ին, մեծ թափ տուաւ այն թատերական շարժումին որ հետզհետէ նոր գործերով ճոխացուց մեր թատերական երաժշտութիւնը:

Այսօր Երեւանի Օփերան, օտար գործերու քով, ունի հայկական խաղացանկ մը (répertoire).—

1.— Արմէն Տիգրանեանի Անուշը եւ Քէօր-Օղլին:

2.— Ալեքսանդր Սպենդիարեանի Ալմաստը:

3.— Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեանի Սեդան, քաղուած Լեւոն Շանթի Հին Աստուածներէն:

4.— Ցարօ Ստեփանեանի Քաջ Նազարը (Դերենիկ Դեմիրճեան), Սասունցի Դաւիթը եւ Արշալոյսինը:

Ու այս թափով նոր գործեր պիտի գան ճոխացնել այս շարքը:

Այս երաժշտական թատերախաղերուն մէջ կը գտնենք Յովհ. Թումանեանը երեք գործերով, որոնք են, իրենց խմբագրութեան ժամանակագրական կարգով,—

Ա.— Անուշը

Բ.— Ալմաստը (Թմկաբերդի առումը)

Գ.— Սասունցի Դաւիթը:

Երկար է Անուշի պատմականը, ուստի կը վերապահենք այս յօդուածի վերջին մասին:

Խօսած ենք Ալմաստի մասին, Ալեքսանդր Սպենդիարեանի մահուան տասնամեակին առիթով:

Անտիպ է Ցարօ Ստեփանեանի Սասունցի Դաւիթը: Մեր աշխարհի չինական պարիսպները թոյլ չեն տար որ մենք՝ դուրսի Հայերս ճանչնանք մեր ցեղային մշակոյթի բոլոր բերքերը: Ու անձնական նամակէ մը միայն կը տեղեկանանք թէ թատերախաղը խմբագրուած է «Վակնէրեան ներշնչումով»:

Հանրածանօթ է Անուշը, հայ շինականներու այս ասպետական երգը:

Առաջին անգամ Կոմիտաս վարդապետը կը յղանայ Անուշը երաժշտական թատերգութեան վերածելու գաղափարը ու կը խնդրէ հեղինակէն որ պատրաստէ անոր թատերական գրքոյկը (livret):

«Թիֆլիզ գտնուած միջոցիս, կը գրէ Զօպանեան, Կոմիտասի հետ Թումանեանի տունն ենք օր մը. Կոմիտաս նորէն պնդեց որ փութացնէ Լիպրէթթօին խմբագրումը: Թումանեան զգացուց որ տակաւ իր ընելիք բանը չէր.— Ես պօէմը գրել եմ, ըսաւ խնդալով, Լիպրէթթօն էլ թող ուրիշը հանէ: Սպասելով այդ լիպրէթթօյին, Կոմիտաս արդէն Անուշի քանի մը մեներգներու եւ խմբերգներու եղանակը յօրինած էր, ինքնահնար եղանակներ՝ ժողովրդական երգերու ոճով. ատոնք ինծի երգեց Էջմիածին, եւ շատ սիրուն գտայ, մանաւանդ Անուշին ուղղին սիրոյ ողբերգին եղանակը»:

(«Անահիտ», Գ. տարի, 1931, թիւ 1—2):

Դժբախտաբար Յովհ. Թումանեանի անտարբերութիւնը հայ բեմը զրկեց Կոմիտասի Անուշէն:

Այնուհետեւ Վարդան Սարգսեան կը ձեռնարկէ Անուշի երաժշտական խմբագրութեան. կը դրէ թատերախաղին գլխաւոր երգերը որոնց մասին այսպէս կ'արտայայտուի.

— «Այս երգերը ժողովուրդի կողմէ ստեղծուած չեն, այլ յօրինուած են հեղինակին կողմէ 1911ին, Սկիւտարի Ամերիկեան Աղջկանց վարժարանի հայ սանուհիներուն հանդէսին առթիւ, ուր ներկայացուած է Անուշը առաջին անգամ, ամբողջովին հեղինակին խմբագրած երաժշտութեամբ»:

Դժբախտաբար Վարդան Սարգսեանի Անուշն ալ կը մնայ կիսաւարտ: Անոր գլխաւոր եղանակներուն առաջին շարքը հրատարակուեցաւ 1937ին առանձին պրակով մը որ կը պարունակէ հետեւեալ երգերը.— Սիրերգ Սարոյի (Աղջի՛ անաստուած), Ողբերգ հուրիներու (Եկէ՛ք քոյրե՛ր), Պարերգ վիճակի (Համբարձում եա՛յլա):

Այս երեք երգերը իրենց դասական կառուցուածքով, յուզումի անկեղծ արտայայտութեամբ կը կազմեն մեր արդի երաժշտութեան գեղեցիկ էջերէն մէկը: Ու այս պատճառով կը ցաւինք որ գործը մնացած է կիսաւարտ:

Զինադադարի ընթացքին հայկական վերածնունդի խանդավառ օրերուն, Պոլսոյ մէջ ծանօթացանք Արմէն Տիգրանեանի Անուշին, զոր կովկասահայ խումբ մը կը ներկայացնէր Սուրաբեան ամոլի ղեկավարութեան տակ:

Միեւնոյն Անուշը ներկայացուեցաւ այնտեղ, Փարիզ, Սուրաբեաններու կողմէ, գործակցութեամբ «Սիփան» երգչախումբի եւ ղեկավարութեամբ Սաքօ Ցակոբեանի:

Այս Անուշը Արմէն Տիգրանեանի գործին հարազատ արտայայտութիւնը չէր: Մեր քաղած տեղեկութիւններու համաձայն, Սուրաբեանները յիշողութեամբ երգած են թատերախաղին միայն բեմական մասը զոր ձայնագրած է դաշնակահար Քուշնարեան, այժմ Ամերիկա, ու դրած՝ անոր համապատասխան նուագախումբի բաժին մը:

Այնուհետեւ Անուշը ներկայացուեցաւ Փարիզի մէջ Սաքօ Ցակոբեանի ղեկավարութեան տակ, «Սիփան»ի եւ սիրողներու գործակցութեամբ:

Այս առթիւ տեղեկացանք թէ ներկայացուած Անուշը Արմէն Տիգրանեանի թատերախաղին հարազատ բեմադրութիւնն էր: Երբ 1924էն Տիկին Սաքօ Ցակոբեան կը մեկնի Կովկասէն, հեղինակին հաւանութեամբ կ'ընդօրինակէ Անուշի բնագիրը ու այդ հարազատ ձեւով կը բեմադրէ զայն Սաքօ Ցակոբեան:

Արդ, ի՞նչ էր տարբերութիւնը այս երկու Անուշներուն:

Գրեթէ ոչինչ, եթէ նկատի չառնենք նուագախումբի բաժինը: Սուրաբեանները բազմաթիւ անգամներ ներկայացուցած էին զայն Կովկասի մէջ, հեղինակին գիտակցութեամբ: Եւ ա-

նոյն արտասահմանի Անուշը իր բեմական երաժշտութեամբ գրեթէ հաւատարիմ արտայայտութիւնն էր բնագրին: Գրեթէ կ'ըսենք, որովհետեւ Տիկին Սուրաբեան տեղ տեղ կը փոխէր եղանակները, իր ձայնին դիւրին ելեւէջներուն համաձայն:

Ուստի դատելով Սաքօ Ցակոբեանի ներկայացուցած Անուշէն, որ հարազատ արտայայտութիւնն էր բնագրին, կրնանք առանց խղճահարութեան մեր կարծիքը յայտնել գործին երաժշտական արժէքի մասին:

Արմէն Տիգրանեան, Անուշի խմբագրութեան համար հետեւած է երաժշտական ազգային դպրոցներու ուղղութեան.— ներշնչուիլ ժողովրդական աղբիւրներու հարազատ ու կենդանի ակերէն ու ժողովրդական երգերով շինել նոր գործ մը, անկախ ու կենդանի:

Այս սկզբունքով սպանիական, լեհական եւ ռուսական ազգային դպրոցները արտադրած են գլուխ-գործոցներ:

Անուշը, իր գեղջուկ միջավայրով եւ գեղջուկ հերոսներով, յարմարագոյն նիւթն էր երաժշտական այս վարդապետութեան համար:

Առողջ է ուրեմն տեսականը, բայց ձախողած է Արմէն Տիգրանեանի գործադրութիւնը:

Երգահանը չէ գիտցած ընտրել ժողովրդական երգերը. Անուշի մէջ գեղեցիկն ու հասարակը, խորն ու անիմաստը իրար կը խաչաձեւեն:

Երգահանը չէ գիտցած շինել այն բնական ատաղձով որ ժողովրդական երգն է, նոր, կենդանի ու անկախ գործ մը: Անուշի մէջ ժողովրդական երգերը կ'ապրին իրենց անկախ կեանքով, քով քովի ու կը խանգարեն գործին երաժշտական միութիւնը: Ու Անուշը այդ վիճակով կը դադրի ըլլալէ արուեստի գործ մը ու կը դառնայ revue մը, այսինքն ժողովրդական երգերու տողանցք մը:

Երգահանը չէ կրցած արտայայտել բանաստեղծութեան թատերական (dramatique) ուժը: Գործողութեան ամէնէն սրտաշարժ պահուն, Մոսիի եւ Անուշի պայքարի առեն, երաժշտութիւնը կը մնայ տարտամ, թոյլ եւ անկենդան:

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԳՐՈՀԸ ԴԷՊԻ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

(Բոլշեւիկեան ակնոցով)

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (4 Դեկտեմբեր) յօդուածագիր մը, իբրեւ «օգնութիւն ընթերցողին», երկար ուսումնասիրութեամբ մը կ'աշխատի պարզել Գերմանիոյ քաղաքական ծրագիրները Մերձ. Արեւելքի մասին, անշուշտ բոլշեւիկեան ակնոցով: կուտանք գլխաւոր եւ շահեկան մասերը.—

Մերձ. Արեւելք ընդհանուր անունն է այն երկիրներուն որոնք կը գտնուին Միջերկրական ծովուն արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան կողմը, Փոքր Ասիոյ եւ արաբական թերակղզին վրայ: Մերձ. Արեւելքի մէջ կը մտնեն Թուրքիան, Իրաքը, Սուրիան, Պաղեստինը, Անդրյորդանանը, Եէմէնը եւ Իպն Սէուտի երկիրը: Մերձ. Արեւելքի մաս կը կազմեն նաեւ Եգիպտոսը եւ Իրանը:

Մինչեւ ընդհ. պատերազմ, այս երկիրները, ի բաց առեալ Իրանը, մաս կը կազմէին Օսմ. կայսրութեան: Ներկայիս Եգիպտոս ինքնավար պետութիւն է ձեւականօրէն, ու կը գտնուի Անգլիոյ հսկողութեան տակ: Սուրիան կը գտնուի Ֆրանսայի, իսկ Պաղեստինը Անգլիոյ հովանաւորութեան տակ,— իրականին մէջ տարբերութիւն չունին գաղթավայրերէն: Իրաքը եւ Անդրյորդանանը ինքնավար պետութիւն են ձեւականօրէն, ու կը գտնուին Անգլիոյ ազդեցութեան տակ: Եէմէնը եւ Իպն Սէուտի երկիրը ինքնավար են, բայց Անգլիա եւ Իտալիա կը պայքարին՝ իրենց ազդեցութեան տակ առնելու համար այդ երկիրները:

Ինչպէս անունը ցոյց կուտայ, Մերձ. Արեւելք ամենամօտիկ երկիրն է Եւրոպային,— Մարքս եւ Էնգէլս Մերձ. Արեւելքը կը համարին ոսկէ կամուրջ, որ Եւրոպան կը միացնէ Արեւելքի: Մինչեւ իսկ, այս երկիրներուն մէջէն կ'անցնէին այն առեւտրական ճամբաները, որոնք Հնդկաստանը կը կապէին Եւրոպայի: Նիւթական դրամագլուխի տիրապետութեան շրջանին այս կամուրջին վրայ իրարու բախեցան եւրոպական պետութեանց աշխարհակալական շահերը: Իւրաքանչիւր պետութիւն կ'աշխատէր կամուրջէն վար նետել իր հակառակորդը:

Մերձ. Արեւելքը այսօր իսկ տակաւին առարկայ է աշխարհակալական հակամարտութիւններու կատաղի պայքարին: Վիլհէլմ Բ., տիրելով այս երկիրներուն՝ այնտեղէն յառաջանալու համար Հնդկաստան, 1898ին, Պոլիս այցելած ժամանակ Սուլթանէն մենաշնորհ ստացաւ շինել Պերլին-Պաղտատ երկաթուղին: 1914ի պատերազմը արդիւնք էր այդ գծին շուրջը մղուած պայքարին: Մինչեւ համաշխարհային պատերազմ, Գերմանիա 2565 քիլոմեթր երկաթուղի շինեց Թուրքիոյ մէջ, բայց վրայ հասաւ պատերազմը եւ չկրցաւ վախճանին հասցնել իր նուաճողական ծրագիրները:

Այս վերջին տարիներուն, դարձեալ նոյն շահագրգռութիւնը ցոյց կուտայ Հիթլէրական Գերմանիան, որու քաղաքականութիւնը կը յիշեցնէ նախապատերազմեան Գերմանիոյ «դրոհ դէպի Արեւելք» հին ծրագիրն ու քաղաքականութիւնը:

Գերմանական ֆաշիզմին ձգտումները Մերձ. Արեւելքի մասին կը բացատրուին այն փաստով որ

1— Այս երկիրները հարուստ են հում նիւթերով (քարիւղ՝ Իրանի եւ Իրաքի մէջ, բամպակ՝ Եգիպտոսի մէջ) եւ մարդկային պահեստի նիւթերով, որոնք անհրաժեշտ են Գերմանիոյ՝ «մեծ պատերազմի համար»:

2— Գլխաւորաբար հողագործական երկիրներ են եւ կը համարուին կենսամթերքի շտեմարան:

3— Ռազմագիտական մեծ արժէք կը ներկայացնեն, որովհետեւ բրիտանական աշխարհակալութեան դէպի Հնդկաստան տանող հաղորդակցութեան գիծերը կը գտնուին այս երկրամասին վրայ:

4— Մտնելով Խորհ. Միութեան դրացի երկիրներու մէջ (Թուրքիա, Իրան, Աֆղանիստան), գերմանական ֆաշիզմը կ'աշխատի թշնամական դիրքի մէջ դնել այս երկիրները հանդէպ Խորհ. Միութեան, որպէսզի իրեն կարելիութիւն ստեղծուի յարձակելու Խորհ. Միութեան վրայ:

Հիթլէր եւ Մուսոլինի, երբ հանդիպում մը ունեցան, այս տարի, Հռոմի մէջ, համաձայնութեան եկան Պալքաններուն եւ Մերձ. Արեւելքի մէջ ազդեցութեան գօտիներ ստեղծելու եւ բաժնելու իրենց միջեւ: Գերմանիոյ յատկին ինկաւ երեք Պ տառերու գիծը, (Պերլին - Պոլիս - Պաղտատ) որ պիտի երկարի մինչեւ Պասրա (Պարսից ծոց):

Այս ծրագիրը իրականացնելու համար, ինչպէս կը գրեն ֆրանսական թերթերը, Գերմանացիները ֆաշական փրոփականտի կեդրոն ընտրեցին Մերձ. Արեւելքի մէջ, Թուրքիան, որովհետեւ այս վերջին երկիրը աշխարհագրական շատ յարմար դիրք ունի, անմիջապէս սահմանակից ըլլալով Իրանի, Իրաքի եւ Սուրիոյ հետ: Գերմանիա Թուրքիոյ մէջ իր գործունէութիւնը սկսաւ առեւտրական յարաբերութիւններով, որպէսզի տնտեսապէս գերութեան դատապարտէ զայն եւ քաղաքական նուաճումներ կատարէ այնտեղ:

Գերման դրամատէրները կ'աշխատին առանձնաշնորհեալ դեր խաղալ Թուրքիոյ մէջ, այնտեղէն դուրս վռնտել անգլեւֆրանսացի դրամատէրները: 1930ին Թուրքիա դէպի Անգլիա կ'արտածէր 8,8 տոկոս, 1936ին իջաւ մինչեւ 5 տոկոս, իսկ Անգլիայէն ներածումը 12էն իջաւ 6,3 տոկոս: 1930ին Թուրքիոյ ամբողջական արտածումին 12 տոկոսը կը կատարուէր դէպի Ֆրանսա, 1936ին այդ տոկոսը իջաւ մինչեւ 3:

Իրան վերջին երեք տարիներու ընթացքին Գերմանիոյ հետ կատարած իր առեւտուրէն պարտական մնաց 30 միլիոն մարք: Քլիրինկի համաձայնութեամբ, Թուրքիա եւ Իրան իրենց արտածումներուն փոխարէն դրամ չեն ստանար, այդ դրամը կը մնայ գերմանական պանքին մէջ, փոխարէն Գերմանիա կուտայ մեքենաներ: Օգտուելով առեւտուրի այս ձեւէն, գերման դրամատէրները Թուրքիա եւ Իրան փոխադրեցին հին զէնքերը, ինչպէս եւ խաղալիկներ, որոնց բարձր գնոյն դէմ ստացան աժան գիներով հում նիւթեր: Այս պատճառով ելմտական նեղութիւններու մատնուեցան երկու երկիրներն ալ: Ուստի Իրան եւ Թուրքիա չեղեալ յայտարարեցին առեւտրական համաձայնութիւնները: Հակառակ ատոր, Գերմանացիները ամէն ճիգ կը թափէին իրենց ազդեցութեան ենթարկելու համար զանոնք:

Գերմանիոյ հետ առեւտուրի այս դժուարութիւններուն հետեւանքով, Թուրքիա եւ Իրան իրենց ակնարկը ուղղեցին դէպի Անգլիա, որ անտարբեր չէր հանդէպ Գերմանիոյ գործունէութեան: Այսպէս, քանի մը ամիս առաջ կնքուեցաւ անգլեւթրքական ելմտական համաձայնութիւն մը, որով Անգլիա Թուրքիոյ վարկ բացաւ մինչեւ 100 միլիոն լիրա:

Միաժամանակ անգլիական ճարտարարուեստի վարիչներ սկսան գործարաններ հիմնել Թուրքիոյ մէջ: Անդին, Իրանի մէջ, Անգլիա կը շահագործէ իրանեան քարիւղի հորերը:

Անգլիայէն զատ, անհանգստութիւն ցոյց կուտար նաեւ Ամերիկան՝ տեսնելով որ Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Ֆունք Թուրքիա կ'այցելէ: Ֆունքի առաքելութիւնն էր առեւտրական նոր ճամբաներ բանալ դէպի Հնդկաստան, անցնելով Պալքաններէն եւ Մերձ. Արեւելքէն: Ներկայիս արագօրէն յառաջ կը տարուին Հռենոս — Մայն — Դանուբ ջրանցքին շինութիւնները: Այս ճամբան կարելիութիւն կուտայ, մէկ կողմ ձգելով Միջերկրականը եւ Սուէզի ջրանցքը, Սեւ ծովի վրայով թափանցելու Մերձ. Արեւելքի երկիրներէն ներս: Այս ծրագիրը յաջողած պարագային, գերմանական դրամագլուխը կը տիրապետէ այդ երկիրներուն մէջ եւ ուժեղ հարուած մը կուտայ անգլեւամերիկեան դրամագլուխին:

Գերմանիոյ տնտեսական արշաւը չի սահմանափակուիր միայն Իրանի եւ Թուրքիոյ մէջ: Անցեալ տարուընէ ի վեր, Գերմանիա մեծ գործունէութիւն ցոյց կուտայ Աֆղանիստանի մէջ,— այնտեղ հիմնուած է գերման-եւաֆղանական ընկերութիւն մը, «Աֆղանիշէ - Մինէրալ - Գեզել - շաֆթ», որ պիտի շահագործէ Աֆղանիստանի հանքային հարստութիւնները: 1937ին Տոքթ. Գելբիխ գիտական արշաւ մը կազմակերպեց դէպի Աֆղանիստան եւ Հինտիգուշի բարձունքները: Իրականին մէջ, այս արշաւը կը հետապնդէր զուտ քաղաքական նպատակներ,— ուսումնասիրել գերմանական «Լիւֆթ - Հանզա» օդանաւային ընկերութեան կողմէ վերջերս ճշդուած Պերլին - Պոլիս - Պաղտատ - Թէհրան - Քապուլ - Նանքին - Թոքիօ օդանաւային ճամբան, որ կ'որոշէ գերման յարձակողականին ապագայ ուղղութիւնը:

Հետապնդելով գերմանական դրամագլուխին պահանջները, Հիթլէրի գործակալները միաժամանակ ֆաշական կատաղի փրոփականտ մը կը կատարեն այդ երկիրներուն մէջ: Կեօպէլս գործակալներով ողողած է ամբողջ Մերձ. Արեւելքը եւ հսկայական գումարներ կը ծախսէ: Իր գործունէութեան կեդրոն ընտրած է Պոլիսը, ուր կապեր հաստատած է յետադիմականներուն հետ: Գերման գործակալները աշխուժութիւն ցոյց կուտան նաեւ արաբական երկիրներու մէջ,— Սուրիոյ «Սուլթէշշաբ» ժողովրդավար թերթը կարեւոր յայտնութիւններ ըրաւ այդ մասին: Կեօպէլսի հրահանգով, Երուսաղէմի մէջ հաւաքուեցան Եգիպտոսի, Իրաքի, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի իր թղթակիցները, խորհրդակցութիւն կատարելու համար «Գերմանիոյ շահերը Մերձ. Արեւելքի մէջ» հարցին շուրջ:

Ճափոն եւս շահագրգռութիւն ցոյց կուտայ հանդէպ Մերձ. Արեւելքի,— ժողովրդային հետաքրքրութիւն արթնցնելու համար՝ երկիրը կ'ողողէ աժան ապրանքներով: Արաբական երկիրներուն մէջ ճափոնական փրոփականտը զօրացնելու նպատակով, Թուրքիոյ մէջ լոյս կը տեսնէ արաբերէն թերթ մը, «Նիպոն»: Օգոստոս 6ին Պոլիս հաւաքուեցան Մերձ. Արեւելքի ճափոն դիւանագէտները, խորհրդակցելու համար տնտեսական հարցերու մասին, աւելի ճիշդ՝ զօրացնելու համար ճափոնական փրոփականտը եւ հակախորհրդային տրամադրութիւնները:

Եզրակացնելով, իբրեւ հետեւանք անգլեւֆրանսական դիւանագիտական քաղաքականութեան, Գերմանացիները գրաւեցին Աւստրիան եւ Չեխոսլովաքիոյ մէկ մասը, եւ այժմ կ'աշխատին թափանցել Պալքաններէն եւ Մերձ. Արեւելքէն ներս՝ ախոյեան հանդիսանալով անգլեւֆրանսական շահերուն:

Հ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ

Տարագիր բանակը երկար ժամանակ մնաց Կէլլիպօլուի թերակղզին եւ ապա մաս մաս անցաւ Բուլղարիա, Սերբիա, Ֆրանսա եւ ուրիշ երկիրներ: Զօր. Վրանգել իր պալատական շքով, բազմաթիւ սպաներով ու զինուորներով հաստատուեց Փարիզ: Առանձին շէնք մը վարձեցին իրենց հաւաքոյթների համար, անունը կնքեցին «Կէլլիպօլուի Ակումբ», որ մինչեւ այսօր ալ գոյութիւն ունի:

Մօտ տասը տարի առաջ, երբ մեռաւ Զօր. Վրանգէլը, հրամանատարութիւնը ստանձնեց Զօր. Կուտեպով որ մի շարք ահաբեկումներ կազմակերպեց Խ. Ռուսաստանում, սակայն բոլորն ալ անյաջող անցան, իրեն շուրջը գտնուած բոլշեւիկեան գաղտնի գործակալների պատճառով:

1930 Յունուար 26ին, Զօր. Կուտեպովին օր ցերեկով Փարիզի մէջ առեւանգեցին: Այս առթիւ կատարուած քննութիւնները արդիւնք չտուին...

Զօր. Կուտեպովի յաջորդը, Զօր. Միլլէրը, 1937 Սեպտեմբեր 22ին, Փարիզի մէջ, նոյն բախտին արժանացաւ:

Տարագիր ռուս նախկին զինուորականները կազմելով իրենց միութիւնը, զայն կոչեցին Ռուս. Ընդհանուր Զին. Միութիւն: Այս միութեան յաջորդաբար նախագահեցին Վրանգէլը, Միլլէրը եւ ներկայիս նախագահում է Զօր. Աբրահամով որ ապրում է Բելգիայում:

Ռուս նախկին նաւազները, սպասաւորները, զանազան զօրամասերի եւ զինուորական վարժարանների ներկայացուցիչները ունին իրենց առանձին միութիւնները: Ինչպէս նաեւ ռուս բժիշկները, գթութեան քոյրերը, նախկին ազնուականները. Նիկոլա Բ.ի յիշատակը յարգողները եւն., եւն.:

Մի քանի տարի է ինչ Փարիզում ռուս միապետականները հիմնել են մի նոր կուսակցութիւն, որի ղեկավարն է... Քեազիմ բէկը: Այս կորովի երիտասարդի մեծ հայրը, ըստ երեւոյթին կովկասեան լեռնականներից կամ թուրք է եղել Քեազիմ անունով: Իր վարած կուսակցութեան խումբերը կոչւում են օջախներ, որոնք ունեն իրենց թուահամարները:

Ընդհանուր առումով, աջ հոսանքին պատկանող ռուս տարագիրները, չունեն ընդհանուր քաղաքականութիւն: Սրանց մէջ քիչ չէ թիւը այնպիսիների, որոնք կողմնակից են որ գերմանական կամ ճափոնական բանակները կոտրեն տապալեն բոլշեւիկեան իշխանութիւնը, այն հաշուով, որ այս տապալումից յետոյ, իրենք՝ աջակողմեանները կը յաջողեն Ռուսաստանի իշխանութեան ղեկը ստանձնել: Այն ատեն իրենց նպատակն է Ռուսաստանից քշել բոլոր օտարականներին, որոնց թւում նաեւ Գերմանացիներին ու Ճափոնցիներին, եւ վերակազմել միաձոյլ ռուսական կայսրութիւնը, ռուսական գահին բազմեցնելով նախկին մեծ դուքսերից մէկին: Այս հոսանքին պատկանող մանաւանդ նախկին զօրավարներից ու սպաներից մէկ մասը մէկիկ մէկիկ չուում են դէպի գերմանական մայրաքաղաքը, որտեղից պատրաստում գերմանական բանակի հետ միասին պիտի արշաւեն Խ. Ռուսաստանի վրայ... Տարագիր աջակողմեան միւս հոսանքը ձախակողմեանների պէս վտանգաւոր է համարում գերմանական եւ ճափոնական բանակների կողմից ծրագրուելիք արշաւանքը Ռուսաստանի վրայ, վախենալով որ յաջողութեան պարագային թէեւ կը տապալեն բոլշեւիկեան իշխանութեան, բայց Ռուսաստանը յաղթականները այնպէս կ'անդամահատեն, որ այլեւս անկարելի կը լինի վերականգնել նախկին լայնածաւալ Ռուսաստանը: Զօր. Դենիկինը որ թէեւ որոշ աջակողմեան համոզումի տէր է, բայց չէզոքացած է՝ երբեմն հրապարակային հաւաքոյթների մէջ այն միտքն է պաշտպանում թէ պատերազմի պարագային պէտք է աշխատել բոլշեւիկեան իշխանութիւնը տապալել եւ ճակատել թշնամի բանակների դէմ:

Մինչդեռ ձախակողմեանների կարծիքով, Խ. Ռուսաստանի դէմ մղուած պատերազմի պարագային, ոչ թէ պէտք է ջանալ բոլշեւիկեան իշխանութիւնը տապալել, ներքին խլրտումներ առաջ բերելով եւ կարմիր բանակի թափը կոտրելով, այլ ընդհակառակը՝ պատերազմի պարագային պէտք է հնարաւորութիւն տալ բոլշեւիկեան իշխանութեան, որպէսզի ի վիճակի լինի Ռուսաստանի սահմանները պաշտպանել, Ռուսաստանը անդամատելու վտանգից զերծ պահելու նպատակով: Ձախերը վտանգաւոր են համարում պատերազմի ընթացքին Ռուսաստանի մէջ ներքին յեղափոխութիւն բռնկցնելը:

Եթէ ձախակողմեանների հրապարակութիւնները գլխաւորապէս Հրեաների գործօն մասնակցութեամբ է կատարւում, Փարիզի աջակողմեանների «Վոզրոժդենիէ» (Վերածնունդ) թերթը, որ մինչեւ 1936ի գործադուլները ամէնօրեայ էր իսկ այժմ շաբաթաթերթ, կը հրատարակուի Պ. Աբրահամ Ղուկասովի նիւթական աջակցութեամբ եւ ղեկավարութեամբ:

Այսպէս կամ այնպէս, Ռուսաստանի երկնակամարի վրայ մութ ամպեր են կուտակւում: Շատ հաւանական է որ Ռուսաստանն ալ մատնուի Չեխոսլովաքիոյ ճակատագրին, ինչ որ սարսափելի փորձանք է սպառնում շատ ու շատ երկիրների թւում նաեւ մեր մինուճար Հայաստանին:

ԲԵՆՕ

(Վերջ)

** Երեւանի մէջ ակադեմական Օրբէլեան դեկտեմբեր 11ին դասախօսութիւն մը տուաւ «Հայկական ճարտարապետութեան զարգացման հանգրուանները» նիւթին շուրջ:

** Ախտայի դատարանը 8 տարի բանտարկութեան դատապարտեց Արզաքեանդի բնակիչներէն Ջանիբէկ Շահբազեանը, որ սպաննած էր իր կինը, Նուարդ: Դժբախտ կինը երիտասարդ կոմունիստներու Միութեան մէջ մտած ըլլալով, շարունակ ծեծ կ'ուտէր նախանձոտ ամուսինէն: Նուարդ կը հիւանդանայ եւ կը մեկնի Բժնի, իր ազգականներուն մօտ: Ամուսինը կը հասնի ետեւէն, կը պահանջէ վերադառնալ տուն, եւ եթէ պէտք չէ՝ դատարան դիմել եւ ամուսնալուծում կատարել: Նուարդ կը համաձայնի, եւ էրիկ-կնիկ ճամբայ կ'ելլեն դէպի Արզաքեանդ: Ճամբան, Ջանիբէկ դաշոյնի եօթը հարուած կուտայ եւ կը սպաննէ կինը:

HENRI TROYAT իր հայրենակիցներուն մէջ

Ամէն տարի մեծ հետաքրքրութեամբ կը սպասուի թէ Փարիզի, թէ արտասահմանի գրական լայն շրջաններուն մէջ, թէ որոնք պիտի ըլլան ընթացիկ տարուան զանազան գրական մրցանակ շահող գրագէտները :

Գրական մրցանակներու ամէնէն կարեւորը եւ հռչակաւորը եղած է եւ կը մնայ Կոնքուրի մրցանակը: Որովհետեւ «Կոնքուր Ակադեմիան» կազմող 10 գրագէտ անդամները, թէեւ չեն ներկայացներ իրենց ժամանակաշրջանի գրական ազնուականութիւնը, անվիճելիօրէն, սակայն ունին այն մեծ արժանիքը, որ բառին բուն նշանակութեամբ գրագէտներ են:

Կոնքուրի մրցանակը կը շնորհուի այնպիսի գրագէտներու կողմէ, որոնք, քանի մը բացառութիւնները յարգելով, չեն ունեցած դրատուներու մեծ յաջողութիւններ, եւ այդ մրցանակը կը տրուի ամէն տարի նոր գրագէտի մը, պարգեւելով անոր 6000 ֆրանքի գումար մը եւ ապահոված գրքի հարիւր հազարաւոր օրինակներու սպառումը:

Եթէ Կոնքուրի մրցանակի հաստատութիւնը լաւ ճանչցուած է լայն հասարակութեան կողմէ, սակայն «Կոնքուրի Ակադեմիայի»մասին աւելի քիչ կը խօսուի :

«Կոնքուր Ակադեմիան» ստեղծուեցաւ Էտմոն տը Կոնքուրի կողմէ 1896 թուականին, յատուկ կտակով մը: Ան նպատակ ունէր յառաջ քշել այն գրագէտները, որոնց տաղանդը շատ նուրբ է հասարակութեան կողմէ դիւրաւ կարենալ ճանչցուելու համար: Այսուհանդերձ ան յետին նպատակ մըն ալ ունէր, փորձել այս նուրբ գրագէտներու անկախութիւնը եւ յանդգնութիւնը, շփոթութեան մատնելու համար «Ֆրանսական Ակադեմիայի Անմահները»:

Կոնքուրի Ակադեմիան սկսաւ իր գործունէութիւնը 1897ին գրագէտներու կազմով մը՝ նշանակուած հիմնադրին կողմէ: Ներկայիս այդ կազմէն մնացած են Լէօն Տօտէ, Ժ. Հ. Ռօնի Երէցը, Ժ. Հ. Ռօնի Կրտսերը եւ Լիւսիէն Տէքավ, որոնց վրայ աւելցած են ժամանակի ընթացքին Լէօն Լարկիէ, Ֆրանսիս Քարքօ, Ռընէ Պէնժամէն, Ժան Աժալպէռ, Փօլ Նըվէօ եւ Ռօլան Տօրժըլէս :

Այս տարուան Կոնքուրի մրցանակը շնորհեցաւ Henry Troyat կեղծ անունով երիտասարդ գրագէտ մը, իր «l'Araigne» (սարդ) վէպին համար:

Այս գրագէտը, իր բուն անունով Լեւոն Թորոսեան, սերած է Արմաւիրցի չերքէզախօս հայ ընտանիքէ մը: Սակայն ծնած ըլլալով Մոսկուայի մէջ, ան ֆրանսական լեզուն տիրապետելէ առաջ կը խօսէր միայն ռուսերէն լեզուով: Այս վերջին հանգամանքը լայն կերպով օգտագործուեցաւ Փարիզի ռուս մամուլի եւ հանրային շրջաններու կողմէ, Henry Troyatն ներկայացնելով իբրեւ Ռուս:

Վերջ տալու համար այս շփոթութեան, փարիզաբնակ բարեկեցիկ հայ ընտանիք մը՝ Ղարդանեան, կազմակերպած էր անցեալ հինգշաբթի իր տան մտերիմ եւ հաճելի շրջանակին մէջ ի պատիւ Henry Troyatին ընդունելութիւն մը, որուն հրաւիրուած էին Փարիզի հայ մտաւորականութիւնը, ինչպէս նաեւ ֆրանսական գրական եւ քաղաքական շրջաններէ յայտնի անձնաւորութիւններ: Վերջիններէն պատուեցին իրենց ներկայութեամբ Պ. Պ. Հանրի Պորտօ եւ Փիէռ Պընուա, Ֆրանսայի Ակադեմիայէն կոմս Մառ Քլարի, Զօրավար Պրէմօն, ծերակուտական Պ. Կլոտիւս Կօթըրօ, Պ. Փ. Ֆուրնիէ՝ նախագահ նախկին ռազմիկներու, Պ. եւ Տիկին Մարսէլ Փան, Պ. Տիւլուա, Պ. Լիւսիէն Փիքառ, Պ. Ախոթէկի՝ «Փըթի ժուռնալ»ի խմբագիրներէն, եւն.:

Պ. Ալ. Խատիսեան իր ողջոյնի խօսքը ուղղելով Henry Troyatին, սրտագին շնորհաւորութիւններ յայտնեց երիտասարդ վիպագրին, որպէս մէկուն՝ որ իր «երակներուն մէջ կրելով հայ արիւնը», կրցաւ արժանանալ գրական մրցանակի մը, որուն նախան-

Յաջորդաբար Պ. Պ. Լէոն Կիւմիւշ-

ձով յարած են այնքան աչքեր :

կերտանը եւ Արշակ Չօպանեանը հանդէս եկան ուղերձներով, որոնց բովանդակութիւնը կ'արժէ որ լոյս տեսնէին լրիւ հայ մամուլին մէջ, նկատի ունենալով անոնց շահեկանութիւնը: Այստեղ միայն գլխաւոր մասերը պիտի կարենամ տալ:

Պ. Լ. Կիւմիւշկերտան յայտարարեց, որ ինքը խօսք կ'առնէ իբրեւ համեստ գրագէտ մը, որու միակ [illegible] Henry Troyatի պէս ֆրանսահպատակ ըլլալն է, հայկական ծագումով :

«Ուրախ սրտով կրնամ ըսել, որ դուք կրցաք իրականացնել իմ ամէնէն թանկագին փափաքներէս մին, ապացուցանել այն ժողովուրդներուն, որոնք մեզ հալածեցին, թէ Հայերը ընդունակ են յաջողելու մարդկային ստեղծագործութեան ամէնէն նուրբ մարզերուն մէջ :

Պ. Լ. Կիւմիւշկերտան յաջող կերպով յիշեց թէ «ինչպէս մեր ազգը կրցած է արտադրել Արեւելքին մէջ բազմահարուստ գեղարուեստագէտներ, բանաստեղծներ, ճարտարապետներ, երաժիշտներ ու գիտնականներ, դիւանագէտներ եւ պետական մարդիկ, եւն.: Եւ եթէ Արեւմուտքի մէջ նմանապէս շատերը յաջողեր են անուն հանել, սակայն մենք տակաւին չենք ունեցած ո եւ է մէկը, որ արժանացած ըլլար Կոնքուրի մրցանակին»:

Շնորհաւորելով երիտասարդ վիպագիրը իր այդ մեծ յաջողութեան համար, որուն արժանանալու դժուարութիւնները ան չի թաքցներ, Պ. Կիւմիւշկերտան սակայն հարցուց. «Արդեօք ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ այն թերթերը, որոնք ձեզ ներկայացուցին լայն հասարակութեան, բնաւ չեն մատնանշած ձեր հայ ծագումը» եւ կը խնդրէ որ Ռուսերը — որոնք արդէն այնքան անվիճելի տաղանդներ տուին մարդկութեան — չկորզեն երբ մենք ձեզ կը դաւանինք իբրեւ արժանի զաւակը մեր հին հայ ազգին :

Շարունակեցէք աշխատիլ: Մի հարբեք ձեր տարած յաղթանակով: Աշխատեցէք նոյն հմտութեամբ, բայց եւ խորհեցէք նաեւ ձեր փոքրիկ հայրենիքի մասին: Իր պատմութեան եւ գրականութեան մէջ, խորապէս համոզուած եմ, դուք պիտի գտնէք նիւթ՝ հարստացնելու համար ձեր տաղանդը»:

Գեղեցիկ ներշնչումներով լի էր նաեւ Պ. Արշակ Չօպանեանի խօսքը ուղղուած Henry Troyatին:

— « Հայ ժողովուրդը դոյզն պատմութիւն մը ունի: Ան որ կը [illegible] պատմական Հայաստանի մէջ — եւ Խաչակրութեան շրջանին նոր Հայաստանի՝ Կիլիկիոյ մէջ: Այդ պատմութիւնը հիմնականն է եւ կը շարունակուի այսօր Խորհրդային Հայաստանի մէջ: Սակայն այդ պատմութեան քով կայ ուրիշ հայկական պատմութիւն մը — գաղութահայ պատմութիւն մը, որու մասին կ'արժէ որ գրուէր:

Եւ Պ. Ա. Չօպանեան տուաւ հարուստ ցանկ մը հայ արուեստագէտներու, ստեղծագործներու, որոնք մեծ դիրքեր գրաւած էին աշխարհի զանազան վայրերուն մէջ 5րդ դարէն սկսեալ մինչեւ այսօր, Սեւճեանները, Սօլիմանները, Պալեանները, Ադամեանները, Սիրանուշները, Էմինէսքուները, Այվազովսքիները, Սպենդիարեանները, Մանուէլեանները, Լա Տինղ եւայլն:

— « Սիրելի Լէոն Թորոսեան, դուք ձեր տաղանդով յաջողած էք տեղ գրաւել ֆրանսական գրականութեան մէջ եւ եկած էք հարստացնելու ցանկը մեր ազգի մեծ դէմքերուն, որոնք կրցան ապացոյց մը տալ աշխարհի ամէնէն նուրբ շրջանակներուն, թէ որքան ոժով է ստեղծագործութեան եռանդը եւ գեղարուեստական տաղանդը մեր հին հայ ազգին: Ցանուն հայ մշակոյթին ես կը յայտնեմ սրտագին շնորհակալութիւններս եւ շնորհաւորութիւններ մեր ցեղակից եղբայրներուն կողմէ եւ կը մաղթեմ աւելի մեծ յաջողութիւններ...: Մէկ բաղձանք մըն ալ ունիմ: Ինչո՞ւ պիտի չմօտենայիք դուք օր մը այն ահաւոր եւ սրբազան մեծ նիւթին, որն է «Հայ Դատը»... ուրիշ հռչակաւոր գրագէտներ փոքրութիւն չեն զգացած իրենց տաղանդը տրամադրել այդ նիւթերուն, ինչպէս Պ. Հանրի Պորտօ իր «Անթառամ տը Տրէպիզոնտ»եւ Ֆրանց Վէրֆէլը իր «Մուսա Տաղի քառասուն օրերու» սքանչելի վէպով »:

Henry Troyat խիստ զգածուած այս ընդունելութենէն՝ հակիրճ խօսք մը ուղղեց ներկաներուն :

— « Կոնքուրի մրցանակը ինծի համար եղած է արկած մը, որ կը պատահի շոգեկառքով հանդիստ ճամբորդութիւն մը կատարող մարդու մը, երբ ան կ'ենթարկուի յանկարծ զարհուրելի արկածի մը» : Եւ երիտասարդ վիպագիրը սահուն կերպով նկարագրեց արկածի կողմէ ցնցումը, փոթորկալից աղմուկը, պատկերներու փշրանքը, ընդհանուր իրարանցումը եւ այդ բոլորին մէջ ինքը Կոնքուրի թագը գլխուն վրայ :

Ան պատմեց նաեւ թէ ինչպէս այդ վայրկեանէն սկսեալ ան կը զրկուի իր տէրը ըլլալէ: Լուսանկարիչները շարունակ կը ռմբակոծեն զինքը, մամուլի թղթակիցները կ'ողողեն ամէն տեսակ հարցումներ, մինչեւ իսկ մտահոգուելով թէ ինքը բուսակե՞ր է թէ ոչ: Շարունակ պէտք է ժպտիլ եւ ստորագրել հազարաւոր հատորներ, որոնք կը դասուին իր առջեւ: Այս առաջին փոթորիկը անցնելէ վերջ կը սկսին ամէն կողմէ հիւրասիրութիւններ եւ ընդունելութիւններ :

— « Սակայն բոլոր այն պատիւներէն, որոնց արժանացայ, ոչ մէկը ինծի այնքան սրտագին ուրախութիւն եւ յուզում չպատճառեց, որքան այսօրուան ջերմ ընդունելութիւնը իմ Խայրենակիցներուս կողմէ: Եւ պիտի փափաքէի աւելի երկարօրէն խօսիլ, բայց ինչ որ ես կը զգամ այս վայրկեանիս իմ սրտիս մէջ, անհնարին կը դարձնէ որ շարունակեմ...»:

Եւ երիտասարդ գրողին յուզումը յստակօրէն արտայայտուեցաւ իր դէմքին վրայ եւ իր ձայնին մէջ:

Կը յուսանք որ այս ներշնչումները անօգուտ չեն անցնիր մեր երիտասարդ տաղանդին համար :

ԱՐՄԻԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՓԵՐԱՅԻ ԵՒ ՊԱՐԻ ՇԷՆՔԸ

«Խորհ. Հայաստան» (15 Դեկտ.), խօսելով Երեւանի օփերայի եւ պարի շէնքին մասին, կը գրէ .— «Այս հսկայ շինութիւնը բարձրերէն կը դիտէ քաղաքին բոլոր շէնքերը, անոնք որ տակաւին աւարտած չեն եւ անոնք որ աւարտած են արդէն: 50 մեթր բարձրութիւն ունի: Շուտով կ'աւարտին երկաթէ եւ պէթոնէ շինութեանց աշխատանքները: Այս տարի շինութիւնները արագ կ'ընթանան: Երկաթէ եւ պէթոնէ շինութեանց աշխատանքները կ'անցնին 35.000 խորանարդ մեթրը:

Շէնքին երեսները ծածկուած են 2400 քառակուսի մեթր կրանիթով: Ներկայիս վերի մասերուն շինութիւնն է որ կը կատարուի: Շէնքը սկսած է հաւաքել իր քղանցքները: Բանուորները սկսած են աշխատիլ շէնքին ծեփին, առաստաղներուն, խճանկարին վրայ: Աւարտելու վրայ են նաեւ այս մեծ թատրոնին եօթը գլխաւոր մուտքերուն առջեւ կատարուող կրանիթեայ աստիճաններուն շինութիւնները: Դուռներուն եւ պատուհաններուն շինութիւնը աւարտած է եւ շուտով կը սկսի ելեկտրական սարքաւորումը: Յուսալի է որ վերջանայ գալ տարի»:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Նոյն թերթին Դեկտեմբերի 14ի թիւին մէջ կը կարդանք .—

Վաղարշապատի Կեդր. Ձեռագրատան մէջ հաւաքուած են Հայաստանի եւ հարեւան ժողովուրդներու մշակոյթի պատմութեան, գրականութեան, արուեստի վերաբերեալ հին եւ միջին դարերու արժէքաւոր հարստութիւնները, զորս տարիներ շարունակ ժողովուրդի թշնամիները կը պահէին մտաւորականներուն աչքէն: Շնորհիւ նոր տնօրէնին՝ Երուանդ Թորոսեանի, ձեռագրատան մէջ այժմ կարելիութիւն ստեղծուած է օգտուելու այդ հին յիշատակարաններէն: Առաջին անգամ ըլլալով, մատենադարանին մէջ կազմակերպուեցան գիտական դասախօսութիւններ: Առաջին դասախօսութեան նիւթն էր «Մովսէս Խորենացիի աշխարհացոյցին հեղինակը», երկրորդ դասախօսութեան նիւթն էր «Մալարիան հին եւ միջին դարերու հայ բժշկութեան մէջ»: Այս դասախօսութիւնները մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծեցին Վաղարշապատի մտաւորականութեան մէջ: Երրորդ դասախօսութիւնը պիտի կատարէ Ե. Թօքմեան, նիւթ ունենալով «Միջնադարեան աշխարհիկ գրականութիւնը»: Յաջորդաբար՝ «19րդ դարու ուսանողական յեղափոխական շարժումները» եւ այլ նիւթեր :

Մատենադարանը կ'աշխատի երիտասարդ նոր ուժեր համախմբել իր շուրջը: Տասնամեայ վարժարաններու գրականութեան ուսուցիչ Հ. Զանիկեան կը պատրաստէ դասախօսութիւն մը արեւմտահայ երգիծաբան Ե. Օտեանի մասին (Խմբ.— Գրուած է՝ Օթեան):

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի մէջ 30,000 հոգի մասնակցեցան քիմիական պատերազմի դէմ պաշտպանութեան մարզանքներուն,— փրոֆէսօրներ, ուսանողներ, պաշտօնեաներ ու բանուորներ կազադիմակ դրած՝ ժամերով զբաղեցան իրենց աշխատանքներով եւ երթեւեկեցին 5 —10 քիլոմեթր :

** Նոյեմբերին միաժամանակ լրացաւ շինութիւնը տասը դպրոցներու՝ Նոր Բայազետի, Կիրովականի, Բասարգեչարի, Սիսիանի, Ուղունլարի, Մանթաշի, Ստեփանաւանի, Երեւանի մէջ: Լրացաւ նաեւ շինութիւնը երկու հիւանդանոցներու, մէկը Ն. Ախտայի մէջ՝ 25 մահճակալով, միւսը Արթիկի մէջ՝ 50 մահճակալով :

*** Հողային փոխ - գործավար նշանակուեցաւ Լեւոն Ալեքսանդր Յովհաննիսեան: Առեւտրական փոխ-գործավար նշանակուեցաւ Շմաւոն Քոչարեան: Անտառային արդիւնաբերութեան փոխ - գործավար նշանակուեցաւ Գէորգի Վասիլիեւ:

** Գալ ամիս, յունուար 17ին [illegible] Խորհ. Միութեան մէջ, ուրեմն եւ Հայաստանի մէջ, տեղի կ'ունենայ նոր ժողովրդահամար: Խորհ. իշխանութեան օրով, առաջին մարդահամարը տեղի ունեցաւ 1926ին: Մարդահամար մը եւս տեղի ունեցաւ անցեալ տարի, բայց արդիւնքը գոհացուցիչ չնկատուեցաւ եւ չեղեալ հռչակուելով՝ որոշուեցաւ նոր մը կատարել :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 26 Դեկտ.— Սէն Ժէռոմի Թաղ. խորհուրդը դեկտեմբեր 25ին կազմակերպած էր դպրոցական եռամսեայ հանդէս մը, հրաւիրելով գաղութը, որպէսզի գաղափար մը կազմէ կատարուած աշխատանքներու մասին :

Ժամը 3ին, կէսօրէ վերջ, խուռներամ բազմութիւն մը փութացած էր Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցին: Թաղականութեան ատենապետ Պ. Ե. Պետրոսեան բանալով հանդէսը, փաստերով թուեց այս եւ նախորդ տարիներու ընթացքին կատարուած գործը ազգային ճակատի վրայ, եւ սրտագին կոչ մը ուղղեց բոլոր ծնողքներուն որպէսզի կարելին փորձեն դպրոցին վիճակը աւելի բարելաւելու համար:

Աշակերտներու թիւն է, այցելու եւ մնայուն, մօտաւորապէս յիսուն: Կան նաեւ գիշերային դասընթացքներու հետեւող աշակերտներ ալ, որոնք Տիկին Զարուհի Պօղոսեանի շուքին տակ ազգային դաստիարակութիւն կը ստանան: Երբ վարագոյրը բացուեցաւ բեմին վրայ երեւցան մանկապարտէզի սաները, միաձեւ զգեստներով :

Երգեր, դաշնակի ընկերակցութեամբ (Տիկին Զարուհի), արտասանութիւններ՝ Դ. Վարուժանէ, Սիամանթօէ, Ե. Զարենցէ եւայլն, մենախօսութիւններ, մանկական կտորներ: Մարզանքներ շուէտական, մանչ ու աղջիկ առանձին առանձին խումբերու կողմէ, հանդէսին առաջին մասը վերջացաւ այցելու աշակերտներու կողմէ խնամքով կազմակերպուած «Գող սիրտը գող» ծիծաղաշարժ զաւեշտով :

Երկրորդ մասին սկզբնաւորութեան տեղի ունեցաւ աճուրդը: Ինչպէս միշտ, այս տարի եւս հասարակութիւնը մասնակցեցաւ առատաձեռնութեամբ եւ կարճ ժամանակի մը ընթացքին գոյացաւ 530 ֆրանք: Շահեցաւ Պ. Ն. Տէր Մինասեան ընտանիքը: Աճուրդին իրենց լայն մասնակցութիւնը բերած են նաեւ Կարապետեան, Փանոսեան, Պետրոսեան, Ասատրեան եւայլն ընտանիքները: Ներողութիւն որ չեմ կրնար յիշել բոլոր անունները: Ապա ներկայացուեցաւ Բ. պատկեր մը «Թիք - Թաք», որ ծիծաղ յառաջ բերաւ հասարակութեան մէջ, պզտիկներու հարազատ մասնակցութեամբ: Շնորհաւորելի էին Տիկ. Զ. Պօղոսեանի կազմակերպած հայկական պարերը, յատուկ տարազներով (մանչ ու աղջիկ): Խաղին կը մասնակցէին 12 օրիորդներ: Հանդէսին կազմակերպչական բաժինը անթերի էր, շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներու: Բոլոր արտասանողները եւ երաժշտասէրները շատ յաջող էին :

Տօնածառի շուրջ հաւաքուած պզտիկներու մենախօսութեան եւ երգերու ժամանակ իր գլուխը ցցեց «Կաղանդ պապուկ», կողովին մէջ շալկած մրգեղէնի տուփերը բաժնելով աշակերտներուն: Բոլորն ալ գնուած էին Թաղականութեան կողմէ:

Թաղականութեան ատենապետ Պ. Ե. Պետրոսեանի շնորհակալութեան խօսքերէն վերջ ծաղկեփունջ մը նուիրուեցաւ մանկապարտիզպանուհի տիկ. Զ. Պօղոսեանի, ի նշան շնորհակալութեան:

Հասարակութիւնը մեկնեցաւ լաւագոյն տպաւորութիւններով:

Թղթակից

ԷՄԻՐԽԱՆԵԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Իրազեկ մը կը գրէ .—

Էմիրխանեան ժառանգութեան դատավարութիւնը մօտերս կը սկսի Մարսէյլի գերագոյն վերաքննիչ ատեանի առջեւ: Այս անգամ միջազգային օրէնքը եւ Լօզանի դաշնագիրը իրարու պիտի բախին: Որովհետեւ խնդրարկու կողմի փաստաբան Արոզի պէյ պիտի ջանայ Լօզանի դաշնագրին իրաւագիտական Գ. յօդուածին 18 — 23 համարներուն վրայ հիմնուելով հաստատել Թրքական դատարաններու իրաւասութիւնը: Իսկ պաշտպան կողմերու փաստաբանը Պ. Ս. Արզումանեան պիտի ջանայ միջազգային օրէնքներու տրամադրութեանց վրայ հիմնուելով պաշտպանել նախադատ ատեանի իրեն ի նպաստ տուած որոշումը:

Դատը այժմ իր վճռական շրջանին մէջ մտած է: Մարսէյլի բարձրագոյն դատարանի նախկին ընդհ. դատախազը Արոզի պէյին տեսակէտը պիտի պաշտպանէ, իսկ Պ. Արզումանեան վերահաս իր յաղթանակի վրայ կը սպասէ այս գերագոյն ատեանին:

Դատարանին նախագահն է գերադասն ատեանի ատենապետը ուրիշ չորս դատաւորներու անդամակցութեամբ:

Արդիւնքը ինչ որ ալ ըլլայ, պարտուող կողմը պիտի դիմէ Լոնտոնի պետական խորհուրդին :

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Գեղեցիկ այլ դունատ դէմքը վարդագոյն դարձաւ: Իր սանտրուած պեխը կանոնաւորաբար ոլորեց: Տժգոյն աչքերը փայլուն դարձան, ու երակներուն մէջ հոսող արիւնը բոլորովին նոր կեանք մը ընծայեց փաշային:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՊՈՒԽԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Վերջապէս Էնվէր փաշա իր թիկնապահին հետ Պուխարա հասաւ, Իսլամներու այդ նուիրական քաղաքը, որ «Պուխարայի Շէրիֆ» կը կոչուի: Տարիներէ ի վեր կարօտցած քաղաքը Էնվէր փաշայի հանդէպ կը գտնուէր, բայց ի՜նչ ողբալի վիճակի մէջ: Շատ մը շէնքեր աւերակ դարձած էին: Մանաւանդ զմբէթներու տակ գտնուող շէնքերը մեծ մասամբ երեսի վրայ ձգուած էին: Էնվէր փաշա եւ իր ընկերը փողոցներէն անցած ատեն զարմանքով կը դիտէին այդ տեսարանը: Ա՛ս էր հռչակաւոր Պուխարան: Թրքաբանութեան հունգար մասնագէտ Վամպէրի ըսած էր Պուխարայի մասին. «Ոչ թէ Մէքքէն, այլ Պուխարան իսլամական աշխարհին ամէնէն նուիրական կեդրոններէն մէկն է...»:

Արդարեւ, այդպէս էր Պուխարան, բայց ոչ այսօրուանը, այլ երբեմնի անկախ Պուխարան: Գեղեցիկ մզկիթները, մէտրէսէները, խաները, բաղնիքները թուրք ճարտարապետութեան ամէնէն ազնուր գործերն են: Ասիոյ իսլամ Թուրքերուն կուրծքը ուռեցնող պատմական շէնքեր, փառաւոր յիշատակարաններ, բարձր զմբէթներու վրայ փայլող մահիկներ ու քանդակներ կը տեսնուէին հոն: Գեղարուեստէ հասկցողները այցելութեան մտնելու չափ գեղեցիկ շինութիւններ են անոնք: Ասոնցմէ զատ, հոն կը գտնուին Թուրք իսլամներու ցեղաքանդակ գերեզմանաքարերը, որոնք ցոյց կուտան Թուրքերուն աշխատասիրութիւնը եւ գեղարուեստական ճաշակը:

Քաղաքին մէջտեղը բարձունքին վրայ կը կանգնի Էմիրին պալատը, որ արեւելեան կախարդիչ կեանքը կը պատկերացնէ: Մանաւանդ շէնքին ներսը հիանալի է իր երփներանգ նըկարներով: Ձմրան ցուրտ օրերուն, մելամաղձիկ երեւոյթ մը կը ստանան այդ շէնքերը: Գարնան, ձիւնհալէն յետոյ վերակենդանութիւն մը կը ստանայ Պուխարան, ուր կը լեցուին Թիւրքմէններ, Տաճիկ Հնդիկներ, Աֆղաններ, առեւտրականներ, անընդհատ երթեւեկող կարաւաններ եւ ցուրտ օրերուն դուրս չելած մարդիկ:

Էնվէր փաշա հոն հասած ատեն Պուխարա ցուցահանդէսի մը տեսարանը կը պարզէր: Հոն կը տեսնուէին կարմիր, ճերմակ ու կանանչ փաթթոցներ, կարմիր ու սրճագոյն [illegible], Աֆղաններու յատուկ ճերմակ բուրդէ գաֆթաններ, եւ ուրիշ ազգերու այլազան գոյներով ու ձեւերով տարազներ: Արշալոյսին քաղաքը կը լեցուէր կարաւաններու, յամրընթաց ուղտերու եւ ուրիշ կենդանիներու ձայներով:

Գարնան եղանակին, մեծ ոգեւորութիւն մը կը ստանայ Պուխարա: Ամբողջ քաղաքը շուկայի կը վերածուի: Գործուած ապրանքները կը ցուցադրուին: Կակուղ գորգերը գետին կը փռուէին: Ուրիշ տեղ չգտնուած այլազան ապրանքներ հոն կը տեսնուէին: Այդ ապրանքներուն եւ բազմութեան մէջ կը շրջին խորդա հագած Պուխարացիներ: Ասոնք մեծ մասամբ կը ծառայեն մզկիթներու, մէտրէսէներու եւ պատմական յիշատակարաններու մէջ: Զանազան ազգերու պատկանող տէրվիշներ ալ կան, որոնք ժողովուրդին օժանդակութեամբ կ'ուտեն, կը խմեն ու աղօթք կ'ընեն:

Կարմիր վարդի տօնը կը սկսի, երբ Հազրէթը Պահաէտտինի թիւրպէին շրջակայքի պարտէզին մէջ վարդերը բացուին: Այդ եղանակին, վարդերը կը հաւաքուին: Ամէն մարդ իր կուրծքին վրայ վարդ մը կ'անցընէ: Ամրան պտուղներն ալ առատ են Պուխարայի մէջ:

Տօնավաճառի ընթացքին, Պուխարայի շրջակայքը մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէ: Որովհետեւ վաչկատունները կը լեցուին քաղաքին շրջակաները գտնուող թափուր գետիններու վրայ, ու հոն վրաններ կը կանգնեն: Աշնան ու ձմրան եղանակներուն, բոլորովին մեկուսացած այդ մարդիկը աշխարհի անցուդարձերուն կը տեղեկանան: Այն ատեն վաչկատունները մէտրէսէ կը ղրկեն իրենց զաւակները: Ցուրտը ըսկսելուն պէս կը հեռանան անոնք:

Այլազան ազգեր բովանդակող Պուխարա պէտք չունի կարգապահական ուժերու: Վաչկատունները երբ քաղաք իջնեն, խոհեմ կը դառնան: Հեռու տեղերէ եկողները չեն ուզեր յոռի ընթացք մը ունենալ, գիտնալով որ խստիւ պիտի պատժուին:

Այն բանը դիտող Պուխարայի էմիրը ցարական Ռուսիոյ յանձնած էր երկրին ապահովութեան գործը: Ան ըսած էր .— «Ես բանակ չեմ ուզեր: Ռուսերը պատասխանատու են այս երկրին անդորրութեան»: Իրաւ է որ շատ ծախք կ'ըլլայ ատոր համար:

Այն ատեն Պուխարայի էմիր Սաիտ Ապտիւլահատ Խան քաշուելով 1913ին իրեն յաջորդած է Սաիտ Միր Հալիմ:

Այնուհետեւ, Պուխարայի մէջ նոր մտայնութիւն մը առաջ եկած էր, ու երկիրը կ'ուժովնար հետզհետէ: Երիտասարդ Պուխարացիներ զանազան համալսարաններու մէջ ուսում առնելէ եւ երկիր վերադառնալէ վերջ, «ռամկավար յեղաշրջական կոմիտէ» անունով միութիւն մը կազմած էին: Ռուսիոյ ուրիշ կողմերն ալ [illegible] երիտասարդները շատցած էին:

Բոլոր նորութիւնները ընդունող երիտասարդները «Թէրճիման» անունով թերթ մը հիմնած էին, յեղաշրջական գաղափարները տարածելու համար: Ասոնց գլուխն էր Խրիմի մէջ Պահչէսէրայ գտնուող Իսմայիլ Կասպրէնքի: Այս անձը կը պահանջէր որ ոչ միայն Խրիմի, այլ Թրքական երկիրներու վարժարաններուն եւ վարչութեանց մէջ նորութիւններ ներմուծուին, ու այդ նպատակով հրապարակութիւններ կ'ընէր միշտ:

Երիտասարդ Պուխարացիները կոմիտէն երկրին մէջ բոլորակում կ'ընէր իր գաղափարները տարածելու համար եւ անդամները հետզհետէ կ'աւելնային, 1917ին, կոմիտէն մեծ միութիւն մը առաջ բերած էր երկրին մէջ:

1917ին, ռուսական յեղափոխութիւնը ծագած ատեն Պուխարայի մէջ նոր մտայնութեամբ երիտասարդութիւն մը կար, որ երկրին կացութիւնը կ'ըմբռնէր: Ան կ'աշխատէր երկրին անկախութեան տիրանալու, մինչ Էմիր Սաիտ բնաւ չէր ըներ դոյզն մտածում, որովհետեւ չէր գիտեր թէ ռուսական յեղափոխութիւնը ի՞նչ կացութիւն պիտի ստեղծէր:

(10)

(Շար.)

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ, ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ, ԻՏԱԼԱԿԱՆ, ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՉՈՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐ ։

Maison HERATCHIAN

ՆՊԱՐԵՂԷՆԻ ԱՄԵՆԱՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՏՈՒՆԸ

6 Rue Lamartine (Petit Journalի *եւեւի փողոցը*) *Փարիզ*

մէթրօ **Cadet,** *կամ* **Notre Dame de Lorette, Tél. Trud. 43-19**

ԿԱՂԱՆԴԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՐ ՅԱՐԳԵԼԻ ՅԱՃԱԽՈՐԴՆԵՐԸ, ՆԵՐԿԱՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԻՋՈՑԻՆ, ԻՐ ԱՊՍՊՐԱՆՔՆԵՐԸ ԿԸ ԾԱԽԷ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ։ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԱՄԷՆ ԳՆՈՒՄԻ ՔԱՆԱԿԻՆ՝ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ ՆՈՒԷՐ ՄԸ ։

ԴԻՄԵՑԷՔ ՀԱՄՈԶՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՈՒՄ՝ ՄԵԾԱՔԱՆԱԿԻ ԱՐԺԷՔՈՎ ։

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԱՌԹԻՒ, ԽԱՆՈՒԹԸ ԲԱՑ Է ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ, ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍՕՐ։

Livraison rapide à domicile

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՓՈՔՐ ՇԻՇ ՄԸ ՕՂԻ ԿԱՄ ԼԻՔԷՕՌ ԿԸ ՏՐՈՒԻ 100 ՖՐԱՆՔ ԳՆՈՒՄ ԸՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ։

ԸՆՏԻՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ, ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԻՍԿԱԿԱՆ ՃԻՊՐԱ ԵՒ ՍԵԼԱՆԻԿ ՕՂԻ, ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐ ԵՒ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵ[Ր]

Alimentation Constantinople, 37 Rue de Trévise, Paris (9)

Metro: Cadet, Tél. Pro. 82-96

Livraison à domicile

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 1 Յունվ. (Նոր Տարի) եւ Ս. Ծննդեան 3րդ օրը 8 Յունուար եկեղեցւոյս մէջ Ս. Պատարագի արարողութիւնները կը կատարուին եռաձայն եւ դաշնամուրով, գլուխս Երիտ. Երկսեռ Միութեան երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Վահրամ Ելմաճեանի։ Կը պատարագէ Տ. Ատոմ քհնյ. Փայլակ։

Կը հրաւիրուին շրջանիս ազգայինները։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆ - ԹԱՑՔՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

1 Յունուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30*ին ընկերվարականներու սրահին մէջ,* 149 bis, Avenue d'Argenteuil, *Անիէռ։*

Երգ, արտասանութիւն, պար եւ զանազան դպրոցական խաղեր։

Մուտք՝ 5 *եւ* 3 *ֆրանք*

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՕՓԵՐԱՅԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ***ԹԷՐՁԻՊԱՇԵԱՆԻ***

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Տեղի պիտի ունենայ 1 ***Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը*** 3.30***ին***

Salon MASSILIA*ի մէջ,* **1 Rue Roux de Brignolle,** *Մարսէյլ.*

Ա. ՅՈՎԻԿԵԱՆ

Իրաւագէտ վկայեալ Փարիզի համալսարանէն

22, Rue de Maubeuge Paris (9) Metro: Cadet dt N.-D. de Lorette

Մասնագէտ վաճառականական, քաղաքային եւ միջազգային խնդիրներու։ Պաշտպանութեան դատարաններու առջեւ։ Խմբագրութիւն պաշտօնաթուղթերու։

Արկածի դատեր առանց կանխավճարի։

Խորհրդակցութեան ժամը 11-12 *եւ* 5 -- 7 *եւ ժամադրութեամբ։*

Շաբաթ եւ երկուշաբթի օրերը խորհրդակցութիւն 10 *ֆր.։*

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլովաք ճերպաներու։ Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները։ Ունտէրվուտ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ։ Կը գնենք եւ կը ծախենք օտար դրամներ։ Կը ստանձնենք ապրանքներու embal-lage *եւ ապահովագրութիւն։ Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պակածներու։*

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է։

Անզուգական, Անմրցելի, Անփոխարինելի։

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով։ Հայ աւանդական սեղանին զարդ։

Բացուած է ՐԱՖՖԻ *ճաշարանի աշնանային նուագի շրջանը*

Շաբաթ եւ Կիրակի երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր հայ ընտիր նուագածուներ։

ՐԱՖՖԻ ճաշարանը յայտնի է բոլորին հայկական եւ եւրոպական իր հարուստ ճաշացուցակով եւ իր համբաւաւոր կովկասեան *շաշլիկով* ։

Տէր եւ տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue de *Maubeuge*, *Paris* (9), *Metro*: Cadet, Le *Peletier* et N. D. de Lorette.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

ՀՐԱՅՐ ՍԱՍՈՒՆԻ

3, Rue Latran, մէթրօ Maubert

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ։

Ամէն օր ընտիր շաշլիկ

ժամադրուեցէ՛ք **Réveillon**ի համար, **31** Դեկտ. Շաբաթ գիշեր

Հայկական նուագ եւ պարուհիներ

Աւշագրութիւն նոր հասցէին

Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆ

68 Rue Julien-Lacroix, Paris (20)

Metro Belleville — Tél. Ménil. 67—70

Ստացած ենք հայերէն եւ թուրքերէն նոր տիսքեր, երգուած նշանաւոր երգիչներէ, հին եւ նոր եղանակներով։ Ունինք նաեւ հայկական ապուխտ, երշիկ եւ ամէն տեսակ արեւելեան նպարեղէններ։

Բաց է ամէն օր։

Le Gerant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme — PARIS (13) — Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74—51, 47—22

Օտար դրամներու փոփոխութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար։ Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ։

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Fourrure des St. Bernard

ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

Միակ վստահելի տունը ուր պիտի գտնէք տոկուն ապրանքներ՝ զեղչեալ գիներով։ Ոչնար արժանթէններ, իրական մորթեր, փիթուաններ, սկունսներ, օձիկներ, գարքեր, վերարկուներ եւայլն։

Կը շինենք չափու վրայ մանթօներ՝ զանազան տեսակ մուշտակներէ, վերջին նորաձեւութիւններով ։

Կը ստանձնենք մուշտակներու նորոգութիւնը, ձեւափոխութիւնը, ներկելը եւ թանաժը։ Մուշտակները կը մաքրենք ձրի, կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէս օր ։

24, Rue Affre *կամ* 8, Rue Cavé — PARIS - 18°

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ **La Chapelle — Barbès Roch.** **Tél. Montmartre 96-70**

ՌԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած հայկական օղին ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը։ Զգուշացէք արուեստական օղիներէ ձեր ստամոքսը կ'այրէ, գիշերները ջուր կը [illegible] եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան։ Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն [illegible] [illegible], կազդուրիչ եւ ա[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suff[ren]

Dépôt: 7 Rue de la Paix, M[ars]eille. Tél. Dragon 70—89

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

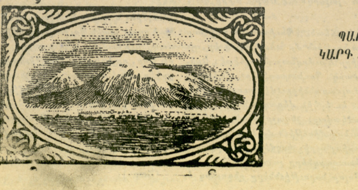
LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

ԼԻՕՆ

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères. à Marseille.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՔԱՇՔԱՎԱԼ ՔԻԼՕՆ 22 ՖՐԱՆՔ

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՍԱՏՐԻ ԲՐԻՆՁ, ԷՔՄԷՔ ՔԱՏԱՅՖ, ԼԻՔՕՐԻՆՈՍ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԾԻՐԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՉՈՐ ՄՐԳԵՂԷՆՆԵՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԳՆՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՊԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՃՈԽ ՄԹԵՐՔՈՎ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ

"ARARAT" ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

39, Rue de Trévise, Metro: Cadet, Tél. Prov. 05-91

Livraison rapide à domicile